เล่มที่ 2

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era

สำนักงาน ป.ป.ช.

เล่มที่ 2

รายงาน
การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
MCU Nan Congress II

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค THAILAND 4.0

Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era

สำนักงาน ป.ป.ช.

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 MCU Nan Congress II
Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand 4.0 Era
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา

พระราชวรเมธี,รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชคุณาภรณ์	เจ้าคณะจังหวัดน่าน
พระราชศาสนาภิบาล	รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน
พระสุนทรมุนี	ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิชยกุล	ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

คณะบรรณาธิการ

พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.	ประธานคณะกรรมการ
พระราชวรมุนี,ดร.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ,รศ.ดร.	รองประธานคณะบรรณาธิการ
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	คณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	คณะบรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	คณะบรรณาธิการ
พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ,ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิตย์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เขื่อนเพชร
พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2561
จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้ง 2
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2561

ถ้อยแถลง

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ จัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เรื่อง การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand ๔.๐ (Research and Innovation for Sustainable Mental and Social Development in Thailand ๔.๐ Era) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการสู่สังคม และเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านบทความทางวิชาการและงานวิจัยในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยอนุวัตตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยและนโยบายรัฐบาล ที่ให้ความสำคัญต่อการวิจัย การพัฒนาต่อยอด และการสร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน

นักวิทยาศาสตร์ยุคใหม่เริ่มหันมาศึกษาภูมิปัญญาตะวันออก โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ทำให้รู้พุทธธรรมบางแง่มุมอยู่บ้าง เช่น เมื่อพระพุทธศาสนาแสดงไว้ว่า “สังขารทั้งปวงเพราะไม่เที่ยง (อนิจจะ) จึงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกข์) เพราะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงหาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ไม่มีอะไรเป็นหน่วยอิสระซึ่งคงที่ ไม่มีอะไรคงตัว ไม่มีอะไรเป็นตัว มีแต่กระแสธรรมไหลไปสืบเนื่องสัมพันธ์กันไป เป็นปัจจัยแก่กันและกัน มีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน มีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย ไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิม ไม่มีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่จึงแสดงทรรศนะสะท้อนความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในโลกว่า “อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แบบอิสระแยกจากกันได้ โดยเนื้อแท้ อนุภาคนั้นเป็นชุดแห่ง ความสัมพันธ์ที่แผ่ออกไปยังสิ่งอื่นๆ อนุภาคพื้นฐานไม่ใช่สิ่งที่มี” เวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก กล่าวว่า “โลกนี้ปรากฏเป็นชิ้นส่วนเหตุการณ์ที่ซับซ้อนโยงใยเข้าหากัน ทดแทนกัน ทับซ้อนกันหรือรวมตัวกันจนมีผลออกมาเป็นการถักทอขององค์รวม”

นักฟิสิกส์ยุคใหม่เห็นตรงกันว่า ความสมดุลของโลกเป็นผลจากความสัมพันธ์อย่างลงตัวระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีระบบควบคุมการดำรงอยู่ร่วมกันที่เป็นเอกภาพ โลกคือองคาพยพที่มีชีวิต เป็นอาณาจักรแห่งความร่วมมือระหว่างพืช สัตว์ แบคทีเรีย ซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันในลักษณะพันธมิตรประสานกิจกรรมระหว่างกัน เพื่อความอยู่รอดของส่วนรวมทั้งหมด วิธีการนำตถาคตโพธิญาณและข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไปใช้โดยการบูรณาการ คือเติมเต็มให้แก่กันและกัน

วิธีที่ ๑ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการทางวิทยาศาสตร์ไปอธิบายเสริมกันและกันให้เป็นที่เข้าใจง่ายขึ้น เช่น กรณีพระพุทธเจ้าทรงแสดงโลกทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิว่า

โลกนี้โดยมากอาศัยส่วนสุดโต่ง ๒ ข้าง คือ ความมี (อัตถิตา) และความไม่มี(นัตถิตา) เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มี (นัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมี

(อัตถิตา) ในโลกก็ไม่มี ข้อที่ว่า 'สิ่งทั้งปวงมีอยู่' นั้น เป็นส่วนสุดโต่งข้างหนึ่ง ข้อที่ว่า 'สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่' นั้น เป็นส่วนสุดโต่งอีกข้างหนึ่ง ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปข้องแวะส่วนสุดโต่งทั้งสองข้างนั้น

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนานี้ นักวิทยาศาสตร์อาจไม่เข้าใจชัด ก็ให้นำหลักการของฟิสิกส์ควันตัม มาอธิบายเทียบเคียงกัน ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เหมือนกันมีว่า

โฟตอนหรือส่วนประกอบย่อยแห่งอะตอมของแสง เป็น 'ทวิลักษณ์' คือ (๑)อนุภาค (๒) คลื่น ทั้งสองอยู่ด้วยกัน แต่เป็น ๒ อย่างที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นอนุภาค ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งข้างหนึ่ง ถ้าเราบอกว่า โฟตอนเป็นคลื่น ก็เป็นมุมมองที่สุดโต่งอีกข้างหนึ่ง มองอย่างไรจึงไม่ถือว่าเป็นที่สุดโต่ง ? มองโดยมัชเฌนธรรมเทศนา คือ มองโดยสายกลาง

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอาจไม่เข้าใจทฤษฎีนี้ของนักวิทยาศาสตร์ ก็ให้นำมาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นมาอธิบายเทียบเคียงกัน

วิธีที่ ๒ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเติมเต็มวิทยาการใหม่ๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีทางการบริหารยุคใหม่อาจมีความสมบูรณ์บางมิติ แต่ยังขาดไปบางมิติ ในการบริหารคน นักบริหารยุคใหม่อาจมองเพียงว่า การบริหารคนที่จะให้ได้ดำเนินด้วยดีนั้น ให้ค่าตอบแทนสูง มีสวัสดิการพร้อม สร้างความเป็นกันเอง เท่านี้ก็น่าจะเพียงพอ แต่พระพุทธศาสนามีหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ที่จะทำให้การบริหารมีประสิทธิภาพยั่งยืนกว่า หรือแม้แต่หลักวิชาว่าด้วยการรักษาพยาบาล ในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยที่ผ่านมา เราอาจเน้นการรักษาโรค แต่ปัจจุบันมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามารักษาใจผู้เจ็บป่วย ใช้วิธีการรักษาโรค รักษาใจควบคู่กันไป

วิธีที่ ๓ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการทำให้วิทยาการใหม่ๆ ทั้งหลายมีโอกาสได้แสดงฐานะและบทบาทมากยิ่งขึ้น นั่นคือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการยุคใหม่ได้หันมาศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่ได้ในท่ามกลางโลกธรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทางดีและไม่ดีตลอดเวลา ความเป็นคนเข้มแข็งนี้ จะเป็นโอกาสให้ได้ใช้วิชาความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดเวลา วิธีที่ ๓ นี้ถือว่าตรงกับพุทธประสงค์มากที่สุด เพราะทรงแสดงลำดับขั้นของการพัฒนาตนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ถึงประสงค์ โดยเริ่มจากการศึกษาหาความรู้ด้านวิชาการวิชาชีพ (ปริยัติสัทธรรม) อบรมสั่งสมตนให้มีความเรียบร้อยด้านกายภาพให้เข้มแข็งอดทนด้านจิตภาพ และโลกทัศน์ชีวทัศน์ที่เป็นสัมมาทิฏฐิตลอดเวลา (ปฏิปัตติสัทธรรม) และท้ายให้มีความร่มเย็นเป็นสุข (ปฏิเวธสัทธรรม)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีปรัชญาว่า "จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม" ในภาคปฏิบัติก็มีการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาทุกสาขาวิชา ถือว่าได้สะสมองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน มีองค์ความรู้ด้านนี้ทั้งในรูปของความรู้ที่อยู่ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้สาธารณะ (Explicit Knowledge) หลากหลาย

การจัดสัมมนาวิชาการระดับชาติครั้งนี้เป็นเวทีวิชาการที่จะแสดงให้ประชาคมทางวิชาการทั่วประเทศรู้ว่าหลักวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นอย่างไร และจะสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติอย่างไร

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ และคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่าย ในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมสืบไป.

(พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

การประชุมวิชาการระดับชาติที่มีรายงานสืบเนื่องจากการประชุม (Proceedings) ครั้งที่ 2 วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษาและสังคม ประกอบด้วย คณะสงฆ์จังหวัดน่าน กรมการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปราบการทุจริตแห่งชาติประจำจังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาน่าน จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ศูนย์จังหวัดน่าน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน และ วิทยาลัยชุมชนน่าน ภายใต้หัวข้อเรื่อง “การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของมหาวิทยาลัยและนักวิชาการสู่สาธารณะ ตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย เป็นเวทีสาธารณะเสนอแนะผลงานวิชาการในประเด็นที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนายังประโยชน์ให้เกิดกับทุกภาคส่วนของสังคม

ขออนุโมทนาในวิริยะอุตสาหะของผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรภาคีเครือข่ายในการร่วมด้วยช่วยกันจัดงานและนำเสนอผลงานทางวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นคุณูปการต่อศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่คณาจารย์ บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนักวิชาการในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 อย่างยั่งยืนสืบไป

(พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ถ้อยแถลงของประธานคณะบรรณาธิการ	ก
คำนำ	ง
หลักธรรมมรณานุสติในการปฏิบัติงานอาสาสมัครงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา *รัชพล ศิริรัตน์พิริยะ*	1
ธรรมาภิบาลเพื่อการบริหาร *พระเรืองเดช โชติธมฺโม, พระครูสุธรรม กิจโกศล, เศรษฐพร หนุนชู, พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล*	12
ระบบการปกครองท้องถิ่นไทย *พระเรืองเดช โชติธมฺโม, พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์, พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต*	25
ผลกระทบจากสังคมออนไลน์ต่อเด็กและเยาวชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจตามหลักพุทธธรรม *พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ*	40
กระบวนการและรูปแบบเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม *พระเทพสุวรรณเมธี, พิชฌาย์ พรพิชณรงค์*	51
คุณค่าการเทศน์เวสสันดรชาดกที่มีต่อสังคมไทย *พระเทพสุวรรณเมธี, พิชฌาย์ พรพิชณรงค์*	58
ปัญหานาร้างและแนวทางแก้ไข : กรณีชุมชนปานาเระในจังหวัดปัตตานี *บัณฑิกา จารุมา*	68
อาหารพื้นบ้าน: กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้ *สมบูรณ์ บุญฤทธิ์, ทวีโชค เหรียญไกร, พีระพล สงสาป*	76
กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย *สหัทยา วิเศษ, นภาพร หงษ์ทอง, ธาดา เจริญกุศล,ดำเนิน หมายดี*	93

ภาวะผู้นำกับการบริหาร ในยุค Thailand 4.0 105
พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี, สิทธิชัย อุ่นสวน

คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ 115
สุบินรัตน์ รัตนลา

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุกับการอยู่ดีมีสุข 127
ณภัสสรส์ เหมาะประสิทธิ์

การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา 141
พระครูศรีวรพินิจ, นภาพร หงษ์ทอง, ชญาภา คชสารเสนีย์

นามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์ 152
พระครูศรีปัญญาวิกรม, พระมหาพจน์ สุวโจ, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

หลักกัลยาณธรรมเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ 163
พระยุทธนา อธิจิตฺโต, สิรภพ สวนดง, สงวน หล้าโพนทัน

ขัวศิลปะ : กระบวนการสร้างเครือข่าย เพื่อการเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคมด้วยศิลปะ 180
มานิตย์ กันทะสัก

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรมกระบวนการเรียนรู้ 193
เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม
พระครูปทุมภาวนาจารย์ (วิ.), กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ อัครนันท์, อริยศรีพงษ์, อมลณัฐ ไฝเครือ

การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้นตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม 207
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
พระวิทวัส ปภสฺสรญาโณ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ 217
ชายแดนของจังหวัดน่าน
ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล

โวหารภาพพจน์กับการสร้างบทสังวาสในสามวรรณกรรมเอกของไทย : สุนทรียภาพ 228
เชิงวิจิตรกามา
ปพิชญา พรหมกันธา, พัทธนันท์ พาป้อ, ปุ่น ชมภูพระ, อรอนุตร ธรรมจักร, สุรพล วีริยาสรร

การศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิต สมัยอยุธยาตอนต้น 240
ปพิชญา พรหมกันธา, พัทธนันท์ พาป้อ, ปุ่น ชมภูพระ, สุภัสสรา พุทธวงษ์ ศิริวรรณ โลนุช

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 250
ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน
พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา, ปุ่น ชมภูพระ, สุรพล วีริยาสรร, ดุษณี ช่างปรุง

การพัฒนาทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถม 259
ศึกษาปีที่ 4
ปุ่น ชมภูพระ, พัทธนันท์ พาป้อ, ปพิชญา พรหมกันธา,
อรอนุตร ธรรมจักร, ดารีณี ฐานวิสัย

แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC) 268
เพื่อปฏิรูปโรงเรียน ในศตวรรษที่ 21
กิตติศักดิ์ แท่งทอง

สิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการการเรียนรู้ 277
ไสว แก้วเกตุ

การจัดการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในยุค ไทยแลนด์ 4.0 291
พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์

บทความปริทัศน์ ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ: 307
แนวคิดการวิเคราะห์และโมเดลสมมติฐานปัจจัยเชิงสาเหตุ
สาธิต เชื้ออยู่นาน

รูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ : กรณีศึกษาโครงการหมู่บ้านต้นแบบ 318
ประชาธิปไตยในภาคตะวันออกของประเทศไทย
พระครูสุนทรเขมาภินันท์

มิจฉาทิฏฐิ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท 330
เจริญ มณีจักร์, พระครูพิพิธจารุธรรม

ราชสังคหวัตถุ : การส่งเสริมจริยธรรมสำหรับนักปกครอง 342
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ธัชพล ยรรยงค์, พระครูปลัดเถรานุวัตร

วัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัฒน์ 350
พระครูปลัดเถรานุวัตร, พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล

ปัญหาและอุปสรรค์การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย 358
กำพล สุกันโท

เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ: วัด โบราณสถานในเขตอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย 366
พระครูสุธีสุตสุนทร, ภัทราวรรณ กวาวสาม

การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย 375
อานุรักษ์ สาแก้ว

การพัฒนาความรู้ด้วยทักษะภาษาอังกฤษในแหล่งท่องเที่ยวทาง 386
พระพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน
ศุภกร ณ พิกุล

พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร 394
สายน้ำผึ้ง รัตนงาม, อุปถัมภ์ ชมพู

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี 406
เอนก ณ เชียงใหม่

ศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง 416
ตามแนวศาสตร์พระราชา
พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย

การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในศตวรรษที่ 21 427
สริญญา มารศรี

แนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบจากโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม 441
สุเทพ เชื้อสมุทร, พระครูเกษมอรรถากร

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ 455
พระครูปริยุติสุวัฒนาภรณ์

การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ 467
พระครูรัตนากรวิสุทธิ์

การบริหารวัดของพระสังฆาธิการในยุคไทยแลนด์ 4.0 480
พระครูสังฆวิสุทธิคุณ

ความคาดหวังของโรงเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรม 495
พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต

ผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน 508
ธนนันท์ คุ้มถิ่นแก้ว

ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลี 515
เสริมตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
สุทัศน์ อาสนาชัย, ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ

แนวคิดเชิงญาณวิทยาในมังคลัตถทีปนี 525
พระมหาถนอม อานนฺโท, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

ผลกระทบจากการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ใน 535
การบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานา
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, เรียงดาว ทวะชาลี,
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์

การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับ 546
เทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, วันชัย สุขตาม
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์, เรียงดาว ทวะชาลี

การศึกษา กรอบแนวคิด และทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ 559
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, เรียงดาว ทวะชาลี, วันชัย สุขตาม

แนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จ: สะท้อนบทเรียน 578
จากกรณีของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, วันชัย สุขตาม, เรียงดาว ทวะชาลี

รูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ 589
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต, สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, วันชัย สุขตาม
เรียงดาว ทวะชาลี, วัชระ เกิดสบาย

อาชีพของนักรัฐศาสตร์ 604
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์, พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมสมัยทวารวดีและศรีวิชัย 613
ชนิศร ชูเลื่อน, พระสิริจริยาลังการ, พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donatoin) กับการรับบริจาคของวัด 625
ชินนิวัฒน์ มูลฐี

การบูรณาการเพื่อการเรียนรู้แบบเรียนรวม 636
กนกวรรณ ขอบทอง

ภาคผนวก

คำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 651
คำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) 653

หลักธรรมมรณานุสติในการปฏิบัติงานอาสาสมัครงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา

Mindfulness of Death Doctrine for Pragmatic Work of Volunteer Rescuer and Public Relief Disaster: A Case Study of Phayao Province

รัชพล ศิริรัตน์พิริยะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ด้วยข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ผลการวิจัยพบว่า หลักมรณานุสติมุ่งให้เอาสติมาระลึกถึงความตายและสาเหตุที่ทำให้เกิดความตาย ใช้ปัญญาพิจารณาความตายที่จะเกิดกับตนและคนอื่น เกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ทั้งขณะก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังจากเผชิญเหตุ ทั้งนี้ หน่วยปฏิบัติงานในจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับการกู้ชีพขั้นต้น (Basic Life Support, BLS) และอาสาสมัครระบุว่าไม่รู้จักมรณานุสติ แต่เมื่อนำหลักธรรมมรณานุสติมาแจกแจงเป็นข้อคำถามแล้วให้ตอบกลับพบว่า อาสาสมัครทั้งระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการและระดับปฏิบัติการ ล้วนมีหลักธรรมมรณานุสติที่ใช้ยึดมั่นในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดี โดยหลักธรรมมรณานุสติที่ได้บูรณาการในการปฏิบัติงาน 3 อันดับแรก คือ (1) ไม่หวาดกลัว ไม่เสียใจ เกี่ยวกับ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา (2) การเพียรทำความดี อยากทำความดี ขวนขวายในการทำความดี และ (3) บ่มเพาะความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร

คำสำคัญ: หลักธรรมมรณานุสติ, อาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย, จังหวัดพะเยา

Abstract

This field qualitative research was conducted by documentary and in-depth interview. The result showed that the mindfulness of death emphasized on the consciousness and recollection of death, cause of death and use own wit to consider death of oneself and others with precaution lead to aid volunteer rescuer in all process of rescue and disaster relief including before, during and after facing with the emergency response situation. The case study in Phayao province as medical units worked at the initial resuscitation level (Basic Life Support, BLS). All volunteer rescuers had mindfulness on death doctrine in their minds at good level adherence in practice. The top 3 main thoughts of the volunteer rescuers were (1) fearlessness that they did not regret about the death and look at death as ordinarily of life; (2) persistence to do good thing; and (3) incubating on loving-kindness and compassion.

Keywords: Mindfulness of Death Doctrine, Volunteer Rescuer, Phayao Province

บทนำ

วิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย “ไทยแลนด์ 4.0” มีภารกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างแนวทางการพัฒนาประเทศให้เจริญ มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างเร็วและรุนแรง ทั้งนี้ ภัยคุกคามตามธรรมชาติที่ต้องเตรียมการรับมือ คือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกที่ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง อากาศแปรปรวน ดินถล่ม แผ่นดินไหว ฯ นอกจากนี้ วิถีชีวิตต้องปรับเปลี่ยนด้วยเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value–Based Economy) มีเทคโนโลยีความเร็วสูงเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน การใช้หุ่นยนต์ในระบบอุตสาหกรรม การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในเรื่องของการศึกษา การคมนาคมด้วยเครื่องบิน รถไฟฟ้า รถไฟใต้ดิน รถไฟความเร็วสูง เรือโดยสารขนาดใหญ่ ฯ ด้วยคาดหวังความทันสมัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั้น ขณะเดียวกันก็มีส่วนทำให้เกิดอุบัติเหตุและภัยคุกคามต่อชีวิตหลากหลายมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ทุกคนก็ยังคงรักชีวิตของตนเองเสมอ แม้จะรับรู้ว่า การเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย นั้น ล้วนเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะหนีความตายพ้น นับว่าทุกคนมีความได้เปรียบอยู่ประการหนึ่งที่มีความรู้นี้ติดตัวติดใจอยู่ แต่แทบทุกคนก็มีความเสียเปรียบอยู่ประการหนึ่ง ที่ไม่เห็นค่าไม่เห็นประโยชน์ของความรู้นี้ จึงมิได้ใส่ใจเท่าที่ควร ปล่อยปละละเลย รู้จึงเหมือนไม่รู้ สิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์จึงเหมือนเป็นสิ่งไม่มีค่า[1] จึงมีคนไม่มากนักที่ฝึกจิต เตรียมตัว เตรียมใจก่อนตาย ด้วยการตระหนักถึงและเข้าใจสัจธรรมของชีวิตในเรื่องความตายว่าเป็นสภาวะที่ทุกคนต้องเผชิญเพราะสิ้นอายุ หรือสิ้นบุญ หรือสิ้นทั้งอายุและบุญแล้ว เรียกว่าถึงกาลมรณะคือความตายตามกาลเวลา จึงมีชีวิตอยู่จนหมดช่วงอายุขัย ในขณะที่หลายคนยังไม่ได้เตรียมตัว เตรียมใจ เตรียมพร้อมเผชิญกับความตาย แต่ก็พบกับนาทีเฉียดตาย เผชิญความตาย และถึงที่ตายคือสิ้นอายุในโอกาสที่ยังไม่ถึงเวลาตาย เป็นการตัดช่วงเจริญวัยของชีวิตเพราะกรรมบางอย่างที่เป็นอกุศลเข้ามาบีบคั้นให้ตาย เช่น เจ็บป่วยตาย ตายด้วยอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย ฯ เรียกว่าอกาลมรณะ แม้ว่าอาจจะพอจะมีทางยืดอายุให้อายุยืนยาวต่อไปได้ตามสมควรแก่กรรมในอดีตก็ตาม กาลมรณะและอกาลมรณะ ล้วนเป็นสภาวะการขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จึงได้มีการนำมาใช้สำหรับเจริญมรณานุสติด้วยการพิจารณาความตาย ดังปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค[2] ทั้งนี้ เมื่อต้องประสบภัยหรือเผชิญเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิตอย่างไม่คาดฝัน ทุกคนย่อมต้องการรอดชีวิตและตระหนักถึงคุณค่าของความมีชีวิต รวมทั้งต้องการคนดูแล ห่วงใย และช่วยเหลือ ดังนั้นแค่เสี้ยววินาทีของการรอคอยความช่วยเหลือผู้ประสบเหตุย่อมรู้สึกว่านานมาก และต้องการความช่วยเหลือแบบฉุกเฉินเพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบา หรือยื้อชีวิต ณ จุดแบ่งระหว่างความเป็นกับความตายนี้เอง ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผู้ประสบเหตุมากกว่าบุคคลอื่นทั่วไปคือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการกู้ชีพบรรเทาสาธารณภัยนั่นเอง

---

[1] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, **ความตาย**, ใน มรณานุสติธรรม ธรรมานุสรณ์พระธรรมเทศนาเกี่ยวกับการดับสังขาร, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2542), หน้า 3-4.

[2] พระพุทธโฆสาจารย์, **วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), ผู้แปล, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง, 2535), หน้า 395-397.

การกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย เป็นกิจกรรมเตรียมการสำหรับรองรับภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว และการปฏิบัติงานบรรเทาสาธารณภัย หรือการกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยที่มักเข้าใจผิดว่าต้องเป็นการเก็บศพเพียงอย่างเดียวนั้น แท้จริงแล้วผู้ปฏิบัติงานกู้ชีพบรรเทาสาธารณภัย จำเป็นต้องมีความรอบรู้ มีทักษะที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ การช่วยให้รอด และการช่วยฟื้นคืนชีวิต เช่น การปฐมพยาบาล ณ จุดเกิดเหตุ การผจญเพลิง การเผชิญเหตุการณ์จากภัยธรรมชาติ การใช้อุปกรณ์ช่วยความปลอดภัย เช่น เครื่องตัดถ่าง รวมทั้งต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับโครงสร้างรถยนต์ เครื่องยนต์ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิคส์ การใช้วิทยุสื่อสารเบื้องต้น ปัจจุบันกระบวนการและการปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติหลักของประเทศในการบริหารจัดการเหตุการณ์ภัยต่างๆ จัดตั้งกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขึ้นเป็นส่วนราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย มีภารกิจหลักในการดำเนินการป้องกัน บรรเทา ฟื้นฟูสาธารณภัยและอุบัติภัย[3] นอกจากนี้ การปฏิบัติงานด้านกู้ชีพต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติการแพทย์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2551 ซึ่ง กำหนดให้มีคณะกรรมการการแพทย์ฉุกเฉิน เพื่อกำหนดมาตรฐาน หลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการแพทย์ฉุกเฉิน ตลอดจนกำหนดให้มีสถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติขึ้นเป็นหน่วยรับผิดชอบการบริหารจัดการ การประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานด้านการแพทย์ฉุกเฉินร่วมกัน

การปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคน ความเป็นกับความตาย ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน เผชิญเหตุร้ายเพื่อความรอดชีวิตของผู้ประสบเหตุ จึงเป็นการปฏิบัติงานที่ยึดโยงสภาพจิตใจและความเข้มแข็งทางใจ กับสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ความเชื่อ และศรัทธาที่ช่วยสร้างเสริมพลังใจ ส่งเสริมและผลักดันให้ผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพบรรเทาสาธารณภัยยังคงสามารถเผชิญเหตุรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยยังคงดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข ภายหลังจากการเผชิญเหตุแล้ว ดังนั้น จึงเป็นความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมที่มุ่งให้มีสติและถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทคือหลักธรรมมรณานุสติ ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ซึ่งเป็นการทำงานที่ต้องเดิมพันชีวิตด้วยชีวิตทั้งในขณะเผชิญเหตุ หลังการเผชิญเหตุ และการเตรียมพร้อมก่อนเผชิญเหตุ เพื่อให้ดำเนินชีวิตของอาสาสมัครเป็นปกติสุข

พื้นที่ศึกษา

จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ 6,335.06 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,959,412 ไร่ มีประชากร 482,657 คน มีจำนวนบาน 183,240 หลัง สถานการณ์ระบบการแพทย์ฉุกเฉินของจังหวัดพะเยา ระหว่างปี 2555-2558 โดยสถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ (สพฉ.)[4] ระบุว่า

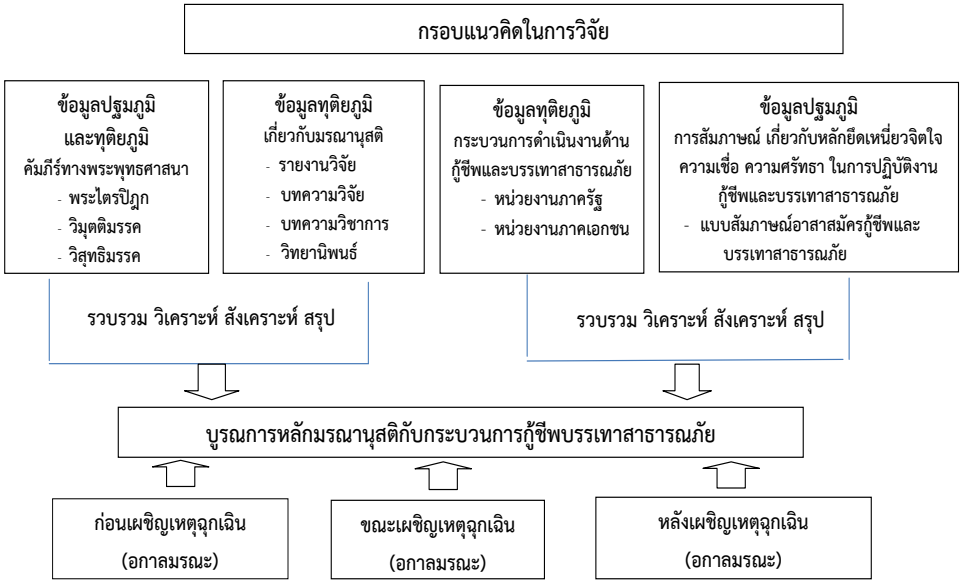
[3] กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, **การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.disaster.go.th/upload/download/file_attach/58a6b30b90d96.pdf. [28 มกราคม 2559].

[4] สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ, **ช่องว่างการแพทย์ฉุกเฉินไทย: รายงานสถานการณ์ระบบการแพทย์ฉุกเฉิน ปี 2558**, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์), หน้า 88. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.niems.go.th. [26 มีนาคม 2559].

- หน่วยปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉิน ทั้งหมด มีจำนวน 112 หน่วย
- อัตราส่วนหน่วยปฏิบัติการต่อประชากร คือ 1 : 4,387.04
- ผู้ปฏิบัติการในจังหวัดที่ขึ้นทะเบียนในระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (Emergency Medical Service: EMS) มีจำนวน 1,152 คน
- อัตราส่วนผู้ปฏิบัติการต่อประชากร คือ 1 : 426.52
- การแจ้งเหตุผ่าน หมายเลข 1669 มี 6,169 คิดเป็นร้อยละ 59.28
- ผู้ป่วยฉุกเฉินทั้งจังหวัดที่มาด้วยระบบ EMS มีจำนวน 10,606 คน
- สัดส่วนผู้ป่วยฉุกเฉินทั้งจังหวัดต่อประชากรแสนคน คือ 46.33
- ประชากรเข้าถึงบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (EMS) ภายใน 8 นาที มีจำนวน 8,640 (เป้าหมาย 12,768 ครั้ง) คิดเป็นร้อยละ 67.7

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนามด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ประเภทมีโครงสร้างที่มีคำถามแน่นอน (Structured Interview) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รายบุคคล (One on One Interview) ร่วมกับการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับหลักธรรม คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา ภาพรวมของการวิจัยดัง**รูปที่ 1**

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดภาพรวมของการศึกษาวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการระหว่างเดือนพฤษภาคม–มิถุนายน พ.ศ. 2560 โดยทดสอบแบบสัมภาษณ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย (จังหวัดพะเยา) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยขององค์กรเอกชน ในจังหวัดพะเยา ซึ่งขึ้นทะเบียนกับสำนักงานการแพทย์ฉุกเฉินจังหวัดพะเยา (มูลนิธิลือชา มูลนิธิสยามรวมใจ สมาคมพุทธญาณร่วมกุศล สมาคมกู้ภัยกลาง หน่วยกู้ภัยท่าวังทอง) ทั้งระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการและระดับปฏิบัติการ จำนวน 15 ท่าน โดยเตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์เช่น กล้องถ่ายรูป มือถือ อุปกรณ์บันทึกเสียง เพาเวอร์แบงก์ ปลั๊กพ่วง กระดาษ ปากกา

ผลการศึกษา

1 อาสาสมัครหรือจิตอาสา (Volunteer Spirit) เป็นการกระทำที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์หรือเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน กระทำด้วยความเต็มใจ สมัครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจ ปีติสุข เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูดายเมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี ทั้งนี้ การทำความดีเพื่อสังคมด้วยการเป็นอาสาสมัครหรือทำงานจิตอาสาของหลักพุทธศาสนายึดโยงกับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เกิดพฤติกรรม “การให้” ตามหลักของสังคหวัตถุ 4 ในเรื่องของ “ทาน” ซึ่งเป็นการให้โดยไม่เอาเปรียบผู้อื่นร่วมกับมีความสบายใจที่จะให้ และ “อัตถจริยา” ซึ่งเป็นการทำตนให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งหลักธรรมพรหมวิหาร 4 เรื่อง “เมตตา” ซึ่งเป็นความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และ “กรุณา” ซึ่งเป็นความปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ยาก เชื่อมโยงตนเองกับเพื่อนมนุษย์และสังคมให้เห็นว่าความสุขของตนเองต้องไม่แยกจากความสุขของผู้อื่น นับเป็นการลดอัตตา กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การปฏิบัติงานอาสาสมัครเป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา นอกจากนี้ จิตอาสายังหมายถึงจิตที่ยกระดับปัญญาภายในและสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ จิตที่พร้อมสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณะประโยชน์ เป็นจิตที่เป็นสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยบุญคือความสงบเย็นและพลังแห่งความดี หัวใจสำคัญของจิตอาสา[5] คือการมีจิตที่เต็มไปด้วยความเมตตา กรุณา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น อยากให้เขาพ้นทุกข์ โดยไม่หวังประโยชน์หรือผลตอบแทนให้กับตนเอง เป็นจิตที่ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ รางวัลของจิตอาสาคือความสุขและความภาคภูมิใจตนเองเท่านั้น

2 การปฏิบัติมรณานุสติ ที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก ปรากฏในปฐมมรณานุสติสูตร ว่า “เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ จักปฏิบัติมรณานุสติอยู่เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย”[6] ทั้งนี้แก่นของหลักมรณานุสติคือความไม่ประมาท ปรากฏในพระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิมุตติมรรค ดังพุทธพจน์ที่ตรัสถึงความสูญเสียของชีวิตไว้ว่า “ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมี ทั้งคนจน ล้วนเดินหน้าไปหาความตาย ทั้งหมด... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีความประพฤติดีงาม มีความดำริมั่นคง จงตามรักษาจิตของตน

[5] พระไพศาล วิสาโล**, จิตอาสา สุขสร้างง่ายๆ แค่ลงมือทำ**, สัมภาษณ์โดย เพชรภี ปิ่นแก้ว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/columnInterview/jitAsa.htm**.** [30 มีนาคม 2559].

[6] **องฺ.อฏฺฐก.** (ไทย) 22/19/385.

ผู้ใดในธรรมวินัยนี้ จักเป็นอยู่อย่างไม่ประมาท ผู้นั้นจะละชาติสงสาร กระทำความจบสิ้นทุกข์ได้"[7] มรณานุสติจึงเป็นการระลึกถึงความตายที่ตนจะต้องประสบอยู่เนืองๆนั้น หากผู้ปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย น้อมนำมาปฏิบัติในการออกเผชิญเหตุสม่ำเสมอ ย่อมมีโอกาสเกิดภาวะสังเวชสลดใจ เป็นกัมมัฏฐานชั้นสูงสุด เพราะเมื่อระลึกถึงความตายที่ประสบอย่างใกล้ชิดบ่อยครั้งเป็นอารมณ์แล้ว จิตก็จะสลดสังเวชถอนจากอารมณ์อื่นๆ การนึกถึงมรณานุสติที่เกี่ยวเนื่องด้วยทุกข์กังวล ความกลัว อุเบกขา และปัญญาคือการใช้ปัญญาพิจารณาถึงความตายอันจะมีแก่ตนและผู้อื่น ช่วยให้เห็นถึงธาตุแท้ของชีวิตหรือความตายว่าเป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกผูกกับเหตุที่เผชิญ ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตตามปกติ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต คือเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา ทำให้จิตใจหนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหว คิดเตือนใจตนไม่ให้เป็นผู้ประมาทในการสร้างความดี ด้วยการทำดี คิดดี พูดดี และรู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติการตระหนักถึงและการเจริญมรณานุสติ ส่งผลประโยชน์สูงสุดต่อผู้ปฏิบัติงานไม่สร้างทุกข์และช่วยรักษาจิตใจให้สงบ เมื่อเผชิญกับการเสียชีวิตหรือไม่สามารถช่วยชีวิตผู้ประสบเหตุ

3 การกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยของหน่วยงานเอกชน ในปัจจุบันยังคงเป็นงานอาสาสมัครหรือจิตอาสา เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้อื่นรอดชีวิตในสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นการช่วยเหลือเบื้องต้น ในระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉิน (Emergency Medical Service) ซึ่งเป็นการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อให้ผู้ที่มีภาวการณ์เจ็บป่วยเฉียบพลันให้พ้นภาวะวิกฤติ เหตุฉุกเฉิน ป้องกันไม่ให้เกิดความพิการ และการสูญเสียชีวิต ตลอดจนการจัดการให้ผู้ป่วยฉุกเฉินได้รับการปฏิบัติการฉุกเฉินจนพ้นภาวะฉุกเฉิน หรือได้รับการบำบัดรักษาเฉพาะ (Definitive Care) ทันเวลาและเหมาะสม จำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับสถานการณ์ฉุกเฉินแต่ละประเภท เช่น อุปกรณ์ยก ตัดถ่าง เจาะ ขุด ชัก ลาก หมวก ยานพาหนะ วิทยุสื่อสาร และอุปกรณ์สื่อสาร[8] ดังนั้น การปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยจึงไม่ใช่งานที่คนทั่วไปซึ่งไม่ได้รับการฝึกฝนจะเข้าไปปฏิบัติ ในลักษณะมือสมัครเล่น จนก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเองหรือผู้อื่น

4 หน่วยปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา (มูลนิธิลือชา มูลนิธิสยามรวมใจ สมาคมพุทธญานร่วมกุศล สมาคมกู้ภัยกลาง หน่วยกู้ภัยท่าวังทอง) ปฏิบัติงานในระดับการกู้ชีพขั้นต้น (Basic Life Support, BLS) หรือการช่วยชีวิตระดับพื้นฐาน คือ การช่วยเหลือขั้นต้นให้ผู้เจ็บป่วยฉุกเฉินรอดชีวิตหรือลดความพิการและอันตรายต่างๆ รวมทั้งการเคลื่อนย้ายผู้ป่วยโดยอาสากู้ชีพ หรืออาสาสมัครฉุกเฉินการแพทย์ (อพฉ.) ที่ได้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการกู้ชีพขั้นต้นมาแล้ว และมีอุปกรณ์กู้ชีพขั้นต้นรวมทั้งยานพาหนะตามที่สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ (สพฉ.) กำหนด

5 การตัดสินใจเข้าร่วมปฏิบัติงานของอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา เกิดจากแรงจูงใจจากตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม หลักธรรมที่เป็นหลักยึดถือในการปฏิบัติงานคือเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น มีพิธีกรรมเคารพเทวาจารย์ เช่น พระแม่กวนอิม พระอรหันต์จี้กง บูรพาจารย์ไต้ฮงกง ทั้งนี้บางหน่วยงานมีเพิ่มตามความเชื่อและความเคารพศรัทธา เช่น หลวงปู่อินทร์ (พระอินทร์) ผีปู่

---

[7] **ที.ม.** (ไทย) 10/108/141.

[8] สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ, **แผนหลักการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http//www.niems.go.th. [21 มกราคม 2559].

ผีย่าที่ตั้งศาลไว้ในบ้าน ความเชื่อและความศรัทธาเกิดจากความเลื่อมใสในจริยาวัตรของเทวาจารย์ทั้งหลาย นอกจากนี้ ศรัทธาและความเชื่อเป็นผลมาจากความต้องการส่วนบุคคลที่จะปฏิบัติงานเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยบรรเทาความเจ็บป่วยของตนเอง ของคนในครอบครัว รวมทั้งทดแทนหรือชดเชยความประพฤติไม่เหมาะสมของตนเอง ด้วยเชื่อมั่นในบุญบารมีทางเมตตาธรรมของเทวาจารย์ทั้งหลาย การแสดงออกซึ่งความเคารพศรัทธา คือการกราบไหว้ การเซ่นไหว้ด้วยผลไม้ การทำความสะอาด และอธิษฐานจิตที่จะมุ่งทำความดี คิดดี พูดดี ทำดี ขอความดีความเมตตาของท่านปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย ไม่มีอุปสรรคในการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบเหตุ นอกจากนี้ หลักธรรม ความเชื่อที่ระบุเพิ่มเติม คือ ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (กฎของไตรลักษณ์[9]) ความเมตตากรุณา ไม่ประมาท สติสัมปชัญญะ มงคล 38 หลักคิดที่เป็นเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) รวมทั้งเชื่อมั่นในเรื่องของกรรม กล่าวคือ เชื่อมั่นในเจตนาดีของตนเอง มั่นใจว่าไม่ได้กระทำในสิ่งที่เป็นความชั่วร้าย ดังนั้นสิ่งดีงามน่าจะย้อนกลับมาหาตนเอง อีกทั้งปลงกับสภาพที่เจอทุกวันในขณะออกเหตุจึงยึดมั่นในความไม่ประมาท

6 การปฏิบัติงานจริงของอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ที่เป็นผลของการศึกษาในภาคสนามกรณีศึกษา จังหวัดพะเยา ด้วยการสัมภาษณ์ความรู้สึกและการเตรียมการด้านจิตใจของผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยทั้งก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังเผชิญเหตุกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย โดยเฉพาะการเผชิญเหตุที่ผู้ประสบเหตุเสียชีวิต พบว่า ในภาพรวมของคำตอบเกี่ยวกับความตาย คือ ทุกชีวิตมีเกิดแก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องปกติ เป็นธรรมชาติ เกิดมาก็ต้องตายทุกคน เร็วช้าแตกต่างกันไป ไม่สามารถหลีกหนีได้ ร่างกายคนเรามีอวัยวะครบ 32 ประกอบไปด้วยความไม่สวยไม่งาม แต่การใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแตกต่างกัน หมดเวรหมดกรรมก็ต้องตาย ความตายคือการหยุดหรือการจบสิ้นทุกอย่าง คงเหลือเพียงความดีและชื่อเสียง

- **ก่อนเผชิญเหตุ** ต้องมีสภาพจิตใจดี สภาพจิตใจพร้อมสำหรับการปฏิบัติงาน อาจมีความกลัว และรู้สึกสนุกตื่นเต้นบ้าง อย่างไรก็ตามการสวดมนต์ก่อนออกเหตุอย่างสม่ำเสมอ การสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพ ศรัทธา ก็เชื่อมั่นว่า ท่านจะปกป้องคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากภยันตรายทั้งปวง สามารถไปช่วยเหลือผู้ประสบเหตุได้ทันเหตุการณ์และช่วยให้รอดชีวิตได้ การเตรียมความพร้อมนี้ หมายรวมถึงความตั้งใจที่จะช่วยให้ถึงที่สุด จนถึงวินาทีสุดท้าย อีกทั้งต้องเตรียมคำพูดให้กำลังใจ ให้ความมั่นใจว่าผู้ประสบเหตุมีโอกาสรอดปลอดภัย

- **ขณะเผชิญเหตุ** ต้องมีสติกำกับตลอดเวลาเพราะเป็นการปฏิบัติงานกับชีวิตและการรอดชีวิตของผู้อื่น คิดเสมอว่าต้องช่วยเหลือผู้ประสบเหตุให้ได้ สำหรับกรณีที่คิดว่าไม่สามารถช่วยได้ ก็สามารถช่วยให้ผู้ประสบภัยจากไปอย่างสงบสบาย ด้วยการให้ผู้ประสบเหตุพนมมือ ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ คุณงามความดีที่ได้ทำมา ส่งผลให้คลายความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมานไปสู่ความสงบสุข สุคติภูมิตามวิสัยของท่าน ทั้งนี้จะเตือนตัวเองตลอดเวลา อย่าได้ประมาทในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตเพราะอุบัติเหตุเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

[9] **วิ.ม.** (ไทย) 4/45/63.

- หลังเผชิญเหตุ จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับเทวาอาจารย์ทั้งหลาย ที่เมตตาช่วยเหลือให้การปฏิบัติงานผ่านพ้น สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี รู้สึกปีติและมีความสุขที่ได้ช่วยผู้ประสบเหตุพ้นจากสภาวะเดือดร้อน เจ็บป่วย ในกรณีที่ช่วยไม่ได้ผู้ประสบเหตุเสียชีวิตก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ พร้อมทั้งปล่อยวางและปลงกับสภาพที่เจอ และระลึกว่าชีวิตเป็นเช่นนี้เอง

ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านตอบว่าไม่ทราบ ไม่รู้จัก ไม่คุ้นเคย และไม่เชื่อว่าตนเองมีหลักธรรมมรณานุสติ รวมทั้งไม่เคยเจริญมรณานุสติในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ทั้งขณะก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังจากเผชิญเหตุ แต่เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงความเชื่อ ความศรัทธาในการปฏิบัติงาน การให้สัมภาษณ์ข้อคำถามอื่นๆ และการพูดคุยทั่วๆไปเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวและการปฏิบัติงาน ผู้ให้สัมภาษณ์จะกล่าวถึงการทำงานอาสาสมัครว่ามาทำงานด้วยใจ ทำงานเพราะอยากช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทำงานด้วยศรัทธาในพระโพธิสัตว์ เจ้าแม่กวนอิม พระอาจารย์จี้กง หลวงปู่ไต้ฮงกง หลวงปู่อินทร์ (พระอินทร์) ฯ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำหลักธรรมมรณานุสติประเด็นที่ยึดโยงกับการปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าและสรุปไว้แล้วมาแจกแจงเป็นข้อคำถามจำนวน 10 ข้อ ดังนี้ (1) ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต (2) ไม่หวาดกลัว ไม่เสียใจเกี่ยวกับเกิด แก่ เจ็บ ตาย และมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา (3) ระลึกถึงสาเหตุของการตาย (4) การนำสติมาระลึกถึงความตายของตนเองและผู้อื่น (5) เมื่อนึกถึงความตาย รู้เท่าทัน จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เกิดความสลด ไม่สังเวชใจ (6) เพียรทำความดี อยากทำความดี ขวนขวายในการทำความดี (7) บ่มเพาะความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร (8) การระงับความโลภ โกรธ หลง (9) ไม่คิดถึงสิ่งที่เป็นความชั่ว และ(10) การเตรียมตัวตาย เพื่อให้อาสาสมัครประเมินทั้งก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังเผชิญเหตุ ด้วยข้อมูลชุดเดียวกัน โดยกำหนดระดับการเกื้อกูลของหลักธรรมมรณานุสติในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยเป็นคะแนน ดังนี้

ระดับเกื้อกูลดีมากคือ 5 คะแนน
ระดับเกื้อกูลดีคือ 4 คะแนน
ระดับเกื้อกูลปานกลางคือ 3 คะแนน
ระดับเกื้อกูลน้อยคือ 2 คะแนน
ระดับเกื้อกูลน้อยมากคือ 1 คะแนน และ
ระดับไม่เกื้อกูลคือ 0 คะแนน

ผลการศึกษากลับพบว่า อาสาสมัครผู้ปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยทั้งระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการและระดับปฏิบัติการ ล้วนมีหลักมรณานุสติกำกับอยู่ อีกทั้งการแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบว่าทุกท่านล้วนมีหลักธรรมมรณานุสติในการปฏิบัติงาน และได้ใช้หลักธรรมมรณานุสติ ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านล้วนประหลาดใจและดีใจ

ผลการประมวลค่าเฉลี่ยเป็นตัวเลขตามคะแนนที่กำหนด จากคำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ระบุว่าหลักธรรมมรณานุสติแต่ละข้อเกื้อกูลการปฏิบัติงานระดับใด (ดีมาก ดี ปานกลาง น้อย น้อยมาก หรือไม่เกื้อกูล) โดยแยกเป็นระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการและระดับปฏิบัติการ ทั้งขณะก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังเผชิญเหตุ ของการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย (**ตารางที่ 1)** พบว่า ในภาพรวม

หลักธรรมมรณานุสติได้มีการบูรณาการไว้ในการปฏิบัติงานจริงของอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ในลักษณะเกื้อกูลการปฏิบัติงานหรือกำกับการปฏิบัติงานในระดับปานกลางจนถึงมาก (3.42-4.13 คะแนนจากคะแนนเต็ม 5)

ทั้งนี้หลักธรรมมรณานุสติที่บูรณาการไว้ในการปฏิบัติงานจริงของอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย 3 อันดับแรก คือ (1) ไม่หวาดกลัว ไม่เสียใจ เกี่ยวกับ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา (2) การเพียรทำความดี อยากทำความดี ขวนขวายในการทำความดี และ(3) บ่มเพาะความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร สำหรับหลักธรรมมรณานุสติที่บูรณาการไว้ 3 อันดับสุดท้าย คือ (1) ระลึกถึงสาเหตุของการตาย (2) การนำสติมาระลึกถึงความตายของตนเองและผู้อื่น และ (3) การระงับความโลภ โกรธ หลง นอกจากนี้ หัวหน้าชุดปฏิบัติการได้บูรณาการหลักธรรมมรณานุสติเข้าไว้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยมากกว่าผู้ปฏิบัติการ (ลูกชุด) ทั้งในขณะก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังเผชิญเหตุ ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยทั้งหัวหน้าชุดปฏิบัติการและผู้ปฏิบัติการได้บูรณาการหลักธรรมมรณานุสติไว้ ในช่วงหลังเผชิญเหตุ มากกว่าระยะก่อนเผชิญเหตุ และขณะเผชิญเหตุ ตามลำดับ

ตารางที่ 1 หลักธรรมมรณานุสติเกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ในจังหวัดพะเยา

หลักมรณานุสติ	ระดับเกื้อกูลการปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย (คะแนนเต็ม 5)						รวม
	ก่อนเผชิญเหตุ		ขณะเผชิญเหตุ		หลังเผชิญเหตุ		
	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	
ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต	4.0	3.8	4.0	4.4	3.7	3.8	**23.7**
ไม่หวาดกลัว ไม่เสียใจเกี่ยวกับเกิด แก่ เจ็บ ตาย และมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา	5.0	4.4	5.0	4.2	5.0	4.4	**28.0**
ระลึกถึงสาเหตุของการตาย	3.0	3.0	3.0	2.2	4.0	3.4	**18.6**
การนำสติมาระลึกถึงความตายของตนเองและผู้อื่น	4.7	3.4	4.3	3.0	4.7	4.4	**20.2**
เมื่อนึกถึงความตาย รู้เท่าทัน จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เกิดความสลด ไม่สังเวชใจ	3.7	3.4	3.7	4.4	4.0	3.8	**23.0**
เพียรทำความดี อยากทำความดี ขวนขวายในการทำความดี	5.0	4.0	5.0	4.4	5.0	4.4	**27.8**
บ่มเพาะความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร	5.0	3.6	5.0	4.2	5.0	4.2	**27.0**

หลักมรณานุสติ	ระดับเกื้อกูลการปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย (คะแนนเต็ม 5)						รวม
	ก่อนเผชิญเหตุ		ขณะเผชิญเหตุ		หลังเผชิญเหตุ		
	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	หัวหน้าชุด	ผู้ปฏิบัติการ	
การระงับความโลภ โกรธ หลง	3.7	4.4	3.3	2.4	3.3	3.2	**21.1**
ไม่คิดถึงสิ่งที่เป็นความชั่ว	4.0	4.2	4.3	3.6	4.3	3.8	**24.2**
การเตรียมตัวตาย	2.9	3.2	1.7	4.0	2.3	3.6	**23.8**
รวม	**41.0**	**37.4**	**39.3**	**34.2**	**41.3**	**39.0**	
เฉลี่ย	**4.10**	**3.74**	**3.93**	**3.42**	**4.13**	**3.90**	

บทสรุป

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับอาสาสมัคร เริ่มจาก “จาคะ”ซึ่งเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นจากความลำบาก เป็นการกระทำที่เป็นกุศลเกิดจากจิตใจที่ดีงาม หลักธรรมมรณานุสติมุ่งให้เอาสติมาระลึกถึงความตายและสาเหตุที่ทำให้เกิดความตาย ใช้ปัญญาพิจารณาความตายมีแก่ตนและคนอื่นเกื้อกูลต่อการปฏิบัติงานกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ทั้งขณะก่อนเผชิญเหตุ ขณะเผชิญเหตุ และหลังจากเผชิญเหตุ ช่วยในการตั้งสติไม่ประมาทในการเตรียมพร้อมไปเผชิญกับความฉุกเฉินเฉียดตาย ทั้งสภาพร่างกาย วัสดุอุปกรณ์ และสภาพจิตใจ การนึกถึงมรณานุสติที่เกี่ยวเนื่องด้วยทุกข์กังวล ความกลัว อุเบกขา และปัญญาคือการใช้ปัญญาพิจารณาถึงความตายอันจะมีแก่ตนและผู้อื่น ให้เห็นถึงธาตุแท้ของชีวิตหรือความตายว่าการตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของสังขาร เพราะสังขารทั้งหลายในโลกล้วนไม่เที่ยง เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกผูกกับเหตุที่เผชิญ ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตตามปกติ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต คือเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา ทำให้จิตใจหนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหว คิดเตือนใจตนไม่ให้เป็นผู้ประมาทในการสร้างความดี ด้วยการทำดี คิดดี พูดดี และรู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติการตระหนักถึงและการเจริญมรณานุสติ ส่งผลประโยชน์สูงสุดต่อผู้ปฏิบัติงานไม่สร้างทุกข์และช่วยรักษาจิตใจให้สงบ เมื่อเผชิญกับการเสียชีวิตหรือไม่สามารถช่วยชีวิตผู้ประสบเหตุ

หน่วยปฏิบัติงานในจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับการกู้ชีพขั้นต้น (Basic Life Support, BLS) และอาสาสมัครระบุว่าไม่รู้จักมรณานุสติ แต่เมื่อนำหลักธรรมมรณานุสติมาแจกแจงเป็นข้อคำถามแล้วให้ตอบกลับพบว่า อาสาสมัครทั้งระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการและระดับปฏิบัติการ ล้วนมีหลักธรรมมรณานุสติที่ใช้ยึดมั่นในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับดี โดยหลักธรรมมรณานุสติที่ได้บูรณาการในการปฏิบัติงาน 3 อันดับแรก คือ (1) ไม่หวาดกลัว ไม่เสียใจ เกี่ยวกับ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และมองความตายเป็นเรื่องธรรมดา (2) การเพียรทำความดี อยากทำความดี ขวนขวายในการทำความดี และ (3) บ่มเพาะความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร ทั้งนี้การปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยทั้งหัวหน้าชุดปฏิบัติการและผู้ปฏิบัติการได้บูรณาการหลักธรรมมรณานุสติไว้ ในช่วงหลังเผชิญเหตุ มากกว่าระยะก่อนเผชิญเหตุ และขณะเผชิญเหตุ ตามลำดับ

โดยหัวหน้าชุดปฏิบัติการได้บูรณาการหลักธรรมมรณานุสติเข้าไว้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัยมากกว่าผู้ปฏิบัติการ (ลูกชุด)

ข้อเสนอแนะ

(1) ควรนำหลักธรรมมรณานุสติและการเจริญมรณานุสติ ผนวกไว้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ในการอบรมด้านกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย เพื่อเสริมสร้างภูมิชีวิตด้านจิตใจในการรับมือกับการเผชิญเหตุทั้งขณะเผชิญเหตุ ภายหลังการเผชิญเหตุ และการเตรียมพร้อมก่อนเผชิญเหตุ ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจอีกทั้งช่วยป้องกันผลกระทบทางลบต่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข

(2) สนับสนุนให้เกิดรูปแบบการทำบุญ ด้วยการบริจาควัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการกู้ชีพและบรรเทาสาธารณภัย ทั้งวัสดุสิ้นเปลือง เช่น ผ้าดิบห่อศพ ถุงซิบใส่ศพ ถุงมือยาง และอุปกรณ์ราคาแพง เช่น อุปกรณ์พิเศษชนิดตัดถ่างและส่องสว่าง ชุดอุปกรณ์ประดาน้ำ

(3) ควรมีข้อมูลซึ่งมีความพร้อมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อการประสานงานเมื่อมีสถานการณ์ฉุกเฉินหรือวิกฤติ เช่น เบอร์โทรศัพท์ วิทยุสื่อสาร เครื่องจักรกลในบริเวณพื้นที่ อุปกรณ์ปฐมพยาบาล สถานพยาบาลที่รับทราบขีดความสามารถรองรับผู้ประสบเหตุ อาหารสำรอง แหล่งน้ำดื่ม ฯลฯ ในรูปของระบบข้อมูลกลางจัดเก็บไว้ในที่ซึ่งหน่วยปฏิบัติงานต่างๆและประชาชนสามารถเข้าถึงได้

บรรณานุกรม

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. **การลดความเสี่ยงจากสาธารณภัย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.disaster.go.th/upload/download/file_attach/58a6b30b90d96.pdf. [28 มกราคม 2559].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระพุทธโฆสาจารย์. **วิสุทธิมรรค**. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) ผู้แปล, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง, 2535.

พระไพศาล วิสาโล. **จิตอาสา สุขสร้างง่ายๆ แค่ลงมือทำ**. สัมภาษณ์โดย เพชรภี ปิ่นแก้ว [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.visalo.org/columnInterview/jitAsa.htm**.** [30 มีนาคม 2559].

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, 2557.

สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ. **ช่องว่างการแพทย์ฉุกเฉินไทย: รายงานสถานการณ์ระบบการแพทย์ฉุกเฉิน ปี 2558**. กรุงเทพมหานคร: บจก.ปัญญมิตร การพิมพ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.niems.go.th. [26 มีนาคม 2559].

สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ. **แผนหลักการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http//www.niems.go.th. [21 มกราคม 2559].

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. **ความตาย**. ใน มรณานุสติธรรม ธรรมานุสรณ์ พระธรรมเทศนาเกี่ยวกับการดับสังขาร. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2542.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 17, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.

ธรรมาภิบาลเพื่อการบริหาร
Good Governance for Administration

พระเรืองเดช โชติธมฺโม
พระครูสุธรรม กิจโกศล
เศรษฐพร หนุนชู
พระเอกรัตน์ มหามงฺคโล
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารในระบบการทำงานทั้งนี้ก็เพื่อนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้กับการบริหารกิจการงานของรัฐ

การจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีธรรมาภิบาล ช่วยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศรัฐบาลสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพมีระบบที่ยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่อิสระ ระบบราชการมีฝ่ายนิติบัญญัติและสื่อ ที่มีความโปร่งใสรับผิดชอบการใช้หลักธรรมภิบาลทำให้องค์การสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือองค์การภายนอกมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหารองค์การ เพราะการสร้าง ธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์การเป็นการสร้างสานึกที่ดีในการบริหารงาน และการทำงานในองค์การ และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสำนึกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลือง การติดตามการทุจริต ความโปร่งใส โดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐนั้น จะเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง

คำสำคัญ : ธรรมาภิบาล, การบริหาร.

Abstract

The objective of this article was to present a knowledge of the administration of the working system in order to apply the principles of Buddhism to the administration of the government operation.

Management of economic and social resources of the country for development to indicate the importance of good governance helps revitalize the country's economy. The governments can provide efficient and fair systems. There is an independent legal process. The bureaucracy has a legislative and media department that is transparent, accountable for the use of good governance principles, enabling the operation organization to be

justice and free. The public or external organizations also work as a mechanism to control, track, and monitor the working system. This is to prevent damage to the organization because the creation of good governance in the organization creates a good sense of management and work in the organization. The system also supports the good consciousness in terms of effective management, avoiding wastes, and transparency. This is done by taking those involved that will be affected into account because those affected by the work of the state agencies are directly related to the people.

Keywords: Good Governance, Administration

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์ของสังคมไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ ซึ่งเป็นยุคของกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ ทาให้เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปตามอิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นผลรวมไปถึง การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชน แต่ระบบการบริหารงานทั้งภาครัฐ และเอกชนเกิดความไม่สอดคล้อง และทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึง ทำให้สังคมโลกหันกลับมามองถึงสาเหตุปัญหาที่แท้จริง ในการบริหารของแต่ละประเทศที่มีผลกระทบต่อด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งส่งผลต่อองค์การอื่นๆ อย่างมากมาย การบริหารเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การเพราะเป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จ และความล้มเหลวความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์การ ในปัจจุบันการบริหารจัดการมีความสลับซับซ้อนกว่าในอดีต แต่การบริหารจัดการของหน่วยงานของรัฐยังอยู่ในช่วงปรับตัว และยังคุ้นเคยอยู่กับการใช้รูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นการบริหารจัดการแบบแยกส่วน (Fragment Administration) ผลลัพธ์ก็คือหน่วยงานแต่ละหน่วยและบุคคลแต่ละบุคคลต่างก็มุ่งทำงานเฉพาะส่วนของตน ไม่ได้มุ่งเน้นให้มีการประสานงานและบูรณาการกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่นๆ ทำให้การบริหารไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร[1]

การบริหารงาน เป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบกันตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้อย่างมีคุณภาพซึ่งมีองค์ประกอบ คือ 1) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 2) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน 3) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ4) การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของบุคคล ฉะนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มในการที่จะทำให้ภารกิจบรรลุตามวัตถุประสงค์

[1] กฤษ เพิ่มทันจิตต์, “**หลักการและแนวทางการบริหารงานยุคใหม่ภายใต้ภูมิทัศน์การแข่งขันใหม่ข้อสังเกตเชิงวิจารณ์ภายใต้กรอบคุณค่าทางสังคมและพุทธธรรมและแนวทางการบริหารแนวพุทธ**”, (กรุงเทพมหานคร : สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด, 2549) หน้า 5.

การบริหารงานคือการใช้ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับคนอื่นซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้ซึ่งการบริหารเป็นกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และนำนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น กล่าวคือเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วย การบริหารโดยทั่วไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือเป็นลำดับรายการในการบริหารซึ่งในการบริหารนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำสิ่งใดก่อน และต่อๆ ไปจะทำอะไร ซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังได้อธิบายองค์ประกอบ ของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อองค์การ คือ 1) วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการ อะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่าจะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหาร การดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน 2) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4 M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6 M ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น 3) มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิกิริยาระหว่างกัน กล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4 Ms หรือ 6 Ms ดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิกิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกิริยาระหว่างกันไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น 4) ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิผลขององค์การหมายถึงความสามารถขององค์การในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ[2] ซึ่งหน่วยงานภาครัฐมีวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สอดคล้องกับภาวะวิกฤตต่างๆ โดยการนำหลักการบริหารราชการมาเป็นเครื่องมือ ในการบริหารงานในหน่วยงานภาครัฐ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดความสงบสุขของบ้านเมือง โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องโดยตรง กับประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไข เยียวยาภาวะวิกฤตภยันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

ซึ่งหลักธรรมาภิบาล มีบทบาทอย่างมากต่อหน่วยงานภายในประเทศทั้งภาครัฐและเอกชน มีการนำแนวคิดไปปรับใช้กับหน่วยงานอย่างเห็นได้ชัด มีการปรับลดขนาดของหน่วยงาน ปรับปรุงการบริหารให้มี

[2] สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545) หน้า 62-63.

คุณภาพมีการบริการสาธารณะต่างๆ เป็นที่พึงพอใจของประชาชน หลักธรรมาภิบาลมีกำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2546 คือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งกำหนดโครงการเพื่อปรับปรุงงานในความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับธรรมาภิบาล[3]

ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองคลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึง การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมาภิบาลที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้างหาได้มีเพียงความหมายเฉพาะหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึงศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวงซึ่งวิญญูชนพึงมี และพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใส่การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอกเป็นต้น เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการบริหารเพื่อให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักธรรมาภิบาลยังเป็นลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการบ้านเมืองโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีธรรมาภิบาล ช่วยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศรัฐบาลสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพมีระบบที่ยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่อิสระ ระบบราชการมีฝ่ายนิติบัญญัติและสื่อที่มีความโปร่งใสรับผิดชอบ และตรวจสอบได้[4] ในรูปแบบการกำกับดูแลที่ดีหรือหมายถึงการใช้สิทธิของความเป็นเจ้าของที่จะปกป้องดูแลผลประโยชน์ของตนเองโดยผ่านกลไกที่เกี่ยวข้องในการบริหาร โดยหัวใจของธรรมาภิบาล คือ ความโปร่งใส ความยุติธรรม และความรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจ การกำกับดูแลที่ดีมีความจำเป็นทั้งในภาครัฐและเอกชนในกรณีภาครัฐจะเรียกว่า Good Political Governance ผู้เป็นเจ้าของคือประชาชน ซึ่งใช้สิทธิของตนเองเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาเพื่อกำกับดูแลผู้บริหารคือรัฐบาลให้บริหารประเทศในทางที่ถูกต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน[5]

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในการบริหารจัดการประเทศอย่างแท้จริง เพราะหลักธรรมาภิบาลเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพ ซึ่งการพัฒนาภายใต้เศรษฐกิจเสรีนิยมมีความเป็นธรรมให้กับทุกภาคส่วนมากขึ้น โดยประสบการณ์ของนานาประเทศพบว่า ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากหรือมีลักษณะเปิดทางการเมืองสูงจะทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดกันอย่างกว้างขวาง เกิดกระบวนการรวมตัวของประชาชน สร้างค่านิยมใหม่ๆให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะในเรื่องความเป็นธรรม ความเสมอภาค และประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาที่สร้างความเป็นธรรม และความสันติสุขในสังคม

---

[3] บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี้, “**ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล**”, สถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, 2544) หน้า 47.

[4] นฤมล ทับจุมพล, **แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วย “ธรรมรัฐแห่งชาติ” ในการจัดการปกครอง** (Governance), (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 15

[5] วรภัทร โตธนเกษม, **ทศธรรม : ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**, (กรุงเทพมหานคร : ทศธรรม, 2542,) อ้างใน สถาบันพระปกเกล้า, หน้า 13.

ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยามของคำว่าธรรมาภิบาลว่า หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนซึ่งครอบคลุมไปถึงฝ่ายวิชาการฝ่ายปฏิบัติการฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติภยันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทยรัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน[6]

คำว่า “ธรรมาภิบาล” หรือที่บางท่านเรียกว่า ธรรมรัฐนั้น ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Good Governance” คำนี้เริ่มใช้กันแพร่หลายภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่และหลังจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในปี 2540 ทั้งนี้ เนื่องมาจากในหนังสือแสดงเจตจำนงกู้เงินจำนวน 17.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) รัฐบาลไทยให้คำมั่นว่าจะต้องสร้าง “Good Governance” ขึ้นในการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งแสดงโดยปริยายว่า ทั้งรัฐบาลไทยและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เชื่อว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการบริหารจัดการที่ไม่ดี หรืออธรรมาภิบาล (Bad Governance)

คำว่า Good Governance ได้เริ่มนำมาใช้เมื่อต้นทศวรรษที่ 1990 โดยปรากฏในรายงานของธนาคารโลก และเอกสารของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งองค์การระหว่างประเทศทั้งสองนี้ถือว่า Good Governance เป็นพื้นฐานสำคัญในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของประเทศ ที่รับความช่วยเหลือทางการเงิน และเนื่องจากองค์การทั้งสองนี้ต้องรับผิดชอบต่อเจ้าของเงินทุน จึงกำหนดเป็นเงื่อนไขให้ประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน จะต้องสร้างให้เกิดธรรมาภิบาลขึ้น และมีการดำเนินการตามนโยบายสาธารณะที่ได้ตกลงไว้ ในสัญญารับการสนับสนุนทางการเงินอย่างเคร่งครัด ปัจจัยทั้งสองนี้จะช่วยให้ประเทศที่ประสบปัญหาสามารถพัฒนาเศรษฐกิจ ให้กลับสู่เสถียรภาพได้อย่างรวดเร็วและในระยะยาวสังคมที่มีธรรมาภิบาล จะเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง มั่นคง มีความสมดุลในการบริหารบ้านเมือง และมีภูมิคุ้มกันวิกฤตที่จะเกิดขึ้นภายหลัง ธนาคารโลกได้อธิบายคำว่า“Governance” ว่าหมายถึง “การกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา” หลักเรื่อง “ธรรมาภิบาล” หรือ “ธรรมรัฐ” หรือ “การบริหารจัดการที่ดี” “การพัฒนาประชารัฐ” หรือ “Governance” ซึ่งหมายถึงการพัฒนาให้รัฐ และประชาชนมีความเข้าใจที่ดี มีความรับผิดชอบเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อให้ความสัมพันธ์ของทุกภาคีในสังคมดำเนินไปในเชิงสร้างสรรค์และเสริมสร้างสมรรถนะซึ่งกันและกันและมีการสร้างสภาวะแวดล้อม ให้เกิดการพัฒนาประชารัฐขึ้นด้วยการให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพ

[6] ระเบียบสานักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542, เล่ม 116 ตอนที่ 63 ง **ราชกิจจานุเบกษา** 10 สิงหาคม 2542 หน้า 26.

การจัดการแก้ไขความขัดแย้ง ด้วยสันติวิธีการ สร้างสมรรถนะพลังทางสังคม การสร้างภาคีการพัฒนา การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การบริหารจัดการที่ดีมีความโปร่งใส มีการจัดการนโยบายสาธารณะ และการสร้างพันธมิตร เพื่อกำหนดระเบียบวาระแห่งชาติ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชารัฐ และปฏิรูปสังคมไทย

องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

องค์ประกอบหลักของธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างธรรมาภิบาลองค์ประกอบเหล่านี้ได้แก่[7]

1) ภาระรับผิดชอบ หมายถึง การกำหนดให้บุคคลและองค์กร ทั้งที่มาจากการเลือกตั้งและการแต่งตั้ง ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานภาครัฐ ต้องมีภาระความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำ กิจกรรม หรือการตัดสินใจใดๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะหรือกระทำในนามของสาธารณะ

2) ความโปร่งใส คือ การที่สาธารณชนมีโอกาสรับรู้นโยบายด้านต่างๆ ของรัฐบาลและความมั่นใจว่ารัฐบาลมีความตั้งใจจริง ในการดำเนินตามนโยบายนั้น ซึ่งจะเกิดขึ้นเช่นนั้นได้ เมื่อประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงาน คำชี้แจง และถ้อยแถลงต่างๆ ของรัฐบาล และกระบวนการทางการเมืองในการกำหนดและดำเนินนโยบาย เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม รวมทั้งการเปิดให้มีการต่อสู้แข่งขันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ในการกำหนดทางเลือกของสังคม นอกจากนี้ ความโปร่งใสยังทำให้การติดตามตรวจสอบของสาธารณชน มีความถูกต้องมากขึ้นและได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพเงื่อนไข ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

3) การปราบปรามการทุจริตและการประพฤติมิชอบ หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่หรือการอาศัยความไว้วางใจ ที่สาธารณชนมอบให้ ไปในทางที่เป็นการหาผลประโยชน์ส่วนตน การทุจริตเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคล และองค์กรหรือสถาบัน ความหมายนี้ครอบคลุมรูปแบบ การฉ้อราษฎร์บังหลวงเกือบทั้งหมดทั้งที่อยู่ในภาครัฐและเอกชน ในส่วนของระบบราชการ การทุจริตส่วนใหญ่ หมายถึง การกระทำของหน่วยงานราชการหรือ ของข้าราชการที่มิชอบด้วยกฎหมาย การปราบปรามการทุจริต และการประพฤติมิชอบจึงถือเป็นตัวชี้วัดสำคัญ ที่แสดงความตั้งใจจริงในการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในการบริหารงานภาครัฐ ความอ่อนแอของระบบบริหารราชการแผ่นดินจะส่งผลให้จริยธรรมและการยึดมั่นในจริยธรรมของข้าราชการ เสื่อมถอยลง และการปฏิรูประบบราชการจึงนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการรณรงค์ ต่อสู้กับการทุจริต และการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

4) การจัดวิธีการปกครองแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการตัดสินใจดำเนินนโยบาย และมีส่วนในการควบคุมสถาบันตลอดจนการจัดสรร การใช้และการรักษาทรัพยากรต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน อันจะทำให้เกิด

[7] ไชยวัฒน์ ค้ำชูและคณะ, **ธรรมาภิบาล การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : น้ำฝน, 2545) หน้า 36-144.

การตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ เมื่อพิจารณาในบริบทของการจัดการปกครอง และการบริหารการมีส่วนร่วมจะเน้นที่การอุดหนุน ให้ประชาชนพลเมือง ซึ่งรวมผู้หญิงอยู่ด้วย มีอำนาจมากขึ้น และเน้นความสำคัญของการมีปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านสถาบันในระดับท้องถิ่นและเทศบาล ไปจนถึงระดับภูมิภาค และระดับชาติ ภายใต้รูปแบบการปกครองที่มีการกระจายอำนาจและยืดหยุ่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมในภาคเอกชน

5) การสร้างกรอบทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่เข้มแข็ง คือ การมีกฎหมายที่มีความชัดเจนและนำมาใช้อย่างเป็นเอกภาพ ในระบบและกระบวนการยุติธรรมที่มีความเป็นวัตถุวิสัยและเป็นอิสระและเป็นระบบกฎหมาย ซึ่งมีบทลงโทษที่เหมาะสม เพื่อป้องปรามผู้คิดละเมิดหรือลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดี จะช่วยส่งเสริมการปกครองตามหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชนและการพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าขาดระบบเช่นว่านี้ไป หรือมีระบบที่อ่อนแอ จะทำให้ไม่ค่อยมีใครอยากจะลงทุน ต้นทุนในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจจะถูกบิดเบือนไปและพฤติกรรมการแสวงหาประโยชน์จากค่าเช่า (Rent-Seeking-Activities) จะแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง และปัญหาการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย จะนำไปสู่การกระทำของบริษัทธุรกิจ ที่เกี่ยวข้องกับ การทุจริตในทุกระดับ เพื่อให้การกำหนดและการส่งเสริมธรรมาภิบาลครอบคลุมประเด็นหลักที่สำคัญพึงดำเนินการ ดังต่อไปนี้

5.1) จัดให้มีการสัมมนา การอภิปราย และการประชุมที่จะเปิดโอกาสให้ข้าราชการทั้งหลาย ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เกี่ยวกับแบบหรือแนวปฏิบัติที่เหมาะสม ทั้งในระดับของการกำหนดนโยบาย และระดับของการดำเนินโครงการ

5.2) ระบุประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น เกี่ยวกับบทบาทของรัฐ ภาคเอกชนและประชาสังคมในเรื่องการให้และรับบริการสาธารณะการอภิปรายในเรื่องนี้ควรเน้นในเรื่องภาระความรับผิดชอบของข้าราชการต่อการบริหารจัดการและต่อสาธารณะแรงจูงใจในการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานและการให้บริการที่มีคุณภาพดีขึ้นรวมทั้งเรื่องการให้บริการสังคมของหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐ

5.3) พัฒนาแนวปฏิบัติใหม่ และหลักการสำหรับแนวทางใหม่ๆ ในการบรรลุถึงธรรมาภิบาล รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น ปรับปรุงประสิทธิภาพและขยายขอบเขต และคุณภาพของการให้บริการสาธารณะ

5.4) สนับสนุนโครงการที่ส่งเสริม ให้เกิดหุ้นส่วนของความร่วมมือระหว่าง องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมในรูปแบบต่างๆ ในการให้บริการแก่สาธารณะให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลในการปฏิรูประบบราชการ อันจะก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ ธรรมาภิบาลและการขจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวง

5.5) ชักชวนโน้มน้าวรัฐบาลด้วยวิธีการเจรจา ให้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในเรื่องของการจัดให้มีระบบการประเมิน การบริหารจัดการภาครัฐ การเคารพสิทธิมนุษยชน และการปกครองโดยหลักนิติธรรม

5.6) ให้ความช่วยเหลือประเทศต่างๆ ในการรับมือและขจัดปัญหาความยากจนและปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ซึ่งเป็นปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน และต้องอาศัยความสามารถของรัฐบาลเป็นหลักในการแก้ไข ดังนั้น ธรรมาภิบาล จึงเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวาง ครอบคลุมประเด็นต่างๆ เป็นอันมาก นับตั้งแต่

5.7) การสร้างและดำรงไว้ซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งยึดหลักการให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจ และเป็นเจ้าของครอบครองทรัพย์สิน และหลักการค้าและการลงทุนเสรีตามกลไกตลาด โดยรัฐทำหน้าที่เป็นผู้รักษากฎระเบียบที่จำเป็นต่อการทำงานของตลาด โดยรัฐทำหน้าที่เป็นผู้รักษากฎระเบียบที่จำเป็น ต่อการทำงานของตลาด และดูแลนโยบายในระดับมหภาคเพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้อย่างเสมอภาค แต่จะไม่เข้ามาเป็นผู้ประกอบการโดยตรง

5.8) การสร้างและดำรงไว้ซึ่งระบบการเมืองที่มีลักษณะพหุนิยม อันหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในกระบวนการทางการเมืองและการพัฒนา การกระจายอำนาจจากส่วนกลางและการมีระบอบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย

5.9) การพัฒนาทางสังคม ซึ่งรวมถึงเรื่องสิทธิมนุษยชน การยึดนิติธรรมเป็นหลักในการปกครอง การมีกระบวนการและองค์กรด้านการยุติธรรมที่เป็นอิสระ และการดำรงไว้ซึ่งเสรีภาพของสื่อสารมวลชน

5.10) การพัฒนาให้หน่วยราชการทั้งหลาย ตระหนักและมีความสำนึกในหน้า ที่และภาระความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส ไม่มีการทุจริตหรือการประพฤติมิชอบ และดำเนินการต่างๆ อย่างประหยัด แต่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5.11) การปฏิรูประบบราชการ และการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง โดยการวางแผนยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ

โครงสร้างและกระบวนการของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Structure and Process)

โครงสร้างและกระบวนการของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Structure and Process) ที่จะนำไปสู่เป้าหมายความเป็นธรรม และสันติสุขได้ จะต้องเน้นโครงสร้างและกระบวนการ ที่วางกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศ ที่ทุกภาคไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคประชาสังคม ภาคปัจเจกชนและครอบครัว มีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการประเทศ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาไปข้างหน้า โดย

1) กฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจประกอบด้วย รัฐธรรมนูญ กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ รวมทั้งธรรมเนียมประเพณีทางศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เพราะกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะสร้าง “สิทธิ” และการยอมรับของแต่ละภาคส่วน

2) กระบวนการที่มีธรรมาภิบาลต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public Participation) ความสุจริต และโปร่งใส (Honesty and transparency) พันธะความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) และกฎเกณฑ์ที่ยุติธรรมและชัดเจน (Fair legal framework and Predictability)

สาระของการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือธรรมาภิบาล (Substance) คือการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ต้องสร้างความสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆของสังคม ให้

ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสังคมมีเสถียรภาพ ความสมดุลที่สำคัญ คือ การจัดสรรทรัพยากรของสังคมให้ทุกภาคมีส่วนได้ ที่เหมาะสมและยอมรับได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปัจจัย คือ

1) โครงสร้างหรือกระบวนการที่ทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเพื่อจัดสรรทรัพยากร

2) เครื่องมือที่ใช้คือ กฎหมายต้องยุติธรรม

หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการในการพัฒนา ถ้าพิจารณาในฐานะ วิธีการอันจะนำไปสู่เป้าหมายก็จะหมายถึง เครื่องมือหรือกลไกในการบริหารจัดการ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างความเป็นธรรมในสังคม เป็นต้น แต่ถ้าพิจารณาในฐานะที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนานั้น จะหมายถึงระบบบริหารจัดการที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีความเป็นประชาธิปไตย ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ให้บริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการเคารพสิทธิมนุษยชนและยึดมั่นในความสุจริต ความถูกต้องดีงาม และโปร่งใส ดังนั้น ธรรมาภิบาลจึงประกอบด้วย หลักการสำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1) หลักนิติธรรม เป็นหลักที่ถือเป็นกฎ กติกาในสังคมที่ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องดังนั้น การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของสมาชิก ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดีมีความเป็นธรรมและมีความชัดเจนมีระบบลงโทษที่เหมาะสม รวมทั้งมีการบังคับใช้ที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน จะช่วยควบคุมการใช้อำนาจของรัฐให้เป็นไปอย่างชอบธรรม พร้อมกับช่วยคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2) หลักคุณธรรม เป็นการพัฒนาให้บุคลากรของภาครัฐยึดมั่น ในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยันอดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต การบริหารจัดการที่ดี ภาครัฐจะต้องไม่บริหารเพียงแต่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพแต่ต้องให้ความสำคัญกับการดำรงรักษาไว้ ซึ่งหลักการอันถูกต้อง การยึดถือระบบคุณธรรม คุณค่าและความดีงามทั้งหลาย ทั้งนี้ เพราะระบบคุณค่าและค่านิยมต่างๆ ในระบบราชการ จะเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมของข้าราชการ และชี้นำวิธีการให้บริการแก่ประชาชนด้วย

3) หลักความโปร่งใส การทำงานที่เปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้ จะส่งผลให้การทุจริตคอรัปชั่นและความด้อยประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ของข้าราชการลดลง ดังนั้น ถ้าภาครัฐจัดระบบการบริหารจัดการให้มีความโปร่งใสและเปิดเผย ให้ประชาชนเข้ามาร่วมรับรู้ ในวิธีการและขั้นตอนการทำงาน ได้มีโอกาสตรวจสอบการปฏิบัติงาน ตลอดจนผลการดำเนินงาน จะส่งผลให้ข้าราชการมีความรับผิดชอบต่อการทำงาน และผลของงาน มีการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องเป็นธรรม และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน และประเทศชาติโดยรวมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ประชาชน มีความมั่นใจว่า ข้าราชการมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน

4) หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมรับรู้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการของโครงการ รวมถึงได้รับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมทางการเมือง การบริหาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ โดยมีการแสดงทัศนะต่างๆ ต่อการดำเนินงานที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อให้รัฐบาลนำไปประกอบการตัดสินใจ ระดับนโยบาย การให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนควบคุมการดำเนินงาน

5) หลักความคุ้มค่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องบริหารจัดการและใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม คำนึงถึงความประหยัด ความคุ้มค่า สร้างสรรสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ โดยยึดถือประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงาน ในการพัฒนาประเทศและการให้บริการแก่ประชาชนจึงอาจจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการและกลไกการทำงาน ให้คำนึงถึงความคุ้มค่าและประสิทธิภาพ มากขึ้น

6) หลักความสำนึกรับผิดชอบเป็นกระบวนการทำงาน ที่จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานให้ดีขึ้น ความสำนึกรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน ของหน่วยงานจะต้องมีลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ การมีเป้าหมายที่ชัดเจน ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน การปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการพฤติกรรมที่ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการรับผิดชอบ การทำงานอย่างไม่หยุดยั้ง การมีแผนสำรองการติดตามประเมินผลการทำงาน และกล้าที่จะยอมรับผลดีผลเสียจากการกระทำของตนเอง

จากเงื่อนไขภายนอกดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการปรับแก้กฎหมายภายใน ให้สามารถรองรับกับกระแสภายนอก เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ในการบริหารจัดการประเทศ ดังนี้

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้วางรากฐานของธรรมาภิบาลไว้อย่างครบถ้วน หลักการที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างความโปร่งใสในการบริหารจัดการประเทศ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในทุกด้าน ทั้งระดับชาติท้องถิ่น ชุมชน และในทุกระดับตั้งแต่ร่วมรับรู้ไปจนถึงร่วมทำและร่วมรับผล

2) พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมือง ที่ดี พ.ศ.2546 ที่ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการประเทศไปสู่การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่มุ่งเน้นการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การบริหารจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ส่งผลให้ภาคราชการต้องปรับแนวทางการบริหารจัดการโดยมีการกำหนดเป้าหมาย แนวทาง วิธีการให้บริการแก่กลุ่มผู้รับบริการที่ชัดเจนรวมถึง มีความชัดเจนในเรื่องผลผลิต ผลลัพธ์ ที่สามารถวัดผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไป ในทิศทางที่สนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาล ในการบริหาร เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลที่ชัดเจน และนำผลการประเมินไปใช้ประกอบในการพิจารณาจัดสรรรางวัลประจำปีของส่วนราชการ การพิจารณาความดีความชอบในระดับเจ้าหน้าที่ และรายงานผลการปฏิบัติราชการขององค์กรต่อสาธารณะ

วิธีการและเป้าหมายของการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดีหรือธรรมาภิบาล

องค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นเป้าหมาย อันพึงประสงค์ของธรรมาภิบาล ได้แก่ การมีระบอบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย การที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจการให้ บริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการเคารพสิทธิมนุษยชน และการมีรัฐบาลที่ทำงานด้วยความสุจริตโปร่งใส ธรรมาภิบาลมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และความเป็นธรรมทางสังคมธรรมาภิบาลในฐานะที่เป็นแนวคิด มีการใช้กันมาก ในบริบทของการปฏิรูประบบราชการและในกระบวนทัศน์แบบใหม่ของการบริหารงานภาครัฐในส่วนของการปฏิรูประบบบริหารราชการ จะใช้ธรรมาภิบาลเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการพิจารณาจัดการประเด็นปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาโครงสร้างสถาบัน การสร้างขีดความสามารถ การกระจายอำนาจและหน้าที่ออกจากศูนย์กลาง ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการ การประสานงาน และ บทบาทในการส่งเสริมธรรมาภิบาลของผู้นำรัฐบาลธรรมาภิบาลยังช่วยให้เราสามารถระบุลักษณะและปรับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ถือว่า เป็นการจัดการบริหารและการปกครองที่ไม่มีคุณภาพได้อีกด้วย ซึ่ง ได้แก่

1) ความล้มเหลวที่จะจำแนกเรื่องสาธารณะ กับเรื่องส่วนตัวออกจากกันอย่างชัดเจนโดยผลที่ตามมาคือ แนวโน้มที่จะผันเอาทรัพยากรที่เป็นของหลวงมาใช้ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

2) ความล้มเหลวในการจัดตั้งกรอบของกฎหมาย ที่สามารถคาดการณ์ได้ เพื่อให้พฤติกรรมการดำเนินการใด ๆ ของรัฐสอดคล้องกับหลักนิติธรรม

3) การมีกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ที่มากเกินไป จนปิดกั้นการทำงานของกลไกตลาด

4) การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย ที่ไม่แน่นอน และไม่อยู่ในร่องในรอย ที่สอดคล้องกับการพัฒนา อันทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่ถูกต้อง

5) กระบวนการตัดสินใจจากฐานการพิจารณาที่แคบ และขาดความโปร่งใส

6) การขาดกฎ กติกา มารยาท เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติในการบริหารงานภาครัฐ

7) การดำเนินนโยบายโดยปราศจากการพิจารณาสมมติฐานที่ชัดเจน

การขาดธรรมาภิบาล ทำให้ความพยายามใด ๆ ของรัฐ ที่จะเข้ามีบทบาทในการแก้ไขปัญหา อาจกลับเป็นตัวก่อให้เกิดความเสียหายเสียเอง หรือเปิดช่องให้กลุ่มชนชั้นนำเข้ามาหาประโยชน์จากรัฐ อย่างไม่ถูกต้อง เป็นต้น ผลก็คือ กองทุนที่แต่แรกตั้งใจว่าจะจัดสรรให้แก่คนจน ก็อาจจะผันไปเข้ากระเป๋า ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ มากกว่าที่จะตกถึงมือคนจนจริงๆ โดยที่คนจนเองก็ไม่มีช่องทางกฎหมายที่จะเรียกร้องอะไรได้

การทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงนี้ ทำให้รัฐบาลมีความอ่อนแอ ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น การติดสินบนและการเล่นพรรคเล่นพวก จะทำให้ระบบการบริหารอ่อนเพลียลงและลดทอนความเสมอภาคในการได้รับบริการ ที่เท่าเทียมกันจากรัฐซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม การบริหารงานภาครัฐ นับวันจะยิ่งมีความยากและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ กลายเป็นเรื่องในระดับระหว่างประเทศมากขึ้น และเกี่ยวกันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มิได้จำกัดอยู่ แต่ในเขตแดนของรัฐใดรัฐหนึ่งโดยเฉพาะอีกต่อไป

บทสรุป

ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง การปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองคลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึง การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมาภิบาลที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้าง หาได้มีเพียงความหมายเฉพาะหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึงศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวงซึ่งวิญญูชนพึงมี และพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใส่ เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการบริหารเพื่อให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักธรรมาภิบาล ยังเป็นลักษณะและวิถีทางของการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อจัดการบ้านเมืองโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีธรรมาภิบาล

การใช้หลักธรรมภิบาลทำให้องค์การสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานได้ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการควบคุมติดตามและตรวจสอบ โดยมีประชาชนหรือองค์การภายนอกมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่การบริหารองค์การ เพราะการสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในองค์การ เป็นการสร้างสำนึกที่ดีในการบริหารงาน และการทำงานในองค์การ และจัดระบบที่สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามสานึกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งหลักธรรมาภิบาล มีบทบาทอย่างมากต่อหน่วยงานภายในประเทศทั้งภาครัฐและเอกชน มีการนำแนวคิดไปปรับใช้กับหน่วยงานอย่างเห็นได้ชัด มีการปรับลดขนาดของหน่วยงาน ปรับปรุงการบริหารให้มีคุณภาพมีการบริการสาธารณะต่างๆ เป็นที่พึงพอใจของประชาชน หลักธรรมาภิบาลมีกำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2546 คือหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ

วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งเป็นกลไกลหลักในการบริหารจัดการประเทศไปสู่การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่มุ่งเน้นการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การบริหารจัดการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ส่งผลให้ภาคราชการต้องปรับแนวทางการบริหารจัดการโดยมีการกำหนดเป้าหมาย แนวทาง วิธีการให้บริการแก่กลุ่มผู้รับบริการที่ชัดเจน รวมถึง มีความชัดเจนในเรื่องผลผลิต ผลลัพธ์ ที่สามารถวัดผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปในทิศทางที่สนับสนุนให้เกิดธรรมาภิบาล ในการบริหาร จัดการประเทศ โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน เข้ามามีบทบาทในการจัดบริการสาธารณะแทนภาครัฐมากขึ้น

บรรณานุกรม

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. **“หลักการและแนวทางการบริหารงานยุคใหม่ภายใต้ภูมิทัศน์การแข่งขันใหม่ ข้อสังเกตเชิงวิจารณ์ภายใต้กรอบคุณค่าทางสังคมและพุทธธรรมและแนวทางการบริหารแนวพุทธ”**. กรุงเทพมหานคร : สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด, 2549.

ไชยวัฒน์ ค้ำชูและคณะ. **ธรรมาภิบาล การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร : น้ำฝน, 2545.

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี้. “ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล”. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

สมคิด บางโม. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.

นฤมล ทับจุมพล. **แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วย “ธรรมรัฐแห่งชาติ” ในการจัดการปกครอง (**Governance**).** กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สถาบันพระปกเกล้า. **ทศธรรม : ตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี.** กรุงเทพมหานคร : ทศธรรม, 2542.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. เล่ม 116 ตอนที่ 63 ง **ราชกิจจานุเบกษา** 10 สิงหาคม 2542.

ระบบการปกครองท้องถิ่นไทย
Thai Local Government System

พระเรืองเดช โชติธมฺโม (เสียงเพราะ)
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์ (รุดบุญ)
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวพันกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครองท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความรับผิดชอบ และรู้สึกหวงแหนต่อประโยชน์อันพึงมีพึงได้ต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย อันจะนำมาซึ่งความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองประชาธิปไตย โดยประชาชนจะมีโอกาสเลือกตั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร การเลือกตั้งจะเป็นการฝึกฝน ให้ประชาชนใช้ดุลพินิจเลือกผู้แทนที่เหมาะสม สำหรับผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปบริหารกิจการ

บทความนี้ว่าด้วยการปกครองท้องถิ่นมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการให้บริการซึ่งบุคคลหรือเอกชนไม่สามารถจัดทำให้ได้หรือไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดหาให้ได้ ในลักษณะเช่นนี้รัฐบาลหรือหน่วยการปกครองท้องถิ่นจะจัดบริการให้ เช่น ได้รับความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับสวัสดิการและได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง เนื่องจากการดำเนินชีวิตของบุคคลอาจจะเกิดการขัดแย้งกันเพราะความคิดเห็น ผลประโยชน์แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะมีการอภิปรายถกเถียงกันอย่างมีเหตุผล หรือมีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรง หรืออาจมีการติดสินบนหรือการต่อสู้กัน กรณีเช่นนี้รัฐบาลหรือหน่วยปกครองท้องถิ่นจะต้องเข้ามาแก้ปัญหา โดยการเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ควบคุมการขัดแย้ง เป็นผู้ประนีประนอมหรือแบ่งผลประโยชน์หรือเป็นผู้ตัดสินกรณีพิพาทซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องเชื่อฟังและยอมรับคำตัดสินนั้น การแบ่งเบาภาระและการเป็นตัวแทนของแต่ละส่วนของประเทศการจัดตั้งหน่วยการปกครองท้องถิ่นขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะแบ่งเบาภาระของส่วนกลางให้ท้องถิ่นจัดปกครองตนเอง เพื่อเป็นการฝึกหัดการปกครองตนเองสำหรับประเทศที่ยังไม่พัฒนาแต่สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น ถือว่าการปกครองท้องถิ่นจะเป็นตัวแทนของประเทศส่วนหนึ่งในการสร้างความเจริญให้แก่ประเทศ อย่างเช่นชาวอเมริกามีความเห็นว่าการปกครองท้องถิ่นจะเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย หรือแม้แต่ในสาธารณะรัฐประชาชนจีนและรัสเซียก็คาดหวังไว้เช่นเดียวกันแต่อาจจะดำเนินการแตกต่างกันเท่านั้น

คำสำคัญ: การปกครอง, ท้องถิ่นไทย

Abstract

The democracy system has the foundation of being an institute for training and educating the politics to people in order to increase people's awareness of involvement and accountability in local government as well as being concern about the benefits. These lead to the confidence in democracy system. People have an opportunity to elect legislative and administrative parties. Through election, people can be practiced by use their discretion to select the appropriate representative for further administration.

In this paper, Thai local government system has the main objective of providing services that an individual or private sector cannot or are not able to provide the services. In this regard, the government or local government agency will provide services such as life and property insurance coverage, benefits and convenient living as well as will be responsible for managing the conflict because lifestyle of different people may conflict through disagreed opinions and interests. They may discuss reasonably or dispute disagreeably. There may be the case of bribery or fighting. In this case, the government or local government agency will come to resolve the dispute by determining rules and controlling the conflict, compromising, allocating benefits or being a judge in the dispute. Both parties shall comply with the judge. Local government agency alleviates burden of central government. Local government agency is established to manage its local administration to reduce the burden of central government as well as to practice self-administration for underdeveloped countries. However, for developed countries, local government is a representative of the nation to build national prosperity. For example, Americans view that local government enhances democratic life. Even in People's Republic of China and Russia have similar expectations about democracy but the implementation may be different.

Keywords: Governance, Thai Local

บทนำ

การบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยในปัจจุบัน มีวิวัฒนาการมาจากการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงวางรากฐานการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยในส่วนกลางได้มีการจัดโครงสร้างการบริหารตามหน้าที่ (function) ในรูปกระทรวงแทนการจัดตามพื้นที่ดังที่เป็นมาแต่โบราณ ในส่วนภูมิภาคได้ปรับปรุงกลไกการบริหารราชการภูมิภาคใหม่ให้สามารถกระชับอำนาจการปกครองสู่ศูนย์กลางและแผ่ขยายพระราชอำนาจของส่วนกลางครอบคลุมหัวเมืองและประเทศราชได้อย่างจริงจังโดยนำเอาระบบ “เทศาภิบาล” มาใช้อันเป็นรากฐาน

สำคัญของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในทุกวันนี้ มีการแต่งตั้งคนจากส่วนกลางไปดำรงตำแหน่งยังหัวเมืองต่างๆ และจัดโครงสร้างการบริหารในรูป “มณฑล” นอกจากนี้ยังทรงได้ริเริ่มให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมในการบริหารงานท้องถิ่นในรูป “สุขาภิบาล” ขึ้นในเขตราชธานี (กรุงเทพฯ) ก่อนที่จะขยายไปยังหัวเมือง ทั้งได้ทรงจัดการ “การปกครองท้องที่” ใหม่ในระดับตำบล หมู่บ้าน[1]

การบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติบริหารราชแผ่นดินแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคและระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น โดยระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะพิเศษกรุงเทพมหานครและพัทยา ลักษณะทั่วไป คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจของรัฐให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเพื่อ แบ่งเบาภาระของราชการส่วนกลาง หลักการแบ่งงานกันทำ ประชาชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้การปกครองตนเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางปฏิบัติ โดยรัฐให้ความเป็นอิสระ ในการบริหารงบประมาณ การบริหารบุคลากร และพื้นที่ โดยรัฐเพียงแต่ทำหน้าที่กำกับดูแลได้เท่าที่ไม่ขัดต่อหลักการปกครองตนเอง และเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นทั้งนี้เพราะว่าท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนสามารถรับทราบและรู้ถึงปัญหาความต้องการและแก้ไขปัญหาได้รวดเร็วทันต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี[2]

การปกครองท้องถิ่นเป็นรากฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หากประเทศใดมีการปกครองท้องถิ่นอย่างมั่นคงแล้ว ย่อมจะทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศนั้นมั่นคงด้วย เพราะการปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมของท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่น จึงเปรียบเสมือนสถาบันฝึกสอนประชาธิปไตยในทางปฏิบัติให้ประชาชนมีประสบการณ์ความรู้และความเข้าใจกลไกในการบริหาร งานของการปกครองตนเองในระดับพื้นฐาน การจัดระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยในปัจจุบันจะประกอบไปด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล[3]

การปกครองท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจ ก็คือการที่รัฐมอบอำนาจปกครองบางส่วน ซึ่งมิใช่อำนาจในทางนิติบัญญัติและมิใช่อำนาจในทางตุลาการ แต่เป็นอำนาจทางบริหารหรือจัดทำบริการสาธารณะต่างๆ เฉพาะในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับกองกำลังในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของรัฐให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น สรุปการปกครองท้องถิ่น คือ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องการปกครอง โดยการกระทำด้วยตนเอง โดยมีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นตัวกลางในการให้บริการสาธารณะ ในการบริหารงานจะเป็นการให้บุคคล

---

[1] ประธาน สุวรรณมงคล และคณะ, **การกำหนดอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น**, (สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2537) หน้า 21-22.

[2] สมาน รังสิโยกฤษฎ์, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ 18, (กรุงเทพมหานคร : นำกังการพิมพ์, 2540) หน้า 25-32.

[3] กระทรวงมหาดไทย, **ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดการทำแผนพัฒนาขององค์กร**ปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, 2548) หน้า 13.

ภายในท้องถิ่นเลือกตัวแทนภายในท้องถิ่นเข้ามาบริหารตามระบอบประชาธิปไตย[4] ซึ่งเป็นการปกครองโดยวิธีการซึ่งหน่วยการปกครองในท้องถิ่นได้มีการเลือกตั้งผู้ทำหน้าที่ปกครองโดยอิสระและได้รับอำนาจโดยอิสระ โดยความรับผิดชอบซึ่งตนสามารถที่จะใช้ได้โดยปราศจากการควบคุมของหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง แต่การปกครองท้องถิ่นยังอยู่ภายใต้บทบังคับว่าด้วยอำนาจสูงสุดของประเทศ[5]

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นหน่วยงานหลักที่จะต้องดูแลและตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ให้ได้รับการบริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดรูปแบบการปกครองของตนเองอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ต้องการปฏิรูปการเมืองโดยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐเพิ่มเติมขึ้น ตลอดทั้งการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองในท้องถิ่นให้มีเสถียรภาพและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในอดีตการเมืองในท้องถิ่นนั้นยังเน้นประเด็นไปที่นักการเมืองท้องถิ่นหรือเฉพาะชุดปฏิบัติงานของสภาเทศบาล ประชาชนผู้ที่เป็นเจ้าของประเทศซึ่งเป็นผู้เลือกตั้งคณะผู้ปฏิบัติงานของเทศบาลตำบล ไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในด้านงบประมาณเลย เป็นการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นที่มีอำนาจผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวดังนั้นเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญต้องการเปลี่ยนแปลงการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่นให้เป็นการเมืองของพลเมือง โดยการเพิ่มสิทธิเสรีภาพให้พลเมืองและปรับประชาธิปไตยแบบมีนักการเมืองท้องถิ่นเป็นประชาธิปไตย โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองและเข้าไปมีบทบาทในการควบคุมการปฏิบัติหน้าที่และยังมีบทบัญญัติหลายมาตรา ที่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ โดยมีเป้าหมายที่จะปฏิรูปการเมืองท้องถิ่นไปสู่การเป็นประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน[6]

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยสิ่งสำคัญก็คือ “ประชาชน” และความสมบูรณ์แบบของระบอบประชาธิปไตยก็คือ การที่ประชาชนสามารถเข้ามามีสิทธิมีเสียงในการปกครองตนเองมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่เนื่องจากความจำกัดในหลายๆ ด้าน เช่น จำนวนประชากรที่มีมากเกินกว่าที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองท้องถิ่นได้โดยตรง จึงทำให้มีระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยอาศัยตัวแทนเข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองส่วนท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งหาผู้ที่จะมาทำหน้าที่แทนตนเอง ทั้งในด้านนิติบัญญัติ และการบริหาร เพราะความสำเร็จของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ที่การเลือกตั้งต้องตระหนักถึงความปรารถนาของประชาชนที่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กระบวนการเลือกตั้งนำมาซึ่งการจัดตั้งคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่ในเทศบาลตำบล และจำกัดการกระทำของรัฐบาล นอกจากนี้การเลือกตั้งยังเป็น “กลไกเชื่อมโยง” ทัศนคติกิจกรรมสาธารณะของประชาชนเข้ากับ

---

[4] สมคิด เลิศไพฑูรย์, **กฎหมายการปกครองท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, 2550) หน้า 30.

[5] ลิขิต ธีระเวคิน, **ขอบข่ายและวิธีการศึกษารัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สามศาสตร์, 2540) หน้า 386.

[6] กรมการปกครอง, **การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, 2547) หน้า 34.

นโยบายของรัฐบาล ความสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่ง ในระบอบประชาธิปไตยก็คือ การกระทำของรัฐบาลต้องสอดคล้องกับความปรารถนาของประชาชน ซึ่งการเลือกตั้งจะสร้างกลไกเชื่องโยงส่วนสำคัญของส่วนนั้นเข้าด้วยกัน

การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทางการเมืองของประชาชน นอกจากการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นแล้ว การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทางการเมืองของประชาชนสามารถเกิดได้ในหลายระดับ เช่น การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิระดับสูง ได้แก่การลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อชิงตำแหน่งทางการเมือง การเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงได้แก่ การลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อชิงตำแหน่งทางการเมือง การเป็นผู้มีส่วนร่วมก่อตั้งพรรคหรือกลุ่มทางการเมืองเป็นต้น การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิระดับกลาง เช่น การเป็นสมาชิกของพรรค การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพรรค การบริจาคเงินหรือช่วยพรรคและผู้สมัครในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ส่วนการมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิระดับล่าง ได้แก่ การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การชักจูงให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับจุดยืนทางการเมืองของตน และการติดตามข่าวสารการเมือง เป็นต้น การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประเพณีนิยม ในระยะหลังมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ถูกเรียกรวมๆ กันว่า “การเมืองใหม่” หรือการมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิแบบใหม่เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต (Unconventional) เช่น การประท้วง การต่อต้าน และการไม่ให้ความร่วมมือกับนโยบายหรือการดำเนินการทางเมืองของรัฐบาลด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งนี้ถูกต้องตามกฎหมายหรือแม้กระทั่งผิดกฎหมาย จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าประชาชนได้เข้าไปมีในการใช้สิทธิในลักษณะต่างๆ เหล่านี้อย่างไร[7] ด้วยความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทางการเมืองท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการบริหารและปกครองตนเอง ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองที่จะต้องสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทางการเมืองท้องถิ่นในทุกขั้นตอน ทุกระดับ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจการบริหารงานของท้องถิ่น ดังนั้น การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการปกครองท้องถิ่น สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ “การมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิทางการเมืองท้องถิ่น” เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการปกครองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ[8]

1) เพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้บริการซึ่งบุคคลหรือเอกชนไม่สามารถจัดทำให้ได้หรือไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดหาให้ได้ ในลักษณะเช่นนี้รัฐบาลหรือหน่วยการปกครองท้องถิ่นจะจัดบริการให้ เช่น ได้รับความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับสวัสดิการและได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิต

[7] กรมการปกครอง, **การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, 2547) หน้า 35.

[8] พรชัย เทพปัญญา และคณะ, **การปกครองท้องถิ่นเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร: ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2537) หน้า 5-7.

2) เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง เนื่องจากการดำเนินชีวิตของบุคคลอาจจะเกิดการขัดแย้งกันเพราะความคิดเห็น ผลประโยชน์แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะมีการอภิปรายถกเถียงกันอย่างมีเหตุผล หรือมีการโต้แย้งกันอย่างรุนแรง หรืออาจมีการติดสินบนหรือการต่อสู้กัน กรณีเช่นนี้รัฐบาลหรือหน่วยปกครองท้องถิ่นจะต้องเข้ามาแก้ปัญหา โดยการเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ควบคุมการขัดแย้ง เป็นผู้ประนีประนอม หรือแบ่งผลประโยชน์หรือเป็นผู้ตัดสินกรณีพิพาทซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องเชื่อฟังและยอมรับคำตัดสินนั้น

3) เพื่อการแบ่งเบาภาระและการเป็นตัวแทนของแต่ละส่วนของประเทศการจัดตั้งหน่วยการปกครองท้องถิ่นขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะแบ่งเบาภาระของส่วนกลางให้ท้องถิ่นจัดปกครองตนเอง เพื่อเป็นการฝึกหัดการปกครองตนเองสำหรับประเทศที่ยังไม่พัฒนาแต่สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น ถือว่าการปกครองท้องถิ่นจะเป็นตัวแทนของประเทศส่วนหนึ่งในการสร้างความเจริญให้แก่ประเทศ อย่างเช่นชาวอเมริกามีความเห็นว่าการปกครองท้องถิ่นจะเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย หรือแม้แต่ในสาธารณะรัฐประชาชนจีนและรัสเซียก็คาดหวังไว้เช่นเดียวกันแต่อาจจะดำเนินการแตกต่างกันเท่านั้น

ความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่นทำให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยเนื่อง[9]

1 องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นสถาบันให้การศึกษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน กล่าวคือ องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นภาพจำลองของระบบการเมืองของชาติ มีกิจกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะการเลือกตั้งเป็นการชักนำให้คนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองเป็นการฝึกหัดการตัดสินใจทางการเมือง

2 การสร้างประชาธิปไตยที่มั่นคง จะต้องเริ่มจากการสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นก่อน เพราะการพัฒนาทางการเมืองในวงกว้างจะนำไปสู่ความเข้าใจการเมืองในระดับชาติโดยง่าย

3 การปกครองท้องถิ่น จะทำให้ประชาชนเกิดความรอบรู้แจ่มแจ้งทางการเมือง (Political Maturity) กล่าวคือ ประชาชนจะรู้ถึงวิธีการเลือกตั้ง การตัดสินใจ การบริหารการเมืองท้องถิ่น การต่อสู้แข่งขันกันตามวิธีทางการเมือง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมืองในที่สุด

4 การปกครองท้องถิ่นทำให้เกิดการเข้าสู่วิถีการเมืองของประชาชน ด้วยเหตุที่การเมืองท้องถิ่นมีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรงและใกล้ตัว และเกี่ยวพันต่อการเมืองระดับชาติหากมีกิจกรรมทางการเมืองเกิดขึ้นอยู่เสมอ ก็จะมีผลทำให้เกิดความคึกคัก และมีชีวิตชีวาต่อการปกครองท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นจะมีความเกี่ยวพันและเข้าสู่ระบบการเมืองตลอดเวลา

5 การเมืองท้องถิ่นเป็นเวทีสร้างนักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ทางการเมืองในท้องถิ่น ทำให้คุณภาพของนักการเมืองระดับชาติสูงขึ้น ด้วยเหตุที่ได้รับความนิยมศรัทธาจากประชาชนจึงทำให้ได้รับเลือกตั้งในระดับสูงขึ้น

---

[9] สถาบันดำรงราชานุภาพ, **ปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2539) หน้า 16-17.

รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชน ให้ประชาชนรู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวพันกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครองท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความรับผิดชอบ และรู้สึกหวงแหนต่อประโยชน์อันพึงมีพึงได้ต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย อันจะนำมาซึ่งความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองประชาธิปไตย โดยประชาชนจะมีโอกาสเลือกตั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร การเลือกตั้งจะเป็นการฝึกฝน ให้ประชาชนใช้ดุลพินิจเลือกผู้แทนที่เหมาะสม สำหรับผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปบริหารกิจการ ของท้องถิ่น นับได้ว่าเป็นผู้นำในท้องถิ่นจะได้ใช้ความรู้ความสามารถบริหารงานท้องถิ่น เกิดความคุ้นเคยมีความชำนิชำนาญในการใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติต่อไป

องค์ประกอบของการปกครองท้องถิ่น

องค์ประกอบของการปกครองท้องถิ่น[10] เพื่อให้เห็นภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยการปกครองท้องถิ่นมากยิ่งขึ้นจึงขอเสนอแนวคิดของ ประทาน คงฤทธิศึกษากร ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญๆ ของการปกครองท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1) หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยผลแห่งกฎหมายและหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ จะมีสภาพเป็นนิติบุคคล

2) หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่ได้รับการจัดตั้งขึ้น จะต้องไม่อยู่ในการบังคับบัญชา (Hierarchy) ของหน่วยงานทางราชการ เพราะจะต้องเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจปกครองตนเอง (Autonomy)

3) หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้น ต้องมีองค์กรที่มาจากการเลือกตั้ง (Election) โดยประชาชนในท้องถิ่น เพื่อแสดงถึงการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน (Political Participation)

4) หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น จะต้องมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้ (Revenue) โดยการอนุญาตจากรัฐเพื่อให้ท้องถิ่นมีรายได้นำมาทำนุบำรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า

5) หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ควรมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและมีการควบคุมให้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของตน ตามครรลองของการปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการปกครองอย่างแท้จริง

6) หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ ควรมีอำนาจในการออกกฎข้อบังคับเพื่อกำกับให้มีการปฏิบัติไปตามนโยบายหรือความต้องการแห่งท้องถิ่นได้ แต่ทั้งนี้กฎข้อบังคับทั้งปวงย่อมไม่ขัดต่อกฎหมายหรือข้อบังคับอื่นใดของรัฐ

---

[10] สถาบันดำรงราชานุภาพ, **ปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2539) หน้า 15-16.

7) หน่วยการปกครองท้องถิ่นเมื่อได้รับการจัดตั้งขึ้นแล้ว ยังคงอยู่ในความรับผิดชอบและอยู่ในการกำกับดูแลจากรัฐ เพื่อประโยชน์และความมั่นคงแห่งรัฐและประชาชนในส่วนรวม การปกครองท้องถิ่นนั้นหากเกิดขึ้นจากพื้นฐานทางทฤษฎีการกระจายอำนาจและอุดมการณ์ของประชาธิปไตยโดยการเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของตนเอง เช่น การรับสมัครเข้าไปเป็นตัวแทนของประชาชนในการบริหารงานในท้องถิ่นของตนที่อาศัยอยู่ การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเลือกผู้แทนในท้องถิ่นของตนเอง ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดจะทำให้การปกครองท้องถิ่นมีความพร้อมมากขึ้น ก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนนั่นเอง ซึ่งจะเป็นสิ่งผลักดันให้เกิดอำนาจอธิปไตยและการปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน ในระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ประโยชน์ของการปกครองท้องถิ่น

ประโยชน์ของการปกครองท้องถิ่นโดยทั่วไปนั้นมีมากแต่อาจสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. ประโยชน์ในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย การปกครองท้องถิ่นมีส่วนช่วยทำให้เกิดการพัฒนาการทางการเมืองในชาติขึ้นได้ โดยการที่การปกครองท้องถิ่นเป็นฐานทางการเมืองและเป็นสนามแห่งแรกของการที่จะให้ประชาชนเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเมืองเบื้องต้น ตลอดจนเป็นสนามแห่งแรกของการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อันเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาการเมือง ถ้าการปกครองท้องถิ่นประสบความล้มเหลวแล้ว ย่อมมีผลกระทบไปถึงการพัฒนาการเมืองด้วย ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นและการพัฒนาการทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และเมื่อการเมืองของประเทศเป็นแบบประชาธิปไตย การปกครองท้องถิ่นก็จะมีส่วนพัฒนาการเมืองระบอบประชาธิปไตยด้วย เพราะการปกครองท้องถิ่นทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบอบการเมือง และประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองดังได้กล่าวมาแล้ว

2. ประโยชน์ในการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมจะต้องกระทำทั้งสามด้าน คือ ด้านสังคม เศรษฐกิจและด้านการเมือง การปกครองท้องถิ่นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมมาก ในด้านการเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนด้านสังคมและเศรษฐกิจนั้น การปกครองท้องถิ่น เป็นการปกครองที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นต้องการอะไร ก็จะทำโครงการพัฒนาขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เช่น การบริการสังคมหรือด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดตลาดในชุมชน เป็นต้น โดยคนในท้องถิ่นได้ร่วมกันเสียสละเอื้อเฟื้อต่อสังคมภายใต้การชี้แนะและการให้ความช่วยเหลือจากส่วนกลาง ก็จะทำให้มาตรฐานการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นดีขึ้น อีกทั้งบ้านเมืองก็เจริญก้าวหน้าตามไปด้วย[11]

การปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยรัฐบาลกระจายอำนาจไปให้หน่วยงานปกครองท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีอำนาจในการปกครองร่วมกันบางส่วน

[11] ลิขิต ธีระเวคิน, **ขอบข่ายและวิธีการศึกษารัฐศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สามศาสตร์, 2540) หน้า103.

หรือทั้งหมด โดยมีภาครัฐของท้องถิ่นซึ่งเกิดจากประชาชน มีอำนาจในการตัดสินใจในการให้บริการสาธารณะตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นอิสระภายใต้กรอบของกฎหมายที่กำหนดไว้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบองค์การบริหารส่วนจังหวัด

องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงแก้ไขและวิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยจัดให้มีสภาจังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2476 ตามความในพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 ฐานะของสภาจังหวัดในขณะนั้น มีลักษณะเป็นองค์กรแทนประชาชนทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือแนะนำแก่คณะกรรมการจังหวัด ยังมิได้มีฐานะเป็นนิติบุคคลที่แยกต่างหากจากราชการบริหารส่วนภูมิภาคหรือเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นตามกฎหมาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสภาจังหวัด พ.ศ. 2481 ขึ้นโดยมีความประสงค์ที่จะแยกกฎหมายที่เกี่ยวกับสภาจังหวัดไว้โดยเฉพาะสำหรับ สาระสำคัญ ของ พระราชบัญญัติฯ นั้น ยังมิได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของสภาจังหวัดไปจากเดิม กล่าวคือ สภาจังหวัดยังคงทำหน้าที่เป็นสภาที่ปรึกษาของคณะกรรมการจังหวัดเท่านั้นจนกระทั่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 ซึ่งกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าปกครองบังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบบริหารราชการในส่วนจังหวัด ของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆโดยตรง แต่เนื่องจากบทบาทและการดำเนินงานของสภาจังหวัดในฐานะที่ปรึกษา ซึ่งคอยให้คำแนะนำและควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของจังหวัดไม่สู้จะได้ผลตามความมุ่งหมายเท่าใดนักจึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะปรับปรุงบทบาทของสภาจังหวัด ให้มีประสิทธิภาพโดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนในการปกครองตนเองยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. 2498 อันมี ผลให้เกิด “องค์การบริหารส่วนจังหวัด” ขึ้นตามภูมิภาค ต่อมาได้มีการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทว่าด้วยการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีฐานะเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปหนึ่งเมื่อสภาจังหวัดแปรสภาพมาเป็นสภาการปกครองท้องถิ่น ทำให้มีบทบาทและอำนาจหน้าที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 ที่ได้มีการจัดตั้งสภาจังหวัดขึ้น ตามพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 ซึ่งนับเป็นจุดกำเนิด และรากฐานของการพัฒนาที่ทำให้มีหน่วยปกครองท้องถิ่นในรูปองค์การบริหารส่วนจังหวัดขึ้น จนถึงปี พ.ศ. 2498

การจัดตั้งและการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในยุคนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 ซึ่งกำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลและประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่218 ได้กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นหน่วยปกครองท้องถิ่นที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล และในพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวได้กำหนด อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดไว้ เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน การศึกษา การทำนุบำรุงศาสนา การส่งเสริมวัฒนธรรมการสาธารณูปการ การป้องกันโรค การบำบัดโรคและการจัดตั้งและบำรุงสถานพยาบาล ฯลฯเป็นต้น นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัดยังอาจทำกิจการซึ่งอยู่นอกเขตเมื่อกิจการนั้นจำเป็นต้องทำและเป็นการเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมที่ดำเนินตามอำนาจหน้าที่อยู่ภายในเขตของตนโดยได้รับ

ความยินยอมจากสภาเทศบาล คณะกรรมการสุขาภิบาลสภาจังหวัดหรือสภาตำบลที่เกี่ยวข้องนั้น และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแล้วด้วย

ต่อมา ได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 114 ตอนที่ 62 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2540 โดยใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2540 พระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงระเบียบวิธีการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ว่าเป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นแทนที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 สำหรับเหตุผลของการใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้อาจพิจารณาได้จากบทบัญญัติของพระราชบัญญัติซึ่งระบุว่าโดยที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบในพื้นที่จังหวัดที่อยู่นอกเขตสุขาภิบาลและเทศบาล และเมื่อได้มีพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว สมควรปรับปรุงบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดให้สอดคล้องกัน และปรับปรุงโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนจังหวัดให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2542 จนถึงพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2546) โดยมีการกำหนดภารกิจอำนาจและหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่ให้ซ้ำซ้อนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นนอกจากนั้นยังปรับปรุงโครงสร้างให้เหมาะสมเพื่อให้การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งให้การได้มา ซึ่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ซึ่งจะสอดคล้องกับกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนอกจากจะมีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมแล้ว ยังมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเองตามมาตรา 12 (15) 17 และมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 อีกด้วย

องค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นหลังสุดถือเป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งรัฐบาลได้กระจายอำนาจการบริหารให้แก่คนในท้องถิ่นให้สามารถมีอิสระในการกำหนดนโยบาย การปกครองการบริหาร การบริหารงานบุคคลการเงินการคลัง และมีหน้าที่อื่นๆ ตามที่มีกฎหมายกำหนด ซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หมวด 14 ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น บัญญัติให้ท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารงาน ตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ท้องถิ่นใดที่ต้องการปกครองตนเองก็มีสิทธิได้รับการจัดตั้งเป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกำหนดอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน ซึ่งมีกฎหมายกำหนด โดยจะต้องคำนึงถึงหลักการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ประวัติความเป็นมา

กระทรวงมหาดไทยได้ออกคำสั่งที่ 222/2499 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2499 เรื่องระเบียบบริหารราชการส่วนตำบลและหมู่บ้าน โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งสภาตำบลให้แล้วเสร็จภายในสามเดือน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานของสภาตำบลและช่วยสร้างความเจริญให้ท้องถิ่น หลังจากนั้นรัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติระเบียบราชการส่วนตำบล พ.ศ. 2499 จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นเป็นหน่วยราชการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์คือ มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีรายได้และรายจ่ายของตนเอง สามารถดำเนินกิจการได้อย่างอิสระองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดตั้งเพียง 59 แห่ง ต้องยุบเลิกไป เพราะการทำงานไม่มีประสิทธิภาพ[12]

2) หลักเกณฑ์การจัดตั้ง

ในการจัดตั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลนั้นได้มีการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 จำนวน 617 แห่ง ได้มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเพิ่มขึ้นเรื่อยจนถึงปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 6,744 แห่ง และมีการแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีการยุบรวมองค์การบริหารส่วนตำบล[13]

1) องค์การบริหารส่วนตำบลอาจรวมกับ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีเขตติดต่อกันภายในอำเภอเดียวกันได้ ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้น

2) องค์การบริหารส่วนตำบลอาจรวมกับหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่มีเขตติดต่อกันภายในอำเภอเดียวกัน ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้น

3) องค์การบริหารส่วนตำบลใดมีจำนวนประชากรทั้งหมดไม่ถึง 2,000 คนเป็นเหตุให้ไม่สามารถบริหารงานพื้นที่นั้นให้มีประสิทธิภาพได้ ให้กระทรวงมหาดไทยประกาศยุบองค์การบริหารส่วนตำบลดังกล่าว โดยให้รวมพื้นที่เข้ากับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่นที่มีเขตติดต่อกันภายในอำเภอเดียวกัน หรือให้หน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่มีเขตติดต่อกันภายในอำเภอเดียวกัน ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในเขตตำบลนั้น

ต่อมาพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 พ.ศ. 2546 ได้กำหนดเพิ่มเติมให้ สภาตำบลที่มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกัน

---

[12] สถาบันดำรงราชานุภาพ, **ปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2539). หน้า 45.

[13] กรมการปกครอง, **การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล,** (กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง, 2547) หน้า 19-20.

เป็นเวลา 3 ปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท ก็อาจจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลได้ทั้งนี้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 และเป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจะสามารถจัดตั้งได้จะต้องมาจากสภาตำบลที่มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท หรือตามเกณฑ์รายได้เฉลี่ยที่มีการเปลี่ยนแปลงต้องจัดทำเป็นประกาศกระทรวงมหาดไทย และประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา โดยในประกาศให้ระบุชื่อและขอบเขตองค์การบริหารส่วนตำบลไว้ด้วย

3) โครงสร้างอำนาจหน้าที่

1) สภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นฝ่ายนิติบัญญัติที่ประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในหมู่บ้านในตำบลนั้นๆ หมู่บ้านละ 2 คน ถ้าองค์การบริหารส่วนตำบลใดมี 2 หมู่บ้าน ให้มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้หมู่บ้านละ 3 คน แต่ถ้าองค์การบริหารส่วนตำบลใดมีเพียง 1 หมู่บ้าน ให้มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้หมู่บ้านละ 6 คน ในสภาองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นจะประกอบด้วยประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 1 คน และเลขาสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน ซึ่งมาจากการเลือกจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีหน้าที่ในการให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบังคับตำบล ร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย ควบคุมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารให้เป็นไปตามนโยบาย แผนพัฒนาตำบล กฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ โดยมีวาระในการดำรงตำแหน่ง คราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง

2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตตำบล ซึ่งอาจแต่งตั้งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ไม่เกิน 2 คนและเลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ซึ่งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล มาจากการแต่งตั้งจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในส่วนการดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นมีวาระดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ไม่เกิน 2 สมัยติดต่อกัน มีหน้าที่ในการบริหารพัฒนา บริหารงานทั้งหมด ทั้งบริหารพัฒนาตำบล บริหารงานบุคคล กำหนดนโยบายวางแผนการพัฒนาตำบลจัดทำงบประมาณรายจ่าย ต้องรายงานผลการปฏิบัติงานตามที่ให้นโยบายไว้ในทุกปี และปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย[14]

4) การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล

การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลมี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด มีปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บังคับบัญชาในส่วนราชการ มีพนักงานส่วนตำบลซึ่งเป็นราชการประจำ และมีลูกจ้างตามจำนวนโครงสร้างตามกรอบอัตรากำลัง เป็นไปตามขนาดขององค์การบริหารส่วน

[14] พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537, **ราชกิจจานุเบกษา, (**เล่มที่ 111. 2 ธันวาคม, 2537) หน้า 25.

ตำบลซึ่งกำหนดไว้ 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก โดยมีกรอบพิจารณาจากรายได้ พื้นที่และประชากรในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเกณฑ์ในการพิจารณากรอบอัตรากำลัง แบ่งการบริหารออกเป็นอย่างน้อย 6 ส่วน ดังนี้

1) สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่รับผิดชอบงานบริหารทั่วไป งานธุรการ งานเจ้าหน้าที่ งานสวัสดิการของพนักงานส่วนตำบล และลูกจ้าง งานการประชุม งานนโยบายและแผน งานกฎหมายและคดี งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย งานกิจการสภาและงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

2) ส่วนการคลัง มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับเงิน การจ่ายเงิน การเบิกเงิน การฝากเงิน การเก็บรักษาเงิน การตรวจเงิน และอื่นๆ โดยมี ฝ่ายการเงิน ฝ่ายงานบัญชี ฝ่ายงานพัฒนาและจัดเก็บรายได้ ฝ่ายทะเบียนทรัพย์สินและพัสดุ และงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

3) ส่วนงานโยธา มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสำรวจ ออกแบบ ประมาณการราคาค่าใช้จ่ายในโครงการ งานควบคุมอาคาร โดยมีฝ่ายก่อสร้าง ฝ่ายออกแบบและควบคุมอาคารฝ่ายประสานสาธารณูปโภค และฝ่ายผังเมือง และงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับมอบหมาย

4) ส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสาธารณสุขทั้งหมด โดยมีฝ่ายอนามัยและสิ่งแวดล้อม ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพและสาธารณสุข ฝ่ายรักษาความสะอาด ฝ่ายควบคุมและจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฝ่ายควบคุมโรค และฝ่ายบริการสาธารณสุขและงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

5) ส่วนการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษา คือฝ่ายส่งเสริมกิจการโรงเรียน และฝ่ายศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับมอบหมาย

6) ส่วนสวัสดิการสังคม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ การบริการด้านสวัสดิการและพัฒนาชุมชน การสังคมสังเคราะห์ และฝ่ายส่งเสริมอาชีพและพัฒนาสตรี และงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

บทสรุป

การบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยในปัจจุบัน มีวิวัฒนาการมาจากการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงวางรากฐานการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยในส่วนกลางได้มีการจัดโครงสร้างการบริหารตามหน้าที่ ในรูปของกระทรวงแทนการจัดตามพื้นที่ดังที่เป็นมาแต่โบราณ ในส่วนภูมิภาคได้ปรับปรุงกลไกการบริหารราชการส่วนภูมิภาคใหม่ให้สามารถกระชับอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางและแผ่ขยายพระราชอำนาจของส่วนกลางครอบคลุมหัวเมืองและประเทศราชได้อย่างจริงจังโดยนำเอาระบบ “เทศาภิบาล” มาใช้อันเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในทุกวันนี้ มีการแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลางไปดำรงตำแหน่งยังหัวเมืองต่างๆ และจัดโครงสร้างการบริหารในรูป “มณฑล” นอกจากนี้ยังทรงได้ริเริ่มให้คนในท้องถิ่นได้มี

ส่วนร่วมในการบริหารงานในรูปแบบ “สุขาภิบาล” ขึ้นในเขตราชธานี (กรุงเทพมหานคร) ก่อนที่จะขยายไปยังหัวเมือง ทั้งได้ทรงจัดการ “การปกครองท้องที่” ใหม่ในระดับตำบล หมู่บ้าน

การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเป็นไปอย่างทั่วถึงทุกด้านทั้งในแง่โครงสร้าง ระบบการบริหารงานในกิจการต่างๆ ของรัฐ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อำนาจ หน้าที่และความสัมพันธ์ทางอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกและครั้งเดียว นับแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การปฏิรูปที่เกิดขึ้นก็เพื่อการรักษาเอกราชและความมั่นคง

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ที่เป็นสาธารณะของท้องถิ่นด้วยตนเอง ตามภารกิจหน้าที่ที่ระบุให้ดำเนินการอย่างชัดเจน มีพื้นที่รับผิดชอบชัดเจน มีผู้บริหารที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนหรืออาจจะได้รับความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น คือ การใช้หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ให้กับประชาชนโดยตรง

การกระจายอำนาจ เป็นการให้แก่ท้องถิ่น ในฐานะผู้รับมอบอำนาจจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินการและการตัดสินใจของตนเอง

การจัดระเบียบราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันมีอยู่ 2 ระบบ คือ

(ก) ระบบทั่วไปที่ใช้แก่ท้องถิ่นทั่วไป ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด

(ข) ระบบพิเศษที่ใช้เฉพาะท้องถิ่นบางแห่งซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. **การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล.** กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, 2547.

_____. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2550.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี ตามหลักธรรมาภิบาล.** กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2546.

กระทรวงมหาดไทย. **ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดการทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, 2548.

ประธาน สุวรรณมงคล และคณะ. **การกำหนดอำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น.** สถาบันดำรงราชานุภาพสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2537.

พรชัย เทพปัญญา และคณะ. **การปกครองท้องถิ่นเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร: ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2537.

_____. พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537. **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่มที่ 111. ตอนที่ 53 ก. หน้า 35-38. 2 ธันวาคม, 2537.

ลิขิต ธีระเวคิน. **ขอบข่ายและวิธีการศึกษารัฐศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: สามศาสตร์, 2540.

สมคิด เลิศไพฑูรย์. **กฎหมายการปกครองท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, 2550.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล.** พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: น่ำกังการพิมพ์, 2540.

_____. สถาบันดำรงราชานุภาพ. **ปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล.** กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2539.

ผลกระทบจากสังคมออนไลน์ต่อเด็กและเยาวชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจตามหลักพุทธธรรม

Impact of Social Media on Children and Youth in Thailand 4.0 And Mental Strengthening According to Buddha Dharma

พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอหลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่เด็กและเยาวชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 เนื่องด้วยยุคสังคมออนไลน์ในปัจจุบันไม่เพียงแต่นำพาการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ความรวดเร็วให้แก่การดำรงชีวิตประจำวันเท่านั้น หากแต่ว่ามีภัยเงียบที่เป็นผลกระทบเรื้อรังต่อสังคมไทยคือ เด็กและเยาวชนไทยมีพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ หรือโซเชียลมีเดีย ที่มากจนเกินความเหมาะสม จนก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญ คือ ติดเกม เล่นการพนัน ทะเลาะวิวาท การฆ่าตัวตาย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากเด็กและเยาวชนไทยมีสุขภาพจิตที่ไม่เข้มแข็ง ไม่สามารถเผชิญหรือต่อสู้กับปัญหาได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนให้สามารถต่อสู้ มีภูมิคุ้มกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้ การหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนยุคไทยแลนด์ 4.0 นั้น เนื่องจากปัญหาสุขภาพจิตนี้ สามารถป้องกันได้ด้วยการฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันตัวเอง ว่าตนรู้สึกนึกคิด หรือมองโลกอย่างไร สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งที่เห็นไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ร่วมกับการฝึกสมาธิ ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิตประจำวัน ย่อมส่งผลให้เด็กและเยาวชนไทยมีสุขภาพจิตใจที่เข้มแข็งพร้อมเผชิญกับสังคมในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้ และก้าวไปสู่วัยผู้ใหญ่ในอนาคตที่มีคุณภาพต่อไป

คำสำคัญ : สังคมออนไลน์, หลักพุทธธรรม, ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

This article aims to present the Buddhist principles application on strengthening the mental immunity of children and youths in Thailand 4.0. At present, the social media is important for the country development because it provides the comfortable facilities with its rapidity in daily life. On the other hand, it takes the negative effects to Thai society because children and youth spend time too much on social media such as the game playing, online gambling, Wrangle that can lead to the suicide etc. These problems are caused by inadequate mental health immunity. Therefore, the good mental health promotion for children and youth to add immunity appropriately and sustainably in Thailand 4.0 is required. This article recommends the Buddhist principles as a guideline to

strengthen the mental immunity of children and youth. The process of protection starts with training their minds to know how they feel and what they think, be able to distinguish which is true or not and make meditation with wisdom in daily living. As a result, Thai children and youth have strong mental health and social skills in Thailand 4.0 and are mature.

Keywords: Social Media, Buddha Dharma, Thailand 4.0

บทนำ

ในอดีตจะพบว่าประเทศไทยมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากไทยแลนด์ 1.0 ที่เน้นเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมมาสู่ ไทยแลนด์ 2.0 ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และพัฒนาสู่ ไทยแลนด์ 3.0 ที่เน้นอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาประเทศไทยในช่วงไทยแลนด์ 3.0 นี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กระแสโลกาภิวัตน์เปิดกว้าง มีการหลั่งไหลของทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในประเทศ ทำให้อุตสาหกรรมไทยมีความซับซ้อนมากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต จากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามาเป็นการส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออก ซึ่งในช่วงต้นของการขับเคลื่อน ไทยแลนด์ 3.0 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดี แต่ในความเป็นจริง ไทยแลนด์ 3.0 เป็นโมเดลการพัฒนาที่ค่อนข้าง เปราะบาง เป็นการเร่งการเจริญเติบโต เพื่อไล่กวดให้ทันประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่งผลให้ประเทศไทยถูกมองเป็นประเทศที่ดูเหมือนทันสมัย แต่ไม่พัฒนา เนื่องจากการที่ไม่มีฐานรากที่แข็งแรงของตนเอง ไม่มีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอ พึ่งพิงกับโอกาสของการค้าและการลงทุนจากภายนอก แต่ละเลยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ในที่สุดประเทศไทยจึงต้องเผชิญกับวิกฤตต้มยำกุ้ง ในปี พ.ศ. 2540 รวมถึงต้องเผชิญกับปัญหาช่องว่างของรายได้และโอกาสของคนจนและคนรวย ดังข้อมูลในปี พ.ศ. 2552 ประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูงเป็นอันดับ 2 ของทวีปเอเชีย มีจำนวนคนยากจนที่มีรายได้ที่ต่ำกว่า 2,000 บาท/ต่อเดือน อยู่ถึงจำนวน 15 ล้านคน[1] ตลอดจนปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการพัฒนาเน้นความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่ละเลยการรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างสังคมที่อยู่ดีมีสุข และการยกระดับศักยภาพและภูมิปัญญามนุษย์ จนส่งผลกระทบเชิงลบในมิติต่างๆ มากมาย อาทิ ปัญหาแรงงาน ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาภาคการเกษตร ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาครอบครัว ปัญหาสาธารณภัย เป็นต้น[2]

จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมประเทศไทย จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถสร้างความมั่งคั่ง มีความมั่งคงในแนวทางที่ยั่งยืนได้มากกว่านี้ นี่คือเหตุผลสำคัญของการปรับเปลี่ยนโมเดลทางเศรษฐกิจจากไทยแลนด์ 3.0 ไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 ที่มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 5 ประการคือ 1) พัฒนาสังคมไทยที่

[1] พงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์, “วิเคราะห์ ไทยแลนด์ 4.0: วิสัยทัศน์ชาติ ที่ยังขาดรายละเอียด”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bbc.com/thai/thailand-38527250 (สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2560).

[2] กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา, **Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน,** (พะเยา : กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา, 2560), หน้า 7.

เป็นสังคมที่มีความหวัง (Hope) เป็นสังคมที่เปี่ยมสุข (Happiness) และเป็นสังคมที่มีความสมานฉันท์ (Harmony) 2) พัฒนาคนไทย ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพดี และได้รับสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสมตลอดทุกช่วงชีวิต เป็นคนทันโลก ทันเทคโนโลยี 3) การพัฒนาเกษตรกรให้หลุดพ้นจากกับดักความยากจน การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจที่สามารถสร้างหรือใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมูลค่าในสินค้าและบริการ รวมถึงการพัฒนาจังหวัด ที่มีการกระจายความเจริญทั่วประเทศ เศรษฐกิจขยายตัว สามารถทำงานในถิ่นฐานบ้านเกิดได้ โดยไม่จำเป็นต้องเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯหรือเมืองใหญ่ เป็นต้น[3]

ถึงแม้ว่ากระแสการพัฒนายุคไทยแลนด์ 4.0 จะมีทิศทางการพัฒนาที่ครอบคลุมปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับหนึ่งก็ตาม หากมองในมิติปัญหาด้านสังคม โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศที่รวดเร็ว จนส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมที่หลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้น เนื่องจากในยุคไทยแลนด์ 3.0 จวบจนมาถึงยุค 4.0 สังคมไทยต้องพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีผลทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารกันได้ง่าย รวดเร็ว สามารถเชื่อมโยงการใช้ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว สังคมใหม่จึงเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาไอซีที มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านทางเครือข่ายสื่อสารและอินเทอร์เน็ตในรูปแบบการใช้ข้อมูลดิจิตอล จนบางครั้งเรียกสังคมใหม่นี้ว่า สังคมดิจิตอล หรือ สังคมออนไลน์[4]

ในภาวะสังคมปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวสู่ยุคสารสนเทศอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทต่อประชาชนในการใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงข้อมูล ติดต่อสื่อสารได้อย่างทั่วถึง สะดวก รวดเร็ว และหลายช่องทางนี้ พบว่า ประชากรกว่า 68 ล้านคนของประเทศไทยในปี 2559 มีผู้เข้าถึงอินเตอร์เน็ต และใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากถึง 38 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 56.0 ของประชากร และในจำนวนนี้มีผู้ใช้งานออนไลน์ผ่านโทรศัพท์มือถือจำนวน 34 ล้านคน เมื่อพิจารณาช่วงวัยที่มีการใช้สื่ออินเตอร์เน็ตมากที่สุด คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ที่พบว่าเด็กและเยาวชนไทยใช้เวลาอยู่กับสื่อสังคมออนไลน์นานถึง 8 ชั่วโมงต่อวัน และมีเด็กและเยาวชนไทยกว่า 2.7 ล้านคนที่ติดเกม โดยใช้เวลาเฉลี่ย 3 ชั่วโมงต่อวันในการเล่นเกม (สูงสุดเป็นอับดับ 1 ของเอเชีย)[5] ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลให้เด็กและมีทักษะการเผชิญหน้าในโลกความจริงน้อย ขาดความเข้าใจในตัวเอง มีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างน้อยลง แถมมีโอกาสเสี่ยงต่อการถูกรังแกทางโลกออนไลน์ และส่งผลให้สุขภาพจิตแย่ลงอีกด้วย เนื่องจากโดยพื้นฐานมนุษย์เราต้องการวิธีเชื่อมโยง ไม่ว่าจะเป็นกับตัวเอง สังคม และธรรมชาติ ซึ่งในสังคมออนไลน์หรือโซเชียลมีเดีย ทำให้บุคคลเชื่อว่าสังคมออนไลน์จะช่วยตนเองเชื่อมโยงกับสังคมรอบตัวได้ง่ายขึ้น แต่ความจริงในโลกโซเชียลมีเดียเป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อให้ตนเองรู้สึกเชื่อมโยงกับคนอื่นได้ ซึ่งไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง คนจึงยิ่งรู้สึกโดดเดี่ยว รู้สึกว่ามีอะไรขาดหายไป และต้องพยายามแสวงหาการเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ เช่น ยาเสพ

---

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

[4] ยืน ภู่วรวรรณ, **ปัญหาเด็กและเยาวชนไทยกับวิดีโอเกม,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559), หน้า 2.

[5] สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559), หน้า 22-23.

ติด เหล้า บุหรี่ เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่สามารถเติมเต็มชีวิตได้ และเกิดปัญหาทางสุขภาพจิตที่เรื้อรัง เมื่อเด็กและเยาวชนต้องตกอยู่ในภาวะที่หาทางออกไม่ได้จากหลายสาเหตุที่สะสมมา บทสุดท้ายของปัญหาทางสุขภาพจิตเหล่านี้ อาจจะจบลงที่การฆ่าตัวตาย จากข้อมูลของกรมสุขภาพจิตพบว่า ในปี พ.ศ. 2558 วัยรุ่นอายุ 15-19 มีอัตราการฆ่าตัวตายอยู่ที่ 2.83 คนต่อประชากร 100,000 คน หรืออาจกล่าวได้ว่ามีวัยรุ่นฆ่าตัวตายเฉลี่ยถึงเดือนละ 2 คน[6] จากสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชนไทยในยุค 4.0 นี้ ถือเป็นปัญหาสังคม ที่จำเป็นต้องเยียวยา แก้ไข เนื่องจากเด็กและเยาวชนไทยเป็นอนาคตของชาติ ที่จะต้องเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต หากมีปัญหาเรื่องสุขภาพจิตในช่วงวัยนี้ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นปัญหาสุขภาพจิตนี้ สามารถป้องกันได้ด้วยการฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันตัวเอง ว่าตนรู้สึกนึกคิดหรือมองโลกอย่างไร สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งที่เห็นไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ร่วมกับการฝึกสมาธิ นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันให้สมดุล อยู่สุข ย่อมทำให้ร่างกาย และจิตใจเข้มแข็ง พร้อมเผชิญกับสังคมที่ซับซ้อน เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

กระแสสังคมออนไลน์: ปัญหาและผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนยุคไทยแลนด์ 4.0

จากกระแสการพัฒนาสังคมไทยในยุคไทยแลนด์ 3.0 ก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมออนไลน์ ที่มีการพัฒนาแบบก้าวล้ำ รวดเร็ว การดำรงชีวิตของประชาชนทุกช่วงต้องใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งการพูดคุย การสื่อสาร การใช้บริการ การติดตามข่าวสาร การเรียนรู้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการที่อินเตอร์เน็ตหรือสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทหนึ่งในสังคมไทยนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม เฉพาะผลกระทบทางบวก เช่น สามารถได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เป็นต้น ผลกระทบทางลบ เช่น เกิดภัยทางสังคมจากการที่ได้มีการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต การได้รับข้อมูลหรือรูปภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน เกมหรือกิจกรรมทางออนไลน์ที่ทำให้เด็กและเยาวชนต้องใช้เวลาทั้งวันกับการเล่นและเพลิดเพลินกับการชม ทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมลดลง จนส่งผลให้เด็กและเยาวชนต้องติดเกม มีพฤติกรรมเก็บตัว ไม่เข้าสังคม เป็นต้น

ลักษณะการใช้สื่อออนไลน์ของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันเริ่มมีความรุนแรง ก่อให้เกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ที่มีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และจะให้ความสนใจกับบุคคลอื่นที่อยู่ในสังคมออนไลน์มากกว่า ซึ่งมีผลทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนในครอบครัว ความรักและความผูกพันลดน้อยลง จากข้อมูลการรายงานของมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย และอนุกรรมการส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์[7] พบว่า สถานการณ์เด็กไทยกับภัยออนไลน์ ปี พ.ศ. 2560 กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 9-18 ปี จำนวน 10,846 คน จากทั่วประเทศ ส่วนใหญ่เป็นเด็กมัธยม (93.10%)

---

[6] กรมสุขภาพจิต, **รายงานสถานการณ์การฆ่าตัวตายในประเทศไทย พ.ศ. 2560**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต, 2560), หน้า 14.

[7] มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย และอนุกรรมการส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์, **สถานการณ์เด็กไทยกับภัยออนไลน์ ปี พ.ศ. 2560,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย และอนุกรรมการส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์, 2560), หน้า 55-56.

ข้อมูลชี้ชัดว่าเด็กและเยาวชนไทย เชื่อว่าอินเทอร์เน็ตให้ประโยชน์และสิ่งดีๆ มากมาย (98.47%) ในขณะเดียวกันก็ตระหนักว่า มีภัยอันตรายและความเสี่ยงหลากหลายรูปแบบบนอินเทอร์เน็ต (95.32%) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการถูกล่อลวง ติดตามคุกคาม ล่วงละเมิดทางเพศ กลั่นแกล้ง ถูกหลอกในการซื้อสินค้า เอาข้อมูลส่วนตัวไปใช้ในทางมิชอบ ติดเกม และเข้าถึงเนื้อหาผิดกฎหมายหรือเป็นอันตราย ส่วนใหญ่เคยเล่นเกมออนไลน์ (80.48%) โดยเล่นทุกวันหรือเกือบทุกวัน (50.73%) เคยพบเห็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ (68.07%) ส่วนหนึ่งตอบว่า เคยเห็นสื่อลามกอนาจารเด็ก (21.33%) เป็นต้น และจากรายงานการวิจัยนี้ได้ค้นพบสถานการณ์วิกฤตภัยออนไลน์ต่อเด็กและเยาวชนไทย ที่น่าเป็นห่วงคือ

1. ปัญหาการเล่นเกม เด็กติดเกม ปัจจุบันกำลังกลายเป็นตัวแปรสำคัญในการแก้ไขปัญหาเด็กติดเกม และเป็นทั้งโอกาสที่จะเปลี่ยนเด็กให้เป็นคนเล่นเกมล่าเงินรางวัลหรืออาจเสี่ยงนำไปสู่ปัญหาการสร้างความหวังความฝันที่จะเล่นเกมมืออาชีพแต่อาจจะติดเกมมากขึ้นหากรัฐและพ่อแม่ไม่เข้ามาใส่ใจดูแล

2. ปัญหาการครอบครองสื่อโดยที่อายุยังไม่ถึงเกณฑ์ เนื่องจากค้นพบว่าประเทศไทยไม่มีการกำกับช่วงวัยและอายุที่เหมาะสม ทั้งในเชิงกฎหมาย และนโยบายรัฐ สถานศึกษา แต่ในเชิงการแพทย์ไทยเริ่มมีคำแนะนำเรื่องหน้าจอที่วัยเหมาะสมคือ อายุต่ำกว่า 2 ขวบ ห้ามเข้าถึงหน้าจออิเล็กทรอนิกส์ทุกชนิดแล้ว

3. การใช้สื่อออนไลน์กับการพนันออนไลน์ พบว่า ปัจจุบันช่องทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ต่างๆ มีจำนวนมากที่เป็นสื่อเพื่อการพนัน ที่ปรากฏทั้งในลักษณะของเว็บพนันบอลโดยตรง หรือการพนันผ่านรูปแบบคาสิโนออนไลน์ หรือแอบแฝงมาในลักษณะของเกมออนไลน์ และยังไม่มีกฎหมายกำกับควบคุมโดยตรงอีกทั้งเว็บไซต์เหล่านี้ยังโฆษณาผ่านสื่อเพื่อเผยแพร่ ล่อลวงให้เด็กเข้าไปเล่นลองมากขึ้น

4. การกลั่นแกล้งรังแกออนไลน์ และการตกเป็นเหยื่อคุกคามทางเพศออนไลน์ โดยเฉพาะการลังแกผ่านการถ่ายคลิปเพื่อประจานและเผยแพร่ แชร์ ปรากฏผ่านการรายงานข่าวของสื่อมวลชนอยู่เนืองๆ ส่งต่อในระดับโรงเรียนประถม และมัธยม ที่น่ากังวลคือยังไม่มีผลการสำรวจทั่วประเทศ ปัญหานี้กลายเป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครสำรวจ วิจัยและป้องกันอย่างจริงจัง ซึ่งแตกต่างกับของต่างประเทศที่เรื่องนี้นำไปสู่มาตรการทางกฎหมายและนโยบายของโรงเรียนและความตระหนักรู้ของครูและพ่อแม่ผู้ปกครอง

5. การถูกหลอกลวงและล่อลวงออกไปพบคนแปลกหน้าจากสื่อสังคมออนไลน์ ผลการสำรวจในประเทศยังพบน้อยในเชิงสถิติวิจัย แต่โดยในเชิงพฤติกรรมทางสังคม เคยมีงานวิจัยที่บ่งชี้ว่าปัญหานี้กลายเป็นพฤติกรรมต้นๆ ที่เด็กไม่ทราบว่าอันตรายและนำไปสู่การข่มขืน ถ่ายภาพบันทึกและการแบล็คเมล์กลับ ซึ่งเกิดขึ้นมากแต่ไม่มีการเก็บสถิติบันทึกที่ชัดเจนเนื่องจากมักเป็นกรณีที่เหยื่อ หรือครอบครัวไม่ต้องการให้เป็นข่าว

6. การใช้สื่อไปในทางเสริมสร้างอัตลักษณ์ออนไลน์สร้างภาพและเลียนแบบพฤติกรรม ค่านิยมที่ผิด

7. การหลงผิดเปิดเผยข้อมูลและความเป็นส่วนตัวบนสื่อออนไลน์

8. การขาดการส่งเสริม สร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ ต่อตัวเด็กและเยาวชนและครอบครัว

9. การขาดกฎหมายกฎหมายปกป้องคุ้มครองเด็กจากสื่อออนไลน์

10. การขาดหน่วยงานกำกับดูแล ป้องกันและแก้ไขปัญหาที่บูรณาการและเท่าทันสถานการณ์โดยเฉพาะ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ยุคไทยแลนด์ 4.0 นี้ เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเรื่องใกล้ตัวและเช่นเดียวกันก็เป็นภัยใกล้ตัว ที่ส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องต่อสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาหรือผลกระทบที่ส่งผลต่อเด็กและเยาวชน

ไทยที่เป็นอนาคตของชาติ ซึ่งสื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดีย ถือเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมในกลุ่มเด็กแลเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาความรุนแรงหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จำนวนมากมาจากสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นภัยเงียบที่สร้างความสูญเสียและผลกระทบมากต่อสังคมไทย จากข้อมูลการสำรวจจากกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมพบว่า[8] ปี พ.ศ. 2560 เด็กและเยาวชนไทยมีโอกาสเสี่ยงจากภัยสื่อออนไลน์ถึงร้อยละ 60 สูงกว่าค่าเฉลี่ยโลกร้อยละ 56 ทั้งยังพบเด็กและเยาวชนไทยใช้อินเตอร์เน็ตเฉลี่ย 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สูงกว่าค่าเฉลี่ยโลก 3 ชั่วโมง นอกจากนี้จากการดำเนินงานของกองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง คณะทำงานปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเตอร์เน็ต หรือไทแคค (TICAC) พบว่าไทแคคได้รวบรวมข้อมูลดำเนินคดีและเบาะแสการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเตอร์เน็ตและคดีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่าในช่วงวันที่ 9 ธันวาคม 2558 – 21 กันยายน 2560 จำนวน 163 เรื่อง และดำเนินคดีจำนวน 42 คดี โดยพบรูปแบบสื่อลามกออนไลน์ต่อเด็กและเยาวชนมีทั้ง 1) การแลกกล้องวิดีโอคอล หรือไลฟ์สดโชว์รูปโป๊ สำเร็จความใคร่ ซึ่งเด็กและเยาวชนผู้เสียหายทำเพื่อหวังเงิน เมื่อทำได้สักระยะก็ถูกผู้จ้างเอาคืนเรียกเงินจำนวนมาก โดยข่มขู่ว่าจะนำไปเผยแพร่ส่งต่อผ่านสาธารณะ 2) การครอบครองเผยแพร่สื่อลามก 3) การค้าประเวณีเด็กออนไลน์ เป็นช่องทางหาเงินง่ายสุด และ 4) การผลิตและขายสื่อลามกออนไลน์[9]

กล่าวได้ว่า ยุคไทยแลนด์ 4.0 นับจากนี้ ผลกระทบจากกระแสสังคมออนไลน์นับเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกหน่วยงานต้องให้ความสำคัญ เอาจริงเอาจังร่วมบูรณาการแก้ไขปัญหาให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะจะทำอย่างไรให้เด็กและเยาวชนไทยรู้เท่าทันและป้องกันตัวเองจากภัยออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม มีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง เพื่อดำรงชีวิตในสังคมออนไลน์ได้อย่างมีความสุข

หลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนากับการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนยุคไทยแลนด์ 4.0

สังคมโลกออนไลน์ในปัจจุบันไม่เพียงแต่สร้างการพัฒนา สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ความรวดเร็วให้แก่การดำรงชีวิตประจำวันเท่านั้น ภัยเงียบที่เป็นผลกระทบเรื้อรังต่อสังคมไทยปัจจุบันที่กลายเป็นปัญหาสังคมที่รุนแรงคือ เด็กและเยาวชนไทยมีพฤติกรรมรุนแรง เลียนแบบ แปลกแยกจากสังคม จนก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญ คือ ติดเกม เล่นการพนัน ทะเลาะวิวาท ตลอดจนปัญหาการฆ่าตัวตาย ที่เกิดจากสุขภาพจิตที่ไม่เข้มแข็ง ไม่สามารถเผชิญหรือต่อสู้กับปัญหาได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนให้สามารถต่อสู้ มีภูมิคุ้มกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้นั้น บทความนี้จึงนำเสนอหลักพุทธธรรมกับการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนยุคไทยแลนด์ 4.0 เนื่องจากปัญหาสุขภาพจิตนี้ สามารถป้องกันได้ด้วยการฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันตัวเอง ว่าตนรู้สึกนึกคิด หรือมองโลกอย่างไร สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งที่เห็นไม่ใช่ความจริงทั้งหมดร่วมกับการฝึกสมาธิ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา

---

[8] กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, **มาตรการในการลดการแพร่กระจายเนื้อหาอันไม่เหมาะสมบนสื่อสังคมออนไลน์,** (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560), หน้า 7.

[9] คณะทำงานปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเตอร์เน็ต, “ข้อมูลสถิติเบาะแสที่ได้รับแจ้งของ TICAC 163 เรื่อง 42 คดี วันที่ 9 ธ.ค. 2558 – 21 ก.ย. 2560”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา: http://ticac.police.go.th (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2560).

มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันให้สมดุล อยู่สุข ย่อมทำให้ร่างกาย และจิตใจของเด็กและเยาวชนเข้มแข็งพร้อมเผชิญกับสังคมในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้เข้มแข็ง

ในสังคมออนไลน์ปัจจุบัน เด็กและเยาวชนมีค่านิยมยึดติดกับวัตถุ หมกมุ่นกับสื่อออนไลน์ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากมีสุขภาพจิตที่อ่อนแอ ไม่สามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้ จนส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมาอย่างหลากหลาย เช่น ปัญหาในความสัมพันธ์กันภายในครอบครัว ปัญหาในการคบเพื่อน ปัญหายาเสพติดของเยาวชน เป็นต้น ดังนั้นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจตามหลักพุทธธรรมนั้น จะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและนำพาชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองนำไปสู่ความสำเร็จได้ การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ผูกใจคนสามารถสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเป็นที่รัก ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม โดยหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้แก่ หลักทิศ 6 หลักคบมิตร และหลักปัญญา ดังนี้

1) หลักทิศ 6 เป็นหลักในการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระดับต่าง ๆ ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างภรรยากับสามี ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกจ้าง และความสัมพันธ์ระหว่างนักบวชกับชาวบ้าน ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ได้กำหนดหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติและมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับการปฏิบัติตอบ ประกอบด้วยบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมดุจทิศที่อยู่รอบตัว ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน จะเป็นภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชนให้เผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้ เนื่องจากเป็นพ่อแม่เป็นผู้ให้โดยเฉพาะความรัก ความอบอุ่น การปกป้องคุ้มครอง การศึกษา และทรัพย์ โดยไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน มีเพียงต้องการให้ลูกได้เติบโตมีชีวิตที่ดีมีคุณภาพ[10] ซึ่งในยุคสังคมออนไลน์นี้ พ่อแม่ถือเป็นเกราะคุ้มครอง ป้องกันภัยจากสื่อออนไลน์ที่อันตรายได้ ทั้งการค่อยให้ความรัก ความอบอุ่น เมื่อมีเวลาว่าง ควรร่วมกันทำกิจกรรมสันทนาการต่างๆ เพื่อให้ลูกหรือบุตรได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ติดกับการเล่นสื่อออนไลน์ต่างๆ หรือหากจำเป็นต้องใช้สื่อออนไลน์ พ่อแม่ก็ควรสอดส่องดูแลให้คำแนะนำเคียงข้างลูก ไม่ให้ใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ผิด หรือในทางที่ไม่ควร เป็นต้น

2) หลักคบมิตร ความเป็นมิตรเป็นสิ่งที่จำเป็นของผู้ที่อยู่รวมกันในสังคม เราจะอยู่ลำพังคนเดียวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนเป็นองค์ประกอบในสังคม ดังนั้นการจะเลือกคบเพื่อนจึงควรพิจารณาเลือกคบแต่คนดีที่นำความเจริญรุ่งเรืองมาให้ ดังปรากฏจากคำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับมิตรดังนี้[11]

ก) มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ 4 ประการ คือ 1) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว 2) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว 3) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักได้ 4) เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภคทรัพย์ให้ 2 เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น อธิบายได้ว่า การดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีเรื่องราวมากมายผ่านเข้ามาในชีวิต มีความโชคดี มีความเดือดร้อนกาย

---

[10] พุทธทาสภิกขุ, **เยาวชนกับศีลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานไชยา, 2537) หน้า 33.

[11] เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

เดือดร้อนใจ ในบางครั้งได้รับทรัพย์ ในบางครั้งเสียทรัพย์ ในยามที่เรามีความลำบาก หากมีมิตรที่ให้ความช่วยเหลือ ดูแลปกป้องภัยอันตราย ส่งเสริมให้อยู่ในสถานที่ปลอดภัยโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนใดๆ แสดงถึงเราเป็นผู้มีมิตรดี ดังนั้นมิตรจึงมีความจำเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิต ดังจะเห็นตัวอย่างการคบมิตรของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันที่ชวนกันไปทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ เช่น เรียนพิเศษ เล่นกีฬาออกกำลังกาย เป็นต้น ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ไม่ยึดติดกับการอยู่ตามลำพัง หรือเอาแต่เล่นเกม เล่นสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เป็นต้น

ข) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ การอยู่ร่วมกัน จำเป็นต้องมีน้ำใจไมตรีต่อกันโดยอาศัยคุณธรรมของการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกันในคราวจำเป็น ดังคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ 4 ประการ คือ 1) บอกความลับแก่เพื่อน 2) ปิดความลับของเพื่อน 3) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย 4)แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้ จากคำสอนจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติต่อมิตรในลักษณะมีทุกข์ร่วมทุกข์มีสุขร่วมสุข ในสังคมไทยทุกวันนี้ปฏิบัติได้ยากยิ่งนัก โดยเฉพาะข้อที่ 4 ส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะเห็นได้ว่า สมาชิกของสังคมจะปฏิบัติแตกต่างจากคำสอน เช่น มักพูดโกหกขยายความลับของเพื่อนให้ไม่เป็นความลับ เอาตัวในยามมีภัยและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่จะยอมเสียสละชีวิตเพื่อเพื่อน ดังนั้นเยาวชนควรได้รับการฝึกฝนอบรมในเรื่องของความมีน้ำใจในขณะอยู่ร่วมกันในสังคม เรียนรู้การแบ่งปัน เสียสละเพื่อให้สังคมเป็นสุข หรือเมื่อพิจารณาในสังคมออนไลน์ปัจจุบันเด็กและเยาวชนควรเรียนรู้การมีน้ำใจช่วยเหลือสังคม ดังกรณีเมื่อเพื่อนเป็นทุกข์ เดือนร้อน ในฐานะเพื่อนก็ควรแสดงความมีน้ำใจ ถามไถ่ให้กำลังใจ เพื่อให้เพื่อนเกิดแรงใจ กำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาต่างๆ เป็นต้น

ค) มิตรแนะนำประโยชน์ เป็นคุณธรรมที่สร้างความมีน้ำใจ เอาใจใส่ดูแลมิตร โดยการตักเตือนสิ่งต่าง ๆ ต่อมิตร จะคอยตักเตือนเพื่อนเมื่อเห็นว่าเพื่อนปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง เพื่อให้เพื่อนทำแต่ความดี เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ 4 ประการ คือ 1) ห้ามมิให้ทำความชั่ว 2) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี 3) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 4) บอกทางสวรรค์ให้ จะถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตเพื่อให้เพื่อนเพื่อความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนแนะนำเพื่อนในการทำความดีสร้างกุศลเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า หรือเมื่อพบเจอเพื่อนมีพฤติกรรมไม่ดี ไม่เหมาะสม ก็ควรตักเตือนเพื่อน ชี้ให้เห็นผลเสียจากการกระทำ เพื่อให้เพื่อนได้คิด เรียนรู้การประพฤติดี ประพฤติชอบ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม

ง) มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่า เป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ 4 ประการ คือ 1) ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน 2) พอใจความเจริญของเพื่อน 3) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน 4) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน เป็นการกล่าวถึงมิตรที่มีความห่วงใยพร้อมส่งเสริมสนับสนุนและยินดีให้เพื่อนได้ดีมีภาพลักษณ์ที่เหมาะสมระแวดระวังไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียกับเพื่อน เมื่อเพื่อนได้รับรางวัลก็พลอยยินดีและร่วมสนับสนุนสรรเสริญกล่าวถึงไปด้วยจะคอยเป็นหูเป็นตาไม่ยอมให้ใครเข้ามาทำลายมิตรไม่ว่าจะเป็นวิธีใด ๆ กล่าวคือเมื่อเพื่อนประสบผลสำเร็จ หรือกระทำความดี เราในฐานะเพื่อนก็ควรกล่าวยินดี ชื่นชอบในการกระทำดีของเพื่อน เพื่อเป็นกำลังใจให้เพื่อนกระทำดีต่อไป

กล่าวสรุปได้ตามหลักมิตรแท้ 4 ได้อธิบายเพื่อนที่ดีคือ 1) เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูล ป้องกันภยันตรายในชีวิตและทรัพย์ของเรา คอยตักเตือนในยามที่ผิดพลาดพลั้งเผลอ เมื่อยามขอความช่วยเหลือก็ช่วยมากกว่าที่ร้องขอ 2) เพื่อนในยามที่สุขก็สุขด้วย ในยามทุกข์ก็ทุกข์ด้วยเป็นเพื่อนที่ไม่ว่าจะทุกข์หรือสุข

จะอยู่เคียงข้างคอยให้กำลังใจกันตลอด คอยดูแลห่วงใยในยามเจ็บป่วย รวมถึงคนในครอบครัวด้วย บอกความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน โต้เถียงแทนเพื่อนในยามมีผู้อื่นตำหนิ ส่งเสริมสนับสนุนในความดีของเพื่อนด้วยความสมเหตุสมผล มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง และแม้ชีวิตก็สละให้ได้ 3) เพื่อนที่คอยห้ามปรามป้องกันมิให้กระทำในสิ่งผิด คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับสื่อสามกอนาจาร หรือการใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ผิด คอยแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์และชักชวนให้ทำความดี ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง ชักชวนเสนอแนะแนวทางในการวางเป้าหมายอย่างไรเพื่ออนาคตในวันข้างหน้า 4) เพื่อนที่มีน้ำใจ คอยดูแลอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ถูกต้อง คือ เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ทุกข์ด้วย) เพื่อนมีสุข พลอยแช่มชื่นยินดี (สุข สุขด้วย) เขาติเตียนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ให้ และเขาสรรเสริญเพื่อนช่วยพูดเสริมสนับสนุน จึงกล่าวได้ว่าเพื่อนทั้ง 4 นี้เป็นเพื่อนที่นำพาชีวิตให้ปลอดภัยห่างไกลปัญหาการใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ผิด หรือการนำพากันไปสู่หนทางที่ดี ดำรงชีวิตในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้อย่างเข้มแข็งและกล้าเผชิญกับปัญหา

3) หลักปัญญา เป็นหลักธรรมที่แนะนำให้ใช้ความคิดพิจารณาความเป็นไปตามธรรมชาติและละกิเลสที่ทำให้ชีวิตของเด็กและเยาวชนเศร้าหมองหรือได้รับความเดือดร้อนเมื่อภายหลัง หลักธรรมนี้เป็นคำสอนมีปรากฏในพระไตรปิฎกที่กล่าวว่า กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญาคือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ พระพรหมคุณาภรณ์[12] ได้อธิบายความหมายของ ปัญญาสัมปทา หมายถึง ความพร้อมด้วยปัญญารู้จักบาปบุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ และเข้าใจชีวิตนี้ตามความเป็นจริง ที่จะไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมา การใช้ความคิดพิจารณาเพื่อให้รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งไม่เกื้อกูลแก่ตนเองและผู้อื่นด้วยปัญญาตามความเป็นจริง ซึ่งตามหลักพุทธธรรมนี้ นี้จะช่วยให้เด็กและเยาวชนใช้ปัญหาอย่างเหมาะสมในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ กล่าวคือ ใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ศึกษาหาข้อมูลออนไลน์ เพื่อนำมาประกอบการเรียนการสอน การทำการบ้าน การทำรายงาน หรือศึกษา เรียนรู้เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ที่เหมาะสมในทางที่ควร ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดกาลเทศะ เป็นต้น หากใช้มากเกินไปย่อมทำให้ปัญหา คือ ติดเกม ติดสื่อออนไลน์ ไม่มีเวลาให้ครอบครัว ทำตัวแปลกแยกจากสังคม จนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตที่รุนแรงตามมา โดยเฉพาะปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาการก่ออาชญากรรม เป็นต้น ดังนั้นเด็กและเยาวชนที่รู้เท่าทันต่อภัยต่าง ๆ ในยุคสังคมออนไลน์ จึงควรใช้ปัญญาในการหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา ใช้เหตุผลในการพิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยความเฉลียวฉลาด สิ่งใดเป็นโทษ สิ่งใดเป็นกิเลส สิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดเหมาะสม สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดควรให้ สิ่งใดควรเก็บ สิ่งใดควรรับ เลือกนำมาเป็นแนวทางให้ชีวิตให้มีคุณภาพ จะทำให้ได้เข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม เข้าใจในการเลือกคบมิตรและนำไปสู่การนับถือตนเองเห็นคุณค่าตนเองเป็นที่ยอมรับของครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนเจริญก้าวหน้าเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต

---

[12] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก, 2553), หน้า 233.

บทสรุป

ยุคไทยแลนด์ 4.0 นับจากนี้ไป จะกลายเป็นสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศแบบก้าวล้ำ ส่งผลให้การดำรงชีวิตของคนในสังคมต้องพึ่งพาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบ หากมองในแง่ดี คือ การดำรงชีวิตมีความสะดวก รวดเร็ว ทันสมัย ขณะเดียวกันในแง่ลบคือ การพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศที่มากเกินขอบเขตย่อมส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ระดับพื้นฐานคือ ครอบครัว เกิดความห่างเหิน ปฏิสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน สังคมมีน้อยลง กลุ่มเด็กและเยาวชน ถือเป็นกลุ่มคนสำคัญของสังคม ถือเป็นอนาคตของชาติที่จะเป็นกำลังสำคัญของประเทศในยุคต่อๆ ไป หากแต่พวกเขาเหล่านี้ในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากยุคพัฒนามากจนเกินขอบเขต ส่งผลให้ยึดติดกับวัตถุ มีค่านิยมใหม่ โดยเฉพาะการสื่อออนไลน์ต่างๆ อาทิ เล่นเกมออนไลน์ เฟสบุ๊ค (Facebook) อินสตราแกรม (Instagram) ไลน์ (Line) ฯลฯ ซึ่งสังคมออนไลน์เหล่านี้เป็นภัยเงียบที่สร้างบาดแผลให้กับสังคมไทย จนก่อให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชนไทย เช่น ติดเกม เล่นการพนัน ทะเลาะวิวาท การเข้าถึงสื่อลามกอนาจาร ปัญหาการฆ่าตัวตาย เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดจากเด็กและเยาวชนไทยไม่มีภูมิคุ้มทางสุขภาพจิตที่ดี ดังนั้นการเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนให้สามารถต่อสู้ มีภูมิคุ้มกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้นั้น การนำหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาจึงถือเป็นหนทางการพัฒนาสุขภาพจิตที่เข้มแข็งให้แก่เด็กและเยาวชนได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการใช้ภูมิคุ้มกันทางครอบครัวที่เป็นความรักความอบอุ่น ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ภูมิคุ้มกันจากสังคมสิ่งแวดล้อม ภูมิคุ้มกันจากกัลยาณมิตร รวมถึงการเสริมสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากตนเองเป็นผู้กำหนด เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ที่ประสบปัญหาหลงผิด กระทำผิด กระทำในสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และสังคมส่วนใหญ่นั้น ปัจจัยที่สำคัญที่ผลักดันให้กระทำผิดนั้น ลำดับแรกเกิดจากปัญหาทางครอบครัว ขาดความรักความอบอุ่น ขาดการเอาใจใส่จากครอบครัว ขาดความรู้ความเข้าใจต่อสังคมเข้าใจว่าตนเองไม่มีคุณค่า และขาดความรู้ทางธรรมะหลักธรรมพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้นเพื่อให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ และก้าวไปกับการพัฒนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้อย่างเข้มแข็งนั้น เด็กและเยาวชนไทย ควรได้รับการปลูกฝัง เรียนรู้ ปรับทัศนคติมุมมองด้วยการใช้ปัญญา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของตนเอง ในด้านครอบครัว สังคม และเพื่อนต้องทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 นี้ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างความพร้อมในการใช้ชีวิตในวัยเด็กและเยาวชนให้มีสุขภาพจิตใจที่เข้มแข็ง กล้าเผชิญปัญหาได้ด้วยตนเอง และใช้ปัญหาในการคิดไตร่ตรอง เพื่อการดำรงชีวิตในยุคสังคมออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ถือเป็นการเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ดูแลตนเองได้ โดยปัญญาถือเป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองให้อยู่ในสังคมเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนไทยก้าวข้ามช่วงวัยแห่งการปรับเปลี่ยนจากเด็กและเยาวชนสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความเข้มแข็งที่เกิดจากกระบวนการใช้ปัญญาเป็นหลักที่ยึดเหนี่ยว อันเป็นรูปแบบอีกมิติหนึ่งที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาจากสาเหตุของปัญหา เป็นภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นจากความอบอุ่น การดูแลตนเองได้ และจิตสำนึกที่ดี ดังนั้นบทความนี้ จึงกล่าวได้ว่า การนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสุขภาพจิตใจของเด็กและเยาวชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 ถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชนมีภูมิต้านทานต่อสิ่งเร้าต่างๆ ในสังคมออนไลน์ ได้ด้วยมีความเข้มแข็งในจิตใจ เป็นพื้นฐานทำให้ประเทศไทยมีพลเมืองที่มีคุณภาพนำพาประเทศให้มีความสุขสงบเจริญรุ่งเรืองต่อไป

บรรณานุกรม

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. **มาตรการในการลดการแพร่กระจายเนื้อหาอันไม่เหมาะสมบนสื่อสังคมออนไลน์.** กรุงเทพมหานคร : กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560.

กรมสุขภาพจิต. **รายงานสถานการณ์การฆ่าตัวตายในประเทศไทย พ.ศ. 2560.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต, 2560.

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา. **Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน.** พะเยา : กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา, 2560.

คณะทำงานปราบปรามการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กทางอินเตอร์เน็ต. “ข้อมูลสถิติเบาะแสที่ได้รับแจ้งของ TICAC 163 เรื่อง 42 คดี วันที่ 9 ธ.ค. 2558 – 21 ก.ย. 2560”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://ticac.police.go.th (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2560).

พุทธทาสภิกขุ. **เยาวชนกับศีลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานไชยา 2537.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก, 2553.

พงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์. “วิเคราะห์ ไทยแลนด์ 4.0: วิสัยทัศน์ชาติ ที่ยังขาดรายละเอียด”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.bbc.com/thai/thailand-38527250 (สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2560)

มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย และอนุกรรมการส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์. **สถานการณ์เด็กไทยกับภัยออนไลน์ ปี พ.ศ. 2560.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย และอนุกรรมการส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์, 2560.

ยืน ภู่วรวรรณ. **ปัญหาเด็กและเยาวชนไทยกับวิดีโอเกม.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559.

กระบวนการและรูปแบบเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม
The Process and the Model of Mental Healing for Patients with Dharma by Gilanadhamma Group of Volunteer Monks

พระเทพสุวรรณเมธี
สุพิชฌาย์ พรพิชณรงค์
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการและรูปแบบการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าวิจัยเอกสาร เพื่อศึกษาหลักธรรมและรูปแบบการเยียวยาใจด้วยธรรมะ ทั้งจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และกระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการพัฒนาตนเองและกระบวนการทางจิตวิทยาตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรมต้องมีหลักธรรมประจำใจและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการเยียวยาผู้ป่วย กระบวนการและรูปแบบการเยียวยาเน้นคุณภาพด้านจิตใจของผู้ป่วยก่อนโดยกระบวนการและรูปแบบที่มีประสิทธิผล องค์ความรู้ด้านสุขภาพจิตและร่างกายเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งสองด้านในการเยียวยาผู้ป่วยเพื่อนำไปสร้างเครื่องมือประยุกต์ใช้ในองค์กรในการวางแผนเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตของสถาบันทางสังคมแบบองค์รวมและยั่งยืน

คำสำคัญ: กระบวนการเยียวยาใจ, รูปแบบการเยียวยาจิตใจ

Abstract

This article ‘The Process and the Model of Mental Healing for Patients with Dharma by Gilanadhamma Group of Volunteer Monks’ is the qualitative research entitled seeks for principle and model of mental healing with Dhammas found in Buddhist texts and procedure of mental healing taken from Western principle, theory and of self-improvement and Psychology. The findings were that the Gilanadhamma monks must perform virtues and maintain desirable manners for healing the patients. The process and model of healing need the mental recovering of the patients before with the effective format and procedure. The gained knowledge of mental and physical health must be in balance while the patients are in healing process. Then it can bring the said knowledge to apply for implementation as tools of application for strategic plans of Sangha administration and Buddhism propagation in aspect of social development of life quality with holistic and sustainable improvement in any social institute.

Keywords: The Process of Mental Healing, The Model of Mental Healing

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาล คหบดีสูงวัยท่านหนึ่งชื่อ นกุลปิตา (นกุลปิตา คือ อุบาสกที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นผู้กล่าวถ้อยคำที่ทำให้เกิดความคุ้นเคย) เป็นผู้มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่เสมอ และได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกทุกข์ใจและรำคาญใจเป็นอย่างยิ่ง ครั้นได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้กราบทูลขอพรจากพระองค์ ถึงวิธีการแก้ไขเยียวยารักษาโรคที่เป็นประจำนี้ ซึ่งทำให้ร่างกายกระสับกระส่าย ต้องทนทุกขเวทนาเป็นอย่างยิ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่นกุลปิตา พึงตั้งใจไว้อยู่เสมอว่า ถึงแม้ว่ากายกระสับกระส่ายอยู่ก็ตาม แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย ครั้นคหบดีผู้สูงวัยท่านนั้นได้ฟังอมตธรรมนั้นแล้วก็เกิดความยินดี มีอินทรีย์ผ่องใส และสีหน้าบริสุทธิ์ผ่องขึ้นทันที[1]

ความเศร้าโศกเป็นทุกข์ ซึ่งมาจากการพลัดพรากสิ่งอันเป็นที่รัก และสังขาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าความเศร้าโศก ร่ำไร เป็นต้นนี้มีเหตุมาจากอวิชชาและตัณหา มีอาสวะทั้ง 4 เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาและเกิดวงจรปฏิจสมุปบาทเรื่อยไป หรืออาจแสดงเหตุของความเศร้าโศกโดยนัยอื่น ๆ ได้แก่ ตัณหาประกอบด้วยความเพลิดเพลินและความกำหนัด ซึ่งเกิดขึ้นที่ปิยรูปสาตรูปเป็นเหตุของทุกข์ อีกนัยหนึ่งว่าอาฆาตวัตถุเป็นเหตุใกล้ให้เกิดโทสมูลจิต หรืออนิฏฐารมณ์ซึ่งเป็นผลในปวัตติกาลของอกุศลกรรมทั้งหลายเป็นเหตุของโทมนัสเวทนา

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ได้รักษาอาการเจ็บป่วยในทันที แต่ให้ผู้ป่วยแยกสภาวะที่เป็นอาการเจ็บป่วยที่เป็นรูปธรรมและจิตที่รับรู้อาการป่วยอันเป็นนามธรรม เมื่อเข้าใจดีแล้ว จิตที่ผูกมัด ทุรนทุรายจากความทุกข์กายก็คลายจากความทุกข์นั้น อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ในครั้งพุทธกาลจำนวนมาก ที่ผู้ประสบความทุกข์ได้รับธรรมะของพระองค์เป็นยาบรรเทาทุกข์ และสร้างปัญญาญาณอันประเสริฐแก่ตน ดังนั้น แนวทางในการเยียวยาจิตใจให้ความสำคัญในการพัฒนาปัญญาหรือสัมมาทิฏฐิ ตั้งแต่ระดับโลกิยสัมมาทิฏฐิ การไขข้อข้องใจและให้ข้อมูลที่ถูกต้องก็อาจเป็นผลดีทั้งในทางกาย จิตใจและปัญญา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสาวกมีบทบาทหรือหน้าที่สงเคราะห์สรรพสัตว์ ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เพื่อเจริญรอยตามพระศาสดา ไม่เพียงแต่อริยสาวกที่ทำประโยชน์ตนจนสำเร็จแล้วเท่านั้นจึงจะสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ แม้แต่สาวกที่ยังไม่สิ้นกิเลสก็สามารถบำเพ็ญประโยชน์เพื่อเกื้อกูลผู้อื่นได้ โดยศึกษา ปฏิบัติ พัฒนา ขัดเกลาตนเองไปพร้อม ๆ กับการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือช่วยเหลือผู้อื่น จะก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์ เป็นดังโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านจิตใจและทักษะ ความรู้ โดยไม่จำเป็นต้องรอให้มีความพร้อมทุกด้านอย่างสมบูรณ์ก่อนจึงค่อยช่วยเหลือผู้อื่น

กลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง 2) เพื่อเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้มีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ 3) เพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วย และญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง 4) เพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้มีแนวทางเผชิญกับความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ 5) เพื่อถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการและพัฒนาศีลธรรมแก่บุคคลทั่วไป มีเป้าหมาย คือ ผลิต

[1] ส.ข. (ไทย) 17/1/1-3.

บุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรแบบองค์รวมเชิงพุทธ การจัดกิจกรรมกลุ่ม และการอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ ภายในกรอบองค์ความรู้ของกลุ่มและเป็นองค์กรอิสระ ทำหน้าที่เสมือนหน่วยวิทยบริการเพื่อเป็นเวทีสำหรับการสร้างผลงาน การทำงานวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม

กลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม มีภารกิจ 2 ด้าน คือ

1. ภารกิจภายในองค์กร คือ

1.1) การบริหารองค์กร พัฒนาองค์กรให้มีศักยภาพที่เข้มแข็ง เป็นอิสระอย่างยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารงานตามความสามารถด้วยความสมัครใจ

1.2) การสร้างและพัฒนาบุคลากร ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริงมีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพและมีความรู้ความสามารถด้านการเยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรแบบองค์รวมเชิงพุทธ การจัดกิจกรรมกลุ่มและการจัดการอบรม

2. ภารกิจภายนอกองค์กร คือ

2.1) งานด้านคลินิก : การดูแลผู้ป่วยข้างเตียง การจัดกิจกรรมกลุ่มแก่ผู้ป่วยและญาติมิตร การเยียวยาผู้ป่วยเฉพาะรายอย่างต่อเนื่อง เยียวยาผู้ป่วยและญาติมิตรให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง ตลอดจนมีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ

2.2) งานด้านการอบรม : หลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรระยะยาวและหลักสูตรเฉพาะคราว

พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดซึ่งมีส่วนสำคัญในการเป็นที่พึ่งดูแลจิตใจ และจิตวิญญาณของผู้คนที่ประสบความทุกข์ อย่างที่นางกีสาโคตมีผู้สูญเสียลูก เกิดความทุกข์ ครั่ำครวญพาร่างอันไร้วิญญาณของลูกไปหาหมอเพื่อรักษาให้ฟื้นคืนชีพ ไม่มีหมอคนใดที่ช่วยให้ลูกฟื้นได้ และไม่สามารถช่วยให้นางกีสาโคตมีหายจากทุกข์ได้ จนได้พบพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงโปรดนางกีสาโคตมีจนได้สติกลับคืนมา นำลูกน้อยที่ตายแล้วไปทิ้ง ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น เริ่มต้นชีวิตใหม่ในทางธรรมจนบรรลุพระอรหัตผลอันเป็นบรมสุขในทางพระพุทธศาสนา

การดูแลผู้ป่วยและญาติที่เผชิญกับความทุกข์ด้วย ภาวนา 4 อย่าง คือ กายภาวนา ด้านร่างกาย สีลภาวนา ด้านพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม จิตภาวนา ด้านจิตใจ และปัญญาภาวนา ด้านจิตวิญญาณ ซึ่งมีหลักธรรมอริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค จะเป็นเครื่องนำพาผู้มีความทุกข์ให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงจนถึงการยอมรับและสามารถเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ
2. เพื่อศึกษากระบวนการและรูปแบบการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสา
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการและรูปแบบการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสา

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. พระจิตอาสาคิลานธรรมใช้หลักธรรมและมีคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร

2. พระจิตอาสาคิลานธรรมมีรูปแบบการเยียวยาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร

3. พระจิตอาสาคิลานธรรมใช้กระบวนการเยียวยาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะอย่างไร

ขอบเขตในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนการการเยียวยาผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรมการวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาหลักธรรมและรูปแบบการเยียวยาใจด้วยธรรมะ ทั้งจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และกระบวนการเยียวยาใจด้วยธรรมะจากแนวคิด ทฤษฎี หลักการพัฒนาตนเองและกระบวนการทางจิตวิทยาตะวันตก ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนแรกเป็นแบบสัมภาษณ์พระสงฆ์กลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม เพื่อศึกษาหลักธรรมและคุณลักษณะของพระจิตอาสาในการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ ส่วนที่ 2 เป็นการสนทนากลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรม และสังเคราะห์ตามทฤษฎีจิตวิทยา และหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา โดยกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามวิจัย โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อเพิ่มความชัดเจนและสามารถนำไปสู่การวิจัยอย่างมีคุณค่า

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ คือ

1. หลักปฏิบัติการเยียวยาใจผู้ป่วยตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า ตามหลักธรรมการเยียวยาจิตใจทางพระพุทธศาสนา “คิลานสูตร” ว่าด้วยคนไข้และบุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้ ภิกษุทั้งหลาย คนไข้ 3 จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คนไข้ 3 จำพวกไหนบ้าง คือ

1) คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้โภชนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสม ก็ตาม ย่อมไม่หายจากอาพาธนั้นได้เลย

2) คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้โภชนะที่เป็นสัปปายะก็ตาม ได้ยาที่เป็นสัปปายะหรือไม่ได้ยาที่เป็นสัปปายะก็ตาม และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ได้คนพยาบาลที่เหมาะสมก็ตาม ย่อมหายจากอาพาธนั้นได้

3) คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย

บรรดาคนไข้ 3 จำพวกนั้น คนไข้ใดได้โภชนะที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ได้ยาที่เป็นสัปปายะจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย และได้คนพยาบาลที่เหมาะสมจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย เพราะอาศัยคนไข้นี้แล เราจึงอนุญาตอาหารสำหรับภิกษุไข้ อนุญาตยาสำหรับภิกษุไข้ และอนุญาตคนพยาบาลสำหรับภิกษุไข้ ก็เพราะอาศัยคนไข้นี้ คนไข้แม้อื่น ๆ ก็ควรได้รับการพยาบาลด้วย

คนไข้ 3 จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลกฉันใด บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกันแลมีปรากฏอยู่ในโลก บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกไหนบ้าง คือ

(1) บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตถาคตหรือไม่ได้เห็นตถาคตก็ตาม ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้หรือไม่ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ก็ตาม ย่อมไม่หยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย

(2) บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตถาคตหรือไม่ได้เห็นตถาคตก็ตาม ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้หรือไม่ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ก็ตาม ย่อมหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย

(3) บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นตถาคตจึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้เห็นย่อมไม่หยั่งลง ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้จึงหยั่งสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้ฟังย่อมไม่หยั่งลง บรรดาบุคคล 3 จำพวกนั้น บุคคลใดได้เห็นตถาคตจึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้เห็นย่อมไม่หยั่งลง ได้ฟังธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้จึงหยั่งลงสู่ความเห็นชอบที่กำหนดในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อไม่ได้ฟังย่อมไม่หยั่งลง เพราะอาศัยบุคคลนี้แล เราจึงอนุญาตการแสดงธรรม ก็เพราะอาศัยบุคคลนี้ จึงควรแสดงธรรมแก่บุคคลแม้เหล่าอื่น ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่เปรียบได้กับคนไข้ 3 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก[2]

2. รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม หมายถึง กลุ่มพระที่มีจิตอาสา คือ จิตที่ยกระดับปัญญาภายใน และสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสันติ กล่าวคือ จิตที่พร้อมจะสละเวลาแรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือ ความสงบเย็นและพลังแห่งความดี จิตอาสาจะมีลักษณะเดียวกันกับจิตสำนึก (ความรู้สึกดีหรืออยากตอบแทนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม โลกมวลมนุษย์) หรือภาวะที่จิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากทวารทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส กาย และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยธรรมารมย์ ดังนั้น คำว่า จิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ จิตบริการ จิตสำนึกทางสังคม คำศัพท์เหล่านี้มีความหมายคล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติในแง่เดียวกัน คุณสมบัติของจิตอาสา คือ การเป็นผู้มีใจรักที่จะทำงานนั้น ๆ และยินดีที่จะทำด้วยความเต็มใจ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงด้วยดี ถ้าขาดการมีใจรัก ผลงานก็จะออกมาไม่สมบูรณ์ ผู้ที่มีจิตอาสา ต้องเป็นผู้ที่สนใจงานในด้านสังคม ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าการทำเพื่อตัวเอง นี่คือคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ที่มีจิตอาสา แต่ก็ยังขึ้นอยู่พื้นฐานของชีวิตมนุษย์ด้วย คนเราทุกคนมีคุณสมบัตินี้อยู่ในตัวเอง เช่น ความรู้สึกสงสาร เห็นใจในคนที่มีความทุกข์

[2] องฺ.เอกก. (ไทย) 20/22/169.

มีความตกระกำลำบาก หรือแม้แต่การช่วยเหลือการให้เงินแก่คนขอทาน ความสงสารนี้เองที่เป็นตัวกำหนดว่า คุณมีความอ่อนโยนทางจิตใจมากน้อยเพียงใด ซึ่งการกระทำเช่นนี้ จะเป็นสิ่งที่แสดงออกของผู้มีจิตอาสาในตน

3. กระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ เป็นการพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาของกลุ่มพระพบว่า กลุ่มพระให้ความหมายจิตอาสาว่าเป็นความสมัครใจ เต็มใจ ตั้งใจทำ และเสียสละทั้งแรงกายและแรงใจหรือทรัพย์สิน ในการทำกิจกรรมหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น กระบวนการสร้างจิตอาสา มี 4 ประเด็น คือ (1) ปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา (2) การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายจิตใจ ด้านความรู้ และการติดต่อสื่อสาร (3) การสร้างความเชื่อมั่น ในตน และ(4) การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ประสบการณ์ต่อการพัฒนาด้านจิตอาสา คือ ทำให้ได้รับการพัฒนาให้เป็นคนเก่ง คนดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง[3]

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม โดยได้ทำการศึกษา 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นการศึกษาภาคเอกสาร โดยศึกษาจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนา และหนังสือเกี่ยวกับ “จิตอาสา” ผลจากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความเมตตาเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คือ สังคหวัตถุธรรม พรหมวิหาร 4 ตลอดจนเรื่องการให้ทานซึ่งเป็นหลักธรรมมีความสอดคล้องกับจิตอาสา และการพัฒนาจิตอาสา คือ มุ่งเน้นให้บุคคลในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และการสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้เยียวยาจิตใจผู้ป่วย คือ พระไตรลักษณ์ โดยวิธีการสนทนาธรรมกับผู้ป่วย โดยทรงถามและให้ผู้ป่วยตอบทำความเข้าใจถึงข้อธรรมทีละข้อ ผู้ป่วยจะเห็นแจ้งในสัจจธรรมได้ เมื่อเห็นแจ้งในธรรมแล้วผู้ป่วยก็จะคลายความทุกขเวทนาได้

ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาภาคสนาม โดยศึกษาจากการดำเนินงานของเครือข่ายจิตอาสาและเครือข่ายโรงพยาบาล ในโครงการของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม จากการศึกษาทราบว่า กระบวนการพัฒนาจิตอาสา คือ การสร้างให้บุคคลมีโอกาสทำงานเพื่อผู้อื่น และส่วนรวมด้วยตนเอง ผ่านงานอาสาสมัคร ผลจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่ปฏิบัติงานอาสาจะเข้าใจถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งได้รับความสุข ความภาคภูมิใจจากการปฏิบัติงานอาสาจะหาโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น และสร้างประโยชน์ต่อไป

ส่วนสุดท้าย คือข้อมูลจากวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาคิลานธรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์ จากการศึกษาพบว่า งานอาสาสมัครเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของ

---

[3] วราพร วันไชยธนวงศ์และคณะ, **การพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่**, (เชียงใหม่: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี, 2550).

คนอีกรูปแบบหนึ่ง จะให้รู้สึกอยากทำงานอาสาสมัครมากขึ้นนั้น ต้องอาศัยความศรัทธาและความเสียสละ อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตาสาทางหนึ่ง

จากการศึกษาทั้งสามส่วนจึงสรุปได้ว่า การทำงานอาสาสมัคร เป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการขัดเกลาจิตใจ สามารถกระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น และส่วนรวมได้ อันเป็นวิธีการเชิงปฏิบัติการที่จะตอบสนองแผนนโยบายและยุทธศาสตร์หลักของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง เช่น กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่งคงของมนุษย์

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

วราพร วันไชยธนวงศ์และคณะ. **การพัฒนากระบวนการสร้างจิตอาสาของนักศึกษาพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่**. เชียงใหม่: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่, 2550.

สุภางค์ จันทวานิช. **รวมบทความว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

สุธาทิพย์ แก้วเกลี้ยง. “การพัฒนาจิตอาสาในพระพุทธศาสนา.” **สารนิพนธ์**. วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2549.

Rossman, G. B. & Rallis, S. F. “Learning in the field”, An introduction to qualitative Research. London: SAGE Publications, 1998.

คุณค่าการเทศน์เวสสันดรชาดกที่มีต่อสังคมไทย
Values of Vessantara Jataka Sermon in Thai Society

พระเทพสุวรรณเมธี
พิชฌาย์ พรพิชณรงค์
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก นับว่ามีคุณูปการและมีคุณค่าต่อการพัฒนาชาติไทยให้เป็นสังคมที่มีอารยธรรมประเพณีวัฒนธรรมที่คนในสังคมมีความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดอีกในอนาคตหากยังไม่หมดกิเลส และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตั้งแต่ชนชั้นผู้ปกครอง ถึงระดับคนชั้นล่าง ให้เป็นผู้มีเมตตาอารีย์ต่อกัน กษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะพุทธกษัตริย์ เช่นเดียวกับพระเวสสันดร

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ มีคุณค่าต่อสังคมชาวไทยพุทธทั้งในด้านการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ วรรณคดีตลอดและวัฒนธรรม เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสังคมไทย ทำให้สังคมไทยพัฒนาจากสังคมธรรมดาสามัญสู่สังคมที่มีอารยธรรมขั้นสูงสุด เป็นชนชาติที่มีลักษณะเด่นเฉพาะ แม้แต่ต่างชาติก็ให้ความยอมรับในความเป็นผู้มีจิตใจที่งดงาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาธรรมต่อกัน และอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขในสังคมที่มีความเชื่อหลากหลาย

คำสำคัญ : คุณค่า, การเทศน์เวสสันดรชาดก, สังคมไทย

Abstract

Mahajati Vessantara Jataka sermon is considered as benefactions and values toward development of Thailand to be the civilized society, cultures and traditions because it inspired people to gain righteous belief of merit and sin. The belief of endless reincarnation of the one whom is still tarnished by defilements and the creation of good relationship from governing class to lower classes to have compassion to one another as a great task for Buddhist King like Vessantara Bodhisattva

From the past until now, Mahajati Vessantara Jataka sermon has been developed continuously, it also has values for Thai Buddhist society in the way of politics, administration, society, economy, literature and culture, particularly. It helps Thai society turns from ordinary to civilization with its extraordinary features. The

foreigners have also acknowledged it as a beautiful mind, generosity, compassion, capability of living in society with diversity of believes.

Keywords: Value, Vessantara Jataka Sermon, Thai Society

บทนำ

ถึงแม้นว่าการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก จะไม่เป็นที่ชอบใจของกลุ่มบางคนที่มองด้วยอคติว่าพระเวสสันดรเป็นคนใจร้าย บริจาคได้แม้กระทั้งบุตรและภรรยา โดยเป็นการมองเพียงในทัศนะด้านเดียว ความจริงหากมองในมุมมองด้านการเมืองการปกครอง จะเห็นได้ว่า พระเวสสันดรนั้นเป็นบุคคลที่มีพระปรีชาเฉียบแหลม ในราชกุศโลบายในการปกครองประเทศได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลที่เกิดนี้เป็นผลทางอ้อมของการให้ ที่เรียกว่า ทานบารมี อันเป็นนโยบายหลักในการดำเนินชีวิตของพระองค์ การให้จึงมีผลเพียงอย่างเดียว และส่งผลดีต่อบ้านเมือง คนที่มีความตระหนี่ย่อมไม่ยินดีต่อจริยวัตรของพระเวสสันดร

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น มีคุณค่าในการปลูกฝังให้คนไทยนั้นมีลักษณะเด่น คือ มีความขยัน อดทน ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต มัธยัสถ์ พอเพียง ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศยืนอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สามารถพัฒนาตนเองได้ อันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้การดำรงตนอยู่ได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง คุณค่าการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทั้งในด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม

คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง

พระเวสสันดรนั้น เป็นนักปกครองที่เป็นประชาธิปไตยที่สุดพระองค์หนึ่งที่ทรงเคารพในเสียงของประชาชน เป็นผู้ให้ผู้อื่น แม้ตนนั้นจะเดือดร้อนก็ตาม ก็มิได้ทรงถือโทษโกรธเคืองประชาชน ดังข้อความในกัณฑ์หิมพานต์ตอนที่ 10 ว่า “อย่าว่าแต่เศวตคชาพาหิรกทานที่เราบริจาค ถึงอัชฌัตติกทานอันยอดยากที่จะยกให้ ถ้าแลมียาจกผู้ใดจะปรารถนา ซึ่งพาหาหทัยนัยเนตรทั้งคู่ เราก็อาจจะเชือดชูออกบริจาคให้เป็นทาน จะแลกพระโพธิญาณในเบื้องหน้า อย่าว่าแต่จะต้องปัพพาชนียกรรมทำโทษ ถึงไพร่ฟ้าเขาจะพิโรธรอนราญประหารชีวิต เราก็มิได้คิดย่อท้อที่จะบำเพ็ญทาน” พระเจ้ากรุงสญชัยก็ดำรงตนอยู่ในนิติรัฐ เคารพกฎหมายบ้านเมือง แม้ผู้ที่พระองค์จะต้องเนรเทศพระเป็นพระโอรสก็ตาม และทรงฟังเสียงประชาชน เคารพในมติมหาชน ดังข้อความในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ซึ่งพระเจ้ากรุงสญชัยได้ตรัสกับพระผุสดี ความว่า “เราย่อมทำความยำเกรงต่อธรรม เราจึงขับไล่ลูกของตนผู้เป็นธงชัยของชาวกรุงสีพี ถึงแม้ลูกจะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเราเอง[1]

[1] ขุ.ชา. (ไทย) 28/1752/462.

รัฐาภิปาลโนบายในการปกครองประเทศของพระเวสสันดร ยังมีคุณค่าต่อการปกครองประเทศไทยอีกด้วย พระเวสสันดรนั้นทรงเน้นในการบริจาคทาน ด้วยความหวังอนุเคราะห์ราษฎร์ของพระองค์ให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข อันเป็นรัฐาภิปาลกุศโลบายในการปกครองบ้านเมืองภายใน ซึ่งเป็นคุณประโยชน์ต่อการปกครอง ความจริงแม้จะผู้รู้บางท่านในปัจจุบันพยายามแสดงความเห็นทำนองตำหนิการให้ทานของพระเวสสันดรว่า ให้มากเกินไปจนตนเองเดือดร้อนและทำให้ผู้อื่นเดือนร้อน และไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง ดังกรณีการให้ช้างปัจจัยนาคอันเป็นสมบัติล้ำค่าของบ้านเมืองแก่กรุงกลิงครัฐ ซึ่งเป็นรัฐที่ติดกันในสมัยนั้น โดยพระเจ้ากรุงกลิงครัฐ ส่งพราหมณทูต 8 คนมาทูลขอ ก็ทรงให้ด้วยหวังประโยชน์ให้ของชาวเมืองกลิงครัฐจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุขพ้นจากความทุกข์ยากในเพราะข้าวยากหมากแพงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดังปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์แหล่ที่ 6 – 8[2] เป็นต้น ความจริงการให้ในครั้งนี้ หากพิจารณาอย่าง ถี่ถ้วนด้วยปัญญาแล้วจะเห็นว่า ถ้ามองในมุมมองด้านทานบารมี พระองค์ทรงกระทำถูกต้อง เพราะครบหลักเกณฑ์สำหรับการให้ คือ ก่อนให้ก็ยินดี ขณะให้ก็ยินดี หลังให้แม้ถูกเนรเทศก็ยังยินดี ด้วยมุ่งพระโพธิญาณ จึงสำเร็จเป็นบารมีอย่างสมบูรณ์ และด้วยอำนาจทานบารมีนั้น ก็ปรากฏว่า ภายหลังเมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาลแล้ว พระเจ้ากรุงกลิงคราฐก็ทรงส่งช้างปัจจัยนาคมาคืนแก่เมืองสีพี ดังปรากฏในกัณฑ์มหาราช แหลที่ 12 ว่า “ขณะนั้นพอพราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราฐทั้งแปดนาย นำเอาเศวตคเชนทรมาคืนถวายไว้ก่อนเก่า”[3] แต่เมื่อมองในมิติด้านการเมืองแล้ว ก็นับเป็นพระราชกุศโลบายอันชาญฉลาดในด้านการต่างประเทศเลยทีเดียว หากคิดว่า เมืองสีพีเป็นเมืองใหญ่ มีกำลังมาก พระเวสสันดรจะประสงค์จะรบโดยไม่ให้ช้างปัจจัยนาค ก็ย่อมทำได้ และด้วยพระปรีชาในการศึกของพระองค์ย่อมชนะสงครามได้แน่นอน แต่ผลที่ตามมาย่อมเป็นความเดือดร้อนที่จะมีแก่ไพร่ฟ้าประชาชน ถึงอย่างนั้นพระองค์ก็มิได้ทรงกระทำแต่ทรงมองการณ์ไกล ด้วยคิดว่าเสียสละส่วนน้อยแต่ได้มาก คือประชาชนไม่ต้องทุกข์ร้อนเพราะสงคราม เป็นรัฐาภิปาลโนบายด้านการต่างประเทศที่ผูกมิตรไว้ดีกว่าก่อสงคราม กษัตริย์ไทยหลายพระองค์ก็ทำเช่นนั้น บ้างครั้งต้องยอมเสียสละพระโอรสพระธิดาแม้แต่ดินแดนเพื่อรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง รักษาเอกราช เสรีภาพ แก่ปวงประชาราษฎร ดังเช่นการรักษาเอกราชของไทยไว้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายคือลาว และเขมรบางส่วนเพื่อรักษาอธิปไตยไว้แก่คนไทย

คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

ในระบบการปกครองในเรื่องเวสสันดรชาดกนี้ ปรากฏหลากหลายอาชีพ ตั้งแต่ขอทาน ไปถึงรับราชการเป็นบุโรหิตที่ปรึกษาของกษัตริย์แต่เมื่อกล่าวถึงลักษณะของประชาชนแล้ว ก็มีลักษณะ 2 ประการ คือ ผู้ที่ประกอบอาชีพยังชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มที่อนุโมทนายินดี 1 ผู้ที่ต้องอาศัยผู้อื่นยังชีพ ซึ่งเสียใจอาดูร 1 ดัง

---

[2] ดูรายละเอียดในกัณฑ์หิมพานต์ กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2514), หน้า 17 – 22.

[3] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2514), หน้า 242.

ข้อความในตอนแจกสัตตสดกมหาทานในทานกัณฑ์ แหล่ที่ 6 ว่า “ฝ่ายสมเด็จพระเวสสันดร ให้ป่าวร้องพระนครในขอบเขตขัณฑสีมาเมือง ยาจกก็แน่นเมืองเข้ามารับพระราชทาน บ้างก็ซ้องสาธุการอนุโมทนา บ้างก็โศกาปรึกษากันว่าชาวเราเอ่ย นับวันจะอดอยาก ด้วยพระทูลกระหม่อมจะพลัดพรากไปจากแล้ว ดังดวงเดือนประทีปแก้วจะล่วงลับ เราคนจนก็จะอาภัพอัปภาคย์แสนกันดาร จะได้รับพระราชทานก็แต่ในวันนี้ บ้างก็ร้องไห้อยู่อึงมี่น่าเวทนา ปางเมื่อจอมประชามหาเวสสันดรดวงดิลกเธอยอยกสัตตสดกมหาทานแล้ว พระทัยเธอก็ผ่องแผ้วชื่นบานต่อพระทานบารมีแห่งหน่อพระชินสีห์นั้นแล”[4] ซึ่งเป็นตัวชี้ให้เห็นระบบเศรษฐกิจในสมัยนั้นเป็นอย่างดี พระนครสีพีเป็นเมืองที่มั่งคั่ง กษัตริย์เวสสันดร จึงสามารถบริจาคสิ่งของต่างๆ ได้ตามที่พระองค์ปรารถนา ชื่อเสียงในการให้ทานของพระองค์แผ่ไปทั่วทุกทิศ จึงปรากฏว่า เป็นที่รักของมิตรประเทศทั้งปวง ต่างก็ส่งเครื่องบรรณาการมาทูลถวาย พระองค์ทรงบริจาคตลอดพระชนม์ชีพเมื่อสวรรคตก็ไปเกิดยังดุสิตภิภพ นี้แสดงให้เห็นอานิสงส์แห่งการให้ครบทั้ง 5 ประการ ซึ่งผู้ให้ย่อมได้รับตอบแทน คือ 1) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก 2) สัตบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน 3) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป 4) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์ 5) ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์[5]

ในเวสสันดรชาดกปรากฏหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหลายประการ เช่นหลักทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 หลักอิทธิบาทธรรม 4 หลัก ขันติธรรม 3 ปธานธรรม 4 เป็นต้น ปรากฏอยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ พระเวสสันดรและตัวบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องเวสสันดรชาดกนั้นย่อมแสดงให้เห็นคุณค่าที่สังคมไทยนำออกมาใช้จนเกิดรูปธรรมในด้านเศรษฐกิจ เช่น พระเวสสันดรแม้จะเน้นหนักในการบำเพ็ญทานบารมีโดยไม่เลือกว่าคนที่รับนั้นจะเป็นใคร ในฐานะที่พระองค์เป็นกษัตริย์ สิ่งที่พระองค์พระราชทาน ย่อมหมายถึงความเป็นอยู่ของประชาราษฎร์ ผู้ที่ได้รับหากเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพย่อมนำสิ่งของที่ตนได้รับพระราชทานนั้นไปเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพ หากเป็นพวกวณิพกขอทานการได้รับพระราชทานสิ่งต่าง ๆ ย่อมทำให้ชีวิตของพวกเขาไม่ทุกข์ร้อนจนเกินไป ชูชกเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในความเป็นคนมีความอดทน ขยัน มัธยัสถ์ รู้จักเก็บออมทรัพย์ที่หามาได้ แม้ตนเองจะเป็นคนอาภัพครอบครัวหนีตายจากไปหมดก็ตาม ดังปรากฏข้อความในกัณฑ์ชูชก แหล่ที่ 1 ความว่า เอโก พฺราหฺมโณ ยังมีพฤฒาจารย์พราหมณ์ผู้เฒ่า บังเกิดแต่ตระกูลล้วนเหล่ายัญญหุตภุชงค์ สืบสันดานสัมพันธพงศ์โภวาทิกชาติ เฒ่ามีสันนิวาสเคหฐานอยู่ในคามเขตละแวกบ้านทุนวิฐ ติดเนื่องกับเมืองกลิงคราฐบุรี ธชีตาแกเป็นคนจนอัปรีย์ไร้ญาติยิ่งสฬุล ทุคคตะแค้นเคืองขุ่นข้องเข็ญใจ ภิกฺขาจริยาย ตาแกก็เที่ยวภิกขาจารไปปานด้วยเพศสกปรก เปรียบด้วยวณิพกยาจกจนจัณฑาล เฒ่าค่อยประสมประสานทรัพย์ไว้ทีละน้อย ๆ กหาปณสตํ ลภิตฺวา ได้ทองถึงร้อยกระษาปณ์ เป็นลาภตามเข็ญใจ ครั้นจะเอาไว้กับตัวก็กลัวภัย[6] อันเป็นลักษณะเด่นที่

---

[4] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2514), หน้า 47 – 48.

[5] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/35/56.

[6] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** หน้า 82.

สร้างลักษณะคนไทยที่ได้ฟังธรรมเทศนาเรื่องพระเวสสันดรนั้นนำไปเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอนให้เห็นความจริงที่ว่า คนเราต้องพยายามพึ่งตนเองเป็นหลัก คนอื่นไม่สามารถเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดไป ดังพระพุทธพจน์ว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ ในพระพุทธศาสนามองว่าการพัฒนาศักยภาพมนุษย์นั้น เริ่มที่ตนเองเสมอ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า ความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มี 4 อย่าง คือ[7] (1) สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยและมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น (2) ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ ย่อมเป็นไปตามและมีผลส่งตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น (3) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุดเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้ (4) ความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ย่อมทำให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความเป็นความประสานเสริม การพัฒนามนุษย์อย่างนี้จะต้องมาประยุกต์เข้ากับปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมด

คุณค่าด้านสังคม

มนุษย์จะต้องเกี่ยวเนื่องกันในสังคม พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยจิตใจของกันและกันไว้ เรียกหลักธรรมนี้ว่า ฉทิศธรรม คือหลักทิศ 6 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้เปรียบเทียบคนรอบข้างเหมือนทิศ 6 แล้วแสดงหลักในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งแสดงแก่สิงคาลกมาณพผู้ไหว้ทิศทั้ง 6 ได้แก่ หลักมิตรดี หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักปฏิสันถารธรรม หลักฆราวาสธรรม สังคหวัตถุธรรม สมธรรม เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดก ล้วนเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดสังคมสันติสุขได้

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก เป็นลักษณะการปลูกฝังความผูกพันระหว่างสังคมระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับประเทศชาติ และระดับโลก ให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาธรรมต่อกัน ปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม

ในระดับบุคคล เช่น ตอนที่พระเจ้ากรุงเจตราชทรงไถ่ถามถึงความเป็นมา แก่พระเวสสันดรที่ถูกเนรเทศและทูลเชิญเสด็จครองราชย์ในกรุงมาตุลนครแคว้นเจตราฐ ซึ่งเป็นการแสดงความเป็นสุหมิตรต่อพระเวสสันดรผู้ถูกเนรเทศ อันเป็นการแสดงออกของมิตรที่ดีต่อกันดังข้อความในวนประเวศน์ตอนที่ 4 ความว่า “พระพุทธเจ้าข้า เมื่อมิพอพระทัยที่จะเสด็จคืนพระพิชัยเชตุดรก็ตามแต่พระอัธยา จะขอเชิญเสด็จขึ้นผ่านพระพาราเจตราฐ เป็นจอมมิ่งมงกุฎมาตุลนคร เป็นปิ่นปกประชากรเกษมสุข มิให้ท้าวเธอเสด็จไปทนทุกข์ที่กลางดง อันข้าพระบาทจะรองบาทบงสุ์บรมกษัตริย์”[8]

ในระดับครอบครัว เช่น ตอนพระเวสสันดรไปอำลาพระมัทรี โดยได้รับสั่งให้พระนางมัทรีได้สั่งสมทรัพย์ไว้ติดตัวอย่างในดังข้อความในกัณฑ์หิมพานต์ ตอนที่ 11 ความว่า “ยํ เต กิญฺจิ มยา ทินฺนํ อันว่าทรัพย์

---

[7] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2552), หน้า 191.

[8] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** หน้า 73.

อันเป็นของ ๆ พี่ประสาทให้แก่เจ้า อนึ่งเล่า สรรพสมบัติอันพระน้องได้มาแต่สำนักมัททราชตระกูล นิทฺทเหยฺยาสิ เจ้าจงมั่วมูลฝังไว้ จะได้เป็นมหานิธีขุมทองอันใหญ่ติดตามตน” การแสดงออกถึงความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ทำให้เป็นแบบอย่างทางจริยธรรมชั้นสูงในการอยู่กันสร้างความสุขร่วมกันในระดับครอบครัวอันจะส่งผลให้มีสันติสุขในระดับสังคมอื่น ๆ มีสังคมชุมชน สังคมชาติและสังคมประชาชาติอย่างมั่นคงต่อไป

ในระดับชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ระดับสังคมชุมชนเห็นได้ชัดในเรื่องพระเวสสันดรซึ่งมีประโยชน์และคุณค่าในการอยู่ร่วมกันในระดับชุมชน เป็นการสร้างความมีน้ำใจต่อกัน โดยใช้หลักทานบารมีเป็นกรอบในการอยู่ร่วมกัน สังคมชุมชนที่แบ่งปันกันย่อมอยู่อย่างสันติสุข ดังเช่น ปรากฏในเวสสันดรชาดกตอนที่พระเวสสันดรบริจาคทานทุกวันในโรงทานทั้ง 6 แห่งแก่ประชาชนชาวสีพี ในชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน (คาม) ตำบล (นิคม) และเมือง (ธานี) พระองค์เสด็จไปยังโรงทานทุกวันเพื่อทอดพระเนตรการให้ทานที่พระองค์รับสั่งให้บริจาค ดังข้อความในหิมพานต์ แหล่ที่ 5 ความว่า “ฝ่ายหน่อพระชินสีห์เสวยสวัสดิโภไคยเป็นจอมฉัตรพิชัยสีพี ทานำ ปวตฺเตสิ ท้าวเธอก็เปรมปรีดิ์ที่จะบริจาคทานมิได้ขาด จึงให้อำมาตย์ทำฉทานศาลา ทานำ ปวตฺเตตฺวา ให้จัดแจงทั้งเงินทองเสื้อผ้า ราชวัตถาภรณ์พรรณแพรม้วนมุ้งม่านกาญจนมณีสรรพภัณฑ์เครื่องดีอันมีค่า ตามแต่จะปรารถนาแล้วยกให้ แก่ยาจกเข็ญใจทุกถ้วนหน้า ท้าวเธอทรงพระราชศรัทธามิรู้สิ้น ดุจพื้นพระธรณินทร์อันหนาหนัก เป็นที่บำรุงรักแก่ไพร่ฟ้า เป็นต้นทั้งหมดนี้เป็นการให้ที่เป็นไปในระดับชุมชนสร้างความยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

ในระดับประเทศ เช่น ตอนที่พระเวสสันสันดรบริจาคสัตตสดกมหาทาน เพื่ออนุเคราะห์มหาชนชาวสีพีทุกคามนิคมเขต ดังข้อความในทานกัณฑ์ แหล่ที่ 6 ความว่า (เดิน) ตโต รตฺยา วิวสเน ครั้นอรุณรังสีทิพากร ปางเมื่อพระเวสสันดรบวรราชนาถา นฺหาตฺวา ท้าวเธอสระสรงทรงสุคนธรสระรวยรื่นชื่นนาสา พนักงานเชิญพานผ้าจีบประจงถวาย ภุญฺชิตวา เสด็จเข้าที่เสวยสบายพระทัยแล้ว พระพักตร์เธอผ่องแผ้วเพื่อ จะบำเพ็ญพระโพธิญาณ เสด็จออกยังโรงทานท้องสนาม อำมาตย์หมอบตามตำแหน่งอยู่สะพรั่ง จึงเผยพระโอษฐ์โปรดประภาษสั่งสหชาตโยธา ให้เบิกเงินตราอาภรณ์เครื่องประดับสำหรับแต่ง แล้วสั่งวิเสทให้จัดแจงเครื่องกระยาหาร ของคาวหวานสำหรับจะพระราชทานคนเข็ญใจ ซึ่งพระราชทานให้คนทุกชนชั้นมิได้เลือกหน้า อันเป็นการแสดงความยึดเหนี่ยวไมตรีแก่มหาชนชาวสีพี

ในระดับโลก เช่น ในตอนที่พระเวสสันดรทรงแสดงราชไมตรีต่อเจ้ากรุงกลิงครัฐด้วยการพระราชทานช้างมงคลปัจจัยนาคให้ ดังข้อความปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ แหล่ตอนที่ 8 ความว่า (เดิน) โภนฺโต พฺราหฺมณา ดูกรพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมเวทวิชา ท่านจักปรารถนาซึ่งสิ่งอันใด อย่าเกรงใจจงแจ้งอรรถ พราหมณ์ได้ฟังตรัสก็ปรีดา ด้วยสมทางท่าที่จะขอคชสาร จึงทูลว่า (ขึ้น) เทว ข้าแต่พระผู้ผ่านพิภพธรณี พระพุทธเจ้าข้า กิตติศัพท์ข่าวเขาลือชาทุกไพร่ฟ้าประชาชน ทั่วสกลพิภพจักรวาล กระหม่อมฉันทั้งหลายมาครั้งนี้ หวังจะขอคชสารศรีสง่างามพระที่นั่งต้น เป็นมหามงคลอันเลิศแล้ว ทูลกระหม่อมแก้วจงให้สำเร็จมโนรถความปรารถนา แก่ข้าพฤฒาจารย์ (เดิน) ครั้นท้าวเธอได้ทรงฟังก็ชื่นบานโสมนัส จึงตรัสว่าพราหมณ์เอ่ย เราจะให้สำเร็จความปรารถนา อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับนานาประเทศดังนี้เป็นต้น

คุณค่าด้านวัฒนธรรม

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นอีกวิธีหนึ่งในการใช้ประกาศศาสนาของพระโบราณาจารย์และพระบรมกษัตริย์ไทยในอดีตในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จนก่อเป็นวัฒนธรรมสืบมาจนถึงปัจจุบัน การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกได้มีคุณค่าต่อวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจะนำเสนอ คุณค่าในด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏจากการมีเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) วัฒนธรรมด้านคติธรรม การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับคติธรรม ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่อย่างปกติสุข เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความอดออม ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความกตัญญู ความมีน้ำใจกว้างขวาง ความเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความเชื่อในกรรมและผลของกรรม และความรอบคอบ เป็นต้น อันแสดงออกผ่านทางตัวละครต่างๆ ในเรื่อง พระเวสสันดรเป็นผู้ยึดมั่นในทานบารมี สละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ชูชกเป็นคนอดออม มีไหวพริบ ขยันหมั่นเพียร พรานเจตบุตรเป็นผู้มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่มีน้ำใจ นางอมิตตดาเป็นผู้กตัญญูต่อบิดามารดา พระมัทรีเป็นมารดาที่ดี ภรรยาที่ดี เป็นคู่บารมีของพระเวสสันดร เชื่อในกรรมและผลของกรรมเป็นต้น ซึ่งมีคุณค่าเป็นประโยชน์ทำให้คนในสังคมไทยนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม ในเวสสันดรชาดกได้บรรยายถึงลักษณะของแต่ละบุคคลในแง่ของคติธรรมไว้ได้เด่นชัด เช่นลักษณะของพระเวสสันดร ดังข้อความในมหาชาติคำหลวงตอนหนึ่งว่า “อันว่า มหาสัตว์เมื่อออกจากครรภ์พระมารดา ก็ได้ไนยนาลีมพลัน ฯ ปสาเรตฺวา ก็เหยียดพระหัตถ์ ก็ตรัสพระวาจา ฯ อมฺม ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อันใดมีมา ข้าจะขอให้ทานบัดนี้ จงพลัน ฯ อถสฺส มาตา อชฺฌาสเยน เทหีติ อันว่า พระมารดาเจ้าจึงหยิบเอาทรัพย์พันตำลึง ให้ถึงมือเมื่อนั้น”[9] ซึ่งแสดงให้เห็นคติธรรมว่า พระเวสสันดรนั้นมีใจยินดีในการเสียสละตั้งแต่ประสูติ ทรงบริจาคทานตั้งแต่สิ่งของ ทรัพย์ที่มีค่ามาก บุตรภรรยาที่เป็นที่รัก ที่ใคร ๆ ไม่สามารถทำได้ พระเวสสันดรจึงเป็นตัวอย่างในด้านคติธรรมที่ชาวไทยนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดสังคมที่สันติสุขด้วยการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อต่อกัน

2) วัฒนธรรมด้านเนติธรรม การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเนติธรรม ซึ่งเป็นระเบียบหรือกฎหมาย หรือขนมธรรมเนียมประเพณี และระเบียบวินัยต่าง ๆ ที่ย่อมรับว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เช่น ความเคารพสถาบันกษัตริย์ความเคารพกฎหมายบ้านเมือง ความเคารพมติมหาชน เคารพขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาก่อน ไม่ลิดรอนตัดออก ความเคารพกฎระเบียบข้อบังคับ เป็นต้น ซึ่งปลูกฝังคุณค่าเหล่านี้ให้กับคนไทยได้นำมาปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน ความเคารพในกฎระเบียบหรือกฎหมายบ้านเมือง หรือเสียงมติแห่งมหาชนนั้น ได้ปรากฏชัดในเวสสันดรชาดก อันแสดงให้เห็นการปกครองในสมัยนั้นว่า พระราชามหากษัตริย์เองก็อยู่ภายใต้กฎหมายแห่งรัฐเช่นเดียวกับประชาชน ดังข้อความในทานกัณฑ์ ตอนหนึ่งว่า (เดิน) เมื่อสมเด็จพระผุสดี กราบทูลพระราชสามีสักเท่าใด ๆ ท้าวเธอก็มิได้ยกโทษให้ตาม

---

[9] กรมศิลปากร, **มหาชาติคำหลวง**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2516), หน้า 122 – 123.

เจตนา พระนางถวายบังคมลาโศกสะอื้นกลับคืนมาสู่ตำหนัก[10] จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า พระเจ้ากรุงสญชัยนั้นเคารพในกฎหมายบ้านเมือง แม้พระนางผุสดีจะทูลขอให้พระราชทานอภัยโทษ พระองค์ก็ตั้งอยู่ในราชประเพณี ซึ่งเป็นเนติธรรม ที่ปฏิบัติสืบกันมา และในข้อความยังบอกถึงลักษณะคนที่เกื้อกูลกันนั้นก็คือลูก คนอื่นเกื้อกูลก็เพื่อผลประโยชน์ของเขาเอง ไม่อาจเป็นที่พึ่งในยามยากได้ แต่พระเจ้ากรุงสญชัยก็มิได้หวั่นไหว ยังคงมั่นคงในคำตัดสินและเคารพในเสียงของประชาชนส่วนใหญ่

3) วัฒนธรรมด้านวัตถุธรรม การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุธรรม อันเป็นวัฒนธรรมส่วนวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกสุขลักษณะ เช่น เครื่องแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมถึงสถาปัตยกรรมประติมากรรม วิจิตรศิลป์ นาฏศิลป์ เป็นต้น ซึ่งปรากฏในเรื่องเวสสันดรทั้งรูปแบบเครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ยวดยานและถนนหนทางต่าง ๆ ตลอดจนปราสาทราชวังพลม้าพลราบพลรถและพลช้างเป็นต้น อันแสดงให้เห็นคุณค่าที่คนไทยได้นำออกมาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยเลียนแบบทั้งด้านการปกครอง การเป็นอยู่ การใช้ชีวิตได้อย่างเป็นระบบระเบียบ ตัวอย่างในวัฒนธรรมด้านวัตถุธรรมนี้ มีให้เห็นบ่อยในมหาชาติเวสสันดรชาดก เช่นการกิน ดังข้อความในกาพย์มหาชาติ ตอนหนึ่งว่า “นายเจตบุตรพรานไพรพเนจรใจภักดี ถวายเนื้อย่างอันมีรสโอชา เธอชวนสี่กษัตราเสวยแล้ว ก็พระราชทานปิ่นแก้วกาญจน์มีค่า แก่เจตบุตรพรานป่าเป็นรางวัล จึงเสด็จทรงสนทนาที่นั่นหน่อยหนึ่ง แต่พอพึงระงับร้อน ก็เสด็จบทจรจากที่นั้นดำเนินมาเสด็จนิสีทนานั่งในร่มพระไทรใกล้สิงขรเขา ข้างหนึ่งเสวยผลไทรสำราญหวานดังรสผึ้ง แล้วก็เสด็จไป”[11] อันแสดงลักษณะของพรานว่ามีน้ำใจดี ทำให้เห็นวัฒนธรรมของคนในสังคมสมัยนั้นว่ามีจริยธรรม และอาหารและเครื่องใช้ ก็บ่งบอกถึงวัฒนธรรมการกิน การเป็นอยู่ ของคนในสมัยนั้นเป็นอย่างดี

4) วัฒนธรรมด้านสหธรรม การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกทำให้พบวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสหธรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กัน ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น มารยาทในการต้อนรับแขก มารยาทในการไปหาผู้อื่น มารยาทอันเหมาะสมในการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ มารยาทที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อเพื่อน และมารยาทในการแสดงความเคารพเป็นต้น อันมีคุณค่าต่อวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างยิ่งคนไทยได้นำออกมาจากวรรณคดีศาสนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติที่โดดเด่นกว่าชาติใดที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังเช่นการต้อนรับปฏิสันถารของชูชกกับอัจจุตฤาษี ดังข้อความในมหาชาติเวสสันดรชาดก ตอนหนึ่งว่า (ขึ้น) จึงกล่าวปฏิสันถารไถ่ถามถึงทุกข์ภัยพยาธิ แลเหลือบยุงบุ้งร่านริ้นกินโลหิต สรรพภัยอสรพิษพวกพาฬมฤคร้ายกาจอันจะรบกวน ถามถี่ถ้วนถึงที่เที่ยวแสวงหามูลผลาหาร พระสิทธาจารย์เจ้าจึงแจ้งเหตุ ว่าสรรพภัยอาเพศไม่พาธากระทำร้าย ทั้งมูลผลาหารก็หาง่ายไม่ฝืดเคืองขัดสน ผลเอมโอชอันจะขบฉันเชิญธชีชำระเท้าเสียให้สิ้นธุลีใน

---

[10] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** หน้า 41.

[11] กรมศิลปากร, **กาพย์มหาชาติ**, (พระนคร: คลังวิทยา, 2507), หน้า 107.

โรงน้ำ กระทำภุตตกิจกินผลไม้มีอยู่มากครัน ผิว่าฉันจงฉันเถิด น้ำฉันเราก็ตักไว้ในตุ่มเต็มตามแต่จะปรารถนา”[12]

บทสรุป

การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก นับว่ามีคุณูปการและมีคุณค่าต่อการพัฒนาชาติไทยให้เป็นสังคมที่มีอารยธรรมประเพณีวัฒนธรรมที่คนในสังคมมีความเชื่อเรื่องบุญ – บาป ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดอีกในอนาคตหากยังไม่หมดกิเลส สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน และมีคุณค่าด้านการเทศน์มหาเวสสันดรชาดกดังนี้

ด้านการเมืองการปกครอง นับว่ามีคุณูปการและมีคุณค่าต่อการพัฒนาชาติไทยให้เป็นสังคมที่มีอารยธรรมประเพณีวัฒนธรรมที่คนในสังคมมีความเชื่อเรื่องบุญบาป ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดอีกในอนาคตหากยังไม่หมดกิเลส และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตั้งแต่ชนชั้นผู้ปกครอง ถึงระดับคนชั้นล่างให้เป็นผู้มีเมตตาอารีต่อกัน กษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะพุทธกษัตริย์ เช่นเดียวกับพระเวสสันดร ซึ่งเป็นปรากฏการณ์แห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาลังกาวงศ์ โดยมีพระสงฆ์ผู้คอยเทศนาเป็นผู้เชื่อมระหว่างกษัตริย์ผู้ปกครองกับประชาราษฎรผู้เป็นไพรฟ้าให้เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรมมีทาน ศีล และภาวนา วรรณกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องเวสสันดรชาดก จึงเป็นเรื่องที่พระสงฆ์ใช้สำหรับถวายโอวาทแก่องค์กษัตริย์ พระราชวงศ์ และเหล่าขุนนางข้าราชการให้ประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมจรรยา และเป็นนักปกครองที่ดี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง สร้างความสงบสุขให้แก่สังคมได้ต่อไป

ด้านเศรษฐกิจ มีคุณค่าในการปลูกฝังให้คนไทยนั้นมีลักษณะเด่น คือ มีความขยัน อดทน ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต มัธยัสถ์ พอเพียง ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศยืนอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน สามารถพัฒนาตนเองได้ อันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้การดำรงตนอยู่ได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

ด้านสังคม การเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก ย่อมปลูกฝังให้คนไทยทุกระดับตั้งแต่ราชวงศ์ถึงราษฎร์มีความรักความผูกพันธ์ต่อกันทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติและระดับโลก เวสสันดรชาดกได้แสดงให้เห็นคุณลักษณะที่ครอบบริบูรณ์ ทั้งเป็นตัวอย่างในการปกครองรัฐ คือทรงครองแผนดินโดยทศพิธราชธรรม ในการครองเรือน คือ ทรงรักมั่นคงต่อพระมเหสีคู่บารมีของพระองค์ ในการทำความดีจนถึงที่สุดคือการบำเพ็ญทานช่วยเหลือผู้อื่นจนถึงที่สุดแม้ตนจะต้องทุกข์กายทุกข์ใจก็ทรงมีขันติธรรมระงับไว้ได้ การช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์จึงเป็นหน้าที่หลักของพระเวสสันดรในการบำเพ็ญทานบารมี และเป็นตัวอย่างแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ คือรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด ประพฤติพรตอย่างธรรมเนียมของดาบสอย่างดี

---

[12] กรมศิลปากร, **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์,** หน้า 134 – 135.

ด้านวัฒนธรรม เป็นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาออกมาใช้ให้เป็นรูปธรรม โดยที่พระมหากษัตริย์และพระเถราจารย์ทั้งหลายตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นต้นมานำมาปรับใช้ในการสั่งสอนอบรมคนในชาติ ทำให้คนไทยหรือคนเชื้อชาติไทยมีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตทั้ง 4 ด้านที่ดีงาม ซึ่งปฏิบัติถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แม้อนุชนรุ่นหลังในปัจจุบันก็ยังปรากฏวัฒนธรรมที่ดีงามทั้งในด้านหลักความคิด หลักขนบธรรมเนียมประเพณี หลักการมารยาทการอยู่ร่วมกัน หลักการใช้ปัจจัยเครื่องอาศัยในการดำเนินชีวิต ทำให้คนไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะ ที่เป็นดังนั้นก็เพราะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักธรรมในเวสสันดรชาดกนั่นเอง

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558

กรมศิลปากร. **มหาชาติคำหลวง**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2516

_____. **มหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศนา 13 กัณฑ์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2514

ชรินทร์ สันประเสริฐ. **ระบบการเมืองการปกครอง ในมนุษย์และสังคม**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538

นายอนันต์ ม่วงยืนนาน. บรรณาธิการค้นคว้าและเผยแพร่. **คำให้การชาวกรุงเก่า**. กรุงเทพมหานคร: ห้าง หุ้นส่วน จำกัดพิมพ์ลายสือ, 2544

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2557

สำนักนายกรัฐมนตรี. **จารึกสุโขทัย ประชุมจารึก ภาค 1 นครชุม (หลักที่ 3)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2551

องค์การเผยแผ่ วัดประยูรฯ. **วิชาการเทศนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมี่เทรดดิ้ง, 2544

อารยะศูร. ประพันธ์, หลวงรัชฎาการโกศล แปลเป็นภาษาไทย. **ชาดกมาลา.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหากุฎราชวิทยาลัย, 2541

ปัญหานาร้างและแนวทางแก้ไข : กรณีชุมชนปานาเระในจังหวัดปัตตานี
Abandoned Rice Field Problem and Its Solutions: A Case of Panare Community in Pattani Province

บัณฑิกา จารุมา
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการวิเคราะห์สาเหตุของการเกิดปัญหานาร้างในชุมชนปานาเระ จังหวัดปัตตานี และเสนอแนะการจัดการปัญหานาร้างภายใต้บริบทชุมชนปานาเระ จังหวัดปัตตานี จากการศึกษาพบว่า สาเหตุของการเกิดปัญหานาร้างเกิดจากปัญหาด้านโลกทัศน์ของชุมชน ปัญหาจากความอ่อนไหวของชุมชน และปัญหาจากการลดลงของศักยภาพชุมชน โดยแนวทางจัดการปัญหานาร้างต้องออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน มีความระมัดระวังผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนทั้งระบบ ควรจัดกิจกรรมทางสันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และสร้างช่องทางการสื่อสารให้ประชาชนมีความร่วมมือกัน

คำสำคัญ: นาร้าง, ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร, จังหวัดปัตตานี

Abstract

The objective of this article is to present an analysis of causes of abandoned rice field problem in Panare community in Pattani Province; and to recommend the abandoned rice field problem management in its own context. The study found that the causes of abandoned rice field problem are a misperception of community view point, a sensitivity of community, and a reduction of community potentials. The way to manage the problem should design based on the community context by being careful on the effect to the system of community way of life, arranging the activities toward the peaceful means for solving the problems and creating the communication channel to build the collaboration among the community people.

Keywords: Abandoned Rice Field, Community and Resources Management, Pattani Province

บทนำ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงคุณภาพของผู้ศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา นาร้าง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี” ซึ่งเป็นการทำวิจัยภายใต้ความร่วมมือระหว่างศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

จังหวัดนครปฐมและพิพิธภัณฑ์ประวัติธรรมชาติและเครือข่ายเรียนรู้ท้องถิ่น คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความหมายของปัญหานาร้าง ผ่านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงระบบเพื่อนำไปสู่การค้นหาคำตอบของคำถามที่ว่า หาก “ที่นา” กลายเป็น “นาร้าง” อะไรคือสาเหตุของของการเปลี่ยนแปลงนั้นและควรจะมีแนวทางในการจัดการใดที่แปรเปลี่ยนให้ นาร้าง คืนชีวิต โดยการจัดการนั้นควรตั้งอยู่บนพื้นฐานการความสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของวิถีชีวิตที่ดีของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างการทำนากับคนในชุมชน

แม้ว่าปัญหานาร้างจะเกิดขึ้นในในชุมชน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างการทำนากับคนในชุมชนยังคงดำรงความหมายที่มีคุณค่าอยู่ ดังสรุปได้ดังนี้

1. การทำนา คือ วิถีแห่งชีวิต

วิถีชีวิตของชาวปานาเระ คือการผูกพันกับ การทำนา ใน 3 มิติ คือ มิติแรก เป็นมิติทางกายภาพ อันได้แก่ ที่นาซึ่งใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว แหล่งทำมาหากินอื่นๆ และสถานที่จัดกิจกรรมบันเทิงของชุมชน มิติที่สอง เป็นมิติทางความสัมพันธ์ทางจิตใจ นั่นคือ ความผูกพันที่สืบทอดกันมาจนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในชุมชน และมิติที่สาม เป็นมิติทางอารมณ์ อันเป็นมิติร่วมของชุมชน คำว่า อารมณ์ ในที่นี้ หมายถึง “ความรู้สึกทางใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ อารมณ์ดี อารมณ์ร้าย ”[1] คุณสมบัติของ อารมณ์นี้ จะนำไปสู่การยกระดับพื้นที่ความสัมพันธ์ทางจิตใจของชุมชนผ่านความผูกพันที่เหนียวแน่น นำไปสู่การสถาปนา ตัวตน (Identity) ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งในการศึกษานี้พบว่า ความรู้สึกกลัว (Fear Factor) ความรู้สึกต้องการการเติมเติม (Fulfilling) และความรู้สึกผูกพัน (Affection) เป็นปัจจัยสำคัญอันนำไปสู่การผูกความสัมพันธ์ทางจิตใจกับการทำนา

2 การทำนา คือ วัฒนธรรมประจำถิ่น

สำหรับชุมชนปานาเระนี้ พบว่า ตัวตนที่ถูกสถาปนาขึ้น ให้เป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น สะท้อนผ่าน ค่านิยม ประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคม ดังนี้

1) ค่านิยม (Value) หมายถึง “วิธีจัดรูปพฤติกรรมของมนุษย์ที่ฝังแน่นอยู่ในตัวคน และเป็นสิ่งที่เรายึดถือปฏิบัติกันต่อๆ มา”[2] อันได้แก่ การซื้อข้าวเป็นเรื่องร้ายแรงหรือความรู้สึกด้านลบของคนในชุมชน การอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อ “หาเงิน” และเพื่อการศึกษา เป็นเรื่องปกติของคนช่วงวัยทำงาน การทำนาและการทำน้ำตาลตโนด เป็นสิ่งที่ทำต่อๆ กันมาจนเป็นความเคยชิน การพึ่งพิงชาวมาเลเซียเป็นเรื่องปกติของช่องทางหารายได้ ผู้หญิงและผู้ชายต่างมีหน้าที่เฉพาะในการจัดการนา วัยรุ่นที่มีการศึกษาไม่ชอบและไม่ต้องการทำนาทั้งพร้อมเปิดรับอาชีพใหม่เป็นทางเลือกของชีวิต

---

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary/ (27 มกราคม 2561).

[2] ทรูปลูกปัญญา, **คำถาม ค่านิยมหมายถึงอะไร**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.trueplookpanya .com /new/asktrueplookpanya/questiondetail/16421 (27 กรกฎาคม 2561).

2) ประเพณี (Tradition) หมายถึง “หมายถึงสิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน”[3] อันได้แก่ การจัดประเพณีแข่งเรือ การแข่งขันวัวชน การรวมกลุ่มกันทำนา การทำทำบุญกินข้าวใหม่ การที่ลูกมีแม่เป็นต้นแบบในการสอนทำนา ทั้งหมดนี้ เป็นตัวตนที่ยึดโยงซ้อนทับอยู่กับวิถีการทำนาทั้งสิ้น

3) บรรทัดฐานทางสังคม (Norm) คำว่าบรรทัดฐาน หมายถึง “แบบแผน กฎเกณฑ์ข้อบังคับ ที่สังคมกำหนดไว้เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกในสังคมยึดถือและปฏิบัติ”[4] อันได้แก่ การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งหมายรวมปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการทำนาของตนจะถูกส่งต่อเพื่อให้ นายบ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จัดการในเบื้องต้น กรณีที่เกิดความขัดแย้งขึ้น กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นกลไกธรรมชาติที่ทำหน้าที่จัดการปัญหาโดยอัตโนมัติ ผู้มีบารมีในท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดการเรื่องปากท้องของชาวบ้าน

3. การทำนา คือ เศรษฐกิจชุมชน

ความหมายด้านนี้ ถูกยึดโยงผ่าน ความสำคัญและบทบาทของ “เงินตรา” ที่ทำหน้าที่ในชุมชน ผู้ศึกษา พบว่า ในชุมชนปานาเระ เงินตรา ดำรงบทบาท 2 สถานะ สถานะแรก คือ สิ่งแลกเปลี่ยนให้มาได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นในการบริโภคครัวเรือน ส่วนสถานะที่สอง คือ สิ่งแลกเปลี่ยนที่มากมูลค่าอันนำมาซึ่งการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

สถานะทั้งสองเงินตรานี้ มีความแตกต่างกัน โดยสถานะแรก เงินตรา เป็นเพียงสิ่งที่จำเป็นต้องหาเพื่อการยังชีพและการอยู่รอด อันสะท้อนผ่าน การทำนาเพื่อหารายได้เข้าครอบครัว โดยไม่เกี่ยงว่า รายได้นั้นจะมากหรือน้อย เพียงมีช่องทางในการหารายได้ ช่องทางเหล่านั้นล้วนเป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้ที่ว่างจากการทำนาพร้อมประกอบอาชีพทั้งสิ้น ตัวอย่างอาชีพที่นำมาซึ่งเงินตราสถานะนี้ เช่น การใช้เวลาว่างจากการทำนาที่ประเทศมาเลเซีย การขายน้ำตาลตโนด การขายข้าวที่เหลือจากการบริโภค เป็นต้น

ส่วนสถานะที่สองนั้น เงินตรา ได้ถูกเพิ่มมูลค่าให้เพิ่มสูงขึ้นกว่าประเภทแรก เมื่อ เงินตรา ถูกผูกโยงกับ ความหมายของมิติอารมณ์ กล่าวคือ เงินตรานำมาซึ่งความสะดวกสบายที่ไม่ต้องทำนา นำมาซึ่งการลงทุนปลูกสวนยางอันเป็นพืชเศรษฐกิจตามแนวคิดของนโยบายรัฐ และนำมาซึ่งกำลังทุนทรัพย์ในการกว้านซื้อสวนยางและที่ดินที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็น สิ่งสนองความต้องการ (Need) ตามระดับโลภจริต (Greed) และ ความยึดมั่นในความเชื่อและหลักเกณฑ์ทางสังคม (Creed)

---

[3] สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, **ประเพณี (21 เมษายน 2554)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: royin.go.th/?knowledges=ประเพณี-21-เมษายน-2554 (28 กรกฎาคม 2561).

[4] ทรูปลูกปัญญา, **บรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.trueplookpanya.com/learning/detail/1629 (28 กรกฎาคม 2561).

สาเหตุปัญหานาร้าง

เมื่อวิเคราะห์สาเหตุการเกิดปัญหานาร้างที่เกิดขึ้น ผู้ศึกษาพบว่ามี 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านโลกทัศน์ของชุมชน

เมื่อวิเคราะห์โลกทัศน์ชุมชน (World View)[5] ต่อปัญหานาร้าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมองภาพของปัญหาเฉพาะด้านผลเสียที่ตนได้รับ โดยมีการเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเข้ากับคลองชลประทาน ดังนั้น ต้นเหตุโดยตรงในโลกทัศน์ของชาวบ้านที่มีผลต่อการทำนาและความเดือดร้อนในการใช้ชีวิต คือ การสร้างระบบชลประทานที่ไม่ถูกต้อง เหมาะสม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ กรมชลประทานได้ตกอยู่ในสถานภาพของ “เหยื่อ” (Victim) แต่เพียงผู้เดียว โดยมิได้เชื่อมโยงหรือมองหาผู้เกี่ยวข้องอื่น ชุมชนได้สรุปเชื่อมโยงในลักษณะเหตุและผลอันเป็นวิธีการคิดแบบเส้นตรง (Linear thinking) ว่า เพราะชลประทานจึงทำให้ทำนาไม่ได้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ไม่เพียงแต่ปัญหาเรื่องนาเท่านั้น ปัญหาอื่นๆทั้งด้านความเปลี่ยนแปลงของน้ำ เช่น น้ำกร่อย น้ำแดง น้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงของดิน คือ ดินเปรี้ยว และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน คือ การทะเลาะกัน ล้วนเป็นผลลัพธ์ด้านลบที่เป็นปัจจัยให้ทำนาไม่ได้ทั้งสิ้น

โลกทัศน์เช่นนี้ เป็นโลกทัศน์ที่เปราะบางและอันตรายอย่างยิ่งต่อการเกิดความเสี่ยงด้านความขัดแย้ง หากวิเคราะห์ในประเด็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การแบ่งพวกเขา และ พวกเรา ได้ถูกกำหนดไว้ชัดเจน นั่นคือ ฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้เสียหายอันเกิดจากนาร้าง และอีกฝ่ายหนึ่ง คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบระบบชลประทานในหมู่บ้าน

2. ปัญหาจากความอ่อนไหวของชุมชน

ความอ่อนไหวของชุมชน (Sensitivity of community) มี 3 ประเด็น คือ 1) สถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันนำไปสู่ภาวะความหวาดระแวงระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม 2) ระบบชลประทาน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านและนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านและกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน และ 3) อำนาจของผู้มีบารมีในท้องถิ่น ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าและอำนาจใหม่เป็นผลให้การเคลื่อนไหวด้านการพัฒนาและจัดการชุมชนถูกดำเนินภายใต้ข้อจำกัดของระบบพรรคพวก

3. ปัญหาจากการลดลงของศักยภาพชุมชน

การลดลงของศักยภาพชุมชนที่ผู้ศึกษาค้นพบมี 4 ประการคือ 1) การลดลงของวัฒนธรรมการรวมกลุ่มตามธรรมชาติ โดยวัฒนธรรมนี้สะท้อนผ่านการรวมตัวกันทำกิจกรรมประเพณีของหมู่บ้านในอดีต แม้ปัจจุบัน การรวมกลุ่มดังกล่าวได้สูญหายไปจากระบบชุมชน แต่ความทรงจำยังคงมีอยู่ ผู้ศึกษาจึงสงสัยว่าหากมีกระบวนการฟื้นฟูความทรงจำให้เป็นรูปธรรมอีกครั้ง ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นอย่างไร จะเป็นเช่นเดียวกับวัฒนธรรมการการพบปะสังสรรค์ที่ร้านน้ำชาหรือไม่ซึ่งจะต้องทำการค้นหาต่อไป 2) วัฒนธรรมการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ซึ่งระบบการจัดการดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งต้นทุนที่พบกรณีการเกิดปัญหาการคัดง้าง

---

[5] Brenton, K., **Using Soft Systems Methodology to Examine Communication Difficulties. Mental Health Practice**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://journals.rcni.com/mental-health-practice/using-soft-systems-methodology-to-examine-communication-difficulties-mhp.10.5.12.s18 (27 มกราคม 2561).

ระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าและกลุ่มอำนาจใหม่ของผู้มีบารมีในท้องถิ่นโดยเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรากฏว่า ความเชื่อถือในตัวคนกลางหายไป มีความหวาดระแวงในตัวคนกลางและไม่ไว้วางใจให้คนกลางไกล่เกลี่ยปัญหาอีกต่อไป 3) จากเดิม ชาวบ้านปลูกพืชตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ มีการปลูกหลากหลายชนิด และเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในเครือเรือนเหลือจากนั้นจึงขาย แต่ปัจจุบันชาวบ้านเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม (Passive) ตามความต้องการของรัฐเท่านั้น ดังเห็นตัวอย่างกระแสความต้องการปลูกสวนยางพาราและการกว้านซื้อสวนยางที่จังหวัดนราธิวาสตามการส่งเสริมให้ปลูกยางพาราของรัฐ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงแรงจูงใจด้านปากท้องและแรงจูงใจด้านวัฒนธรรม ความหมายของ “การทำนา” ยังคงผูกพันแน่นหนากับ ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน ชาวบ้านยังคิดว่าการซื้อข้าวกินเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม

ด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลให้ปัญหานาร้างมีความซับซ้อน ไม่ได้เป็นเพียงการลดปริมาณการปลูกข้าว แต่ยังหมายรวมถึงบริบททางความขัดแย้ง เศรษฐกิจ และสังคมอีกด้วย

ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหา

จากสาเหตุข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัญหานาร้างที่เกิดขึ้น เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างเงินตราและศักยภาพในชุมชน แล้วยังมีความอ่อนไหวด้านความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงส่งผลให้ปัญหามีความซับซ้อนขึ้น มีบริบทอันอ่อนไหวอันเนื่องจากสถานการณ์เป็นข้อจำกัดในการทำนา การแก้ปัญหานาร้าง จึงไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาตามเหตุปัจจัยที่ค้นพบ แต่ควรเป็นการแก้ปัญหาความสัมพันธ์ของคนทั้งระบบ เพื่อป้องกันปัญหาผุดบังเกิด (Emergence) ที่คาดไม่ถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่อาจขยายใหญ่ขึ้น จนทำให้ความหมายของปัญหานาร้างถูกเคลื่อนย้ายไปเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับภาครัฐ

นอกจากนั้น ผู้ศึกษาค้นพบว่า ประวัติการจัดการชุมชนที่มีกลุ่มบุคคลภายนอกชุมชน (External Party) อย่างนักวิชาการ นักพัฒนาจากองค์กรเอกชนไม่แสวงหาผลกำไร และกลุ่มประชาสังคม ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาแกนนำทำปุ๋ยหมักชีวภาพและเคยรับบทบาทการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาร่วมกันนั้น ถือเป็นจุดแข็งที่ควรส่งเสริมให้มีการดำเนินการต่อเนื่องจาก เพราะกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับศักยภาพดั้งเดิมของชุมชน คือ 1) วัฒนธรรมการรวมกลุ่มตามธรรมชาติ 2) วัฒนธรรมการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง และ 3) วิสัยทัศน์ของระบบทุนนิยมในระดับที่ยังควบคุมความสมดุลกับระบบเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มบุคคลภายนอกกลุ่มนี้ จึงเป็นเพียงกลุ่มที่เข้าไปส่งเสริมและดึงศักยภาพชุมชนออกมาเพื่อการจัดการปัญหาในชุมชน แต่ถึงกระนั้น ข้อพึงระวังของการแทรกแซงจากบุคคลภายนอกดังกล่าว คือ การเข้าไปปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ภายใต้ ปัญหาอื่นๆ ที่ซ้อนทับอยู่นั้น เป็นการเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาโดยมิได้ตั้งใจได้

จากการที่ผู้ศึกษาใช้วิธีการตั้งต้นทางความคิดผ่านการพูดคุยกับคนกลุ่มต่างๆ ก่อนจะกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาโลกทัศน์เกี่ยวกับปัญหานั้น ผู้ศึกษามีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า คนแต่ละกลุ่มมีแนวโน้มของการสร้างโลกทัศน์ต่อปัญหานาร้างแตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มนักวิชาการ และกลุ่มนักพัฒนาชุมชนจะมุ่งเน้นการช่วยเหลือชาวบ้านผ่านการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ดังสะท้อนผ่าน การสอนทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

และการพยายามไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในส่วนของตัวแทนฝ่ายรัฐนั้น ผู้ศึกษาพบว่า การเข้าไปสังเกตการณ์ในฐานะของนักวิชาการได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูล โดยสังเกตจากการต้อนรับจากหัวหน้าหน่วยงานดังกล่าวและเชิญให้เข้ารับประทานอาหารกลางวันเพื่อพูดคุยถึงสาเหตุการเข้าร่วมสังเกตการณ์ ทั้งๆ ที่ผู้วิจัยไม่ได้แจ้งล่วงหน้า และเข้าร่วมการสัมมนาล่าช้ากว่าพิธีการ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการต้อนรับที่ดีของเจ้าหน้าที่นั้น พบว่ามีความระแวดระวังตัวจากเจ้าหน้าที่ดังกล่าว โดยได้รับการบอกเล่าจากเจ้าหน้าที่ท่านนั้นว่า ภาครัฐยินดีให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือราษฎรทุกวันนี้พยายามช่วยเหลือให้มีการปล่อยน้ำอย่างทั่วถึง แต่ความเคลื่อนไหวของนักวิชาการบางท่านและนักพัฒนาชุมชนบางกลุ่ม เป็นความเคลื่อนไหวที่รุนแรงและนำไปสู่การสร้างความขัดแย้ง

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ศึกษาอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนที่มีทัศนะแตกต่างกันต่อปัญหานาร้างที่เกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อต้องสนทนากับแต่ละกลุ่ม จะพบการโน้มน้าวใจของแต่ละกลุ่มเพื่อให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจและเห็นใจฝ่ายตน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักจัดการความขัดแย้งต้องเผชิญ[6] ดังนั้น สิ่งที่พึงระวังอย่างยิ่งของผู้วิจัยหรือผู้ที่รับบทบาทบุคคลที่สาม (Third Party) ที่เข้ามาจัดการความขัดแย้งทั้งในปัจจุบันและอนาคต คือ การตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการจัดการปัญหาตามวิธีของตน และในขณะเดียวกัน ผู้ศึกษาจำเป็นต้องสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อกลุ่มคนเหล่านั้นด้วย

ประเด็นความไว้วางใจและความเชื่อมั่น เป็นอีกประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อการจำกัดบทบาทของผู้ศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ปัญหานาร้าง ถูกซ้อนทับและกระทำซ้ำด้วยปัญหาสังคมอื่นๆ อันได้แก่ สถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกระแสความเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลมีความระมัดระวังตัวสูงในการให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษา

นอกจากนั้นแล้ว ความซ้ำซ้อนของการเข้าไปศึกษาชุมชนปานาเระเป็นอีกปัจจัยที่ท้าทายในการเก็บข้อมูลของผู้ศึกษา เพราะในอดีตการศึกษาชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้า และแก้ปัญหาเฉพาะปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ซึ่งทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาระยะยาว จึงส่งผลให้ภาพลักษณ์ของการวิจัยเป็นภาพของความไม่สำเร็จ และนำไปสู่ความรู้สึกเก็บกดของชุมชน อันส่งผลให้เกิดแผลเรื้อรังที่ลุกลามใหญ่ขึ้น (Conflict Escalation) จนกลายเป็นประเด็นอ่อนไหว (Community Sensitivity) ที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากันซึ่งเรียกว่า ภาวะการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (Avoidance of Conflict) อันเป็นสัญญาณบ่งบอกถึง ‘ความกลัว’ (Fear factor) ต่อผลที่ตามมา เป็นต้นว่า กลัวที่จะได้รับอันตราย กลัวที่จะพ่ายแพ้ แต่ในความหมายตรงกันข้าม อาจเป็นสัญญาณบ่งบอกถึง ความไม่พร้อมในการจัดการ ซึ่งนักจัดการความขัดแย้งใช้เป็น ตัวบ่งชี้ ถึงการจัดการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องก่อนนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งแบบเผชิญหน้า อันเป็นขั้นก้าวหน้าอีกระดับหนึ่ง หรือพูดง่ายๆ คือ ผู้เกี่ยวข้องยังไม่พร้อมที่จะคุยนั่นเอง พฤติกรรมการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีการวิจัยเชิงลึกเพื่อค้นหาคำตอบถึงความคิดภายในใจอันเป็นแรงขับให้เกิดการแยกตัวของผู้มี

[6] Copeland, P.T., “Conflict, complexity, and change: A meta-framework for addressing protracted, intractable conflicts-III”**, Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology**, vol.12 No.4: 325-348.

ส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากการหลีกเลี่ยงนำไปสู่การปิดประตูการสื่อสารถึงความกังวลและบทบาทของตนในสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น

ในทัศนะของผู้ศึกษา การสื่อสาร (Communication) เป็นหัวใจสำคัญของการเชื่อมโยงการจัดการให้ระบบต่างๆ ทำงาน (function) เพราะ การสื่อสาร เป็นช่องทางในการต่อชุดข้อมูลที่แตกต่างกันเข้าไว้ด้วยกัน ตามแนวคิดพื้นฐานของการจัดการความขัดแย้ง ความแตกต่าง (Differentiation) คือ ตัวบ่งชี้ระดับความขัดแย้งที่ไม่สามารถร่วมมือกันได้ อันนำไปสู่ภาวะอารมณ์ทางลบ (Negative Emotions) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการปะทุขึ้นของความขัดแย้ง และเมื่อเกิดความแตกต่าง ความร่วมมือ (Integration) ย่อมไม่เกิดขึ้น การสื่อสาร จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมืออันนำไปสู่การจัดการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมมือกันผ่านพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง จึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการความขัดแย้งในระดับหนึ่งก่อนที่จะไต่บันไดสู่การจัดในระดับสูงต่อไป

บทสรุป

จากแนวทางในการแก้ปัญหาที่เสนอข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า แนวทางแก้ไขปัญหานาร้างควรปฏิบัติใน 3 มิติ คือ

1) มิติการจัดการปัญหาการทำนา กล่าวคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงควรลงพื้นที่เพื่อค้นหาปัญหาเฉพาะหน้าที่สามารถช่วยเหลือได้ของชุมชน เนื่องจากจากการสำรวจโลกทัศน์ชุมชนพบว่า ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหานาร้างมีเพียงกรมชลประทาน เกษตรตำบล นักวิชาการ นักพัฒนา และแกนนำในชุมชนเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริง หน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคราชการอีกหลายหน่วยงานไม่ได้ถูกเอ่ยถึงในเชิงการมีส่วนร่วม จากโลกทัศน์ดังกล่าว จึงทำให้ตั้งสมมติฐานได้ว่า การแก้ปัญหานาร้างยังขาดความร่วมมือจากอีกหลายหน่วยงาน

2) มิติโลกทัศน์ กล่าวคือ ควรมีการสำรวจโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การปรับคลื่นทางความคิดให้ตรงกันเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันในการแก้ปัญหา

3) มิติการสื่อสาร กล่าวคือ ควรมีการสร้างช่องทางการสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนอันนำไปสู่การปรับคลื่นทางความคิดระหว่างกลุ่มคนที่มีโลกทัศน์แตกต่างกันที่ได้ผล

บรรณานุกรม

ทรูปลูกปัญญา. **คำถาม ค่านิยมหมายถึงอะไร**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.trueplookpanya.com/new/asktrueplookpanya/questiondetail/16421 (27 กรกฎาคม 2561).

_____. **บรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อ**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.trueplookpanya.com/learning/detail/1629 (28 กรกฎาคม 2561).

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: http://www.royin.go.th/dictionary/ (27 มกราคม 2561).

_____. **ประเพณี (21 เมษายน 2554)**, [ออนไลน์] , แหล่งที่มา: royin.go.th/?knowledges=ประเพณี-21-เมษายน-2554 (28 กรกฎาคม 2561).

Brenton, K. **Using Soft Systems Methodology to Examine Communication Difficulties. Mental Health Practice**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://journals.rcni.com/mental-health-practice/using-soft-systems-methodology-to-examine-communication-difficulties-mhp.10.5.12.s18 [27 มกราคม 2561].

Copeland, P.T. Conflict. "Complexity and Change: A Meta-Framework for Addressing Protracted, Intractable Conflicts-III"**, Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology**. vol.12. No.4: 325-348.

อาหารพื้นบ้าน: กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้

Local Food: A Management Process for Developing the Life Quality and Social Ethics in the South Community

สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
ทวีโชค เหรียญไกร
พีระพล สงสาป
วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนในภาคใต้ 2) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมของชุมชนในภาคใต้ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่มีต่อชุมชนในภาคใต้ เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักโภชนาการ นักวัฒนธรรมท้องถิ่น บุคลากรองค์กรท้องถิ่น ผู้ประกอบการและผู้ผลิตอาหารพื้นบ้านภาคใต้ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการสาธิต การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่ม และการร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับจัดการอาหารพื้นบ้านทั้งในจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา เป็นเครื่องมือในการวิจัย ใช้เวลาในเก็บรวบรวมข้อมูล 60 วัน มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 24 รูป/คน

ผลการวิจัย พบว่า

1. **องค์ความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนในภาคใต้** พบว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่ศึกษาทั้งหมดเกิดจากการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของท้องถิ่น ผสมผสานทรัพยากรด้านอาหารที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในภาคใต้ โดยคำนึงถึงคุณค่าของวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการประกอบอาหารและคุณค่าทางโภชนาการทำให้เกิดผลที่ดีต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนในภาคใต้

2. **กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้** พบว่า กระบวนการการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ เป็นกระบวนการจัดการอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมเป็นอย่างมาก อาหารพื้นบ้านภาคใต้แต่ละชนิดจะมีคุณค่าทางอาหารครบทั้ง 5 หมู่ ส่วนประกอบในการปรุง จะมีผักและสมุนไพรที่มีคุณค่าทางโภชนาการและสรรพคุณทางยา เป็นอาหารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีคุณค่าต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนภาคใต้ ที่ควรค่าแก่การเรียนรู้ และรับการถ่ายทอด ตลอดจนอนุรักษ์ให้คงไว้ นับเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางโภชนาการ

ที่สะท้องถึงวิถีการกินแบบชาวภาคใต้ที่ถือว่า “กินอาหารให้เป็นยา ไม่ใช่กินยาเป็นอาหาร” ในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านของชุมชน ทำให้เกิดการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนในภาคใต้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม กล่าวได้ว่า คุณธรรม จริยธรรมของชุมชนเริ่มจากกระบวนการจัดการอาหารและการรับประทานอาหารร่วมกันของครอบครัว ในระดับชุมชนและสังคม กระบวนการจัดการอาหารของภาคใต้ ทำให้เกิดสำนวนไทยหลายสำนวนเป็นข้อคิดและการปฏิบัติตนร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม เช่น อย่ากินบนเรือน ขี้บนหลังคา เป็นต้น นอกจากนั้น กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้หลายชนิด ยังมีคุณค่าต่อการส่งเสริมทางจริยธรรมและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนภาคใต้ เช่น ขนมจู้จุน ที่มีการทำเพื่อถวายพระภิกษุ และก่อกองไฟให้พระภิกษุได้รับความอบอุ่นในหน้าหนาว เรียกว่า ประเพณีให้ทานไฟ ซึ่งมักจะกระทำในเดือนอ้ายของทุกปี ขนมต้ม มักจะทำในเดือน 11 วันออกพรรษา และขนมลา และขนมอื่นๆ รวม 5 ชนิด ได้แก่ขนมบ้า ขนมดีชำ ขนมกง หรือขนมไข่ปลา และขนมพอง ที่มักจะกระทำในเดือน 10 ในงานประเพณีวันสารทเดือนสิบของภาคใต้

3. **ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่มีต่อชุมชนในภาคใต้** พบว่า ในปัจจุบันวิถีการดำรงชีวิต และการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของคนในชุมชนทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านภาคใต้เป็นอย่างมากทั้งในการจัดการอาหารให้ครอบครัว ขาดการสืบทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการอาหารและกระบวนการจัดการอาหารที่คำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการ ทำให้เกิดปัญหาต่อสุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และยังทำให้อาหารพื้นบ้านภาคใต้บางอย่างต้องสูญหายไป.

คำสำคัญ: อาหารพื้นบ้าน, คุณภาพชีวิต, จริยธรรมทางสังคม

Abstract

This research was a qualitative research by studying and collecting data about the South local food management for life quality and social ethics development in the South community of Thailand. The objective of this research was 1) to study body of knowledge and value of food towards health promoting of the South community of Thailand, 2) to study the process of food management in life quality promoting and social ethnics of the South community of Thailand and 3) to analyze the effect and relation of the South local food towards the South community of Thailand. The data were collected from the informants who worked in the process of food management in life quality promotion and they are social ethnics of the South community of Thailand which consisted of monk, local wisdom persons nutritionist, local culture experts, local persons, entrepreneurs and the South local food producers in Nakornsrithammarat Province and Songkhla Province by using demonstration, interview, seminar and joining activity about food management in

both Nakornsrithammarat Province and Songkhla Province. It spent time for collecting data about 60 days and there were 24 informants in this research.

The research showed that:

1. For the body of knowledge and value of food towards health promoting of the South community of Thailand, it was found that the South local food come from the creation of local wisdom and food resource perfectly in the South that emphasized on the value of the material resource and the goodness of health promotion of the South community of Thailand.

2. For the process of food management in life quality promoting and social ethnic of the South community of Thailand, it was found that the process of food management of the South are concerned with the life quality promotion and social ethnic groups very much because each kind of food has nutrition cover the 5 food groups. The components are composed of many herbs that had nutritious and medical quality.

It was food for the life quality development and the local wisdom that had reflected the way of eating of the South people of Thailand. It is that " eat for being medicine, not for being food". In term of process of food management of the South community, it had promoted social ethnic in several levels including family, community and society. It started with the food management through that the members of family having meal together and exchanging the ideas about food. This is the activity of self-practice. Moreover, the process of foods management had more value through promoting the ethnic cultural and traditional dessert such as Jujun dessert that during cooking, the fire can make the monk feel warm, Tom dessert that made in October of every year, La dessert, Ba dessert, Deesome dessert, Kong dessert or Khaipla dessert and Pong dessert that made in September 10 in the Sard Dieansip Tradition of the South.

3 . For The effect and relationship of the South local food towards the South community of Thailand, it was found that the life style and occupation can change the relationship of people in the community that effects to the South local food very much especially the food management in the family level because they are lack of knowledge about nutrition. It is the problem about health, life quality development and in the future the local food may disappear.

Keywords: Local Food, the Life Quality, Social Ethics

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแหงชาติ ฉบับที่ 9 เนนทรัพยากรมนุษยเปนศูนยกลางการพัฒนาโดยใหความสำคัญกับคนในฐานะที่เปนองคประกอบที่สำคัญ ของระบบสังคม เพราะเห็นวาคนเป็นหนวยที่เล็กที่สุดของสังคม หากไดมีการพัฒนาใหมีคุณภาพแลว ยอมจะทำใหสังคมใน ทุกระดับและประเทศชาติมีคุณภาพตามไปดวย จึงไดกำหนดวัตถุประสงคในการพัฒนาคุณภาพไววา เพื่อใหคนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต และมีสวนรวมในการพัฒนาประเทศอยางมีประสิทธิภาพ ทั้ง ทางดานเศรษฐกิจและสังคม และสามารถที่จะปรับตัวใหเขากับสภาพแวดลอมทางเศรษฐกิจและ สังคมที่เปลี่ยนไป จุดมุงหมายที่สำคัญก็เพื่อยกระดับความเปนอยูของประชาชนใหประชาชนสามารถ ดำเนินชีวิต ขั้นพื้นฐานไดดีขึ้นมีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ ดังนั้นทรัพยากรมนุษยที่มีคุณภาพนั้นจะตอง มีการพัฒนาทั้งทางดานจิตใจและทางดานรางกาย ทางดานจิตใจนั้นจะตองไดรับการพัฒนาโดยที่ ประชาชนจะตองไดรับการศึกษาขั้นพื้นฐานและมีการอบรมปฏิบัติอยางมีศีลธรรมและจริยธรรมที่ดี ตอตนเองและสังคม สวนการพัฒนาทางดานรางกายนั้นประชากรจะตองมีภาวะโภชนาการที่ดี จะสงผลใหคนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณอันจะนำไปสูผูที่มีประสิทธิภาพทั้งทางใจและทางกาย ในการพัฒนาประเทศในทุกๆ ดาน อาหารเปนปจจัยที่มีความสำคัญตอชีวิตมนุษย์ มีคุณค่ากับการเจริญเติบโตและพัฒนาการทางดานรางกาย สติปญญา จิตใจ อารมณสังคม ตลอดจนสงเสริมสุขภาพอนามัยของมนุษยใหแข็งแรงและสมบูรณ และอาหารเป็นปัจจัยสำคัญขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้อยู่รอดและดำรงเผ่าพันธุ์ต่อมาได้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มนุษย์ไม่อาจขาดได้ ในทุกชนชาติ ทุกภาษา และทุกวัฒนธรรม ต้องบริโภคอาหารเพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงบำรุงร่างกาย ให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังคำกล่าวที่มักได้ยินติดหูอยู่เสมอว่า“อยู่ดี กินดี” หรือ “อิ่มหมี พีมัน”หรือแม้แต่ในภาคเหนือที่มักกล่าวว่า “อยู่ดี กินลำ อยู่ม่วน กินหวาน” หรือคำว่า “กินดี มีแฮง” ซึ่งสะท้อนว่าอาหารมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในทุกชุมชนของสังคมไทย การมีอาหารบริโภค ที่เหมาะสมและพอเพียง จึงเป็นเครื่องชี้วัดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในชุมชนอีกด้วย ตามความหมายของอาหารมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522 ของกระทรวงสาธารณสุข[1] นิยาม ว่า อาหาร หมายถึง ของกินหรือเครื่องค้ำจุนชีวิต และกำหนดไว้ว่า “1 อาหาร คือ วัตถุทุกชนิดที่คนกิน ดื่ม ดม หรือนำเข้าสู่ร่างกายด้วยวิธีการใดๆ หรือรูปลักษณะใดๆ แต่ไม่รวมถึงยา วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท หรือเสพติดให้โทษตามกฎหมาย และ 2. อาหาร คือ วัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายสำหรับใช้หรือใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตอาหารรวมถึงวัตถุเจือปนอาหาร สีและเครื่องปรุงแต่งกลิ่นรส” นัยนี้นิยามข้างต้นจึงเป็นเรื่องที่เข้าใจกันดีในระดับสากล รวมไปถึงการบ่งชี้ประโยชน์หรือคุณค่าทางโภชนาการที่มนุษย์แต่ละคนสมควรได้รับ อันเกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการ หากแต่ในขณะเดียวกันอาหารยังเป็นเครื่องแสดงถึงพลัง ศักยภาพ และอัตลักษณ์ทางสังคม ที่แต่ละแห่งก็มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ซึ่งมีความหลากหลาย

[1] สำนักอาหาร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, **พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://food.fda.moph.go.th/data/Admin/sum_law.pdf [15 ตุลาคม 2558], หน้า 1.

ทั้งรูปแบบ สีสัน วิธีการปรุงแต่ง รสชาติ กลิ่น ความนิยมของผู้คน คุณค่าทางโภชนาการ อาหารบางอย่างยังเกี่ยวข้องกับชนชั้น เพศ ภาวะสุขภาพ และพิธีกรรมความเชื่อ ปัจจัยเหล่านี้ กลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมของการบริโภค อันเป็นผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาและและเครื่องบ่งชี้ทางวัฒนธรรม ซึ่งควรค่าแก่การศึกษา

ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่มีความหลากหลาย ทั้งสภาพบริบทของพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน สมาชิกในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม การสร้างสรรค์องค์ความรู้ การสะสมและถ่ายทอดภูมิปัญญากลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่แต่ละแห่งของประเทศไทย ทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี การแต่งกาย จริยธรรมทางสังคมอันเกิดแต่อาหารในท้องถิ่น รวมไปถึงแบบแผนอาหารการกินและการเลือกสรรในชีวิตประวัน ที่ผู้คนต่างหันมาให้ความสนใจกันมากขึ้น ในขณะที่อาหารท้องถิ่นหลายประเภทถูกพัฒนา ปรุงแต่งให้เข้ากับกระแสของความเป็นสากล ทำให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงในวงกว้างทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะความเข้าใจในความจริงที่ว่า อาหารท้องถิ่นไทยหลายชนิด เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ ที่มีส่วนผสมของสมุนไพร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อภาวะโภชนาการของมนุษย์รวมทั้งการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ในขณะที่มีความหลากหลายทั้งองค์ประกอบ ประเภท วิธีการทำ การให้ความหมาย สีสัน ความน่ารับประทาน ที่มาที่ไปของอาหาร ความสะอาดที่มีต่อผู้บริโภค ซึ่งใช้ทรัพยากร วัตถุดิบในท้องถิ่นมาเป็นเครื่องปรุงที่มีแบบฉบับเฉพาะตัว ที่เป็นผลมาจากการใช้ความรู้และแฝงไปด้วยระบบคุณค่าแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะที่อีกด้านหนึ่งภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์แม้ว่าอาหารท้องถิ่นจะกลายเป็นจุดสนใจของผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลให้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านอาหารไทย ซึ่งสะท้อนจากปรากฏการต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งในรูปการส่งเสริมงานวิจัย การจัดงานรณรงค์หรืองานมหกรรมอาหาร 4 ภาค เป็นต้น ทำให้อาหารของท้องถิ่นไทย ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบและหลากหลายประเภทเป็นที่รู้จักของผู้บริโภคโดยทั่วไป แต่ยังมีอาหารอีกหลายประเภทที่ผู้คนอาจจะไม่รู้จักและเริ่มสูญหายไปจากท้องถิ่น ประกอบสัมพันธ์กับการใช้วิถีชีวิตของผู้คนสมัยใหม่ที่มีความรีบเร่ง ซับซ้อน ไม่ค่อยมีเวลาในการประกอบอาหารด้วยตนเอง รวมไปถึงการขยายตัวของวัฒนธรรมตะวันตก อาหารฟาสฟู้ดหรืออาหารจานด่วน (fast food) ที่มาพร้อมกับความสะดวก รวดเร็วทันใจ และแสดงถึงความโอ่อ่าทันสมัย เลียนแบบการกินแบบตะวันตก ซึ่งมีความเสี่ยงสูงในการที่จะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ไขมันในเส้นเลือด โรคเก๊าท์ โรคอ้วน ฯลฯ

ในปัจจุบันสามารถจำแนกอาหารไทยได้เป็น 2 รูปแบบคือ

1. อาหารแบบราชสำนัก ด้วยธรรมเนียมราชสำนักฝ่ายในมักถือเป็นต้นแบบประเพณี การดำรงชีวิตที่ดีของคนไทย อาหารในราชสำนักจึงเป็นที่นิยมบริโภคตามแบบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2. อาหารพื้นเมือง คือ อาหารประจำภูมิภาคต่าง ๆ ที่แตกต่างกันตามลักษณะพืชพันธุ์ และสภาพภูมิประเทศ

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมด้านอาหาร ก็เป็นหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีการแลกและรับเอาวัฒนธรรมอื่น นอกจากนั้นวัฒนธรรมอาหารยังเป็นภาพสะท้อนที่เป็นรูปธรรมของอุปนิสัย ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความเชื่อเฉพาะตัวของแต่ละชนชาติทำให้มนุษย์ไม่มองหรือเข้าใจโดยใช้พื้นฐาน

ของตนเป็นเกณฑ์ในการตัดสินคนต่างวัฒนธรรม[2] วิธีการกิน การปรุง ฤดูกาลหรือเวลาที่เหมาะสมหรือความเชื่อของการกินอาหารแต่ละชนิดแต่ละอย่างล้วนเกิดจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษทั้งสิ้น อาหารแต่ละชนิดเหมาะกับภูมิอากาศและสุขภาพของคนที่อาศัยอยู่ในแต่ละเขต วัฒนธรรมอาหารมีความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับความเชื่อ โดยเฉพาะการหาวัตถุดิบมาปรุงอาหารจะมีเรื่องความเชื่อกำกับไว้แตกต่างไปในแต่ละพื้นที่ ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารนั้นส่วนใหญ่จะให้คุณกับร่างกาย มีประโยชน์ทั้งในด้านยาไปพร้อมๆ กับความเชื่อซึ่งแตกต่างกันไปแต่ละพื้นที่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมและความเชื่อเรื่องอาหารของคนต่างชาติต่างภาษายังส่งผลสะท้อนให้เห็นถึงสุขภาพของคนในสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ในประเทศไทยมีความหลากหลายของอาหารพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ อาหารไทย เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผสมผสานกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาวไทย ถ่ายทอดออกมาเป็นอาหารที่มีรสชาติความอร่อยไม่แพ้ชาติใดในโลก อีกทั้งคุณค่าทางอาหารและโภชนาการ ทำให้อาหารไทย ถูกกล่าวขานไปทั่วโลก และแม้จะได้ขึ้นชื่อว่าอาหารไทย แต่เสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่ขาดมิได้ก็คือ ความหลากหลายของอาหารในแต่ละภาค แน่นอนว่า รสชาติย่อมแตกต่างกัน ขึ้นกับความนิยมชมชอบของผู้รับประทาน แต่ที่สามารถรับรองได้คือ ความอร่อยของอาหารเหล่านั้น แต่ในความหลากหลายเหล่านั้น เพื่อที่จะให้เป็นที่ยอมรับและเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมได้อย่างยั่งยืนของอาหารและเป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่มีฐานมาจากวัฒนธรรมของท้องถิ่นนำไปสู่จริยธรรมทางสังคมคือการจัดกระบวนการจัดการอาหารที่ดีซึ่งจะเป็นความยั่งยืนอย่างแท้จริงของอาหารที่เกิดจากการจัดระบบที่ดีสู่ภาคสังคมและเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจของสังคมด้านอาหารสู่เวทีในระดับสากลต่อไป

ครอบครัวมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้และความคิดที่ได้มีการสั่งสมกันมานานหลายชั่วคน การเรียนรู้จากครอบครัวมีผลทำให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ วิถีปฏิบัติตามมาตรฐานของครอบครัวและสังคมจนกลายเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมอาหารสามารถประกอบอาหารให้ตนเอง สมาชิกในครอบครัวและผู้อื่นได้บริโภค รวมทั้งสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาจากสถาบันครอบครัว เป็นการถ่ายทอดโดยใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้ที่ทำหน้าที่สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้และมีประสบการณ์ในการทำอาหาร ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติ การถ่ายทอดความรู้นี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลาในแต่ละรุ่นของสมาชิกครอบครัว ผู้เรียนเมื่อปฏิบัติสืบต่อจนเกิดประสบการณ์และความชำนาญแล้วย่อมสืบทอดหน้าที่และบทบาทในการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังต่อไปการบริโภคอาหารไทยเป็นวัฒนธรรมประจำชาติของคนไทยที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาด้านการบริโภคของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน[3] มีสาระความรู้เกี่ยวกับการบริโภคของคนไทยให้ศึกษาอย่างมากมาย การบริโภคและประกอบอาหารมีปรากฏหลากหลายวิธี ทั้งรับประทานดิบ ๆ

---

[2] ประหยัด สายวิเชียร, “**อาหารวัฒนธรรมและสุขภาพ**” รายงานการวิจัย (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547) ,หน้า 20.

[3] ดวงเด่น บุญปกรณ์, รศ.ดร, “**ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหาร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยภาคกลาง**”, วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 (เมษายน–กันยายน 2559). หน้า 19-21.

ลวก ต้ม ผัด แกง ทอด ย่าง ยำ ตำหมก หมักดอง ชุบ ฯลฯ มีความหลากหลายในรสชาติทั้ง เผ็ด เปรี้ยว ฝาด หวาน มัน เค็ม ขม จืด ฯลฯมีอาหารหลายประเภท ทั้งอาหารคาว อาหารหวาน อาหารว่าง อาหารตามเทศกาลและงานพิธี และยังมีแยกย่อยไปถึงเครื่องจิ้ม เครื่องเคียง เครื่องดื่มอีกนานาชนิด ซึ่งการทำอาหารแต่ละอย่างล้วนมีที่มา และมีรายละเอียดปลีกย่อยที่เกี่ยวเนื่องกันมากมาย นับตั้งแต่การเลือกสรรวัตถุดิบ การล้าง การเก็บ การเตรียม การปรุง การตกแต่ง การเสิร์ฟ การรับประทานรวมทั้งมีกลเม็ดเคล็ดลับต่าง ๆ ซึ่งความรู้เกี่ยวกับอาหารนี้เป็นความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละครอบครัว เป็นความรู้ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสมาชิกหลายรุ่นในครอบครัว เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของสังคมผ่านสถาบันครอบครัว โดยผู้สูงวัยกว่ามักจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่และบทบาทหลักในการถ่ายทอดสู่สมาชิกที่อ่อนเยาว์กว่า

ในลักษณะเชิงภูมิศาสตร์กายภาพ ประเทศไทยมีการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ภาคใหญ่ จากการจัดทำอักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ของราชบัณฑิตยสถานยึดถือตามการแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ซึ่งได้เสนอขอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2520 การแบ่งดังกล่าวนี้ ได้อาศัยเกณฑ์ในด้านลักษณะภูมิประเทศเป็นสำคัญ แต่ก็ได้นำลักษณะทางด้านภูมิอากาศ วัฒนธรรมด้านเชื้อชาติ ภาษา และความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นมาเป็นส่วนประกอบในการพิจารณาด้วย สิ่งที่ติดตามมา คือ ความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม รวมถึงองค์ความรู้ในการประกอบอาหาร ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน เกิดการคิดค้น สืบทอด ปรุงแต่ง และผสมผสานเป็นอาหารท้องถิ่นของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้โดยในหลายชุมชนมีภูมิปัญญาชาวบ้านที่ผลิตอาหารเป็นที่ขึ้นชื่อทั้งด้านรสชาติ คุณค่าทางโภชนาการ และความน่ารับประทาน โดยอาหารบางชนิดมีรูปแบบการทำที่ซับซ้อน แกง ต้ม หนึ่ง ย่าง ยำ อ๊อก แอ๊บ บางชนิดเป็นอาหารที่มีวิธีการประกอบง่ายๆ ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นตามฤดูกาล หากแต่มีอาหารบางประเภทเริ่มหายสาบสูญไปทีละเล็กละน้อย เนื่องจากการขาดความสนใจของผู้คนสมัยใหม่ที่จะช่วยสานต่อความรู้ในด้านอาหารของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนสมัยใหม่ ทั้งๆ ที่ความสำคัญของอาหารนอกจากจะเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับระบบชีวิตของชุมชนแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงถึงภูมิปัญญาและสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ซึ่งสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดระบบความรู้และสานต่อ เพื่อรักษาคุณค่าทางจริยธรรมและทางวัฒนธรรม เป็นสื่อในการเรียนรู้ของผู้คนในท้องถิ่นของสังคมไทยและผู้ที่สนใจ ร่วมกันนำไปพัฒนา ปรับปรุง ผสมผสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านอาหารการกินให้คงอยู่ต่อไป

ภาคใต้ของประเทศไทยมีภูมิประเทศเป็นคาบสมุทรที่มีทะเลขนาบอยู่ทั้ง 2 ด้าน คืออ่าวไทยด้านตะวันออก และทะเลอันดามันด้านตะวันตก ประกอบด้วย 14 จังหวัด ได้แก่ ชุมพร ระนอง พังงา กระบี่ ภูเก็ต ตรัง สตูล สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ผู้คนที่อาศัยอยู่ในภาคใต้มีลักษณะและอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันหลายกลุ่มโดยเฉพาะชาวไทยมุสลิม ชาวจีน และชาวพื้นเมืองเดิมได้แก่ ชาวเล (มอเก็น) ซาไก (เงาะป่า)

ในทางประวัติศาสตร์คาบสมุทรภาคใต้ได้เคยเป็นแหล่งแวะพักเดินทางระหว่างฤดูมรสุมของพ่อค้าจากตะวันออกและตะวันตก ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมอาหารการกินที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น อาหารพื้นบ้านทางภาคใต้จึงเป็นอาหารที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมของอินเดีย จีน และชวา โดยเฉพาะ

อินเดียใต้ ซึ่งเป็นต้นตำรับในการใช้เครื่องเทศปรุงอาหาร อาหารพื้นบ้านภาคใต้จึงมีรสชาติจัด และเผ็ดร้อน ในขณะเดียวกันภาคใต้เป็นภาคที่อยู่ใกล้กับประเทศมาเลเซียจึงรับเอาวัฒนธรรมทางอาหารของมาเลเซีย คือ การรับประทานบูดู ซึ่งได้จากการหมักปลาทะเลกับเกลือ เป็นอาหารพื้นบ้านภาคใต้อีกอย่างหนึ่ง

โดยปกติชาวใต้รับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก กับข้าวมักจะเป็นแกงและมีรสจัดมาก เช่น เผ็ดร้อน เปรี้ยว เค็ม ถึงแม้ว่าภาคใต้จะมีมะพร้าวมาก แต่แกงพื้นเมืองของทางภาคใต้ ไม่นิยมแกงที่ใส่กะทิ อาหารส่วนมากประกอบด้วยปลา อาหารทะเล อาหารเนื้อสัตว์ประเภทอื่น เช่น หมู เป็ด ไก่ จะกินกันน้อยมาก

แกงทางภาคใต้ที่นับว่าขึ้นชื่อเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปจนถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาวภาคใต้ คือ แกงส้ม แกงเหลือง แกงไตปลา (แกงพุงปลา) ที่มีรสเผ็ดและเค็มจัด ขนมจีนน้ำยาของภาคใต้จะแตกต่างกับภาคอื่นตรงที่ใช้ขมิ้นในการทำน้ำยา และรสค่อนข้างจัด เพื่อเป็นการดับความเผ็ดร้อนและความเค็มของอาหาร จะเห็นได้ว่าอาหารทางภาคใต้ส่วนใหญ่จะกินร่วมกับผักสดจำนวนค่อนข้างมาก ผักที่มีประจำคือแตงร้านหรือที่ชาวใต้เรียกแตงกวา สะตอ ลูกเนียง เม็ดเหลียง และพืชผักอีกหลายชนิดที่มีในท้องถิ่น อาหารที่ใส่เครื่องเทศที่พบเห็นในภาคใต้นั้นจะได้รับอิทธิพลจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวมาเลย์ที่นับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้งชาวอินเดียและชวาที่เดินทางเข้ามาทำการค้าขายกับคนไทยทางแถบนี้ในอดีต

ของหวานของภาคใต้ก็มักทำมาจากแป้งและน้ำตาลเป็นหลัก เช่น ขนมลา ส่วนผลไม้ก็เป็นผลไม้ที่มีตามฤดูกาล เช่น ทุเรียน เงาะ มะม่วงหิมพานต์ ขนุน จำปาดะ ลูกหยี เป็นต้น

ในกลุ่มของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ เป็นการประกอบอาหารตามวิถีชีวิตของพื้นที่ในมิติของวิถีวัฒนธรรมเพื่อรับประทานและวัตถุดิบที่มานำประกอยอาหารส่วนใหญ่เป็นของที่มีอยู่ในท้องถิ่นและเป็นไปตามฤดูกาลรวมถึงชนิดอาหารต่างๆที่ได้รับการประกอบขึ้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่นชุมชนและภาคสังคมบูรณาการเข้ากับกิจกรรมทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีที่บ่งชี้ถึงเอกลักษณ์ความเป็นอยู่ของภาคใต้ เสริมสร้างจริยธรรมอันดีจากอาหาร เน้นการรับประทานเพื่อให้เกิดผลสามประการ คือ อยู่รอด อยู่ได้ และอยู่ดี

1. อยู่รอด เป็นการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจและจิตใจ

2. อยู่ได้ ด้วยการแบ่งปันผลผลิตด้วยการจำหน่ายหรือจ่ายแจก

3. อยู่ดี คือ สุขภาพกายและใจดีมีสุข จากการรับประทานอาหารตามวิถีท้องถิ่นเกิดจริยธรรมทางปัญญาด้วยการเดินสายขยายความรู้เกี่ยวกับอาหารเพื่อเป็นครูของแผ่นดินสู่ความพอเพียงและความยั่งยืนตลอดไป

ด้วยหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา อาหารพื้นบ้านภาคใต้ของชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทย ว่ามีความหลากหลายมากน้อยเพียงใด มีประเภทใดบ้าง องค์ความรู้เกี่ยวกับส่วนประกอบของอาหาร หลักวิธีการทำอาหารท้องถิ่นของชุมชนต่างๆ มีวิธีการทำอย่างไร สู่ความเป็นสากลอย่างไร เพื่อนำไปสู่การศึกษาความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านของชุมชนในสังคมไทยและกระบวนการจัดการอาหารเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนในสังคมไทย และการจัดการอาหารพื้นบ้านในฐานะของปัจจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนในภาคใต้

2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการอาหารในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมของชุมชนในภาคใต้

3. เพื่อวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนในภาคใต้

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัย กำหนดให้พื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสงขลา เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และสงขลา ประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการอาหารเพื่อคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคม ได้แก่ พระสงฆ์จังหวัดละ 1 รูป นักวิชาการด้านอาหาร / นักโภชนาการจังหวัดละ 1 คน นักวิชาการด้านสาธารณสุขจังหวัดละ 1 คน นักวิชาการด้านวัฒนธรรมจังหวัดละ 1 คน ผู้ผลิตอาหารพื้นบ้านภาคใต้และตัวแทนของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารพื้นบ้านจังหวัดละ 5 คน รวมจำนวน 18 รูป/คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

3.1 อาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในแต่ละจังหวัด ดังนี้

1) อาหารพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ แกงไตปลา และขนมลา ซึ่งเป็นอาหารที่ใช้ประกอบหมฺรับ สำหรับงานประเพณีบุญเดือนสิบ

2) อาหารพื้นบ้านจังหวัดสงขลา ได้แก่ ข้าวยำสงขลา และแกงเหลือง

3.2 เนื้อหาที่ศึกษาอาหารพื้นบ้านภาคใต้ ประกอบด้วย

1) องค์ความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นกรณีศึกษา

2) กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นกรณีศึกษา

3) ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านในกรณีศึกษาที่มีต่อชุมชนภาคใต้

4. ของเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ ระหว่างเดือนมกราคม – กันยายน 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ศึกษาและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้ เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้ ประกอบด้วย พระสงฆ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักโภชนาการ นักวัฒนธรรมท้องถิ่น บุคลากรองค์กรท้องถิ่น ผู้ประกอบการและผู้ผลิตอาหารพื้นบ้านภาคใต้ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการสาธิต การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่ม และการร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับจัดการอาหารพื้นบ้านทั้งในจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา เป็นเครื่องมือในการวิจัย ใช้เวลาในเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม – 31 ตุลาคม 2560 มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 18 รูป/คน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

องค์ความรู้และคุณค่าของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนในภาคใต้ พบว่า องค์ความรู้ของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษา เป็นการศึกษากรณีอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี โดยศึกษาในพื้นที่จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช มีอาหารพื้นบ้านที่ศึกษา คือ ข้าวยำน้ำบูดู และแกงเหลือง ในจังหวัดสงขลา แกงไตปลา และขนมลา ในจังหวัดนครศรีธรรมราช อาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่ศึกษาทั้งหมดเกิดจากการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของท้องถิ่นผสมผสานทรัพยากรด้านอาหารที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในภาคใต้ โดยคำนึงถึงคุณค่าของวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการประกอบอาหารและคุณค่าทางโภชนาการในการบริโภคอาหารของชาวภาคใต้ ข้าวยำน้ำบูดู เกิดจากภูมิปัญญาในการนำปลาทะเลมาหมักจนเป็นน้ำบูดูที่อุดมไปด้วยโปรตีนและเกลือแร่ นำน้ำบูดูที่ได้มาเคี่ยวผสมด้วยเครื่องผสมทำให้ได้น้ำบูดูที่หอมชวนรับประทาน ราดบนจานข้าวที่ประกอบไปด้วยเครื่องหมวดข้าวยำอันเต็มไปด้วยพืชผักสมุนไพรนานาชนิดถือเป็นอาหารจานสุขภาพในจานเดียว แกงเหลือง และแกงไตปลา เป็นการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นอาหารซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำภาคใต้ ส่วนขนมลาก็เป็นการสร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาทำเป็นขนมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัด “หมฺรับ” ในงานประเพณีบุญเดือนสิบในจังหวัดนครศรีธรรมราชและหลายจังหวัดในภาคใต้

อาหารพื้นบ้านที่ศึกษามีคุณค่าทางโภชนาการ ดังนี้

1) ข้าวยำน้ำบูดู

ข้าวยำน้ำบูดู 1 จาน จะให้พลังงานต่อร่างกาย 1,140 กิโลแคลอรี่ มีคุณค่าทางโภชนาการจำแนกตามส่วนประกอบของข้าวยำน้ำบูดู ดังนี้[4]

น้ำ 589.7 กรัม	โปรตีน 31.1 กรัม
ไขมัน 18.0 กรัม	คาร์โบไฮเดรต 217.3 กรัม
กาก 11.8 กรัม	ใยอาหาร 1.8 กรัม

[4] สัมภาษณ์ นางคันธรส หัสนันท์, นักโภชนาการ โรงพยาบาลสทิงพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, 20 กรกฎาคม 2560.

แคลเซี่ยม 191.9 มิลลิกรัม	ฟอสฟอรัส 363.3 มิลลิกรัม
เหล็ก 200 มิลลิกรัม	เรตินอล 13.2 ไมโครกรัม
เบต้า-แคโรทีน 65.8 ไมโครกรัม	วิตามินเอ 6772.4 IU
วิตามินบีหนึ่ง 825.18 มิลลิกรัม	วิตามินบีสอง 0.61 มิลลิกรัม
ไนอาซิน 7.77 มิลลิกรัม	วิตามินซี 68.80 มิลลิกรัม

เครื่องปรุงของข้าวยำน้ำบูดู ซึ่งประกอบผักสมุนไพรจากในสวน ในไร่ ข้าวในนา ปลาจากทะเล อุดมไปด้วยสารอาหารครบถ้วน 5 หมู่ สามารถจำแนกคุณค่าทางโภชนาการของส่วนผสมหรือส่วนประกอบของข้าวยำน้ำบูดู ได้ดังนี้ [5]

1. ข้าวสวย เป็นข้าวเจ้าหุงสุก เพื่อเพิ่มรสชาติของข้าวและคุณค่าทางโภชนาการ บางแหล่งนิยมใช้ข้าวกล้องหรือข้าวซ้อมมือ เพื่อช่วยเพิ่มกากและเส้นใย หรืออาจเป็นข้าวสวยหุงด้วยน้ำสมุนไพร เช่น น้ำใบยอ น้ำดอกอัญชัญ

2. มะม่วงดิบซอย เป็นตัวช่วยปรุงรส นิยมใช้มะม่วงพื้นถิ่น เช่น มะม่วงเบา หรืออาจใช้มะขามสด มะยมดิบ หรือ มะมุดดิบก็ได้ นอกจากให้วิตามินซีแล้ว ยังเป็นตัวช่วยปรุงรสในข้าวยำ ช่วยลดความเค็มของน้ำบูดูข้าวยำ และสร้างความกลมกล่อมในรสชาติของข้าวยำ

3. น้ำบูดูข้าวยำสมุนไพร ซึ่งประกอบด้วย น้ำบูดู หอมแดง มะขามเปียก ตะไคร้ ใบมะกรูด หัวข่า น้ำตาลทรายหรือน้ำผึ้งเหลว หอมแดง มีสรรพคุณแก้ไอ ขับเสมหะ บำรุงธาตุ แก้ไขหวัด,ใบมะกรูด ช่วยดับกลิ่นคาว ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้ลมจุกเสียด ตะไคร้ ขับลม แก้ปวดท้อง ข่า ช่วยขับลม ขับพิษโลหิตร้ายในมดลูก

4. มะพร้าวคั่ว เป็นส่วนประกอบสำคัญของข้าวยำที่ใส่คู่กับกุ้งแห้งป่นเพิ่มความหอม ความมันให้รสชาติแบบอาหารวิถีใต้ เพิ่มความอร่อย มะพร้าวคั่วจะให้ไขมัน ฟอสฟอรัส กุ้งแห้งป่นให้โปรตีนและแคลเซี่ยม ข้าวยำน้ำบูดูหากขาดกุ้งแห้ง ก็ทำให้ขาดรสชาติขาดความอร่อย

5. ข้าวตังทอด เป็นส่วนประกอบเฉพาะสูตรของครูถนอม ศิริรักษ์ เป็นของแนมที่ใช้ใส่ในข้าวยำเพื่อเพิ่มรสชาติ และความกรุงกรอบในการรับประทาน บางแหล่งอาจใช้หมี่ฮุ้นผัดกะทิ หรือหมี่กะทิ หรือหมี่ฮกเกี้ยน

6. ไข่ต้ม เป็นของแกล้มใช้รับประทานกับข้าวยำ ให้วิตามินเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการ

7. พริกคั่วป่น เป็นภูมิปัญญาของคนภาคใต้นำมาพริกป่นมาใช้ชูรสในข้าวยำ พริกเป็นยาขับเสมหะ ช่วยการย่อย เพิ่มความอบอุ่นในร่างกายและรักษาแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ พริกยังช่วยป้องกันหวัด เพราะพริกอุดมไปด้วย betacarotene bioflavonoid และวิตามินซี การกินพริกก่อนอาหารหรือพร้อมอาหารจะแก้อาการเบื่ออาหารได้

8. ผักหมวดข้าวยำ เป็นผักพื้นบ้านสดๆ หลายชนิดที่นำมาหั่นเป็นผักใส่ในข้าว เช่น ตะไคร้ ถั่วฝักยาว ถั่วงอก ใบชะพลู กระพังโหม เป็นต้น ผักหมวดเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางโภชนาการและเวชการ

---

[5] สัมภาษณ์ “ครูพูรย์” นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์, ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบก หมู่ที่ 7 ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา, 20 กรกฎาคม 2560.

เรียกได้ว่าเป็นทั้งอาหารและยาในคราเดียวกัน นับเป็นภูมิปัญญาในการสรรหาพืชผักสมุนไพรมาใช้ประกอบในการกินข้าวยำของชาวใต้ที่ได้ทั้งรสชาติและคุณค่าเพราะเป็นผักพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วไปเกือบทุกท้องถิ่นในภาคใต้

กระพังโหมหรือพาโหม ลำต้นมีสรรพคุณรักษาอาการอักเสบบริเวณคอ ปาก รักษาบาดแผล ปรุงเป็นยาขับน้ำนมแก้บิด ไข้รากสาด, ใบและเถามีสรรพคุณแก้ไข้รักษาบาดแผล เป็นยาระบายอ่อนๆ ในเด็ก, รากมีสรรพคุณแก้โรคดีซ่าน ประโยชน์ทางอาหารใช้เป็นผักสดรับประทานร่วมกับน้ำพริก

ชะพลู เป็นผักที่มีสารอาหารที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า มีเบต้า – แคโรทีน สูงมาก สามารถเปลี่ยนเป็นวิตามินเอได้ แคลเซียมวิตามินซีก็มีมากในชะพลู ควรกินในปริมาณที่พอเหมาะ เชื่อกันว่าชะพลูจะช่วยปรับธาตุในร่างกายให้สมดุล หากกินมากเกินไปอาจมีผลเสียเพราะมีสารออกซาเลต (Oxalate) ที่หากสะสมในร่างกายมากๆ จะทำให้เกิดนิ่วในไตได้ คุณค่าทางสมุนไพรของชะพลูนั้น รากใช้ขับเสมหะ บำรุงธาตุ ใบมีคุณสมบัติเจริญอาหารและขับเสมหะ

มะม่วงดิบ มีคาร์โบไฮเดรท มากกว่ามะม่วงสุก

ถั่วฝักยาว มีสารอาหารในปริมาณสูง มีแคลเซียมและฟอสฟอรัสมากมาย นอกจากนั้นยังมีวิตามินซีและโปรตีน

ถั่วงอก ช่วยให้ระบบขับถ่ายเป็นปกติ เสริมสร้างภูมิต้านทานให้ร่างกาย

2) แกงเหลือง

ในแกงเหลือง 100 กรัม มีปริมาณสารอาหาร ดังนี้ [6]

พลังงาน 34.79 กิโลแคลอรี่	ไขมัน 0.15 กรัม
โปรตีน 5.88 กรัม	คาร์โบไฮเดรต 2.48 กรัม
ใยอาหาร 3.85 กรัม	แคลเซียม 583.06 กรัม
เหล็ก 7.34 กรัม	

นอกจากนั้นส่วนประกอบของแกงเหลือง ไม่ว่าจะเป็นเนื้อสัตว์ และผักในแกง ยังให้โปรตีนไขมันต่ำและกากใย เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการควบคุมอาหาร ขมิ้นมีสารต้านอนุมูลอิสระที่ช่วยชะลอการเกิดริ้วรอยและรอยเหี่ยวย่น และยังช่วยเสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ป้องกันอัลไซเมอร์ และบรรเทาอาการท้องอืด กระเทียมช่วยเสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ลดคอเลสเตอรรอลและน้ำตาลในเลือด ป้องกันโรคหัวใจและลดความเสี่ยงของโรคหัวใจล้มเหลว บรรเทาอาการจุกเสียดแน่นท้องและท้องอืด พริกมีสารต้านอนุมูลอิสระที่ช่วยกระตุ้นความอยากอาหาร บรรเทาไข้หวัด ลดเสมหะและน้ำมูก และปรับปรุงการไหลเวียนของเลือด โดยแกงเหลือง 100 กรัมมีปริมาณสารต้านอนุมูลอิสระทั้งหมด 9,445 ไมโครโมลสมมูลของโทรลอกซ์

ดร.สมศรี เจริญเกียรติกุล นักวิชาการจากสถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทดลองสารสกัดของน้ำพริกแกง 4 ชนิด ได้แก่ น้ำพริกแกงป่า แกงเลียง แกงส้ม (แกงเหลือง) และน้ำต้มยำ นำมาเลี้ยง

---

[6] “คุณค่าทางโภชนาการของแกงเหลือง” [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.nia.or.th /thaidelicious/ index.php?page=recipes&section=kaeng_lueng_th [10 สิงหาคม 2560].

เซลล์มะเร็งเม็ดเลือดขาว ใช้เวลาวิจัยนานกว่า 10 ปี และใช้เวลาสรุปอีก 5 ปี จาก 100,000 ตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า น้ำแกงป่า น้ำแกงเลียง และน้ำต้มยำ มีศักยภาพให้เซลล์มะเร็งตายแบบธรรมชาติ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อเซลล์อื่นในร่างกาย ได้มากถึง 45 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่แกงเหลือง ทำให้เซลล์มะเร็งตายแบบธรรมชาติเพิ่มขึ้นอีก 15 เท่า ดีกว่าการใช้ยาถึง 2 เท่า[7]

3) แกงไตปลา

แกงไตปลามีส่วนประกอบที่สำคัญคือ ไตปลา ซึ่งเป็นกระเพาะปลานำมาหมัก ทำให้มีโปรตีนและเกลือแร่สูง นำมาทำเป็นแกงโดยใส่พริกแกงที่มีส่วนผสมของสมุนไพรต่างๆ ซึ่งล้วนมีสรรพคุณช่วยแก้ท้องอืด รสเผ็ดร้อนของพริกไทยช่วยให้การไหลเวียนโลหิตดีขึ้น มีไขมันจากปลาซึ่งเป็นไขมันดี และมีวิตามินต่างๆ จากผัก เช่น ฟักทองที่มีวิตามินเอ มะเขือพวงช่วยย่อยอาหาร และข้อเด่นของผักทั้งหมดที่ใส่ในแกงไตปลา มีกากใยที่ช่วยระบายท้องได้อย่างดี

ในพริกแกงไตปลามีส่วนผสมของสมุนไพรหลายชนิด แต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยา ดังนี้

1. ใบมะกรูด มีรสปร่า กลิ่นหอมเผ็ดร้อน ใช้ปรุงอาหารช่วยดับกลิ่นคาว แก้โรคลักปิดลักเปิด ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้ลมจุกเสียด
2. ขมิ้นชัน รักษาแผลในกระเพาะอาหาร ทำให้เจริญอาหาร ขับลม รักษาโรคผิวหนัง
3. ข่า มีรสเผ็ดปร่าและร้อน ช่วยขับลม ขับพิษร้ายในมดลูก ขับลมในลำไส้
4. หอมแดง รสเผ็ดร้อน แก้ไขหวัด ขับเสมหะ บำรุงธาตุ
5. ตะไคร้ แก้ปวดท้อง ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ ช่วยเจริญอาหารและขับเหงื่อ
6. พริกขี้หนู รสเผ็ดร้อน ช่วยกระตุ้นให้เจริญอาหาร ขับลม ช่วยย่อยอาหาร
7. พริกไทยเม็ด รสเผ็ดร้อน ขับลม ขับเหงื่อ ช่วยเจริญอาหาร

ในแกงไตปลา 1 ชุด ให้พลังงานต่อร่างกาย 759 กิโลแคลอรี่ ประกอบด้วย

น้ำ 453.4 กรัม	โปรตีน 86.5 กรัม
ไขมัน 8.3 กรัม	คาร์โบไฮเดรต 83.6 กรัม
กาก 5.4 กรัม	แคลเซียม 448.9 กรัม
ฟอสฟอรัส 302.8 กรัม	เหล็ก 18.8 กรัม
เรตินอล 0.88 กรัม	เบต้า – แคโรทีน 24 ไมโครกรัม
วิตามินเอ 2545.2 IU	

4) ขนมลา

ขนมลา น้ำหนัก 100 กรัม ให้คุณค่าทางคุณค่าทางโภชนาการ ดั้งนี้

พลังงาน 439 กิโลแคลอรี่	น้ำ 10 กรัม
โปรตีน 2.6 กรัม	ไขมัน 16.4 กรัม
คาร์โบไฮเดรต 70.3 กรัม	กากใยอาหาร 0.1 กรัม

7 “แกงเหลืองปักษ์ใต้...มีคุณประโยชน์” [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://picasaweb cothsleasungkhom news.blogspot.com [10 สิงหาคม 2560].

เถ้า 0.7 กรัม	แคลเซียม 44 มิลลิกรัม
ฟอสฟอรัส 40 มิลลิกรัม	เหล็ก 1.7 มิลลิกรัม
วิตามินบี1 0.13 มิลลิกรัม	วิตามินบี2 2.09 มิลลิกรัม
ไนอะซิน 2.0 มิลลิกรัม	

จะเห็นได้ว่าขนมลา ซึ่งประกอบไปด้วยแป้ง และน้ำตาลเป็นส่วนใหญ่ จะให้พลังงานในการบริโภคและหนักไปทางให้คาร์โบไฮเดรต ไขมัน แคลเซียม และฟอสฟอรัส เป็นหลัก แต่ขนมลามีคุณค่าที่เป็นขนมสำคัญของงานบุญประเพณีของชาวใต้ คือ งานประเพณีบุญเดือนสิบ โดยลักษณะของขนมลาจะมีลักษณะเป็นผืนมีลายถักทอคล้ายเสื้อผ้า ชาวภาคใต้จึงถือเป็นสัญลักษณ์ในการทำบุญให้บรรพบุรุษตามความเชื่อว่าในเดือนสิบของทุกปี เปรตชนจะได้รับการปล่อยตัวจากนรกให้มารับการอุทิศส่วนบุญกุศลจากญาติๆ ที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ เมื่อจะกลับสู่นรก เหล่าญาติจะทำบุญโดยการจัดหมรับ (สำรับ) ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ หมรับ ในคติความเชื่อของชาวภาคใต้นอกจากจะเป็นข้าวปลาอาหาร แล้ว มีขนม 5 ชนิดที่ขาดไม่ได้สำหรับให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้นำติดตัวไปด้วย คือ

1. ขนมลา เป็นสัญลักษณ์แทนเสื้อผ้า
2. ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์ แทนเรือแพ ในการเดินทาง
3. ขนมบ้า เป็นสัญลักษณ์แทน ลูกสะบ้าไว้ให้บรรพบุรุษได้ละเล่น (เล่นสะบ้า)
4. ขนมดีซำ เป็นสัญลักษณ์แทนเงิน ไว้ใช้สอย
5. ขนมกงหรือขนมไข่ปลา เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องประดับ

ดังนั้น ขนมลาจึงมีคุณค่าในทางสังคมและจริยธรรมของชาวใต้ ที่จะต้องมีการทำหรือจัดหา และแจกจ่ายให้กันในวงศาคณาญาติในช่วงก่อนถึงงานบุญประเพณีเดือนสิบ เพื่อวงศาคณาญาติจะได้ใช้ในการจัดหมรับในงานบุญประเพณีเดือนสิบ ซึ่งเป็นงานบุญที่สำคัญของชาวภาคใต้ โดยเฉพาะชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช

4. **กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคใต้** พบว่า

กระบวนการการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ เป็นกระบวนการจัดการอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะพื้นที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้ทำให้มีความมั่นคงทางอาหารสูง มีพื้นที่ราบลุ่มใกล้ชายฝั่งทะเลเป็นพื้นที่ที่เหมาะในการทำนา มีพื้นที่ที่เป็นภูเขาทำให้มีทรัพยากรทางอาหารประเภทพืชผักผลไม้อุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นภาคใต้ยังมีพื้นที่ที่ติดทะเลทั้งสองด้านทำให้มีทรัพยากรอาหารประเภทอาหารจากทะเล ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลาที่อุดมสมบูรณ์ ชาวใต้ได้ใช้ทรัพยากรทางอาหารที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ สอดแทรกภูมิปัญญาในการจัดการอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมกับท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างสรรค์อาหารเพื่อสุขภาพหลากหลายชนิด ดังกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้พบว่า อาหารเพื่อสุขภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ใช้ทรัพยากรทางอาหารที่มีอยู่ประสานคุณค่าทางอาหารและโภชนาการได้อย่างลงตัว คือ ข้าวยำน้ำบูดู ที่ประกอบไปด้วยพืชผักสมุนไพรนานาชนิด มีโปรตีน วิตามินและเกลือแร่จากน้ำบูดูซึ่งเป็น

ผลผลิตจากการหมักปลาทะเล ผสมผสานภูมิปัญญาของผู้ผลิตทำให้ได้น้ำบูดูที่ผลิตได้ สามารถต่อยอดผลิตภัณฑ์ออกไปอีก 2 ชนิด คือซีอิ้วปลา น้ำปลา และน้ำบูดูข้าวยำ

กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในภาคใต้ยังสะท้อนให้เห็นจากส่วนประกอบในการปรุงอาหาร โดยอาหารพื้นบ้านภาคใต้แต่ละชนิดจะมีคุณค่าทางอาหารครบทั้ง 5 หมู่ ส่วนประกอบในการปรุง จะมีผักและสมุนไพรที่มีคุณค่าทางโภชนาการและสรรพคุณทางยา ซึ่งส่งผลต่อภาวะสุขภาพที่ดี อาหารพื้นบ้านภาคใต้จะมีรสเผ็ด เปรี้ยว เค็ม ซึ่งเป็นรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนั้นจะเห็นว่าแกงพื้นบ้านของภาคใต้จะนิยมใส่ผักซึ่งเป็นการลดความเผ็ด และนิยมใช้ผักนานาชนิดกินเป็น “ผักเหนาะ” เป็นวัฒนธรรมการกินผักที่แตกต่างไปจากภาคอื่น และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของภาคใต้

จึงกล่าวได้ว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้ จัดเป็นอาหารเพื่อสุขภาพอย่างแท้จริง เป็นอาหารที่ประกอบด้วยพืชผัก และสมุนไพร มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ทั้งด้านรสชาติที่เปรี้ยว เค็ม หวาน เผ็ด โดยเฉพาะอาหารประเภทแกงและเครื่องจิ้มที่มีรสจัด ช่วยทำให้ร่างกายอบอุ่น ป้องกันการเจ็บป่วยได้ เป็นอาหารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีคุณค่าต่อการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนภาคใต้ ที่ควรค่าแก่การเรียนรู้ และรับการถ่ายทอด ตลอดจนอนุรักษ์ คุณค่าทางอาหารและสรรพคุณทางยาของสมุนไพรที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางโภชนาการที่สะท้องถึงวิถีการกินแบบชาวภาคใต้ที่ถือว่า “เรื่องกินเรื่องใหญ่ เรื่องตายเรื่องกลาง เรื่องตารางเรื่องเล็ก” และ “กินอาหารให้เป็นยา ไม่ใช่กินยาเป็นอาหาร”

ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมจริยธรรมจากกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ พบว่าในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านของชุมชนในภาคใต้ ทำให้เกิดการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมของชุมชนในภาคใต้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ในระดับครอบครัว กระบวนการจัดการอาหารในครอบครัว เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในครอบครัว ลดปัญหาสังคมและการหย่าร้าง แม่บ้านที่มีฝีมือในการปรุงอาหารสามารถผูกใจพ่อบ้านถือเป็นเสน่ห์ของแม่บ้าน การรับประทานอาหารของครอบครัวชาวใต้จะมีมื้ออาหารที่มีสมาชิกทุกคนในครอบครัวร่วมรับประทานอาหารพร้อมกัน คือมื้อเย็น ซึ่งพ่อ แม่ ได้ใช้โอกาสนี้สังเกตพฤติกรรมของลูกๆ และถือโอกาสสอนให้ลูกๆ ประพฤติตนเป็นคนดี แนะนำการปฏิบัติตัวและอื่นๆ เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวผ่านการรับประทานอาหาร กล่าวได้ว่า คุณธรรม จริยธรรมของชุมชนเริ่มจากกระบวนการจัดการอาหารและการรับประทานอาหารร่วมกันของครอบครัว ในระดับชุมชนและสังคม กระบวนการจัดการอาหารของภาคใต้ ทำให้เกิดสำนวนไทยหลายสำนวนเป็นข้อคิดและการปฏิบัติตนร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม เช่น อย่ากินบนเรือน ขี้บนหลังคา เป็นต้น

นอกจากนั้น กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้หลายชนิด ยังมีคุณค่าต่อการส่งเสริมทางจริยธรรมและการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนภาคใต้ เช่น ขนมจู้จุน ที่มีการทำเพื่อถวายพระและก่อกองไฟให้พระภิกษุได้รับความอบอุ่นในยามอากาศหนาว เรียกว่า ประเพณีให้ทานไฟ มักจะกระทำในเดือนอ้ายของทุกปี ขนมต้ม มักจะทำในเดือน 11 วันออกพรรษา และขนมลา และขนมอื่นๆ รวม 5 ชนิด ได้แก่

ขนมบ้า ขนมดีซำ ขนมกง หรือขนมไข่ปลา และขนมพอง ที่มักจะกระทำในเดือน 10 ในงานประเพณีวันสารทเดือนสิบของภาคใต้

3. ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่มีต่อชุมชนในภาคใต้ พบว่า ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวปัจจุบันของชาวภาคใต้ มีวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้ครอบครัว พ่อบ้าน แม่บ้าน ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น และเร่งรีบมากขึ้น ไม่สามารถจัดการอาหารให้กับครอบครัวได้อย่างเต็มที่ บางครอบครัวทำได้เพียงวางเงินค่าอาหารให้กับลูกๆ หาซื้ออาหารทางเองทั้งมื้อเช้า กลางวันและมื้อเย็น ทำให้ไม่ได้รับสารอาหารและคุณค่าทางอาหารได้อย่างครบถ้วน การเปลี่ยนอาชีพของคนในชุมชน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบต่ออาหารพื้นบ้านภาคใต้ เช่น การเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้าง ทำให้มีเวลาในการจัดการอาหารในครอบครัวน้อยลง หันมาซื้ออาหารกินนอกบ้าน หรือซื้อแกงถุงกลับไปกินในครอบครัว นอกจากนั้นจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เมื่อเด็กและเยาวชนไม่ได้รับการจัดการอาหารที่บ้าน เด็กและเยาวชนเหล่านี้มักจะไปรวมกันที่ห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ ที่มีอาหารต่างชาติให้เลือกรับประทาน เช่น อาหารญี่ปุ่น อาหารเกาหลี อาหารฝรั่ง ตอนเย็นนัดกันไปร้านอาหารบุบเฟต์หมูกระทะ ซึ่งมีอยู่ทั่วไป เมื่อจ่ายรายหัวแล้วก็สามารถกินไม่อั้น อาหารเต็มไปด้วยไขมันนานๆ เข้า สุขภาวะของเด็กและเยาวชนเหล่านั้นก็มีปัญหากับการเป็นโรคอ้วน และเบาหวาน

กระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ยังมีผลกระทบไปถึงภาวะสุขภาพของพระภิกษุและสามเณรที่ได้รับอาหารบิณฑบาตจากญาติโยม ดังที่พระครูอภิชาตปัญญาภรณ์ ได้กล่าวว่า “เมื่อญาติโยมไม่มีเวลาในการจัดการอาหารเพื่อถวายพระภิกษุและสามเณร ก็ถือเอาความสะดวกในการซื้ออาหารปรุงสำเร็จจากตลาดมาถวายพระ พระไม่สามารถเลือกฉันอาหารได้ต้องฉันอาหารตามที่ญาติโยมนำมาถวาย ทำให้สุขภาวะของพระสงฆ์ในปัจจุบันแย่ไปด้วย...”

ผลกระทบของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ที่น่าเป็นห่วงอีกประการหนึ่งคือ อาหารพื้นบ้านภาคใต้หลายอย่างกำลังจะสูญหายไป เนื่องจากขาดการสืบทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการอาหาร และในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ขาดความพิถีพิถันในการจัดการ อาหารพื้นบ้านภาคใต้บางอย่างต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมและทำ คนในสมัยปัจจุบันขาดความเอาใจใส่และขาดความอดทนต่อการทำ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยในเรื่องดังกล่าว คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอเกี่ยวกับวิธีการและแนวทางที่จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของอาหารพื้นบ้านภาคใต้และส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้บริโภคอาหารพื้นบ้านภาคใต้ได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงต่อไป ดังนี้

1. ครอบครัว ควรมีเวลาสำหรับการประกอบอาหารเอง และสอนลูกหลานให้รู้จักประกอบอาหารพื้นบ้านรับประทานในครอบครัว

2. ชุมชน ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้อาหารพื้นบ้านประจำถิ่นนั้นๆ มีกระบวนการประกอบอาหารที่มีคุณภาพ เช่น คำนึงถึงความสะอาด ถูกสุขลักษณะ ใช้พืชผักที่ปราศจากสารเคมีหรือสารพิษเจือปน และ ดำรงความเป็นเอกลักษณ์ด้านรสชาติของอาหารพื้นบ้านภาคใต้ไว้

3. โรงเรียนและสถาบันการศึกษาในชุมชน ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านของท้องถิ่นให้นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้ สามารถทำอาหารพื้นบ้านของท้องถิ่นรับประทานเองได้

4. องค์กร/ผู้นำทางศาสนา ควรสนับสนุนให้มีการสืบทอดกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้าน ให้สอดคล้องกับหลักศาสนาและกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น

5. องค์กรภาครัฐ/เอกชน ควรให้การสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด ควรจัดให้มีการประกวดผลิตภัณฑ์อาหารพื้นบ้าน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้ประกอบการอาหารพื้นบ้านได้ตื่นตัวและเห็นความสำคัญของกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านอย่างมีคุณภาพ

6. องค์กรด้านสาธารณสุขและโภชนาการ ควรเผยแพร่องค์ความรู้ด้านคุณค่าทางโภชนาการและคุณค่าของอาหารพื้นบ้าน และจัดกิจกรรมสนับสนุนการบริโภคอาหารพื้นบ้าน จัดประเภทของอาหารพื้นบ้านเป็นอาหารเพื่อสุขภาพของคนในชุมชน หรือรณรงค์การบริโภคอาหารพื้นบ้านเพื่อสุขภาพ

7. องค์กรทางสังคมอื่นๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ประกอบการอาหารต่างๆ ควรดำเนินการให้เข้มเข้มในกระบวนการจัดการอาหารพื้นบ้านภาคใต้ สนับสนุนและส่งเสริมให้คนในชุมชนหันกลับมาบริโภคอาหารพื้นบ้านเป็นอาหารหลัก และมีความสามารถด้านกลไกการตลาด คิดค้นหาวิธีต่อยอดภูมิปัญญาชาวบ้านด้านอาหารพื้นบ้านให้มีคุณค่าเพิ่มและมีศักยภาพในการผลิตให้มากขึ้น ดังเช่น การต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นตาลโตนดที่สามารถต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้อย่างหลากหลาย

บรรณานุกรม

ดวงเด่น บุญปกรณ์, รศ.ดร, “ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหาร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยภาคกลาง”,**วารสารปาริชาต** มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 (เมษายน–กันยายน 2559)

ประหยัด สายวิเชียร. “อาหารวัฒนธรรมและสุขภาพ” **รายงานการวิจัย** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

ศรีสมร คงพันธุ์, ผศ., **ครัวไทยไทยสู่ครัวโลก : คลังสารสนเทศอาหารไทยอาหารท้องถิ่น.** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://infothaifood.wordpress.com/tag/คุณค่าอาหารไทย/. [9 พฤษภาคม 2560].

สำนักอาหาร, สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, กระทรวงสาธารณาสุข, **พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2522**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://food.fda.moph.g o.th/data/Admin/sum_law.pdf [15 ตุลาคม 2558]

“แกงเหลืองปักษ์ใต้...มีคุณประโยชน์” [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://picasawebcothsleasungkhomnews.blogspot.com [10 สิงหาคม 2560]

“คุณค่าทางโภชนาการของแกงเหลือง” [ออนไลน์] http://www.nia.or.th/thaidelicious/index.php?page=recipes&section=kaeng_lueng_th [10 สิงหาคม 2560]

สัมภาษณ์

คันธรส หัสนันท์,นาง, นักโภชนาการ โรงพยาบาลสทิงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา, 20 กรกฎาคม 2560.

ไพฑูรย์ ศิริรักษ์,นาย, ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบก ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบก หมู่ที่ 7 ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, 20 กรกฎาคม 2560.

กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา ในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
The Process of Community Drug Prevention by Buddhism Principle In Phan Municipality Phan District, Chiang Rai Province

สหัทยา วิเศษ
นภาพร หงษ์ทอง
ธาดา เจริญกุศล
ดำเนิน หมายดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) การค้นหาสืบสภาพชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การรับรองครัวเรือน 4) การบูรณาการสู่สถานศึกษา 5) การตักเตือน 6) การบำบัด 7) การจับกุมและดำเนินคดี 8) การติดตาม 9) การรักษาสถานะชุมชนเข้มแข็ง และ 10) การใช้มาตรการทางสังคม ซึ่งได้มีการดำเนินงานตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมด้านการป้องกัน การปราบปราม การติดตามผู้ติดยาเสพติด การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัวผ่านกระบวนการบ่มเพาะของสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา รวมทั้งการใช้มาตรการทางสังคมในรูปแบบของธรรมนูญชุมชน และแนวคิดการบูรณาการ เป็นการบูรณาการแผนงาน โครงการและกิจกรรมของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายระดับปฏิบัติ ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สถานศึกษา สถาบันศาสนา ร่วมกับแกนนำชุมชน มีการทำกิจกรรมด้านการป้องกันและปราบปราม การส่งเสริมสุขภาพ และการสนับสนุนการป้องกันปัญหายาเสพติด กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดได้วิเคราะห์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นแนวทางและวิธีการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

คำสำคัญ : กระบวนการ, การป้องกันปัญหายาเสพติด, หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

The prevention process of drug problem in Phan municipality, Chiang Rai province was consisted of 1) Investigation of community condition, 2) Participation of community, 3) Household confirmation, 4) Integration to educational organization, 5) warning system,

6) Treatment system, 7) Arrest and legal proceedings, 8) Continuous tracking, 9) Forceful community maintenance, and 10) Social measure. It operates by the people participation concept that focuses on people participation in community in order to do many kinds of activities to crack down on drug and to follow the drug dependence persons. In addition, the creation of family power through the process using religious organization and educational organization is considered to be the affective ways. Also, the use of social measure through community charter model and integration concept such as program, project and activity integration of related organization are considered to be the effective method to crack down on drug addiction. The related organizations are consisted of Provincial Administrative Organization, hospital, police station, school and religious organization. The related organizations should co-operate with social rule, for example, organize the activities to prevent and crack down on drug, health promotion as well as drug prevention support. The prevention process was analyzed on the prophet's prayer which are the human capacity building approach on body, mind, social and wisdom.

Keywords: Process, Community Drug Prevention, Buddhism Principle

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหายาเสพติดเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศ ซึ่งก่อผลกระทบในวงกว้างทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลต้องสูญเสียงบประมาณของชาติจำนวนมหาศาล เพื่อการป้องกันและปราบปรามปัญหาดังกล่าว จากรายงานงบประมาณแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดเชิงบูรณาการ โดยสำนักยุทธศาสตร์ ป.ป.ส.[1] พบว่า ประเทศไทยได้สูญเสียงบประมาณในการปราบปรามเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากจำนวน 1.2 พันล้านบาทในปี พ.ศ. 2546 เพิ่มเป็นจำนวน 3.7 พันล้านบาท ในปี พ.ศ. 2556 จากการพิจารณางบประมาณด้านการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด พบว่า ตัวเลขเพิ่มขึ้นจาก 1.8 พันล้านบาท เป็น 3.1 พันล้านบาท ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ความสูญเสียจำนวนมหาศาลยังไม่รวมถึงค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งจากการประมาณการต้นทุนเฉลี่ยในการดำเนินคดีอาญา ประมาณ 76,000 บาทต่อคดีที่เข้าสู่การพิจารณาในศาลชั้นต้น [2] ปัญหายาเสพติดยังก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อนักลงทุนในการเข้ามาลงทุนใน

[1] คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, **สถานการณ์ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย ปี 2555 และแนวโน้ม**, (กรุงเทพมหานคร : ส่วนข้อมูลเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด สำนักยุทธศาสตร์, 2556), หน้า 1.

[2] สมเกียรติ์ ตั้งกิจวาณิชย์ และคณะ, "รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่องนิติศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย", **รายงานการวิจัย**, 2554, หน้า 4.

ประเทศไทย รวมไปถึงผู้ติดยาเสพติดอาจกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เกิดการว่างงาน และนำไปสู่ปัญหาด้านสังคมอื่นๆ ที่เป็นต้นเหตุหรือเกี่ยวพันกับปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เช่น การลักทรัพย์ การทำร้ายร่างกายผู้อื่น เพื่อนำเงินมาใช้ในการซื้อยาเสพติด ตลอดจนการคลุ้มคลั่งจากการเสพยาเสพติด เป็นต้น

ปัญหายาเสพติดนับเป็นปัญหาอันดับต้นๆ ของอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เนื่องจากอยู่ในจังหวัดเชียงรายซึ่งมีเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นแหล่งผลิตยาเสพติด เป็นสาเหตุให้สถานการณ์ด้านยาเสพติดมีความรุนแรง เนื่องจากเป็นเส้นทางผ่านและตลาดค้ายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรมและความรุนแรงมีแนวโน้มสูงขึ้นตามสภาพปัญหายาเสพติดดังกล่าว สถานการณ์กำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและข้าราชการในพื้นที่ได้ร่วมกันดำเนินงานต่อสู้กับขบวนการค้ายาเสพติดได้ผลดีในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอต่อการควบคุมสถานการณ์ภายในเขตพื้นที่อำเภอพานได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากมีกำลังเจ้าหน้าที่อยู่จำนวนจำกัด [3]

ปัญหายาเสพติดในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน เริ่มต้นจากปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่าร้าง เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เรียนไม่เก่งจึงไม่ได้เรียนต่อ จึงออกไปคบเพื่อนต่างพื้นที่ พร้อมกันกับนำยาเสพติดเข้ามาในชุมชน นอกจากนั้นยังมีคนนอกพื้นที่หรือต่างถิ่นเข้ามาทำงานรับจ้าง ใช้แรงงาน และพักอาศัย จึงเกิดการพบปะรวมกลุ่มกันในตอนเย็นหลังเลิกงานตามร้านค้าของหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะเป็นจุดเสี่ยงจุดหนึ่งที่ต้องเฝ้าระวัง จากสภาพปัญหาของกลุ่มที่ติดยาเสพติดในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน สามารถแบ่งกลุ่มผู้ติดยาเสพติด 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มวัยรุ่น มีอายุช่วงประมาณ 15-20 ปี วัยรุ่นกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เมื่อไม่ได้เรียนหนังสือได้ฝังตัวอยู่บริเวณชุมชน ไม่ได้ทำงานเป็นหลักแหล่ง แต่จะขี่รถจักรยานยนต์ซิ่งไปมา คบหากับเพื่อนนอกชุมชน และนำยาเสพติดเข้ามาเสพในชุมชนโดยเฉพาะยาบ้า 2) กลุ่มวัยทำงาน เป็นกลุ่มวัยแรงงานอยู่ตามบริษัท ห้างร้าน กลุ่มนี้จะไปคบกับกลุ่มคนข้างนอก นำยามาเสพและค้ายาเสพติดในชุมชนด้วย และ 3) กลุ่มผู้สูงอายุ มีอายุในช่วงประมาณ 60-70 ปี กลุ่มนี้มักจะดื่มสุรามากกว่าเสพยา ทั้งนี้กลุ่มที่เสพยาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าจะอยู่ในกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มวัยทำงาน แต่ว่ากลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะดื่มสุรามากกว่า

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษากระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนาในอำเภอพาน จังหวัดเชียงรายนั้น มีกระบวนการอย่างไร มีกิจกรรมใดที่ใช้ในการป้องกันยาเสพติด ผลจากการวิจัยจะเป็นต้นแบบเพื่อที่จะนำไปขยายผลการสร้างสังคมปลอดยาเสพติดในพื้นที่อื่นต่อไป

---

[3] สถานีตำรวจภูธรพาน, **สายตรวจอาสา,** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://phanpolice.blogspot.com/2008/02 /blog-post_7498.html, [8 เมษายน 2560].

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการป้องกันยาเสพติดของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อศึกษารูปแบบและมาตรการของชุมชนในการป้องกันปัญหายาเสพติดตามหลักพระพุทธศาสนา อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ใช้การป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสังคมปลอดยาเสพติดตามหลักพุทธศาสนาในภาคเหนือ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้ที่ทีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดในตำบลเมืองพาน ประกอบด้วย ตัวแทนจากเทศบาลตำบลเมืองพาน พระสงฆ์ ตำรวจ ครู เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลพาน กลุ่มผู้นำและกรรมการหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน โดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชน การเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน การจัดประชุมกลุ่ม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม และแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

1. การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตตำบลเมืองพาน

1.1 การดำเนินงานป้องกันยาเสพติดของเทศบาลตำบลเมืองพาน จากนโยบายในการป้องกันปัญหายาเสพติดของเทศบาลตำบลเมืองพานว่า “เราจะเป็นคนดี” ดังนั้นกระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติดจะเน้นการมีส่วนร่วมทั้งในระดับผู้รับนโยบายจากภาครัฐฯ โดยส่งต่อไปยังโรงเรียนหรือผู้ปฏิบัติ เมื่อผู้บริหารรับนโยบายจากเทศบาล จะมีการประชุมหารือกันเพื่อพูดคุยกันเรื่องข้อดีข้อเสียของการที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติ จะเปิดโอกาสให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกได้มีส่วนร่วมในกระบวนการ จุดเด่นของการนำนโยบายไปปฏิบัติ คือมีรูปธรรมที่ชัดเจน และมีความต่อเนื่อง โดยมีการประชุมพูดคุยกันบ่อยครั้ง และมีการประเมินผลการดำเนินงาน [4]

ในแผนพัฒนาเทศบาล 3 ปี (พศ.2559-2561) ด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนในการพัฒนาของเทศบาลตำบลเมืองพาน ที่ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการปัญหาการว่างงานของคนในชุมชน และการมีประชากรแฝงซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แผนพัฒนาเทศบาล 3 ปีของเทศบาลตำบลเมืองพานได้กำหนดให้มีส่งเสริมและสนับสนุนงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเป็นระบบ ภายใต้การบริหารจัดการอย่างบูรณาการและมีประสิทธิภาพ

[4] สัมภาษณ์ วชิร ดวงแสงทอง, 11 มีนาคม 2560.

ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคุณภาพชีวิต แนวทางส่งเสริมสนับสนุนการรักษาความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินและป้องกันยาเสพติด โดยผนึกกำลังประชาชน องค์กรเอกชนหน่วยงาน ราชการต่อต้านยาเสพติดอย่างจริงจัง ต่อเนื่องและเฉียบขาดด้วยระบบบริหารและจัดการที่ชัดเจน เข้มแข็งและมีเอกภาพ

การดำเนินงานแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลเมืองพาน พ.ศ. 2556-2560 ด้านการรณรงค์ปราบปรามยาเสพติด ได้กำหนดตัวชี้วัดไว้ว่าสมาชิกในครอบครัวแต่ละครัวเรือนมีความรู้เกี่ยวกับพิษภัยยาเสพติด และจำนวนผู้เสพ/ผู้ค้ายาเสพติดภายในชุมชนมีจำนวนลดลง ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเป็นระบบ ภายใต้การบริหารจัดการอย่างบูรณาการและมีประสิทธิภาพ โดยมีการทำโครงการได้แก่ 1) โครงการอุดหนุนศูนย์ ศ.ป.ส.อำเภอพานและจังหวัดเชียงราย 2) โครงการแข่งขันกีฬานักเรียนเยาวชน ประชาชนเทศบาลตำบลเมืองพาน 3) โครงการแข่งขันกีฬาเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเมืองพาน 4) โครงการแข่งขันฟุตบอลเทศบาลตำบลเมืองพานคัพ 5) โครงการแข่งขันเปตองเทศบาลตำบลเมืองพาน 6) โครงการแข่งขันเซปักตะกร้อเทศบาลตำบลเมืองพาน 7) โครงการตั้งจุดตรวจและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดภายในชุมชน 10 ชุมชน 8) โครงการภูมิพลังแผ่นดินเอาชนะยาเสพติด 9) โครงการรณรงค์แก้ไขปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา [5]

1.2 การดำเนินงานป้องกันปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา (โรงเรียนเทศบาล 1 บ้านเก่า) การป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาได้มอบหมายให้ครูที่รับผิดชอบด้านยาเสพติดในโรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านเก่า) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่การควบคุมของเทศบาลตำบลเมืองพาน ได้ส่งครูแกนนำไปอบรมกับทางกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ทำกิจกรรมการเดินรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด โครงการการสร้างสังคมปลอดยาเสพติดจากภูมิคุ้มกันใจกายด้วยพลังธรรมที่ยั่งยืน กิจกรรมที่ทำให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น ทูบีนัมเบอร์วันในด้านของหลักสูตร โรงเรียนได้จัดบูรณาการในวิชาศิลปะ การบูรณาการเข้ากับกิจกรรมพัฒนาของผู้เรียน และบูรณาการเข้ากับนโยบายของกรมด้วยคือ ลดเวลาเรียน ส่วนการประเมินจะประเมินผ่านโครงการในสถานศึกษาในด้านส่งเสริมการป้องกันปราบปรามในสถานศึกษา จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาช่วยแกนนำหลักในการดำเนินงานร่วมกับทางโรงเรียน [6] นอกจากนี้ยังโรงเรียนยังมีโครงการปฏิบัติธรรม เพื่อให้นักเรียนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยใช้ธรรมะเข้ามาขัดเกลาจิตใจ จากการดำเนินงานโครงการการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องของโรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านเก่า) ทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลสถานศึกษาที่ดำเนินการป้องกันยาเสพติดดีเด่นของจังหวัดเชียงราย จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ในปีพ.ศ. 2558

---

[5] เทศบาลตำบลเมืองพาน, **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลเมืองพาน พ.ศ. 2556-2560**, (มปป.). (เอกสารอัดสำเนา).

[6] สัมภาษณ์, ปุณณัตถ์ ไชยคำ, 11 มีนาคม 2560.

1.3 การดำเนินงานป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน การทำกิจกรรมการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองพานทั้ง 10 ชุมชน คณะกรรมการชุมชนร่วมกับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำโครงการ และกิจกรรมโดยการหนุนเสริมด้านงบประมาณ และบุคลากรจากเทศบาลตำบลเมืองพานเป็นหลัก นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมด้านการป้องกันและปราบปรามปัญหายาเสพติดในชุมชน ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรพาน โรงพยาบาลพาน วัดป่าซาง และโรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านเก่า) รวมทั้งคณะกรรมการชุมชนและประชาชนที่ได้เข้ามาเป็นสายตรวจอาสาหรือตำรวจบ้าน ลักษณะของกิจกรรมการป้องกันปัญหายาเสพติด ได้แก่ การจัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด การอบรมปฏิบัติธรรม การรณรงค์งดเหล้าเข้าพรรษา งดเหล้าในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดเวรยาม และการเดินลาดตระเวณของอปพร.ในจุดที่มีกลุ่มเสี่ยง การตั้งกลุ่มไลน์หมู่บ้านสีขาว การทำป้ายบ้านสีขาว โดยมอบให้กับบ้านที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด การจัดกีฬาต้านยาเสพติด การประชุมเดือนละ 2 ครั้ง มีการจัดเวรยามมีการลาดตะเวนของอพปร.กับตำรวจ การติดตามสอดส่องพฤติกรรมของผู้ที่สุ่มเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติดและผู้ที่พ้นโทษจากคดียาเสพติด แล้วกลับมาอยู่ในชุมชน [7] ในการจัดกิจกรรมป้องกันปัญหาการติดยาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพาน ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเทศบาลเมืองพาน และสถานีตำรวจภูธรพาน เป็นการป้องกันปัญหายาเสพติดอย่างมีส่วนร่วมระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน เรียกได้ว่า เป็นชุมชนที่มีการป้องกันปัญหาที่เชื่อมประสานกันในทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนฮ่องหลงเหนือ หมู่ที่ 16 ตำบลเมืองพาน เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความโดดเด่นในการป้องกันปัญหายาเสพติด โดยได้ริเริ่มจัดทำ “ธรรมนูญหมู่บ้าน” ที่พัฒนามาจากกติกาของชุมชนที่ยึดถือร่วมกันว่า หากใครเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะถูกตัดสิทธิ์หรือความช่วยเหลือต่างๆ จากชุมชน โดยเริ่มจากการตักเตือนก่อนเบื้องต้น มีการทำกิจกรรมในการป้องกัน และสร้างเสริมสังคมให้ปลอดยาเสพติด โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่หลักในการประสานงานทำกิจกรรมกับหน่วยงานต่างๆ และคนในชุมชน การทำธรรมนูญหมู่บ้าน สืบเนื่องจากประมาณปี พ.ศ. 2540 สมัยที่นายทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายว่าคนที่เสพถือว่าเป็นผู้ป่วย ให้ผู้ดูแลเอามาบำบัด

หลังจากนั้น ชาวบ้านทุกครัวเรือน ได้ร่วมกันประชุมประชาคมเกี่ยวกับกฎระเบียบในหมู่บ้าน เพื่อให้ความคิดเห็นเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกคนชุมชน มติในที่ประชุมได้เห็นด้วยกับกฎระเบียบที่เป็นธรรมนูญของหมู่บ้าน หากใครค้าหรือใครเสพ หรือเข้าไปเกี่ยวข้องก็จะตัดออกจากกลุ่มสวัสดิการทุกอย่างในชุมชน ธรรมนูญชุมชนฮ่องหลงเหนือ ถือเป็นกฎระเบียบของหมู่บ้าน เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมกำหนดกติกาในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ได้แก่ ด้านการป้องกันและเฝ้าระวังยาเสพติด ด้านการรักษาความสงบ และด้านการป้องกันอุบัติเหตุ [8] จากการที่ชุมชนฮ่องหลงเหนือ เป็นชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นลักษณะเครือญาติ ทำให้การ

---

[7] สัมภาษณ์, กมลพันธ์ พัวพันพัฒนา, 11 มีนาคม 2560.

[8] สัมภาษณ์, บุญลือ พุทธวงค์ วันที่ 11 มีนาคม 2560.

พูดคุยหรือการกำหนดธรรมนูญที่เป็นมาตรฐานของสังคมค่อนข้างจะง่าย ได้รับความร่วมมือจากทางวัด การดึงเด็กเยาวชนมาทำกิจกรรม โดยใช้มาตรการทางสังคมเป็นตัวกำกับ ถ้าบ้านนี้มีคนที่ติดยาเสพติด จะใช้มาตรการสังคมกดดัน เช่น ไม่ให้เข้ากลุ่มในชุมชน ไม่ให้มีสิทธิด้านต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

2. การบูรณาการการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตเทศบาลตำบลเมืองพานนั้น ได้ดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้กำหนดให้แต่ละจังหวัด ได้ดำเนินงานโครงการที่เกี่ยวกับการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ในปีงบประมาณ 2559 ได้ดำเนินโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งสกัดกั้นยาเสพติดในพื้นที่ตอนใน โครงการเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ตอนใน โครงการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสนับสนุนงานด้านสายตรวจ ด้านการสืบสวน สอบสวน ด้านการจราจร โครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของหมู่บ้านชุมชนในการรักษาความสงบ โครงการเสริมสร้างความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านสำหรับผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบ (ผรส.) และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง

หน่วยงานในอำเภอพานที่มีบทบาทในการป้องกันปัญหายาเสพติด แต่ละแห่งต่างมีกิจกรรมตามนโยบายของกระทรวงต้นสังกัด รวมทั้งมีการบูรณาการกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังต่อไปนี้

2.1 หน่วยงานสาธารณสุข ได้แก่ โรงพยาบาลพาน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ มีโมเดลเรื่องสร้างความสุข จัดตั้งเป้าหมายให้เกิดศูนย์สามวัย โดยการนำคนรุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ และลูกหลาน มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการดำเนินงานที่เรียกว่า ศูนย์สร้างสุขร่มไทรในโรงพยาบาลอำเภอพาน ที่มีห้องออกกำลังกาย สระว่ายน้ำ ห้องนวด มีห้องประชุมที่จะให้หน่วยงานต่าง ๆ มาใช้ทำกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีโครงการทูบีนัมเบอร์วัน กิจกรรมกินนมชมบอล จากแต่ก่อนเยาวชนไปชมบอลจะมีการดื่มเบียร์ จึงได้เปลี่ยนจากเบียร์เป็นดื่มนมแทน

2.2 สถานีตำรวจภูธรพาน เป็นหลักด้านหน่วยงานฝ่ายป้องกัน และปราบปรามร่วมกับคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมทั้งเชิงรับ ได้แก่ โครงการการศึกษาเพื่อต่อต้านการใช้ยาเสพติดในเด็กนักเรียน หรือโครงการครูแดร์ โครงการหมู่บ้านสีขาว การฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด โครงการสายตรวจอาสา (ตำรวจบ้าน) การตั้งกลุ่มไลน์แจ้งข่าวสารเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด การตั้งด่านตรวจค้นยาเสพติดทั้งที่เป็นด่านถาวร และด่านชั่วคราว เป็นต้น ส่วนกิจกรรมเชิงรุก เช่น การปราบปรามการซื้อขายยาเสพติด การจับกุมผู้เสพยาเสพติด เป็นต้น โดยการทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างวัด บ้าน ชุมชน โรงเรียน และเทศบาลตำบลเมืองพาน

2.3 สถาบันศาสนา โดยวัดทำกิจกรรมการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดให้แก่คนในชุมชน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรพาน โดยหากพบเด็กที่เกี่ยวข้องหรือคาดว่าจะเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะส่งไปปฏิบัติธรรมที่วัดป่าซาง การอบรมปฏิบัติธรรม กิจกรรมการรณรงค์งดเหล้าเข้าพรรษา งดเหล้าในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น บทบาทสำคัญในด้านของพระพุทธศาสนาที่ใช้ขับเคลื่อนในการสร้างชุมชนถือ

ว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบการสร้างชุมชนปลอดยาเสพติดของเทศบาลตำบลเมืองพาน โดยเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน

2.4 เทศบาลตำบลเมืองพาน มีการสำรวจผู้ติดยาเสพติดในชุมชน การประชุมประจำเดือนร่วมกับชุมชน การอบรมให้ความรู้เรื่องยาเสพติด การอบรมด้านอาชีพ รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม เช่น การจัดกีฬาต้านยาเสพติด การสนับสนุนการตั้งด่านตรวจค้นสารเสพติด เป็นต้น

3. ผลการดำเนินงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน

3.1 ด้านการปราบปรามปัญหายาเสพติด หน่วยงานหลักที่ดำเนินงานด้านการปราบปราม ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรพาน มีการดำเนินกิจกรรมเชิงรุกได้แก่ การตั้งด่านตรวจค้นยาเสพติด การคัดกรองผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเข้ามาสู่กระบวนการบำบัด การรักษา และการเยี่ยมบ้าน กิจกรรมที่สำคัญในป้องกันปัญหายาเสพติดในชุมชน ได้แก่ ครูแดร์หรือครูตำรวจ ซึ่งโครงการจะอบรมเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อให้นำความรู้ไปสอนนักเรียนในโรงเรียน โดยจัดเป็นหลักสูตร รายวิชาที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติด พิษภัยของยาเสพติด ตั้งแต่โรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยม นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีกเช่น โครงการสายตรวจอาสา โครงการบ้านสีขาว เป็นต้น

3.2 ด้านการส่งเสริมสุขภาพ หน่วยงานหลักที่ดำเนินงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ โรงพยาบาลพาน โดยมีกลุ่มงานส่งเสริมสุขภาพเป็นฝ่ายรับผิดชอบ เน้นเตรียมกายให้พร้อมสำหรับการเรียนรู้ เน้นการสร้างสังคมและการนำครอบครัว ตั้งแต่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเข้ามาร่วมกับกลุ่มเด็กเปิดพื้นที่ เป็นพื้นที่สีขาวในการศึกษาเข้าไปใช้แหล่งประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีกิจกรรมเด่นได้แก่ การกินนมชมบอล ซึ่งประยุกต์มาจากการกินเบียร์ชมบอล เป็นการเปลี่ยนวิถีกตให้เป็นโอกาส ให้เด็กได้สัมผัสในสิ่งที่เขาอยากจะเข้าใจในสังคมของวัยรุ่น แต่ใช้อาหารเพื่อสุขภาพแทนที่การดื่มเบียร์ ซึ่งทำลายสุขภาพ

3.3 ด้านการสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด หน่วยงานหลักที่ดำเนินงานด้านการสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะด้านงบประมาณ ได้แก่ เทศบาลตำบลเมืองพาน โดยมีท้องถิ่นอำเภอพานเป็นองค์กรพี่เลี้ยง ให้คำปรึกษาในด้านการดำเนินงาน ซึ่งมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน และมอบบทบาทหน้าที่ให้เยาวชนหรือคนที่มีความเสี่ยงจากการเสพยาเสพติดเข้ามาเป็นคณะทำงาน ผลจากการดำเนินงานทำให้ปัญหายาเสพติดในชุมชนลดลงมาก

4. กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาสืบสภาพชุมชน การลงพื้นที่ด้วยกันทั้งสามฝ่าย คือ ตำรวจ ทหาร และผู้นำท้องถิ่น ลงเข้าไปถึงประชาชน เมื่อทราบว่าบ้านที่มีลูกหลานติดยาเสพติด เจ้าหน้าที่เข้าไปคัดกรองคนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการติดตามโดยใช้มาตรการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยสายตรวจอาสา ตำรวจชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ร่วมกับผู้นำชุมชนที่จะเข้าไปร่วมในการประสานงานเพื่อสอดส่องคนที่สุ่มเสี่ยงจะติดยาเสพติด

ขั้นตอนที่ 3 การรับรองครัวเรือน โดยการใช้กิจกรรมบ้านสีขาว ซึ่งเป็นการมอบป้ายให้กับครัวเรือนที่ไม่มีคนในในครอบครัวที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อนำไปติดในบริเวณหน้าบ้านที่เห็นได้ชัดเจน

ขั้นตอนที่ 4 การบูรณาการสู่สถานศึกษา โดยผ่านโครงการครูแดร์หรือครูตำรวจ โครงการครูแดมาตรการเชิงรุกของตำรวจ ซึ่งเป็นนโยบายของผู้บัญชาการตำรวจภาค 5 ซึ่งครูแดร์จะเข้าไปสอนในโรงเรียนอาทิตย์ละครั้ง ให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อให้เยาวชนในโรงเรียน เกิดความรู้ความเข้าใจถึงอันตรายของยาเสพติด และเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย

ขั้นตอนที่ 5 การตักเตือน กรณีเมื่อพบผู้เสพยาเสพติดในครอบครัว ผู้เฒ่า ผู้แก่หรือผู้อาวุโสในชุมชน รวมทั้งผู้นำชุมชน จะช่วยตักเตือนลูกหลานของตัวเอง เพื่อไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

ขั้นตอนที่ 6 การบำบัด ถ้ายังไม่ปรับปรุงตนเอง โดยการเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ตำรวจก็จะลงพื้นที่นำมาสู่ มาตรการบำบัดโดยคนในชุมชน

ขั้นตอนที่ 7 การจับกุมและดำเนินคดี เมื่อบำบัดแล้วยังกลับเข้าไปอีกยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกจะต้องใช้มาตรการจับกุมและดำเนินคดีอย่างจริงจัง

ขั้นตอนที่ 8 การติดตาม ถ้าเข้าสู่การลงโทษแล้วกลับเข้ามาอาศัยในชุมชน จะมีมาตรการติดตามเพื่อไม่ให้กลับเข้าไปสู่วังวลของการเสพยาเสพติด การออกลาดตระเวนในชุมชนโดย อพปร. ในตอนเย็น หรือเวลาที่มีงานประเพณีในชุมชน มีข้อสังเกตว่าคนในชุมชนที่ผ่านศาลหรือกระบวนการยุติธรรมจะออกไปอยู่นอกพื้นที่ ทางครอบครัวบอกว่าไปทำงาน ทำให้ตำรวจก็ไม่สามารถตามข้อมูลได้ ซึ่งจะสุ่มเสี่ยงว่าอาจกลับไปสู่กระบวนการเสพยาเสพติดอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 9 การรักษาสถานะชุมชนเข้มแข็ง ในระดับชุมชนและการหนุนเสริมทางนโยบาย การที่ชุมชนจะมีความเข้มแข็งและเป็นชุมชนที่ปลอดยาเสพติด ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน เทศบาล และหน่วยงานภาครัฐจะต้องเข้ามาช่วยให้ความรู้และทำกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างต่อเนื่อง การใช้ชีวิตให้ครอบครัวมีความอบอุ่นซึ่งจะเป็นเกราะป้องกันไม่ให้ยาเสพติดเข้ามาหาลูกหลาน หรือการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่คนในครอบครัวด้วยหลักไตรสิกขา เป็นทั้งข้อห้าม และข้อปฏิบัติ ให้คนรู้จักยับยั้งชั่งใจ โดยใช้ศีลธรรม

ขั้นตอนที่ 10 การใช้มาตรการทางสังคม โดยการกำหนดเป็นกฎกติกาที่เป็นที่ยอมรับจากคนในชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการกำหนด เรียกว่า ธรรมนูญชุมชนหรือธรรมนูญหมู่บ้าน ที่ประกอบด้วยข้อปฏิบัติ ข้อห้าม และบทลงโทษ ถ้าฝ่าฝืนธรรมนูญของชุมชน นอกจากจะต้องเสียค่าปรับเป็นเงินแล้ว ยังถูกตัดออกจากการได้รับสวัสดิการของชุมชน ซึ่งเป็นมาตรการทางสังคมที่กำหนดขึ้นโดยคนในชุมชนเอง เพื่อควบคุมกันเอง ซึ่งการถูกปฏิเสธจากกลุ่มคนในชุมชน การไม่ได้ยอมรับจากคนในชุมชน การถูกคนในชุมชนติฉินนินทา

และการถูกตัดออกจากระบบสวัสดิการสังคมของชุมชน ถือเป็นรูปแบบของการควบคุมทางสังคม ในกรณีที่สมาชิกละเมิดหรือฝ่าฝืนบรรทัดฐานทางสังคมที่ได้กำหนดขึ้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการป้องกันปัญหายาเสพติดของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ทั้ง 10 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การค้นหาสืบสภาพชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การรับรองครัวเรือน 4) การบูรณาการสู่สถานศึกษา 5) การตักเตือน 6) การบำบัด 7) การจับกุมและดำเนินคดี 8) การติดตาม 9) การรักษาสถานะชุมชนเข้มแข็ง และ 10) การใช้มาตรการทางสังคม เป็นการดำเนินงานภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และแนวคิดการบูรณาการแผนงานและกิจกรรมของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สถานศึกษา สถาบันศาสนา ร่วมกับแกนนำทั้ง 10 ชุมชน ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นทั้งมาตรการการป้องกัน การปราบปราม การส่งเสริมสุขภาพ การอบรมให้ความรู้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กิจกรรมด้านการป้องกันและปราบปราม เช่น การสืบค้นข้อมูล การทำแผนที่จุดเสี่ยง จัดตั้งทีมงาน การตั้งด่านเฝ้าระวัง การประสานการจับกุม โรงเรียนสีขาว กิจกรรมตาสับปะรด ครูตำรวจ รวมทั้งโครงการกิจกรรมตามประเพณีท้องถิ่น เช่น วันสงกรานต์ ทอดผ้าป่าต้านยาเสพติด กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น

ทั้งนี้ วัดและครอบครัวจะมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชน โดยพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการทำกิจกรรมด้านจิตใจ การสั่งสอนอบรมให้ความรู้แก่เด็กเยาวชน บุคคลที่เสี่ยงต่อการเสพยาเสพติดในชุมชน มีการอบรม การบรรยายธรรมะ การเข้าค่ายคุณธรรมทั้งที่เป็นทางการ และที่ไม่เป็นทางการคือการเทศนาสั่งสอนธรรมะให้แก่ญาติโยมที่มาทำบุญใส่บาตร ให้เห็นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เพื่อให้ผู้ปกครองทำบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกหลาน การสอดส่องพฤติกรรม การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตรหลาน ส่วนการใช้มาตรการทางสังคมบทบาทหลักจะอยู่ที่แกนนำชุมชน โดยการสร้างกติการ่วมกันภายในชุมชน ในรูปแบบของกฎระเบียบหมู่บ้าน การกำหนดธรรมนูญชุมชน หรือการตัดสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการต่างๆ ในชุมชน

กระบวนการสร้างสังคมปลอดยาเสพติดของเทศบาลตำบลเมืองพาน ได้วิเคราะห์ตามหลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นแนวทาง และวิธีการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาตามหลักการ 3 ประการ อุดมการณ์ 4 ประการ และ วิธีการ 6 ประการ ประกอบด้วย **หลักการ 3** ประการ คือ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง ไม่ว่าจะด้วยกาย วาจาและใจ 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดีทุกอย่าง และ 3) การทำจิตใจให้ผ่องใส ด้วยการละบาปทั้งปวง ถือศีลและบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน **อุดมการณ์ 4** ประการ คือ 1) ความอดทน คือการอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งกาย วาจา ใจ 2) ความไม่เบียดเบียน คือ การงดเว้นจากการทำร้าย รบกวนหรือเบียดเบียนผู้อื่น 3) ความสงบ คือ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย วาจาและใจ 4. การดับทุกข์ของชีวิต ที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา (นิพพาน) และ

วิธีการ 6 ประการ คือ 1) ไม่ว่าร้าย คือ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือโจมตีใคร 2) ไม่ทำร้าย คือไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) สำรวมในปาติโมกข์ คือความเคารพระเบียบวินัย กติกา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของสังคม 4) รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี พอกินพออยู่ 5) อยู่ในสถานที่สงบสงัด คืออยู่ในสถานที่ที่สงบและมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม 6) การฝึกหัดจิตใจให้สะอาด คือการชำระจิตให้ขาวรอบเสมอ

บรรณานุกรม

กมลพันธ์ พัวพันพัฒนา ปลัดเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**, 10 มีนาคม 2560.

คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. **สถานการณ์ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย ปี 2555 และแนวโน้ม.** กรุงเทพมหานคร : ส่วนข้อมูลเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด สำนักยุทธศาสตร์, 2554.

งานยาเสพติด. **ระเบียบวาระการประชุมคณะกรรมการวางแผนและประเมินผลจังหวัดเชียงราย ประจำปีงบประมาณ 2560 ครั้งที่ 7/2560 วันที่ 26 เมษายน 2560 ณ ห้องประชุมกาสะลองคำ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย.** เอกสารอัดสำเนา, 2560.

เทศบาลตำบลเมืองพาน. **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลเมืองพาน พ.ศ. 2556-2560.** เอกสารอัดสำเนา, มปป.

ธีรภัทร์ คหะวงศ์. คุณภาพชีวิต : "รักชีวิต รักษ์สิ่งแวดล้อม : Lกฮ Is Not The Answer 'ดื่มนม ชมบอล' กิจกรรมสร้างสรรค์ เพิ่มพื้นที่สีขาวให้คอบอลพันธุ์โจ๋", **คมชัดลึก**, 27 กันยายน 2558.

บุญลือ พุทธวงค์ ผู้ใหญ่บ้านฮ่องหลงเหนือ ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์,** 11 มีนาคม 2560.

ปุณณัตถ์ ไชยคำ อาจารย์โรงเรียนเทศบาล 1(บ้านเก่า) ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**, 13 มีนาคม 2560.

ประไพ บุญยืน ประธานชุมชนบ้านเก่า ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**, 11 มีนาคม 2560.

เปรมจิต ยะมงคล ผู้อำนวยการกองการศึกษา เทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์,** 10 มีนาคม 2560.

แผนชุมชนหมู่บ้านฮ่องหลงเหนือ ประจำปี 2559. **ธรรมนูญชุมชนฮ่องหลงเหนือ.** เอกสารอัดสำเนา , มปป.

พระครูธีรกิจโสภณ เจ้าอาวาสวัดป่าซาง และผู้จัดการโรงเรียนชยาภิวัฒน์วิทยา ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**, 13 มีนาคม 2560.

ยุพดี สุทธนู พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ โรงพยาบาลพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**, 14 มีนาคม 2560.

วชิร ดวงแสงทอง นายกเทศบาลตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์,** 10 มีนาคม 2560.

วีรธร เนตรบุตร รองผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์,** 13 มีนาคม 2560.

สมเกียรติ์ ตั้งกิจวาณิชย์ และคณะ. “นิติศาสตร์ของระบบยุติธรรมทางอาญาของไทย”. **รายงานการวิจัย.** 2554.

สถานีตำรวจภูธรพาน, **สายตรวจอาสา,** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://phanpolice.blogspot.com/2008/02 /blog-post_7498.html, [8 มษายน 2560].

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอพาน. **รายงานการประชุมคณะกรรมการวางแผนและประเมินผล จังหวัดเชียงราย ประจำปีงบประมาณ 2560 ครั้งที่ 2/2560 วันที่ 30 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมกาสะลองคำ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย.** เอกสารอัดสำเนา, 2559.

ภาวะผู้นำกับการบริหาร ในยุค Thailand 4.0
Leadership and Administration in Thailand 4.0 Era

พระสมุห์อุทัย อุทยเมธี
สิทธิชัย อุ่นสวน
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำถือว่า เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลตอพฤติกรรมของผู้อื่นในการบริหารองค์กร ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้นำปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบความสำเร็จ ในการทำหน้าที่ความเป็นผู้นำ คือ เป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เหมาะสม คือมีความถ่อมตัว อีกทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่คนที่เป็นผู้นำสามารถที่จะรู้หรือเรียนรู้ในทุกสิ่งได้อย่างรวดเร็ว และมากกว่าคนอื่น การปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและยอมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจ จากข้อมูลใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นจุดอ่อนหรือเรื่องน่าอายจึงกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ มีวิสัยทัศน์ในการมองเห็นถึงทิศทางในระยะไกล แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือความไม่แน่นอนในระยะสั้น โดยการมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์กร การที่ผู้นำพร้อมที่จะสื่อสาร รับฟัง พูดคุย กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยยึดหลักสัปปุริสธรรม ซึ่งเป็นธรรมของสัตบุรุษ ที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของผู้นำ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, การบริหาร, Thailand 4.0

Abstract

Leadership is an administrative process that influences over officers in many organizations. It is also another factor that makes the officers achieve their works. A person who has a leadership qualification is composed of being modest, being able to accept any immediate change, enabling to make decision when gain some new information without shame, having a long-term vision, not being shaken when confronting with any short-term change, offering the chance of the officers' participation on the work process, being ready to communicate, hear, talk to both in and out organizations' people, and holding the Sappurisa Dhamma 7 which is the dhamma of every good person and leader.

Keywords: Leadership, Administration, Thailand 4.0

บทนำ

กล่าวได้ว่า ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์การ ปัจจุบันมีความเชื่อว่า ว่า ผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ จากการที่ผู้นั้นใช้ความพยายามและการทำงานหนัก (Leaders are not born, leaders are made and they are made by effort and hard work) การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิผลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบได้หลายด้วยองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นในภาวะผู้นำเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดในความพอใจของพนักงานในองค์การ รวมถึงการสื่อความหมายที่มีประสิทธิผลโดยภาวะผู้นำที่มีประโยชน์ในขอบข่ายที่สำคัญสามขอบข่าย นั่นคือ กุญแจในการเอาชนะความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในองค์การ

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง สัมพันธภาพในเรื่องของการใช้อิทธิพล ที่มีต่อกันและกันระหว่างผู้นำกับผู้ตามที่มุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสะท้อนถึงวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับ การใช้อิทธิพล (Influence) เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีความตั้งใจที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม โดย Daft (1999) กล่าวว่า อิทธิพล (Influence) หมายถึง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่ไม่ใช่การยอมจำนนและการบังคับ ซึ่งต้องมีลักษณะเป็นการยอมรับซึ่งกันและกัน (Reciprocal) ระหว่างผู้นำกับผู้ตามบุคคลในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว มีความต้องการการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการสร้างและการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่การรักษาสถานภาพเดิม (Status quo) ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการผู้นำไม่ได้เป็นผู้กำหนดแต่เป็นที่วัตถุประสงค์กำหนดร่วมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม อันจะก่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะโน้มน้าวบุคคลให้มุ่งไปสู่ผลสำเร็จที่ต้องการอย่างแท้จริง

ความหมายของภาวะผู้นำในส่วนของ พระธรรมปิฎก ให้ความหมายไว้ว่า “คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันกันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม“

หลักการที่ทำให้เป็นผู้นำนั้นประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ การรู้จักตนเองและค้นหาปรับปรุงตัวเอง ให้รู้จักตัวเอง ให้เกิดความเชี่ยวชาญ เพื่อชี้นำองค์กรสู่สิ่งใหม่ๆ ด้วยความรับผิดชอบและมีการวางแผนในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนในองค์กร รวมถึงเป็นตัวอย่างให้กับพนักงาน และเข้าถึงพนักงานในองค์กรด้วยความเข้าใจ ทำให้สามารถสื่อสารกับคนในองค์กรได้ง่าย เพื่อให้การสื่อความหมายเป็นกุญแจก้าวไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว

แรงจูงใจของภาวะผู้นำ (Leadership motives)

เป็นความจำเป็น, ความต้องการ, แรงกระตุ้น, ความปรารถนา หรือสภาพภายในของบุคคล ซึ่งมีพลังกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่จะบรรลุเป้าหมาย ผู้นำที่มีประสิทธิผลมักมีแสดงลักษณะเด่นด้านแรงจูงใจ ซึ่งมีพลังกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่จะตอบสนองความต้องการด้านการยอมรับ การยกย่อง และความต้องการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต แรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับงานมีดังนี้

1. แรงจูงใจด้านอำนาจ (The power motive)
2. แรงกระตุ้นและแรงจูงใจเพื่อให้เกิดความสำเร็จ (Drive and achievement motive)
3. ยึดมั่นในจริยธรรมการทำงาน (Strong work ethic)
4. ความมุ่งมั่น (Tenacity)

ลักษณะของภาวะผู้นำ

การศึกษาภาวะผู้นำจากคุณลักษณะของผู้นำ (Leader Traits) เป็นวิธีการศึกษาวิธีแรกสุด แต่เนื่องจากการศึกษาไม่สามารถยืนยันได้ว่าคุณลักษณะ (Trait) ของผู้นำแบบใดที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำได้มากที่สุด จึงได้มีผู้ศึกษาถึงลักษณะผู้นำไปในหลายแนวทาง ทั้งในด้านคุณลักษณะ บทบาทหน้าที่ ฯลฯ แต่ในความเป็นจริงนั้นเราสามารถที่จะแบ่งผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leaders) หมายถึง ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงาน เพราะว่าผู้บังคับบัญชานั้นคือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือให้มีอำนาจ หน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎระเบียบขององค์การ

2. ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leaders) คือผู้นำที่ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าในองค์การ แต่สมาชิกในหน่วยให้การยอมรับ และยกย่องให้เป็นผู้นำ เพราะเขามีคุณสมบัติบางประการที่หน่วยงานหรือสมาชิกในองค์การ ต้องการ ให้การยอมรับ หรือให้ความไว้วางใจ เช่น ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้นำไม่ว่าจะเป็นแบบทางการ หรือ ไม่เป็นทางการ ก็คือ จะต้องมีลูกน้อง มีเงื่อนไขในการปกครองต่างๆ เช่น กฎระเบียบ ข้อบังคับ การให้คุณ ให้โทษ ฯลฯ นอกจากนี้ผู้นำยังมีเรื่องของ วิสัยทัศน์ ความซื่อสัตย์ การจัดความสำคัญก่อนหลัง ความสามารถในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงทางบวก ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการสื่อสารที่ดีและมีวินัย

คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผล มีลักษณะดังนี้

1. เป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความก้าวหน้าและบรรลุผลสำเร็จ
2. เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา
3. การจูงใจผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม การติดต่อสื่อสารและมีอิทธิพลเหนือผู้ใต้บังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ของการบริหารที่ดำรงตำแหน่งอยู่
4. ผู้นำมีส่วนทำให้เกิดวิสัยทัศน์ขององค์การและของพนักงาน ซึ่งรวมถึงผู้นำที่สามารถใช้อำนาจ อิทธิพลต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อนำกลุ่มประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วย

5. ผู้นำยังเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม และสามารถนำกลุ่มให้ปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

แนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ

องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในยุคปัจจุบันได้ขยายฐานการศึกษาออกไปอย่างมากมายเพราะวุฒิปัญญาทางการศึกษาและการวิจัยได้เพิ่มพลังทางความคิดให้กับมนุษย์มากรวมไปถึงเทคนิคและกระบวนวิธีการบริหาร การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่สมัย การสื่อสารที่ไร้พรมแดน และการเปลี่ยนแปลงของโลกไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นตัวชี้วัดถึงความมีภาวะผู้นำแทบทั้งสิ้นที่จะก่อให้ผู้นำเกิดขีดความสามารถและศักยภาพในการทำหน้าที่ในการนำองค์กรภาคเอกชนและองค์กรภาครัฐเพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างง่านดาย ซึ่งนักวิชาการมากมายต่างก็พยายามที่จะอธิบายและเสนอภาวะผู้นำตามแบบต่างๆ รวมทั้งคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่จำเป็น อย่างเช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ภาวะผู้นำ จะต้องมีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม[1] รวมทั้งผลรวมของพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ และผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่นและให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ[2] และมีศิลปะ หรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่สามารถจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการสั่งโดยการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการมีมนุษยสัมพันธ์เพื่อให้ร่วมใจกันในการปฏิบัติงานกับตน หรือดำเนินการอย่างได้อย่างหนึ่งจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้[3]

ภาวะผู้นำ จะอธิบายถึงความมีอิทธิพลต่อผู้ตาม และผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นๆเพื่อให้มีทัศนคติ พฤติกรรม และแนวคิดอื่นๆให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันที่จะทำให้จุดมุ่งหมายขององค์การประสบความสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง พยายามที่จะใช้อิทธิพลของตน ในการกระตุ้น ชี้นำ และผลักดัน ให้บุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆตามความต้องการ โดยที่มีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นจุดมุ่งหมาย สิ่งที่สำคัญของภาวะผู้นำที่น่าสนใจย่อมขึ้นอยู่กับ 1) การมีเป้าหมายเดียวกัน 2) การมีอิทธิพลต่อผู้ตามหรืออำนาจทางจิตใจ 3) การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวกับเป้าหมายที่ต้องดำเนินไปให้ถึง 4) ศาสตร์และศิลป์ ทั้งการปกครองและการบริหารมีส่วนสำคัญอย่างมากในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ 5) ความรับผิดชอบ นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำยังมีทฤษฎีต่าง ๆ เข้ามาเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อคุณลักษณะ พฤติกรรม สถานการณ์ และการปฏิรูปแบบสมัยใหม่ ซึ่งคุณสมบัติของภาวะผู้นำตามแนวทฤษฎี 4 ทฤษฎี ได้แก่

---

[1] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2546), หน้า 25.

[2] รังสรรค์ ประเสริฐศรี, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544), หน้า 11.

[3] กิติ ตยัคคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, 2543), หน้า 22.

1.ทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า “บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ” ดังนี้ ประการที่ 1 บุคลิกภาพ (Personality) ประการที่ 2 ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) ประการที่ 3 คุณลักษณะด้านสังคม (Social Skill) และประการที่ 4 คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical Characteristics) [4]

2) ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม ทฤษฎีจะเน้นในเชิงการบริหารองค์การซึ่งเชื่อว่า ‘‘สไตล์ความเป็นผู้นำ’’ ผู้นำจะใช้สไตล์บางอย่างเพื่อที่จะนำบุคคล และกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้ข้อบกพร่องบางอย่างของการศึกษาเชิงคุณลักษณะ นักวิจัยได้หันเหไปพิจารณาพฤติกรรม หรือการกระทำที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิภาพเหมือนกับทฤษฎีเชิงคุณลักษณะ ทฤษฎีพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ที่ผู้นำได้เผชิญอยู่ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวพันกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไรพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกเรียกว่าสไตล์ความเป็นผู้นำ สไตล์ ความเป็นผู้นำ คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ[5]

3) ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์ ทฤษฎีนี้มีผู้นำที่โดดเด่นอย่างมากได้แก่ ฟิลเลอร์ ได้อธิบายทฤษฎีความเป็นผู้ตามสถานการณ์ของเฮอร์เซ่ย์ และแบลนชาร์ดทฤษฎีเส้นทาง-เป้าหมายของเฮ้าส์ทฤษฎีปทัสถานการตัดสินใจของวรูมและเยทตัน เป็นต้น[6]

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป แนวความคิดของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูป หรือความเป็นผู้นำโดยวิสัยทัศน์และบารมี ยังถูกเรียกอีกหลายชื่อ เช่น ความเป็นผู้นำเชิงบันดาลใจ ความเป็นผู้นำเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้นอย่างน้อยมุ่งความสนใจไปใน 4 ประเด็นใหญ่ ๆ 1. การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning) 2. การสร้างค่านิยม (Valuing) 3. การถ่ายทอดและการบันดาลใจ (Articulating and Inspiring) และ4. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication)[7]

กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำในโลกยุคปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะในการสร้างตัวเองให้ผู้อื่นยอมรับที่มีองค์ประกอบมากมายในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย ทั้งด้านบุคลิก ด้านความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ความสัมพันธ์กับผู้ตาม ความเชื่อมั่น เชื่อถือ เชื่อใจจากผู้ตามเป็นสำคัญ นอกจากนี้พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความมีคุณภาพของผู้นำจะต้องแสดงมาโดยการบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพที่เชื่อมโยงกับโครงการสร้างการบริหาร อำนาจและตำแหน่ง พร้อมทั้งการสร้างวิสัยทัศน์ที่โดดเด่นจากองค์กรอื่น ๆ แบบแผนของค่านิยมที่ดีงาม การสร้างแรงบันดาลใจ และการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้แม้เป็นเพียงภาวะผู้นำที่จำเป็นแต่จัดอยู่ส่วนของภายในองค์กรหรือภายในกลุ่มของตนเท่านั้น ซึ่งแนวคิด และทฤษฎีภาวะผู้นำยังมิได้มองถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดหากมองไปแล้วยังพบข้อสงสัยว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมยังไม่สามารถเห็นภาพได้ชัดเจนมากนักเพราะมุ่งไปที่เป้าหมายของตนเองและกลุ่มของตนเองเท่านั้น ซึ่งผิดกับ

---

[4] ยงยุทธ เปลี่ยนผดุง, **“การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”**, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 33.

[5] กิติมา ปรีดีดิลก, **การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อัษราพิพัฒน์, 2529), หน้า 167-173.

[6] สมยศ นาวีการ, **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ,** (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, 2540), หน้า 186.

[7] สมยศ นาวีการ, **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ,** หน้า 225-226.

ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาที่พยายามอธิบายขอบเขตไปไกลกว่ามากมายเพราะมองประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง ซึ่งอาศัยหลักธรรมจากแรงผลักมากกว่าแรงดูดเข้ามา หรือ ที่เรียกว่า การทำงานเพื่อสังคม และพร้อมกับการสร้างสังคมแห่งความสงบ เจริญไปด้วยคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่กลุ่มก้อนของตนเองเท่านั้น แต่ยังมองภาระความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม ดังนั้น กระแสในโลกยุคใหม่ของภาวะผู้นำมิใช่จะแสดงภาพลักษณ์ของความสำเร็จเท่านั้น แต่ภาพที่ออกจะตรงกับสภาพความเป็นจริงของสังคมมากที่สุด จะต้องมีผลงานอันประจักษ์ชัดเจน ไม่สร้างภาพหลอกลวงให้กับประชาชนเกิดความเชื่อมั่น เชื่อถือและเชื่อใจ พร้อมที่จะนำทุกสังคมไปสู่ความรุ่งโรจน์ ทันสมัยโดยพร้อมเพรียงกัน

หลักธรรมสำหรับผู้บริหาร

หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นหลังธรรมที่ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยซึ่งเป็นคำสอนที่ทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ที่กล่าวอย่างนี้เพราะว่าหลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริง สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า สัจธรรม ปฏิบัติได้เห็นผลได้อย่างแท้จริงอยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับงานมากที่สุด สำหรับผู้บริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือและเป็นแนวทางในการปฏิบัติมากมาย แต่ในที่นี้จะพูดถึง หลักสัปปุริสธรรม 7 ที่เป็นธรรมสำหรับผู้บริหารในยุกต์ Thailand 4.0 ควรจะมีในการบริหาร

หลักสัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษธรรม ที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของคนดีคำว่า **สัตบุรุษ** หมายถึง คนที่มีความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ คือมีพฤติกรรมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือเรียบร้อยดีไม่มีโทษ เป็นผู้มีจิตสงบระงับจากบาปอกุศลธรรม ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ในที่นี้มีกุศลธรรม 7 ประการเป็นเครื่องพิสูจน์ให้ทราบได้ชัดว่า เมื่อมีประจำในจิตสันดานของบุคคลใด บุคคลนั้นไม่ว่าจะเป็นสตรีหรือบุรุษ ย่อมได้รับการขนานชื่อว่า **สัตบุรุษ**

หลักสัปปุริสธรรม มีองค์ 7 ประกอบด้วย ธัมมัญญุตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักผล อัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญุตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสัญญุตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นผู้รู้จักบุคคล

สัปปุริสธรรม 7 (ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี - qualities of a good man; virtues of a gentleman)

1. ธัมมัญญุตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ

2. อัตถัญญุตา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างต่อองค์กร

3. อัตตัญญุตา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. มัตตัญญุตา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑอาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

5. กาลัญญุตา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา

6. ปริสัญญุตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร ตามสมควรแก่เหตุและปัจจัย

7. ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิหรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร [8]

ไทยแลนด์ 4.0 คือ

Thailand 4.0 เป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยในยุค 1.0 เป็นยุคเกษตรกรรม จากนั้นกลายเป็นยุค 2.0 ที่มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยงานหรือเป็นยุคของอุตสาหกรรมเบา ในขณะที่ยุค 3.0 เป็นยุคอุตสาหกรรมหนักและมีการลงทุนจากต่างชาติ อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจในยุค 3.0 ยังมีความเปราะบางต่อสถานการณ์โลก และประเทศไทยยังไม่สามารถก้าวข้ามความเป็นประเทศรายได้ปานกลางได้ ดังนั้นจึงนำมาสู่ Thailand 4.0 ที่เน้นที่การแก้ปัญหาให้ประเทศหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง เราจึงต้องพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า New Economy Model มีการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประชาชนสามารถสร้างรายได้ได้ด้วยตนเอง ต้องมีการปฏิรูปทั้งโครงสร้างในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ การเกษตร การศึกษา และแรงงาน จากระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตโดยใช้แรงงาน เครื่องจักร และทรัพยากร เปลี่ยนมาเป็นการผลิตบนฐานความรู้และเทคโนโลยี โดยมีการดึงสถาบันวิจัยระดับโลกเข้ามาตั้งในประเทศไทย และมีความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และสถาบันการเงิน ให้มากขึ้น ที่เรียกว่าประชารัฐ โดยมีเป้าหมายให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายใน 3-5 ปีในการสร้างโมเดล Thailand 4.0 หรือ "ประเทศไทย 4.0" หรือ "ไทยแลนด์ 4.0" ที่เป็น Value-based Economy นั้น ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต เน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ 5 อุตสาหกรรมหลัก ได้แก่ 1.อาหาร การเกษตร และ เทคโนโลยีชีวภาพ (Food,

[8] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 211.

Agriculture & Bio-tech)2.สุขภาพ สุขภาพ และชีวภาพการแพทย์ (Health, Wellness & Bio-Medical) 3.อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และอิเล็กทรอนิกส์ (Smart Devices, Robotics & electronics) 4.เทคโนโลยีดิจิตอล และฝังตัว (Digital & Embedded Technology) 5.สร้างสรรค์ วัฒนธรรมและบริการมูลค่าสูง (Creative, Culture & High Value Service)

ส่วน Industry 4.0 มีจุดเริ่มต้นมาจากประเทศเยอมันนี ที่ต้องการเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีของโลก โดยนำสถาบันการศึกษา นโยบายรัฐ สถาบันวิจัย และอุตสาหกรรมมาร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ ในอันที่จะทำให้เทคโนโลยีการผลิตในประเทศสามารถทำได้อย่างอัตโนมัติและมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล โดยผ่าน cyber-physical system (CPS), Internet of Things (IoT) และ Cloud Computing เช่น ในการสร้าง Smart Factory ที่ติดตั้ง sensor ในส่วนต่าง ๆ ของโรงงานแล้วนำไปแสดงผลให้มนุษย์เข้าใจและสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว หรือใช้ระบบคอมพิวเตอร์แบบเวลาจริงตัดสินใจอย่างชาญฉลาดอัตโนมัติ โดยใช้แรงงานมนุษย์ให้น้อยที่สุด

ผู้นำยุคไทยแลนด์ 4.0

ผู้นำยุคไทยแลนด์ 4.0 ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบเดิมๆ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ Disrupt ที่ทำให้รูปแบบ และวิธีการดำเนินธุรกิจเดิมๆ ล้าสมัย ก็มีคำถามหนึ่งเกิดขึ้นว่าแล้วคุณลักษณะของผู้นำในยุค 4.0 จะต้องเปลี่ยนหรือแตกต่างจากในอดีต Global Center for Digital Business Transformation ได้ทำการสำรวจผู้บริหารมากกว่าพันคนทั่วโลก เพื่อแสวงหาพฤติกรรมและความสามารถของผู้นำในยุค Disruption ว่าควรจะประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง และพบว่าส่วนใหญ่แล้วคุณลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จในยุค 4.0 ไม่ได้ต่างจากผู้นำในอดีต แต่ก็มีคุณลักษณะสี่ประการที่โดดเด่นออกมาสำหรับยุคปัจจุบัน ประกอบด้วย

1. ความถ่อมตัวหรือ Humble ซึ่งคือการที่ผู้นำพร้อมที่จะยอมรับว่าบุคคลอื่น มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญมากกว่าตนเอง และพร้อมที่จะขอความรู้และรับฟังผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งในเรื่องของความถ่อมตัวนี้ บางตำราก็เรียกให้จำเพาะไปเลยว่า Intellectual Humility หรือความถ่อมตัวทางปัญญา

ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบัน ความรู้ ข้อมูลต่างๆ มีการแพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงและรวดเร็ว ทุกๆ คนมีโอกาสในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เท่ากันหมด อีกทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่คนที่เป็นผู้นำสามารถที่จะรู้หรือเรียนรู้ในทุกสิ่งได้อย่างรวดเร็วและมากกว่าคนอื่น

ดังนั้นความถ่อมตัวทางปัญญานั้นคือการที่ผู้นำยอมรับว่าในหลายๆ เรื่องคนอื่นมีความรู้มากกว่าผู้นำ ดังนั้นผู้นำก็พร้อมที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะใช้ประโยชน์จากความรู้ของผู้อื่นเพื่อประโยชน์ขององค์กร ผู้นำในยุค 4.0 จะต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้นเร็วเกินกว่าที่ผู้นำเพียงคนเดียวจะสามารถที่จะติดตามและเรียนรู้ทุกอย่างได้ทัน

2. การปรับตัว หรือ Adaptable นั้นหมายถึงการยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การตัดสินใจที่ผ่านมาอาจจะผิดพลาด และผู้นำจะต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจจากข้อมูลใหม่ๆ ที่ได้รับในอดีต การที่ผู้นำเปลี่ยนการตัดสินใจไปมาอาจจะดูแล้วเป็นจุดอ่อนและผิดหลักของความเป็นผู้นำที่

ดี แต่ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงเกิดอย่างรวดเร็ว ผู้นำจะได้รับข้อมูลใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นความสามารถในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและยอมที่จะเปลี่ยนการตัดสินใจ จากข้อมูลใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่มองว่าเป็นจุดอ่อนหรือเรื่องน่าอายจึงกลายเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำยุค 4.0

3. มีวิสัยทัศน์ หรือ Visionary คือความสามารถในการมองเห็นถึงทิศทางในระยะไกล แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือความไม่แน่นอนในระยะสั้น

4. การมีส่วนร่วม หรือ Engaged คือการที่ผู้นำพร้อมที่จะสื่อสาร รับฟัง พูดคุย กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมกลายเป็นกลไกหนึ่งที่ผู้นำจะทั้งได้รับข้อมูล ความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา และในทางกลับกันก็เป็นช่องทางให้ผู้นำได้สื่อสารถึงทิศทางและการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

นอกเหนือจากคุณลักษณะที่สำคัญทั้งสี่ประการข้างต้นแล้ว ผู้นำในยุค 4.0 ยังจะต้องมีพฤติกรรมที่สำคัญอีกสามประการที่ส่งเสริมให้สามารถบริหารงานในสภาพแวดล้อมที่ Disrupt อยู่ตลอดเวลา ได้แก่

- Hyperawareness หรือการที่ไม่หยุดที่จะติดตามการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์กรตลอดเวลา เพื่อแสวงหาโอกาสและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น

- Making Informed Decisions หรือการใช้ข้อมูลและข่าวสารต่างๆ ในการตัดสินใจ ทำให้การตัดสินใจต่างๆ มาจากข้อเท็จจริง

- Executing at Speed หรือ การเคลื่อนไหวและตัดสินใจที่รวดเร็ว โดยให้ความสำคัญกับความเร็วมากกว่าความสมบูรณ์[9]

บทสรุป

ภาวะผู้นำในยุค 4.0 ในการพัฒนาและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา ตระหนักรู้ในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค ควรยึดหลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย ธัมมัญญุตา เป็นผู้รู้จักเหตุ อัตถัญญุตา เป็นผู้รู้จักผล อัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักตน มัตตัญญุตา เป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญุตา เป็นผู้รู้จักกาล ปริสัญญุตา เป็นผู้รู้จักบริษัท ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา เป็นผู้รู้จักบุคคล ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงสภาวะที่ผู้นำควรยึดถือและเป็นแนวทางในการวางตัว ความเป็นผู้ถ่อมตัว พร้อมที่จะยอมรับว่าบุคคลอื่น มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญมากกว่าตนเอง ซึ่งผู้นำนั้นต้องเปิดใจกว้างรับฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นและพร้อมที่จะขอความรู้จากภายในและภายนอกองค์กร เนื่องจากในยุค 4.0 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้นเร็วเกินกว่าที่ผู้นำเพียงคนเดียวจะสามารถที่จะติดตามและเรียนรู้ทุกอย่างได้ทัน

ผู้นำจึงต้องมีวิสัยทัศน์มองเห็นถึงทิศทางในระยะไกล เป็นผู้รู้จักกาล รู้จักเหตุผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักการ รู้จักบริษัท รู้จักบุคคล ผู้นำที่ดีอาจไม่ใช้คนนำไปสู่ความสำเร็จเสมอไป ในบางครั้งบทบาทผู้นำที่ดีก็จำต้องเป็นผู้ตามที่ดี ตามอำนวยการเรียนรู้ให้กับลูกน้อง และคอยเป็นผู้ผลักดันด้วยความ

[9] พสุ เดชะรินทร์.คอลัมนิสต์ประจำคอลัมน์ "มองมุมใหม่[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641042 [20 กรกฎาคม 2561].

เข้าใจและใช้หัวใจสัมผัส” หนทางความสำเร็จและความสุขในการทำงานก็จะเพิ่มขึ้น โดยการสื่อสาร รับฟัง พูดคุย กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อเปิดกว้างในการเสนอความคิดเห็น ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ต้องอาศัยการสื่อสารที่ชัดเจนและมีส่วนร่วม เพื่อจะได้ค้นคว้าหาความรู้ใหม่ๆแล้วมาแบ่งปันกัน

บรรณานุกรม

กิติ ตยัคคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร : เปลวอักษร, 2543.

กิติมา ปรีดีดิลก. **การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร : อัษราพิพัฒน์, 2529.

พสุ เดชะรินทร์.คอลัมนิสต์ประจำคอลัมน์ **"มองมุมใหม่",** [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/641042 [20 กรกฎาคม 2561].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

_____. ภาวะผู้นำ : **ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2546.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ยงยุทธ เปลี่ยนผดุง. **“การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”.** คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร : ธนธัชการพิมพ์, 2544.

สมยศ นาวีการ. **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, 2540.

คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ
Synonymous Compounds in the Northern Dialect

สุบินรัตน์ รัตนลา
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความคำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอเป็นตัวอย่างในเรื่อง โครงสร้างและความหมาย ขอบเขตของคำว่า “ถิ่นเหนือ” คือ 8 จังหวัดภาคเหนือ ที่ใช้ภาษาพื้นเมืองเป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน

โครงสร้างของคำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ มี 3 ประเภท คือ คำซ้อน 2 พยางค์ คำซ้อน 4 พยางค์ และคำซ้อนมากกว่า 4 พยางค์ ความหมายของคำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ มี 3 ประเภท ได้แก่ ซ้อนแล้วความหมายปรากฏอยู่ที่หน่อยคำต้นหรือหน่วยคำท้ายเพียงหน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่งอีกหน่วยคำหนึ่งไม่มีความหมาย เป็นการซ้อนเพื่อเสียง ซ้อนแล้วความหมายปรากฏทั้ง 2 หน่วยคำ และซ้อนแล้วความหมายปรากฏเด่นอยู่ที่หน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่ง อีกหน่วยคำหนึ่งช่วยเน้นความหมาย

คำสำคัญ: คำซ้อน, ภาษาถิ่นเหนือ

Abstract

The objective of this article is to present examples of structure, meaning, and scope of the Northern dialect in 8 provinces, Mae Hong Son, Chiang Mai, Lamphun, Lampang, Chiang Rai, Phayao, Phrae, and Nan.

The article found that there are three types of synonymous compounds structure in the Northern dialect. Its structure is composed of two syllables, four syllables and more than four syllables. The lexical meanings of synonymous compounds were classified into three types; the first one having a meaning at either the initial or the final word while the other word had no meaning; the second one for rhyme having meanings of both words, and the third one having meaning of only one word while the other helped emphasize the meaning.

Keywords: Synonymous Compounds, the Northern Dialect

บทนำ

ภาษาไทย เป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลภาษาคำโดด ที่ลักษณะของคำส่วนใหญ่เป็นคำพยางค์เดียว ซึ่งจะสังเกตได้จากคำพื้นฐานในภาษาไทย เช่น พ่อ แม่ ดิน น้ำ ช้าง ม้า เป็นต้น แต่ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงจากคำพยางค์เดียวเป็นคำหลายพยางค์ นับเป็นวิธีการสร้างคำใหม่ ซึ่งมีอยู่หลายวิธี คือ การสมาส การสนธิ การประสม การซ้ำคำ และการซ้อนคำ การซ้อนคำ หรือ “คำซ้อน” เป็นอีกหนึ่งประเภทที่นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทย เป็นวิธีการสร้างคำที่ทำให้มี “คำใหม่” เพิ่มขึ้นในภาษาทำให้ภาษาไทยเจริญงอกงาม

คำซ้อน คือ การนำคำที่มีความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน หรือตรงกันข้ามกัน ซึ่งเป็นคำประเภทเดียวกันมาซ้อนเข้าคู่กัน เพื่อให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น[1] ซึ่งสอดคล้องกับนพดล จันทร์เพ็ญ[2] ที่ให้ความหมายของ คำซ้อน ไว้ว่า หมายถึง คำสองคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันหรือประเภทเดียวกันนำมาคู่กันเพื่อให้เกิดความหมายชัดเจนขึ้น เช่น รักใคร่ หลงใหล บ้านเรือน และ กรรณิการ์ วิมลเกษม[3] กล่าวว่า คำซ้อน เป็นการนำหน่วยคำอิสระที่มีความหมายเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน ทำนองเดียวกัน หรือความหมายตรงกันข้าม ตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป มารวมกันเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใกล้เคียงคำเดิมหรือเกิดความหมายใหม่หรือมีความหมายกว้างออกไปก็ได้

คำซ้อน นอกจากจะปรากฏในภาษาไทยกลางแล้ว ยังปรากฏในภาษาถิ่นต่างๆ อีกเช่นกัน คือ ภาษาถิ่นใต้ เช่น เกี่ยวข้อง เข็ดหลาบ ภาษาถิ่นอีสาน เช่น กองกอย หมายถึง หงอยเหงา ซะซายยายยัง หมายถึง กระจัดกระจาย และภาษาถิ่นเหนือ เช่น เก้าเง้า หมายถึง ต้นตอ คับจ๋ำ หมายถึง บังคับ เป็นต้น

ตารางแสดงสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงวรรณยุกต์ในบทความ คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ

สัญลักษณ์	แทนเสียง	แทนเสียง	แทนเสียง	แทนเสียง
∃	เอก			
&		โท		
≅			ตรี	
⊥				จัตวา

บทความ “คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ” มีวัตถุประสงค์นำเสนอเพื่อเป็นตัวอย่างซึ่ง “คำซ้อน” อื่นๆ ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก

---

[1] วิเชียร เกษประทุม, **หลักภาษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: พ.ศ. พัฒนา จำกัด, 2557), หน้า 58.

[2] นพดล จันทร์เพ็ญ, **หลักการใช้ภาษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: เจเนซิส มีเดียคอม จำกัด, 2557), 21.

[3] กรรณิการ์ วิมลเกษม, **ภาษาไทยถิ่นเหนือ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2549), หน้า 68.

"คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ" ผู้เขียนจะนำเสนอ 2 ประเด็น ได้แก่

1. โครงสร้าง
2. ความหมาย

โครงสร้าง

1. คำซ้อน 2 พยางค์ 1) คำซ้อน 2 พยางค์ พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 2 มีพยัญชนะต้นเหมือนกัน

- สระเสียงสั้นกับสระเสียงสั้น ตัวอย่าง เช่น

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2	คำซ้อน
กั๊ด / kat& / ความหมาย: จุก, แน่นในท้อง	ไก้ / kaj& / ความหมาย: บวม, พอง, ขึ้นอืด	กั๊ดไก้ / kat& ka&i / ความหมาย: จุก, เสียด, แน่นในท้อง จนไม่สามารถจะรับประทานอาหารเข้าไปได้อีก
เก้า / ka&w / ความหมาย: ต้น	ก๊ก / kok≅ / ความหมาย: โคน, ต้น, ลำต้น	**เก้า ก๊ก** / ka&w kok≅ / ความหมาย: ต้นตอ, ริเริ่ม โดยปริยายหมายถึง ผู้นำในงาน หรือเรื่องนั้นๆ
เก๊าะ / k>?≅ / ความหมาย: จับหรือยึดสิ่งใดไว้เพื่อทรงอยู่	ก๋ำ / ka⊥m / ความหมาย: กำ - เอานิ้วมือโอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, งอนิ้วมือจับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้	**เก๊าะก๋ำ** / k>≅? ka⊥m / ความหมาย: จับ, กุม, ยึดไว้ อาจจะจับยึดอยู่กับที่ หรือเกาะกุมแล้วเดินตาม เช่น อาการเกาะ หรือยึดแขนคนแล้วเดินตามไป
ญ่อย / n)>&j / ความหมาย: เป็นชิ้นเล็กๆ พูดมาก, พูดไม่รู้จักจบ จนเป็นที่รำคาญของคนอื่น	ญำ / n)am / ความหมาย: ขยำ, ขยำให้แหลก	**ญ่อยญำ** / n)>&j n)am / ความหมาย : เป็นชิ้นเล็กๆ , พร่ำพูด, พูดไร้สาระ, พูดไม่มีแก่นสาร

- สระเสียงสั้นกับสระเสียงยาว ตัวอย่าง เช่น

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2	คำซ้อน
ก๊น / kon≅ / ความหมาย: ส่วนเบื้องล่างหรือส่วนท้ายของลำตัว	ก๋อย / k>:⊥j / ความหมาย: ในที่นี้ไม่มีความหมายแต่ซ้อนเข้ามาเพื่อ	**ก๊นก๋อย** / kon≅ k>:⊥j / ความหมาย: ส่วนเบื้องล่างหรือส่วนท้ายของลำตัว

	เสียง	
เก๊บ / kep≅ / ความหมาย: เก็บ – เอาไป หรือเอามาจากที่	กวาด / kwa:∃t / ความหมาย: ทำให้เตียนหรือหมดฝุ่นละออง ด้วยไม้กวาด	**เก๊บ กวาด** / kep≅ kwa:∃t / ความหมาย: ทำความสะอาดให้ดูเรียบร้อย งามตา

- สระเสียงยาวกับสระเสียงยาว ตัวอย่าง เช่น

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
ก้าย / ka:&j / ความหมาย: เบื่อ	แกน / ke:n / ความหมาย: ในที่นี้ไม่มีความหมายแต่ซ้อนเข้ามาเพื่อเสียง	**ก้ายแกน** / ka:&j ke:n / ความหมาย: เบื่อหน่าย, รำคาญ, ไม่อยากอยู่ เช่น ไม่อยากอยู่ต่อไปเพราะคอยนานแล้ว ไม่อยากทำต่อไปเพราะทำไม่ได้
ถาก / tha:∃k/ ความหมาย: ฟันให้เตียนโดยใช้มีด หรือพร้า	ถาง / tha:⊥n / ความหมาย: ฟันให้เตียน โดยใช้มีด หรือพร้า	**ถากถาง** / tha:∃k tha:⊥n / ความหมาย: ฟันให้เตียน เช่น ใช้มีดฟัน, ค่อนว่า, มีเจตนาว่าให้เจ็บใจ
ฝู /fu:⊥ / ความหมาย : ไม่มีความหมาย ซ้อนเพื่อเสียง	ฝา / fa:⊥ / ความหมาย: เครื่องกั้น หรือเครื่องกั้นแบ่งห้องของตัวโรงเรือน	**ฝูฝา** /fu:⊥ fa:⊥ / ความหมาย: ฝา เช่น ฝาผนัง ฝาบ้าน

- สระเสียงยาวกับสระเสียงสั้น ตัวอย่าง เช่น

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
กีด / ki:∃t / ความหมาย: แคบ, ขวาง	กั๊บ / kap≅ / ความหมาย: คับ - มีขนาดไม่พอดีกัน ทำให้แน่น ตึง หรือฝืด	**กีด กั๊บ** / ki:∃t kap≅ / ความหมาย: คับแคบ กีดขวาง เพราะมีคนหรือสิ่งของอยู่มาก
เกี้ยด / kia&t / ความหมาย: โกรธ, โมโห	กุน / kun / ความหมาย: ไม่มีความหมายซ้อนเข้ามาเพื่อเสียง	เกี้ยด กุน / kia&t kun / ความหมาย: โกรธ, โมโห
โจ้ก / co:&k / ความหมาย: โชค - สิ่งที่นำผลดีมาให้ เช่น โชคดี	ไจ / caj ความหมาย: ชัย - การชนะ, ความชนะ	**โจ้กไจ** / co:&k caj / ความหมาย: โชคดี, มีชัยชนะ จะใช้ประกอบกับคำว่า มี คือ “มีโจ้กมีไจ”

เพี้ยว / phiaw≅ / ความหมาย: เก็บ, เก็บกวาด	พัด / phat≅ / ความหมาย: ปัด - ทำให้หมดไป หรือพ้นไปด้วยการพัดหรือโบก	**เพี้ยวพัด** / phiaw≅ phat≅ / ความหมาย: เก็บ, เก็บกวาด ทำความสะอาด
ล้า /la:≅ / ความหมาย: ช้า, ทีหลัง	ลุน / lun / ความหมาย: ทีหลัง	**ล้าลุน** /la:≅ lun / ความหมาย: ช้า, ทีหลัง, ไม่ทันผู้อื่น

2) คำซ้อน 2 พยางค์ พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 2 มีพยัญชนะต้นต่างกัน ตัวอย่าง ดังนี้

- สระเสียงสั้นกับสระเสียงสั้น ตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2	คำซ้อน
กั๊ด / kat& / ความหมาย: อิ่มมาก	ญึ่ง / n)uu&n / ความหมาย อิ่ม, ท้องพอง / ท้องโตขึ้น	**กั๊ดญึ่ง** / kat& n)uu&n / ความหมาย : จุก, เสียดแน่นในท้อง
คับ / khap≅ / ความหมาย: บังคับ	จ๋ำ / cam⊥ / ความหมาย: บังคับ	**คับจ๋ำ** / khap≅ cam⊥ / ความหมาย: บังคับขู่เข็ญ

- สระเสียงสั้นกับสระเสียงยาว ตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2	คำซ้อน
ก๋วน / kua⊥n / ความหมาย: รบกวน - ทำให้เกิดความ รำคาญ	ควี / khwi: / ความหมาย: รบกวน - ทำให้เกิดความรำคาญ	**ก๋วนควี** / kua⊥n khwi: / ความหมาย: รบกวน - ทำให้เกิดความ รำคาญ (โดยทั่วไปจะใช้กับเด็ก)
ไก้ / kaj& / ความหมาย: ขึ้นอืด, พอง,	ปอง / p>:n / ความหมาย: พอง, พองขึ้น	**ไก้ปอง** / kaj& p>:n / ความหมาย: บวมเป่ง, ตึง

บวม		เช่น หน้าท้องตึง
ขำ / kha⊥m / ความหมาย: คาอยู่, ติดอยู่	กา / ka: / ความหมาย: คาอยู่, ติดอยู่	**ขำกา** / kha⊥m ka: / ความหมาย: ค้างคา, ติดกับ, ติดอยู่

- สระเสียงยาวกับสระเสียงยาว ตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
กั๋ว / kua⊥ / ความหมาย: กลัว	หย้าน / n)a:n≅ / ความหมาย: กลัว	**กั๋วหย้าน** / kua⊥ n)a:n≅ / ความหมาย : กลัว, มักจะกลัว, ไม่กล้า
ขาม / kha:⊥m / ความหมาย: เกรง, คร้าม. หวาด	อาย / ?a:j / ความหมาย: รู้สึกกระดาก, ขายหน้า	**ขามอาย** / kha:⊥m ?a:j / ความหมาย: กระดาก, อาย, ขายหน้า

- สระเสียงยาวกับสระเสียงสั้น ตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
เกี้ยด / kiat⊥ / ความหมาย: โกรธ, ขุ่นเคืองในใจ, ไม่พอใจ	ขุ่น / khu∃n / ความหมาย: ขุ่นเคือง - โกรธกรุ่นๆ อยู่ในใจ	**เกี้ยดขุ่น** / kiat⊥ khun∃ / ความหมาย : โกรธ, โมโห
ขอย / kh>:⊥j / ความหมาย: อิจฉา	ญวน / n)uan / ความหมาย : ความอยาก, ความต้องการ, ความปรารถนา	**ขอยญวน** / kh>:⊥j n)uan / ความหมาย : อิจฉา, อยากได้, อยากมี เหมือนคนอื่นเขา

3) คำซ้อน 2 พยางค์ พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 2 พยัญชนะต้นต่างกัน สระเหมือนกัน ตัวสะกดเหมือนกัน คำซ้อน ประเภทนี้ มีความไพเราะนุ่มนวล ที่เสียงสัมผัสของสระและตัวสะกดตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
ก๋าน / ka:n⊥ / ความหมาย: งานที่ต้องทำ	งาน / na:n / ความหมาย: สิ่งที่ต้องทำ	**ก๋านงาน** / ka:n⊥ na:n / ความหมาย: การงาน- สิ่งหรือเรื่องที่ต้องทำ
จ๊อม / c>m≅ / ความหมาย: รวมเป็นกอง ให้ดูเรียบร้อย	ฮอม / h>:m / ความหมาย: รวมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่	**จ๊อมฮอม** / c>m≅ h>:m / ความหมาย: ทำให้รวมเป็นกอง หรือเป็นกลุ่ม เป็นหมวดหมู่ ไม่ให้แตกกระจัดกระจาย

4) พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 2 มีพยัญชนะต้นต่างกัน สระเหมือนกัน ไม่มีตัวสะกด ตัวอย่าง ดังนี้

คำเดี่ยวพยางค์ที่ 1	**คำเดี่ยวพยางค์ที่ 2**	**คำซ้อน**
ด่า / da:∃ / ความหมาย: ใช้ถ้อยคำว่าคนอื่น ด้วยคำหยาบช้า	ว่า / wa:& / ความหมาย: พูด, พูดจาติเตียน	**ด่าว่า** / da:∃ wa:& / ความหมาย: ด่า, พูดให้อีกฝ่ายหนึ่งเจ็บใจ
อู๊ / ?u:≅ / ความหมาย: พูด	ฟู่ / fu:& / ความหมาย: พูด	**อู๊ฟู่** / ?u:≅ fu:& / ความหมาย: พูดคุย, สนทนา

2. คำซ้อน 4 พยางค์

2.1 พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 3 เป็นคำคำเดียวกัน ตัวอย่าง เช่น

คำซ้อน 2 พยางค์	คำใหม่	คำซ้อน 4 พยางค์
หูต่ำ / hu:⊥ ta:⊥ / ความหมาย: หู ตา	เจ้น / cen& / ความหมาย: ช่วง, ระยะ	**เจ้นหูเจ้นต่ำ** / cen& hu:⊥ cen& ta:⊥ / ความหมาย: ช่วงของสายตา ส่วนมากจะใช้ต่อจากคำว่า ซุด / sut / เป็น ซุดเจ้นหูเจ้นต่ำ คือ สุดสายตา
ขอกแคม /kh>:∃k kh£:m / ความหมาย ด้านข้าง, ริม สุดขอบ, รอบนอก	ตั๊ง / tan≅ / ความหมาย ด้าน, ทาง, บริเวณ	**ตั้งขอกตั้งแคม** / tan≅ kh>:∃k tan≅ kh£:m / ความหมาย ด้านริมสุด, ทางด้านข้าง, ทางขอบ, ทางรอบนอก

2.2 พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 3 เป็นคำกริยา ตัวอย่าง เช่น

คำซ้อน 2 พยางค์	คำใหม่	คำซ้อน 4 พยางค์
ไค้เมื่อย / khaj≅ muuaj / ความหมาย: เป็นไข้, ปวดเมื่อยทั่วทั้งตัว	คี้ / khi: / ความหมาย: มักจะ, มาก, มากขึ้น, มากมาย	**คี้ ไค้คี้เมื่อย** / khi:≅ khaj≅ khi:≅ muua&j / ความหมาย: มักจะเป็นไข้, มักจะปวดเมื่อยตามตัว
ป่าโข่ / pa:∃ kho:∃ / ความหมาย: ป่า, ที่รกด้วยต้นไม้และกิ่งไม้	เค้า / khaw≅ / ความหมาย: อาการที่เคลื่อนเข้าไปข้างใน	**เค้าป่าเค้าโข่** / khaw≅ pa:∃ khaw≅ kho:∃ / ความหมาย: เข้าไปในป่า, เข้าไปในที่รก

2.3 พยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 3 เป็นคำวิเศษณ์ ตัวอย่าง เช่น

คำซ้อน 2 พยางค์	คำใหม่	คำซ้อน 4 พยางค์
ฮ่อมฮู / h>m& hu: / ความหมาย: แคบ,ขึ้นเนิน	กู้ / ku:& / ความหมาย: ทุก	กู้ **ฮ่อม** กู้ **ฮู** / ku:& h>m& ku:& hu: / ความหมาย: ทุกที่ทุกทาง, ทุกหนทุกแห่ง
บ้านจอง / ba:n& c>:n / ความหมาย: บ้าน	ไก๊ / kaj≅ / ความหมาย: ใกล้	**ไก๊บ้านไก๊จอง** / kaj≅ ba:n& kaj≅ c>:n / ความหมาย: ใกล้บ้าน
หอเฮือน / h>:⊥ huuan / ความหมาย: บ้านเรือน	ไก๋ / kaj≅ / ความหมาย: ไกล	**ไก๋หอไก๋เฮือน** / kaj≅ h>:⊥ kaj≅ huuan / ความหมาย: ไกลบ้าน, ห่างไกลบ้านเรือน

3. คำซ้อนมากกว่า 4 พยางค์ ตัวอย่าง เช่น

3 พยางค์แรก	2/3 พยางค์หลัง	คำซ้อน
ขอสูมา / kh>:& su: ma: / ความหมาย: กล่าวขอโทษ	ลาโต้ด / la: to⊥:t / ความหมาย: ขอโทษ	ขอสูมา / kh>:& su: ma: / ลาโต้ด / la: to⊥:t / ความหมาย: ขอโทษ, ขอโทษด้วยสำนึกผิด
ซับปะลี้ / sa≅p pa∃? li≅: / ความหมาย: พูดกลับกลอก, เชื่อไม่ได้	ลิ้นปิ๊น / li⊥n pi≅n/ ความหมาย: พูดไม่อยู่-กับร่องกับรอย	ซับปะลี้ / sa≅p pa∃? li≅: / ลิ้นปิ๊น / li⊥n pi≅n/ ความหมาย: สับปลับ, เชื่อไม่ได้, โกหก พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย
ปากหลายลิ่น/pa∃:k la&:j li⊥n / ความหมาย: พูดกลับกลอก	ปิ๊นหลายกำ / pi≅n la&:j kam/ ความหมาย: พลิกคำพูด	ปากหลายลิ่น/ pa∃:k la&:j li⊥n /ปิ๊น หลายกำ / pi≅n la&:j kam/ ความหมาย: พูดกลับกลอก, กลับคำพูด

ความหมาย

1. ซ้อนแล้ว ความหมายปรากฏอยู่ที่หน่วยคำต้นหรือหน่วยคำท้ายตรงตามความหมายนั้นเพียงหน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่ง อีกหน่วยคำหนึ่งไม่มีความหมายปรากฏ เป็นการซ้อนเพื่อเสียง ในภาษาถิ่นเหนือพบทั้งประเภท 2 พยางค์ 4 พยางค์ และ 5 พยางค์ เช่น

1) **ประเภท 2 พยางค์** ตัวอย่าง เช่น

(1) **ก๊น**ก๋อย / kon≅ k>:⊥j /

ก๊น / kon≅ / หมายถึง ส่วนเบื้องล่างหรือส่วนท้ายของลำตัว, สุดท้ายหรือข้างหลังสุด

ก๋อย / k>:⊥j / ในที่นี้ ไม่มีความหมาย (ซ้อนเข้ามาเพื่อเสียง)

ก๊นก๋อย / kon≅ k>:⊥j / หมายถึง ส่วนเบื้องล่างหรือส่วนท้ายของลำตัว, สุดท้ายหรือข้างหลังสุด

(2) **ปิ้กป้อก** / pi&k p>:&k /

ปิ้ก / pi&k / หมายถึง กลับ

ป้อก / p>:&k / ไม่มีความหมาย

ปิ้กป้อก / pi&k p>:&k / หมายถึง กลับ, กลับมา ใช้กับคน เช่น กลับบ้านหรือกลับมาที่เดิม เป็นต้น

(3) **ลุ้ยล้าย** / luj≅ la:j≅ /

ลุ้ย / luj≅ / หมายถึง หลุดลง, ออกจากที่

ล้าย / la:j≅ / ไม่มีความหมาย

ลุ้ยล้าย / luj≅ la:j≅ / หมายถึง หลุดลง, หย่อนตัวลงจากที่สูงอย่างรวดเร็ว

2) **ประเภท 4 พยางค์** ตัวอย่าง เช่น

(1) **จะล็อดจะแล็ด** / ca?∃ l>t≅ ca?∃ let≅ /

จะล็อด / ca?∃ l>t≅ / หมายถึง หมดจดสดใส น่ารักน่าเอ็นดู มาจากคำว่า จ็อดล็อด / c>t≅ l>t≅ / ซึ่งจะใช้ตามหลังคำว่า มด / mot≅ / - หมด หรือหมดจด เป็น มดจ็อดล็อด / mot≅ c>t≅ l>t≅ / หมายถึง สะอาด, ผ่องใส, ไม่มีตำหนิ

จะแล็ด / ca?∃ let≅ / ไม่มีความหมาย

จะล็อดจะแล็ด / ca?∃ l>t≅ ca?∃ let≅ / หมายถึง หมดจด, สดใส, น่ารักน่าเอ็นดู ใช้ขยายความคำที่มาข้างหน้า เช่น หน้ามดจะล็อดจะแล็ด / na:≅ mot≅ ca?∃ l>t≅ ca?∃ let≅ / หมายถึง ใบหน้าที่หมดจดงดงาม น่าเอ็นดู

(2) **เพ่อเพิดเบิดเบือ** / pha:& pha:t& ba:t∃ buua /

เพ่อเพิด / pha:& pha:t& /หมายถึง สกปรกรกรุงรัง ฟุ้งกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ ดูแล้วไม่งามตา

เบิดเบือ / ba:t∃ buua / ไม่มีความหมาย

เพ่อเพิดเบิดเบือ / pha:& pha:t& ba:t∃ buua / หมายถึง สกปรกรกรุงรัง ฟุ้งกระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบ ดูแล้วไม่งามตา

3) **ประเภท 5 พยางค์** ตัวอย่าง เช่น

ต๊กขะป้าฮ่าเหว / tok≅ kha?∃ pa:& ha:& he:w⊥ /

ต๊กขะป้า / tok≅ kha?∃ pa:& / หมายถึง ตกประหม่า

ฮ่าเหว / ha:& he:w⊥ / ไม่มีความหมาย

ต๊กขะป้าฮ่าเหว / tok≅ kha?∃ pa:& ha:& he:w⊥ / หมายถึง ตกใจ, ตกประหม่า, ตะลึง

2. ซ้อนแล้ว ความหมายปรากฏอยู่ทั้ง 2 กลุ่มคำ แต่ความหมายของคำซ้อน จะกว้างออกจากความหมายของกลุ่มคำเดิม ตัวอย่าง เช่น

(1) **ก้ำจูอูหนุน** / kam& cu: ?u: nun⊥ /

ก้ำจู / kam& cu: / หมายถึง ค้ำชู - บำรุงให้เจริญขึ้น

อูหนุน / ?u: nun& / หมายถึง ช่วยเหลือเกื้อกูล

ก้ำจูอูหนุน / kam& cu: ?u: nun / หมายถึง ค้ำชูอุดหนุน ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้ได้รับความสุขสบาย

(2) **ขอสูมาลาโต้ด** / kh>:⊥ su: ma: la: to:t& /

ขอสูมา / kh>:⊥ su: ma: / หมายถึง คำกล่าวขอโทษ

ลาโต้ด / la: to:t& / หมายถึง ขอโทษ

ขอสูมาลาโต้ด / kh>:⊥ su: ma: la: to:t& / หมายถึง ขอโทษ, ขอโทษ ด้วยความสำนึกผิดจริงๆ

3. ซ้อนแล้ว ความหมายปรากฏเด่นอยู่ที่หน่วยคำ หรือกลุ่มคำต้น ตัวอย่าง เช่น

(1) **คี้เปี๊ยคี้ก้อม** / khi:≅ pia≅ khi:≅ k>m& /

คี้เปี๊ย / khi:≅ pia≅ / หมายถึง ขี้โรค, ไม่สมบูรณ์

คี้ก้อม / khi:≅ k>&m / หมายถึง คนที่เตี้ยผิดปกติ

คี้เปี๊ยคี้ก้อม / khi:≅ pia≅ khi:≅ k>m& / หมายถึง เป็นคนขี้โรค ไม่สมบูรณ์ผอมเหลือง แคระแกร็น

คี้ก้อม / khi:≅ k>&m / จะช่วย **คี้เป๊ย** / khi:≅ pia≅ / ให้เห็นว่า เป็นคนไม่สมบูรณ์จริงๆ ทั้งยังบอกลักษณะอาการว่า อ่อนแอ อีกด้วย

(2) **สะลิดปิ้ดป้าง** / sa?∃ lit≅ pit& pa:n& /

สะลิด / sa?∃ lit≅ / หมายถึง มารยาท, กิริยา

ปิ้ดป้าง / pit& pa:n& / ไม่มีความหมาย

แต่ช่วยเน้น **สะลิด** / sa?∃ lit≅ / หมายถึง มารยาท, จริตจะก้าน

(3) **ฟ่อนแอ๊ะฟ่อนแอ่น** / f>:n≅ ?e?≅ f>:n≅ ?en∃ /

ฟ่อนแอ๊ะ / f>:n≅ ?e?≅ / ช่วยเน้นความหมายของ **ฟ่อนแอ่น** / f>:n≅ ?en∃ / ให้เห็นภาพพจน์ว่า รำแต้ไปมาอย่างสนุกสนาน

ฟ่อนแอ่น / f>:n≅ ?en∃ / หมายถึง รำแต้

ฟ่อนแอ๊ะฟ่อนแอ่น / f>:n≅ ?e?≅ f>:n≅ ?en∃ / หมายถึง รำแต้, รำด้วยความสนุกสนานร่าเริง

บทความ “คำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ” ในครั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอเป็นตัวอย่าง 2 ประเด็น ได้แก่ โครงสร้าง และความหมาย ซึ่งจะได้นำเสนอ “ที่มา” ของคำซ้อนในภาษาถิ่นเหนือ ในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ วิมลเกษม. **ภาษาไทยถิ่นเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2549.

นพดล จันทร์เพ็ญ. **หลักการใช้ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: เจเนซิส มีเดียคอม จำกัด, 2557.

วิเชียร เกษประทุม. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: พ.ศ. พัฒนา จำกัด, 2557.

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุกับการอยู่ดีมีสุข
Quality of Life the Elderly with Happiness

ณภัสสรส์ เหมาะประสิทธิ์
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทคัดย่อ

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดีควรมีเหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ คุณภาพชีวิตที่มีความสุขในด้านความสุขทางด้านอารมณ์ และตามด้วยปัจจัยอื่น ๆ ตามลำดับ เช่น ปัจจัยทางด้านร่างกาย ปัจจัยทางด้านสังคมและสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ ซึ่งสังคมในยุคปัจจุบันที่ต้องเตรียมพร้อมรับกับการมีผู้สูงอายุในสังคมจำนวนมากขึ้นและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นเพื่อให้เกิดสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตทางกาย จิตใจและสังคมอย่างสมบูรณ์ ด้วยหลักความมั่นคงและยั่งยืนของบันปลายชีวิตที่สดใสและงดงาม ต้องมีระบบช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ช่วยสร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ อันก่อให้เกิดความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

Quality of life the elderly people should the most important factor. Quality of life is happiness in the emotionally. And the other factors such as the physical, respectively. The social fragment environmental conditions of the elderly. In modern society, which have been prepared with the elderly in many societies, and increasingly for the elderly with physical quality of life. Mental and social integrity with the stability and sustainability to make ends vibrant and beautiful. System administrators need to help each other. Wizard Creative Activities The cause of happiness and quality of life further.

Keywords: Quality of life, the elderly people

บทนำ

สังคมผู้สูงอายุเริ่มเป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับความสนใจในยุคปัจจุบัน ด้วยจำนวนของผู้สูงอายุตั้งแต่ในปี พ.ศ.2550 มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีจำนวนผู้สูงอายุในปี 2503 (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 1.5 ล้านคนที่คิดเป็นร้อยละ5.4 ของประชากรทั้งหมด และยังเพิ่มขึ้นเป็น 6.7 ล้านคนในปี 2548 และจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าในปี 2568 ในจำนวน 14 ล้านคน หรือคิดเป็น10.4 และ 20 ของประชากรทั้งหมดตามลำดับ ดังนั้นผล

การสำรวจพบว่าประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปเริ่มมีอัตราสูงขึ้นเกินกว่าร้อยละ 10[1] ของประชากรทั้งหมด อัตราของจำนวนที่มีการขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากการปรับตัวในทางการแพทย์และอัตราการเกิดมีจำนวนลดลง ด้วยเหตุปัจจัยเบื้องต้นดังกล่าวกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้กำหนดนโยบายและพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านทักษะและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสภาพของกลุ่มที่เอื้อต่อสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและอารมณ์ สุขภาพกายและใจ[2]

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจะดีขึ้นนั้น ประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลักของสภาพอารมณ์ โดยเฉพาะการลดสภาพในด้านความว้าเหว่ โดดเดียว การขาดการยอมรับ ตลอดจนถึงปัจจัยด้านรายรับรายจ่ายที่กระทบกระเทือนต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนั้น[3] การพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องใช้หลักของการตระหนักรู้คุณค่า ของการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขเป็นฐานในหลักการปฏิบัติเพื่อให้เกิดสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตทางกาย จิตใจและสังคมอย่างสมบูรณ์ด้วยหลักความมั่นคงและยั่งยืนของบันปลายชีวิตที่สดใสและงดงาม ดังนั้นสังคมในยุคปัจจุบันต้องเตรียมพร้อมและเตรียมรับกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุที่ต้องดูแลซึ่งกันและกัน ช่วยกันสร้างสรรค์ มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุกับการอยู่ดีมีสุข

ความหมายคุณภาพชีวิตและผู้สูงอายุ

คุณภาพชีวิต หมายถึง ลักษณะของวิถีชีวิตของบุคคลอันประกอบด้วย คุณภาพชีวิตทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม โดยนำทุกบริบททุกด้านของชีวิตมาผนวกรวมกันไว้ทั้งหมด เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันกับสังคมได้อย่างเหมาะสม[4]

คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย หมายถึง สภาพทางร่างกายของบุคคล ที่มีผลต่อวิถีชีวิตในการดำรงอยู่ กล่าวถึงสภาพความสมบูรณ์ของร่างกายที่แข็งแรง ความรู้สึกสบายไม่เจ็บปวด เมื่อยล้า อ่อนเพลีย สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างเป็นปกติ ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นในการช่วยเหลือตนเอง

คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ หมายถึง สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น ความคิดสร้างสรรค์ คิดเชิงบวก ตระหนักรู้คุณค่าของตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความมั่นใจความคิด ความจำ สมาธิการตัดสินใจและความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน ความสามารถในการจัดการกับความซึมเศร้าวิตกกังวลอันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง

---

[1] ณัฐธยาน์ สุวรรณคฤหาสน์ **สถานการณ์ผู้สูงอายุ ผลกระทบและระบบการดูแลผู้สูงอายุ** 2560 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หน้า 11.

[2] กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.2559. **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร. หน้า 2-4.

[3] สุทธิพงศ์ บุญผดุง.2554.**การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 1)**.มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

[4]ปิยภรณ์เลาหบุตร.2557.คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนหมู่ 7 ตำบลตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา หน้า5-6.

คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธภาพระหว่างตนเองกับผู้อื่นรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในด้านการช่วยเหลือในด้านการเป็นผู้ใช้และผู้รับในสังคมได้เป็นอย่างดี

คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมที่สามารถมีอิสระต่อตนเอง เกิดความมั่นคง ปลอดภัยอันเป็นสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิตทั้งทางด้านกายภาพที่ดี ปราศจากมลภาวะอันเป็นพิษต่อร่างกาย การเดินทางคมนาคมสะดวก ปลอดภัย การบริการข่าวสาร การดูแลสุขภาพ และได้รับโอกาสทางสังคมที่ดีในด้านกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทั้งในด้านอาชีพและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาวะรูปแบบสันทนาการร่วมกันอย่างมีความสุข

การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในรูปแบบการดูแลให้ครบระบบ ผู้สูงอายุควรได้รับเน้นเรื่องการรับประทานอาหารที่สมวัย การออกกำลังกายเพื่อคงสมรรถนะที่เกิดจากการถดถอยของร่างกายและการป้องกันภัยทางทุพพลภาพ ตลอดถึงการพักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลให้มีสุขภาพดีแบ่งออกเป็น 3 ด้าน[5] คือ

1. ด้านโภชนาการ ผู้สูงอายุควรได้รับสารอาหารที่ช่วยแก้ปัญหาด้านเกลือแร่ แร่ธาตุที่ไม่เพียงพอเนื่องจากสาเหตุการเคี้ยวและระบบการย่อยอาหาร

2. ด้านการออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้อวัยวะที่เสื่อมถอยได้รับการกระตุ้นให้เกิดการไหลเวียนของโลหิต กล้ามเนื้อ ระบบการหายใจ และการขับถ่ายให้เกิดความเหมาะสมตามความชอบของผู้สูงอายุ

3. ด้านการป้องกันอุบัติเหตุ ที่มุ่งเน้นการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อเอื้อและลดปัญหาการหกล้มอันเกิดเหตุทุพพลภาพแก่ผู้สูงอายุได้อย่างง่าย อันเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการจัดบริเวณสถานที่ให้เหมาะสมและอำนวยความสะดวกในด้านการเคลื่อนไหว โดยการใช้ลักษณะของสีและความแตกต่างให้ชัดเจนเพื่อลดปัญหาสิ่งกีดขวางที่เกิดอันตราย

สำคัญที่สุดในด้านคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต้องสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้ใกล้ชิดที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในขั้นสูงสุด การสร้างแบบวัดเพื่อกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการติดตามและดูแล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกรมสุขภาพจิตตระหนักเห็นถึงความสำคัญของประยุกต์เทียบกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก และปรับให้เข้ากับบริบทของประเทศไทย มีทั้งหมด 5 ด้าน ประกอบด้วย1.ด้านภาวะสุขภาพกายและสุขภาพจิต เช่นการเกิดความรู้สึกซึมเศร้า หนักใจ วิตกกังวล ไม่มีพลัง 2.ด้านภาระที่เกิดจากการดูแลเช่นการยกเลิกกิจกรรมที่เคยทำดีมากๆเพราะต้องดูแลผู้ป่วย ความรู้สึกที่ไม่ได้ทุมเทเวลาดูแลคนอื่น 3. ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลเช่นการพบความยากลำบากในการพาผู้ป่วยโรงพยาบาล ปัญหาการเงิน 4. สัมพันธภาพระหว่างผู้ดูแลและทีมสุขภาพ เช่น การได้รับความช่วยเหลือหรือสนับสนุนจากแพทย์หรือพยาบาลหรือไม่ และ 5. สัมพันธภาพภายในครอบครัวและบุคคลอันเป็นที่รัก เพื่อเป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดในด้านการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น[6] การจัดรูปแบบให้ครบวงจรและเป็นไป

---

[5]อรวรรณ แผงคง. **2552 . การพยาบาลผู้สูงอายุ.** โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก: กรุงเทพมหานคร หน้า 108.

[6]กรมสุขภาพจิต ใส่ใจ “คุณภาพชีวิตผู้ดูแลผู้ป่วยจิตเภท” ชี้เป็นตัวพยากรณ์ อาการผู้ป่วยที่บ้าน [ออนไลน์]. http://www.prdmh.com.html[18 สิงหาคม 2561]

ตามระบบจึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรเน้นและลงรายละเอียดเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการลงมือปฏิบัติและเป็นไปตามนโยบาย

ดังนั้นคุณภาพชีวิตถือได้ว่าที่เป็นสิ่งสำคัญ เป็นที่ยอมรับและให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถตอบโจทย์และช่วยแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ถ้าประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี จะทำให้ประเทศสามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็วกล่าวได้ว่าคุณภาพชีวิตที่ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้และดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุอยู่ใน60 ปีขึ้นไป เมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุอาจแตกต่างกันไปในบริบทต่าง ๆ เช่น ทางด้านชีววิทยา ประชากรศาสตร์ การจ้างงาน และทางสังคมวิทยา โดยส่วนใหญ่แล้วผู้สูงอายุมักจะมองบทบาทของตนเองโดยการลดทอนคุณค่าของตนเองด้วยสภาพและความต้องการได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นอันเกิดจากร่างกายที่เสื่อมสภาพไป[7]แต่แท้จริงแล้วสังคมไทยตระหนักและให้ความสำคัญของผู้สูงอายุมาโดยตลอด ตั้งแต่ในสมัยพลเอกเปรม ตินสูลานนท์ ที่กำหนดให้วันที่ 13 เมษายนของทุกปีเป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ที่สื่อความหมายตรงกับความสำคัญของผู้สูงอายุ เป็นวันที่ลูกหลานจะได้รดน้ำดำหัวให้ผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อรับศีลรับพรจากท่านอีกด้วย[8]

ในปัจจุบันผู้สูงอายุที่มีจำนวนสูงขึ้นเรื่อย ๆ นั้นประกอบไปด้วยกลุ่มที่มีสุขภาพดีและไม่ดีมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ต้องการการดูแลทางสุขภาพและสังคม สำหรับการกำหนดว่า ผู้สูงอายุเริ่มเมื่ออายุเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันในแต่ละสังคม สำหรับสังคมไทยจากพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553 แบ่งช่วงอายุกลุ่มผู้สูงอายุได้ 3 กลุ่มคือ[9]

1. ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) เป็นช่วงที่ยังมีพลังช่วยเหลือตนเองได้

2. ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) เริ่มขึ้นสู่วันเสื่อมกล่าวคือ เริ่มมีอาการเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอ มีโรคประจำตัวหรือโรคเรื้อรัง

3. ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) เข้าสู่วัยเสื่อม เจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะเสื่อมสภาพ อาจมีภาวะทุพพลภาพ

การแบ่งผู้สูงอายุเป็น 3 ช่วงดังกล่าว สำหรับในสังคมไทยยังมิได้มีข้อสรุปว่าจะมีการจัดประเภทของผู้สูงอายุในลักษณะใด การจัดโดยใช้เกณฑ์อายุก็ยังมีข้อถกเถียงว่ายังไม่เหมาะสม นักวิชาการบางท่านจึงใช้เกณฑ์ความสามารถของผู้สูงอายุแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

1. กลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้ดี
2. กลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง
3. กลุ่มที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เนื่องจากมีปัญหาสุขภาพ มีความพิการ

---

[7]นารีรัตน์ จิตรมนตรี. **2537 ประชากรสูงอายุ:แนวโน้มและประเด็นการดูแลผู้สูงอายุ** คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล หน้า 1.

[8]พวงทอง ไกรพิบูลย์. **ผู้สูงอายุ**[ออนไลน์] http://haamor.com/th [18 สิงหาคม 2561]

[9]สุภาวดี พุฒิหน่อย.**ผู้สูงอายุและกิจกรรมผู้สูงอายุ**[ออนไลน].https://www.gotoknow.org/posts/551126 [18 สิงหาคม 2561]

นักชราวิทยาการแบ่งประเภทของผู้สูงอายุในอีกลักษณะหนึ่งคือ[10]แบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือ

1.ช่วงไม่ค่อยแก่ (the young-old) อายุประมาณ 60-69 ปีเป็นช่วงที่ต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของมิตรสนิท คู่ครอง โดยทั่วไปยังเป็นคนที่แข็งแรงแต่อาจต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้าง สำหรับบุคคลที่มีการศึกษา รู้จักปรับตัวยังเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆทางสังคม ทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว

2.ช่วงแก่ปานกลาง (the middle-aged old) อายุประมาณ 70-79 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วยเข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง

3.ช่วงแก่จริง (the old-old) อายุประมาณ 80-90 ปี ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับคนอายุขั้นนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมมากกว่าวัยที่ผ่านมา เริ่มย้อนนึกถึงอดีตมากขึ้น

4.ช่วงแก่จริงๆ (the very old-old) อายุประมาณ 90-99ปี ผู้ที่มีอายุยืนถึงขั้นนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นระยะที่มักมีปัญหาทางสุขภาพ ผู้สูงอายุในวัยนี้ควรทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการแข่งขัน ควรทำกิจกรรมอะไรที่ตนเองมีความสนใจ และต้องการทำ

การเปลี่ยนแปลงตามวัยของผู้สูงอายุเนื่องจากความเสื่อมที่เกิดขึ้นซึ่งมักจะมีปัญหาที่เกิดขึ้นและพบบ่อยสำหรับผู้สูงอาจุ โดยจำแนกออกเป็นด้านต่างๆดังตารางที่ 1

ปัญหา	**รายละเอียด**
ด้านร่างกาย	- กำลังสำรองลดลง ระบบต่างๆของร่ายกายประสิทธิภาพลดลง - สายตาเปลี่ยน - ความกระฉับกระเฉงลดลง สูญเสียการทรงตัวได้ง่าย - ความไวของการทำงานระบบประสาทลดลง
ด้านจิตใจ	- ขี้น้อยใจ หงุดหงิดง่าย ขี้กังวล จิตใจหดหู่ เดียวดาย จิตใจเศร้าหมองง่าย ซึม เหงาและว้าเหว่และสิ้นหวัง
ปัญหา	รายละเอียด
ด้านสังคม เศรษฐกิจ	- ขาดเพื่อนขาดความผูกพัน ที่เคยมีต่อสังคม - ขาดรายได้ประจำ หรือรายได้ลดลงจากเดิม - ขาดการยอมรับไม่ได้รับการยกย่องเหมือนวัยทำงาน ขาดความสำคัญไป - ค่านิยมของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป คนรุ่นให้ความสำคัญเรื่องความกตัญญูลดลง - ขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม

ตารางที่ 1 แสดงปัญหาที่พบบ่อยในวัยผู้สูงอายุ

[10]ศรีเรือน แก้วกังวาล.2540.**จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย : วัยรุ่น-วัยสูงอายุ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.หน้า 41

จะพบได้ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่หลากหลายและซับซ้อนของผู้สูงอายุตลอดจนถึงปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม สถานที่อยู่อาศัยในการใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเมื่อพบถึงความไม่เหมาะสมทั้งทางด้านกายภาพ บริเวณสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดอุบัติเหตุอาทิเช่น แสงสว่างไม่เพียงพอ บ้านมีหลายชั้นต้องขึ้นบันไดหลายขั้น การก้าวเดินในพื้นที่ไม่เรียบมีทางต่างระดับซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดูแลสุขภาพอันพึงประสงค์ของผู้สูงอายุ การให้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้เกิดความรู้ใน ด้านสิทธิประโยชน์ ทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสามารถนำมาเอื้อประโยชน์ในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ

หลาย ๆ ท่านเมื่อก้าวย่างเข้าสู่วัยเกษียณ รูปแบบในการดำรงชีวิตจึงเปลี่ยนไปตามวิถีของแต่ละบุคคล ผู้สูงอายุบางท่านพบวิกฤต ข้อจำกัดในการทำกิจกรรมต่าง ทั้งการทำกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน สภาพจิตใจที่มีความวิตกกังวล เหงา การไม่มีภาระหน้าที่ สภาพสังคม การเงิน การเป็นที่ยอมรับย่อมส่งผลถึงความสุข การมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเอง การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุควรมีการพัฒนาระบบเอื้อหนุนส่งเสริมปัจจัยพื้นฐานให้ตัวผู้สูงอายุเองสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเอง ลดการพึ่งพาผู้อื่นลง การช่วยให้ผู้สูงอายุได้ก้าวเข้าสู่วัยที่ต้องการสร้างคุณค่าให้กับตนเอง ซึ่งหมายถึงสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) ดูแลตนเองได้ (Self-care) สามารถทำสิ่งต่างๆได้ตามศักยภาพของตนเอง[11] ดังนั้นควรมีระบบที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับศักยภาพผู้สูงอายุ

องค์ประกอบที่เกี่ยวเนื่องความสัมพันธ์ในหลายด้านตั้งแต่ในด้านร่างกาย จิตใจและสังคมโดยคำนึงถึงความต้องการเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุมีดังนี้

ความต้องการ	รายละเอียด
ด้านร่างกาย	1. ต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ 2. ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด 3. ต้องการที่อยู่อาศัยที่สะอาด อากาศดี สิ่งแวดล้อมดี 4. ต้องการอาหารการกินที่ถูกสุขลักษณะตามวัย 5. ต้องการมีผู้ดูแลช่วยเหลือให้การพยาบาลอย่างใกล้ชิดเมื่อยามเจ็บป่วย 6. ต้องการได้รับการตรวจสุขภาพ และการรักษาพยาบาลที่สะดวก รวดเร็ว ทันท่วงที 7. ต้องการได้รับบริการรักษาพยาบาลแบบให้เปล่าจากรัฐ 8. ความต้องการได้พักผ่อน นอนหลับอย่างเพียงพอ 9. ความต้องการบำรุงรักษาร่างกาย และการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ 10. ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ
ด้านจิตใจ	ต้องการการยอมรับ และเคารพยกย่องนับถือ และการแสดงออกถึงความมีคุณค่าของผู้สูงอายุโดยสมาชิกในครอบครัว สังคมของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อม เฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และตรงกับความสนใจ ของตนเองเท่านั้น

[11]ศศิพัฒน์ ยอดเพชร.2542.**ปัจจัยที่มีผลต่อการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ.**คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ.31 (12), หน้า 31-36.

ด้านสังคม	1. ต้องการได้รับความสนใจจากผู้อื่น 2. ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว สังคมและหมู่คณะ 3. ต้องการช่วยเหลือสังคมและมีบทบาทในสังคมตามความถนัด 4. ต้องการการสนับสนุน ช่วยเหลือจากครอบครัว และสังคมทั้งทางด้านความเป็นอยู่รายได้ บริการจากรัฐ 5. ต้องการมีชีวิตร่วมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคม 6. ต้องการลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง ไม่ต้องการความเมตตาสงสาร (ที่แสดงออกโดยตรง) 7. ต้องการการประกันรายได้ และประกันความชราภาพ

ตารางที่ 2 แสดงความต้องการเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ
ที่มา (ดัดแปลง): อนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุข กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2556.

ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุและเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุ เพื่อนำมาพัฒนาให้ตัวผู้สูงอายุเองสามารถพึ่งพาช่วยเหลือจนเองได้ ทำสิ่งต่างได้ตามศักยภาพของตนเอง เป็นการสร้างและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับตัวผู้สูงอายุเองอย่างยั่งยืน การที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพดี จิตใจดีอยู่ในสังคมที่ดี จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภูมิใจ ความพึงพอใจในตนเอง รู้จักความประมาณตน รักตนเอง รักผู้อื่น ไม่ละทิ้งความรู้ความความรู้ความสามารถเดิมที่ตนมีอยู่ ทำตนให้มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อผู้อื่น รู้จักเข้าหาสังคม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ไม่อยู่อย่างอ้างว้างและเหงาหงอยจะเป็นการตอบรับโจทย์ของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ

ความสามารถในการทำสิ่งต่าง ๆ ดังที่ต้องการอย่างต่อเนื่องและความต้องการที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระ แข็งแรงกระฉับกระเฉงนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สมรรถภาพทางกายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน จะช่วยทำให้ทราบว่าความสามารถดังกล่าวยังคงดีอยู่หรือลดลง และเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาส่งเสริมสมรรถภาพแก่ผู้สูงอายุเหล่านั้น

การมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดกิจกรรมพื้นฐานของผู้สูงอายุดังนั้นการคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวร่วมกับการพิจารณาให้คำแนะนำความเหมาะสมของกิจกรรมประเภทต่างๆจึงเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิติเป็นกิจกรรมที่ไม่เน้นการใช้พลังงานมาก คือกิจกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง กิจกรรมทั่วไปตามบทบาทตามวัยและสังคมวัฒนธรรม และกิจกรรมยามว่างหรือนันทนาการ ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมต่างๆอย่างเหมาะสมส่งผลให้การมีการเคลื่อนไหวร่างกาย ได้ใช้สมอง ได้ใช้ทักษะและศักยภาพของตนเอง ตลอดจนตัวกิจกรรมเปิดโอกาสได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งการที่บุคคลได้ทำกิจกรรมที่มีศักยภาพเหมาะสมและการมีกิจกรรมที่พอเหมาะกับวัยของผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและจำเป็นจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุนั้นเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง

ปัจจัยส่งผลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาตนเองและมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากการจัดกิจกรรมที่ได้ลงมือทำ สามารถพัฒนาศักยภาพของทุกคนได้การจัดกิจกรรมประกอบด้วย ลักษณะของบุคคล คือ อายุ เพศ ความสนใจ ระดับการศึกษา บทบาททางสังคม ทักษะในการทำกิจกรรม แหล่งที่มาของรายได้และอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อการทำกิจกรรมของทุกคน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมร่วมด้วย อาทิเช่นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สรีรวิทยา จิตวิทยา สังคม การเมือง การทำกิจกรรมที่มีเหมาะสมหรือมีศักยภาพย่อมทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพ เกิดทักษะ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในต่างๆ ทั้งยังก่อให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มองเห็นคุณค่าของตนเอง การลงมือในการทำกิจกรรม (Occupation) มีสิ่งสำคัญอยู่ที่ตัวกิจกรรมนั้นต้องอาศัยทักษะการทำ หรือลักษณะกิจกรรมมีความซับซ้อนมากน้อยเพียงใด กิจกรรมนั้นต้องอาศัยความรู้ หรือประสบการณ์หรือไม่ การได้ทำกิจกรรมเปิดโอกาสให้ตนเองได้แสดงออกหรือนำมาซึ่งการได้รับการยอมรับในสังคมสรุป

ดังนั้นตามหลักมนุษย์ทุกคนมีแรงขับมาตั้งแต่เกิดในการค้นพบและควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวของเขา มนุษย์ เป็นระบบเปิด สิ่งแวดล้อมรอบๆตัวมีผลกระทบต่อพวกเขา เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ได้กระทำผ่านกิจกรรมจะส่งผลให้เกิดข้อมูลย้อนกลับมาปรับและพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง ตามหลักแนวคิดของ Kielhofner(2002) กล่าวไว้ว่า กิจกรรม (Occupation) ส่งผลให้เกิดกระบวนการภายใต้รูปแบบกิจกรรมของมนุษย์ อธิบายได้ว่า สิ่งใดก็ตามที่มนุษย์กระทำออกมาเป็นกิจกรรม โดยอาจแบ่งประเภทกิจกรรมเป็น การบำรุงรักษาตนเอง งาน และงานยามว่าง/การเล่น การทำกิจกรรมดังกล่าวอย่างสมดุลนำมาซึ่งสุขภาพที่ดี (Wellness) โดยต้องทำกิจกรรมที่ใช้เวลาอย่างเหมาะสม สามารถเติมเต็มบทบาทของชีวิต พัฒนาศักยภาพของตนเอง ช่วยให้เกิดการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมของมนุษย์ (Subsystem of human occupation) มีระบบที่เกี่ยวข้องภายในตัวของมนุษย์ กิจกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน กล่าวคือบุคคลอาจจะสามารถหรือไม่สามารถลงมือทำกิจกรรมนั้นได้อย่างประสบผลสำเร็จ บางคนนั้นต้องพยายามแล้วพยายามอีกถ้ายังทำกิจกรรมดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ในขณะที่บางคนทำกิจกรรมดังกล่าวได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแล้วปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะประกอบไปด้วย 3 ระบบด้วยกัน

1) เจตจำนง Volition

2) อุปนิสัย Habituation

3) กิจกรรม (Occupation) ภายใต้รูปแบบกิจกรรมของมนุษย์ คือสิ่งใดก็ตามที่มนุษย์กระทำออกมาเป็นกิจกรรม โดยอาจแบ่งประเภทกิจกรรมเป็น การบำรุงรักษาตนเอง งาน และงานยามว่าง/การเล่น การทำกิจกรรมดังกล่าวอย่างสมดุลนำมาซึ่งสุขภาพที่ดี (Wellness) โดยต้องทำกิจกรรมที่ใช้เวลาอย่างเหมาะสม สามารถเติมเต็มบทบาทของชีวิต พัฒนาศักยภาพของตนเอง ช่วยให้เกิดการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมของมนุษย์ (Subsystem of human occupation) มีระบบที่เกี่ยวข้องภายในตัวของมนุษย์ กิจกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อน กล่าวคือบุคคลอาจจะสามารถหรือไม่สามารถลงมือทำกิจกรรมนั้นได้อย่างประสบผลสำเร็จ บางคนนั้นต้องพยายามแล้วพยายามอีกถ้ายัง

ทำกิจกรรมดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ในขณะที่บางคนทำกิจกรรมดังกล่าวได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแล้วปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะประกอบไปด้วย 3 ระบบด้วยกัน

1) เจตจำนง Volition

2) อุปนิสัย Habituation

3) การกระทำ Performance

รูปแบบกิจกรรมทางกายเพื่อผู้สูงอายุ

1. กิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถทำเป็นกิจวัตรประจำวันด้วยตนเองที่บ้าน หรือในยามว่างหลังเสร็จภารกิจจากการทำงาน ถือเป็นกิจกรรม ได้แก่ งานบ้าน กวาดและถูบ้าน รดน้ำต้นไม้ กวาดใบไม้ เดินขึ้นลงบันได เลี้ยงหลาน และการยกสิ่งของ เป็นต้น

2. กิจกรรมการเดินทาง โดยวิธีการเดิน ปั่นจักรยาน หรือการเดินทางโดยระบบขนส่งมวลชนสาธารณะ ได้แก่ การเดินไปจ่ายตลาดในบริเวณใกล้เคียง การเดินไปทำงาน การขี่จักรยาน หรือการเดินขึ้นลงบันได เป็นต้น

3. กิจกรรมสันทนาการงานอดิเรก เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางร่างกาย ส่งเสริมสุขภาพจิตใจและสมองให้กับผู้สูงอายุ ในช่วงเวลาว่างจากการทำงาน บ้านหรือกิจกรรมประจำวันอื่นๆ เช่น การร้องเพลง การเต้นรำ การวาดภาพ การถ่ายรูป การปลูกต้นไม้ เป็นต้น

4. กิจกรรมในรูปแบบการออกกำลังกายง่ายๆ เช่น ลีลาศ การรำไทเก็ก รำไม้พลอง

5. กิจกรรมที่อยู่ภายใต้การดูแลของแพทย์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือนักกายภาพ

หลักในการเลือกกิจกรรมทางกายสำหรับผู้สูงอายุ

1. เลือกกิจกรรมทางกายที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และบริบทชุมชนของผู้สูงอายุ

2. เมื่อมีอายุมากขึ้นผู้สูงอายุจะมีภาวะร่างกายที่อ่อนแรง (frailty) พร้อมกับโรคเรื้อรัง กิจกรรมทางกายของผู้สูงอายุจึงไม่ควรเกินความสามารถทั้งด้านทักษะ การรับความรู้สึกและการเคลื่อนไหว

3. ผู้สูงอายุที่เริ่มต้นกิจกรรมทางกาย ควรเริ่มจากแบบเบาโดยทำให้ได้ 150 นาทีต่อสัปดาห์

4. เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสุขภาพมากขึ้น ผู้สูงอายุสามารถเพิ่มระดับการทำกิจกรรมทางกายโดยแบ่งเป็นช่วงโดยตามความสามารถโดยจะต้องไม่หักโหม

สิ่งที่จำเป็นต้องระวังสำหรับผู้สูงอายุเมื่อทำกิจกรรมทางกาย คือ หากรู้สึกเหนื่อยมาก หายใจไม่ทัน เหงื่อออกมาก ตัวเย็น เจ็บตรงหัวใจ หรือร้าวไปที่ไหล่ซ้าย เวียนศรีษะ ควบคุมลำตัว แขน ขา ไม่ได้ มีอาการอ่อนแรง เป็นต้น ควรหยุดทำกิจกรรม และปรึกษาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ เพราะนั้นอาจส่งผลร้ายต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมักคิดว่าตนเองอยู่ในช่วงชีวิตที่ต้องพบเจอกับความเสื่อมโทรมของร่างกาย ความเปลี่ยนแปลงที่ด้อยลงของกายภาพ ปัญหาด้านสุขภาพ แท้จริงแล้วเราสามารถเผชิญกับวัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพด้วยการมี ‘กิจกรรมทางกาย’

เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้สูงอายุทุกคนจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลตนเองให้มากขึ้น ไม่ใช่แต่ตัวผู้สูงอายุเองเท่านั้น ลูกหลานก็ต้องเอาใจใส่ในการดูแลผู้สูงอายุเป็นอย่างดีด้วยเช่นกัน ส่วนใหญ่ไม่ว่าตัวผู้สูงอายุหรือลูกหลานมักจะสนใจเฉพาะความเป็นอยู่ทั่วไปหรือดูแลสุขภาพกายของผู้สูงอายุเท่านั้น ไม่ค่อยสนใจเกี่ยวกับ

สุขภาพจิตของผู้สูงอายุ การที่จะให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดี ต้องพิจารณาว่า “ทำอย่างไรที่จะให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน” บางคนคิดว่าเป็นเรื่องยาก เพราะคนเรามักคิดว่า ความสุขเป็นสิ่งที่หายาก และพยายามทุกวิถีทางที่จะหาความสุขให้ตนเอง บ้างก็ประสบความสำเร็จ บ้างก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะยังหาความสุขที่ต้องการไม่พบ ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่รู้ว่าความสุขที่แท้จริงในชีวิตของตนนั้นอยู่ที่ไหน และมุ่งแสวงหาความสุขจากภายนอกตัวเอง โดยไม่มองว่าความสุขนั้นอยู่ภายในตนเองและรอบๆ ตนเอง และไม่ใช่เรื่องยากเท่าใดนักที่จะทำให้ตนเองและคนรอบข้างมีความสุข เพียงแต่ผู้สูงอายุและลูกหลานเริ่มต้นที่จะสร้างความสุขให้กันและกัน

วิธีการที่ผู้สูงอายุจะสร้างความสุขให้ตนเอง

การที่ผู้สูงอายุจะมีความสุขได้นั้นขึ้นอยู่กับ ความคิด ความรู้สึก ตลอดจนถึงการยอมรับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของตนเองที่มีเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงในทุกระบบ การที่จะสามารถพบคำตอบและค้นหาความสุขที่จะเกิดขึ้นได้นั้นย่อมเกิดจากการสร้างและเข้าใจในบริบทที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง การสร้างความสุขหรือแม้กระทั่งวิธีที่นำไปสู่ความสุขนั้นคงหนีไม่พ้นกับความสุขที่ต้องเกิดขึ้นกับตนเอง ดังต่อไปนี้[12]

1. การเปลี่ยนแปลงกับการปรับตัว

ธรรมชาติของร่างกายเมื่อล่วงเลยเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุทุกคนต้องเผชิญทั้งในด้านความถดถอย ความเสื่อมสภาพของร่างกาย ตลอดถึงอารมณ์ภายในจิตใจที่ก็เป็นตัวเร้าให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง สังคมที่คุ้นเคยในการทำงาน เศรษฐกิจสภาวะทางการเงิน การจับจ่ายใช้สอยที่ผู้สูงอายุต้องเตรียมรับกับรายรับและรายจ่ายที่ไม่คงทีหรือแม้กระทั่งรายได้ที่ลดน้อยลงจนพบกับภาวะวิกฤตทางการเงินการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้ในด้านการปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่จะเป็นอยู่ในบริบทต่อไป การเปิดใจเพื่อยอมรับในการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน การสะท้อนความคิดเห็นรับฟังลูกหลานในด้านความต้องการของตนเองและความต้องการของผู้อื่น ลดปัญหาการแยกตัวไม่รับฟังความคิดเห็นด้วยเหตุของการยึดติด การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทั้งในภาครัฐและเอกชนต่างให้ความสนใจและยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ ด้วยการใช้ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลเข้ามาผสมผสานเกิดกิจกรรมร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างอย่างร่วมกันอย่างมีความสุข

2. การดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิต

การพัฒนาสุขภาพทั้งกายและจิตใจให้เกิดความสุขนั้น ผู้สูงอายุควรหมั่นดูแลสุขภาพของตนเองด้วย เช่นการเข้ารับการตรวจร่างกายประจำปีอย่างสม่ำเสมอเพื่อตรวจสมรรถภาพทางด้านร่างกาย เมื่อรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงที่บ่งบอกได้ว่าร่างกายต้องได้รับการเยียวยาควรรีบปรึกษาแพทย์ เพื่อช่วยบรรเทาอาการเจ็บป่วยที่จะเกิดขึ้นได้อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในด้านอุบัติเหตุที่ต้องระมัดระวัง ทั้งในการเดิน สิ่งกีดขวางความจัดวางให้เป็นระเบียบเรียบร้อย หรือแม้กระทั้งการออกกำลังกายควรเลือกวิธีการให้เหมาะสมกับร่างกาย ระยะเวลาในการออกกำลังกายที่ไม่ควรมากเกินไปโดยประมาณ 20-30 นาทีเพื่อให้ร่างกายได้มีการ

[12]พรทิพย์ เกยุรานนท์. **การสร้างความสุขในผู้สูงอายุ**.[ออนไลน์]http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_9.html. [18 สิงหาคม 2561]

เคลื่อนไหวอย่างพอเหมาะพอควร การรับประทานอาหารให้ครบคุณค่าทางอาหารด้วยหลักโภชนาการ 5 หมู่ ตามความเหมาะสมของวัยที่ช่วยให้สามารถย่อยง่าย แม้กระทั่งปริมาณที่รับประทานก็ไม่ความมากเกินไป ที่สำคัญการดื่มน้ำสะอาดให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกายที่ต้องการน้ำวันละ 8 แก้วในแต่ละวันเพื่อช่วยในด้านการขับถ่ายจึงเป็นเหตุให้การดูแลทั้งกายใจให้สมบูรณ์ สภาวะจิตใจ การพักผ่อนนอนหลับให้เพียงพอช่วยให้สุขภาพจิตใจเบิกบานอยู่เสมอ กรณีที่เกิดอารมณ์หงุดหงิด ฉุนเฉียวมักเกิดจากการพักผ่อนไม่เพียงพอและได้รับสารอาหารที่ช่วยในการดูแลสุขภาพได้ไม่สมบูรณ์ การหากิจกรรมเพื่อให้เกิดการผ่อนคลายก็เป็นอีกส่วนหนึ่งในด้านการดูแลผู้สูงอายุที่ลูกหลานควรให้ความสำคัญและสร้างสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัวได้อีกด้วย

3. ร่วมและสร้างกิจกรรมที่มีประโยชน์

ผู้สูงอายุมักต้องการให้มีกิจกรรมเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน คลายเหงาด้วยสภาวะที่ไม่ต้องเข้าสังคมใด ๆ มากอย่างในช่วงวัยทำงาน ดังนั้นการหากิจกรรมที่ชื่นชอบเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดความสุขภายในครอบครัวได้ เช่น การปลูกต้นไม้ การหาสัตว์เลี้ยงน่ารักให้ผู้สูงอายุได้เลี้ยงดู การทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำขนมรับประทานกันในเวลาว่าง หรือแม้กระทั้งพาเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมพบปะสังสรรค์ในกลุ่มวัยเดียวกัน ออกทัศนศึกษา ท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ สวดมนต์ไหว้พระ เพื่อให้จิตใจแจ่มใส การทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นบ้าง หรือแม้แต่ทำกิจกรรมภายในครอบครัวร่วมกันในวันเวลาที่เหมาะสมสามารถสร้างความสุขได้อีกด้วย

4. การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย

การสร้างความสุขด้วยการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ในชีวิตประจำวันคือไม่ควรใช้กฎเกณฑ์ของการกำหนดเพื่อผูกมัดในการเป็นอยู่เช่นเรื่องอาหารการกิน การนอน ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นอาหารแพง ๆ หรู ๆ สถานที่พักผ่อนก็เป็นเพียงที่โล่งโปร่งสบาย ไม่จำเป็นต้องเป็นโรงแรม คอนโดสวย ๆ ซึ่งในวิถีของการใช้ชีวิตความเรียบง่าย ธรรมชาติช่วยให้ทุกคนสามารถมีความสุขได้จากบริบทที่เอื้อและเกื้อหนุนให้เกิดความงดงามที่สามารถหาได้จากสิ่งรอบ ๆ ตัวเรา ที่สำคัญความเรียบง่ายจะเป็นตัวช่วยให้เราดำเนินทางสายกลาง การใช้จ่ายในบางกิจกรรมที่ต้องทำให้สูญเสียเงินส่งผลให้ลูกหลานและคนใกล้ตัวเกิดความเดือดร้อนได้ ดังนั้นการสร้างความสุขแบบชีวิตเรียบง่ายสบาย ๆ จะช่วยให้เกิดความสุขตามอัตภาพ

5. สร้างเสียงหัวเราะอยู่สม่ำเสมอ

เสียงหัวเราะจะช่วยคลายความเครียด ความกดดันลง ผู้สูงอายุที่เกิดอารมณ์ขัน ความรู้สึกเป็นทุกข์จะลดน้อยลง จิตใจที่เบิกบานแจ่มใส การสร้างเสียงหัวเราะจึงเป็นเรื่องที่ดี เพราะการที่ผู้สูงอายุมีอารมณ์ดีและยิ้มแย่มอยู่เสมอ จิตใจจะสดใจบ่งบอกออกมาจากใจจริงๆ ที่ในแต่ละครั้งนั้น เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสุขที่เกิดขึ้น ทำให้จิตใจและอารมณ์ของผู้สูงอายุดีขึ้น เพราะเมื่อหัวเราะก็จะมีสารเอ็นโดรฟินที่เป็นสารแห่งความสุขหลั่งออกมา ทำให้คนนั้นมีความสุข ช่วยทำให้อายุยืนยาว มีสัมพันธภาพที่ดีกับลูกหลานและคนใกล้ชิด เพราะสามารถทำให้คนรอบข้างได้ยิ้ม หัวเราะ และมีจิตใจที่แจ่มใสตลอดเวลาที่อยู่ด้วย การหัวเราะจึงเป็นพลังหรือยาวิเศษที่ช่วยให้คนมีความสุขและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน การสร้างอารมณ์ขันให้ตนเองสามารถทำได้โดยเริ่มจากการรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง ทำตัวให้ผ่อนคลาย แบบสบายๆ ไม่เคร่งเครียด จากนั้น ดูภาพยนต์ตลก ดูการแสดงตลกจากวีซีดีหรือรายการโทรทัศน์ เช่น ละครตลก คดีเด็ด

การชมรายการทอล์กโชว์ที่สอดแทรกความตลก เป็นต้น อ่านหนังสือที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน เข้าไปพูดคุยหรืออยู่ในกลุ่มหรือสภาพแวดล้อมที่มีคนชอบพูดหรือเล่าเรื่องตลก และ/หรือพูดตลกด้วยตนเองด้วยการใช้คำพูดที่เล่นคำ เล่นคารม ล้อเลียน หรือเล่าเรื่องตลก เพื่อทำให้คนอื่นและตนเองได้หัวเราะและมีความสุข ตลอดจนฝึกยิ้มและหัวเราะทุกครั้งเมื่อมีโอกาส แต่ทั้งนี้ต้องเหมาะสมตามสถานการณ์และอยู่บนความพอดี

วิธีการสร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุ

ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อผู้สูงอายุ ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในบั้นปลายชีวิต วิธีการก็เช่นเดียวกับที่ผู้สูงอายุทำด้วยตนเอง แต่ต่างกันที่ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นผู้ทำให้ การทำให้นั้นไม่ควรทำด้วยหน้าที่ เพราะสิ่งที่ทำนั้นจะไม่อ่อนโยน ไม่นุ่มนวล และไม่ได้เกิดความรู้สึกที่ดี เพราะไม่ได้ออกมาจากใจ แต่การทำต้องทำด้วยใจ ด้วยความรัก และด้วยความปรารถนาดี สิ่งต่างๆ เหล่านี้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ได้ ความสุขก็จะเกิดขึ้น ถ้าใครยังไม่เคยทำ สามารถฝึกหัดทำและค่อยๆ ทำ จะทำได้ดีขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า จะตั้งใจทำหรือไม่ วิธีทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขกระทำได้ ดังนี้

1. การปรับตัวของลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ดูแลผู้สูงอายุเมื่อประสงค์จะให้ผู้สูงอายุปรับตัวเพื่อให้ยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้ว ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ดูแลผู้สูงอายุก็ต้อง

ปรับตัวของตนเองด้วย ที่ยอมรับกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้น โดยการปรับใจ ปรับความคิด และหาวิธีการที่จะปรับการทำกิจวัตรประจำวันและการทำงานของตนเองให้สอดรับกับการดูแลผู้สูงอายุ เพราะถ้าผู้ดูแลทุกคนที่เป็นทั้งลูกหลาน หรือญาติพี่น้อง หรือผู้รับจ้างมาดูแลผู้สูงอายุปรับตัวได้แล้ว ก็จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น และช่วยทำให้การสร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุประสบความสำเร็จ

2. การเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุด้วยความรัก

การที่จะดูแลเอาใจใส่ใครนั้น ต้องถามตนเองว่า “รักเขาหรือเปล่า” เพราะเมื่อเรารักใคร เราก็จะทำสิ่งต่างๆ ให้กับคนที่เรารักเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการที่ได้ดูแลบุพการีหรือญาติผู้ใหญ่ที่เรารัก วิธีการเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุให้มีความสุขนั้น คือ การที่ลูกหลานมาเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุบ่อยๆ การที่ลูกหลานแสดงความรักด้วยการโอบกอด และ/หรือหอมแก้ม เป็นสัมผัสที่ทำให้ผู้สูงอายุรับรู้ถึงความรักและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้สูงอายุ การให้เวลาในการพูดคุย และ/หรือการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ หรือพาผู้สูงอายุเข้าร่วมทำกิจกรรมกับคนอื่นๆ ในครอบครัวด้วยเท่าที่ทำได้ตามสภาพของผู้สูงอายุ เพื่อทำให้ผู้สูงอายุได้รู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว การให้เกียรติและให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เช่น คอยซักถามเกี่ยวกับสุขภาพ ความรู้สึก สภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ขอคำปรึกษาจากผู้สูงอายุเมื่อเวลามีปัญหา ให้ผู้สูงอายุช่วยในการอบรมหลาน หรือดูแลกิจการภายในบ้านเท่าที่ทำได้ พาไปตรวจสุขภาพประจำปีโดยสม่ำเสมอ เมื่อเจ็บป่วยก็พาไปพบแพทย์ คอยเฝ้าดูแลใกล้ๆ เมื่อเจ็บป่วย หรือให้การช่วยเหลือเมื่อไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ จัดหาอาหารที่มีประโยชน์และเหมาะสมกับวัยและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ พาไปออกกำลังกาย หรือถ้าไม่สามารถทำได้ด้วยตนเอง ก็ต้องช่วยบริหารร่างกายให้ ดูแลในเรื่องการทำกิจวัตรประจำวัน หรือทำกิจกรรม

ต่างๆ ให้ผู้สูงอายุด้วยความนุ่มนวล อ่อนโยน และถนอมจิตใจ ดูแลในเรื่องเสื้อผ้า ของใช้ส่วนตัว ที่นอน และสิ่งแวดล้อมภายในห้องของผู้สูงอายุให้สะอาดและสะดวกในการใช้ การป้องกันอุบัติเหตุที่อาจจะเกิดขึ้น การอยู่เป็นเพื่อนเมื่ออยู่คนเดียว ผู้สูงอายุจะได้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวหรือถูกทอดทิ้ง พาไปพบปะเพื่อนๆ หรือเข้าทำกิจกรรมของชมรมหรือสมาคมในชุมชน และ/หรือสังคม พาไปวัดหรือโบสถ์หรือสุเหร่าเพื่อปฏิบัติธรรม ช่วยจัดหาสิ่งสนับสนุนในการทำงานอดิเรกหรือการทำกิจกรรมเล็กๆ น้อยในการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนให้มีรายได้ตามที่สมควรแก่โอกาส หรือให้เงินแก่ผู้สูงอายุไว้ใช้จ่ายส่วนตัว จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขต่อการดูแลเอาใจใส่ที่ให้นั้น

3. การสร้างอารมณ์ขันให้ผู้สูงอายุ

ตามที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าอารมณ์ขันจะช่วยลดความกดดัน ทำให้จิตใจเบิกบานและมีความสุข ฉะนั้น ลูกหลาน ญาติพี่น้องและผู้ดูแลผู้สูงอายุต้องพยายามช่วยกันสร้างบรรยากาศในการที่จะทำให้เกิดอารมณ์ขันในผู้สูงอายุ วิธีการสร้างอารมณ์ขันให้สูงอายุก็เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งจากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนที่ดูแลคุณแม่ พบว่า การได้ยั่วให้คุณแม่ยิ้มและหัวเราะจากใจวันละครั้ง ด้วยการพูดหรือแสดงพฤติกรรมหยอกล้อให้ตลกหรือขำ ช่วยลดความซึมเศร้าและความเหงาให้กับคุณแม่แถมยังเป็นการช่วยกระตุ้นให้คุณแม่สร้างอารมณ์ขันให้ตนเองและคนรอบข้างอีกด้วย ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เกิดบรรยากาศที่อบอุ่นในครอบครัว เพราะแต่ละคนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และเกิดความรักต่อกัน

ดังนั้นผู้สูงอายุเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าและหลีกหนีไม่พ้นกับสังคมต่อไป ที่ยังคงมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลักสำคัญและมีบทบาทสำคัญ ซึ่งนับได้ว่าผู้สูงอายุทุกคนล้วนเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญประสบการณ์ ทั้งการดำรงด้วยประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นการสืบสายใยของรากเหง้าในวิถีปฏิบัติของคนรุ่นต่อ ๆ ไป ผู้สูงอายุเป็นผู้สร้างสายใจรักภายในครอบครัว สามารถส่งและเอื้อถึงความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันผ่านความรู้สึกอันงดงาม ส่งต่อเพื่อนบ้าน สังคมและชุมชน จากการนำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิธีการสร้างความสุขในผู้สูงอายุไม่ใช่เป็นสิ่งที่ยาก ผู้สูงอายุเองก็ต้องเริ่มที่จะทำตนเองให้มีความสุข ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และผู้ดูแลผู้สูงอายุหันกลับมาสร้างความสุขให้ผู้สูงอายุ เท่านี้ก็จะเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา โดยเฉพาะผู้อายุเองก็ปรารถนาคืนความสุขให้กับทุกคนเช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

กชกรสังขชาติ. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.**ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2538.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ.** กรุงเทพมหานคร, 2559.

คณาจารย์กลุ่มวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชนและจิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวพระเกียรติ. การสร้างเสริมสุขภาพ : แนวคิด หลักการและการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล. บริษัท คอมเมอร์เชียล เวิลด์ มีเดีย จำกัด.2553.

ชุติเดชเจียนดอน และคณะ. **คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชนบทอำเภอวังน้ำเขียวจังหวัดนครราชสีมา**. วารสารสาธารณสุขศาสตร์ 2554; 41(3): 229.

ดวงจิตต์นะนักวัฒน์. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาตำบลม่วงคำ อำเภอพานจังหวัดเชียงราย**. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2550.

วิลาวัลย์ ต่อปัญญาและคณะ.**ปัญหาและความต้องการด้านกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและสังคมของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2547.

วิไลวรรณ ทองเจริญ. ศาสตร์และศิลป์การพยาบาลผู้สูงอายุ.โครงการตำราคณะพยาบาลศาตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.2558.

วิภาดา คุณาวิกติกุล. การพยาบาลผู้สูงอายุ เล่ม 1 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.บริษัท สมาร์ทโคตรติ้งแอนด์ เซอร์วิส จำกัด.2560.

อรวรรณ แผนคง.การพยาบาลผู้สูงอายุ. โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมราชชนก .บริษัทยุทธ รินทร์ การพิมพ์ จำกัด.2552.

ผ่องศรี ศรีมรกต.การพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ .บริษัท ไอกรุ๊ป เพรส จำกัด. กรุงเทพมหานคร.2550.

การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา
The Development of Well-being of Elders in Phayao Province through Buddhism

พระครูศรีวรพินิจ
นภาพร หงษ์ทอง
ชญาภา คชสารเสนีย์
วิทยาเขตพะเยา

บทคัดย่อ

การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาสอดคล้องกันกับแนวคิดสุขภาวะแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนา และหลักภาวนา 4 ซึ่งให้คุณค่าของชีวิตทั้งรูปกับนาม เป็นสุขภาวะ/ภาวะที่เป็นสุขของชีวิตที่มี 2 มิติ คือ ความสุขทางกายและความสุขทางใจ คือมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัย และมีสภาพจิตที่มีความรู้ ตื่น และเบิกบาน การพัฒนากาย (กายภาวนา) โดยการสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งสมาธิวิปัสสนา ทานอาหารเจ/มังสวิรัติ ตลอดจนปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมด้วยดี การพัฒนาพฤติกรรม/สังคม (ศีลภาวนา) โดยการรักษาศีล 5 ศีล 8 สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น/ตนเอง การพัฒนาทางจิตใจและปัญญา (จิตภาวนาและปัญญาภาวนา) โดยการฟังธรรม เรียนธรรมะ นั่งสมาธิวิปัสสนา เจริญสติ ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.02) โดยมีการพัฒนาทางจิตสูงที่สุด รองลงมาคือทางปัญญา ทางสังคม และทางกาย ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ไปพร้อมๆกันในทุกมิติ เพื่อให้เป็นบุคคลที่เจริญแล้วทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, สุขภาวะแบบองค์รวม, ภาวนา 4

Abstract

The development of well-being of elders in Phayao Province corresponds with the Buddhist holistic concept and Bhavana 4 which give the value in life both physical and psychological aspects. The well-being has 2 dimensions; physical happiness and psychological happiness that mean being healthy and lack of illness and having healthy mind. The physical development (Kai Bhavana) can be developed by chanting, meditating, and eating vegetarian food as well as doing the good things to others and environment. The behavioral and social development (Sila bhavana) can be developed by maintaining 5 and 8 precepts as well as not doing bad things to others. The mind and intellectual development (Jit Bhavana and Panya Bhavana) can be developed by learning Dharma and

meditating. The achievement of well-being development of elders was found that in the whole aspects are at high level ($\bar{x}$=3.02). The highest aspect is mind development, intellectual development, social development and psychological development respectively. However, the elders realized on importance of having complete well-being in every aspect in order to be the person with healthy mind, body, precepts, and intellect respectively through the real Buddhist disciplines.

Keywords: Elderlies, Holistic well-being, Bhavana 4

บทนำ

ตามที่มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ (มส.ผส) Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute (TGRI) ได้กล่าวว่า "ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมคนแก่ (Aging Society) ไปเรียบร้อยแล้ว" จากการสำรวจจำนวนประชากรผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ 10 นับตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 10.6 และร้อยละ 11 ในปี 2549 และคาดว่าในปี 2563 จะมีจำนวนถึง 10.7 ล้านคน หรือร้อยละ 15.28 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ รวมถึงพัฒนาการทางการแพทย์และการสาธารณสุขในปัจจุบัน ทำให้สามารถป้องกันและรักษาโรคต่างๆ รวมถึงสามารถชะลอความเสื่อมของโรคได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นเหตุให้ประชากรมีช่วงอายุยืนยาวมากยิ่งขึ้น โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุจึงมีจำนวนสูงขึ้น นำไปสู่ภาวะที่เรียกว่า “ภาวะประชากรผู้สูงอายุ” (Population Aging)

จากการศึกษาพบว่า ประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นเหล่านี้มักประสบปัญหาต่างๆ นับตั้งแต่ปัญหาสุขภาพอนามัย คือมักจะมีโรคภัยไข้เจ็บ อาทิ โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน เป็นต้น นอกจากการเสื่อมของสภาพร่างกายแล้ว การพลัดพรากเมื่อสามีหรือภรรยาตายจากกัน ทำให้ต้องอยู่คนเดียว เกิดความเหงา ความท้อแท้สิ้นหวังจากการต้องเป็นภาระของลูกๆ รวมถึงการสูญเสียสถานภาพและบทบาททางสังคมยังส่งผลโดยตรงต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ จากการสำรวจข้อมูลด้านสาธารณสุขยังพบปัญหาสมองเสื่อม ซึมเศร้า และการฆ่าตัวตายด้วย ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นและความต้องการดูแลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะหรือสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นลำดับแรก เนื่องจากผู้สูงอายุไทยเชื่อว่าสุขภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีความสุข และการมีสุขภาพดีจะทำให้มีจิตใจดีด้วย[1]

ในแวดวงวิทยาการทางการแพทย์ และเทคโนโลยียุคดั้งเดิมนั้น การดูแลและพัฒนาสุขภาวะเป็นการให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสุขภาพทางกายเท่านั้น นั่นคือ การมีร่างกายแข็งแรงแต่เพียงอย่างเดียว การดูแลสุขภาพจึงเป็นไปในลักษณะเชิงรับและไม่สามารถตอบโจทย์ได้อย่างยั่งยืน นำไปสู่การปรับกระบวนทัศน์ที่นำการแพทย์ทางเลือกโดยเน้นการรักษาแบบองค์รวมทั้งกายและใจเข้ามารักษาดูแลควบคู่กันไป

[1] สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล และ คณะ, **เตรียมพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ: สุขภาพผู้สูงอายุไทย สถานะปัจจุบันและสิ่งท้าทายในอนาคต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.gotoknow.org/posts/87171. [7 มีนาคม 2560].

จนพัฒนาไปสู่การดูแลรักษาที่เรียกว่า “สุขภาวะแบบองค์รวม” ที่เน้นการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แบบองค์รวม (Holistic/The Whole person) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญใน 4 มิติของชีวิต คือ ร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งการป้องกันและรักษาโรค[2] ทั้งนี้มีผลงานวิจัยในต่างประเทศจำนวนมากที่พบว่ามีความสัมพันธ์ของศาสนากับสุขภาวะของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ศาสนามีผลต่อผู้ที่ศรัทธา เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ทำให้เกิดความสุข ช่วยบรรเทาความทุกข์ใจในชีวิต นำไปสู่การมีสุขภาวะ เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมและความช่วยเหลือเกื้อหนุนต่างๆ ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นสถาบันศาสนายังเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความปรารถนาคล้ายกันได้มาปฏิสัมพันธ์กัน ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม และยังพบว่า ศาสนามีผลต่อสุขภาพในหลายระดับ สามารถลดอัตราการเกิดโรคหลอดเลือดสมอง โรคความดันโลหิตสูง ภาวะซึมเศร้าที่เกิดจากปัญหาสุขภาพ และช่วยส่งเสริมระบบการทำงานของภูมิคุ้มกันของร่างกาย การที่ผู้สูงอายุมีความยึดมั่นและศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง สามารถใช้ศาสนานั้นเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อความสงบของจิตใจ[3] ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า ศาสนาช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจตนเอง รู้จักคุณค่าของตนเอง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นสัจธรรมของชีวิต ถือเป็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ[4]

ด้วยความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจศึกษาเรื่องการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเลือกศึกษาประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้สูงอายุที่มาปฏิบัติธรรม ณ สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ในจังหวัดพะเยา จำนวน 5 สำนัก ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรมวัดศรีโคมคำ สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหม่แท่นคำ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธาราม สำนักปฏิบัติธรรมวัดหลวงราชสัณฐาน และสำนักปฏิบัติธรรมวัดห้วยแก้วป่าฝาง เริ่มจากทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้แบบสอบถาม รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ว่ามีวิธีการพัฒนาสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร และได้ผลอย่างไร

การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา

บทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ

1) ความหมายของคำว่า ผู้สูงอายุ โดยทั่วไปแล้วคำว่า ผู้สูงอายุ เป็นคำที่ใช้เรียกคนชรา หรือบุคคลที่มีอายุมาก ผมขาว หน้าตาเหี่ยวย่น การเคลื่อนไหวเชื่องช้า ต่อมา พล.ต.ต.หลวงอรรถ สิทธิสุนทร ได้กำหนดให้ใช้คำว่า ผู้สูงอายุ เป็นคำที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่า เป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และ

---

[2] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 194.

[3] เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ, “วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ”, **วารสารภาษาและวัฒนธรรม**. ปีที่ 33 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557) : 102 - 103.

[4] ผกามาศ มลพรวิจิตร,วิภาดา ท้าวประยูร, และมนู วาทิสุนทร, **บทบาทและความสัมพันธ์ของวัดและพระสงฆ์กับผู้สูงอายุไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2548), หน้า 99 - 125.

ประสบการณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2512 เป็นต้นมา[5] อย่างไรก็ตาม รวมความได้ว่าผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจไปในทางที่เสื่อมลง ตลอดจนมีบทบาททางสังคม และกิจกรรมในการประกอบอาชีพลดลง

2) การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ได้แก่ **ก.การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย** (Biological change) มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทุกระบบหน้าที่ของร่างกาย ตั้งแต่ในระดับเซลล์ ความสามารถในการทำงานของระบบต่างๆ ลดลง **ข. การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ** (Psychological Change) ซึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและทางสังคม ด้วยความเสื่อมของอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย การสูญเสียบุคคลใกล้ชิด การแยกไปของสมาชิกในครอบครัว และการหยุดจากงานประจำ เป็นต้น **ค. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม** (Social Change) ภาระหน้าที่และบทบาทของผู้สูงอายุจะลดลง ด้วยมีข้อจำกัดทางร่างกาย ทำให้ความคล่องตัวในการคิด การกระทำ การสื่อสาร สัมพันธภาพทางสังคมมีขอบเขตจำกัด เกิดความห่างเหินจากสังคม เพราะสังคมมักจะประเมินว่าความสามารถในการปฏิบัติลดลง อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ ว่าจะเกิดขึ้นเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมด้วย ปัจจุบันพบว่า ปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ภาวะโภชนาการ ภาวะโรคเรื้อรังและอุบัติเหตุ ตลอดจนวิถีชีวิตและพฤติกรรมสุขภาพ

3) แนวคิดสุขภาวะ/สุขภาพองค์รวม ในปี 1974 องค์การอนามัยโลก ได้นิยามคำว่า สุขภาพ (Health) ว่าหมายถึง สภาวะที่สุขสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม โดยไม่จำกัดอยู่เฉพาะความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือความไม่พิการเท่านั้น[6] สอดรับกันกับพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ได้ให้ความหมายของคำว่า สุขภาพ ว่าคือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต ปัญญา และสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล[7] และในทำนองเดียวกัน ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2559 ได้นิยามคำว่า สุขภาวะ หมายถึง ภาวะที่บุคคลมีร่างกายแข็งแรง มีอายุยืนยาว มีจิตใจที่ดี มีความเมตตากรุณา ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ และใฝ่รู้ สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” มีเหตุมีผล อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข การมีสุขภาวะเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม โดยเริ่มจากตนเอง ไปสู่ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา เศรษฐกิจสังคม การเมือง และอื่นๆ ทั้งหมดนี้เป็นการให้ความหมายที่แสดงถึงความสำคัญของร่างกาย จิตใจ ปัญญา สังคม อย่างเชื่อมโยงกันแยกไม่ได้ นอกจากนั้นแนวคิดสุขภาพองค์รวมยังเกี่ยวข้องกับประเด็นต่อไปนี้ 1) การมีส่วนร่วมระหว่างกันของระบบในธรรมชาติทั้งหมด (Participatory nature) 2) วิถีสุขภาพองค์รวมเป็นพลวัต หรือการเคลื่อนไหวไปอย่างไม่หยุดนิ่ง (Dynamic nature) 3) โดยธรรมชาติของการขยายและเปิดกว้างอย่างไม่มีที่สิ้นสุด วิถีสุขภาพองค์รวมจึงไม่ยึดติด แต่มีความยืดหยุ่น เปิดกว้างอย่างหลากหลาย ไม่มีวิธีการใดวิธีการหนึ่งที่ดีที่สุด การดูแล

---

[5] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับบราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุคส พับลิเคชั่นส, 2546), หน้า 347.

[6] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**, หน้า 241.

[7] สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, **สุขภาพคนไทย 2561 : พุทธศาสนากับการสร้างเสริมสุขภาวะ**, (นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561), หน้า 93.

รักษาสุขภาพจึงมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การนวด กดจุด ฝังเข็ม วารีบำบัด สมาธิ กลิ่นบำบัด รวมถึงกิจกรรมในสังคม เช่น การรับประทานอาหารแบบชีวจิต การรับประทานอาหารแบบมังสวิรัติหรืออาหารเจ การออกกำลังกายแบบโยคะ ไทเก๊ก ชี่กง ฤาษีดัดตน รำไม้พลอง รำพัด เป็นต้น

4) แนวคิดสุขภาวะแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก คำว่า “สุขภาพ” หรือสภาวะของการมีสุขภาพดีได้ถูกกล่าวถึงจากความหมายของคำว่า “อัปปาพาโธ” ที่แปลว่ามีความเจ็บป่วยน้อย หรือ “อัปปาตังโก” แปลว่ามีโรคน้อย ดังคำกล่าวที่ว่า “ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร... หลังจากตายไปแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติสวรรค์ แต่เกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”[8] และ “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้... เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง”[9] รวมทั้ง “ผู้ที่ไม่เบียดเบียนสัตว์... เมื่อเกิดในที่ใด จะเป็นผู้มีโรคน้อย”[10] ในขณะที่บางแห่งกล่าวว่าร่างกายเป็นรังของโรค[11] ซึ่งการไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ[12] อย่างไรก็ตาม สุขภาพในมิติของการไม่มีโรคยังแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับโรคทางกายและทางใจ จากคำกล่าวที่ว่า “ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้น พอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น”[13]

แนวคิดสุขภาวะแบบองค์รวมทางพระพุทธศาสนานั้นให้คุณค่าชีวิตของมนุษย์ครอบคลุมทั้งรูปกับนาม หรือ ขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้งหมด สุขภาวะหรือภาวะที่เป็นสุขของชีวิตจึงมี 2 มิติ ได้แก่ ก. ความสุขทางร่างกาย (กายิกสุข) เป็นความสุขที่เกิดจากการที่กลไกทางร่างกาย สามารถทำหน้าที่สอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติที่ออกแบบมาให้อวัยวะต่างๆ ได้ทำหน้าที่ตามปกติ และประสานสอดคล้องระหว่างอายตนะภายนอกกับอายตนะภายในกระทบกัน กล่าวคือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นรับรู้รส กายสัมผัสความร้อนเย็นอ่อนแข็งได้ เรียกว่าเป็นความแข็งแรงของร่างกายที่ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน สามารถตอบสนองและปฏิบัติภารกิจตามที่ใจสั่งให้กระทำได้ และ ข. ความสุขทางจิตใจ (เจตสิกสุข) เป็นความสุขที่เกิดจากการมีสภาพจิตที่มีความรู้ ตื่น และเบิกบาน ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของไฟ คือ ความกำหนัด (ราคัคคิ) ความโกรธเกลียด (โทสัคคิ) และความหลง (โมหัคคิ) จนทำให้สภาพจิตประสบกับความตีบตันจนสูญเสียความสมดุล จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จิตจะต้องได้รับการพัฒนา และเมื่อจิตได้ฝึกฝนแล้วประสบความสุข ย่อมส่งผลโดยตรงต่อสุขภาวะทางกาย

การพัฒนาสุขภาวะจึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนารูปกับนามให้เกิดการประสานสอดคล้องกันอย่างสมดุล หรือพัฒนาให้ครอบคลุมทุกมิติ เช่นเดียวกันกับแนวทางการพัฒนาชีวิตในทางพระพุทธศาสนาที่รู้จักกันเรียกว่า “ภาวนา 4” คือ การพัฒนากาย (ภาวิตกายะ) การพัฒนาพฤติกรรม/สังคม (ภาวิตสีละ) การพัฒนา

---

[8] องฺ.ปญฺจก. (ไทย) 22/53 - 54/92 - 93.

[9] ม.ม. (ไทย) 13/379/464.

[10] ที.ปา. (ไทย) 11/317/306 - 307.

[11] ขุ.ธ. (ไทย) 25/148/78.

[12] ม.ม. (ไทย) 13/215/254.

[13] องฺ.จตุกก. (ไทย) 21/157/219.

จิต (ภาวิตจิตตะ) และการพัฒนาปัญญา (ภาวิตปัญญา) เพื่อให้องค์ประกอบทั้งสี่สามารถเชื่อมประสานและสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวมต่อเนื่องกันทั้งระบบ

วิธีการพัฒนาสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนา

ก. การพัฒนาสุขภาวะทางกาย (กายภาวนา) ต้องคำนึงถึงปัจจัยในการเสริมสร้างสุขภาพ อันได้แก่ เรื่องอาหาร ควรบริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย อาทิ ข้าวต้ม รวมทั้งต้องเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค เรื่องอุจจาระควรใส่ใจการขับถ่าย การป้องกันเชื้อโรค สุขอนามัยด้านสิ่งแวดล้อม เรื่องการออกกำลังกาย เช่น การเดิน จงกรม และการอบสมุนไพร เรื่องโอสถ หรือยาพื้นฐานในการรักษาโรคเบื้องต้น คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น เรื่องการผ่าตัด อันเป็นวิธีการสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าทรงนำเสนอในการรักษาสุขภาพ ในกรณีที่ใช้วิธีทั้ง 4 ประการข้างต้นแล้วไม่สามารถรักษาให้หายได้

ข. การพัฒนาสุขภาวะทางพฤติกรรม/สังคม (สีลภาวนา) มุ่งเน้นการดูรักษาและพัฒนาสุขภาพของร่างกายให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ธรรมชาติ วัตถุสิ่งของและเทคโนโลยี) และสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ มวลเพื่อนมนุษย์ โดยการนำปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ เข้ามาทำหน้าที่ช่วยดูแลและบำบัด ในฐานะกัลยาณมิตร อันได้แก่ วิธีการมนุษย์บำบัด และธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมบำบัด[14]

- มนุษย์บำบัด พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างบุคคลที่สำคัญในการทำหน้าที่เป็นผู้บำบัด พระองค์ทรงเสด็จเยี่ยมและให้กำลังใจภิกษุที่เป็นไข้ ณ คิลานศาลา อย่างสม่ำเสมอ และย้ำให้พระภิกษุทั้งหลายดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

- ธรรมชาติบำบัด พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมอย่างมาก ด้วยมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการบำบัดสุขภาพมนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกล่อมเกลาจิตใจและปัญญาของผู้ที่อาศัยในธรรมชาติให้สามารถเรียนรู้และเข้าถึงกฎธรรมชาติ จะเห็นว่าพระองค์ทรงอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องบำบัดจิตของพระองค์จนสามารถเข้าถึงความจริงสูงสุด ทรงบัญญัติข้อห้ามไม่ให้ภิกษุทำลายธรรมชาติ เช่น ห้ามภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลาย ลงบนพืชและในน้ำ ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ[15] และห้ามภิกษุทำลายต้นไม้[16] นอกจากนี้ยังทรงตรัสเตือนให้พระภิกษุระมัดระวัง และเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เพราะมีอิทธิพลต่อความเจ็บไข้เช่นกัน

ค. การพัฒนาสุขภาวะทางจิต (จิตตภาวนา) การสร้างเสริมให้เกิดสมรรถภาพจิตดีมีความเข้มแข็ง มีความสามารถ คุณภาพจิตดีมีคุณธรรม และสุขภาพจิตดีสงบเย็น อ่อนโยน และนุ่มนวล โดยการหมั่นฝึกฝนพัฒนาจิต ดังนี้[17]

- ให้มุ่งมั่นที่จะมีชีวิตอยู่ โดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นฐานในการปฏิบัติ จนนำไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ทำให้มนุษย์สามารถข้ามพ้นช่วงเวลาของความตายไปสู่การมีชีวิตที่ยืนยาวต่อไป เพราะแรงบันดาลใจจะทำหน้าที่ในการกระตุ้น “พลังใจ” ให้มนุษย์มีความปรารถนาที่จะสร้างคุณค่าต่อตนเอง ชุมชน และสังคม

---

[14] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”, **วารสารพุทธจักร**, ปีที่ 59 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2548) : 108.

[15] วิ.มหา. (ไทย) 2/652/732.

[16] วิ.มหา. (ไทย) 2/136/310.

[17] พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 287.

- รักษาใจให้รู้เท่าทันกิเลส ความโลภ ความโกรธ และความหลง และทุกข์อันเกิดจากผัสสะในขณะที่อายตนะภายในกระทบอายตนะภายนอก แล้วนำสิ่งต่างๆ ที่กระทบนั้น มาปรุงแต่งสุข ทุกข์ และดี ชั่ว

- พัฒนาสติตามแนวทางของสติปัฏฐาน 4 ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน เป็นเครื่องมือกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง

ง. การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการฝึกอบรมปัญญาเพื่อสร้างความรู้ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิดพิจารณาและแก้ปัญหาด้วยปัญญา[18] ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการ หลักการ และเครื่องมือตามกรอบของ “สัมมาทิฐิ” เพื่อเปิดพื้นที่ให้มนุษย์ได้ตระหนักรู้และเข้าใจโลกและชีวิตตามกรอบของอริยสัจ 4 และมองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน และเป็นเหตุเป็นผลตามกรอบของโยนิโสมนสิการ โดยมีวิธีการดังนี้

- ปรับทัศนคติต่อการดำรงอยู่ โดยการใช้ปัญญาพิจารณาขันธ์ 5 ซึ่งดำรงอยู่ในสภาวะหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของไตรลักษณ์

- กำหนดสัญญา 10[19] ให้เป็นหลักการพัฒนาความคิดและสร้างความเข้าใจเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของสิ่งที่กำหนดหมาย ด้วยสัญญาทั้ง 10 นั้น สัมพันธ์กับอาการของการป่วยอย่างแยกไม่ออก การกำหนดสัญญาเป็นหลักปฏิบัติสำคัญที่ผู้เจ็บป่วยควรใช้เป็นหลักในการพิจารณาความจริงของสังขาร หรือเป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจตนเอง ให้เข้าใจความจริงและหายจากโรคภัยได้

- รักษาใจให้ตื่นด้วยโพชฌงค์ ตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า โพชฌงค์ เป็นองค์แห่งการรู้ ตื่น และเบิกบาน โดยชี้ว่าเมื่อใดก็ตามที่ผู้ป่วยทางกายและจิตใจได้พิจารณาและไตร่ตรองตามหลักโพชฌงค์แล้ว จะก่อให้เกิดภาวะรู้ ตื่น และเบิกบาน[20]

ความสำคัญของการพัฒนาสุขภาวะทาง “ปัญญา” ดังกล่าวนี้ พระไพศาล วิสาโล[21] ได้กล่าวว่าเป็นพื้นฐานของความสุขทั้งทางกาย สังคม และจิต กล่าวคือ การจะมีสุขภาพทาง“กาย” ที่ดีได้ จะต้องรู้ว่าควรกินอาหารเพื่อสุขภาพ เพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้เป็นปกติสุข การเห็นคุณค่าของสมดุลชีวิต หมั่นออกกำลังกายอยู่เสมอ ไม่ทำงานอย่างหักโหม รู้จักพักผ่อน ในทาง “สังคม” การจะมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับคนอื่นๆ ได้ ก็เพราะมีปัญญารู้ว่า การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลผู้อื่นจะนำความสุขมาสู่ตน ตรงข้ามกันกับการเบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่นจะนำความเดือดร้อนแก่ตนได้ในที่สุด แม้แต่ความเห็นแก่ตัวที่จะนำความร่ำรวย ชื่อเสียง เกียรติยศมาให้ และสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงความสุขชั่วคราว และจะตามมาด้วยความทุกข์ที่ยาวนาน

---

[18] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 51.

[19] สัญญา 10 ได้แก่ (1) อนิจจสัญญา (2) อนัตตสัญญา (3) อสุภสัญญา (4) อาทินวสัญญา (5) ปหานสัญญา (6) วิราคสัญญา (7) นิโรธสสัญญา (8) สัพพโลเก อนภิฏฐสัญญา (10) อานาปานสติ

[20] โพชฌงค์ 7 คือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้มี 7 ประการ ได้แก่ (1) สติสัมโพชฌงค์ (2) ธัมมวิจยสสัมโพชฌงค์ (3) วิริยสัมโพชฌงค์ (4) ปิติสัมสัมโพชฌงค์ (5) ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (6) สมาธิสัมโพชฌงค์ และ (7) อุเบกขาสัมโพชฌงค์, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **โพชฌงค์ : พุทธวิธีเสริมสุขภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2550), หน้า 6 - 27.

[21] พระไพศาล วิสาโล, “สุขภาวะทางปัญญาที่เราควรรู้จัก” อ้างใน สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, **สุขภาพคนไทย 2561 : พุทธศาสนากับการสร้างเสริมสุขภาวะ**, หน้า 101 – 102.

จึงไม่ควรหมกมุ่นกับการทำมาหาเงิน แต่ควรให้เวลากับการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คน หมั่นทำดี และช่วยเหลือผู้อื่น สุดท้ายสุขภาพ “จิต” ที่ดี ก็เกิดจากปัญญาเช่นกัน เพราะทำให้เห็นความจริงว่า สุขหรือทุกข์นั้นไม่ได้อยู่ที่ว่า มีสิ่งที่ดีหรือร้ายเกิดขึ้นกับเรา แต่อยู่ที่เราคิด รู้สึก หรือมีท่าทีกับมันอย่างไร พูดอีกอย่างคือ “อยู่ที่ใจของเรา” ดังนั้นแม้เจ็บป่วย พลัดพราก สูญเสีย ก็ยังเป็นสุขอยู่ได้ หรือป่วยเพียงกาย แต่ใจไม่ป่วย เสียแต่ทรัพย์ ใจไม่เสีย

ผลการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากการตอบแบบสอบถาม (Questionnaires) โดยผู้วิจัยได้สอบถามผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาที่มาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน 5 สำนัก สำนักละ 50 คน รวมทั้งหมด 250 คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป หาค่าเฉลี่ย และหาค่าเบี่ยงเบน โดยสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้ (1) มีผู้เข้าร่วมตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งหมด 250 คน คิดเป็นร้อยละ 100 (2) เป็นชาย จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 47.33 เป็นหญิง จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 71.6 (3) มีอายุต่ำกว่า 50 ปี จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 18.4 มีอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 40 มีอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 41.6 (4) มีสถานภาพโสด จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 21.6 สถานภาพสมรส จำนวน 110 คน คิดเป็นร้อยละ 44 สถานภาพหม้าย/หย่าร้าง จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 34.4 (5) มีโรคประจำตัว จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 46.8 ไม่มีโรคประจำตัว จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 53.2

(6) การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดพะเยาตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า

ก. สำนักปฏิบัติธรรมวัดศรีโคมคำ ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาทางปัญญา ($\bar{X}$=3.53) จิตภาวนา ($\bar{X}$=3.20) ศีลภาวนา ($\bar{X}$=2.87) และกายภาวนา ($\bar{X}$=2.85) ตามลำดับ สรุปภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.11) **ข. สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหม่แท่นคำ** ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาจิตภาวนา ($\bar{X}$=3.19) ศีลภาวนา ($\bar{X}$=3.11) ปัญญาภาวนา ($\bar{X}$=3.10) และกายภาวนา ($\bar{X}$=2.98) ตามลำดับ สรุปภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.10) **ค. สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธาราม** ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาศีลภาวนา ($\bar{X}$=3.31) จิตภาวนา ($\bar{X}$=3.15) กายภาวนา ($\bar{X}$=3.10) และปัญญาภาวนา ($\bar{X}$=3.06) ตามลำดับ สรุปภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=3.16) **ง. สำนักปฏิบัติธรรมวัดหลวงราชสัณฐาน** ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาจิตภาวนา ($\bar{X}$=2.92) ปัญญาภาวนา ($\bar{X}$=2.88) ศีลภาวนา ($\bar{X}$=2.77) และกายภาวนา ($\bar{X}$=2.76) ตามลำดับ สรุปภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=2.83) **จ. สำนักปฏิบัติธรรมวัดห้วยแก้วป่าฝาง** ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาจิตภาวนา ($\bar{X}$=3.25) ปัญญาภาวนา ($\bar{X}$=3.06) กายภาวนา ($\bar{X}$= 2.63) และศีลภาวนา ($\bar{X}$=2.69) ตามลำดับ สรุปภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=2.91)

สรุปข้อมูลผู้สูงอายุในสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 5 แห่ง พบว่ามีความพึงพอใจต่อการพัฒนาในด้านจิตภาวนาสูงที่สุด ($\bar{X}$=3.14) รองลงมาคือปัญญาภาวนา ($\bar{X}$=3.13) ศีลภาวนา ($\bar{X}$= 2.95) และกายภาวนา ($\bar{X}$=2.86)

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ จากการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุที่ปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน 5 สำนักดังกล่าว สำนักละ 5 คน รวมทั้งหมด 25 คน พบว่า

1) สุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา ผู้สูงอายุเข้ามาปฏิบัติธรรมด้วยสาเหตุที่หลากหลาย ได้แก่ (1) ชอบและศรัทธาในพระพุทธศาสนา (2) ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก (3) ต้องการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน (4) ต้องการศึกษาการปฏิบัติธรรมให้เข้าใจอย่างถูกต้อง (5) มีความศรัทธาในวัด (6) มีเวลาว่าง ช่วงหลังเกษียณอายุ (7) ต้องการความสงบทางใจ (8) ต้องการสร้างกุศลให้กับตนเองและครอบครัว (9) ฝึกรักษาจิตให้เข้มแข็งอยู่เสมอ (10) มีนิสัยชอบสวดมนต์ ภาวนา ฟังเทศน์ ฟังธรรม และสนทนาธรรมเป็นประจำ (11) เชื่อว่าบุญกุศลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมจะนำพาให้จิตไปสู่ในทางที่ดี (12) ต้องการฝึกปฏิบัติ ฝึกสติ ฝึกปัญญา (13) ศึกษาหลักธรรมเพื่อพัฒนาความรู้ความคิด เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การชำระจิตให้บริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่า สาเหตุส่วนใหญ่มักเน้นไปที่จิตใจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของผู้สูงอายุล้วนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือต้องการมีลักษณะ “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีความสุข” ดังแนวคิดการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุโดยทั่วไป

2) การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุจังหวัดพะเยา ในสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 5 แห่ง ได้มีการนำหลักภาวนา 4 มาใช้ในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ โดยก่อนการปฏิบัติธรรม ผู้สูงอายุมีความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ รวมถึงหลังการเข้ารับการปฏิบัติธรรมก็สามารถนำหลักดังกล่าวมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย **ก. การพัฒนาสุขภาวะทางกาย** (กายภาวนา) ใช้วิธีการสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งสมาธิ วิปัสสนา การทานอาหารเจ หรืออาหารมังสวิรัติในทุกวันพระ แม้จะพบว่าสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัวอยู่ในค่าเฉลี่ยที่สูง แต่โดยรวมไม่มีอุปสรรคต่อการพัฒนา **ข. การพัฒนาสุขภาวะทางสังคม** (ศีลภาวนา) โดยการรักษาศีล 5 ในทุกวันและรักษาศีล 8 ทุกวันพระ การเข้าร่วมงานหรือกิจกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานบุญ ฯลฯ การบริจาคทรัพย์สิ่งของเพื่อช่วยเหลือชุมชน ตลอดจนการให้ทุนการศึกษากับเด็กด้อยโอกาส **ค. การพัฒนาสุขภาวะทางจิต** (จิตตภาวนา) โดยการปฏิบัติธรรมทำสมาธิ พบว่า ก่อนการปฏิบัติธรรมมีสมาธิอยู่กับการปฏิบัติธรรม ในขณะปฏิบัติธรรมก็มีสมาธิอยู่กับการปฏิบัติธรรม และหลังปฏิบัติธรรมรู้สึกได้ถึงการพูดดี ทำดี คิดดี และมีสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจที่ร่าเริงเบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่มผ่องใส และสงบเป็นสุข **ง. การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา** (ปัญญาภาวนา) โดยการฟังเทศน์ ฟังธรรม การเรียนธรรมะ พบว่า เมื่อเข้ามาปฏิบัติธรรมแล้วสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้

บทสรุป

ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 5 แห่งของจังหวัดพะเยานั้น ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดีครบทุกคน ส่วนใหญ่เป็นหญิงมากกว่าชาย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมไม่ได้เป็นผู้ที่มีอายุตามความหมายที่กำหนดไว้ว่าเป็นผู้สูงอายุ คือ มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป แต่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุใกล้เคียงคือ ระหว่าง 51 - 60 ปี และมีอายุต่ำกว่า 50 ปี ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สมรสแล้วมากกว่าที่เป็นหม้ายหรือหย่าร้าง และโสด นอกจากนั้นยังพบว่า ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มาปฏิบัติธรรมทั้งหมด การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาในสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 5 แห่งเป็นไปตามแนวคิดสุขภาวะแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักภาวนา 4 คือ มีวิธีการพัฒนาสุข

ภาวะดังนี้ การพัฒนากาย (กายภาวนา) โดยการสวดมนต์ เดินจงกรม นั่งสมาธิ วิปัสสนา ทานอาหารเจ/อาหารมังสวิรัติ ตลอดจนปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมด้วยดี การพัฒนาพฤติกรรม/สังคม (ศีลภาวนา) โดยการรักษาศีล 5 ศีล 8 สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กระทั่งตนเอง และการพัฒนาทางจิตใจและปัญญา (จิตภาวนาและปัญญาภาวนา) โดยการฟังเทศน์ ฟังธรรม เรียนธรรมะ เดินจงกรม นั่งสมาธิ วิปัสสนา เจริญสติ เป็นต้น ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่า มีการพัฒนาทางจิตสูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.14 รองลงมาคือการพัฒนาทางปัญญา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.13 การพัฒนาทางสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95 และการพัฒนาทางกายมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.86 โดยภาพรวมของการพัฒนาทั้งหมด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.02 ถือว่าอยู่ในระดับมาก

จากผลการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตและปัญญาในระดับที่สูงเหมือนกัน ตามมาด้วยการพัฒนาทางสังคมและทางกายในอันดับรองลงมา สอดรับกันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่พระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวว่า การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญานั้นเป็นพื้นฐานของความสุขทั้งทางกาย สังคม และจิต นั่นคือ ปัญญาทำให้เห็นความจริงว่า สุขหรือทุกข์นั้น มิได้อยู่ที่ว่ามีสิ่งดีๆ หรือสิ่งร้ายๆ เกิดขึ้นกับเรา แต่อยู่ที่เราคิด รู้สึก หรือมีท่าทีกับมันอย่างไร เรียกว่าอยู่ที่ใจของเราเป็นที่ตั้ง แม้กายจะเจ็บป่วย พลัดพราก สูญเสีย ก็ยังเป็นสุขได้ “ป่วยแต่กาย ใจไม่ป่วย เสียแต่ทรัพย์ ใจไม่เสีย” ด้วยมีปัญญาเห็นแล้วว่า ความทุกข์ใจนั้นเกิดจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ เมื่อไม่ยึด ใจก็ไม่ทุกข์ ซึ่งจะช่วยให้ใจปล่อยวางและทำให้ทุกข์หลุดไปจากใจได้ ผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยา จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นแนวโน้มของการเกิดสุขภาวะของผู้สูงอายุในจังหวัดพะเยาได้ตรงตามเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญาไปพร้อมกันครบทุกมิติ เพื่อให้เป็นบุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่า “เจริญกาย ศีล จิต และปัญญา” ตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

บรรณานุกรม

ผกามาศ มลพรวิจิตร, วิภาดา ท้าวประยูร, และมนู วาทิสุนทร. **บทบาทและความสัมพันธ์ของวัดและพระสงฆ์กับผู้สูงอายุไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทุกข์สำหรับเห็น แต่สุขสำหรับเป็น**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร จำกัด, 2546.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหพริ้นติ้งแอนด์พับลิสชิ่ง, 2551.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, 2558.

_____. **โพชฌงค์ : พุทธวิธีเสริมสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, 2550.

_____. “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”, **วารสารพุทธจักร**. ปีที่ 59 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2548) : 5 – 10.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับบราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคสพับลิเคชั่นส, 2546.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. **สุขภาพคนไทย 2561 : พุทธศาสนากับการสร้างเสริมสุขภาวะ**. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561.

เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ. “วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ”, **วารสารภาษาและวัฒนธรรม**. ปีที่ 33 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2557) : 102 - 103.

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล และ คณะ. **เตรียมพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ: สุขภาพผู้สูงอายุไทย สถานะปัจจุบันและสิ่งท้าทายในอนาคต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.gotoknow.org/posts/87171. [7 มีนาคม 2560].

นามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์
Buddhist Nomenclature Dictionary

พระครูศรีปัญญาวิกรม
พระมหาพจน์ สุวโจ
ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อจัดคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร ผู้วิจัยได้ดำเนินการระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการดำเนินการสรุปได้ดังนี้

1. รายชื่อบุคคลที่ได้จากการสืบค้นดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัดส่วนที่ซ้ำออกไปแล้ว คัดเฉพาะรายชื่อที่จะได้จัดทำคำอธิบาย จำนวนทั้งสิ้น 1,085 รายชื่อ

2. ได้จัดทำคำอธิบาย โดยเรียงตามหมวดพยัญชนะวรรค 4 หมวด คือ ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, และพยัญชนะ อวรรค ได้แก่ ย ร ล ว ส ห ฬ อ ตามลำดับ ส่วนลำดับสระ ก็เรียงตามรูปสระ อ อา อิ อี เอ โอ ตามลำดับ การจัดทำคำอธิบายได้ใช้หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก คำอธิบายนามานุกรมจะประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ชาติภูมิ และผลงานสำคัญ

อนึ่ง สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล นิยมตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับลักษณะกำเนิด สิ่งแวดล้อม อาชีพหรือการงาน บุคคลในครอบครัว เช่น บุตรกับบุตร บุตรกับบิดามารดา การตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับอุปนิสัยหรือพฤติกรรม สัมพันธ์กับโคตร และการตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับชะตาชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี

ด้วยข้อจำกับด้านระยะเวลา การจัดทำนามานุกรมครั้งนี้ อาศัยเพียงฐานของมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยเป็นหลัก ทำให้ต้องละชื่อบุคคลในคัมภีร์อรรถกา และชื่อบุคคลร่วมสมัยที่มีความสำคัญทั้งชาวไทย และต่างประเทศ จึงเสนอแนะไว้เพื่อการจัดทำในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ: นามานุกรม, พุทธศาสตร์

Abstract

The main proposes of the research entitled “Directories of Personal Names in Buddhism” were (1) to search the personal names in Buddhist Canon (2) to make an explanation on the personal names by means of Directory and qualitative research methodology.

The result of research can be summarized as follows:

1. The personal names were collected form Index of Tripitaka Thai version of Mahachulalongkornrajvidyalaya University are 1,085 people for preparing explanation by means of Directory

2. The names were explained in accordance with groups of Pali alphabets and vowels: - k kh g gh n, c ch j jh n, t th d dh n, t th d dh n, p ph b bh m, y r l v s h ḷ and a a I i u u e o. To make an explanation, Tripitaka and commentaries were used as the main Texts

Further, in Indian Paranormal Society, naming is related to the nature of the environment, occupation or occupation, family members such as children with children and parents. Naming refers to the character or relationship with the descent, and naming in relation to destiny. Most of them turn bad to good.

With a limitation of time, this Directory based only on the Thai version of Tripitaka. The name of the person in the others texts and the names of contemporary people, both Thai and foreigners, are important to collect for making explanation. Therefore, it is recommended to do for the next opportunity.

Keywords: Dictionary, Buddhist

บทนำ

หนังสือนามานุกรมเป็นแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของบุคคลทุกคน และของหน่วยงานทุกหน่วยงาน ทั้งที่เป็นของรัฐบาลและของเอกชนปัจจุบันจึงมีการจัดทำหนังสือประเภทนามานุกรมไว้หลายประเภท เช่น นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย[1] จัดทำโดยมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี, นามานุกรมมงคล ผลงานของโกวิท ตั้งตรงจิตร จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์คำ เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการตั้งชื่อ หลักการคือ ก่อนที่จะพิจารณาตั้งชื่อ จำเป็นจะต้องสำรวจดูจากแผนภูมิตามหลักทักษาปกรณ์ให้ละเอียดก่อนว่า อักษรตัวไหนเป็น เดช ตัวไหนเป็น ศรี ตัวไหน

[1] มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2554), หน้า 264.

เป็น กาลกิณี ซึ่งต้องพิถีพิถันในเรื่องนี้ก่อนประเด็นอื่น หากตั้งชื่อที่เป็นสิริมงคล ย่อมจะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นประสบความรุ่งเรือง แต่หากตั้งชื่อไม่ดี มีตัวกาลกิณีอยู่ร่วมด้วย ก็อาจจะนำความเสื่อมเสียหรือภัยพิบัติมาสู่เจ้าของชื่อได้

นามานุกรมนักเขียน-นักแปล[2] ของอรอนงค์ ชาคร จัดพิมพ์ในนามโครงการวิชาการด้านวรรณศิลป์ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, นามานุกรมรามเกียรติ์[3] ผลงานของรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สถาพร ปรับปรุงใหม่ล่าสุด ปี 2554 เป็นงานที่รวบรวมความเป็นมาของตัวละคร สถานที่ พิธี และอาวุธในเรื่องรามเกียรติ์ไว้อย่างละเอียด ถือเป็นหลักสำหรับการค้นคว้าข้อมูลเรื่องรามเกียรติ์ได้ทั้งหมด, นามานุกรมนวัตกรรมท้องถิ่นไทย[4] ผลงานของจรัส สุวรรณมาลา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จัดพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2548, นามานุกรมวรรณคดีไทย[5] ผู้จัดทำแบ่งออกเป็น 3 ชุด ชุดที่ 1 ว่าด้วย ชื่อวรรณคดี ชุดที่ 2 ว่าด้วย ชื่อผู้แต่ง และชุดที่ 2 ว่าด้วย ตัวละคร ชื่อสถานที่ และชื่อปกิณณกะ, นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย[6] เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อและรายละเอียดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย โดยภัณฑารักษ์และนักวิชาการของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทุกแห่งทั้งของราชการและเอกชน ซึ่งมีพิพิธภัณฑสถานทั้งสิ้น 486 แห่ง จาก 76 จังหวัด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่อยู่ในแวดวงพิพิธภัณฑสถาน ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจทั่วไป,

นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน[7] ผู้แต่งคือ ประจักษ์ ประภาพิทยากร ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ.2508, นามานุกรมศิลปินเพลงไทย[8] ผู้แต่งคือ พูนพิศ อมาตยกุล ได้รวบรวมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2532, นามานุกรมพระเครื่อง[9] ผลงานของพินัย ศักดิ์เสนีย์ ให้ความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องต่าง ๆ สาระสำคัญมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะและพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่ายิ่ง, ภูมินามานุกรม[10] ของสมบัติ จำปาเงิน จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สุขภาพใจ เป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์ในการเขียนชื่อประเทศ เมืองหลวง

---

[2] อรองค์ ชาคร และคณะ, **นามานุกรมนักเขียน-นักแปล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 262.

[3] รื่นฤทัย สัจจพันธ์, **นามานุกรมรามเกียรติ์ ฉบับปรับปรุงใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์, 2554), หน้า 234.

[4] จรัส สุวรรณมาลา และคณะ, **นามานุกรมนวัตกรรมท้องถิ่นไทย : ประจำปี พ.ศ.2547**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548), หน้า 291.

[5] มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1-2-3**, พิมพ์เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา 2 เมษายน 2549.

[6] กรมศิลปากร, **นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2549), หน้า 400.

[7] ประจักษ์ ประภาพิทยากร, **นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน**, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช,2508), หน้า 328.

[8] พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ, **นามานุกรมศิลปินเพลงไทยรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์: รายงานผลการวิจัย**, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

[9] พินัย ศักดิ์เสนีย์, **นามานุกรมพระเครื่อง**, (พระนคร: สำนักพิมพ์ผดุงศึกษา, 2502), หน้า 788.

[10] สมบัติ จำปาเงิน, **ภูมินามานุกรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักสุขภาพใจ, 2545), หน้า 296.

ทวีป เขต รัฐ ดินแดนต่างๆ ให้ถูกต้อง โดยยึดประกาศของราชบัณฑิตยสถาน,นามานุกรมเอดส์ และเพศศึกษา[11] เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อหนังสือ/เอกสารด้านเอดส์ และเพศศึกษา ที่มีอยู่ในศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเอดส์ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในมุมหนึ่งของห้องสมุดสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน เพื่อส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของผู้ใช้บริการทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ, นามานุกรมเครื่องจักรสาน[12] ผลงานของวิบูลย์ ลี้สุวรรณ์ รวมคำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องจักรสานมากกว่า 1,000 คำ สำพิมพ์เมืองโบราณจัดพิมพ์ 2553 เป็นต้น

จากรายละเอียดข้างต้นจะเห็นว่า นามานุกรม เป็นหนังสือที่มีประโยชน์ เพราะสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุคคลด้านต่าง ๆ ได้โดยง่าย จึงมีการจัดทำนามานุกรมบุคคลออกมาเผยแพร่กันอย่างแพร่หลาย

อย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาในวงการพระพุทธศาสนา หนังสืออ้างอิงลักษณะดังกล่าวนี้ยังมีน้อย และส่วนใหญ่เป็นผลงานของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในอดีต เช่น คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา[13] งานนิพนธ์พระมหาโมคคัลลานะ พระเถระชาวศรีลังกา, สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส[14] เป็นต้น ที่เป็นผลงานร่วมสมัยก็พอมีอยู่บ้าง เช่น พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์[15] ฉบับประมวลธรรม[16] และกาลานุกรม[17] ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ผู้วิจัยมีความเห็นคัมภีร์พระไตรปิฎก มีชื่อบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก พิจารณาได้จากดัชนีท้ายเล่มของพระไตรปิฎกแต่ละเล่ม บางชื่อปรากฏซ้ำกันในหลายเล่ม ส่วนที่ซ้ำมีเนื้อหาซ้ำกันก็มี มีเนื้อหาแตกต่างกันออกไปก็มี หากมีการนำมาร้อยเรียง และจัดทำคำอธิบายโดยใช้หลักวิชาการสมัยใหม่เข้ามาช่วยในรูปของนามานุกรม จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ทั้งสะดวกและกระชับในการสืบค้นข้อมูล

---

[11] ศศิมา ทองคำ และคณะ, **นามานุกรมเอดส์และเพศศึกษา**, (นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 338.

[12] วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, **นามานุกรมเครื่องจักรสาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2553), หน้า 368.

[13] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ทรงแปล. **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 520.

[14] สุเชาวน์ พลอยชุม, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 793.

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 26, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558), หน้า 600.

[16] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 33, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558), หน้า 389.

[17] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2555), หน้า 275.

การเรียนรู้ประวัติบุคคลพุทธศาสน์ ก็เหมือนกับการได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ ไปด้วย เพราะศัพท์บุคคลแต่ละคนที่ถูกเก็บนำมาเขียนคำอธิบาย ล้วนมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งย่อมจะมีความสำคัญ และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เท่ากับได้รวบความความหลากหลายมารวมอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน

นามานุกรมพุทธศาสน์ จึงน่าจะเป็นงานอีกชิ้นหนึ่งที่มีความจำเป็น และมีความสำคัญ เพราะเมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา มีเนื้อหา และขอบเขตกว้างขวางมาก แม้ขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว ก็น่าจะเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นงานที่ท้าทายความวิริยะอุตสาหะอยู่พอสมควร เพราะเหตุว่า บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีทั้งส่วนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา นี่ยังไม่นับบุคคลร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การจัดทำนามานุกรมพุทธศาสตร์จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

อาศัยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอโครงการวิจัยเรื่อง นามานุกรมพุทธศาสน์ เสนอต่อสถาบันวิจัย เพื่อของบประมาณสนับสนุน พร้อมทั้งดำเนินการให้เป็นรูปธรรมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อจัดคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

จัดทำนามานุกรมพุทธศาสน์ โดยการคัดเลือกชื่อที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเรียบเรียงตามลำดับตัวอักษร โดยเริ่มจากพยัญชนะ วรรค ต่อด้วยพยัญชนะ อวรรค พร้อมกับจัดทำคำอธิบายประกอบโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาประกอบ

2. ขอบเขตของคัมภีร์

ผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย 45 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับตีพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2553 เป็นหลัก ส่วนคำอธิบายประกอบ จะใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับดังต่อไปนี้

1. สืบค้นหาชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่ในดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับตีพิมพ์พุทธศักราช 2535 คัดชื่อที่ซ้ำ และชื่อที่ไม่ใช่บุคคล เช่น เทวดา คนธรรพ์ นาค เป็นต้น ออกเสีย

2. นำชื่อบุคคลเหล่านั้นมาจัดเรียบลำดับตามตัวอักษร ยึดตามแบบแผนที่บุรพาจารย์ได้กำหนดไว้แล้ว คือ หมวด ก วรรค ประกอบด้วย ก ข ค ฆ ง, หมวด จ วรรค ประกอบด้วย จ ฉ ช ฌ ญ,

หมวด ฏ วรรค ประกอบด้วย ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, หมวด ต วรรค ประกอบด้วย ต ถ ท ธ น, หมวด ป วรรค ประกอบด้วย ป ผ พ ภ ม, หมวด อวรรค ประกอบด้วยย ร ล ว ส ห ฬ อ ำ ส่วนหมวดสระเรียงลำดับดังนี้ อ อ อิ อี อุ อู เอ โอ

3. เขียนคำอธิบายประกอบ โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลักในการจัดทำคำอธิบาย

4 จัดเขียนรายงานฉบับร่างส่งให้ผู้ส่งคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้อง พร้อมทั้งแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

5. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

6. จัดพิมพ์หรือเผยแพร่ผลงานวิจัยต่อสาธารณชนตามเกณฑ์มาตรฐานสืบต่อไป

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อสืบค้นชื่อบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อจัดคำอธิบายเกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยการจัดลำดับตามตัวอักษร

ผู้วิจัยได้ดำเนินวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้ คือ 1) สืบค้นหาชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกจากดัชนีท้ายเล่ม 2) นำชื่อเหล่านั้นมาจัดเรียงลำดับตามตัวอักษรตามหลักการจัดทำพจนานุกรม หรือสารานุกรม 3) คัดเลือกศัพท์ โดยตัดศัพท์ที่ซ้ำซ้อน และศัพท์ที่ไม่สำคัญออก 4) จัดทำคำอธิบายประกอบ โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ.2535 ส่วนอรรถกถา ผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาชุด 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ พ.ศ.2525 และ 5) ตรวจสอบความถูกต้องแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ ก่อนนำเสนอคณะกรรมการของสถาบันเพื่อพิจารณาอนุมัติก่อนพิจารณาแหล่งตีพิมพ์เผยแพร่ตามเกณฑ์ต่อไป

ผลการวิจัยสรุปดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ดำเนินการสืบค้นจากดัชนีท้ายเล่มพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัดรายชื่อบุคคลที่จัดทำคำอธิบาย และตัดส่วนที่ซ้ำออกไปแล้ว ได้ศัพท์ที่เป็นชื่อบุคคลจำนวนทั้งสิ้น 1,085 รายชื่อ แบ่งเป็น เล่มที่ 1 จำนวน 46 ชื่อ, เล่มที่ 2 จำนวน 23 ชื่อ, เล่มที่ 3 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 4 จำนวน 22 ชื่อ, เล่มที่ 5 จำนวน 40 ชื่อ, เล่มที่ 6 จำนวน 4 ชื่อ, เล่มที่ 7 จำนวน 28 ชื่อ, เล่มที่ 8 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 9 จำนวน 29 ชื่อ, เล่มที่ 10 จำนวน 42 ชื่อ, เล่มที่ 11 จำนวน 11 ชื่อ, เล่มที่ 12 จำนวน 11 ชื่อ, เล่มที่ 13 จำนวน 50 ชื่อ, เล่มที่ 14 จำนวน 15 ชื่อ, เล่มที่ 15 จำนวน 31 ชื่อ, เล่มที่ 16 จำนวน 21 ชื่อ, เล่มที่ 17 จำนวน 12 ชื่อ, เล่มที่ 18 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 19 จำนวน 16 ชื่อ, เล่มที่ 20 จำนวน 27 ชื่อ, เล่มที่ 21 จำนวน 10 ชื่อ, เล่มที่ 22 จำนวน 26 ชื่อ, เล่มที่ 23 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 24 จำนวน 9 ชื่อ, เล่มที่ 25 จำนวน 72 ชื่อ, เล่มที่ 26 จำนวน 46 ชื่อ,เล่มที่ 27 จำนวน 113 ชื่อ, เล่มที่ 28 จำนวน 50 ชื่อ, เล่มที่ 29 จำนวน 5 ชื่อ, เล่มที่ 30,31 มีรายชื่อซ้ำกับที่เก็บไว้แล้ว, เล่มที่ 32 จำนวน 208

ชื่อ, เล่มที่ 33 จำนวน 74 ชื่อ, เล่มที่ 34-45 ไม่เก็บ เนื่องจากมีรายชื่อน้อย และซ้ำกับที่เก็บแล้วในคัมภีร์พระวินัยปิฎก และพระสุตตันตปิฎก

หลังจากดำเนินการคัดกรองแล้ว คงเหลือชื่อบุคคลสำหรับการเขียนคำอธิบายนามานุกรมทั้งสิ้น จำนวน 661 รายชื่อ จากเดิม 1,085 ส่วนใหญ่ที่ตัดออก เพราะเป็นชื่อที่ถูกกล่าวพาดพิงถึงเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก เมื่อสืบค้นในคัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้มีรายละเอียดเพิ่มเติมพอที่จะอธิบายความได้ ชื่อลักษณะนี้ ส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชาดก และย้อนระยะเวลาไกลออกไปมากเป็นกัปหรือแม้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ก็มักเป็นเรื่องราวที่พรรณนาถึงอดีตอันไกลโพ้น

2. การจัดทำคำอธิบาย ผู้วิจัยได้จัดทำคำอธิบายโดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลักและอาศัยคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก การดำเนินการได้ใช้โปรแกรมพระไตรปิฎก 2 ชุด ได้แก่ โปรแกรมพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เวอร์ชั่น 1.0 เป็นตัวช่วยในการสืบค้นหาคำแต่ละคำที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ จากนั้นประมวลจัดทำคำอธิบายประกอบ ยกตัวอย่าง เช่น สารีบุตร, พระมีกระบวนการจัดทำคำอธิบายโดย 1) นำศัพท์ “สารีบุตร” ป้อนลงในโปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เวอร์ชั่น 1.0 ว่า มีคำนี้ปรากฏอยู่กี่ครั้งในพระไตรปิฎกทั้ง 45 เล่ม ซึ่งจากการค้นหา โปรแกรมได้รายงานพบทั้งสิ้น 1,591 ครั้ง 2) ตรวจสอบเนื้อหาตามหลักฐานที่ค้นพบแต่ละครั้งเพื่อจัดทำคำอธิบาย โดยตัดส่วนที่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่จำเป็น หรือมีเนื้อหาซ้ำออก เทียบเคียงเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งจัดทำเชิงอรรถประกอบสำหรับการสืบค้น หรือตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการ และ 3) ตรวจสอบเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพิ่มจากคัมภีร์อรรถกถา 48 เล่ม โดยใช้โปรแกรมพระไตรปิฎก เวอร์ชั่น 2.1 ฉบับเรียนพระไตรปิฎก ในการสืบค้นคำที่กำหนดไว้แล้ว จากนั้นนำเนื้อหาที่ค้นพบมาอธิบายเพิ่มเติม ตัดส่วนที่มีเนื้อหาซ้ำออก คงเหลือไว้เฉพาะส่วนเนื้อหาที่ไม่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเท่านั้น จากนั้นเทียบเคียงคัมภีร์อรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อจัดทำเชิงอรรถประกอบการสืบค้น หรือตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการ

เนื้อหาหลักสำคัญในการจัดทำคำอธิบายประกอบด้วย 1) ชาติภูมิ มีรายละเอียดหลักๆ เช่น บิดามารดา สถานที่เกิด การศึกษา 2) บทบาทสำคัญ มีรายละเอียดหลักๆ เช่น หน้าที่ การงาน การปฏิบัติตนทั้งในแง่ส่วนตน และในแง่สังคมที่พรรณนาไว้ในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา การได้รับการยกย่องพิเศษ และ 3) บั้นปลายชีวิต

ความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้ง 3 ประเด็น ขึ้นอยู่กับหลักฐานที่ปรากฏ ไม่เสมอไปทุกนามบุคคลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ทั้งนี้เนื่องจากว่า นามบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์นั้น แต่ละบุคคลมีบทบาทสำคัญมากน้อยแตกต่างกัน ที่มีความสำคัญมาก จะมีหลักฐานระบุไว้มาก สำคัญน้อย ก็จะมีหลักฐานปรากฏน้อยตามไปด้วย ชื่อบุคคลแต่ละชื่อจึงมีคำอธิบายมาก อธิบายน้อยแตกต่างกันตามไปด้วย โดยเฉพาะหลักฐานในส่วนประวัติที่เกี่ยวกับชาติภูมิ หลักฐานส่วนใหญ่ที่ได้จะอาศัยคัมภีร์อรรถกถาเป็นหลัก ในส่วนพระไตรปิฎกมักปรากฏรายละเอียดแต่พอสังเขปเท่านั้น

อนึ่ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาภายภาคหน้า ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คตินิยมเรื่องการตั้งชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า สังคมอินเดีย มีการตั้งชื่อตามระบบวรรณะ กล่าวคือ ชื่อกษัตริย์มักเกี่ยวกับอำนาจ ไวศยะเกี่ยวกับความมั่งคั่ง ศูทรเกี่ยวกับสิ่งต่ำๆ อันน่า

เกลียดเหยียดหยาม ชื่อที่เป็นลักษณะเด่นของพราหมณ์คือชื่อที่สื่อถึงความเจริญ กษัตริย์สื่อถึงการพิทักษ์รักษา ไวศยะ สื่อถึงความมั่งคั่ง ศูทร สื่อถึงการรับใช้ ชื่อสตรีต้องมีความหมายที่น่ายินดี ไม่แข็งกระด้าง ความหมายไปทางเรียบร้อย มีเสน่ห์ มีโชค และลงท้ายด้วยทีฆสระ คือสระเสียงยาว ถือเป็นเอกลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสังคมไทย

จากการวิเคราะห์คตินิยมการตั้งชื่อที่พบในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สังคมอินเดียสมัยพุทธกาลนิยมตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับลักษณะกำเนิด สิ่งแวดล้อม อาชีพหรือการงาน บุคคลในครอบครัว เช่น บุตรกับบุตร บุตรกับบิดามารดา การตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับอุปนิสัย หรือพฤติกรรม สัมพันธ์กับโคตร และการตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับชะตาชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี นอกจากนั้นยังพบอีกว่า สังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล ไม่นิยมตั้งชื่อที่มีอักษรขึ้นต้นด้วย ฌ ญ ฏ ฐ ฒ ณ เนื่องจากไม่พบชื่อที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะดังกล่าวในคัมภีร์พระไตรปิฎกเลย

อภิปรายผล

จากการสืบค้นศัพท์บุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และนำมาจัดทำคำอธิบายตามหลักและวิธีการจัดนามานุกรมทั่วไป ทำให้ทราบว่า ชื่อบุคคลที่ปรากฏอยู่นั้น มีทั้งที่เป็นชื่อบุคคลที่เกิดก่อนพุทธกาล สมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาลมาแล้ว บางชื่อก็มีตัวตน มีหลักฐานประกอบ และมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังพุทธกาล แต่บางชื่อก็เป็นเพียง “บุคลาธิษฐาน” ที่ท่านยกขึ้นมาเพื่อมุ่งสื่อข้อธรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับจริต หรืออุปนิสัยของผู้ฟัง

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ชื่อบุคคลในดัชนีท้ายเล่มในคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยังมีการสะกดคำไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือไม่ตรงกัน เช่น ดีชนีท้ายเล่มอรรถกถาธรรมบทฉบับมหาจุฬาฯ ระบุชื่อพระปฏาจาราเถรีคลาดเคลื่อน กล่าวคือในดัชนีท้ายเล่มระบุว่าพระปฏิจาราเถรี[18] พระเจ้าวิฑูฑภะ เขียนเป็น พระเจ้าวิฑูภะ[19] ชื่อเดียวกันในคัมภีร์เดียวกันสะกดต่างกันก็มี เช่น พระอุบลวรรณาเถรี, พระอุบลวัณณาเถรี, พระมหากัจจานะ, พระมหากัจจายนะ เป็นต้น ข้อนี้ทำให้การสืบค้นพระไตรปิฎกฉบับโปรแกรมคอมพิวเตอร์ประสบปัญหา เพราะฐานข้อมูลชื่อบุคคลในโปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เวอร์ชั่น 1.0 กับโปรแกรมพระไตรปิฎกเวอร์ชั่น 2.1 ฉบับเรียนพระไตรปิฎก ที่ใช้อยู่ทั่วไปในปัจจุบัน สะกดคำหรือศัพท์ไม่เหมือนกัน

ชื่อบุคคลบางชื่อมีพ้องกัน เพื่อป้องกันความสับสน ในคัมภีร์มักมีการใช้สร้อยนามเพื่อระบุให้เห็นความแตกต่างกันสำหรับเรียกขาน เช่นกรณีพระติสสะ มีทั้งพระติสสะผู้ทรงพระวินัย พระติสสะผู้ว่ายาก พระติสสะผู้อยู่ในนิคม พระติสสะผู้มีร่างกายเน่าเปื่อย พระติสสะชาวเมืองโกสัมพี พระติสสะผู้อาศัยอยู่ในสกุลช่างแก้ว พระติสสะชาวเมืองสาวัตถี พระติสสะผู้มีปกติอยู่ที่เงื้อมเขา เป็นต้น

ในส่วนของการจัดทำคำอธิบายนามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์ พบข้อเท็จจริงว่า สังคมอินเดียสมัยพุทธกาล นิยมตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับลักษณะกำเนิด สิ่งแวดล้อม อาชีพหรือการงาน บุคคลในครอบครัว

---

[18] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/666.

[19] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/665.

เช่น บุตรกับบุตร บุตรกับบิดามารดา การตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับอุปนิสัย หรือพฤติกรรม สัมพันธ์กับโคตร และการตั้งชื่อให้สัมพันธ์กับชะตาชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่มักเปลี่ยนร้ายให้กลายเป็นดี สอดคล้องในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของอินเดียที่กล่าวถึงการตั้งชื่อว่า ชื่อของพราหมณ์ให้เกี่ยวกับสิ่งมงคล กษัตริย์เกี่ยวกับอำนาจ ไวศยะเกี่ยวกับความมั่งคั่ง ศูทรเกี่ยวกับสิ่งต่ำๆ อันน่าเกลียดเหยียดหยาม ชื่อที่เป็นลักษณะเด่นของพราหมณ์คือชื่อที่สื่อถึงความเจริญ กษัตริย์สื่อถึงการพิทักษ์รักษา ไวศยะ สื่อถึงความมั่งคั่ง ศูทร สื่อถึงการรับใช้ ชื่อสตรีต้องมีความหมายที่น่ายินดี ไม่แข็งกระด้าง ความหมายไปทางเรียบร้อย มีเสน่ห์ มีโชค และลงท้ายด้วยทีฆสระ คือสระเสียงยาว

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบเงื่อนไขในการตั้งชื่อของคนไทยในสมัยโบราณ หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน การตั้งชื่อก็ยังใช้เพศ หลักโหราศาสตร์ ความหมาย ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว เป็นเครื่องกำหนด มีเพียงความไพเราะทางด้านครุ ลหุ ความแปลกใหม่ การเลียนแบบชื่อคนมีชื่อเสียง การพ้องคำที่สื่อไปในความหมายไม่ดี อันจะก่อให้เกิดปัญหาในอนาคตเท่านั้นที่ไม่พบในเงื่อนไขของการตั้งชื่อ นอกจากนี้ การตั้งชื่อในสังคมอินเดียสมัยโบราณ ก็ไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับแนวคิดการตั้งชื่อตามหลักทักษาปกรณ์ ข้อนี้แสดงเห็นถึงพัฒนาการมาตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “นามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์” มีฐานข้อมูลสำหรับการอ้างอิงมาก ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตคัมภีร์เพียงพระไตรปิฎก และอรรถกถา ทำให้ต้องตัดฐานข้อมูลระดับฎีกา และอนุฎีกา ซึ่งอาจช่วยเติมเต็มเนื้อหา หรือคำอธิบายให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นามบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาร่วมสมัย ทั้งที่เป็นชาวไทย ชาวต่างประเทศ ผู้วิจัยก็ยังไม่มีโอกาสในการเก็บรายละเอียด และจัดทำคำอธิบายให้ครบตามเจตนาที่เคยตั้งไว้ ทั้งนี้ด้วยเหตุข้อจำกัดด้านเวลา หากขอบเขตเนื้อหากว้างไป อาจไม่สามารถดำเนินการให้เสร็จทันกรอบระยะเวลาของการวิจัยได้ จึงเสนอแนะไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. เห็นควรศึกษาเพิ่มเติมรายนามบุคคลที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา แล้วจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหานามานุกรมบุคคลพุทธศาสน์ยิ่งขึ้น

2. เห็นควรจัดเก็บนามบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาร่วมสมัยทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญ แล้วจัดทำคำอธิบาย เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับการอ้างอิงทางวิชาการในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2549.

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์และฐานข้อมูลฟรีออนไลน์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://library.kku.ac.th/free-database/index. php?option= com_content&view = article&id = 204&Itemid=7 [22 ธันวาคม 2560].

จรัส สุวรรณมาลา และคณะ. **นามานุกรมนวัตกรรมท้องถิ่นไทย : ประจำปี พ.ศ.2547**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.

ถาวร สิกขโกศล. **ชื่อและแซ่ของคนจีน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537

นามานุกรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://guru.sanook.com/2330/ [29 ธันวาคม 2560].

นามานุกรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://wachum.com/eBook/1630101/directory.html/ [29 ธันวาคม 2560].มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 45 เล่ม.** กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. “ชื่อเสียงเรียงนาม” . **วิพากษ์การใช้ภาษาไทย:รวมบทความจากคอลัมน์ปากกาขนนก สังเกตภาษาและจับตาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. **นามานุกรมขุนช้าง-ขุนแผน**. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2508.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 33. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2558.

_____. **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ จัดพิมพ์, 2555.

พินัย ศักดิ์เสนีย์. **นามานุกรมพระเครื่อง**. พระนคร: สำนักพิมพ์ผดุงศึกษา, 2502.

พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ. **นามานุกรมศิลปินเพลงไทยรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์: รายงานผลการวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2554.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.**นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1-2-3**. พิมพ์เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา 2 เมษายน 2549.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **นามานุกรมเครื่องจักรสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2553.

สุเชาวน์ พลอยชุม. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2527.

โสพสเวท, **มงคลนามและการตั้งชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2525. หน้า 18.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.** พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2505.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ทรงแปล. **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา**, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

สมบัติ จำปาเงิน. **ภูมินามานุกรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักสุขภาพใจ,2545.

เสาวนิต. **พระนามกษัตริย์ พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า**. พระนคร: ประมวลสาส์น, 2505.

ศศิมา ทองคำ และคณะ. **นามานุกรมเอดส์และเพศศึกษา**. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล,2542.

ห้องโหรศรีมหาโพธิ์. **ตำราพรหมชาติฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อำนวยสาส์น, 2560.

อรองค์ ชาคร และคณะ. **นามานุกรมนักเขียน-นักแปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

อาศรมศรีจักรนารท. .**วิธีตั้งชื่อตามหลักทักษาปกรณ์.** [ออนไลน์]. **แหล่งที่มา**: http://www.astroneemo.net/web/index.php [2 มีนาคม 2561]**.**

หลักกัลยาณธรรมเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์
The Kanlayanadhamma Principle for Developing Human Behavior

พระยุทธนา อธิจิตฺโต
สิรภพ สวนดง
สงวน หล้าโพนทัน
วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

กัลยาณธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกด้วยความรักในสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตเสมอกันในสัตว์ทุกหมู่เหล่าในที่ทั้งปวง เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอบรมสั่งสอนให้มนุษย์โลกทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในจิตใจ เพราะมีอานิสงส์ที่ปรากฏออกมาเป็นคุณธรรม 3 ประการ คือ 1) การมีเมตตากายกรรม เป็นการประพฤติสุจริตทางกาย 2) การมีเมตตาวจีกรรม เป็นการประพฤติสุจริตทางวาจา 3) การมีเมตตามโนกรรม เป็นการประพฤติสุจริตทางใจ ซึ่งวิธีการเข้าถึงเมตตาธรรมพึงปฏิบัติด้วยการเมตตาประกอบหลัก 3 ประการ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม และ 3) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

พฤติกรรมเป็นการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมา 3 ทาง กาย วาจา และใจ หลักธรรมที่สามารถช่วยในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี คือ หลักโยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมในการไตร่ตรองความคิดที่ถูกต้องของการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ได้แก่ 1) ด้านพฤติกรรม 2) ด้านเจตคติ 3) ด้านความคิด และ 4) ด้านอารมณ์ เมื่อปฏิบัติดีแล้วย่อมส่งผลในการพัฒนาให้มีความคิดถูกต้องและปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างมีความสุข 2 ประการ คือ 1) ปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีล 2) ปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม

คำสำคัญ: หลักกัลยาณธรรม, พัฒนาพฤติกรรม, มนุษย์

Abstract

The Kanlayana Dhamma is the principle of Dhamma for the human behavior development. That is to be loved in all living being with the good mind in kind action to all of them absolutely. So it is necessary to be cultured in the minds in order to keep peace and happiness in the lives as the Buddha teaches. Those who consist of the metta can take the result of the practical mind as three kinds 1) The body good action called Kayasucarita, 2) The good speaking called Vacisucarita and 3) The good mind called Manosucarita. However, those who always practice the metta is to be loved of the human beings and dieties (devas). It is along with the teaching of Lord Buddha that 1) not doing all evils, 2) making completely merit, and 3) purifying the mind.

The three actions belonging to the human being are of three kinds named the body action, the word action and the mind. These are human being action and behavior for them in daily lives. The principle of Dhamma for controlling such the action is Yonisomanasikara (developing the mind with wisdom). It can be changed the hard behavior to become good behavior as well. The good character persons must always practice and take care of their mind on the way of right seeing (right vision). They also must be keep the five silas and the five Dhammas for supporting the practice in order to get the result of the good action as mentioned above.

Keywords: The Kanlayana Dhamma, Development of Behavior, Human

บทนำ

โลกทุกวันนี้มีคนอาศัยอยู่มาก มีหลายเชื้อชาติหลายศาสนาแตกต่างกันไปซึ่งทุกคนล้วนมีความคิดความเห็นที่ตรงกันบ้าง ไม่ตรงกันบ้าง หลาย ๆ ปัญหาในโลกใบนี้เกิดจากการที่คนเรานั้นขาดเมตตาธรรมต่อกัน เมื่อคนเราขาดเมตตาธรรมแล้วก็ทำให้เป็นคนไม่มีศีล มีความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น เป็นผลที่ส่งให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในสังคมโลกเป็นต้น จึงจำเป็นที่จะต้องนำเอาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงของศาสนา เพื่อเอามาใช้แก้ไขปัญหาเหล่านี้ เพราะว่าศาสนานั้นมีอิทธิผลมากที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของคนเรา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคำสอนต่างๆ ก็มีมากแต่คำสอนที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขนั้น คือ หลักกัลยาณธรรมหรือหลักแห่งความรัก เมตตา เอื้อเฟื้อเท่านั้นที่สามารถจะทำให้สังคมโลกมีความสงบได้ถาวร ดังพุทธสุภาษิตที่กล่าวไว้ว่า โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก[1] ถ้าการกระทำของคนเรานั้นประกอบด้วยเมตตา ทางกาย วาจา และใจแล้วไซร้ก็จะทำในเราทุกคนนั้นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้มนุษย์ทุกคนมีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยการเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีทั้งปวงและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ดังพระโอวาทปาติโมกข์อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาและถือว่าเป็นหัวใจหลักของการมีเมตตาธรรมในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ดังปรากฏว่า “สพฺพปาปสฺส อกรณำ กุสลสฺสูปสมฺปทา สจิตฺตปริโยทปนำ เอตำ พุทธาน สาสนำ” แปลว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”[2] หลักเมตตาธรรมในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความรักที่บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสตัณหา และความอคติต่างๆ คือ เป็นความรักความปรารถนาดีในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตบริสุทธิ์เสมอกันในที่ทั้งปวง ความรักชนิดนี้จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่า “เป็นศาสนาที่ให้ทุกคนมีเมตตาในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอบรมสั่งสอนให้มนุษย์โลกทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในจิตใจ

---

[1] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1,** พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2535), หน้า 56.

[2] ที.ม. (ไทย) 10/90/50, ที.ม. (บาลี) 10/90/43.

ดังนั้นหลักกัลยาณธรรมเป็นธรรมสำคัญที่จะช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังมีพุทธวจนะว่า “ผู้ใดเจริญเมตตาจิตแม้ชั่วเวลาลัดนิ้วมือเดียว จัดเป็นผู้อยู่ไม่ห่างจากฌาน ชื่อว่าทำตามคำสอน และปฏิบัติตามโอวาทของพระศาสดา ”[3] ด้วยความสำคัญของเมตตานี้ พระพุทธองค์จึงทรงส่งเสริมให้มีการปฏิบัติด้วยหลักกัลยารธรรมต่อกัน มีจิตโดยที่สุดแม้เพียงเวลาสูดดมของหอม มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีความเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท มีปาณาติบาตเป็นต้น

กัลยาณธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความหมายในพระไตรปิฎก

ว่าด้วยภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม กัลยาณปัญญา 4 ด้วยพุทธพจน์ที่ว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม กัลยาณปัญญา ย่อมเป็นผู้เสร็จธุระอยู่จบพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัย เราเรียกว่าอุดมบุรุษ

1) ภิกษุเป็นผู้มีกัลยาณศีล คือภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีศีลสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีลที่สำคัญของภิกษุ) สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร (มารยาทและการไปแต่ในที่ที่สมควร) เห็นภัยในโทษเล็กๆ น้อยๆ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอชื่อว่ามีกัลยาณศีลดั่งกล่าวมานี้แล

2) ภิกษุผู้มีกัลยาณศีลดั่งนี้แล้ว จะชื่อว่ามีกัลยาณธรรมอย่างไร? ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ประกอบเนืองๆ ซึ่งการอบรมธรรม อันเป็นไปในฝ่ายแห่งการตรัสรู้ 37 ประการ5 อยู่ เธอชื่อว่ามีกัลยาณธรรมดั่งกล่าวมานี้แล

3) ภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรมดั่งนี้แล้ว จะชื่อว่ามีกัลยาณปัญญาอย่างไร?ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ6 อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนในปัจจุบันอยู่ เธอชื่อว่ามีกัลยาณปัญญาอย่างนี้แล

4) ภิกษุผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม กัลยาณปัญญาดั่งนี้แล้ว ชื่อว่าเสร็จธุระ อยู่จบพรหมจรรย์ เราเรียกว่าอุดมบุรุษ."[4]

สรุปได้ว่า กัลยาธรรม หมายถึง ธรรมอันดี, ธรรมอันงาม เป็นธรรมที่ดีงาม, ธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของกัลยาณชน, ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นกัลยาณชน ผู้ประพฤติกัลยาณธรรมเป็นปกตินอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณชนแล้ว ชีวิตของผู้นั้นย่อมสงบสุข ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูกัลยาณธรรม โดยตรงคือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากดื่มสุรา เมรัย และประพฤติพรหมจรรย์คือจากเมถุนธรรม โดยอ้อมได้แก่ เบญจศีล-เบญจธรรม และกัลยาณธรรม เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่น บางครั้งจึงเรียกกัลยาณธรรมว่า มนุษยธรรม

---

[3] องฺ.เอก.(ไทย) 20/53/10.

[4] ข. อิติ. (ไทย), 25/97/470-471.

2. ความหมายกัลยาณธรรมตามทัศนะนักวิชาการ

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ. 9, ราชบัณฑิต) ได้กล่าวถึงกัลยาณธรรมว่า กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันดี, ธรรมอันงาม หมายถึงคุณธรรมที่ดีงาม ธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของกัลยาณชน ธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติของกัลยาณชน ผู้ประพฤติกัลยาณธรรมเป็นปกตินอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณชนแล้ว ชีวิตของผู้นั้นย่อมสงบสุข ไม่มีเวรภัย ไม่มีศัตรูโดยตรง คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากดื่มสุราเมารัย และประพฤติพรหมจรรย์ คือ เว้นจากกาเมฤนธรรม โดยอ้อมได้แก่เบญจศีลเบญจธรรมซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่น[5]

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า เบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรม 5, ธรรมอันดีงามห้าอย่าง, คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ - the five ennobling virtues; virtues enjoined by the five precepts[6] จากข้อความดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่ามีลักษณะความหมายที่สอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันเบญจศีลเบญจธรรมซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่นซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในแนวทางเดียวกันเบญจศีลเบญจธรรมซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่นซึ่งเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์

เบญจกัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมอันงาม 5 ประการ คำว่า ธรรม หมายถึง สภาพที่ทรงหรือดำรงรักษาไว้ ในที่นี้หมายถึงส่วนที่ดีมี 5 ประการคู่กับศีล 5 เรียกว่า กัลยาณธรรม จึงมีความหมายว่า ธรรมอันงามเป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้งดงาม สร้างอัธยาศัยนิสัยที่ดีและประณีต ศีลเป็นเหตุให้งดเว้นไม่ทำสิ่งที่เป็นโทษ ถ้ามีเพียงศีล ก็มีเพียงการงดเว้นจากโทษ แต่ยังไม่ได้ทำความดีอะไรให้กับตัวเลย ต่อเมื่อมีธรรมอยู่ด้วย จึงจะเป็นเหตุให้ทำความดี เช่น รักษาศีลไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เกิดไปพบคนนอนหลับอยู่บนทางรถไฟ มีรถไฟแล่นมาแต่ไกล ควรจะปลุกหรือบอกเขาได้ แต่ไม่ปลุก จนเขาถูกรถไฟทับตาย อย่างมีศีลไม่ขาด เพราะไม่ได้ฆ่าเขา แต่ขาดธรรมคือเมตตาต่อเมื่อปลุกให้เขารีบหลีกออกจากทางรถไฟด้วยเมตตาจิต จึงได้ชื่อว่ามีเบญจกัลยาณธรรม เบญจกัลยาณธรรมนี้ ไม่ต้องสมาทานอย่างศีล พียงแต่ปฏิบัติอบรมปลูกฝังให้มีขึ้นประจำจิตใจด้วยตนเองก็พอ พูดให้เข้าใจง่าย ได้แก่ ข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีลนั้นเอง

ความสำคัญของกัลยาณธรรม

หลักธรรมสำคัญของการมีกัลยาณธรรม กัลยาณศีล กัลป์ยาณปัจจัยในคัมภีร์ พระพุทธศาสนากล่าวถึงมรรค[7] เป็นจุดสำคัญเริ่มต้นของการประยุกต์ความรู้ในกฎธรรมชาติมาสร้างเป็นวิธีปฏิบัติซึ่งทำหน้าที่

---

[5] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ. 9,), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด.** (วัดราชโอรสารามกรุงเทพมหานคร : 2548), หน้า 10.

[6] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2546), หน้า 9.

[7] พระธรรมปิฎก (ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร, 2538), หน้า 214.

อยู่ภายในตัวบุคคลเมื่อมีทัศนคติที่ดีงามถูกต้อง เป็นความคิดดีพูดดี ทำดี เป็นหลักคำสอนที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ และแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน

หลักของการมีกัลยาณธรรมที่สำคัญเป็นต้นนั้น ได้แก่ทฤษฎีปัจจยาการ ตามทฤษฎีนี้สอนว่าเป็นอาการที่เป็นปัจจัยแก่กัน ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท[8] การสืบภพชาติของสัตว์เปรียบเหมือนกับวงล้อแห่งเหตุผล นั่นคืออวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูปนามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ 6 อายตนะ 6เป็นเหตุให้เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นเหตุให้เกิดตัณหา ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน อุปาทานเป็นเหตุให้เกิดภพ ภพเป็นเหตุให้เกิดชาติ ชาติเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้ากำจัดผลอันสุดท้ายให้หมดสิ้นได้ ก็เท่ากับได้กำจัดเหตุเบื้องต้นด้วยส่วนหลักปฏิบัติที่สำคัญนั้นที่พระศาสดาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนชาวโลก เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในอมฤตธรรม[9] สามารถดำเนินชีวิตไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” มี 3 ข้อคือ[10]

1) สพฺพปาปสฺส อกรณ์ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

2) กุสลสฺสูปสมฺปทา การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม

3) สจิตฺตปริโยทปน์ การทำจิตของตนให้ผ่องใส

พระมหาภาษิต สุภาสิโต (สุขวรรณดี) ได้ศึกษาเรื่องชีวิตในอุดมคติตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบว่า

“... สอนให้เว้นจากการทำบาปอกุศลโดยประการทั้งปวง เพราะว่าบาปอกุศลที่ได้กระทำลงไปทั้งในที่ลับหรือที่แจ้ง ไม่ได้ให้ผลเป็นคุณแต่ประการใดมีแต่ให้โทษเป็นทุกข์เดือดร้อนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธดำรัสว่า

“คนเป็นอันมาก ผู้อันผ้ากาสาวะ พันคอแล้วมีธรรมอันลามก ไม่สำรวมเป็นคนชั่วช้าย่อมเข้าถึงนรก เพราะกรรมอันลามกทั้งหลาย...ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง” ชื่อว่าหลักการงดเว้นจากการทำบาปทั้งปวง ข้อที่ 1

“...เมื่อสอนให้เว้นจากการทำบาปทั้งปวงแล้ว ก็ให้หมั่นประกอบการบุญกุศลเพราะว่าบุญกุศลเป็นธรรมชาติที่ชำระสันดานของตนให้สะอาด ขจัดความตระหนี่ถี่เหนียวไม่ให้ผลเป็นทุกข์เดือดร้อนแต่ประการใด ดังพุทธดำรัสที่ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ในปุญญสูตร ว่า

“... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุขอันน่าปรารถนาน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ได้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่งซึ่งวิบากอันน่าปรารถนาน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนานแห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน”

---

[8] พระธรรมปิฎก (ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร, 2538), หน้า 143.

[9] **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 2538), หน้า 382.

[10] ที.ม. (ไทย) 10/54/57.

บุญกุศลทั้งหลายที่บุคคลได้กระทำไว้ นอกจากจะให้ผลเป็นความสุขในชาตินี้แล้วยังให้ผลในชาติต่อๆ ไป ซึ่งผลของบุญนั้นไปคอยต้อนรับอยู่ก่อนแล้ว ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนญาติที่คอยต้อนรับญาติอันเป็นที่รักผู้มาถึง ดังความแห่งคาถาธรรมบทปิยวรรคที่ 16 ว่า

"... เรากล่าวว่าผู้มีกระแสในเบื้องต้น ญาติ มิตรและเพื่อนผู้มีใจดี ย่อมชื่นชมต่อบุรุษผู้จากไปสิ้นกาลนานกลับมาแล้วโดยสวัสดี แต่ที่ไกลมาแล้วบุญทั้งหลายย่อมต้อนรับแม้บุคคลผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่นดุจญาติที่รักผู้มาแล้ว ฉะนั้น"

เมื่อบุญกุศลในพระพุทธศาสนามีหลักให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป คือบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ มีการบริจาคทาน การรักษาศีล การแสดงความนอบน้อม... และการทำความเห็นให้ถูกต้อง เป็นต้น ชื่อว่าหลักการทำบุญกุศลให้ถึงพร้อม ข้อที่ 2

"... หลักการทำทำจิตให้ผ่องใส สะอาด ทั้งอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด เป็นจุดหมายสำคัญที่สุดที่จะทำให้จิตสะอาดบริสุทธิ์แต่อย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นการยาดอย่างยิ่ง ที่จะรู้แจ้งเห็นจริงได้ เพราะว่าคนส่วนมากยังติดใจพอใจอยู่ในกามคุณ เหตุนี้จึงยกเอาธรรมที่เป็นบาปอกุศลและที่เป็นบุญกุศลขึ้นก่อน เพื่อให้มีพื้นฐานที่มั่นคง พร้อมที่จะเข้าใจสัจธรรมแล้วจึงสอนธรรมขั้นสูงอันได้แก่อริสัจ 4 เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงและทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากอาสวกิเลสเป็นขั้นสุดท้าย ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติจากขั้นสูงโดยลำดับอย่างนี้ เรียกว่า"อนุปุพพิกถา" ซึ่งยกเอาทานการให้เป็นสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น ศีล การปฏิบัติที่เพื่อรักษากายวาจาให้เรียบร้อย แล้วแสดงให้เห็นผลของผลานิสงส์ของ ทาน และศีลที่เป็นทางนำไปสู่สุคติเกิดเป็นเทวดาเสวยสุขในสวรรค์แล้วทรงแสดงต่อไปว่า ความสุขและสวรรค์ที่ได้รับนั้นเป็นของไม่ยั่งยืนไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นแต่ชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็ดับสูญไปเป็นกามสุขเจือปนด้วยโทษ ทรงชี้ให้เห็นถึงโทษของกามคือความหลงมัวเมาในกามคุณ 5 และให้เห็นคุณของเนกขัมมะคือการออกจากกามไม่หลงใหลมัวเมาในกามคุณเมื่อทรงเห็นว่าจิตพร้อมที่จะเข้าใจสัจธรรมแล้วพระองค์ก็ทรงยกเอาอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นสาระสำคัญขึ้นแสดงในที่สุด เพื่อชี้ให้เห็นสภาพของธรรมชาติตามความเป็นจริงและเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่จะให้หลุดพ้นจากวัฏทุกข์บรรลุถึงจุดหมายปลายทางคือพระนิพพานต่อไป ชื่อว่าหลักการทำบุญกุศลให้ถึงพร้อม ข้อที่ 3

ลักษณะผู้มีหลักกัลยาณธรรม

คุณลักษณะของผู้ที่มีกัลยาณธรรม เมื่อพิจารณาดูคนแต่ละจุด ในทางโลกดูกันที่ใบปริญญาบัตรก็สามารถรู้กันได้ แต่คุณลักษณะของผู้ที่มีกัลยาณธรรมในทางธรรมไม่มีใครรับรอง ไม่มีเหตุเครื่องหมายใดๆ ที่จะแสดงให้รู้ นอกเสียจากจะดูที่ตัวของผู้นั้น และการที่จะดูที่ตัวของผู้นั้น ก็ใช่ว่าจะรู้ชัดเลยว่าเป็นผู้มีธรรมดีงาม เพราะความอยู่ที่รูปร่างลักษณะผิวพรรณ เชื้อชาติหรือวงศ์สกุล แม้จะแยกร่างออกให้เป็นชิ้นส่วนต่างๆ ก็ไม่สามารถที่จะหาร่องรอย หรือเครื่องหมายใด ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในโลกนี้ได้ ในด้านเป็นรูปธรรมสามารถแตะสัมผัสได้นั้น ก็สามารถที่จะแยกส่วนต่างๆ ของสิ่งเหล่านั้น มาพิสูจน์เทียบเคียงหาข้อมูลเพื่อประเมินหาคุณค่าได้ แต่มนุษย์ หรือ คน ที่มีทั้งรูปและนาม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่น่าอัศจรรย์อย่างหนึ่งเพราะมีปัญญา ดังนั้น จะต้องพิจารณาพิเคราะห์ถึงคุณลักษณะที่มีอยู่ภายในด้วยทางพระพุทธศาสนาสามารถจะดูได้ในที่

เพียงแห่งเดียวเท่านั้นคือ จะต้องดูที่ความประพฤติปฏิบัติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาด้วยสายตาสัมผัสรับรู้ด้วยจักขุนทรีย์ (ตาเห็นรูป)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "...ภิกษุรูปโน้นเป็นธัมมานุสารี[11] ภิกษุรูปโน้นเป็นสัทธานุสารี[12] ภิกษุรูปโน้นมีศีลมีกัลยาณธรรม ภิกษุรูปโน้นทุศีลมีธรรมเลวทราม" ดังนี้.

ในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท และหนังสือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้บอกลักษณะของกัลยาณธรรมไว้ว่า"พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตบัญญัติสิกขาบทแก่เหล่าสาวกโดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 2 ประการนี้[13] (ได้จัดเป็นกรอบตารางเพื่อทำความเข้าใจง่ายขึ้น)

กล่าวถึงเกณฑ์การตัดสินในการกำหนดคุณลักษณะของผู้ที่มีกัลยาณธรรมคือ คิดดีพูดดี และทำดีนั้น ต้องเป็นสากล คือไม่ใช่ดีตามความพึงพอใจ หรือดีเฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ดังนั้นแนวทางลักษณะนี้คือ การที่คิดดี พูดดี และทำดีนั้น จึงสามารถที่จะสรุปออกมาเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาได้ดังนี้ คือ

การกระทำที่จัดว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือลักษณะของกัลยาณธรรมนั้น จะต้องมีลักษณะดังนี้เป็นกุศล และไม่มีโทษผู้รู้สรรเสริญยกย่อง ไม่ติเตียนได้เมื่อทำมากและบริบูรณ์แล้วไม่มีเสื่อมถอย เกิดประโยชน์และความสุขเป็นผู้มีลักษณะรู้จักพูด รู้จักฟัง รู้จักคิดให้เกิดประโยชน์มีคุณลักษณะที่ความเชื่อมั่นในสัจธรรม คือ กฎของธรรมชาติย่อมรู้จักฝึกฝนให้เหมาะสม ไม่ทำตนและผู้อื่นให้ลำบาก รู้จักการพิจารณาใช้ปัญญาปฏิบัติต่อสถานการณ์ด้วยความเหมาะสมย่อมมีลักษณะของผู้ที่เข้าใจในโลกธรรมทั้ง 8 อย่างแจ่มชัดย่อมไม่ทำชั่ว

ในมังคลัตถทีปนี ได้แสดงความหมายของคุณลักษณะผู้ที่มีกัลยาณธรรมไว้ 3 ประการ คือ

1) กัลยาณธรรมลักษณะ หมายถึง ลักษณะของกัลยณชนผู้มีธรรมอันดีงาม

2) กัลยาณธรรมนิมิต หมายถึง มีนิมิตบอกว่าเป็นกัลยาณชนเพราะมีเครื่องหมายที่ทำดี

3) กัลยาณธรรมอปทาน หมายถึง ทำให้รู้ว่าตนเป็นกัลยาณชนเพราะ เหตุคิดดี พูดดีและทำดี

จากตัวอย่างที่มีในคัมภีร์พระไตรปิฎก หรือที่มีในเอกสารทั่วไปเกี่ยวกับ ความหมายของคุณลักษณะของกัลยาณธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะที่ที่สอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

คุณลักษณะกัลยาณธรรมได้ 3 ทาง คือ ในลักษณะทางกาย ลักษณะทางวาจา และลักษณะทางใจ ลักษณะของกัลยาณธรรมเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

ก ลักษณะทางกาย (กายสุจริต) มี 3 ประการ ได้แก่

1) มีเมตตาต่อสรรสัตว์ทั้งปวง ไม่ทำร้ายเบียดเบียนคนและสัตว์

2) สำรวมตน ไม่ลัก ไม่ปล้น หรือฉ้อโกง

3) สันโดษในคู่ครองของตนเอง ไม่ล่วงเกินคู่ครองของคนอื่น

ข ลักษณะทางวาจา (วจีสุจริต) มี 4 ประการ ได้แก่

1) พูดคำจริง ไม่พูดเท็จ

---

[11] องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) 3/14/162.

[12] องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) 3/14/162.

[13] วิ.อ.(บาลี) 1/39/236-237.

2) พูดปรองดอง สามัคคีประโยชน์ ไม่พูดให้แตกแยกกัน

3) พูดสุภาพ มีมารยาทผู้ดี ไม่พูดหยาบโลน คำลามก

4) พูดมีสาระมีประโยชน์ ไม่พูดจาเหลวไหล

ค ลักษณะทางใจ (มโนสุจริต) มี 3 ประการ ได้แก่

1) ไม่อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตนเองโดยมิชอบ (อโลภะ)

2) ไม่คิดประทุษร้ายคนอื่น ไม่คิดอาฆาตปองร้ายใคร (อโทษะ)

3) เห็นชอบตามหลักพุทธธรรม คือเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ)

สรุปได้ว่า ลักษณะผู้มีหลักของกัลยาณธรรมคือ บุคคลที่เป็นต้นแบบของคนในสังคม หรือในโลกของคนฝ่ายดี คือ เป็นผู้มีคุณสมบัติของความเป็นคนหรือความเป็นผู้ประพฤติชอบ ทั้งกายวาจา และใจ เน้นจากคุณธรรมภายในจิตใจก่อน แต่ความหมายในทางสังคมเข้าใจ มีความหมายแคบกว่าไม่ครอบคลุมไปถึงจิตใจด้วย เน้นความรู้ ความสามารถ หรือการยอมรับจากกติกาของสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นถึงจิตใจที่เป็นองค์ประกอบภายในด้วยเพราะถือว่า เมื่อจิตที่ถูกฝึกมาดีแล้ว ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมอื่นๆ ที่แสดงออกให้ดี ให้งามตามหลักธรรม

วิธีการเข้าถึงกัลยาณธรรมในทางพระพุทธศาสนา

วิธีการเข้าถึงความมีกัลยาณธรรมต่อกันนั่น กัลยาณธรรมนั่นย่อมเกิดขึ้นภายในใจนั้นเป็นจุดศูนย์รวม เหมือนร่างกายของมนุษย์นั้นมีใจเป็นส่วนบังคับส่วนต่าง ๆ ให้เคลื่อนไหว ทุกสิ่งบนโลกนี้ย่อมต้องมีจุดศูนย์รวมหรือที่เรียกว่าจุดสำคัญ หัวใจนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ การจะทำอะไรสักอย่างให้สำเร็จใจต้องมาก่อน คือต้องเชื่อมั่น ดังที่ปรากฏในเรื่อง จักขุบาลเถระว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ดังนี้เป็นต้น”[14] แม้ในความขัดแย้งต่าง ๆ โลกใบนี้ก็ต้องมีหลักธรรมะที่เป็นกลางที่จะนำไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ การมีหลักเมตตาธรรม ถือว่าเป็นการแผ่และเจริญความรักในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง ถือว่า เป็นหัวใจของหลักธรรมต่าง ๆ พระพุทธเจ้าตรัสมีประมาณถึง 80,000 พระธรรมขันธ์ แต่หัวใจของพระธรรมเหล่านั้น มีแค่หนึ่งเดียวเท่านั้น นั่นก็คือ พระโอวาทปาติโมกข์ที่ ถือว่า เป็นหัวใจของการมีกัลยาณธรรมอยู่ในจิตใจ ในการเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นแก่นของหลักคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ให้พุทธบริษัทได้พึงปฏิบัติ มี 3 ประการ 1. การไม่ทำบาปทั้งปวง 2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม และ3. การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว[15] เมตตาของพระพุทธศาสนาที่แสดงออกถึงความเป็นหัวใจ ได้แก่ เมตตามีการไม่ทำบาปทั้งปวง” หมายถึง การเจริญและแผ่ความรักในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยการงดเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง ซึ่งได้แก่อกุศลกรรมบถ 10 ประการ อันเป็นทางแห่งความชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ แบ่งออกเป็น 3 หมวด เรียกว่า ทุจริต 3 ประการ คือ 1. กายทุจริต ได้แก่ การฆ่า สัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม 2. วจีทุจริต ได้แก่ การ

[14] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 40/1/2/1/8.

[15] ที.ม. (ไทย) 10/90/50.

พูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ และ 3. มโนทุจริต ได้แก่ การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

การประพฤติทุจริตทั้ง 3 ประการนี้ถือได้ว่า เป็นการไม่มีเมตตาธรรมในสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าจึงได้สอนให้มนุษย์นั้นไม่ว่าจะทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ให้ประกอบไปด้วยความมีเมตตาต่อกัน ดังนั้น การมีเมตตาอยู่ในจิตใจในทางพระพุทธศาสนานั้น เปรียบเสมือนการไม่ทำความชั่วทั้งปวงทางกาย วาจา ใจ ต่อสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้คนเราสร้างความรักให้เกิดมีขึ้นต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง

เมตตามีการทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การเจริญและแผ่ความรักในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง โดยการทำแต่ความดีทั้งปวง ซึ่งได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ อันเป็นทางแห่งความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ แบ่งออกเป็น 3 หมวด เรียกว่า สุจริต 3 ประการ คือ 1. กายสุจริต ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม 2. วจีสุจริต ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ 3. มโนสุจริต ได้แก่ ไม่อยากได้สมบัติของผู้อื่น ไม่ผูกพยาบาท และไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม[16]

การประพฤติสุจริตทั้ง 3 ประการนี้ถือว่า มีเมตตาธรรมในสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง เมื่อทำลงไปแล้วย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ที่ดีงามต่าง ๆ พระพุทธเจ้าจึงได้สอนให้มนุษย์นั้นไม่ว่าจะทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ให้ประกอบไปด้วยความมีเมตตาต่อกัน ดังนั้นการมีเมตตาอยู่ในจิตใจในทางพระพุทธศาสนานั้น เปรียบเสมือนการทำแต่ความดีทั้งปวงทางกายวาจา ใจ ต่อสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้มนุษย์มีความรักต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยจิตเสมอกันในที่ทั้งปวง

ความหมายของพฤติกรรม

คำว่า พฤติกรรม หมายถึง กิจกรรมของบุคคลที่เป็นรูปธรรม เช่นการกระทำ การตอบโต้กับสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมภายในจิตใจที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิด ความรู้สึก[17] พฤติกรรมจึงเป็นการกระทำหรืออาการที่แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า เช่น การกระทำการตอบโต้กับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

พฤติกรรมของมนุษย์ที่เห็นได้ง่าย ก็คือ พฤติกรรมทางกาย และวาจาที่ไม่ดี เช่น การแสดงความเห็นแก่ตัวการทาทุจริตต่าง ๆ และการแสดงวาจาทุจริต เป็นต้น พฤติกรรมที่ไม่ดีเหล่านี้ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ให้เป็นการกระทำที่ สุจริต และการแสดงวาจาที่สุจริตหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า นิสัยชอบทำกรรมชั่วของคนเราจำเป็นต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง แก้ไขให้มีนิสัยชอบทำแต่กรรมดีเท่านั้น และ อะไรคือสาเหตุปัจจัยที่ทำให้คนเรามีนิสัยชอบทำแต่กรรมชั่วเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนเราชอบทากรรมชั่วก็คือ ความคิดผิด ๆ ซึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากความเห็นผิดอีกต่อหนึ่ง ความเห็นผิดนี้มีศัพท์ทางธรรมว่า มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดนี้เกิดจากจิตใจ ที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส 3 ตระกูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคล

---

[16] อภิ.วิ. (ไทย) 35/913/571.

[17] เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ และคณะ, **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549), หน้า 1.

ใดก็ตามที่มีความเห็นเป็น มิจฉาทิฏฐิย่อมจะก่อแต่ความชั่วเป็นนิสัยสันดาน พฤติกรรมเช่นนี้ นอกจากจะนำความทุกข์ความเดือดร้อน มาสู่ตัวบุคคลผู้ก่อกรรมชั่วเองและสังคมโดยรวมในโลกนี้แล้วบุคคลผู้นั้นยังต้องไปรับโทษทัณฑ์อย่างสุดแสนสาหัส อีกนานแสนนานในโลกหน้าอีกด้วย[18]

"พฤติกรรม"(Behavior) ไว้ว่า พฤติกรรม คือ กริยา อาการ บทบาท ลีลา ท่าทาง การประพฤติปฏิบัติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง ใน 5 ทวาร คือโสตสัมผัส จักษุสัมผัส ชิวหาสัมผัส ฆานสัมผัส และทางผิวหนัง หรือมิฉะนั้นก็สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ[19]

สรุปได้ว่า พฤติกรรม คือ การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง 3 คือ กาย วาจา และใจ อันเกิดจากการปฏิกิริยาทางระบบต่างๆ ในร่างกาย คือ สมอง ระบบกล้ามเนื้อ และระบบต่อมต่างๆ รวมทั้งอารมณ์จิตใจที่เกิดจากสิ่งเร้า และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงทำให้เกิดเป็นพฤติกรรม

หลักธรรมที่เอื้อต่อกัลยาณธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เพื่อให้มีหลักกัลยาณธรรมนั่น ต้องผ่านกระบวนการปฏิบัติภายในและกลั่นกรองระบบความคิดก่อน โดยเป็นกระบวนการแยกแยะผิดชอบชั่วดี หรือไตร่ตรองไว้ดีแล้วจึงจะแสดงออกมาว่าอะไรผิดหรืออะไรถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญที่เป็นตัวช่วยการแยกแยะ ไตร่ตรอง คือ โยนิโสมนสิการ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำที่ให้ความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการปรากฏอยู่มากมาย เช่น พิจารณาโดยแยบคาย มนสิการโดยแยบคาย มนสิการ อุบายวิธีใส่ใจใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คำนึงถึง เป็นต้น และจากกลุ่มคำที่มีความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการเหล่านี้ จะเห็นถึงระดับของการนำโยนิโสมนสิการไปใช้ในความหมายต่างๆ ตามวัตถุประสงค์และสถานการณ์ได้ดังต่อไปนี้

1. การพิจารณาอย่างถูกต้อง[20]

2. การมนสิการ การไตร่ตรอง การคิด ให้รอบคอบ ก่อนกล่าววาจา[21]

3. การไตร่ตรอง การคำนึงถึงในการเล่าเรียน เนื้อความแห่งธรรมอย่างถูกวิธี ถูกทาง ดังเช่นพุทธพจน์แสดงว่า "ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ[22]

4. การคำนึงถึงอย่างเข้าใจ ถูกทาง เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข เช่น ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งที่ล่วงไปแล้วให้ละ สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็เป็นสิ่งที่มาไม่ถึงไม่ต้องนำมาคิดคำนึง[23] ลักษณะการคิดเช่นนี้เป็นการสร้างปัญญาระดับพื้นฐาน เพื่อบรรลุความสุขในทางโลกถือเป็น

---

[18] พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว), **คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ จากัด , 2547), หน้า 164-165.

[19] รศ. ดร. กันยา สุวรรณแสง, **จิตวิทยาทั่วไป,** พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, 2542), หน้า 92.

[20] ม.ม. (ไทย) 13/24/27.

[21] องฺ.ทุก. (ไทย) 20/135/117.

[22] ม.มู. (ไทย) 12/238/254.

[23] ม.อุ. (ไทย) 14/272/319.

ความสุขเบื้องต้น และการใช้วิธีพิจารณาโดยแยบคายอันเป็นเหตุให้เกิดปัญญารู้ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูง เพื่อการสิ้นกิเลสเข้าสู่ภาวะหมดการปรุงแต่งอันเป็นหนทางสู่พระนิพพาน

การมีหลักกัลยาณธรรมเป็นตัวช่วยในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ทางความคิดที่ถูกต้อง ก่อนที่จะแสดงออกมาไปสู่การกระทำ ตามหลักที่ดีงามหรือถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา การมีหลักกัลยาณธรรมเป็นการพัฒนาพฤติกรรมจากความคิดที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ ให้เป็นความคิดที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฏฐิ ดังนั้น โยนิโสมนสิการสามารถช่วยในการปรับเปลี่ยนการกระบวนการคิด โดยการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ (1) พฤติกรรม (2) เจตคติ (3) ความคิด และ(4) อารมณ์ ดังนี้

1. พฤติกรรม พฤติกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ย่อมมีการแสดงออกมาทางพฤติกรรม ดังนั้น การแสดงออกของมนุษย์ เรียกว่า “พฤติกรรม”(Behavior) ซึ่งเป็นผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆพฤติกรรมของมนุษย์

การกระทำต่างๆ ที่แสดงออกมาทางกาย วาจาและใจ ที่สามารถมองเห็นได้ และไม่สามารถมองเห็นได้ กล่าวคือ การแสดงออกมาทางกาย และทางวาจา ซึ่งสามารถที่จะสังเกตและมองเห็นได้ ส่วนการกระทำทางใจ ไม่อาจจะสังเกตได้ การกระทำทางกายที่เห็นได้ เช่น อิริยาบถใหญ่ อิริยาบถย่อยต่างๆ เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า“กายกรรม” และการกระทำทางวาจา คือ การพูด การสนทนา เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม”ส่วน การกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้นยากต่อความเข้าใจต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่า เป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจตคติการกระทำต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง 3 คือ กาย วาจา และใจ อันเกิดจากการปฏิกิริยาทางระบบต่าง ๆ ในร่างกาย คือ สมอง ระบกล้ามเนื้อ และระบบต่อมต่างๆ รวมทั้งอารมณ์จิตใจที่เกิดจากสิ่งเร้าและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงทำให้เกิดเป็นพฤติกรรมความเมตตาหรือ ความรัก เป็นต้น เรียกว่า “มโนกรรม”[24] ดังนี้เป็นต้น

การมีโยนิโสมนสิการแยกแยะผิดชอบช่วยดี คิดดี มีเมตตา แสดงออกถึงคุณงามความดีจะเป็นพฤติกรรมที่มุ่งสู่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การรักษาศีล การทำจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์ เป็นต้น ส่งผลถึงการช่วยเหลือผู้อื่นต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในการทำงาน การอยู่ร่วมในชุมชน การทำประโยชน์ความดีต่อตนเองและในสังคม โดยอาศัยสภาพจิตใจที่ดีงามและจิตใจที่จะส่งผลถึงความสำเร็จอันเกิดจากการอบรมปฏิบัติตาม

2. เจตคติ เจตคติเป็นสภาพความพร้อมของความคิดความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรมของบุคคล อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ สภาวะนี้ เป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของพฤติกรรมของบุคคล ต่อเหตุการณ์ สิ่งของ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งองค์ประกอบของเจตคติ หรือเจตคติของบุคคล ซึ่งการปฏิบัติธรรมตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นการเปลี่ยนความรู้สึก พฤติกรรมต่าง ๆ ความคิดที่ไม่ดีในเจตคติด้านลบและสิ่งเหล่านี้ยังเป็นองค์ประกอบของเจตคติไว้เป็นรูปแบบ ABC (ABC Model) ดังนี้

---

[24] พระอภิชัย อภิชาโต (ชูขุนทด), “การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน” ,**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยา : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า บทคัดย่อ.

1) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective component – A) เป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่รับรู้

2) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral component – B) เป็นการเตรียมพร้อมของ บุคคลที่จะแสดง หรือไม่แสดงพฤติกรรม ต่อบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่รับรู้

3) องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive component – C) เป็นความรู้ หรือความคิดของบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆที่รับรู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี ไม่ดีถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เหมาะสม ไม่เหมาะสม ให้คุณ ให้โทษองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน หากองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป เจตคติของบุคคลนั้นก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย[25]

ลักษณะของเจตคติ เจตคติของบุคคลมิได้มีมาแต่กำเนิด แต่เจตคติ มีกระบวนการพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่ได้รับ การเกิดเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลนั้น เกิดได้จากหลายวิธี เช่น เกิดจากการเลียนแบบบุคคลที่เขาศรัทธา นิยมชมชอบ สังเกตจากการกระทำของบุคคลอื่น และดูผลว่าจะเกิดอะไรขึ้น จากประสบการณ์ที่นำความพอใจ หรือไม่พอใจมาให้ จากการได้รับข้อมูล ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ จากกลุ่มเพื่อน จากการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นเป็นต้น เจตคติสามารถเปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ได้แต่ต้องอาศัยระยะเวลา และกระบวนการหลายอย่าง[26] จะเห็นได้ว่า การมีความรู้และไตร่ตรอง แยกแยะผิดชอบชั่วดี แล้วสามารถปรับเปลี่ยนเจตคติในทางที่ถูกต้อง โดยอาศัยการปรับอารมณ์ความรู้สึกภายใน แล้วส่งผลการแสดงออกมาภายนอกในสิ่งที่ดีงาม สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ดีออกจากภายในด้วยเมตตาธรรมซึ่งกันและกัน

3. ความคิด “ความคิด” (Thought) หมายถึง การคิด เป็นกระบวนการทำงานของสมองในการสร้างสัญลักษณ์ หรือภาพ ให้ปรากฏในสมอง ความสามารถในการคิดนั้น มีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญา ซึ่งองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ คือ (1) จิตใจ (2) คุณลักษณะของบุคคล(3) สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้า และ(4) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิต คุณลักษณะของบุคคล และสิ่งแวดล้อม

1) จิตใจ คือ กระบวนการคิด เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันระหว่างจิตใจกับสมองโดยที่จิตใจทำหน้าที่เป็นตัวกำหนด และตัวควบคุมกระบวนการทำงานของสมอง เหมือนกับโปรแกรมควบคุมการทำงานของคอมพิวเตอร์ โดยธรรมชาติจิตใจ ดังนั้นจึงถือว่าจิตใจมีอิทธิพลสูงสุดต่อความคิดของมนุษย์ โดยธรรมชาติจิตมิได้ทำหน้าที่ควบคุมความคิดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นตัวกำหนดความต้องการและทำหน้าที่รับรู้อารมณ์หรือความรู้สึกที่มากระทบด้วย ดังนั้น ความคิดจะเป็นอย่างไรจึงย่อมขึ้นอยู่กับการรับรู้หรือความรู้สึกและความต้องการในขณะนั้นด้วย[27]

---

[25] พระชัยณรงค์ วิทิโต (ร่องมะรุด),การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาฬุลาลงกรณราชวิทยาลัย,2555), หน้า 44.

[26] จำลอง ดิษยวาณิช, **วิปัสสนากัมมัฏฐานและเชาว์ปัญญาเพื่อการพัฒนาสุขภาพจิตและเชาว์อารมณ์,** พิมพ์ครั้งที่ 2, ฉบับปรับปรุง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2549), หน้า 95

[27] ร.ศ. วนิช สุธารัตน์, **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์,** (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น 2547), หน้า 28.

2) ลักษณะของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดแบ่งออกเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรมและลักษณะการเรียนรู้ทางสังคม

(1) ทางด้านสติปัญญา (Intelligence) ได้แก่ เป็นลักษณะที่ถ่ายทอดมาจากพันธุกรรม ลักษณะของสติปัญญา ได้แก่ ความฉลาด สามารถ ปฏิภาณ ไหวพริบ ความถนัดพรสวรรค์ของคนมีผลมาจากพันธุกรรม ร่วมด้วยบทบาทของสิ่งแวดล้อมประกอบกัน[28] เช่น การรับรู้ การจำ การใช้เหตุผล เป็นต้น

(2) คุณลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม เช่น บทบาทของเพศชาย เพศหญิง ความเชื่อ ค่านิยม วัยวุฒิ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ อคติ ต่าง เหล่านี้ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม[29]

3) สิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคน สิ่งแวดล้อมที่รู้จักกันทั่วไป ได้แก่ คน สัตว์ พืช ตลอดจนธรรมชาติรอบตัว เป็นต้น

4) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตใจ คุณลักษณะของบุคคล และสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดของบุคคลอีกลักษณะหนึ่ง คือ อิทธิพลร่วมของจิตใจคุณลักษณะของบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น บุคคลมีจิตใจที่มีฉันทะเป็นตัวนำ มีสติปัญญาดี มีการเรียนรู้อย่างถูกต้อง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อิทธิพลร่วมของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะกำหนดให้บุคคลมีความคิดและการกระทำ[30]

กระบวนการคิดเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม โดยการพิจารณาหรือแยกแยะประเด็นที่ไม่ถูกต้องหรือผิดศีลธรรม แต่เมื่อมีการปฏิบัติหรือขัดเกลาอันเป็นสิ่งที่ยังติดข้องทางใจก็เป็นการปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ คิดในทางกุศลแล้วแสดงออกมาในการมีเมตตาและศีลธรรมที่ถูกต้องภายนอกในการกระทำ ก็ย่อมส่งผลถึงความรักซึ่งกันและกัน

4. อารมณ์ คำว่า “อารมณ์” มาจากภาษาอังกฤษว่า (Emotions) ในแง่ของศัพท์บัญญัติบางทีใช้คำว่า สะเทือนใจ อารมณ์สะเทือนใจหรือ “อาเวค” ทำให้เกิดอารมณ์และความสะเทือนใจ[31] แต่ที่เราสัมผัสได้ค่อนข้างชัด เช่น รัก ชอบ กลัว เกลียด น้อยใจ เศร้าใจ ดีใจ เสียใจ ขยะแขยง ตกใจ โกรธ ริษยา และความเครียด[32] เป็นต้น อารมณ์นั้นจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) องค์ประกอบด้านสรีระ (2) ด้านการนึกคิดและ (3) องค์ประกอบด้านประสบการณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1) องค์ประกอบด้านสรีระ (Physiological dimension) หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางร่างกายที่จะต้องเกิดขึ้นควบคู่กับปฏิกิริยาทางอารมณ์ เช่น หัวใจเต้นเร็ว เหงื่อออกตามร่างกาย หรือใบหน้าร้อนผ่าว เป็นต้น อารมณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระได้มากที่สุดคือ อารมณ์กลัว และอารมณ์โกรธ อารมณ์กลัวจะก่อให้เกิดการหลั่งของฮอร์โมน แอดรีนาลีนจากต่อมแอดรีนัล (Adrenal gland) ส่วนอารมณ์โกรธ จะก่อให้เกิดการหลั่งของฮอร์โมน นอร์แอดรีนาลีน (Noradrenalin)

---

[28] ร.ศ. สถิต วงศ์สวรรค์, **การพัฒนาบุคลิกภาพ,** (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่อักษรพิทยา 2540), หน้า 8.

[29] ร.ศ. วนิช สุธารัตน์, **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์,** หน้า 39.

[30] เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

[31] อ้างแล้ว.

[32] วิทยากร เชียงกุล, **จิตวิทยาความฉลาดและความคิดสร้างสรรค์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธารในเครือบริษัทวิญญูชน จำกัด, 2551), หน้า 59.

2) องค์ประกอบทางด้านการนึกคิด (Cognitive dimension) หมายถึง การมีปฏิกิริยาด้านจิตใจที่เกิดขึ้นต่อสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่และเกิดเป็นอารมณ์ขึ้นมา เช่น ชอบ -ไม่ชอบ หรือ ถูกใจ - ไม่ถูกใจ เป็นต้น

3) องค์ประกอบทางด้านการมีประสบการณ์ (Experiential dimension) หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของแต่ละบุคคลซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปอารมณ์เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถสัมผัสและสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน แต่เราสามารถรู้สึกถึงสภาวะทางอารมณ์ของบุคคลที่แวดล้อมเราอยู่ได้ เช่น อาจสังเกตได้จากพฤติกรรมที่มิได้แสดงออกเป็นภาษาหรือคำพูด (Nonverbal language) ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงต้องเรียนรู้วิธีการควบคุมอารมณ์ของตนให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่สังคมแต่ละแห่งได้กำหนดไว้ ก็จะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขยิ่งขึ้น[33]

ซึ่งการแสดงออกทางอารมณ์ (Emotional Expression) ประกอบด้วยกัน 2 ประการ คือ (1) การแสดงออกทางอารมณ์โดยกำเนิด Innate emotional expression และ (2) การแสดงออกทางอารมณ์โดยการเรียนรู้ Role of learning in emotional expression ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1) การแสดงออกทางอารมณ์โดยกำเนิด (Innate emotional expression) หมายถึง การแสดงอารมณ์พื้นฐานเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่กำเนิด (innate) เด็กทุกชาติทุกภาษาจะร้องไห้เมื่อเจ็บปวดหรือเสียใจ และหัวเราะเมื่อสุขใจ จากการศึกษาเด็กที่ตาบอดหรือหูหนวกตั้งแต่แรกเกิดพบว่า การแสดงออกของสีหน้าท่าทาง และท่วงทีกิริยาหลายๆ อย่าง ซึ่งเราเอาไปสัมพันธ์กับอารมณ์ชนิดต่างๆ ได้รับการพัฒนาโดยความสุกสมบูรณ์ (maturation) การแสดงออกของอารมณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงอายุที่เหมาะสม แม้ว่าจะไม่มีโอกาสสังเกตได้ในคนอื่น การแสดงสีหน้าบางอย่างดูเหมือนจะมีความหมายสากล โดยมิได้คำนึงถึงวัฒนธรรม ในที่ซึ่งคนเราได้รับการเลี้ยงดู เมื่อเอาภาพแสดงสีหน้าของความสุข ความโกรธ ความเสียใจความรังเกียจ ความกลัว และความประหลาดใจ มาแสดงต่อคนชาวอเมริกัน บราซิล ซิลี อาเจนตินา และญี่ปุ่น คนเหล่านี้ไม่มีความยากลำบากในการบอกความแตกต่างของอารมณ์แต่ละชนิด พวกชาวเขาและชาวเกาะที่อยู่ห่างไกลความเจริญก็บอกได้เช่นกัน

2) การแสดงออกทางอารมณ์โดยการเรียนรู้ (Role of learning in emotional expression) แม้ว่าการแสดงออกของอารมณ์บางอย่างมีมาตั้งแต่กำเนิดเป็นส่วนใหญ่แล้ว แต่อารมณ์ก็อาจได้รับการดัดแปลงมากมายโดยการเรียนรู้ ตัวอย่าง ความโกรธ อาจแสดงออกมาโดยการต่อสู้โดยการใช้ภาษาที่ก้าวร้าว หรือโดยการลุกออกไปนอกห้อง แน่นอนการออกจากห้องหรือการใช้คำหยาบมิใช้การแสดงความโกรธ ซึ่งมีมาตั้งแต่แรกเกิด การแสดงออกทางอารมณ์ทางสีหน้าและท่าทาง อาจแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม ตัวอย่าง ชาวจีนมีการแสดงออกทางอารมณ์บางอย่างแตกต่างจากชาติอื่นๆ อย่างมาก การตบมือแสดงถึงความกังวลใจ หรือความผิดหวัง การเกาหูและแก้มบ่งถึงการมีความสุข การแลบลิ้นออกมาแสดงถึง

---

[33] พระชัยณรงค์ วิทิโต (ร่องมะรุด),การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาฬุลาลงกรณราชวิทยาลัย,2555), หน้า 46.

ความประหลาดใจ ในสังคมตะวันตก การตบมือหมายถึงความสุข การเกาหูแสดงถึงความกังวลและการแลบลิ้นบ่งถึงการยั่วโทสะ[34]

การมีอารมณ์ที่ถูกต้องโดยปราศจากมลทินต่าง ๆ ที่ยังฝังลึกนั้น เป็นความสามารถในการควบคุมอารมณ์ มีจิตใจที่มั่นคง การมองโลกในแง่ดี รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ มีเหตุผล มีสติ สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการรับรู้ถึงความต้องการของคนอื่น และรู้จักมารยาททางสังคม

ผลการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักกัลยาณธรรม

ผลของการมีกัลยาณธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม การสร้างคุณงามความดีร่วมกัน ยอมเกิดผลอานิสงส์ 2 ประการ คือ (1) ปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีล (2) ปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม ดังนี้

1. ปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีล ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวมและความไม่ก้าวล่วงละเมิด”[35] “มีการสำรวมกายวาจาของตนให้มีความสงบเรียบร้อย พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ประโยชน์มาสู่ตนและผู้อื่น”[36] ดังนั้น ศีล คือ การสำรวมกายวาจาให้มีความสงบเรียบร้อยภายในกฎระเบียบข้อบังคับที่ได้วางเอาไว้เป็นกฎระเบียบของสังคมมนุษย์สำหรับควบคุมความพฤติกรรมของมนุษย์ทางกาย ทางวาจา ให้เรียบร้อย มี 5 ประการดังนี้ (1) เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต (2) เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ (3) เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (4) เว้นจากการกล่าวเท็จ (5) เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย[37] จะเห็นได้ว่า การมีเมตตาธรรมย่อมปฏิบัติตามหลักเบญจศีล ซึ่งเป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ 5 ประเภท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต,เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพฤติผิดในกาม , เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท กล่าวคือศีลคือข้อห้ามปฏิบัติ

2. ปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม เป็นธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ” ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ 5 ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีเมตตาธรรม คุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ (1) เมตตา (2) สัมมาอาชีวะ(3) กามสังวร (4) สัจจะ และ(5) สติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทานั้น

---

[34] พระชัยณรงค์ วิทิโต (ร่องมะรุด),การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, 47.

[35] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 29, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 29.

[36] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **นิเทศธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : ธีรพงษ์การพิมพ์, 2537), หน้า 37.

[37] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **นิเทศธรรม**, หน้า 38.

จะมีความสุข[38] จะเห็นได้ว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีเมตตาธรรม คุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงามแบ่งออกเป็นประเภทของเบญจธรรม 5 ประเภท คือ ความเมตตากรุณา, การเลี้ยงชีพโดยชอบ, ความสารวมในกาม, พูดความจริง และ ความระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ กล่าวคือ เบญจธรรมคือข้อควรนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เป็นคนดีสืบต่อไป

บทสรุป

หลักกัลยาณธรรมเป็นสิ่งสูงสุดของการเสริมสร้างให้ทุกชีวิตบนโลกใบนี้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และสัมผัสได้นั้นเกิดจากการประพฤติปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในจิตใจของตนเองแล้วส่งไปถึงผู้อื่น เหมือนความสุข ความทุกข์นั้นจะต้องรับรู้ด้วยตัวเองถึงจะบอกได้ว่าเป็นอย่างไร ฉันใด การสัมผัสถึงหลักกัลยาณธรรมนั้นก็ฉันนั้น หลักกัลยาณธรรม นั้นเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราแผ่ความรักและเจริญความรักในสัตว์ทั้งหลาย ด้วยจิตเสมอกันในสัตว์ทุกจำพวกในที่ทั้งปวง เพื่อละกิเลส มี ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นบ่อเกิดของความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ที่ทำให้เกิดการอาฆาต จองล้าง จองผลาญ อันเป็นสิ่งที่ไม่สิ้นสุดเพื่อให้เกิดการละกิเลสเหล่านั้น พระพุทธเจ้าจึงเน้นให้คนเรา ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำแต่ความดีทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ อันเป็นที่มาของความหมายของการมีหลักกัลยาณธรรมในจิตใจ

[38] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 195-196.

บรรณานุกรม

กันยารัตน์ รินศรี. “แนวคิดเรื่องเมตตาในพระเวสสันดร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. สุวรรณสามยอดกตัญญู. กรุงเทพมหานคร : หจก. ประยูรสาส์นการพิมพ์, 2554.

พระมหาบุญเรียน ปภงฺกโร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์เมตตาแนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”.**วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____.**พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ปริ้นติ้ง จำกัด, 2539.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1,** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2535.

ขัวศิลปะ : กระบวนการสร้างเครือข่าย เพื่อการเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคมด้วยศิลปะ
Art Bridge : the Process of Creating a Network to Change the Social Power with the Arts.

มานิตย์ กันทะสัก
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลปะ 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะ และ 3) เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Study) เชิงคุณภาพ (Qualitative) และเชิงปริมาณ (Quantitative)

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลปะนั้น มีการทำแผนแม่บทในการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรก้าวหน้าไปด้วยดี และมีกระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะผ่านกิจกรรมหลัก ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 5 กิจกรรมหลัก ดังต่อไปนี้ 1) การให้ความรู้ศิลปะ 2) การจัดนิทรรศการศิลปะ 3) การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ 4) การสร้างเครือข่าย และ 5) การสร้างพื้นที่ทางศิลปะ และได้แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ ทั้งระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และระดับปัจเจก เพื่อการ พัฒนา และสนับสนุนส่งเสริมเครือข่าย มีกระบวนทัศน์ในการทำงานผ่านกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาพร้อมกันกับทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: ศิลปะ, กระบวนการสร้างเครือข่าย, การเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคม

Abstract

The objective of this study are 3 reasons include 1) to study the management process and management of the network the Art bridge 2) to analyze the process of social power with the art and 3) to provide guidance in promoting and developing. A network of the Art Bridge. This research is the combined both documentary (Documentary Study) qualitative and quantitative. The result of process creating the city with art. to the integration strength to bring to the development of society, urban development, promote economic of the city. And the image of the city of art. To become a cost culture. Lead to the growth of Chiang Rai city sustainable a process of social power with art through the main activities conducted continuously 5 main events form as follows. 1) Providing knowledge and art. 2) Exhibition art. 3) Reporting information 4) network, and 5) to build up on the art. The guidelines for the promotion and development of a network of art, both at the policy level Art Bridge level area and individual, to develop and promote the

network. A paradigm shift in working through the learning process and develop together with all sectors.

Keywords: Art, Processes for Establishing a Network, Social Power

บทนำ

ศิลปะสากลเป็นศิลปะที่มีการผสมผสานแนวความคิดตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวาง อาทิ การใช้วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการสร้างสรรค์ได้โดยอิสระ ผลงานที่ปรากฏออกมาไม่ยึดถือแบบอย่างของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะเมื่อคนชาติอื่นมองแล้วเข้าใจในผลงานนั้น ๆ ได้เพราะมีความเป็นนานาชาติ แตกต่างไปจากศิลปะประจำชาติ อาทิ ศิลปะไทยหรือศิลปะอินเดีย และศิลปะของชนชาติอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หรือของชนชาตินั้นอย่างชัดเจน ศิลปะที่มีแบบเป็นสากลนี้เริ่มตั้งแต่ยุคสมัยใหม่[1] (Modern Period) เพราะยุคสมัยนี้โลกมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรม สังคม การคมนาคม และจากเทคโนโลยีแผนใหม่อีกหลายด้าน ผู้ที่ทำงานศิลปะยังได้มีการค้นคว้าหารูปแบบและวิธีการใหม่ ๆ ออกไปอีก และมีความก้าวหน้ามาก ในราวศตวรรษที 19 ณ ประเทศฝรั่งเศส นับเป็นศูนย์กลางของศิลปะสากล เรียกระยะนี้ว่า “อิมเพรสชั่นนิสม์” (Impressionism) เป็นระยะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากศิลปะสมัยเก่ากับศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะในระยะนี้จึงเรียกว่า “ศิลปะสมัยใหม่” (Modern Art) ได้แพร่ขยายออกไปยังประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทยเราได้เริ่มสร้างสรรค์งานศิลปะที่เป็นแบบสากลอย่างมีคุณค่าเช่นเดียวกับผลงานของศิลปินประเทศอื่นๆ ได้เช่นกัน

ศิลปะไทย[2] เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งคนไทยทั้งชาติต่างภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ความงดงามที่สืบทอดอันยาวนานมาตั้งแต่อดีต บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยมีพัฒนาการบนพื้นฐานของความเป็นไทย ลักษณะนิสัยที่อ่อนหวาน ละมุนละไม รักสวยรักงาม ที่มีมานานของสังคมไทย ทำให้ศิลปะไทยมีความประณีตอ่อนหวาน เป็นความงามอย่างวิจิตรอลังการที่ทุกคนได้เห็นต้องตื่นตา ตื่นใจ อย่างบอกไม่ถูก ลักษณะความงามนี้จึงได้กลายเป็นความรู้สึกทางสุนทรียภาพโดยเฉพาะคนไทยและศิลปะไทยยังตัดเส้นด้วยสีดำและสีน้ำตาลเท่านั้นเมื่อเราได้สืบค้นความเป็นมาของสังคมไทย พบว่าวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีประเพณีและศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

จังหวัดเชียงรายถือเป็นเมืองแห่งศิลปิน เพราะมีศิลปินหลากหลายสาขาที่สร้างสรรค์ผลงานจนโด่งดังไปทั่วโลกหลายคน ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี เจ้าของบ้านดำนางแลผู้ล่วงลับ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผู้รังสรรค์วัดร่องขุ่น จนผู้คนจากทั่วโลกเดินทางไปเยือนอย่างเนืองแน่น กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย และปัจจุบันยังมีศิลปินท่านอื่นๆ ที่รังสรรค์ผลงานตามสถานที่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง หากย้อนกลับไป เมื่อ พ.ศ. 2532 กลุ่มสล่าไตยวน เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของศิลปิน

[1] **ความหมายและที่มาศิลปะสากล**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://inter-of-art.blogspot.com/2012/01/blog-post_5274.html, [14 เมษายน 2559].

[2] **ศิลปะไทยและลักษณะของศิลปะไทย**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://603thai-finearts.blogspot.com/2011/12/blog-post.html, [14 เมษายน 2559]

เชียงราย ได้แสดงผลงานศิลปะร่วมกัน ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย โดยการจัดนิทรรศการศิลปะ “เชียงรายศิลป์เพื่อหอศิลป์” ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา กลุ่มศิลปินเชียงรายได้ก่อตั้งเป็นสมาคมศิลปินเชียงรายขึ้น เพื่อดำเนินงานด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงรายอย่างต่อเนื่องและเมื่อใน พ.ศ. 2541 กลุ่มศิลปินเชียงรายรวมตัวกันแสดงนิทรรศการศิลปะอีกครั้ง เพื่อเทิดพระเกียรติในหลวง โดยใช้ชื่อนิทรรศการว่า “สล่าเชียงรายเฉลิมพระเกียรติในหลวง 75 พรรษา” ที่ศูนย์ศิลปหัตถกรรมเชียงราย[3]

เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2555 อ.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ มอบเงินทุนตั้งต้น 500,000 บาท สำหรับก่อตั้งกองทุนศิลปินเชียงราย เพื่อสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของศิลปินและการศึกษาของนักศึกษาศิลปะในจังหวัดเชียงราย โดยการเลือกตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกองทุน จากการประชุมของคณะกรรมการมีความประสงค์ให้กองทุนศิลปินเชียงรายมีความงอกงามและยั่งยืน จึงจำเป็นต้องหารายได้ คณะกรรมการจึงมีมติว่าจะทำธุรกิจร่วมกัน โดยใช้ระบบการร่วมทุนในหมู่พี่น้องศิลปินและผู้ที่รักศิลปะทุกท่าน คณะกรรมการได้เลือกทำเลที่ตั้งของอาคารให้เช่าแห่งหนึ่งเพื่อลงทุนทำธุรกิจเพื่อส่วนรวม โดยตั้งชื่อโครงการว่า “ขัวศิลปะ” ซึ่งขัวในภาษาเหนือ แปลว่า สะพาน “ขัวศิลปะ” คือ สะพานที่จะเชื่อมศิลปะสู่สังคม ขัวศิลปะ ไม่ใช่องค์กรธุรกิจ แต่คือองค์กรการศึกษา ที่ทำธุรกิจเล็กๆ เพื่อจะเลี้ยงดูตัวเอง คือบ้านของศิลปินที่เปิดประตูต้อนรับทุกท่าน ซึ่งก่อตั้งขึ้นจากความรักความสามัคคี การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันของศิลปินเชียงราย เป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับเยาวชนของประเทศ เป็นแหล่งพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นสื่อกลางระหว่างผู้สร้างสรรค์ และผู้ชื่นชอบในศิลปะ ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ในชื่อโครงการขัวศิลปะ เชียงราย เพื่อเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตเมืองเก่า ให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ความสำคัญ รู้จักวิถีชีวิต ศิลปวัตถุ คุณค่าของประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีของชาวเชียงรายในอดีต[4]

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มศิลปินจังหวัดเชียงราย จึงมีความสนใจในที่จะศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของขัวศิลปะ เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการจัดการทั้งภายใน ภายนอกองค์กร เพื่อหาแนวทางการปรับปรุง แก้ไขปัญหาอย่างมีคุณภาพ จนนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายอย่างมีศักยภาพ พร้อมสนับสนุนให้ขัวศิลปะเป็นศูนย์กลางแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านศิลปะ ในจังหวัดเชียงราย และให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

[3] สัมภาษณ์, ทรงเดช ทิพย์ทอง, **นายกสมาคมขัวศิลปะ**, วันที่ 15 เมษายน 2559.

[4] สมาคมขัวศิลปะ, **ขัวศิลปะ“ประวัติศาสตร์ศิลป์**, อัดสำเนา, ม.ป.ป.

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลปะ
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะ
3. เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายเพื่อการเปลี่ยนแปลงพลังทางสังคมด้วยศิลปะ ของขัวศิลปะ เชียงราย ไว้ 3 ประเด็น คือ 1) ศึกษาแนวคิดและกระบวนการบริหารและการจัดการของขัวศิลปะ 2) ศึกษาการสร้างเครือข่ายภายนอกและการสร้างเครือข่ายภายในของขัวศิลปะ 3) ศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้ศิลปะในการสร้างพลังทางสังคมของขัวศิลปะ นอกจากนี้ยังจะศึกษาพัฒนาการของกลุ่มศิลปินในจังหวัดเชียงราย เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ในการทำงานที่มีต่อสังคมศิลปะในจังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ขัวศิลปะ จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการวิจัย ตลอดปีงบประมาณ 2559 ระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2559 โดยใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยครั้งนี้รวมทั้งสิ้น เป็นระยะเวลา 1 ปี

ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยโดยการใช้แบบสอบถาม (Questrionaire) สำหรับผู้ร่วมกิจกรรมและผู้เยี่ยมชมนิทรรศการภายในขัวศิลปะ กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือนิทรรศการภายในขัวศิลปะ การกำหนดขนาดตัวอย่างโดยคำนวณจากสูตร (Taro Yamane)[5] ดังนี้

$$n = \frac{N}{2 + N\,(d)^{2}}$$

เมื่อ n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง
N คือ ขนาดประชากร
d คือ คลาดความเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

[5] ศิริพงศ์ พฤทธิพันธุ์, **ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: ฮาซันพริ้นติ้ง. ,2553), หน้า 203.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในองค์กรขัวศิลปะ จำนวน 10 คน และกลุ่มศิลปินในเครือข่ายขัวศิลปะ จำนวน 15 คน

ผลการศึกษาวิจัย

1.กระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลปะ

ผลการศึกษาพบว่า ขัวศิลปะ มีที่มา คือ เนื่องจากจังหวัดเชียงรายถือเป็นเมืองแห่งศิลปิน เพราะมีศิลปินหลากหลายสาขาที่สร้างสรรค์ผลงานจนโด่งดังไปทั่วโลกหลายคน ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี เจ้าของบ้านดำนางแลผู้ล่วงลับ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผู้รังสรรค์วัดร่องขุ่น จนผู้คนจากทั่วโลกเดินทางไปเยือนอย่างเนืองแน่น กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย และปัจจุบันยังมีศิลปินคนอื่น ๆ ที่รังสรรค์ผลงานตามสถานที่ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ในด้านกระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลปะ ซึ่งในช่วงระยะตั้งแต่ในระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมาองค์กร ขัวศิลปะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นมีการเจริญเติบโตและมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งนี้เป็นผลที่เกิดจากมี การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยที่มีการพึ่งพิงจากหน่วยงานภายนอกที่สุด ดังนั้นปัจจัยหลักที่เป็นตัวขับเคลื่อนองค์กรให้มีพลัง สร้างเครือข่ายและดำเนินการอย่างต่อเนื่องนั้น นอกเหนือจากกลุ่ม สมาชิกองค์กร หรือกลุ่มศิลปินผู้ร่วมก่อตั้ง แต่จะต้องมีปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและสรุปได้ว่า กระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายขัวศิลป์นั้น มีการทำแผนแม่บทในการดำเนินงานเพื่อให้องค์กรก้าวหน้าไปด้วยดี

การสร้างแผนแม่บทในการดำเนินงานสมาคมขัวศิลปะ

การสร้างแผนแม่บท ในการดำเนินงาน (สมาคมขัวศิลปะ 2559-2562) ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบในการสนับสนุนกระบวนการต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการบริหารและการจัดการของเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนดังต่อไปนี้

1) การสร้างแผนแม่บทของขัวศิลปะต้องเกิดความต้องการร่วมของสมาชิกในขัวศิลปะ โดยเริ่มต้นจากความต้องการร่วมกันของสมาชิกและเครือข่ายศิลปินทั้งหมด มีความต้องการร่วม (Needs) เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการสร้างพลัง เพื่อผลักดันให้มีความกระตือรือร้นใน การแก้ไขปัญหาและให้บรรลุความต้องการที่แท้จริง

2) การมีส่วนร่วมของศิลปินในขัวศิลปะ เกิดจากความร่วมมือในด้านต่างๆ ที่สมาชิกจะ สนองตอบต่อการทำงานให้บรรลุตามความต้องการ

3) ขั้นตอนในการระดมความคิดเห็นของสมาชิกในการวิเคราะห์สภาพ ปัญหา การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา ปัญหาอุปสรรคจาก การพัฒนา ความต้องการในการพัฒนา ความพร้อมหรือศักยภาพขององค์กรตลอดจนแผนงานโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาที่ต้องการกระทำ ร่วมกันในอนาคต นอกจากการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของขัวศิลปะนั้น ต้องอาศัยวิทยากรหรือกระบวนกรในการอำนวยความสะดวกเพื่อกระตุ้นความคิดของผู้เข้าร่วมประชุม

4) การผลักดันแผนแม่บทสู่การปฏิบัติ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากบ่อยครั้งที่องค์กรขัวศิลปะมีการจัดทำแผนในแต่ละครั้ง แต่บางครั้งไม่สามารถผลักดันแผนสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

แผนแม่บทในการดำเนินการ สมาคมขัวศิลปะเชียงราย (2559-2562)

จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงจากการเชื่อมโยงภูมิภาคในกลุ่มประชาคมอาเซียนตอนบน มีพื้นที่ที่ติดกับชายแดนสองประเทศ โดยจังหวัดเชียงรายเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงมาแล้วหลายช่วงด้วยกัน ดังนั้นการปรับตัวของผู้คนในจังหวัดเชียงรายมีประเด็นที่น่าสนใจเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงใหม่นี้และยังเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีศิลปวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อน นอกจากความสวยงามของธรรมชาติและย่านการค้าชายแดนแล้ว ในแง่เศรษฐกิจยัง เป็นประตูสู่อาเซียนในหลายๆประเทศเชื่อมโยงศิลปะของประเทศลุ่มน้ำโขงให้ใกล้ชิดกัน และแลกเปลี่ยนศิลปะให้สร้างสรรค์ สมาคมขัวศิลปะ ได้กำหนดแผนงานเพื่อร่วมเป็นภาคีพัฒนาเชียงรายในทุกมิติ และที่สำคัญการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในการพัฒนาตราสินค้าและบริการของเมืองเชียงรายเชื่อมโยงกับภูมิภาคในการใช้ศิลปะเพื่อสื่อสารกับผู้คน ให้เกิดแรงบันดาลใจและมีความสุนทรียะ ในวิถีศิลปินของเชียงราย พร้อมขับเคลื่อน งานพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและศิลปวัฒนธรรม สู่ “เชียงรายเมืองศิลปะ Chiangrai the city of Arts”

วิสัยทัศน์ ขัวศิลปะ เป็นสะพานเชื่อมศิลปะ สู่สังคม “เชื่อมคน เชื่อมศิลปะ เชื่อมวัฒนธรรม สู่เชียงรายเมืองศิลปะ”

พันธกิจ สร้างประชาคมศิลปิน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนจังหวัดเชียงราย และมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ของจังหวัด โดยใช้ศิลปะในการเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและศิลปวัฒนธรรมสู่ “เชียงรายเมืองศิลปะ Chiangrai the city of Arts”

1. ดำเนินกิจกรรมเป็นผู้ประกอบการทางสังคม ที่ก่อเกิดรายได้ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อนำไปใช้ในกิจการสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ภายใต้การดำเนินการของกองทุนศิลปินเชียงราย รายได้หลักจะมาจากการจำหน่ายอาหาร กาแฟ ของที่ระลึก ผลงานศิลปะ การจัดกิจกรรมด้านศิลปะ ตลอดจนการหาทุนจากการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน

2. ดำเนินงานในการพัฒนาการศึกษาด้านศิลปะ สู่สถาบันศิลปะเพื่อสร้างความรู้ศิลปะในสังคมและชุมชนและพัฒนาการเรียนรู้ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น โรงเรียนสอนศิลปะสำหรับเยาวชนและผู้ที่สนใจ ค่ายศิลปะสำหรับเยาวชน การจัดประกวดศิลปกรรมขัวศิลปะ การจัดนิทรรศการแสดงงานศิลปะหมุนเวียนทั้งศิลปินรุ่นใหญ่ และรุ่นใหม่ และกิจกรรมส่งเสริมด้านศิลปะด้านต่างๆ ในเชียงราย

3. เป็นศูนย์ข้อมูลสารสนเทศของศิลปินเชียงรายและในภูมิภาค เพื่อสะดวกในการสืบค้น การประชาสัมพันธ์ และการศึกษา การจัดเก็บข้อมูลนิทรรศการและกิจกรรมของขัวศิลปะ รวมถึงข่าวสารสื่อสารจากสื่อต่างๆ การจัดระบบ Website, E-book, วารสาร การบันทึกภาพถ่าย วีดีโอ กิจกรรมต่างๆ ของขัวศิลปะ

แผนแม่บทจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ขององค์กร ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้ เพื่อให้องค์กรและสมาชิกเข้าใจตนเอง โดยการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้ เกิดการ

ทบทวนตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่มหรือองค์กร เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนา โดยยึดคนในองค์กรเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มีความสัมพันธ์กับภาคีการพัฒนาแบบ เป็นหุ้นส่วนการพัฒนา แผนแม่บทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาขีดความสามารถของคนในองค์กร เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะ

ผลการศึกษาพบว่า ขัวศิลปะมีกระบวนการสร้างพลังทางสังคมทางสังคมโดยผ่านกิจกรรมหลักที่ดำเนินการตามแผนแม่บทซึ่งประกอบด้วย การสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะจากกิจกรรมภายในขัวศิลปะ, การสร้างพลัง ทางสังคมด้วยศิลปะจากกิจกรรมภายนอกระหว่างขัวศิลปะและเครือข่ายภายนอก โดยกิจกรรมนั้นมีการ ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 5 กิจกรรมหลัก ดังต่อไปนี้ 1) การให้ความรู้ศิลปะ 2) การจัดนิทรรศการศิลปะ 3) การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ 4) การสร้างเครือข่าย และ 5) การสร้างพื้นที่ทางศิลปะ รูปแบบของ กิจกรรม จะได้รับจากการเสนอจัดขึ้นจากการระดมความคิดเห็นและจากมติที่ประชุมของสมาคมขัวศิลปะ โดยจะกำหนดรูปแบบของกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยพิจารณาหลายๆ ปัจจัย เช่น ความสนใจ, ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำกิจกรรม และความเหมาะสมกับช่วงวัย ซึ่งทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมทุกเพศ ทุกวัย อันจะนำไปสู่การสร้างพลังในการสร้างสรรค์ศิลปะและถ่ายทอดไปสู่ชุมชน จนถึงระดับดังหวัด โดยมีรูปแบบกิจกรรมดังต่อไปนี้

1) การให้ความรู้ด้านศิลปะ ขัวศิลปะมีความใส่ใจในรายละเอียด และเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ โดยการให้ความรู้ด้านศิลปะตั้งแต่ระดับเยาวชน ตั้งแต่ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะในระดับต้นจนถึงในระดับสูง และการตระหนักการให้ความรู้นั้น นอกเหนือจากการพัฒนาศักยภาพของคนภายนอกแล้ว การพัฒนาศักยภาพของคนภายในก็เช่นกัน เพราะศาสตร์ทางด้านศิลปะนั้นต้องอาศัยการฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอ และต้องมีการเพิ่มเติมเทคนิคใหม่ๆ ให้แก่กลุ่มศิลปินที่อยู่ในสมาคมขัวศิลป์ เพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญและในความเชี่ยวชาญนี้ จะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้รับ หรือ คนนอกได้อย่างมี ประสิทธิภาพ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีได้ซึ่งจากการวิจัยนั้นการให้ ความรู้ด้านศิลปะของขัวศิลป์จะดำเนินการ 2 กรณี คือ 1) การให้ความรู้ด้านศิลปะจากสู่คนใน องค์กร 2). การให้ความรู้ด้านศิลปะจากคนในสู่คนนอก 3) ให้ความรู้ผ่านการสร้างงานศิลปะใน สถานที่ต่างๆ

2) การจัดนิทรรศการศิลปะ การจัดนิทรรศการศิลปะของขัวศิลปะนั้นเป็นการแพร่ผลงานการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ของกลุ่มศิลปิน เพื่อกระตุ้น ปลุกเร้าความคิดและจินตนาการ ให้ผู้สนใจในงานศิลปะและยังเป็นการ ช่วยส่งเสริมการแสดงออกในลักษณะของการร่วมมือกันจัดแสดงระหว่างบุคลากรหน่วยงานองค์กรได้ ตลอดจนการให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่าง อาทิ ให้ทดลองปฏิบัติและมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกับศิลปินในงานโดยระบบการบริหารจัดการของขัวศิลปะนั้นมีขั้นตอนการทำงานดังต่อไปนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแผนที่วางไว้

3) การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ในยุคสมัยที่ทุกคนสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างไร้ขีดจำกัด การรู้สารสนเทศในแต่ละคนแต่ละพื้นที่จึงเป็นสิ่งจำเป็น และยิ่งมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น กับการเปลี่ยนของเทคโนโลยีในสังคมสารสนเทศ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศของขัวศิลปะนั้นเพื่อเป็นแหล่งในการให้ความรู้

ความเข้าใจด้านศิลปะแก่ผู้ที่สนใจ ในขณะเดียวกันก็สามารถทำให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงขององค์กรว่ามีความก้าวหน้า หรือต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างไร โดยการจัดทำข้อมูลสารสนเทศนั้น มีการเผยแพร่หลักใน Website, Youtube, Facebook เป็นต้น

4) การสร้างเครือข่าย การดำเนินการบริหารจัดการของขัวศิลปะ นอกจากกระบวนการข้างต้นที่กล่าวมาแล้วนั้น การสร้างเครือข่ายเป็นกระบวนการที่สำคัญของขัวศิลปะ เนื่องจากการทำงานในด้านศิลปะหรือศิลปินนั้นจะต้องมีตัวตนในสังคม และการขับเคลื่อนขององค์กรใดๆก็ตามต้องมีการเชื่อมต่อ สร้างและขยายเครือข่าย เพื่อการยั่งยืนขององค์กร กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น กิจกรรมทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิก การจัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกันกับหน่วยงานอื่นๆ เป็นต้น ในกรณีขัวศิลปะนั้นมุ่งเน้นการสร้างเครือข่าย ไปยังองค์กรพัฒนาอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งส่งผลเกิดการขยายกระบวนการกลุ่ม สามารถทำให้คนมาร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นแนวทางเดียวกันมากขึ้น ซึ่งการสร้างเครือข่ายของขัวศิลปะนี้ก่อให้เกิดการตื่นตัว การตระหนัก ขององค์กร อีกด้านหนึ่งทำให้กิจกรรมที่จัดนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะเป็นการประสานพลัง (synergy) เป็นการใช้ทรัพยากร ใช้พลังงานอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ การสร้างเครือข่ายเพื่อขยายความร่วมมือและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาคมขัว ศิลปะและองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกนั้นจะเป็นในลักษณะพหุภาคี เกิดจากการร่วมมือกับหน่วยงานหลายฝ่าย โดยจากการศึกษาพบว่าสมาคมขัวศิลปะมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร ซึ่งประกอบไปด้วย 1. เครือข่ายกลุ่มศิลปิน 2. เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ 3. เครือข่ายหน่วยงาน ภาคเอกชน 4. สถาบันการศึกษา 5. เครือข่ายสื่อมวลชน และ 6. เครือข่ายภาคประชาชนทั่วไป

5) การสร้างพื้นที่ทางศิลปะ งานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นก็เพื่อสื่อสารกับคนดู และต้องอาศัยพื้นที่เป็นสื่อกลาง ในการนำเสนอหรือเพื่อสร้างการทำกิจกรรมร่วมกัน ที่ผ่านมาเรามักจะคุ้นเคยกับการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ด้านศิลปะในรูปแบบเดิมๆ ทั้งจากแกลเลอรี่ของเอกชน หอศิลปะต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งก็มีไม่กี่แห่ง ทำให้มุมมองด้านศิลปะของผู้ที่สนใจยังอยู่ในมุมจำกัด แม้กระทั่งในสถาบันการศึกษาเอง ที่มีพื้นที่ศิลปะอยู่แล้ว ประชากรทั่วไปก็ไม่อาจเข้าถึงได้
ซึ่งการสร้างพื้นที่ทางศิลปะของขัวศิลปะนั้นมี 3 ด้าน ประกอบด้วย 1.พื้นที่จากองค์กร คือ สมาคมขัวศิลปะซึ่ง สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมและศึกษาเรียนรู้ได้ในสถานที่ ซึ่งประกอบด้วยแกลลอรี่ ห้องสมุด ร้านจำหน่ายอุปกรณ์ศิลปะ ของศิลปินที่เปิดให้ผู้ที่เข้าไปเยือนสามารถสัมผัส รับรู้กระบวนการทำงานได้อย่างชัดเจน 2. พื้นที่จากภายนอกองค์กร สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมและศึกษาเรียนรู้ได้นอกสถานที่ จากการจัดโครงการต่างๆ ทั้งจากขัวศิลปะดำเนินการจัดขึ้นเองและร่วมมือกับองค์กรอื่น เช่น โครงการเยี่ยมบ้านศิลปิน การจัด Work Shop นอกสถานที่ และ 3. พื้นที่การเผยแพร่ผลงานในโลกออนไลน์ เป็นการเสนอผลงานทางสื่อโซเชียลมีเดีย ทั้งขององค์กร และตัวศิลปินเอง ที่เปิดพื้นที่และโอกาสให้บุคคลเข้าถึงอย่างไม่จำกัด

การสร้างพื้นที่ทางศิลปะของขัวศิลปะนั้นจากการศึกษาพบว่า เป็นการสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่ (area network) และ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (issue network) ซึ่งอาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลัก โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

กระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะของขัวศิลปะนั้น อาศัยกิจกรรมเป็นกลไกการการดำเนินงาน การพัฒนา และการขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งการทำกิจกรรมในแต่ละครั้ง เป็นการเสริมพลังการทำงาน (Empowerment) นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพคน พัฒนาด้านการบริหารจัดการ พัฒนาการจัดทำกิจกรรม พัฒนาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำไปสู่องค์กรที่พึ่งตนเองในด้านศิลปะในหลายๆ แขนง ขัวศิลปะ จึงกล้าที่จะยืนยันว่าเป็นองค์กรที่สามารถเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

3 แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ

ผลการศึกษาแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะนั้นจากการเสวนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนต่อไปนั้น พบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นที่คล้ายคลึงกัน และใช้ข้อมูลเชิงสำรวจในการประกอบการวิเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาองค์กรต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้

สรุปและอธิบายเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสุ่มแจกแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสุ่มแจกแบบสอบถาม จำนวน 204 คน/ชุด ให้กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าเยี่ยมชมนิทรรศการของขัวศิลปะ ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2559 (วันแสดงนิทรรศการพุทธธรรมสร้างพุทธศิลป์ ครั้งที่ 2) จนถึง วันที่ 9 สิงหาคม 2559 (รวมระยะเวลา 3 เดือน) โดยใช้วิธีการคำนวณจากการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ดังนี้ ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 304 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 13.08 ของผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 66.3) คงเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 33.8) และมากกว่าครึ่งมีอายุระหว่าง 50 ปี ขึ้นไป (ร้อยละ 08.9) รองลงมามีอายุ 40 – 49 ปี (ร้อยละ 33.5 อายุระหว่าง 30 – 39 (33.4) อายุระหว่าง 20 – 29 (ร้อยละ 31.5) และน้อยที่สุดคืออายุต่ำกว่า 30 ปี (ร้อยละ13.7)

สำหรับประเภทของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าศิลปินมากที่สุด (ร้อยละ33.8) รองลงมาเป็นนักเรียน/นักศึกษา (ร้อยละ 36.5) ประชาชนทั่วไป (ร้อยละ 35.0) อาจารย์ (ร้อยละ 10.8) และน้อยที่สุดคือรับราชการ (ร้อยละ 04.9)

ส่วนระดับการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลที่ สำคัญมากที่สุด (ร้อยละ 49.0) จบการศึกษาใน

ระดับปริญญาตรี รองลงมาจบการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 40.7) จบการศึกษาในระดับปริญญาโท (ร้อยละ 07.4) และอื่นๆ (ร้อยละ 03.5) ตามลำดับ

2) จากการเสวนาโดยพิจารณาประเด็น ได้มีการทบทวนตั้งแต่กระบวนการทำงาน ปัญหาอุปสรรคที่พบ และถอดบทเรียน เพื่อวิเคราะห์ และแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ โดยได้สรุปและแยกเป็นระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับพื้นที่ และ ระดับปัจเจก โดยการนำเสนอผ่านประเด็นหัวข้อ ได้แก่ 1. อุปสรรคของกระบวนการทำงาน และ 2. แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ ดังต่อไปนี้

ระดับนโยบาย

1. อุปสรรคของกระบวนการทำงาน

การส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะในระดับนโยบายนั้น จากการวิเคราะห์ตั้งแต่สภาพปัญหาการดำเนินการขององค์กรที่ผ่านมาในตั้งแต่ระยะเวลาเริ่มก่อตั้งองค์กรจนถึงสมาคมนั้น พบว่า “ขัวศิลปะ” ที่ผ่านมานั้นมีการบริหารการทำงานที่ชัดเจน มีแบบแผน ที่สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงราย มีนโยบายการทำงานในเชิงรุก แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้ถึงเป้าหมายสูงสุดเท่าที่ควร โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ในบางครั้งการเข้าถึงมุมมองศิลปะของคนภายนอก อาจจะยังมีการเดินทางเข้าถึงค่อนข้างยาก และการประสานงานร่วมกับหน่วยงานราชการบางส่วนยังขาดการต่อเนื่องในการดำเนินการทำงาน ขาดการจัดการและขาดการดำเนินงานอย่างจริงจัง จึงเป็นอุปสรรคในการขับเคลื่อนองค์กร

2. แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ 1. ส่งเสริมการวางแผนยุทธศาสตร์ในเรื่องการสร้างเครือข่ายของสมาคมขัวศิลปะ เพื่อเชื่อมโยง ผลักดัน ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายมากขึ้น 2. ส่งเสริมและผลักดันการวางแผนยุทธศาสตร์ในเรื่องการสร้างเครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐต่างๆด้านศิลปะ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดเชียงราย ควรมีการจัดทำแผนเท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับศิลปะด้วย 3. ส่งเสริมนโยบายให้เกิดการใช้ทุนทางสังคม ที่มีอยู่ในระดับพื้นที่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด 4. เพิ่มนโยบายส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากที่ผ่านมาผู้ที่รู้จักขัวศิลปะ ยังอยู่ในกลุ่มเฉพาะ 5. เพิ่มนโยบายส่งเสริมการให้ความรู้ และการอนุรักษ์ด้านศิลปะให้มากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากที่ผ่านมาผู้ที่รู้จักขัวศิลปะยังอยู่ในกลุ่มเฉพาะ 6. ส่งเสริมนโยบายการพัฒนาทางด้านสุนทรียศาสตร์ลงไปสู่ระดับท้องถิ่น การร่วมมือกับหน่วยงานทั้งถิ่นในการขับเคลื่อนงานด้านศิลปะ

ระดับพื้นที่

1. อุปสรรคของกระบวนการทำงาน

การส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะในระดับพื้นที่นั้น จากการวิเคราะห์และถอดบทเรียนนั้น พบว่า “ขัวศิลปะ” ที่ผ่านมานั้นมีการจัดกิจกรรมและมีพื้นที่สำหรับการสร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลปะทั้งในขัวศิลปะ หรือภายนอก แต่ทว่าในมิติของการสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่กับหน่วยงานข้างนอก มีการขยายเครือข่ายได้ในระดับหนึ่งเป็นที่น่าพอใจแต่ยังไม่ถึงที่สุด เพราะเนื่องจากประชาชนหรือบุคคลทั่วไปยังรู้จักขัวศิลปะเพียงแค่เฉพาะกลุ่ม หรือยังสับสนในบริบทของการทำงานของขัวศิลปะ

2. แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ 1. มีการส่งเสริมการสร้างหอศิลป์เพื่อการขับเคลื่อน และเชื่อมเครือข่ายกับ หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน เพราะการมีหอศิลป์ในการขับเคลื่อนงานด้านศิลปะ 2. ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านสุนทรียศาสตร์ลงไปสู่ระดับท้องถิ่น มีการส่งเสริมและขายพื้นที่ทางด้านศิลปะ ไปสู่ระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน 3. เพิ่มพื้นที่แสดงงานศิลปะ เช่นงานปติมากรรม จิตกรรม ตามสถานที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย เพื่อสร้างความคุ้นเคย และเข้าถึงงานศิลปะแนวคิดศิลปินมากขึ้น

ระดับปัจเจก

1. อุปสรรคของกระบวนการทำงาน การส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะในระดับปัจเจกนั้น จากการวิเคราะห์และถอดบทเรียนนั้น พบว่า “ขัวศิลปะ” ที่ผ่านมานั้นมีการจัดกิจกรรมและเปิดพื้นที่สำหรับการสร้างสรรค์ และเผยแพร่ศิลปะ นอกเหนือจากระดับพื้นที่ และระดับนโยบายแล้ว ทางขัวศิลปะร่วมกับวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย มีนโยบายให้ศิลปินในสมาชิก สามารถเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์หรือ นำเสนอผลงาน โดยมีโครงการเปิดบ้านศิลปินขึ้น ในยุคนั้นมีศิลปินที่เปิดแกลลอรี่ของตนเอง จำนวน 12 หลัง แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากประชาชนหรือบุคคลทั่วไปยังรู้จักเพียงแค่เฉพาะกลุ่ม

2. แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายของขัวศิลปะ

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทาง กิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของโครงการแก่สมาชิกให้ชัดเจน และมีการทบทวนเป็นระยะๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

2. ควรมีการติดตามผลและประเมินผลระหว่างการสร้างเครือข่ายของกลุ่มศิลปิน และประชาชนทั่วไปเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน และประเมินความก้าวหน้าและความสำเร็จระหว่างเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรมีกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่าย และร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

คือ การปรับกระบวนทัศน์ในการทำงานผ่านกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาพร้อมกันกับทุกภาคส่วน เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่มุ่งการปะทะสังสรรค์ ถกเถียงระดมความคิดเห็น ลงมือปฏิบัติ สรุปบทเรียนร่วมกัน และปรับการทำงานเป็นระยะ ๆ เป็นการปลูกฝังความเชื่อที่ว่าประสบการณ์ ความรู้และทรัพยากรของแต่ละคนจะช่วยให้ทุกคนมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจที่นำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้ ผลจากการศึกษากระบวนการสร้างพลังทางสังคมด้วยศิลปะ เป็นรูปแบบที่พบว่ามีความสำเร็จบังเกิดผลตามที่คาดหวังไว้ ทั้งนี้เนื่องจากในการศึกษาผู้วิจัยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มาวิเคราะห์สังเคราะห์ จากบริบทข้อมูลขององค์กร ซึ่งพบว่า กระบวนการสร้างพลังทางสังคม ของขัวศิลปะนั้น เกิดจากกิจกรรมหลักที่ดำเนินการตามแผนแม่บทซึ่งประกอบด้วย 5 กิจกรรมหลัก ดังต่อไปนี้ 1) การให้ความรู้ศิลปะ 2) การจัดนิทรรศการศิลปะ 3) การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ 4) การสร้างเครือข่าย และ 5) การสร้างพื้นที่ทางศิลปะ รูปแบบของกิจกรรม จะได้รับจากการเสนอจัดขึ้นจากการระดมความคิดเห็นและจากมติที่ประชุมของสมาคมขัวศิลปะ โดยจะกำหนดรูปแบบของกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยพิจารณา หลายๆ ปัจจัย เช่น ความสนใจ ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำกิจกรรม และความเหมาะสมกับช่วงวัย ซึ่งทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นเป็นกิจกรรมที่สามารถทำได้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมทุกเพศ ทุกวัย อันจะนำไปสู่การสร้างพลังในการสร้างสรรค์ศิลปะและถ่ายทอดไปสู่ชุมชน จนถึงระดับดังหวัด และการทำกิจกรรมแต่ละครั้งนั้นต้องมีกระบวนการ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) จะต้อง

ประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานหลักๆ คือ กระบวนการ (Process) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบ เช่น กระบวนการทางสังคมทำให้เกิดความร่วมมือ (Cooperation) การปรับตัว (Accommodation) และการกลมกลืนของวัฒนธรรมของกลุ่มคนเข้ากลับสังคมส่วนใหญ่[6] นอกจากนี้การที่จะทำให้เกิดกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จนั้น จึงต้องอาศัยแรงจูงใจ หรือสิ่งเร้า เพื่อกระตุ้นให้บุคคลร่วมกันขับเคลื่อนงานให้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับ บำเพ็ญ เขียวหวาน[3] กล่าวไว้ว่า ปฏิกิริยาตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมี ทั้งปัจจัยตัวเร่งส่งเสริมสนับสนุนและเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังต่อไปนี้

1) สิ่งเร้าทางสังคมประกอบด้วยความพอใจการติดต่อกับบุคคลอื่น ความคุ้นเคยฉันท์มิตรชั้นหรือขั้นของสังคม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการแข่งขัน

2) สิ่งเร้าทางจิตวิทยา ประกอบด้วย แรงจูงใจที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การสื่อสาร ทัศนคติ ที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง และอิทธิพลของบุคลิกภาพ

3) สิ่งเร้าทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยการผสมผสานของวัฒนธรรม

5) สิ่งเร้าทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยความได้เปรียบทางเศรษฐกิจในสังคม การอยากมีฐานะร่ำรวย การใช้เงินเป็นอำนาจ

ด้วยเหตุปัจจัยนี้จึงทำให้ขัวศิลปะเกิดการขับเคลื่อนองค์กรได้โดยการพึ่งพิงองค์กรภายนอกน้อยที่สุด เกิดจากการรวมพลังกันของทุนทรัพยากรมนุษย์ เสริมสร้างเป็นพลังและเกิดนวัตกรรมใหม่ที่สามารถเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนทางสังคมได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

กล่าวได้ว่า วิธีการแนวทางการบริหารจัดการของสามารถขัวศิลปะ สามารถนำองค์ความรู้มาเป็นต้นแบบให้แก่องค์กรอื่นๆ ที่สอดคล้องบริบทของพื้นที่ขัวศิลปะ ที่ต้องมีการพัฒนาขับเคลื่อนในด้านการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อช่วยในด้านการบริหารจัดการองค์กร และการสร้างเครือข่าย

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากแผนยุทธศาสตร์ชาติจะเห็นว่าการพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภาครัฐต้องหันกลับมามองการพัฒนารากฐานของชุมชน หากชุมชนได้รับการพัฒนาให้เป็นชุมชนสันติสุข ย่อมจะนำพาประเทศให้เกิดสันติสุข และบรรลุเป้าหมายชาติในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ดังนั้นผลการศึกษานี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางวางแผนพัฒนาชุมชน สังคมหรือหมู่บ้าน เพื่อเปิดพื้นที่ด้านศิลปะ และสร้างการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

---

[6] บำเพ็ญ เขียวหวาน, **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลก**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-3.pdf, [14 เมษายน 2559].

บรรณานุกรม

ความหมายและที่มาศิลปะสากล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://inter-of-art. Blogspot .com/2012/01/blog-post_5274.html, [14 เมษายน 2559].

ทรงเดช ทิพย์ทอง, นายกสมาคมขัวศิลปะ. **สัมภาษณ์**. วันที่ 15 เมษายน 2559.

บำเพ็ญ เขียวหวาน. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลก.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://agri.stou.ac.th/UploadedFile/91721-3.pdf, [14 เมษายน 2559].

สมาคมขัวศิลปะ. **ขัวศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลป์.** อัดสำเนา, ม.ป.ป.

ศิลปะไทยและลักษณะของศิลปะไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://603thai-finearts. blogspot.com/2011/12/blog-post.html, [14 เมษายน 2559].

ศิริพงศ์ พฤทธิพันธุ์. **ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับธุรกิจ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ฮาซันพริ้นติ้ง, 2553.

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรม
Learning Process for Knowledge Management of network for Culture Conservation

พระครูปทุมภาวนาจารย์ (วิ.)
กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
อัครนันท์ อริยศรีพงษ์
อมลณัฐ ไฝเครือ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้จุดมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม 2) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ได้เลือกศึกษาพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาจังหวัดเชียงรายที่ดำเนินกิจกรรมด้านพิทักษ์วัฒนธรรมในเชิงพื้นที่มากว่า 10 ปี ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือ วิธีการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เกณฑ์คัดเลือกพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย จำนวน 4 รูป/ท่าน 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) 1 กลุ่ม คือ กลุ่มเครือข่ายทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 รูป/ท่าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า

1) พัฒนาการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมแบ่งเป็น 3 ระยะ 1) ระยะแรก ช่วงก่อนการก่อตั้งเครือข่าย 2) ระยะที่สอง ช่วงก่อตั้งเครือข่าย 3) ระยะที่สาม ช่วงปัจจุบันของเครือข่าย โดยสภาพปัจจุบันของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ได้อาศัยองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆที่ให้ความสำคัญและผลักดันให้ชุมชนเกิดกระบวนการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม การขับเคลื่อนมีกลุ่มแกนนำที่เป็นหลักในการเชื่อมประสานที่สำคัญ โดยเฉพาะวัด องค์กรคณะสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มองค์กรท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การบริหารจัดการโดยใช้ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือเป็นสื่อกลางในการทำงานและสร้างเครือข่าย ลักษณะการทำงานของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมนั้นได้ก่อรูปเป็นเครือข่ายที่จำแนกตามกิจกรรมของชุมชน เป็นการทำงานที่ใช้กิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน

2) จากกระบวนการจัดการเรียนรู้ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม พบว่า การที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นได้นั้น ต้องมีการใช้หลัก PDCA ได้แก่ (P: Plan) การวางแผนแนวทางในการดำเนินงาน (D: DO) การลงมือปฏิบัติ และดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผนตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ (C: Check) การตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ (A: Act) ขั้นตอนการนำผลการตรวจสอบมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการดำเนินงาน

ต่อไปช่วยในการดำเนินการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการของกลุ่มเครือข่าย โดยกระบวนการเสริมสร้างและการจัดการเรียนรู้ของเครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ที่นำไปสู่เป้าหมายของการทำงานที่สำเร็จนั้นประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมด 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การรวมกลุ่มเครือข่ายและการเลือกผู้นำเครือข่าย 2) จัดเวทีการประชุมกลุ่มเครือข่าย ระหว่างคณะสงฆ์ตำบลเวียงเหนือ และภาคีเครือข่ายต่างๆ 3) การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน 4) การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงาน 5) การติดตามประเมินผล และ 6) การรายงานผล ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการนั้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหา ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคม

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้, เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the development and present condition of Monk network for Culture Conservation 2) to study learning process for knowledge management of monk network for culture conservation. A qualitative case study research method was employed. Study area where case study in Chiang Rai Province has conducted Culture Conservation activities in spatial area for more than 10 years which is Thai Culture Bond among Wiang Nuea community Learning Center. The data were collected from 1) in-depth interviews with key informants who were 4 monks from Monk network for Culture Conservation 2) Focus Group Discussion with 10 person who have worked in the network working on cultural conservation in Chiang Rai Province. The data were checked completely and then analyzed by the analytic induction.

Research findings were as follow:

1. The development of Monk network for Culture Conservation is divided into 3 phases which were 1) The first phase is the period before the establishment of network. 2) The second phase is the period of the network establishment. 3) The third phase is the present period of network. The current status of the monk network for Culture Conservation is based on the network organizations that give importance and impel the community's cultural and artistic process. The main driving force behind the merger are temples and the monastic organization. They plays an important role in linking the unity of networks with local organizations and the villagers in the community. In term of management, Thai Culture Bond among Wiang Nuea community Learning Center is a medium for working and networking. Monks work as a network of community activities, such as cultural activities, motivation, participation and community development. Culture

conservation monks work as a network of community activities that uses cultural activity to motivate participation and community development.

2. In term of Learning Process for Knowledge Management of Monk network for Culture Conservation, local wisdom and culture conservation requires PDCA cycle which stood for Plan-Do-Check-Act . Operational guidelines that lead to the desired goals of the network for enhancing and managing process of Monk network for Culture Conservation is composed of six steps: 1) Networking and choosing a network leader 2) Organizing a networking forum between the monastic groups of Wiang Nuea district and network partners 3) Organizing the stage for the implementation of the action plan 4.) Driving the planned activity 5.) Monitoring and evaluation. 6.) Reporting. The process of enhancement and management comes from interactions between people in the society that come together as organizations and networks for development and resolution of issues related to cultural and artistic conservation as well as creation of benefits for the individual and society.

Keywords: Learning Process for Knowledge, Monk Network for Culture Conservation

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมที่หล่อหลอมขึ้น โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์หรือได้รับการถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม เช่น การได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ จนกลายเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำของคนในสังคมส่วนใหญ่ ที่สำคัญเหนืออื่นใดคือวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นกลาง ที่สามารถนำมาซึ่งความเจริญหรือความเสื่อมแก่สังคมได้ ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสะท้อนลักษณะนิสัยของคนในสังคมนั้นว่าเป็นเช่นไร และคนในสังคมนั้นเป็นผู้ก่อให้เกิดการ “พัฒนา” หรือเป็นผู้ “สร้างปัญหา” ให้กับสังคมที่ตนดำรงอยู่ ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่จะมีผลต่อความสำเร็จของการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมคือ การสามารถสร้างและพัฒนาเครือข่ายการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมให้เกิดความเข้มแข็งและขยายตัวกว้างขวางให้ได้มากที่สุด ซึ่งการสร้างและพัฒนาเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีกลุ่มแกนนำ (Leading agent) ที่เป็นผู้ริเริ่มในการดึงดูดภาคีต่าง ๆ เข้ามาผสานผนึกกำลังร่วมในขบวนการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม พร้อมกันนี้ก็เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาผลักดันเครือข่ายให้เกิดเร็วขึ้นได้ พระมหาสุทิตย์ อาภากโร[1] กล่าวว่าการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกิดจาก (1) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อมที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัวจนเกินความสามารถของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่ม ที่จะดำเนินการแก้ไข (2) เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และ (3) เพื่อให้การประสานผลประโยชน์เป็นไปอย่างเท่าเทียม

[1] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น), **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), 2547), หน้า 55-58.

เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ก่อตั้งขึ้นภายใต้ฐานคิดว่าที่ว่าโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้สภาพสังคมโลกเปลี่ยนไป ทุกประเทศต่างเริ่มปฏิเสธการดำรงอยู่อย่างเอกเทศกลายเป็นวิ่งเข้าหากัน และมีการปฏิสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างกันเพื่อความอยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ เช่นเดียวกับสังคมไทยที่พบว่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงเพิ่มขึ้น โดยขึ้นอยู่กับการปะทะกันของสิ่งภายนอกที่เข้ามากระทบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูปแบบการดำเนินชีวิต แนวคิด ค่านิยม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมใหม่ จนเกิดผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม วัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม ซึ่งปัญหาดังกล่าว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องล้วนตระหนักและได้กำหนดกลยุทธ์ทุ่มเทความพยายามในการดำเนินงานเพื่อกู้รากทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณของสังคม พร้อมทั้งระดมพลังความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายของสังคมให้เข้ามาผนึกพลังสานเป็น “เครือข่าย”ขบวนการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยมองเห็นว่าความตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินงานด้านการส่งเสริมพัฒนา และเฝ้าระวังทางด้านวัฒนธรรมดังกล่าว ประกอบกับพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยฯ คือ การดูแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยเน้นการเชื่อมโยงกลไกความเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางด้านพระพุทธศาสนา ที่มุ่งพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้ ทักษะความชำนาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม อีกทั้งที่ผ่านมามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้สะสมประสบการณ์ในการส่งเสริมให้พระสงฆ์รวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมการปรับประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาทางสังคมในหลายลักษณะ เช่น การพัฒนาพระวิทยากรกระบวนการเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน หรือการรวมกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาในเขต 7 จังหวัดภาคเหนือ และการรวมกลุ่มพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ซึ่งปรากฏผลสำเร็จเป็นที่น่าพึงใจ หากแต่ยังขาดการศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียนและพัฒนากิจกรรมเดิมให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงนำเสนอโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมขึ้น ด้วยมุ่งหวังจะศึกษาถึงขั้นตอน วิธีการ รูปแบบ ปัจจัยและองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของเครือข่าย พร้อมทั้งเชื่อมประสานพลังเครือข่ายพระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจด้านการพิทักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในพื้นที่ราบและพื้นที่สูงที่ห่างไกลให้มีรูปธรรมที่ชัดเจนและมีความเข้มแข็งท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎีทางตะวันตกและทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในภาคสนาม

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด กระบวนการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม แนวทางปฏิบัติที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่ศึกษา โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 2 พื้นที่ในจังหวัดเชียงราย

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ และแนวทางการจัดการเรียนรู้เครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

5) วิเคราะห์รูปแบบและๆกระบวนการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างภาคีเครือข่ายของการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือ

6) สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลนั้น จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษา เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1. แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สร้างมาจากแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม โดยกำหนดแนวทางการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ บริบทของชุมชน สภาพปัจจุบันของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม พัฒนาการของการสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ในแต่ละพื้นที่

2. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อทราบสภาพปัจจุบันและพัฒนาการของการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์วัฒนธรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในเชิงพื้นที่ รวมทั้งร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่แต่ละพื้นที่ ตลอดจน จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรคพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเกณฑ์การคัดเลือกมาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและในนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้เครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ได้แก่ พระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย ที่ทำงานสร้างเครือข่ายพิทักษ์วัฒนธรรมมากกว่า 10 ปี ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 รูป

กลุ่มที่ 2 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) 1 กลุ่ม คือ ได้แก่ พระสงฆ์นักวิชาการ ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเครือข่ายการพิทักษ์วัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย ทำงานสร้างเครือข่ายเชิงพื้นที่ มากกว่า 10 ปี

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) อาทิ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ เป็นต้น นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวม นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3. การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลความคิดของของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดแล้วยึดหลักในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยกระบวนการจดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล หลังจากการจดบันทึกข้อมูลแล้ว เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยทำดัชนีข้อมูล 3 ชนิด คือ ดัชนีเชิงบรรยาย ดัชนีเชิงตีความ และดัชนีเชิงอธิบาย

4. สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของเครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการเชื่อมโยงในการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์ในเชิงพื้นที่และเป็นแนวทางในการสร้างภาคีเครือข่ายให้เข้มแข็ง สรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี ผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

สรุปผลการวิจัย

1. พัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

1.1 บริบทของพื้นที่เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

จากการศึกษาวิจัย บริบทของพื้นที่เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม กรณีศึกษาเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่ดำเนินกิจกรรมด้านพิทักษ์วัฒนธรรมในเชิงพื้นที่มากว่า 10 ปี ในพื้นที่ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่าตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัยนั้น เป็นตำบลที่มีแหล่งอารยธรรมโบราณเนื่องจากในประวัติศาสตร์ทางล้านนา อำเภอเวียงชัยคือสถานที่ตั้งเวียงไชยปราการ หรือเวียงไชยนารายณ์ ในอดีต และเป็นเมืองที่ปกครองด้วยพระเจ้ากือนา จึงทำให้ปรากฏแหล่งอารยธรรมที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พุทธสถานพระเจ้ากือนา (หลวงพ่อใหญ่) เป็นพระพุทธรูปที่มีต้นไม้ใหญ่โอบรอบ ริมฝั่งแม่น้ำกก สันนิษฐานว่าสร้างในรัชสมัยพระเจ้ากือนาธรรมิกราช แห่งนครเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนทั่วไปนิยมมาสักการะบูชา ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่อำเภอเวียงชัย ปัจจุบันได้ปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนของอำเภอเวียงชัย พระพุทธรูปโบราณเวียงเดิม พบในปี พ.ศ. 2515 เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นด้วยปูนปั้นขนาดใหญ่สมัยปาลวะ หรือหริภุญชัยตอนต้น ถูกดินทับถมไว้ บริเวณที่พบเป็นจอมปลวกใหญ่มีต้นไม้ขึ้นล้อมรอบ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งวัดโบราณเวียงเดิม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่หลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่ม ไต หรือ ไท เช่น ไทลื้อ ไทยวน ไทเขิน และกลุ่มพี่น้องชาวอีสาน ที่ได้อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ จึงทำให้มีความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมของคนพื้นถิ่นที่มาจากหลากหลายพื้นที่ หากไม่มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมและสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน ก็อาจจะทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมได้สูญหายไป เหลือร่องรอยแค่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ดังนั้นในปัจจุบันองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ จึงให้ความสำคัญและผลักดันให้ชุมชนนั้นเกิดกระบวนการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม แต่การขับเคลื่อนนั้นจะต้องมีกลุ่มแกนนำที่เป็นหลักเป็นแกนกลางในการเชื่อมประสานที่สำคัญซึ่ง วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์ จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่าย และกลุ่มองค์กร เข้ามาเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เกิดผลดีในด้านต่างๆ[2]

1.2 พัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พัฒนาการและสภาพปัจจุบันเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม การศึกษาเรื่องเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จากการศึกษาถึงที่มา สภาพปัญหา พัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม โดยผลการศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแรก ช่วงก่อนการตั้งเครือข่าย ระยะที่สอง ช่วงก่อตั้งเครือข่าย และระยะที่สาม ช่วงปัจจุบันของเครือข่าย โดยอธิบายและนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

1) ระยะแรก ช่วงก่อนการก่อตั้งเครือข่าย

พัฒนาการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย ช่วงระยะก่อนการก่อตั้งของเครือข่ายนั้น กระบวนการทำงานขององค์กรคณะสงฆ์ องค์กรชุมชน กลุ่มคน ในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์

[2] สัมภาษณ์, พระครูโบราณบุรานุรักษ์, เจ้าคณะตำบลเวียงเหนือ/เจ้าอาวาสวัดโบราณเวียงเดิม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย, วันที่ 7 มีนาคม 2561.

ศิลปวัฒนธรรม ยังมีการทำงานในลักษณะปัจเจก หรือมีการรวมกลุ่มกันเฉพาะในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ โดยเน้นเป็น กลุ่มมิตรภาพ (Friendship Group) คือ กลุ่มที่รวมตัวกันจากบุคคลที่มีลักษณะ อุดมการณ์ ความคิด บางอย่างที่คล้ายคลึงกัน โดยส่วนมากจะเป็นลักษณะร่วมบางประการที่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น ลักษณะงาน อายุ พื้นฐานการศึกษา ลักษณะทางกายภาพ[1] การทำงานยังทำงานลักษณะตามลำพัง และยังไม่สามารถขยายเป็นเครือข่ายได้ ส่วนการทำงานยังเป็นการทำงานในลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติทั่วไป มีการประชุมกันแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้ระยะเวลาว่างก็มีการนัดประชุม ส่วนการดำเนินกิจกรรมก็ยังไม่ค่อยมีมากนัก เพราะเนื่องจากยังขาดการสนับสนุนทั้งงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ แนวทางจากหน่วยงานต่างๆ และยังขาดการประสานงานสู่ภายนอก การทำงานในระยะแรกจึงยังไม่มีการเชื่อมโยงถึงเครือข่ายเข้าหากัน ทำให้การทำงานขาดแบบแผนและเป้าหมายในการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน ขาดความชัดเจนของกระบวนการ ไม่มีโครงสร้างกลุ่ม ขาดการประเมินผล ตลอดจนถึงการส่งผลให้เกิดการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ทำให้เกิดการขับเคลื่อนขององค์กรและเครือข่ายล่าช้า จึงเป็นผลทำให้การทำงานของเครือข่ายยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

2) ระยะที่สอง ช่วงก่อตั้งเครือข่าย

ในระยะช่วงก่อตั้งศูนย์นั้น มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือมีการขับเคลื่อน และเกิดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และเริ่มมีการวางแผนงานที่เป็นระบบชัดเจนมากขึ้น ได้ใช้องค์กรของ วัด และคณะสงฆ์เป็นทั้งศูนย์กลางในการทำกิจกรรม และเป็นสื่อในการขยายและเชื่อมประสานเครือข่าย โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มองค์กรคณะสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งวิธีการเชื่อมประสานเครือข่ายนั้น คณะสงฆ์ได้ใช้วิธีการพื้นฐานจากการปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์เป็นการเชื่อมโยงเครือข่าย และ สร้างการมีส่วนร่วม เช่น เครือข่ายภาคประชาชน ได้ใช้การเผยแผ่ประชาสัมพันธ์แก่ญาติโยม ที่มาร่วมทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ส่วนหน่วยงานภาครัฐนั้น ได้มีการขอความร่วมมือจากตัวแทนของเทศบาลตำบลเวียงเหนือ องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ และองค์การชุมชน เช่น ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มพัฒนาสตรี ตำบลเวียงเหนือ เข้าร่วมประชุมเพื่อวางแผนในการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการต่างๆ จนกระทั่งต่อมาเริ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชนภายนอก จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการริเริ่มโครงการ และทางศูนย์เรียนรู้ได้มีบทบาทในการทำงานอย่างเต็มที่[2] นอกจากนี้ยังมีการร่วมประชุมปรึกษาหารือ เพื่อค้นหาความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมของตำบลเวียงเหนือ จากนั้นจึงได้มีการแต่งตั้ง และเลือกตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรม เพื่อรวมเป็นเครือข่ายในการขับเคลื่อนภายในชุมชนก่อน และได้กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ

1. เพื่อทำให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมทั้งถิ่นจากหลากหลายของพหุวัฒนธรรม ให้รวมเป็นน้ำหนึ่งเดียวกัน

2. เพื่อทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนและเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

พัฒนาการของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในช่วงระยะที่สองนี้ พื้นที่ที่ศึกษาเริ่มมีวิวัฒนาการเพิ่มมากขึ้น และมีความเป็น กลุ่ม องค์กร เครือข่าย มากขึ้น มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น

3) ระยะที่สาม ช่วงปัจจุบันของเครือข่าย

การดำเนินงานของหรือเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ผ่านศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือ ภายหลังจากการก่อตั้งของเครือข่าย และการดำเนินการในปัจจุบันนั้น หลังจากที่เครือข่ายได้เริ่มทำกิจกรรมจนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง โดยเฉพาะองค์กรที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ เพราะการทำงานของศูนย์การเรียนรู้ฯ นั้น มีการปฏิบัติจริง เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และมีผลงานเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างการกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชน ช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของโครงการ โดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่น[3] และยังเกิดการขยายเครือข่ายจากการสร้างกิจกรรมพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเป็นวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมไปโดยทางอ้อม ซึ่งกิจกรรมหรือโครงการที่จัดนั้นได้หนุนเสริมให้กับงานครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม และพบว่าปัจจุบันนั้นได้มีการขยายงานในรูปแบบกิจกรรมโครงการมากขึ้นทั้งกิจกรรมที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนมาจนถึงปัจจุบัน โดยสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้ 1. ประเด็นด้านการศึกษา 2. ประเด็นด้านเศรษฐกิจ และ 3. ประเด็นด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน

พัฒนาการของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมนั้น เป็นการรวมตัวของเครือข่าย จากหลายๆ ภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่หากการขับเคลื่อนและการอนุรักษ์วัฒนธรรมจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าขาด องค์กรที่เข้มแข็ง ทั้ง 3 องค์กร 1.) องค์กรคณะสงฆ์ เพราะเวียงเหนือ มีโบราณสถานมาก ดังนั้นคณะสงฆ์ค่อนข้างมีศักยภาพในการรวมกัน 2.) เทศบาลเวียงเหนือ มีอิทธิพลในการขับเคลื่อนและรวมกลุ่ม และ3.) ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านตำบลเวียงเหนือ ทั้ง 3 องค์กร เป็นส่วนผลักดันสร้างเครือข่ายให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและชุมชนจนถึงปัจจุบัน

การรวมตัวของการเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมในตำบลเวียงเหนือ เกิดจากการมีแนวคิดและอุดมการณ์เดียวกันของพระสงฆ์ เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นสุข โดยอาศัยหลักพุทธธรรม ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาบูรณาการกับการดำเนินงานของเครือข่าย และเมื่อการทำงานเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น จึงทำให้ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุน ทั้งงบประมาณและความรู้ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ ของคนหลายกลุ่ม ทั้งพระสงฆ์ ประชาชน ชาวบ้าน หน่วยงานภาครัฐ นำไปสู่การจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการลงศึกษาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่เรียบร้อยแล้ว พบว่ากระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้เครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้นต้องมีการปฏิบัติกระบวนการตามหลัก PDCA เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอธิบาย โดยในหลักการนั้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการดำเนินการให้เหมาะสม

[3] สัมภาษณ์, พระครูพิธานพิพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพนาลัยเกษม จังหวัดเชียงราย, วันที่ 7 มีนาคม 2561.

(Act) ซึ่งหลักการ PDCA หากมีการวางแผนไว้เป็นอย่างดี มักมีโอกาสบรรลุเป้าหมายได้มากกว่าทำโดยไม่มีการวางแผน หรือมีแผนที่ไม่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติได้ PDCA เป็นแนวคิดหนึ่ง ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่การวางแผน แต่แนวคิดนี้เน้นให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นหลักการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกกิจกรรมทั้งในองค์กร หรืองานด้านการพัฒนา และเป็นเครื่องมือการบริหารงานอย่างต่อเนื่องในการติดตาม ปรับปรุงพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมาย คือ การที่กลุ่มเครือข่ายฯ สามารถอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ได้มาจนถึงในปัจจุบันนี้ ผ่านกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการในการขับเคลื่อนและเป็นกลไกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยจากการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการความรู้ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมตามหลัก PDCA ของพื้นที่ที่ศึกษาจึงมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการ (P: Plan)

เมื่อกลุ่มคณะสงฆ์เริ่มมีแนวความคิดและเป้าหมายที่อยากอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนในตำบลเวียงเหนือเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน จึงทำให้จึงเริ่มมีการวางแผนงานที่เป็นระบบและมีโครงสร้างที่ชัดเจนมากขึ้น โดยเริ่มจากเรียนรู้ของเครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ก่อน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งมีการจัดการความรู้ที่เป็นการผสมผสานความรู้ระหว่างชุมชนมีอยู่และเกิดจากความรู้แนวคิดจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ภาคีเครือข่ายภาครัฐหรือเอกชนที่สนับสนุน โดยการเรียนรู้นั้นมีทั้งความคิดและการจัดการร่วมกัน และสามารถปรับตัวของชุมชนเข้ากับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำความเข้าใจ ระหว่างกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์และภาคีเครือข่าย

ดังนั้น จึงได้กำหนดให้มีการใช้เวทีประชุมประจำเดือน ซึ่งจากเดิมที่มีการวิเคราะห์ถึงปัญหา คือ มีการประชุมกันแบบไม่เป็นทางการและความถี่ของการประชุมยังไม่มากเท่าที่ควร ทำให้ขาดการสื่อสารเชื่อมโยงกันได้ แต่ต่อมานั้นได้มีการประชุมกันบ่อยมากขึ้น เดือนละ 1-2 ครั้ง ซึ่งการใช้เวทีประชุมประจำเดือนนั้น เป็นการใช้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนพูดคุยและระดมความคิดเห็นระหว่างศูนย์เรียนรู้ฯ หรือเครือข่ายคณะสงฆ์ และเครือข่ายองค์กรต่างๆ ที่สนับสนุนเครือข่าย และพร้อมขับขับเคลื่อนไปด้วยกัน เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางและการดำเนินการต่อไป ซึ่งมีการวางแผนการดำเนินการ ดังต่อไปนี้ 1. การจัดตั้งคณะกรรมการ 2. การจัดหางบประมาณในการดำเนินการ 3. การขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อที่จะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม และ 4. การประชาสัมพันธ์ ของการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

2. ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน (D: DO)

ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผน หรือขั้นตอนการเตรียมการ (P: Plan) ในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานที่ได้วางแผนเตรียมการไว้ล่วงหน้านั้นของกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม สามารถสรุปเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยงกัน

จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม ผ่านศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชน ตำบลเวียงเหนือนั้น ได้ดำเนินการตามแผนดำเนินงานที่ออกแบบไว้ตั้งแต่ต้น ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมนั้นเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการวางแผนและได้ดำเนินการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ขั้นตอนนี้จึงช่วยหนุนเสริมให้กิจกรรมในภาพรวมดำเนินต่อไปได้ โดยบางกิจกรรมมีการปฏิบัติไปควบคู่พร้อมกัน และบางกิจกรรมมีการเชื่อมโยง ส่งผลต่อกิจกรรมอื่นๆ สืบเนื่องด้วย

3. ขั้นตอนการตรวจสอบ (C: Check)

การตรวจสอบผลการปฏิบัติในขั้นตอนนี้ เป็นการตรวจสอบหรือประเมินผลที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามผลความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่นั้น ซึ่งขั้นตอนการตรวจสอบ อาจประกอบด้วย การประเมินโครงสร้างที่รองรับ การดำเนินการ การประเมินขั้นตอนการดำเนินงาน และการประเมินผลของการดำเนินงานตามแผนที่ได้ตั้งไว้ โดยในการประเมินดังกล่าวสามารถ ทำได้เอง โดยคณะกรรมการที่รับผิดชอบแผนการดำเนินงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการประเมินตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการอีกชุดมาประเมินแผน หรือไม่จำเป็นต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมิน ที่ยุ่งยากซับซ้อน แต่เครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ผู้พิทักษ์วัฒนธรรมนั้น มีการประเมินผลกระบวนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้เครื่องมือประเมินผลใดๆ ในการตรวจสอบ แค่การตรวจสอบประเมินผลที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ร่วมกัน การมีประชามติกันในเวทีการประชุมประจำเดือน ที่มีทั้งคณะกรรมการที่แต่งตั้งและชุมชน โดยมีการประเมินจากกิจกรรมประเพณีที่จัดงานในแต่ละครั้ง ซึ่งผู้รับผิดชอบและมีหน้าที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากมติในที่ประชุม ในแต่ละขั้นตอนจะต้องบอกรายละเอียดการดำเนินงานที่ตนเองรับผิดชอบในส่วนการดำเนินงานของตนว่าอยู่ในระดับใด ผลการปฏิบัติเป็นอย่างไรบ้าง พบปัญหาอุปสรรคในการทำงานอย่างไรบ้าง เกิดขึ้นหรือไม่อย่างไร

4. ขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสม (A: Act)

ขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสมของจัดการการเรียนรู้ของกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์ผู้พิทักษ์วัฒนธรรม เมื่อทราบถึงผลการพิจารณาในขั้นตอนการตรวจสอบ (C: Check) ดังที่กล่าวไปข้างต้น ก็เข้าสู่ขั้นตอนการนำผลการตรวจสอบมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานต่อไป ซึ่งมีการใช้เวทีการประชุมประจำเดือน เป็นพื้นที่ในการระดมความคิด ระดมสมองของผู้มีส่วนร่วมทั้งหลาย โดยข้อสรุปที่ได้มีทั้งการดำเนินงานในลักษณะเดิมที่เป็นแบบแผนต่อเนื่องไป และการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น การดำเนินงานในรูปแบบใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้การเกิดปัญหาดังกล่าวเกิดซ้ำซ้อนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายให้สอดคล้องกับการดำเนินงานที่เป็นเป็นอยู่ และการขอความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย จะเห็นได้ว่าการดำเนินการหลังการจรวจสอบและการพิจารณาผลที่ได้รับนั้นเปรียบเสมือนการไปสู่จุดเริ่มต้นการวางแผน[5]

2.2 เครือข่ายเชิงพื้นที่ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย (ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย)

เครือข่ายการทำงานเชิงพื้นที่ของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย (ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย) เกิดขึ้นจากการที่กลุ่ม

พระสงฆ์มองเห็นความสำคัญของการพัฒนาสังคม จึงมีการใช้พื้นที่ในการสร้างเครือข่าย รวมทั้งความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างความสามัคคีให้กับประชาชนในพื้นที่นั้นๆ

กระบวนการเสริมสร้างและการจัดการเครือข่ายของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย ที่นำไปสู่เป้าหมายของการทำงานที่สำเร็จนั้นประกอบด้วยขั้นตอนทั้งหมด 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1.) การรวมกลุ่มเครือข่ายและการเลือกผู้นำเครือข่าย 2.) จัดเวทีการประชุมกลุ่มเครือข่าย ระหว่างคณะสงฆ์ตำบลเวียงเหนือและภาคีเครือข่ายต่างๆ 3.) การจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน 4.) การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนงาน 5.) การติดตามประเมินผล และ 6.) การรายงานผล ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างและการบริหารจัดการนั้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายเพื่อการพัฒนา การแก้ไขปัญหา ในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคม กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย นับตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีโครงสร้าง รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย และมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม โดย “เครือข่าย” นั้น เริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งสามารถสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงกับองค์กร เครือข่ายพันธมิตรอื่นๆ ที่เป็นการส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคล และกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานตามประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทำให้ทีมงานผู้วิจัยได้พบข้อมูลวิจัยที่ควรนำมาอภิปรายผลในหลายประเด็นด้วยกัน แต่มีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนของเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย โดยการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงรายนั้น เป็นที่สังเกตว่าเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย มีความเข้มแข็งเหนียวแน่นและยั่งยืน มีการการทำงานเครือข่ายมากกว่า 10 ปี เนื่องจากพื้นที่การทำงานของเครือข่ายนั้นคือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัยนั้น เป็นตำบลที่มีแหล่งอารยธรรมโบราณเนื่องจากในประวัติศาสตร์ทางล้านนา อำเภอเวียงชัยคือสถานที่ตั้งเวียงไชยปราการ หรือเวียงไชยนารายณ์ ในอดีต และเป็นเมืองที่ปกครองด้วยพระเจ้ากือนา จึงทำให้ปรากฏแหล่งอารยธรรมที่สำคัญหลายแห่ง

ดังนั้นในองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ จึงให้ความสำคัญและผลักดันให้ชุมชนนั้นเกิดกระบวนการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม แต่การขับเคลื่อนนั้นจะต้องมีกลุ่มแกนนำที่เป็นหลัก เป็นแกนกลางในการเชื่อมประสานที่สำคัญ โดยเฉพาะ วัด หรือองค์กรคณะสงฆ์ จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่าย และกลุ่มองค์กร เข้ามาเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการโดยใช้**ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมสายใยชุมชนตำบลเวียงเหนือ** เป็นสื่อกลางในการทำงานและสร้างเครือข่ายขึ้น โดยการทำงานของพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมนั้นก่อรูปเป็นเครือข่ายที่จำแนกตามกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เป็นการทำงานที่ใช้กิจกรรม

ประเพณีวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน ในการทำงานที่เชื่อมประสานระหว่างเครือข่ายข่ายๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมกับคนทุกระดับโดยไม่มีการแบ่งแยก และทำให้เกิดผลดีในด้านต่างๆ แก่ ชุมชนสังคม ตามมาทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสุทิตย์ อาภากโร[4] ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของเครือข่าย ที่ทำให้ได้รับนอกจากความผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ของชุมชน แต่ยังช่วยก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่น ดังต่อไปนี้ 1) เกิดกระบวนการเรียนรู้ 2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา 3) เกิดการพึ่งพาตนเอง 4) เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น 5) เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย และ 6) เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้ บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความยอมรับในระบบการจัดการและสามารถนำมาเป็นการต่อรอง ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้

ความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมดังกล่าว[5] เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้รับแต่สิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นเครือข่ายมากกว่าผลสำเร็จในทางตรง คือ ความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม ดังนั้น ไม่ว่า องค์กรชุมชน เครือข่ายจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองอย่างไร สิ่งที่ทุกองค์กรและเครือข่ายควรดำเนินการอย่างยิ่ง คือการสร้างความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัย ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าว จะช่วยให้ภารกิจขององค์กรชุมชนและเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ในการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์พิทักษ์วัฒนธรรมให้เข้มแข็ง ดังนี้

1. การที่จะสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้ต้องมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ร่วมกัน ดึงองค์กรมาเชื่อมกัน จะทำให้องค์กรมาขับเคลื่อนร่วมกัน เพื่อดำเนินร่วมกัน สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายได้ ทำให้สร้างงานเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน

2. วัฒนธรรม เป็นตัวขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งได้ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมโยงของคนในชุมชนทุกระดับ สร้างการมีส่วนร่วม และความสามัคคีในชุมชนได้

3. ผู้นำชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ หรือผู้นำไม่เป็นทางการ หากเพียงผู้นำนั้นเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ก็จะสามารถขับเคลื่อนและผลักดัน ประกอบกับการเชื่อมประสานคนใน และคนนอกชุมชน เกิดเป็นเครือข่ายได้

---

[4] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น), **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: 2547).

[5] นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ**, (กรุงเทพมหานคร: 2543).

4. ควรมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน อย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง เพราะชุมชนเล็กๆ มีปัญหามากในการรวมกลุ่มกัน ดังนั้นผู้แทนส่วนราชการต่างๆ ควรดูแลและส่งเสริมเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน โดยเน้นกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน เช่น การร้องเพลง การฟ้อนรำ การหัตกรรม เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้ต้องได้รับการถ่ายทอดให้อยู่ในชุมชนมากที่สุด

ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายของกลุ่มองค์กรคณะสงฆ์ในด้านการพัฒนา และการบริหารจัดการเครือข่ายของกลุ่มคณะะสงฆ์ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น เช่น จัดตั้งองค์กร ศูนย์ และการสร้างเครือข่ายต่างๆ เพื่อศึกษา อนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ เรื่องราวในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ เช่น การจัดตั้งเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมล้านนาของจังหวัดเชียงราย การจัดตั้งศูนย์มังรายศาสตร์ เป็นต้น

บรรณานุกรม

กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการบริหารการจัดการสหกรณ์. **การจัดการองค์ความรู้เรื่องการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม**. มปป.

นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพมหานคร: 2543.

พระครูพิธานพิพัฒนคุณ. เจ้าอาวาสวัดพนาลัยเกษม จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์.** วันที่ 7 มีนาคม 2561.

พระครูโบราณบุรานุรักษ์. เจ้าคณะตำบลเวียงเหนือ/เจ้าอาวาสวัดโบราณเวียงเดิม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. **สัมภาษณ์**. วันที่ 7 มีนาคม 2561.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: 2547.

Cohen and Uphoff. **“Participation’s Place in Rural Development: Seeking Clarify Through Specificity”**. World Development,1980.

การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้นตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม
Developing Social Skills of Children with ADHD Based on Multiculturalism.

พระวิทวัส ปภสฺสรญาโณ (โกฏิฉกรรจ์)
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

แนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ทำให้ผู้คนเกิดความยอมรับและเข้าใจในความแตกต่างของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะเด็กสมาธิสั้นที่มีลักษณะวอกแวก ทำอุปกรณ์การเรียนหายประจำ ซุ่มซ่าม ใจร้อน วู่วาม ซึ่งเกิดจากสมองทำงานผิดปกติ จึงทำให้คนรอบข้างมีอคติต่อเด็กสมาธิสั้น ส่งผลให้เด็กสมาธิสั้นเกิดความไม่มั่นใจในตนเอง ไม่สามารถเข้าสังคมได้ ขาดทักษะทางสังคม ดังนั้นครอบครัว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรให้ความสนใจและทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กสมาธิสั้น โดยการนำแนวคิดพหุวัฒนธรรมเข้ามาช่วยในการพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้น เพราะทักษะทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง ต้องมีกลุ่มเพื่อน มีกลุ่มสังคมที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เด็กสมาธิสั้นมีทักษะทางสังคมที่จะสามารถพิจารณาความแตกต่าง สามารถปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเหมาะสมกับสภาพทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ทักษะทางสังคม, เด็กสมาธิสั้น, พหุวัฒนธรรม

Abstract

Multiculturalism is a concept that makes people understand and accept the differences of living together in society. The ADHD are distracted. A study of lost fumble impetuous outbursts caused by brain malfunctions. Someone might have a bias towards those around ADHD. As a result, children with ADHD were not self-confidence, unable to communicate in society, and lack of social skills. Therefore, the family Educational institution and Related Agencies should pay attention to and understand the behavior of children with ADHD. Introducing the concept of multiculturalism can help develop the social skills of children with ADHD because social skills are necessary and important to humans. Human cannot live alone. They must have friends and social groups to live together. This method will help children with ADHD to have social skills and be able to live among the difference. They will be able to adapted themselves and learn with appropriate social conditions effectively.

Keywords: Social Skills, Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), Multicultural.

บทนำ

ความเจ็บป่วยทางจิตใจของบุคคลในประเทศไทย นับเป็นประเด็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก สาเหตุการเจ็บป่วยทางจิตใจมีผลมาจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรมในอดีตมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งนอกจากส่งผลให้เกิดการแข่งขันกันสูงในด้านเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมแล้ว ยังส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ตกออยู่ในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้คนในสังคมต่างแสวงหาปัจจัยและวัตถุเพื่อนำมาตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว การดิ้นรนอยู่ในกระแสของเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวจำนวนละเลยต่อการดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันกลายเป็นความห่างเหิน ครอบครัวขาดความใกล้ชิดที่จะเข้าใจความต้องการของบุตรหลานและเมื่อประสบปัญหา ความสัมพันธ์ระหว่างกันก็ไม่สามารถจะเข้าใจปัญหาและความต้องการของกันได้อย่างเหมาะสม ความกดดันจากปัญหาเศรษฐกิจการทำงานและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกลายเป็นความเครียดที่สะสม ซึ่งส่งผลให้บุคคลและครอบครัวจำนวนมากที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้กลายเป็นปัญหาทางจิตใจในที่สุด เช่น ภาวะซึมเศร้า การฆ่าตัวตาย การใช้ความรุนแรงภายในครอบครัวหรือทำร้ายผู้อื่น เป็นต้น สถานการณ์ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยตรงทั้งผู้ใหญ่และเด็ก โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนซึ่งนับได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าและเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต หากเด็กและเยาวชนในสังคมเผชิญกับปัญหาความเจ็บป่วยทั้งทางกายและทางใจด้วยแล้ว ที่ตัวเด็กเองไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ก็ย่อมส่งผลให้เด็กและเยาวชนตกอยู่ในภาวะความเครียดสะสมและนำไปสู่ปัญหาทางจิตเวชได้ในที่สุด เด็กกลุ่มนี้จะกลายเป็นภาระและเป็นปัญหาของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติในระยะยาว

เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2560 นายแพทย์บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์ อธิบดีกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข[1] เผยว่า ในกลุ่มเด็กนักเรียนอายุ 6-15 ปี ที่มีปัญหาผลการเรียนไม่ดี เรียนไม่ทันเพื่อนนั้นมักจะพบมี 4 โรคทางจิตเวชที่พบบ่อย คือ 1) ออทิสติก 2) สมาธิสั้น 3) แอลดีหรือภาวะบกพร่องในการเรียนรู้ และ 4) สติปัญญาบกพร่อง โดยโรคสมาธิสั้นพบมากที่สุด ซึ่งผลจากการสำรวจของกรมสุขภาพจิตปี 2559 ร้อยละ 5.4 คาดว่ามีเด็กเป็นโรคสมาธิสั้น 420,000 คน จากประชากรเด็ก 7 ล้านคน หรือพบได้ 2-3 คนต่อห้องเรียนที่มีเด็ก 40-50 คน และพบในเด็กผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

[1] หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, **สธ. ห่วงเด็กไทยป่วยไฮเปอร์ เหตุพ่อแม่ปล่อยเล่นมือถือ,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://www.dailynews.co.th/regional/576632, [24 พฤศจิกายน 2560].

ภาพที่ 1 อึ้งเด็กไทยป่วยไฮเปอร์ "สมาธิสั้น"
ที่มา : หนังสือพิมพ์เดลินิวส์

โรคสมาธิสั้นเป็นโรคที่เกิดจากความผิดปกติ ในการทำงานของสมองที่ทำให้ผู้ป่วยมีความบกพร่องในการควบคุมสมาธิและการแสดงออกทางพฤติกรรม โดยเริ่มแสดงอาการตั้งแต่ในวัยเด็ก และส่วนใหญ่มักเป็นต่อเนื่องไปจนถึงวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ อาการ ของโรคสมาธิสั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัย โดยอาการพฤติกรรมอยู่ไม่นิ่งจะลดลงเมื่อผู้ป่วยโตขึ้นหากไม่ได้รับการรักษาช่วยเหลือที่ดีอาการความผิดปกติที่เป็นจะทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้ป่วยทั้งในด้านการเรียน อาชีพ ครอบครัวและสังคม การรักษาผู้ป่วยโรคสมาธิสั้นต้องอาศัยการช่วยเหลือหลายวิธีร่วมกัน ที่สำคัญได้แก่ การให้ความรู้เกี่ยวกับโรคแก่ผู้ปกครอง การให้คำแนะนำในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยเหลือผู้ป่วย การประสานงาน กับทางโรงเรียนเพื่อให้การช่วยเหลือในชั้นเรียน เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถควบคุมตนเองและปรับตัวได้ดีขึ้น

ความสำคัญ องค์ประกอบ และการฝึกทักษะทางสังคม

ความสำคัญของทักษะทางสังคม[2]

ทักษะทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง ต้องมีกลุ่มเพื่อน มีกลุ่มสังคมที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ตั้งแต่สังคมเล็กๆ ในครอบครัวขยายออกไปเป็นสังคมในห้องเรียน สังคมโรงเรียน สังคมในอาชีพการงาน จนถึงสังคมชุมชน ประเทศและโลก ทุกกลุ่มสังคมต้องมีการติดต่อสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งต้องอาศัยทักษะทางสังคม ทักษะทางสังคมจึงมีความสำคัญทั้งด้านส่วนบุคคล และด้านสังคม คือ

[2] สดใส คุ้มทรัพย์อนันต์, **คู่มือการดูแลและฝึกทักษะพื้นฐานการทำงานแก่ผู้บกพร่องทางสติปัญญา,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข,2551).

ทางด้านส่วนบุคคล : ทักษะทางสังคมเป็นทักษะที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ยิ่งสภาพสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปมากเท่าใด ทักษะทางสังคมยิ่งมีความจำเป็นมากขึ้นเท่านั้น บุคคลต้องมีความสามารถสื่อความหมายความเข้าใจกัน สามารถทำงานร่วมกัน สามารถแก้ปัญหาได้โดยสันติวิธีเมื่อเกิดความขัดแย้ง รู้จักคิดและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อตนเองและสังคมได้ สามารถปรับตัวได้ในทุกสภาพแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นทักษะที่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและมั่นคง

ทางด้านสังคม : สังคมใดที่สมาชิกเป็นผู้มีทักษะทางสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจกัน สามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยสันติวิธีสมาชิกรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสังคมที่ตนอยู่สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมที่สงบสุข

ผู้บกพร่องทางสติปัญญาถือเป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งในสังคมเช่นเดียวกับคนปกติทั่วไป ที่จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม แต่ทั้งนี้ผู้บกพร่องทางสติปัญญามีปัญหาการปรับตัวหลายด้านทำให้มีทักษะทางสังคมไม่เหมาะสม จึงต้องได้รับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับทักษะทางสังคม และการดำรงชีวิตในสังคมเพื่อที่จะสามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้

องค์ประกอบของทักษะทางสังคม[3]

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของทักษะทางสังคมหรือทักษะชีวิตไว้ 10 องค์ประกอบ จัดเป็น 5 คู่ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ ๑ องค์ประกอบของทักษะทางสังคม

องค์ประกอบทั้ง 10 ประการ ตามที่องค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) กำหนดไว้ ประกอบด้วย

[3] กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, **คู่มือส่งเสริมสุขภาพจิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสำหรับครู,** พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2541).

1. ทักษะการตัดสินใจ (Decision making) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น ถ้าบุคคลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองที่เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสุขภาพ หรือความปลอดภัยในชีวิต โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะมีผลต่อการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

2. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็น ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบ ไม่เกิดความเครียดทางกายและจิตใจ จนอาจลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โตเกินแก้ไข

3. ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) เป็น ความสามารถในการคิดที่จะเป็นส่วนช่วยตัดสินใจและแก้ไขปัญหาโดยการคิดสร้าง สรรค์ เพื่อค้นหาทางเลือกต่าง ๆ รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือก และสามารถนำประสบการณ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

4. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ และประเมินปัญหา หรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

5. ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) เป็น ความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทางเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การแสดงความต้องการ การแสดงความชื่นชม การขอร้อง การเจรจาต่อรอง การตักเตือน การช่วยเหลือ การปฏิเสธ

6. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship) เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกัน และสามารถรักษาสัมพันธภาพไว้ได้ยืนยาว

7. ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง (Self awareness) เป็นความสามารถในการค้นหารู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการ และสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เรารู้ตัวเองเวลาเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ต่าง ๆ และทักษะนี้ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะอื่น ๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ การตัดสินใจ ความเห็นอกเห็นใจอื่น

8. ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สีผิว อาชีพ ฯลฯ ช่วยให้สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากเรา เกิดการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่า หรือได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเชื้อเอดส์

9. ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotion) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น รู้ว่าอารมณ์มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไร รู้วิธีการจัดการกับอารมณ์โกรธและความเศร้าโศก ที่ส่งผลทางลบต่อร่างกาย และจิตใจได้อย่างเหมาะสม

10. ทักษะการจัดการกับความเครียด (Coping with stress) เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายความเครียด และแนวทางในการควบคุมระดับความเครียด เพื่อให้เกินการเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่เกิดปัญหา ด้านสุขภาพ

การฝึกทักษะทางสังคมสำหรับเด็กสมาธิสั้น

การฝึกทักษะทางสังคมสำหรับเด็กสมาธิสั้นสามารถผสมผสานไปกับการปรับพฤติกรรม ทั้งนี้เพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กสมาธิสั้นไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะทางสังคมควบคู่กันไป โดยหลักการสำคัญและแนวทางการปรับพฤติกรรมของเด็กสมาธิสั้นมีดังนี้[4]

1. ลดสิ่งเร้า ผู้ที่ดูแลต้องหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าที่กระตุ้นความสนใจของเด็ก เช่น การทำงานหรือทำการบ้าน ควรเป็นห้องที่ปราศจากการรบกวนจากผู้อื่น ไม่มีเสียงวิทยุโทรทัศน์ การไปเที่ยวของเด็กสมาธิสั้นควรหลีกเลี่ยงการไปเที่ยวในสถานที่ที่มีคนพลุกพล่าน และไม่ควรให้เด็กสมาธิสั้นดูโทรทัศน์มากเกินไป เพราะเป็นการกระตุ้นทำให้เด็กยิ่งขาดสมาธิ

2. เพิ่มสมาธิ พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องใช้วิธีการดูแลที่ช่วยเพิ่มสมาธิแก่เด็กสมาธิสั้นให้จดจ่ออยู่กับหน้าที่ขณะนั้น เช่น การฝึกการทำงานอย่างต่อเนื่อง การแบ่งงานออกเป็นส่วนๆ เพื่อสร้างกำลังใจ

3. เพิ่มการควบคุมตนเอง ต้องพยายามฝึกให้เด็กสมาธิสั้นมีการควบคุมตนเองมากขึ้น โดยมีข้อปฏิบัติดังนี้

- ควรจัดให้มีระเบียบวินัยและกิจวัตรประจำวันที่แน่นอนสม่ำเสมอ โดยหากจำเป็นต้องใช้คำสั่ง ต้องเป็นคำสั่งที่ง่าย สั้น และเมื่อเด็กทำเสร็จแล้วจึงออกคำสั่งเพิ่ม

- การให้คำชมเชย หรือการให้รางวัลที่ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของเสมอไป เช่น คำชม หรือการหอมแก้ม เมื่อเด็กสามารถทำตามคำสั่งได้ดี หรือมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น จะช่วยสร้างความภาคภูมิใจและสร้างกำลังใจที่จะควบคุมตัวเองให้แก่เด็กได้มากขึ้น

- การเปิดโอกาสให้เด็กสมาธิได้ระบายอารมณ์โกรธบ้างในขบเขตที่เหมาะสม อาจช่วยให้พวกเขลดความเครียดหรือความกดดันได้บ้าง เนื่องจากเด็กสมาธิสั้นมักมีอารมณ์โกรธและหงุดหงิดง่ายกว่าเด็กทั่วไป ดังนั้นจึงไม่ควรคาดหวังว่าเด็กกลุ่มนี้จะควบคุมอารมณ์ได้ทั้งหมด

4. สร้างความมั่นใจตนเองให้กับเด็กอย่างเหมาะสม พฤติกรรมของเด็กสมาธิสั้นอาจสร้างความเบื่อหน่าย รำคาญ ให้กับบุคคลที่ใกล้ชิดได้ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ซึ่งมักส่งผลให้เด็กเกิดปัญหาทางอารมณ์และขาดความมั่นใจในตนเองได้ ผู้ปกครองสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่เด็กสมาธิสั้นได้โดยการแสดงความชื่นชมอย่างสม่ำเสมอในโอกาสที่เหมาะสม เช่น การกอดของพ่อแม่จะช่วยให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ไม่ว้าเหว่ หรือรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง นอกจากนั้นเด็กจะมีความภาคภูมิใจและมั่นใจในตนเองมากขึ้น

ความหมายและแนวคิดของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม

Banks J. [5] ได้ให้ความหมายของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมไว้ว่าเป็นการศึกษาที่มุจุดประสงค์เพื่อให้เกิดโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันในหมู่ผู้เรียนที่มาจากเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ฐานะทางสังคม และ

---

[4] สดใส คุ้มทรัพย์อนันต์, **คู่มือการดูแลและฝึกทักษะพื้นฐานการทำงานแก่ผู้บกพร่องทางสติปัญญา,** (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข,2551).

[5] Banks J, **Approaches to multicultural curriculum reform. In J.Banks & C.Banks (Eds), Multicultural education : Issue and perpective,** (Boston : Allyn & Bacon, 1993).

วัฒนธรรมที่ต่างกัน จุดมุ่งหมายหลักอีกประการหนึ่งของการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมที่ Banks กล่าวถึงก็คือ เพื่อช่วยให้นักเรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะรวมถึงทัศนคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยและมีความหลากหลาย

นอกจากนี้ Banks & Banks [6] ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมไว้ว่า คือแนวทางในการปฏิรูปที่ออกแบบมาเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการศึกษาในองค์รวมเพื่อนักเรียนที่มาจากความหลากหลายของ เชื้อชาติ กลุ่มชน เพศ ความสามารถพิเศษของนักเรียน และชนชั้นทางสังคม โดยจัดประสบการณ์ให้เกิดความเท่าเทียมกันทางการศึกษาทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

สุธารา โยธาขันธ์ [7] ได้สรุปความหมายของการศึกษาพหุวัฒนธรรมไว้ว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมนั้นหมายถึง การจัดการศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของหลักสูตรในโรงเรียนให้ยอมรับและเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของนักเรียนที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมในสังคมนั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนในด้านต่างๆ ตลอดจนคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสร้างสรรค์และเป็นสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมได้ 3 ประเด็น คือ

1. การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม ไม่ใช่จำกัดเฉพาะ กลุ่มชน ภาษา ศาสนา เท่านั้น แต่ยังรวมถึง ความแตกต่างทางชนชั้นของสังคม บทบาททางเพศ และความสามารถพิเศษของผู้เรียนอีกด้วย

2. การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม มุ่งให้เห็นคุณค่าในความแตกต่างอย่างมากของกลุ่มต่างๆ ในระบบสังคมของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กสมาธิสั้นที่มีความแตกต่างจากเด็กปกติทั่วไป

3. การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม มุ่งที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กสมาธิสั้นที่มีความแตกต่างจากเด็กปกติทั่วไป

ลักษณะการจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม[8]

การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาทักษะทางปัญญาของเด็กสมาธิสั้น มีหลักสำคัญที่จะต้องศึกษาอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) แนวคิดหรือมโนทัศน์ (Idea or Concept)

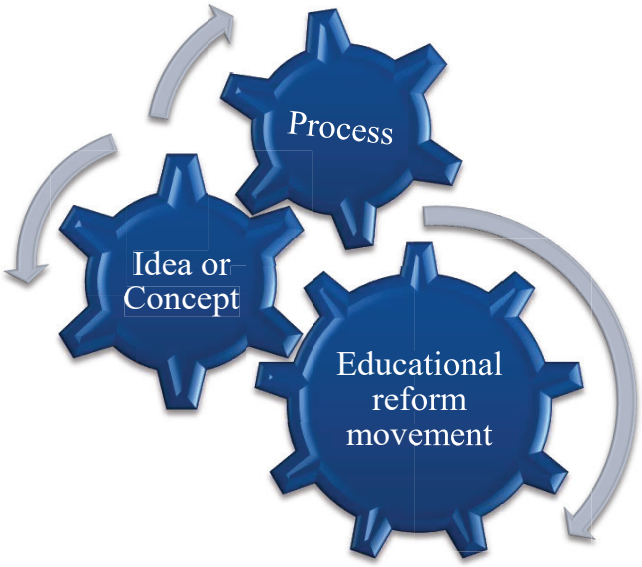
---

[6] Bank, J.A. & Banks, **Multicultural education: Issues and erspectives.** (6th ed.)**, (**Boston: Allyn and Bacon, 2007).

[7] สุธารา โยธาขันธ์, **การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,** (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541), หน้า 13.

[8] ซูรียาตี อัศศอลีฮีน, “ผลของการใช้บทเรียนโมดูลเรื่อง ศาสนา ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5” **วิทยานิพนธ์**.(บัณฑิตวิทยาลัย **:** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2554).

2) แนวทางการปฏิรูปทางการศึกษา (Educational reform movement) และ 3) กระบวนการทางการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม (Process)

ภาพที่ ๒ Multicultural Education

1. แนวคิดพหุวัฒนธรรมจะต้องมีขึ้นเพื่อผู้เรียนทุกคน โดยไม่แบ่งแยก เพศ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชน เชื้อชาติ หรือลักษณะทางวัฒนธรรม จะต้องมีความเท่าเทียมกันในโอกาสที่จะได้รับการเรียนรู้ในสถานศึกษา และมุ่งให้ผู้เรียนได้รับการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุดในสถานศึกษา

2. การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการปฏิรูปทางการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องยากมากในการที่จะเปลี่ยนแปลงสถาบันการศึกษาซึ่งมีผู้เรียนจำนวนมากหลากหลายชนชั้น มีความแตกต่างทางเพศ เชื้อชาติ วัฒนธรรม และแม้กระทั้งทัศนคติ ให้มีโอกาสที่เท่าเทียมกันทางการศึกษา ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการศึกษาของสถานศึกษาในลักษณะองค์รวม ไม่ได้จำกัดเฉพาะการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเท่านั้น

3. การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม มีเป้าหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีเสรีภาพและความยุติธรรม จะต้องมีการขจัดความคิดที่เป็นอคติและการแบ่งแยกกลุ่มต่างๆ ในผู้เรียนหมดไป โดยเป็นกระบวนการที่จะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อความเท่าเทียมกันทางการศึกษาแก่ผู้เรียนทุกคน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กสมาธิสั้น ที่คนรอบข้างไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวหรือครูที่โรงเรียนจะต้องเข้าใจในทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กสมาธิสั้น โดย อุมาพร ตรังสมบัติ ได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรทำกับเด็กสมาธิสั้น หรือ อย่า 10 ประการ ฝากไว้สำหรับคุณครูผู้ดูแลเด็กสมาธิสั้น[9] ได้แก่

[9] อุมาพร ตรังคสมบัติ, **สร้างสมาธิให้ลูกคุณ,** (กรุงเทพมหานคร: ซันต้าการพิมพ์, 2544).

1. อย่าเข้าใจว่าเด็กเป็นเด็กขี้เกียจ บางอาการเด็กเป็นอยู่นอกเหนือการควบคุม

2. อย่าลงโทษเด็กเพราะเห็นว่าเด็กแกล้งไม่ทำงาน เนื่องจากความสามารถของเด็กยังไม่คงเส้นคงวา สิ่งที่เด็กทำได้ในครั้งก่อนอาจทำไม่ได้ในครั้งนี้

3. อย่าฟังครูคนอื่นที่วิพากษ์วิจารณ์เด็กในทางลบ ความจริงเด็กอาจไม่เลวร้ายอย่างครูอื่นๆ พูดก็ได้

4. อย่าฟังครูประจำชั้นคนเดิม (เกี่ยวกับทัศนคติทางลบ) ลองประเมินเด็กด้วยตนเองและหาเทคนิคในการจัดการพฤติกรรมให้เหมาะสม

5. อย่าลงโทษเด็กด้วยอารมณ์

6. อย่าลืมผู้ปกครอง ตกลงกับผู้ปกครองเกี่ยวกับการสอนและรายงานความก้าวหน้าให้ผู้ปกครองทราบสม่ำเสมอ

7. อย่าทำงานคนเดียว ขอความช่วยเหลือจากครูอื่นในการช่วยสังเกตพฤติกรรมเด็กและเสนอแนวทางในการสอน

8. อย่าลืมปรับพฤติกรรม ควบคู่กับการเรียนการสอน

9. อย่าเน้นผลสอบจนเกินไป ควรมองพัฒนาการเด็กที่ดีขึ้น

10. อย่าเลิกล้มความตั้งใจง่ายๆ หากวันนี้คุณครูไม่ช่วยแล้วใครจะช่วยเหลือเด็ก

ครูสังเกตพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงของเด็กทุกสัปดาห์ และหาโอกาสพูดคุยกับเด็กถึงการเปลี่ยนแปลงของเขาเป็นระยะว่า เด็กสามารถพัฒนาอะไรขึ้นบ้าง โดยพยายามพูดถึงความก้าวหน้าในทางที่ดีและตามด้วยสิ่งที่เด็กควรแก้ไขเพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดี

บทสรุป

เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้นตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงสถานศึกษาซึ่งมีทั้งนักเรียนชาย หญิง ผู้มีความสามารถพิเศษ นักเรียนจากวัฒนธรรมที่หลากหลาย ชนชั้นทางสังคม เชื้อชาติ และกลุ่มชน โดยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา ไม่แบ่งแยก เพื่อไม่ให้เด็กสมาธิสั้นรู้สึกแปลกแยกจากกลุ่มเพื่อน จนทำให้ไม่สามารถเข้าสังคมได้ นอกจากนี้การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้นตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม จะต้องช่วยให้เด็กสมาธิสั้นมีความมั่นใจในความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในการศึกษา สถานศึกษาต้องช่วยสร้างความเข้าใจและทัศนคติ ให้มีทักษะทางสังคมที่จะสามารถพิจารณาความแตกต่าง สามารถปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเหมาะสมกับสภาพทางสังคม

ดังนั้น การยอมรับและเข้าใจกันในสังคมเป็นสิ่งจำเป็น การทำให้ผู้คนเกิดการยอมรับและเข้าใจในความหลากหลายทางเพศ เชื้อชาติ ฐานะทางสังคม วัฒนธรรม ทัศนคติ ความสามารถพิเศษ หรือแม้กระทั่งพฤติกรรมของเด็กสมาธิสั้นที่แตกต่างจากเด็กๆ ทั่วไปจึงต้องเกิดขึ้น ซึ่งเด็กเป็นวัยที่มีอคติและความยึดมั่นถือมั่นน้อยกว่าผู้ใหญ่ จึงเป็นวัยที่เราควรให้ความสำคัญในการปลูกฝังให้เกิดแนวคิดการยอมรับความหลากหลายของสิ่งเหล่านี้ การพัฒนาทักษะทางสังคมให้แก่เด็กสมาธิสั้นล้วนมีความสำคัญ นอกจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญแล้ว ครอบครัวก็เป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถ

ทำให้เด็กสมาธิสั้นสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบครัวก็ควรที่จะให้ความรัก เอาใจใส่ ฝึกทักษะทางสังคม อบรมเลี้ยงดู และมีสัมพันธภาพภายในครอบครัว เพื่อให้เกิดการดูแลและพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กสมาธิสั้น ให้เด็กสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี สามารถควบคุมตนเองได้ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี เพื่อประโยชน์การเข้าสังคมและการเรียนรู้วิธีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเหมือนเด็กปกติทั่วไป

บรรณานุกรม

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือส่งเสริมสุขภาพจิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาสำหรับครู.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2541.

ซูรียาตี อัศศอลีฮีน. “ผลของการใช้บทเรียนโมดูลเรื่อง ศาสนา ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5”. **วิทยานิพนธ์**.บัณฑิตวิทยาลัย **:** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2554.

สุธารา โยธาขันธ์. **การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองของเด็กวัยอนุบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541.

สดใส คุ้มทรัพย์อนันต์. **คู่มือการดูแลและฝึกทักษะพื้นฐานการทำงานแก่ผู้บกพร่องทางสติปัญญา.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข, 2551.

สดใส คุ้มทรัพย์อนันต์. **คู่มือการดูแลและฝึกทักษะพื้นฐานการทำงานแก่ผู้บกพร่องทางสติปัญญา.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข, 2551.

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. **สธ. ห่วงเด็กไทยป่วยไฮเปอร์ เหตุพ่อแม่ปล่อยเล่นมือถือ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :https://www.dailynews.co.th/regional/576632, [24 พฤศจิกายน 2560].

อุมาพร ตรังคสมบัติ. **สร้างสมาธิให้ลูกคุณ.** กรุงเทพมหานคร: ซันต้าการพิมพ์, 2544.

Banks J. **Approaches to multicultural curriculum reform. In J.Banks & C.Banks (Eds), Multicultural education : Issue and perpective.** Boston : Allyn & Bacon, 1993.

Bank, J.A. & Banks. **Multicultural education: Issues and erspectives.** (6th ed.)**.** Boston: Allyn and Bacon, 2007.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน
People Participation on Border Economic Development Plan of Nan province

ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน 2. เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ และการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.962 กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ประชากรที่มีชื่อปรากฏอยู่ในทะเบียนราษฎ์ของจังหวัดน่าน มีจำนวน 479,518 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Simple random sampling) ตามตารางการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ซึ่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่านนั้น ในภาพรวมภาคประชาชนและภาคเอกชนยังไม่ค่อยมีโอกาสในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ ของจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็น 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ซึ่งมาจากการที่ประชาชนไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแผนดังกล่าว 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็น เนื่องจากภาครัฐยังขาดการกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน ซึ่งรัฐบาลยังขาดนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนและหน่วยงานอื่นๆ ได้เข้าใจในเนื้อหาเกี่ยวกับจัดทำแผน ภาครัฐขาดการสื่อสารให้ประชาชนทราบปัญหา และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ซึ่งประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลและเปรียบเทียบตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเปิดเผยจนครบทุกภาคส่วน และยังไม่มีคณะทำงานระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ที่มีสัดส่วนของภาคประชาสังคม

2. การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่านนั้น ปรากฏว่า การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ ของจังหวัดน่านนั้น ด้านที่มีระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมให้ข้อมูล อยู่ในระดับ การมีส่วนร่วมน้อย ค่าเฉลี่ย

($\overline{X}$) อยู่ที่ 2.32 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ที่ 0.90 รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ อยู่ในระดับการมีส่วนร่วมน้อย ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) อยู่ที่ 2.14 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ที่ 0.95 ส่วนด้านที่มีระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนืออยู่ในระดับ การมีส่วนร่วมน้อย ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) อยู่ที่ 2.00 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ที่ 1.02

3. แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ ของจังหวัดน่าน ในแต่ละด้านทั้งผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก ได้เสนอแนวทางไว้ในแต่ละด้าน ดังนี้ 1) แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจภาคเหนือของจังหวัดน่าน ด้านการให้ข้อมูล ได้เสนอให้ ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชน และหน่วยงานทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแสดงความเห็นในการให้ข้อมูลที่หลากหลายช่องทาง มากยิ่งขึ้น 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็น ได้เสนอให้ รัฐบาลหรือหน่วยงานราชการต้องพยายามสร้างเครือข่ายการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาแผนเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นที่เป็นประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือของจังหวัดน่าน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือของจังหวัดน่าน ได้เสนอให้ ผู้จัดทำแผนควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปรับรู้ในทุกๆ ขั้นตอน นอกจากนั้นควรมีการติดตามประเมินผลของแผนฯ เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายทราบ โดยสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือของจังหวัดน่าน ได้เสนอให้ ภาครัฐควรส่งเสริมงบประมาณในการสัมมนาเกี่ยวกับแผน การจัดทำแผน วิเคราะห์แผน การติดตามผลการดำเนินงานตามแผนอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง รวมทั้งทำประชาพิจารณ์หรือสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนหรือท้องถิ่นในจังหวัดได้เข้ามามีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน, จังหวัดน่าน

Abstract

The objectives of this research are 1. To study problems in making in Border economic Development Plan of Nan province. 2. To analyze the participation making in Border economic Development Plan of Nan province. 3. To suggest the participation guideline in making on Border economic Development Plan of Nan province.

The methodology of this research is mixed method which consists of qualitative research and quantitative research. The qualitative research: collect data from 18 key informants by the in-depth structured interview and analyze data by descriptive method. The qualitative research: use questionnaires of which reliability is 0.962 to collect data. The sample was selected from the population whose name was listed in the Civil Registration. Population size is 479,518. Sample selection was done by using simple

random sampling and Taro Yamane formula. Sample size is 400. Data analysis was done by using descriptive statistics which are frequency, percentage, mean and standard deviation.

The result of the research was found that:

1.The problems in making Border Economic Development Plan of Nan Province is the lack of public participation spectrum in the following aspects 1) To inform: lack of awareness about the Border economic Development Plan 2) To consult: lack of motivation people to participate in giving opinion 3) To involve: no policy and communication from the government sector to enhance the awareness in Border Economic Development Plan. 4) To collaborate: lack of participation in data comparative and analysis from each sector. The provincial working group is not available.

2. The result of participation analysis in making Border Economic Development Plan of Nan Province was found that the aspects of public participation spectrum from the most participation level to the lest participation level are as the follows: To inform mean=2.32, S.D.=0.90. To collaborate mean=2.14, S.D.=0.95. To involve mean=2.00, S.D.=1.02.

3. The participation guideline in making Border Economic Development Plan from the respondents and key informants are shown as the following: 1) To inform: the governmental sector should give opportunity and the various ways to people and other sectors to express opinion. 2) To consult: the governmental sector should make a connection for working on Border economic Development Plan to get more useful opinion for work. 3) To involve: the suggestion is to give opportunity to people to aware each step. Moreover, monitoring and evaluation should be performed. Motivate people to participate in working on Border Economic Development Plan continuously. 4) To collaborate: the suggestion about plan analysis is that the government should properly and continuously support budget for seminar about Border Economic Development Plan, Border Economic Development Plan analysis, monitoring and evaluation, including public hearing or community activities for local people to join.

Keywords: Participation, Border Economic Development Plan, Nan Province

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยมีการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับการพัฒนาในลักษณะของเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ พื้นที่ในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกหรืออีสต์เทิร์นซีบอร์ด (Eastern Seaboard Development Program) ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ครอบคลุมพื้นที่การพัฒนาระยะแรก 3 จังหวัด

คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทราที่รัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายให้จัดตั้งเขตเศรษฐกิจเฉพาะขึ้นมา เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม และเทคโนโลยี โดยเป้าหมายสูงสุด คือ ต้องการให้พื้นที่นี้เป็นแกนหลักของการพัฒนาประเทศที่เป็นประตูเปิดเชื่อมโยงการพัฒนา (Gateway) ไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือพร้อมกับเชื่อมเส้นทางการค้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์กลางด้านโลจิสติกส์และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ทันสมัยที่สุดแห่งหนึ่งของโลก [1]

น่านเป็นชื่อจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย อยู่ทางภาคเหนือ มีชายแดนติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประมาณ 277 กิโลเมตร และติดกับจังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา และจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งชายแดนดังกล่าวมีจุดผ่านแดนสากล 1 จุด คือ ด่านบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติด่านตรงข้ามของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน แขวงไชยะบุลี (ด่านสากล) และจุดผ่อนปรนด่านบ้านใหม่ชนแดน อำเภอสองแคว และบ้านห้วยสะแตง อ.ทุ่งช้าง กับเมืองเชียงฮ่อน [2]

การพัฒนา “ความเป็นเมืองชายแดน” ไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะเป็นการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ สร้างประโยชน์จากความเชื่อมโยงกับฐานการผลิตหลักของประเทศภาคและประเทศในภูมิภาค ดึงดูดการลงทุนจากในและต่างประเทศ และตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาประเทศในภาพรวม ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน เพื่อทราบถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ รวมทั้งเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของจังหวัดน่าน เป็นต้นแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนภาคเหนือ และพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน
2. เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน
3. เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน

ทฤษฎีและแนวคิดและงานวิจัยที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม 2) แนวคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจชายแดนของไทย 3) แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงชายแดน 4) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผน 5) ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดน่าน 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

---

[1] สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, **คู่มือการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558), หน้า 2.

[2] คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน, **แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ. 2558 – 2561**, (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 20.

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เชิงปริมาณ **ประชากร (Population)** ได้แก่ ประชากรที่มีชื่อปรากฏอยู่ในทะเบียนราษฎ์ของจังหวัดน่าน มีจำนวน 479,518 คน (ข้อมูล พ.ศ. 2558 จากสำนักงานสถิติจังหวัดน่าน) โดยแยกเป็นภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ/เอกชน ภาคประชาคม และภาคประชาชน **กลุ่มตัวอย่าง (Sample)** ได้แก่ ภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ/เอกชน ภาคประชาคม และภาคประชาชนตามตารางการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ซึ่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 18 ท่านประกอบด้วย 1) ผู้ว่าราชการจังหวัด 2) นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด 3) ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน 4) ผู้อำนวยการกองแผนและงบประมาณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน 5) นายอำเภอเฉลิมพระเกียรติจังหวัดน่าน 6) นายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองน่าน 7) ปลัดเทศบาลเมืองน่าน 8) ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน 9) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น 10) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น 11) ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดน่าน 12) นายด่านศุลกากรทุ่งช้าง จังหวัดน่าน 13) โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดน่าน 14) คลังจังหวัดน่าน 15) หัวหน้ากลุ่มงานและบริหารงานคลัง 3 จังหวัดน่าน 16) ประธานชมรมพ่อค้าน่าน 17) นักวิชาการพาณิชย์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน และ 18) ประธานมูลนิธิฮักเมืองน่าน

ระเบียบวิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นงานวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เป็นการผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบการการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ชุด

2. เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 18 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

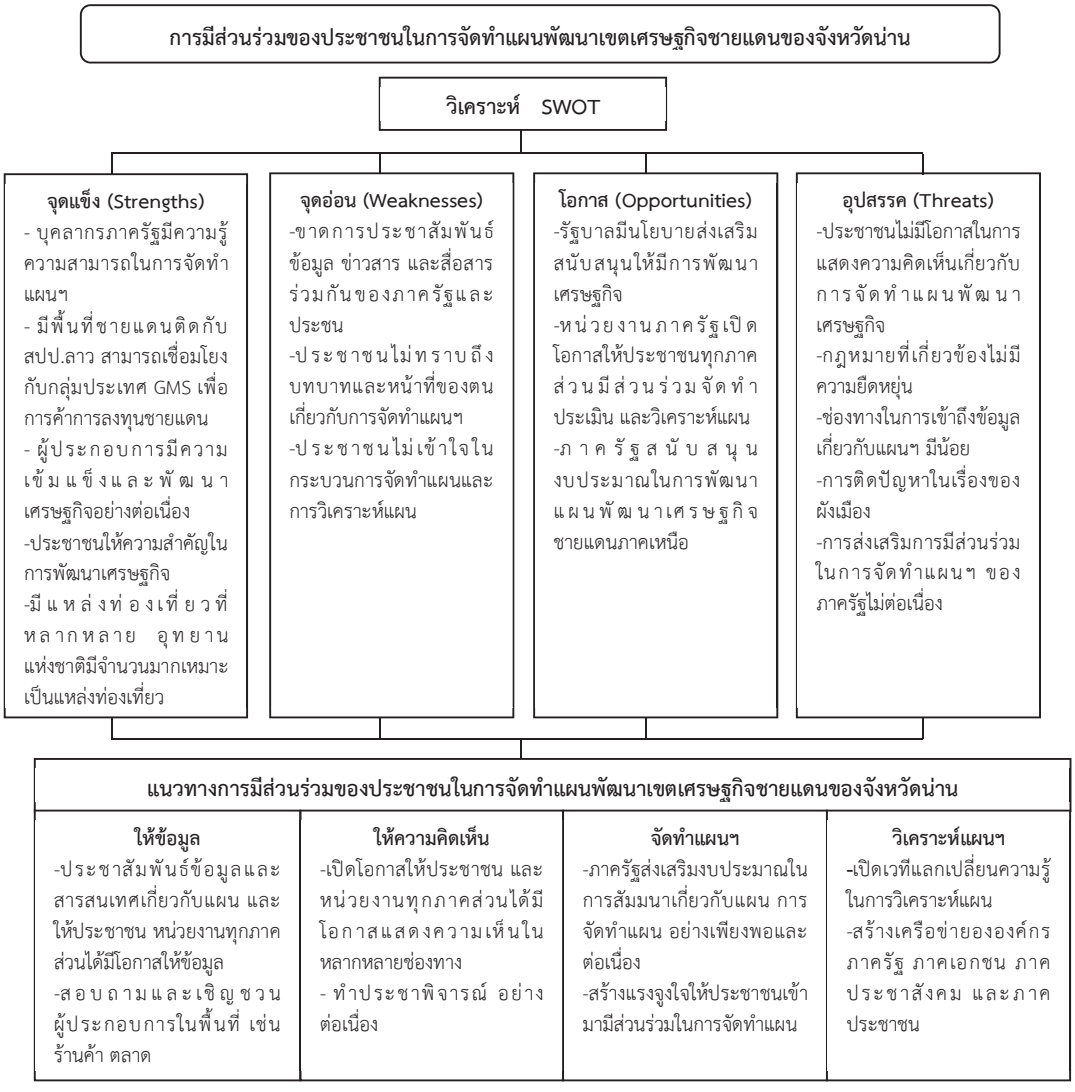
1. คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ผ่านโปรแกรมประเมินผลสำเร็จรูปสำหรับการวิจัย (SPSS for windows) ประมวลผล ซึ่งเป็นการใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ 1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา 2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction)

โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง และจำแนกอย่างเป็นระบบ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และ 3) การสร้างบทสรุป และการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “**การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน**” สามารถนำมาสังเคราะห์แสดงเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

จากแผนภาพ การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือของจังหวัดน่าน วิเคราะห์ 4 ด้าน คือ 1) จุดแข็ง (Strengths) 2) จุดอ่อน (Weaknesses) 3) โอกาส (Opportunities) และ 4) อุปสรรค (Threats) ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. จุดแข็ง (Strengths) จุดแข็งของการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่านของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน อันได้แก่ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน นั้น ประการหนึ่งที่สำคัญ คือ บุคลากรภาครัฐมีความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดน่าน [3] ซึ่งเป็นไปตามภาระหน้าที่ที่ส่วนภาครัฐกำหนดขึ้นตามสายบังคับบัญชาขององค์กรภาครัฐ นอกจากนั้นจังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนติดกับ สปป.ลาว สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศ GMS เพื่อการค้าการลงทุนชายแดน [4] โดยผู้ประกอบการเองมีความเข้มแข็งและพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง [5] ประชาชนให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมาก[6] มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย อุทยานแห่งชาติมีจำนวนมากเหมาะเป็นแหล่งท่องเที่ยว [7]

2. จุดอ่อน (Weaknesses) จุดอ่อนของการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่านของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน อันได้แก่ ขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และสื่อสารร่วมกันของภาครัฐและประชนการ [8] ทำให้ประชาชน เอกชน และประชาสังคมไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัด จึงไม่เข้ามามีส่วนร่วมหรือแสดงบทบาทอันเกี่ยวกับการจัดทำแผนฯ [9] และประการที่สำคัญที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำหรือวิเคราะห์แผนนั้นเป็นผลมาจากการที่ประชาชนไม่เข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนและการวิเคราะห์แผน [10] ทำให้การจัดทำแผนและวิเคราะห์แผนส่วนมากจะดำเนินการโดยผู้ที่ดูแลเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่เป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐมากกว่าภาคส่วนอื่นๆ [11]

3. โอกาส (Opportunities) โอกาศของการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่านของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก อันได้แก่ รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ [12] นอกจากนั้นภาครัฐ(ส่วนกลาง) ยังให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนภาคเหนือ[13] ซึ่งส่งผลให้การดำเนินการต่างๆ เกี่ยวกับการจัดทำแผนจำเป็นต้องให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามบทบาทและหน้าที่ที่ภาคส่วนอื่นๆสามารเข้ามามี

---

[3] สัมภาษณ์ นายไพศาล วิมลรัตน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน, 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[4] สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ พยุงศักดิ์, รักษาการนายด่านศุลกากรทุ่งช้าง, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

[5] สัมภาษณ์ นายสมบัติ ชินสุขเสริม, ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน, วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2561.

[6] สัมภาษณ์ นายวิทยา จงประสาธน์สุข, ประธานชมรมพ่อค้าน่าน, วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561.

[7] สัมภาษณ์ นายณัฐพล จำแปงตา, ปลัดอำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดน่าน, วันที่ 22 มีนาคม 2561.

[8] สัมภาษณ์ นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[9] สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ บุดาสา, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนา อบจ. น่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[10] สัมภาษณ์ นายชูศิลป์ สารรัตนะ, ประธานมูลนิธิฮักเมืองน่าน, วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2561.

[11] สัมภาษณ์ นายอาทิตย์ บุญคง, ปลัดเทศบาลเมืองน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[12] สัมภาษณ์ นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน,วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[13] สัมภาษณ์ นายสุรพล เธียรสูตร, นายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

บทบาทได้ เช่น ทุกภาคส่วนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ประเมินการดำเนินงาน และวิเคราะห์แผนได้อย่างเปิดเผย [14]

4. อุปสรรค (Threats) อุปสรรคของการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่านของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก อันได้แก่ ประชาชนไม่มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ภาครัฐไม่มีการประชาสัมพันธ์ให้ภาคส่วนอื่นได้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจที่ชัดเจนและหลากหลาย [15] อาทิ เช่น ประชาสัมพันธ์ผ่าน Line Facebook หรือเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัด เป็นต้น [16] นอกจากนั้นภาครัฐดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯ ไม่ต่อเนื่อง[17] ในบางกรณีที่เกี่ยวกับการดำเนินการจริงในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องต้องประสบกับปัญหาปัญหาในเรื่องของผังเมือง [18] และกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่มีความยืดหยุ่นทำให้การดำเนินการบางอย่างไม่สามารถดำเนินการได้ [19]

ส่วนแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ ชายแดนภาคเหนือของจังหวัดน่าน 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมให้ข้อมูล 2) การมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็น 3) การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ และ 4) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมให้ข้อมูล อันได้แก่ ควรประชาสัมพันธ์ข้อมูลและสารสนเทศเกี่ยวกับแผนและให้ประชาชน หน่วยงานทุกภาคส่วนได้มีโอกาสให้ข้อมูล[20] และสอบถามและเชิญชวนผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น ร้านค้า ตลาด [21]

2. การมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็น อันได้แก่ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชน และหน่วยงานทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแสดงความเห็นในหลากหลายช่องทาง [22] นอกจากนั้นควรมีการทำประชาพิจารณ์อย่างต่อเนื่อง [23]

---

[14] สัมภาษณ์ นายไพศาล วิมลรัตน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[15] สัมภาษณ์ นายดุสิต สุนทร, หัวหน้ากลุ่มงานและบริหารงานคลัง, วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561.

[16] สัมภาษณ์ นายนรินทร์ เหล่าอารยะ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน,วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[17] สัมภาษณ์ นายอนุพงษ์ บุญเจือ, นักวิชาการคลังชำนาญการ, วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561.

[18] สัมภาษณ์ นางสาวสาวดี ศรีอรุณ นักผังเมืองชำนาญการ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดน่าน, วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

[19] สัมภาษณ์ นายสมเกียรติ พยุงศักดิ์, รักษาการนายด่านศุลกากรทุ่งช้าง, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

[20] สัมภาษณ์ นายดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[21] สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์จันทร์ พรหมยศ, นักวิชาการพาณิชย์ สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดน่าน, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

[22] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ ศรีชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น จ.น่าน, วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

[23] สัมภาษณ์ นายสมบัติ ชินสุขเสริม, ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน, วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2561.

3. การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ อันได้แก่ ภาครัฐส่งเสริมงบประมาณในการสัมมนาเกี่ยวกับแผน การจัดทำแผน อย่างเพียงพอและต่อเนื่อง [24] นอกจากนั้นควรสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน [25]

4. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจ อันได้แก่ ควรเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในการวิเคราะห์แผน [26] นอกจากนั้นต้องสร้างเครือข่ายขององค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคประชาชนอย่างต่อเนื่อง [27]

8. สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน” สรุปตามประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 ที่ว่า “เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน”

1) ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ประชาชนไม่ร่วมให้ข้อมูล ดังนั้นบุคคลกรภาครัฐที่มีความรู้ต้องมาให้ความรู้กับประชาชนเพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือหน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการในบางเรื่อง

2) ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็น ภาครัฐยังประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นไม่ทั่วถึง ควรกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมที่เกี่ยวกับแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนน่านพร้อมทั้งสร้างความเข้าใจร่วมกัน

3) ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน รัฐบาลยังขาดนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนและหน่วยงานอื่นๆ ได้เข้าใจในเนื้อหาเกี่ยวกับจัดทำ และการจัดทำแผนไม่ต่อเนื่อง

4) ปัญหาอุปสรรคในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลและเปรียบเทียบตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเปิดเผยและครบทุกภาคส่วน

จากวัตถุประสงค์ข้อ 2 “เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนของจังหวัดน่าน”

---

[24] สัมภาษณ์ นายสำราญ อินทนะ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดน่าน, วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

[25] สัมภาษณ์ นายวิทยา จงประสาธน์สุข, ประธานชมรมพ่อค้าน่าน, วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561.

[26] สัมภาษณ์ นายนรินทร์ เหล่าอารยะ, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน,วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

[27] สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ บุดาสา, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนา องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

1) การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นเป็นเพราะเกิดปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแผนให้ประชาชนได้ทราบถึงข้อมูล

2) การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็น ภาครัฐควรกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ในรูปแบบที่หลาย เช่น จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นระหว่างภาครัฐและส่วนอื่นๆ

3) การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ประชาชนขาดโอกาสมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดน่าน เนื่องจากการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนจังหวัดน่านจะขึ้นอยู่กับหน่วยงานต้นสังกัดเพียงอย่างเดียว

4) การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจของจังหวัดน่าน ขณะนี้ยังไม่มีคณะทำงานระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ที่มีสัดส่วนของภาคประชาสังคม และนักวิชาการเข้าร่วมเพื่อยกร่าง ทบทวน ปรับปรุงร่างแผนฯ ที่ให้มีการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์แผนอย่างทั่วถึง

จากวัตถุประสงค์ข้อ 3 ที่ว่า “เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจภาคเหนือของจังหวัดน่าน”

แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาเขตเศรษฐกิจภาคเหนือของจังหวัดน่าน ได้ข้อสรุปว่า ส่วนใหญ่เสนอแนวทางการเปิดโอกาสให้ประชาชน รวมถึงหน่วยงานทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแสดงให้ข้อมูล แสดงความเห็น จัดทำ และวิเคราะห์แผนดังกล่าว ช่องทางที่หลากหลาย และเริ่มประชาสัมพันธ์และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ เช่น การติดตามประเมินผลของแผนฯ เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายทราบ การจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับแผนพัฒนาดังกล่าว อย่างสม่ำเสมอ และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องสอบถามและเชิญชวนผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น ร้านค้า ตลาด ให้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯ ควรมีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานราชการต้องพยายามสร้างเครือข่ายการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาแผนเศรษฐกิจให้มีเครือข่ายที่มั่นคง

บรรณานุกรม

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดน่าน. **แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ.2558 – 2561**. เอกสารอัดสำเนา.

ชูศิลป์ สารรัตนะ, ประธานมูลนิธิฮักเมืองน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2561.

ณัฐพล จำแปงตา, ปลัดอำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 22 มีนาคม 2561.

ดนัย คฤหานนท์, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

ดุสิต สุนทร, หัวหน้ากลุ่มงานและบริหารงานคลัง, **สัมภาษณ์,** วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561.

นรินทร์ เหล่าอารยะ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

พิมพ์จันทร์ พรหมยศ, นักวิชาการพาณิชย์ สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

ไพศาล วิมลรัตน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

ราเชนทร์ ศรีชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น จังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

วิทยา จงประสาธน์สุข, ประธานชมรมพ่อค้าน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561.

วิไลวรรณ บุดาสา, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนา อบจ. น่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

สาวดี ศรีอรุณ นักผังเมืองชำนาญการ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

สุรพล เธียรสูตร, นายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

สมเกียรติ พยุงศักดิ์, รักษาการนายด่านศุลกากรทุ่งช้าง, **สัมภาษณ์,** วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

สมบัติ ชินสุขเสริม, ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2561.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. **คู่มือการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558.

สำราญ อินทนะ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ จังหวัดน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2561.

อนุพงษ์ บุญเจือ, นักวิชาการคลังชำนาญการ, **สัมภาษณ์,** วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561อาทิตย์ บุญคง, ปลัดเทศบาลเมืองน่าน, **สัมภาษณ์,** วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2561.

โวหารภาพพจน์กับการสร้างบทสังวาสในสามวรรณกรรมเอกของไทย : สุนทรียภาพเชิงวิจิตรกามา

Figure of Speech with the Creation of Intercourse in a Third Thai Master Piece: Aesthetics of Fine Gama

ปพิชญา พรหมกันธา
พัทธนันท์ พาป้อ
ปุ่น ชมภูพระ
อรอนุตร ธรรมจักร
สุรพล วีริยาสรร
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้โวหารภาพพจน์ประเภทต่างๆ ในบทสังวาสจากสามวรรณกรรมเอกของไทย : สุนทรียภาพเชิงวิจิตรกามา คือเรื่องลิลิตพระลอ, ขุนช้างขุนแผน, และพระอภัยมณี และจากผลของการศึกษาพบว่าในการแต่งวรรณกรรมเอกทั้งสามเรื่อง มีการใช้สุนทรียภาพในรูปแบบของโวหารภาพพจน์ ประเภท ต่าง ๆ ดังนี้ คือ 1.อุปมา (simile) 2. อุปลักษณ์ (metaphor) 3. อธิพจน์ (hyperbole) 4. บุคคลวัต (personification) 5. สัทพจน์ (onomatopoeia) 6.สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งกวีแต่ละท่านมีการใช้ภาพพจน์อย่างหลากหาย แต่เด่นชัดที่สุดคือ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาและการใช้ภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ ทั้งนี้การใช้ภาพพจน์ในบทสังวาสจากสามวรรณกรรมเอกของไทยเป็นการใช้วรรณศิลป์ขั้นสูงอันนำไปสู่สุนทรียภาพเชิงวิจิตรกามา

คำสำคัญ: โวหารภาพพจน์, บทสังวาส, วรรณกรรมเอก

Abstract

This article aimed to analyze the different types of Figure of Speech of copulation in three literary of Thai masterpieces: Fine-oriented aesthetics Gama are Lilit Phra Lor, Khunchang Khunphan, and Phra Aphai Manee. The results of the study showed that in composing Figure of Speech in literary masterpieces of all three Aesthetics are used in the form of a types are as follows: 1. Simile 2. Metaphor 3. hyperbole 4. Individual objects 5. onomatopoeia 6. symbol which each poet has been used for an Aesthetics of Fine Gama.

Keywords : Figure of Speech, Inter Course, Masterpiece

บทนำ

วรรณกรรมเป็นการแสดงออกของมนุษย์เพื่อสื่อสาร เป็นการใช้สารที่สื่อโดยศิลป คือ ประสบการณ์ของมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยความคิด อารมณ์ กลั่นกรองผ่านโลกทัศน์ พลังทางสุนทรียภาพ คือ พลังที่เหนี่ยวโน้มอารมณ์และปัญญาของผู้รับสารให้เข้าถึงสารได้มากที่สุด การใช้โวหารภาพพจน์ในการบรรยายหรือพรรณนาบทสังวาสเป็นความสามารถเชิงวรรณศิลป์ของผู้แต่งซึ่งเป็นเสมือนการทดสอบฝีมือการเขียนของตนเอง อาจจะโดยจินตนาการหรือประสบการณ์ก็เป็นได้ ทั้งนี้ต้องมีการกลั่นกรองอย่างละเอียด ละเมียดละไมเพื่อมิให้เกิดความอ่อนด้อยทางวรรณศิลป์ ดังที่ ดวงมน จิตร์จำนงค์ [1] กล่าวว่า “ สุนทรียภาพในผลงานเป็นสิ่งกำหนดคุณภาพของวรรณกรรม ” และ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ [2] ได้กล่าวไว้ในหนังสือแว่นวรรณกรรมว่า “ วรรณกรรมมีความคิดนึกที่แสดงความเฉียบแหลมของผู้แต่ง หาใช่เรื่องที่แสดงถึงความคิดนึกตื้น ๆ ขาดประสบการณ์ในชีวิต ” จากความเห็นของปราชญ์ทางด้านภาษาไทยทั้งสองท่าน จึงพอจะสรุปความได้ว่า วรรณกรรมเป็นงานศิลปะชั้นสูงมีภาษาเป็นวัสดุ การสื่อสารผ่านวรรณกรรมเป็นงานประณีตศิลป์ซึ่งผู้ส่งสารต้องใช้ความสามารถในการสื่อความหมายเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจซาบซึ้งไปกับสุนทรียภาพและเกิดจินตนาการร่วมดังอยู่ในเหตุการณ์เดียวกัน การใช้โวหารภาพพจน์ในการแต่งเปรียบเสมือนแม่น้ำสายหลักในการหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์วรรณกรรมให้งดงามและคงอยู่เพื่อแตกกิ่งกอ และกระจายวรรณศิลป์ในบรรณพิภพ โดยเฉพาะการนำเสนอบทสังวาสในวรรณกรรมเอกของไทยดังต่อไปนี้คือ

วรรณกรรมเอกเรื่องลิลิตพระลอ

เมื่อครั้ง พระลอ พร้อมพี่เลี้ยงคือนายแก้วนายขวัญ ตามไก่มาแล้วปลอมตัวหลบ เข้าไปเที่ยวในสวนอุทยานของพระเพื่อนพระแพง ด้วยหัวใจที่ระอุด้วยไฟรัก ซึ่งพระเพื่อนพระแพงรบเร้าให้นางรื่นนางโรยไปตามหาพระลอที่ในสวน พระพี่เลี้ยงจึงได้มาพบกับ นายแก้วนายขวัญที่กำลังเล่นน้ำอยู่ในสระ เมื่อเกี้ยวพาราสีอยู่ไม่นานก็ชวนกันเสพสังวาสในสระน้ำนั้น โดยที่ยังไม่ทันจะถามชื่อกัน โคลงแต่ละบทเปรียบเทียบและใช้สัญลักษณ์ในทางสังวาสได้อย่างงดงามโดยมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และอุปลักษณ์ (metaphor) ดังนี้

---

[1] ดวงมน จิตร์จำนงค์, **พัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 8 – 15** . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 555.

[2] บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,ม.ล., **แว่นวรรณกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิชชิ่ง, 2539), หน้า 57.

สี่พระพี่เลี้ยงร่วมอภิรมย์ [3]

นางโรยนางเรียกด้วย คำงาม
ขวัญอ่อนดั่งขวัญกาม ยั่วแย้ม
ใบบัวหนั่นหนาตาม กันลอด ไปนา
หอมกลิ่นบัวรสแก้ม กลิ่นแก้มไกลบัว
ใบบัวบังข้าขอบ ใจบัว
ดอกดั่งจะหัวรัว เรียกเต้า
เชยชมภิรมย์ชัว ซมซาบ บัวนา
ถนัดดั่งเรียมชมเจ้า พี่เหล้นกับตน

บัวนมบัวเนตรหน้า บัวบาน
บัวกลิ่นขจรหอมหวาน รสเร้า
บัวสมรละลุงลาญ ใจบ่า นี้นา
บัวบาทงามจวบเท้า เกศแก้วงามจริง
โกมุศกาเมศแก้ว โกมล พี่เอย
หอมกลิ่นจงกลกล กลิ่นแก้ว
จงกามินีปน รสร่วม กันนา
จงกอบอย่ารู้แคล้ว ก่อเกื้อกรีฑา
สรนุกบัวซ้อนดอก บัวพระ พี่นา
ปลาช่อนปลาไซ้พระ ดอกไม้
สลิดโพตะเพียนพะ กันชื่น ชมนา
พรวนเพรียกแนมหลิ่งไส้ เหยื่อหย้ามฟูมฟอง
สนุกข้างนี้แนบ จอมใจ พี่เอย
สองสนุกกันใน ฝ่ายนั้น
ทำขวัญสนุกใด จักดุจ นี้เลย
หนีชอกซอนซ้ำหั้น เชิดชู้เทียมรงค์

โคลงสองบทแรกที่ยกมา เป็นการปูพื้นและเกี้ยวพาราสีก่อนที่จะเสพสังวาสกันดังโคลงสี่บทต่อมา ซึ่งกวีบรรยายภาพ โดยการใช้บัวในสระ ที่ลงอาบน้ำด้วยกันเป็นสัญลักษณ์ ใช้ภาษาที่งดงามและยั่วเย้าให้เกิดอารมณ์ทางเพศสูงยิ่ง ถ้าได้อยู่ในสระน้ำ ตรงนั้น ใครเล่าจะอดใจไหวมีข้อสังเกตว่าตามท้องเรื่องนางรื่นนางโรย ไปพบนายแก้วนายขวัญนั้น พอปะหน้าก็เกิดความเสน่หายังไม่ทันจะถามไถ่ชื่อเสียงเรียงนามด้วยซ้ำ บทสังวาสก็เริ่มต้นขึ้น ตรงนี้แสดงให้เห็นว่าอารมณ์ด้านมืดมีอำนาจเหนือความถูกต้องตามจารีต

[3] กรมศิลปากร, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย : ลิลิตพระลอ** . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), หน้า 96-97.

ประเพณี สามบทต่อมาเป็นบทในเชิงสังวาส เป็นบทอัศจรรย์ในน้ำ บทที่ใช้ปลา เป็นสัญลักษณ์ของรับงดงามและผุดผ่อง งามถึงขั้นจินตนาการเห็นภาพอันวิจิตรตระการ หลังเสร็จสมในสระน้ำก็ขึ้นบก ดังที่โคลงกล่าวไว้ว่า [4]

สรงสนุกน้ำแล้วกลับสนุกบก เล่านา

สองร่วมใจกันยก ย่างขึ้น
ขึ้นพลางกอดกับอก พลางจูบ
สนุกดินฟ้าฟื้น เฟื่องฟุ้งฟองกาม
สองนางนำแขกขึ้น เรือนสวน
ปัดฟูกปูอาสน์ชวน ชื่นชู้
สองสมพาสสองสรวล สองเสพย์
สองฤดีรสรู้ เล่ห์พร้อมเพรียงกัน
เสร็จสองสมพาสแล้ว กลกาม
สองอ่อนสองโอนถาม ชื่อชู้
สองมาแต่ใดนาม ใดบอก ราพ่อ
ให้แก่สองเผือรู้ ชื่อรู้เมืองสอง

จากโคลงทั้งสามบทข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นได้ว่ากวีได้ใช้ชั้นเชิงแห่งความสามารถในการประพันธ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “วิจิตรกามา” อันมิอาจจะปฏิเสธได้ แม้เรื่องราวความรักของพระพี่เลี้ยงทั้งสี่นอกจากจะเป็นรักแรกพบแล้ว ยังถือเป็นรักที่เร่าร้อนรุนแรง เนื่องจากทั้งสี่แม้จะทราบเบื้องต้นว่าอีกฝ่ายเป็นใคร แต่ก็มิได้แสดงตนอย่างเปิดเผย แม้แต่ชื่อเสียงเรียงนามก็มิถามกัน การที่บุคคลทั้งสี่พึงพอใจที่จะร่วมอภิรมย์ตั้งแต่แรกพบ แสดงให้เห็นความเร่าร้อนจากวัยกำดัดของหนุ่มสาว ที่ไม่สนใจกรอบแห่งจารีต แสดงให้เห็นถึงอำนาจแห่งความรักของตัวละครทั้งสี่ที่มิอาจห้ามได้ด้วยกฎเกณฑ์ใด ๆ ซึ่งกวีสามารถสื่อสารออกมาได้อย่างงดงามมีพลัง ดังที่ ดวงมน จิตร์จำนง [5]ได้กล่าวไว้ว่า “การสื่อสารโดยศิลปะคือการสื่อประสบการณ์ทางอารมณ์และความคิดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน พลังของการสื่อสารคือพลังทางสุนทรียภาพ และพลังทางด้านนี้คือพลังที่เหนี่ยวโน้มอารมณ์และปัญญาของผู้เสพ (ผู้อ่าน) ให้เข้าถึงสารได้มากที่สุด” ผู้แต่งหรือกวีผู้รจนาเรื่องนี้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งยวด สมกับเป็นยอดของลิลิต

จากบทสังวาสอันเร่าร้อนของพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คือ นางรื่น นางโรย และนายแก้ว นายขวัญ กวีได้พรรณนาฉากรักของสามกษัตริย์ คือ พระลอ และพระเพื่อนพระแพงไว้อย่างอลังการ ว่าหลังจากที่พระลอได้ร่วมอภิรมย์กับพระเพื่อนแล้วก็จะเป็นการร่วมอภิรมย์กับพระแพงซึ่งเป็นพระขนิษฐา โดยที่กวีใช้สัญลักษณ์ทางธรรมชาติเป็นตัวสื่อความผ่านภาษาโดยการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) อธิพจน์

[4] กรมศิลปากร, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย : ลิลิตพระลอ** . หน้า 98.

[5] ดวงมน จิตร์จำนงค์, **พัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 8 – 15** . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533), หน้า 555.

(hyperbole) และสัญลักษณ์ (Symbol) อีกทั้งใช้ฉันทลักษณ์ของโคลงสองสุภาพและโคลงสี่สุภาพ เพื่อให้เกิดอรรถรสแห่งสุนทรีภาพ ดังต่อไปนี้ [6]

พระลอร่วมอภิรมย์กับพระเพื่อน

เชยชมชู้ปากป้อน แสนอมฤตรสข้อน
สวาทเคล้าคลึงสมร
กรูเกี้ยวกรกอดเกื้อ เนื้อแนบเนื้อโอ่เนื้อ
อ่อนเนื้อเอาใจ
พักตราใสใหม่หม้า หน้าแนบหน้าโอ่หน้า
หนุ่มหน้าสรสม
นมแนบนมนิ่มน้อง ท้องแนบท้องโอ่ท้อง
อ่อนท้องทรวงสมร
สมเสน่ห์อรใหม่หมั้ว กลั้วรสกลั้วกลิ่นกลั้ว
เกลสกลั้วสงสาร
บุษบาบานคี่คล้อย สร้อยแลสร้อยซ้อนสร้อย
เสียดสร้อยสระศรี
ภุมรีคลึงคู่เคล้า กลางกมลยรรเย้า
ยั่วร้องขานกัน
สรงสระสวรรค์ไป่เพี้ยง สระพระนุชเนื้อเกลี้ยง
อาบโอ้เอาใจ
แสนสนุกในสระน้อง ปลาชื่นชมเต้นต้อง
ดอกไม้บัวบาน
ตระการฝั่งสระแก้ว หมดเผ้าผงผ่องแผ้ว
โคกฟ้าฤาปูน

พระลอร่วมอภิรมย์กับพระแพง

พระเพื่อนสมสมรแล้ว ลอราชเชยชมแก้ว
แก่นไท้แพงทอง เล่านา
ละบองบรรพหลากเหล้น บเหนื่อยบได้เว้น
เหิ่มชู้สมสมร
ดุจอัสดรหื่นห้า แรงเร่งเริงฤทธิ์กล้า

[6] กรมศิลปากร, **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย : ลิลิตพระลอ** . (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), หน้า 118-122.

เร่งเร้งฤาเยาว์
ดุจสารเมามันบ้า งาไล่แทงงวงคว้า
อยู่เคล้าคลุกเอา

พระลอร่วมอภิรมย์กับพระเพื่อนพระแพง

บมลายสมรเร่งเร้ง ฤทธิรงค์
สองอ่อนระทวยองค์ ละห้อย
ความรักดุจทิพยสรง โสรจชื่น
บัดชื่นบัดเศร้าสร้อย สร่างสร้อยสรดใส
สะเทือนฟ้าฟื้นลั่น สรวงสวรรค์
พื้นแผ่นดินแดยรร หย่อนไส้
สาครคลื่นอึงอรร ณพเนื่อง
แลทั่วทิศไม้ไหล้ โยคเยื้องอัศจรรย์
ขุนสีหคลึงคู่เคล้า สาวสีห์
สารแนบนางคชลี ลาสเหล้น
ทรายทองย่องยงกรี ฑาชื่น
กระต่ายกระแตเต้น ตอบเต้าสมสมร
ทินกรก่ายเกี้ยว เมียงบัว
บัวบ่บานหุบกลัว ภู่ย้ำ
ภุมรีภมรมัว เมาซาบ บัวนา
ซอนนอกในกลีบกล้ำ กลิ่นกลั้วเกสร
บ่คลาไคลน้อยหนึ่ง ฤาหยุด อยู่นา
ยังใคร่ปองประติยุธ ไป่ม้วย
ปรานีดอกบัวบุษ บชื่น ชมนา
หุบอยู่บ่บานด้วย ดอกสร้อยสัตบัณ

จากบทร่วมอภิรมย์ของสามกษัตริย์จะพบว่ากวีใช้โวหารภาพพจน์อย่างหลากหลายทั้งนี้อาจเพื่อทำให้เกิดสุนทรียภาพทางภาษาและจินตนาการไปพร้อม ๆ กัน บทพรรณนาฉากดังกล่าวนอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะอารมณ์ (psychological pattern) ในแง่จิตวิทยา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ [7]ที่ได้กล่าวไว้และสรุปได้ว่า การศึกษาวรรณศิลป์ต้องอาศัยอารมณ์ และอารมณ์นี้ในทางพุทธศาสนา หมายถึงความคิด ความรู้สึก ความจำรึก และพฤติกรรมทางจิตหลายอย่าง ส่วนในทาง

[7] บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,ม.ล., **แว่นวรรณกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิชชิ่ง, 2539), หน้า 155.

วรรณคดีวิจารณ์ อารมณ์ หมายถึงความรู้สึก ในบทร่วมอภิรมย์ย่อมงอกงามไปด้วยสุนทรียารมย์ ซึ่งเปรียบเสมือนอาภรณ์อันวิจิตรซึ่งจะขาดเสียมิได้เลยแม้แต่น้อย การใช้ฝีมือในการปรุงแต่งเนื้อหาสาระให้มีน้ำหนัก หรือแม้แต่การรับรู้และซาบซึ้งถึงสัจธรรมที่กวีได้สอดแทรกไว้อย่างแยบยล ถือได้ว่าเป็นวรรณศิลป์ขั้นสูงของกวีราชสำนักที่พึงปฏิบัติตามขนบของการแต่งวรรณกรรม เพราะจะทำให้เกิดสุนทรียภาพ และพลังของสุนทรียภาพคือคุณค่าของวรรณกรรม สารในวรรณกรรมคือความสามารถของผู้แต่ง เป็น ศิลปะที่ประกอบไปด้วยอารมณ์และความคิด เพื่อสื่อสารไปยังผู้อ่าน การเลือกเฟ้นวัสดุจึงสำคัญ เพราะวัสดุคือภาษาและวัสดุต้องครอบคลุมถึงกลวิธีและโครงสร้างการประกอบวัสดุ จึงจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จของการสื่อสาร

วรรณกรรมเอกเรื่องขุนช้างขุนแผน

บทสังวาสระหว่างขุนแผนกับนางบัวคลี่

บทสังวาสจากวรรณกรรมเอกเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนที่ยกมานี้เป็นฉากคืนแต่งงานของพลายแก้วกับนางบัวคลี่ ซึ่งพลายแก้วเข้ามาคลอเคลีย นัวเนีย แต่นางบัวคลี่ขัดเขินตามประสาคนไม่เคยร่วมประเวณีกับใคร ซึ่งผู้แต่งได้ใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และสัญลักษณ์ (Symbol) เพื่อสื่อความและทำให้เกิดสุนทรียภาพทางภาษาได้เป็นอย่างดี ดังนี้

เกิดพยับพยุห์พัดอัศจรรย์ สลาตันเป็นระลอกกระฉอกฉาน
ทะเลลึกดังจะล่มด้วยลมกาฬ กระทบดานกระแทกดังกำลังแรง
สำเภาจีนเจียนจมด้วยลมชัด สลุบลัดเลียบบังเข้าฝั่งแฝง
ไหหลำแล่นตัดแหลมแคมตะแคง ตลบตะแลงเลาะเลียมมาตามเลา
ถึงปากน้ำแล่นส่งเข้าตรงร่อง ให้ขัดข้องแข็งขืนไม่ใคร่เข้า
ด้วยร่องน้อยน้ำคับอับสำเภา ขึ้นติดตั้งหลังเต่าอยู่โตงเตง
พอกำลังลมจัดพัดกระโชก กระแทกโคกกระท้อนโขดเรือ
โดดเหยง
เข้าครึ่งลำหายแคลงไม่โคลงเคลง จุ้นจู้เกรงเรือหักค่อยยักย้าย
ด้วยคลองน้อยเรือถนัดจึงขัดขึง เข้าติดตรึงครึ่งลำระส่ำระสาย
พอชักใบขึ้นกบรอกลมตอกท้าย ก็มิดหายเข้าไปทั้งลำพอน้ำมา
พอฝนลงลมถอยเรือลอยลำ ก็ตามน้ำแล่นล่องออกจากท่า
ทั้งสองเสร็จสมชมชื่นดั่งจินดา ก็แนบหน้าผาสุกมาทุกวัน

บทสังวาสระหว่างขุนแผนกับนางลาวทอง

ร้อยชั่งนั่งไยไม่บังควร เวลาจวนรุ่งสางสว่างห้อง
เลียมโลมจูบโฉมประโลมลอง ประคองกอดอุ้มแก้วขึ้นเตียงพลัน
ทรุดลงประจงวางกลางที่นอน อย่าอาวรณ์มาพี่จะรับขวัญ
ยิ้มพลางทางเคล้าพัลวัน รวยระรื่นรสจันทน์กระแจะทา

อ่อนนุ่มเนื้อหนังสนิทนิ่ม จิ้มลิ้มน่ารักเป็นหนักหนา
เต้าตั้งดังดอกปทุมา เมื่อกลีบแย้มผกาเสาวคนธ์
คึกคึกพายุกล้าเมฆเกลื่อน ธุลีเลื่อนฝุ่นฟุ้งเป็นลมฝน
ประเปรี้ยงเสียงซ่าในสากล ไม่ทานทนไหลนองทั้งแดนไตร

จากบทสังวาสของขุนแผนกับนางลาวทองมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และสัทพจน์ (onomatopoeia) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดจินตภาพและสุนทรียภาพทางอารมณ์ผ่านภาษาที่กวีจงใจให้เกิดความงามของบทสังวาสขั้นวิจิตรกามา

บทสังวาสระหว่างขุนแผนกับนางแก้วกิริยา

ได้ชมชิดเข้าสนิทอย่างนี้แล้ว ขอเชิญแก้วกิริยาเมตตาบ้าง
พี่จะมอบเสน่ห์ไว้ที่ในนาง อย่าระคางข้องแค้นระคายเคือง
ถ้าพี่วงน้องให้หมองสัตย์ จงวิบัติเกิดเข็ญให้เป็นเนื่อง
สารพัดวิชาสง่าเปลือง เจ้าเนื้อเหลืองดังทองมาทาบทับ
ว่าพลางทางเปลื้องเครื่องคาด แขวนพาดฉากลงประจงจับ
อุ้มนางวางตักสะพักรับ ก็ทอดทับระทวยลงดังท่อนทาง
พระพายชายพัดบุปผาชาติ เกสรสาดหอมกลบตรลบห้อง
ริ้วริ้วปลิวชายสไบกรอง พระจันทร์ผันผยองอยู่ยับยับ
พระอาทิตย์ชิงดวงพระจันทร์เด่น ดาวกระเด็นใกล้เดือนดาราดับ
หิ่งห้อยพร้อมไม้ไหวระยับ แมลงทับท่องเที่ยวสะเทือนดง

จากบทสังวาสของขุนแผนกับนางแก้วกิริยามีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และสัญลักษณ์ (Symbol) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดจินตภาพและสุนทรียภาพทางอารมณ์ผ่านภาษา ซึ่งกวีจงใจให้เกิดความงามของบทสังวาสขั้นวิจิตรกามา เช่นเดียวกับการพรรณนาถึงบทสังวาสระหว่างขุนแผนกับตัวละคร (ตัวนาง) อื่น ๆ

บทสังวาสระหว่างขุนแผนกับนางสายทอง

พลางเป่าปัถมังกระทั่งทรวง สายทองง่วงงงงวยระทวยนิ่ง
ทำตาปริบปรอยม่อยประวิง เจ้าพายอิงเอนทับลงกับเตียง
ค่อยขยับจับเขยื้อนแต่น้อยน้อย ฝนปรอยฟ้าลั่นสนั่นเปรี้ยง
ลมพัดซัดคลื่นสำเภาเอียง ค่อยแล่นเลียบตลิ่งมา
พายุหนักซักใบได้ครึ่งรอก แต่เกลือกกลอกกลับกลิ้งอยู่หนักหนา
ทอดสมอรอท้ายเป็นหลายคราว เภตราหยุดแล่นเป็นคราวคราว
สมพาสพิมดุจริมแม่น้ำตื้น ไม่มีคลื่นแต่ระลอกกระฉอกฉาว
ปะสายทองดุจต้องพายุว่าว พอออกอ่าวก็พอจมล่มลงไป

จากบทสังวาสของขุนแผนกับนางสายทองมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งฉากรักนี้มีการเปรียบเทียบความรื่นรมย์ระหว่างการสมพาสนางสายทองกับนางวันทองว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดจินตภาพและสุนทรียภาพทางอารมณ์ผ่านภาษา ซึ่งกวีก็ยังมีความจงใจจะให้ให้เกิดความงามของบทสังวาสขั้นวิจิตรกามา เช่นเดียวกับการพรรณนาถึงบทสังวาสระหว่างขุนแผนกับตัวละคร (ตัวนาง) อื่น ๆ อาจเป็นกลวิธีการแต่งเพื่อให้เกิดสุทรียรสได้ชัดเจน น่าติดตามมากยิ่งขึ้น สมกับเป็นวรรณกรรมเอก อันครบด้วยรสแห่งความงามและความรื่นรมย์แห่งจินตนาการทั้งของผู้อ่านผู้ประพันธ์ แม้เวลาหรือยุคสมัยจะต่างกันเพียงใดก็ตาม

บทสังวาสระหว่างขุนแผนกับนางวันทอง

ประเดี๋ยวจับประเดี๋ยวจูบเฝ้าลูบชม แก้มกับนมเจ้าซื้อมาหรือขา
ทำเล่นเหมือนเป็นเชลยมา ฟ้าผ่าเถอะไม่ยั้งไม่ฟังกัน
จะหยิกเท่าไรก็ไม่เจ็บ ฉวยเล็บมาจะหักให้สะบั้น
อุยหน่าอย่าทำที่สำคัญ ฟาดฟันเอาเถิดไม่น้อยใจ
ทำเล็บหักเหมือนไม่รักพี่จริงจัง ถึงเงินชั่งหนึ่งหารักเท่าเบไม่
เข้าชิดสะกิดพิมยิ้มละไม อุ้มแอบอกไว้ด้วยปรีดา
เอนอิงพิงประทับลงกับหมอน สะอื้นอ้อนอ่อนแอบลงแนบหน้า
กระเดือกเสือกดิ้นอยู่ไปมา เกิดมหาเมฆมืดโพยมบน
ฮือฮืออื้อเสียงพายุพัด กลิ้งกลัดเกลื่อนกลุ้มชอุ่มฝน
เป็นห่าแรกแตกพยับโพยมบน ไม่ทานทนทั่วกระทั่งทั้งแดนไตร

จากบทสังวาสของขุนแผนกับนางวันทอง หรือนางพิมลาไลยนั้น มีการใช้ภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ (Symbol) และสัทพจน์ (onomatopoeia) เพื่อสื่อความงามของการสมพาสระหว่างตัวละครเอกของเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งฉากรักอันเร่าร้อนรุนแรงของวัยกำดัด มิอาจมีสิ่งใดขวางกั้นได้ ความปรารถนาทางอารมณ์ทำให้มิครั่นคร้ามต่อความเจ็บปวดใด ๆ เพียงแค่ขอให้สมดังหมาย สำคัญไปกว่านั้นคือการสังวาสหรือสมพาสมากกว่า 1 ครั้ง สังเกตได้จากกลอนบทสุดท้าย กวีหรือผู้แต่งได้ใช้กวิธีการนำเสนอภาพโดยใช้ทั้งสัญลักษณ์และสัทพจน์ เพื่อให้ได้อรรถรส สุนทรียรส ในการอ่าน อีกทั้งเป็นการสร้างจินตภาพทางโสตสัมผัสไปพร้อม ๆ กับจักษุสัมผัส อาจไม่เด่นในด้านนาสิกสัมผัส เมื่อวิเคราะห์ดูจากเหตุการณ์ในเรื่องจะเห็นได้ว่าขุนแผนนั้น หลังจากร่วมสังวาสและรอให้นางวันทองเผลอหลับ จึงได้แอบเข้าหาสายทองซึ่งเป็นพี่เลี้ยง และได้เสพสังวาสกันโดยกวีได้กล่าวเปรียบเทียบฉากรักของทั้งสองนางว่าแตกต่างกัน จากทัศนะของกวีย่อมมีนัยทางสังคมว่าสุภาพบุรุษย่อมพึงใจสาวรุ่นมากกว่า สุภาพสตรีที่มีวัยวุฒิมากกว่าตนเอง

วรรณกรรมเอกเรื่องพระอภัยมณี

บทสังวาสระหว่างพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร

เกิดกุลาคว้าว่าวปักเป้าติด กระแซะชิดขากบกระทบเหนียง
กุลาส่ายย้ายหนีตีแก้เอียง ปักเป้าเหวี่ยงยักแผละกระแซะชิด
กุลาโคลงไม่สู้คล่องกะพล่องกะแพล่ง ปักเป้าแทงแต่ละทีไม่มีผิด
จะแก้ไขก็ไม่หลุดสุดความคิด ประกบติดตกผางลงกลางดิน
สมพาสยักษ์รักร่วมภิรมย์สม เหมือนเด็ดดอกหญ้าดมพอได้กลิ่น
เป็นวิสัยในภพธรณินทร์ ไม่สุดสิ้นสิ่งเสน่ห์ประเวณี

จากบทสังวาสระหว่างพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร เป็นการสมพาสแบบไม่เต็มใจของพระอภัยมณี แต่เป็นความเปรมปรีดิ์ของนางผีเสื้อสมุทร กวีใช้กลวิธีทางภาษา โดยการใช้โวหารภาพพจน์แบบสัญญักษณ์ (Symbol) และอุปมา (simile) จากกลอนบทสุดท้ายนั้น ผู้แต่งได้ให้ข้อคิดว่าการเสพสังวาสหรือการร่วมประเวณีเป็นเรื่องปกติวิสัย ของมนุษย์โลก

บทสังวาสระหว่างพระอภัยมณีกับนางเงือก

พลางอิงแอบแนบน้องประคองเคล้า ค่อยต้องเต้าเต่งอุรามารศรี
พระเชยปรางทางฉะอ้อนอ่อนอินทรีย์ ร่วมฤดีเดือนหงายสบายใจ
อัศจรรย์ครั่นครื้นเป็นคลื่นคลั่ง เพียงจะพังแผ่นผาสุธาไหว
กระฉอกฉาดหาดเหวเป็นเปลวไฟ พายุใหญ่เขยื้อนโยกกระโชกพัด
เมขลาล่อแก้วแววสว่าง อสูรขว้างเขวี้ยงขวานประหารหัต
พอฟ้าวาบปลาบแปลบแฉลบลัด เฉวียนฉวัดวงรอบขอบพระสุเมร
พลาหกเทวบุตรก็ผลุดพลุ่ง เป็นฝนฟุ้งฟ้าแดงดังแสงเสน
สิขรินทร์อิสินธรก็อ่อนเอน ยอดระเนนแนบน้ำแทบทำลาย

จากบทสังวาสระหว่างพระอภัยมณีกับนางเงือก เป็นการสมพาสแบบเต็มใจของพระอภัยมณีและเป็นความยินดีของนางเงือก กวีใช้กลวิธีทางภาษา โดยการใช้โวหารภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ (Symbol) และอุปมา (simile) จากบทกลอนตอนที่ยกมาเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้ใช้ความรู้จากเรื่องไตรภูมิพระร่วงมาแสดงภาพการเสพสังวาสหรือการร่วมประเวณีให้ดูวิจิตรอังการ และเกิดจินตภาพตามได้อย่างลึกซึ้ง

บทสังวาสระหว่างศรีสุวรรณกับนางศรีสุดา

แล้วเอนแอบแนบน้องประคองเคล้า พระต้องเต้าเต่งตวงดวงสมร
นางทอดทับกับเพลาเฝ้าฉะอ้อน พระสอดกรกอดประทับไว้กับทรวง
แนบสนิทชิดชมภิรมย์รัก นางเบือนพักตร์ผ่อนตามไม่ห้ามหวง
ดังมาลีคลี่คลายขยายดวง ระรื่นร่วงเรณูฟูขจร
แมลงผึ้งคลึงเคล้าเสาวรส เมื่อยามอดอุตส่าห์แทรกแหวกเกสร

ลงกลิ้งเกลือกเยือกเย็นเฝ้าเฟ้นฟอน ละอองอ่อนอาบเอิบกำเริบแรง
พิรุณโรยโปรยปรายเป็นสายสาด สุนีฟาดฟ้าแลบวะแวบแสง
น้ำฝนนองท้องทางที่กลางแปลง พระโรยแรงเอนองค์ลงบรรทม

จากบทสังวาสระหว่างศรีสุวรรณกับนางศรีสุดา เป็นการสมพาสแบบเต็มใจของตัวละครทั้งสองฝ่าย และเป็นความรื่นรมย์ยินดีอันปราศจากเงื่อนไข กวีใช้กลวิธีทางภาษา โดยการใช้โวหารภาพพจน์แบบสัญลักษณ์ (Symbol) และอุปมา (simile) จากบทกลอนตอนที่ยกมาเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ใช้ความสามารถเชิงกวีโวหารได้อย่างยอดเยี่ยมเพื่อแสดงภาพการเสพสังวาสหรือการร่วมประเวณีให้ดูสมจริงและเกิดจินตภาพตามได้อย่างแยบยล

บทสรุป

การศึกษาวิเคราะห์โวหารภาพพจน์กับการสร้างบทสังวาสจากสามวรรณกรรมเอกของไทย : สุนรียภาพเชิงวิจิตรกามา ทำให้เห็นอัจฉริยภาพทางด้านอักษรศาสตร์ รวมถึงความรอบรู้ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ ของกวีหรือผู้ประพันธ์วรรณกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นด้านวรรณกรรม ด้านชีววิทยา ด้านสังคมวิทยา และค่านิยมของสังคม อีกทั้งการพัฒนาสืบสานการใช้โวหารภาพพจน์ โดยเฉพาะการใช้สัญลักษณ์ อุปมา สัทพจน์ ในการบรรยายและพรรณนาบทร่วมอภิรมย์สมพาสของตัวละครในแต่ะเรื่อง ซึ่งถือได้ว่ามีความงดงามในเชิงวรรณศิลป์ก่อให้เกิดสุนทรียภาพทางภาษาและอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้ง กวียังนิยมชมความงามของนางด้วยขนบเดิม เพื่อแสดงให้เห็นความงามของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ส่วนหนึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากคตินิยมของอินเดีย และคตินิยมแบบโบราณ การใช้ภาพพจน์ในเรื่องของอารมณ์ กิริยาอาการและสถานภาพหรือบทบาทของตัวละคร เมื่อเข้าพระเข้านางในการเสพสังวาส ทำให้เห็นลักษณะการใช้กลวิธีทางภาษาในการใช้ภาพพจน์ของกวีว่ายังคงสืบทอดคตินิยมแบบดั้งเดิม โดยผสมผสานแนวคิดของกวีเองส่วนหนึ่ง นอกจากนี้แนวคิดของกวีในการสร้างบทสังวาส มีการนำธรรมชาติมาเป็นสัญญะ ไม่ว่าจะเป็นรูปสัญญะ หรือนามสัญญะ เช่น การกล่าวถึงหรือการกล่าวเปรียบเทียบ ตัวนางกับดอกไม้ ดวงดาว ต้นไม้สวรรค์ น้ำอมฤต หรือแม้แต่เทพธิดา นางฟ้า นางสวรรค์ จึงอาจที่จะกล่าวได้ว่าการใช้โวหารภาพพจน์ในการสร้างบทสังวาสจากสามวรรณกรรมเอก คือ ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน และพระอภัยมณี สะท้อนให้เห็นคุณค่าในด้านต่าง ๆ ความรู้ทางธรรมชาติวิทยาของพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ความรู้พื้นฐานทางวรรณกรรม การชมความงามของสตรี รวมทั้งความรู้ในขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย การใช้เครื่องสำอางของผู้หญิงในสมัยก่อน ความพิเศษของการใช้ภาษาในบทสังวาสคือความสามารถของกวีที่สร้างความวิจิตรอลังการแทนความ “อนาจาร” หรือ “อุจาด” ได้อย่างแนบเนียน ก่อให้เกิดพลังทางสุทรียภาพ อันเป็นพลังเหนี่ยวโน้มให้การสื่อสารระหว่างผู้สร้างกับผู้เสพเกิดสัมฤทธิผลได้ตามวัตถุประสงค์ อาจถึงขั้นก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างอีกระดับหนึ่งก็เป็นได้

บรรณนานุกรม

กรมศิลปากร. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณคดีไทย : ลิลิตพระลอ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. **พัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 8 – 15** . กรุงเทพมหานคร : หาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ,ม.ล. **แว่นวรรณกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับ ลิชชิ่ง, 2539.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **ขุนช้างขุนแผน**, ฉบับพิมพ์ 2555 . กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2555.

สุนทรภู่. **พระอภัยมณีเล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 16 . กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2544.

สุนทรภู่. **พระอภัยมณีเล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 16 . กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2544.

สุนทรภู่. **พระอภัยมณีเล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 16 . กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2544.

สุนทรภู่. **พระอภัยมณีเล่ม 4**. พิมพ์ครั้งที่ 16 . กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2544.

การศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิต สมัยอยุธยาตอนต้น

A Study Of Pranam Pojana (Wai Khru Script) in the Literature as a Poem During the Early Ayutthaya Period

ปพิชญา พรหมกันธา
พัทธนันท์ พาป้อ
ปุ่น ชมภูพระ
สุภัสสรา พุทธวงษ์
ศิริวรรณ โลนุช
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิต สมัยอยุธยาตอนต้น ในด้านลักษณะคำประพันธ์ ภาษาที่ใช้ และความเชื่อ โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้ คือ ศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่ายและลิลิตพระลอ

วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ ในด้านลักษณะคำประพันธ์ ภาษาที่ใช้ และความเชื่อ ผลการศึกษาได้ข้อสรุปดังนี้

ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้แต่งบทประณามพจน์มีทั้งร่ายและโคลง กวีนิยมแต่งบทประณามพจน์ด้วยร่ายและโคลงเป็นส่วนมาก เพราะเป็นฉันทลักษณ์เก่าแก่และมีความขลังทำให้เกิดความน่าเกรงขาม

ด้านภาษาที่ใช้แต่งบทประณามพจน์มีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ ด้านภาษาพบว่า กวีนิยมใช้คำศัพท์สูง การสรรคำ คือการเลือกสรรคำที่นำมาเรียงร้อยในบทประพันธ์เพื่อให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของกวีหรือผู้สร้างงาน ตามขนบวรรณศิลป์ไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีบาลีและสันสกฤต กวียึดถือขนบการสรรคำมาใช้ในบทประณามพจน์อย่างเหนียวแน่น สะท้อนผ่านการยืมคำในภาษาบาลี-สันสกฤตและเขมรที่อลังการโอ่อ่ามาใช้เรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระมหากษัตริย์ และแต่งขนบชมเมือง การเล่นเสียงเล่นคำ เป็นการนำธรรมชาติภาษาไทยมาใช้สร้างวรรณคดีให้เป็นวัตถุอันสุนทรีย์ ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดดและมีวรรณยุกต์ กวีจึง “นำคำที่มีรูป หรือเสียงพ้องกันหรือใกล้เคียงกันมาเล่นในเชิงเสียงและความหมาย” ก่อให้เกิดความไพเราะ ได้ความหมายที่ลึกซึ้งและความเปรียบที่สะเทือนอารมณ์ มีทั้งการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ปรากฏโดดเด่นแทบทุกเรื่องและทุกยุคสมัย

ส่วนการศึกษาด้านความเชื่อเนื้อหาของประณามพจน์จากอดีตจนถึงปัจจุบันพบ 2 ประการ คือ เนื้อหาทางความคิดและเนื้อหาทางอารมณ์ ด้านเนื้อหาทางความคิดในประณามพจน์ กวีเสนอไว้ 3 ประการ คือ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพ ความเชื่อเรื่องการสร้างงานเพื่ออุทิศถวายแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพ ความเชื่อเรื่องการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพเพื่อเสริมสร้างพลังแรงใจในการสร้างสรรค์วรรณคดี และความเชื่อเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเนื้อหาทางความคิดทำให้เห็นว่า ประณามบทเป็นขนบวรรณศิลป์ที่สามารถคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงได้ตามความนิยมของยุคสมัย ด้านเนื้อหาทางอารมณ์ กวีเสนอไว้ 2 ประการ ความเกรงกลัวต่ออำนาจบารมีของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรแก่การบูชานำมาซึ่งความเชื่อถือศรัทธาและน้อมนำมาปฏิบัติจริง อีกประการหนึ่งคือ ความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรแก่การบูชานำมาซึ่งความเชื่อมั่นในการสร้างงานและแสดงความสามารถเชิงอลังการศาสตร์ของกวี

คำสำคัญ: การศึกษาวิเคราะห์, บทประณามพจน์, วรรณกรรมประเภทลิลิต

Abstract

The objective of this research was to analyze Pranam Pojana (Wai Khru script) in the Lilit literature during the early Ayutthaya period by focusing on verse characteristics, language and belief. For the scope of study, this study analyzed Pranam Pojana in Lilit literatures during the early Ayutthaya period including Lilit Ongkarnchangnam, Lilit Yuanphai, and Lilit Phralor.

The methodology began by studying related documents. The results were presented through descriptive analysis.

The study on Pranam Pojana in Lilit literatures during the early Ayutthaya period including Lilit Ongkarnchangnam, Lilit Yuanphai, and Lilit Phralor, showed the results that verse characteristics, language and belief could be summarized as follows:

Pranam Pojana was composed of using both verse and sonnet. When composting Pranam Pojana, verse and sonnet were commonly used by poets because they were old and sacred prosody, enhancing dignified emotion.

The language used to compose Pranam Pojana contained several outstanding characteristics. In terms of language, poets preferred using complicated vocabulary and verse and word selection to achieve optimal communication that would meet poet's objective according to Thai literature convention influenced by Pali and Sanskrit literature. Poet strictly held verse and word selection convention to compose Pranam Pojana. This was reflected through words borrowed from Pali – Sanskrit and Khmer to call sacred items and king. Besides, poet composed town landscape narrative, selected sounds and words

harmoniously, used the nature of Thai language to compose literature as aesthetic object. Thai is isolating and tonal language. Poet thus applied homographs and homophones for creating meaning and sound, creating beautiful verse and deep meaning, comparing for expressing emotions. Obviously, there characteristics were apparent in almost all literatures of all ages.

In terms of belief, the content of Pranam Pojana from the past to present contained two elements, namely cognitive and emotional content. For cognitive content, poet proposed three beliefs including the beliefs in sacred items and respectful persons, work creation dedicated to the sacred items and respectful persons, respect for sacred items and respectful persons for enhancing morale to compose the literature, and gratitude to the benefactor. Cognitive content could suggest that Pranam Pojana is literary script that could be changed and compromised in each era. For emotional content, poet proposed two elements including fear of the power of sacred items and respectful person. The belief and faith had been held and applied to the real practices. The second element was the belief in sacred items and respectful person for creating work and showing poet's Alangkarasatra.

Keywords: Analytical Studies, Pranam Pojana (Wai Khru script), Lilit literatures.

บทนำ

ธรรมเนียมนิยมในการแต่งหรือเรียกได้ว่า จารีตในการแต่งหรือการประพันธ์วรรณกรรมหรือวรรณคดีต้องมีบทไหว้ครูหรือบทประณามพจน์ซึ่งอาจเป็นการไหว้พระรัตนตรัย ในพุทธศาสนา ไหว้เทวดาและเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ไหว้พระมหากษัตริย์ ไหว้ครูอาจารย์ ไหว้บิดามารดา และไหว้ญาติพี่น้อง ซึ่งบทประณามพจน์ในวรรณคดีไทย พบว่าความหมายของคำว่า ประณามบทหรือปณามบท ที่ปรากฏในพจนานุกรมต่าง ๆ มีสองความหมายที่ดีและความหมายที่ไม่ดี ส่วนความหมายของบทประณามพจน์มีเพียงความหมายเดียวคือ การไหว้หรือการบูชา การกล่าวบูชาครูและบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นจารีตที่สำคัญ ในการนำเรื่องในวรรณคดีไทยที่แสดงออกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและความคิดความเชื่อของคนไทย เนื่องจากวรรณกรรมไทยนั้นมีที่มาจากวรรณคดีพุทธศาสนาและพบว่าบทประณามพจน์มีความสำคัญในฐานะและที่เป็นจารีตหนึ่งในการแต่งวรรณกรรมหรือวรรณคดีที่กวีจะละเลยไปไม่ได้ นอกจากจะแสดงออกถึงการยกย่องกาพย์กลอนและความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณแล้ว กวีโบราณยังมีความเชื่อในเรื่องของพลังลึกลับว่าสามารถดลบันดาลให้ประสบผลสำเร็จหรือประสบความล้มเหลวได้ บทประณามพจน์จึงช่วยให้กวีเกิดแรงบันดาลใจในการแต่งวรรณกรรมหรือวรรณคดีได้สำเร็จ ในวรรณคดีไทยจึงพบบทประณามพจน์แทรกอยู่แทบทุกเรื่อง พระมหาอำนวย มหาวีโร ด้วยกวี อาจเห็นว่า “การเอาคำมาผูกกันจนเกิดเป็นร้อยกรองขึ้นนั้นถูกมองว่าเป็น

พลังลี้ลับอันหนึ่ง ซึ่งอาจจะให้คุณ หรือโทษแก่ผู้ประพันธ์ได้" นิธิ เอียวศรีวงศ์ [1] กวีเกรงว่า จะมีอุปสรรคมาขัดขวางในระหว่างที่กำลังแต่งหนังสือ เช่น กวีอาจได้รับอันตรายจนทุพพลภาพหรืออาจถึงแก่ ชีวิต กวีจึงต้องไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือก่อน เพื่อให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง นอกจากนี้การแต่งหนังสือยังเป็นงานหนักที่กวีต้อง ทุ่มเททั้งพลังกายพลังใจจนสุดความสามารถ ดังนั้น การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือจึงช่วยให้กวีเกิด ขวัญกำลังใจในการสร้างสรรค์งานวรรณคดีอัน ทรงคุณค่า ชาญชัย คงเพียรธรรม (2554 หน้า 38) ในทางวรรณคดีเรียกบท ไหว้นี้ว่าบทประณามพจน์ หรือที่พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552 ใช้ว่า "ประณามบท"หรือ "ปณามบท" อันหมายถึงบทที่อยู่ต้นเรื่องที่แต่ง มีเนื้อความแสดงความเคารพบูชา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บุคคลที่ควรแก่การเคารพบูชา เช่น พระมหากษัตริย์ พระภิกษุสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการ บางทีก็มีความกล่าวเกริ่น ถึงเรื่องที่แต่งบทดังกล่าวนี้ เรียกกันทั่วไปว่า บทไหว้ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน [2]

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น ในด้านลักษณะคำประพันธ์ ภาษาที่ใช้ และความเชื่อ

ประโยชน์ของการวิจัย

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น
2. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้คำในบทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งศึกษาจากเอกสารและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

[1] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ปากไก่และใบเรือ,** พิมพ์ครั้งที่ 4. (นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2555), หน้า 29.

[2] **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2552), หน้า 296.

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เรื่อง การวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนในการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนในการวิจัย

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้องกับบทประณามพจน์
2. กำหนดกรอบแนวคิด
3. กำหนดวัตถุประสงค์
4. กำหนดขอบเขตการวิจัย
5. เก็บรวบรวมข้อมูล
6. สรุปผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมบทประณามพจน์ประเภทลิลิต
สมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ ซึ่งมีวิธีดังนี้

1. สำรวจและศึกษาบทประณามพจน์ประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น

2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาศิลปะการประพันธ์ด้านลักษณะของคำประพันธ์ การใช้ภาษา และความเชื่อ

3. กำหนดหลักเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ดังนี้

- การวิเคราะห์ลักษณะของคำประพันธ์
- การวิเคราะห์การใช้ภาษา
- การวิเคราะห์ด้านความเชื่อ

4. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่ายและลิลิตพระลอ แล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้

1. ผู้วิจัยวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ในวรรณกรรมบทประณามพจน์ประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ โดยพิจารณาด้านลักษณะของคำประพันธ์ การใช้ภาษา และความเชื่อ

2. นำเสนอการศึกษาค้นคว้าด้วยการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์
3. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาในด้านลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษา และความเชื่อ ในบทประณามพจน์วรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น ผลการศึกษาได้ข้อสรุปดังนี้

ด้านลักษณะคำประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้แต่งประณามบทมีร่ายและโคลง สมัยอยุธยาร่ายและโคลงได้รับความนิยมมากที่สุดในการแต่งประณามบทเพราะเป็นลักษณะคำประพันธ์เก่าแก่ ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนต้นปรากฏประณามบทที่แต่งด้วยร่ายเป็นเรื่องแรกคือ ลิลิตโองการแช่งน้ำ แต่งด้วยร่ายสุภาพ และพบประณามบทเรื่องที่สองในสมัยเดียวกัน แต่งด้วยร่าย คือ ลิลิตยวนพ่าย ทั้งนี้ในสมัยอยุธยาตอนต้นยังพบประณามบทที่แต่งด้วยร่ายและโคลง คือ ลิลิตพระลอ จะเห็นว่าแม้ว่าประณามบทจะแต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ ทั้งร่ายและโคลง เป็นลักษณะคำประพันธ์ที่นิยมแต่งประณามบทมากในสมัยอยุธยา แต่ก็ยังปรากฏการสืบขนบอยู่อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น กล่าวได้ว่าลักษณะคำประพันธ์ เป็นขนบหนึ่งในการแต่งประณามบทที่กวีแต่ละสมัยต่างรับและปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความนิยมในยุคสมัยของตน ประณามบทที่แต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ต่าง ๆ จึงคงอยู่มาจนถึงงานในยุคปัจจุบัน

ด้านภาษาที่ใช้มีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ ด้านภาษาพบว่า กวีนิยมใช้ศัพท์สูงซึ่งล้วนเป็นคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤต เขมร และไทยโบราณทั้งสิ้น ทั้งยังคงใช้คำหรือกลุ่มคำเลียนแบบวรรณคดีสมัยเก่าเพื่อเสนอความคิดบางอย่างต่อสถานการณ์ปัจจุบัน กวียังนิยมการสรรคำ การเล่นเสียงเล่นคำ นิยมสรรคำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระมหากษัตริย์ และขนบชมเมือง โดยยืมคำภาษาบาลี-สันสกฤตและเขมรมาใช้เพื่อสื่อความหมายถึงความยิ่งใหญ่ อลังการ เสริมให้ประณามบทมีความสูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น ด้านการเล่นเสียงเล่นคำพบว่าการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะโดดเด่นมากกว่าการเล่นเสียงสัมผัสสระ และกวีนิยมซ้ำคำเพื่อสร้างความไพเราะ และช่วยจัดลำดับความคิด ทำให้เห็นลำดับความสำคัญของสิ่งต่างๆ ที่กวีเคารพบูชาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กวีใช้ความเปรียบเพื่อบูชายกย่องศาสนา บูชายกย่องพระมหากษัตริย์ บูชายกย่องบุคคลที่ควรเคารพและเพื่อนำเสนอเนื้อหาสังคมร่วมสมัย ส่วนการเดินความพบว่า กวีจะเรียงลำดับเนื้อความในการไหว้สิ่งต่าง ๆ ที่กวีเคารพบูชาตามลำลำดับความสำคัญหรือความศักดิ์สิทธิ์ที่กวีศรัทธาสูงสุด ส่วนใหญ่จะเริ่มจากผู้มีอำนาจบารมีสูงสุดไปหาต่ำสุดหรือจากความเหนือจริงไปสู่สามัญ ได้แก่ พระพุทธเจ้า (พระรัตนตรัย) หรือเทพเจ้า พระมหากษัตริย์ ครูอาจารย์ บิดา มารดา และผู้มีพระคุณ ขนบการแต่งที่หลากหลายนี้ ทำให้เห็นว่าแม้ประณามบทจะเป็นเพียงบทสั้น ๆ ก่อนเริ่มเรื่อง แต่ก็มีความงามทางวรรณศิลป์ สื่อได้ทั้งคำ ความและรสไปพร้อม ๆ กัน

ด้านความเชื่อ ได้แก่ ด้านเนื้อหาพบทั้งเนื้อหาทางความคิด และเนื้อหาทางอารมณ์ เนื้อหาทางความคิดในประณามบท กวีเสนอไว้ 3 ประการ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ (ได้แก่ ความเชื่อเรื่อง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพ ความเชื่อเรื่องการสร้างงานเพื่ออุทิศถวายให้แด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพความเชื่อเรื่องการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพเพื่อเสริมสร้างพลังแรงใจในการสร้างสรรค์วรรณคดี และความเชื่อเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ) เนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ (ได้แก่ พระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชา พุทธราชา และธรรมราชา, พระมหากษัตริย์ในฐานะที่พึ่งของแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์ในฐานะวีรบุรุษหรือผู้ปราบยุคเข็ญ และพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำความสุขความเจริญมาสู่ประชาชนและประเทศชาติ) เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา (ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธ และเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพราหมณ์) และเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นร่วมสมัย การศึกษาเนื้อหาทางความคิดทำให้เห็นว่า กวีแต่ละยุคต่างรับขนบเนื้อหาทางความคิดมาสืบต่ออย่างต่อเนื่อง และเลือกที่นำมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ประณามบทจึงเป็นขนบวรรณศิลป์ที่สามารถคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงได้ตามความนิยมของยุคสมัย

ส่วนเนื้อหาทางอารมณ์ กวีเสนอไว้ 2 ประการ คือ ความเกรงกลัวต่ออำนาจบารมีของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรแก่การบูชานำมาซึ่งความเชื่อถือศรัทธาและน้อมนำมาปฏิบัติจริง ประการหนึ่งคือความเชื่อถือศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรแก่การบูชานำมาซึ่งความเชื่อมั่นในการสร้างงานและอหังการแห่งกวี

การศึกษาประณามบทในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น ครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาในแง่ของพัฒนาการทางด้านลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษา และความเชื่อ ผลการศึกษาพัฒนาการทั้งสามด้านนี้ทำให้เห็นว่า ประณามบทเป็นขนบวรรณศิลป์ที่สามารถคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงได้ตามความนิยมของยุคสมัย ผลสรุปนี้สอดคล้องกับความเห็นของสุจิตต์ วงษ์เทศ (2555) ซึ่งเสนอการคลี่คลายของประณามบทมาสู่บทอาศิรวาทในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยโดยตั้งข้อสังเกตจากข้อกำหนดทางลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษา และความเชื่อ ดังความว่า

“อาศิรวาท หรือ อาเศียรวาท สืบเนื่องขนบคำประณามพจน์ ตั้งแต่ยุคอยุธยาผ่านยุคธนบุรีถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์สู่ปัจจุบัน

ช่วงเวลาระหว่างหลัง 2510 จนถึงก่อน 14 ต.ค. 2516 เป็นยุคเผด็จการทหาร สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส บทอาศิรวาทจำแนกกว้าง ๆ ได้ 2 แบบ คือ แบบพิทักษ์ขนบเดิมกับแบบพัฒนาขนบเดิม

พิทักษ์ขนบเดิม หมายถึง เคร่งครัดฉันทลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ต้องแต่งอาศิรวาทด้วยโคลงดั้น, ฉันท์, กาพย์เท่านั้น ใครแต่งอย่างอื่นจะถูกกล่าวหาว่าหมิ่น โดยเฉพาะกลอนเป็นของต้องห้ามถือเป็นชั้นต่ำใช้ถวายพระพรไม่ได้

อาศิรวาทจึงเต็มไปด้วยภาษาบาลี - สันสกฤตและเขมร ที่ราวกับว่าผู้แต่งเปิดพจนานุกรมหาศัพท์สูงๆ แต่งให้นักปราชญ์ทางภาษาอ่านเท่านั้นคนทั่วไปอ่านไม่เข้าใจ ไม่รู้ว่าจะบอกอะไร

พัฒนาขนบเดิม หมายถึง แต่งเป็นกลอนสุภาพแบบสุนทรภู่ตามขนบเดิม แต่ด้วยเนื้อหาเน้นความจริงตามประสบการณ์ทางสังคมไทยยุคนั้น ที่เดือดร้อนเพราะเผด็จการทหารแต่ร่มเย็นด้วยพระบารมีจึงขอพระบารมีเป็นที่พึ่งให้มีประชาธิปไตย

อาศิรวาทอย่างนี้หลีกเลี่ยงคำบาลี-สันสกฤตและเขมร แต่จงใจใช้คำธรรมดาในชีวิตประจำวันสามัญชน ทำให้คนทั่วไปอ่านรู้เรื่องและเข้าใจตรงกัน ว่าต่อต้านเผด็จการทหารที่ทำลายระบอบประชาธิปไตย

ผลคือ พวกพิทักษ์กล่าวหาพวกพัฒนาว่าทำผิดจารีตประเพณีอันดีงามความเป็นไทยแล้วโยนข้อหาคลาสสิคว่าไม่จงรักภักดี

แต่บรรดาคนอ่านยุคนั้นพอใจอาศิรวาทแบบพัฒนาขนบเดิม เพราะอ่านรู้เรื่อง เข้าใจง่ายแล้วไม่ถือเป็นผิดตกบกพร่องใดๆ แต่กลับพัฒนาขนบให้ก้าวหน้าอย่างร่วมสมัยด้วยซ้ำ

นอกจากผลการศึกษาที่สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการทางวรรณคดีคนสำคัญแล้วการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยยังสืบค้นเพิ่มเติมไปถึงความหมาย ที่มา ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างบทประณามพจน์กับขนบวรรณศิลป์ ผลที่ได้พบว่าพจนานุกรมหลายฉบับต่างให้ความหมายของคำว่า “ประณามหรือปณาม” ไว้สองความหมาย คือ ความหมายที่ดีและความหมายที่ไม่ดี ความหมายที่ดีใช้ในความหมายถึง การน้อมไหว้ ส่วนความหมายที่ไม่ดีใช้ในความหมายว่า การกล่าวร้ายให้ผู้อื่นเสียหายหรือการขับไล่ ผลการศึกษาการปรากฏของคำว่า “ประณามหรือปณาม” หรือคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันในตัวบทวรรณคดีพบว่า มีใช้ในความหมายเดียว คือ การไหว้ ในทางวรรณคดีใช้ในความหมายว่า บทไหว้หรือประณามพจน์ ศัพท์ทางวรรณคดีเรียกว่า “ประณามบท” หรือ “ปณามบท”

ส่วนที่มาของบทประณามพจน์ในวรรณคดีไทยได้ข้อสรุปว่า บทประณามพจน์ในวรรณคดีไทยน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการอินเดียผ่านคัมภีร์ทางพุทธศาสนา และตำราประพันธศาสตร์ พิจารณาจากการใช้คำเรียกบทไหว้ในวรรณคดีบาลี ซึ่งมีถึง 3 คำด้วยกัน ได้แก่ อารัมภกถา คันถารัมภกถา และปณามคาถาและปรากฏว่าประณามบทในวรรณคดีไทยมีการใช้คำเรียกบทไหว้เช่นเดียวกับที่ใช้ในวรรณคดีบาลีชั้นอรรถกถาและฎีกาอยู่สองคำ คือ คำว่า “อารัมภกถา” และ “ปณามคาถา” ประณามบทจึงน่าจะมีที่มาจากวรรณคดีบาลี นอกจากนี้ ในตำราประพันธศาสตร์เล่มสำคัญของอินเดีย ได้แก่ คัมภีร์วุตโตทัย และพระคัมภีร์สุโพธาลังการ ยังปรากฏบทไหว้หรือคำนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทรกไว้อย่างชัดเจน ซึ่งน่าจะมีอิทธิพลต่อตำราประพันธศาสตร์ไทยโดยเฉพาะในกาพยสารวิลาสินี และกาพยคันถะนั้น พบว่าบทประพันธ์ที่ใช้ในการประกอบแบบแผนคำประพันธ์แต่ละชนิดมีเนื้อหาอย่างเดียวกัน คือเป็นบทนมัสการพระพุทธคุณ ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับบทนมัสการพระพุทธคุณที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้ประกอบอลังการแต่ละชนิดในพระคัมภีร์สุโพธาลังการเป็นอย่างมาก สะท้อนให้เห็นว่าพระคัมภีร์สุโพธาลังการน่าจะมีอิทธิพลหรือความสัมพันธ์กับตำราการประพันธ์ของไทยอยู่ไม่น้อย ตำราประพันธศาสตร์บาลี-สันสกฤตของอินเดียนอกจากจะเป็นต้นแบบให้แก่การวางหลักคำประพันธ์ของไทยแล้ว ยังน่าจะเป็นต้น กำเนิดของการแต่งประณามบทในวรรณคดีด้วย

ด้านความสำคัญของบทประณามพจน์ ผลการศึกษาทำให้เห็นว่า กวีรับเอาขนบการแต่งบทประณามพจน์มาสืบทอดต่ออย่างให้ความสำคัญตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นว่า บทประณามพจน์เป็นขนบหนึ่งในการแต่งวรรณคดีที่กวีจะละเลยไปไม่ได้ นอกจากจะแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณแล้ว กวีโบราณยังมีความเชื่อในเรื่องของพลังลี้ลับว่าสามารถดลบันดาลความสำเร็จหรือล้มเหลวได้ การได้ยกย่องบูชาสิ่งที่ตนเคารพนับถือจึงเป็นพลังแรงใจให้กวีมุมานะแต่งวรรณคดีได้สำเร็จในวรรณคดีไทยจึงพบประณามบทแทรกอยู่แทบทุกเรื่อง

ส่วนความสัมพันธ์ของประณามบทกับขนบวรรณศิลป์นั้น ผู้วิจัยพบว่า วรรณคดีไทยเกือบทุกประเภทจะมีแบบแผนปฏิบัติที่ผู้สร้างและผู้เสพยอมรับร่วมกัน เรียกว่า “ขนบวรรณศิลป์” ได้แก่ ขนบ

ลักษณะคำประพันธ์ ขนบการใช้ภาษา และขนบความเชื่อ โดยที่ประณามบทซึ่งจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของขนบวรรณศิลป์ก็ย่อมจะมีขนบเหล่านี้แทรกอยู่ด้วยเช่นกัน

บทประณามพจน์เป็นขนบหนึ่งในขนบวรรณศิลป์ไทยที่มีพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังข้อสังเกตของสุจิตต์ วงษ์เทศที่เห็นว่าประณามบทน่าจะคลี่คลายมาสู่บทอาศิรวาท ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อคิดเห็นนี้อย่างมาก เนื่องจากผลการสำรวจประณามบทในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยพบว่า นอกจากจะมีอยู่เพียงไม่กี่เรื่องแล้ว ยังมุ่งเน้นนำเสนอเนื้อหาทางความคิดตามสถานการณ์ปัจจุบันหรือสังคมร่วมสมัยมากกว่าแนวคิดด้านการบูชายกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบุคคลที่ควรเคารพอย่างเช่นในอดีต แต่ในบทอาศิรวาทจะเห็นได้ว่า เนื้อหาส่วนใหญ่มักเป็นการเทิดพระเกียรติและถวายพระพรพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์เนื่องในวโรกาสต่างๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับเนื้อหาในบทประณามพจน์ยุคก่อนอย่างมาก จึงอาจเป็นได้ว่า ข้อสันนิษฐานที่สุจิตต์ วงษ์เทศได้ตั้งไว้นั้นน่าจะสมเหตุสมผล ซึ่งน่าจะได้มีการศึกษาเพื่อหาข้อพิสูจน์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมประเภทลิลิตสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่อง ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย และลิลิตพระลอ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์บทประณามพจน์ในวรรณกรรมทุกสมัย เพื่อแสดงให้เห็นการใช้กลวิธีการแต่งที่แตกต่าง และพิจารณาว่าผู้เขียนใช้กลวิธีในการนำเสนอเนื้อหาและภาษาที่ใช้อย่างไร จึงทำให้ผู้อ่านประทับใจ

บรรณานุกรม

กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : บำรุงสาส์น, 2533.

เจิม ชุมเกตุ. **ภาษาบาลี.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.palidict.com/content, [26 มีนาคม 2561].

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. **ลิลิตโองการแช่งน้ำ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ชาญชัย คงเพียรธรรม. “ขนบการประณามพจน์ในวรรณคดีเขมร”. **วารสารมนุษยศาสตร์** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. **คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2544.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ปากไก่และใบเรือ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2555.

พระมหาอำนวย มหาวีโร. “ขนบวรรณคดี : ประณามพจน์”. **วารสารมหาวิทยามหามุงกุฏราชวิทยาลัย**. วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 2557.

พจนานุกรมฉบับอิเล็กทรอนิกส์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.

ประยุทธ คมอำนาจสกุล. **ลิลิตยวนพ่าย.** พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร : กรมศิลปากร, 2521.

วรรณธิรา วิระวรรณ. “ประณามบทในวรรณคดีไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย** .บัณฑิวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. “เจิมจันทน์กังสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย”. **โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

โสภณ ฉิมพลีศิริ. **โคลง.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://sopon.hatyaiwit.ac.th, [26 มีนาคม 2561].

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน

Comparision on Achieved Results of Reading Comprehnsion Teaching by Using Isan Country Music of Prathomsuksa 5 Students

พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
ปุ่น ชมภูพระ
สุรพล วีริยาสรร
ดุษณี ช่างปรุง
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ ทางการอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังเรียน 2) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 จำนวน 46 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนศรีแก้งคร้อ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 4 ห้อง กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนโรงเรียนศรีแก้งคร้อ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 ได้มาแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1. แบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความ, 2. แผนการจัดการเรียนรู้, 3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมุติฐานโดยใช้ t–test (Dependent Samples)

ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีความสามารถของการอ่านจับใจความ โดยใช้แบบฝึกทักษะหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลจากการทำแบบฝึกทักษะ 82.33 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 ทั้ง 7 ชุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 82.33 คิดเป็นร้อยละ 97.31 คะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียนเท่ากับ 18.67 คิดเป็นร้อยละ 93.36 เพราะฉะนั้นประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 เท่ากับ 82.33 /93.36 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

สรุปว่าได้ การจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในลักษณะนี้ส่งผลทำให้นักเรียนมีทักษะการอ่าน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านจับใจความเพิ่มสูงขึ้น รักในการอ่านและความรับผิดชอบสามารถนำวิธีการอ่านไปอ่านเพิ่มเติมนอกเวลาเรียนและนักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย นักเรียนสามารถนำไปบูรณาการ กับวิชาอื่น ๆ ได้จึงสามารถนำมาใช้เป็นนวัตกรรมแก้ปัญหา ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การอ่านจับใจความ, เพลงลูกทุ่งอีสาน, ผลสัมฤทธิ์การอ่าน

Abstract

The purposes of this research are as follows: 1) for comparing the achievement reading comprehension of the grade 5 primary student before and after learning; 2) for comparing the effect as criterion 80/80 in 49 students The population sample uses 4 rooms of the grade 5/2 primary students, 2nd term, Srikangkro school. The tools used in the research are comprehension reading skill exercises, the learning management plans and the learning achievement tests. The statistics for analysis is percentage, median, standard deviation and t-test hypothesis. The research found that 1) the students able to read for comprehension higher than before learning at level 0.1 of Statistical significance. 2) The result from practice 82.33 of the grade 5/2 primary students in all 7 sets has an average of 82.33 calculated as 97.31 percent. The average point after making the post- achievement exercise is 18.67 points. It is 93/36 percent which is higher than the set criteria. In conclusion, the learning management like this Thai language group learning of the grade 5 primary students will make the students have a good reading skill, loving to read and having responsibility. They also use these reading methods for additional reading out of school time, and also they are easy to study after, too. They can integrate the knowledge with other subjects and take solving effectively the problems in the teaching-learning activities about Thai language.

Keywords: Reading Comprehension, Easan Contry Music, Reading achievement

บทนำ

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทย เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้สามารถประกอบกิจธุระ การงานและดำรงชีวิตร่วมกันใน สังคมประชาธิปไตยได้อย่างสันติสุข และเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ประสบการณ์จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ พัฒนากระบวนการคิดวิเคราะห์ วิจารณ์และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดง ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้านวัฒนธรรม ประเพณีและสุนทรียภาพ เป็นสมบัติล้ำค่าควรแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทย การอ่านเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้และการพัฒนาสติปัญญาของคนในสังคม การอ่านทำให้เกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ความสามารถ พฤติกรรมและค่านิยมต่างๆรวมทั้งช่วยในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต

พัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต การอ่านจึงมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างยิ่ง[1] ได้ให้ความหมายของการอ่านว่า การอ่านหมายถึง การเสาะแสวงหาความรู้นอกเหนือจากการสอนในห้องเรียนที่ครูให้และตัวของผู้อ่านนั้นได้มีการจดจำในเรื่องราวที่อ่านและนำมาคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ออกมาตามความเข้าใจของผู้อ่าน ถ้าพิจารณาในลักษณะของกระบวนการ การอ่านคือลำดับขั้นที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจความหมายของกลุ่มคำ ประโยค ข้อความและเรื่องราวของสารที่ผู้อ่านสามารถบอกความหมายได้ แต่ถ้าพิจารณาในลักษณะของกระบวนการที่ซับซ้อนแล้วก็จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายอย่างได้แก่ จิตวิทยาพัฒนาการภาษาศาสตร์ จิตวิทยาการศึกษา และวิชาการศึกษาส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาพัฒนาการนั้น หมายความว่าครูสอนอ่านจะต้องเข้าใจหลักจิตวิทยา[2] โดยกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6) ไว้ว่า สามารถอ่านได้คล่องและอ่านได้เร็ว เข้าใจความหมายและหน้าที่ของคำ กลุ่มคำ ประโยคและเข้าใจข้อความที่อ่าน นำความรู้ที่ได้จากการอ่านมาคิดคาดคะเนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ และกำหนดแนวทางการปฏิบัติได้ เลือกอ่านหนังสือที่เป็นประโยชน์ทั้งความรู้และความบันเทิง

วาทกรรม “คนไทยอ่านหนังสือปีละ 8 บรรทัด” กระทบความรู้สึกและสร้างความจดจำให้ผู้คนจำนวนมาก ทั้งๆที่ดูเหมือนว่าจะไม่มีที่มาที่ไปไม่ได้อ้างอิงผลการสำรวจหรือการวิจัยทางวิชาการใดๆ แต่มันได้ตอกย้ำให้ผู้รับสารตระหนักว่า คนไทยอ่านหนังสือน้อย ข้อมูลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุก 2-3 ปี ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 55,000 ครัวเรือน ทั้งในและนอกเขตเทศบาลทั่วประเทศมีความถูกต้องน่าเชื่อถือตามหลักวิชาการทางด้านสถิติโดยแบ่งชุดข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี (เด็กอ่านเองหรือผู้ใหญ่อ่านให้ฟัง) กลุ่มวัยรุ่น อายุ 15-24 ปี และภาพรวมการอ่านของประชากรอายุ ตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไป

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยคิดว่ามีวิธีแก้ปัญหาการเรียนการสอน โดยใช้สื่อแบบฝึกทักษะสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องการอ่านจับใจความ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยคาดหวังว่าการวิจัยเรื่องนี้จะช่วยให้นักเรียนมีการพัฒนาการเรียนรู้ที่ดีและจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ ทางการอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังเรียน

2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 จำนวน 46 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560

---

[1] สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, **เทคนิควิจัยด้านการอ่าน ,** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2545,หน้า 2.

[2] กระทรวงศึกษาธิการ , **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพคุรุสภาลาดพร้าว, 2551), หน้า 4.

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรในการทดลองครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 ของโรงเรียนศรีแก้งคร้อ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียนจำนวน 46 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองในครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนศรีแก้งคร้อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 46 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีแก้งคร้อ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำนวน 4 ห้องเรียน นักเรียนแต่ละห้องเรียนถูกจัดให้คละความสามารถทางการเรียนทุกห้อง คือ ในแต่ละห้องเรียนจะมีทั้งนักเรียนเก่ง ปานกลางและอ่อน ดังนั้น ในแต่ละห้องเรียนจึงสามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้ เพราะมีลักษณะเหมือนกันผู้ศึกษาจึงเลือกนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 ซึ่งมีนักเรียนจำนวน 46 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างใช้เป็นกลุ่มทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง มี 3 ชนิด ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง การอ่านจับใจความ จำนวน 7 แผน

2. แบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความ จำนวน 7 แบบฝึก

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้านทักษะการอ่านจับใจความชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การพัฒนาแบบฝึกทักษะ

ผู้ศึกษาดำเนินการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน ดังนี้

1.1ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

1.2 ศึกษาสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย จากแนวการจัดสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

1.3 ศึกษาสาระการเรียนรู้รายปีและมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1–6) จากแนวการจัดสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

1.4 ศึกษาวิธีการ หลักการ ทฤษฎี และเทคนิควิธีการสร้างแบบฝึกทักษะภาษาไทยจากเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5 สร้างแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความ กลุ่มสาระภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 จำนวน 7 ชุด

1.6 นำแบบฝึกทักษะที่สร้างขึ้น เสนอผู้เชี่ยวชาญชุดเดิม เพื่อขอคำแนะนำในส่วนที่ยังบกพร่อง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

1.7 นำแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความ ที่ได้รับการพิจารณาได้ไปทดลองใช้ (Try–Out) ในการเรียนการสอนกับกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาประสิทธิภาพของแบบฝึกหลังจากทดลองใช้แล้ว หาข้อบกพร่องเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข

1.8 นำแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งมาทดลองสอนจริง โดยใช้คู่กับแผนการจัดการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการสอนตามปกติกับนักเรียน จำนวน 1 ชั่วโมง และก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะทำการทดสอบก่อนเรียนด้วยแบบทดสอบแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนศรีแก้งคร้อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 จำนวน 46 คน

1.9 หลังจากทดลองใช้แบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความคู่กับแผนการจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้นแล้ว นำแบบทดสอบชุดเดิมกับก่อนเรียนมาทำการทดสอบหลังเรียนอีกครั้ง แล้วนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน เป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ มีวิธีการสร้างตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 ศึกษาหลักสูตร คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบ

2.2 ศึกษาวิธีการสร้างข้อสอบจากหนังสือการสร้างและพัฒนาแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เทคนิคการเขียนข้อสอบและศึกษาการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบบอิงเกณฑ์ [3]

2.3 ดำเนินการสร้างแบบทดสอบการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสานโดยเป็นข้อสอบแบบอิงเกณฑ์ เลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

2.4 สร้างแบบประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังสำหรับผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบทดสอบพร้อมกับแบบประเมินเสนอผู้เชี่ยวชาญตามข้อ 1.9.1– 1.9.3 เพื่อทำการประเมิน โดยมีเกณฑ์ การให้คะแนน ดังนี้

ให้คะแนน +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อทดสอบนั้นวัดตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

---

[3] สมนึก ภัททิยาธานี, **การหาค่าความเที่ยงตรง,** (กรุงเทพมหาคร: โสภณการพิมพ์, 2537), หน้า183-212.

ให้คะแนน 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อทดสอบนั้นวัดตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

ให้คะแนน -1 เมื่อแน่ใจว่าข้อทดสอบนั้นไม่สามารถวัดตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

2.5 นำแบบประเมินที่ผู้เชี่ยวชาญประเมินมาวิเคราะห์หาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับผลการเรียนรู้ โดยใช้สูตร IOC (Item Objective Congruence) แล้วคัดเลือกข้อสอบที่อยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงทางเนื้อหาที่ใช้ได้ โดยใช้ค่า IOC ตั้งแต่ .05 ถึง 1.00 ผลปรากฏว่า ข้อสอบอยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่ใช้ได้ทั้งหมด 30 ข้อ ซึ่งมีค่า IOC ตั้งแต่ 1.00

2.6 นำข้อสอบทั้ง 30 ข้อ ที่ได้ผ่านการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรงแล้วไปทดลองใช้ (Try–out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

2.7 นำกระดาษคำตอบที่ได้มาตรวจให้คะแนน โดยให้ข้อถูกได้ 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิดไม่ตอบ หรือตอบเกิน 1 ข้อ ได้ 0 คะแนน หลังจากตรวจกระดาษคำตอบและรวบรวมคะแนนแล้วนำแบบทดสอบมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r) เป็นรายข้อ โดยใช้วิธีของเบรนแนน (Brennan) แล้วคัดเลือกข้อสอบไว้จำนวน 20 ข้อ โดยใช้เกณฑ์ค่าอำนาจจำแนก (r) ระหว่าง 0.20 ถึง 1.00 ซึ่งพบว่าได้ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.46 ถึง 0.71

2.8 นำข้อสอบทั้ง 20 ข้อ มาหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ (r_{cc}) ตามวิธีของโลเวทท์ (Lovett ซึ่งพบว่า ได้ค่าความเชื่อมั่น (r_{cc}) เท่ากับ 0.816 แล้วจัดพิมพ์เป็นฉบับจริง เพื่อนำไปใช้ในการทดลองจริงกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การดำเนินการทดลอง

1. แบบแผนการทดลอง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi–experimental Research) โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบ One Group Pre–test Post–test Design โดยมีลักษณะการทดลองดังตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แบบแผนการทดลองแบบแบบ One Group Pre–test Post–test Design

กลุ่ม	Pre-test	Treatment	Post-test
ทดลอง	T^1	X	T^2

2. ขั้นตอนการดำเนินการทดลอง

การดำเนินการทดลองครั้งนี้ ผู้รายงานได้ดำเนินการทดลองสอนด้วยตนเองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนศรีแก้งคร้อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 46 คน ใช้เวลาในการทดลอง 2 ชั่วโมง ทั้งนี้ไม่รวมเวลาทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนโดยมีขั้นตอนการดำเนินการทดลอง ดังนี้

2.1 ทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน (Pre–test) ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ผู้รายงานสร้างขึ้น จำนวน 20 ข้อ

2.2 ดำเนินการสอนตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทย ระหว่างวันที่ 13 พฤศจิกายน 2560 ถึงวันที่ 15 มกราคม 2561

2.3 เมื่อดำเนินการสอนครบทุกแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ทำการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post–test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชุดเดียวกับที่ใช้ทดสอบก่อนเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้รายงานทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยดำเนินการจัดกระทำกับข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์หาค่าคุณภาพข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการเขียนสะกดคำ

2. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและร้อยละของคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน

3. วิเคราะห์หาคะแนนเฉลี่ยและร้อยละของคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทำแบบฝึกทักษะระหว่างเรียน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สถิติที่ใช้ ได้แก่ 1) ร้อยละ (Percentage), 2) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) และ 3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

1. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 97.31 /93.36 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ แสดงว่าผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้เพิ่มขึ้นร้อยละ 97.31

2. นักเรียนที่ได้รับการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน ที่ผู้รายงานสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 97.31 /93.36 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หมายความว่านักเรียนได้คะแนนเฉลี่ยจากการจัดการเรียนรู้ เพื่อการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน คิดเป็นร้อยละ 90.64 คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ 93.36 ทั้งนี้เพราะว่า

1. แบบฝึกทักษะและแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้รายงานสร้างขึ้น ได้ผ่านขั้นตอนกระบวนการสร้างอย่างมีระบบและมีวิธีการที่เหมาะสม โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกและเรียบเรียงเนื้อหาสาระการศึกษาเอกสารหลักสูตร มือครู เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับจับใจความสำคัญ การจัดทำแบบฝึกทักษะที่มีประสิทธิภาพและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนกลุ่มสาระภาษาไทย การวิเคราะห์เนื้อหา ทำแผนการจัดการเรียนรู้ การกำหนดหน่วยการเรียน กำหนดสาระสำคัญ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ อีกทั้งแบบฝึกทักษะ แผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้รายงานสร้างขึ้นได้ผ่านการทดลองกับนักเรียนเป็นรายกลุ่มผ่านกระบวนการกลั่นกรองตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยก่อนที่จะนำไปสอนจริง ซึ่งแบบฝึกทักษะที่ผู้รายงานสร้างขึ้นได้เน้นกระบวนการให้นักเรียน ได้ฝึกทักษะการคิด การทำงาน นักเรียนได้ร่วมกันคิดแก้ปัญหา กล้าแสดงออกและกล้าตอบคำถาม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้รวบรวมปรัชญาในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 เพราะผู้รายงานได้สร้างแบบฝึกทักษะ มีเนื้อหาที่จะนำมาต้องเป็นเนื้อหาที่มีอยู่ในบทเรียนหรือสอดคล้องสัมพันธ์กับแบบเรียนทั้งที่เป็นคำ ประโยค ข้อความและเนื้อเรื่องและมีเนื้อหาตรงตามหลักสูตรกำหนด มีหลายแบบหลายลักษณะ เพื่อไม่ให้เบื่อและเป็นการท้าทายให้อยากทำต้องช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจกับหลักการของวรรณ วรรณแพรก ที่เสนอแนะว่าควรสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาของหลักสูตร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ดังนั้นครูผู้สอนที่ทำการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ประถมศึกษาปีที่ 5 สามารถนำไปใช้สอนได้

1.2 ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ ควรให้ความสนใจในการจัดอบรม เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน ให้เกิดกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 แผนการจัดการเรียนรู้เป็นเพียงแนวทางในการจัดกิจกรรมเท่านั้น ซึ่งครูผู้สอนควรศึกษาการนำแผนไปใช้ให้ละเอียดและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

1.4 ควรเตรียมอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนในแต่ละครั้งให้พร้อม

1.5 รูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปประยุกต์หรือดัดแปลงเพื่อใช้สอนในกลุ่มเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความของครูผู้สอนแต่ละคนได้

1.6 เวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

1.7 การทำงานเป็นกลุ่มจะทำให้นักเรียนมีความสนใจเรียนมากยิ่งขึ้น เพราะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการฝึกการคิดอย่างสมเหตุสมผล

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

2.1 ควรนำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสาน ที่สร้างขึ้นไปทดลองกับกลุ่มเป้าหมายอื่นเพื่อดูผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.2 ควรศึกษาการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่สอนโดยใช้เพลงลูกทุ่งอีสานกับใช้วิธีสอนอย่างอื่นเพื่อนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในครั้งนี้

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพคุรุสภาลาดพร้าว, 2551.

บุญชม ศรีสะอาด. “การศึกษาเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจและความสนใจอันเกิดจากการอ่านหนังสือที่ใช้สำนวนของเด็กในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **วิทยานิพนธ์,** 2535.

วรรณ วรรณแพรก. **การอ่านและการส่งเสริมการอ่าน.** กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2526.

สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์. **เทคนิควิจัยด้านการอ่าน.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

สมนึก ภัททิยาธานี. **การหาค่าความเที่ยงตรง.** กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, 2537.

การพัฒนาทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

The Development of Writing Skill by Using Irregular Consonant Spelling of Prathomsuksa 4 Students

ปุ่น ชมภูพระ
พัทธนันท์ พาป้อ
ปพิชญา พรหมกันธา
อรอนุตร ธรรมจักร
ดารีณี ฐานวิสัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่สอนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา และเพื่อพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนบ้านห้วยยาง จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้การวิจัย คือ แผนการจัดการเรียนรู้การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ได้ตรงตามมาตรา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเที่ยงตรง ค่าอำนาจจำแนก ค่าความเชื่อมั่น และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวน wilcoxon sign rank test

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำก่อนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่สอนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านห้วยยาง มีประสิทธิภาพ 86.10/82.59 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ทีกำหนดไว้

จากการวิจัยครั้งนี้ได้ทำให้ผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่4 ที่สอนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา มีประสิทธิภาพและสามารถนำความรู้ความสามารถทางการเรียนรู้ของนักเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ทักษะการเขียน, การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา, ประถมศึกษา

Abstract

The purpose of this research is to compare the spelling before and after learning of Prathomsuksa 4 students in order to develp their efficiency to be standard 80 / 80. The samples were students in Prathom Suksa 4 studying in the first semester of academic year 2017, Ban Huai Yang School, under Chaiyaphum Primary Education Service Area Office. The research tools were the Learning plan, the Exercises, and the achievement test constructed. The collected data were analyzed by means standard deviation, and the Wilcoxon Matched Pairs signed-Ranks test.

The research findings were as follows:

1. It was found that the pupils' achievement after using the drills was statistically higher than that before using the drills at .05 level of significance.

2. The developed Irredular consonant spelling writing exercises in daily life were efficient Since the criteria were found at 86.10/82.59 based on the standardized criteria of 80/80.

Keywords: Writing Skill, Irregular Consonant, Prathomsuksa

บทนำ

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นสมบัติทางวัฒนธรรม อันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทยเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามารถประกอบกิจธุระ การงานและดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสันติสุขและเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ประสบการณ์จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้กระบวนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้านวัฒนธรรม ประเพณีสุนทรียภาพเป็นสมบัติอันล้ำค่าควรแก่การเรียนรู้อนุรักษ์และสืบสานให้อยู่คู่ชาติไทยตลอดไป ด้วยความสำคัญดังกล่าวหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกายความรู้คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ [1]

[1] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม**สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,** 2551), หน้า 4.

จากการพิจารณาถึงมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ และผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้นจากสภาพปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนสะกดคำในมาตราตัวสะกดต่างๆ นับว่าเป็นปัญหาอีกอย่าง หากนักเรียนเขียนตัวสะกดไม่ถูกต้องจะทำให้สื่อความหมายผิดพลาดไม่ตรงตามความต้องการ การสอนทักษะการเขียนจะต้องเน้นทักษะการเขียนสะกดคำให้ถูกต้อง เพราะการสะกดคำให้ถูกต้องจะทำให้อ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนวิชาต่างๆ การเขียนสะกดคำจึงมีความจำเป็นและเป็นพื้นฐานที่สำคัญในทักษะการเขียน

การเขียนเปนทักษะหนึ่งซึ่งถือว่าเป้นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรูสึกนึกคิด ความเขาใจและประสบการณของบุคคลดวยการเขียนเปนเรื่องราวใหถูกตองตามลักษณะตัวอักษรใหเปนระเบียบ ใหผูอื่นเขาใจความหมายไดอยางชัดเจน นอกจากนี้ การเขียนยังเปนรากฐานของการเรียน วิชาตาง ๆ ดวย ดังนั้นการเขียนในชีวิตประจำวันจะตองเขียนใหถูกตองตามอักขระวิธี การเขียน สะกดคำที่ถูกตองเปนสวนหนึ่งของการใชภาษาไทยอยางมีประสิทธิภาพคนไทยทุกคน จึงควร ตระหนักถึงปญหาการเขียนสะกดคำผิดและชวยกันแกไขขอบกพรองที่เกิดขึ้นอยางจริงจัง เพราะการ เขียนสะกดคำไดถูกจะชวยใหอานออกและเขียนไดถูกตอง ถาหากการเขียนคำผิดพลาด คลาดเคลื่ออน หรือบกพรองก็จะทำใหความหมายของคำเปลี่ยนไป [2]

การเขียนคำที่มีตัวสะกดได้ถูกต้องจะช่วยให้การสื่อความหมายนั้นมีประสิทธิภาพ ถ้านักเรียนเขียนคำที่มีตัวสะกดผิดจะทำให้การสื่อความหมายผิดไปด้วย และทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไม่เป็นไปตามที่พึงประสงค์ การฝึกเขียนสะกดคำอย่างถูกวิธีต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น การฝึกทำย้ำซ้ำวนบ่อย ๆ จึงจะทำให้ ผู้เรียนจำได้ ฟังเข้าใจ พูดอ่านและเขียนได้ถูกต้องคล่องแคล่ว จากปัญหาและเหตุผลความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการเขียนสะกดคำผิดพลาดของนักเรียน และพบว่านวัตกรรมที่สามารถช่วยให้นักเรียนเขียนคำที่มีตัวสะกดได้ถูกต้องขึ้น คือ แบบฝึกทักษะการเขียน ซึ่งนิลาภรณ์ ธรรมวิเศษ ได้กล่าวว่า ชุดฝึกเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมทักษะเกี่ยวกับการเขียนทุกรูปแบบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเขียนสะกดคำ และจากการศึกษาประโยชน์ของชุดฝึกพบว่า ชุดฝึกเป็นส่วนช่วยเพิ่มเติมหรือเสริมหนังสือช่วยเสริมทักษะการใช้ภาษาให้ดีขึ้น แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยการส่งเสริมและความเอาใจใส่จากครูผู้สอนด้วยและแบบฝึกทักษะช่วยในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลเพราะการที่ให้นักเรียน ทำแบบฝึกทักษะที่เหมาะสมกับความสามารถของเขาจะช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จช่วยเสริมให้มีทักษะทางภาษาคงทน ช่วยให้ครูมองเห็นจุดเด่นหรือจุดบกพร่องของนักเรียนได้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้ครูดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้ทันที

ดังนั้นชุดฝึกจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน เพราะฉะนั้นการนำแบบฝึกทักษะและสื่อต่าง ๆ มาช่วยในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยทำ

[2] ดาราณี โพธิ์ไทร, “การพัฒนาแบบฝึกทักษะภาษาไทย เรื่อง การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกดโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”, **วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย :** มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2550), **หน้าบทนำ.**

ให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ ได้เร็วและมีประสบการณ์ด้วยตนเองเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครูได้เป็นอย่างดี

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อให้นักเรียน ได้ฝึกทักษะเพิ่มเติมความรู้และทักษะการเขียนคำที่สะกดที่ไม่ตรงตามมาตรา เพื่อจะได้นำผลจากการพัฒนาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวางแผนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเขียนสะกดคำก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่สอนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา

2. เพื่อพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้แบบฝึกการเขียนคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตราที่เหมาะสมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

2. เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนในการจัดทำและใช้แบบฝึกประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมทักษะการเขียนคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตรา

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ใช้แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงมาตราตัวสะกด หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

2. แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาทักษะการเขียนคำสะกดที่ไม่ตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง (Pre-Experimental Research)

1. เนื้อหา

เนื้อหาที่นำมาสร้างแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำ คือ คำที่อยู่ในหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากหนังสือเรียนภาษาพาที และวรรณคดีลำนำ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เฉพาะคำที่มีตัวสะกดไม่ตรงตามมาตราแม่กก แม่กด แม่กบ และแม่กน

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนบ้านห้วยยาง อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำนวน 38 คน

3. ระยะเวลาในการวิจัย

ตลอดปีการศึกษา 2560

4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

4.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

4.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านการเขียนคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตรา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนบ้านห้วยยาง อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำนวน 38 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2560 โรงเรียนบ้านห้วยยาง อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกสุ่มเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา จำนวน 4 แผน

2. แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 4 ชุด

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 30 ข้อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. ตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ดำเนินการโดยแบบประเมินความสอดคล้องระหว่างแบบฝึกทักษะกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

2. ตรวจสอบคุณภาพของแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ดำเนินการโดยแบบประเมินความสอดคล้องระหว่างแบบฝึกทักษะกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

3. ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์การสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา

3.1 วิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ดำเนินการโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

3.2 วิเคราะห์หาค่าความยาก (p) ค่าความอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์การสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัย พบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

2. แบบฝึกทักษะการเขียนคำสะกดที่ไม่ตรงตามมาตรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ 86.10/82.59 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ครั้งนี้พบว่า

1. คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แสดงว่า การสอนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นมีความก้าวหน้าทางการเรียน นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นต้องการที่จะเรียนรู้ในเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่กำหนดให้จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ **บัณฑิตา แจ้งจบ**ได้สร้างแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำในมาตราตัวสะกดที่มีพยัญชนะใช้หลายตัว สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำมีผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนสะกดคำหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับงานศึกษาค้นคว้าของ**นิลาภรณ์ ธรรมวิเศษ** ได้พัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำในมาตราแม่กด สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ**ไพบูลย์ มูลดี** [3]การจูงใจผู้เรียนสามารถทำได้ โดยการทำแบบฝึกจากง่ายไปหายาก เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เป็นการกระตุ้นให้ติดตามต่อไป และทำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการทำแบบฝึกควรเป็นแบบสั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่ายการนำสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิต และการเรียนรู้มาให้นักเรียน โดยทดลองทำภาษาที่ใช้พูดใช้ในชีวิตประจำวันทำให้ผู้เรียนได้เรียนและทำแบบฝึกหัดในสิ่งที่ใกล้ตัว จะทำให้จำ

[3] ไพบูลย์ มูลดี, “การพัฒนาแผนการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546), หน้า 46.

ได้แม่นยำนักเรียนยังสามารถนำหลัก และความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้อีกด้วย จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า แบบฝึกทักษะการเขียนคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตรามีประสิทธิภาพ เท่ากับ 94.04/84.43 และผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนสะกดคำไม่ตรงตามมาตรา หลังจากใช้แบบฝึกสูงกว่าก่อนใช้แบบฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 86.10/82.59 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หมายความว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์จากการทำแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 4 ชุด คิดเป็นร้อยละ 86.10 และคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการทดสอบหลังเรียน คิดเป็นร้อยละ 82.59 แสดงว่า แบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐาน ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องแนวคิดและหลักการสร้างชุดฝึกของ **สุนันทา สายแวว** [4] กล่าวว่าการสร้างแบบฝึกนั้นจะต้องกำหนดจุดประสงค์ในการสร้างแต่ละแบบฝึกให้ชัดเจน และสร้างให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้แบบฝึกแต่ละชุดควรมีคำชี้แจงง่าย ๆ สั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจหากคำชี้แจงนั้น นักเรียนมีไม่คุ้นเคยอาจมีตัวอย่างแสดงวิธีจะช่วยให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น แบบฝึกควรมีหลาย ๆ แบบเพื่อให้ผู้เรียน มีประสบการณ์ที่หลากหลาย และการทำแบบฝึกแต่ละครั้งต้องเหมาะสมกับเวลาและความสนใจของเด็ก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นได้ผ่านขั้นตอนอย่างมีระบบ และได้รับการตรวจสอบแก้ไข เสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ตลอดจนผู้มีประสบการณ์ในด้านการสร้างแบบฝึกทักษะก่อนที่จะนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง และในการพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหา ทักษะ วัตถุประสงค์ รูปแบบ การดำเนินการสร้าง และได้นำหลักการสร้างแบบฝึกทักษะโดยยึดจิตวิทยาและพัฒนาการของนักเรียนต้องมีจุดมุ่งหมายว่าจะมุ่งฝึกทักษะด้านใด จัดเนื้อหาให้ตรงกับจุดมุ่งหมายนั้น และคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน มีคำชี้แจงง่าย ๆ การฝึกแต่ละครั้งต้องให้เหมาะสมกับเวลาและความสนใจของนักเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ **วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์** ที่กล่าวว่าหลักในการสร้างแบบฝึกทักษะหรือชุดฝึกที่จะต้องตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนสร้างแบบฝึกหรือชุดฝึกให้ตรงกับจุดประสงค์ที่ต้องการฝึก สร้างให้เหมาะสมกับวัย เรียงลำดับเนื้อหาตามความยากง่าย ให้มีหลากหลายรูปแบบใช้เวลาพอเหมาะและมีคำอธิบายชัดเจน นอกจากนี้จากผลการศึกษาของ **ปาริชาติ สุพรรณกลาง** [5] พบว่า แบบฝึกเป็นสื่อการเรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และทักษะทั้งยังช่วยแบ่งเบาภาระครูผู้สอน ซึ่งประโยชน์ของแบบฝึกทำให้นักเรียนเข้าใจ

---

[4] สุนันทา สายแวว, “การพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ประสมสระลดรูปสระเปลี่ยนรูปที่สะกดตรงตามมาตราตัวสะกด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”, **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552), หน้า 31.

[5] ปาริชาติ สุพรรณกลาง, “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์เรื่องการอินทิเกรตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยใช้แบบฝึกเรียนเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มย่อย ”. **งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์, (**บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา , 2550), หน้า 23.

บทเรียนได้มากขึ้น มีความเชื่อมั่น ฝึกทำงานด้วยตนเอง ทำให้มีความรับผิดชอบ และทำให้ครูทราบปัญหาและข้อบกพร่องของนักเรียนในเรื่องที่เรียน ทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ทันที นอกจากนี้แบบฝึกยังเปิดโอกาสให้เด็กฝึกทักษะอย่างเต็มที่ ทั้งยังช่วยให้คงอยู่ได้นาน และเป็นเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจบบทเรียนแต่ละครั้งอีกด้วย

จากการรายงานการวิจัยแสดงให้เห็นว่าแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถนำมาใช้ฝึกทักษะการเขียนสะกดคำได้ดี ซึ่งจากการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังเรียนแล้วพบว่านักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้น โดยเฉพาะแบบฝึกทักษะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้ผู้เรียนได้ศึกษาหลักการทฤษฎีทางการศึกษา เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทางปัญญาให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจนอกจากนี้ชุดฝึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นการฝึกการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงมาตรา โดยได้นำคำมาฝึกซ้ำ ๆ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่ยากเกินไป เพื่อให้นักเรียนเขียนคำได้ถูกต้องและ แม่นยำดีมีการเรียงลำดับจากง่ายไปยากเพื่อสร้างแรงจูงใจ ให้สนใจในการทำแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำให้ ดียิ่งขึ้นและพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

1. ครูผู้สอนภาษาไทยควรนำแบบฝึกทักษะการเขียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเขียน

2.ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการสอนภาษาไทย เรื่อง การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงมาตราระหว่างการสอนด้วยแบบฝึกทักษะกับการสอนด้วยวิธีอื่น ๆ เพื่อค้นหาวิธีการที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. ควรมีการวิจัยพัฒนาสร้างแบบฝึกทักษะการ เขียนในเนื้อหาอื่น ๆ หรือวิชาอื่นและในระดับชั้นต่าง ๆ ที่นักเรียนเข้าใจยากเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ง่ายขึ้น

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551.

ดาราณี โพธิ์ไทร. “การพัฒนาแบบฝึกทักษะภาษาไทย เรื่อง การเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกดโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”. **วิทยานิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2550.

ปาริชาติ สุพรรณกลาง. “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์เรื่องการอินทิเกรตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยใช้แบบฝึกเรียนเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มย่อย”. **งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550.

ไพบูลย์ มูลดี. “การพัฒนาแผนการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ไม่ตรงตามมาตราตัวสะกดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. **นวัตกรรมตามแนวคิด Backward Design.** ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.

สุนันทา สายแวว. “การพัฒนาแบบฝึกทักษะการเขียนสะกดคำที่ประสมสระลดรูปสระเปลี่ยนรูปที่สะกดตรงตามมาตราตัวสะกด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 2”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552.

แนวทางการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC) เพื่อปฏิรูปโรงเรียน ในศตวรรษที่ 21
Driven Approach Professional Learning Community (PLC) for School Reform in the 21st Century

กิตติศักดิ์ แท่งทอง
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพหรือ (Professional Learning Community : PLC) คือวิธีการในการพัฒนาครูโดยการจัดบรรยากาศให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ครูไม่โดดเดี่ยวและมีเครือข่ายในการทำงานเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community)เป็นกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเพื่อทำงานร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ร่วมกันวางเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน และตรวจสอบ สะท้อนผลการปฏิบัติงานทั้งในส่วนบุคคลและผลที่เกิดขึ้นโดยรวมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิพากษ์วิจารณ์ การทำงานร่วมกัน การร่วมมือร่วมพลัง โดยมุ่งเน้นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม

คำสำคัญ: การขับเคลื่อน, ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ, ศตวรรษที่ 21

Abstract

The aim of this article is to find how to develop the atmosphere for teachers to exchange knowledge with each other. As a result, teachers are not lonely isolated working and have a network of learning. They learnt the way to work together tand know the method to collaborate and support each other. The objective of this network is to improve the learning of members, set the learning goals together, and monitor the individual performance and the result of overall learning process. This working and collaboration aims to enhance the holistic learning process.

Keywords: Driving, Professional Learning Communities, The 21st Century

บทนำ

นโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 เรื่องการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามศาสตร์พระราชาด้วย Active Learning และ Professional Learning Community (PLC) สู่คุณภาพ Thailand 4.0 ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ที่เกิดจากการรวมตัว รวมใจ รวมพลัง ร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร และนักการศึกษาในโรงเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และเพื่อไม่ให้เป็นการเพิ่มภาระให้กับครูและไม่ให้เกิดการใช้เวลาในการอบรม PLC มาก กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดให้ครูสามารถนำชั่วโมงการอบรม PLC ไปรวมกับจำนวนชั่วโมงการสอนหนังสือที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการเลื่อนวิทยฐานะ ตามหลักเกณฑ์ใหม่ที่จะประกาศใช้ต่อไปด้วยนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการ PLC : Professional Learning Community) สู่สถานศึกษา ทั้งระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา เป้าหมายเพื่อให้ครูที่เข้าร่วมโครงการนำกระบวนการตามกรอบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง

ความสำเร็จของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ประกอบด้วยหลายปัจจัย ที่จะต้องชี้ชวนให้บุคลากรมีความเข้าใจและยอมรับด้วยตนเองก่อน เช่น การยอมรับว่า หัวใจหลักของการเรียนรู้ของครู คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน และการสอน/การปฏิบัติงานของครูมีผลต่อการเรียนของผู้เรียน ความเข้าใจความแตกต่างของระดับการเรียนรู้ การสร้างบรรยากาศความร่วมมือร่วมใจ การสร้างความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร การรับฟังและแสดงความคิดเห็นด้วยทัศนคติเชิงบวก และแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ประกอบด้วย ภูมิสังคม ระเบิดจากข้างใน การมีส่วนร่วม ประโยชน์ส่วนรวม องค์รวม ทำตามลำดับขั้น ไม่ติดตำรา พึ่งตนเอง และประหยัดเรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด เนื่องจาก ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) เป็นกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเพื่อทำงานร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ร่วมกันวางเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน และตรวจสอบ สะท้อนผลการปฏิบัติงานทั้งในส่วนบุคคลและผลที่เกิดขึ้นโดยรวมผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานร่วมกัน การร่วมมือรวมพลัง โดยมุ่งเน้นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม มีการดำเนินการอย่างน้อย 5 ประการ คือ

1. มีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการเรียนรู้/การพัฒนาผู้เรียนให้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ
2. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน้างาน/สถานการณ์จริงของชั้นเรียน
3. ทุกฝ่ายเกี่ยวข้องร่วมเรียนรู้และรวมพลัง/หนุนเสริมให้เกิดการสร้างความเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมาย
4. มีการวิพากษ์ สะท้อนผลการทำงานพัฒนาผู้เรียน
5. มีการสร้าง HOPE ให้ทีมงาน ประกอบด้วย

1) honesty & humanity เป็นการยึดข้อมูลจริงที่เกิดขึ้นและให้การเคารพกันอย่างจริงใจ

2) option & openness เป็นการเลือกสรรสิ่งที่ดีที่สุดให้ผู้เรียนและพร้อมเปิดเผย/เปิดใจเรียนรู้จากผู้อื่น

3) patience & persistence เป็นการพัฒนาความอดทนและความมุ่งมั่นทุ่มเทพยายามจนเกิดผลชัดเจน

4) efficacy & enthusiasm เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในผลของวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนว่าจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ และกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่[1]

คุณลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ : PLC นั้น นอกจากจะต้องประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลดังที่กล่าวไปแล้ว การรวมตัวกันของสมาชิกชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพยังต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญที่จะทำให้เกิด PLC ไว้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตามสามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิด PLC ได้ 5 ประการ คือ

1) การมีบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกัน (Shared values and vision)

2) การร่วมกันรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียน (Collective responsibility for students learning)

3) การสืบสอบเพื่อสะท้อนผลเชิงวิชาชีพ (Reflective professional inquiry)

4) การร่วมมือรวมพลัง (Collaboration)

5) การสนับสนุนการจัดลำดับโครงสร้างและความสัมพันธ์ของบุคลากร (Supportive conditions structural arrangements and collegial relationships)[2]

นพ.ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบนโยบายให้กับคณะกรรมการดำเนินงานในการประชุมเชิงปฏิบัติการเตรียมการอบรม “PLC (Professional Learning Community) ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” ในวันที่ 2 มีนาคม 2560 ว่า “ขณะนี้กระทรวงศึกษาธิการมีแนวทางส่งเสริมให้มีการอบรม PLC (Professional Learning Community) หรือ"ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ" ให้กับครูและผู้บริหารสถานศึกษาทั่วประเทศ แนวคิดของการอบรม PLC คือ การนำคนมาอยู่รวมกัน เกิดการเรียนรู้และแบ่งปันความรู้กันระหว่างผู้เข้าร่วมอบรม จนกระทั่งเกิดการสะท้อนความคิดในด้านต่างๆ ที่จะเป็นแนวทางการพัฒนา อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้เป็นการเพิ่มภาระให้กับครูและไม่ให้เกิดการใช้เวลาในการอบรม PLC มากจนกระทั่งครูไม่มีเวลาสอนเด็กในชั้นเรียน จึงจะกำหนดให้ครูสามารถนำชั่วโมงการอบรม PLC ไปรวมกับจำนวนชั่วโมงการสอนหนังสือที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการเลื่อนวิทยฐานะตามหลักเกณฑ์ใหม่ที่จะประกาศใช้ต่อไปนั้น[3]

นับว่า PLC เป็นการพัฒนาบุคลากรโดยเริ่มจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) แทนที่จะสั่งการจากส่วนบนลงมา สิ่งสำคัญที่สุดของการอบรม PLC อยู่ที่การเรียนรู้ (Learning) กล่าวคือ ผู้เข้าอบรมต้องรู้ว่า “วันนี้ได้เรียนรู้และแบ่งปันความรู้อะไรบ้าง” และ “จะทำอย่างไรให้ความรู้จากการอบรมส่งผลถึงคุณภาพ

---

[1] เรวดีชัย เชาวรัตน์, “กระบวนการเสริมสร้างความสามารถในการออกแบบการเรียนการสอนของนักศึกษาปฏิบัติการวิชาชีพครูตามแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” **รายงานวิจัย,** (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558).

[2] Hord, S.M. **Professional learning communities : Communities of inquiry andimprovement. Austin : Southwest Educational Development Laboratory,** (journal.oas.psu.ac.th/index.php/asj/article/viewFile/125/688,1997).

[3] กระทรวงศึกษาธิการ, **การอบรม PLC ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ**. [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/mobile1/viewNews.php?nCatId=news_act&moemod_news_ID=47766, [20 พฤษภาคม 2561].

การศึกษาของเด็ก" ไม่ใช่คำนึงถึงวิทยฐานะเพียงอย่างเดียว แต่วิทยฐานะเป็นเพียงรางวัลตอบแทนว่าครูมีความเก่งเพียงไหน

แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในศตวรรษที่ 21

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีผู้ให้นิยามมุมมองเดียวกัน โดยมองว่าเป็นการรวมตัวกัน มีนัยยะแสดงถึงการเป็นผู้นำร่วมกันของครู หรือเปิดโอกาสให้ครูเป็น "ประธาน" ในการเปลี่ยนแปลง[4] เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์การรวมตัวของครูเพื่อทำงานสร้างสรรค์ นำประสบการณ์จากการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรมอื่น ๆ ที่ตนเองทดลองใช้มาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน เกิดเป็นการสร้างความรู้หรือยกระดับความรู้ในการทำหน้าที่ครูจากประสบการณ์ตรง และจากการเทียบเคียงกับทฤษฎีที่มีคนศึกษาและเผยแพร่ไว้ โดยครูที่เป็นสมาชิกต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในเรื่องเป้าหมายการเรียนรู้ที่จัดให้แก่นักเรียน ไม่ใช่เพียงแต่เข้าใจเฉพาะในส่วนของวิชา หรือชั้นเรียนที่ตนรับผิดชอบเท่านั้น แต่ต้องเข้าใจส่วนของวิชาและชั้นเรียนอื่น ๆ ด้วย ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีพื้นฐานมาจากภาคธุรกิจเกี่ยวกับความสามารถขององค์กรในการเรียนรู้ เป็นการนำแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้มาประยุกต์โดยอธิบายว่า เปรียบเทียบให้ "โรงเรียนเป็นองค์กร" นั่นไม่เหมาะสมและถูกต้อง แท้จริงแล้วโรงเรียนมีความเป็น "ชุมชน" มากกว่าความเป็นองค์กร ซึ่งความเป็น"องค์กร"กับ"ชุมชน" มีความแตกต่างกันที่ความเป็นชุมชนจะเชื่อมโยงภายในต่อกันด้วยค่านิยม แนวคิดและความผูกพันร่วมกันของทุกคนที่เป็นสมาชิก ซึ่งเป็นแนวคิดตรงกันข้ามกับ "ความเป็นองค์กร" ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในลักษณะที่ยึดตามระดับลดหลั่นกันลงมา (Hierarchical Relationships) ซึ่งมีกลไกการควบคุมและมีโครงสร้างแบบตึงตัวที่เต็มไปด้วยกฎระเบียบและวัฒนธรรมของการใช้อำนาจเป็นหลัก ในขณะที่ "ชุมชน" จะใช้อิทธิพลที่เกิดจากการมีค่านิยมและวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีการเรียนรู้แบบเก่าอย่างสิ้นเชิง นั่นคือเป็นยุคความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงการถ่ายโอน และเชื่อมโยงทั่วถึงกันอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงปลายนิ้ว[5]

สรุปได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นการร่วมมือร่วมใจของครูและผู้บริหาร เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ทางวิชาชีพ โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ไปที่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผ่านการวางแผนและมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างครูด้วยกันหรือครูกับผู้บริหาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีประโยชน์สำหรับครูทุกคน มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน มีความชัดเจน ทำให้วิชาชีพครูมีความเข้มแข็งทางวิชาการได้อย่างแท้จริง เป็นการพัฒนาศิษย์ร่วมกันของครู โดยมองว่าเป็น "ศิษย์ของเรา" มากกว่ามองว่า "ศิษย์ของฉัน"

---

[4] วิจารณ์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2555).

[5] วิจารณ์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, (2555).

ความสำคัญของความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC)

หัวใจสำคัญที่สุดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ คือ เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตที่ดีของครูในยุคศตวรรษที่ 21 โดยให้ครูรวมตัวกันเป็นชุมชน (Community) ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับ“ปฏิรูป”การเรียนรู้ ซึ่งเป็นการปฏิรูปที่เกิดจากภายใน คือ ครูร่วมกันดำเนินการเพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้ดำเนินคู่ขนาน และเสริมแรงกันทั้งจากภายในและภายนอก รูปแบบการทำงานของครูจึงต้องเปลี่ยนจากทำงานคนเดียวเป็นการทำงานเป็นทีมกำหนดเป้าหมายร่วมกันในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือกันและกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมในการทำงาน พัฒนางานอย่างต่อเนื่อง เน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่ผลสัมฤทธิ์เป็นรายบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hord (1997)[6] ในการดำเนินการรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพทั้งด้านวิชาชีพและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน จากการสังเคราะห์รายงานการวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนที่มีการจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพโดยใช้คำถามว่า โรงเรียนดังกล่าวมีผลลัพธ์อะไรบ้างที่แตกต่างไปจากโรงเรียนทั่วไปที่ไม่มีชุมชนแห่งวิชาชีพและถ้าแตกต่างแล้วจะมีผลดีต่อครูผู้สอนและต่อนักเรียนอย่างไร บ้าง ซึ่งมีผลสรุป 2 ประเด็น[7] ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผลดีต่อครูผู้สอน พบว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ ส่งผลต่อครูผู้สอน กล่าวคือ ลดความรู้สึกโดดเดี่ยวงานสอนของครู เพิ่มความรู้สึกผูกพันต่อพันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนมากขึ้น โดยเพิ่มความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติให้บรรลุพันธกิจอย่างแข็งขัน จนเกิดความรู้สึกว่าต้องการร่วมกันเรียนรู้และรับผิดชอบต่อพัฒนาการโดยรวมของนักเรียน ถือเป็น “พลังการเรียนรู้” ซึ่งส่งผลให้การปฏิบัติการสอนในชั้นเรียนให้มีผลดียิ่งขึ้น กล่าวคือ มีการค้นพบความรู้และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิธีการสอนและตัวผู้เรียนซึ่งที่เกิดจากการคอยสังเกตอย่างสนใจ รวมถึงความเข้าใจในด้านเนื้อหาสาระที่ต้องจัดการเรียนรู้ได้แตกฉานยิ่งขึ้น จนตระหนักถึงบทบาทและพฤติกรรมการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด อีกทั้งการรับทราบข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อวิชาชีพได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น ส่งผลดีต่อการปรับปรุงพัฒนางานวิชาชีพได้ตลอดเวลา เป็นผลให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนา และอุทิศตนทางวิชาชีพเพื่อศิษย์ เป็นคุณค่าเกิดขวัญกำลังใจต่อการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น ที่สำคัญคือ สามารถลดอัตราการลาหยุดงานน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนแบบเก่า มีความก้าวหน้าในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับลักษณะผู้เรียนได้อย่างเด่นชัด และรวดเร็วกว่าที่พบในโรงเรียนแบบเก่าตลอดจน มีความผูกพันที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ให้ปรากฏอย่างเด่นชัดและยั่งยืน

---

[6] Hord, S. M. **Professional Learning Communities: Communities of Continuous Inquiry and Improvement**. Austin, Texas: Southwest Educational Development aboratory. [online]. From : http:/ ww.sedl.org/siss/plccredit.html, [4 May 2016].

[7] วรลักษณ์ ชูกำเนิด, เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทิพย์, “รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพอาจารย์สู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 บริบทโรงเรียนในประเทศไทย”, **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**,12(2): 123-134. ,2557).

ประเด็นที่ 2 ผลดีต่อผู้เรียน พบว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพส่งผลต่อผู้เรียน กล่าวคือ สามารถลดอัตราการตกซ้ำชั้น และจำนวนชั้นเรียนที่ต้องเลื่อนหรือชะลอการจัดการเรียนรู้ให้น้อยลง อัตราการขาดเรียนลดลง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวิชาการอ่านที่สูงขึ้นอย่างเด่นชัด เมื่อเทียบกับโรงเรียนแบบเก่า สุดท้าย คือ มีความแตกต่างด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มีภูมิหลังไม่เหมือนกันและลดลงชัดเจน

กล่าวโดยสรุป ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ เป็นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ของครู ผู้บริหาร และนักการศึกษา บนพื้นฐานวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร มีวิสัยทัศน์ คุณค่า เป้าหมาย และภารกิจร่วมกัน โดยทำงานร่วมกันแบบทีม เรียนรู้ที่ครูเป็นผู้นำร่วมกัน และผู้บริหารแบบผู้ดูแลสนับสนุน สู่การเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพเปลี่ยนแปลงคุณภาพตนเอง สู่คุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความสำเร็จหรือประสิทธิผลของผู้เรียนเป็นสำคัญ และความสุขของการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนการเรียนรู้

กลยุทธ์ในการสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC)

ขั้นตอนในการนำ PLC มาใช้ในโรงเรียนอาจแตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละท่าน แต่กระบวนการและกิจกรรมหลักส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ค่านิยมร่วม พันธกิจและเป้าหมายของการดำเนินการ โดยกิจกรรมที่ขาดไม่ได้ คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูในโรงเรียน สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนขอเสนอแนวทางการนำ PLC มาใช้ในโรงเรียนตามแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน ที่เรียกว่า PAOR ได้แก่ ขั้นวางแผน (Planning) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) ขั้นสังเกตผลการปฏิบัติ(Observation) และขั้นสะท้อนผล (Reflection) มาเป็นกรอบในการดำเนินงานได้ โดยแต่ละขั้นตอนมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

รูปภาพ 1 ขั้นตอนในการนำ PLC มาใช้ในโรงเรียน
ตามแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

1. ขั้นวางแผน (Planning) มีขั้นตอนสำคัญ 2 ขั้นตอน คือ

1.1 การสร้างวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายร่วม เป็นขั้นตอนที่ผู้บริหาร ครู ในโรงเรียนพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้เห็นปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการดำเนินการ ซึ่งนำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนนี้จะช่วยให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ก่อให้เกิดการยอมรับ เข้าใจในสภาวการณ์และเกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

1.2 การวางแผนพัฒนา เป็นขั้นตอนที่สมาชิกทุกคนร่วมกันถกแถลง ให้เหตุผลว่ากลุ่มควรมุ่งเป้าการทำ PLC ไปที่เรื่องใด ปัญหาใด หรือนวัตกรรมใด โดยขั้นตอนนี้ กลุ่มต้องประคับประคองให้การทำ PLC เป็นกิจกรรมพัฒนาครูที่มุ่งสู่เป้าหมายสุดท้ายคือการพัฒนาผู้เรียนเป็นหลัก และเมื่อได้ประเด็นในการทำ PLC สำหรับรอบนี้แล้ว กลุ่มจึงช่วยกันวางแผนงานโดยละเอียดว่ากลุ่มจะดำเนินการอย่างไร จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างไร จะสร้างเครือข่ายอย่างไร ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ควรเป็นช่วงใด นวัตกรรมที่ใช้ควรเป็นอะไร และทรัพยากรที่ต้องการคืออะไรบ้าง

2. ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) เป็นขั้นตอนที่กลุ่มทำกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ ที่สำคัญคือการมาพบกันตามช่วงเวลาที่กำหนด นำประสบการณ์ของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนกัน ทำให้สมาชิกแต่ละคนได้เล่าความประทับใจ ปัญหา ความภาคภูมิใจ แนวปฏิบัติที่ดี แนวปฏิบัติที่ไม่ประสบความสำเร็จ ฯลฯ ให้สมาชิกได้รับทราบ ทำให้แต่ละคนไม่โดดเดี่ยว และสามารถเลือกแนวที่ดีของเพื่อนไปประยุกต์ใช้ในงานของตนเองได้

3. ขั้นสังเกตผลการปฏิบัติงาน (Observation) เมื่อการดำเนินงานผ่านไประยะหนึ่ง สมาชิกแต่ละคนนำผลการปฏิบัติมาเสนอในวงสนทนาโดยเทียบกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ว่า สิ่งใดบ้างที่ทำได้ดี สิ่งใดบ้างที่มีปัญหา ซึ่งขั้นนี้นิยมใช้การทบทวนระหว่างปฏิบัติงาน ที่เรียกว่า AAR (After Action Review) เป็นเครื่องมือในการสังเกตผลการปฏิบัติงาน

4. ขั้นสะท้อนผล (Reflection) เป็นขั้นของการสะท้อนผลการพัฒนาความรู้ความสามารถของครูผ่านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ตัวครูที่เป็นสมาชิกของชุมชน นักเรียน ผู้บริหาร ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษาฯ เป็นต้น ซึ่งผลที่ได้คือข้อมูลย้อนกลับที่สมาชิกนำมาใช้ปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ต่อไป

5. สะท้อนผลจากวง PLC (Professional Learning Community)[8]

การสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้สู่ผู้เรียน การสร้างเป้าหมายร่วมกัน การสร้างประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning : PBL) ที่มุ่งสร้างปัญญาภายนอก และกระบวนการพัฒนาปัญญาภายใน ที่เรียกว่า “จิตศึกษา” ของโรงเรียนสุขภาวะซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2556 โดยปรากฏผลพอสรุปได้ดังนี้

[8] สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส, **โรงเรียนสุขภาวะ : โรงเรียนบ้านทุ่งยาวคำโปรย. (รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส),** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : .https://www.youtube.com/watch?v=4zZcZA1ZZ6A, [21 มกราคม 2558].

สิ่งที่พบได้เป็นประจักษ์ของครูคือ เกิดการเรียนรู้จากเพื่อนครูด้วยกันในด้านการแลกเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการสอน ส่งเสริมครูได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นยอมรับซึ่งกันและกัน เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ครูเป็นผู้ฟังมากขึ้นลดความรู้สึกโดดเดี่ยวงานการสอนของครู เพิ่มความรู้สึกผูกพันต่อพันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนมากขึ้น โดยเพิ่มความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติให้บรรลุพันธกิจอย่างแข็งขัน จนเกิดความรู้สึกว่าต้องการร่วมกันเรียนรู้และรับผิดชอบต่อพัฒนาการโดยรวมของนักเรียน จึงถือว่าเป็นพลังการเรียนรู้ซึ่งส่งผลให้การปฏิบัติการสอนในชั้นเรียนให้มีผลดียิ่งขึ้น กล่าวคือมีการค้นพบความรู้และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิธีการสอนและตัวผู้เรียนที่เกิดจากการคอยสังเกตอย่างสนใจ รวมถึงเข้าใจในด้านเนื้อหาสาระ ที่ต้องจัดการเรียนรู้ได้แตกฉานยิ่งขึ้น จนตระหนักถึงบทบาทและพฤติกรรมการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด อีกทั้งการรับทราบข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อวิชาชีพได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วส่งผลดีต่อการปรับปรุงพัฒนางานวิชาชีพได้ตลอดเวลา เป็นผลให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาและอุทิศตนทางวิชาชีพเพื่อศิษย์ ซึ่งเป็นทั้งคุณค่าและขวัญกำลังใจต่อการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น มีความก้าวหน้าในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับลักษณะผู้เรียนได้อย่างเด่นชัดและรวดเร็วขึ้น มีความผูกพันที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ให้ปรากฏอย่างเด่นชัดและยั่งยืนช่วยสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูกับครู สัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูกับผู้บริหารโรงเรียน ช่วยให้การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานและกิจกรรมจิตศึกษาเกิดประสิทธิผลกับผู้เรียน สร้างการมีส่วนร่วมและเห็นเป้าหมายขององค์กรร่วมกันดังนั้นการสร้างชุมชนการเรียนรู้วิชาชีพจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครู ทำให้ครูเห็นคุณค่า ภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเอง ภาคภูมิใจแห่งวิชาชีพครูและช่วยสร้างครูให้เป็นครูผู้เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ร่วมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และเป็นองค์กรที่ประสบความสำเร็จในที่สุด ผู้บริหารปฏิบัติต่อครูครูก็จะนำไปใช้ต่อกับเด็ก เป็นการเรียนรู้ต่อกันเป็นทอด ๆ

ส่วนบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งถือเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนและนำองค์กรไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ กระบวนการ PLC ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้บริหาร คือ ผู้บริหารลดอัตตาในตัวเองลง สร้างการมีส่วนร่วมในโรงเรียนหรือองค์กรมากขึ้น ยอมรับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการ นำไปสู่การปรับกระบวนทัศน์การบริหาร การจัดการเรียนรู้สร้างเป้าหมายความสำเร็จร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่าย ทุกระดับ

ในโรงเรียน ผู้บริหารมีความเป็นกันเองและเป็นระนาบเดียวกับครูและบุคลากรทางการศึกษา สร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง ไปสู่บรรยากาศแห่งมิตรภาพในองค์กร มุ่งสู่องค์กรเป็นสุขในที่สุด ดังนั้นกระบวนการ PLC จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้พัฒนาประสิทธิภาพทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้และพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนในยุคของการปฏิรูปการศึกษา เป็นเครื่องมือในการปฏิรูปโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ว PLC จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้ในยุคการปฏิรูปการศึกษา PLC ที่ดีผู้นำวงใช้คำถามนำ เพื่อให้ผู้ร่วมวงทุกคนมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พูดถึงผู้เรียนเป็นหลัก ทุกคนจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของผู้เรียนและเห็นความเจริญงอกงามในตัวเด็ก เสริมพลังบวกให้กับครู สร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุกคนต้องเปิดใจในการพูดคุยกัน และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นวิถีชุมชนของโรงเรียน เมื่อทำวง PLC จนเกิดเป็นวิถีชุมชนแล้ว ผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรต้องพยายามสร้างผู้นำวง PLC จากสมาชิกในองค์กรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถนำวงได้เช่นเดียวกันกับผู้บริหารหรือผู้นำองค์กร เป็นการสร้างผู้นำรุ่นต่อๆ ไปอีกทาง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **การอบรม PLC ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ.** [ออนไลน์].แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/mobile1/viewNews.php?nCatId=news_act&moemod_news_ID=47766, [20 พฤษภาคม 2561].

เรวดีชัย เชาวรัตน์. “กระบวนการเสริมสร้างความสามารถในการออกแบบการเรียนการสอนของนักศึกษาปฏิบัติการวิชาชีพครูตามแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” **รายงานวิจัย.** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2558.

วิจารณ์ พานิช. **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2555.

วิจารณ์ พานิช. **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. 2555.

วรลักษณ์ ชูกำเนิด. เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทิพย์. “รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพอาจารย์สู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 บริบทโรงเรียนในประเทศไทย”. **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**,12(2): 123-134. ,2557.

สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. **โรงเรียนสุขภาวะ : โรงเรียนบ้านทุ่งยาวคำโปรย.** (รายการเสียงประชาชนเปลี่ยนประเทศไทย เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส). [ออนไลน์].แหล่งที่มา : .https://www.youtube.com/watch?v=4zZcZA1ZZ6A, [21 มกราคม 2558].

Hord, S. M. **Professional Learning Communities: Communities of Continuous Inquiry and Improvement. Austin, Texas: Southwest Educational Development aboratory**. [online]. From : http:/ ww.sedl.org/siss/plccredit.html, [4 May 2016].

สิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการการเรียนรู้
Environment for Learning Management

ไสว แก้วเกตุ
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

สิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการการเรียนรู้ คือ การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งในด้านของสื่อ กิจกรรม ความยากง่าย เพื่อท้าทายให้เด็กเกิดความสนใจที่จะทดลอง ให้เด็กได้เลือก ได้ลองผิดลองถูก และอยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย ไม่สร้างบรรยากาศที่เครียด และทำให้เด็กกลัวเพราะจะไปบั่นทอนศักยภาพการทำงานของสมองของเด็ก

คำสำคัญ: สิ่งแวดล้อม, การจัดการ, การเรียนรู้

Abstract

The environment for learning management is to provide an environment and atmosphere that promotes learning, organize activities in a variety of media, activities, and difficulties in order to challenge your child's interest in experiment. Besides, it gave an opportunity for the children to choose by themselves through trying what the right and wrong in a warm atmosphere. We should avoid a stressful atmosphere because it will make the children feel fear and then their brains will be destroyed.

Keywords: Environment, Management, Learning

ความนำ

สิ่งแวดล้อมมีบทบาทและความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นแหล่งกำเนิดแห่งปัจจัยสี่ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดารงชีวิตของมนุษย์ แต่ที่ผ่านมาปรากฏว่ามนุษย์ได้กระทำต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ทั้งด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และด้วยความตั้งใจ การกระทำ ดังกล่าวนั้น เท่ากับว่ามนุษย์ได้สร้างเงื่อนไขในการทำลายตนเอง ด้วยผลแห่งการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมามนุษย์ประสบปัญหาและได้รับอันตรายจากผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหาอุทกภัย ปัญหาความแห้งแล้ง ที่เป็นผลมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อม และมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้นเป็นลาดับ หากไม่มีการศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง มนุษย์ก็จะไม่สามารถดารงอยู่ได้อย่างมั่นคงและปลอดภัยต่อไปได้

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการไว้ว่าในกระบวนการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกจิตสานึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขรู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเองมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง[1]

ปัจจุบันความรู้เรื่องสมองที่จะนำไปสู่การปฏิบัติทางการศึกษาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากทั้งวงการแพทย์และวงการศึกษา ทำให้ได้รับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ จากรัฐบาลที่จะให้นำข้อความรู้สำคัญๆ ทางสมองไปพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของเด็กไทย การตื่นตัวทางการศึกษาและทำให้เกิดการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในวงกว้าง คือ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบใช้สมองเป็นพื้นฐาน (Brain-Based Learning) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่สมองถูกออกแบบมา เพื่อใช้ในการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นทฤษฎีที่คิดค้นมาจากหลักการหลายๆ หลักการ และความรู้จากหลายๆ แขนง เพื่อที่จะหาแนวทางที่สามารถตอบคำถามพื้นฐานที่ว่า อะไรเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อสมองในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิด พัฒนาการ และการเรียนรู้ของสมอง คือการนำองค์ความรู้เรื่องสมองและธรรมชาติการเรียนรู้ของสมองมาใช้ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างประสบการณ์ ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมและกระบวนการอื่นๆ ร่วมกับสื่อเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ทำให้เด็กสนใจ เข้าใจ เรียนรู้ และรับไว้ในความทรงจำระยะยาว ทั้งยังสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เป็นการสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ของมนุษย์

สภาพแวดล้อมทางการเรียน

สภาพแวดล้อมทางการเรียน (Learning Environment) ว่าหมายถึง สภาวะใด ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรม (Concrete Environmental) หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้แก่ สภาพต่าง ๆ ที่มนุษย์ทำขึ้น เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุ อุปกรณ์ หรือสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ อันได้แก่ ต้นไม้ พืช ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) หรือสภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยา (Psychological Environmental) ได้แก่ ระบบคุณค่าที่ยึดถือซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ของวัฒนธรรม ของกลุ่มสังคมข่าวสาร ความรู้ ความคิด ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและเจตคติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของ ตัวเองหรือคนอื่นก็ตาม

สภาพแวดล้อมในการเรียนไว้ว่า สภาพแวดล้อมในการเรียนทางด้านกายภาพซึ่งประกอบด้วยแสงสว่าง สี เสียง บริเวณที่ว่าง เฟอร์นิเจอร์ และลักษณะของสถานที่ที่ใช้เรียนรู้ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็น

[1] กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542** (และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 , 2545), หน้า 10-11

นามธรรม หรือสภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยาก็คือบรรยากาศของชั้นเรียน[2] ถ้าพิจารณาให้แคบลงในระดับห้องเรียนแล้ว สภาพแวดล้อมทางด้านจิตวิทยา ก็คือบรรยากาศของชั้นเรียนซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มของสังคมที่มีอิทธิพลต่อสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้นั่นเอง[3]สิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาประชากรของโลกให้มีความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งหมดและปัญหาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้มีความรู้เจตคติแรงจูงใจการปฏิบัติและทักษะในการปฏิบัติงานเฉพาะบุคคลหรือเป็นกลุ่ม เพื่อปูองกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม[4]

สภาพแวดล้อม หมายถึง สรรพสิ่ง ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ และกิจกรรมทั้งหลายที่อยู่รอบมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตาม ธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น[5] สภาพแวดล้อมในสถานศึกษา หมายถึงบรรยากาศหรือสภาพการณ์ต่างๆ ในสถานศึกษาที่เป็นวัตถุ สิ่งของ หรือตัวบุคคล ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการของนักเรียนทุกๆ ด้าน[6]

การจัดสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวสมาชิกในโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีผลทำให้เกิดความโน้มเอียงไปกับสภาพแวดล้อมนั้น เกิดความรู้สึกและทัศนคติต่อโรงเรียนทั้งทางบอกและทางลบ ความรู้สึกในทางบวกจะทาให้เกิดความประทับใจ อบอุ่นใจ พอใจ ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของตลอดจนมีความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามาอยู่ร่วมเป็นสมาชิก ส่วนทางลบนั้นทาให้รู้สึกเบื่อหน่าย หมางเมิน เกิดความเฉยเมย ปราศจากความเป็นเจ้าของ สิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นกระบวนการศึกษาที่เน้นความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมปัจจัยทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์ เพื่อสร้างเจตคติ พฤติกรรมและค่านิยม ในอันที่จะรักษาหรือพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตของตนเองและของมนุษย์โดยส่วนรวม[7]

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา หมายถึง สภาพการณ์ของสิ่งต่างๆ ที่อยู่หรือเกิดขึ้นในสถานศึกษา ทั้งที่เป็นวัตถุ สิ่งของ ตัวบุคคล วิธีการ หรือกระบวนการต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในสถานศึกษาและส่งผลต่อพัฒนาการของนักเรียนทั้งในด้านบวกและด้านลบ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้

---

[2]Mcvey, G. F., **Learning environment in the international encyclopedia of educational teaching,** (Oxford: Pergaman Press, 1996), p. 124.

[3]Wallbery, H. J., **Psychological environment in the international encyclopediateaching and teacher education**, (Oxford: Pergaman Press, 1987), pp. 533.

[4] Stapp, B.W., & Dorothy, **A.C., Environmental Education Activities Manual**, (Michigan :Thomson Sohre Inc. (1981), p. 1.

[5] สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาแห่งชาติ,**พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พริกหวานการพิมพ์, 2545), หน้า 235.

[6] มยุรี สิงห์โทราช, **ความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพแห่งตนและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนตามความรับรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี ที่ 6 สังกัดสานักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่**, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2540) , หน้า 20.

[7] อนันต์ นามทองต้น, บรรยากาศในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ คอนสาร จังหวัดชัยภูมิ, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2534), หน้า 7.

(Learning Environment) มีความหมายว่า สิ่งต่าง ๆ สภาวะแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่งผลต่อผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบ และมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น ห้องเรียนที่ถูกสุขลักษณะ มีแสงสว่างพอเพียง สะอาด สงบ อากาศถ่ายเท มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพเหมาะสมและสนับสนุนการเรียนรู้ มีบรรยากาศในการเรียนที่ดี ก็จะส่งผลทางบวกต่อผู้เรียน ทาให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการเรียน หากบรรยากาศเต็มไปด้วยความสกปรกรกรุงรัง สกปรก เต็มไปด้วยข้าวของที่ไม่เป็นระเบียบ ก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทาให้บรรยากาศในการเรียนเต็มไปด้วยความเคร่ง เครียด ผู้สอนก็จะรู้สึกท้อถอย ไม่เป็นผลดีต่อการเรียนการสอน

ความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางการเรียน

สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม (Abstract Environment) ได้แก่ ระบบบุคคลที่มีคุณค่าที่ควรยึดถือ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมของกลุ่มสังคม ข่าวสารความรู้ความคิด ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและทัศนคติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของตนเองหรือคนอื่นก็ตาม สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรมนี้อาจกล่าวโดยสรุปว่า สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม ก็คือสภาพทางเศรษฐกิจสังคม การเมืองและวัฒนธรรมนั่นเอง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเรียนการสอนอย่างยิ่งโดยเฉพาะทางด้านสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยสาเหตุที่การเรียนการสอนในชั้นจะเป็นรูปแบบกลุ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางกายภาพก็เป็นสิ่งสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยเอื้อความสะดวกนานาประการให้ผู้เรียนและผู้สอนได้บรรลุสัมฤทธิ์ผลได้เร็วยิ่งขึ้น[8] สมองของมนุษย์จะมีความสมบูรณ์ที่สุดเมื่ออายุ 17–18 ปี และมีแนวโน้มจะขยายเวลาออกไปอีกถ้าสมองได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะถ้าเป็นบุคคลที่ได้เรียนรู้ในโรงเรียนหรือได้รับการศึกษาสูงๆ ขึ้น จะทำให้ I.Q เพิ่มขึ้น จากผลการศึกษาดังกล่าวนี้ ทำให้นักการศึกษาต้องมาให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับการตระเตรียมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความอยากรู้อยากเห็นและการค้นพบของนักเรียน สภาวะเช่นนี้จะทำให้การเจริญทางสมองดำเนินอยู่ต่อไป[9]

สุภัทรา ปิณฑะแพทย์ ได้เรียบเรียงเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 3 ประการ[10] คือ

1) สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในการสร้างและพัฒนาอารมณ์ บุคลิกภาพ ความเชื่อ เจตคติ

---

[8] มาริสา ธรรมะ, ความพึงพอใจของนิสิตต่อสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสารสนเทศสระแก้ว, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต,** มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545), หน้า 8.

[9] เฉลิม พรหมคุณาภรณ์, สภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเขตการ ศึกษาที่ 12 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, 2539), หน้า 43-44.

[10] สุภัทรา ปิณฑะแพทย์, **จิตวิทยาทั่วไป แนวคิดและทฤษฎีขั้นมูลฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2534), หน้า 30-32.

2) สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา สถานศึกษาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเพราะเป็นสถาบันที่อบรมสั่งสอนและให้ความรู้เพื่อการดำรงชีวิต

3) สภาพแวดล้อมในสังคมและชุมชน ได้แก่ กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน ศาสนาและลัทธิ ความเชื่อ ซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมความเชื่อถือ

กล่าวโดยสรุป สภาพแวดล้อมทางการเรียน เป็นเรื่องสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากด้านสิ่งแวดล้อมนามธรรมส่งผลต่อการเรียนและสมองได้รับการกระตุ้นทำให้สมองมีการพัฒนาทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพขึ้น หลักทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาที่มีการศึกษาถึงเรื่องพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมให้ทราบว่านอกเหนือจากลักษณะต่างๆ ที่คนได้รับการถ่ายทอดมาทางพันธุกรรมทำให้คนแตกต่างกัน แล้วยังมีอิทธิพลอื่นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู การคบเพื่อน การสังคม การศึกษา การสมาคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ดินฟ้าอากาศ ที่อยู่อาศัย อาหาร น้ำ สื่อมวลชน โรคภัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุ ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้พฤติกรรมของคนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือไม่ดี

อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางการเรียน

สภาพแวดล้อมทางการเรียน มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สภาพแวดล้อมทางการเรียน มีผลกระทบโดยตรง และมีผลสนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียน ผลกระทบโดยตรง สภาพแวดล้อมมีผลกระทบโดยตรงต่อการกระทำกิจกรรของผู้เรียน คือช่วยอำนวยความสะดวก หรือขัดขวางการกระทำของผู้เรียน การจัดเฟอร์นิเจอร์ และเครื่องมือบางอย่าง อาจเหมาะกับผู้เรียนกลุ่มใหญ่ แต่ไม่เหมาะกับกลุ่มเล็ก ผลกระทบด้านสนับสนุนผู้เรียนส่งผลในด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือช่วยทาให้ เกิดการตื่นตัวในการเรียนและสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีที่สอดคล้องตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล และลักษณะของกิจกรรมอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการเรียน การสอนในชั้นเรียน แบ่งออกได้ 7 ประเภท[11] คือ

1. อิทธิพลทางด้านเทคโนโลยี (Technological Influences) ในปัจจุบันอัตราการเพิ่มของประชากร ดูเหมือนจะเป็นปัญหาในเกือบทุกเรื่อง แม้แต่ในวงการศึกษา การเพิ่มจานวนนักเรียนในขณะที่ขนาดของอาคารสถานที่และจำนวนครูเท่าเดิม ก็เป็นภาระอย่างยิ่งแก่โรงเรียน จึงทำให้ครูแสวงหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องการเรียนการสอน การจัดดำเนินการในชั้นเรียนโดยนำเอาเทคโนโลยี เข้ามาใช้ อิทธิพลของเทคโนโลยีบางประการจะแผ่ครอบคลุมเข้าไปจนยากที่ครูจะรู้สึกได้ อิทธิพลเหล่านี้ทาให้ครูสั่งสมเจตคติ ความรู้สึกนึกคิดและใช้เป็นแนวทางในการจัดชั้นเรียน ในช่วง 2 ศตวรรษที่ผ่านมานั้นจะเห็นได้ว่าความเคลื่อนไหวทางด้านเทคโนโลยีกาลังเฟื่องฟูมาก คนส่วนใหญ่จึงได้มีความพยายาม ที่จะดำเนินชีวิตที่ดีกว่าเดิม รวมถึงมีความคิดว่าเทคโนโลยีจะช่วยให้การดำเนินการต่างๆ ดีขึ้น โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรม ส่วนในด้านครูนั้นเริ่มมองเห็นว่าการศึกษาไม่มีผลิตผลออกมาชัดเจนเหมือนอุตสาหกรรม การเรียน การสอนจึงเพียงแค่ให้นักเรียนเลื่อนชั้นเท่านั้น แต่ที่จริงการเรียนการสอนในชั้นเรียน มีความหมายมากกว่าการเลื่อน

[11] Savage, A., **A Comparison between the ethics of justice and the ethics of care**." Journal of Advanced Nursing. 32; 2000, pp. 113-118.

ชั้น หรือสอบได้ ดังนั้นนักการศึกษาจึงมองไปว่าปัญหานี้น่าจะต้องแก้ไขโดยการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ ในการจัดการเรียนการสอนในหลาย ๆ รูปแบบมากขึ้น รูปแบบแรก คือ วิธีการเยียวยา เน้นที่การวินิจฉัยปัญหาดาเนินการ เพื่อแก้ปัญหาและประเมินผลที่ได้ วิธีนี้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาจะพยายามช่วยครูที่มีปัญหาในเรื่องการเรียนการสอน พบว่าวิธีการนี้ไม่ค่อยจะได้ผลเท่าใดนัก เพราะการที่จะเทียบโรงเรียนให้เหมือนกับโรงพยาบาลนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก อีกประการหนึ่งคือการฝึกหัดครูให้พยายามมองปัญหาต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยากอีกเช่นกัน รูปแบบที่สอง คือการใช้ยุทธวิธีที่อาศัยการวิจัยอย่างมีระบบ เพื่อดาเนินการเกี่ยวกับปัญหา ทางด้านพฤติกรรมของนักเรียน วิธีการนี้เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าของนักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา และนัก จิตวิเคราะห์ ซึ่งเพ่งความสนใจมาที่ “พฤติกรรม” ครูจะได้รับการฝึกฝนอบรมให้รู้จักการใช้การเสริมแรงและการดำเนินการตามกรณีพฤติกรรมที่เหมาะสมของนักเรียนจะต้องได้รับการเสริม ในขณะเดียวกันพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาจะถูกกระตุ้นให้ปรับปรุงโดยวิธีการที่ใช้เครื่องเสริมแรงเช่นเดียวกัน ในรูปแบบนี้พบว่านักเรียนได้มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่น่าพอใจ และลดปัญหาในห้องเรียน รูปแบบที่สาม ได้แก่ การใช้เครื่องมือเพื่อประหยัดเวลาและแรงงาน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่ คอมพิวเตอร์และโทรทัศน์ การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนช่วยให้การเรียนเป็นรายบุคคลบรรลุวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น การเรียนเป็นรายบุคคล หรือการเรียนด้วยตนเองจะลดความคับข้องใจของผู้เรียนในเรื่องเวลาในการเรียนหรือการแข่งขันกับผู้อื่น ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความสามารถของตนเอง ขณะเดียวกันครูก็จะมีเวลาว่างมากพอที่จะให้ความสนใจและเอาใจใส่นักเรียนแต่ละคนมากขึ้น นอกจากนี้คอมพิวเตอร์ยังใช้ช่วยในการคิดคะแนน การเก็บระเบียนต่าง ๆ ตลอดจนการให้คะแนนด้วย ซึ่งก็จะช่วยลดภาระของครูในด้านธุรการ

อย่างไรก็ตามเนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือที่มีราคาแพงดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่เข้มแข็งด้วย สำหรับโทรทัศน์นั้นสามารถนามาใช้ในห้องเรียนได้ แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลแค่ไหน นักเรียนจากจุดต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้นสามารถนามาใช้ในห้องเรียนได้ สามารถเรียนกับโทรทัศน์ที่มาจากแหล่งเดียวกันได้ นอกจากนี้ยังได้มีการใช้สื่อการสอนอื่น ๆ เข้ามาช่วยในการเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้น รูปแบบสุดท้าย ได้แก่การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพ ทั้งสถาปนิก ผู้ออกแบบห้องเรียนและโรงเรียน ได้ให้ความสนใจและปรับปรุงแบบอาคารสถานที่เพื่ออานวยความสะดวกแก่ผู้สอน และผู้เรียน ในอันที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ยังได้พยายามออกแบบ ให้นักเรียนมีความสบายใจ มีบรรยากาศที่เอื้อแก่การศึกษาหาความรู้ การสร้างห้องเรียนอเนกประสงค์ ที่สามารถปรับเปลี่ยน เพื่อใช้ในการเรียนที่เป็นกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อยได้สะดวก ออกแบบทางเดิน ทางติดต่อระหว่างห้องเรียนให้มีการเคลื่อนย้ายสถานที่เรียนได้คล่องแคล่วและรวดเร็ว

2. อิทธิพลทางด้านกฎหมาย (Legal Influences) อิทธิพลทางด้านกฎหมาย มีแนวโน้มเข้ามามีบทบาทในโรงเรียนของประเทศอุตสาหกรรมมากกว่าแห่งอื่น ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น มักจะมีความพยายามที่จะให้อำนาจจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้มีความแตกต่างกันในเรื่องระเบียบหรือกฎข้อบังคับมากมายในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ส่วนในประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น อิทธิพลทางกฎหมายจะเข้ามามีบทบาทมาก เพื่อขจัดอิทธิพลของสมาคมผู้ปกครองที่มักจะก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่นักศึกษาในหลาย ๆ ด้าน สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา อิทธิพลของสมาคมผู้ปกครองที่เห็นได้ชัด ได้แก่กฎหมายว่าด้วยสิทธิของนักเรียน พระราชบัญญัติครู ข้อห้ามลงโทษนักเรียนทางด้านร่างกาย เช่น การ

เฉี่ยนตี หากทำเกินเลยก็เป็นความผิดกฎหมาย นอกจากนี้อิทธิพลทางด้านกฎหมายที่เป็นส่วนสำคัญในด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่การให้สิทธิและโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กเท่าเทียมกัน การจัดการศึกษาพิเศษแก่เด็กพิการ หรือเด็กผิดปกติ การจัดการศึกษาภาคบังคับ กฎหมายที่ระบุไว้ว่า บิดามารดาจะต้องส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาเมื่อมีอายุตามที่กฎหมาย กำหนดและจะต้องอยู่ในโรงเรียนหรือเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ หรือจนกว่าจะมีอายุระดับหนึ่งจึงจะให้ออกไปได้

3. อิทธิพลทางด้านการเมือง (Political Influences) การจัดการศึกษาเพื่อให้ได้คุณภาพนั้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ แต่สิ่งสำคัญที่จะช่วยเสริมให้ได้คุณภาพตามที่ต้องการหรือคาดหวังไว้นั้นก็คือจำนวนเงินงบประมาณ หากมีงบประมาณมากเพียงพอก็สามารถจัดหาครู หรืออาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถ สามารถจัดซื้ออุปกรณ์การสอนที่ดี ในจำนวนที่เพียงพอ และหากเป็นโรงเรียนเอกชนก็จะสามารถจ้างผู้บริหารที่มีความสามารถในการบริหาร จัดจ้างครู อาจารย์ดี ๆ และมีอาคารสถานที่อุปกรณ์การ สอนดี ๆ ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วจะพบว่า สถานศึกษาของรัฐบาลมักจะประสบปัญหาในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับงบประมาณอยู่เสมอและบางครั้งที่มักจะพบเสมอว่าจานวนของครู อาจารย์ที่มีอยู่น้อย จึงทำให้ครู อาจารย์ต้องทำงานหนัก จำนวนนักเรียนในชั้นต้องเพิ่มขึ้น ปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมชั้นเรียนที่มีนักเรียนจานวนมากนั้นจะทำให้ครูเสียเวลาไปมาก เวลาที่จะใช้ในเรื่องเนื้อหาบทเรียนก็น้อยลง ผลที่ตามมาก็คือการเรียนการสอนทำไม่ได้ เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะลดลงตามไปด้วย และรายได้ของครู หรืออาจารย์ในฐานะที่เป็นข้าราชการค่อนข้างน้อย ถ้าเปรียบเทียบกับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไปในปัจจุบัน ทำให้ครูอาจารย์มักมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจส่วนตัวแทนที่ครู อาจารย์จะอุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อการเรียนการสอน ครู อาจารย์กลับพยายามหารายได้เพิ่มเติมด้วยการออกไปสอนพิเศษหรือประกอบอาชีพอื่นๆ เสริม สิ่งเหล่านี้จะกระทบต่อผลการเรียนของนักเรียน นักศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นปัญหาด้านเศรษฐกิจจึงเป็นสภาพแวดล้อม อันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง

4. อิทธิพลทางด้านประชากร (Demographic Influences) การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วมีผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนอย่างมากเมื่อประชากรเพิ่มจานวนมากขึ้น จานวนเด็กที่อยู่ในวัยเรียนก็เพิ่มตาม ในขณะเดียวกันอาคารสถานที่เรียน ห้องเรียน รวมถึงครู อาจารย์ไม่สามารถเพิ่มตามอัตราที่ได้สัดส่วนกันได้ ดังนั้นครู อาจารย์จึงต้องรับภาระหนัก จานวนนักเรียนล้นชั้น อุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอ ปัญหาทางด้านความประพฤติของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันมีปัญหาอื่นแทรกซ้อนเมื่อมีปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสงครามทาให้เกิดการอพยพของประชากร มีการย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการอยู่รอดและเพื่อชีวิตที่ดีกว่า เช่นประชากรในส่วนภูมิภาคโยกย้ายถิ่นที่อยู่ มาทำกินในเมืองหลวง ทาให้เกิดความแออัดนักเรียน นักศึกษาในแต่ละโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษามักมาจากครอบครัวต่าง ๆ บางคนมาจากครอบครัวที่ถึงแม้จะมีทั้งบิดามารดา แต่บิดามารดาทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาอบรมดูแลลูก ผู้ที่จะต้องรับภาระก็คือครูผู้สอน และหากครูผู้สอนไม่มีทักษะในการปกครองชั้นเรียน ยิ่งจะทำให้เกิดปัญหาต่อไปไม่สิ้นสุด เด็กบางคนที่มีความประพฤติดี ตั้งใจเรียน อาจต้องพลอดเสียเวลากับการที่ครูต้องใช้เวลาอบรมควบคุมเด็กที่มีปัญหา ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอน ที่จำต้องปะทะกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมเช่นนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางปรับปรุงแก้ไข เช่น ครูผู้สอนจะต้องมีความสามารถและมีความชำนาญเพียง

พอที่จะควบคุม ดูแล บรมสั่งสอนนักเรียนที่มาจากหลายกลุ่ม ทางโรงเรียนจะต้องมีอุปกรณ์การเรียนการสอนเพียงพอ มีบุคลากรพิเศษที่จะคอยช่วยแก้ปัญหา เช่น มีผู้แนะแนว เป็นต้น

5. อิทธิพลทางด้านนิเวศวิทยา (Ecological Influences) อิทธิพลทางด้านนิเวศวิทยา หรือสิ่งแวดล้อมนั้น ครอบคลุมไปถึงสภาพและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับห้องเรียน เช่นองค์การต่าง ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนที่มีส่วนช่วยเหลือโรงเรียน รวมทั้งหน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์ องค์การเกี่ยวกับเยาวชน องค์การต่างๆ เหล่านี้ จะเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาหรือควบคุมปัญหาความประพฤติของเด็กมาก ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีก็คือจะช่วยแก้ปัญหาเด็ก ผลเสียก็คือ จะทำให้ ครูปล่อยวางในหน้าที่นี้ เพราะเห็นว่ามีหน่วยงานหรือองค์การอื่นเข้ามาทำหน้าที่แล้ว นอกจากนี้การที่หน่วยงานอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวกับชั้นเรียนมาก ๆ ก็มักจะทาให้ครูต้องให้ความสนใจในหน่วยงานนั้น ๆ เสียเวลาไปกับเรื่องที่ไม่ใช่งานทางด้านวิชาการมากไป

6. อิทธิพลด้านวัฒนธรรม (Culture Influences) วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากในแต่ละห้องเรียน ครูและนักเรียนต่างก็นาเอา คุณลักษณะต่าง ๆ ติดตัวมา เช่น ปทัสฐาน ค่านิยม ความเชื่อทางสังคม และประสบการณ์เก่า ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นวัฒนธรรมของแต่ละคนที่แต่ละคนสังกัดอยู่ ในต่างประเทศวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อการเรียนการสอนมาก โดยเฉพาะในประเทศที่มีประชากรต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ครูชาวผิวขาวอาจตีพฤติกรรมของเด็กผิวดำผิด ๆ หรือเด็กผิวดำ ถูกกีดกันไม่ให้เสมอภาคกับเด็กผิวขาวโดยที่ครูไม่ได้ตั้งใจ นอกจากนี้ก็ยังมีเด็กที่มาจากครอบครัวที่อพยพย้ายถิ่นที่อยู่ อาจได้รับการถูกเหยียดหยาม สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาในเรื่องการจัดการเรียนการสอนมาก อีกสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลก็คือ ความเชื่อของครู ครูบางคนเชื่อในธรรมชาติของมนุษย์ว่า คนมีความรับผิดชอบทุกคน ครูก็ปฏิบัติต่อนักเรียนโดยให้นักเรียนเป็นอิสระในด้านความคิดและการกระทำ แต่ถ้าครูมีความเชื่อว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ มีความเกียจคร้านเป็นนิสัย จะทำสิ่งใดจะต้องได้รับคาสั่งจึงจะทำ ดังนี้ครูก็จะปฏิบัติต่อนักเรียนเหมือนเป็นผู้บังคับบัญชา ออกคาสั่งนักเรียน ถ้านักเรียนขัดขืนไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษ ความเชื่อของครูซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม จึงมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป คือช่วยทาให้ เกิดการตื่นตัวในการเรียน และสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีที่สอดคล้องตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล และลักษณะของกิจกรรม อิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการเรียน การสอนในชั้นเรียน

สภาพแวดล้อมทางการเรียน มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สภาพแวดล้อมทางการเรียน มีผลกระทบโดยตรง และมีผลสนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียน ผลกระทบโดยตรง สภาพแวดล้อมมีผลกระทบโดยตรงต่อการกระทำกิจกรรของผู้เรียน

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ และสภาพแวดล้อมทางด้านสังคม

1. สภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ สื่ออุปกรณ์การสอนต่างๆ รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติได้แก่ ต้นไม้ พืช ภูมิอากาศ ภูมิ

ประเทศ เป็นต้น สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพ จะส่งผลต่อการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

1.1 สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ประกอบด้วยห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ แสงสว่าง สี เสียงอุณหภูมิเหล่านี้ เป็นต้น

1.1.1 ห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ ห้อง พื้นห้อง ผนัง ประตู หน้าต่าง ขนาดและพื้นที่ว่างภายในห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดา อุปกรณ์ตกแต่งห้องเรียน เช่น แจกันดอกไม้ ภาพวาด เป็นต้น

1.1.2 แสงสว่าง ได้แก่แสงธรรมชาติจากดวงอาทิตย์ และแสงประดิษฐ์ ซึ่งเป็นแสงจากหลอดไฟประดิษฐ์

1.1.3 เสียง ได้แก่ เสียงบรรยายของผู้สอน เสียงการสนทนาระหว่างผู้สอนและผู้เรียนหรือผู้เรียนกับผู้เรียน เสียงจากเครื่องขยายเสียง เหล่านี้จะต้องมีระดับความดังที่พอเหมาะ

1.1.4 อุณหภูมิ ได้แก่ ระดับความชื้นของอากาศ การถ่ายเทของอากาศ การระบายอากาศโดยธรรมชาติและการ ระบายอากาศจากอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ได้แก่พัดลม เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น

1.2 สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ได้แก่ แหล่งความรู้ต่างๆ เช่น แหล่งวิทยบริการ ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง โรงฝึกงาน ห้องสมุด ศูนย์วัฒนธรรม ต่างๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับ การเรียน และการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากในห้องเรียน

2. สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ ได้แก่สภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกจิตใจ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน แบ่งออกเป็นองค์ประกอบ สำคัญใหญ่ ๆ 2 องค์ประกอบคือ

2.1 องค์ประกอบด้านนักเรียน ได้แก่บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียน ระดับสติปัญญา

2.1.1 บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียน จะมีความสัมพันธ์และอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียนที่สำคัญ ได้แก่การร่วมกิจกรรม การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ การสมาคม ภายในกลุ่ม ความมีระเบียบในการทำงาน ความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น

2.1.2 ระดับสติปัญญา ระดับสติปัญญาของนักเรียนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเลือกเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาของนักเรียนด้วย

2.1.3 สถานภาพทางครอบครัว จากงานวิจัยพบว่า พื้นฐานทางครอบครัวจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพบว่าอาชีพและรายได้ของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน อีกทั้งการเอาใจใส่ของผู้ปกครองจะส่งผลทางตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้นการจัดการศึกษาก็ควรคำนึงถึงในส่วนนี้ด้วย หากพบว่านักเรียนมาจากสภาพครอบครัวอย่างไรแล้ว ก็จะได้จัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้มีความเหมาะสม เช่น การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวที่ยากจน เพื่อที่นักเรียนจะได้มีกาลังใจในการที่จะศึกษาค้นคว้าเล่าเรียนตามที่ใฝ่ฝันไว้ได้มากยิ่งขึ้น

2.2 องค์ประกอบด้านผู้สอน ประกอบด้วยบุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูผู้สอน ความรู้และประสบการณ์

2.2.1 บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูผู้สอน บุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สอนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน จากงานวิจัยพบว่า บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูที่นักเรียนต้องการนั้น ได้แก่ อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ดุด่าหรือลงโทษนักเรียนโดยไม่มีเหตุผล พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่หยาบคาย ไม่ดื่มสุรา ยาเสพย์ติด และเล่นการพนัน

2.2.2 ความรู้และประสบการณ์ มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทั้งนี้จากงานวิจัยพบว่า วุฒิครูมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กล่าวคือ นักเรียนที่เรียนกับครูที่มีวุฒิสูง จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สูงกว่านักเรียนที่เรียนจากครูที่มีวุฒิต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากครูที่มีวุฒิสูงกว่า ย่อมจะผ่านกระบวนการและเทคนิควิธีการสอน และวิชาการมากกว่าครูที่มีวุฒิต่ำและยิ่งถ้าหากว่าได้สอนตรงหรือสอดคล้องกับสาขาที่ได้เรียนมาด้วยแล้วจะทำให้ผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

2.2.3 เทคนิคการสอน การสอนของครูเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การดำเนินการสอนและการประเมินผล จากงานวิจัยพบว่า การวางแผนการสอนเป็นตังแปรสำคัญที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หากครูผู้สอนมีการวางแผน การสอนที่ดี จะทำให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และทาให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น

3. สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม ได้แก่สภาพแวดล้อมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง นักเรียนกับนักเรียนด้วยกัน นักเรียนกับครูผู้สอน รวมถึงกฎ ระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ของโรงเรียน องค์ประกอบของ สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านสังคม เช่น

3.1 การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน จากงานวิจัยพบว่า บรรยากาศในชั้นเรียนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3.2 การสร้างแรงจูงใจ หากนักเรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียน จะทำให้ผลการเรียนดีขึ้น แรงจูงใจจะมีทั้งภายนอกและภายใน สำหรับแรงจูงใจภายนอกนั้นผู้สอนสามารถกระตุ้นเพื่อให้นักเรียนสามารถ แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ต้องการได้

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ความสำเร็จด้านวิชาการและพฤติกรรมของนักเรียนมีผลมาจากความสัมพันธ์ที่มีระหว่างครูและนักเรียน กล่าวคือคุณภาพของความสัมพันธ์และการให้ความสนับสนุน ร่วมมือกันส่วนบุคคล ในชั้นเรียน มีผลต่อระดับความต้องการของนักเรียนแต่ละคน เนื่องมาจนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการทากิจกรรมด้านการเรียน

กล่าวโดยสรุป สภาพแวดล้อมทางการเรียน จะมีผลต่อการจัดการเรียน การสอน ตลอดจนส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมาก ในการจัดการเรียน การสอนจึงควรต้องตระหนักถึงการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาอย่าง รอบคอบและจริงจังจึงจะบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง จากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางการเรียนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางการเรียน มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน หรือสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนและที่ใกล้ตัว

ผู้เรียนมากก็คือ สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนยิ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมาก ดังนั้นสภาพแวดล้อมทางการเรียนจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่ควรเพิกเฉยละเลย เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละคน แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้นเป็นที่สังเกตว่าสภาพแวดล้อมทางการเรียนต่าง ๆ ดังกล่าว ไม่ค่อยได้รับความเอาใจใส่เท่าใดนัก ส่วนใหญ่จะมองข้ามไปจนเกิดผลเสียต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นถ้าครูและผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางการเรียน ทาความเข้าใจและจัด สภาพแวดล้อมทางการเรียนให้เอื้ออานวยต่อการเรียนการสอนของผู้เรียน ก็จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดียิ่งขึ้น

สภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้

สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและไม่ใช่กายภาพในสถานศึกษา และในห้องเรียน ซึ่งหมายรวมถึงเงื่อนไข สถานการณ์ หรือสภาพการที่มีผลต่อการเรียนรู้ แหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เอื้อต่อการสนับสนุนการเรียนรู้ และการนาวิทยาการไปใช้ในการเรียนการสอน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนที่ได้รับการยอมรับ รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา การสร้างสรรค์และการเรียนอย่างลึกซึ้ง การสร้างนิสัยในการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยผ่านกระบวนการสอนและพัฒนา การเรียนรู้มากขึ้น

การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) มีความหมายว่า สิ่งต่างๆ สภาวะแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่งผลต่อผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบ และมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่นห้องเรียนที่ถูกสุขลักษณะ มีแสงสว่างพอเพียง สะอาด สงบ อากาศถ่ายเท มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพเหมาะสมและสนับสนุนการเรียนรู้ มีบรรยากาศในการเรียนที่ดี ก็จะส่งผลทางบวกต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข มีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการเรียน หากบรรยากาศเต็มไปด้วยความสกปรก เต็มไปด้วยข้าวของที่ไม่เป็นระเบียบ ก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทาให้บรรยากาศในการเรียนเต็มไปด้วยความเคร่ง เครียด ผู้สอนก็จะรู้สึกท้อถอย ไม่เป็นผลดีต่อการเรียนการสอน ในขณะเดียวกันความสำคัญของสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีหลายประการ ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่นห้องเรียนมีความสะดวกสบาย มีอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนครบถ้วน ทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน ผู้สอนก็มีความสุขในการสอน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้การเรียนการสอนดาเนินไปด้วยความราบรื่น สะดวก รวดเร็ว ตามแผนที่วางไว้

2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนการเรียนรู้หลายด้านเช่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจเป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนให้มีความสนใจและเกิดแรงจูงใจในการเรียนเปลี่ยน เจตคติไปในทางที่ดี มีความพึงพอใจในการเรียนช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนก็คือความรู้สึกที่เกิดจากตัวผู้เรียน ความรู้สึกพึงพอใจ สนใจ อยากเรียน อยากรู้ซึ่งจะเป็น ตัวการนาไปสู่การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด ดังนั้นถ้าผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกายภาพ จิตภาพ และทางด้านสังคมภาพแล้ว จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกดังกล่าวได้

3. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนประสบการณ์การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ตามปกติแล้วการรับรู้และการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ปะทะ สัมพันธ์กับสิ่งภายนอกที่มากระตุ้นประสาทสัมผัสของผู้เรียน การปะทะสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ เป็นการสร้างประสบการณ์ ดังนั้นถ้าเราต้องการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีก็ต้องจัด ให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีก่อนแล้วสภาพแวดล้อมต่างๆ เหล่านั้นจะเป็นตัวกำหนดประสบการณ์ของผู้เรียนภายหลัง

4. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาประการหนึ่งก็คือมุ่งให้ผู้เรียนมี บุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกายวาจาและใจตามแบบอย่างที่สังคมยอมรับกล่าวคือมีคุณธรรม และจริยธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี มีการประพฤติปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี การที่จะหล่อหลอมพฤติกรรม หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั้นต้อง ใช้เวลาและอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จึงจะสามารถกล่อมเกลาผู้เรียนได้ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยปรับหรือโน้มน้าว พฤติกรรมของผู้เรียน โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นมิตร มีความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ตัดสินปัญหาด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้จะค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน สะสมทีละน้อยจนในที่สุดก็จะแสดงออกในลักษณะของบุคลิกภาพรูปแบบในการรับรู้ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ของผู้เรียน

5. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีส่วนช่วยในการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นตัวกำหนดอาณาเขตของการเรียน ทำให้มีบรรยากาศที่แตกต่างไปจากกิจกรรมอื่น ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะของสภาพแวดล้อมในสถานเริงรมย์ ผู้เรียนเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่จัดไว้อย่างเหมาะสม ก็จะรู้จักสารวมอยู่ในระเบียบวินัยมากขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีการจัดโต๊ะ เก้าอี้ของนักเรียนอย่างมีวัตถุประสงค์จะช่วยให้การควบคุมชั้นเรียนมีระบบระเบียบและง่ายสำหรับผู้สอนมากขึ้น

6. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นแหล่งทรัพยากรทางการเรียน การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง หลายแหล่งเห็นความสำคัญของมุมวิชาการ ศูนย์วิชาการ มุมสื่อการเรียนการสอน ทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน สามารถใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลาที่ต้องการ เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลางได้อย่างดี นอกจากนี้แหล่งทรัพยากรการเรียนจะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัว ผู้เรียนตลอดจนเป็นการสร้างนิสัยให้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ไม่ยึดติดอยู่เฉพาะความรู้ที่ได้จากผู้สอน

7. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสริมสร้างบรรยากาศในการเรียน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะทำให้บรรยากาศในการเรียนเอื้อต่อการเรียนการ สอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสะดวกสบาย สงบ ปราศจากสิ่งรบกวน จะช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการให้เกิดขึ้นทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่ จะศึกษาหาความรู้หรือทากิจกรรมการเรียนต่างๆ อย่างตั้งใจและมีสมาธิ ยิ่งถ้าผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้นซึ่งจัดว่าเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้าน จิตภาพมีบุคลิกลักษณะที่อบอุ่น เป็นมิตร ก็จะยิ่งทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์มากยิ่งขึ้น

8. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน การจัดสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเคลื่อนไหวโยกย้าย ทำให้ผู้สอนไปถึงตัวผู้เรียนได้สะดวก ตำแหน่งของผู้สอนไม่จาเป็นต้องอยู่หน้าชั้นเสมอไป ผู้สอนอาจนั่งอยู่ท่ามกลางผู้เรียนเพื่อให้คำปรึกษา แนะแนวทางสภาพแวดล้อมเช่นนี้ช่วยให้ผู้สอนมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้น ทำให้ได้รู้จักอุปนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ดี ส่วนผู้เรียนจะลดความกลัว และมีความกล้ามากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น มีเจตคติที่ดีต่อผู้สอน

9. สภาพ แวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะช่วยลดความเมื่อยล้า หรือความอ่อนเพลีย ทางด้านสรีระของผู้เรียนเช่นการจัดโต๊ะเก้าอี้ที่มีขนาดพอเหมาะกับร่างกาย ของผู้เรียนช่วยให้การนั่งสบายสามรถนั่งได้นาน ๆ โดยไม่ปวดหลัง การให้แสงสว่างในห้องเรียนที่เหมาะ จะช่วยให้ผู้เรียนคลายความเมื่อยล้าของสายตา นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาด้วย

กล่าวโดยสรุป มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้ศึกษา หรือตัวของผู้เรียนเองว่า จะมีความสนใจ เอาใจใส่ ขยันที่จะทาการศึกษามากน้อยแค่ไหน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น บรรยากาศ ความพร้อมของสถานที่ และสื่อการสอน ตัวของผู้สอน เป็นตัน ปัจจัย 2 อย่างนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างมาก ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมาแล้วจึงเป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นมาได้ และทั้งผู้สอน และผู้เรียนต้องร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อให้การเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพมาก ที่สุด

บทสรุป

ในการจัดการศึกษาของไทยที่ทำกันมาโดยตลอดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อม คือการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงปัญหาและความต้องการของผู้เรียน และจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนที่สำคัญซึ่งจัดให้ครูผู้เรียน และสภาพแวดล้อมทางการเรียนมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม การปฏิรูปการศึกษาของไทยในปัจจุบันนี้นับได้ว่าเป็นการปฏิรูปครั้งสำคัญที่ยิ่งใหญ่ของประเทศไทยเท่าที่เคยมีมา ซึ่งได้เกิดขึ้นจากเจตนารมณ์ของทุกฝ่ายในสังคมโดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 ที่ได้กล่าวถึงเรื่องของการจัดการศึกษาว่าต้อง ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ดังนั้นในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ครูจึงไม่ใช่ผู้สอนหรือผู้บอกความรู้เพียงอย่างเดียว ครูจะต้องมีบทบาทในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกระบวนการเรียนรู้ความเกี่ยวข้องของระบบการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิด การเรียนรู้สู่พัฒนาการของเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานทักษะในการปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดที่จะสามารถนำไปสู่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันในอนาคตและส่งผลในภาพรวมของประเทศ สภาพแวดล้อมในห้องเรียน การจัดการเรียนการสอนผู้สอนจะต้องเป็นผู้จัดกระบวนการและสร้างบรรยากาศในโรงเรียนการสอนให้เหมาะสมกับรายวิชาที่สอนเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนรวมไปถึงการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้กระบวนการสอนนั้นเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ผู้สอนจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีได้ทั้งด้านความรู้ความสามารถและบุคลิกลักษณะเพราะผู้สอนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้นักเรียน ประพฤติปฏิบัติตามการสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ครูอาจารย์ผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างมากในการเสริมสร้างให้

ผู้เรียนมีคุณภาพและประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับการใช้เทคนิคในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนรู้เนื้อหาและกระบวนการคิด ดังนั้น เปลี่ยนความคิดจากครูเป็นผู้สอน (teacher - tcaching) มาเป็นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ (leaner - learning) ครูต้องมีความสามารถในการออกแบบระบบการเรียนการสอนที่เน้นมาตรฐานผลการเรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นชาติไทย วัฒนธรรม คุณธรรมและมาตรฐานความรู้ความเข้าใจในเรื่องของท้องถิ่น ระบบการเรียนการสอนจะครอบคลุมถึงการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดเนื้อหาสาระ การกำหนดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้สื่อการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลการเรียนรู้ในแนวทางของการรับประกันผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกคนเต็มศักยภาพ ครู ผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความสามารถ

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 , 2545.

เฉลิม พรหมคุณาภรณ์. “สภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเขตการ ศึกษาที่ 12 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, 2539.

มยุรี สิงห์โทราช. “ความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพแห่งตนและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนตามความรับรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี ที่ 6 สังกัดสานักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2540.

มาริสา ธรรมะ, “ความพึงพอใจของนิสิตต่อสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสารสนเทศสระแก้ว”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พริกหวานการพิมพ์, 2545.

สุภัทรา ปิณฑะแพทย์, **จิตวิทยาทั่วไป แนวคิดและทฤษฎีขั้นมูลฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2534.

อนันต์ นามทองต้น. “บรรยากาศในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ คอนสาร จังหวัดชัยภูมิ”. **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2534.

Mcvey, G. F.. **Learning environment in the international encyclopedia of educational teaching.** Oxford: Pergaman Press, 1996.

Savage, A., **A Comparison between the ethics of justice and the ethics of care**.” Journal of Advanced Nursing. 32; 2000.

Stapp, B.W., & Dorothy. **A.C., Environmental Education Activities Manual**, (Michigan :Thomson Sohre Inc, 1981.

Wallbery, H. J.. **Psychological environment in the international encyclopediateaching and teacher education**. Oxford: Pergaman Press, 1987.

การจัดการปกครองของคณะสงฆ์ไทยในยุค ไทยแลนด์ 4.0
Governance of the Thai Buddhist Sangha in Thailand 4.0

พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์ (กิตฺตินาโม)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การปกครองคณะสงฆ์ไทยมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและมีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองในขณะนั้นโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและเอื้อประโยชน์ให้กับการปกครองของคณะสงฆ์ตามเหตุสมควรจึงทำให้ระบบราชการเกิดขึ้นในคณะสงฆ์มีสายการบังคับบัญชามีอำนาจลดหลั่นกันไปเป็นชั้นเป็นระดับจนถึงระดับเจ้าอาวาสในปัจจุบันรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์จัดให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์มีอำนาจหน้าที่บริหารงานกิจการคณะสงฆ์ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย สำหรับการจัดการปกครองพระสงฆ์ในปัจจุบัน ยุคไทยแลนด์ 4.0 นี้ บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม โดยนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจเขาไปประยุกต์ใช้ มีความรู้ความเข้าใจทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยใช้สื่อระบบอินเตอร์เน็ต เป็นกลุ่มเครือข่ายของคณะสงฆ์ ซึ่งระบบการสื่อสารนี้ทางคณะสงฆ์ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศหลักธรรม ส่วนด้านการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้ยึดมั่นตามหลักพระวินัยบัญญัติ กฎมหาเถรสมาคม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคณะสงฆ์เช่นเดิม

คำสำคัญ : การจัดการ, การปกครอง, คณะสงฆ์, ไทยแลนด์ 4.0

Abstract

The rule of the Thai Buddhist Sangha is evolving over time and regulating the rules to be consistent with changing world conditions and in accordance with the law of the country at that time. It must not break the Buddhist Sangha's rule. In addition, it must be beneficial to rule the Buddhist Sangha. In Sangha bureacarcy, there is a chain of command and power to divide level of trhe monks from young to senior. At present, the Thai Buddhist Sangha accepts the Sangha Supreme Council to be the supreme persons who govern them. It has an authority to administer the monastic affairs that does not conflict with the law and the Discipline of Buddhist Sangha. For the management in Thailand 4.0, the role of monks in Thai society is to participate in social assistance following the dharma economic principles so they must understand the changes of society. They can use the internet to create a network of Thai Buddhist Sangha. It will be the useful tool for

propagating of Buddhism. The current management of monks has adhered to the principles of discipline, the Rule of Sangha Supreme Council, Thai custom and the good traditions of Thai Buddhist Sangha.

Keywords: Management, Governance, Sangha, Thailand 4.0

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล ผู้ปกครองคณะสงฆ์สูงสุดคือ พระพุทธเจ้า เพราะเป็นผู้ประกาศพระศาสนาและวางกฎระเบียบต่างๆ ให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติ ในระยะต้นพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติพระวินัย เพราะพระสงฆ์ส่วนมากเป็นพระขีณาสพ (พระอรหันต์) ผู้ที่จะบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาก็บวชเข้ามาประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้ได้บรรลุธรรมชั้นสูงสุดคือพระนิพพานจริงๆ ต่อมาเมื่อมีผู้มีศรัทธาอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็จำต้องมีการปกครองสงฆ์บริษัท[1] เพราะความแตกต่างในการปฏิบัติของพระสงฆ์แต่ละพวกแต่ละหมู่ทำให้เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น พระเถระผู้เป็นเจ้าสำนักหรือหัวหน้าพระสงฆ์ก็ต้องดูแลปกครองโดยกันเองโดยใช้ "พระธรรมวินัย" มาเป็นแบบในการปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังในคราวก่อนที่พระองค์จะทรงปรินิพพานได้ตรัสกับคณะสงฆ์มีพระอานนท์เถระเป็นประธานว่า

"อานนท์พระธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้เมื่อเราล่วงลับไปแล้วพระธรรมวินัยนั่นแหละจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย"[2]

นี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงวาง "หลัก" ในการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้ธรรมวินัยเป็นหลักไม่ได้มอบอำนาจให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งสันนิษฐานว่า ถ้าเป็นการมอบอำนาจให้แก่ผู้ใดโดยเฉพาะแล้วอาจมีปัญหาในการปกครองได้ แม้ในสมัยพุทธกาลเองก็ยังมีเรื่องอย่างนี้มาแล้ว นั่นก็คือความพยายามที่จะแยกออกไปปกครองกันเองตามหมู่ตามคณะโดยพยายามที่จะตั้งกฎระเบียบใหม่ขึ้นมา เพื่อดูให้เคร่งครัดกว่าการปฏิบัติของภิกษุกลุ่มอื่นหรือแม้แต่เคร่งครัดกว่าการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าเอง เช่นกลุ่มของพระเทวทัตทูลขอว่า ภิกษุผู้ถือธุดงค์คืออยู่ป่า เที่ยวบิณฑบาต ทรงผ้าบังสุกุล อยู่รุกขมูล จงถือไปตลอดชีวิตและภิกษุทั้งปวงจงอย่าฉันปลา จงอย่าฉันเนื้อ แต่พระศาสดามิได้ทรงอำนวยตาม[3] เมื่อแยกตัวออกไปแล้วพระพุทธองค์ก็ส่งพระสารีบุตรพระโมคคัลลานะไปชี้ผิดชี้ถูกแก่พระภิกษุผู้ประพฤติตามพระเทวทัตกลับคืนมาได้

อีกคราวหนึ่งสมัยที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ได้มีภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกกันเป็นสองพวกไม่ร่วมทำอุโบสถและสังฆกรรมร่วมกันคือ กลุ่มของพระวินัยธรและกลุ่มของพระธรรมกถึกเพราะต่างคนต่าง

---

[1] พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานคณะสงฆ์,** พิมพ์ครั้งที่ 3, ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.อนันต์ ชูเอม, (กรุงเทพมหานคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2513), หน้า 1.

[2] ทีฆนิกาย มหาวรรค (ไทย) 10/141/153.

[3] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **"เรื่องนิกาย",** ในพระนิพนธ์ต่างเรื่องประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ ครบ 50 ปี แต่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ 1-7 สิงหาคม พ.ศ. 2514), หน้า 5-6.

ยกเหตุผลกลุ่มของตนปฏิบัติเคร่งครัดกว่าอีกกลุ่ม อีกกลุ่มปฏิบัติย่อหย่อน พระศาสดาได้เสด็จไปชี้แจงให้สงฆ์ทั้งสองฝ่ายสามัคคีปรองดองกันแต่ไม่สำเร็จตามพุทธประสงค์ พระพุทธองค์ทรงเบื่อหน่ายจึงเสด็จหลีกหนีไป ภายหลังสำนึกกลับสามัคคีกันได้ นี้เป็นตัวอย่างบางตัวอย่างของการปกครองสงฆ์สมัยพุทธกาลที่มีปัญหาอันเป็นจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยนั้น

การจัดการปกครองคณะสงฆ์ไทยในอดีต

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ถือนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ โดยนับจากสมัยสุโขทัยจนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระพุทธศาสนาถูกพัฒนามาเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของประเทศ ความเจริญก้าวหน้าของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จะต้องก้าวไปพร้อมๆ กัน ดังจะเป็นได้จากการปฏิรูปทางศาสนาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหาธรรมราชาที่ 1 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงส่งผลต่อพัฒนาการศาสนาโดยตรง ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในประเทศไทยก่อให้พระพุทธศาสนามีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบและโครงสร้างทางการปกครองที่สอดคล้องไปตามราชอาณาจักร

ความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาในอาณาจักรสยามมิใช่เกิดจากคณะสงฆ์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นความก้าวหน้า ภายใต้การอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมจากพระเจ้าแผ่นดินในฐานะทางเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่มีศรัทธาอันแรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา พลังศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนก่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงดำรงอยู่ในอาณาจักรสืบมา แต่การยอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาของเหล่าบรรดาพระมหากษัตริย์ทั้งหลายในดินแดนสุวรรณภูมิ ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปตะอินเดีย ในฐานะเป็นแม่แบบในการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา อิทธิพลแนวคิดทางศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นคือ การให้อุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลีบุตร นครหลวงของแคว้นมคธ หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาแล้วได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม 9 สาย นั้นมีพระโสณะ พระอุตตระมาเผยแผ่ดังดินแดนอาณาจักรสุวรรณภูมิ[4] นอกจากนี้ พระองค์ได้บำรุงส่งเสริมการสร้างวัดเป็นจำนวน 84,000 วัดทั่วจักรวรรดิ ส่วนทางด้านการปกครองทางมีพระราชปณิธานว่า "จะทรงปกครองประชาชนพลเมืองด้วยธรรมวิชัยคือ การเอาชนะด้วยธรรม" ด้วยการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาทุกศาสนาได้รับการคุ้มครองจากจักรวรรดิ[5] การให้ความคุ้มครองพระพุทธศาสนาด้วยการอุปภัมภ์บำรุงรวมทั้งการให้สิทธิเสรีภาพในทางศาสนาจึงกลายเป็นแม่แบบความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐที่อาณาจักรต่างๆ ในสุวรรณภูมิได้ยึดถือปฏิบัติมา[6] การบำรุงพระพุทธศาสนาจึงสะท้อนให้เห็นถึงสถานะของพระมหากษัตริย์ว่ามีหน้าที่ในการปกป้องความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา และดูแลรักษาให้เกิดสังฆสามัคคีในหมู่สงฆ์

---

[4] พระมหามงฺวินทร์ ปุริสุตฺตโม, **อโศกมหาราช เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงส่งธรรมยาตราไปทุกสารทิศ**, วารสารสาลศานต. 4 (13), 2547), หน้า 44.

[5] ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท, **ศาสนากับสังคมเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: กองบรรณาธิการปาจารยสาร มูลนิธิเสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2524), หน้า 143-144.

[6] พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2546), หน้า 206.

ดังนั้น พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญทั้งทางสังคมและบทบาทในทางการเมือง ความเป็นสถาบันคู่ขนานกับสถาบันของชาติมีส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นหนึ่งเดียว ความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พระเจ้าแผ่นดินมีบทบาทสำคัญในการควบคุมคณะสงฆ์ให้อยู่ในหลักธรรมวินัยมาก ด้วยการออกกฎหมายคณะสงฆ์ นับเป็นครั้งแรกในการสร้างพระพุทธศาสนาให้เป็นองค์กรมีหน่วยควบคุมคณะสงฆ์ทั้งประเทศ อันมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพมหานคร การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัด รวบรวมพระไตรปิฎก การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ตลอดจนถึงการให้สมณศักดิ์ นิตยภัตต่อพระภิกษุสงฆ์จึงเป็นพระราชอำนาจ และหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่จึงต้องอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร เพราะพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่ทำหน้าที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป[7]

การศึกษาคณะสงฆ์พัฒนาสูงขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาคณะสงฆ์ด้วยการจัดตั้งมหาธาตุวิทยาลัย ต่อมาทรงประกาศพระราชปรารถเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็น "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย"[8] ระหว่างนั้น ใน พ.ศ. 2436 ได้โปรดเกล้าให้ตั้งสถานที่เล่าเรียนของสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า "มหามกุฏราชวิทยาลัย" การสถาปนาวัดมหาธาตุฯ กับวัดบวรนิเวศวิหารเป็นมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง[9] ความเอาใจใส่ทำให้การศึกษาคณะสงฆ์มีความก้าวหน้าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาแบบใหม่ในขณะนั้น ทั้งทางด้านหลักสูตร การเรียน การสอบ และการสอน โดยมีการกำหนดเวลาเรียน เวลาสอบที่แน่นอน และกำหนดวิธีสอบด้วยการเขียน[10]

ด้วยความก้าวหน้าทางการศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยนั้น ส่งผลให้คณะสงฆ์ได้มีบทบาทในการปรับปรุงการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงมีบทบาทสำคัญ ในการคิดหลักสูตรการศึกษา ฝึกฝนพระภิกษุให้เป็นครู ทรงพิมพ์ตำราแต่งตั้งผู้อำนวยการศึกษาระหัวเมืองให้ไปดูแลโรงเรียนในช่วง 3 ปีแรก การดำเนินโครงการโดยใช้คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย วัดบวรนิเวศวิหาร มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการบริหารงานการศึกษา ก่อนที่จะมาการโอนความรับผิดชอบเรื่องการศึกษาไปให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและกระทรวงมหาดไทย[11]

---

[7] นฤมล ธีระวัฒน์, **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 ฉบับพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน**, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิสชิ่ง, 2539), หน้า 17.

[8] (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 25 วันที่ 20 กันยายน ร.ศ. 115, หน้า 265-268)

[9] ชาย โพธิสิตา, **มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2522), หน้า 12.

[10] ศรีสุพร ช่วงสกุล, **ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย พ.ศ. 2368 - 2464**, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 131.

[11] ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริสต์ เบเคอร์, **เศรษฐกิจการเมืองสมัยกรุงเทพ**, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, 2539), หน้า 397.

การประกอบคุณงามความดีเพื่อชาติบ้านเมือง และพระศาสนา โดยภารกิจต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ทั้งหลายแก่เหล่ามหาชน รวมทั้งภารกิจในพระศาสนา อันเป็นการประกอบกรณียกิจเพื่อประโยชน์แก่อาณาจักร และแก่พุทธจักรของเหล่าพระภิกษุสงฆ์ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจเชิดชูพระภิกษุสงฆ์ให้มีวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญประโยชน์ยิ่งขึ้นไป การพระราชทานสมณศักดิ์ นิตยภัต เป็นอีกวิธีการหนึ่งของฝ่ายอาณาจักร ให้เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์มานับตั้งแต่อดีตซึ่งปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับสมณศักดิ์อย่างชัดเจน[12] ส่วนนิตยภัต ซึ่งแปลว่า ภัตตาหารประจำตรงตัว ซึ่งตรงกับของทางอาณาจักรที่เรียกว่าเงินเดือน สมณศักดิ์ นิตยภัต นอกจากจะเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศพระภิกษุสงฆ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการแบ่งชั้นของวงการสงฆ์ที่จัดกันเป็นลำดับชั้น

การแบ่งลำดับชั้นของวงการสงฆ์ มีลักษณะจัดสถานะภาพความสูงต่ำของพระสงฆ์ กฎเกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์แต่ละลำดับชั้นมี 2 ทางด้วยกัน คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าลงมาเองในการให้พระรูปนั้นรูปนี้เป็นพระสมณศักดิ์ชั้นนั้น ชั้นนี้ ทางนี้นับเป็นพระราชอำนาจโดยตรงเพราะสมณศักดิ์เป็นไปตามพระราชอำนาจ จะทางโปรดแต่งตั้งหรือทรงถอดถอนสมณศักดิ์อย่างไรก็ได้ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติมาแต่โบราณ การพระราชทานสมณศักดิ์แบบวิธีนี้ยังมีอยู่ เรียกว่า "ทางลง"[13] อีกทางหนึ่งเรียกว่า ทางขึ้น ใช้หลักวิธีการเสนอขอแต่งตั้งสมณศักดิ์ไว้เป็นการภายในเอง โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เหมาะสมไว้เป็นหลักกว้าง เช่น เป็นพระสังฆาธิการ คือ เป็นพระระดับปกครอง เช่น ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีอายุพรรษาถึง 10 แล้วประกอบกับมีผลงานดีเด่นทางใดทางหนึ่ง[14] หรือจะต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการ คือ มีคุณวุฒิ วัยวุฒิ มีความสามารถในการปกครอง เผยแผ่ และสาธารณูปการ มีคุณวิเศษ และประการสุดท้ายความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอำนาจ[15]

สมณศักดิ์นอกจากจะเป็นการกำหนดสถานะภาพทางสังคม หน้าที่แล้ว ยังเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในระดับต่างๆ ภายใต้กฎระเบียบตำแหน่งหน้าที่สัมพันธ์กับยศ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ที่ปรากฏในพระราชบัญญัติ[16] การเชิดชูเกียรติพระภิกษุสงฆ์ลักษณะดังกล่าวนี้ กลายเป็นการสร้างค่านิยมในการแสวงหายศฐาบรรดาศักดิ์ และกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญของรัฐและพระสงฆ์ในฝ่ายปกครองในการควบคุมพระทั่วสังฆมณฑลให้อยู่ในทางที่ต้องการ[17] ฉะนั้นสมณศักดิ์จึงเป็นกลไกที่สำคัญสำหรับการปกครองคณะสงฆ์

---

[12] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **สมณศักดิ์ : ยศช้างขุนนางพระ**, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิสชิ่ง, 2537), หน้า 290-291.

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 292.

[14] เรื่องเดียวกัน, หน้า 291-292.

[15] จำนง ทองประเสริฐ, **พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2520), หน้า 213.

[16] ศรีสุพร ช่วงสกุล, **ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย พ.ศ. 2368 - 2464,** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 84.

[17] พระไพศาล วิสาโล, **พระพุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2546), หน้า 65.

สมณศักดิ์จัดแบ่งเป็น 2 อย่างคือ เป็นฐานันดรคือ ยศที่เรียกว่าสมณศักดิ์ เป็นตำแหน่งคือ หน้าที่พึงกระทำ ในส่วนของฐานันดรจะรวมพระราชาคณะเปรียญ พระราชาคณะสมถะ และพระราชาคณะยกเข้าเป็นชั้นเดียวกัน เรียกว่า พระราชาคณะชั้นสามัญ จะต่างกันในตำแหน่งหน้าที่ในส่วนของตำแหน่ง (หน้าที่) แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารสำหรับปกครองคณะกับฝ่ายปริยัติสำหรับเล่าเรียนพระศาสนา ฐานันดรหมายความว่า ยศพระที่เรียกว่า สมณศักดิ์ แปลว่า ที่ หรือชั้น อันเป็นลำดับกัน ตำแหน่งนั้น หมายอันกรณียะคือ หน้าที่อันพึงกระทำ[18] ฉะนั้น ฐานันดรกับตำแหน่งจึงเป็นการก่อให้เกิดเป็นแบ่งลำดับชั้นของพระสงฆ์ ผู้มีสมณศักดิ์จะต้องมีอำนาจและหน้าที่ตามตำแหน่ง รวมทั้งมีสิทธิผลประโยชน์ตามฐานันดรและตำแหน่ง

สิ่งที่น่าสนใจ การให้สมณศักดิ์สะท้อนให้เห็นถึงการลักษณะการอุปถัมภ์ในสังคมไทย ที่ให้ความสำคัญแก่เกียรติความมั่นคงและอำนาจ ดังนั้น สมณศักดิ์จึงเป็นบันไดในการสร้างฐานะอำนาจของพระสงฆ์ ยิ่งมีสมณศักดิ์สูงย่อมมีโอกาสสูงในการเลื่อนชั้นสถานภาพสูงตาม สมณศักดิ์และจะได้ผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองการปกครอง และพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ยังเป็นตัวจักรกลสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั่วทั้งประเทศ

ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการอุปถัมภ์บำรุงด้วยการสร้างวัดและการปฏิสังขรณ์ การชำระพระไตรปิฎก ส่งเสริมการศึกษา และการให้สมณศักดิ์ นิตยภัตจึงเป็นความสัมพันธ์ที่รัฐให้ความสำคัญในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักสำคัญของชาติที่พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคม และวัฒนธรรมตลอดจนการสร้างชาติยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญต่อสร้างชาตินับตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงจนถึงยุคเปลี่ยนแปลงพัฒนามาสู่รัฐสมัยใหม่ และความสัมพันธ์ของทั้งสองส่วนทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเข้มแข็งเป็นศาสนาหลักของประจำราชอาณาจักรเพราะได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ตลอดมา

การบริหารคณะสงฆ์ไทยในสมัยต่างๆ

การบริหารคณะสงฆ์ในอดีตนับจากสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จะเห็นได้ว่า การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์จะมีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับฝ่ายอาณาจักร ซึ่งจะมีลักษณะปกครองแบบอนุวัติตามการปกครองฝ่ายบ้านเมือง แต่ไม่ให้ขัดกับพระวินัยบัญญัติการปกครองของคณะสงฆ์ในยุคสมัยต่างๆ จึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามการปกครองฝ่ายบ้านเมืองตลอดมา การบริหารคณะสงฆ์ในอดีตสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 สมัย ได้แก่ 1. สมัยสุโขทัย 2.สมัยอยุธยา 3.สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะทำให้มองประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ในอดีต

การบริหารคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เท่าที่ปรากฏหลักฐานว่า คณะสงฆ์ในราชอาณาจักรมีการแบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่มอย่างชัดเจน นับตั้งแต่เมื่อสมัยพ่อขุนรามคำแหงทรงทราบกิตติศัพท์ว่า

---

[18] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **การคณะสงฆ์,** (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 331.

พระสงฆ์ที่ไปเรียนอยู่ที่ลังกามีความรู้ในพระไตรปิฎกและปฏิบัติเคร่งครัดมาก จึงอาราธนาพระสงฆ์ไปตั้งวงศ์และเผยแผ่ที่กรุงสุโขทัย ดังข้อความที่จารึกในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า "เบื้องตะวันตกนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแห่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา..." จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์กลุ่มใหม่เข้ามายังสุโขทัยได้รับการบำรุงส่งเสริมกว่ากลุ่มเดิม รวมทั้งมอบให้มีอำนาจเป็นพระสังฆราชดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั้งหมด แต่ยังขึ้นตรงต่อพ่อขุนรามคำแหงอีกทอดหนึ่ง

ต่อมาเมื่อถึงสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท (พ.ศ. 1893-1914) คณะสงฆ์เริ่มมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมากกว่าเดิม พระองค์ทรงเอาใจใส่ในกิจการพระศาสนามากขึ้นกว่าเดิม ทรงได้ศึกษาพระศาสนาอย่างจริงจัง จึงปรากฏว่ามีการสร้างวัด การทำบุญ จำลองพระพุทธบาท หล่อพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากมาย นอกจากนี้ ยังทรงส่งพระไปเผยแผ่เมืองเชียงใหม่อีกด้วย พร้อมกันนี้พระองค์ยังได้สั่งสอนประชาชนด้วยตนเอง พร้อมกับพระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงขึ้นเพื่ออบรมประชาชนความมั่นคงของศาสนาในสมัยนี้ เกิดการเอาใจใส่ของพระองค์ที่ทรงจัดระเบียบพระสงฆ์ใหม่ด้วยการใช้วิธีการปกครองคณะสงฆ์ แปลกกว่าเดิม 3 อย่าง คือ

1. แยกการปกครองเป็น 2 คณะได้แก่ คณะคามวาสร และคณะอรัญญวาสี

2. เกิดประเพณีมีราชทินนามพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งสังฆนายกทั้งสองคณะซึ่งเป็นต้นเค้าของลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งสืบมาในประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนี้[19]

3. การควบคุมพระสงฆ์ด้วยการเล่าเรียนวัดความรู้ในบริเวณมหาปราสาทราชมณเฑียรที่เป็นต้นเค้าของการสอบวัดความรู้สนามหลวง ที่ได้ปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน[20]

ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ ตามเค้าเงื่อนที่พบตามหลักฐานพงศาวดารรามัญ และพงศาวดารไทยฝ่ายเหนือ เข้าใจว่ามูลเหตุที่แบ่งพระสงฆ์ออกเป็นฝ่ายขวาฝ่ายซ้ายนั้น น่าจะเป็นด้วยเรื่องมีพระสงฆ์ต่างนิกายกันเกิดขึ้นคือ ประการแรกในสยามประเทศนี้มีพระสงฆ์อยู่แล้วแต่เดิม ประการสอง พระสงฆ์ที่ออกไปแปลงที่เมืองลังกาแล้วรับลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาอุปสมบทแพร่หลายขึ้นอีก[21] แต่ความแบ่งออกสองคณะนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมคณะอรัญญวาสี ที่พระราชาทรงเอาใจใส่ด้วยการไปฟังพระธรรมเทศนาทุกวัน บริจาคทานเอนากคณานับมิได้ แล้วทรงยังเสด็จออกผนวชในคณะอรัญญวาสี และพระองค์ก็ยังทรงมอบอำนาจให้กับพระเถระระดับสูงคณะอรัญญวาสีเป็นผู้ดูแลคณะสงฆ์อีกด้วย ฉะนั้น

---

[19] ศิริธรรม, **การปกครองคณะสงฆ์แต่ยุคโบราณถึงปัจจุบัน,** (กรุงเทพมหานคร: ย้งหลี, 2478), หน้า 202.

[20] พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต), **พุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 90.

[21] สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2514), หน้า 8.

จึงเห็นว่าการที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชมายังกรุงสุโขทัยนี้ ทำให้สถานภาพของพระสงฆ์คณะอรัญญวาสีมีความมั่นคงยิ่งขึ้น[22]

อย่างไรก็ตาม แม้คณะสงฆ์จะมีอิทธิพลต่อสังคมและราชอาณาจักรอย่างสูงสุด แต่คณะสงฆ์ก็ไม่มีอิสระในตัวเอง ยังถูกควบคุมแทรกแซงจากราชอาณาจักร ด้วยใช้วิธีการปกครองแบบพ่อปกครองลูกเข้ามาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อเป็นกลไกง่ายต่อการควบคุมคณะสงฆ์ด้วยการอุปถัมภ์บำรุงวัดถวายที่ดินและการให้สมณศักดิ์[23]

บทบาทและหน้าที่คณะสงฆ์ ในสมัยสุโขทัยพระสงฆ์ได้แบ่งแยกออกเป็นสองกลุ่มโดยที่ทั้งสองกลุ่มมีเป้าหมายเดียวนั้นคือ การศึกษาพระธรรม และเผยแพร่คำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของหมู่มวลมนุษย์ทั้งหลาย หรือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และบทบาทที่มีต่อสังคม พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเชื่อมโยงกลุ่มคนในสังคมเข้าด้วยกัน โดยผ่านแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปกรรม[24] จากบทบาทของพระพุทธศาสนาได้มีส่วนช่วยก่อให้ราชอาณาจักรสุโขทัยมีความมั่นคงด้วยการใช้ศาสนาเป็นสื่อกลางเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในราชอาณาจักรสุโขทัย

ฉะนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยจึงเป็นการปกครองแบบแอบอิงอำนาจทางอาณาจักรเพื่อช่วยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงในอาณาจักร พร้อมกันนั้นศาสนายังเป็นกุศโลบายในทางการเมือง และใช้ศาสนาเป็นฐานอำนาจทางการเมือง สัมพันธภาพระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักร เป็นแบบแอบอิงอำนาจรัฐเพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์มีความเจริญรุ่งเรืองกลายเป็นศาสนาหลักประจำอาณาจักรสุโขทัยสืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นถึงการเอาใจใส่ทำนุบำรุงเป็นพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์จะต้องปฏิบัติจนเป็นราชประเพณีสืบมา

การบริหารคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยา

การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยานี้ ยังคงถือรูปแบบการปกครองแบบแบ่งแยกออกเป็นคณะเช่นเดิม แต่วิธีการการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคสมัยสุโขทัย คณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 คณะอยู่คือ คณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสี โดยลักษณะโครงสร้างทางการปกครองคณะสงฆ์จะสอดคล้องกับการปกครองของบ้านเมือง เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย แต่พอเมื่อราวปีขาล จุลศักราช 784 พ.ศ. 1965 (ตรงกับในสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ 1 ครองราชสมบัติ) ได้มีพระภิกษุจำนวน 10 รูป ประกอบด้วยพระเถระชาวเชียงใหม่ 7 รูป ชาวอยุธยา 2 รูป ชาวกัมพูชา 1 รูป พากันออกไปเมืองลังกาไปอุปสมบทแปลงเป็นสิงหลนิกายในสำนักพระวันรัตนมหาเถระ แล้วศึกษาพระธรรมวินัยอยู่หลายปี เมื่อกลับมาได้นิมนต์พระ

---

[22] พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 6-7.

[23] สมบูรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม,** (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 163-164.

[24] พระมหาวินัย ผลเจริญ, **การศึกษาแนวคิดและกระบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน),** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 186.

เถระชาวลังกามาด้วย 2 รูป ชื่อ พระมหาวิกรมพาหุ พระอุดมปัญญา ได้ร่วมเดินทางมาเผยแพร่พระศาสนาในประเทศไทย[25]

เมื่อกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา คณะสงฆ์ชุดดังกล่าวได้แยกย้ายกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดคณะสงฆ์ชุดนี้ได้แยกออกมาตั้งคณะสงฆ์ใหม่เรียกว่า คณะป่าแก้ว อันแปลมาจากคำว่า วันรัตน ซึ่งหมายความว่า พระสงฆ์เหล่านี้สืบตามสายของพระอุปัชฌาย์คือ พระวันรัตนมหาเถระแห่งเมืองลังกา และคณะนี้ได้แผ่ขยายไปตามหัวเมืองต่างๆ เช่น ทางเหนือ วัดไตรภูมิคณะป่าแก้วสุโขทัย ทางใต้ที่นครศรีธรรมราช พัทลุง วัดเขียนคณะป่าแก้ว วัดสะทิงคณะป่าแก้ว เป็นต้น[26] ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การกำเนิดคณะต่างๆ ในประเทศไทยทั้ง 3 คณะนั้น ล้วนแล้วแต่มีฐานกำเนิดมาจากลังกาทวีปทั้งสิ้น นับตั้งแต่คามวาสีฝ่ายซ้าย คณะเดิม คณะอรัญญวาสีสืบจากสุโขทัย และคณะคามวาสีฝ่ายขวาคณะป่าแก้ว จึงอาจกล่าวเรียกได้ว่า รากฐานทางศาสนาไทยมีบ่อเกิดจากลังกาหรือลัทธิลังกาวงศ์

รวมความว่า ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น 3 คณะ[27] ได้แก่

1. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย หมายถึง คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่ผสมกับคณะสงฆ์ที่มาจากนครศรีธรรมราชมีมีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย

2. คณะอรัญญวาสี หมายถึง คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ของสุโขทัย

3. คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปบวชแปลงที่ลังกาในสมัยอยุธยานี้แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ที่รู้จักกันในหมู่ประชาชนทั่วไปว่าคณะป่าแก้ว

คณะสงฆ์ถึงแม้จะมีอิสระในการปกครองกันเองก็ตามที พระมหากษัตริย์ได้เข้ามาบำรุงส่งเสริมพระสงฆ์ด้านการศึกษาเล่าเรียน ให้นิตยภัตสมณศักดิ์ต่อพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถ การส่งเสริมบำรุงศาสนาจึงเป็นกุศโลบายทางการเมืองอย่างได้ผล ในการบริหารราชการแผ่นดิน[28] บ่อยครั้งที่วัดพระสงฆ์กลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองและสังคมที่มีผลต่อราชบัลลังก์พระมหากษัตริย์[29] การส่งเสริมบำรุงพระพุทธศาสนาจึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ที่พระสงฆ์มีสถานะความมั่นคงให้กษัตริย์จะต้องอยู่ในหลักศาสนา[30] และพระมหากษัตริย์ให้ความมั่นคงกับพระพุทธศาสนาด้วยการควบคุมทดสอบความรู้ภาษาบาลี และคัมภีร์ต่างๆ

---

[25] พระยาประกิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก**, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2507), หน้า 309-310.

[26] สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่มที่ 1 ตอนที่ 2,** (กรุงเทพมหานคร: โอเดียสโตร์, 2495), หน้า 402-405.

[27] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536), หน้า 49.

[28] คนึงนิตย์ จันทบุตร, **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ศึกษาขบวนการสวนโมกข์ สันติอโศก ถ้ำกระบอก หลวงพ่อชา กับปัญหาและทางออกของคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์ไทย, 2532), หน้า 17.

[29] สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, **เจ้า-ข้าฟ้าเดียวกัน**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2525), หน้า 238.

[30] มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, **ขุนนางสยาม,** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 53-54.

แม้ว่าพระสงฆ์จะได้รับสิทธิ์พิเศษซึ่งถือว่าเป็นอีกชนชั้นหนึ่งของสังคมที่พระมหากษัตริย์ประชาชนทั่วไปได้ให้ความเคารพ ได้สิทธิไม่ต้องเข้าเดือนรับการเกณฑ์ราชการจึงพบว่า มีผู้หลบหนีการเข้าสู่การมาบวชนั้นเป็นจำนวนมาก การทดสอบความรู้จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเข้ากำกับควบคุมคณะสงฆ์ทางอ้อม รวมทั้งมิให้มีการหลบหนีราชการการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์จะต้องเคร่งครัดตลอดเวลาที่ครองสมณะวิสัย มิฉะนั้นจะต้องพระราชอาญาให้เผาไฟด้วย เกรงว่าอาณาประชาราษฎรจะไม่พากันหลบเข้ามาบวช วิธีการควบคุมคณะสงฆ์ผ่านการศึกษาเป็นวิธีหนึ่งพระมหากษัตริย์ได้ใช้กับคณะสงฆ์ ด้วยการโปรดให้หมู่พระสงฆ์เล่าเรียนพระไตรปิฎกดังเช่นสมัยสุโขทัย[31]

การบริหารการคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีอำนาจมากกว่าครั้งกรุงสุโขทัย อำนาจหน้าที่คณะสงฆ์ได้มีการจัดการบริหารการปกครอง โดยการใช้สมณศักดิ์เป็นกฎเกณฑ์การปกครอง[32] โดยพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์สูงสุดคือ สมเด็จพระสังฆราชทรงมีอำนาจบังคับบัญชาได้ตลอดทุกหัวเมือง แต่อย่างไรก็ตามอำนาจสมเด็จพระสังฆราชยังมิได้มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของพระมหากษัตริย์ เพราะอำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์ยังคงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระดับภูมิภาคพระสังฆราชากับพระครูจะมีอำนาจหน้าที่ในการเป็นเจ้าคณะเมืองในระดับหัวเมืองใหญ่น้อย[33] ฉะนั้น กิจการคณะสงฆ์จึงให้ความสำคัญกับสมณศักดิ์ในฐานะเป็นกลไกที่สำคัญในทางการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชั้นคือ สมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชคณะและพระครู

สมณศักดิ์ที่ได้รับพระราชทานมาจากพระมหากษัตริย์จึงเป็นกลไกที่สำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์สูงมักจะมีอำนาจทางการปกครองสูง พร้อมกันนั้นก็จะอยู่จำพรรษาวัดที่เป็นพระอารามหลวงเป็นสำคัญ วัดพระอารามหลวงมักจะเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ผู้ทรงความรู้แหล่งผลประโยชน์จำนวนมาก ตลอดจนเป็นแหล่งศูนย์อำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์ด้วย โครงสร้างการบริหารหารคณะสงฆ์ช่วงสมัยนี้จึงประกอบด้วยสมณศักดิ์ การศึกษา วัดเป็นสำคัญ องค์ประกอบนี้จึงพบว่า พระที่มีทั้งสามอย่างนี้มักจะมีอำนาจสูงทางการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในสังคม

สรุปได้ว่า ความรุ่งเรืองทางด้านอาณาจักร ได้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะให้การเล่าเรียน สมณศักดิ์ นิตยภัต ถวายข้าพร รวมทั้งที่กัลปนาการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์ยึดติดหลงมัวเมาในทางโลกมากกว่าการแสวงหาหลักธรรม ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุมากกว่าการส่งเสริมหลักธรรมในหมู่สังคม การบริหารการคณะสงฆ์ จึงมีรูปแบบเป็นจตุสดมภ์ ทั้งลักษณะรูปแบบโครงสร้าง และการจัดลำดับช่วงชั้น การบริหารการคณะสงฆ์เป็นไปตามการปกครองของอาณาจักร

---

[31] พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย,** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 267-268.

[32] ณัฐภัทร จันทวณิช, **ตาลปัตรและเครื่องประกอบสมณศักดิ์,** (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2529), หน้า 16-20.

[33] สำนักนายกรัฐมนตรี, **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง**, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2534), หน้า 25-27.

ซึ่งมีลักษณะการรวมตัวแบบหลวมๆ การจัดแบ่งการบริหารแยกออกเป็นคณะหรือฝ่าย เพื่อจะเป็นการง่ายต่อการปกครองของรัฐ ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการบริหารงานอยู่ที่เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายต่างๆ ส่วนสถานะของสมเด็จพระสังฆราช มิได้มีอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าคณะการกำหนดนโยบาย พระราชทานยศศักดิ์ใดทั้งสิ้น แต่อำนาจเหล่านี้อยู่กับพระมหากษัตริย์ทั้งมวลส่วนบทบาทของพระสังฆราชในสมัยสุโขทัย และสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น มีหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญชา พระมหากษัตริย์เท่านั้นเอง ตลอดช่วงเวลานี้คณะสงฆ์กับอาณาจักรจึงมีหน้าที่แยกออกกัน หน้าที่การรักษาพระธรรมคำสอนเผยแพร่พระศาสนาเป็นเรื่องของพระสงฆ์ ส่วนการดูแลพระพุทธศาสนาให้มีความบริสุทธิ์เป็นหน้าที่อาณาจักรจะต้องอุปถัมภ์บำรุงศาสนา

การบริหารคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2445

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ คณะสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนไปตามสภาพของฝ่ายบ้านเมือง การบริหารการคณะสงฆ์มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจอยู่ส่วนกลางเพียงอย่างเดียว พร้อมกับรวมตัวกันเป็นองค์กรมากขึ้นกว่าเดิมมีการใช้หลักวิทยากรสมัยใหม่เข้าบริหารคณะสงฆ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองช่วงรัชกาลที่ 4-5 คณะสงฆ์ก้าวเข้าสู่ยุครัฐสมัยใหม่ที่เรียกตัวเองว่ามหาเถรสมาคม กำหนดอาณาเขตตัวเอง กำหนดสิทธิ จัดระเบียบสังคมสงฆ์ ออกกฎหมายสงฆ์ควบคู่พระธรรมวินัย การก่อตัวมหาเถรสมาคมเป็นไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองของฝ่ายอาณาจักร

กิจการพระพุทธศาสนาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ยังคงมีลักษณะคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยามีบางอย่างที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกว่าเดิม แต่ลักษณะสำคัญที่ยังคมเดิม คือ พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการปกครองคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียว ถึงแม้จะมีสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงดำรงตำแหน่งสังฆปรินายก ประมุขสงฆ์ทั้งปวง แต่เป็นตำแหน่งที่ได้รับการยกย่องเป็นพิเศษ มิได้ทรงมีพระอำนาจบังคับบัญชาการคณะสงฆ์อย่างเต็มที่[34] การสนับสนุนคณะสงฆ์ การควบคุมหลักคำสอน การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งพระราชาคณะ การลดสมณศักดิ์ตลอดจนการชำระอธิกรณ์ต่างๆ ล้วนแล้วแต่พระราชภารกิจของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงจะพิจารณาเองทั้งสิ้น[35] รวมทั้งการทำนุบำรุงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป จึงเป็นพระราชภารกิจหลักอย่างหนึ่งของพระเจ้าแผ่นดิน

ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่เกิดปัจจัยตัวแปรที่สำคัญ คือ การเข้ามาของอารยธรรมตะวันตกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศที่ส่งผลกระทบนโยบายของพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยการมีการปรับปรุงพัฒนาประเทศให้เป็นไปตามแบบแผนของชาติตะวันตกมากขึ้น จากกรมเดิมให้เปลี่ยนเป็นกระทรวง ข้าราชการของพระเจ้าแผ่นดินก็เปลี่ยนเป็น

---

[34] นันทนา วัฒนสุข, **บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา**, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 27.

[35] ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท, **ศาสนากับสังคมเอเชีย**, (กรุงเทพมหานคร: กองบรรณาธิการปาจารยสาร มูลนิธิเสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2524), หน้า 164.

ข้าราชการพลเรือนที่กินเงินเดือน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงได้มีผลกระทบต่อคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนาในประเทศที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ พระมหากษัตริย์ในยุคสมัยนี้จึงมีพระราชภารกิจในการบำรุงพระพุทธศาสนา ไม่ให้ความสำคัญกับคติการสร้างวัด ถวายที่ดิน ถวายข้าพระเหมือนดังสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่เป็นเช่นนี้เกิดจากความยากจน และวัดที่คนสมัยอยุธยาสร้างยังมีประโยชน์มากมาย[36] เพราะความคิดเห็นของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปจากธรรมเนียมโบราณ คือ เห็นว่าเอารายได้ของแผ่นดินไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สร้างถนน สร้างทางรถไฟ สร้างเรือรบ สร้างเขื่อน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมืองดีกว่าสร้างวัด[37]

การเปลี่ยนแปลงประเทศในสมัยใหม่ ได้มุ่งเน้นให้เป็นรัฐสวัสดิการตอบสนองสังคมแบบสมัยใหม่ที่มองต่างมุมกับรัฐอดีตที่มองว่า พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเจริญแก่ชาติ[38] เพราะในอดีตวัด คือ ศูนย์รวมของสังคมในด้านต่างๆ ตลอดรัชสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงสืบมา พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาทั้งในทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกันมาแต่เก่าก่อน จึงปรากฏว่า พระองค์ทรงมีการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และถวายสมณศักดิ์ นิตยภัต ตลอดจนการสังคายนาพระไตรปิฎก[39] ให้วัฒนารุ่งเรืองสืบไป หลังจากเสื่อมทรุดเศร้าหมองมาตั้งแต่ครั้งเสียกรุง

ฉะนั้น สภาพกิจการคณะสงฆ์ช่วงผลัดเปลี่ยนแผ่นดินจากกรุงธนบุรีมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ สภาพคณะสงฆ์มีความอ่อนแอ หน่วยงานการปกครองในทุกระดับไม่สามารถจะควบคุมพฤติกรรมพระสงฆ์ให้อยู่ในหลักธรรมวินัยได้ สภาพสังคมสงฆ์จึงแตกออกเป็นกลุ่มๆ ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัยจนส่งผลให้อาณาจักรจำต้องออกกฎหมายมาควบคุมดูแลพระสงฆ์ พร้อมกับการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองเหมือนดังเดิม ด้วยการส่งเสริมการเล่าเรียน การถวายนิตยภัต การถวายสมณศักดิ์ และการสังคายนาพระธรรมวินัย แต่ไม่มีการสร้างวัดวาอารามดังเช่นค่านิยมสมัยกรุงศรีอยุธยา การเข้ามาควบคุมดูแลกิจการคณะสงฆ์ของฝ่ายอาณาจักร เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักรที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาณาจักรมากขึ้นของคณะสงฆ์ ทั้งทางด้านการทำนุบำรุงศาสนา การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์

การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองจากรัฐบาลสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มาเป็นรัฐบาลพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ (ราชวงศ์จักรี) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางคณะสงฆ์มากมาย กิจการคณะสงฆ์ได้อยู่ใต้การคุ้มครองของรัฐด้วยการสร้างสายสัมพันธ์แบบการอุปถัมภ์ตามแบบจารีตประเพณีในอดีต ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมใหม่นี้ คณะสงฆ์มีความวุ่นวายไม่มีเสถียรภาพ ผู้นำไม่มี

---

[36] ชัย เรืองศิลป์, **ประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษ 25**, (กรุงเทพมหานคร: เรืองศิลป์, 2522), หน้า 55.

[37] เรื่องเดียวกัน, หน้า 503.

[38] ขุนวิจิตรมาตรา, **หลักไทย,** (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2506), หน้า 154.

[39] วอลเตอร์ เอฟ เวลลา, **แผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530), หน้า 64-65.

อำนาจอย่างเพียงพอ อำนาจทางการปกครองทั้งหมดตกอยู่ภายใต้อำนาจอาณาจักร การไม่มีอำนาจในทางการปกครองตนเองก่อให้คณะสงฆ์ต้องยอมตามอาณาจักร และถูกแทรกแซงควบคุมตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ การแทรกแซงพุทธจักรนี้ส่งผลให้คณะสงฆ์มีความแตกแยกแบ่งออกเป็น 2 นิกาย การแบ่งแยกนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเวลาต่อมาเมื่อหมดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พระพุทธศาสนาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยามากนัก การปกครองคณะสงฆ์โดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยามีบางอย่างที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกว่าเดิม แต่ลักษณะที่สำคัญที่ยังคงเหมือนเดิมคือ พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองคณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียว ถึงแม้จะมีสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงดำรงตำแหน่งสังฆปรินายก ประมุขของพระสงฆ์ทั้งปวง แต่เป็นตำแหน่งที่ได้รับการยกย่องเป็นพิเศษ มิได้ทรงมีพระอำนาจบังคับบัญชาการคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ การแต่งตั้งพระราชาคณะก็ดี การถอดถอนตำแหน่งหรือการลดยศพระสงฆ์ก็ดี ตลอดจนการชำระอธิกรณ์ต่างๆ ล้วนเป็นพระราชภารกิจของพระเจ้าแผ่นดินที่จะทรงพิจารณาเองทั้งสิ้น[40] พระมหากษัตริย์จึงมีอำนาจลักษณะรวมศูนย์ผูกขาดอำนาจทั้งทางการปกครองและรวมผลประโยชน์ล้วนแต่มาอยู่ภายใต้อำนาจพระมหากษัตริย์[41]

กล่าวได้ว่า สภาพการณ์ทางปกครองคณะสงฆ์ในอดีตได้พัฒนาตามความเปลี่ยนแปลงของฝ่ายบ้านเมือง โดยความสัมพันธ์ระหว่าราชอาณาจักรกับพุทธจักรทำให้สถาบันสงฆ์มีความมั่นคงเข้มแข็งในราชอาณาจักรแห่งสยาม ซึ่งได้รับอุปถัมภ์จากฝ่ายบ้านเมืองทั้งจากการสร้างวัด ถวายนิตภัต ถวายสมณศักดิ์เป็นต้น การที่สถาบันสงฆ์อนุโลมการปกครองตามฝ่ายบ้านเมืองทำให้การบริหารคณะสงฆ์เป็นไปตามระบบยศฐานันดร โดยที่มีสมณศักดิ์กลายเป็นกลไกสำคัญทางการปกครอง แต่คณะสงฆ์มิได้แบ่งแยกเป็นนิกายแต่อย่างใด จนกระทั่ง เมื่อมีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ของกลุ่มธรรมยุตช่วงรัชกาลที่ 3 และการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในช่วงรัชกาลที่ 5 ทำให้กลุ่มธรรมยุตกลายเป็นคณะธรรมยุติกนิกาย ทำให้คณะสงฆ์ไทยได้แบ่งแยกออกเป็น 2 นิกายทันที

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุค Thailand 4.0

การจัดการปกครองพระสงฆ์ในยุคไทยแลนด์ สี่จุดศูนย์นี้ บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยนั้นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม โดยนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจเขาไปประยุกต์ใช้ เช่น บทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาที่เป็นผู้นำชุมชน ซึ่งได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้ในชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ต้องมีความรู้ความเข้าใจทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคม โดยใช้สื่อระบบอินเตอร์เน็ต เป็นกลุ่มเครือข่ายของคณะสงฆ์ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งระบบการสื่อสารนี้ทางคณะสงฆ์ได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาของ

---

[40] นันทนา วัฒนสุข, **บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา,** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 27.

[41] สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, **ต้นกำเนิดของชั้นชั้นนายทุนในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์ , 2521), หน้า 65.

พระภิกษุสามเณร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศหลักธรรม ด้านสาธารณูปการเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับผู้มีศรัทธาเป็นจุดศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชน ส่วนทางด้านการปกครองคณะสงฆ์ในยุคไทยแลนด์สี่จุดศูนย์ ก็ยังยึดมั่นตามหลักพระวินัยบัญญัติ กฎมหาเถรสมาคม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของคณะสงฆ์เช่นเดิม

บทสรุป

การปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีต มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และมีการปรับระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย และเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองในขณะนั้นโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเอื้อประโยชน์ให้กับการปกครองของคณะสงฆ์ตามเหตุสมควร จึงทำให้ระบบราชการเกิดขึ้นใน คณะสงฆ์ มีสายการบังคับบัญชา มีอำนาจลดหลั่นกันไปเป็นชั้นเป็นระดับจนถึงระดับเจ้าอาวาส ในสมัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อน ต่อมาจนถึงการปฏิรูปการปกครองขึ้นอีกครั้งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการรวมอำนาจเข้าศูนย์กลางทำให้เกิดองค์กรคณะสงฆ์ไทย และคณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรของรัฐ และได้มี พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 เกิดขึ้น นั่นถือว่าเป็นกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรก ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น ก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ต่อมาในปี พ.ศ.2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์และสามารถออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศตามอำนาจหน้าที่โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

บรรณานุกรม

คนึงนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ศึกษาขบวนการสวนโมกข์ สันติอโศก ถ้ำกระบอก หลวงพ่อชา กับปัญหาและทางออกของคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์ไทย, 2532.

จำนง ทองประเสริฐ. **พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา, 2520.

ชัย เรืองศิลป์. **ประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษ 25**. กรุงเทพมหานคร: เรืองศิลป์, 2522.

ชาย โพธิสิตา. **มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2522.

ณัฐภัทร จันทวณิช. **ตาลปัตรและเครื่องประกอบสมณศักดิ์.** กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2529.

นฤมล ธีระวัฒน์. **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 ฉบับพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับตัวเขียน**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิสชิ่ง, 2539.

นันทนา วัฒนสุข. **บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริสต์ เบเคอร์. **เศรษฐกิจการเมืองสมัยกรุงเทพ**. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์. 2539.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานคณะสงฆ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.อนันต์ ชูเอม. กรุงเทพมหานคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2513.

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต. **พุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช. **สมณศักดิ์ : ยศช้างขุนนางพระ**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิสชิ่ง. 2537.

พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2546.

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม. **อโศกมหาราช เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงส่งธรรมยาตราไปทุกสารทิศ**. วารสารสาลศานต. 4 (13. 2547).

พระมหาวินัย ผลเจริญ. **การศึกษาแนวคิดและกระบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

พระเมธีธรรมาภรณ์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.

พระยาประกิจกรจักร. **พงศาวดารโยนก**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, 2507.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต. **ปรัชญาการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. **ขุนนางสยาม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 25 วันที่ 20 กันยายน ร.ศ. 115.

ศรีสุพร ช่วงสกุล. **ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย พ.ศ. 2368 - 2464**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.

ศิริธรรม. **การปกครองคณะสงฆ์แต่ยุคโบราณถึงปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: ย้งหลี, 2478.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **การคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **"เรื่องนิกาย".** ในพระนิพนธ์ต่างเรื่องประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ ครบ 50 ปี แต่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ 1-7 สิงหาคม พ.ศ. 2514.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2534.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. **ต้นกำเนิดของชั้นชั้นนายทุนในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2521.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. **เจ้า-ข้าฟ้าเดียวกัน**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2525.

บทความปริทัศน์ ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ: แนวคิดการวิเคราะห์และโมเดลสมมติฐานปัจจัยเชิงสาเหตุ
The Review Article on the Happiness of Elders' Occupation Group: Conceptual Analysis and Causal Hypothesis Model

สาธิต เชื้ออยู่นาน
มหาวิทยาลัยพะเยา

บทคัดย่อ

บทความปริทัศน์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการวิเคราะห์ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ และค้นหาโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุของความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพต้องเน้นการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันระหว่างครอบครัวและชุมชน ส่วนโมเดลสมมติฐานปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ คือ 1) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางตรงจากทุนจิตวิทยาเชิงบวก การรับรู้ความสามารถของตน ความศรัทธาต่อศาสนา เจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข และการเกื้อกูลทางสังคมของผู้สูงอายุ 2) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากทุนจิตวิทยาทางบวกและการเกื้อกูลทางสังคมของผู้สูงอายุโดยผ่านตัวแปรคั่นกลางการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน และ 3) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการรับรู้ความสามารถของตนและความศรัทธาต่อศาสนา โดยผ่านตัวแปรคั่นกลางเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, ความสุข, กลุ่มอาชีพ

Abstract

There were two objectives for this review article that were to study the analytical concept of the happiness of elders' occupation group and to find the casual model's hypothesis of the happiness of elders' occupation group. As the review literature, the findings were that the happiness of elders' occupation group depended on Thai social that was interdependent within their community. The casual model's hypothesis were that 1) the positive psychological capital, self-efficacy, faith in religion, social support and attitude with happiness working were the direct effect on happiness working, 2) the positive psychological capital and social support were indirect effect on happiness working through the self-efficacy, and 3) the self-efficacy and

faith in religion were indirect effect on happiness working through the attitude with happiness working.

Keywords: Elder, Happiness, Occupation Group

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเป็นพลเมืองผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะจากการสำรวจข้อมูลของผู้สูงอายุในประเทศไทยปี 2559 พบว่า ผู้สูงอายุอาศัยตามลำพังมีสัดส่วนสูงขึ้น และมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมากถึงร้อยละ 34 แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุที่เคยได้จากบุตรมีจำนวนลดลงจากร้อยละ 52 เหลือเพียงร้อยละ 37 แต่ในขณะที่รายได้จากการทำงานของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 29 เป็นร้อยละ 34[1] ข้อมูลข้างต้นพบว่าการทำงานของผู้สูงอายุได้เพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งปัจจุบันแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ช่วงระหว่างพุทธศักราช 2545 ถึง 2564 ได้กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม และมียุทธศาสตร์การส่งเสริมการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ ดังนั้นในอนาคตการทำงานเพื่อการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุจึงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นแต่ด้วยวัยในช่วงชราภาพ จึงมีเงื่อนไขด้านสรีระวิทยาเข้ามาเกี่ยวข้อง หากงานที่ทำไม่มีความเหมาะสมอาจทำให้เกิดปัญหาการปรับตัว ความเครียดและคุณภาพชีวิตได้[2] ซึ่งมีผลงานวิจัยเชิงประจักษ์ของธีระวัฒน์ จันทึก[3] พบว่าการทำงานเพื่อการประกอบอาชีพถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุ และแนวโน้มผู้สูงอายุจะประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกันหากผู้สูงอายุมีศักยภาพแต่ไม่ได้ทำงานย่อมเกิดผลทางลบต่อคุณภาพชีวิตได้ ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการวิเคราะห์ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ และค้นหาโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุของความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ

แนวคิดการวิเคราะห์ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพ

ความสุข (Happiness) เป็นความรู้สึกร่วมทางอารมณ์ ที่แต่ละบุคคลตัดสินเองว่ามีความสุขมากหรือน้อย ซึ่งขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตและประสบการณ์ที่ผ่านมา ดังนั้นระดับของความสุขและความทุกข์ของแต่ละ

---

[1] มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริ้นเทอรี่ จำกัด, 2561), หน้า 29-36.

[2] Weismann, A., **The evolution theory**, (Journal of the History of Biology, 1982), pp. 295-329.

[3] ธีระวัฒน์ จันทึก, "การศึกษาการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของประชากรผู้สูงอายุที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนจังหวัดเพชรบุรี", **งานวิจัย**, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), บทคัดย่อ.

คนจึงขึ้นอยู่กับการจดจำประสบการณ์ชีวิตนั้นได้มากหรือน้อยเพียงใด[4] ส่วนความสุขของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม ในสังคมตะวันตกซึ่งเป็นสังคมแบบปัจเจกชนนิยม (Individualistic Society) ความสุขของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับการพึ่งพาตนเองได้[5] แต่ความสุขของผู้สูงอายุไทยซึ่งอยู่ในบริบทรูปแบบสังคมตะวันออกที่มีลักษณะสังคมรวมหมู่ (Collective Society) เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน 5 มิติ คือ 1) ความสามัคคีปรองดองของครอบครัวและเพื่อนบ้าน 2) การพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกหลาน รวมถึงเพื่อนบ้านและชุมชน 3) ความสงบสุขและการยอมรับหรือการทำใจให้มีความสุข ซึ่งเป็นผลมาจากศาสนา 4) การได้รับความเคารพนับถือ และ 5) ความเบิกบานเป็นการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน[6] (Ingersoll-Dayton et al. 2004) นอกจากนั้นมีงานวิจัยของสาธิต เชื้ออยู่นานและคณะ[7] ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้ โดยการใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นฐาน ผลการศึกษาพบว่า ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพเป็นความรู้สึกทางบวกต่อกิจกรรมเกี่ยวกับงานที่สอดคล้องกับความเชื่อ ความศรัทธา และความสามารถของตน รวมถึงความรู้สึกเพลิดเพลินและผูกพันกับกิจกรรมที่ทำ โดยมีสององค์ประกอบ คือ (1) ความสุขในตนเป็นการรับรู้ว่าตนเองเป็นคนที่มีคุณค่าและประโยชน์กับสังคม การทำงานที่ได้ทำตามกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อและความศรัทธา และ (2) ความสุขนอกตนเกี่ยวข้องกับการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การได้รับการยอมรับในภูมิปัญญา การมีพื้นที่เพื่อแสดงศักยภาพความรู้และความสามารถ

กล่าวโดยสรุป ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุในบริบทสังคมตะวันออกของชนบทไทยเน้นการพึ่งพาอาศัยกันโดยมีความเชื่อมโยงของสังคมและชุมชนในรูปแบบของ ความสามัคคีปรองดองของครอบครัวและเพื่อนบ้าน การพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างผู้สูงอายุและลูกหลานรวมถึงเพื่อนบ้านและชุมชน ความสงบสุขและการยอมรับหรือการทำใจให้มีความสุข ซึ่งเป็นผลมาจากศาสนา การได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนและสังคม และความเบิกบานจากการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการรวมกลุ่มอาชีพนั้นมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้ว่าตนเองเป็นคนที่มีคุณค่าและประโยชน์ การทำงานที่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อและความศรัทธา เพื่อการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยการได้อยู่ร่วมกันหรือการทำกิจกรรมร่วมกันกับครอบครัวและ

---

[4] Anna, Alexandrova, **Subjective Well-Being and Kahneman' s Objective Happiness**, (Journal of Happiness Studies, 2005), pp. 301 - 324.

[5] Carol D. Ryff., **Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being**, (Journal of Personality and Social Psychology, 1989), pp. 1069-1081.

[6] Ingersoll-Dayton et al., (2004). **Measuring psychological well-being: insights from Thai elders**. (The Gerontologist,44(5),2004), pp. 596–604.

[7] Satit Chuayounan, Nawaporn Ketsuwan and Nattawut Somyarone, **The Elderly's working Happiness in THAILAND's Rural Society; A case study of DOKKHAMTAI Sub-province: The meaning and promotion guideline**, (Proceeding International Conference on Finance, Management and business. Jakarta, 12 December 2017, 2017), pp. 354.

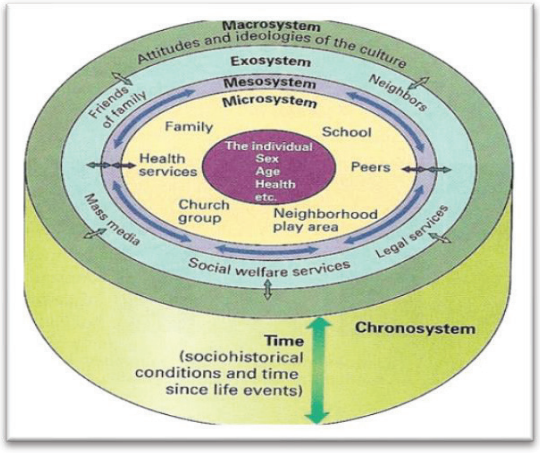
ชุมชน การได้รับการยอมรับในภูมิปัญญา การมีพื้นที่ที่ทำให้ได้พบปะกับคนในชุมชนเพื่อแสดงศักยภาพ ความรู้และความสามารถ

ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ

แนวคิดการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุ การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุพฤติกรรมของมนุษย์ นิยมใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา (Social Cognitive Learning Theory) ของอัลเบริต์ แบนดูล่า[8] ซึ่งมีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง 3 องค์ประกอบ คือ ตัวบุคคล (Person) สิ่งแวดล้อม (Environment) และพฤติกรรม (Behavior) โดยพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันนั้นได้รับอิทธิพลมากจากตัวบุคคลเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวบุคคล เมื่อพิจารณาในมุมมองการวิเคราะห์ความสุขซึ่งเป็นพฤติกรรมภายในของมนุษย์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลมี 2 ปัจจัยหลัก คือ ตัวผู้สูงอายุและสภาวะแวดล้อมของตัวผู้สูงอายุเอง แต่เพื่อพิจารณาถึงแนวคิดการวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์อื่นๆ พบว่ามีแนวคิดของแบบจำลองนิเวศวิทยาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ (Ecological model of child development) ของบรอนเฟนเบนเนอร์[9] กล่าวว่าพฤติกรรมของบุคคลมีพื้นฐานมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมเหมือนกับแนวคิดของ Albert Bandura แต่แนวคิดของบรอนเฟนเบนเนอร์ได้แบ่งรายละเอียดของสิ่งแวดล้อมออกเป็นรายละเอียดย่อยออกอีก 4 กลุ่ม (ตามภาพประกอบ 1) ได้แก่ 1) สภาวะแวดล้อมระบบจุลภาค (Micro system) เป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด เช่น ครอบครัว โรงเรียน และกลุ่มเพื่อน 2) สภาวะแวดล้อมกึ่งกลางระหว่างครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอก (Meso system) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีขนาดกว้าง ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกันของสิ่งแวดล้อมในระบบจุลภาคมากกว่า 1 แหล่ง และบุคคลจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย 3) สภาวะระบบภายนอก (Exo system) เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ไม่ได้มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคคลโดยตรงแต่เป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการของบุคคล และ 4) สิ่งแวดล้อมระบบมหภาค (Macro system) เป็นระบบที่อยู่ภายนอกสุดเป็นระดับของวัฒนธรรม ระบบความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ระบบนี้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมทางสังคมและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของบุคคล

[8] Bandura, Albert, **Social Learning Theory**, (New Jersey: Prentice –Hall.,1977)

[9] Bronfenbrenner, U., **The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design**, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979)

ภาพประกอบ 1 แบบจำลองนิเวศวิทยาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ (Ecological model of child development)

จากแนวคิดของทฤษฎีนิเวศวิทยาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญา ผู้เขียนจึงใช้เป็นกรอบแนวคิดตั้งต้นในการค้นหาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ ร่วมกับงานวิจัยเชิงคุณภาพของสาธิต เชื้ออยู่นาน และคณะ[10] ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุโดยการใช้กระบวนการวิสาหกิจชุมชนเป็นฐาน โดยแต่ละปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1. การรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน แนวคิดการรับรู้ความสามารถของตนเป็นแนวคิดของแบนดูร่า ในระยะแรกแบนดูราได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวังความสามารถของตนเอง (Efficacy Expectation) และความคาดหวังนี้เป็นตัวกำหนดการแสดงออกของพฤติกรรม ต่อมาภายหลังแบนดูราได้มีการขยายทฤษฎีและมีการเปลี่ยนแปลงใช้คำว่า “การรับรู้ความสามารถในตนเอง (Perceived self-efficacy)” ซึ่งแบนดูราเชื่อว่าบุคคลสองคนอาจมีความสามารถไม่แตกต่างกัน แต่จะแสดงออกมาในคุณภาพที่แตกต่างกันได้ถ้าคนสองคนมีการรับรู้ความสามารถในตนเอง และสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งความคาดหวังในผลการกระทำยังมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ความสามารถตนเอง กล่าวคือ บุคคลที่ตัดสินว่าจะกระทำพฤติกรรมอย่างใดหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการรับรู้ความสามารถตนเองว่าจะกระทำได้หรือไม่ และความคาดหวังในผลที่จะเกิดการกระทำพฤติกรรม เนื่องจากมนุษย์เรียนรู้ว่าการกระทำใดนำไปสู่ผลลัพธ์ใด การที่บุคคลจะตัดสินใจว่าจะกระทำพฤติกรรมหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับการรับรู้ความสามารถตนเองและอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความคาดหวังในผลของการกระทำ มีงานวิจัยของนวลฉวี ประเสริฐสุข[11] ผลการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่าการมีงานทำและการรับรู้ว่าตนเองเป็นคนมีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่รู้จัก การพึ่งพาตนเองได้ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และงานวิจัยของจิตตรา มาคะผล[12] ผลการศึกษาพบว่าแนวทางส่งเสริมการทำงานผู้สูงอายุควรกิจกรรมที่ทำทั้งที่เป็นรายได้ กิจกรรมอาสาสมัครหรือกิจกรรมเพื่อ

---

[10] สาธิต เชื้ออยู่นาน นวพร เกษสุวรรณ และณัฐวุฒิ สมยาโรน, “แนวทางการเสริมสร้างความสุขจากการทำงานของผู้สูงอายุ ภายใต้บริบทแนวคิดการจัดการวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้”, **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพะเยา, 2561), บทคัดย่อ.

[11] นวลฉวี ประเสริฐสุข, “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขของผู้สูงอายุในอาเซียน”, **รายงานการวิจัย**, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), บทคัดย่อ.

[12] จิตตรา มาคะผล, “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการทำงานเพื่อสร้างความสุขของผู้สูงอายุในอาเซียน”, **รายงานการวิจัย**, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), บทคัดย่อ.

ความเพลิดเพลิน เพื่อให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมว่าตนเองมีความสามารถในการทำงานเพื่อประโยชน์ต่อสังคมได้ ดังนั้นการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงานน่าจะมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีความสุข และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีความสุขผ่านเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข

2. ทุนจิตวิทยาทางบวก ทุนจิตวิทยาทางบวกในตัวมนุษย์เป็นสาเหตุหนึ่งของการทำงานอย่างมีความสุข โดยแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกเป็นแนวคิดที่พัฒนาและถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความสุข ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวกร่วมกับการดูแลสุขภาพเพื่อให้บุคคลสามารถดูแลสุขภาพของตนเองให้มีประสิทธิภาพ[13] เมื่อนำแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้กับผู้สูงอายุในการทำงานจึงมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพในตัวตนของผู้สูงอายุ ให้มีศักยภาพในการทำงาน อาทิเช่น การกระตุ้นเพื่อการค้นพบความสามารถหรือ/และภูมิปัญญาที่สั่งสม เพื่อนำมาใช้ในการทำกิจกรรมด้วยความพึงพอใจ มีงานวิจัยของสมดี อนันต์ปฏิเวธ และวิภา เพ็งเสงี่ยม[14] ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่รับรู้ถึงความรู้สึกตนเองว่าคนเองมีความสามารถ จะมีระดับคุณภาพชีวิตและระดับความสุขสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นอกจากนั้นยังมีผลงานวิจัยของอังศินันท์ อินทรกำแหง และฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล[15] ผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์เชิงสาเหตุด้านจิตวิทยาเชิงบวกและบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อสุขภาวะครอบครัว โดยปัจจัยทั้งหมดสามารถร่วมกันทำนายพฤติกรรมสุขภาพได้ร้อยละ 72 ดังนั้นทุนจิตวิทยาทางบวกมีอิทธิพลทางตรงต่อการทำงานอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการทำงานอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุผ่านการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน

3. การรับรู้การเกื้อกูลทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ สาราสันและคณะ[16] กล่าวว่าการเกื้อกูลทางสังคมเป็นการได้รับความช่วยเหลือ การยอมรับ การไว้วางใจ มองเห็นคุณค่า มีการยกย่อง ชมเชย และการให้กำลังใจ ซึ่งถือเป็นแรงเสริมทั้งทางด้านอารมณ์และจิตใจ ทำให้บุคลากรสามารถทนอยู่ในสภาพงานที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ โดยเฮ้าส์[17] ได้แบ่งการให้การเกื้อกูลทางสังคมเป็น 4 ประเภท คือ 1) การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) เช่น การให้ความพอใจ การยอมรับนับถือ การแสดงถึงความห่วงใย 2) การสนับสนุนด้านการให้การประเมินผล (Appraisal Support) เช่น การให้ข้อมูล

---

[13] เกสร มุ้ยจีน, การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก, **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**, 24 (4), 2559) หน้า 673-680.

[14] สมดี อนันต์ปฏิเวธ และวิภา เพ็งเสงี่ยม, “ประสิทธิผลของโปรแกรมบูรณาการการพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างสุข และลดภาวะซึมเศร้าผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ตำบลบึงน้ำรักษ์”, **รายงายการวิจัย**, (นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2559). บทคัดย่อ.

[15] อังศินันท์ อินทรกำแหง และฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล, “อิทธิพลของจิตวิทยาเชิงบวก และบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรม ที่มีต่อพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและสุขภาวะครอบครัวโดยส่งผ่าน ความรอบรู้ด้านสุขภาพของครอบครัวในชุมชนกึ่งเมือง : การวิจัยผสานวิธี”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2560), บทคัดย่อ.

[16] Sarason I.G., Levine H.M. & Basham R.B., **Assessing social support: The Social Support Questionnaire**, (Journal of Personality and Social Psychology, 1983), pp. 127-139.

[17] House JS., **Work stress and social support**, (Addison-Wesley; Reading, MA., 1981)

ป้อนกลับ (Feed Back) การเห็นพ้องหรือให้รับรอง (Affirmation) ผลการปฏิบัติหรือการบอกให้ทราบผลถึงผลดีที่ผู้รับได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น 3) การให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) เช่น การให้คำแนะนำ การตักเตือน การให้คำปรึกษา และการให้ข่าวสาร 4) การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ (Instrumental Support) เช่น แรงงาน เงิน เวลาเป็นต้น เพื่อพิจารณาแนวคิดการสนับสนุนทางสังคม จึงสามารถสรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนด้านความช่วยเหลือทางด้านข้อมูล ข่าวสาร วัตถุสิ่งของ หรือการสนับสนุนทางด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุนซึ่งอาจเป็นครอบครัวหรือหน่วยงานภาครัฐและ/หรือเอกชน เช่น พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น และการได้รับการสนับสนุนนั้นส่งผลให้ผู้สูงอายุปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งอาจเป็นแรงผลักดันให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายได้ นอกจากนั้นการเกื้อกูลทางสังคมไม่เฉพาะแต่ความช่วยเหลือทางด้านวัตถุและอารมณ์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งขอสังคม งานวิจัยของนวลฉวี ประเสริฐสุข[18] ผลการศึกษาพบว่าคุณภาพชีวิตเกิดจากความสุขที่เกิดจากครอบครัว ได้แก่ การได้รับการดูแลจากครอบครัว การได้อยู่ร่วมกันหรือการทำกิจกรรมร่วมกันกับครอบครัว การมีลูกหลานที่ดีและการเป็นที่พึ่งของครอบครัว และความสุขที่เกิดจากสังคม ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การมีส่วนร่วมจากสังคม การได้รับการยอมรับจากสังคม และการได้รับการดูแลจากสังคม และงานวิจัยของ กัตติกา ธนะขว้าง และคณะ[19] พบว่าระบบเครือญาติถือเป็นเครือข่ายทางสังคมที่เด่นมากในสังคมภาคเหนือโดยเฉพาะสังคมชนบทและเป็นเครือข่ายหลักในการดูแลคุณดูแลเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุวัยปลาย โดยมีเครือข่ายชุมชนเป็นเครือข่ายเสริมสัมพันธ์เชื่อมโยงร้อยรัดกันด้วยกลไกทางวัฒนธรรม จารีตประเพณีและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะพึงพอใจกับการได้รับการเกื้อหนุนดูแลจากครอบครัว ส่วนการเกื้อหนุนทางสังคมที่ได้รับจากเพื่อนหรือเพื่อนบ้านส่วนใหญ่จะเป็นการให้คำแนะนำในกลุ่มที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงมีการช่วยเหลือไหว้วานกัน ได้แบ่งปันอาหารช่วยเหลือเวลามีงานบุญแวะมาเยี่ยมเยือนเมื่อยามเจ็บป่วย ส่วนการเกื้อหนุนโดยหน่วยงานรัฐเป็นนโยบายมุ่งเน้นการดูแลด้านสวัสดิการสังคม เช่น เบี้ยยังชีพ และสังคมสงเคราะห์และด้านสุขภาพเป็นหลัก ดังนั้นการเกื้อกูลทางสังคมแก่ผู้สูงอายุน่าจะมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีความสุข และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการทำงานอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุผ่านการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน

4. ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อพัฒนาการของบุคคลตั้งแต่วัยเด็กผานกระบวนการอบรมเลี้ยงดูและปฏิสัมพันธจากบุคคลในครอบครัวและชุมชน พุทธศาสนาจึงมีสวนเกี่ยวข

---

[18] นวลฉวี ประเสริฐสุข, “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขของผู้สูงอายุในอาเซียน”, **รายงานการวิจัย**, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), บทคัดย่อ.

[19] กัตติกา ธนะขว้าง, “เครือข่ายทางสังคม การเกื้อหนุนทางสังคม และความผาสุกของผู้สูงอายุวัยปลายในเขตภาคเหนือประเทศไทย”, **รายงานการวิจัย**, (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2555), บทคัดย่อ.

องในชีวิตประจำวันทั้งทางตรงและทางออม[20] ซึ่งความศรัทธาเป็นจิตลักษณะประเภทหนึ่งของบุคคล เพราะเป็นการรับรู้และการยอมรับของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอันประกอบด้วยความเชื่อ โดยความศรัทธานั้นต้องประกอบด้วยเหตุผล โดยศรัทธาในกระบวนการพัฒนาตามหลักพุทธศาสนานั้น หมายถึง ความเชื่อมั่น การซาบซึ้ง ความมั่นใจเหตุเท่าที่ตนสามารถพิจารณาเห็นได้ ศรัทธาที่ถูกต้องเป็นสื่อนำไปสู่การพัฒนาปัญญา แบ่งออกเป็น 3 ประการ 1) เชื่อมั่นในความดีงามของมนุษย์ หมายถึง เชื่อว่าความดีงามนั้นมนุษย์สามารถสร้างขึ้นเองได้ ด้วยความพากเพียรไม่ใช่จากสิ่งศักดิ์สิทธิ 2) เชื่อมั่นในกฎแห่งการกระทำและผลของการกระทำ หมายถึง เชื่อมั่นว่าไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอยๆ โดยไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิด เมื่อมีการกระทำใดๆลงไปย่อมมีผลของการกระทำนั้นๆ 3) เชื่อมั่นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำและผลของการกระทำนั้น งานวิจัยของภัทิรา ศิริมานนท์[21] พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ พบว่าความศรัทธาในพุทธศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (r = .425) ดังนั้นความศรัทธาต่อพุทธศาสนามีอิทธิพลทางตรงต่อการทำงานอย่างมีความสุข และมีอิทธิพลทางอ้อมต่อการทำงานอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุผ่านเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข

5. เจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข เจตคติเป็นสิ่งชี้นำให้บุคคลเกิดพฤติกรรมตามประสบการณ์ ความเชื่อและความรู้สึก โดยบุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความรู้สึก ซึ่งฟิชไบน์และไอเซน[22] อธิบายความสัมพันธ์เจตคติกับพฤติกรรม บุคคลจะคิดไตร่ตรองก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมโดยการใช้เหตุผลร่วมพิจารณาตัดสินใจกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ นอกจากนั้นดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวว่าทัศนคติเป็นจิตลักษณะของบุคคลซึ่งเกิดจากความรู้เชิงประเมินค่าของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์หรือมีโทษมากน้อยเพียงใด และมีความพร้อมที่จะกระทำต่อสิ่งนั้นไปในทางที่สอดคล้องกับความชอบหรือไม่ชอบของตนเองต่อสิ่งนั้น โดยเจตคติมีทิศทาง 2 ประการ [23] คือ เจตคติทางบวก (Positive Attitude) หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกชอบพอต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเจตคติทางลบ (Negative Attitude) มีความหมายตรงกันข้ามกับทางบวก หากบุคคลมีเจตคติที่แตกต่างกันทั้ง 2 ประการย่อมจะมีพฤติกรรมและการกระทำที่แตกต่างกันไป แต่เมื่อพิจารณาบริบทการทำงาน เจตคติต่อพฤติกรรมการทำงาน[24] หมายถึง การใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในการทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มกำลัง

---

[20] ออมเดือน สดมณี, **ผลของการฝึกอบรมทางพฤติกรรมศาสตร์ ต่อจิตลักษณะและประสิทธิผลของครู**, (วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 2536), หน้า 91-101.

[21] ภัทิรา ศิริมานนท์, การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ, **สารนิพนธ์ กศ.ม.(จิตวิทยาพัฒนาการ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551), บทคัดย่อ.

[22] Fishbein, M., & Ajzen I., **Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research**, (Reading, MA: Addison-Wesley, 1975)

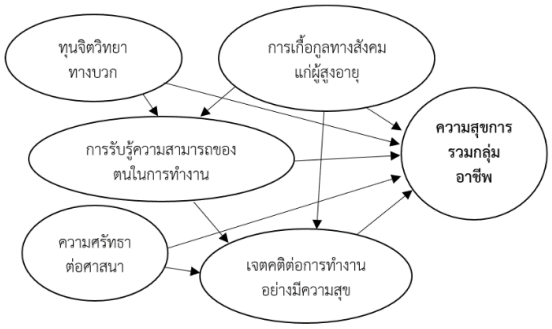
[23] Brief, A. P., **Attitudes in and around organizations**, (Thousand Oaks, CA: Sage,1998)

[24] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, "การกำหนดปัญหาการวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : ด้านพฤติกรรมจริยธรรมและด้านอื่นๆ ครั้งที่ 2 วิธีการวิจัยและเขียนรายงานการวิจัย", **การประชุมทางวิชาการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ**, กระทรวงวิทยาศาสตร์, 2538)

ความสามารถเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ รวมไปถึงการมีความมานะบากบั่นที่จะฝ่าฟันอุปสรรค มีงานวิจัยเพื่อสนับสนุนเจตคติต่อพฤติกรรมของผู้สูงอายุของเบญมาศ นาควิจัย[25] พบว่าเจตคติต่อการดูแลสุขภาพตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการดุแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ดังนั้นเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุขมีอิทธิพลทางตรงต่อการทำงานอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ

บทสรุป

ความสุขในบริบทของผู้สูงอายุมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม โดยประเทศไทยมีลักษณะเป็นสังคมรวมหมู่ เน้นการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันของครอบครัว เพื่อนบ้านและชุมชน โดยความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพแบ่งออกเป็นความสุขภายในและภายนอก กล่าวคือ ความสุขภายในเป็นความสุขในตัวตนของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการรับรู้ว่าตนเองเป็นคนที่มีคุณค่าและประโยชน์ การทำงานที่ได้ทำตามกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อและความศรัทธา รวมถึงการมีความหวังหรือมีเป้าหมายในการทำกิจกรรมที่เข้าร่วม ส่วนความสุขภายนอกเป็นความสุขจากการเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคม เพื่อการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การได้รับการยอมรับในภูมิปัญญา การที่สังคมมีพื้นที่ให้ได้พบปะกับคนในชุมชนเพื่อแสดงศักยภาพความรู้ ความสามารถและภูมิปัญญาที่มี เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลที่มีความสัมพันธ์ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้สูงอายุ และ 2) ปัจจัยสภาะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้สูงอายุ โดยทั้งสองกลุ่มปัจจัยนั้นมีรายละเอียดของตัวแปรย่อย คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ทุนจิตวิทยาทางบวก การรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน ความศรัทธาต่อศาสนา เจตคติต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีความสุข ส่วนปัจจัยสภาะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้สูงอายุ คือ การเกื้อกูลทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ โดยตัวแปรทั้งสองกลุ่มดังกล่าวข้างต้น สามารถเขียนเป็นแผนภาพกรอบแนวคิดโครงการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 3 โมเดลสมมติฐานปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุ

จากภาพประกอบ 3 โมเดลสมมติฐานปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุสามารถสรุปสมมติฐาน คือ 1) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางตรงจากทุนจิตวิทยาเชิงบวก การรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน ความศรัทธาต่อศาสนา และเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข และการเกื้อกูลทางสังคมของผู้สูงอายุ

[25] เบญมาศ นาควิจัย, “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดุแลสุขภาพตนเองและความสุขของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในโรงพยาบาลสังกัดสำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร”, **ปริญญานิพนธ์ วท.ม. การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์,** (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551)**,** บทคัดย่อ.

2) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากทุนจิตวิทยาทางบวกและการเกื้อกูลทางสังคมของผู้สูงอายุโดยผ่านตัวแปรคั่นกลางการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงาน และ 3) ความสุขจากการรวมกลุ่มอาชีพของผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการรับรู้ความสามารถของตนในการทำงานและความศรัทธาต่อศาสนา โดยผ่านตัวแปรคั่นกลางเจตคติต่อการทำงานอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

บทความนี้เป็นบทความปริทัศน์ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษาทำให้ผู้เขียนค้นพบโมเดลสมมติฐานดังกล่าว ดังนั้นเพื่อเป็นการยืนยันโมเดลสมมติฐาน ควรมีการพัฒนาแบบวัดตัวแปรที่ปรากฏในโมเดลสมมติฐาน แล้วเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมมติฐานเป็นไปตามสมมติฐานหรือไม่ เพื่อประโยชน์การนำไปประยุกต์ใช้เชิงนโยบายในการเสริมสร้างความสุขของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

บรรณานุกรม

กัตติกา ธนะขว้าง. “เครือข่ายทางสังคม การเกื้อหนุนทางสังคม และความผาสุกของผู้สูงอายุวัยปลาย ในเขตภาคเหนือประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย.** นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2555.

เกสร มุ้ยจีน. การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก. **วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**, 24 (4) : 673-680, 2559.

จิตตรา มาคะผล. “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการทำงานเพื่อสร้างความสุขของผู้สูงอายุในอาเซียน”. **รายงานการวิจัย.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. “การกำหนดปัญหาการวิจัยและการพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย : ด้านพฤติกรรมจริยธรรมและด้านอื่นๆ ครั้งที่ 2 วิธีการวิจัยและเขียนรายงานการวิจัย”. **การประชุมทางวิชาการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ**. กระทรวงวิทยาศาสตร์, 2538.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยการวิจัยและประยุกต์**,เอกสารฉบับพิเศษในวันครบรอบปีที่ 33 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.

ธีระวัฒน์ จันทึก. **การศึกษาการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของประชากรผู้สูงอายุที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนจังหวัดเพชรบุรี.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

นวลฉวี ประเสริฐสุข. “การศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขของผู้สูงอายุในอาเซียน”. **รายงานการวิจัย**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

เบญมาศ นาควิจัย. “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดุแลสุขภาพตนเองและความสุขของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุในโรงพยาบาลสังกัดสำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร”. **ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

ภัทิรา ศิริมานนท์. “การศึกษาความศรัทธาในพุทธศาสนาและสัมพันธภาพกับผู้ร่วมวัยของผู้สูงอายุ”. **สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ).** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2559**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริ้นเทอรี่ จำกัด, 2561.

สมดี อนันต์ปฏิเวธ และวิภา เพ็งเสงี่ยม. **ประสิทธิผลของโปรแกรมบูรณาการการพัฒนาคุณภาพชีวิตสร้างสุขและลดภาวะซึมเศร้าผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา ตำบลบึงน้ำรักษ์.** นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2559.

สาธิต เชื้ออยู่นาน นวพร เกษสุวรรณ และณัฐวุฒิ สมยาโรน. “แนวทางการเสริมสร้างความสุขจากการทำงานของผู้สูงอายุ ภายใต้บริบทแนวคิดการจัดการวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลดอกคำใต้”. **รายงานการวิจัย.** พะเยา : มหาวิทยาลัยพะเยา, 2561.

อังศินันท์ อินทรกำแหง และฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล. “อิทธิพลของจิตวิทยาเชิงบวก และบรรทัดฐานทางสังคมวัฒนธรรม ที่มีต่อพฤติกรรมสุขภาพที่ดีและสุขภาวะครอบครัวโดยส่งผ่าน ความรอบรู้ด้านสุขภาพของครอบครัวในชุมชนกึ่งเมือง : การวิจัยผสานวิธี”. **รายงานการวิจัย ฉบับที่ 179**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2560.

ออมเดือน สดมณี. **ผลของการฝึกอบรมทางพฤติกรรมศาสตร์ ต่อจิตลักษณะและประสิทธิผลของครู**. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. 2(1): 91-101, 2536.

Anna, Alexandrova. (2005). **Subjective Well-Being and Kahneman’s Objective Happiness**. Journal of Happiness Studies. 6(2): 301 – 324.

Bandura, Albert. **Social Learning Theory.** New Jersey: Prentice –Hall, 1977.

Brief, A. P. **Attitudes in and around organizations**. Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.

Bronfenbrenner, U.. **The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design.** Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.

Carol D. Ryff. **Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being.** Journal of Personality and Social Psychology. 57(6):1069-1081, 1989.

Fishbein, M., & Ajzen, I. **Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research**. Reading, MA: Addison-Wesley, 1975.

House JS. (1981). **Work stress and social support**. Addison-Wesley; Reading, MA, 1981.

Ingersoll-Dayton, B., Saengtienchai, C., Kespichayawattana, J. and Aungsuroch, Y.. **Measuring psychological well-being: insights from Thai elders**. The Gerontologist, 44(5): 596–604, 2004

Sarason I.G., Levine H.M. & Basham R.B. **Assessing social support: The Social Support Questionnaire**. Journal of Personality and Social Psychology. 44, 127-139, 1983.

Satit Chuayounan, Nawaporn Ketsuwan and Nattawut Somyarone. **The Elderly’s working Happiness in THAILAND’s Rural Society; A case study of DOKKHAMTAI Sub-province: The meaning and promotion guideline.** Proceeding International Conference on Finance, Management and business. Jakarta, 2017.

Weismann, A.. **The evolution theory**. Journal of the History of Biology, 18(3), 295-329, 1882.

รูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ : กรณีศึกษาโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออกของประเทศไทย

Strong Community Based on Buddhist Integration Model: Case Study of Democratic Village Project in the East of Thailand

พระครูสุนทรเขมาภินันท์
หน่วยวิทยบริการจังหวัดจันทบุรี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออก ที่เกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย 2) เพื่อวิเคราะห์ถอดบทเรียนชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า 1.วิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออกเป็นชุมชนเกษตรกรรม อาศัยอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยแต่ยังมีปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียง 2. ศึกษาถอดบทเรียนชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่นในภาคตะวันออก (Best practice) 3. รูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการเกิดขึ้นจากแนวคิดการใช้หลักธรรมนำหน้าการปกครองตามแบบประชาธิปไตยตามองค์ความรู้ที่ได้ “BEST Model” ดังนี้ B = Belive คือ ความเชื่อ ความศรัทธา ผลประโยชน์ เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าความเชื่อและศรัทธา เพื่อเป็นปณิธานแรงผลักดันสำคัญที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง, E = Education คือ การศึกษา มุ่งศึกษาตามแนวของศาสตร์พระราชาเป็นหลักเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับโครงการ อสปช. S = Self-sacrifice คือ การเสียสละประโยชน์ส่วนตน เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าจิตสำนึกไม่เห็นแก่ตัวในการสร้างประโยชน์ตามแนวพระราชปณิธานที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”, T = Tradition คือ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดในหมู่บ้านหรือทุกชุมชนในสังคมไทย

คำสำคัญ: ชุมชนเข้มแข็ง, พุทธบูรณาการ, หมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย

Abstract

This article is a qualitative research. The objectives are as follows: 1). To study the social context and lifestyle of the community in the east. 2) to analyze and remove the strong Buddhist community lessons through the activities of the Democratic Village Project in the Eastern Region and 3) to present the concept of a strong Buddhist community integrated through the Democratic Village Project in the East. The research

found that 1. The way of life of the community in the East is an agricultural community. 2. Study on removing the strong Buddhist community lessons through the best practice in the Eastern region (Best practice). 3. Form B = Believe is a good example of the concept of using the principle of leading the democratic rule according to the "BEST model". FAITH benefits as the leading principles of belief and faith. E = Education is the study that focuses on the study of the King of Science to develop the community in the same direction as the project. S = Self-sacrifice is a self-sacrifice. It is the use of the principle of selflessness to create benefits according to the Royal Declaration. "We will dominate the land for the sake of the public good of the Siamese people". T = Tradition is the cultural traditions. It is the use of principles to promote the democratic culture. This is something that needs to be cultivated in villages or communities in Thai society.

Keywords: The Strong Community, Buddhist Integration, Democratic Village

บทนำ

ประเทศไทยได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475[1] เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน[2] โดยปกติคุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นกับคุณภาพของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพประชาธิปไตยก็วัดได้จากผู้ปกครองนั้นเอง แต่ในสมัยปัจจุบันเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ[3] ด้วยเหตุนี้คุณภาพของประชาธิปไตยจึงขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน แต่หากกว่าประชาชนไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยเท่าที่ควร ความเป็นระบอบประชาธิปไตยเสาหลักในการบริหารปกครองประเทศจึงตกอยู่ในภาวะที่ล้าหลังล้มลุกคลุกคลานมาตลอด จะสังเกตได้จากการที่ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งไม่ว่าเป็นการเมืองระดับประเทศหรือการเมืองระดับท้องถิ่นจะมีจำนวนน้อย มีการซื้อสิทธิขายเสียง ประชาชนถูกชักจูงได้ง่าย ขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ไม่เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมีการหลีกเลี่ยงที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย

---

[1] สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์, **การเมืองการปกครองไทย,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541), หน้า 1.

[2] สุรพล สุยะพรหม, **การเมืองกับการปกครองของไทย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 14.

[3] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย,** พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 4.

โครงการหมู่บ้านประชาธิปไตย เป็นโครงการที่ภาครัฐโดยกระทรวงมหาดไทย และกรมการปกครองได้ส่งเสริมและดำเนินเป็นโครงการเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ได้ริเริ่มโครงการมาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปีปัจจุบัน โดยมีรูปแบบของการคัดเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งดีเด่นมาแล้วทั้งสิ้น 272 แห่ง[4] มีหลักเกณฑ์คัดเลือก ได้แก่ หมู่บ้านหรือชุมชนมีการสนับสนุนและส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเป็นกระบวนการและมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามนโยบายของรัฐบาล มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย โดยมีผลการดำเนินงานของอาสาสมัครต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) ในการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิต เป็นการสร้างความเข้มแข็งภาคพลเมืองแบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน[5] ซึ่งทั้งนี้หากว่าในชุมชนหมู่บ้านมีปัญหาอะไร กลุ่มอาสาสมัครต้นแบบประชาธิปไตยก็จะใช้รูปแบบอันเป็นหลักการสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยมาเข้าแก้ปัญหา นอกจากนี้ก็ยังได้ร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยมีการขับเคลื่อนการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนนำหลักการของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างยั่งยืน เช่น มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนทุกเดือน นำปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านมาจัดเวทีประชาคมเพื่อหากระบวนวิธีการแก้ไขร่วมกัน ตลอดจนให้ความสำคัญในการเสริมสร้างรักษาวินัย การเคารพกฎหมาย กฎกติกาหมู่บ้าน ส่งเสริมให้ราษฎรออกใช้สิทธิเลือกตั้งทุกระดับ โดยอาสาสมัครหมู่บ้านประชาธิปไตยร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นต้นแบบให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ได้นำไปใช้เพื่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออกของประเทศไทยทั้ง 2 ชุมชนว่ามีรูปแบบ (Model) การทำโครงการเป็นอย่างไร หมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่นในภูมิภาคนี้ ได้สร้างชุมชนเข้มแข็งโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ และมีปัจจัยอะไรที่จะเป็นสาเหตุในการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ตามหลักพุทธธรรม เพื่อที่จะได้นำผลของการวิจัยหรือองค์ความรู้ที่ได้ไปเป็นประโยชน์เป็นนโยบายสาธารณะต่อการส่งเสริมพัฒนาชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ หรือต่อองค์กรทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำโครงการชุมชนเพื่อประชาธิปไตยในลักษณะเช่นนี้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตรงตามความต้องการตามแผนพัฒนาชาติ ที่มีโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่างๆ เพื่อเป็นการผลักดันยกระดับประเทศไทยให้ก้าวสู่ระดับความเป็น Thailand 4.0 ต่อไป

---

[4] กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **กิจกรรมประกวดหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่น ระดับจังหวัด ประจำปี 2560 <** https://www.district.cdd.go.th/chumphonburi/2017/06/23/กิจกรรมประกวดหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี 2560>, 5 มกราคม 2561.

[5] ส.ศิวลักษณ์, **ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย อุปสรรคการสร้างความเข้มแข็งภาคพลเมือง,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557), หน้า 7.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออก ที่เกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย

2.2 เพื่อวิเคราะห์ถอดบทเรียนชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก

2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบและกระบวนการในการสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมของหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงชุมชนกับกระบวนการซึ่งเป็นตัวเหตุ และความเป็นหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยตามแนวนโยบายของภาครัฐกับจิตใจ ซึ่งเป็นตัวผล ผ่านกิจกรรมหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของวิถีพุทธของชุมชนชนบทภายใต้ความเป็นประชาธิปไตยและการพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญาของชุมชนต่อไป โดยศึกษาแผนงาน นโยบาย และเงื่อนไขของรัฐบาลที่มีต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งในรูปแบบของโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย และยึดหลักการสำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข[6] 4 ประการ คือ 1. การยึดหลักกฎหมาย ความมีเหตุผล และสันติวิธี 2. การปฏิบัติตามเสียงข้างมากรับฟังเสียงข้างน้อย 3. ความรับผิดชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวม 4. การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง

2. ขอบเขตการศึกษาวิจัยด้านพื้นที่

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาชุมชนเข้มแข็งที่ขับเคลื่อนด้วยวิถีพุทธจนเกิดเป็นหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออกของประเทศไทย มุ่งศึกษาหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยที่มีความโดดเด่นได้รับรางวัลระดับจังหวัด เป็นที่ยอมรับและมีผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างดีในภูมิภาคนี้ 2 พื้นที่ เพื่อนำมาถอดบทเรียน (best practice) โดยมีประเด็นที่จะทำการศึกษา คือ

1) โครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยชุมชน หมู่บ้านกองดิน หมู่ 2 ตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (ได้รับรางวัลรองชนะเลิศ อันดับที่ 1 ประจำปี 2560)

2) โครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยชุมชน บ้านหนองน้ำขาว หมู่ที่ 14 ตำบลนายายอาม อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี (ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 1 ประจำปี 2560)

---

[6] คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย สำนักงานงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (สอช.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, **หลักเกณฑ์การพิจารณาและแนวทางการดำเนินการคัดเลือกหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่น ตามโครงการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ประจำปี 2560**., <www.minosearch.com/? >, 9 มีนาคม 2561.

โดยศึกษาและสำรวจข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และสนทนากลุ่ม ถึงทัศนะความคิดเห็นจากพระสงฆ์ คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย ในแต่ละพื้นที่อย่างเป็นระบบ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงเอกสาร และทำการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มประชากร 2 กลุ่ม ได้แก่ พระภิกษุผู้เป็นที่ปรึกษาหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยและคฤหัสถ์ผู้เป็นประธานและคณะกรรมการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดระยอง และหวัดจันทบุรี จำนวน 20 รูป/คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) หลังจากนั้นนำผลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพไปทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผลการวิจัย

1. สรุปบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออก ที่เกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านต้นแบบ สรุปจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ดังนี้

หมู่บ้านกองดิน หมู่ 2 ตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และหมู่บ้านหนองน้ำขาว หมู่ที่ 14 ตำบลนายายอาม อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี เป็นสังคมชุมชนท้องถิ่นต้นแบบที่มีภาวะของผู้นำที่มีความเข้มแข็งจัดการตนเองได้ แม้ว่าภายในชุมชนจะมีความหลากหลายของวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนที่แตกต่างกันไป แต่เมื่อมีผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจ มีอุดมการณ์ มีทัศนคติ มีความสัมพันธ์สำนึกที่ดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ก็ยิ่งทำให้การถ่ายทอดแนวความคิด รูปแบบ กระบวนการ วิธีการ เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และสามารถสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วม เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชนในระดับรากหญ้าได้รู้จักและเข้าถึงความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อมุ่งสู่การสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และร่วมแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนของทั้ง 2 ชุมชน คือ หมู่บ้านกองดินและหมู่บ้านหนองน้ำขาว ได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่อง “พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” อย่างถูกต้องและนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมไทยการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยบนหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1. การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2. สิทธิเสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม และ 3. ความรับผิดชอบต่อตนเองผู้อื่นและสังคม โดยในแต่ละหลักการดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงแนวทางพื้นฐานการปฏิบัติตนของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประ จำวันอันเป็นภาพลักษณ์วัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในบริบทของสังคมหรือในเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ถูกต้องโดยใช้สติปัญญา มีเหตุมีผลยึดหลักอดทนอดกลั้นเชื่อถือศรัทธา

ซึ่งกันและกันปรารถนาดีต่อกันรู้จักเสียสละ เมื่อเกิดปัญหาก็ร่วมกันแก้ไขปัญหารู้และตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของตนภายใต้กฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรมโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ ก็จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพลเมืองมีคุณภาพส่งผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีการพัฒนามากขึ้น

2. สรุปการวิเคราะห์ถอดบทเรียนชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก การศึกษาครั้งนี้ต้องการเห็นภาพการทำกิจกรรมร่วมกันของ อสปช. ที่ใช้หลักธรรมมาเกี่ยวข้อง ต่อยอดจากที่รัฐบาลได้ทำไว้ โดยทำการศึกษาว่า รูปแบบชุมชนเข้มแข็งโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย หากนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าไปจะมีประสิทธิผลดียิ่งกว่าเดิมหรือไม่อย่างไร และนำไปสู่การช่วยแก้ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง การคอรัปชั่นได้หรือไม่ ผู้วิจัยพบว่า โครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย หมู่บ้านหนองน้ำขาว หมู่ 14 ผู้นำชุมชนได้มีการรณรงค์การไม่ซื้อสิทธิขายเสียงของคณะผู้นำหมู่บ้านและ อสปช. เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจและมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พร้อมทั้งมีการทำข้อตกลงร่วมกันของคณะผู้นำหมู่บ้านและกรรมการ อสปช.ที่มีส่วนร่วมและสนับสนุนในการดำเนินการเลือกตั้งว่าทุกคนจะลงใช้สิทธิไม่ลงเลือกบุคคลหนึ่งบุคคลใดและวางตัวเป็นกลาง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งทุกคน ผลปรากฏว่าได้รับการชื่นชมจาก กกต. จังหวัดในเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน เรื่องการเลือกตั้งโมเดล 1 เดียวในไทย จาก กกต.จังหวัด (นายายอามโมเดล เป็นการเลือกตั้งสมานฉันท์ 1 เดียวของไทย)

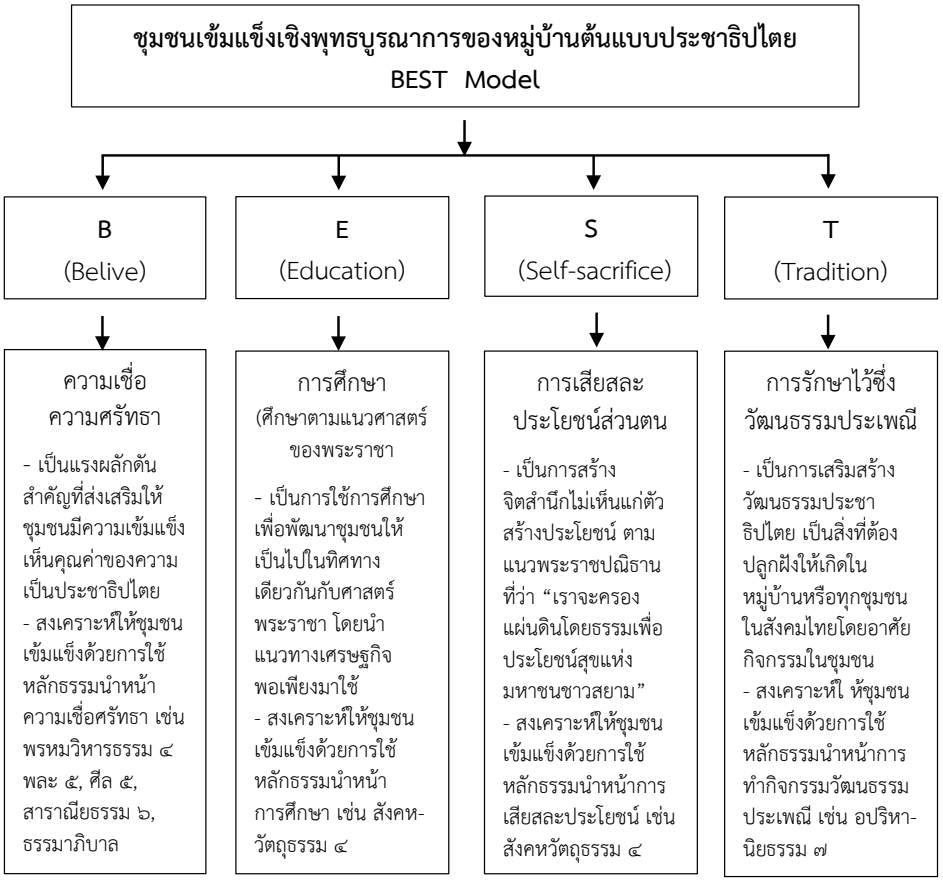
รูปแบบการปกครองที่ผู้นำของสังคมได้บริหารปกครองประเทศโดยมุ่งเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักสำคัญเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในสังคมให้เกิดสันติสุข เกิดความปรองดอง รู้รักสามัคคีและสมานฉันท์ เรียกว่าธรรมาธิปไตย ดังเช่นในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ทรงถือหลักการปกครองว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แล้วได้ทรงมีโครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ ออกมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนมากกว่า 4,600 โครงการ ผู้นำของชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ และอาสาสมัครหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) นอกจากจะได้รับการฝึกอบรมปฏิบัติตามแนววิถีประชาธิปไตย โดยมีแนวทางการประพฤติปฏิบัติเป็นไปตามกรอบแนวคิดที่รัฐบาลได้วางระเบียบวิธีการไว้แล้ว ก็ต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ ยิ่งมีพุทธภาวะ มีธรรมะเข้าไปเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจได้มากเพียงใด โครงการนี้ก็ยิ่งประสบความสำเร็จบรรลุเป้าประสงค์ในภาครวมได้มากเท่านั้นซึ่งสรุปเป็นรูปแบบพื้นฐานให้เห็นโครงสร้างและกระบวนการได้ดังนี้

สรุปว่า โครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย ต้องอาศัยองค์ประกอบทางด้านปัจจัยคนเป็นสำคัญ จึงจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ โดยยึดหลักเอาคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีกระบวนการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วมของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ผลลัพธ์ที่ได้จากการที่เกิดจากการร่วมมือกันของทุกฝ่ายในชุมชนจึงทำให้ได้รับรางวัลหมู่บ้านต้นแบบดีเด่นในระดับจังหวัด ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยสำเร็จเกิดขึ้นได้ด้วยบันได 5 ขั้น กล่าวคือ 1. มีกลไก อสปช. 2. มีจิตสำนึกในความเป็นชุมชน 3. มีภาวะผู้นำเชิงพุทธตามแบบธรรมาธิปไตย 4. มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 5. มีแนวปฏิบัติที่ดีในชุมชน (Best Practice) ประยุกต์สอดคล้องเข้ากับศาสตร์พระราชาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นชุมชนเข้มแข็งที่ได้เดินตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีการสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม ตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เหมือนดั่งเสา 4 ต้นที่เป็น

เสาหลักบ้านเรือนของประชาชน กล่าวคือ เสาหลักต้นที่ 1 หมายถึงการที่ประชาชนต้องเป็นผู้ยึดหลักกฎหมาย ความมีเหตุผลและสันติวิธี เสาหลักต้นที่ 2 หมายถึง การที่ประชาชนต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามเสียงข้างมาก รับฟังเสียงข้างน้อย เสาหลักต้นที่ 3 หมายถึง ความรับผิดชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวม เสาหลักต้นที่ 4 หมายถึง การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเมือง

3. นำเสนอรูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการผ่านกิจกรรมโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก ผู้วิจัยพบว่า อสปช.บ้านกองดิน หมู่ 2 ตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และ อสปช. บ้านหนองน้ำขาว หมู่ 14 ตำบลหนองน้ำขาว อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ทั้ง 2 สถานที่เป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลเนื่องในโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยที่มีแนวปฏิบัติที่ดี มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ มีการสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรม ตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย กลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมเพื่อสรรสร้างหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย ก็คือการปลูกฝังความคิดโดยนำหลักพุทธธรรมไปปรับประยุกต์ใช้เป็นช่วยส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบของธรรมาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพบว่า ชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยในภาคตะวันออก สามารถสร้างรูปแบบตามองค์ความรู้ที่ได้ “BEST Model” ดังนี้

B = Belive คือ ความเชื่อ ความศรัทธา ผลประโยชน์ เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าความเชื่อ ความศรัทธา เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเชื่อ ความศรัทธาไปในทิศทางเดียวกันบนพื้นฐานการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วม

ประธานชุมชน และสมาชิกอาสาสมัครโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) ทั้ง 2 แห่ง ได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ อิทธิบาทธรรม 4 พรหมวิหารธรรม 4 สังคหวัตถุธรรม 4 ศีล 5 เบญจศีล/เบญจธรรม สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 และธรรมาภิบาล สงเคราะห์ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยการใช้หลักธรรมนำหน้าความเชื่อศรัทธาที่มีต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ส่งเสริมให้เกิดพุทธภาวะแบบธรรมาธิปไตย สร้างผู้นำที่ปกครองโดยธรรม (ธรรมราชา) เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน

E = Education คือ การศึกษา มุ่งการศึกษาตามแนวของศาสตร์พระราชาเป็นหลักเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับโครงการ อสปช. โดยนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

ประธานและกรรมการหมู่บ้านฯ สมาชิกอาสาสมัครโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) ทั้ง 2 แห่ง ได้ร่วมกันศึกษาตามแนวศาสตร์พระราชา พบว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักมัชฌิมา และสังคหวัตถุ 4 มาสงเคราะห์ใช้กับชุมชนเข้มแข็งมาพัฒนาชุมชน นำหลักธรรมมาเพื่อประพฤติประโยชน์ มีการขวนขวายช่วยเหลือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนถึงช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอกันในบุคคลทั่วไป และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามคลองธรรมในแต่ละกรณี

S = Self-sacrifice คือ การเสียสละประโยชน์ส่วนตน เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าจิตสำนึกไม่เห็นแก่ตัวในการสร้างประโยชน์ตามแนวพระราชปณิธานที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ประธานและกรรมการหมู่บ้านฯ สมาชิกอาสาสมัครโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) จะพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการที่สมบูรณ์ได้ ก็ต้องมีจิตสำนึกไม่เห็นแก่ตัว รู้จักการเสียสละประโยชน์ส่วนตน รู้จักการสร้างประโยชน์ตามแนวพระราชปณิธานที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ พร้อมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนด้วยจิตสำนึกที่ดีงามอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้กลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมเพื่อสรรสร้างหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย ก็คือ การปลูกฝังความคิดโดยนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้ เป็นธรรมาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาลช่วยส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ ประชาชนผู้อยู่ในระบอบประชาธิปไตย ก็เป็นผู้มีธรรมาธิปไตยเป็นหลักยึดถือปฏิบัติเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพประกอบคู่กันไปด้วย หลักธรรมที่นำมาใช้จึงเป็นพุทธบูรณาการที่จะทำให้โครงการนี้นำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขในชุมชน ส่งผลให้เป็นชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการได้ในที่สุด

T = Tradition คือ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นการใช้หลักธรรมนำหน้าการเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดในหมู่บ้านหรือทุกชุมชนในสังคมไทย

ประธานและกรรมการหมู่บ้านฯ สมาชิกอาสาสมัครโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย (อสปช.) ได้ให้ความสำคัญในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณี “1 กิจกรรม 1 เดือน 1 หมู่บ้าน” โดยได้กำหนดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่จะนำซึ่งความสามัคคีของประชาชนในชุมชนและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามทิศทางของความเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย เป็นพื้นฐานการยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนในการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วม

งานวิจัยครั้งนี้ได้ถอดบทเรียนหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลดีเด่น (Best practice) เป็นการสะท้อนให้เห็นภาพบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออกที่มีการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับจิตใจ พร้อมทั้งสรุปวิเคราะห์โมเดลรูปแบบในการทำโครงการเพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนเชิงพุทธบูรณาการ คือ ผู้นำหมู่บ้านและลูกบ้านทุกครอบครัว ทุกหลังคาเรือนมีความเป็นประชาธิปไตย โดยมีภาวะของความเป็นผู้นำเชิงพุทธ คือ ธรรมาธิปไตยที่ยึดถือเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เข้ามาประกอบเป็นหลักในการทำงานได้อย่างพอเหมาะพอสม ผ่านกระบวนการ วิธีการในรูปแบบการทำกิจกรรมต่างๆ ของโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย เป็นการถอดแบบองค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการพัฒนาชุมชนส่งเสริมความเป็นผู้มีคุณธรรม ทำให้สังคมมีศีลธรรมและปัญญาอันเป็นเครื่องชี้วัดการดำรงอยู่แห่งชีวิตทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยจะทำการศึกษาตัวอย่างของชุมชนถอดแบบบทเรียน หมู่บ้านที่ได้รับรางวัลชนะเลิศและรองชนะเลิศจากโครงการคัดเลือกหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยที่เป็นชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการในภาคตะวันออก โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าการดูแลบำบัด ทุกข์บำรุงสุข แก่พี่น้องประชาชนในท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งมุ่งการกระจายอำนาจ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชั่นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี อันจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหามาปรับใช้เพื่อนำมาสู่การรูปแบบการความเป็นประชาธิปไตยยุคใหม่ ที่มีโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ต่างๆ เพื่อเป็นการผลักดันยกระดับประเทศไทยให้ก้าวสู่ระดับความเป็น Thailand 4.0 ต่อไป

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์พื้นฐานบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยทั้ง 2 แห่งที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ คือ หมู่บ้านกองดิน หมู่ 2 ตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และหมู่บ้านหนองน้ำขาว หมู่ 14 ตำบลหนองน้ำขาว อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ที่เน้นคุณค่าความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในบริบทของสังคมหรือในเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ถูกต้องโดยใช้สติปัญญา มีเหตุมีผลยึดหลักอดทนอดกลั้นเชื่อถือศรัทธาซึ่งกันและกันปรารถนาดีต่อกันรู้จักเสียสละเมื่อเกิดปัญหาก็ร่วมกันแก้ไขปัญหารู้และตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบของตนภายใต้กฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรมก็จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพลเมืองมีคุณภาพส่งผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีการพัฒนามากขึ้น บริบททางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนของชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้ จึงถือเป็นชุมชนหมู่บ้านต้นแบบในภาคตะวันออก ต้นแบบวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เกี่ยวกับโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยเป็นชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในการประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ต่างๆ ตามนโยบายแผนงานของรัฐบาลที่มุ่งปรับพื้นฐานที่จะให้ประชาชนทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย[7] เพื่อส่งเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถที่จะพึ่งพาตนเองหรือจัดการตนเองได้ เชื่อมประสานสอดคล้องรับกับโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สอดคล้องกับงานวิจัยของบรรยวัสถ์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง ได้วิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้โดยเฉลี่ยคิด เป็นร้อยละ 91 ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 89.8 ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 97.79 ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 96.85[8]

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการโครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย ผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นได้ทั้งฝ่ายทางโลกและทางธรรม ตั้งแต่เจ้าอาวาสพระสงฆ์ในพื้นที่ที่ตั้งโครงการ ผู้นำชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มอาสาสมัครประชาธิปไตย (อสปช.) ต่างเป็นแกนนำที่ช่วยขับเคลื่อนให้การทำงานสามารถปฏิบัติไปได้ในความพร้อมและการให้ความร่วมมือของทั้งกลุ่มแกนนำและสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นจึงเห็นควรให้มี

1) การเพิ่มกระบวนการสร้างองค์ความรู้ทางด้านวิขาการ ด้านการพัฒนาให้เต็มรูปแบบและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกเดือนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ “1 กิจกรรม 1 เดือน 1 หมู่บ้าน” โดยเฉพาะโครงการอันเนื่องจากพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อเสริมสร้างจุดแข็งให้กับชุมชนบ้านกองดิน และชุมชนบ้านหนองน้ำขาวให้มีความหมู่บ้านต้นแบบมากยิ่งๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมรณรงค์กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งตามรูปตามแบบประชาธิปไตย

2) ส่งเสริมการทำงานเชิงรุกเพื่อมุ่งประสิทธิภาพ เน้นการปลุกจิตสำนึกในการสรรสร้างประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ตามพระปฐมบรมราชโองการของรัชกาลที่ 9 ที่ว่า “เราจะครองแผนดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแหงมหาชนชาวสยาม” เป็นกลยุทธ์เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ สร้าง

---

[7] สุวัฒน์ คงแป้น, **ชุมชนท้องถิ่นกำหนดอนาคตประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักสื่อสารการพัฒนาสถาบันองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2541), หน้า 7.

[8] บรรยวัสถ์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).

จิตสำนึกในการเป็นพลเมืองดีของชาติปลูกฝังความคิดเพื่อสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาถอดบทเรียนรูปแบบชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ โครงการหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย นำไปใช้กับชุมชนในภาคอื่นๆ ของประเทศไทย

2) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตย เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้แบบเชื่อมโยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นถึงความสัมพันธ์กับบริบทสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสังคมไทย เน้นการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคสมัยของ Thailand 4.0

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. **กิจกรรมประกวดหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่น ระดับจังหวัด ประจำปี 2560** <https://www.district.cdd.go.th/chumphonburi/ กิจกรรมประกวดหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี 2560>, 5 มกราคม 2561.

คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย สำนักงานงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (สอช.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. **หลักเกณฑ์การพิจารณาและแนวทางการดำเนินการคัดเลือกหมู่บ้านต้นแบบประชาธิปไตยดีเด่น ตามโครงการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ประจำปี 2560**., <www.minosearch.com/? >, 9 มีนาคม 2561.

บรรยวัสถ์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

ส.ศิวลักษณ์. **ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย อุปสรรคการสร้างความเข้มแข็งภาคพลเมือง.** กรุงเทพ-มหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557.

สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์. **การเมืองการปกครองไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541.

สุรพล สุยะพรหม. **การเมืองกับการปกครองของไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

สุวัฒน์ คงแป้น. **ชุมชนท้องถิ่นกำหนดอนาคตประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักสื่อสารการพัฒนาสถาบันองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2541.

มิจฉาทิฏฐิ ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท
Wrong View in Theravada Buddhism

เจริญ มณีจักร์
พระครูพิพิธจารุธรรม
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

บทความบทนี้กล่าวถึง มิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิด ซึ่งเป็นความยึดมั่นและไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง โดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และส่วนรวม ล้วนแต่มีบทบาทเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศแห่งชีวิตในการสร้างกรรมชั่ว หรือชี้นำวิถีชีวิต และสังคมมนุษย์ไปในทางอกุศลธรรม ดังปรากฏในปาฏลิยสูตรว่า หลังจากตายแล้ว ยังไม่พ้นจากการจะไปเกิดเป็นเปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก มิจฉาทิฏฐิมีหลายประเภท เช่น สักกายทิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ อุจเฉททิฏฐิ เป็นต้น ทิฏฐิ 62 ที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร และทิฏฐิที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำสำคัญ: มิจฉาทิฏฐิ, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article discusses on wrong view meaning misconceptions which are attachment and not consistent with the state of reality. They do not benefit to one self and to the public and they all have a role as original of destruction of life in the creation of evil or guide lifestyle and human society go in the way of evil. As shown in the Pataliyasutra, after death one does not yet lapse to be born as hungry ghost, monster, beast, and hell. There are many types of wrong view such as: self-illusion, eternalism, annihilationism etc., 62 views appearing in Brahmachalasutra, and the other views appear in the scriptures of Theravada Buddhism.

Keywords: Wrong View, Theravada Buddhism

บทนำ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเรื่อง มิจฉาทิฏฐิหรือทิฏฐิเจตสิก พระพุทธศาสนากล่าวถึงมิจฉาทิฏฐิว่าไม่ใช่ทางพ้นทุกข์แต่กลับทำให้ผู้เชื่อถือต้องประสบทุกข์มิให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดหรือทุกข์ทั้งปวงไปได้ จึงถือว่าลัทธิเหล่านั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ดังปรากฏในพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตรซึ่งกล่าวถึงลัทธิของครูทั้ง 6 เช่น อุจเฉทวาทะคือ เห็นผิดว่าอัตตาขาดสูญซึ่งเป็นลัทธิของอชิตะ เกส

กัมพล ตรงกับลัทธิในพรหมชาลสูตรซึ่งกล่าวว่า หลังจากตายแล้วเห็นผิดว่าอัตตาขาดสูญ เป็นต้น และมีความสัมพันธ์ด้านความเหมือน ความแตกต่างกันบ้าง หากผู้ที่มีมิจฉาทิฏฐิต้องการจะให้พ้นจากความเห็นผิดควรแสวงหาทางออกทั้งภายนอกและภายใน ตัวอย่าง เช่น แสวงหาความหมายของทิฏฐิเจตสิก ตีความได้หลายความหมาย คือ ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น หมายถึง เป็นคำกลาง ๆ เมื่อใช้ประกอบกับคำอื่น ๆ ความหมายก็เปลี่ยนไป เช่น มิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นผิด สัมมาทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นถูก[1] ส่วนทิฏฐิเจตสิกที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีหลากหลาย ตัวอย่าง เช่น พระภิกษุรูปหนึ่งกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมแก่พระภิกษุอีกรูปหนึ่ง เรื่องการละสังโยชน์ 10 ที่ประกอบด้วยสักกายทิฏฐิทำให้ได้ต้องรับโทษหนักที่สุดขาดจากการเป็นพระภิกษุสงฆ์ คือ ต้องอาบัติปาราชิก[2] พระภิกษุสงฆ์รูปใด รูปหนึ่ง ไม่ได้รับการแต่งตั้งพึงสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะการแต่งตั้งต้องมีคุณสมบัติ 8 อย่างซึ่งพระภิกษุรูปนั้นต้องแทงตลอดแล้วด้วยทิฏฐิเจตสิก ๆ นั้นซึ่งเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในการแต่งตั้ง[3] พระอริฏฐะ เป็นพหูสูต แต่มีความเห็นผิดในเรื่องวินัย ว่า พวกคฤหัสถ์ที่ยุ่งเกี่ยวกับกามคุณที่เป็นโสดาบันก็มี เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี ส่วนพวกพระภิกษุสงฆ์ก็ยังเห็นรูปที่จะพึงรู้ด้วย จักขุ โสตฯลฯ ยังถูกต้องสิ่งสัมผัสที่พึงรู้ด้วยกาย ยังใช้สอยผ้าปู ผ้าห่มอ่อนนุ่ม สิ่งนี้ทั้งหมดถือว่าควร ทำไมรูป เสียง กลิ่น รสสัมผัสของหญิงจะไม่ควร สิ่งเหล่านั้น ต้องควรแน่นอน ข้อนี้ไม่มีโทษ และกล่าวว่า การเมถุนธรรม ไม่มีโทษ ถ้าไม่สละทิฏฐิบาปเหล่านี้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์[4] และโทษของทิฏฐิที่ปรากฏในกุลสูตร กล่าวคือ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหรืออธิบายให้อุบาสก ชื่อ อสิพันธกบุตร โดยย่อว่า บุคคลใดถ้าไม่ละคำพูด ไม่ละความคิด ไม่สละทิฏฐิย่อมดำรงอยู่ในนรก[5] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ตถาคตรู้จักมายาและมิจฉาทิฏฐิ แต่ตถาคตไม่ใช่เป็นผู้มีมายาและมิจฉาทิกฐิ พระองค์ท่านรู้ชัดมิจฉาทิฏฐิ ผลของมิจฉาทิฏฐิ รู้เหตุผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ และรู้หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก[6] และเกี่ยวกับปุถุชนที่ติเตียนหรือยกย่องพระรัตนตรัย พวกเธอไม่ควรผูกอาฆาตคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอโกรธเคืองคนพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตราย เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมชั้นสูง คำติเตียนนั้นถ้าเป็นเรื่องไม่จริง พวกเธอควรชี้แจงให้เห็นชัดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่มี และไม่ปรากฏในพวกเรา ถึงคนพวกอื่นจะพึงกล่าวยกย่อง พวกเธอไม่ควรทำความดีใจต่อคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอทำความดีใจหรือต่อพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตรายเพราะความดีใจนั้นได้เช่นกัน คำยกย่องนั้นถ้าเป็นเรื่องจริง พวกเธอควรยืนยันให้เขารู้ชัดลงไปว่าเรื่องนี้เป็น เรื่องจริง ถูกต้อง มีอยู่และปรากฏในพวกเรา[7] โทษของมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเสื่อมความสามัคคี ดังปรากฏใน พรหมชาลสูตร สรุปได้ว่า ถ้าหมู่คณะใดมีทิฏฐิเหมือนกัน แสดงว่าหมู่นั้นสามัคคีกัน ถ้ามีทิฏฐิไม่

---

[1] พระปลัดวิสุทธิ์ คุตฺตชโย, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจูฬอาภิธรรมิกะตรี,** พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ หจก.ทิพยวิสุทธิ์, 2547), หน้า 69.

[2] วิ.มหา. (ไทย) 1/ 224/ 214.

[3] วิ.มหา. (ไทย) 2/ 144/ 320.

[4] วิ.มหา. (ไทย) 2/ 417/ 525.

[5] สำ. สฬา. (ไทย) 18/ 361/414.

[6] สำ. สฬา. (ไทย) 18/ 365/430-433.

[7] ที. สี. (ไทย) 9/5/2-3.

เหมือนกัน ก็แสดงว่าไม่สามัคคีกัน[8] และสักกายทิฏฐิ มีความเห็นผิดเป็นเหตุทำให้ไม่บรรลุธรรมไม่พบพระนิพพานที่แท้จริง[9]ทิฏฐิทั้งหมดที่แพร่หลายในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรุปไว้ว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่กลับทำให้ผู้เชื่อถือต้องประสบทุกข์เหมือนปลา ติดข่าย[10]

ผู้เขียนบทความเห็นว่าท่านใดที่ไม่ได้ฝึกสติปัฏฐาน 4 จนถึงมรรคญาณ (มรรคสมังคี) ย่อมมีสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นและมิจฉาทิฏฐิจะเกิดขึ้นเป็นบางคนบางกลุ่ม บางโอกาส และก็เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาตามมาหลาย ๆ ด้าน เช่น ปัญหาชีวิต ปัญหายาเสพติด ปัญหาสังคม บางครั้งฆ่ากันทำร้ายซึ่งกันและกัน ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย และความขัดแย้งทางศาสนาเป็นต้นซึ่งเกิดขึ้นเพราะทิฏฐิเจตสิก ปัญหาเหล่านี้นับวันที่จะทวีความรุนแรงลุกลามไปทั่วทุกสังคมซึ่งเป็นเรื่องอันตราย และน่ากลัวมากในโลกปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้นผู้เขียนบทความ จึงสนใจที่จะเสนอบทความ เรื่อง ทิฏฐิเจตสิกตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนการดำเนินการเขียนบทความวิชาการ

มิจฉาทิฏฐิ หรือ ทิฏฐิเจตสิก

1. ความหมายของทิฏฐิเจตสิก

คำว่าทิฏฐิเจตสิกกับมิจฉาทิฏฐิมีความหมายเหมือนกันคือ ความเห็นผิด และยึดถือผิด เห็นไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ในพระไตรปิฎก พบคำว่ามิจฉาทิฏฐิหลายแห่ง ส่วนคำว่าทิฏฐิเจตสิกพบปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา อย่างไรก็ตามทั้ง 2 คำนั้นมีความหมายเหมือนกัน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏคำว่ามิจฉาทิฏฐิหมายถึง “ความเห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงที่เซ่นสรวงแล้วไม่มีผล ผลวิบากที่ทำดีและทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลกนี้”[11]

ในอภิธัมมัตถสังคหะได้ให้ความหมายของ ทิฏฐิเจตสิก คือธรรมชาติที่เห็นผิด ละสภาวะตามเป็นจริงแห่งอารมณ์ ยึดถือตามความไม่จริง[12]

ในคัมภีร์อภิธัมมาวตารปรากฏข้อความเกี่ยวกับ มิจฉาทิฏฐิ ดังนี้ “มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่าเป็นเหตุให้เห็นผิดหรือเห็นผิดเอง หรือว่ามิจฉาทิฏฐิ นั้นก็คือสักว่าความหลงผิดนั้นแล[13]

---

[8] ที. สี. (ไทย) 9/0/[14].

[9] ที. สี. (ไทย) 9/94/37.

[10] ที. สี. (ไทย) 9/0/[20].

[11] ม.อุ. (ไทย) 14/136/175.

[12] พระอนุรุทธาจารย์,**อภิธัมมัตถสังคหะ**, แปลโดยมูลนิธิภูมิพโล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2546), หน้า 124.

[13] พระพุทธทัตตมหาเถระ,**อภิธัมมาวตาร**, แปลโดยประชุม เรืองวารี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2553), หน้า 50.

ในอรรถกถาธัมมสังคณีปรากฏข้อความเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิดังนี้ “มีความเห็นไม่ตรงตามสภาวะ ความเห็นไม่ตรงตามเป็นจริง เพราะยึดมาผิด เพราะเป็นความเห็นที่บัณฑิตรังเกียจเพราะไม่ก่อประโยชน์”[14]

ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ปรากฏข้อความเกี่ยวกับทิฏฐิดังนี้ “ทิฐิ มีความยึดมั่นอย่างผิดๆ ว่านี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า ทิฏฐิละสภาวะตามเป็นจริง ย่อมยึดถือโดยความไม่เป็นจริง”[15]

ในปรมัตถโชติกะปรากฏข้อความเกี่ยวกับทิฏฐิว่า “ธรรมชาติที่มีความเห็นผิดในอารมณ์”[16] นอกจากนั้นยังอธิบายถึง สักกายทิฏฐิ ว่าหมายถึง มีความเห็นผิด ว่าขันธ์ของตน เป็นอัตตา และ ไม่บรรลุเป็น พระโสดาบันหรืออริยบุคคล[7]

ดังนั้นทิฏฐิเจตสิกและมิจฉาทิฏฐิมีความหมายอย่างเดียวกัน คือมีสภาพที่เห็นผิด และยึดถือตามที่เห็นผิดนั้นทำให้เป็นบุคคลไม่มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต มองว่าบิดามารดาเป็นผู้ที่ไม่มีบุญคุณ ไม่ควรตอบแทนบุญคุณ

2. ลักษณะ 4 ประการของทิฏฐิเจตสิก

1. มีความยึดมั่นโดยไม่ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้เป็นลักษณะ หมายถึง ความเห็นผิดยึดมั่นในสิ่งที่ผิด ที่ขาดปัญญาเจตสิก ไม่รู้ตามความเป็นจริง เป็นลักษณะ

2. มีความถือผิดไปจากสภาพความเป็นจริง เป็นกิจ หมายถึง ถือผิด เห็นผิดจากสภาวธรรมที่เป็นจริงเป็นหน้าที่

3. มีความยึดถือผิดๆเป็นผลปรากฏหมายถึง อาการที่เกิด โดยยึดถือเอาความเห็นที่ผิดอาการที่แสดงออกเป็นอาการที่ปรากฏ

4. มีความไม่อยากเห็นพระอริยะเป็นเหตุใกล้ หมายถึง ไม่อยากพบ ไม่อยากเห็นบุคคลที่บรรลุธรรมขั้นโสดาบันขึ้นไปเป็นเหตุใกล้ [8]

3. ประเภทของมิจฉาทิฏฐิ (ทิฏฐิเจตสิก)

จากการศึกษาทิฏฐิเจตสิกแล้วพบว่าทิฏฐิที่แสดงในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นปรากฏเป็นกลุ่มเป็นประเภท จัดตามสภาวะที่แสดงผ่านบุคคลในการดำเนินชีวิต การถกเถียงกันในเรื่องปรัชญาศาสนา การสอนของเจ้าลัทธิต่างๆที่เป็นบุคคลร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า ซึ่งเจ้าลัทธิเหล่านี้ได้แสดงออกถึงความเลื่อมใสที่มีต่อทิฏฐิของตน สอนลูกศิษย์หรือประชาชนในสมัยนั้นให้เชื่อตามแนวความคิดของตนดังนั้นแนวความคิดที่เรียกว่าเป็นทิฏฐิเจตสิกหรือมิจฉาทิฏฐิจึงมีร่องรอยปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

---

[14] อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) 2/ 365/ 305.

[15] พระอนุรุทธาจารย์, **อภิธัมมัตถภาวินีฎีกา**, แปลโดยมูลนิธิภูมิพโล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2546), หน้า 175.

[16] พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 1-2-6**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร, 2536), หน้า 33.

1. ทิฏฐิ 2 ประเภท

การแบ่งทิฏฐิออกเป็น 2 ประเภทนี้แบ่งตามสภาวะที่เป็นจริงที่เป็นไปในทุกยุคทุกสมัยซึ่งคนบางส่วนมีแนวคิดหลักๆ 2 แนวคิด ก็คือแนวคิดเลือกข้างโดยเลือกข้างใดข้างหนึ่งจึงแสดงออกถึงความเลื่อมใสในแนวคิดที่ตนชอบ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สุดขั้วมี 2 ประเภท

1) สัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง)

2) อุจเฉททิฏฐิ (ความเห็นว่าอัตตาขาดสูญ) [9] โดยมีรายละเอียดของทิฏฐิทั้ง 2 ประเภทนี้ดังต่อไปนี้

1. สัสสตทิฏฐิ ประกอบมาจากคำสองคำ คือ สัสสตะ แปลว่า เที่ยง แน่นอน มั่นคง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และทิฏฐิแปลว่า ความเห็น ดังนั้นสัสสตทิฏฐิจึงแปลว่า ความเห็นว่าเที่ยง หมายความว่า ความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง คงอยู่ตลอดไป

2.อุจเฉททิฏฐิ ประกอบมาจากคำ 2 คำคือ อุจเฉทะ แปลว่า ขาดสูญ และทิฏฐิแปลว่าความเห็น เพราะฉะนั้น อุจเฉททิฏฐิ จึงหมายความว่า ความเห็นว่าขาดสูญ กล่าวคือ เห็นว่าหลังจากตายอัตตาและโลกจักพินาศสูญหมดสิ้นไป ไม่มีการเกิดอีก

2. ทิฏฐิมี 3 ประเภท

นัตถิกทิฏฐิ (ความเห็นว่าไม่มี) อกิริยทิฏฐิ (ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ) อเหตุกทิฏฐิ (ความเห็นว่าไม่มีเหตุปัจจัย) [10] บรรดาความเห็นผิดเหล่านี้ แยกอธิบายแต่ละประเภทได้ดังนี้

1. นัตถิกทิฏฐิ ประกอบมาจากคำ 2 คำ คือ นัตถิ แปลว่า ไม่มี ทิฏฐิ แปลว่าความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้ จึงแปลว่า ความเห็นว่าไม่มี หมายความว่า ความเห็นว่าสิ่งที่ทำแล้วไม่มีผลย้อนกลับเป็นความเห็นที่ปฏิเสธผลของการกระทำ

2. อเหตุกทิฏฐิ ประกอบมาจากคำ 2 คำ คืออเหตุกะ แปลว่า ไม่มีเหตุ หรือ ไม่มีปัจจัยคือปราศจากเหตุและเงื่อนไข และทิฏฐิแปลว่าความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้จึงแปลว่า ความเห็นว่าไม่มีเหตุปัจจัย กล่าวคือ เห็นว่า ความสุข ความทุกข์และความบริสุทธิ์ ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุปัจจัย เกิดขึ้นเองด้วยความบังเอิญเมื่อถึงเวลา

3. อกิริยทิฏฐิ ประกอบมาจากคำ 2 คำ คือ อกิริยะ แปลว่า ไม่เป็นอันทำ และทิฏฐิแปลว่า ความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้ จึงแปลว่า ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ

3. ทิฏฐิ 6 ประเภท

ทิฏฐิ 6 เป็นความเห็นสุดโต่งเกี่ยวกับเรื่องอัตตา ตัวตน มีทั้งในแง่ยอมรับและปฏิเสธแบ่งออกเป็น 6 ประการคือ

1. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า อัตตาของเรามีอยู่

2. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า อัตตาของเราไม่มี

3. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า เรารู้จักอัตตาได้ ด้วยอัตตา (ความมีตัวตน)

4. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า เรารู้จักอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) ได้ด้วยอัตตา (ความมีตัวตน)

5. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า เรารู้จักอัตตาได้ด้วยอนัตตา (ความไม่มีตัวตน)

6. ความเห็นเกิดขึ้นแน่แท้มั่นคงว่า อัตตาของเรานี้นั้นเป็นผู้กล่าว เป็นผู้รู้ เสวยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วในภพนั้น ๆ สิ้นกาลนาน อัตตานั้นไม่เกิด ไม่มีมาแล้วในอดีตอัตตานั้นไม่เกิด จักไม่มีในอนาคต อัตตาเป็นสภาวะที่เที่ยงยั่งยืน มั่นคง มีความไม่แปรผันไปเป็นธรรมดา[11] ความเห็นผิดความสำคัญผิดเกี่ยวกับเรื่องตัวตนเหล่านี้เกิดจากความไม่รู้แจ้งในเรื่องอัตตาอันเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นว่ามีและไม่มีอัตตาตัวตน พระพุทธศาสนาปฏิเสธความมีอยู่และไม่มีอยู่ในเรื่องอัตตาและถือว่าขันธ์ 5 เป็นอนัตตาคือไม่มีความเป็นอัตตาตัวตนที่เที่ยงแท้ในสิ่งเหล่านี้ [12]

4. นัตถิกมิจฉาทิฏฐิ 10 และอันตคาหิกทิฏฐิ 10

มิจฉาทิฏฐิคือ ความเห็นผิด 10 ประการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

(1) นัตถิกมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นว่าหลักศีลธรรมอันดีงามต่าง ๆ ไม่มี และเรื่องสังสารวัฏก็ไม่มี

(2) อันตคาหิกทิฏฐิ ความเห็นสุดโต่งที่ยึดติดในทิฏฐิฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วปฏิเสธความเห็นอย่างอื่น

ผู้เขียนจะแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) นัตถิกมิจฉาทิฏฐิ 10 ความเห็นที่นำมาซึ่งความพินาศเสียหายเป็นความเห็นผิดอีกอย่างหนึ่งที่

ยอมรับความไม่มี ปฏิเสธความมีอยู่ ความเห็นผิดประเภทนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิฏฐิวิบัติคือ ความเห็นไม่มี ปฏิเสธหลักจริยธรรม หลักศีลธรรมที่เป็นความถูกต้องดีงามทุกอย่างแบ่งออกเป็น 10 ประการ ดังนี้

1. ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
2. การเซ่นสรวงไม่มีผล
3. การบูชาไม่มีผล
4. ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี
5. โลกนี้ไม่มี
6. โลกหน้าไม่มี
7. คุณของมารดาไม่มี
8. คุณของบิดาไม่มี
9. โอปปาติกสัตว์ไม่มี

๑๐. สมณพราหมณ์ ที่บรรลุธรรมซึ่งเป็นผู้กระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้คนอื่นรู้ตาม ไม่มีในโลก [13]

มิจฉาทิฏฐิทั้ง 10 ประการข้างต้น คือความเห็นผิดที่ถือว่า ทานที่ให้แล้ว ยัญที่ทำการบวงสรวงแล้ว การเซ่นไหว้ที่บูชาแล้ว และกรรมดีกรรมชั่วที่กระทำแล้วทั้งหมด ไม่มีผลตอบแทนแก่ผู้ทำ การกระทำทุกอย่างว่างเปล่า ไร้ประโยชน์ การกระทำความดี ความชั่ว เป็นเพียงสักแต่ว่า การกระทำเท่านั้น ไม่มีผลสะท้อนกลับต่อผู้กระทำ การที่จะเข้าใจกันว่า การทำดีได้ดี ทำชั่วนั้น เป็นเรื่องโกหกหลอกลวงที่คนโง่บัญญัติเอาไว้ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มี ชีวิตสิ้นสุดเพียงแค่เชิงตะกอน ไม่มีการเกิดใหม่

เพราะตายแล้วสูญ เรื่องนรก-สวรรค์อันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายในระหว่างท่องเที่ยวในสังสารวัฏไม่มี (เพราะเมื่อผลของความดี-ชั่วไม่มีแล้ว นรกสวรรค์ซึ่งเป็นผลของกรรมส่วนหนึ่งย่อมไม่มีด้วย)

สำหรับทิฏฐิที่ว่าบุญคุณของบิดามารดาไม่มี หมายความว่า บุคคลผู้มีทิฏฐิเช่นนี้มักถือว่าไม่จำเป็นต้องกตัญญูกตเวทีตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ เพราะลูกที่เกิดมา ถือว่าเกิดตามกฎธรรมชาติ การเลี้ยงเป็นหน้าที่อันจำเป็นของพ่อแม่ แต่ลูกคนใดจะไม่เลี้ยงพ่อแม่ ก็ถือว่าไม่ผิดแต่ประการใด ส่วนพ่อแม่ที่ไม่เลี้ยงลูกนั้น ผิดหน้าที่โดยตรงทิฏฐิที่ว่า สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ รู้แจ้งโลกหน้าแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามไม่มี หมายความว่า คนทั่วไปคิดว่า การละกิเลสให้หมดสิ้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะผิดกฎธรรมชาติ ทั้งกรณีตัวอย่างของบุคคลที่สามารถยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่สามารถละกิเลสได้เด็ดขาด ก็หาไม่ได้ง่ายนัก หากมีอยู่จริงก็ไม่มีใครกล้าแสดงออกมาและคิดว่าผู้ที่ได้อภิญญา เช่น มีตาทิพย์ มีหูทิพย์ มีความสามรถระลึกชาติได้ และสามารถติดต่อกับผี สางเทวดาได้นั้นไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้เกินวิสัยของมนุษย์ที่จะทำได้ เป็นต้น

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ความเห็นข้างต้นถือว่าเป็นนัตถิกทิฏฐิ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มของอุจเฉททิฏฐิ ความเห็นผิดเช่นนี้ นับว่าเป็นอันตรายต่อกฎศีลธรรมอย่างยิ่งเพราะเมื่อเห็นว่าทุกอย่างไม่มีความหมายแล้ว ย่อมทำทุจริตต่าง ๆ ได้ง่าย ความเดือดร้อนวุ่นวายของสังคม ย่อมเกิดขึ้นจากบุคคลประเภทนี้ทั้งสิ้น

(2) อันตคาหิกทิฏฐิ 10

อันตคาหิกทิฏฐิ 10 ความเห็นสุดโต่ง กล่าวคือ ความยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิข้างใดข้างหนึ่ง โดยปฏิเสธความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง แบ่งออกเป็น 10 ประการ คือ

1. ความเห็นว่าโลกเที่ยง
2. ความเห็นว่าโลกไม่เที่ยง
3. ความเห็นว่าโลกมีที่สุด
4. ความเห็นว่าโลกไม่มีที่สุด
5. ความเห็นว่าชีวะ ก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น
6. ความเห็นว่าชีวะ ก็อย่างหนึ่ง สรีระก็อย่างหนึ่ง
7. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก
8. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้วตถาคตย่อมไม่เกิดอีก
9. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคตย่อมเกิดอีกและไม่เกิดอีก
10. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มิใช่ จะว่าไม่เกิดอีก ก็มิใช่[14]

5. สักกายทิฏฐิ 20 สักกายทิฏฐิ แปลว่า ความเข้าใจผิด ความสำคัญผิด ในเรื่องตัวตน แบ่งออกเป็น 20 อย่าง ดังนี้

1. เห็นว่ารูปเป็นตัวตน
2. เห็นว่าตนมีรูป
3. เห็นว่ารูปมีอยู่ในตัวตน
4. เห็นว่าตัวตนมีอยู่ในรูป
5. เห็นว่าเวทนาเป็นตัวตน
6. เห็นว่าตัวตนในเวทนา
7. เห็นว่าเวทนาอยู่ในตัวตน
8. เห็นว่าตัวตนในเวทนา

9. เห็นว่าสัญญาเป็นตัวตน 10. เห็นว่าตัวตนมีสัญญา
11. เห็นว่าสัญญามีอยู่ในตัวตนตน 12. เห็นว่าตัวตนตนมีสัญญา
13. เห็นว่าสังขารเป็นตัวตน 14. เห็นว่าตัวตนมีสังขาร
15. เห็นว่าสังขารมีอยู่ในตัวตน 16. เห็นว่าตัวตนในสังขาร
17. เห็นว่าวิญญาณเป็นตัวตน 18. เห็นว่าตัวตนมีวิญญาณ
19. เห็นว่าวิญญาณมีอยู่ในตัวตน 20. เห็นว่าตัวตนในวิญญาณ[15]

2.4 ทิฏฐิเจตสิกในพรหมชาลสูตร

ทิฏฐิเจตสิกที่ปรากฏในพรหมชาลสูตรได้แก่ทิฏฐิ 62 ถือว่าเป็นแนวคิดของบุคคลในสมัยพุทธกาล แนวคิดเหล่านี้ทำให้พฤติกรรมของประชาชนแตกต่างกันนำไปสู่ความขัดแย้งกันทางความคิด แนวคิดหลักๆมีเนื้อหาสามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ปุพพันตกัปปิกวาทะ 18 ลัทธิ (ปรารภหรือกล่าวถึงเกี่ยวกับขันธ์ 5 บ้าง ขันธ์ 4 บ้าง ขันธ์ 1 ส่วนที่เป็นอดีต) คือ

1. ลัทธิที่ถือว่าอัตตาหมายถึง นามธรรมและโลก หมายถึง รูปธรรม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มั่นคงเที่ยง ยั่งยืนตลอดไปที่เรียกว่า สัสสตทิฏฐิเพราะระลึกชาติได้ 1 ชาติจนถึงหลายแสนชาติ

2. ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเที่ยงเพราะระลึกชาติได้ตั้งแต่ 1 กัปจนถึง 10 กัป

3. ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเที่ยงเพราะระลึกชาติได้ตั้งแต่ 10 กัปจนถึง 40 กัป

4. ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเที่ยง เพราะคิดคาดคะเนเอาด้วยเหตุผล ตั้งแต่ ลัทธิที่ 1-4 ทั้ง 4 นี้เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเที่ยง

5. ลัทธิที่ถือว่า พระพรหมเที่ยง แต่พวกที่พระพรหมสร้างขึ้นมาไม่เที่ยง

6. ลัทธิที่ถือว่า เทวดาพวกอื่นเที่ยง แต่พวกขิฑฑาปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่นสนุก) ไม่เที่ยง

7. ลัทธิที่ถือว่า เทวดาพวกอื่นเที่ยง แต่พวกมโนปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายกันและกัน) ไม่เที่ยง

8. ลัทธิที่ถือคาดคะเนด้วยเหตุผลว่าอัตตาฝ่ายจิตเที่ยงแต่อัตตาฝ่ายกายไม่เที่ยง ตั้งแต่ลัทธิที่ 5-8 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่าบางอย่างเที่ยง

9. ลัทธิที่ถือว่าโลก (แผ่นดินที่มีสรรพสัตว์ที่มีขันธ์ 5 อาศัยอยู่) มีที่สุด (มีขอบเขต กำหนดได้)

10. ลัทธิที่ถือว่าโลก (แผ่นดินที่อยู่อาศัย) ไม่มีที่สุด

11. ลัทธิที่ถือว่า โลกมีที่สุดเฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือด้านขวางไม่มีที่สุด

12. ลัทธิที่ถือเอาตามที่คิดคาดคะเนด้วยเหตุผล ว่าโลกมีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ ตั้งแต่ลัทธิที่ 9-12 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด

13. ลัทธิที่ปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็มิใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มิใช่ จะว่ามิใช่ไม่ใช่ก็มิใช่ เพราะเกรงว่าจะพูดเท็จ

14. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิ 13 เพราะเกรงว่า จะยึดถือผิด ๆ

15. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิที่ 13 เพราะเกรงว่าจะถูกผู้รู้ซักถาม

16. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิที่ 13 และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลยเพราะไม่รู้จริง ตั้งแต่ลัทธิที่ 13-16 เรียกว่า ลัทธิที่พูดหลบเลี่ยง ไม่แน่นอนตายตัว

17. ลัทธิที่ถือว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่เหตุปัจจัยเพราะเคยเกิดเป็นอสัญญีสัตว์ (พรหมพวกหนึ่งที่มีแต่รูปไม่มีสัญญา)

18. ลัทธิที่ถือเอาตามที่คิดคาดคะเนด้วยเหตุผลว่า สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีเหตุปัจจัย ตั้งแต่ลัทธิที่ 17-18 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกเกิดขึ้นเอง ไม่มีเหตุปัจจัย[16]

กลุ่มที่ 2 อปรันตกัปปิกวาทะ 44 ลัทธิ (ปรารภหรือกล่าวถึงเรื่องขันธ์ 5 ส่วนอนาคต มี 39 ลัทธิ ซึ่งเป็นลัทธิที่เกี่ยวกับหลังความตายทั้งนั้น และ ปรารภเกี่ยวกับขันธ์ 5 ส่วนปัจจุบัน มี 5 ลัทธิ) คือ

1. อัตตาที่มีรูป มีสัญญา
2. อัตตาที่ไม่มีรูป มีสัญญา
3. อัตตาที่มีรูปและที่ไม่มีรูป มีสัญญา
4. อัตตาที่มีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่ มีสัญญา
5. อัตตาที่มีที่สุด มีสัญญา
6. อัตตาที่ไม่มีที่สุด มีสัญญา
7. อัตตาทั้งที่มีที่สุดและที่ไม่มีที่สุด มีสัญญา
8. อัตตาทีมีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ มีสัญญา
9. อัตตามีสัญญาอย่างเดียวกัน
10. อัตตามีสัญญาต่างกัน
11. อัตตามีสัญญาเล็กน้อย
12. อัตตามีสัญญาประมาณมิได้
13. อัตตาทีมีแต่สุขอย่างเดียว มีสัญญา
14. อัตตาที่มีแต่ทุกข์อย่างเดียว มีสัญญา
15. อัตตาที่มีทั้งสุขและทุกข์ มีสัญญา
16. อัตตาที่มีทุกข์ก็มิใช่ มีสุขก็มิใช่ มีสัญญา ตั้งแต่ลัทธิที่ 1-16 เรียกว่า หลังตายแล้ว อัตตามีสัญญาคือความจำ
17. อัตตาที่มีรูป ไม่มีสัญญา
18. อัตตาที่ไม่มี ไม่มีสัญญา
19. อัตตาทั้งที่มีรูปและที่ไม่มีรูป ไม่มีสัญญา
20. อัตตาที่มีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่ ไม่มีสัญญา
21. อัตตาที่มีที่สุด ไม่มีสัญญา
22. อัตตาที่ไม่มีที่สุด ไม่มีสัญญา
23. อัตตาที่มีที่สุดและที่ไม่มีที่สุด ไม่มีสัญญา

24. อัตตาที่มีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีสัญญา ตั้งแต่ลัทธิที่ 17-24 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อัตตาไม่มีสัญญา

25. อัตตาที่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

26. อัตตาที่ไม่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

27. อัตตาทั้งที่มีรูปและที่ไม่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

28. อัตตาที่มีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

29. อัตตาทีมีที่สุด มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

30. อัตตาที่ไม่มีที่สุด มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

31. อัตตาทั้งที่มีที่สุดและที่ไม่มีที่สุด มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

32. อัตตาที่มีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ตั้งแต่ลัทธิที่ 25-32 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่

33. อัตตาของมนุษย์และสัตว์ขาดสูญ

34. อัตตาที่เป็นทิพย์มีรูปเป็นกามาพจรบริโภคอาหาร ขาดสูญ

35. อัตตาที่เป็นทิพย์มีรูปสำเร็จทางใจ ขาดสูญ

36. อัตตาที่เป็นอากาสานัญจายตนะ(อัตตาที่ได้อรูปฌาน กำหนดอากาศที่ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์) ขาดสูญ

37. อัตตาที่เป็นวิญญาณัญจายตนะขาดสูญ

38. อัตตาที่เป็น อากิญจัญญายตนะ (อัตตาที่ได้ อรูปฌาน กำหนดความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) ขาดสูญ

39. อัตตาที่ เป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะขาดสูญ ตั้งแต่ลัทธิที่ 33-39 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อัตตาขาดสูญ [17]

ส่วนปรารภเกี่ยวกับขันธ์ห้าส่วนปัจจุบัน มี 5 ลัทธิ ได้แก่ ลัทธิที่ 40. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยกามคุณห้า เป็นนิพพานปัจจุบัน 41. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยปฐมฌานเป็นนิพพานปัจจุบัน 42. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยทุติยฌาน เป็นนิพพานปัจจุบัน 43. ลัทธิที่ถือว่าความเพียบพร้อมด้วยตติยฌานเป็นนิพพานปัจจุบัน 44. ลัทธิที่ถือว่าความเพียบพร้อมด้วย จตุตถฌานเป็นนิพพานปัจจุบันตั้งแต่ลัทธิที่ 40-44 เรียกว่า ลัทธิที่ถือว่ามีสภาวะบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน มี 5 ลัทธิ 44 ลัทธินี้ รวมกับ 18 ลัทธิเป็น 62 ลัทธิหรือทิฏฐิ 62 [18]

บทสรุป

คำว่าทิฏฐิเจตสิกกับมิจฉาทิฏฐิมีความหมายเหมือนกันคือ ความเห็นผิด และยึดถือผิด เห็นไม่ตรงตามสภาวะที่เป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ในพระไตรปิฎกพบคำว่ามิจฉาทิฏฐิหลายแห่ง ส่วนคำว่าทิฏฐิเจตสิกพบปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา อย่างไร ก็ตามทั้ง 2 คำนั้นมีความหมายเหมือนกัน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏคำว่ามิจฉาทิฏฐิหมายถึง “ความเห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงที่เซ่นสรวงแล้วไม่มีผล ผลวิบากที่ทำดีและทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลกนี้”

ในอภิธัมมัตถสังคหะได้ให้ความหมายของ ทิฏฐิเจตสิก คือธรรมชาติที่เห็นผิด ละสภาวะตามเป็นจริงแห่งอารมณ์ ยึดถือตามความไม่จริง

ในคัมภีร์อภิธัมมาวตารปรากฏข้อความเกี่ยวกับ มิจฉาทิฏฐิ ดังนี้ “มิจฉาทิฏฐิ เพราะอรรถว่าเป็นเหตุให้เห็นผิดหรือเห็นผิดเอง หรือว่ามิจฉาทิฏฐิ นั้นก็คือสักว่าความหลงผิดนั้นแล

ในอรรถกถาธัมมสังคณีปรากฏข้อความเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิดังนี้ “มีความเห็นไม่ตรงตามสภาวะ ความเห็นไม่ตรงตามเป็นจริง เพราะยึดมาผิด เพราะเป็นความเห็นที่บัณฑิตรังเกียจเพราะไม่ก่อประโยชน์”

ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ปรากฏข้อความเกี่ยวกับทิฏฐิดังนี้ “ทิฐิ มีความยึดมั่นอย่างผิดๆ ว่า นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า ทิฏฐิละสภาวะตามเป็นจริง ย่อมยึดถือโดยความไม่เป็นจริง”

ในปรมัตถโชติกะปรากฏข้อความเกี่ยวกับทิฏฐิว่า “ธรรมชาติที่มีความเห็นผิดในอารมณ์” นอกจากนั้นยังอธิบายถึง สักกายทิฏฐิ ว่าหมายถึง มีความเห็นผิด ว่าขันธ์ของตน เป็นอัตตา และ ไม่บรรลุเป็น พระโสดาบันหรืออริยบุคคล

ดังนั้นทิฏฐิเจตสิกและมิจฉาทิฏฐิมีความหมายอย่างเดียวกัน คือมีสภาพที่เห็นผิด และยึดถือตามที่เห็นผิดนั้นทำให้เป็นบุคคลไม่มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต มองว่าบิดามารดาเป็นผู้ที่ไม่มีบุญคุณ ไม่ควรตอบแทนบุญคุณดังนี้เป็นต้น นอกจากนั้นอรรถกถาทีฆนิกายสุมังคลวิลาสินี ปรากฏข้อความเกี่ยวกับ ฐานแห่งทิฏฐิ 8 ประการ คือ ขันธ์ทั้งหลาย อวิชชา ผัสสะ (ผัสสายตนะทั้ง 6 คือจักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน) สัญญา วิตก อโยนิโสมนสิการ ปาปมิตร ปรโตโฆสะเป็นฐานแห่งทิฏฐิ บุคคลที่มีทิฏฐิย่อมรู้ชัดเฉพาะทิฏฐิเท่านั้น ส่วนผู้ที่รู้ยิ่งกว่าทิฏฐิ คือบุคคลผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุติ ตลอดจนอรหัตผลและผู้เป็นพหูสูตรู้ชัดเจน คันถธุระและวิปัสสนา ย่อมหลุดพ้นจากทิฏฐิ 62 ประการ คนมีทิฏฐิจะพ้นจากข่ายแห่งทิฏฐินี้ไม่มี จะจมและโผล่ขึ้น ตกอยู่ในตาข่ายนี้ พระพุทธองค์เปรียบทิฏฐิ 62 ประการนี้ เหมือนข่ายของชาวประมงครอบคลุมทั้งหมื่นจักรวาลอุปมาเหมือนน้ำจำนวนน้อย สมณพราหมณ์ผู้มีทิฏฐิ 62 ประการเปรียบเหมือนสัตว์ตัวใหญ่ หรือปลาตัวใหญ่ ๆ และ ผู้มีมิจฉาทิฏฐิย่อมมีตัณหาอุปมาเหมือนเชือกผูกคอและฉุดลากไปมาสู่ภพนั้น ๆ เพราะตัณหานำไปสู่ภพ ผู้มีสัมมาทิฏฐิกำจัดความมืดมนอันใหญ่คือ ทิฏฐิเหมือนดวงอาทิตย์กำจัดความมืดฉันนั้น

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระปลัดวิสุทธิ์ คุตฺตชโย. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจูฬอาภิธรรมิกะตรี.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ หจก.ทิพยวิสุทธิ์, 2547.

พระอนุรุทธาจารย์, **อภิธัมมัตถสังคหะ**, แปลโดยมูลนิธิภูมิพโล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2546.

พระพุทธทัตตมหาเถระ. **อภิธัมมาวตาร**, แปลโดยประชุม เรืองวารี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2553.

พระอนุรุทธาจารย์ ,**อภิธัมมัตถภาวินีฎีกา**, แปลโดยมูลนิธิภูมิพโล . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2546 .

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 1-2-6**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร, 2536.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **มาติกาโชติกะ ธัมมสังคณีสรูปัตถนิสสยะ (หลักสูตรชั้นจูฬอาภิธรรมิกเอก).** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพย์วิสุทธิ์, 2551.

ราชสังคหวัตถุ : การส่งเสริมจริยธรรมสำหรับนักปกครอง
A ruler's bases of sympathy : Promoting Ethics for Parents

พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ
ธัชพล ยรรยงค์
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
พระครูปลัดเถรานุวัตร
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์หลักที่จะวิเคราะห์การทำงานของผู้ปกครองที่บ่งบอกความมีจริยธรรมด้วยหลักราชสังคหวัตถุ จากการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองสามารถพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในโหมดของจริยธรรมที่สะท้อนผ่านการทำงานในระดับต่าง ๆ จนสามารถทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพแห่งความเป็นผู้นำอย่างสมบูรณ์ด้วยการส่งเสริมให้ผู้ปกครองฉลาดในการทำงานภาคการเกษตรด้วยการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆให้กับประชาชน (สะสะเมธัง)การส่งเสริมความดี คนเก่ง ซื่อสัตย์สุจริตให้เข้ามาทำงานระบบราชการให้มากขึ้น (ปุริสะเมธัง) การรู้จักที่จะช่วยเหลือประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยากในยามเกิดความเดือดร้อนต่างๆ เช่น การเกิดอุทุกภัย วาตภัย น้ำแล้ง เป็นต้น (สะสะมาปะลัง) และการส่งเสริมการใช้วาจาเพื่อการปลอบขวัญประชาชนตามความสมควร ไม่ดูถูก ดูแคลนประชาชนอย่างเด็ดขาด (วาจาเปยยัง)

คำสำคัญ: ราชสังคหวัตถุ, จริยธรรม. นักปกครอง.

Abstracts

This article is intended primarily to analyze the ethical behavior of parents. According to the study, it has been found that Parents can develop their own behaviors in a mode of ethics that is reflected through their work at different levels so that they can give the public confidence in their full leadership potential by encouraging wise parents to work in agriculture with the distribution of seeds to the public (Soma), the promotion of good people, the good faith to work. (Puri Saimong), and knowing how to help people suffering in difficult times such as the emergence of winds, droughts, etc. (Saba Palang), and the promotion of avoiding verbal abuse.

Keywords: A Ruler's Bases of Sympathy, Ethics, Parents.

บทนำ

นักปกครอง นักบริหาร ผู้นำ นักการเมืองเป็นผู้ที่กุมชะตากรรมของประเทศชาติบ้านเมืองไว้ในกำมือ ถ้านักปกครอง เป็นต้น เป็นผู้มีปัญญามีความสามารถในการบริหาร มีวิสัยทัศน์ มีมาตรฐานทางจริยธรรมสูง ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง มีใจเมตตาการุณย์ ไม่ลุแก่อำนาจ บริหารประเทศอย่างเป็นธรรมโดยถือเอาธรรมเป็นอำนาจ ไม่กดขี่ข่มเหงประชาชนด้วยอำนาจ ด้วยมาตรการทางภาษีด้วยกฎหมายที่อยุติธรรม ประชาชนก็ย่อมอยู่เย็นเป็นสุขแต่ถ้าปฏิบัติตรงกันข้ามบ้านเมืองก็ตกอยู่ในกลียุคมีแต่ความร้าวฉานขาดความสามัคคี ข้าวยากหมากแพง ทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงแพร่หลายประชาชนอยู่กันอย่างไม่เป็นสุขผู้นำ นักปกครอง นักการเมืองมีความสำคัญต่อชะตากรรมของประเทศชาติบ้านเมืองอย่างไรมีประจักษ์พยานให้เห็นอยู่แล้วในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมาทุกยุคทุกสมัย แม้แต่ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าก็ทรงย้ำให้เราเห็นความสำคัญของชะตากรรมของบ้านเมืองโดยผ่านพฤติกรรมของผู้นำ[1] ซึ่งในสาระสำคัญของจริยธรรมของนักปกครองระบุว่า “บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการพลเรือนทุกตำแหน่งจึงมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชนสวนรวมและประเทศชาติ มีความเป็นกลางทางการเมือง อำนวยความสะดวกและให้บริการแกประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล โดยจะต้องยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ”[2]

หลักราชสังคหวัตถุ 4[3] เพราะเป็นหลักธรรมของนักปกครองหรือผู้บริหารที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนเพื่อให้ดำรงอยู่ในเอกภาพและมีความสามัคคี ซึ่งมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้ 1) ฉลาดในการกำหนดนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ 2) ฉลาดในกำหนดนโยบายที่จะบำรุงข้าราชการด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการที่ดีแก่ข้าราชการ 3) การผูกประสานปวงประชา คือผดุงผสานประชาชนไว้ด้วยนโยบายส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตน ในพาณิชยกรรมหรือดำเนินการต่างๆ ไม่ให้ฐานะเหลื่อมล้ำห่างเหินจนเกิดความแตกแยกกัน และ 4) การมีวาจาที่ไพเราะน่าฟัง คือรู้จักพูดรู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักทักทายไถ่ถามทุกข์สุขของประชาชนทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟังประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์ แก้ไขปัญหา เสริมความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจดี ประชาชนมีความเชื่อถือและความนิยมนับถือ[4]

เพราะฉะนั้น นักปกครองหรือผู้ปกครองจะต้องทำตนเองให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญาของตนเองเพื่อประชาชน และยึดถือธรรมเป็นหลักในการทำงานภายใต้กรอบของการเป็นข้าราชการทั้งประจำและฝ่ายการเมือง อีกทั้งแนวคิดทางพระพุทธศาสนายังระบุหลักการที่สอดคล้องกันทำให้เห็นว่า ธรรมชาติของนักปกครองจำเป็นต้องมีความฉลาดในการทำงานที่

---

[1] พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, จริยธรรมนักปกครอง, **วารสารสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน**, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1, (มกราคม - มิถุนายน 2558) :13.

[2] ราชกิจจานุเบกษา, **ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน**, เลม 126 ตอนพิเศษ 162 ง, หน้า 73.

[3] องฺ.อฏฐก.(ไทย) 23 / 1 / 194–195.

[4] พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, **ธรรมนูญชีวิต,** พิมพ์ครั้งที่ 82, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, 2550), หน้า 34.

เรียกว่า เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับการวิเคราะห์จริยธรรมของนักปกครองตามหลักราชสังคหวัตถุธรรมต่อไป

จริยธรรมสำหรับนักปกครองที่ดี

จริยธรรม หมายถึง คุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของมนุษย์ ที่แสดงออกทางกาย วาจา ใจเป็นการทำ พูด คิด ที่ประเมินค่าเป็นคนดีเป็นคนชั่วได้ ถ้าชั่วก็ควรละเว้น ถ้าดีก็ควรกระทำโดยแยกศัพท์จริยธรรมออกเป็น 2 คำ คือ “จริย” แปลว่าความประพฤติ และ “ธรรม” หมายถึงคุณค่าทางจิตใจของแต่ละคน โดยสรุป คือ ความประพฤติที่ดี[5] ดังนั้น จริยธรรมเป็นสภาพของความความดีงามที่อยู่ในจิตใจของบุคคล ได้แก่ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจความละอายต่อความชั่วและความกล้าที่จะทำความดีสิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อไม่มีศีลธรรม ประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็งกระด้างหยาบคายหรือก้าวร้าว ไร้มรรยาทแม้จะเป็นคนฉลาด บริหารงานเก่งแต่เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป[6]

คุณลักษณะดังที่กล่าวมาจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการพลเรือนหรือนักปกครองทุกตำแหน่งจึงมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชนสวนรวมและประเทศชาติ มีความเป็นกลางทางการเมือง อำนวยความสะดวก และให้บริการแกประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล โดยจะต้องยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ 9 ประการ[7] ดังนี้

1. การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม
2. การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบ
3. การยึดถือประโยชนของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชนสวนตนและไมมีผลประโยชนทับซ้อน
4. การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม และถูกกฎหมาย
5. การให้บริการแกประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัย และไมเลือกปฏิบัติ
6. การให้ข้อมูลข่าวสารแกประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง
7. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได
8. การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
9. การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร

นอกจากนี้พระราชดำรัสของในหลวง (ร.9) ทรงประทานแก่ข้าราชการพลเรือนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2542 ใจความว่า ข้าราชการควรมีความสุจริต เที่ยงตรง เสียสละอดทน ฝึกตน มีระเบียบ ประกอบด้วยหลักการทำงาน ได้แก่ เพียบพร้อมความรู้กุศโลบาย ขยายสัมพันธ์ประสาน เพิ่มคุณค่าให้กับงาน ได้แก่ ความ

---

[5] แสง จันทร์งาม, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, 2531), หน้า 20.

[6] ฉลอง มาปรีดา, **จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537), หน้า 37.

[7] ราชกิจจานุเบกษา, **ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน,** เลม 126 ตอนพิเศษ 162 ง, หน้า 74.

รับผิดชอบ ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ให้สำเร็จทันการ ปฏิบัติงานยึดมั่นในผลประโยชน์ของแผ่นดินและความถูกต้องเป็นธรรม[8] เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของนักปกครองทุกลำดับชั้นล้วนความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันแม้แต่น้อยทุกอย่างขึ้นอยู่กับจิตสำนึกรักประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่พร้อมจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือผู้อื่นได้ตลอดโดยเฉพาะประเด็นเรื่องความมีเมตตาธรรมจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรัก ความเคารพต่อผู้ปกครองในสังคมนั้นเพราะเป็นเครื่องหมายของการปกครองที่นำความสุข ความปลอดภัยมาสู่สังคมซึ่งเชื่อแน่ว่าหากผู้นำมีพฤติกรรมตามแบบอย่างที่กล่าวย่อมสามารถรักษาสังคมนี้ให้เกิดความสงบลงไปได้แต่ถ้าหากผู้ปกครองไร้ธรรมหรือไม่มีจริยธรรมสังคมนั้นก็ย่อมเกิดความเดือดร้อนอย่างมาก

หลักราชสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน หรือ ราชสังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชนหรือหลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง[9] ที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างในมากในโลกปัจจุบันเพราะยิ่งได้รับการพัฒนาไปเท่าไหร่จิตใจของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดย่อมเหินห่างทางหลักธรรมไปมากขึ้นเพียงนั้นยิ่งผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองประชาชนย่อมมีคุณและโทษก็ย่อมจะต้องให้ความสำคัญและตระหนักถึงโทษภัยที่จะเกิดขึ้นหากไร้จิตสำนึกหลงมัวเมาในอำนาจก็ย่อมสร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนได้ความทุกข์ทรมานในการดำรงชีวิตอยู่ร่ำไปดังนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสเตือนผู้ที่มีอำนาจอย่างผู้ปกครองบ้านเมืองไว้มากมายแต่ในที่นี้จะขอหยิบยกมาวิเคราะห์เพียงหลักราชสังคหวัตถุเท่านั้นเพราะเห็นว่า ผู้ปกครองนั้นมีส่วนช่วยให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขภายใต้การทำงานของผู้ปกครองที่ทรงธรรมหรือปฏิบัติตามหลักราชสังคหวัตถธรรม ประกอบด้วย 4 ประการ[10]ได้แก่

1. สัสสเมธะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร ส่งเสริมอาชีพของเกษตรกรทั่ว ซึ่งความฉาดของผู้ปกครองจะต้องทราบว่าสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่นักปกครองจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเกษตร การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการทำเกษตรสมัยใหม่ การส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการเกษตรทุกประเภท การแจกจ่ายพันธุ์พืชให้กับเกษตรกรที่สามารถใช้ในการปลูกพืชต่างๆได้ เป็นต้น

2. ปุริสเมธะ หมายถึง ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถให้เข้าทำงานรับราชการเป็นนักปกครองให้มากยิ่งขึ้นโดยเน้นกระบวนการคัดสรรคนดีก่อนคนเก่งเป็นหลักใหญ่แต่ก็ไม่ละทิ้งคนเก่งด้วย หากคนดีแต่ไม่เก่งจะต้องมีการพัฒนาและฝึกอบรมด้วยวิธีการต่างๆ ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละเมื่อคนดีมีความเสียสละ ผู้ปกครองจะต้องมีการจัดการสวัสดิการแห่งรัฐให้กับข้าราชการที่มีผลงานเชิงประจักษ์ มีการบำรุงด้วยการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง การเพิ่มเงินประจำตำแหน่งเพื่อเป็นขวัญกำลังในการปฏิบัติงานต่อไป เป็นต้น

---

[8] ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม, **ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ก.พ, 2541), หน้า 24-25.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, 2559), หน้า 187-188.

[10] อง.อฏฺฐก.(ไทย) 23 / 1 / 194–195.

3. สัมมาปาสะ หมายถึง ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม การสอนอาชีพเสริม การจัดโครงการฝึกอาชีพ นอกจากนี้ยังสามารถชี้นำให้ประชาชนประกอบอาชีพได้ด้วยผ่านการส่งเสริมกิจกรรมภายในท้องถิ่นซึ่งหน่วยงานของรัฐสามารถจะจัดโครงการหรือรูปแบบของอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต สอดคล้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านให้มากที่สุด อีกทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอาชีพในรูปของชมรม สมาคม สหกรณ์หรือกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

4. วาชเปยะ หรือ วาจาเปยยะ หมายถึง ความมีวาจาอันดูดดื่มน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูด ให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน[11]

กล่าวได้ว่า หลักราชสังคหวัตถุเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับนักปกครองอย่างแท้จริงเพราะการก้าวขึ้นไปเป็นผู้ปกครองทุกระดับย่อมจะต้องทำงานเพื่อคนอื่น ทำงานเพื่อประชาชนเป็นที่ตั้งที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนมาเป็นอันดับแรก ซึ่งการทำงานเพื่อประชาชนจะต้องมีความฉลาดอยู่ในตัวหากไม่ฉลาดในบริบทต่างๆ ย่อมทำงานได้ลำบาก เพราะฉะนั้น การเป็นนักปกครองจะต้องมีความเข้าใจบริบทของสังคมให้มากที่สุด มีการศึกษารายละเอียดต่างๆ ก่อนที่จะทำการช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนในสังคมให้ได้ โดยเฉพาะสังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเกษตร นักปกครองก็จะต้องมีความรู้ด้านการเกษตรอย่างดี เมื่อเกษตรกรมีปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรก็มีความฉลาดในการแก้ไขปัญหาให้หมดไปให้ได้ มีการแจกจ่ายพันธุ์พืชต่างๆ ให้กับเกษตรกร มีการจัดตั้งกลุ่มทางการเกษตรต่างๆเพื่อช่วยเหลือระหว่างกันให้มากที่สุด การนำสิ่งใหม่มาใช้ในการเกษตร เป็นต้น การรู้จักการจัดสวัสดิการให้กับข้าราชการซึ่งเป็นแขนเป็นขาของนักปกครองในระดับสูง อีกยั้งสามารถจะส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรที่ยากไร้ด้วยการกู้ยืมเงินอัตราต่ำเพื่อประกอบอาชีพภายในประเทศ และสุดท้ายการใช้วาจาที่ประชาชนน่าฟัง นุ่มนวลให้มากที่สุดเพื่อกระตุ้นความเชื่อถือในตัวของผู้ปกครองนั้น ๆ

การส่งเสริมจริยธรรมสำหรับนักปกครองตามหลักราชสังคหวัตถุ

พฤติกรรมของนักปกครองเป็นสิ่งบ่งบอกถึงคุณสมบัติของความเป็นผู้นำในสังคมนั้นๆ รวมไปถึงความสงบสุขของประชาชน หากผู้ปกครองไร้ซึ่งธรรมประจำใจในการปกครองย่อมสร้างความเดือดร้อนไปทุกย่อมหญ้า ที่สามารถสร้างความหายนะได้มากมายทั้งชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเพราะผู้ปกครองยิ่งมีอำนาจมากก็ยิ่งน่ากลัวมากขึ้นเท่านั้นซึ่งไม่มีอะไรมารับรองพฤติกรรมของผู้นำได้แม้แต่น้อย ผู้ปกครองบางคนก่อนได้ตำแหน่งพฤติกรรมเป็นไปตามที่ต้องการทุกประกอบแต่ภายหลังเมื่อได้ตำแหน่งและอำนาจแล้วกลับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ดีไปสู่พฤติกรรมบ้าคลั่งในอำนาจ มั่วเมา ลุ่มหลง ลาภยศ สรรเสริญจากคนรอบข้างจนยึดติดกับอำนาจนั้นๆ แม้ว่าประชาชนจะเดือดร้อนอย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงอะไรได้ซึ่งใน

[11] พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, **ธรรมนูญชีวิต,** 2550, หน้า 25.

ประเทศไทยหลายครั้งที่ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนต้องปะทะจนนำไปสู่การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน จำนวนมหาศาลก็เพราะผู้ปกครองขาดคุณธรรม ขาดจริยธรรม บ้าอำนาจจนมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนเองมั่วโทษแต่ผู้อื่นอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้น หลักคิดทางพระพุทธศาสนาพยายามนำเสนอมุมมองแห่งพฤติกรรมของผู้ปกครองในสังคมว่าจะเป็นต้องมีจริยธรรมตามคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของประชาชน มีความเสียสละสามารถทำงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริงซึ่งนับวันผู้ปกครองในลักษณะดังกล่าวหาได้ยากยิ่ง ซึ่งผู้เขียนจะได้นำหลักคิดทางพระพุทธศาสนาวิเคราะห์บนฐานของราชสังคหวัตถุ เพราะเห็นเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่สามารถแสดงให้ประชาชนตัดสินพฤติกรรมของผู้นำว่ามีธรรมหรือไม่อย่างไร รวมไปถึงแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับนักปกครองในสังคมว่าจะสามารถยกระดับและพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้มีธรรมะได้อย่างไร ดังต่อไปนี้

การส่งเสริมจริยธรรมด้านการเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมแห่งเกษตรกรรมมาช้านานย่อมมีภูมิปัญญาในการทำเกษตรกรรมหลากหลายวิธี ซึ่งละภาคของประเทศไทยก็มีการประกอบทำการเกษตรที่แตกต่างกันออกไป เช่น ภาคใต้จะเน้นไปในส่วนของการปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน การประมงพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังมีเรื่องผลไม้นานาชนิดที่มักนิยมปลูกกันมาก เป็นต้น ภาคเหนือจะมีการปลูกลำไยหัวหอม กระเทียม ลิ้นจี่ สับปะรด สะตอเบอร์รี่ มะม่วง เป็นต้น ภาคอีสานจะมีการปลูกข้าว อ้อย ยางพารา เป็นต้น ส่วนภาคกลางจะมีการเพาะปลูกที่หลากหลายในบางจังหวัดจะมีการปลูกข้าวจำนวนมาก บางจังหวัดก็มีผลไม้ ผักต่างๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยจะมีการทำการเกษตรกรรมอยู่ทั่วทุกพื้นที่ไม่ว่าจะอยู่ในน้ำหรือบนที่ราบสูงก็ตามก็ขึ้นชื่อว่า เป็นเกษตรกรทั้งสิ้น ดังนั้น ผู้ปกครองในสังคมไทยจะปฏิเสธการเรียนรู้ การพัฒนาการเกษตรก็ย่อมหลีกเลี่ยงไปยากเพราะเกษตรกรรมเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศไทยซึ่งทำให้นักปกครองจำต้องเร่งขนขวยในปรับเปลี่ยนตนเองไปสู่กิจกรรมเชิงการเกษตรมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะในระดับนโยบายการผลิตและการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรอันมีภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือด้านเทคนิคและวิธีการต่างๆ อย่างน้อยที่สุด การดูแลปากท้องของประชาชนก็คือ การทำให้ผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้นให้มากที่สุดผ่านความสามารถของตนเอง หากผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำย่อมแสดงว่า ความสามารถ ความฉลาดของผู้ปกครองในสังคมนี้ย่อมหาได้ยากเพราะไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้ ด้วยเหตุนี้ ประชาชนควรจะมองเห็นว่าในเมื่อผู้ปกครองไม่ฉลาดอย่างเพียงควรเรียกว่าให้ผู้ปกครองอื่นเข้ามาทำหน้าที่แทนหรือผู้ปกครองนั้นควรปรับเปลี่ยนวิถีทางนโยบายและมาตรการอื่นๆที่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้อย่างไม่มีข้ออ้างใดๆทั้งสิ้นเพราะยิ่งอธิบายมากไหร่ก็ยิ่งสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองและประชาชนก็ขาดความเคารพและขาดความน่าเชื่อถือลงไปเรื่อยๆ ดังนั้น หากการเกษตรมีปัญหาจะต้องรีบแก้ไข หากเกษตรกรเดือดร้อนต้องรีบช่วยเหลือ หากเกษตรกรรมไม่ทันสมัยต้องรีบเข้าไปดูแลอย่างใกล้ชิดจนทำให้ประชาชนอุ่นใจเพราะนั้นเป็นเครื่องหมายของจริยธรรมสำหรับนักปกครอง

การส่งเสริมจริยธรรมด้านการบำรุง ดูแลข้าราชการ เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับบุคคลที่ทำหน้าที่แทนผู้ปกครองและเป็นฟันเฟืองในการขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการพัฒนาภายในประเทศ ซึ่งถ้าหากขาดบุคคลเหล่านี้ภาระงานทั้งหมดของผู้นำย่อมเกิดความสำเร็จได้ยากยิ่ง ดังนั้น ผู้ปกครองควรที่จะดูแลสภาพความเป็นอยู่บุคคลเหล่านี้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะฐานค่าตอบแทนแต่ละตำแหน่งควรพิจารณาอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับภาวะเงินในปัจจุบัน หากผู้ปกครองขาดการเอาใจใส่บุคคล

เหล่านี้ย่อมจะต้องทุจริตคอร์รัปชั่นซึ่งในสังคมไทยอาจจะเป็นเพราะสาเหตุนี้ที่ทำให้ข้าราชการบางส่วนไม่ปฏิบัติไปตามกรอบระเบียบของทางราชการเพราะการดูแลเรื่องค่าตอบแทนและสวัสดิการต่างๆ ไม่ดีเท่าที่ควร แต่ก็มีบางส่วนที่แม้ว่าจะดูแลอย่างดีแต่ก็ยังเกิดการทุจริตคอร์รัปชั่น เพราะฉะนั้น พฤติกรรมของผู้ปกครองจะต้องแสดงออกถึงความห่วงใยในเรื่องสวัสดิการให้มากขึ้นผ่านการขึ้นเงินเดือนหรือการดูแลอย่างอื่นๆ แต่กระนั้นก็ต้องมองไปที่ผลงานเชิงประจักษ์ในรอบปีด้วยว่ามีผลงานอะไรบ้างที่สามารถจะตอบสนองต่อความต้องการประชาชนซึ่งหากข่าราชการดูแลประชาชนเป็นอย่างดีย่อมสะท้อนถึงสภาพการทำงานของผู้ปกครองที่ใส่ใจประชาชนด้วยและสะท้อนถึงพฤติกรรมทางจริยธรรมของผู้ปกครองในสังคมนั้นๆ

การส่งเสริมจริยธรรมด้านการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะผู้ไร้งานทำหรือผู้ว่างงานเป็นสำคัญโดยลำดับจากการพัฒนานโยบายการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพต่างๆ ในพื้นที่ต่างจังหวัดซึ่งสังคมไทยเป็นสังคมแห่งเกษตรกรรมหากผู้ปกครองฉลาดที่จะช่วยให้ราคาพืชผลทางการเกษตรดี ประชาชนในพื้นที่รอบนอกต่างจังหวัดก็จะสามารถมีงานทำที่ไม่ต้องโยกย้ายเข้ามาสู่กิจกรรมของโรงงานอุตสาหกรรมมากนัก อีกทั้งการส่งเสริมอาชีพเสริมอื่นๆ ที่สามารถจะทำได้โดยเน้นไปที่การฝึกอบรมของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น กลุ่มจะไม่ว่างงานหากผู้ปกครองมีความฉลาดในการจัดสรรงบประมาณตามโครงการพัฒนาชนบทให้มากขึ้น เพราะเชื่อว่าหากผู้ปกครองต้องการให้ประชาชนไม่ว่างงานก็ย่อมจะต้องผันงบประมาณให้มากที่สุดลงไปสู่กิจกรรมรากหญ้าเพื่อพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งการสนับสนุนนายทุนในระดับท้องถิ่นให้สามารถลงทุนประกอบธุรกิจได้ด้วยตนเองและที่สำคัญการลงทุนดังกล่าวจะต้องทำให้เกิดความหลากหลายทางธุรกิจซึ่งหน่วยงานรัฐสามารถกำหนดกรอบการลงทุนที่ไม่ต้องมีคู่แข่งขันและควบคุมราคาสินค้าอย่างเป็นธรรมแก่ประชาชน เมื่อนายทุนภายในจังหวัดลงทุนก็จะทำให้ผู้ว่างงานก็มีงานทำยิ่งลงทุนมากเท่าไหร่ก็ยิ่งลดสภาพการว่างงานของประชาชนได้มากขึ้น นอกจากนี้ผู้ปกครองยังสามารถกำหนดสินเชื่อรายกลุ่มและรายบุคคลเพิ่มเติมเพื่อการลงทุนแก่ประชาชนที่มีศักยภาพในการชำระหนี้สินการกู้ยืมเพื่อให้เกิดการไหลเวียนของเม็ดเงินให้มาก แต่สิ่งที่น่าห่วงก็คือการติดตามประเมินผลต่อผู้กู้ว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับศักยภาพของหน่วยงานรัฐอีกด้วย เพราะฉะนั้น การเข้าถึง ความเข้าใจในบริบทของท้องถิ่นจึงเป็นเสมือนเข็มทิศในการสร้างงาน สร้างเงิน และการวิถีชีวิตตามแบบอย่างสังคมที่ดีที่ลูกหลานไม่จำเป็นจะต้องโยกย้ายถิ่นฐานมาสู่กิจกรรมตามโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ๆ

การส่งเสริมจริยธรรมด้านการใช้วาจาของผู้ปกครอง นับได้มีความสำคัญอย่างมากต่อประเด็นความน่าเชื่อถือ ความเคารพ และสามารถประสานความสามัคคีในสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากในมองในเชิงคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะพบหลากหลายมิติของคำสอนที่เกี่ยวกับการใช้วาจาของผู้ปกครองว่าจะต้องมีสัจจะ มีความจริงใจจริงใจ พูดสิ่งไหนก็ทำสิ่งนั้น ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ สิ่งเหล่านี้เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่สุดหากผู้ปกครองใช้วาจาที่ไม่น่าฟังก็เท่ากับว่า พฤตกรรมที่สร้างมาทั้งหมดย่อมพังพินาศลงไปเพราะประชาชนจะไม่เชื่อถือในคำพูดของผู้ปกครองนั้น และผู้ปกครองนั้นไม่สามารถเป็นที่พึ่งพาได้อีกต่อไป ซึ่งหากผู้ปกครองคิดสร้าง คิดพัฒนา คิดแก้ไขปัญหา ก็ย่อมไม่มีประชาชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมด้วยเพราะผู้ปกครองเป็นผู้ไร้สัจจะ ไร้คำสัตย์ใดๆ เพราะการดูผู้ปกครองในบ้านเมืองว่ามีความฉลาดในการปกครองประชาชนหรือไม่ ก็สำรวจจากคำพูดนั้นว่ามีความน่าเชื่อมากน้อยเพียงใดซึ่งหากไม่น่าเชื่อถือ

การคิดนโยบายก็สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนไม่ได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองในสังคมควรตระหนักและให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้วาจาให้มากที่สุด กิจกรรมหรือโครงการจะสำเร็จหรือล้มเหลวก็อยู่ที่คำพูดที่มีสัจจะเป็นประมาณ อีกทั้งการเป็นผู้ปกครองควรที่จะไม่สร้างพันธะสัญญาอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นหรือไม่เป็นศัตรูกับประชาชนโดยเด็ดขาดเพราะผู้ปกครองนั้นจะไม่สามารถดำรงตำแหน่งนั้นได้นานอย่างแน่นอน

บทสรุป

จริยธรรมสำหรับนักปกครองตามหลักราชสังคหวัตถุอันระบุถึงคุณลักษณะเฉพาะที่จะต้องมีพฤติกรรมไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ประกอบด้วยธรรมประจำตัวผ่านการตั้งจิตระลึกไว้เสมอว่า การขึ้นมาเป็นผู้ปกครองประชาชนควรมีจริยธรรมทั้งสี่ประกอบอันสะท้อนถึงความสุขของประชาชนมาเป็นอักดับแรกโดยเฉพาะประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ผู้ปกครองจะต้องมีความรู้ด้านการเกษตรอย่างดี อีกทั้งยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเห็นประชาชนเดือดร้อนในการทำการเกษตรใดๆ หรือการส่งเสริมการทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ที่นานาชาติให้กับยอมรับ เป็นต้น อีกทั้งการทำงานด้านการเกษตรหรือด้านอื่น ๆ จะมีหน่วยงานรัฐและข้าราชการเป็นผู้สนองงานหากขาดการเอาใจใส่ ขาดการดูแลข้าราชการย่อมทำให้ศักยภาพการทำงานให้กับประชาชนมีอุปสรรคและปัญหาได้ ซึ่งผู้ปกครองดูแลข้าราชการให้ดี ข้าราชการก็จะดูแลประชาชนอย่างดีด้วย นอกจากนี้ ในปัจจุบันสภาพการว่างงานของประชาชนมีจำนวนมากหากผู้ปกครองมีความฉลาดย่อมสามารถวิเคราะห์ถึงการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนได้ด้วยการทุ่มงบประมาณในการพัฒนากิจกรรมและโครงการต่างๆ ให้กับพื้นที่ชนบทหรือในท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้นก็เป็นลดจำนวนของผู้ว่างงานได้มาก และการใช้วาจาของผู้ปกครองจะเป็นตัวชี้ความสำเร็จของการทำงานซึ่งเชื่อว่าหากผู้ปกครองมีสัจจะซื่อสัตย์สุจริตก็จะสามารถสร้างความน่าเชื่อถือ ความดีงามความไว้ใจให้กับประชาชนได้มากขึ้นอีกด้วย หากประชาชนเกิดความศรัทธา เชื่อมั่นในนโยบายการทำงานของผู้ปกครองย่อมก่อให้เกิดสภาพการมีส่วนร่วมทางสังคมได้มากขึ้นตามไปด้วยสภาพก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองควรที่จะน้อมนำข้อเสนอต่างๆปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องให้มากที่สุดเพื่อที่จะลดความเดือดและสร้างความสุขต่อไป

บรรณานุกรม

ฉลอง มาปรีดา. **จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. จริยธรรมนักปกครอง, **วารสารสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน.** ปีที่ 8. ฉบับที่ 1. มกราคม - มิถุนายน 2558.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ. 2559.

_____. **ธรรมนูญชีวิต.** พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, 2550.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนพานิช, 2531.

ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม. **ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน ก.พ, 2541.

วัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัฒน์
Culture of Local Government in Globalization

พระครูปลัดเถรานุวัตร
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ
ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงถึงวัฒนธรรมทางพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องปรับตัวเองไปสู่โลกแห่งการเรียนรู้ได้มากยิ่งขึ้นเพื่อการทำงานได้อย่างคล่องตัว ยืดหยุ่น และมีศักยภาพตามที่สังคมต้อการ จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมองถึงวัฒนธรรมการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพื่อการบริหารและบริการประชาชนมากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมแห่งความรักษาเสถียรภาพขององค์กรที่ปราศจากความขัดแย้งรวมไปถึงสัมพันธภาพอันดี วัฒนธรรมแห่งการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ วัฒนธรรมการสร้างพันธมิตรระหว่างองค์กรต่างประเทศไทยมีการพัฒนาภาษาการสื่อสารได้มากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมความเสมอภาคและลดความเลื่อมล้ำภายในองค์กรได้มากขึ้น รวมทั้งการขจัดความอ่อนแอของระบบอุปถัมภ์ให้หมดไปได้ และวัฒนธรรมแห่งการพัฒนาองค์กรต้นแบบในสังคม

คำสำคัญ: วัฒนธรรมองค์กร, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, โลกาภิวัฒน์.

Abstracts

This article aims to illustrate the behavioral culture of local government personnel who need to adapt themselves to the world of learning, to work more flexibly, to adapt and to be socially responsible. According to the study, it has been found that The culture of local government organizations must look at the culture of adopting modern technology for administration and public service. The culture of stability requires a conflict-free organization, as well as good relationships and a culture of adaptation and organizational change. The culture of alliances between organizations in Thailand has developed a more communicative language and also the equality in the organization. It also eliminates the weakness of the patronage system. It can develop to be the culture of social development.

Keywords: Organizational Culture, Local Government Organization, Globalization.

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมานั้น จะเห็นได้ว่ายังติดกับดักของการพัฒนาแบบเดิมส่งผลให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นและรวมถึงระดับชาติระดับรายได้อยู่ในระดับปานกลางไปทางต่ำมีความเหลื่อมล้ำทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และขาดการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดปัญหาในหลายประการต่อระบบการพัฒนาโดยรวมของประเทศ นโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นจุดเปลี่ยนใหม่ที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนา เปลี่ยนจากการทำมากได้น้อย เป็นการทำน้อยได้มาก เน้นการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมอันด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่สูงขึ้น แต่การนำเทคโนโลยีมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นยังมีน้อย โดยรัฐบาลมีแนวคิดสำคัญในการขับเคลื่อนโดยอาศัยพลังประชารัฐ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้ร่วมกันดึงศักยภาพที่แตกต่างกันนั้นมาใช้ประโยชน์[1] ซึ่งบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการกระจายอำนาจการปกครองของไทยได้ให้อิสระทางการปกครองของท้องถิ่นอย่างมาก เพื่อให้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แสดงบทบาทการพัฒนาของตนให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทั้งทางการเมืองและการบริหารมากขึ้น การกระจายอำนาจเป็นแนวคิดที่ต้องการให้รัฐมีทั้งความเป็นประชาธิปไตย (Democracy) และมีการพัฒนา (Development) เพื่อให้มีความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการสร้างประชาธิปไตยก็ให้มีการกระจายอำนาจที่เป็นกลไกหนึ่งในการนำไปสู่เป้าหมาย โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น[2]

ความสำเร็จเกิดขึ้นได้หากองค์กรมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงและนำมาเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในวิสัยทัศน์หรือกรอบแนวทางการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่าเมื่อเข้าใจดีว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เราจึงต้องเรียนรู้และจัดการกับการเปลี่ยนแปลงนั้นเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดี การนำคำนี้มาชี้นำองค์กรนั้นยิ่งสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติที่ดำรงอยู่และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากด้วยหลากหลายปัจจัยซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งปวงอันไม่จีรังยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นด้วยกาลเวลาการนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งอาจเกิดจากการเปลี่ยนด้วยธรรมชาติหรือการกระทำของมนุษย์อาจจะไม่ใช่ด้วยเราเป็นผู้กระทำแต่อาจด้วยผู้อื่นกระทำและส่งผลกระทบกับเรา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลภายนอกที่ส่งผลต่อภายใน จึงสรุปได้ว่าเราไม่สามารถหลีกหนีการเปลี่ยนแปลงไปได้ การอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสร้างสรรค์จึงเป็นความฉลาดของมนุษย์ที่จักกระทำได้และจัดการกับการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงบวก เมื่อพินิจดูในสังคมที่มีหลากหลายระบบ ทั้งความคิด ความเชื่อ

---

[1] ปัณณพงศ์ วงศ์ณาศรี, วิเคราะห์บริบทความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารท้องถิ่น, **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์,** ปีที่ 17, ฉบับที่ 1, (ม.ค. – มิ.ย. 2560 : 65).

[2] นันธิดา จันทร์ศิริ, ธรรมาภิบาลระดับท้องถิ่น: บทสำรวจแนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการท้องถิ่น, **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี**, ปีที่ 7, ฉบับที่ 2, 2558: 108.

กระบวนการพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน[3]ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเกิดการปรับตัวการทำงานที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นๆ

กล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันค่อยข้างจะมีอิสระในการบริหารองค์กรเพื่อการสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ผ่านการทำงานที่มีวัฒนธรรมองค์กรมารองรับการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการปรับตัวการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนทางการข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจของโลก เป็นต้น ซึ่งหากบุคลากรในท้องถิ่นไม่สามารถจะเรียนรู้เพื่อการปรับตัวได้ทันท่วงทีจะกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานภายใต้กรอบนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ของรัฐบาลปัจจุบัน เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมองไปถึงการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้อย่างเหมาะสม การสร้างความผูกพันหรือสมานฉันท์ภายในองค์กร การเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา การยกระดับความสัมพันธ์ในระดับนานาชาติ การพัฒนาเรื่องภาษาจีนหรือภาษาอังกฤษ และการขจัดระบบอุปถัมภ์ที่เป็นภัยร้ายแรงของการทำงาน อีกทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังจะต้องสามารถเป็นต้นแบบและสามารถทำให้ประชาชนพึงพิงได้ต่อไป

วัฒนธรรมขององค์กรปกส่วนท้องถิ่นบริบทสังคมไทย

วัฒนธรรมองค์การ หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ข้อสมมุติพื้นฐาน และ/หรือ ค่านิยมที่มีอยู่ร่วมกัน ภายในจิตใจของคนจำนวนหนึ่งหรือส่วนใหญ่ภายในองค์การ โดยคาดหวังหรือสนับสนุนให้ สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตาม นอกจากนี้วัฒนธรรมองค์การ ยังหมายถึง สิ่งประดิษฐ์ แบบแผน พฤติกรรม บรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ และความเข้าใจของคนจำนวนหนึ่งหรือ ส่วนใหญ่ภายในองค์การ รวมถึงกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นทางการ (implicit rules) ต่างๆ ในหน่วยงาน และวัฒนธรรมหมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอขณะที่บุคคลติดต่อเกี่ยวข้องกับ ผู้อื่น เช่น พิธีการต่างๆ ในหน่วยงาน ธรรมเนียมหรือแนวปฏิบัติในองค์การ[4]

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยเป็นรูปแบบการปกครองที่เกิดจากแนวคิดการกระจายอำนาจการปกครองจากรัฐบาลไปยังท้องถิ่นให้สามารถดำเนินกิจการใดๆ ได้ตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนด การปกครองส่วนท้องถิ่นมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดบริการสาธารณะให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นการปกครองท้องถิ่นยังเป็นสถาบันส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการดูแล และจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น และมีอิสระในการกำหนดนโยบาย การจัดบริการสาธารณะการบริหารงานบุคคล การเงิน การคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ โดยต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับการพัฒนาของจังหวัดและประเทศเป็นส่วนรวมด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนให้มีความเข้มแข็ง

[3] นันธิดา จันทร์ศิริ, ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมภายในองค์กร, **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์**, ปีที่ 17, ฉบับที่ 1, (ม.ค. – มิ.ย. 2560) : 81.

[4] สุนทร วงศ์ไวศยวรรณ, **วัฒนธรรมองค์การ: แนวคิด งานวิจัย และประสบการณ์,** (กรุงเทพมหานคร: โฟร์เฟซ, 2540) หน้า 4-6.

ในการบริหารงานได้โดยอิสระ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาระบบการคลังท้องถิ่น บริการสาธารณะตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าเป็นประโยชน์ และให้บริการประชาชนอย่างทั่วถึง[5]

วัฒนธรรมขององค์กรปกส่วนท้องถิ่นบริบทสังคมไทยที่ระบุด้วยสำนักงานนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติความหมายที่เป็นทางการของคำว่า Good Governance ว่าหมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี และให้นิยามว่าการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมทีดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการและฝ่ายราชการและฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคี และร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติสำหรับการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี โดยกำหนดเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่า ด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ขึ้น มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2542 โดยทุกส่วนราชการต้องถือปฏิบัติและรายงานผลการปฏิบัติต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา ตามระเบียบนี้ได้ระบุถึงหลักสำคัญของธรรมาภิบาล 6 หลัก[6] คือ 1. หลักนิติธรรม เป็นการตรากฎหมายและกฎข้อบังคับให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมอันจะทำให้สังคมยินยอมพร้อมใจกันปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่อำเภอใจหรืออำนาจของบุคคล

2. หลักคุณธรรม เป็นการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส เป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติโดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์การทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความชัดเจน

4. หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแสดงความคิดเห็น การไต่สวนสาธารณะ ประชาพิจารณ์และการแสดงประชามติ

5. หลักความรับผิดชอบ เป็นการตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจในปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดจนการเคารพในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

---

[5] กระทรวงมหาดไทย, **กฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2550), หน้า 113.

[6] ธีรพล อรุณะกสิกร, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญชน, 2542), หน้า 8- 10.

6. หลักความคุ้มค่า เป็นการบริหารและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนร่วม โดยรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่าสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีนานาชาติและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

กล่าวได้ว่า ในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดอยู่ในประเภทหน่วยงานของรัฐที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติไปตามกรอบของธรรมาภิบาลจึงกลายเป็นเรื่องของวัฒนธรรมองค์กรที่บุคลากรทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง จำเป็นจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดทำให้หลักธรรมาภิบาลจึงกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ซึ่งระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ยึดถือและปฏิบัติตามตลอดมาจน แต่กระนั้นมิได้หมายความว่าปัญหาเรื่องทุจริตคอร์รัปชั่นจะหมด แต่ไปกลับมีการพูดถึงมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดกระแสการปฏิรูปการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถทำงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างมีหลักธรรมาภิบาลมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรไปในที่สุดถึงแม้นว่าคำว่าธรรมาภิบาลจะอยู่กับสังคมไทยมาช้านานที่ถือว่ามีความปกติไปเสียแล้วจึงทำให้ผู้ปฏิบัติขาดการตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมาภิบาลตามแบบฉบับของสังคมไทยเพราะฉะนั้นหากสามารถพัฒนาประเด็นด้านหลักธรรมาภิบาลให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่จะเป็นต้องปฏิบัติในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงก็น่าจะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจะทำงานภายใต้ยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านได้ดียิ่งขึ้น

การวิเคราะห์วัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัฒน์

ภายใต้การเปลี่ยนของสังคมโลกทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแม้ว่าจะปรับเปลี่ยนและปฏิรูปกระบวนการต่างๆ จนทำให้เห็นสภาพของการทำงานไม่คล่องตัวมากนักถึงแม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจแล้วก็ตามแต่การกระจายอำนาจดังกล่าวยังไม่ข้อจำกัดหลายเรื่องจนกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการทำงานในยุคเปลี่ยนผ่าน ดังนั้น การปรับตัวเองอย่างมีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งจึงควรถูกนำมาพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงานเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนให้ได้จนสร้างความมั่นใจในการบริการงานด้านการพัฒนาต่างๆ อย่างเต็มสมรรถนะที่ควรจะเป็นให้มากยิ่งขึ้นซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการพัฒนาองค์กรหรือการสร้างวัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมองตามประเด็นดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมองค์กรในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาปรับใช้ให้เหมาะสมและมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยที่สุดในฐานะองค์กรแห่งการพัฒนาท้องถิ่นจะล้าหลังกว่าองค์กรเอกชนไม่ได้หรือล้าหล้ากว่าประชาชนไม่ได้จึงต้องมีการปรับแผนการทำงานภายใต้วัฒนธรรมสมัยใหม่ผ่านการกลไกการนำเทคโนโลยีล้ำสมัยถึงแม้ว่าจะเป็นองค์กรท้องถิ่นในชนบนก็ตาม เช่น การติดตั้งสัญญาณไวฟายฟรีเพื่อการบริการแก่ประชาชนทั่วไป การเปิดระบบการทำงานบนโลกออนไลน์ การละเบียนจองคิดล่วงหน้าเพื่อการบริการประชาชน การติดตั้งจุดเตือนภัยยามฉุกเฉินตามบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ การบริการจุดร้องเรียนผ่านศูนย์ท้องถิ่น การเข้าถึงข้อมูลอย่างโปร่งใสโดยเฉพาะการใช้จ่ายงบประมาณต่าง ๆ ในรอบปี การถ่ายทอดการประชุมสภาท้องถิ่นออนไลน์เป็นต้น นอกจากนี้ การพัฒนาบุคลากรฝ่ายเทคโนโลยีควรศึกษาและเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาพร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลให้กับผู้บริหารเพื่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้เกิดความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมองค์กรแห่งความรักษาเสถียรภาพขององค์กร โดยเฉพาะการพัฒนาความผูกระหว่างบุคลากรกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มององค์กรของตนเองอย่างเข้าใจ และมีความรู้สึกที่ดีต่อองค์กรของตนเองให้มากขึ้นเพื่อลดความขัดแย้งภายในองค์กร ซึ่งการลดความขัดแย้งในองค์กรผู้บริหารสูงสุดควรที่จะมีนโยบายการทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ มากยิ่งขึ้นในแต่ละรอบเดือน หากบุคลากรใดมีความขัดแย้งระหว่างกันควรรับแก้ไขปัญหาอย่างรวดเร็วห้ามปล่อยทิ้งไว้นานเพราะจะทำให้ต่างฝ่ายเสียความรู้สึกจนกลายเป็นเรื่องบาดหมางกันตลอดไป ซึ่งบางรายก็ขัดแย้งกันรุนแรงมากจนทำให้เสียเลือดเสียเนื้อกันกลายเป็นศัตรูกันในที่สุด เพราะฉะนั้น เมื่อความขัดแย้งบังเกิดขึ้นจะทำให้องค์กรกลายเป็นองค์กรที่ขาดเสถียรภาพทำให้บุคลากรทำงานายใต้ความไม่ปกติสุข มีความเครียด รู้สึกกดดันไปด้วยภาวะต่างๆ ซึ่งรอวันที่จะปะทุออกมาอย่างง่ายดาย ดังนั้นผู้บริหารไม่ควรมองข้ามสิ่งเหล่านี้และปรับพฤติกรรมส่วนบุคลากรไปสู่วัฒนธรรมแห่งการให้อภัยให้มากที่สุดด้วยการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อลดความตึงเครียดของบุคลากร

วัฒนธรรมองค์กรแห่งการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงองค์การแห่งการเรียนรู้ เพราะข้อมูลข่าวสารเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาบุคลากรจึงหยุดนิ่งอยู่กับที่ไม่ได้จึงมีการพัฒนาและฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ความคิดอ่านทันต่อโลกและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นองค์กรนำในการพัฒนาท้องถิ่นจะปล่อยให้ประชาชนล้ำหน้ากันไปและจะมีหน่วยงานอย่างงานรัฐ ที่เรียกว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ทำไม จึงต้องคิดค้นนวัตกรรมการพัฒนาการทำงานที่ตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นให้มากขึ้นไปด้วยโดยการประเด็นเรื่องการศึกษาอย่างต่อเนื่องของบุคลากรจะต้องไม่หยุดอยู่กับที่เพราะวงการศึกษาจะช่วยให้บุคลากรเกิดวิสัยทัศน์มองเห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ได้ดียิ่งขึ้นแต่กระนั้นการส่งเสริมการศึกษา การทัศนะศึกษา การฝึกอบรมควรเป็นเรื่องของนโยบายเป็นหลักเพราะหากผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ในด้านเหล่านี้ก็ยากที่จะทำให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้และปรับตัวไปสู่โลกอนาคตได้ ยิ่งผู้ปฏิบัติงานแบบซ้ำ ๆ ซาก ๆ จะมีความรู้สึกว่าภาระงานที่ปฏิบัติอยู่สามารถปฏิบัติได้ดีอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อทัศนะคติเป็นลักษณะดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยากที่จะกลายเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้และไม่สามารถจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคลากรที่รู้สึกเช่นนั้นได้ เพราะฉะนั้น การส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่องจึงเป็นเครื่องมือหลักของการปรับตัวและสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ได้

วัฒนธรรมองค์กรในการสร้างพันธมิตรระหว่างองค์กรต่างประเทศ เพราะโลกอนาคตมิได้ห่างไกลไปจากข้อมูลข่าวสารย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์กันในบริเวณทั้งใกล้และไกล โดยเฉพาะการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านหรือชาวต่างชาติอยู่ตลอดเวลา หากบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ในด้านภาษาและธุรกรรมต่างๆ ก็เหมือนบ้านที่ไม่มีประตูและหน้าต่างย่อมไม่สามารถจะคาดเดาสิ่งที่จะกระทบได้เลย และปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอกไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกซึ่งจะกลายเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ดังนั้น การพัฒนาทีมงานในองค์กรเพื่อการสร้างสัมพันธภาพกับองค์กรระหว่างประเทศจะช่วยให้ท้องถิ่นสามารถยกระดับความก้าวหน้าในการทำงานได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด และมีประสิทธิผลที่ประชาชนต้องการ อีกทั้งองค์กรระหว่างประเทศก็ยังสามารถเข้ามาช่วยเหลือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้มากมาย จึงต้องพัฒนาทีมงานที่เก่งทั้งด้านภาษาด้านมนุษย์สัมพันธ์ และด้านเทคโนโลยีให้มากยิ่งขึ้นเพื่อคว้าเอาสิ่งที่ท้องถิ่นปรารถนา

วัฒนธรรมเพื่อการขจัดความอ่อนแอของระบบอุปถัมภ์ เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าหน่วยงานรัฐมักจะมีการใช้ระบบอุปถัมภ์ในการคัดสรรคนทำงานโดยเฉพาะลูกหลานและการใช้เงินเป็นเพื่อการบรรจุเป็นข้าราชการแต่ก็ไม่สามารถจะหาหลักฐานได้อย่างเพียงพอเพราะเป็นการสมรู้ร่วมคิดกันทั้งสงฝ่ายทำให้กระบวนการสืบสวนเป็นไปอย่างยากลำบาก ซึ่งผลเสียของระบบอุปถัมภ์สำหรับสังคมเป็นรากเหง้าที่ยากต่อการขจัดให้หมดไปได้ซึ่งทำให้ผู้ที่มีพรรคพวกย่อมได้รับเข้าทำงานจนกลายเป็นปัญหาในระดับประเทศไปเสียแล้วหรือที่เรียกว่า ปัญหาเส้นเลือดดำยากต่อการแก้ไขผลที่การทำงานออกมาก็กลายเป็นสภาพของการทำงานไม่ได้มาตรฐานและไม่มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการมากนัก ซึ่งคนที่เก่ง ๆ มีทางเลือกก็ไปทำงานอย่างอื่นแทนที่จะเข้ารับบรรจุเป็นข้าราชการ ถึงแม้ว่า ระบบการคัดเลือกคนเลือกคนเข้าทำงานเพื่อรับราชการจะไม่ทั้งหมดก็ตามแต่เมื่อมองภาพรวมแล้วก็เป็นระบบที่แย่มากและเป็นจุดอ่อนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไป เพราะฉะนั้น การขจัดจุดอ่อนของระบบอุปถัมภ์ควรจะเป็นนโยบายแก้ไขปัญหาเชิงประจักษ์ผ่านการเปิดเผยข้อมูลทุกขั้นตอนมีการสำรวจประวัติการทำงานย้อนหลังและเปรียบเทียบข้อมูลตามที่ต้องการมากกว่าการสอบข้อเขียนและการสัมภาษณ์การทำงานเพราะส่วนใหญ่ที่มีการอุปถัมภ์ก็เพราะมีวิธีการสอบสัมภาษณ์จนกลายเป็นจุดโหว่สำหรับการคัดคนเข้าทำงานที่มีคนในองค์กรมาทำกรสัมภาษณ์ซึ่งทางที่ดีควรจะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์จะต้องไม่รู้จักกันมาก่อนและเลือกคนที่เป็นกลางจริงๆในการสัมภาษณ์จะช่วยให้การคัดคนเข้าทำงานได้คนที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ภายหลังการทำงาน ผู้บริหารก็ควรมองที่ผลงานเชิงประจักษ์มากกว่าเอกสารเพียงเท่านั้นจะช่วยให้คนที่ไร้คุณภาพเกิดความสำนึกในตนเองว่าการรับราชการจำเป็นต้องมีผลงานมิใช่ได้เข้าทำงานได้ก็เพราะการช่วยเหลือจากคนในองค์กรนั้นๆ

วัฒนธรรมองค์กรเพื่อการพัฒนาองค์กรต้นแบบ เป็นวิสัยทัศน์หนึ่งที่หลายๆองค์กรพยายามสร้างตัวตนให้กลายเป็นองค์กรต้นแบบในด้านต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยต้นแบบ ท้องถิ่นต้นแบบ โรงเรียนต้นแบบ เป็นต้น แนวคิดการพัฒนาองค์กรต้นแบบเหล่านี้ย่อมไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยที่จะสามารถพัฒนาองค์กรของตนเองไปสู่การยอมรับจากองค์กรอื่นๆ ได้แต่กระนั้นเชื่อมั่นว่าหากบุคลากรภายในองค์กรมีพลังมากพอ เรื่องใหญ่ๆจะกลายเป็นเรื่องง่ายๆได้อย่างไม่ยากมากนักเพราะการพัฒนาความเป็นต้นแบบอยู่ที่การสร้างอัตลักษณะความพิเศษของตนเองขึ้นที่แตกต่างไปจากองค์กรอื่นๆ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถสร้างอัตลักษณ์ความเป็นต้นแบบของตนเองขึ้นมาได้ผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดค่านิยม กำหนดวัฒนธรรมองค์กร เป็นต้นที่เกิดจากการจัดการความรู้เพื่อตรวจสอบพลังแห่งการสร้างสรรค์ของบุคลากรทั้งหมดว่าสามารถจะขับเคลื่อนการพัฒนาองค์กรไปอย่างไร และควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ระบบ และกลไกการทำงานไปอย่างไรบ้าง ซึ่งแน่นอนว่า การมีส่วนร่วมของบุคลากรจะกลายเป็นกุนแจที่สำคัญสำหรับการพัฒนาองค์กรต้นแบบในด้านนั้นๆ โดยเฉพาะในด้านการบริการเป็นเลิศที่อาจจะใช้แนวคิด การเข้าใจ การเข้าถึงและการพัฒนามาช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรต้นแบบก็ได้

บทสรุป

การวิเคราะห์วัฒนธรรมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัฒน์ทำให้พบข้อมูลเกี่ยวกับการขับเคลื่อนในรูปแบบแห่งการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายประการที่สามารถจะปฏิบัติงานภายใต้กรอบของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งแน่นอนว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเพื่อ

สร้างกรอบวัฒนธรรมจะช่วยให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องที่เห็นว่าจะต้องปรับเปลี่ยนและสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ได้แก่ วัฒนธรรมองค์กรในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ วัฒนธรรมองค์กรแห่งความรักษาเสถียรภาพขององค์กร วัฒนธรรมองค์กรแห่งการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงองค์การแห่งการเรียนรู้ วัฒนธรรมองค์กรในการสร้างพันธมิตรระหว่างองค์กรต่างประเทศ วัฒนธรรมเพื่อการขจัดความอ่อนแอของระบบอุปถัมภ์ และวัฒนธรรมองค์กรเพื่อการพัฒนาองค์กรต้นแบบ ซึ่งการสร้างวัฒนธรรมองค์กรเหล่านี้อาจจะมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ และกลไกการจัดการความรู้ตามหลักวิชาการผ่านการมีส่วนร่วมและพลังของบุคลากรอย่างเพียงพอเพื่อกำหนดทิศทางที่จำเป็นและเหมาะสมกับบริบทในสังคมตามแบบฉบับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งตอบโจทย์การพัฒนาพื้นที่และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กระทรวงมหาดไทย. **กฎหมาย ระเบียบ และหนังสือสั่งการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2550.

ธีรพล อรุณะกสิกร. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2542.

ปัณณพงศ์ วงศ์ณาศรี. วิเคราะห์บริบทความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารท้องถิ่น. **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์.** ปีที่ 17. ฉบับที่ 1. (ม.ค. – มิ.ย. 2560 : 65.

นันธิดา จันทร์ศิริ. ธรรมาภิบาลระดับท้องถิ่น: บทสำรวจแนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการท้องถิ่น. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2. 2558.

_____. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมภายในองค์กร. **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์.** ปีที่ 17. ฉบับที่ 1. (ม.ค. – มิ.ย. 2560). 60 : 81.

สุนทร วงศ์ไวศยวรรณ. **วัฒนธรรมองค์การ : แนวคิด งานวิจัย และประสบการณ์.** กรุงเทพมหานคร : โฟร์เฟซ. 2540.

ปัญหาและอุปสรรค์การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย
Problems and Obstacles in Studying and Teaching English in Thailand

กำพล สุกันโท
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

ผู้เขียนได้ศึกษาและสรุปปัญหาและอุปสรรค์การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย ไว้ 14 ประเด็น ดังเช่น 1. พื้นฐานวัฒนธรรมไทยนักเรียนไทยส่วนใหญ่เติบโตในโรงเรียนที่มีการสื่อสารแบบทางเดียว (Giving feedback) 2. ความกลัวไม่กล้าแสดงออกความกลัวไม่กล้าแสดงออกนี้เป็นปัจจัยสืบเนื่องมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม 3. สิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนในห้องเรียนไม่สนับสนุนการเรียนรู้เท่าที่ควร 4. การศึกษาไทยเป็นระบบ ท่องจำคือ คนไทยเราชอบคิดมากเกี่ยวกับกฎ กติกา มารยาทของภาษาครูสอนภาษาอังกฤษเราท่านหลายคนหรือเกือบทุกคน สิ่งแวดล้อมให้เกิดการกระตุ้นในการใช้ภาษาอังกฤษ 5. มุ่งเน้นไวยากรณ์ระบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษยังไม่มีประสิทธิภาพเพราะครูส่วนมากจะสอนแต่เรื่อง Grammar และ Vocabulary 6. แม่พิมพ์ผิดเพี้ยน แบบพิมพ์ก็ผิดรูป ครูผู้สอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ข้อนี้อาจจะกระทบครูหลายคน 7. การสอนที่ผิดธรรมชาติครูผู้สอนสอนภาษาอังกฤษ ใช้กระบวนการเรียนการสอนผิดธรรมชาติของการเรียนรู้ภาษา

คำสำคัญ : ปัญหา, อุปสรรค, การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

Abstract

The authors have studied and summarized the problems and obstacles in teaching English in Thailand for 1 4 issues. The followings are the examples. 1 . Thai culture fundamentals: most Thai students grow up in schools with one-way communication 2. Fear of expression in their class is in the basis of Thai culture. 3. Thailand's system of Education is memorization. We like to more think about the rules of language, when we use English for communicating. We always feel fear to use it because we are afraid that the language use is wrong because we have taught on rules of language. 5.The English language is not effective because most teachers teach only grammar and vocabulary, not teach it for communicating. 6. The mold is distorted. The mold is deformed. Most English teachers in Thai cannot use English effectively. This may affect many teachers. 7. The teachers teach English by using the unnatural learning process of language learning.

Keywords: Problems, Obstacles, Studying and Teaching English

ปัญหาและอุปสรรค์การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย

ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่มีความสำคัญมากในแทบทุกด้านโดยเฉพาะในสมัยนี้และจะยิ่งเพิ่มทวีคุณความสำคัญมากขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน อาจจะพูดได้ว่านักเรียนคนไหนไม่รู้ภาษาอังกฤษหรือไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้ จะมีความยากลำบากหลายอย่าง เช่น หางานทำยาก สอบเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงก็ยาก สมัครเป็นพนักงานบริษัทก็ไม่ได้ ทำมาค้าขายกับชาวต่างชาติยิ่งทำไม่ได้เลย

กล่าวได้ว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาสำคัญในฐานะภาษากลางของโลก (Global English or World English, Common English, English, International English) ซึ่งปัจจุบันภาษาอังกฤษได้พัฒนาเป็นภาษาสากลของโลกหรือกลายเป็นภาษาสากล (English as an International Language) ปัจจุบันมีประเทศมากกว่า 90 ประเทศใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการหรือกึ่งราชการ[1]

ข้อมูลจากการสอบโทเฟล (TOEFL) ระหว่างเดือน กรกฎาคม 2547 – มิถุนายน 2548 ของศูนย์ทดสอบทางการศึกษา (EDUCATION TESTING SERVICE) ของสหรัฐอเมริกาพบว่า ประเทศไทยมีคะแนนเฉลี่ยการทดสอบภาษาอังกฤษในฐานะที่เป็นภาษาต่างประเทศหรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า โทเฟล อยู่ในอันดับที่ 8 ของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (ASEAN) สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย พม่า เวียดนาม และลาว ตามลำดับ

มีข้อมูลหลายแห่งได้พูดถึงปัจจัยที่ทำให้นักเรียนไทยพูดภาษาอังกฤษไม่ได้หรือไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้ บางท่านให้ข้อมูลว่า ประเทศไทยไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ บ้างก็ว่าเด็กไทยไม่ได้เรียนตั้งแต่พื้นฐาน บ้างก็ว่าเด็กไทยเรียนแต่หลักไวยากรณ์ ฯลฯ สำหรับผู้เขียนไม่ได้มุ่งหรือเห็นว่ามีเพียง 1 ปัจจัยหรือ 2 ปัจจัยเท่านั้นที่ทำให้นักเรียนไทยไม่เก่งภาษาอังกฤษ

ผู้เขียนได้ศึกษาและสรุปปัจจัยที่ทำให้นักเรียนไทยไม่เก่งภาษาอังกฤษไม่ได้ ดังต่อไปนี้

1. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย คือ นักเรียนไทยส่วนใหญ่เติบโตในโรงเรียนที่มีการสื่อสารแบบทางเดียว ผู้เป็นครูจะทำหน้าที่สื่อสารส่วนนักเรียนจะเป็นผู้รับเพียงอย่างเดียวโดยไม่ค่อยมีโอกาสได้โต้ตอบกลับไป (Giving feedback) ทำให้กลายเป็นคนขี้อายไม่กล้าแสดงความคิดเห็นใด ๆ ในชั้นเรียน ในขณะเรียนหนังสือไม่ค่อยมีโอกาสได้สื่อสารและแสดงความคิดเห็นของตัวเองกับครูพอโตขึ้นจึงชินกับการไม่ค่อยกล้าแสดงออก ไม่มีความมั่นใจ การไม่ได้ฝึกสื่อสารให้มากๆ ในโรงเรียน และครูมักไม่ให้โอกาสเด็กได้พูด ครูไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ถ้าคนไหนเริ่มพูดมาก ถามมากหรือทำตัวโดดเด่นกว่าคนอื่นจะถูกมองว่าน่าหมั่นไส้ทันที ประเด็นปัญหานี้มีผลต่อการสื่อสารภาษาอังกฤษของเด็กไทยอีกด้วยครูผู้สอนควรปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเป็นแบบการสื่อสารสองทางตั้งแต่เด็ก ๆ

2. ความกลัวไม่กล้าแสดงออก คือ ความกลัวไม่กล้าแสดงออกนี้เป็นปัจจัยสืบเนื่องมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม กล่าวคือ กลัวเสียหน้า เสียชื่อ เสียเครดิต ไม่มั่นใจในความคิดและฝีมือของตัวเอง ทุกคนในห้องเรียนไม่อยากถาม ไม่อยากตอบคำถามในห้องเรียนต่อหน้าเพื่อนกลัวตอบผิด ไม่

[1] Surasak Paje. **“ภาษาอังกฤษกับคนไทย : ความมั่นใจในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน”** [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: www.addkutec3.com/wp-content/uploads/2014/07/English-thais.pdf. [2 ตุลาคม 2557]

อยากนั่งด้านหน้าห้องซึ่งมีโต๊ะติดกับครู ยิ่งในรายวิชาภาษาอังกฤษ ยิ่งกลัวไปกันใหญ่ ไม่อยากพูดภาษาอังกฤษต่อหน้าเพื่อน ๆ กลัวพูดผิด กลัวเสียหน้า เดี๋ยวเพื่อนจะล้อและการถามการตอบเยอะจะเป็นการรบกวนคนอื่น รบกวนเวลาเรียน เพื่อน ๆ ในชั้นเรียนก็ชอบล้อเลียนคนที่ชอบถามหรือแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียนว่า เป็นมิสเตอร์วินเลี่ยม ประมาณว่าเป็นคนอวดฉลาด ประมาณนั้น ในทางตรงกันข้ามหากเรายังมานั่งกลัวเสียนู่นเสียนี่ละก็ สิ่งที่เราจะเสียไปจริงๆ ก็คือ ความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษและเสียโอกาสที่จะได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ครูผู้สอนเองก็ต้องคอยกระตุ่น (Motivation) ให้นักเรียนกล้าที่จะแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและคอยห้ามปรามหรือลงโทษนักเรียนที่ชอบล้อเลียนคนอื่นที่แสดงความเห็นคิดเห็นหรือสอบถามครูบ่อย ๆ

3. สิ่งแวดล้อม ในการเรียนการสอนในห้องเรียนไม่สนับสนุนการเรียนรู้เท่าที่ควร ขาดการสร้างสิ่งแวดล้อมให้เกิดการกระตุ้นในการใช้ภาษาอังกฤษและไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารกับเพื่อน ๆ และครู ครูผู้สอนเองก็สอนภาษาอังกฤษโดยใช้ภาษาไทยอธิบาย ส่วนมากครูมักจะอธิบายหลักเกณฑ์โครงสร้างทางไวยากรณ์กับท่องคำศัพท์อย่างเดียวทำให้ผู้เรียนเกิดการเบื่อหน่าย ยิ่งเรียนยิ่งงง ขาดสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน เมื่อมีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษน้อย จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนไทยไม่เก่งภาษาอังกฤษ แต่ในขณะเดียวกันแม้ยามที่โอกาสมาถึง นักเรียนส่วนใหญ่ก็มักพยามหลีกเลี่ยงมันเสีย สถานศึกษาควรสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอนเสียใหม่ แต่หากเป็นโรงเรียนในเมืองหรือโรงเรียนเอกชนจะมีความพร้อมด้านสื่อการเรียนการสอนมากกว่า แต่โรงเรียนที่มีความพร้อมด้านสื่อการเรียนการสอนก็มีส่วนน้อยเมื่อเทียบกับโรงเรียนทั้งประเทศ

4. การศึกษาไทยเป็นระบบท่องจำ คือ คนไทยเราชอบคิดมากเกี่ยวกับกฎ กติกา มารยาทของภาษาครูสอนภาษาอังกฤษเราท่านหลายคนหรือเกือบทุกคน ผ่านการเรียนการสอนแบบท่องจำในรั้วโรงเรียนแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ ที่ครูจะเขียนไวยากรณ์และคำศัพท์บนกระดานแล้วให้นักเรียนคัดลอก จดตามที่เขียน และให้นักเรียนท่องคำศัพท์เหล่านั้นให้ได้มากที่สุด ครูมักจะชมนักเรียนที่ท่องคำศัพท์ได้มากที่สุด ครูไม่ได้อธิบายการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นภาษาอังกฤษ ไม่ได้ให้นักเรียนฝึกแต่งประโยคตัวอย่างว่าสามารถนำไปใช้อย่างไรได้บ้าง ต่อให้ตอนนี้คุณพูดภาษาไทยได้คล่อง ถ้ามีผู้ถามถึงหลักภาษาไทย เช่น สระในภาษาไทยมีกี่รูป? กี่เสียง? อะไรบ้าง? อักษรต่ำในภาษาไทยมีอะไรบ้าง? และอักษรต่ำแตกต่างจากอักษรสูงอย่างไร? เชื่อว่าน้อยคนนักที่จะอธิบายได้

5. มุ่งเน้นไวยากรณ์ระบบการเรียนการสอนภาษาอังกฤษยังไม่มีประสิทธิภาพเพราะครูส่วนมากจะสอนแต่เรื่อง Grammar และ Vocabulary การเรียนภาษาอังกฤษของไทยในชั้นเรียนนั้นเข้มข้นมาก โดยเฉพาะการเรียนไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ จึงทำให้นักเรียนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานความรู้เรื่องไวยากรณ์ดีกว่าเจ้าของภาษาบางคนเสียงอีกแต่ฟังและพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ แต่ก็มีนักเรียนไทยอีกหลายคนมึนงงกับระเบียบ กฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ที่มีอยู่มากมายเหลือเกิน จนทำให้เบื่อหน่ายไม่อยากเรียนภาษาอังกฤษก็มีมาก ผู้เขียนเองก็เคยมีความรู้สึกเช่นนี้มากก่อน แต่มันก็มีข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือมีความรู้หลักไวยากรณ์ดีใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง แต่ข้อเสียก็คือทำให้ผู้เรียนเวลาพูดภาษาอังกฤษที่ต้องนึกถึงหลักไวยากรณ์อยู่ร่ำไปทำให้ต้องเสียเวลานานกว่าจะพูดแต่ละประโยคออกไป และผิดธรรมชาติของการใช้ภาษา ในความเป็นจริงแล้วหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ภาษาที่สองไม่ใช่หลักภาษา แต่เป็นการนำภาษาไปใช้เพื่อการสื่อสารให้เข้าใจซึ่ง

กันและกันมากกว่าเพียงแค่ครูต้องฝึกให้เด็กได้ฟังและพูดบ่อยๆ ไม่ควรกังวลเรื่องการใช้ไวยากรณ์มากนัก เพราะเมื่อครูเริ่มต้นด้วยการสอนไวยากรณ์ ก็จะทำให้เด็กต้องเครียดว่าจะเรียงประโยคถูกหรือผิด ทำให้เด็กรู้สึกว่ายาก และกังวลจนทำให้ไม่ชอบ ตลอดจนไม่อยากเรียนวิชาภาษาอังกฤษอีกต่อไป

6. แม่พิมพ์ผิดเพี้ยน แบบพิมพ์ก็ผิดรูป ครูผู้สอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ข้อนี้อาจจะกระทบครูหลายคน ครูไทยไม่ใช่บุคลากรที่ยอดเยี่ยมด้านภาษาอังกฤษ แถมยังเติบโตมาพร้อมกับการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่ไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงตัวครูเองก็ไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี ที่เป็นปัญหาหนักเข้าไปอีก ก็คือ บางโรงเรียนไม่มีครูที่จบวิชาเอกภาษาอังกฤษโดยตรง ผู้อำนวยการโรงเรียนมอบหมายให้ครูคนนั้นสอนภาษาอังกฤษ เมื่อครูไทยไม่ได้มาตรฐาน บางโรงเรียนมีแนวคิดจ้างครูต่างชาติ แต่เนื่องจากมีปัญหาเรื่องงบประมาณ ซึ่งทำให้บางครั้งก็ได้ครูไม่มาตรฐาน เช่น ครูต่างชาติจบปริญญาจริง แต่ไม่ใช่สายการสอนภาษาอังกฤษ หรือ จ้างครูต่างชาติที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา เช่น ครูฟิลิปปินส์ เยอรมัน ฯลฯ ทำให้นักเรียนได้รับภาษาที่ไม่ได้มาตรฐานปัจจุบันการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยนั้น ยังคงใช้ระบบท่องจำคำศัพท์ และอ่านออกเสียงแต่ละคำตามครูผู้สอน เช่นเดียวกับวิธีการที่เราเคยเรียนมาในอดีต ซึ่งหากครูผู้สอนขาดทักษะการใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้อง ย่อมทำให้ผู้เรียนจำวิธีการออกเสียงไปใช้อย่างคลาดเคลื่อน ประสบปัญหาในการสื่อสาร ซึ่งบ่อยครั้งที่เราเองยังรู้สึกว่าพูดไปอย่างไร ผู้ฟังซึ่งเป็นเจ้าของภาษาก็ไม่สามารถเข้าใจคำพูดที่เราต้องการสื่อสารได้

7. การสอนที่ผิดธรรมชาติครูผู้สอนสอนภาษาอังกฤษ ใช้กระบวนการเรียนการสอนผิดธรรมชาติของการเรียนรู้ภาษา ควรจะสอนเรื่อง การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน ไปตามลำดับความสำคัญ แต่กลับสอนการอ่านและการเขียนก่อน ซึ่งนักเรียนเองยังไม่เคยได้ยินว่าคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่าเจ้าของภาษาเขาออกเสียงยิ่งไปกว่านั้น ผู้เรียนหลายคนหัดออกเสียงเอง คิดสะกดคำเอง ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เคยได้ยินมาก่อน ธรรมชาติของการเรียนภาษาทุกภาษาทั่วโลกเด็ก ๆ จะเรียนรู้การฟังก่อนเมื่อฟังแล้วจึงหัดพูดตาม แล้วค่อยแต่งเติมด้วยหลักทางไวยากรณ์เพื่อให้รู้โครงสร้างของประโยคภายหลัง**The Most Important Rule, Listen First** กฎข้อนี้ก็คือ ฝึกฟัง ฟัง และฟัง ให้มากๆๆ การอ่านหนังสือก็ดี เรียนไวยากรณ์ก็ดี หรือจำคำศัพท์ก็ดี เป็นส่วนเสริมหรือเป็นการเรียนรู้ในขั้นตอนต่อมาเพราะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษให้ได้ผล ต้องเรียนด้วยการฟังก่อนและฝึกพูดตามให้ใกล้เคียงที่สุด เพราะการฟังเป็นสิ่งสำคัญมาก ๆ ในอันดับต้น ๆ ผู้เขียนเองเป็นคนเชียงรายแต่กำเนิด ไม่มีความรู้เรื่องอักษรล้านนาแม้แต่ตัวเดียว แต่สามารถฟังและพูดภาษาล้านนาได้อย่างดีและสามารถสื่อสารกับคนล้านนา (คนเมือง) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูสอนภาษาอังกฤษส่วนมากจะสอนคำศัพท์ภาษาอังกฤษ เขียนคำอ่านเป็นภาษาไทยและแปลคำศัพท์เป็นภาษาไทย ทำให้ต้องใช้เวลาในการเรียนมากเพราะลำพังแค่เรียนภาษาอังกฤษก็ว่ายากแล้วต้องจำคำอ่านที่เป็นภาษาไทยอีกและต้องรู้ความหมายที่เป็นภาษาไทยอีก ทำให้เวลาพูดภาษาอังกฤษก็คิดเป็นภาษาไทยก่อน

คำตอบหรือหนทางแก้วิกฤติเรื่องอ่อนภาษาอังกฤษนี้ เราก็มักได้ยินตามสื่อว่ามีหนทางแก้ได้ถ้าวิธีการสอนนั้นเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ เช่น อย่าสอนเน้นเรื่องไวยากรณ์ อย่าสอนเพียงเพื่อให้เด็กจำไปสอบ

เท่านั้น แต่ควรจะสอนแบบตาม “ธรรมชาติ” อย่าทำให้มันกลับหัวกลับหางและหรือควรจะให้เน้นทักษะการฟังให้มาก พูดมาก ๆ[2]

8. เจตคติที่ไม่ดีต่อภาษาอังกฤษ จากประสบการของผู้เขียน พบว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนไทยอ่อนภาษาอังกฤษ ก็คือ มีสาเหตุมาจากวิธีการสอนของครูทำให้ภาษาอังกฤษเป็นเรื่องยาก เรียนแล้วไม่รู้เรื่อง ทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายและผู้เรียนมักจะถูกเพื่อนชอบจับผิดเพื่อนว่าสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ดีแค่ไหนถูกต้องมากกว่าที่จะฟังว่าเขาสนทนาเรื่องอะไรกัน ทำให้คู่สนทนามีการพูดคุยกันอย่างจำกัด ประมาณว่า พูดให้น้อยจะได้ผิดน้อย ๆ จนทำให้นักเรียนไทยบางคนรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเข้าเรียนภาษาอังกฤษและเรามักจะได้ยินเขาเหล่านั้นพูดว่า ภาษาอังกฤษไม่ใช่ภาษาพ่อภาษาแม่ของตนเองจึงไม่อยากเรียน สถานศึกษาต้องรีบแก้ไขปรับเปลี่ยนเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียนภาษาอังกฤษเสียใหม่ โดยครูผู้สอนต้องประยุกต์เทคนิคและวิธีการสอนที่ถูกต้องมีประสิทธิภาพ

วิธีการสอนนักเรียนไทยส่วนหนึ่งไม่ชอบวิธีการสอนของครูภาษาอังกฤษ ดร. กฤษณพงศ์ กีรติกร อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาและเยาวชนไทย กล่าวถึงผลวิจัยระบุว่าเด็กไม่ชอบวิชาภาษาอังกฤษมากที่สุดนั้น เป็นสิ่งที่น่าห่วงมาก *“เราต้องเปลี่ยนทัศนคติว่าภาษาอังกฤษไม่ใช่ภาษาต่างประเทศ แต่เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต เหมือนการใช้เทคโนโลยี หรือไอทีในชีวิตประจำวัน”*[3]

ครูผู้สอนจะต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดใหม่ ๆ ในการสอนภาษา ทำความเข้าใจกระบวนการเรียนการสอน โดยพิจารณาจากความคิดใหม่ ๆ รู้วิธีการใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพและพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน มีวิธีการถ่ายที่ถูกต้องมีประสิทธิภาพ มีความเข้าใจในจิตวิทยาการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างดี รวมทั้งทำเป็นแบบอย่างและสร้างแรงกระตุ้นแรงบันดาลใจให้ผู้เรียน

9. มีชั่วโมงบินน้อย ผลการวิจัยด้านศาสตร์การรับภาษาที่สอง (second language acquisition) หรือการเรียนรู้ภาษาที่สองมีหลักฐานว่าจำนวนชั่วโมงที่นักเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ นั้นมีประมาณ 1,800 ชั่วโมงเศษโดยคิดจากระยะเวลาที่คนไทยเรียนประมาณ 12-16 ปีที่เรียนจนจบมหาวิทยาลัย ในขณะที่เด็กเจ้าของภาษามีอายุราว ๆ 4 ขวบครึ่ง จะมีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและใช้อย่างถูกต้องประมาณเกือบ 8,000 ชั่วโมง ประเด็นสำคัญที่ยกตัวอย่างนี้มาก็คือว่า โอกาสที่เด็กไทยซึ่งเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศจะเก่งนั้นก็ยากมาก

10. การเรียนการสอนเพื่อสอบผ่าน อีกสาเหตุหนึ่งที่นักเรียนไทยเรียนภาษาอังกฤษไม่ได้ผล เพราะส่วนมากเรียนเพื่อสอบได้ หรือสอบตก ยึดติดหนังสือเรียน จนไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้ เจ้าของภาษาอังกฤษเองก็ไม่ได้ยึดติดหนังสือมากขนาดนั้นเลย ก็เหมือนกับคนไทยพูดภาษาไทย

---

[2] ศักดิ์สิทธิ์ แสงบุญ.“**ภาษาอังกฤษกับนักเรียนนักศึกษาไทย**”, มติชนรายวัน. ฉบับวันที่ 12 (ธันวาคม 2554) : 7.

[3] ดร.ปรีชา เมธาวัสรภาคย์. “**เด็กไทยเรียนหนักที่สุดในโลก**”, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.dailynews.co.th/Content/education [2 ตุลาคม 2557]

นั้นแหละ เราจะไม่สนใจไวยากรณ์ภาษาไทยเลย ทำอย่างไร สื่อสารอย่างไรเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจในสิ่งที่เราสื่อสารออกไป

11. ยึดติดกกับสำเนียงการพูด คนไทยส่วนใหญ่มีความคิดว่าจะต้องพูดให้เหมือนเจ้าของภาษา บางคนจะถามว่าสำเนียงแบบอังกฤษดีหรือสำเนียงแบบอเมริกาดีหรือสำเนียงแบบออสเตรเลียดี เพราะจะทำให้ผู้เรียนดูดี มีเสน่ห์ มีการศึกษา ประมาณนั้น แต่หากเรามาพิจารณาการเรียนรู้ภาษาเกี่ยวกับสำเนียงพูด (ภาษาที่สอง) หากผู้เรียนเริ่มเรียนเมื่ออายุยังน้อยประมาณ 2-4 ขวบ เรียนภาษาอะไรก็จะมีสำเนียง (accent) เหมือนกับเจ้าของภาษาโดยไม่ผิดเพี้ยน หากเรานำเด็กดังกล่าวไปอยู่กับคนอเมริกันประมาณ 5-6 ปีขอรับประกันว่าเด็กคนนั้นจะมีสำเนียงเหมือนคนอเมริกันแน่นอนไปโดยปริยาย

12. วัฒนธรรมในการเรียนรู้ เด็กไทยไม่ได้รับการเพาะบ่มให้ศึกษาค้นคว้าเรียนรู้ด้วยตนเองมาตั้งแต่แรก พอเข้าเรียนในระดับมัธยมหรือมหาวิทยาลัย ส่วนมากมักจะคาดหวังว่าหากเรียนจบแล้วจะสามารถฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาอังกฤษได้ดี ส่วนมากจะมุ่งมาที่ผู้สอนว่าจะสอนให้นักเรียนเก่งภาษาอังกฤษได้จริง ๆ เราลืมธรรมชาติของการเรียนการสอน ผู้สอนหรือผู้แนะนำ (INSTRUCTOR) สามารถจะให้ความรู้หรือวิธีการเรียนรู้แก่นักเรียนไม่เกิน 10 เปอร์เซ็นต์ เมื่อได้รู้วิธีการแล้วนักเรียนต้องลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเองตามคำแนะนำของผู้สอนและใช้เวลาในการเพาะบ่มเป็นเวลานาน ฝึกด้วยความอดทน มีปัญหาให้ถามอาจารย์ผู้สอน ไม่มีใครเรียนภาษาอังกฤษ 2 วันแล้วสามารถฟัง พูด อ่าน เขียนได้ทุกอย่าง นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบคิดเอง ชอบให้เฉลยคำตอบ ไม่ชอบการฝึกเอง ไม่ชอบอ่านเอง ไม่ชอบแสวงหาความรู้นอกห้องเรียน เฝ้าคอยแต่เรียนรู้จากเอกสารที่ครูอธิบายหรือส่งให้ทำแบบฝึกหัดเท่านั้น ประยุกต์ใช้ไม่เป็น จึงไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

13. เรียนภาษาอังกฤษให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมหนังสือภาษาอังกฤษส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเป็นอยู่ของต่างประเทศหรือประเทศเจ้าของภาษา การที่นักเรียนไทยส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับสิ่งเหล่านี้ เวลาเรียนจะนึกภาพไม่ออกว่าอะไรคืออะไร หากผู้สอนใช้การเรียนการสอนและการพัฒนาความรู้ และทักษะภาษาอังกฤษซึ่งยึดทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมหรือต้นทุนทาง อัตลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นฐานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ภาษาจะทำให้นักเรียนจิตนาการสถานการณ์หรือเหตุการณ์ได้ดีกว่า เช่น วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มีหนังสือวิชาภาษาอังกฤษเบื้องต้น มีเนื้อหาภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา กิจวัตรประจำวันของสงฆ์เพื่อใช้สอนพระภิกษุสามเณร หรือเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านวัฒนธรรมไทย

14. หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการมีหลักสูตรการเรียนรู้ภาษาอังกฤษไม่ครอบคลุมทักษะทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ทักษะการฟัง การพูดการอ่านและการเขียน

หลักสูตรภาษาอังกฤษที่เน้นการอ่านและการเขียนมากเกินไปมีผลต่อการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยการศึกษาการศึกปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษา[4]

[4] ณัฏฐ์นรี ฤทธิรัตน์ และ ดร.ธัญภา ชิระมณี. **ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนไทย.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2014.

15. มีคลังคำศัพท์น้อย นักเรียนไทยมีคลังคำศัพท์ภาษาอังกฤษน้อยเกินไปที่จะเรียนในระบบการศึกษา การมีความรู้ด้านคำศัพท์อย่างพอเพียงมีผลต่อการเรียนและการพัฒนาทักษะด้านอื่นๆ อันได้แก่ ทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน

รูปแบบเทคนิคและวิธีการพัฒนาความรู้ด้านคำศัพท์ โดยรวบรวมสร้างคลังคำศัพท์จากบทเรียน All Around Us II แล้วนำคำศัพท์นั้นมาสร้างใบงานที่แปลกใหม่ ท้าทาย ง่ายต่อการจดจำ และสนุกสนานเพื่อศึกษาความหมาย วิเคราะห์และจำแนกกลุ่มคำในเรื่องของชนิดของคำ คำพ้อง คำตรงข้าม ซึ่งจะใช้ใบงานดังกล่าวตามกระบวนการของการจัดการเรียนรู้แบบมุ่งประสบการณ์ภาษา Concentrated Language Encounters นอกจากนี้ยังใช้สีและสัญลักษณ์ ด้วยผู้วิจัยคาดว่าผู้เรียนจะเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติและสามารจดจำศัพท์(long-term memory) นั้นได้นานหลังจากนั้นให้นักเรียนนำไปประยุกต์ในการเรียนภาษาอังกฤษทั้ง 4 ทักษะสังเคราะห์ ออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่นแต่งประโยค เขียน 2.เรื่อง เติมคำ ซึ่งจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น[5]

16. ขาดการแนะนำวิธีการเรียนรู้ที่ถูกต้อง เพราะทักษะทางภาษาไม่ได้ถ่ายทอดกันทางพันธุกรรม แต่ขาดการแนะนำวิธีการเรียนรู้หรือวิธีฝึกฝนอย่างถูกต้องต่างหาก ยิ่งไปกว่านั้นเอกสารหรือหนังสือภาษาอังกฤษบางเล่ม เช่น บทสนทนาเบื้องต้น มีบทสนทนาภาษาอังกฤษ มีคำอ่านที่เป็นภาษาไทย มีคำแปลไทย เฉพาะแค่เราเรียนภาษาอังกฤษ ฝึกฟังและพูดก็ยากและใช้เวลานานกว่าจะจำได้หรือนำไปใช้ แต่นักเรียนไทยส่วนใหญ่จะพยายามจำคำอ่านที่เป็นภาษาไทย และคำแปลไทยอีกต่างหากจึงทำให้ใช้เวลาในการเรียนรู้มากกว่านักเรียนในประเทศอื่น ๆ

17. ระบบเสียงและโครงสร้างประโยคของภาษาที่แตกต่างกัน คำหลายคำในภาษาอังกฤษมีระบบการเรียบเสียงพยัญชนะและเสียงสระที่แตกต่างจากภาษาไทยมาก เช่น คำว่า SIXTHS มีเสียงท้ายถึง 3 เสียงก่อให้เกิดความยากลำบากในการออกเสียงสำหรับคนไทยเราไม่น้อยและธรรมชาติของคนไทยไม่นิยมออกเสียงท้ายเสีย โครงสร้างประโยคก็มีความแตกต่างกันมาก เช่น ถามว่าคุณจะไปไหน? ที่ไหนที่คุณจะไป (Where are you going?) การเรียงประโยคที่ไม่เหมือนกันเช่นนี้มักจะทำให้คนไทยสับสนเวลาสื่อออกไปจะมีความลำบากเนื่องจากเราได้รับการสอนเป็นคำ ๆ ไป ไม่ได้ถูกสอนให้พูดเป็นวลีหรือ Phrases

บทสรุป

ปัญหาและอุปสรรค การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย คือ **1.** พื้นฐานวัฒนธรรมไทย นักเรียนไทยส่วนใหญ่เติบโตในโรงเรียนที่มีการสื่อสารแบบทางเดียว (Giving feedback) **2.** ความกลัวไม่กล้าแสดงออกความกลัวไม่กล้าแสดงออกนี้เป็นปัจจัยสืบเนื่องมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม **3.** สิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนในห้องเรียนไม่สนับสนุนการเรียนรู้เท่าที่ควร **4.** การศึกษาไทยเป็นระบบ ท่องจำคือ คนไทยเราชอบคิดมากเกี่ยวกับกฎ กติกา มารยาทของภาษาครูสอนภาษาอังกฤษเราท่านหลายคนหรือเกือบทุกคน สิ่งแวดล้อมให้เกิดการกระตุ้นในการใช้ภาษาอังกฤษ **5.** มุ่งเน้นไวยากรณ์ระบบการเรียนการสอน

[5] นางเสาวนีย์ อินทรพล. **การพัฒนาความรู้ด้านคำศัพท์โดยการสร้างคลังคำศัพท์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2.** โรงเรียนปริ้นส์รอยแยลส์วิทยาลัย. 2549.

ภาษาอังกฤษยังไม่มีประสิทธิภาพเพราะครูส่วนมากจะสอนแต่เรื่อง Grammar และ Vocabulary **6.** แม่พิมพ์ผิดเพี้ยน แบบพิมพ์ก็ผิดรูป ครูผู้สอนภาษาอังกฤษในประเทศไทยส่วนใหญ่ก็พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ข้อนี้อาจจะกระทบครูหลายคน **7. การ**สอนที่ผิดธรรมชาติครูผู้สอนสอนภาษาอังกฤษ ใช้กระบวนการเรียนการสอนผิดธรรมชาติของการเรียนรู้ภาษา

บรรณานุกรม

ดร.อินทิรา ศรีประสิทธิ์ “**7 ขั้นตอนที่จำทำให้คนไทยเก่งภาษาอังกฤษอย่างถาวรและแท้จริง**[ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.oknation.net [4 ตุลาคม 2557]

นางเสาวนีย์ อินทรพล.**การพัฒนาความรู้ด้านคำศัพท์โดยการสร้างคลังคำศัพท์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2.** โรงเรียนปริ้นส์รอยแยลส์วิทยาลัย. 2549.

ณัฏฐ์นรี ฤทธิรัตน์ และ ดร.ธัญภา ชิระมณี. **ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนไทย.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2014.

ศักดิ์สิทธิ์ แสงบุญ. “**ภาษาอังกฤษกับนักเรียนนักศึกษาไทย**”, มติชนรายวัน. ฉบับวันที่ 12 (ธันวาคม 2554) : 7.

Surasak Paje. “**ภาษาอังกฤษกับคนไทย : ความมั่นใจในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน**” [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: www.addkutec3.com/wp-content/uploads/2014/07/English-thais.pdf. [2 ตุลาคม 2557]

เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ: วัด โบราณสถานในเขตอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย
Chiang Rai-the City of Arts: A Case Study of Buddhist Temples, Historical Sites in Wiang Chai District, Chiang Rai Province.

พระครูสุธีสุตสุนทร
ภัทราวรรณ กวาวสาม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ: วัด โบราณสถานในเขตอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อศึกษาวัดที่มีโบราณสถานที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (2) เพื่อศึกษาศิลปะที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถาน (ในวัด) เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรม และ (3) เพื่อส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ดำเนินการวิจัยโดยลงพื้นที่ภาคสนามในพื้นที่เป้าหมาย คือ วัดในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ที่มีโบราณสถานอยู่ในวัด ประชากรที่ใช้ คือ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 18 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย เครื่องบันทึกเสียง ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

วัดที่มีโบราณสถานอยู่ในวัดพื้นที่อำเภอเวียงชัยแต่ละวัดในเขตอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ พุทธสถานป่ายางน้อย วัดโพธิ์ชัย วัดราษฎร์เจริญ วัดสันสลิด วัดโบราณเวียงเดิม วัดปางไตรแก้ว พุทธสถานพระเจ้ากือนา และสำนักสงฆ์บ้านสันต้นแหน ตำบลเวียงเหนือ ส่วนศิลปะที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถานพบว่าเป็นศิลปะประเภทเครื่องใช้ หม้อ ชาม ไห แจกัน รวมถึงพระพุทธรูปและเศียรพระพุทธรูปโบราณ และแนวทางส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด้วยการใช้แอฟพลิเคชั่น Line ผ่านการสแกนคิวอาร์โค๊ดของวัดซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยและรวดเร็ว

คำสำคัญ : ศิลปะ, วัด, โบราณสถาน

Abstract

ChiangRai-the City of Arts: A Case Study of Buddhist Temples, Historic Sites in Wiang Chai District, Chiang Rai Province aims 1.To study the ancient temple at Wat Wiang Chai district. It was found that a temple in the ancient temple in Wiang Chai District such as Boran Wiangderm temple has set the Museum of the ancient temple in order to be preserved antiques excavated. Type appliances, pots, bowls, jars, vases, Buddha and the ancient Buddha head made of sandstone as a learning way of life in the community. 2. To study the architecture and Buddhist arts in the temples. It was found that there was mainly built of brick, mortar, such as the big Buddha in Kue Na King place .3. To promote

the ancient temple as learning community and provide the public relations through applications Line via scanning QR codes of the temple which is the modern technology now. The information consists of history of temple, Art, archaeological ruins in the temple as a traditional Buddhist art. From the past to the present, each community can learn together as a learning community.

Keywords: Art, Temple, Archaeological Site

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม คือ นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัตมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้เปิดเผยต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2559 ว่า จากการที่ได้ไปร่วมเปิดงานเทศกาลศิลปะนานาชาติ (Setouchi Triennale 2016 “Session Setouchi Asia Village” ณ SunPort Takamatsu ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) ประเทศไทยและจังหวัดคางาวะ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ครบรอบ 130 ปีไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยหอศิลป์กรุงโตเกียวได้นำนิทรรศการมังงะ-อะนิเมะและเกมส์ มาจัดแสดงที่หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพ ขณะที่ไทยได้อนุญาตให้พิพิธภัณฑ์ศิลปะกรุงโตเกียวยืมโบราณวัตถุที่ล้ำค่าของกรมศิลปากรจำนวน 50 ชิ้นไปจัดแสดงที่ญี่ปุ่น รวมถึงแลกเปลี่ยนศิลปะและนิทรรศการร่วมกันตลอดทั้งปี 2017 ด้วย จากการร่วมงานดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดว่า ควรสร้างจังหวัดแห่งศิลปะขึ้นในประเทศไทย เพราะมั่นใจว่าประชาชนในพื้นที่จะได้รับประโยชน์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ โดยเบื้องต้นจะนำร่องที่จังหวัดเชียงรายเป็นแห่งแรก เพราะมีศักยภาพและทุกวันนี้ก็แทบจะเป็นเมืองศิลปะโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นบ้านดำ ผลงานศิลปินแห่งชาติ ดร.ถวัลย์ ดัชนี วัดร่องขุ่น ผลงานศิลปินแห่งชาติ อาจารย์เฉลิมชัย โฆสิพิพัฒน์ เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีแหล่งโบราณสถานโบราณคดีอีกมากมายที่เป็นแหล่งศิลปะของเชียงราย

ประเทศไทยเรามีโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางความงดงาม ทางประวัติศาสตร์และการสืบต่ออารยธรรมของชนชาติอยู่เป็นจำนวนมากและกระจายอยู่ทั่วประเทศ โบราณสถานดังกล่าวเป็นหลักฐานในทางประวัติศาสตร์อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาตินับตั้งแต่อดีตกาลจนมาถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นเครื่องเตือนใจถึงความมีอารยธรรมของชนชาติก่อให้เกิดความภูมิใจในการดำรงอยู่ของชนชาติไทย โบราณสถานแต่ละแห่งล้วนมีเสน่ห์ความงดงามและคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ที่เชิญชวนให้คนไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติเกิดความอยากรู้อยากเห็นและอยากชื่นชม โบราณสถานจึงเป็นทั้งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมที่ยาวนานของชาติไทยและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ สามารถเพิ่มรายได้และเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประชาชนในชนบท ความสำคัญของโบราณสถานนี้จึงทำให้ประเทศต่างๆดำเนินการดูแลจัดการอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมตกทอดถึงอนุชนรุ่นหลังต่อไป ตลอดจนหา

แนวทางในการบริหารจัดการโบราณสถานเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจต่อชาติบ้านเมืองโดยส่วนรวมด้วย[1]

ประเทศไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆอย่างรวดเร็ว ทำให้มีผลกระทบต่อการบุกรุกและทำลายหลักฐานทางโบราณคดีในโบราณสถานแต่ละแหล่งที่มีความสำคัญต่อประวัติความเป็นมาของชาติไทยอันยาวนาน ทั้งโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือนักบริหารและนักพัฒนาทางอุตสาหกรรมทั้งหลายอยู่เสมอๆข่าวการลักลอบตัดเศียรพระส่งออกขายต่างประเทศก็ดี การลักลอบขุดค้นโบราณวัตถุขายให้แก่ผู้ที่นิยมสะสมของเก่า การบุกรุกเข้าไปในเขตโบราณสถานของชาวบ้านตลอดจนการถูกทำลายลงด้วยโครงการพัฒนาต่างๆของภาครัฐ ก่อให้เกิดความเสียหายและความเสื่อมโทรมต่อโบราณสถานเป็นอย่างมาก ซึ่งการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นการดำเนินงานที่ต้องระยะเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ การอนุรักษ์โบราณสถานจึงมิใช่หน้าที่คนใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนจะต้องรับผิดชอบและที่สำคัญคือ ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานของรัฐกับประชาชน โดยเป็นที่ทราบกันดีว่าในปัจจุบันวิทยาการสมัยใหม่ได้มีบทบาทเข้าไปเสริมแต่งเปลี่ยนแปลงบริเวณแหล่งโบราณสถานมากยิ่งขึ้นและเป็นไปโดยรวดเร็ว ถ้าไม่มีมาตรการในการอนุรักษ์โบราณสถานที่ดีพอและเหมาะสมแล้วเชื่อว่าในอนาคตอันใกล้นี้แหล่งโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพและสำคัญของชาติจะสูญสิ้นไปได้ในที่สุด

อำเภอเวียงชัย ก็เป็นอีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงรายที่มีโบราณสถาน โบราณคดี แหล่งศิลปวัฒนธรรมอย่างมากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลเวียงเหนือ เช่น พระธาตุวัดโพธิ์ชัย พระพุทธรูปโบราณเวียงเดิม พระพุทธรูปหินทรายวัดราษฎร์เจริญ พระพุทธรูปหินทรายวัดสันสลิด ตลอดถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดโบราณเวียงเดิม และวัดอื่นๆ ในพื้นที่ ตำบลเวียงชัย ตำบลผางามและตำบลดอนศิลา ก็มีแหล่งโบราณสถานโบราณคดีมากมายเช่นกัน เนื่องจากอำเภอเวียงชัยคือสถานที่ตั้งเวียงไชยปราการ หรือเวียงไชยนารายณ์ ในอดีต ซึ่งเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ล้านนา และเมื่อกระทรวงวัฒนธรรมประกาศให้เมืองเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะแห่งแรกของประเทศไทยในปี 2560 ดังกล่าวข้างต้น

ดังนั้น ทีมผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นที่ต้องศึกษากระบวนการพัฒนาวัดที่มีโบราณสถานโบราณคดีในอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การเป็นเมืองแห่งศิลปะต่อไปอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัดที่มีโบราณสถานที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาศิลปะที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถาน (ในวัด) เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรม
3. เพื่อส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน

[1] โบราณสถานไทย, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://boransathan.wordpress.com/โบราณสถาน/คุณค่าและความสำคัญ [7 มีนาคม 2561]

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทีมงานผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบข่ายการวิจัย ประชากร กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ กำหนดกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏ ในวัดของอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย จำนวน 18 รูป/คน

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

ตัวแปรต้น ได้แก่ข้อมูลพื้นฐาน เช่น ศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏในวัดต่างๆ ในอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ทั้งที่เป็นพุทธศิลปะดั้งเดิม และศิลปะร่วมสมัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากเอกสาร หนังสือ ตำรา และหลักฐานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ สถานภาพผู้ถูกสัมภาษณ์ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุพรรษา (ข้อมูลจาก พระสงฆ์ในพื้นที่ทำการวิจัย นักโบราณคดี /นักประวัติศาสตร์ ศิลปินด้านประติมากรรม/จิตกรรม ผู้ใหญ่บ้าน/ ผู้นำชุมชนของชุมชน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ)

2. ลักษณะศิลปะที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถาน (ในวัด) เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม และพุทธศิลปกรรม ได้แก่ พระพุทธรูป แนวกำแพง ซุ้มประตู

ตัวแปรตาม คือ พัฒนาส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน

1. การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีผ่านส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยีผ่านแอฟพลิเคชั่น Line ผ่านการสแกนคิวอาร์โค๊ดของวัดประกอบไปด้วยข้อมูลประวัติความเป็นมาของวัด ศิลปะโบราณสถาน โบราณคดีที่ปรากฏในวัดทั้งที่เป็นพุทธศิลปะดั้งเดิม และศิลปะร่วมสมัยตั้งแต่อดีตถึงปัจ จุบัน ทำให้ชุมชนแต่ละที่สามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนได้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษากระบวนการพัฒนาวัด และแนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สำหรับเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะโบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏ ในวัดของอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการพัฒนาวัด และ

แนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline)

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏ ในวัดของอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการพัฒนาวัด และแนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามแนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การลงพื้นที่ในศึกษาข้อมูลทาง กายภาพ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ยังเหลือซาก เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นที่มา ความสำคัญ ประวัติศาสตร์ของวัด โบราณสถานเขต พื้นที่อำเภอ เวียงชัย จังหวัดเชียงราย

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อสังเกตและทำกิจกรรมกับกลุ่ม ชุมชน จะต้องมีการเข้าร่วมกิจกรรมชองชุมชน และมีการเก็บข้อมูลควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูล และมองเห็นพฤติกรรม กิริยาอาการต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง ผ่านแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เพื่อ สามารถนำมาสู่การวิเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และแท้จริงมากขึ้น มีการเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน วัด หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการกระบวนการพัฒนาวัด และแนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด

3) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) สำหรับเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏ ในวัดของอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการพัฒนาวัด และแนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

4) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดี ที่ปรากฏ ในวัดของอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการพัฒนาวัด และแนวทางการส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัด จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

5) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัย

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(1) ศึกษาวิเคราะห์ ที่มาและความสำคัญ ข้อมูลพื้นฐานของวัด โบราณสถานเขตพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

(2) ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาวัดที่มีโบราณสถานในพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การเป็นเมืองแห่งศิลปะ

(3) การนำเสนอแนวทางส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัดที่มีโบราณสถานในอำเภอเวียงชัยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

(4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐาน กระบวนการสำคัญ ที่มีความสำคัญแนวทางส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะของวัดที่มีโบราณสถานในอำเภอเวียงชัยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ หรือเผยแพร่ในระดับนโยบาย องค์กรชุมชน และปัจเจกบุคคล

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาวัดที่มีโบราณสถานที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า โบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ในตำบลเวียงเหนือ ซึ่งเป็นลุ่มแม่น้ำลาว มีโบราณสถานที่ปรากฏอยู่เกือบทุกหมู่บ้านของตำบลเวียงเหนือ (มี 12 หมู่บ้าน) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (1) พุทธสถานพระเจ้ากือนา อยู่ที่หมู่ที่ 8 บ้านไตรแก้ว มีโบราณสถานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่กก มีต้นไทรคลุมองค์พระไว้ เห็นแต่เพียงพระพักตร์ด้านขวา (2) วัดปางไตรแก้ว หมู่ที่ 8 ตำบลเวียงเหนือ มีโบราณสถานปรากฏอยู่คือ เศียรพระพุทธรูปและชิ้นส่วนของพระพุทธรูป ทางวัดเก็บไว้ที่ฐานพระประธานในศาลาการเปรียญ ส่วนเศียรใหญ่ได้สร้างองค์พระพุทธรูปแบบปูนปั้นขึ้นรองรับให้เป็นพระพุทธรูปประธานในศาลาการเปรียญดังกล่าว (3) วัดโบราณเวียงเดิม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 โบราณสถานที่ปรากฏอยู่ได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้น สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยราชวงศ์มังราย แต่ชาวบ้านปัจจุบันเรียกว่า “หลวงพ่อโบราณเวียงเดิม” นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องบูชาเทวสถาน ศิลาจารึก (เอามาจากวัดปางไตรแก้ว) (4) วัดสันสลิด ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลเวียงเหนือ โบราณสถานที่ปรากฏอยู่ ได้แก่ พระพุทธรูปหินทรายที่ชำรุดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่ทางวัดได้จัดเก็บไว้เป็นสัดส่วน เป็นการรวบรวมมาจากสถานที่ต่าง ๆ ที่ญาติโยมเอามาให้ เช่น กู่บ้านค่ายเจริญ กู่บ้านสันสลิด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผาอีกจำนวนหนึ่ง (5) วัดราษฎร์เจริญ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงเหนือ มีโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ ได้แก่ พระพุทธรูปหินทราย ขนาดหน้าตักกว้าง 21 นิ้ว สูง 31 นิ้ว ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่พระธาตุสุวรรณมิ่งมงคล (พระธาตุวัดราษฎร์เจริญ) (6) วัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลเวียงเหนือ โบราณสถานที่ปรากฏอยู่ได้แก่ พระธาตุโพธิชัย (7) พุทธสถานโบราณป่ายางน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลเวียงเหนือ โบราณสถานที่ปรากฏอยู่ได้แก่ พระพุทธรูปโบราณ หน้าตักกว้าง 1.35 เมตร สูง 1.59 เมตร ตามที่กรมศิลปกรได้ขึ้นทะเบียนไว้ (ปัจจุบันทางวัดได้บูรณปฏิสังขรณ์เองโดยไม่ได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากร) (8)

ที่พักสงฆ์บ้านสันต้นแหน ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 ตำบลเวียงเหนือ โบราณสถานที่ปรากฏอยู่ได้แก่ ชิ้นส่วนของพระพุทธรูป ซากปรักหักพังที่อยู่ติดฝั่งแม่น้ำกกฝั่งขวา เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งทางที่พักสงฆ์ได้เก็บใส่ตู้ไว้แต่ไม่แข็งแรงนัก

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาศิลปะที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถาน (ในวัด) เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรม พบว่า ศิลปะส่วนใหญ่เป็นพุทธศิลปกรรม และเครื่องปั้นดินเผา ส่วนที่เป็นพุทธศิลปกรรม จะมี 2 กลุ่มศิลปะ ได้แก่ กลุ่มพุทธศิลปกรรมปูนปั้นสมัยราชวงศ์มังราย คือ หลวงพ่อกือนา หลวงพ่อโบราณเวียงเดิม หลวงพ่อโบราณป่ายางน้อย และอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ พุทธศิลปกรรมช่างพะเยา เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปหินทราย คือ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปวัดปางไตรแก้ว ชิ้นส่วนพระพุทธรูปวัดสันสลิด พระพุทธรูปวัดราษฎร์เจริญ สำหรับเครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องปั้นดินเผาเตาเผาล้านนา ได้แก่ เตาเผาพาน เตาเผาพะเยา เตาเผาเวียงกาหลง แต่ก็มีที่เป็นเตาเผาที่อื่นบ้าง เช่น จีน สุโขทัย เป็นต้น แต่ไม่มากนัก

ส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรม พบเพียงซุ้มประตูโขงที่วัดโบราณเวียงเดิมเท่านั้น ซึ่งของเดิมได้ชำรุดไปแล้ว แต่ทางวัดได้สะเก็จภาพไว้แล้วนำมาสร้างเป็นซุ้มประตูโขงเข้าวัดโบราณเวียงเดิม และลายปูนปั้นแบบสะไตจีน เป็นลักษณะการปั้นเป็นบัวคว่ำบัวหงาย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน จากการศึกษาวิจัยทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางการส่งเสริมวัดที่มีโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ด้วยเทคโนโลยีผ่านแอฟพลิเคชั่น Line ผ่านการสแกนคิวอาร์โค๊ดของวัดซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยและรวดเร็วในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยข้อมูล ประวัติความเป็นมาของวัดศิลปะ โบราณสถาน โบราณคดีที่ปรากฏในวัดทั้งที่เป็นพุทธศิลปะดั้งเดิม และศิลปะร่วมสมัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทำให้ชุมชนแต่ละที่สามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนหรือแม้แต่นักท่องเที่ยวที่สนใจก็สามารถเข้าไปใช้และศึกษาข้อมูลได้เช่นกัน (2) แต่ละวัดควรจัดอบรมให้ความรู้โบราณสถานแก่ชุมชน ให้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง นั้นคือ คณะกรรมการวัด คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนในพื้นถิ่นมีความรักและตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถานที่มีอยู่ชุมชน และ (3) แต่ละวัดควรมีมัคคุเทศก์น้อย โดยประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาในชุมชน อันเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้ตระหนักในคุณค่าของโบราณสถาน อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ศิลปะและโบราณสถานและเสริมสร้างความตระหนักให้ชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าอันเก่าแก่ของวัดให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ: วัด โบราณสถานในเขตอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่ควรอภิปรายผล มี 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก วัดที่มีโบราณสถานที่อยู่ในวัดเขตพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า มีอยู่ในตำบลเวียงเหนือ ในส่วนที่เป็นลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำลาว จึงเป็นที่สังเกตว่าในพื้นที่ตำบลเวียงเหนือน่าจะเป็นเมืองเก่าโบราณในวัดแต่ละวัด เช่น วัดโบราณเวียงเดิม มีการตั้งพิพิธภัณฑ์วัดโบราณเวียงเดิม ไว้เพื่อเป็นที่

เก็บรักษาของเก่าที่ขุดค้นพบ ประเภทเครื่องใช้ ได้แก่ หม้อ ชาม ไห แจกัน รวมถึงพระพุทธรูปและเศียรพระพุทธรูปโบราณทำด้วยหินทรายเอาไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ จึงสันนิษฐานว่า ลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำลาวในอดีตเป็นชุมชนที่หนาแน่นไปด้วยประชาชน วิถีชีวิตของคนในชุมชนอาจจะเป็นกลุ่มที่มีฐานะดี ซึ่งสังเกตจากเครื่องปั้นดินเผาจากกลุ่มเตาต่าง ๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผาพาน เวียงกาหลง เตาเผาจากจีน เตาเผาสุโขทัย ซึ่งเนื้อละเอียดซึ่งประชาชนคนธรรมดาสามัญทั่วไปคงไม่มีเงินที่จะไปซื้อมาใช้แน่นอน เพราะมีราคาแพง ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับ อุษณีย์ ธงชัย และคณะ[2] ได้กล่าวว่า สันนิษฐานว่ากลุ่มคนที่ใช้จาน ชาม และถ้วย คงจะเป็นกลุ่มคนชั้นสูงและคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี รวมทั้งกลุ่มพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากการสารวจแหล่งโบราณสถานที่เป็นวัดร้าง มักจะพบเครื่องเป็นดินเผาในกลุ่มจาน ชาม ถ้วยและภาชนะอื่นๆ เป็นจานวนมาก เข้าใจว่าเครื่องใช้เหล่านี้คงจะถวายเพื่อเป็นของใช้ในชีวิตประจาวันของพระสงฆ์และถวายเป็นพุทธบูชาให้กับวัดด้วยการฝังไว้ใต้ฐานเจดีย์ วิหาร และโบสถ์ เป็นต้น

ประเด็นที่สอง การจัดการโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นที่สังเกตว่า ที่วัดโบราณเวียงเดิมทางกรมศิลปากรได้เข้าไปช่วยจัดการสร้างพิพิธภัณฑ์แสดงนิทรรศการโบราณสถาน โบราณวัตถุ หนึ่งหลัง สร้างเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอีกหนึ่งหลัง รวมเป็นพิพิธภัณฑ์สองหลัง แต่ไม่มีกลุ่มประชาชนเข้าไปศึกษาเรียนรู้หรือไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยว ทั้ง ๆ ที่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดีมาก ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าอาจจะเกิดจากการไม่ได้ประชาสัมพันธ์ของวัดให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ หรืออาจจะเป็นการบริหารจัดการภายในวัดที่ยังสะเปะสะปะไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ และเมื่อได้เข้าไปสืบค้นทางอินเตอร์เน็ตก็ไม่พบข้อมูลในส่วนนี้ของวัดเลย จึงทำให้พิพิธภัณฑ์ของวัดโบราณเวียงเดิมไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าทางวัดน่าจะมีการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้การประชาสัมพันธ์ทำได้ง่ายโดยผ่านระบบอินเตอร์เน็ต เช่น ทางไลน์ ทางเฟซบุ๊ค ทางเว็บไซต์ ฯลฯ เนื่องอินเตอร์เน็ตคือแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุดในเวลานี้ นั้นคือ ต้องประชามันพันธ์ในเชิงรุกโดยใช้สื่อออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับ สุเทพ เดชะชีพ และจักรีรัตน์ แสงวารี[3] ดังนั้นการ ประชาสัมพันธ์โดยอาศัยสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการทำงานด้านการประชาสัมพนธ์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม และทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพงานด้านการประชาสัมพันธ์ จึงสรุปว่า การประชาสัมพันธ์บนสื่อสังคมออนไลน์ในยุค เว็บ 3.0 นั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจาก ระบบดั้งเดิม มาเป็นระบบดิจิตอลที่มีการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง ทำ ให้การประชาสัมพันธ์เกิดความคล่องตัวใน การทำ งานโดยเฉพาะการส่งสารได้หลายอย่างรวมกัน คือ ภาพ เสียง และข้อความไปพร้อมกัน เช่น Internet, Website, E-Book, E-mail เป็นต้น และสามารถตอบ สนองความต้องการข้อมูลข่าวสารได้อย่างอิสระมากขึ้น นักประชาสัมพันธ์ต้องเข้าใจในรูปแบบและการทำ งาน ของ Social media และนำ ไปใช้เสริมเทคนิคการสร้าง ความสัมพันธ์จึง

---

[2] อุษณีย์ ธงชัย และคณะ, **พัฒนาศักยภาพการจัดศึกษาเครื่องปั้นเผาเพื่อเป็นศูนย์การศึกษาและ แหล่งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (ศึกษากลุ่มเตาในอาณาจักรล้านนา และแหล่งโบราณคดีที่พบเครื่องปั้นดินเผาล้านนา)**, (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559), หน้า 124.

[3] ดร.สุเทพ เดชะชีพ และ จักรีรัตน์ แสงวารี, **การประชาสัมพันธ์บนสื่อสังคมออนไลน์ในยุคเว็บ 3.0,** (วารสารนิเทศสยามปริทัศน์, 2555, ปีที่ 12 ฉบับที่ 13, หน้า 25), [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.commartsreview. siam.edu/2017/index.php/previous-reviews/year12-vol13

เป็นสิ่งที่สำคัญและนำ มาซึ่งความสำเร็จ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวนักประชาสัมพันธ์ทุกคน สื่อสังคมออนไลน์จะเป็นสื่อที่ทรงพลังมากที่สุด ขึ้นอยู่ กับการสร้างความสัมพันธ์ให้ยืนยงและถาวร

บรรณานุกรม

โบราณสถานไทย, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://boransathan.wordpress.com/โบราณสถาน/คุณค่าและความสำคัญ, [7 มีนาคม 2561]

อุษณีย์ ธงชัย และคณะ, **พัฒนาศักยภาพการจัดศึกษาเครื่องปั้นเผาเพื่อเป็นศูนย์การศึกษาและแหล่งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (ศึกษากลุ่มเตาในอาณาจักรล้านนา และแหล่งโบราณคดีที่พบเครื่องปั้นดินเผาล้านนา).** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2559.

สุเทพ เดชะชีพ และ จักรีรัตน์ แสงวารี, **การประชาสัมพันธ์บนสื่อสังคมออนไลน์ในยุคเว็บ 3.0,** (วารสารนิเทศสยามปริทัศน์, 2555, ปีที่ 12 ฉบับที่ 13, หน้า 25), [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.commartsreview.siam.edu/2 0 1 7 / index.php/previous-reviews/year1 2 - vol13

การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย
Development of Buddhist Behavioral Model of Teenager in Thai Society

อานุรักษ์ สาแก้ว
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อศึกษาวัยรุ่นต้นแบบของพฤติกรรมเชิงพุทธในสังคมไทย (2) เพื่อพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย (3) เพื่อวิเคราะห์ผลการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็น วัยรุ่นตัวอย่างที่ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติจากองค์กรต่าง ๆ ในแต่ละภาคแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) และเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ผลการวิจัย พบว่า

การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย บุคคลหรือวัยรุ่นที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จได้นั้น เป็นผู้ใช้ชีวิตแบบครองเรือนที่ดีที่ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพุทธศาสนาจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย พบว่า บุคคลหรือวัยรุ่นที่มีการการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจะสามารถแก้ไข และเยียวยาข้อผิดพลาดในดำเนินชีวิตได้ดี และจากการวิเคราะห์ผลการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย ได้เสนอแนะว่ารูปแบบการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทยโดยการยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้บุคคล ชุมชน และสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสม

คำสำคัญ: รูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธ, วัยรุ่นในสังคมไทย

Abstract

The purposes of the study on the development of Buddhist Behavioral Model of Teenager in Thai Society are 1) to study the models teenager of Buddhist behavior in Thai society 2) to develop a model of Buddhist behavior in Thai society. 3) To analyze the development of Buddhist teenager behavioral models in Thai society. This research is a qualitative research. The population and sample are sampling families who were honored by various organizations of each specific part of Thailand (Purposive Sampling) and the research tool is structured interview. The research found that 1. A person or a teenager can live happily or successfully in society who behaves followed. 2, The research development of Buddhist behavioral models in Thai Society is found that individuals or families who adopt the principles of Buddhism and apply it into daily life can correct themselves and

maintain a good life. 3 . Lastly, an analysis of the development of Buddhist teenager behavioral models in Thai society the principles of Buddhism in life showed the result that individual's communities and societies have changed their behavior properly.

Keywords: Buddhist Behavioral Mode, Teenager in Thai Society

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 (2660–2679) ได้กำหนดประเด็นหลักในการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม การพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงานและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของคนในแต่ละช่วงวัยตามความเหมาะสม การเตรียมความพร้อมของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเปลี่ยนแปลงโลกในอนาคต ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ

จากสถานการณ์ครอบครัวและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2553 ณ วันที่ 1 กันยายน 2553[1] ประเทศไทยมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 20.52 ล้านครัวเรือน ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 3.1 คน มีขนาดเล็กลงเมื่อเทียบกับสำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2543 ที่มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 3.8 คน โดยภาคที่มีขนาดครัวเรือนใหญ่ที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3.5 คน รองลงมา คือ ภาคใต้ 3.4 คน ภาคเหนือ 3.0 คน ภาคกลาง 2.9 คน และกรุงเทพมหานครมีขนาดครัวเรือนเล็กที่สุด 2.7 คน ปัจจุบันวัยรุ่นหรือพ่อแม่ขาดความรู้และทักษะในการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่ได้มาตรฐานตามมาตรฐานขั้นต่ำในการเลี้ยงดูบุตรหลาน ซึ่งกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก มาตรา 23 ที่ระบุให้ผู้ปกครองต้องให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และพัฒนาเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนตามสมควรแก่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมแห่งท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดในกฎกระทรวง และต้องคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนมิให้ตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ ทั้งนี้วัยรุ่นเป็นสถาบันแรกเริ่มในการทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร[2] สิ่งแวดล้อมภายในวัยรุ่นตั้งแต่ก่อนเกิดมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของเด็ก เริ่มตั้งแต่ความพร้อมของพ่อและแม่ว่ามีความเต็มใจต้องการมีลูกหรือไม่ รวมถึงความพร้อมในด้านอื่น ๆ การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตเป็น

[1] สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2555. **สำมะโนประชากรและเคหะ 2553 (ทั่วราชอาณาจักร, กรุงเทพมหานคร, ภาคกลาง, ภาคเหนือ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้)**. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: www.nso.go.th/popcensus, [26 พฤศจิกายน 2559]

[2] ผกา สัตยธรรม, **สุขภาพจิตเด็ก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531.)

พลเมืองดีนั้น[3] ต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัย(เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี) ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก คือ พ่อแม่ การอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างผิด ๆจะทำให้เด็กมีการพัฒนาบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสม มีปัญหาสุขภาพจิต และนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากผลการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมส่วนบุคคลของวัยรุ่นไทย[4] พบว่า การอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมส่วนบุคคล การที่เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่จะมีพฤติกรรมส่วนบุคคลที่พึงปรารถนาในระดับที่สูง และสูงกว่านักเรียนที่มาจากวัยรุ่นที่มีการเลี้ยงดูแบบควบคุม แบบตามใจ และแบบทอดทิ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวด้านวัยรุ่น และการเลือกใช้วิธีการเผชิญปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น น่าจะมาจากวิธีการเลี้ยงดูที่เน้นการให้ความรักความอบอุ่นการตอบสนองต่อเด็ก มีการสื่อสารสองทางที่ชัดเจน ส่งเสริมให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ในขณะเดียวกันก็คาดหวังและมีแนวทางที่ชัดเจนในการสนับสนุนและเอื้อให้เด็กได้พัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัยสอดคล้องกับผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนไทย[5] ที่พบว่ารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็นปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็ก เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่จะมีพฤติกรรมสังคมทางบวกมากกว่า และมีพฤติกรรมสังคมทางลบน้อยกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม แบบตามใจ และแบบทอดทิ้ง เด็กที่อยู่ในวัยรุ่นที่มีพร้อมทั้งบิดามารดาเป็นนักเรียนที่ดีมากกว่าเด็กในวัยรุ่นที่หย่าร้าง และเด็กที่ต้องอาศัยอยู่กับบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียว หรืออยู่กับญาติ สอดคล้องกับผลรายงานการวิจัยภาวะวิกฤติในวัยรุ่นกับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กปฐมวัยและวัยเรียน[6] พบว่า ภาวะวิกฤติในวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กปฐมวัย โดยเด็กที่อาศัยอยู่ในวัยรุ่นที่มีภาวะวิกฤตในวัยรุ่น มีสัดส่วนของการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่ดีและมีพัฒนาการที่ล่าช้าสูงกว่าเด็กที่อาศัยอยู่ในวัยรุ่นที่ไม่มีภาวะวิกฤติในวัยรุ่นวัยรุ่นขาดทักษะการสื่อสารที่ดีระหว่างสมาชิกในวัยรุ่น ซึ่งการสื่อสารนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างสร้างสัมพันธภาพในวัยรุ่น ที่จะสื่อสารให้คนในวัยรุ่นรู้ถึงความรักความห่วงใยที่มีให้ต่อกัน ทั้งภาษาพูดและภาษากาย ดังนั้นการสื่อสารที่ดี ที่เหมาะสม ให้เกียรติซึ่งกันและกันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจ ความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้ชีวิตวัยรุ่นมีความสุข จากผลการศึกษาและสำรวจสถานการณ์สุขภาวะวัยรุ่นไทย ตามแนวทางวัยรุ่นอบอุ่น ปี พ.ศ. 2554 ที่สมาคมวัยรุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ร่วมกับสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและวัยรุ่น มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทำการศึกษาสถานการณ์สุขภาวะของวัยรุ่นไทยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2552 – 2554 พบว่า ในปีพ.ศ. 2552 สมาชิกในวัยรุ่นมีการใช้คำพูดที่ไพเราะต่อกันเป็นประจำเพียงร้อยละ 46.6 ที่เหลือราวร้อยละ 53.4 ทำเป็นบางครั้ง หรือบางวัยรุ่นแทบจะไม่ได้ทำเลย และการสื่อสารที่ดีนี้ลดจำนวนลงเหลือเพียงร้อยละ 36.6 ของ

---

[3] วัลนิกา ฉลากบาง, **จิตวิทยาและการแนะแนวเด็กประถมศึกษา**, (สกลนคร : ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2535).

[4] สุภาพรรณ โคตรจรัส และชุมพร ยงกิตติกุล, **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมส่วนบุคคลของวัยรุ่นไทย,** (คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

[5] พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ และคณะ, **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนไทย**, (คณะจิตวิทยาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546).

[6] สุธรรม นันทมงคลชัย, ศิริกุล อิศรานุรักษ์, ดวงพร แก้วศิริและสายใจ โพธิศัพท์สุข, “ภาวะวิกฤตในวัยรุ่นกับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กปฐมวัย”, ใน **วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา**, ปีที 3 ฉบับที่ 1 (2548).

วัยรุ่นไทยเท่านั้นในปีถัดมา[7]

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลยังพบประเด็นน่าห่วงใยที่ควรให้ความสำคัญ ก็คือ กว่าทศวรรษที่ผ่านมามีเด็กอายุ 0-17 ปีไม่ได้อยู่กับพ่อและแม่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากร้อยละ 19.3 ในปี2648 เป็นร้อยละ 22.8 ในปี 2664 การได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ผู้ปกครองนับ ว่ามีความสำคัญ เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคตแต่จากข้อมูลกลับพบว่า พ่อให้เวลาในการทำกิจกรรมกับลูกลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 67.6) ในปี 2648 เหลือเพียง 1 ใน 3 (ร้อยละ 36.4) ในปี 2664 แม้แนวโน้มของสมาชิกในครอบครัวจะทำกิจกรรมร่วมกับเด็กเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 78.6 เป็นร้อยละ 92.7 ก็ตาม การให้เวลากับวัยรุ่น โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน นับว่ามีความสำคัญอย่างมากและส่งผลกระทบไปในอนาคตด้วย หากวัยรุ่นให้เวลาในการอบรมสั่งสอน ก็จะทำให้เด็กเติบโตไปในทางที่ดีแต่ในทางตรงข้าม หากพ่อแม่ทอดทิ้งไม่ให้เวลาแก่วัยรุ่น อาจส่งผลเสียต่อทั้งตัวเอง วัยรุ่น สังคม และประเทศชาติในที่สุด ผลกระทบจากการที่ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากวัยรุ่นที่ดีพอ หรือการเรียนรู้อย่างผิดๆ จากสื่อต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายในปัจจุบันอาจทำให้เด็กมีโอกาสก้าวพลาดไปในทางที่ผิดได้สะท้อนให้เห็นได้จากที่มีหญิงอายุ 16-19 ปีที่เป็นวัยเรียน แต่กลับสมรสหรืออยู่กินกับชายก่อนวัยอันควรสูงขึ้นจากร้อยละ 14.6 ในปี 2648 เป็นร้อยละ 16.3 ในปี 2664 เป็นที่ยอมรับกันว่าสังคมยุคดิจิตอลในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อวัยรุ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากการได้รับสื่อหรือการติดต่อสื่อสารในสังคมออนไลน์ของเด็กและเยาวชน ที่เป็นวัยอยากรู้อยากเห็น และอยากลองทำให้อาจถูกชักนำไปในทางที่ผิดได้โดยเฉพาะการมีมุมมองหรือทัศนคติที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยค่อนข้างมาก ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาสังคม จากข้อมูลการสอบถามความคิดเห็นของประชาชนอายุ 13 ปีขึ้นไป พบว่า ยอมรับได้กับพฤติกรรมการใส่เสื้อสายเดี่ยว เกาะอก นุ่งสั้น เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน จากร้อยละ 19.1 ในปี 2661 เป็นร้อยละ 26.6 ในปี 2664 และรับได้กับการแสดงออกทางเพศอย่างเปิดเผยเพิ่มขึ้นเช่นกัน จากร้อยละ 6.6 ในปี 2661 เป็นร้อยละ 8.8 ในปี 2664 นอกจากนี้ข้อมูลยังแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมเชิงลบที่สะท้อนให้เห็นถึงการเลี้ยงดูการอบรมของวัยรุ่นได้จากพฤติกรรมที่วัยรุ่นอายุ 13-14 ปีเช่น การนอนดึกตื่นสาย การเที่ยวเตร่ และการเล่นการพนัน ที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งอาจส่งผลต่อปัญหาสังคมในอนาคตได้ และข้อกังวลเกี่ยวกับการเริ่มสูบบุหรี่และดื่มสุราของประชากรที่มีอายุเฉลี่ยน้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างยิ่งกับสุขภาพ และนำไปสู่ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลในอนาคต[8]

สภาพปัญหาเยาวชนไทยยุคโลกาภิวัฒน์ทั้งหลายทั้งปวงมาจากความสับสนวุ่นวายทางจิตใจ จิตใจเยาวชน ไม่มั่นคงไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่น องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง เช่นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีนโยบายในการแก้ปัญหาก็จริง แต่ขาดการปฏิบัติต่อเนื่อง และจริงจัง ดังนั้นองค์กรทางศาสนา หลักธรรมคำสอน และพระสงฆ์เท่านั้นจะเป็นผู้สร้าง ผู้ชี้ทางและเป็นผู้นำทางทางจิตใจของ เยาวชนไทย เป็นผู้อธิบายค่านิยมที่ถูกต้อง ผู้อธิบาย

---

[7] สมาคมวัยรุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยและสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและวัยรุ่น มหาวิทยาลัยมหิดล, **“การศึกษาและสำรวจสถานการณ์สุขภาวะวัยรุ่นไทย ปี พ.ศ. 2552 – 2554”,** กรุงเทพมหานคร, 2554 (อัดสำเนา).

[8] รายงานสถานการณ์เด็กในประเทศไทย พ.ศ. 2548 และ 2554 สำนักสถิติแห่งชาติ, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_83.pdf>, [29 มีนาคม 2560].

ความดี ความชั่ว ความจริงของโลกและความสุขอันแท้จริงของชีวิต เป็นผู้ชี้นำความสว่าง ความสงบ ทั้งแก่เยาวชน และแก่คนไทยทุกคนให้พบแต่ความสุขความเจริญ แต่นั่นก็หมายถึงว่า พระสงฆ์เองก็ต้องพัฒนาตนเอง ให้อยู่ในสภาวะที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคม แก้ปัญหาสังคมไม่เป็น

ระบบการศึกษาอบรมของไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก สอนให้รู้เรื่องภายนอกตัว มิได้เน้นว่าเมื่อเรียนรู้เรื่องของคนอื่นแล้ว ให้หันมาตรวจสอบตนเองบ้าง ระบบการศึกษาเช่นนี้เมื่อตนมีข้อบกพร่องอะไรกลับมองไม่เห็น หรือเห็นแต่แกล้งทำไม่สนใจ พฤติกรรมของมนุษย์ประการสำคัญ คือ มีศรัทธาเลื่อนลอย คนไทยนับถือพระนับถือเจ้าก็จริง แต่ส่วนใหญ่ไม่ เลื่อมใสอย่างมั่นคง ชาวพุทธที่นับถือพระรัตนตรัยจึงควรพึ่งตนเอง ยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นแรงบันดาลใจ ไม่ดูถูกความสามารถของตนเอง หันไปพึ่งผีสางเทวดาหรือสิ่งที่เหลวไหล หรืองมงายต่าง ๆ เช่น สัตว์ประหลาดหัวเป็นหมู หางเป็นหมา ปลาไหลเผือก เป็นต้น สังคมมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ คือ มีการเปลี่ยนแปลง บางสังคมเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางสังคมเปลี่ยนเร็ว ในอดีตสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ จนเกือบไม่มีอะไรเปลี่ยนอย่างสำคัญในรอบร้อยปี แต่ในระยะประมาณร้อยปีที่แล้วสังคมจำนวนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสภาพสังคมแบบโบราณกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ที่เห็นชัดเจนคือการเปลี่ยนจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง เป็นต้น แม้ว่าสังคมจะมีความร่วมมือปรับเปลี่ยนและแก้ไข เพื่อให้ได้กลไกทางสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น แต่บางครั้งบางกรณีอาจเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งขึ้นทั้งที่เป็นผลมาจากปัจจัยภายในและจากปัจจัยภายนอกของสังคม ซึ่งส่งผลให้การทำงานของกลไกทางสังคมไม่เป็นปกติและกลายเป็นปัญหาสังคมขึ้นมาสังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ทั่วโลกที่มีปัญหา เพราะทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานทำให้เกิดปัญหาสังคมได้ ปัญหาสังคมอาจมีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อสังคมในระดับและขอบเขตที่ต่างกัน เช่น ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก เป็นต้น การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เกิดขึ้นมากน้อยและเร็วช้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคม บางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงมากจนกลายเป็นสังคมที่ก้าวหน้าและเป็นศูนย์กลางของโลกยุคใหม่ หลายสังคมเปลี่ยนแปลงช้าหรือมีการเปลี่ยนแปลงบางด้านที่เป็นปัญหา

คนไทยยุคใหม่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่นับถือพระรัตนตรัยเพียงลมปากเท่านั้น แต่มีพฤติกรรมสวนทางให้เลื่อมใสศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนามีหัวข้อที่ทันสมัยอยู่ข้อหนึ่งคือ ปัญหาทางจิตของประชาชนไทย ที่ว่าทันสมัย เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีปัญหาทางจิต ไม่เหมือนกับประเทศที่เจริญหรือพัฒนาแล้วแต่มีคนเป็นโรคจิตหรือคนบ้าเพิ่มขึ้น แต่ปัจจุบันคนไทยตกอยู่ในสภาพไม่แตกต่างจากประเทศที่เจริญหรือประเทศที่พัฒนาแล้วที่หมกมุ่น หลงใหลในวัตถุมากกว่าสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้เดินเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่า อบายมุขได้ง่ายมากกว่าการเดินทางเข้าสู่วัด เพื่อบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทานบารมี เพื่อให้ชีวิตได้พบกับความสุข ความเจริญ เมื่อสังคมมีสมาชิกใหม่ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมก็จะบังเกิดขึ้น ซึ่งการขัดเกลานั้นเป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม มีสภาพต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้เรียนรู้คุณธรรม คุณค่า และอุดมคติที่สังคมยึดมั่น และได้เรียนรู้บรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้ในสังคม ซึ่งจะทำให้ผู้นั้น

เป็นสมาชิกของสังคมได้อย่างสมบูรณ์ การขัดเกลาทางสังคมอาจเป็นไปในทางตรง เช่น สอนพูด สอนมารยาท และทางอ้อม เช่น ผ่านสื่อต่าง ๆ ผ่านอินเตอร์เน็ต และการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม มีวิถีชาวพุทธ ได้แก่ การพนมมือ ไหว้ กราบพระ กราบผู้ใหญ่ การดูแลสิ่งรอบตัวให้เรียบร้อย มีระเบียบสวยงาม การฝึกพฤติกรรมในการนั่ง ยืน เดิน การลุกขึ้นยืนต้อนรับ รับ-ส่งของแก่พระภิกษุ มรรยาทในการสนทนา การพูดจาไพเราะ การกล่าวคำขอบคุณและคำขอโทษ การสำรวมกิริยามารยาท การสวัสดีทักทาย การรับประทานอาหาร เป็นต้น

ประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นหลักให้เราประพฤติปฏิบัติ การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นให้เกิดความรักความสามัคคีในประเทศชาตินั้น พึงปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า สาราณียธรรม 6 ประการคือ เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา แสดงไมตรี หวังดีต่อเพื่อน ช่วยเหลือกิจธุระด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาสุ ภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน สาธารณโภคี แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย แจกจ่ายให้มีส่วนร่วม ใช้สอยบริโภคทั่วกัน สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนเป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ทิฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถือหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดเดียวกันซึ่งสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2660-2679) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดีมีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี วัยรุ่นอบอุ่น ตลอดจน เป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

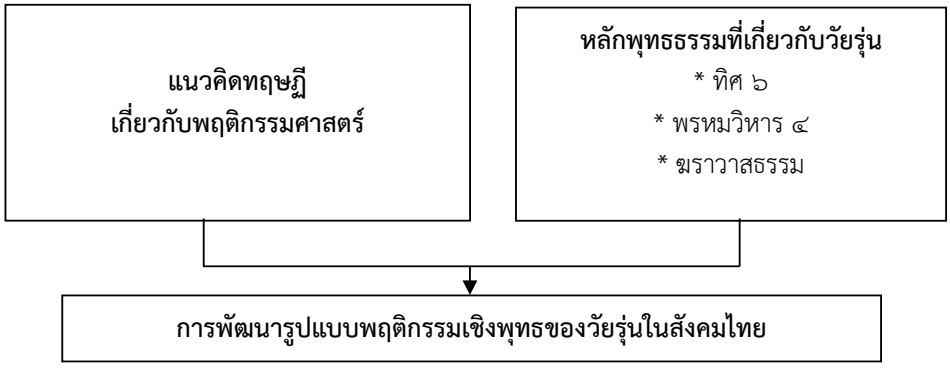
จากปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมของวัยรุ่นและสถาบันทางสังคม ถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องพัฒนาความรู้ ทักษะความชำนาญและความสามารถที่จะอยู่ในสังคมอย่างสันติ คณะผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาศึกษาวัยรุ่นต้นแบบของพฤติกรรมเชิงพุทธ เพื่อรูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทยที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืน และผลจากการวิจัยจะนำไปเพื่อเป็นการวางยุทธศาสตร์และแนวนโยบายของชาติและการสร้างสังคมด้วยความรักสมานสามัคคีปรองดองกันด้วยหลักของกัลยามิตรธรรมและจะเป็นฐานการอยู่ร่วมกับสังคมเศรษฐกิจอาเซียนในอนาคตอันใกล้นี้ ด้วยเหตุผลทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยจึงได้ใช้โอกาสนี้ จัดทำงานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัยรุ่นต้นแบบของพฤติกรรมเชิงพุทธในสังคมไทย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ผลการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และบูรณาการกับความรู้ด้านจิตวิทยาสังคม และพฤติกรรมองค์กร มาประยุกต์เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย โดยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) เพื่อค้นหาสาเหตุและแนวทางการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นและสังคมโดยกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย เพื่อค้นหาสาเหตุและแนวทางการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นและสังคมโดยมีตัวแปร ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวัยรุ่นตัวอย่างในสังคมไทยในปัจจุบัน แล้ววิเคราะห์หลักธรรม ออกมาเป็นรูปแบบการพฤติกรรรมวัยรุ่นตัวอย่างในสังคมไทย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้โดยการคัดเลือก วัยรุ่นได้รับรางวัลที่สังคมให้การยอมรับเช่น รางวัลลูกกตัญญู รางวัลเยาวชนไทยดีเด่น และครอบครัวตัวอย่าง จำนวน 20 คนเป็นต้น โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 10 คน

2. การสร้างเครื่องมือสำหรับใช้รวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

2.2 แบบสอบถาม เพื่อทราบปัจจัยทางชีวสังคมและภูมิหลังของกลุ่มที่ศึกษา

2.3 แบบสอบถามปัจจัยทางสังคม และแบบวัดแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธซึ่งผู้วิจัยจะดัดแปลง ปรับปรุงจากเครื่องมือที่มีอยู่แล้ว และบางรายการก็จะจัดสร้างขึ้นเอง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลจะดำเนินการ ดังต่อไปนี้

3.1 เสนอโครงการวิจัยเพื่อให้สภาวิจัยแห่งชาติและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาอนุมัติ

3.2 ศึกษาเอกสารเพิ่มเติม ทั้งจากตำราและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมความรู้ในเชิงทฤษฎี และผลจากการศึกษาวิจัย เพื่อนำมาเป็นกรอบความคิดในการสร้างเครื่องมือและเตรียมไว้สำหรับการเขียนรายงาน

3.3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

3.4 สรุปผลการศึกษา และเขียนรายงานการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์จากการศึกษาเอกสาร ทั้งจากตำราและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมความรู้ในเชิงทฤษฎี และผลจากการศึกษาวิจัย เพื่อเขียนรายงาน

4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการลงพื้นที่ สำรวจ สัมภาษณ์วัยรุ่นตัวอย่าง

4.3 จัดกลุ่มสัมมนาการจัดการองค์ความรู้โดยการสุ่มจาก ตัวแทนวัยรุ่น แกนนำ โดยจัดให้ทุกกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดการองค์ความรู้ เช่น พ่อแม่ มือใหม่ ครู อาจารย์ วัยรุ่นทั่วไป เยาวชน พระภิกษุ พยาบาล ครู อาจารย์ นักวิชาการ บุคคลทั่วไป และวัยรุ่นตัวอย่าง

4.4 สรุปผลการศึกษา และเขียนรายงานการวิจัย

ผลการศึกษา

ผลศึกษาวัยรุ่นต้นแบบของพฤติกรรมเชิงพุทธในสังคมไทย จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง บุคคลหรือวัยรุ่นที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือประสบความสำเร็จได้นั้น ผู้ใช้ชีวิตแบบครองเรือนที่ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมพุทธศาสนาจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ในทางพุทธศาสนาถือว่าความเป็นอริยบุคคลไม่ได้อยู่ที่ชาติกำเนิด แต่อยู่ที่ธรรมซึ่งประพฤติปฏิบัติและฝึกฝนอบรมให้มีขึ้นในจิตใจของบุคคล ผู้ใดรู้แจ้งเข้าใจสัจธรรมที่มีอยู่โดยธรรมดาแห่งธรรมชาติ คุณธรรมหรือระดับจิตของอริยบุคคลที่พัฒนาแล้วย่อมขึ้นอยู่กับผลที่ได้รับจากการปฏิบัตินั้นว่า สามารถขัดเกลากิเลสและสังโยชน์ ออกจากจิตใจหรือภูมิจิตที่แตกต่างกันไปตามลำดับ เช่นเดียวกัน ดังที่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในตอนท้ายพระสูตรเรื่องนี้ว่า อุบาสกผู้มีจิตหลุดพ้นในลักษณะนี้กับภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นสิ้นอาสวะได้นั้น ไม่มีความแตกต่างกันเลย คือ สามารถหลุดพ้นด้วยวิมุตติเหมือนกัน และการนำธรรมโอสถไปให้กับผู้ป่วยนั้นไม่ได้จำกัดหรือจำเป็นว่าจะต้องเป็นพระภิกษุสงฆ์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แม้แต่ผู้ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาที มีภูมิธรรมภูมิปัญญารู้ชัดในธรรมอย่างแจ่มแจ้งลึกซึ้ง

เพื่อพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย พบว่าวัยรุ่น หรือบุคคลที่มีการการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจะสามารถแก้ไข และเยียวยาข้อผิดพลาดในดำเนินชีวิตที่อาจสะสมจนเป็นสาเหตุของปัญญาต่อตนเองและสังคมได้ โดยบุคคลแต่ละบุคคลที่จะดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจโดยการให้ทานแก่คนรอบข้าง เช่น การให้สิ่งของ การให้คำแนะนำ และการให้อภัย ต้องรู้จักผูกใจคนรอบข้างด้วยคำพูดอ่อนหวาน ไพเราะ ต้องทำตัวให้มีค่าและเป็นประโยชน์ ต้องวางตัวสม่ำเสมอ พอดี ไม่ทอดทิ้งคนรอบข้าง ปกป้องคนในวัยรุ่น หมั่นพิจารณาตนเอง หมั่นร่วมการเสวนา ประชุม ปรึกษาหารือกันในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ร่วมกันหรือเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ เป็นประจำ โดยมีการเปิดโอกาสให้คนในวัยรุ่น ได้แสดง ความคิดเห็น ร่วมชี้แจงเหตุผล

แบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อแต่ละคนในวัยรุ่นและต่อแต่ละวัยรุ่นในชุมชน รวมถึงการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์อื่นๆ ร่วมกันเป็นประจำ เช่น การทานข้าว กระชับความสัมพันธ์อบอุ่นในวัยรุ่นและชุมชน การประกอบศาสนกิจ และ การมีกิจกรรมสันทนาการร่วมกัน หากคนในวัยรุ่น ชุมชน และสังคมให้ความเคารพนับถือท่านผู้ใหญ่ เห็นถ้อยคำและความประพฤติอันดีงามของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟังและปฏิบัติตาม เช่น สมาชิกวัยรุ่นเคารพ เชื่อฟังหัวหน้าวัยรุ่นและญาติผู้ใหญ่ คนในวัยรุ่นให้ความเคารพผู้นำวัยรุ่น และผู้ใหญ่ที่มีความรอบรู้ในความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ในการดำเนินชีวิตอย่างสันโดษคือการมีความยินดีพอใจ และมีความสุขกับเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภหรือริษยาใคร ไม่หลงใหลในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมในโลกสมัยใหม่ แต่ให้ความคิดริเริ่ม สนับสนุนส่งเสริมการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่มีประโยชน์แก่ทุกคนในวัยรุ่น โดยนัยยะก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่สืบทอดกันมาในการแสดงความกตัญญูกตเวทีระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ หากใครแตกเหล่าออกไปก็สามารถสร้างความแตกแยกให้เกิดปัญหาในการใช้ชีวิตได้

สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เหตุผลจึงแตกต่างเพราะวัยรุ่นเป็นพื้นฐานของสังคมที่ดี ในการประพฤติปฏิบัติด้านคุณธรรมจริยธรรม และการดำเนินชีวิตจึงต้องมีการกำหนดบรรทัดของสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรม
ตั้งแต่ที่บ้าน

วิเคราะห์ผลการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย จากผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 วิเคราะห์ผลการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทย ขอเสนอแนะว่ารูปแบบการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธของวัยรุ่นในสังคมไทยโดยการยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้บุคคล ชุมชน และสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการดำเนินชีวิตทำให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงานอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังจัดเป็นการหล่อหลอมพื้นฐานทางจิตใจของคนในวัยรุ่น
และสังคมโดยรวมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยนี้ กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารวัยรุ่นของวัยรุ่นตัวอย่างในสังคมไทย ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นตัวอย่างมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารตนเอง และคนในวัยรุ่น ฉะนั้นจากการศึกษาการพัฒนารูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธในสังคมไทย พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัยรุ่นตัวอย่างนำมาใช้บริหารตนเอง และคนในวัยรุ่นในแต่ละด้าน ได้ดังนี้ ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านปัญญา และด้านพฤติกรรม

ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นตัวอย่างในสังคมไทยมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารตนเองและวัยรุ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงว่าวัยรุ่นตัวอย่างในสังคมไทยมีมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ด้านรู้จักตน (อัตตัญญุตา) สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัฒน์ : ศึกษาจากหลัก พุทธธรรม ของนันทวรรณ อิสรา

นุวัฒน์ชัย ว่า บทบาทผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย พละ 4 และสัปปุริสธรรม 7 เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับ การปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาคนรอบข้างไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป หลักสังคหวัตถุ 4 ว่าด้วยการครองคน เป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี ประกอบด้วยทานคือ การให้ ปิยวาจาคือ วาจาอันเป็นที่รัก อัตถจริยาคือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตาคือ ความมีตนเสมอต้น เสมอปลาย เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย บุคคลที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคคลรอบข้างทำให้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องพัฒนาคนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ที่สามารถสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ การพัฒนาคนในประเทศได้พิจารณาที่คุณภาพทางการศึกษาเป็นสำคัญ ตามที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 มาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม” โดยจะเห็นว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในประเทศมี 6 ประการคือ 1) มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ 2) มีสติปัญญา คิดได้ คิดเป็น ประยุกต์ได้ 3) มีความรู้ 4) มีคุณธรรมจริยธรรม 6) มีวัฒนธรรม และ 6) อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และเมื่อพิจารณาร่วมกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกา ภิวัตน์ อาจกล่าวได้ว่า ยังไม่เพียงพอในการเป็นเครื่องยืนยันว่าจะสามารถพัฒนาพฤติกรรมคนไทยให้เป็นคนที่กำหนดอนาคตของประเทศได้ เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากเดิมในหลายๆ เรื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 ควรศึกษาวิจัยวัยรุ่นตัวอย่างในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างกันระหว่างพฤติกรรม

2.2 ควรศึกษาวัยรุ่นตัวอย่างในประเทศอื่นๆ ในเอเชียที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ลาว พม่า เขมร และอินเดีย เนื่องจากประเทศไทยในอนาคตจะมีการเข้าร่วมกันเข้ากลุ่มอาเซียน และแรงงานจะมีความหลากหลาย เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างระหว่างพฤติกรรม

2.3 องค์กรต่างๆ ควรมีการวางแผนและการจัดการในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธที่ตอบสนองต่อกลยุทธ์ ทิศทาง และเป้าหมายขององค์กรเป็นหลักโดยอาศัยพื้นฐานที่ดีของพระพุทธศาสนาที่มีคำสอนอันเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์

3. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

3.1 ใช้รูปแบบพฤติกรรมเชิงพุทธในการออกแบบโปรแกรมการพัฒนา หลักสูตรพัฒนาพ่อแม่มือใหม่ หรือกลุ่มบุคลากรที่จะทำให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ ลดค่าใช้จ่ายจากการลองถูกลองผิด การเลือก

หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนจะทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้เร็วขึ้น การเลือกเทคนิควิธีการ สื่อและกิจกรรมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิผลมากขึ้น การคาดหวังให้บุคลากรเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีจริยธรรม ศีลธรรมมากขึ้นโดยการพาไปนั่งสมาธิเป็นครั้งคราวหรือ เชิญพระนักเทศน์มาเทศน์เป็นครั้งคราว เป็นความคาดหวังที่ไม่สมเหตุสมผล เป็นความคาดหวังที่ไม่ได้ใช้องค์ความรู้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักที่มีฐานคติจากพุทธธรรม

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรจะทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

4.1 การพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธของนักเรียนที่มีเสี่ยงต่อการติดเกม

4.2 ควรมีการวิจัยถึงกระบวนการติดตาม ประเมินผลการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ด้วยการนำพุทธญาณวิทยามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ในการจัดกิจวัตรประจำวันต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงผลของการนำความรู้ ความเข้าใจ ที่มีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน

4.3 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้สอดคล้องกับการพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธของ เช่นการสแกนคิวอาร์โค้ด เพื่อเข้าถึงข้อมูลภาคภาษาอังกฤษ หรือข้อมูลสำคัญต่าง ๆ

4.4 ควรมีการวิจัยถึงกระบวนการในการสร้างเครื่องมือทางการพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธโดยการบูรณาการพุทธญาณวิทยากับการบริหารตามหลักสากล ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และผลักดันนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในทุกๆ ด้าน

บรรณานุกรม

ผกา สัตยธรรม. **สุขภาพจิตเด็ก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ และคณะ. **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนไทย**. คณะจิตวิทยาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.

วัลนิกา ฉลากบาง. **จิตวิทยาและการแนะแนวเด็กประถมศึกษา**. สกลนคร : ภาควิชาจิตวิทยาและการ แ น ะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2535.

สมาคมวัยรุ่นศึกษาแห่งประเทศไทยและสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและวัยรุ่น มหาวิทยาลัยมหิดล 2555 การศึกษาและสำรวจสถานการณ์สุขภาวะวัยรุ่น ไทย ปี พ.ศ. 2552 – 2554 กรุงเทพมหานคร

สุธรรม นันทมงคลชัย, ศิริกุล อิศรานุรักษ์, ดวงพร แก้วศิริและสายใจ โพธิศัพท์สุข. **ภาวะวิกฤตในวัยรุ่นกับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กปฐมวัย**.วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา 2548 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1. 2548 .

สุภาพรรณ โคตรจรัส และชุมพร ยงกิตติกุล. **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมส่วนบุคคลของวัยรุ่นไทย.** คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย**,** 2545.

รายงานสถานการณ์เด็กในประเทศไทย พ.ศ. 2648 และ 2664 สำนักสถิติแห่งชาติ [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_83.pdf, [29 มีนาคม 2560]

การพัฒนาความรู้ด้วยทักษะภาษาอังกฤษ ในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน
The Knowledge Development through English Skills for Touristic Temples in Upper North Provinces

ศุภกร ณ พิกุล
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาความรู้ด้วยทักษะภาษาอังกฤษในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาความรู้ด้านภาษาอังกฤษของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน แนวทางการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับทักษะภาษาอังกฤษแก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้กระบวนการการจัดการความรู้ และเพื่อเสนอแนวทางการจัดการความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้แก่ วัดที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 3 วัด คือ วัดพระแก้ว วัดร่องเสือเต้น และวัดพระสิงห์ในจังหวัดเชียงราย เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงวัดที่มีคนเข้าไปเที่ยวชม สักการะกราบไหว้มากที่สุดในช่วงฤดูหนาว และเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์เจาะจงเชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

การพัฒนาความรู้ของชุมชนในด้านภาษาอังกฤษของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม พระภิกษุสามเณรและชุมชนมีความรู้พื้นฐานและทักษะภาษาอังกฤษน้อยถึงน้อยมากและยังไม่มีการจัดการความรู้ของชุมชนที่เป็นรูปธรรม ส่วนแนวทางการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับทักษะภาษาอังกฤษแก่ชุมชนในปัจจุบันยังไม่มีกระบวนการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษแก่บุคลากร และด้านการพัฒนาความรู้ภาษาอังกฤษของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา สำหรับการเสนอแนวทางในการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ ได้ผลที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน คือ ทุกฝ่ายเห็นด้วยว่าควรมีการพัฒนาความรู้ด้วยทักษะภาษาอังกฤษ ในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงรายอย่างจริงจัง เพราะว่าในแต่ละวัดจะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ที่ใช้ภาษาอังกฤษมาเที่ยวชมวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมากในแต่ละวัน การสื่อสารในแต่ละทักษะทั้ง 4 ทักษะ คือ ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการอ่าน และทักษะการเขียนนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพที่เพียงพอ และการดำเนินการในปัจจุบันยังพบว่า อยู่ในระดับที่วิกฤติมาก

คำสำคัญ : แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

Abstract

The research used the method Participatory Action Research: PAR. In order to propose the model for promotion of cultural tourism for temples in upper north provinces, this research was Qualitative Research. The target group and sampling group used were monks and related persons in touristic temples in upper north provinces. By defining advertising Medias for touristic Temples in Chiang-Rai, the three temples were selected: Phrasing temple, Mingmuang temple and Doi-thong temple.

The study found that as a whole promotion of media for tourists, was not as comprehensive as it should be. There should more provide the public relations in the media such as Facebook and website. Most of the websites were related to Tourism Authority of Thailand and Tourism and Sports in upper north provinces. For proposing the model for the Development of Advertising Medias for touristic Temples in upper north provinces, Q-R code was used in Line applications with advanced technology. The Q-R code could be scanned to study the data in each temple as well as History Ancient art, antiques art, and Lanna style. This could be easily and quickly view for each section. All sides of the temple included same comments that this type of media was used for temple tourism.

Keywords: English Media for Public Relations

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ต้องเร่งพัฒนายกระดับคุณภาพและมาตรฐานการบริการให้มากขึ้น โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่ประจำอยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องพัฒนาการสื่อสารด้านภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น ให้ความรู้และจัดหลักสูตรฝึกอบรมและวัฒนธรรมกับผู้ประกอบการ SMEs และต้องเร่งสร้างความตระหนักรู้และให้สำคัญต่อการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนคนล้านนาไทยรวมถึงต้องเร่งสร้างความโดดเด่นด้วยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนามาตรการความปลอดภัยเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรสำรวจข้อมูลต่างๆที่ประจำอยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมจัดสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆให้คลอบคลุมถึงความเข้าใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สื่อสารด้วยภาษาอังกฤษและสะดวกง่ายต่อการเข้าไปศึกษาข้อมูลสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สังคมในปัจจุบันมีความกว้างขวางและมีความสลับซับซ้อน ด้วยจำนวนของประชากรที่มีเพิ่มมากขึ้น การสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความเป็นสังคม เนื่องจากมนุษย์ต้องการเป็นส่วนหนึ่งในสังคม และการสื่อสารก็เป็นเครื่องมือสาหรับการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมการสื่อสารจึงเป็น

ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของคนในสังคม เพราะทุกคนจาต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยในการติดต่อเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้[1] การประชาสัมพันธ์เป็นกระบวนการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างองค์การที่ทาการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นทั้งสมาชิกภายในองค์การและที่เป็นประชาชนภายนอกองค์การ เพื่อตอบสนองความต้องการขององค์การและเพื่อประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์การนั้น ๆ ด้วย [2]การประชาสัมพันธ์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์ เป็นงานที่มีขอบเขตที่กว้าง สามารถสื่อสารได้หลายมิติ และเป็นการสื่อสารรอบด้าน ลักษณะเด่นของงานประชาสัมพันธ์คือ การสร้างภาพลักษณ์ให้กับองค์การและแสดงถึงความเป็นผู้นาที่เกิดขึ้นกับองค์การ ทั้งนี้องค์การต่าง ๆให้ความสำคัญกับงานประชาสัมพันธ์ทั้งภายในองค์การเพื่อมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือร่วมใจและการประชาสัมพันธ์ภายนอกองค์การเพื่อสร้างคุณค่าให้กับองค์การ [3] ในการติดต่อสื่อสารประชาสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อาจกระทาได้หลายวิธี สื่อประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือสื่อสารที่เป็นตัวกลางในการนำข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้รับทราบ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รู้จักและมีทัศนคติที่ดีต่อองค์การมากยิ่งขึ้น องค์การจึงต้องให้ความสำคัญกับสื่อประชาสัมพันธ์เพราะถ้าองค์การไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์หรือเลือกใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ไม่หมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแล้ว ก็จะส่งผลให้การดำเนินงานประชาสัมพันธ์ขององค์การไม่ประสบผลสำเร็จ [4]

ดังนั้นในการผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญสำหรับการสื่อสารด้านการประชาสัมพันธ์ องค์การจะต้องใช้สื่อประชาสัมพันธ์นั้น ๆ อย่างมีความมุ่งหมายหรือมีวัตถุประสงค์ นับว่าเป็นเสมือนหัวใจของการประชาสัมพันธ์เลยทีเดียว และด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันช่วยให้มีสื่อใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เป็นการอำนวยความสะดวก รวดเร็ว และทันสมัยให้แก่การสื่อสารประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน เว็บ 2.0 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับโลกทัศน์ในการสื่อสาร[5] นอกจากนี้ สื่อออนไลน์ ยังช่วยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ตลอดเวลา ข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาระความรู้ต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกอยู่ใกล้แค่เพียงปลายนิ้วสัมผัส จึงนับได้ว่าปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริง กลายเป็นโลกที่ไร้พรมแดน เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ขึ้นในพื้นที่ใหม่ ๆ อย่างน่าสนใจ รวมทั้งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น[6]

---

[1] วิรัช ลภิรัตนกุล, **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤตม, (**กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552**)**, หน้า 11.

[2] ลักษณา สตะเวทิน, **หลักการประชาสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง, 2542), หน้า 43.

[3] เอกนฤน บางท่าไม้, “การใช้สื่อมวลชนและการประชาสัมพันธ์.”, เอกสารประกอบการสอนวิชา 468 447 ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. , หน้า 2.

[4] อรุณรัตน์ ชินวรณ์, **สื่อประชาสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553),หน้า 23.

[5] วรัชญ์ ครุจิต, **คู่มือการประชาสัมพันธ์ยุคดิจิทัลของสมาคมการจัดการแห่งสหรัฐอเมริกา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2555), หน้า 30.

[6] วิรัช ลภิรัตนกุล, **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 16.

ภายใต้เป้าหมายเพื่อก้าวสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 นอกจากอาเซียนได้ดำเนินการเพื่อเปิดเสรีทางเศรษฐกิจในการเคลื่อนย้ายสินค้าได้สะดวกมากขึ้น ยังได้เร่งรัดการเปิดเสรีภาคบริการและแรงงานมีฝีมืออย่างเสรีตามกรอบความตกลงว่าด้วยการค้าบริการของอาเซียน (AFAS) โดยกำหนดข้อตกลงยอมรับร่วม (MRA) ด้านคุณสมบัติในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนมีศักยภาพและมีความพร้อมเพื่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพระหว่างประเทศสมาชิก ซึ่งเป็นการสร้างขีดความสามารถการแข่งขันตลาดการค้าบริการ รวมทั้งอำนวยความสะดวกการค้าด้านบริการในอาเซียนเพื่อสนับสนุนการเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน สำหรับการเปิดตลาดการค้าบริการสาขาท่องเที่ยว ประเทศไทยมีข้อผูกพันภายใต้กรอบ AFAS โดยกำหนดกรอบมาตรฐานสมรรถนะพื้นฐานของบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวของอาเซียน ซึ่งเป็นการระบุสมรรถนะพื้นฐานขั้นต่ำของบุคลากรวิชาชีพดังกล่าว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นข้อกำหนดด้านสมรรถนะในแต่ละตำแหน่งงาน ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามกฎหมายและข้อบังคับของแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน การระบุข้อกำหนดยังส่งผลให้อาเซียนได้ปรับปรุงคุณภาพการบริการภาคการท่องเที่ยวให้เป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อเป็นที่ยอมรับในระดับสากลและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกมากขึ้น ข้อกำหนดนี้ครอบคลุม 32 ตำแหน่งงาน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่พัก 23 ตำแหน่งงาน ใน 4 สาขา ได้แก่ พนักงานในสำนักงาน พนักงานทำความสะอาด ผู้ผลิตอาหารและผู้ให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม และ (2) กลุ่มการเดินทาง 9 ตำแหน่งงาน ใน 2 สาขา ได้แก่ ตัวแทนท่องเที่ยวและบริษัททัวร์[7] ถึงแม้ตลาดท่องเที่ยวไทยได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติแต่ภาคบริการท่องเที่ยวไทยยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น การแข่งขันด้านราคาในประเทศด้วยการตัดราคาและลดต้นทุน ส่งผลให้คุณภาพการบริการลดลง การขาดข้อมูลและความรู้ด้านการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็ก การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวยังไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร และจำนวนผู้ให้บริการที่เชี่ยวชาญด้านภาษา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษยังมีไม่มาก ส่งผลให้ตลาดท่องเที่ยวไทยอาจถูกแย่งตลาดได้ในอนาคตจากคู่แข่งขันประเทศเพื่อนบ้านที่กำลังเร่งพัฒนาภาคการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดชายแดนจึงต้องเร่งพัฒนายกระดับคุณภาพและมาตรฐานการบริการให้มากขึ้น โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่ประจำอยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องพัฒนาการสื่อสารด้านภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น ให้ความรู้และจัดหลักสูตรฝึกอบรมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาและวัฒนธรรมกับผู้ประกอบการ SMEs และต้องเร่งสร้างความตระหนักรู้และให้สำคัญต่อการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนคนล้านนาไทย ที่มีอัธยาศัยไมตรี เอาใจใส่อ่อนน้อม จริงใจ อดทน และพร้อมน้อมรับที่จะให้บริการด้วยจิตใจบริการ (Service Mind) รวมถึงต้องเร่งสร้างความโดดเด่นด้วยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนามาตรการความปลอดภัยเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรสำรวจข้อมูลต่างๆที่ประจำอยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมจัดสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น หนังสือแนะนำ

[7] กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, ประวัติความเป็นมาอาเซียน [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.dtn.go.th/index.php?option=com_contentview=article&id= 7064:-ASEAN

วัด (Hand Book), ป้ายข้อความประวัติความเป็นมาของวัดภาคภาษาอังกฤษ เป็นต้นโดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์ในวัดมีความหลากคลอบคลุม ถึงความเข้าใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนจำนวน 3 วัด ได้แก่ วัดพระสิงห์ในจังหวัดเชียงใหม่ วัดมิ่งเมือง วัดพระธาตุจอมทอง

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

2. เพื่อวิเคราะห์สื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

3. เพื่อเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมศึกษาในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากวัดในเขตอำเภอเมืองในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนได้แก่ จังหวัดเชียงราย และ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 วัด ซึ่งเป็นวัดที่ควรค่าแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ โดยใช้ประชากรวัดละ 7 รูป/คนรวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหมด 21 รูป/คน

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

ตัวแปรต้น ได้แก่ข้อมูลพื้นฐาน เช่น ปัญหาและอุปสรรคในการการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

1. ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ สถานภาพผู้ถูกสัมภาษณ์ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุพรรษา (ข้อมูลจาก พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ผู้รู้ในชุมชน นักวิชาการ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง)

2. ลักษณะการทำสื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ จุดประสงค์ในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบต่างๆ ช่วงเวลาในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และวิธีการต่าง ๆ ในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษ ได้แก่ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และปัญหาในการใช้สื่อสารสนเทศ หรือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เป็นภาษาอังกฤษ

ตัวแปรตาม คือ การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

1. การจัดการด้านสื่อสิ่งพิมพ์ ต่าง ๆในการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ เอกสารคู่มือ แผ่นพับ หรือ ป้าย ประกาศต่าง ๆ

2. การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หรือผู้ที่สนใจทั่วไปด้วยภาษาอังกฤษ ได้แก่ การบริการข้อมูล เชิงประวัติความเป็นมาของวัด การอธิบายวัตถุสำคัญทางโบราณคดีประจำวัด ตลอดจนกระทั่งข้อมูลทั่วไป การบอกทิศทางหรือ การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาติดต่อประสานงาน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ แบบสอบถามความต้องการในและแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด โดยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติวัดความเป็นมา โบราณสถาน โบราณวัตถุ สิ่งเคารพบูชาของวัดที่เป็นในแหล่งในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน รวมถึงการสัมภาษณ์ สอบถาม บุคคลที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการวิจัย

2. สร้างแบบสอบถามความต้องการขอสื่อในรูปแบบภาษาอังกฤษของแต่ละวัดที่เป็นวัดท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนโดยผ่านการตรวจสอบจากผู้เชียวชาญ

3. สร้างแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับพระภิกษุสามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

4. ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยโดยการนำแบบสอบถามความต้องการและแบบแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ไปสอบถามกับพระภิกษุสามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องจากนั้นตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ตอบแล้วและที่สัมภาษณ์มาบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ เพื่อทำการสรุปและประมวลผล แบบสอบถามความต้องการและสัมภาษณ์

5. เชิญวิทยากรในการอบรมการทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวภาคภาษาอังกฤษใน การแนะนำข้อมูล ประวัติพื้นฐานของวัดโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆเป็นภาษาอังกฤษ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเก็บข้อมูลจากการจัดกลุ่มสัมมนาจำนวน 2 รอบ รอบแรก ณ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย รอบที่สอง ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โดยเชิญ กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ เป็นกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้จากวัดในเขตอำเภอเมือง ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 3 วัด ซึ่งเป็นวัดที่ควรค่าแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องใช้ประชากรวัดละ 7 รูป/คน รวมทั้งหมด 21 รูป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของกลุ่มประชากรเพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลในการพัฒนาจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนพบว่า ในภาพรวม มีสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวน้อย เป็นสื่อประเภทแผ่นพับประวัติวัด สภาพทั่วไปของวัด สื่ออีเล็กทรอนิคส์ เช่น เฟซบุ๊ค เว็บไซต์ แต่ยังไม่ครอบคลุมพุทธศิลป์ทุกแขนงของวัด

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์สื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า สื่อประชาสัมพันธ์แผ่นพับ สื่ออิเล็คทรอนิคส์ จะเป็นเพียงประวัติของวัด ของโบราณสถานภายในวัดแบบย่อ ๆ เท่านั้น ไม่ได้มีข้อมูลพุทธศิลปกรรมอื่นๆ อยู่ด้วย เช่น ปฏิมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นประเภทไหน อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นสื่อประชาสัมพันธ์ควรจะมีข้อมูลพุทธศิลปกรรมทั้งด้านปฏิมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรมของวัดอยู่ในแผ่นพับ สื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ด้วย ให้ผู้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ความรู้จากโบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านั้นของวัดอย่างถูกต้องและเข้าใจ แต่ส่วนใหญ่ที่อยู่ในสื่ออิเล็คทรอนิคส์ เช่น เฟซบุ๊ค เว็บไซต์ ก็จะเป็นของการท่องเที่ยว ของผู้ที่มาท่องเที่ยวแล้วนำขึ้นไว้ไม่มีรายละเอียด

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า ควรใช้สื่ออิเล็คทรอนิคส์ ประเภทคิวอาร์โค๊ดจากแอพพลิเคชั่น Line กับเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น เป็นการสแกน คิวอาร์โค๊ดเข้าไปศึกษาข้อมูลต่างๆของวัด ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมา ศิลปะโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะล้านนาสามารถดูข้อมูลตรงส่วนนั้นได้อย่างสะดวกและรวดเร็วซึ่งทุกๆฝ่ายทางวัดมีความเห็นที่ตรงกันที่เห็นด้วยในการนำสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทนี้นำมาใช้สำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่ควรอภิปรายผล ดังนี้

สื่อประชาสัมพันธ์ภาคภาษาอังกฤษสำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน พบว่า ทุกวัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย มีน้อยมาก เช่น วัดพระสิงห์ ได้มีการจัดทำป้ายข้อความให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมาของวัดลักษณะอุโบสถ (Chapel) สถาปัตยกรรม ประติมากรรม พระพุทธรูปประธาน (Principle Buddha Image) พระพุทธบาทจำลอง

(Simulated Footprint of Lord Buddha) หอระฆัง (Bell -tower) และต้นศรีมหาโพธิ์ (Phra Sri Maha Bohdi Tree) หรือเส้นทางแผนที่ในการเดินทางมาวัดก็จะมีอยู่ในป้ายข้อความที่มีทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษซึ่งได้รับความร่วมมือในการจัดทำหลายๆ หน่วยงานในการโปรโมทสนับสนุนในด้านการท่องเที่ยวนอกจากนั้นก็ยังมีเว็บไซต์ของวัดให้เข้าไปดูข้อมูลดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วและสะดวก และเฟสบุ๊คของวัดที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปดูข้อมูลต่าง ๆ ของวัดได้อีกทางหนึ่ง แต่วัดพระสิงห์ยังมีพุทธศิลปกรรมอีกมากมายที่ควรค่าแก่การเผยแพร่สู่สาธารณชน เช่น ศิลปะไม้แกะสลักหน้าบัน (ล้านนาเรียกว่า หน้าแหนบ) บานประตู พระธาตุประจำปีเกิด ศิลปะปูนปั้นพระวิหารแก้ว ลวดลายศิลปะแบบล้านนา แม้แต่จิตรกรรมฝาผนังก็เช่นกันก็เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเผยแพร่ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ถ้าพุทธศิลปกรรมเหล่านั้นได้ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาอ่าน แจกจ่าย เผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่เข้าไปศึกษาศิลปวัฒนธรรมให้เขาได้เข้าใจถึงศิลปะแบบล้านนาซึ่งเป็นปฐมราชธานีของสยามประเทศ ย่อมจะทำให้เกิดคุณค่า และจะเป็นการร่วมอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนาอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังจะทำให้จังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่เป็นเมืองที่เต็มไปด้วยศิลปะ ซึ่งอันจะนำไปสู่การเมืองเชียงรายและเชียงใหม่ให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ

บรรณานุกรม

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, ประวัติความเป็นมาอาเซียน [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.dtn.go.th/index.php?option=com_contentview=article&id= 7064:-ASEAN

ลักษณา สตะเวทิน. **หลักการประชาสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : เฟื่องฟ้า พริ้นติ้ง, 2542.

วรัชญ์ ครุจิต, **คู่มือการประชาสัมพันธ์ยุคดิจิทัลของสมาคมการจัดการแห่งสหรัฐอเมริกา**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2555.

วิรัช ลภิรัตนกุล. กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

_____, กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤตและการบริหารภาวะวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552**.**

อรุณรัตน์ ชินวรณ์. **สื่อประชาสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร
The Buddhist Way of the New Media Literacy for the Youth in Bangkok

สายน้ำผึ้ง รัตนงาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปถัมภ์ ชมพู
มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมปัจจุบันของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร (2) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อและการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร (3) เพื่อเสนอพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือระเบียบวิจัยวิธีแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ผลทดสอบด้านโยนิโสมนสิการ 4 ด้าน (1) วิธีคิดเหตุปัจจัย เป็นการคิดค้นหาสาเหตุที่เกิดขึ้นก่อน ส่งผลกระทบอื่นตามมา หรือค้นจากผลที่เกิดขึ้น สืบค้นไปหาสาเหตุที่แท้จริง (2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นความคิดแยกส่วนจนเข้าใจส่วนที่ดีหรือไม่ดีได้ (3) วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก เป็นวิธีคิดหาความจริงของสื่อใหม่ ให้เห็นครบถ้วนทั้ง 3 ด้านคือ คุณ โทษและทางออกหรือด้านดีไม่ดีและวิธีแก้ไข (4) วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีที่เร้าพลังจิตใจให้เกิดคุณความดี ทำให้เยาวชนรู้เท่าทันสื่อใหม่ควรให้ครบกระบวนการทั้งบุคคล ครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อม คือ ในส่วนบุคคล มีกัลยาณมิตรที่ดีที่ควรสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้ แรงจูงใจใฝ่ความดี คิดเป็น คิดถูกวิธี และในส่วนสังคม ที่ส่งผลให้มีสติ วินัย สัมมาทิฏฐิ และพัฒนาเด็กให้มีวิธีคิดเชิงปัญญาและคิดเชิงคุณธรรม

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การรู้เท่าทัน, สื่อใหม่

Abstract

This article aimed (1) to study the behavior of new media consumption in the present society of Bangkok youth, (2) to study the concept and theory of media literacy and the application of the method of Yonisomanasikan method (Critical thinking Reflection) as a Buddhist method of knowing new media for the youth in Bangkok, and (3) to give the recommendations for the youth in Bangkok as the Buddhist way of new media literacy. The research mythology of the mixed method research is both quantitative and qualitative analyses.

The research results were found that: the results of the test in the fourfold thinking method were found that (1) Right Reasoning is right thinking by happened reason and cause connected to the following effect to enlighten the true. (2) Right Analyzing is classification thinking of components to understand the good and bad. (3) Systematic thinking by advantage disadvantage and resolving is a threefold process of accomplishment in reality of good bad and solution. (4) Good thinking is the positive thinking for good action. The process of the Buddhist new media literacy must approach with integration completely such as people, family, society and the environment. In personal, there are good people who made motivation to learn, good motivation, good and right thinking. And in the social field, the result is consciousness, discipline, and development of the child to have a way of thinking and moral thinking.

Keywords: The Buddhist Way, Literacy, New Media

บทนำ

ความรู้ความสามารถด้านการสื่อสารในสื่อใหม่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสื่อสารในสื่อใหม่เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การรับรู้ เรียนรู้ ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ได้อย่างเหมาะสม ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและแม่นยำย่อมส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญ ก้าวหน้า สามารถแข่งขันได้กับนานาประเทศ และยกระดับความรู้ที่ถูกต้อง ในการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค 4.0 โดยเฉพาะ

เยาวชนสังคมไทยได้บริโภคข่าวสารจากสื่อใหม่ จนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน จากข้อมูลพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่สำหรับเยาวชนไทย พบว่า การใช้สื่อใหม่ผ่านแอปพลิเคชั่นต่าง ๆ เช่น Facebook, YouTube, Line ฯลฯ เป็นช่องทางสำคัญ ที่ส่งผลให้เยาวชนได้สำรวจ เรียนรู้ตนเอง และมีส่วนสร้างค่านิยมทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้งการแสวงหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากเยาวชนสามารถเข้าถึงและใกล้ชิดกับสื่อใหม่มากที่สุด ส่งผลทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกหลอก กลั่นแกล้งทางออนไลน์ และการทำผิดกฎหมาย[1] นอกจากนี้ พบว่า ยังมีพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่เกินความพอดี ขาดสติและสมาธิ ขาดการคิดวิเคราะห์และจิตสำนึกลดน้อยลง อาทิ มักเสพสื่อโฆษณาสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสุขภาวะของเยาวชน[2]

---

[1] Thitinan B., **New Media, Socialization and the Construction of Social Values of Thai Youth**, (Bankok: Dhurakij Pundit University, 2013).

[2] Thai Health Promotion Foundation, **Young People's Dialogue on the Use of New Media in the Region**, June 24, 2014. Association for Radio and Media for Children and Youth, 2014.

จากผลสำรวจการเปิดรับสื่อของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในรูปแบบที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมากที่สุด คือการเพิ่มเพื่อน (Add Friend) และแชร์กิจกรรมผ่านสื่อสื่อใหม่ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนอายุไม่เกิน 15 ปี พบว่า เข้าถึงสื่อใหม่ได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้ไม่รู้เท่าทันและไม่สามารถแยกแยะเนื้อหาที่ดีและไม่ดีได้ สื่อออนไลน์มีจุดเด่นด้านมิติแห่งกาลเวลาต้องฉับไวทันทีมุ่งกระจายข้อมูล[3] จนไม่สามารถแยกแยะได้ นอกจากนี้เยาวชนอายุ 10-19 ปี เข้าถึงสื่อใหม่เช่น Line นานเกือบ 3 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่เพื่อค้นหาข้อมูลทำการบ้าน วิดีโอ คลิป การ์ตูน ภาพยนตร์ เล่นเกม และการคุยกับเพื่อน ประมาณ 10 ชั่วโมงต่อวัน และใช้ต่อเนื่อง 2 ชั่วโมง เน้นความบันเทิงเป็นหลัก ส่วนการติดตามข่าวสารหรืออ่านหนังสือมีน้อยที่สุด ร้อยละ 46.5 จึงส่งผลให้เยาวชนขาดทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็น และ สำคัญ ต่อชีวิต[4] รวมทั้งการถูกรบกวนจากเว็บไซต์ลามก และในบางครั้งจะเป็นการถูกละเมิดข้อมูลส่วนตัว[5] นอกจากนี้ยังถูกล่อลวงจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รูปแบบ และวิธีการต่างๆ หากผู้เล่นการพนันมีช่วงอายุที่น้อยลงและมีรายได้น้อยพฤติกรรมนี้อาจส่งผลกระทบและทำให้เกิดปัญหาต่อสังคมในวงกว้าง เช่น ปัญหายาเสพติด การคอรัปชั่นในหน้าที่การงาน หรือการลักเล็กขโมยน้อย

ปัญหาหลักของการใช้สื่อใหม่ในยุคดิจิทัลของเยาวชน คือ การใช้สื่อใหม่เกินพอดี ขาดสติและสมาธิ ขาดการคิดวิเคราะห์ มีจิตสำนึกลดน้อยลง ไม่ชอบสื่อสารกับใคร เลือกเสพสื่อโฆษณาสิ่งไม่ดี และเน้นเสพเพื่อความบันเทิงมากกว่าการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ จนก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ เช่น ความเสี่ยงต่อการถูกหลอก กลั่นแกล้งทางออนไลน์ และการทำความผิดทางกฎหมาย เยาวชนขาดทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญและจำเป็นต่อชีวิต จึงส่งผลในการพัฒนาสุขภาวะของเยาวชน

ดังนั้นควรพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพจิตที่ดี สร้างความใฝ่รู้ในการศึกษา และความพากเพียร[6] ควรเริ่มต้นชีวิตการศึกษาด้วยการสร้างฉันทะในการใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ให้รู้จักใช้อินทรีย์ในการสำรวมระวัง เพื่อให้คิดเป็น ดูเป็น เพื่อการรู้มากขึ้นกว่าเดิมจนถึงขั้นปัญญาหรือโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่สัมพันธ์ทางกาย จิต ปัญญา

---

[3] Kant Ch., **The impact of media consumption on children**, 4th Conference, May 9, 2014. Panyapiwat Institute of Management, Faculty of Communication Arts, 2014.

[4] National Statistical Office, **Survey on the use of information and communication technology in households in 2016,** (Bangkok: Ministry of Information and Communication Technology, 2016).

[5] Ministry of Information and Communication Technology, **Thailand Internet User Profile 2016**, (Bangkok: Electronic Transactions Development Agency (Public Organization, 2016).

[6] P.A. (Payutto), **ICT advances, People need to develop wisdom and discipline,** (Faculty of Information and Communication Technology Mahidol University, 2010).

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมปัจจุบันของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อและการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีเพื่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อเสนอพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยวิธีแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่ใช้สื่อใหม่ประเภทต่าง ๆ จำนวน 400 คน ที่มีคุณสมบัติคือ มีการใช้สื่อใหม่ประเภท smart phone tablet computer Notebook Facebook Line Instagram Twitter และ Application

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร ที่คัดเลือกใชวิธีสุมอยางงายเป็นเพศชาย 100 คน เพศหญิง 100 คน รวมทั้งหมด 200 คน คัดตามคุณสมบัติและสัดส่วนข้อมูลที่ใกล้เคียงกันและให้ข้อมูลครบถ้วน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อใหม่และด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 6 ท่าน โดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัยเพื่อวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ 2) ด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ 3) ด้านพฤติกรรมการแชร์ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านสื่อใหม่ 4) ด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ 5) ด้านการรู้เท่าทันสื่อใหม่ 6) ด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อใช้เป็นแบบวัดการเปิดรับสื่อใหม่ แรงจูงใจ พฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ แบบวัดความรู้เท่าทันสื่อใหม่ และแบบวัดด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

2. นิยามความหมายเฉพาะของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

3. สรางแบบทดสอบพฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ การรู้เท่าทันสื่อใหม่ และพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

4. สร้างแบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อใหม่และด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 6 ท่าน

5. ทดสอบเครื่องมือวิจัยในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร โดยคัดกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นำไปใช้ในกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 อายุระหว่าง 11-15 ปี เขตกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบแบบสอบถามและทดสอบวิธีคิดตามแบบโยนิโสมนสิการ

6. ดำเนินการแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในช่วงเดือนเมษายน – กรกฎาคม พ.ศ.2560

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1 แบบสอบถามนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เขตกรุงเทพมหานคร มี 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักเรียน ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และรายได้

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ของนักเรียน แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการเปิดรับสื่อใหม่ 2) ด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ 3) ด้านพฤติกรรมการแชร์ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านสื่อใหม่ที่แชร์มากที่สุด 4) ด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ และพฤติกรรมเชิงลบ

ตอนที่ 3 ด้านการรู้เท่าทันสื่อ 16 ข้อ และปัจจัยเชิงลบ 6 ข้อ

ตอนที่ 4 ด้านพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ใช้ 4 วิธีคิด ได้แก่ 1) คิดหาเหตุผล 2) คิดแยกแยะ 3) คิดข้อดี ข้อเสีย วิธีแก้ไข 4) คิดเร้ากุศล คิดดีงาม โดยใช้แบบทดสอบ 4 เรื่อง

2) แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 ท่าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

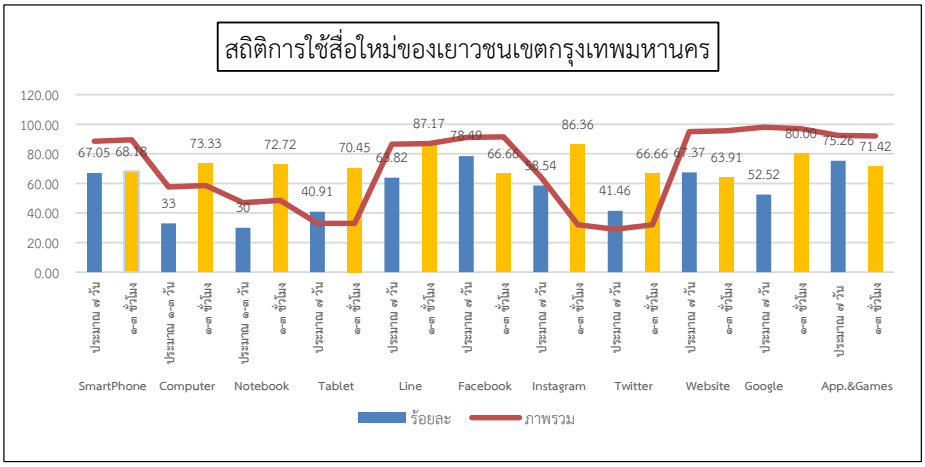
การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานหรือผสานวิธี ทั้งเชิงปริมาณทั้งเชิงคุณภาพโดยเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน คือ การหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation: SD) แทน เพื่อนำไปวิเคราะห์ เปรียบเทียบและสรุปผล การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเก็บรวบรวมขอมูล จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุม (Focus Group) เพื่อเก็บรวบรวมขอมูลจากผูใหขอมูลสำคัญ ซึ่งเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และจัดเรียงข้อมูล เป็นกลุ่ม ประเภท ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เปรียบเทียบเนื้อหาความแตกต่างและความสอดคล้อง และสรุป อภิปรายผล ในลักษณะพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย

1.พฤติกรรมการบริโภคสื่อใหม่ในสังคมของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า ด้านเปิดรับสื่อใหม่คือ โทรศัพท์มือถือ, แท็บเล็ต, คอมพิวเตอร์, โน้ตบุ๊ก พบว่าส่วนใหญ่ใช้โทรศัพท์มือถือ (ร้อยละ 88.50) คอมพิวเตอร์ (ร้อยละ 57.50) โน้ตบุ๊ก (ร้อยละ 47) แท็บเล็ต (ร้อยละ 33) เฉลี่ยใช้โทรศัพท์ทุกวัน ส่วนอุปกรณ์อื่นใช้โดยเฉลี่ย 1-3 วันต่อสัปดาห์ และใช้เฉลี่ย 1-3 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนการใช้สื่อใหม่ประเภท Google Search (ร้อยละ 98) website (ร้อยละ 95) Facebook (ร้อยละ 91) แอปพลิเคชันเกมและเกมออนไลน์ (ร้อยละ 92.50) Line (ร้อยละ 86.50) Instagram (ร้อยละ 64.50) Twitter (ร้อยละ 29) สรุปโดยเฉลี่ย 1-3 วันต่อสัปดาห์และ ใช้มากที่สุด 1-3 ชั่วโมงต่อวัน ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1: สถิติการใช้สื่อใหม่ของเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า จากด้านแรงจูงใจการใช้สื่อใหม่ของเยาวชน พบว่า เยาวชนมีแรงจูงใจ ในระดับมาก ได้แก่ Facebook Line Instagram Twitter (x= 4.49) ต้องการใช้สื่อใหม่เพื่อสื่อสารกับเพื่อน (x= 4.20) ต้องการใช้สื่อใหม่ในยามว่าง (x= 4.09) ต้องการความสุข ความบันเทิง (x= 3.93) ความต้องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ในสังคม (x= 3.92) ส่วนแรงจูงใจในระดับปานกลาง ได้แก่ ต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม (x= 3.27) ต้องการติดตามบุคคลและเหตุการณ์ผ่านสื่อใหม่ (x= 2.82) แสดงว่า ส่วนใหญ่ต้องการติดต่อสื่อสารและความบันเทิง มากกว่าข่าวสาร ข้อมูล บุคคลและสังคม

ด้านพฤติกรรมเชิงลบของเยาวชน พบว่า อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ใช้เฟซบุ๊กหรือไลน์คุยกันในชั้นเรียน (x= 2.12) ใช้คำลามก อนาจาร สื่อทางเพศที่ไม่เหมาะสม (x= 1.59) ติดตามสื่อใหม่ไม่เหมาะ เช่น ดูวิธีขโมยผ่านสื่อใหม่ (x= 1.39) แอบหนีเรียนเพื่อเล่นเกมหรือแอบใช้สื่อใหม่ (x= 1.25) และใช้สื่อใหม่เพื่อดูวิธีเสพสิ่งเสพติด (x= 1.23)

ผลการรู้เท่าทันสื่อใหม่ของเยาวชนโดยภาพรวมทั้งหมด อยู่ในระดับปานกลาง ระดับการรู้เท่าทันสื่อใหม่ พบว่า การเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตผู้อื่น (x= 2.78) ใช้โทรศัพท์โดยมีผู้ปกครองคอยดูแล (x= 2.77) คิดก่อนเสมอในการใช้สื่อใหม่เพื่อไม่ให้ทำร้ายผู้อื่น (x= 2.76) สามารถสร้างสื่อเพื่อการเผยแพร่ผ่านสื่อใหม่ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ (x= 2.47) ป้องกันตนเองจากบุคคลในสื่อใหม่ที่อาจก่ออันตราย (x= 2.06) ติดตามคลิปลามกในสื่อออนไลน์ (x= 1.70) เผยแพร่ข้อมูลที่ยังไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง (x= 1.67) ระมัดระวังในการใช้สื่อใหม่ เช่น ออกจากระบบ (Sign Out) (x= 1.61) ซื้อสินค้าผ่านสื่อใหม่ เช่น ยาลดความอ้วนเพื่อใช้เอง (x= 1.59)

ผลด้านพฤติกรรมเชิงลบที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ พบว่า มากที่สุดคือ เคยปล่อยข่าวลือในสื่อใหม่ (ร้อยละ 43) เคยโพสต์ข้อความแกล้งเพื่อน (ร้อยละ 40.50) เคยใช้ความรุนแรงกับเพื่อนเลียนแบบจากเกม (ร้อยละ 36.50) เคยเข้าถึงคอมพิวเตอร์ของผู้อื่นหรือทำข้อมูลเสียหาย (ร้อยละ 30.50) เคยใส่ร้ายเพื่อนหรือทำให้อับอาย (ร้อยละ 26.50)

สรุปผลข้างต้นแสดงให้เห็นปัจจัยที่ดีและไม่ดีที่มีผลต่อความรู้และไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่ มากที่สุดได้แก่ เรียนรู้วิธีใช้สื่อใหม่ที่ถูกต้องจากผู้รู้ (x= 3.34) แสวงหาความรู้จากสื่อใหม่ (x= 3.15) เป็นต้น ส่วนด้านไม่ดี

มากที่สุด ได้แก่ ติดตามดูคลิปลามกอนาจาร (x= 1.70) การเผยแพร่ข้อมูลโดยไม่ได้ตรวจสอบ (x= 1.67) ตามภาพที่ 2 ดังนี้

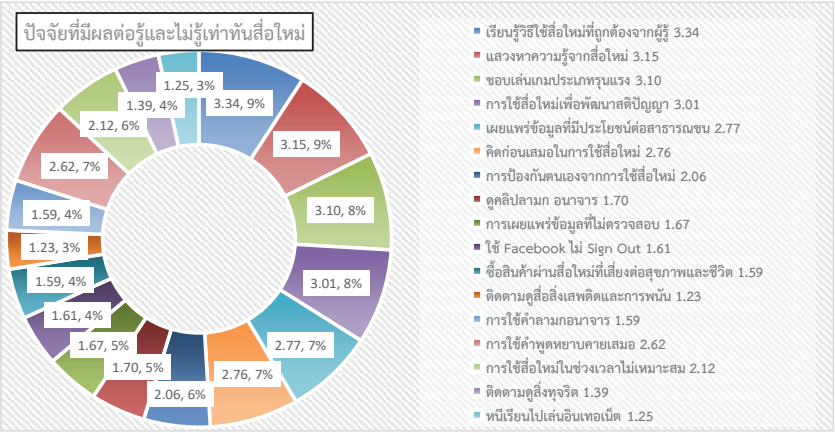
ภาพที่ 2: แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการรู้และไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่

2. แนวคิด ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อใหม่และการประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

ผลทดสอบวิธีทั้ง 4 รูปแบบ พบว่า

วิธีคิดสืบสาวหาเหตุผล: เยาวชนมีความคิดเชิงปัญญาคือ เข้าใจหาสาเหตุของปัญหาการใช้สื่อใหม่ เช่น ปัญหาครอบครัว การติดเพื่อนและชวนกันไปเล่นสื่อใหม่บ่อยครั้งจนเสพติด เข้าใจปัญหาความรู้สึกหมกมุ่นในการใช้ (ความหลงหรือโมหะ) ทำให้ขาดสติ จึงเผลอ เพลิน ไม่มีความรู้สึกตัวและไม่สามารถควบคุมตนเองได้

วิธีคิดแบบคุณ โทษ: เยาวชนมีความคิดเชิงปัญญา มากที่สุด คือ เห็นโทษจากการใช้สื่อใหม่ เช่น ใช้

สื่อใหม่ที่ไม่เหมาะสม ติดสื่อลามก ติดแชท ติดเกม ติดเน็ตไอดอล รองลงมา คือ เข้าใจคิดหาทางออก เช่น ใช้ถูกเวลา ถูกสถานที่และใช้อย่างเหมาะสม

วิธีคิดเร้ากุศล: เยาวชนมีวิธีคิดเชิงเร้ากุศล คือ มีสติในการใช้สื่อใหม่ มีปัญญาคิดไตร่ตรอง ไม่เชื่อง่าย รับสื่อที่ดีงาม คือพิจารณาว่า สื่อใหม่ที่ใช้แล้วก่อให้ธรรม คือ ความดีหรือไม่ ถ้าดี ควรใช้ ถ้าไม่ดี ไม่ควรใช้ เยาวชนมีความคิดเชิงคุณธรรม เช่น เข้าใจเรื่องความซื่อสัตย์ คือแสดงความซื่อตรงในการตนเองและการทำงาน เรื่องพยาบาท คือ ความเบียดเบียนคนอื่นให้เดือนร้อนเมื่อใช้สื่อใหม่เข้าใจ และเรื่องศีลข้อที่ 4 เช่น การใช้คำพูดโกหก หยาบคาย เมื่อใช้สื่อใหม่

วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ: เยาวชนมีวิธีคิดแยกส่วนต่าง ๆ จากส่วนย่อยไปจนถึงส่วนรวมทั้งหมด แยกแยะส่วนต่าง ๆ จนเข้าใจสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้วิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการในฐานะเป็นพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ เห็นว่า ปัญหาการใช้สื่อใหม่อย่างไม่รู้เท่าทันของเยาวชนไทย เกิดขึ้นเพราะเยาวชนสั่งสมประสบการณ์และเรียนรู้สื่อใหม่แบบไม่รู้ตัวหรือขาดภูมิคุ้มกันตนเอง พื้นฐานการพัฒนาสติปัญญา ที่จะพัฒนาเยาวชนให้รู้ทันสื่อใหม่ อาศัยปัจจัย 4 ด้าน คือ การฟัง คิด ถาม

เขียน เพราะเยาวชนที่ใช้สื่อใหม่ จำเป็นต้องมีทักษะการฟัง คิด ถาม เขียนเป็น และมีวิธีคิดรอบคอบ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี การสร้างกัลยาณมิตร และการส่งเสริมวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ การป้องกันสื่อไม่ดีและสร้างการเรียนรู้ที่ดี เป็นปัจจัยส่งเสริมความรู้และปฏิบัติตนตามพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่

3. พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนเขตกรุงเทพมหานคร

การเลือกใช้วิธีคิดทั้ง 4 แบบ เพราะเป็นวิธีคิดที่ครอบคลุมวิธีคิดทั้งหมด และเป็นพื้นฐานที่ส่งผลดีในส่วนของปัญญา คือ แนวคิดเชิงเหตุผล และจิตใจ คือ คุณธรรมหรือกุศล ทั้งนี้ต้องอาศัยปัจจัย 4 ด้าน คือ การฟัง คิด ถาม เขียน ควบคู่กับการมีกัลยาณมิตรและการสร้างวิธีคิดเพื่อรู้เท่าทันการใช้สื่อใหม่ดังกล่าว

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับเยาวชน โดยใช้วิธีคิด 4 แบบ ส่งผลดีต่อการรู้เท่าทันของเยาวชน ดังนี้

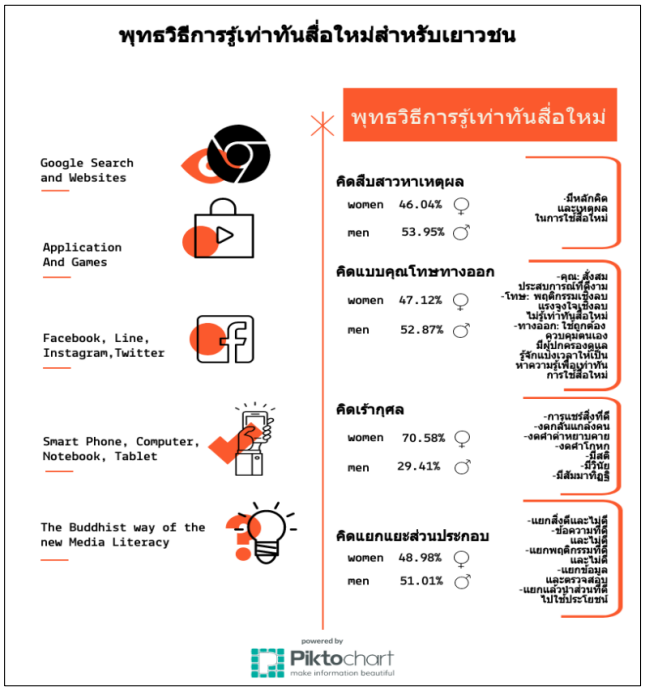
วิธีคิดสืบสาวหาเหตุผล เป็นวิธีคิดที่ช่วยหาเหตุและเชื่อมโยงไปหาผล ทำให้เยาวชนเข้าใจสาเหตุของปัญหาการใช้สื่อใหม่ เช่น ปัญหาครอบครัว เพราะเยาวชนเห็นว่า ผู้ปกครองไม่สนใจดูและ ไม่ทำตัวเป็นแบบอย่าง อยากมีโลกส่วนตัว หรือการใช้สื่อใหม่โดยขาดสติหรือเพลิดเพลินในการใช้เกินไปจนควบคุมตนเองไม่ได้

วิธีคิดแบบคุณ โทษ ทางออก เป็นวิธีคิดที่ค้นหาความจริงของสื่อใหม่อย่างรอบด้านทั้งด้านดี ไม่ดี และวิธีแก้ไข ได้แก่ 1) เห็นคุณค่าสื่อใหม่ เช่น การใช้สื่อใหม่เป็นประตูสู่แหล่งเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่ดีงาม 2) เห็นภัยจากสื่อใหม่ที่มีผลต่อการไม่รู้เท่าทันสื่อใหม่ เช่น การใช้คำพูดหยาบคายเสมอ ดูคลิปลามก อนาจาร ติดตามดูสิ่งทุจริต เป็นต้น 3) คิดหาวิธีใช้สื่อใหม่อย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น ฝึกควบคุมตนเอง แบ่งเวลาให้เป็นและพัฒนาตนเอง

วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีคิดเชิงคุณธรรม จริยธรรม ที่สำคัญต่อการใช้สื่อใหม่ ทำให้เยาวชนมีความคิดดี เช่น เลือกเสพสื่อดี มีสติในขณะใช้สื่อใหม่ คิดใคร่ครวญก่อนโดยเตือนตนให้ใช้ในทางที่ดี พิจารณาการใช้อย่างถูกวิธี รอบคอบและไม่เชื่อทันที คิดก่อนว่า จะไม่มุ่งทำร้ายใคร รู้จักสร้างคุณธรรม เช่น วินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ มีสัมมาทิฏฐิ ไม่พยาบาทคือไม่ทำให้คนอื่นเดือนร้อนและมีศีลข้อที่ 4 เช่น ไม่ใช้คำพูดโกหก, หยาบคาย, ส่อเสียด, ยุแหย่, เพ้อเจ้อ

วิธีคิดแยกแยะส่วนประกอบ เป็นวิธีคิดแยกแยะในประเด็นต่าง ๆ คือ แยกแยะสื่อใหม่ที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อความที่ดีและไม่ดี แยกแยะสิ่งส่งผลดีและไม่ดี แยกแยะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อมูลและตรวจสอบ แยกแยะการใช้สื่อใหม่ในทางกุศลว่า ควรทำหรือไม่ควรทำ หรือ ไม่เชื่อถือง่าย ควรหาข้อมูลและพิจารณาให้ดีก่อน

ดังนั้น การประยุกต์ใช้วิธีคิด 4 แบบ ควรดำเนินการไปอย่างบูรณาการอาศัยกัน เช่น สภาพแวดล้อม ตนเอง สังคม ครอบครัว โดยมีหลักการ คือ สร้างกัลยาณมิตร เช่น เพื่อนดี ครูดี พ่อแม่ที่ดี ครอบครัวดี เป็นต้นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมการคิดเชิงเหตุผลต่อการใช้สื่อใหม่ จะทำให้เยาวชนรู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผล รวมทั้งมีการฝึกสอนและฝึกหัดอบรมเยาวชนเพื่อสร้างการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ด้วยหลักคิด 4 วิธี จะช่วยให้รู้จักเข้าถึงสื่อใหม่ที่ดี รู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม ตามรูปแบบภาพพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ตามภาพที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3: แสดงรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่สำหรับเยาวชนไทย

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เยาวชนในช่วงอายุ 11-15 ปี ใช้ Google Search มากที่สุด (ร้อยละ 98) ใช้เฉลี่ยทุกวันๆ ละ 1-3 ชั่วโมง (ร้อยละ 97) สื่อใหม่ ประเภท Application And Games ใช้มากที่สุด (ร้อยละ 92.50) ใช้เฉลี่ยทุกวันๆ ละ 1-3 ชั่วโมง (ร้อยละ 92) สื่อใหม่ เช่น Facebook มีใช้มากที่สุด รองลงมาคือ Line สอดคล้องกับสถิติการใช้สื่อใหม่จากข้อมูลสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559 พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อใหม่ประเภท Social Network (Facebook, Twitter, Google Plus, LINE, Instagram[7] และสาเหตุที่ทำให้เยาวชนมีแรงจูงใจต่อการใช้สื่อใหม่ มากที่สุดคือ ชื่นชอบสื่อใหม่เพราะใช้เพื่อสร้างสังคมกับเพื่อน รองลงมาคือ เพื่อติดต่อสื่อสาร ความบันเทิง รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การยอมรับทางสังคม และติดตามบุคคล

ด้านความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่และการนิยมในการแชร์ข้อมูล มีปัจจัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านแรงจูงใจในหลายประเด็น เช่น ความต้องการการใช้สื่อ เพราะใช้เพื่อความสัมพันธ์แบบคู่รัก การแชทกับคนแปลกเพราะต้องการหาเพื่อนใหม่ การสื่อสารกับครูหรือเพื่อนเพื่อการศึกษา การใช้สื่อใหม่เพื่อความบันเทิง เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของแรงจูงใจ พฤติกรรมการใช้สื่อ และการแชร์ข้อมูลมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยคือ เพื่อน สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อใหม่ของเยาวชน สอดคล้อง

[7] National Statistical Office, **Survey on the use of information and communication technology in households in 2016**.

กับปัจจัยด้านกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคม ตามที่ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ กล่าวถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคของวัยรุ่น เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมากที่สุด เมื่อมีปัญหาจะปรึกษาเพื่อนเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ วัยรุ่นต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากเพื่อนในกลุ่มที่สังกัดอยู่ วัยรุ่นจะพยายามแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ทำตัวให้สอดคล้องกับคนในกลุ่ม

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การรู้เท่าทันสื่อใหม่ของเยาวชน อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากปัจจัยของการเรียนรู้และพฤติกรรมของการใช้สื่อใหม่ ซึ่งมีลักษณะเชิงบวก ได้แก่ การใช้สื่อใหม่เพื่อพัฒนาสติปัญญา เผยแพร่ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อสาธารณชน คิดก่อนเสมอในการใช้สื่อใหม่ นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องการใช้โทรศัพท์อย่างเหมาะสม โดยพิจารณากฎระเบียบ การได้เรียนรู้หรือคำแนะนำในการใช้สื่อใหม่จากครูหรือผู้ปกครอง การติดตามและหาความรู้เกี่ยวกับสื่อเทคโนโลยี การนำข้อมูลต่างๆ ไปเผยแพร่ต่อผ่านสื่อใหม่ การคำนึงถือเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตผู้อื่น และปัจจัยด้านพฤติกรรมเชิงลบ ที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ซึ่งอาจให้เกิดความเสี่ยง เช่น โพสต์ข้อความเพื่อกลั่นแกล้งเพื่อน ใช้ความรุนแรงกับเพื่อน หรือเคยถูกคนแปลกหน้าชักชวนให้ขายบริการทางเพศ เป็นต้น สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องผลกระทบจากสื่อใหม่ มีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น ทัศนคติ การพัฒนาทางบุคลิกภาพและค่านิยมทางวัฒนธรรมของเยาวชน มีทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคม เช่น การพนันออนไลน์ ดังผลการวิจัยที่พบว่า หากผู้เล่นการพนันมีช่วงอายุที่น้อยลง อาจส่งผลกระทบและทำให้เกิดปัญหาต่อสังคมในวงกว้าง เช่น ปัญหายาเสพติด การคอรัปชั่นในหน้าที่การงาน หรือ การลักเล็กขโมยน้อย เพราะว่ากระบวนการต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รูปแบบ และวิธีการต่างๆ ในการชักชวน หรือ ชักชวน นอกจากนี้การถูกล่อลวงจาก Social Media การเลียนแบบ (ที่ไม่เหมาะสม) เสียการเรียน การติดเกมและการท้องก่อนวัย เนื่องจากมีทัศนคติและพฤติกรรมเบี่ยงเบน มีค่านิยมแบบบริโภคนิยม และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร[8] เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการไม่รู้เท่าทันสื่อของเยาวชน

จากวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ผลการทดสอบเยาวชนทำให้ได้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ในการใช้สื่อใหม่ คือ การใช้วิธีคิด 4 แบบ ประกอบไปด้วย วิธีความคิดแบบคุณ โทษ ทางออก /คิดหาเหตุผล /คิดแยกแยะส่วนประกอบต่าง ๆ และ การคิดเร้ากุศล คือ การใช้สื่อที่เสพอย่างมีสติ ในขณะใช้ ไม่คิดทำร้ายใคร และสร้างวิธีคิดดีซึ่งทำให้เกิดการรู้เท่าทันสื่อใหม่ตามแบบพุทธวิธี ด้วยการสร้างการเรียนรู้และสั่งสมสิ่งที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันและการควบคุมตนเอง การสร้างสติ สัมมาทิฏฐิ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยหลักการคือ สร้างกัลยาณมิตรเป็นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ ทำให้รู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม สอดคล้องกับแนวคิดการฝึกฝนวิธีคิดเป็นทักษะที่จะช่วยพัฒนากระบวนการคิดที่จะนำไปสู่ปัญญารู้แจ้ง คือ 1) ทักษะด้านการคิดอย่าง มีวิจารณญาณ (Critical Thinking Skills) เช่น การคิดวิเคราะห์ การประเมินคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม และการพิจารณาถึงประโยชน์และโทษ 2) ทักษะด้านการไตร่ตรองสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ หรือโยนิโสมนสิการ (Critical Reflection Skills) หมายถึง การใช้ความคิด

[8] Thitinan B., **New Media, Socialization and the Construction of Social Values of Thai Youth**.

พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ตามวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทั้ง 10 วิธีคือ การคิดจากเหตุไปหาผล การคิดจากผลไปหาเหตุ การคิดแบบเห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ การคิดเน้นเฉพาะจุด การคิดเห็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เจริญ การคิดเห็นองค์ประกอบที่ทำให้เสื่อม การคิดเห็นสิ่งที่มา ตัดขาด ให้ดับ การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ การคิดแบบองค์รวม การคิดแบบอะไรเป็นไปได้และอะไรเป็นไปไม่ได้ สรุปย่อเป็น 4 วิธีคิดว่า “คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล”

บทสรุป

การพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพตามแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ ด้วยการสร้างการเรียนรู้และสั่งสมสิ่งที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันและการควบคุมตนเอง การสร้างสติ สัมมาทิฏฐิ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยหลักการ คือ สร้างกัลยาณมิตรเป็นแบบและส่งเสริมให้เด็กมีโยนิโสมนสิการ ทำให้เด็กรู้จักใช้แนวคิดเชิงเหตุผลและมีคุณธรรม ดังนั้น การใช้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อใหม่ด้วยวิธีคิด 4 ด้าน จึงส่งผลดีต่อการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ 1) การส่งผลต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสาเหตุกับผลของการใช้สื่อใหม่ 2) สามารถรู้เท่าทัน สามารถแยกแยะสื่อใหม่ที่ดีและไม่ดี แยกแยะข้อมูลที่ดีและไม่ดี 3) การมองสื่อทั้งหลายตามความเป็นจริง 4) วิธีคิดเร้ากุศล เป็นวิธีที่เร้าพลังจิตใจให้เกิดคุณความดี

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจในการเปิดรับสื่อใหม่ ปัจจัยด้านพฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ ปัจจัยด้านการรู้เท่าทันสื่อใหม่ มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อใหม่ของเด็กชั้นมัธยมศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน คือ ผู้ปกครอง/สมาชิกในครอบครัว คณะผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน พระสงฆ์ที่เข้าไปอบรมให้ความรู้ ควรให้ความสำคัญและส่งเสริมให้เด็กมีการรู้เท่าทันสื่อ เกิดความสามารถในการควบคุมตนและมีพฤติกรรมใฝ่รู้

2.ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1) ปัจจัยของสื่อใหม่ที่ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมความรุนแรงของเด็กและเยาวชน

2) พฤติกรรมการใช้สื่อใหม่ตามรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทัน โดยทดสอบการใช้สื่อใหม่ควบคู่ไปกับพัฒนาเด็กให้มีความรู้และทักษะการป้องกันภัยจากสื่อใหม่

บรรณานุกรม

Kant Ch. “The impact of media consumption on children." 4th Conference. May 9, 2014. Panyapiwat Institute of Management, Faculty of Communication Arts, 2014.

Ministry of Information and Communication Technology. **Thailand Internet User Profile 2016.** Bangkok: Electronic Transactions Development Agency (Public Organization), 2016.

National Statistical Office. **Survey on the use of information and communication technology in households in 2016**. Bangkok: Ministry of Information and Communication Technology, 2016.

P.A. (Payutto). **ICT advances, People need to develop wisdom and discipline.** Faculty of Information and Communication Technology Mahidol University, 2010.

Thai Health Promotion Foundation. **Young People's Dialogue on the Use of New Media in the Region.** June 24, 2014. Association for Radio and Media for Children and Youth, 2014.

Thitinan B. **New Media, Socialization and the Construction of Social Values of Thai Youth**, Bankok: Dhurakij Pundit University, 2013.

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี
The Sustainable Resources Tourism Development through the Ecotourism In Koh Sichang District, Chonburi Province

เอนก ณ เชียงใหม่
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพย์กรธรรมชาติอย่างยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้สัมภาษณ์ระดับลึก และใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ ข้อมูล จำนวน 19 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเพิ่มศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี เป็นไปตามทิศทางที่สร้างสรรค์สอดคล้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบ มุ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรที่มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างรายได้และเผยแพร่ ภาพลักษณ์ ประเพณี 2) รูปแบบแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมและโบราณคดีอย่างถูกต้องเป็นระบบ นันทนาการเชิงสุขภาพ ควบคู่กับเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยใช้หลักธรรมในการบริการ ให้มีจิตสำนึก มีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในเรื่องการอนุรักษ์ 3) สร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเลและธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คำสำคัญ: การพัฒนาม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Abstract

Two of the most important objectives: to study tourism development and types of tourism at the present; 2) to study tourism resource and tourist attractions triangulation. This research is conducted as qualitative research mainly using the collection of qualitative information by conducting in-depth interviews. Selecting respondents will use the purposive sampling method.

Research's results were the followings: 1) The Sustainable Tourism Development through the Ecotourism In Koh Sichang District, Chonburi Province follows the creative direction in line with conservation of culture and environment systematically. Resource conservation can be making money and disseminating the traditional image. 2) to study

tourism development at the present guidelines for increasing the potential of eco-tourism development by linking natural tourism art, culture and archeology as a system. Healthy recreation is together with increasing the capacity and development of tourist service providers using the principles of service. It's necessary to have consciousness to understand the rights and duties of conservation. 3) Establish a network for the conservation of the marine and natural environment in order to achieve efficiency and effectiveness.

Keywords: Development, Ecotourism

บทนำ

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ การท่องเที่ยวจึงถูกพัฒนาเป็นภาคอุตสาหกรรมการค้าและบริการ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในชาติ กระจายรายได้ลงสู่ท้องถิ่น สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้เข้าประเทศเกิดกลุ่มผู้ประกอบการทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องอีกมากมาย เช่น โรงแรม ร้านอาหาร การคมนาคมขนส่ง สินค้าที่ระลึก ส่งผลให้มีการหมุนเวียนของรายได้ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น รวมถึงเป็นรายได้หลักของประเทศ เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นสินทรัพย์ของประเทศ ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมความสวยงามของธรรมชาติและภูมิประเทศ อีกทั้งเอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากนี้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตในด้านอื่นๆ อีกมาก เช่น ด้านพาณิชกรรม ด้านการประมง มีส่วนทำให้เกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ตั้งแต่ระดับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจจนกระทั่งคนยากจน ส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงต้องจัดการวางแผนอย่างรอบคอบ เพื่อหลีกเลี่ยงผลเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น และก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ปัจจุบันกระแสนิยมการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว มีความสนใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมากขึ้น ทั้งนี้อาจเกิดจากความต้องการสัมผัสกับธรรมชาติและเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เกาะสีชังเป็นเกาะขนาดเล็กที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เกาะหนึ่งของประเทศไทย เนื่องจากเคยเป็นสถานที่เสด็จประพาสและเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินของกรุงรัตนโกสินทร์ถึง 3 พระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ประสูติพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ) และสร้างพระจุฑาธุชราชฐาน ณ เกาะแห่งนี้อีกด้วย ซึ่งทำให้เกาะสีชังเป็นเพียงเกาะเดียวในประเทศไทยที่มีพระราชวังหรือเขตพระราชฐานตั้งอยู่ เกาะสีชัง สถานตากอากาศที่มีชื่อเสียงมานานนับร้อยปีจนถึงปัจจุบัน มีธรรมชาติความงดงามแตกต่างไปจากสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ พื้นที่ของอำเภอเกาะสีชังนั้นมีศักยภาพที่เหมาะสมทั้งในด้านทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงามและมี

ความสามัคคีกันภายในชุมชน ทำให้สามารถที่จะขับเคลื่อนในด้านการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นให้ก้าวขึ้นไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับจังหวัดและประเทศ เกาะสีชังที่มีความเป็นอัตลักษณ์ ทั้งวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมความเป็นอยู่ที่สามารถนำมาให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้โดยรอบ ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่เป็นสถานที่สำคัญที่ชาวพุทธจะได้ไปกราบไหว้สักการะ วัดจุฑาทิศธรรมสภารามวรวิหาร หาดทรายแก้ว เขาขาด ถ้ำ เขา และเกาะน้อยใหญ่ อาหารทะเลที่ปรุงขึ้นจากวัตถุดิบที่หาได้จากธรรมชาติที่มีอยู่ ด้วยศักยภาพต่าง ๆ ที่มี จึงเป็นเกาะที่ต้องส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยความร่วมของชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ พบว่า มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงสนใจทำ วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้ประโยชน์จากการศึกษา ไม่เพียงจะเกิดกับผู้วิจัยเท่านั้นยังเป็นประโยชน์ต่อการผลักดันการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบริเวณพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางทะเลอย่างยั่งยืนได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบแนวทางในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. เพื่อสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเลและธรรมชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

1.ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวนประชากร 19 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพย์กรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ด้านผู้ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยใช้หลักธรรมในการบริการ

ด้านการสร้างองค์ความรู้ โอกาสและกระบวนการสืบทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรมและโบราณคดี อย่างถูกต้องเป็นระบบ

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้สัมภาษณ์หลักจำนวน 19 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยว มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายท่าน ดังนี้

โศรยา สิ่งชูวงศ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การดำเนินงาน พัฒนาสภาพชุมชนด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐานโดยมี การวางแผนการจัดการจากภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอันจะทำให้เกิด การขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจะควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูดใจ ทั้งจำเป็นต้องสอดคล้องกับ สภาพและความต้องการของชุมชน และเกิดการกระจายผลประโยชน์ จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม[1]

Williams and Lawson (2001) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายหลัก ของผลกระทบทางสังคม การวิเคราะห์คือการให้นักพัฒนาหน่วยงานท้องถิ่นและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของชุมชนต่อการท่องเที่ยวเพื่อให้การรับรู้ผลกระทบในเชิงบวก อาจจะเสริมและการรับรู้เชิงลบผลกระทบจะลดลงมากขึ้นผ่านทางการวางแผนการท่องเที่ยวที่มี 34 ประสิทธิภาพ[2]

Brent W. Ritchie1,and Mikko Inkari (2006) กล่าวไว้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะมีความแตกต่างในความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทาง สังคม ในระดับที่เฉพาะเจาะจงในเรื่องรายได้และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการวางแผน กิจกรรมทางการท่องเที่ยว[3]

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง “การตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต” เนื่องจากทุกครั้งที่มีการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน ต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบในทางลบต่ออนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหานี้ โดยการพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่ใดที่หนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่อื่นๆ เป็นการชดเชยเพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคงอยู่ได้ดังเดิม การพัฒนาที่ยั่งยืน: การพัฒนายุคโลกาภิวัฒน์

กระแสโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลไกการตลาดก่อให้เกิดการเติบโต การผลิต การบริโภคที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณ ดังนั้น การที่มนุษย์ยังคงใช้แนวทางพัฒนาแบบเก่าซึ่งไม่คำนึงถึงข้อจำกัดในการพัฒนา อันหมายถึง ข้อจำกัดด้านสภาพ ความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากโลก และเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะนำมาบริโภค และใช้ประโยชน์หมดลง อีกไม่นานทุกชีวิตบนโลกจะต้องจบสิ้น เพราะมนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บนโลกได้อีกต่อไป การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นแนวคิดเพื่อป้องกันมิให้โลกต้องเดินไปสู่จุดจบมาตรการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความล้มเหลวของการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา นอกจากจะทำลายสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ ได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของ

---

[1] โศรยา สิ่งชูวงศ์. **วิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล , 2546). หน้า 34.

[2] เรื่องเดียวกัน, หน้า 35

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

มนุษย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลไม่รับผิดชอบ ไม่ฉับไวต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีคอร์รัปชันสูง ขาดประสิทธิภาพ ไม่มีความโปร่งใส ฯลฯ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นแนวความคิด ที่พึ่งปรากฏขึ้นเมื่อไม่นานมานี้และยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่นๆ ที่ให้ความหมายเช่นเดียวกันที่สำคัญได้แก่ Nature Tourism, Bio Tourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยว ดังกล่าวล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยว (The meaning of Tourism) การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นกิจกรรมนันทนาการอย่างหนึ่งที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการท่องเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศและสภาพแวดล้อม และก่อให้เกิดความสุขใจ และไม่ได้มีจุดประสงค์อื่น มีผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำนิยามหรือความหมาย ของการท่องเที่ยวที่แตกต่างดังนี้ องค์การการท่องเที่ยวโลก

World Tourism Organization –WTO ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวว่าหมายถึงการเดินทางใด ๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล3 ประการดังนี้ ประการที่ 1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวแต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักกันแหล่ง เป็นการถาวร ประการที่ 2) การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือความพึงพอใจของ ผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับไม่ใช่เพื่อทำสงคราม ประการที่ 3) เป็นการเดินทางด้วย 56 วัตถุประสงค์ใดๆก็ตามที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิงเริงรมย์เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้และเพื่อติดต่อธุรกิจ

กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวตามความหมายของ องค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 ว่าการท่องเที่ยวหมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือต้องมี การเดินทาง ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และต้องมีจุดมุ่งหมายของ การเดินทาง สำหรับจุดมุ่งหมายของการเดินทางต้องมิใช่เพื่อประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำ แต่ไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างต่อไปนี้คือ เพื่อพักผ่อนในวันหยุดเพื่อการศึกษา เพื่อวัฒนธรรมหรือศาสนา เพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ เพื่องาน อดิเรกเพื่อการกีฬาและบันเทิง เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจและเพื่อการเข้าร่วม ประชุมสัมมนา ซึ่งสอดคล้องกัน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ที่ได้ให้ ความหมายว่า การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มี การเดินทางจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง ซึ่งมักหมายถึงเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมโดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการใน ด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ[4]

[4] **สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศ** https://th.wikipedia.org/wiki\

อาจกล่าวได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ (1) ต้องมีการเดินทาง (2) ต้องมีสถานที่ปลายทาง ที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน (3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง การท่องเที่ยว คือความสัมพันธ์ซึ้งเกิดขึ้นซึ้งกันละ กันระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้จัดบริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐบาลในท้องถิ่น และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าว ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ

ประเภทของการท่องเที่ยว

ดำเกิง โถทอง และคณะ (2550)[5] ได้กล่าวถึง การจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นกิจกรรมนันทนาการการเรียนรู้ไปในโลกกว้างตลอดจน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว หรือการศึกษาดูงานในหน่วยงานบูรณาการ หลากหลายรูปแบบ ดังนี้ ประเภทของการท่องเที่ยวในที่นี้หมายถึง ประสบการณ์ในการท่องเที่ยว กล่าวคือ ในการจำแนกจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว (Type of Destination) หรือ แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม หรือประเภทของประสบการณ์(Travel Experience) ที่นักท่องเที่ยวได้รับออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธ์ (Ethnic Tourism) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ ที่จะสังเกตการณ์แสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งจะรวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อนและเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่างๆ

2. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัส และ บางกรณีก็ได้เข้าร่วมใช้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่ได้สูญหายไปหมดแล้วกลับมาสร้างสีสันดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจัดงานอาหารงานเทศกาลเครื่องแต่งกายตามประเพณีการรำพื้นบ้าน การแสดงศิลปะ และหัต กรรมรุ่นโบราณ ๆ ไว้บริการด้วย เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourist) เป็นการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ สถานและโบสถ์เก่าๆ ที่เน้น ความรุ่งเรืองของอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์วิหาร การแสดงแสง สีเสียงเกี่ยวกับ เหตุการณ์ต่างๆในประวัติศาสตร์เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) คล้ายคลึงกับ การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์กล่าวคือ ดึงดูดนักท่องเที่ยวมาจากแดนไกล แต่การท่องเที่ยว เพื่อสิ่งแวดล้อม เน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้น ชาติพันธุ์มนุษย์การกลับคืนสู่ธรรมชาติและการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้ คนกับ พ้นพิภพก็อยู่ ในกลุ่มนี้ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพการเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์ เป็นต้น

[5] **ดำเกิง โถทอง และคณะ**, เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา ลาว. (รายงานวิจัย). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้พัฒนาในทุกๆ ด้าน อย่างรอบคอบ ระมัดระวัง เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจ สังคม และความงดงามทางสุนทรียภาพ มีการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและยาวนาน โดยไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นเดียวกัน **รำไพพรรณ แก้วสุริยะ** (2547)[6] ได้กล่าวถึงหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยงั่ ยืนตามหลักการ การพฒั นาการท่องเที่ยวของโลกไว้ว่า

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable) หมายถึง มีวิธีการ จัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่าง ประหยัด คำนึงถึงต้น ทุนด้านคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติและต้นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิ ปัญญาท้องถิ่น

2. ลดการบริโภคและใช้ ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นควบคู่กับการลดการก่อของเสีย (Reducing over-consumption and waste) การร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพ เหมือนกันหรือใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) ต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษาและส่งเสริม ให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลา ท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) การประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กร ปกครองท้องถิ่น (อ บ ต. หรือเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักนโยบาย และแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การท างานใน สถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพ

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) การประสานงานกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยว เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการ ในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) มีการร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation approach) โดยเข้าเป็นหน่วยงานร่วมจัด ร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหา ร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยวเป็นต้น นอกจากนั้นต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

---

[6] รำไพพรรณ แก้วสุริยะ.**เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นโยบายแผนงานและแผน**, 2545, -www.kmutt.ac.th/jif/public_html/ref%20data .php?...yr=2547...

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้อง กับหลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ พัฒนาในทุกๆ ด้วยอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจ สังคม และความงดงามทาง สุนทรียภาพ มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและ ยาวนาน หลักการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนยืนตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลก ได้แก่ อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดีลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจา เป็นควบคู่ กับการลดการก่อของเสีย รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว น าการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่น จัดประชุม และปรึกษาหรือกับผู้เกี่ยวข้องที่มี ผลประโยชน์ร่วมกัน การพัฒนาบุคลากร การจัดเตรียมข้อมูลบริการข่าวสารการท่องเที่ยว และประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เป็นการท่องเที่ยวแบบการเยือนแหล่งธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้ และหาประสบการณ์แปลกใหม่ที่สร้างความประทับใจในธรรมชาติที่น่ามหัศจรรย์ โดยนักท่องเที่ยวจะคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้ง ขนบธรรม ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ให้คงอยู่สืบไปจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนอกจากที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาแล้ว ต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนด้วยถ้าหากคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชุมชนวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอาจสูญหายไปไม่มีให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้เห็น

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ, สภาพสังคม, วัฒนธรรม, วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อ ระบบนิเวศ หรือ "การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นด้วย"

5.1 ความต้องการพื้นฐานในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. ต้องการกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ประสบการณ์ที่หลากหลาย ให้มากขึ้น

2. ต้องการประสบการณ์จากการได้ไปเที่ยวในแหล่ง ธรรมชาติหรือประสบการณ์ที่ได้สัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมที่แตกต่างจากที่ตนอยู่

3. ต้องการโอกาสที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะทาง ธรรมชาติ, วัฒนธรรม ที่มีแตกต่างในแต่ละพื้นที่

4. ต้องการให้มีการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติ และสมบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่ไปชมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (conservation tourism) มีหลักการที่สำคัญคือ

1. จะต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด ไม่ถูกทำลายไป

2.กระตุ้นจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้พยายามดูแลรักษาและปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านั้น โดยไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นผลเสียต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว เพียงเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตน

3. ให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเดินทางเข้าไปเยือน และให้ความร่วมมือแก่ชุมชนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันเป็นมรดกตกทอด ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้คงสภาพที่ดีต่อไป นานๆ

ผลดีต่อการบริหารจัดการเครือข่าย

ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหามีความหลากหลายเป็นไปอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลาย ทั้งความรอบรู้ และประสบการณ์

ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมิให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้

เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้

ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารเครือข่ายเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย

การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยจึงขอสรุปผลการวิจัยจากกการสัมภาษณ์

1) การเพิ่มศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี เป็นไปตามทิศทางที่สร้างสรรค์สอดคล้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบ มุ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรที่มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างรายได้และเผยแพร่ภาพลักษณ์ ประเพณี

2) รูปแบบแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมและโบราณคดีอย่างถูกต้องเป็นระบบ นันทนาการเชิงสุขภาพควบคู่กับเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยใช้หลักธรรมในการบริการ ให้มีจิตสำนึกมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในเรื่องการอนุรักษ์ 3) สร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางทะเลและธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พบว่า ประชาชนยังขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ขาดความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐเอกชนและชุมชน พร้อมทั้งความล้าสมัยของกฎหมายการหย่อนประสิทธิภาพในการบังคับใช้ให้เป็นไปตามกฎหมาย ความซ้ำซ้อนของอำนาจหน้าที่ขององค์กรรัฐในพื้นที่ถูกแทรกแซงจากนักการเมืองระดับประเทศ เสถียรภาพของการเมืองส่งผลต่อความต่อเนื่องในการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยว และกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับไม่เอื้อต่อการพัฒนาซึ่งมีผลต่อสถานการณ์ความผันผวนทางเศรษฐกิจ

บรรณานุกรม

ดำเกิง โถทอง และคณะ: **เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา ลาว.** (รายงานวิจัย). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โศรยา สิ่งชูวงศ์. **วิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล , 2546.

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นโยบายแผนงานและแผน**, 2545, -www.kmutt.ac.th/jif/public_html/ref%20data.ph p?...yr=2547...

ศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา

Economic Buddhistic Approaches and the Royal Self-Sufficiency Economy: The King's Philosophy

พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย
หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1 เพื่อศึกษาหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ 2 เพื่อศึกษาหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชาและ 3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชางานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเน้นวิจัยทางเอกสาร (Qualitative Research) โดยศึกษาจากหลักเศรษฐศาสตร์และศาสตร์พระราชา นำมาวิเคราะห์จัดระบบเป็นหมวดหมู่ แล้วสรุปผลวิจัย ซึ่งเน้นวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นการประยุกต์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มาอธิบายในหลักการแนวคิดใหม่ ระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผสมกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในรูปแบบต่าง ๆ โดยการนำคำสั่งสอนพระพุทธองค์มาบรรเทาความต้องการในการพัฒนาชีวิต จิตใจ ปลูกฝังศีลธรรมให้แก่ประชาชนตั้งอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ปราศจากปัญหาที่แตกต่างหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พอกิน พอใช้ พอประมาณ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาทางสายกลาง เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาคน วัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์, เศรษฐกิจพอเพียง, ศาสตร์พระราชา

Abstract

Two of the most important objectives were aimed to examine principles of economics in the Buddhistic approaches, study those of self-sufficiency economy- the King's Philosophy - initiated by His Majesty The King, and compare the former to the latter. It was the qualitative research, putting the emphasis on the documentary research through studying from both principles. The collected data were brought to analyze, categorize and summarize research's results and present them in the descriptive manner.

Research's results were the followings: Economic Buddhist approaches and The King's Philosophy were the applied economic concepts to explain neo-economic in principle between mixed economic systems and economic systems of capitalism in various

forms by bringing the Buddha teachings to alleviate greed and needs in developing Buddhists live and mind, implant morality in order to put up themselves on the basis of economic securities together with undoubtedly sustainable economy. That economic Buddhistic approaches differed from The Royal self-sufficiency economy and The King's Philosophy lied in the fact that the former were based on self –sufficiency; sufficing to consume and moderately spend, clinging to The Middle Way in Buddhism understand connecting development by People, objects, society, environment, culture.

Keywords: Economics, The Royal Self-Sufficiency Economy, The King's Philosophy

บทนำ

ประเทศไทยประสบกับความสำเร็จในการพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน ตลอดจนการคมนาคมต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง เป้าหมายของการพัฒนาประเทศ นอกจากการสร้างการให้บริการด้านสาธารณะที่จำเป็นแล้ว จะต้องมีเป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้เกิดปัญหาสำคัญขึ้นหลายประการ เช่นปัญหาเสื่อมโทรม ปัญหาความยากจน ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

ภาครัฐได้มีการกำหนดแผนงานในการแก้ปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดช่องว่างของรายได้ พัฒนาศักยภาพของคน สร้างงานและยกระดับรายได้ของประชาชน โดยมุ่งหวังที่จะขจัดสาเหตุที่เป็นต้นตอของปัญหาความยากจนมาตลอดหลายทศวรรษที่เด่นชัดคือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560-2564 [1] วางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดรับกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ "มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน" ในอนาคต ที่เน้นโครงการแก้ไขปัญหา โดยสรุป

[1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560-2564** กรุงเทพมหานคร : http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

จะเห็นภาพที่ชัดเจนถึงแนวทางแก้ปัญหาความยากจนของรัฐที่มุ่งเน้นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และการแก้ปัญหาในเชิงสังคมสงเคราะห์เป็นสำคัญ ซึ่งมีนักเศรษฐศาสตร์นักเศรษฐศาสตร์หลายคนเสนอแนวทางแก้ปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง เพราะเห็นว่าความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นปัญหาที่ต้องแก้ที่การปรับเปลี่ยนนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ

ตามหลักวิชาการ รัฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง กระบวนการทางการเมือง สถาบันทางการเมือง เป็นการศึกษากระบวนการแบ่งปันและถ่ายโอนอำนาจในกระบวนการตัดสินใจ มีการใช้อำนาจของรัฐที่กระทำต่อสังคม กระทำการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชน มีการวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคมเพื่อให้สังคมมีความสงบสุข มีการกำหนดกิจกรรมทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าไปกำหนดทิศทางการปกครองหรือทิศทางการทำงานของรัฐ ส่วนราชการที่เรียกว่า นโยบายของรัฐความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทั้งหมดก็เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง และประชาชนมีความมั่นคง มีความกินดีอยู่ดี การศึกษารัฐศาสตร์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเป็นการศึกษาในลักษณะของสหวิทยาการ โดยอาศัยองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาอื่นมาช่วยในการอธิบายหรือองค์ประกอบในการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐศาสตร์ เพราะการที่จะปกครองให้ประเทศมีความมั่นคงและมั่งคั่งนั้นจะต้องมีความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นรากฐาน ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ในขณะเดียวกันหากประเทศชาติขาดความมั่นคงทางการเมือง ไม่มีความสงบเรียบร้อย ผู้คนระส่ำระสายไม่เป็นอันมาทำมาหากิน เศรษฐกิจของประเทศก็ยากที่จะมีความเสถียรภาพและเจริญเติบโตได้ รัฐบาลจึงต้องใช้ทั้งรัฐสาสตร์และเศรษฐศาสตร์ในการบริหารบ้านเมืองเพื่อให้บ้านเมืองและเศรษฐกิจเสถียรภาพควบคู่กันไป

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการผลิต การใช้ทรัพยากร การจำหน่ายจ่ายแจกการแบ่งสันปันส่วน การบริโภค ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยทั่วไป การปกครองประเทศจำเป็นต้องนำเอาวิชาเศรษฐศาสตร์มากำหนดนโยบายทางการเมืองด้วย ดังนั้นการศึกษาวิชารัฐศาสตร์จะได้ผลดีจะต้องเข้าใจลักษณะและพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานด้วย

หลักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนในปัจจุบัน เป็นศาสตร์ของทางตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ นักการเมืองหรือนักวิชาการส่วนมากมักจะอ้างอิงและนำเอาหลักเศรษฐศาสตร์ทางตะวันตกเข้ามาใช้ในการบริหารงานประเทศอยู่เสมอ ซึ่งบางสิ่งบางอย่างอาจจะไม่เหมาะสมหรืออาจจะไม่สอดคล้องแก้ไขปัญหาของสังคมไทย

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธและหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนอีกแนวทางหนึ่ง

ความหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์

คำว่า เศรษฐศาสตร์[2] มาจากคำภาษากรีก oikonomia ซึ่งแปลว่าการจัดการครัวเรือน oikos แปลว่าบ้าน และ nomos แปลว่า จารีตประเพณีหรือกฎหมาย ซึ่งรวมกันหมายความว่ากฎเกณฑ์ของครัวเรือน

นักเศรษฐศาสตร์ได้ให้นิยามของวิชาเศรษฐศาสตร์ไว้ดังนี้

อัลเฟรด มาร์แชล นักเศรษฐศาตร์ชาวอังกฤษ ได้ให้นิยามไว้ในหนังสือ “principle of economics” ว่า เศรษฐศาสตร์ คือ วิชาที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำรงชีวิตโดยปกติของมนุษย์และสังคมในการใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุถึงการกินดี อยู่ดี[3]

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์” ว่า วิชาเศรษฐศาสตร์ เป็นการศึกษาถึงวิธีการที่ระบบเศรษฐกิจทำการผลิตสิ่งของและบริการเพื่อบำบัดความต้องการของมนุษย์ และจำหน่ายแจกจ่ายสิ่งของและบริการเหล่านั้นไปยังบุคคลที่ต้องการ[4]

สรุปได้ว่า เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัดเพื่อทำการผลิตสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน รวมทั้งการกระจายสินค้าและบริการเหล่านั้นไปยังบุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่ต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวคิดหลักเศรษฐศาสตร์ (economics)

เป็นวิชาทางสังคมศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับการผลิต การกระจาย การบริโภคสินค้าและการให้บริการ ตามคำจำกัดความของนักเศรษฐศาสตร์และนักการเมือง เรย์มอนด์บารร์ [5]แล้ว "เศรษฐศาสตร์คือศาสตร์แห่งการจัดการทรัพยากรอันมีจำกัด เศรษฐศาสตร์พิจารณาถึงรูปแบบที่พฤติกรรมมนุษย์ได้เลือกในการบริหารทรัพยากรเหล่านี้ อีกทั้งวิเคราะห์และอธิบายวิถีที่บุคคลหรือบริษัททำการจัดสรรทรัพยากรอันจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการมากมายและไม่จำกัด"

วิชาเศรษฐศาสตร์จัดเป็นวิชาเชิงปทัสฐาน (เศรษฐศาสตร์ที่ควรจะเป็น) เมื่อเศรษฐศาสตร์ได้ถูกใช้เพื่อเลือกทางเลือกอันหนึ่งอันใด หรือเมื่อมีการตัดสินคุณค่าบางสิ่งบางอย่างแบบอัตวิสัย ในทางตรงข้ามเราจะเรียกเศรษฐศาสตร์ว่าเป็นวิชาเชิงบรรทัดฐาน (เศรษฐศาสตร์ตามที่เป็นจริง) เมื่อเศรษฐศาสตร์นั้นได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการทำนายและอธิบายถึงผลลัพธ์ที่ตามมาเมื่อมีการเลือกเกิดขึ้น โดยพิจารณาจากสมมติฐาน และชุดของข้อมูลสังเกตการณ์ ทางเลือกใดก็ตามที่เกิดจากการใช้สมมติฐานสร้างเป็นแบบจำลองหรือเกิดจากชุดข้อมูลสังเกตการณ์ที่สัมพันธ์กันนั้น ก็เป็นข้อมูลเชิงบรรทัดฐานด้วยเช่นเดียวกัน

---

[2] คณะวิทยาการจัดการ : **เศรษฐศาสตร์ทั่วไป,** (ฉะเชิงเทรา : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 2542), หน้า 1.

[3] เรื่องเดียวกัน ,หน้า 1.

[4] เรื่องเดียวกัน ,หน้า 1.

[5] ประยูร เถลิงศรี อ้างใน เรย์มอนด์บารร์ : หลักเศรษฐสาสตร์,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2559), หน้า 20.

เศรษฐศาสตร์จะให้ความสนใจกับตัวแปรที่สามารถวัดค่าได้เท่านั้น โดยสาขาของวิชาเศรษฐศาสตร์จะถูกจำแนกออกตามเนื้อหาเป็นสองสาขาใหญ่ ๆ คือ[6]

1. เศรษฐศาสตร์จุลภาค ซึ่งสนใจพฤติกรรมขององค์ประกอบพื้นฐานในระบบเศรษฐกิจซึ่งรวมถึงตลาดแต่ละตลาดและตัวแทนทางเศรษฐกิจ (เช่นครัวเรือน หน่วยธุรกิจ ผู้ซื้อ และผู้ขาย)

2. เศรษฐศาสตร์มหภาค จะสนใจเศรษฐกิจในภาพรวม ตัวอย่างเช่น อุปทานมวลรวมและอุปสงค์มวลรวม การว่างงาน เงินเฟ้อ การเติบโตของเศรษฐกิจ นโยบายการเงินและนโยบายการคลัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกออกตามการวิเคราะห์ปัญหาได้แก่

เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ หรือเศรษฐศาสตร์ตามความเป็นจริง (Positive economics)

เศรษฐศาสตร์นโยบาย หรือเศรษฐศาสตร์ตามที่ควรจะเป็น (Normative economics)

สำหรับประเด็นหลัก ๆ ที่เศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจจะอยู่ที่การจัดสรรทรัพยากร การผลิต การกระจายสินค้า การค้า และการแข่งขัน โดยหลักการแล้วคำอธิบายทางเศรษฐศาสตร์จะถูกนำไปประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกภายใต้ข้อจำกัดด้านความขาดแคลนมากขึ้นเรื่อย ๆ หรืออาจจะเรียกได้ว่ามีการกำหนดมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ให้กับทางเลือกนั้น ๆ นั่นเองในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยธุรกิจของประเทศอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะนิยมสอนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์แบบสำนักคลาสสิกใหม่ (Neo - Classical Economics) ทั้งนี้ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะวิเคราะห์ถึง "ความเป็นเหตุเป็นผล-ความเป็นปัจเจกชน-ดุลยภาพ" ตรงกันข้ามกับเศรษฐศาสตร์ทางเลือกที่เน้นวิเคราะห์ "สถาบัน-ประวัติศาสตร์-โครงสร้างสังคม" เป็นหลัก

กล่าวโดยสรุปเศรษฐศาสตร์ (economics) คือ การศึกษาวิธีการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์และสังคม

เศรษฐศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 แขนงวิชา

1. เศรษฐศาสตร์จุลภาค (microeconomics)เศรษฐศาสตร์จุลภาค จะศึกษาเกี่ยวกับหน่วยเศรษฐกิจขนาดเล็ก โดยจะศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจใช่ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ศึกษาว่าผู้บริโภคจะตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการอย่างไรเพื่อให้ตอบสนองความต้องการสูงสุดของตัวผู้บริโภค ด้วยวงเงินที่มีอยู่อย่างจำกัด เช่น หากผู้บริโภคมีเงิน อยู่ 100 บาท ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อเนื้อหมูได้ 1 กิโลกรัม หรือ เนื้อไก่ได้สองกิโลกรัม ผู้บริโภคจะเลือกซื้ออะไร และทำไม การศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค จะรวมไปถึงการศึกษาองค์กรว่ามีการใช้ทรัพยากรในการผลิตอย่างไรเพื่อให้ธุรกิจเกิดผลกำไรสูงสุด เป็นต้น

2. เศรษฐศาสตร์มหภาค (macroeconomics)เศรษฐศาสตร์มหภาค เป็นการศึกษาหน่วยเศรษฐกิจขนาดใหญ่ โดยจะศึกษาโดยรวมทั้งระบบ เช่น การศึกษารายได้ประชาชาติของทั้งประเทศ หรือ

[6] จรินทร์ เทศวานิช : หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น, (พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2558). หน้า 39.

การบริโภคสินค้าและบริการ ของประชาชน รวมไปถึงศึกษาภาวะเงินเฟ้อ เงินฝืด การค้าระหว่างประเทศ และการจ้างงาน

ประโยชน์ของวิชาเศรษฐศาสตร์

1. คาดการณ์ผลที่เกิดจากนโยบายของรัฐบาล เราคงเคยได้อ่านข่าวเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล ในบางครั้งเราไม่เข้าใจสิ่งที่รัฐบาลทำคืออะไร มีผลอย่างไรกับเรา และเราต้องปรับตัวอย่างไร เช่น เมื่อรัฐบาลประกาศขึ้นอัตราดอกเบี้ย เพื่อแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อ จะมีผลทำให้เศรษฐกิจชะลอตัวลงและทำให้ตลาดหุ้นปรับตัวลดลงด้วย แล้วทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าเมื่ออัตราดอกเบี้ยปรับตัวขึ้นจะทำให้กิจการต่างๆจะลดการลงทุนเพราะว่าการลงทุนจะมีต้นทุนที่สูงขึ้น เพราะต้องจ่ายดอกเบี้ยในราคาที่สูงขึ้นไม่คุ้มกับผลกำไรที่จะได้รับ ดังนั้นเราจึงควรปรับลดการลงทุนตาม เป็นต้น

2. เพื่อศึกษาอุปสงค์และอุปทาน และกลไกลของราคา ของสินค้าเพื่อปรับเปลี่ยนกลยุทธการทำการตลาดของธุรกิจของคุณให้ดียิ่งขึ้น เช่น คุณควรตั้งราคาของสินค้าที่คุณจะขายอย่างไรให้ได้กำไรสูงสุด หรือ จะผลิตสินค้าเท่าไรเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด เพราะการขายได้จำนวนที่มากที่สุดไม่ได้แปลว่าคุณจะกำไรมากที่สุด

3. เพื่อมองหาโอกาสในตลาด หากคุณได้ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ ทั้งหมดแล้วคุณจะมองเห็นโอกาสทางการลงทุนมากขึ้น เช่น เมื่อคุณรู้ว่ารัฐบาลสหรัฐประกาศจะปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ย จะมีผลทำให้ค่าเงิน USD แข็งตัว และจะมีผลทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัว คุณจะรู้โดยทันทีว่าธุรกิจประเภทไหน จะได้รับผลประโยชน์ในเรื่องนี้ และคุณจะเลือกลงทุนในธุรกิจประเภทนั้น เช่นหากค่าเงินบาทอ่อนตัว จะมีผลดีกับธุรกิจส่งออกอย่างมาก เป็นต้น

4. หากคุณเป็นผู้บริหารคุณจะรู้ถึงสภาวะกิจการของตัวเอง เช่น เมื่อกิจการคุณผลิต ผลิตภัณฑ์ชิ้นหนึ่งออกมากจำหน่ายในตลาดแล้วขายดีในช่วงเวลาหนึ่ง และเมื่อเวลาผ่านไปยอดขายคุณจะค่อยๆลดลง คุณจะรู้โดยทันทีว่าผลิตภัณฑ์ชิ้นนี้อยู่ในช่วงเวลาถดถอย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำมาปรับปรุงและปรับโฉมหรือคิดผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อปล่อยกับสู่ตลาด

5. เพื่อศึกษาการควบคุมต้นทุนการผลิต และศึกษากลยุทธของคู่แข็ง เพื่อเตรียมตัวแข่งขันในด้านราคา

แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

6.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี **เงื่อนไข** ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง “...เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาของเศรษฐกิจ การที่ต้องใช้รถไถต้องไปซื้อ เราต้องใช้ต้องหาเงินมาสำหรับซื้อน้ำมันสำหรับรถไถ เวลารถไถเก่าเราต้องยิ่งซ่อมแซม แต่เวลาใช้นั้นเราก็ต้องป้อนน้ำมันให้เป็นอาหาร เสร็จแล้วมันคายควัน ควันเราสูดเข้าไปแล้วก็ปวดหัว ส่วนควายเวลาเราใช้เราก็ต้องป้อนอาหาร ต้องให้หญ้าให้อาหารมันกิน แต่ว่ามันคายออกมา ที่มันคายออกมาก็เป็นปุ๋ยแล้วก็ใช้ได้สำหรับให้ที่ดินของเราไม่เสีย...”พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 9 พฤษภาคม 2529

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์[7]

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐนักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดนคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

พอมีพอกิน หมายถึง อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตน

ความสุขความเจริญอันที่แท้จริง หมายถึง ความสุข ความเจริญ ที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ

พุทธะ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน คือบุคคลที่ก่อตั้งศาสนาพุทธปรากฏให้เห็นเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณสถานโบราณวัตถุต่าง ๆ ตลอดจนคำสอน ตัวความรู้หรือปัญญา

พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การประยุกต์แนวความคิดทางศาสนาพุทธเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาใช้อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์

ศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริที่มีองค์ความรู้อยู่ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ศาสตร์พระราชาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ดร. อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์และคณะสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์[8] ได้กล่าวไว้ดังนี้

---

[7] มูลนิธิชัยพัฒนา : **เศรษฐกิจพอเพียง** http://www.chaipat.or.th/site_content/34-13/3579-2010-10-08-05-24-39.html

[8] ดร. อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์และคณะสถิติประยุกต์: **เข้าใจ เข้าถึง พัฒนาวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, (**กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560)

1. จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการนำทาง ประกอบด้วยสามห่วง สองฐาน คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตน มีฐานความรู้ และ ฐานคุณธรรม

2. วิธีการของศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเข้าใจ หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การใช้และแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลองใช้จนได้ผลจริงก่อนเข้าถึง หมายถึงการระเบิดจากข้างในเข้าใจกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา และสร้างปัญญาสังคมพัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และมีต้นแบบในการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้

3. การประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชา ต้องทำให้ด้วยความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล สภาพพื้นที่และสถานการณ์ ตัวอย่างของการประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชาได้แก่โครงการพระราชดำริกว่า 4000 โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ แกล้งดิน แก้มลิง ฝนหลวง กังหันน้ำชัยพัฒนา หญ้าแฝก เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สถานีวิทยุ อส ถนนวงแหวน ถนนรัชดาภิเษก ทางด่วนลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี สะพานพระราม 8 ฟอนท์ไทยจิตรลดา และเสาอากาศสุธี เป็นต้น

4. ผลลัพธ์ ของศาสตร์พระราชา คือแผ่นดินโดยธรรมและประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามตามพระปฐมบรมราชโองการ พออยู่พอกิน และ รู้รักสามัคคี อันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน“ศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน” ในการพัฒนาเศรษฐกิจสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 รวมทั้งการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่สังคมโลกทั้งในระดับภูมิภาค และ ในระดับโลก เพื่อน้อมนำพระราชดำรัสขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชที่ให้ “ประชาชนเป็นศูนย์กลาง” ของการพัฒนา มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ประชาชนมีส่วนร่วม และได้ประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริง ให้มีความ อยู่ดี กินดี

บทสรุป

การวิจัยเปรียบเทียบหลักเศรษฐศาสตร์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชานั้น จะเห็นได้ว่า เศรษฐศาสตร์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริกับศาสตร์พระราชา สามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริให้มีความกลมกลืนสอดคล้องไปด้วยกันได้เป็นอย่างดี

การเปรียบเทียบความหมายของเศรษฐศาสตร์กับความหมายของเศรษฐกิจ พบว่า ความหมายของเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้

1. วิชาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจก และการเลือกหนทางการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจมาทำการผลิตสินค้าบริการเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการของมนุษย์

2. การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจมาทำการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการของมนุษย์

การเปรียบเทียบความหมายของเศรษฐศาสตร์กับความหมายของเศรษฐกิจพบว่า ความหมายของเศรษฐกิจได้กล่าวถึงในเรื่องนี้

1. กิจกรรมของมนุษย์แต่ละคนและกิจกรรมของสังคมโดยรวมของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความต้องการ การบริโภค การทำงาน การแข่งขัน ค่านิยม การผลิตสินค้าและบริการ การแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้าละบริการ การบริโภคสินค้า และบริการ การแลกเปลี่ยนหรือซื้อ ขายสินค้า และบริการ การบริโภคสินค้า

2. การเพิ่มผลผลิตในระบบเศรษฐกิจ การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และการเพิ่มปัจจัยการผลิตในระบบเศรษฐกิจอันมีผลผลิตมวลรวมประชาชาติที่แท้จริงหรือรายได้ต่อหัวที่แท้จริงของประชาชนสูงขึ้น

การเปรียบเทียบความหมายของเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธกับความหมายของเศรษฐกิจพบว่า ความหมายของเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ได้กล่าวถึงในเรื่อง ดังนี้

1. การนำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาบรรเทาความอยาก ความต้องการในเรื่องโลกุตตรสุข ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติตามคำสอนหลักเศรษฐกิจชั้นสูง แต่ก็ไม่มองข้ามโลกิยสุขอันเป็นจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไปพยามยามสอนศีลธรรมให้มนุษย์ เพื่อความเป็นคนดีที่มีคุณธรรมของสังคม

2. การประยุกต์แนวคิดทางศาสนาพุทธที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาใช้อธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เป็นแนวทางใหม่ ระหว่างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและสังคมนิยมในรูปแบบเศรษฐกิจต่าง ๆ ว่าจะจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไรย่อมมาจากเศรษฐกิจของส่วนบุคคล เมื่อส่วนบุคคลมีเศรษฐกิจดี เศรษฐกิจของสังคมของชาติย่อมดี ตามพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการเบื้องต้นสำหรับสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ คือ ความขยันหมั่นเพียรอย่างสมบูรณ์

การเปรียบเทียบความหมายของเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธกับความหมายของเศรษฐกิจพบว่า ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา ได้กล่าวถึงในเรื่อง ดังนี้

1. แนวทางการดำเนินชีวิต การดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัฒน์

2. ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความซื่อสัตย์สุจริต

จุดเน้นของเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธคือ การให้มนุษย์นำคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามาบรรเทาความอยาก ความต้องการในการผลิตการสร้างสรรค์ ดัดแปลงวัตถุสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งนั้นมีคุณค่าแก่การใช้สอยให้เกิดอรรถประโยชน์คือ ความพึงพอใจหรือมีค่าในการซื้อขายด้วยความเป็นธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ พบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาคือ หลักมัชฌิมาปฏิหทา ซึ่งได้กล่าวถึงข้อห้ามสำหรับบุคคลที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือนร้อน สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ต้องการให้มีความยุติธรรมในการซื้อขาย

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา คือความพอดี พออยู่พอกิน พอใช้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ในการดำเนินชีวิตเดินทางสายกลาง กับการบริโภคนิยมไม่บริโภคมากเกินไปหรือน้อยไปให้มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้อง ดำเนินชีวิตแบบพอมี พอกินก่อนเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตของมนุษย์และสังคมให้มุ่งเน้น

ไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง มีความพอพียง พอประมาณ ไม่โลภมาก ไม่ประมาณ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต

หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือ การยับยั้งความโลภของมนุษย์ ซึ่งแสดงออกมาโดยรูปการแข่งขันที่เป็นสาเหตุแห่งการเอารัดเอาเปรียบ การเห็นแก่ตัว การกดขี่ข่มแหง การหลงใหลวัตถุ ซึ่งเป็นการบริโภคนิยม นำมูลค่ามานำคุณค่าของมนุษย์

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา หลักที่สนับสนุนให้เป็นหลักเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นที่การพอมีพอกิน โดยเลี้ยงตัวเองได้พร้อมกับยึดหลักความสามัคคี การพอมี พอกิน คือ การพึ่งตนเองใน 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านจิตใจต้องมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้แก่ตนเองและส่วนรวม

2. ด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชน

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีการใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด ประหยัด มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการหาทางเพิ่มมูลค่า

4. ด้านเทคโนโลยี ต้องรู้จักใช้เทคโนโลยี โดยใช้ประกอบกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวศาสตร์พระราชา เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัฒน์ และในขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์และคณะสถิติประยุกต์. **เข้าใจ เข้าถึง พัฒนาวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน,** กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์**, 2560**.

คณะวิทยาการจัดการ. **เศรษฐศาสตร์ทั่วไป,** ฉะเชิงเทรา: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินท์, 2542.

จรินทร์ เทศวานิช หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2558.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560-2564** กรุงเทพมหานคร : http://www.nesdb.go.th/ ewt_news.php?nid=6420

การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในศตวรรษที่ 21
Developing Critical Thinking Skills in the 21st Century

สริญญา มารศรี
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

โลกแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นโลกแห่งการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยี มีการเชื่อมโยงข่าวสารทุกภูมิภาคของโลกเข้าไว้ ด้วยกัน และสามารถส่งข่าวสารถึงกันได้ด้วยเวลาเพียงไม่กี่วินาที ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลกอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการดำรงชีพของคนในสังคมอย่างทั่วถึง ทั้งทางด้านบวกและด้านลบ การดำรงชีวิตในสังคมของคนในยุคนี้จึงจำเป็นที่จะต้องมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อที่จะสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับและสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปการศึกษาถือว่าเป็นรากฐานของเตรียมความพร้อมในการออกไปดำรงชีวิตในสังคม ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรต้องมีการตื่นตัวในการออกแบบวิธีการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกในศตวรรษที่ 21 การฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นอีกหนึ่งทักษะที่มีความสำคัญต่อการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 นี้

คำสำคัญ: ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ, ศตวรรษที่ 21

Abstract

The world of the 21st century is a world of technology communication. There's a link to all regions over the world together, and it can also send messages to each other by a few seconds that makes the change in the world of society rapidly. It affected the livelihoods of people in society thoroughly both positive and negative. Living in a society of people today is very important to have critical thinking skills in order to be able to identify, analyze the information received, and can adapt to the changing times. Education is the foundation of life preparedness to live in society, thus teachers should be alert in curriculum design providing to the learners with skills for the living in the world of the 21st century. The critical thinking skill is one of the most important skills in the 21st century education.

Keywords: Critical Thinking Skills, The 21st Century Living.

บทนำ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดที่มีกระบวนการทางปัญญา มีลักษณะการคิดที่ซับซ้อน มีการใคร่ครวญ ไตร่ตรองโดยอาศัยเหตุผลอย่างรอบคอบทุกด้าน มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ดังนี้

Dewey ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ[1] หมายถึง การคิดอย่าง ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้น สุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน

Hilgard ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ[2] หมายถึง ความสามารถในการตัดสินข้อความ หรือปัญหาว่า เป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นเหตุเป็นผลกัน

Good ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ[3] หมายถึง การคิด อย่างรอบคอบตามหลักของการประเมินและมีหลักฐานอ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล

Ennis ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ[4] หมายถึง การคิด พิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการตัดสินใจว่า สิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ ช่วยให้ตัดสินใจสภาพการณ์ได้อย่างถูกต้อง

จากการให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาข้างต้น สามารถสรุปความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ว่า เป็นกระบวนการคิดที่ใช้เหตุผล มีการศึกษาข้อเท็จจริง หลักฐานและข้อมูลต่างๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณา วิเคราะห์ อย่างสมเหตุสมผล ก่อนตัดสินใจว่าสิ่ง ใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ ผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ จะเป็นผู้ที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผลไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเอง ก่อนที่จะตัดสินใจในเรื่องใดก็จะต้องมีข้อมูลหลักฐานเพียงพอและสามารถเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองให้เข้ากับความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ถ้าผู้นั้นมีเหตุที่เหมาะสมถูกต้องกว่า เป็นผู้มีความกระตือรือร้นในการ ค้นหาข้อมูลและความรู้ กล่าวได้ว่าผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณจะเป็นผู้ที่มีเหตุผล

คุณลักษณะของผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ สรุปคุณลักษณะของผู้ที่คิดอย่างมีวิจารณญาณว่าประกอบด้วย 5 ลักษณะสำคัญ[5] ดังนี้

---

[1] Dewey , J. How We Think, New York: Health and Company.Decaroli , J. 1973, “What Research Say to the Classroom Teacher: Critical Thinking”, Social Education. 37 (January 1973) 1933, pp 67 – 69.

[2] Hilgard, Ernest R. Introduction to Psychology, (3d rd. New York :Marcourt, Brace & World Inc, 1962).

[3] Good, Carter V. Dictionary of Education, (3d ed, New York: Book Company, 1973).

[4] Ennis, R.H. (1985, October), A logical basic for nursing critical thinking skills, Educational Leadership, 46.

[5] ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, **การพัฒนาการคิด,** (กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2551).

1. เป็นผู้มีใจกว้าง คือ ยอมรับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นในความคิดของตนเองเป็นหลักไม่อคติ มีใจเป็นกลาง และตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลประกอบเพียงพอ การมีใจกว้างขวางจะทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวาง หลากหลาย มากพอต่อการใช้ในการตัดสินใจได้ดีมากขึ้น

2. มีความไวต่อความรู้สึกของผู้อื่นเข้าใจผู้อื่น การมีความรู้สึกที่ไวจะทำให้สามารถรับรู้สถานการณ์ความคิด ความรู้สึกของผู้อื่นได้ดีกว่า

3. เปลี่ยนความคิดเห็นที่ตนมีอยู่ได้ ถ้ามีข้อมูลที่มีเหตุผลมากกว่า

4. กระตือรือร้นในการค้นหาข้อมูลและความรู้ การมีข้อมูลและความรู้มาก ทำให้การ ตัดสินใจย่อมถูกต้องและแม่นยำ การคิดวิจารณญาณต้องการข้อมูล ความรู้มากๆ เพื่อประกอบใน การตัดสินใจ แม้ว่าบางข้อมูลอาจมีประโยชน์น้อยก็ตาม

5. เป็นผู้มีเหตุผล ไม่ใช้อคติหรืออารมณ์ในการตัดสินใจ การยอมรับข้อมูลใดๆหรือ การตัดสินใจใดๆ จะไม่เชื่อมั่นในตัวบุคคลหรืออารมณ์ ข้อมูลที่มีเหตุผลจะทำให้การตัดสินใจดีกว่า ครูจึงควรต้องจัดบรรยากาศ และกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะต่างๆ ดังกล่าวให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อปลูกฝังความเป็นนักคิด

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าผู้ที่มีคุณลักษณะของผู้ที่มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะต้องเป็นผู้ที่มีใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของคน ไม่ยึดมั่นความคิดเห็นของตนเป็นหลัก มีใจเป็นกลางและตัดสินใจโดยการใช้ข้อมูลประกอบหลายด้าน มีความรู้สึกไวต่อสถานการณ์และความรู้สึกของผู้อื่น สามารถเปลี่ยนความคิดเห็นของตนได้หากมีเหตุผลที่มากกว่า เป็นผู้มีความกระตือรือร้นในการค้นหาข้อมูลความรู้ มีความรู้มากเพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ และที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่มีเหตุผลไม่ใช้อารมณ์หรืออคติในการตัดสินใจ

แนวทางจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการคิด

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ สรุปแนวทางจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการคิดให้กับเด็กและเยาวชน ดังนี้

1. สร้างความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น (Curiosity) โดยต้องได้รับการกระตุ้นยั่วยุ โดยใช้สื่อ คำถาม กิจกรรม

2. ฝึกให้มีความกล้าเสียง (Risk Taking) กล้าคิดแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ กล้าเสี่ยงที่จะสร้างสิ่งใหม่หรือแตกต่างจากเดิม โดยใช้สถานการณ์ที่ยั่วยุให้คาดการณ์และคาดเดาสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจมีคำตอบหลายๆ แนวทาง

3. ความยุ่งยากซับซ้อน (Complexity) ความยุ่งยากซับซ้อนจะทำให้เกิดการพัฒนา ความคิดระดับสูงได้ ต้องพัฒนาจากง่ายไปหายาก กิจกรรมที่ใช้และระดับความยากง่ายต้อง สอดคล้องเหมาะสมกับเด็กแต่ละคน

4. กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ (Imagination) เด็กต้องได้รับการกระตุ้นให้มีความคิด จินตนาการสร้างสรรค์อย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นการจินตนาการจากภาพ จากนิทาน จากประสบการณ์เดิม จากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมรอบตัว จากความรู้สึกของตนเอง

5. ฝึกฝนให้ใจกว้าง (Open Mind) เด็กควรได้รับการฝึกฝนให้ทำงานกลุ่มการอภิปรายกลุ่ม การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ยอมรับในเหตุผลและข้อมูลของกลุ่ม หรือของคนอื่นที่ดีกว่าหรือมีมากกว่า

6. สร้างความมั่นใจในตนเอง (Self Confidence) ความมั่นใจในตนเอง จะทำให้เด็ก ได้มีพัฒนาการการคิดและกล้าแสดงออกซึ่งความคิด การเลือกสรรกิจกรรมที่หลากหลายและเหมาะสม จะทำให้เด็กกล้าแสดงออก เริ่มจากการตั้งคำถามง่ายๆ การแสดงออกอย่างง่ายแล้วยากขึ้นตามลำดับ การเล่นและการทำงานเป็นกลุ่ม แล้วลดลงจนเหลือคนเดียว ซึ่งการแสดงออกของเด็ก ต้องได้รับกำลังใจและการสนับสนุน จะทำให้เด็กมีความมั่นใจมากขึ้น

จากแนวคิดข้างต้นของนักวิชาการการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมการคิด จะต้องมีการสร้างความความกระตือรือร้น ความอยากรู้อยากเห็นให้กับผู้เรียนโดยการใช้สื่อหรือคำถามฝึกให้ผู้เรียนกล้าที่จะคิดแตกต่าง คิดสร้างสิ่งใหม่ๆ โดยการใช้สถานการณ์ยั่วยุให้คาดการณ์สิ่งต่างๆ หลากหลายแนวทางมีความซับซ้อนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความคิดระดับสูงได้ ต้องพัฒนาจากง่ายไปหายากและให้สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละคน ต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการสร้างสรรค์ที่หลากหลาย จากภาพ นิทาน สิ่งแวดล้อมรอบตัว จากประสบการณ์เดิมหรือจากความรู้สึกของตัวเอง ฝึกฝนให้ผู้เรียนเป็นคนใจกว้าง ควรให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับในเหตุผลของผู้อื่นที่มีดีกว่าและสร้างความมั่นใจในตัวเองให้กับผู้เรียน ผู้เรียนจะ ได้มีพัฒนาการการคิด และกล้าแสดงออกซึ่งความคิด การเลือกสรรกิจกรรมที่หลากหลาย และเหมาะสมการตั้งคำถามง่ายๆ การแสดงออกอย่างง่ายแล้วยากขึ้นตามลำดับ จะทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกมากขึ้น

ประโยชน์ของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ สรุปประโยชน์ของการรู้จักนำวิธีคิด[6] อย่างมีวิจารณญาณไปใช้ในการดำเนินชีวิตมีดังนี้

1. มีความมั่นใจในการเผชิญต่อปัญหาต่างๆ และแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้ถูกทาง

2. สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีเหตุผล

3. มีบุคลิกภาพดี เป็นคนสุขุมรอบคอบ ละเอียดลออ ก่อนตัดสินใจในเรื่องใดจะต้องมีข้อมูลหลักฐานประกอบแล้ววิเคราะห์ด้วยเหตุผลก่อนตัดสินใจ

4. ทำกิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีระบบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน

5. มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี ทั้งด้านการอ่าน เขียน ฟัง พูด

6. การพัฒนาวิธีคิดอย่างมีวิจารณญาณอยู่เสมอ ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

---

[6] สุคนธ์ สินธพานนท์, **นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน,** (พิมพ์ครั้งที่ 3). (กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2552), หน้า 72-73.

7. เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย

8. เป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่บนหลักการและเหตุผล ส่งผลให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

จากประโยชน์ที่นักวิชาการการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถทำให้เรามีความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกทาง ตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลทำให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีเป็นคนที่มีความรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจทำเรื่องใดจะต้องมีหลักฐานประกอบ ในการวิเคราะห์ตัดสินใจ ทำให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีคุณภาพเพราะมีการคิดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดีในทุกด้าน การพัฒนาวิธีคิดอย่างมีวิจารณญาณอยู่เสมอ จะส่งผลให้เรามีสติปัญญาที่เฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้เราเป็นผู้ที่มีวินัยและมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน อยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผลทำให้งานออกมาอย่างมีคุณภาพ

องค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นักการศึกษาหลายท่านได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ ดังนี้

Feely ได้แยกองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ 10 ประการ[7] คือ

1. การแยกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริง และความรู้สึกหรือความคิดเห็น

2. การพิจารณาความเชื่อถือได้ของแหล่งข้อมูล

3. การพิจารณาความถูกต้องตามข้อเท็จจริงของข้อความนั้น

4. การแยกความแตกต่างระหว่างข้อมูล ข้อคิดเห็น หรือเหตุผลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น

5. การค้นหาสิ่งที่เป็นอคติหรือความลำเอียง

6. การระบุถึงข้ออ้าง ข้อสมมติที่ไม่กล่าวไว้ก่อน

7. การระบุถึงข้อคิดเห็นหรือขัดโต้แย้งที่ยังคลุมเครือ

8. การแยกความแตกต่างระหว่างข้อคิดเห็นที่สามารถพิสูจน์ความถูกต้องได้

9. การตระหนักในสิ่งที่ไม่คงที่ตามหลักการและเหตุผล

10. การพิจารณาความมั่นคงหนักแน่นในข้อโต้แย้งหรือข้อคิดเห็น

ชนาธิป พรกุล ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่ามีองค์ประกอบอยู่ 4 องค์ประกอบ[8] และในแต่ละองค์ประกอบจะมีทักษะที่สามารถนำมาใช้ในชั้นเรียน ได้แก่

---

[7] Feely, A.J. Argumentation and Debate: Rational Decision Making, (2d ed, Belmont : Wadsworth Publishing Co.,Inc), 1976.

[8] ชนาธิป พรกุล. **แคทห์ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 177-178.

1. การให้คำจำกัดความและการทำให้กระจ่าง ทักษะที่ฝึก ได้แก่ การระบุข้อสรุป การระบุเหตุผลที่กล่าวถึง การระบุเหตุผลที่ไม่ได้กล่าวถึง การเปรียบเทียบความเหมือนและความ แตกต่างการระบุและการจัดการกับสิ่งที่เกี่ยวข้องและการสรุปย่อ

2. การตั้งคำถามที่เหมาะสมเพื่อทำให้กระจ่างหรือถ้าทาย เช่น ข้อความสำคัญคือ อะไร หมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างคืออะไร อะไรไม่ใช่ตัวอย่าง จะนำเรื่องนี้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไร อะไรคือข้อเท็จจริง นี้คือสิ่งที่กำลังพูดถึงหรือไม่ มีอะไรที่ยังไม่ได้พูดถึง

3. การตัดสินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล โดยพิจารณาจากความมีชื่อเสียง ความสอดคล้องกันระหว่างแหล่งข้อมูล ความไม่ขัดแย้งประโยชน์ ความสามารถในการให้เหตุผล

4. การแก้ปัญหาและการลงข้อสรุป โดยวิธีการนิรนัยและตัดสินอย่างเที่ยงตรง วิธีการอุปนัยและตัดสินข้อสรุปการคาดคะเนผลที่จะเกิดตามมา

เพ็ญพิศุทธิ เนคมานุรักษ์ ได้แบ่งองค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็น 7 ด้าน[9] คือ

1. การระบุประเด็นปัญหา เป็นการระบุ หรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหา ข้อคำถาม ข้ออ้าง หรือข้อโต้แย้ง ประกอบด้วยความสามารถในการพิจารณาข้อมูลหรือสถานการณ์ที่ปรากฏ รวมทั้งความหมายของคำหรือความชัดเจนของข้อความ เพื่อกำหนดประเด็นข้อสงสัย และประเด็นหลักที่ควรพิจารณาและการแสวงหาคำตอบ

2. การรวบรวมข้อมูล เป็นความสามารถในการรวบรวมข้อมูลทั้งทางตรงและ ทางอ้อมจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการรวมข้อมูลจากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ ซึ่งได้จากการคิด การพูดคุย การสังเกตที่เกิดขึ้นจากตนเองและผู้อื่น

3. การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล เป็นการวัดความสามารถในการ พิจารณา ประเมิน ตรวจสอบ ตัดสินข้อมูลทั้ง ในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยพิจารณาถึงที่มาของ ข้อมูลสถิติ และหลักฐานที่ปรากฏ รวมทั้งความเพียงพอของข้อมูลในแง่มุมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การ ลงข้อสรุปอย่างมีเหตุผล หากยังไม่เกี่ยวข้องที่จะใช้พิจารณาลงข้อสรุป ก็จะต้องรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม

4. การระบุลักษณะของข้อมูล เป็นการวัดความสามารถในการจำแนกประเภทของ ข้อมูล ระบุแนวคิดที่อยู่เบื้องต้นหลังข้อมูลที่ปรากฏ ซึ่งประกอบด้วยความสามารถในการ พิจารณาแยกแยะ เปรียบเทียบความแตกต่างของข้อมูล การตีความข้อมูล ประเมินว่าข้อมูลใดเป็น ข้อเท็จจริง ข้อมูลใดเป็นข้อคิดเห็นรวมถึงการระบุข้อสันนิษฐานหรือข้อตกลงเบื้องต้นที่อยู่เบื้องหลังข้อมูลที่ปรากฏเป็นการนาความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่อาศัยข้อมูลจากประสบการณ์เดิมมาร่วมพิจารณา เพื่อทำการสังเคราะห์จัดกลุ่มและจัดลำดับความสำเร็จของ ข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการพิจารณาตั้งสมมติฐานต่อไป

5. การตั้งสมมติฐานเป็นการวัดความสามารถเหนือกำหนดขอบเขต แนวทางการ พิจารณาหาข้อสรุปของคำถาม ประเด็นปัญหา และข้อโต้แย้ง ประกอบด้วยความสามารถในการ คิดถึงความสัมพันธ์เชิง

---

[9] เพ็ญพิศุทธิ เนคมานุรักษ์, **“การพัฒนารูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาครู สาขาจิตวิทยาการศึกษา”,** (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537). (สำเนา)

เหตุผลระหว่างข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อระบุทางเลือกที่เป็นไปได้ โดยเน้นที่ความสามารถพิจารณาเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์

6. การลงข้อมูล เป็นวัดความสามารถในการลงข้อสรุปโดยการใช้เหตุผลซึ่งถือว่า เป็นส่วนสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ในการลงข้อสรุปอย่างสมเหตุสมผลนั้นอาจใช้เหตุผลเชิงอุปนัยหรือเหตุผลเชิงนิรนัย

6.1 การให้เหตุผลเชิงอุปนัยเป็นการสรุปความโดยพิจารณาข้อมูล หรือกรณี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะเรื่อง เพื่อไปสู่กฎเกณฑ์ในที่นี้เป็นการวัดความสามารถในการสรุปความเหตุการณ์ หรือข้อมูลที่กำหนดเป็นคำถามโดยใช้ข้อมูลหรือข้อความที่บอกมาเป็นเหตุผลหรือ กฎเกณฑ์เพื่อการหาข้อสรุป

6.2 การใช้เหตุผลเชิงนิรนัย เป็นการสรุปความโดยพิจารณาเหตุผลจากกฎเกณฑ์และ หลักการทั่วไป ไปสู่เรื่องเฉพาะ ซึ่งเป็นการวัดความสามารถในการสรุปความโดยพิจารณา จากหลักการหรือกฎเกณฑ์ทั่ว ไปที่กำหนดไว้แล้วตัดสินใจลงข้อสรุปในประเด็นคำถาม

7. การประเมินผล เป็นการจัดความสามารถในการพิจารณา ประเมินความถูกต้อง สมเหตุสมผลของข้อสรุป ซึ่งต้องอาศัยความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินอย่างไตร่ตรอง รอบคอบ เพื่อพิจารณาความสมเหตุสมผลเชิงตรรกะจากข้อมูลที่มีอยู่ ข้อสรุปนี้สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้หรือไม่ มีผลตามมาอย่างไร มีการตัดสินคุณค่าได้อย่างไร และมีหลักเกณฑ์อย่างไรกล่าวได้ความเข้าใจกับประเด็นปัญหา คำถามหรือสถานการณ์ที่พบ แล้วมี การรวบรวมข้อมูลหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยการพิจารณาว่าข้อมูลใดมีเหตุผลน่าเชื่อถือหรือไม่น่าเชื่อถือ แล้วจึงสรุปเพื่อตัดสินใจ จากการแบ่งองค์ประกอบของนักวิชาการทางการศึกษาที่ได้กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีองค์ประกอบทีสำคัญ ดังนี้

การทำความกระจ่างกับปัญหา คือ ระบุปัญหาได้ ระบุสาระสำคัญ บอกจุดเด่น ของสิ่งต่างๆ หรือเรื่องราวต่างๆ ได้การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล คือ ทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกตและจำแนกแยกแยะข้อมูลได้ระบุรายละเอียดได้ เปรียบเทียบ บอกความเหมือน ความต่าง ระบุจุดต่าง ของสิ่งต่างๆ จัดหมวดหมู่ข้อมูล

การสังเคราะห์ คือ เลือกใช้ข้อมูลได้ รู้ว่าข้อมูลใดชัดเจน ข้อมูลใดคลุมเครือ ข้อมูลใดจำเป็น ไม่จำเป็น ข้อมูลใดน่าเชื่อถือ ไม่น่าเชื่อถือ สามารถนำข้อมูลมาประมวลแล้วสรุปเป็นความคิดได้ ประเมินและพิจารณาตัดสินข้อมูล คือ รู้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลใดเป็น ความคิดเห็น สิ่งใดเกี่ยวข้อง ไม่เกี่ยวข้อง ระบุสิ่งที่เป็นอคติ การเข้าข้างตนเอง ขจัดอารมณ์ความรู้สึกระบุได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรทำ สิ่งใดมีคุณค่า ไม่มีคุณค่า

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้หลากหลาย ดังนี้

Watson and Glaser ได้กล่าวถึงกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณว่า ประกอบด้วย ทัศนคติ ความรู้ และทักษะในเรื่องต่อไปนี้ 1. การอุปนัย 2. การระบุสมมติฐาน 3. การอุปมาน 4. การตีความ 5. การ

ประเมินการอ้างเหตุผล[10] Decaroli ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ[11] ไว้อย่างสอดคล้องกัน ดังนี้

1. การนิยาม เป็นการกำหนดปัญหาทำความตกลงเกี่ยวกับความหมายของคำ และ ข้อความ และกำหนดเกณฑ์ เป็นความสามารถในการระบุลักษณะของสิ่งต่างๆ ระบุปัญหาได้ รวบรวมสาระสำคัญและจุดเด่นของเรื่องราวต่างๆ

2. ทักษะการวิเคราะห์ เป็นการพัฒนาข้อมูลอย่างละเอียด แยกย่อยโดยการคำนึงถึง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลเพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งนั้น จนสามารถประเมินค่าและตัดสินใจได้ สามารถสังเกต จำแนกแยกแยะ บอกรายละเอียดของสิ่งต่างๆ จุดต่าง จุดร่วมของสิ่งต่างๆ และสามารถจัดหมวดหมู่ข้อมูล

3. ทักษะการสังเคราะห์ เป็นการประมวลผลข้อมูล ทักษะการระบุข้อมูลที่จำเป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องและจัดระบบข้อมูลแล้วสามารถเลือกใช้ข้อมูลได้ว่า ข้อมูลใดจำเป็น หรือไม่จำเป็น ข้อมูลใดน่าเชื่อถือ หรือไม่

4. การตีความข้อเท็จจริง และการสรุปอ้างอิงจากหลักฐาน การระบุอคติ การลำเอียง

5. การใช้เหตุผลโดยระบุเหตุและความสัมพันธ์เชิงตรรกศาสตร์

6. การประเมินผล โดยการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล โดยนำผลที่ได้ไปเปรียบเทียบกัน รู้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อเท็จจริง เป็นข้อคิดเห็น ระบุได้ว่า สิ่งใดเป็นอคติ สิ่งใดเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้อง สิ่งใดถูกหรือผิดจนสามารถตัดสินได้

7. การประยุกต์ใช้ หรือนำไปปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่

8.การประเมินความสำเร็จของคำตอบ โดยการใช้เกณฑ์ในการตัดสินความเพียงพอ ของคำตอบตามทฤษฎี

Gagne (1985) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ว่าเป็นกระบวนการที่เริ่มจากสัญลักษณ์ทางภาษา จนโยงมาเป็นความคิดรวบยอด เป็นกฎเกณฑ์นำกฎเกณฑ์ไปใช้[12] โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. สังเกตให้ผู้เรียนสังเกต รับรู้ และพิจารณา ข้อความ หรือภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ให้ทำกิจกรรมรับรู้ เข้าใจ ได้ความคิดรวบยอดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ สรุปเป็น ใจความสำคัญครบถ้วน ตรงตามหลักฐานข้อมูล

2. อธิบาย ให้ผู้เรียนอธิบายหรือตอบคำถาม แสดงความคิดเห็น เห็นด้วยหรือไม่เห็น ด้วยกับสิ่งที่กำหนด เน้นการใช้เหตุผลด้วยหักการ กฎเกณฑ์ อ้างหลักฐานข้อมูลประกอบให้ น่าเชื่อถือ

---

[10] Watson, G and Glazer Z E.M. Watson – Glaser Critical Thinking Appraisal Manual. New York: Brace and World
Inc, 1964, p.24.

[11] Decaroli , J. “What Research Say to the Classroom Teacher : Critical Thinking”, Social Education, 37 (January 1973), pp 67 – 69.

[12] Gagne′, R. M., The Conditions of Learning and Theory of Instruction, New York: CBS College Publishing, 1985.

3. รับฟังให้ผู้เรียนได้ฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากความคิดเห็นของตน ได้ฟังและ ตอบคำถามตามความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เน้นการปรับเปลี่ยนความคิดอย่างมีเหตุผล ไม่ใช้ อารมณ์หรือถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่

4. เชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้ผู้เรียนได้เปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้ายคลึง ของสิ่งต่าง ๆ จัดกลุ่มสิ่งที่เป็นพวกเดียวกัน หาเหตุหรือกฎเกณฑ์มาเชื่อมโยงในลักษณะ อุปมาอุปไมย

5. วิจารณ์ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนวิเคราะห์เหตุการณ์ คำกล่าว แนวคิดหรือการกระทำทีกำหนด แล้วให้จำแนกหา ข้อดี ข้อด้อย ส่วนดี ส่วนด้อย ส่วนสำคัญหรือส่วนที่มีสำคัญจากสิ่งนั้น ด้วยการยกเหตุผลและหลักฐานประกอบ เช่น บอกว่าการกระทำนั้นไม่เหมาะสม เพราะอะไร ทำถูกต้องเพราะอะไร

6. สรุปให้ผู้เรียนได้พิจารณาการกระทำ หรือข้อมูลต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน แล้วสรุปผลอย่างตรงไปตรงมาตามหลักฐานข้อมูล เช่น การกระทำนั้น ผู้เรียนเห็นว่าเป็นการ กระทำที่ถูกต้อง ควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร มีเหตุผลสนับสนุนอย่างไร ข้อความที่กล่าวมานั้น เชื่อถือได้หรือไม่อย่างไร

Dressel and Mayhew กล่าวไว้ว่ากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ[13] ประกอบด้วย 5 ขั้น

1. การนิยามปัญหา เป็นความสามารถในการกำหนดปัญหา ข้อโต้แย้ง วิเคราะห์ ข้อความ หรือข้อมูลที่คลุมเครือให้ชัดเจน และเข้าใจความหมายของคำหรือข้อความ หรือแนวคิด ภายในขอบเขตข้อเท็จจริงที่กำหนดให้ระบุองค์ประกอบที่สำคัญของปัญหา จัดองค์ประกอบของ ปัญหาให้เป็นลำดับขั้นตอน

2. การรวบรวมข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการพิจารณาปรากฏ การต่าง ๆ ด้วยความเป็นปรนัย เลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อโต้แย้ง หรือข้อมูลที่คลุมเครือ แสวงหาข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3. การจัดระบบข้อมูล เป็นความสามารถในการแสวงหาแหล่งที่มาของข้อมูล วินิจฉัย ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ระบบ ข้อตกลงเบื้องต้นของข้อความ พิจารณาความเพียงพอของ ข้อมูล จัดระบบโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น จำแนกความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ชัดเจนกับข้อมูลที่คลุมเครือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น พิจารณาข้อมูลที่แสดงถึงความลำเอียงและการโฆษณาชวนเชื่อ และตัดสินความขัดแย้งของข้อความ และเสนอข้อมูลได้

4. การเลือกสมมติฐาน เป็นความสามารถในการเลือกสมมติฐาน ที่สามารถเป็นไปได้มากที่สุดมาพิจารณาเป็นอันดับแรก การกำหนดสมมติฐานจากความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ตรวจสอบ ความสอดคล้องระหว่างสมมติฐานกับข้อมูลพิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทางในการแก้ปัญหา

5. การสรุปเป็นความสามารถในการคิดพิจารณาข้อความคลุมเครือของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลที่เหตุผลหนักแน่น และน่าเชื่อถือว่ามีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา เพื่อไปสู่การ ตัดสินใจสรุป ถ้าการสรุปไม่มีเหตุผลเพียงพอต้องมีการหาเหตุผลเพิ่มเติมมาพิจารณาตัดสินการ สรุปใหม่ แล้วจึงนำข้อมูลสรุปและหลักการไปประยุกต์ใช้

Ennis ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนี้

---

[13] Dressel, P.L.; & Mayhew, L.B. General Education: Explorations in Evaluation, 2nd ed. Washington, D.C.: American Council on Education. 1957, pp. 179-181.

1. นิยาม ได้แก่ การระบุจุดสำคัญของประเด็นปัญหา ข้อสรุป ระบุเหตุผล การตั้งคำถามที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ การระบุเงื่อนไขข้อตกลงเบื้องต้น[14]

2. การตัดสินข้อมูล ได้แก่ การตัดสินความนาเชื่อถือของแหล่งข้อมูล การตัดสิน ความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา

3. การอ้างอิงในการแก้ปัญหาและการสรุปอย่างสมเหตุสมผล ได้แก่การอ้างอิงและ ตัดสินใจในการสรุปแบบอุปมัยและนิรนัย

ทิศนา แขมมณี และคณะ ได้อธิบายกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งมี วิธีคิดดังนี้[15]

1. ตั้งเป้าหมายในการคิด

2. ระบุประเด็นในการคิด

3. ประมวลข้อมูลทั้งทางด้านข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่คิด ทางกว้าง ทางลึก และทางไกล

4. วิเคราะห์ จำแนก แยกแยะ จัดหมวดหมู่ของข้อมูลและเลือกข้อมูลทีจะนำมาใช้

5. ประเมินข้อมูลทีจะใช้ในแง่ความถูกต้อง ความเพียงพอ และความน่าเชื่อถือ

6. ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูล เพื่อแสวงหาทางเลือกหรือคำตอบที่สมเหตุสมผลตามข้อที่มี

7. เลือกทางเลือกที่เหมาะสมโดยพิจารณาถึงผลที่จะตามมาและคุณค่าหรือ ความหมายที่แท้จริงของสิ่งนั้น

8. ชั่งน้ำหนักผลได้ผลเสีย คุณโทษในระยะสั้นและระยะยาว

9. ไตร่ตรอง ทบทวนกลับกลับไปกลับมาให้รอบคอบ

10. ประเมินทางเลือกและลงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิด

จากกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งหมดที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการคิดที่มีขั้นตอนการฝึกการคิดที&หลากหลายรูปแบบตามหลักการและแนวคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการทดลองมาแล้ว ดังนั้นครูผู้สอน จึงสามารถเลือกกระบวนการการคิดที่มีขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะสอนหรือให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งขั้นตอนส่วนใหญ่จะมีหัวข้อที่สามารถสรุปได้ว่ามีความ คล้ายคลึงกันในเรื่องดังต่อไปนี้ คือ 1) การทำความเข้าใจกับปัญหา ประเด็นสำคัญสถานการณ์ที่พบ 2) การรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนำมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหา และ 3) การวิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาข้อมูลเพื่อหาทางเลือกหรือคำตอบที่ถูกต้องอย่างรอบคอบ 4) ประเมินทางเลือกหลายทาง

แนวทางการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

---

[14] Ennis, R.H. A logical basic for nursing critical thinking skills, Educational Leadership, 1985, pp. 45-48.

[15] ทิศนา แขมมณีและคณะ. **เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เทคนิคการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดและการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.** (กรุงเทพมหานคร:ไอเดียสแควร์, 2541).

สุคนธ์ สินธพานนท์ สรุปแนวทางในการพัฒนาความสามารถใน การคิดอย่างมีวิจารณญาณให้แก่นักเรียน[16] ว่าครูผู้สอนมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น

1. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการสอน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้น กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณอย่างเป็นระบบ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักเรียนรู้จักคิดในสิ่ง ที่เรียน รู้จักคิดในแง่ของการตีความหมายในรายละเอียด รู้จักขยายผลของ สิ่งที่คิดและปรับสิ่งที่ได้จากการคิดดังกล่าวไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ฝึกให้นักเรียนได้รู้ปัญหา วิธีแก้ไขปัญหา บนพื้นฐานของข้อมูลต่าง ๆ โดยนำมาวิเคราะห์ พิจารณาความน่าเชื่อถือก่อนการ ตัดสินใจ ประเด็นสำคัญคือการสร้างให้นักเรียนรู้จักคิดก่อนทำและสามารถอธิบายการกระทำของตนว่ามีเหตุผลอย่างไร การฝึกให้นักเรียนมีเหตุผลจะใช้คำถามว่า “ทำไม” ให้นักเรียนตอบ โดยมีพื้นฐานรองรับอยู่เสมอ

2. ส่งเสริมให้นักเรียนตัดสินใจด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้นักเรียนตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นการพัฒนาทักษะกระบวนการคิด มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีความรู้สึกที่เป็นอิสระซึง& ผู้สอนอาจจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน และให้นักเรียนได้มีโอกาสตัดสินใจ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการฝึกฝนและพัฒนาความคิดอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นพื้นฐาน สำคัญที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะในการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

3. จัดสื่อการเรียนรู้แบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งสื่อมีหลายรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ บทความประเภทต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ นิทาน ฯลฯ เมื่อนักเรียนอ่านแล้วครูอาจใช้คำถามฝึกการคิด เช่น เรื่องนี้คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในการอ่านจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้อีวิธีหนึ่ง ครูอาจ จัดทำแบบฝึกหัดทักษะการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน ซึ่งอาจมีรูปแบบหลากหลาย เช่น สถานการณ์ จำลอง และครูใช้คำถามเพื่อฝึกการคิดหลังจากนักเรียนอ่านสถานการณ์แล้ว หรือฝึกการคิดจากภาพ เป็นต้น

4. ฝึกให้นักเรียนมีการอภิปรายร่วมกันตามหัวข้อต่าง ๆ ทีน่าสนใจ หรือเป็นเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจากข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ ในข่าวประจำวัน จากการ์ตูนล้อการเมืองจะทำให้นักเรียนมีทักษะในการอภิปรายเชิงวิเคราะห์ วิจารณ์ ฝึกให้นักเรียนมีทักษะในการลงข้อสรุปและรู้จักประเมินความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้นักเรียนรู้จักการ อ้างเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยใจเป็นกลาง

5. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักวางแผนการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ โดยแนะนำให้ นักเรียนวางเป้าหมาย
ตรวจสอบขั้นตอนการดำเนินงานว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ โดยมี ข้อมูลหลักฐานในการตรวจสอบและใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจรับปรุง หรือดำเนินงาน ตามแผน และรู้จักวิธีการในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม รอบคอบและควบคุมตนเองให้ ดำเนินงานตามแผน การทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่ครูฝึกให้นักเรียนรู้จักวางแผนการย่อมเป็นการดำเนินงานและมีการตรวจสอบ ตลอดจนเมื่อมีการดำเนินงาน

---

[16] สุคนธ์ สินธพานนท์, **นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน,** (พิมพ์ครั้งที่ 3), กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2552, หน้า 80-81.

ตามแผนแล้วมีการ ประเมินผลการดำเนินงานนั้นจัดได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้การคิดอย่างมี วิจารณญาณ

การจัดการเรียนรู้การคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีนักการศึกษาหลายท่านต่างได้ให้แนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ว่ามีขั้นตอนการดำเนินการฝึกทักษะการคิดที่หลากหลาย แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีขั้นตอนใหญ่ ๆ ที่คล้ายคลึงกัน คือเริ่มจากการทำความเข้าใจกับปัญหา ประเด็นสำคัญ สถานการณ์ที่พบ จากนั้นก็จะมีการรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการนำมาเป็น แนวทางในการแก้ปัญหา โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูล การพิจารณาข้อมูล เพื่อหาทางเลือก คือ คำตอบที่ถูกต้องอย่างรอบคอบ และมีการประเมินทางเลือกหลายทาง ว่าทางเลือกใดเหมาะสมที่สุด จากนั้นก็จะสามารถสรุปและตัดสินใจได้

จากการพิจารณาแนวคิดและกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถสรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย กระบวนการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการคิด เริ่มจากปัญหา แล้วมีการศึกษา ปัญหานั้นให้ชัดเจน การรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การตังสมมติฐาน และการลงสรุปอย่างสมเหตุสมผล จึงนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง กระบวนการที่กล่าวมานี้ นับว่ามีความจำเป็นกับการดำรงชีวิตในสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ในเรื่องการเชื่อสิ่งใดนั้นจะต้องมีการคิดและตัดสินใจด้วยข้อมูล และหลักการแห่งเหตุผล เนื่องจากเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในสังคม ความเชื่อและการกระทำที่ไร้เหตุผลและความไม่รู้เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การรู้จักแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และความรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นพื้นฐานสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณซึ่งข้อมูลที่ดี จะต้องเป็นข้อมูลที่มีความชัดเจน มีสาระความรู้ที่ถูกต้อง ข้อมูลเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง สมเหตุสมผล และเชื่อถือได้มีกระบวนการสรุปทั้งเชิงนิรนัยและอุปนัย และคำนึงถึงการตัดสินคุณค่าที่แท้จริง และการได้มาซึ่งข้อมูล เป็นไปอย่างหลากหลายวิธีและหลายแหล่ง มีการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น เพื่อได้ข้อมูลที่หลากหลายและสมบูรณ์มาก ยิ่งขึ้นการประยุกต์ใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณกับวิธีการสอนและเทคนิคการสอน การจัดการเรียนให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถนำไปใช้การจัดการเรียนการสอนและเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆได้เช่น วิธีสอนการแบบวิทยาศาสตร์มีขั้นตอนการสอน คือ 1. กำหนดปัญหาและทำความเข้าใจปัญหา 2. ตั้งสมมุติฐาน 3. ทำ การทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูล 4. วิเคราะห์ข้อมูล 5. สรุปผล การใช้ทักษะการคิดอย่างมวิจารณญาณ สามารถ นำไปใช้ได้ทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์คือ ฝึกให้นักเรียนคิดบนพื้นฐานข้อมูลที่มีเหตุผลว่าเป็นจริงแล้วจึงตัดสินใจ ซึ้งเป็นไปตามการจัดการเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์และวิธีการสอนแบบแก้ปัญหา การฝึกทักษะคิด อย่างมีวิจารณญาณ สามารถนำไปใช้ในขั้นตอนต่างๆ ของวิธีสอน และแก้ปัญหาได้อย่างสอดคล้องกัน ดังนี้ 1. ตั้งปัญหา 2. ตั้งสมมตฐาน 3. วางแผนแก้ปัญหา 4. เก็บรวบรวมข้อมูล 5. สรุปผล 6. การตรวจสอบและการประเมนิผล เป็นต้น

การจัดการเรียนรู้เพื่อฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้นเป็นเพียงแนวทางบางส่วนที่ครูผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่ นักเรียนได้ตามความเหมาะสม ซึ่งยังมีวิธีสอนและทฤษฎีการเรียนรู้อีกมากมายที่ครูจะต้องศึกษา และได้นำกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปแทรกในวิธีการจัดการเรียนรู้เหล่านั้น หรืออาจจะไปจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนของกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตามแนวคิดของนักการศึกษา โดยตรงหรือประยุกต์ใช้ได้ตามความ

เหมาะสม ขึ้นอยู่กับปัจจัยและสภาพแวดล้อมของการ จัดการเรียนรู้ในแต่ละแห่ง แต่อย่างไรก็ตามนับได้ว่าครูผู้สอนจะต้องมีบทบาทสำคัญที่เอื้อต่อการให้ นักเรียนได้รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อีกประการหนึ่ง การตั้งคำถามของครูที่ให้เด็กคิดหาคำตอบที่มีได้หลายคำตอบจะทำให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การฝึกฝนทักษะนี้จะเรียนโดยการตั้งคำถามมากกว่าเรียนโดยการหาคำตอบ ดังนั้น ในการเรียนทุกขั้นตอน ครูควรชักชวนให้นักเรียนตั้งคำถามและคนที่ตั้ง คำถามเก่งควรได้รับคำชม การนำเอาข่าวสารหรือเรื่องราวในหนังสือพิมพ์มาวิเคราะห์ตั้งคำถามร่วมกันน่าจะเป็นการเรียนหรือฝึกฝนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ง่ายและสะดวกที่สุด แต่ครูต้องมีทักษะในการเป็นผู้ฝึกสอนหรือผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ครูควรให้ชวนนักเรียนวางท่าทีที่ไม่เชื่อข่าวนั้น หรืออย่างน้อยก็ไม่ควรเชื่อไปเสียทั้งหมด ชักชวนกันตั้งคำถามว่า มีความไม่แม่นยำอยู่ตรงไหนบ้าง หรือมีโอกาสที่จะบิดเบือนไปจากความจริงได้อย่างไรบ้าง การจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณกับวิธีการสอนและเทคนิคการสอนต่างๆได้หลากหลายขึ้นอยู่กับครูผู้สอนจะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และตามความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของแต่ละบุคคลที่ต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องต่างๆ ของตัวบุคคลและขึ้นอยู่กับวัยและประสบการณ์ส่วนบุคคลด้วย การฝึกฝนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยที่หลากหลายของตัวนักเรียน ทักษะของครูในการจัดการเรียนรู้ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงถือได้ว่าเป็นทักษะขั้นสูง ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นทักษะที่สอนได้น้อยมาก หรือสอนไม่ได้เลย นักเรียนจะต้องเรียนรู้ฝึกฝนทักษะด้วยตนเอง ครูมีหน้าที่เป็นเป็นเพียงโค้ช แต่โค้ชที่เก่งก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสนุก ตื่นเต้น น่าสนใจ เร้าใจ การฝึกฝนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะต้องเกิดขึ้นในทุกขณะ ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่ไม่เป็นทางการ การคิดอย่างมีวิจารณญาณต้องไม่ใช่เกิดขึ้นแค่ในชั่วโมงเรียน หรือในชั้นเรียน แต่ต้องเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จนเป็นนิสัย เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัวจึงจะเรียกว่ามีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

บทสรุป

จากวิธีการ แนวทาง และกระบวนการ ของการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งหมดที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นทักษะที&จำเป็นอย่างมากต่อการดำรงชีพอยู่ในสังคมของคนในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นสังคมแห่งการเร่งรีบ สังคมแห่งการแข่งขันทางเทคโนโลยี ใครมีทักษะในการดำรงชีพที่ดีกว่าย่อมมีความได้เปรียบในทุกๆ ด้านส่วนคนที่ขาดทักษะในการดำรงชีพ ก็จะกลายเป็นบุคคลที่ล้าหลัง ถูกเอาเปรียบหรืออยู่ในสังคมได้อย่างลำบาก ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีมาพร้อมกับความเสื่อมทางวัฒนธรรมและจิตใจของคน การเสพข่าวสารที่ไม่ได้มีการคิดโดยใช้วิจารณญาณกลั่นกรองก่อนอย่างรอบคอบ ก็จะสามารถทำให้เป็นภัยต่อตัวเองและคนในสังคมได้ หากทุกคนในสังคมมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนที่จะเสพข่าวสารและเทคโนโลยีใหม่ๆ ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบปัญหาการรู้ไม่เท่าทันการณ์ ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาอื่นๆ ที่เป็นภัยคุกคามในสังคมก็จะเกิดขึ้นได้น้อยมาก ดังนั้น เพื่อให้คนในสังคมมีทักษะการใช้ชีวิตในสังคมให้มีความสงบสุข เราจึงควรมีการปลูกฝัง

ทักษะนี้ตั้งแต่เริ่มต้นและพัฒนาไปเรื่อยๆ ตามลำดับ ครูผู้สอนจึงควรมีการสร้างทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้กับผู้เรียน เพื่อที่ผู้เรียนจะสามรถออกไปประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและดำรงชีพอยู่ในสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 อย่างมีคุณภาพ

บรรณานุกรม

ชนาธิป พรกุล. **แคทห์ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ทิศนา แขมมณีและคณะ. **เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เทคนิคการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดและการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง.** กรุงเทพมหานคร: ไอเดียสแควร์, 2541.

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. **การพัฒนาการคิด.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2551.

เพ็ญพิศุทธิ เนคมานุรักษ์. **"การพัฒนารูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาครูสาขาจิตวิทยาการศึกษา",** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537. (สำเนา)

สุคนธ์ สินธพานนท์. **นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง, 2552.

Decaroli , J. **"What Research Say to the Classroom Teacher : Critical Thinking".** Social Education. 37 (January 1973), 1973.

Dewey , J . **How We Think.** New York: Health and Company, 1933.

Dressel, P.L.; & Mayhew, L.B. **General Education: Explorations in Evaluation.** 2nd ed. Washington, D.C.: American Council on Education, 1957.

Ennis, R.H. **A logical basic for nursing critical thinking skills.** Educational Leadership, 1985.

Feely, A.J. **Argumentation and Debate : Rational Decision Making.** 2d ed. Belmont : Wadsworth Publishing Co., Inc, 1976.

Gagne´, R. M., **The Conditions of Learning and Theory of Instruction.** New York: CBS College Publishing,1985.

Good, Carter V. **Dictionary of Education.** 3d ed. New York : Book Company, 1973.

Hilgard, Ernest R. **Introduction to Psychology.** 3d rd. New York :Marcourt, Brace & World Inc, 1962.

Watson. G and Glazer Z E.M. **Watson – Glaser Critical Thinking Appraisal Manual.** New York : Brace and World Inc, 1964.

แนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบจากโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม
The Solution of Impact from Factories in Industrial Estates

สุเทพ เชื้อสมุทร
พระครูเกษมอรรถากร
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

แนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบจากโรงงาน คือ ควรมีการส่งเสริม รณรงค์ให้สมาชิกในชุมชน และผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชุนที่น่าอยู่ ร่วมมือร่วมใจ และเอาใจใส่ดูแลชุมชน เพื่อลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรม และควรให้นิคมอุตสาหกรรมร่วมมือกับโรงงานอุตสาหกรรม จัดให้มีระบบการจัดการขยะ ตลอดจนการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อการกำจัดขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อเป็นการพัฒนาและป้องกันให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ และส่งผลดีต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: ผลกระทบ, โรงงาน, เขตนิคม, อุตสาหกรรม

Abstact

The solution is to promote a campaign for community members, entrepreneurs and industry to make an awareness of the development community. People participation and caring on community can reduce the environmental problems. The community should get the least effect from the operation of the factories and they should cooperate with the industrial estates to provide waste management systems. Besides, they should provide campaigns for the public to remove the solid waste from industrial factories in order to develop and protect the livable community that make good impacts on public health of the community.

Keywords: Effect, Factory, Field, Settlement, Industry.

บทนำ

ประเทศไทยเริ่มมีการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมมาแต่สมัยโบราณ แต่การอุตสาหกรรมในขณะนั้นเป็นประเภทสินค้าหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทอผ้า การตีเหล็ก การจักสาน การแกะสลักไม้ การทำทองรูปพรรณ และการประกอบกิจการอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน เช่น โรงงานสุรา โรงงานน้ำตาลทรายแดงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ได้มี

โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกิดขึ้นโดยมีชาวต่างประเทศเข้ามาสร้างโรงงาน เช่น โรงกษาปณ์ โรงสีข้าว โรงเลื่อย และหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้มีการพัฒนาด้านการอุตสาหกรรม โดยเอกชนได้เริ่มลงทุนก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นอีกหลายประเภท เช่น โรงงานบุหรี่ โรงงานทำกระดาษ โรงงานทำน้ำอัดลม โรงงานทำสบู่ แต่เนื่องจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำลงทั่วโลกในปี พ.ศ. 2470 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยด้วย ทำให้ไม่มีการขยายตัวทางอุตสาหกรรมในประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว[1]

ปัจจุบันประเทศไทย พึ่งพาธุรกิจในภาคการผลิตเพื่อจัดหาผลิตภัณฑ์สำหรับการบริโภคภายในประเทศและการส่งออกมาอย่างยาวนาน ผลการวิเคราะห์ระบุว่ากลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ระดับแถวหน้าของประเทศไทยนั้น ล้วนเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้แก่ อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมการผลิตยานยนต์และอุตสาหกรรมการผลิตวัตถุดิบเช่น ยาง เป็นต้น[2]

นิคมอุตสาหกรรม หมายถึง การรวมกลุ่มให้ผู้มีอาชีพ ในทางอุตสาหกรรมเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยการจัดสรรที่ดินให้เกิดประโยชน์ แก่การก่อสร้างโรงงาน อาจจะเกิดขึ้นเพื่อให้ เช่า หรือให้ซื้อไปก็ได้ ส่วนที่ดินที่จะพัฒนามาเป็นนิคมอุตสาหกรรมก็จะมีการจัดวางรูปแบบงาน เพื่อระยะยาวโดยให้ความสะดวก และความเป็นระเบียบเรียบร้อย แก่ผู้ที่จะเข้ามาประกอบ อุตสาหกรรมในที่ดินแปลงนั้น เช่นการสร้างถนน เชื่อมทางรถไฟเข้าไปในบริเวณนั้นและการมีการบริการอื่นๆ อันที่จะอำนวยความสะดวกให้ล่วงหน้าอย่างพร้อมมูล สำนักงานที่มีหน้าที่ดำเนินการนี้ จะต้องมีหลักเกณฑ์ในการควบคุมให้ทั่วถึงตลอดบริเวณนิคมอุตสาหกรรม โดยการจัดวางเขต ต่างๆ ไว้สำหรับให้ความคุ้มครองแก่ผู้ที่จะมาลงทุนและพวกบริวาร ที่จะมาพักอาศัยด้วย นิคมอุตสาหกรรมต่างๆ เป็นสาขาปลีกย่อยมาจากเขตอุตสาหกรรมที่ทางราชการได้กำหนดให้เป็นบริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมได้ โดยการจัดสรรที่ดินว่างเปล่ายังไม่บังเกิดประโยชน์และยังไม่มีแผนการที่จะทำอะไรไว้ล่วงหน้า เมื่อเจ้าของที่ดินเสนอขายเพราะเห็นว่าเหมาะสมแก่การตั้งโรงงานอุตสาหกรรม หรืออาจจะเป็นที่ดินที่ปรับปรุงขึ้นแว้ว เพื่อคิดจัดตั้งโรงงานของเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด หรือเป็นที่ดินที่จัดสรรเอาไว้สำหรับให้มีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้

พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2539 บัญญัติว่านิคมอุตสาหกรรม หมายความว่า เขตอุตสาหกรรมทั่วไปหรือเขตอุตสาหกรรม ส่งออก ทั้งนี้เขตอุตสาหกรรมทั่วไปหมายความว่า เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมและกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรม สำหรับอุตสาหกรรมส่งออก หมายความว่า เขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับประกอบอุตสาหกรรมการค้า หรือการบริการเพื่อส่งออกสินค้าออกไปจำหน่ายยัง

---

[1] กรมโรงงานอุตสาหกรรม, ภาพรวมการประกอบกิจการ. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.ieat.go.th, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

[2] กรุงเทพธุรกิจ, อุตสาหกรรมไทย. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.bangkokbiznews.com/2561, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

ต่างประเทศ และกิจการอื่นที่เป็นประโยชน์หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมการค้า หรือการบริการ เพื่อส่งผลิตภัณฑ์ออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม คำว่า นิคมอุตสาหกรรม สำหรับประเทศไทย ห้ามมิให้บุคคลใดใช้ชื่อที่มี อักษรไทย หรืออักษรต่างประเทศ ซึ่งแปลหรืออ่านว่า “นิคมอุตสาหกรรม” “เขตอุตสาหกรรม ทั่วไป” หรือ “เขตอุตสาหกรรมส่งออก” ประกอบในดวงตรา ป้ายชื่อ จดหมาย ใบแจ้งความ หรือเอกสารอย่างอื่นเกี่ยวกับธุรกิจ โดยมิได้เป็นนิคมอุตสาหกรรมตามพระราชบัญญัติของนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็นการแบ่งให้เห็นชัดเจนว่าภายใต้ชื่อเหล่านี้ อยู่ภายใต้กฎหมาย และการกำกับดูแลของหน่วยงานไหน เช่น เขตอุตสาหกรรม สวนอุตสาหกรรม ก็จะอยู่ภายใต้กฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ส่วนเขตประกอบการ อุตสาหกรรม ก็จะอยู่ภายใต้กฎหมายของกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ส่วนกิจกรรมที่ดำเนินการของแต่ละแห่งก็จะเหมือนกันคือ การจัดสรรพื้นที่ และระบบสาธารณูปโภคให้พร้อม และแตกต่างในเรื่องของสิทธิประโยชน์ที่ผู้ประกอบการจะได้รับ และการกำกับดูแลการ ให้บริการของแต่ละหน่วยงานเท่านั้น[3]

อุตสาหกรรม เป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สามารถกระตุ้นให้เกิดการจ้างงาน มีการเติบโต และเกิดความก้าวหน้าในการสร้างนวัตกรรมเทคโนโลยีในแขนงต่างๆ แต่ขณะเดียวกันเมื่อมีขบวนการผลิตเกิดขึ้นภายในสถานประกอบการ สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือของเสีย หรือสารมลพิษที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่ น้ำเสีย สารมลพิษทางอากาศ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซออกไซด์ของไนโตรเจน สารประกอบไฮโดรคาร์บอน ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน สารตะกั่วและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และขยะมูลฝอย อย่างไรก็ตาม หากไม่มีการจัดการ เมื่อมีการปล่อยสู่สิ่งแวดล้อม จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ต่อชุมชนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งพืชและสัตว์ ปัญหาด้านผลกระทบของมลพิษจากสถานประกอบการ หรือโรงงานเป็นปัญหาท้าทายความสามารถของทั้งผู้ประกอบการ ผู้บริหารท้องถิ่น หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ประชาชน และชุมชน ในการบริหารจัดการ ตลอดจนการเฝ้าระวัง เพื่อป้องกันผลกระทบ ที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน จึงจำเป็นต้องมีการบูรณาการทำงานร่วมกันปัญหาสิ่งแวดล้อมจากภาคอุตสาหกรรม ได้เริ่มแสดงชัดและมีตัวอย่างให้เห็นมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น ชุมชนตากวน-อ่าวประดู่ จังหวัดระยอง จ.ระยอง[4] ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ด้านหลังโรงงาน ของบริษัท ปตท. อะโรมาติกส์และการกลั่น จำกัด (มหาชน) หรือ ปตท.เออาร์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มประมงพื้นบ้านตา กวน-อ่าวประดู่ หมู่ที่ 4 ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่งอกริมชายฝั่ง มีประชากรอยู่ในพื้นที่ประมาณ 78 ครัวเรือนประกอบอาชีพประมงเรือเล็กเป็นส่วนใหญ่ มีพื้นที่เลี้ยงหอยแมลงภู่กว่า 800 ไร่ มีรายได้หลายหมื่นบาทต่อเดือนซึ่งข่าวที่ผ่านมาของโรงงานในเขตนิคม

---

[3] ปวีณา คานประเสริฐ, ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครที่มีต่อชุมชนในเขต ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558). หน้า 13.

[4] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://www. deqp.go.th/new, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

อุตสาหกรรมมาบตาพุดมีแต่ด้านลบ อาทิเช่น สารพิษที่รั่วไหลออกสู่ชั้นบรรยากาศ เรื่องของน้ำเสีย ที่ถูกปล่อยทิ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ จนเป็นผลกระทบต่อเนื่องถึงมลภาวะของสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจสังคม และที่สำคัญ คือ สุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่รายรอบเขตนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากผลกระทบที่รุนแรงส่งผลให้ประชาชนในชุมชนตากวน-อ่าวประดู่ จังหวัดระยอง พยายามต่อสู้ผลักดันเพื่อให้โรงงานที่อยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมีความรับผิดชอบอย่างเคร่งครัด ทั้งเรื่องผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ของประชาชนให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องต่างๆ เร่งออกนโยบาย และมาตรการเพื่อป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม ที่ผ่านมาพบว่ามีโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่ง ไม่ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม และควบคุมมลพิษอย่างถูกต้อง แนวทางการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันผลกระทบของมลพิษจากสถานประกอบกิจการ ประการหนึ่ง ก็คือการสร้างเครือข่ายในการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ชุมชน ให้ช่วยกันเฝ้าระวังและป้องกันผลกระทบด้านมลพิษจากสถานประกอบการที่อยู่ในพื้นที่ตนเอง รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ผู้ประกอบกิจการ อันจะนำไปสู่การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมระหว่างภาคีต่างๆ[5] ซึ่งสามารถจำแนกผลกระทบออกเป็นรายด้าน ดังนี้

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมดั้งเดิม กระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ที่ดิน พลังงาน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และได้ถูกนำมาใช้อย่างสิ้นเปลือง โดยไม่มีการอนุรักษ์ที่เหมาะสม จึงทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทที่สำคัญไว้ประการใหญ่ๆ ดังนี้[6]

1. การใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรที่ไม่ถูกวิธีทำให้ได้รับผลตอบแทนต่ำ และทำให้คุณภาพ ของดินเสียไป 2. การทำการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำไร่เลื่อนลอย การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การขุดแร่ไม่ถูกวิธีนอกจากการทำให้ดินพังทลาย และยังทำลายแหล่งน้ำลำธารโดยตรงเป็นเหตุให้ ตื้นเขินส่งผลกระทบต่อนิเวศน์ทั้งระบบ 3. ปัญหาความขาดแคลนสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต ได้แก่ น้ำสะอาด อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ตลอดจนอนามัยพื้นฐาน ทำให้ประชาชนในชนบทต้องพึ่งพาธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งถ้าหากเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก็จะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงโดยลักษณะปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบทที่สำคัญ ได้แก่ 1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย 2. การปริมาณของประชากรมนุษย์และพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรที่มีผลทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม 3. ปัญหาการใช้ที่ดินไม่ถูกตามหลักวิชาการ

[5] กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, [[ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://website.mnre.go.th /main. php?filename=index, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

[6] อ้างแล้ว,หน้า 7.

ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะมากยิ่งขึ้น 4. ปัญหาการเกิดมลภาวะในอากาศ น้ำ ดิน พืช สัตว์ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากร มากเกินไปหรือใช้ผิดหลักวิชาการ ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษ

ตามพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้ให้คำนิยามคำว่า มลพิษ หมายความว่า ของเสีย วัตถุอันตราย และมลสารอื่นๆ รวมทั้งกาก ตะกอน หรือสิ่งตกค้าง จากแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติซึ่งก่อให้เกิด หรืออาจก่อให้เกิด ผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือภาวะเป็นพิษอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนและให้ หมายรวมถึงรังสีความร้อน แสงเสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน เหตุรำคาญอื่นๆ ที่เกิดขึ้นหรือถูก ปล่อยออกจากแหล่งกำเนิดพิษด้วย นอกจากนี้ มลพิษ คือสิ่งใดก็ได้ที่เป็นพิษต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นของแข็ง ของเหลว ก๊าซ รวมทั้งมลพิษทางฟิสิกส์ ได้แก่ รังสี ความร้อน แสง เสียง กลิ่น ความสั่นสะเทือน และเหตุรำคาญทุกชนิด

การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมดั้งเดิม กระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยทำให้เกิดปัญหาที่ตามคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย การปริมาณของประชากรมนุษย์ และพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม ปัญหาการใช้ที่ดินไม่ถูกตามหลักวิชาการก่อให้เกิดปัญหามลภาวะมากยิ่งขึ้น และปัญหาการเกิดมลภาวะในอากาศ น้ำ ดิน พืช สัตว์

ลักษณะของผลกระทบสิ่งแวดล้อม

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของผลกระทบในจังหวัดระยองอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ[7] ได้แก่

1. ผลกระทบที่เกิดขึ้นบางที่บางส่วน หมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเฉพาะที่เฉพาะแห่ง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าตัวควบคุมบางจุดบางที่นั้นไม่สามารถควบคุมหรือมีประสิทธิภาพ ในการควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า และผลลัพธ์ ได้ไม่เต็มที่ การเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในลักษณะนี้อาจรุนแรงหรือไม่ก็ได้ โดยมากแล้วถ้ามีมลสาร แปดเปื้อนมักแสดงให้เห็นว่า ภาวะแวดล้อมอยู่ใน ภาวะเตือนภัย หรือถ้าเป็นการแสดงภาวะสังคม แล้วก็จะเปรียบเสมือนการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง หรือแสดงการกระจายความเจริญไม่ทั่วถึง เป็นต้น

2. ผลกระทบที่กระจายทั่วไป หมายถึง พิษภัยหรือผลดีของโครงการพัฒนาที่กระจายได้ ทั่วถึง ถ้าการกระจายผลกระทบเป็นไปในลักษณะการแปดเปื้อนมลสาร ก็จะแสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะระวังภัย หรือถ้าเป็นการกระจายผลกระทบทางสังคม ก็คงจะเป็นไปใน ทำนองการกระจายรายได้ การศึกษา อนามัย หรือการบริการความปลอดภัยให้ทั่วถึงทุกที่ทุกแห่ง และทุกเวลา เป็นต้น

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สามารถสามารถอธิบายได้ดังนี้

---

[7] พิชยา จันทร์เจริญ. ผลกระทบจากโครงการศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยเมืองพัทยาที่มีต่อประชาชนตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550) หน้า 19.

1. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอาจไม่เป็นไปในลักษณะเรียงลำดับ ดังนั้น เมื่อมีโครงการพัฒนาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ หรือภัยธรรมชาติ อาจจะมีผลกระทบมากมายหลายอย่างได้

2. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจะสร้างปัญหาลูกโซ่ได้เสมอ กล่าวคือ เมื่อเกิดผล กระทบจากสิ่งหนึ่ง อาจเกิดไปสู่อีกสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่อยู่หรือไม่อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ ได้ เช่น การตัดไม้ทำลายป่าบนยอดเขา นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการสูญเสียต้นไม้ สัตว์ป่า น้ำไหลบ่า หน้าผิวดิน การพัดพาต่อพื้นที่เกษตรกรรมตอนล่างให้เสื่อมค่า ลำน้ำตื้นเขิน รวมไปถึงทะเล และมหาสมุทร อาจมีผลตามมาด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้อยู่ในเหตุการณ์ คือ บริเวณภูเขาสูงเลยก็ตาม

3. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจแสดงผลให้เห็นในระยะสั้นหรือระยะยาวก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่ กับลักษณะโครงการพัฒนาหรือภัยธรรมชาตินั้นๆ

4. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ การเปลี่ยนนี้เปลี่ยนทั้งขนาดและเวลา ดังนั้นการประเมินผลกระทบจึงต้องทำเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ทราบการเปลี่ยนแปลงนั้นเปลี่ยนทิศทาง ไปในทำนองใด อย่างไรก็ตาม ระบบการตรวจสอบ (Monitoring System) ก็สามารถช่วยให้ทราบว่า ตัวควบคุมทั้งหลายในระบบจะมีความสามารถควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า และผลลัพธ์ เท่ากับเป็นการเตือนผู้ดำเนินการว่าถึงกำหนดเวลาจะต้องทำการประเมินผลกระทบหรือยัง

5. ผลกระทบสิ่งแวดล้อมสามารถวัดได้ ว่ามีขนาดใหญ่มากน้อยเท่าไหร่ มีในลักษณะ บวกหรือลบเท่าไหร่ ไม่ว่าผลกระทบนั้นจะเป็นทางชีวกายภาพ หรือทางสังคมศาสตร์ก็ตาม ผู้ประเมินจะต้องหาวิธีแสดงในรูปปริมาณให้ได้เสมอ ด้วยเหตุดังนี้ การศึกษาผลกระทบจึงจำเป็นที่ จะต้องกำหนดขอบเขตที่ผลกระทบจะมีอิทธิพลแผ่ไปถึงโดยพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรง หรือทางอ้อมไปพร้อมๆ กัน

ผลกระทบด้านสุขภาพ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมืองมาบตาพุด จังหวัดระยอง มีผลกระทบต่อสุขภาพ มลพิษทางอากาศแหล่งกำเนิดที่สำคัญมาจากยานพาหนะและการคมนาคม รวมทั้งปัญหาจราจร การเผาไหม้เชื้อเพลิงของยานพาหนะ ก่อให้เกิดมลพิษคาร์บอนมอนออกไซด์ ไฮโดรคาร์บอน ออกไซด์ของไนโตรเจน และสารตะกั่ว ซึ่งใช้เป็นสารเติมในน้ำมันเชื้อเพลิง นอกจากนั้น ยังมีปัญหาเรื่องฝุ่นละออง มลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม มลพิษจากโรงไฟฟ้า ผลกระทบของมลพิษทางอากาศต่อสุขภาพของมนุษย์ ทำให้เกิดอาการแพ้ และระคายเคืองต่อระบบทางเดิน หายใจและมลพิษอากาศแต่ละชนิดจะก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจมีความรุนแรงแตกต่างกัน มลพิษอากาศบางชนิดจะมีความรุนแรงสูง โดยเฉพาะมลพิษอากาศที่มีผลก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพร่วมกันเช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และฝุ่นละอองขนาดเล็กจะมีฤทธิ์เสริมกันก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบทางเดินหายใจเข้าไปถึงปอด และถุงลมได้ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง

มลพิษทางน้ำ สารมลพิษที่ปนเปื้อนอยู่ในแหล่งน้ำ สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. จุลินทรีย์ น้ำเสียที่ปล่อยจากโรงพยาบาลหรือจากแหล่งชุมชน รวมถึงการปล่อยน้ำสิ่งปฏิกูลจากถังส้วม เป็นสาเหตุสำคัญที่อาจก่อให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรคต่างๆ ได้ ซึ่งของเสียที่เกิดจากการขับถ่ายของสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่เป็นพวกจุลินทรีย์และอาจมีไข่พยาธิต่างๆ ปนอยู่ด้วย

2. สารมีพิษ เป็นสารที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต เช่น ปรอท แคดเมี่ยม ตะกั่ว และพวกสารประกอบอินทรีย์บางชนิด เช่น ไซยาไนต์ ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

3. สารอินทรีย์ เป็นมูลสารสำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ สารอินทรีย์แบ่งออกได้เป็น สารอินทรีย์ที่ย่อยสลายได้ และถูกย่อยสลายไม่ได้ สารอินทรีย์ประเภทที่ย่อยสลายได้อาจทำให้เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ เนื่องจากกระบวนการย่อยสลายของจุลินทรีย์ ต้องใช้ก๊าซออกซิเจนละลายน้ำ และถ้ามีการปล่อยของเสียที่มีอินทรีย์สารลงไปน้ำ ในปริมาณมากก็จะทำให้แหล่งน้ำเกิดสภาวะขาดออกซิเจน ทำให้น้ำเน่าเสียได้

4. สารอาหารของพืชน้ำ ถ้าแหล่งน้ำได้รับการปนเปื้อนของสารประกอบ โดยเป็นตัวปิดกั้นการถ่ายเทอากาศทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง

5. ความร้อน การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอุณหภูมิสูงและน้ำเสียจากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าหรือน้ำหล่อเย็นของเครื่องจักรกลต่างๆ ที่มีอุณหภูมิสูง ลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้เกิดอันตรายต่อพืชและสัตว์น้ำ ส่งผลกระทบต่ออัตราการย่อยสลายทางชีววิทยา ระดับการ อิ่มตัวของก๊าซออกซิเจน และอัตราการเติมอากาศในน้ำเปลี่ยนไป

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม

สภาวะทางสังคม ที่ควบคุมทางสังคม ขาดประสิทธิภาพ หรือไม่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้สภาพสังคมที่มีแต่ปัญหาและยุ่งเหยิง ไม่น่าเป็นที่อยู่อาศัยของคนในสังคม ได้ปกติสุข ตัวควบคุมในสังคมในที่นี้ หมายถึง กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ซึ่งอาจเสื่อมหรือไม่ศักดิ์สิทธิ์ ในแง่ของเนื้อหาและรายละเอียด ที่จะควบคุมสังคม ได้ทั่วทุกมุมได้มีข้อบกพร่องในตัวเองของมันผู้ปฏิบัติในสังคม จึงสามารถจะดิ้นหลุดจากตัว ควบคุมนั้นได้อิสระ จึงเกิดความยุ่งยากขึ้น หรือมิฉะนั้นอาจจะเกิดจากความไม่ศักดิ์สิทธิ์ได้ทั้งๆ ที่เนื้อหา และรายละเอียดของตัวควบคุมนั้นดีพร้อม มีอิทธิพลผู้ปฏิบัติไม่ทำตาม ทั้งโดยส่วนตัว หรือกลุ่มบุคคล หรือเหตุผลอื่นๆ ที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่ไม่น่าอยู่อาศัย เพราะขาดกติกา ในสังคม ที่จะช่วยคุ้มครองได้ ตัวอย่างที่พบเห็นทั่ว ๆ ไป ได้แก่ สังคมประเทศด้อยพัฒนา เขตห่างไกลชุมชน[8]

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมการดำรงอยู่ของสังคมไทยแบบเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้หมดไป เนื่องจากการประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมทุกคนจะ ทำงานเฉพาะภารกิจที่มีให้ลุล่วงไปตามเวลาที่กำหนด เปลี่ยนแปลงจากการมีชีวิตอยู่แบบชนบท มาเป็นสังคมเมือง ค่านิยมและรูปแบบในการดำรงชีวิตเปลี่ยนไป ตามลักษณะของระบบ สาธารณูปโภค และสินค้าอุตสาหกรรมที่หลั่งไหลเข้ามา หรือถึงแม้จะเป็นสินค้าที่ผลิต ภายในประเทศก็จะได้รับการควบคุมดูแลจากต่างประเทศ ลักษณะการใช้ชีวิตของคนในสังคมไทย นับตั้งแต่เช้าจรดค่ำ จึงเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง แรงงานที่เคยใช้ไร่นาเปลี่ยนไปเป็นการเข้าไปทำงาน ในโรงงานแทน นอกจากนั้นวัฒนธรรมของชุมชนได้สูญหาย และเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ที่ ยังคงเหลืออยู่ต่อไปอย่างฟุ่มเฟือย สิ้นเปลือง ขาดประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชีวิตอย่างแท้จริง

แนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบจากอุตสาหกรรม

[8] นิศาชล หังสวนัส. ชุมชนกับผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมมาบตาพุดจังหวัดระยอง. ปัญหาพิเศษ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546), หน้า 15.

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เป็นจังหวัดที่มีความพร้อมในหลายด้าน ทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากร ธรรมชาติ เป็นแหล่งเกษตรกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของภาคตะวันออก รวมทั้งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ การพัฒนานำมาซึ่งความเจริญสู่ชุมชน ส่งเสริมการจ้างงานในพื้นที่ และทำรายได้จำนวนมหาศาลให้แก่ประเทศไทย แต่ก็อาจก่อเกิดผลกระทบขึ้นได้ ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณภาพอากาศ น้ำคลองสาธารณะ น้ำทะเลและชายฝั่ง น้ำใต้ดิน หรือขยะมูลฝอย เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของความเป็นอยู่ของประชาชน เนื่องจากมีประชากรแฝงที่เข้ามาทำงาน หรืออาศัยอยู่ในจังหวัดระยองเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความต้องการพื้นฐาน เช่น ระบบประปา ไฟฟ้า โรงเรียน โรงพยาบาล เพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมถึงผู้ประกอบการในพื้นที่ได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ด้วยเช่นกัน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษในพื้นที่ซึ่งเกิดจากการบูรณาการข้อเสนอแนะและความเห็นของทุกภาคส่วน ทั้งจากผู้แทนชุมชนในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางและท้องถิ่น เป็นต้น มีเป้าหมายหลักเพื่อ (1) ลดปริมาณการปล่อยทิ้งมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ ขยะ และกากของเสียอุตสาหกรรม (2) ดูแล รักษาและฟื้นฟูสุขภาพอนามัยของประชาชนอย่างทั่วถึง (3) ชุมชนในพื้นที่มีความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาพื้นที่ในอนาคตไม่เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่

การสร้างจิตสำนึกแก่พนักงานและผู้บริหารของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมยิ่งขึ้น การมีคณะกรรมการตรวจสอบมลพิษ โดยมีผู้แทนของประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมด้วย การตรวจสอบการลักลอบปล่อยมลพิษอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน หรือทุกครั้งที่มีความเสี่ยงต่อการลักลอบปล่อยมลพิษ เช่น เวลาฝนตก เป็นต้น มีมาตรการลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายอย่างเข้มงวด ไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง การตรวจสอบอุปกรณ์และเครื่องมือในการบำบัดกากอุตสาหกรรมในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการการพัฒนาระบบขจัดมลพิษให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในส่วนภาคประชาชน ควรได้รับการแจกที่กรองน้ำหน้ากาก และได้รับการตรวจสุขภาพโดยไม่คิดมูลค่าทุกปี รวมทั้งได้รับค่ารักษาพยาบาลเป็นพิเศษจากการอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว การปลูกต้นไม้เพื่อช่วยลดมลพิษ การซ้อมอพยพในกรณีเกิดการรั่วไหลของมลพิษสู่ชุมชน การจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับประชาชน โดยให้ห่างไกลจากมลพิษ โดยวิธีการขายที่ดินให้กับกิจการอุตสาหกรรม การจัดการเวนคืนที่ดินของประชาชนเพื่อการขยายตัวของอุตสาหกรรม ประชาชนต้องมีสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทันทีและชัดเจน เพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของผู้อยู่อาศัยโดยตรง

การสร้างจิตสำนึกของชุมชนที่ทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น ต้องมีความเข้มแข็งและเข้มงวดในเรื่องของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมาย โดยทุกฝ่ายต้องต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจังเมื่อกฎหมายมีความเข้มแข็ง ชุมชนไม่มองข้ามสิ่งเล็กน้อยที่ก่อให้เกิดปัญหาใหญ่ในอนาคตได้ พยายามแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ มีส่วนร่วมในการดูแล การจัดการสิ่งแวดล้อม โดยปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน ที่ทำให้รู้สึกว่าสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มีการตรวจสอบ ติดตามปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากชุมชนเอง หรือเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สามารถเกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกได้อย่างแท้จริง

สร้างความรับผิดชอบต่อสังคม/สิ่งแวดล้อม โดยจัดให้มีการทิ้งขยะแยกประเภท โดยมีเทศบาลมาแนะนำวิธีทิ้งขยะอย่างถูกวิธี และชุมชนมีกิจกรรมรวมกลุ่มภายในชุมชนทำความสะอาดรอบๆ หมู่บ้าน หรือการทำกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ และทำให้ชุมชนมีความตระหนักและรักในถิ่นที่อยู่อาศัย ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จะไม่ใช่คนในพื้นที่ก็ตาม แต่ทุกคนก็ให้ความร่วมมือด้วยดีในการทำกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การสร้างวัฒนธรรมชุมชน/สิ่งแวดล้อม โดยการปลูกฝังในเรื่องของการจัดการสิ่งแวดล้อมวิธีการและการทำเป็นกิจวัตรประจำวัน จนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในชุมชน ซึ่งการกระทำดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกฝังเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน เมื่อชนในชุมชนมีการทำเป็นนิสัยแล้ว การดูแลในเรื่องของสิ่งแวดล้อมจึงจะประสบความสำเร็จ

การสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในเขตนิคมอุตสาหกรรม เราควรที่จะน้อมนำศาสตร์ของพระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยยึดหลัก 3 ประการคือ “มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” มาเป็นหลักในดำรงชีวิตควบคู่กับการพัฒนาที่ยั่งยืน มาดำเนินการเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และสร้างความร่วมมือระหว่างกัน โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลทั้ง 3 ด้าน ไม่ให้มากหรือน้อยจนเกินไป ที่นำไปสู่ความยั่งยืนต่อไปอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหลักของแผน คือเติบโต สมดุล ยั่งยืน ซึ่งเป็นหัวใจของยุทธศาสตร์ชาติ[9] ด้านนี้ภายใต้บริบทของการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของยุทธศาสตร์นี้ จะให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต ที่มุ่งส่งเสริมให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสมดุลและยั่งยืน ประชาชนทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของโรงงานอุตสาหกรรมและประชาชนให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผ่านแนวทางและมาตรการต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์ต่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนเพื่อความยั่งยืน ให้คนในรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนมีสมดุล รวมทั้งการฟื้นฟูและพัฒนาฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศบนเส้นทางสีเขียว และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการนำไปสู่การเติบโตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของประเทศไทยที่ให้มีการเติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืน ด้วยการสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ดังนี้

---

[9] กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, **ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม**, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.mnre.go.th/th /about/content/1086, [24 มกราคม 2561].

1. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนอุตสาหกรรมสีเขียว มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจให้เติบโตและมีความเป็นธรรม บนความสมดุลของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยเศรษฐกิจฐานชีวภาพ นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต ที่สามารถลดความเสี่ยงจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีเป้าหมายด้านความเป็นอยู่ที่มีระดับคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำลง ผ่านแนวทางและมาตรการต่างๆ เช่น การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพิ่มพื้นที่สีเขียวและป่าไม้รักษาฐานทรัพยากร และความหลากหลายทางชีวภาพส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น ชุมชนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร และเสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม

2. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการสร้างการเติบโตทางทะเลที่หลากหลายควบคู่ไปกับการดูแลฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งหมด ภายใต้กฎหมาย และสิทธิประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง เช่น การจัดตั้งและต่อยอดโครงการธนาคารปู การอนุรักษ์พันธุ์สาหร่ายทะเล เป็นต้น เพื่อแก้ปัญหาการสูญพันธุ์ของสัตว์ทะเล มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องทะเลที่ถูกต้องและเพิ่มมูลค่าของเศรษฐกิจพื้นฐานทางทะเล ปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทั้งระบบ พัฒนาและเพิ่มสัดส่วนกิจกรรมทางทะเลที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3. สร้างการเติบโตของโรงงงานอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนบนรากฐานที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ มุ่งเน้นลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และสร้างสังคมคาร์บอนต่ำ การสร้างขีดความสามารถของประชาชนหรือชุมชน ในการรับมือและปรับตัวเพื่อลดความสูญเสียและเสียหายจากภัยธรรมชาติและผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว

4. พัฒนาพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ อย่างเช่นที่ ปตท. ดำเนินการในปัจจุบัน โดยมีการสร้างพื้นที่สีเขียว ปฏิบัติตามข้อกำหนดหรือกฎหมาย เป็นโรงงานอุตสาหกรรมต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อมและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวเนื่องกับลักษณะการใช้พื้นที่ตามศักยภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนา “อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ” โดยให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนผังภูมิทัศน์ของพื้นที่ การพัฒนาชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม อุตสาหกรรม รวมถึงพื้นที่อนุรักษ์ตามศักยภาพและความเหมาะสมทางบริบทของชุมชนนั้นๆ ลดการปลดปล่อยมลพิษและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตพื้นถิ่นอย่างยั่งยืน

5. พัฒนาหรือเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งส่งเสริมการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าธรรมชาติที่เสื่อมโทรม พื้นที่ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย พื้นที่ป่าเสื่อมสภาพ รวมถึงการส่งเสริมการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและชุมชน และการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เหมาะสมและไม่เกิดผลกระทบ โดยกำหนดสิทธิชุมชนเข้าที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลในเรื่องของผลกระทบที่เกิดจากกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม พร้อมทั้งสร้างและพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติในเขตชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์และรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติเพื่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหน เกิดการอนุรักษ์และได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติ

6. ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน โดยส่งเสริมให้เกิดการลงทุนและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิต บริโภค รวมทั้งวิธีคิดและวิถีชีวิต ของชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากร

อย่างประหยัดคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างการมีจิตสำนึกในการผลิตที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมการบริโภคอย่างพอเพียงและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการให้ความรู้ในทุกคน เพื่อให้เกิดความตระหนัก การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และค่านิยมในกระบวนการผลิตและบริโภคสินค้าและบริการ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

7. ลดการปล่อยมลพิษและผลกระทบสิ่งแวดล้อม ให้มีจำนวนโรงงานที่ปล่อยมลพิษตามค่ามาตรฐาน จัดการการปล่อยมลพิษจากภาคการผลิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจควบคู่กับการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมีมลพิษต่ำ โดยกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมีระบบจัดการของเสียจากแหล่งกำเนิดมลพิษทุกประเภทที่เพียงพอและมีการจัดการมลพิษได้เป็นไปตามมาตรฐาน และมีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้ประกอบการอย่างเคร่งครัด ส่งเสริมการจัดซื้อจัดจ้างสีเขียวทั้งระบบ (ฉลากสิ่งแวดล้อม) โดยกำหนดให้ทุกหน่วยงานของรัฐมีการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการที่ได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งส่งเสริมให้ภาคเอกชนใช้สินค้าและบริการจากผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืน โดยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยให้ความรู้แก่ทุกภาคส่วนให้เกิดความตระหนัก และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และค่านิยมการใช้ชีวิตประจำวันในการบริโภคสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมพลังงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนการผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานหมุนเวียนที่สะอาดลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก และสร้างกลไกระบบรวบรวมขนส่ง แปรรูปวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรต้นทุนต่ำ รวมไปถึงการผลิตพลังงานชีวภาพในระดับชุมชนอย่างครบวงจร (4) การส่งเสริมการผลิตและบริการที่ยั่งยืนโดยภาคเกษตร ลด เลิกใช้สารเคมี สนับสนุนวิถีการดำเนินชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัย และมีแหล่งเงินทุน แหล่งจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เพื่อจูงใจให้เกิดการปรับเปลี่ยนภาคอุตสาหกรรม สร้างแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพ โดยส่งเสริมให้ภาคอุตสาหกรรมปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ภาคการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชิงเกษตร และทางวัฒนธรรมมากขึ้น รวมไปถึงการพัฒนามาตรฐานและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในทุกด้าน

8. ปรับปรุงกลไกรัฐเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมของประชาชนและภาคเอกชน โดยปรับปรุงโครงสร้าง บทบาท ภารกิจ ของหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ และวางระบบบริหารงานราชการแบบบูรณาการเพื่อลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน พร้อมพัฒนาระบบบริหารจัดการกำลังคนและพัฒนาบุคลากรภาครัฐ รวมถึงต่อต้านการทุจริตและพฤติกรรมที่มิชอบ มีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบต่างๆให้ทันสมัยเป็นธรรมและเป็นสากล

นโยบายท้องถิ่นสำหรับการปรับตัวเชิงรุก

นโยบายของประเทศไทย ซึ่งประเทศไทยเองได้เดินหน้ารณรงค์ลดโลกร้อนมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการประหยัดพลังงานและการใช้พลังงานทดแทน รวมทั้งการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดย

ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งเน้นให้ไทยก้าวไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบ คาร์บอนต่ำโดยมีแนวทางในการพัฒนาดังนี้[10]

1. การปรับทิศทางการพัฒนาสู่สังคมคาร์บอนต่ำ โดยปรับโครงสร้างการผลิตสู่ เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ ปรับระบบการคมนาคมขนส่งและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ใช้พลังงาน อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ ปรับวิธีการวางผังเมืองใหม่ที่กลมกลืนกับระบบนิเวศและพัฒนา ต้นแบบเมืองสีเขียว ปรับพฤติกรรมการบริโภคที่เน้นการใช้สินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม

2. การพัฒนาบนฐานทรัพยากรชีวภาพ โดยผลิตสินค้าและบริการจากฐานทรัพยากร ชีวภาพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ฟื้นฟูฐานทรัพยากร ธรรมชาติและความ หลากหลายทางชีวภาพ โดยบทบาทของชุมชน และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากกลไกตลาด คาร์บอนเครดิต

3. การพัฒนาความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยพัฒนา สนับสนุน และส่งเสริมความสมดุลด้านอาหารและพลังงาน และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศของโลก

4. การสร้างองค์ความรู้ วิจัยและพัฒนาและฐานข้อมูล โดยสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ ผลกระทบของภาวะโลกร้อนและผลการเจรจาภายใต้พันธกรณีต่างๆ จัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับ ผลกระทบของภาวะโลกร้อนและผลที่เกิดจากพันธกรณีต่างๆ และเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อนำไปสู่นวัตกรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย

5. การสร้างศักยภาพในการเจรจาระหว่างประเทศ โดยสร้างความเข้าใจในพันธกรณีทั้งผลประโยชน์และผลกระทบ ศึกษารายละเอียดพันธกรณีระหว่างประเทศและกำหนดท่าทีเจรจา ที่เกิดประโยชน์ต่อการปรับตัวของไทย และเสริมสร้างเทคนิคการเจรจาและสร้างแนวร่วมเพื่อสร้าง อำนาจต่อรองในเวทีการค้า การลงทุนและสิ่งแวดล้อม

6. Green Economy การดึงภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ดึงภาคี ธุรกิจ เช่นสภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้าต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนธุรกิจที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่านโยบายที่กำหนดจะสวยหรูเพียงใด แต่การจะไปถึงจุดหมายที่ กำหนดไว้หรือไม่นั้น สำคัญที่ทุกคนต้องให้ความร่วมมือ ดังนั้น เมื่อกำหนดนโยบายออกมาแล้วสิ่ง ที่ท้าทายของภาคการเมืองคือ ทำอย่างไรที่จะให้ทุกคนมีความตระหนักและมองว่าปัญหาโลกร้อน เป็นปัญหาสำคัญที่เราทุกคนต้องร่วมกันแก้ไขไม่ใช่เป็นเรื่องของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

การปรับตัวของชุมชน

การปรับตัวของชุมชนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จะต้องอยู่บนฐาน ศักยภาพของพื้นที่ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนมีความเสี่ยงไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับที่ตั้ง ลักษณะ

[10] กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **คู่มือการคัดแยกขยะรีไซเคิล.** (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550). หน้า 28.

การประกอบอาชีพ ซึ่งแต่ละชุมชนต้องพิจารณาร่วมกันว่าชุมชนของเรา ปัญหามันอยู่ที่ตรงไหน แล้วเราจะมีวิธีการปรับตัวอย่างไร และที่สำคัญทุกคนในชุมชนต้องร่วมมือกัน เพราะการปรับตัวต่อภาวะโลกร้อนนั้นลำพังฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดคิดกันเองไม่ได้ต้องร่วมกัน ซึ่งแต่เดิมวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนก็อิงอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เราดำรงอยู่ แต่เมื่อชุมชนมี การพัฒนาขึ้นและได้เปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นสังคมเมืองมากขึ้น การดำเนินชีวิตประจำวันก็เปลี่ยนไป มีความสะดวกสบายมากขึ้นจากการพัฒนาที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและใช้พลังงานอย่างสิ้นเปลือง ทำให้เราหลงลืมแนวทางการดำรงชีวิตในอดีต ซึ่งหากสังเกตจะเห็นว่าองค์ความรู้ดั้งเดิม ของท้องถิ่นล้วนสอดคล้องกับภูมิอากาศ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบวิธีการก่อสร้าง ผังเมือง เทคโนโลยี อาชีพ วิถีชีวิต การเพาะปลูก วัฒนธรรม การกินอยู่และการแต่งกาย เป็นต้น

บทสรุป

การปรับตัวของชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศนั้น จำเป็นต้องพึ่งพากลไกของภาครัฐตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ในการที่จะสร้างขีดความสามารถให้ชุมชนในการที่จะปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภัยแล้ง หรือน้ำท่วม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดบ่อยครั้งขึ้น และรุนแรงมากขึ้น ซึ่งหากชุมชนไหน ยังไม่เริ่มที่จะปรับวิถีการดำเนินชีวิต หรือปรับรูปแบบการพัฒนา ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ก็ควรจะเริ่มได้แล้วก่อนที่จะสายเกินไป หากไม่รู้ว่าจะเริ่มตรงไหนก่อนหรือเริ่มตรงไหนดีก็สามารถดูต้นแบบของชุมชนที่ได้มีการดำเนินการไปแล้ว เพื่อนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับชุมชนของเรา จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายท้องถิ่นสำหรับการปรับตัวเชิงรุก สรุปได้ว่า นโยบายท้องถิ่นสำหรับการปรับตัวเชิงรุก ได้แก่ การปรับทิศทางการพัฒนาสู่สังคมคาร์บอนต่ำ การพัฒนาบนฐานทรัพยากรชีวภาพ การพัฒนาความปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน การสร้างองค์ความรู้ วิจัยและพัฒนา และฐานข้อมูล การสร้างศักยภาพในการเจรจาระหว่างประเทศ และGreen Economy การดึงภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

กรมโรงงานอุตสาหกรรม. ภาพรวมการประกอบกิจการ. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.ieat.go.th, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: https://www. deqp.go.th/new, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

_____. **คู่มือการคัดแยกขยะรีไซเคิล.** กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://website.mnre.go.th/main. php?filename=index, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

กรุงเทพธุรกิจ, อุตสาหกรรมไทย. [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: http://www.bangkokbiznews. com/2561, [19 กุมภาพันธ์ 2561].

นิศาชล หังสวนัส. ชุมชนกับผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมมาบตาพุดจังหวัดระยอง. ปัญหาพิเศษ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.

ปวีณา คานประเสริฐ. ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรมอมตะนครที่มีต่อชุมชนในเขต ตำบลบ้านเก่า อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558.

พิชยา จันทร์เจริญ. ผลกระทบจากโครงการศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยเมืองพัทยาที่มีต่อประชาชนตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ
Desired characteristics of sanghathikharns

พระครูปริยุติสุวัฒนาภรณ์
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ แสดงออกถึงความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม และปฏิบัติได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ทำให้สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเจตคติและบุคลิกภาพต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ และร่างกาย มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้ความสามารถและเจตคติที่ดี โดยมีองค์ประกอบของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 1. ความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะในเรื่องที่ต้องรู้ เป็นความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ เช่น ความรู้ด้านเครื่องยนต์ เป็นต้น 2. ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ทำต้องมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะทางคอมพิวเตอร์ ทักษะทางการถ่ายทอด ความรู้ เป็นต้น ทักษะที่เกิดได้นั้นมาจากพื้นฐานทางความรู้และสามารถปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว 3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) คือ เจตคติ ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตน หรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น เช่น ความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น 4. บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น เช่น คนที่น่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้ หรือมีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น 5. แรงจูงใจ (Motives) คือ แรงจูงใจหรือแรงขับภายในซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่ สิ่งที่เป็นเป้าหมาย

คำสำคัญ: คุณลักษณะ, พึงประสงค์, พระสังฆาธิการ

Abstract

Desired characteristics of Sanghathikharns are to be able to demonstrate their knowledge and ability properly and comply with the criteria to perform the role effectively. They should have the attitude and personality to achieve their objectives on working. The intellect, social, emotional and physical behavioral expression of knowledge and ability can be suitably reflected. The followings are the elements of the desired characteristics: 1 .Knowledge on the essential knowledge for working. 2 .Skill is something that must be done efficiently, such as computer skills, the knowledge transference skills , etc. Skills derived from the basis of knowledge and are able to practice fluently. 3 .Self-concept is the attitude, values and opinions about the image or self-beliefs, such as self-confidence. 4 .Traits is what describes a person such as someone who is trustworthy or leads the a right way. 5. Motives are the motivation of behaviors oriented toward a goal.

Keywords: Desired Characteristics, Sanghathikharns

บทนำ

ทุกองค์กร ย่อมมีผู้บริหารหรือผู้จัดการระดับต่างๆ ตามโครงสร้างการบริหารองค์การทำหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อทำให้การดำเนินการของหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์การตั้งแต่ระดับล่างสุด จนถึงระดับสูงสุด ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล คือการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความราบรื่น รวดเร็ว เรียบร้อย และคุ้มค่าก่อให้เกิดประโยชน์สูง ประหยัดที่สุด ผู้บริหารถือว่าเป็นผู้นำที่มีอำนาจและใช้อำนาจหรือแสดงภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับเหตุผล กลุ่มคน ให้ถูกต้องกับลักษณะงานในสถานการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจอย่างเป็นทางการหรืออำนาจโดยตำแหน่ง หรืออำนาจอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเรียกว่าอำนาจแฝงที่มาจากแหล่งต่างๆ อาทิ อำนาจการให้คุณ อำนาจการให้โทษ อำนาจอันชอบธรรม ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับสิทธิอำนาจหรืออำนาจโดยตำแหน่ง อำนาจอ้างอิงอำนาจร่วมปรึกษาหารือ อำนาจความเชี่ยวชาญ อำนาจประสานประโยชน์เบื้องบนและอำนาจประสานประโยชน์กับเครือข่าย[1]

พระสังฆาธิการสมัยใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ ภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม บุคลิกลักษณะทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้สึกต่าง ๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ปรับปรุงและพัฒนางานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย หรือเป็นไปในทิศทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมขององค์การ บนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรมอย่างมีความสุข และพึงพอใจด้วยกันทุกฝ่าย คุณธรรมจริยธรรม จะเกิดมีขึ้นได้ต้องอาศัยการอบรมบ่มเพาะกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน และสถาบันที่จะอบรมบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมได้ดีที่สุดนั้นคือวัด ซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้แนะนำ พร่ำสอน และเป็นผู้ทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีมาทุกยุคทุกสมัย วัดจึงเป็นองค์กรทางศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ซึ่งได้ทำหน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคมมาโดยตลอด เพราะได้ช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มุ่งเน้นการเอื้ออารีและความสมัครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในสังคม ตั้งแต่สังคมเล็ก คือ ครอบครัว จนกระทั่งถึงสังคมใหญ่ เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศชาติมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน[2]มนุษย์มีลักษณะผู้นำพื้นฐานอยู่ในตัวเอง 4 รูปแบบ ประกอบด้วย แบบเอาเกณฑ์ แบบเอางาน แบบสัมพันธ์ และแบบประสาน โดยมีรายละเอียดของแต่ละรูปแบบ ดังต่อไปนี้[3]

1. แบบเอาเกณฑ์ (separated) เป็นแบบของนักอนุรักษ์นิยม ชอบของเก่า ยึดตัวเองเป็นที่ตั้ง จึงไม่เอาใคร อดทน เก็บตัว เจ้าระเบียบ จึงเป็นคนยึดถือและต้องทำอะไรตามเกณฑ์ มีความระมัดระวังในการทำงานมาก เนื่องจากกลัวผิด ไม่อยากทำงานร่วมกับผู้อื่นเพราะกลัวว่าถ้าคนอื่นทำผิดตัวเองจะต้องผิดด้วย เพื่อไม่ให้มีความผิดก็เลยไม่ทำงานและทำงานได้น้อยที่สุดเท่าที่จะจำเป็นเท่านั้น และยังเป็นคนที่ไม่เอาเพื่อนฝูง หรือที่จัดว่า

---

[1] สุวัฒน์ ช่างเหล็ก, **การใช้อำนาจของผู้บริหารองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สีมาจารย์, 2540), หน้า 55-57.

[2] ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : บพิตรการพิมพ์, 2548), หน้า 7.

[3] พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก). ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูโพธิวีรคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอทุมรัตต์จังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม).** (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2555), หน้า 190-191.

เป็นคนที่ไม่เอาทั้งงานและคน นับเป็นลักษณะผู้นำที่ต่ำที่สุด2) แบบเอางาน (dedicated) เป็นแบบของคนที่เอางานเอาการ ยึดถืองานเป็นหลักใหญ่ สนใจมุ่งมั่นในงานมาก ขยัน มั่นใจ กล้าทำ มีความคิดริเริ่ม ชอบกำหนดงานให้ผู้อื่น ไม่คิดถึงจิตใจของผู้อื่น จึงไม่เอาใคร ไม่มีเพื่อน สรุปว่าเป็นคนเอาการเอางานแต่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ คือการเน้นที่งานมากกว่าคน

3. แบบสัมพันธ์ (related) เป็นลักษณะของคนที่เน้นมนุษยสัมพันธ์เป็นหลักในการทำงานเอาใจคนทุกระดับ ไม่ต้องการให้ใครเกลียด จึงมีนิสัยเป็นกันเองและเป็นมิตรกับคนทุกคน ยอมรับผู้อื่น เห็นใจคนอื่น ไม่อวดตัว ทำอะไรไม่อยากให้กระทบกระเทือนใจใคร ให้ความสำคัญเรื่องสัมพันธภาพกับบุคคลมากกว่าเรื่องการงาน คือบุคคลประเภทที่เน้นที่คนมากกว่างาน ถ้าจะต้องเลือกระหว่างคนกับงาน ผู้นำประเภทนี้จะเลือกเอาคนไว้ก่อนงานมาทีหลัง

4. แบบประสาน (integrated) เป็นลักษณะของคนที่ให้ความสำคัญแก่งานและคนไปพร้อมๆกัน โดยถือว่าคนเรามีมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ก็จะได้ผลงานที่ดีมีประสิทธิผลสูง ผู้นำประเภทนี้จะมีศิลปะการจูงใจสูง พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงาน ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารักและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จัดเป็นผู้นำแบบอุดมคติ

จากรูปแบบของพระสังฆาธิการที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นได้ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน หากแต่พระสังฆาธิการที่จะทำอย่างมีภาวะผู้นำนั้น ควรเน้นแบบของการเป็นพระสังฆาธิการเชิงประสาน (integrated) เพราะเป็นการทำงานที่มีความระมัดระวังทั้งด้านการงานและบุคคล และที่สำคัญคือเป็นการทำงานที่พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงาน ซึ่งจะยังผลให้งานประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงดังนั้น พระสังฆาธิการที่มีภาวะผู้นำในการทำงานจึงควรเป็นผู้นำเชิงประสาน จึงจะนำพาให้สังคมที่ปกครองมีการประสานความร่วมมือกันในการทำงานให้เกิดสัมฤทธิผลต่อไป

เพราะความสำเร็จของวัดในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน ย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารหมู่คณะหรือการปกครองดูแล ตลอดทั้งการแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุ-สามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่พำนักในวัดให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมือง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งและประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย และผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารหมู่คณะหรือเป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัดก็คือ “เจ้าอาวาส หรือพระสังฆาธิการ” นั่นเอง[4] พระสังฆาธิการ จึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นซึ่งมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาก ชาวบ้านจะให้ความเคารพยกย่องว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวบ้านทุกหมู่เหล่า เพราะผู้ที่จะเป็นพระสังฆาธิการได้นั้นต้องมีพรรษา 5 ขึ้นไป เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ สมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย มีศีลาจารวัตรที่น่าเคารพเลื่อมใส เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในท้องถิ่นนั้น

การควบคุมดูแลแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาส เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ในระดับสูงขึ้นไปได้แก่ “เจ้าคณะตำบล” และระดับสูงกว่าเจ้าคณะตำบล ได้แก่ “เจ้าคณะอำเภอ” พระสังฆาธิการ จะได้รับคัดเลือกจากผู้บริหารในระดับที่สูงขึ้นไป โดยจะได้รับการคัดเลือกมาจากเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถ มีผลงานการปกครองที่ดีเด่น หรือเป็นพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ หรือเป็นคณาจารย์เป็น

[4] พระมหาเสริมชัย ชยมงคโล, **การบริหารวัด,** (กรุงเทพมหานคร : วีซั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น, 2541), หน้า 5.

เปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอกและมีสำนักอยู่ในวัดนั้นๆ หรือในเขตอำเภอนั้น[5]พระสังฆาธิการ เป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อการบริหารคณะสงฆ์ เพราะพระสังฆาธิการ มีภาระหน้าที่ในการแบ่งเบาภาระงานของเจ้าอาวาส และงานของกิจการคณะสงฆ์ ในเขตการปกครองที่ตนสังกัด ต้องทำหน้าที่คัดเลือกจัดสรรบุคคลที่จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติครบถ้วนถูกต้องตามพระธรรมวินัยหรือไม่ ฉะนั้นตำแหน่งหน้าที่ของพระสังฆาธิการ จึงถือได้ว่าเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญที่สุด ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง และเป็นเหตุนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสของปวงประชาชนคนทั่วไปทั้งใกล้และไกล พระพุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรสืบต่อไปชั่วกาลนาน

ถ้าได้พระสังฆาธิการ ที่ไม่ดีมาทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ ก็อาจซักพาให้พระพุทธศาสนาต้องมัวหมอง ไม่ผ่องใส เพราะไม่เป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชนคนทั่วไปได้ พระสังฆาธิการนอกจากรับภาระธุระในงานของวัดตนเองแล้ว ยังจะต้องควบคุมดูแลและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี ช่วยระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง หรือคำวินิจฉัย ของเจ้าอาวาส หรือผู้บริหารในระดับสูงขึ้นไป เช่น ชั้นคณะตำบล เจ้าอาวาส หรือพระสังฆาธิการต้องแก้ไขข้อข้องใจของเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ ให้เป็นไปโดยชอบ ควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย รวมถึงงานของคณะสงฆ์อีกด้วย ปัญหาและอุปสรรคก็ย่อมมีมากเป็นเงาตามตัว ทางการคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงอนุญาตให้มีพระสังฆาธิการ ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสขึ้นมา เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาส และเจ้าคณะที่มีลำดับชั้นที่สูงขึ้น โดยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง ความรู้ความสามารถแสดงออกถึงการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม และปฏิบัติได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด และสามารถแสดงออกได้อย่างเหมาะสม ทำให้สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเจตคติและบุคลิกภาพต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ และร่างกาย มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้ความสามารถและเจตคติที่ดี[6] องค์ประกอบของบุคลิกลักษณะที่พึงประสงค์ว่ามี 5 ส่วน ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะในเรื่องที่ต้องรู้ เป็นความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ เช่น ความรู้ด้านเครื่องยนต์ เป็นต้น 2. ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ทำต้องมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะทางคอมพิวเตอร์ ทักษะทางการถ่ายทอด ความรู้ เป็นต้น ทักษะที่เกิดได้นั้นมาจากพื้นฐานทางความรู้และสามารถปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว 3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) คือ เจตคติ ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตน หรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น เช่น ความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น 4. บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น เช่น คนที่น่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้

---

[5] พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), **หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์,** (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542), หน้า 13.

[6] นิสดารก์ เวชยานนท์, **คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พิมพลักษณ์, 2550), หน้า 19.

หรือมีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น 5. แรงจูงใจ (Motives) คือ แรงจูงใจหรือแรงขับภายในซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่ สิ่งที่เป็นเป้าหมาย[7]

ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกสามารถสังเกตได้ และพฤติกรรมนี้จะมีผลต่อการบริหารงานในทางบวกของพระสังฆาธิการ มีทักษะ มโนทัศน์ และเจตคติ ที่จะต้องมีในการบริหารหรือการทำงานทุกชนิด และสามารถนำเอาวิธีการและความรู้พื้นฐานไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เป็นจริง[8] การมีบุคลิกภาพดี เรียกว่ามีภูมิฐานนั่นเอง เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม และมีบุคลิกภาพดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ และชุมชน โดยได้แบ่งบุคลิกภาพที่สำคัญของพระสังฆาธิการออกเป็น 4 ด้านดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย เป็นบุคลิกภาพที่สังเกตได้ง่าย และเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อบุคคลทั่วไปเป็นความประทับใจครั้งแรกที่เกิดกับผู้ พบเห็น บุคลิกภาพทางกายทั่วไปประกอบด้วยรูปร่างหน้าตา และผิวพรรณ การแต่งกาย และกิริยามารยาท

2. บุคลิกภาพทางสังคม เป็นบุคลิกภาพที่แสดงออกให้ผู้อื่นพบเห็นได้เช่นเดียวกับบุคลิกภาพทางร่างกาย เพียงแต่บุคลิกภาพทางสังคมนั้นอาจมีผลจากบุคลิกภาพภายในของบุคคลนั้นๆ เป็นแรงขับที่สำคัญ โดยเฉพาะค่านิยมทางสังคม ทัศนคติ เจตคติ ตลอดจนคุณธรรม ประกอบด้วย การมีมารยาทที่ดี มีความจริงใจ มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ การรู้จักผ่อนปรน และการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ในสังคม

3. บุคลิกภาพทางอารมณ์ เป็นบุคลิกภาพที่แสดงออกมาให้เห็นหรือไม่ก็ได้อารมณ์บางด้านก็เป็นความลับของบุคคล เช่น อารมณ์โรแมนติก อารมณ์เพศ เป็นต้น บุคลิกภาพทางอารมณ์ของพระสังฆาธิการได้แก่ เป็นผู้มีอารมณ์ขัน อารมณ์ดี อารมณ์เย็น และมีความมั่นคงทางอารมณ์

4. บุคลิกภาพทางสติปัญญา บุคลิกภาพทางสติปัญญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับมันสมองของแต่ละคน เชาว์ปัญญาเป็นเรื่องของพันธุกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ บุคคลใดจะโง่หรือฉลาด สติปัญญาจะดีเพียงใด เฉลียวฉลาดมากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับมันสมองเป็นสำคัญคนที่มีสมองใหญ่กว่าหรือหนักกว่าเมื่อเทียบกับน้ำหนักตัวย่อมมีสติปัญญาดีกว่า[9]

คุณลักษณะของพระสังฆาธิการที่พึงประสงค์

พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าอาวาส/หัวหน้าของพระในวัด เป็นผู้นำในชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทในการสั่งสอนอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน ดังนั้น เจ้าคณะตำบลจึงควรเป็นผู้ที่จะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการบริหารจัดการกิจการของวัด ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของพระสังฆาธิการไว้มากมาย ที่สำคัญมีเคล็ดลับในการเป็นนักบริหารชั้นเซียน ได้แก่ รู้งาน ฝึกการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ ปลูกฝังความกระตือรือร้นในการทำงานของคณะสงฆ์ เปิดใจให้กว้าง พร้อมจะเป็นผู้ให้ มีเวลาให้ลูกน้อง เห็นความสำคัญของลูกน้อง ทักษะ ที่ประกอบด้วย รู้จักการตั้งเป้าหมาย มีภาวะผู้นำ รู้วิธีการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ดังนั้น พระสังฆาธิการ คือบุคคลที่มาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่า

---

[7] David C, McClelland, **Human Resource Development,** (The New Trainer.s uide.Addison-Wesley Publishing Company, 2003), p. 214.

[8] Anderson, **Teaching,** Encyclopedia American, : (McGraw Hill Book Co,1992), p. 169.

[9] Coker, **Identifying and Measuring Teacher Competencies** : (the Cawall County Procect, Journal of Teacher Education, 1996), p. 54.

จะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ ดีงาม ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดี

พระสังฆาธิการหรือผู้นำสงฆ์เป็นตำแหน่งที่ทุกคนอยากได้ เป็นไปตามความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งมาสโลว์ได้ระบุไว้คือ ความต้องการด้านร่างกาย ด้านความมั่นคงปลอดภัย ด้านสังคม ด้านมีชื่อเสียง และด้านความสำเร็จ ซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด ผู้บริหารหรือผู้นำ ถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหน่วยงาน บุคคลที่จะก้าวเป็นผู้บริหารหรือผู้นำ ต้องมีศักยภาพ(Potential)เหนือคนอื่นในหน่วยงานหรือในกลุ่มสังคมของตนเอง ซึ่งคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์มีดังต่อไปนี้

จะเห็นว่า คุณลักษณะของพระสังฆาธิการในยุคปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสวงหาได้ สร้างสรรค์ให้บังเกิดขึ้นได้ “เป็นพรแสวง ไม่ใช่พรสวรรค์“ ให้สรรสร้างหาความสุขกับภาระงานของคณะสงฆ์ งานในหน้าที่ให้มากที่สุดและดีที่สุด ให้พัฒนาตนเองแล้วนำมาเป็นแนวทางแก้ปัญหา พัฒนาวัดซึ่งเป็นหน่วยงานของตนเอง พระสังฆาธิการ ควรหลีกเลี่ยงการมุ่งมั่นสร้างความสำเร็จในตำแหน่งให้กับตนเอง บนพื้นฐานของความคิดสะสม เบียดเบียน ที่มุ่งสร้างความร่ำรวยทางวัตถุนิยมแต่ “มีจิตใจที่ยากจน” เป็นการใช้ภาวะผู้นำที่ไม่ถูกทิศทาง ซึ่งเป็นหนทางเสื่อมสำหรับผู้นำในที่สุด ดังนั้นพระะสังฆาธิการ ควรมีสิ่งดังต่อไปนี้

1. มีมนุษยสัมพันธ์ พระสังฆาธิการในยุคปัจจุบันหรือที่เราเรียกกันว่าพระสังฆาธิการในยุค 4.0 หรือศตวรรษที่ 21 เป็นพระสังฆาธิการที่ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานทุกคนด้วยความนับถือ และให้เกียรติอย่างจริงใจ มีความสัมพันธ์อันดี ประนีประนอม สามารถดึงเอาศักยภาพของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานมาใช้ให้มากที่สุด ทำให้การประสานงาน การขอความร่วมมือปฏิบัติงานที่มอบหมาย ได้รับการตอบสนองจากผู้อื่นหรือเพื่อนร่วมงานด้วยความเต็มใจ และมีขวัญกำลังใจที่ดี อันจะทำให้งานบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์และมีประสิทธิผล

2. พระสังฆาธิการในยุคปัจจุบันควรเป็นผู้ที่มีอารมณ์ที่มั่นคง ไม่ฉุนเฉียวง่าย ละซึ่งความโลภ โกรธ หลง ขจัดความขัดแย้งในวัดหรือหน่วยงานของตนเอง พร้อมทั้งเป็นเด็ดขาดและอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งสิ่งใดยอมได้ก็ยอมกันไป ไม่มีทิฐิเป็นของตนเอง มองประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่เอาเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวกับงาน ไม่แย่งเอาผลงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา รู้ว่างานสำเร็จเป็นผลงานของใครจึงจะให้คุณให้โทษได้อย่างยุติธรรม

3. พระสังฆาธิการในยุคคปัจจุบัน ควรเป็นผู้ที่มีอิริยาบถหรือบุคลิกภาพที่ดี หรือภาษาไทยที่ง่ายเข้าใจดี ใช้ว่า “มีมาดดี” คำว่า มาด หมายถึง ทุกๆ สิ่ง ทุกๆ อย่าง ที่อยู่ในตัวผู้นำและทุกอย่างที่ผู้นำกระทำตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า การยืน เดิน นั่ง นอน พูด ฟัง การแต่งกาย ฯลฯ มีอิริยาบถหรือมาดเป็นสิ่งที่สามารถฝึกหัดกันได้ แก้ไขและปรับปรุงกันได้ หากหน่วยงานใดมีผู้นำไม่มีมาด ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคลากรก็ขาดความเชื่อมั่น ศรัทธา ไม่ร่วมทำงานหรือให้ความร่วมมือ ทำให้งานไม่บรรลุเป้าหมาย

4. พระสังฆาธิการ เป็นผู้มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน ที่ต้องการให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติตาม ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในการครองตน ครองคน ครองงาน ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญต่อภาระงานทางพระพุทธศาสนามากกว่าภาระงานของตนเองหรืองานส่วนตัว โดยมุ่งเน้นที่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก งานของพระศาสนาต้องมาก่อนเสมอ

5. พระสังฆาธิการยุคใหม่ ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารงานหรือการทำงาน โดยใช้หลักการทำงานเป็นทีม เป็นประชาธิปไตย การวางกฎเกณฑ์ ระเบียบ และแนวปฏิบัติต่างๆ ที่ต้องการให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติตาม ต้องใช้วิธีแบบมีส่วนร่วม โดยจัดประชุมปรึกษาหารือกับผู้ร่วมงาน พยายามดึงศักยภาพที่ดีของผู้ร่วมงานออกมาใช้ให้เป็นแนวปฏิบัติในหน่วยงานหรือองค์การของตนเอง อย่าใช้คนๆเดียวเป็นตัวชี้ขาด เพราะการบริหารงานโดยคนเดียวจะมีโอกาสล้มเหลวได้ง่ายกว่าการบริหารโดยกลุ่มบุคคล

6. พระสังฆาธิการ เป็นครูที่ดี ที่มีความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉงตลอดเวลา พระสังฆาธิการ ไม่ควรอยู่ในหลักเกียจคร้านการงาน 6 อย่าง อย่าลืมว่าพระสังฆาธิการ เป็นผู้นำกระทำสิ่งใด ที่ไหน อย่างไร จะมีผู้ร่วมงานคอยจับจ้อง สังเกตอยู่ ถ้าปฏิบัติตนดี งานดี มีประสิทธิภาพ เข้าลักษณะ รวดเร็ว เรียบร้อย ราบรื่น ก็จะเป็นการสอนผู้ร่วมงานโดยทางอ้อม คือเป็นการสอนด้วยการกระทำให้ดู โดยไม่ต้องบอกหรือแนะนำเป็นการส่วนตัวแต่อย่างใด

7. มีความความซื่อสัตย์ สุจริต พระสังฆาธิการ หรือผู้บริหารจะถูกพิสูจน์โดยใช้ความซื่อสัตย์เป็นเกณฑ์ เป็นเครื่องวัดพระสังฆาธิการที่ดีมาก เพราะมนุษย์ทุกคนมีความโลภเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถ้าพระสังฆาธิการ มีความซื่อสัตย์จะเป็นผู้นำได้นาน อย่าหมกเม็ด อย่าเก็บความลับเรื่องเงินไว้คนเดียว โอกาสพลาดเรื่องเงินจะเป็นอันตรายมาก อย่าถือเงิน จับเงิน หรือซื้อของ วัสดุ อุปกรณ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่หน้าที่ ควรให้ผู้ปฏิบัติหรือผู้ร่วมงานเป็นผู้ทำในรูปของคณะกรรมการ

8. พระสังฆาธิการ ควรมีความเป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ และให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการคิด รับรู้ รับทราบ ให้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการคิด เวลามีคนถามต้องตอบได้ “ต้องเป็นหนึ่งเดียว” เท่านั้น ไม่มีสองในหน่วยงานหรือองค์การ

9. พระสังฆาธิการ ไม่ควรยึดติดกับตำแหน่งหรือไม่หวงอำนาจ ให้กระจายอำนาจและมอบหมายหน้าที่ให้พร้อมกับมอบอำนาจในการปฏิบัติงานเป็นฝ่าย/แผนก/หมวด/งาน เป็นการมอบหมายภารกิจหรืองานสำคัญให้ผู้ร่วมงานไปปฏิบัติ โดยผู้นำคอยหมั่นกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ดูแลอยู่ห่างๆ อย่าไปจุ้นจ้าน ชี้โน่นชี้นี่อยู่ตลอดเวลา อันจะเป็นผลให้ผู้ร่วมงานไม่มั่นใจ ซึ่งต่อไปจะไม่กล้าทำงาน ทำให้งานเสียทั้งระบบได้ “ผู้มอบอำนาจคือผู้มีอำนาจที่แท้จริง”

10. พระสังฆาธิการ ควรให้ขวัญและกำลังใจผู้ใต้บังคับบัญชาหรืออุบาสกอุบาสิกา และผู้ร่วมงานอย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม รู้เห็นถึงความสามารถ และฝีมือของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อส่งเสริมขวัญและกำลังใจ ให้ถูกคน ถูกงาน และถั่วถึง

11. พระสังฆาธิการ ต้องเป็นนักแก้ปัญหา เมื่อมีปัญหา และเหตุการณ์เร่งด่วนเกิดขึ้น ต้องแสดงความรู้สึกที่เข้มแข็ง พร้อมที่จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหานั้น ไม่ใช่โยนปัญหาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาไปจัดการกันเอง กล้ารับผิดชอบ กล้าหาญพอที่จะผจญปัญหาอย่าหนีปัญหา ดังคำที่ว่า “ปัญหาเขามีไว้ให้แก้ ไม่ใช่มีไว้ให้แบก” ปัญหามีไว้ทดสอบความสามารถของพระสังฆาธิการ ต้องเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ร่วมงาน อย่าปล่อยให้ผู้ร่วมงานแก้ปัญหาเร่งด่วนนั้นแบบไม่มีที่ปรึกษา จะทำให้ได้ “ใจ” ของผู้ร่วมงาน ต่อไปผู้ร่วมงานก็จะทำงานแบบ “ถวายหัว” ให้ได้

12. เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ที่ก้าวไกล พร้อมพัฒนาตนเอง และนำตนเองไปสู่ความสำเร็จที่สูงสุด และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัฒน์ ผู้นำต้องแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ เป็นบุคคล

แห่งการเรียนรู้ เพราะหน้าที่สำคัญของผู้นำคือ การตัดสินใจสั่งการ ซึ่งต้องใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นส่วนใหญ่ ใช้ความรู้และประสบการณ์เพียงเล็กน้อย และมีผลแห่งความสำเร็จหรือล้มเหลวรอคอยอยู่ ผู้นำไม่มีสิทธิตัดสินใจพลาด มีแต่คำว่า “ถูกต้องเท่านั้น” จึงจะทำให้องค์การพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

13. เป็นผู้ยึดระบบระเบียบคณะสงฆ์ พระธรรมวินัย รักษาระบบหรือวัฒนธรรมขององค์การให้ดี ทำงานให้ได้ดี ปราศจากปัญหาและแสวงหาให้เกิดผลผลิตสูงสุด ด้วยการปฏิบัติภารกิจภายในขอบเขตที่กำหนดให้ และ/หรือนอกจากภาระหน้าที่ดังกล่าว ต้องกล้าที่จะคิดสร้างสรรค์และพัฒนางานในทุกโอกาสที่เอื้ออำนวย

14. พระสังฆาธิการ ต้องช่วยเหลือผู้ใต้บยังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานทุกเรื่อง คอยเป็นห่วงเป็นใยตลอดเวลา ประสานหน่วยงานอื่นเพื่อขอความช่วยเหลือผู้ร่วมงาน และพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างต่อเนื่อง มีการให้อภัยผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อทำผิดพลาด เป็นกัลยาณมิตรกับทุกคน เป็น “ผู้นำนักบุญ” มีความเกรงใจผู้ร่วมงาน จัดตั้งกองทุน มูลนิธิ และ สมาคม ไว้คอยสนับสนุนส่งเสริมเป็นสวัสดิการแก่ผู้ใต้ปกครองหรือหน่วยงานและพัฒนาคุณภาพ มีความก้าวหน้า และมีความสงบสุข

15. พระสังฆาธิการที่ดี ต้องมีความสามารถทางด้านศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน สามารถใช้คนอื่นให้ทำบางอย่างตามเป้าหมายและแนวทางที่ตนวาดฝันหรือคาดคะเนเองได้ มีอัจฉริยภาพของผู้นำที่ประกอบขึ้นด้วยคุณธรรมและจริยธรรมเป็นที่ตั้ง

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระสังฆาธิการ ควรที่จะมีคุณสมบัติภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้ ผู้ตามด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตามหรือเราอาจจะไม่เรียกว่าผู้ตาม ในพุทธศาสนาก็ไม่ได้นิยมใช้คำว่า ผู้ตาม เราอาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปด้วย” จุดหมาย ด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย เช่น จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจถ่องแท้และแน่วแน่ในจุดหมาย เป็นต้น หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย สิ่งที่จะทำ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ สถานการณ์ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอก ว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดีในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ผู้นำจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้คือ เป็นผู้นำมาประสานให้พากันไป ผู้นำประสานคนภายในดุลยภาพแห่งธรรม ผู้นำที่ดีได้ทั้งคนได้ทั้งงานโดยไม่เสียหลักการ ผู้นำที่แท้เป็นสื่อแสดงตัวของธรรม ผู้นำสื่อสารให้ผู้โดยสารรู้เห็นทาง สว่างตา สว่างใจไปด้วยกัน ผู้นำช่วยให้คนพัฒนาความต้องการ พระสังฆาธิการควรมีความรู้ซึ่งทำให้พร้อมที่จะจัดการ ประกอบด้วย

1. รู้หลักการ เมื่อดำรงตำแหน่ง มีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์ กติกาที่เกี่ยวข้อง รู้จุดหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้ว่าจะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมายแล้วจะต้องมีความแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย รู้ตน คือ ต้องรู้ว่าตนเองคือใคร มีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด สติปัญญาความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีข้อยิ่งข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเอง และเตือนตนเองอยู่เสมอ รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี หมายความว่าต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ รู้กาล คือ รู้จักเวลา เช่น รู้ลำดับ ระยะ จังหวะ ปริมาณความเหมาะของเวลาว่า เรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหนจะทำอะไรอย่างไรจึงจะเหมาะ รู้ชุมชน คือ รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่

กว้างขวาง คือ รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร รู้บุคคล คือ รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่เราไปให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลตลอดจนสามารถทำบริการให้ความช่วยเหลือได้ตรงตามความต้องการ โดยเฉพาะในการใช้คน ซึ่งต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไรมีความถนัดอัธยาศัยความสามารถอย่างไร เพื่อใช้คนให้เหมาะกับงาน[10]

2. ภูมิรู้ พระสังฆาธิการต้องมีความรู้ทางวิชาการบริหารศาสตร์ เข้าใจหลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหาร มีทักษะที่จำเป็นในการบริหารงาน รวมทั้งมีความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ มีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ มีเทคนิควิธีด้านการประสานงาน การแก้ปัญหาและ การตัดสินใจ เป็นต้น 2) ภูมิธรรม ผู้บริหารการศึกษาที่ดีย่อมมีภูมิธรรมในการบริหารมีความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา โดยเฉพาะต้องรู้จักการใช้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อการบริหารงาน เช่น หลักธรรมทางศาสนา อาทิ พรหมวิหาร 4 สัปปุริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 เป็นต้น 3) ภูมิฐาน หมายถึงบุคลิกลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นผู้บริหาร ทั้งด้านการพูดจา การแต่งกาย บุคลิกภาพส่วนบุคคล[11]

3. มีภาวะผู้นำ พระสังฆาธิการ เป็นผู้บริหาร เป็นเจ้าอาวาส/หัวหน้าของพระในวัด เป็นผู้นำในชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทในการสั่งสอนอบรมให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชน ดังนั้น เจ้าคณะตำบลจึงควรเป็นผู้ที่จะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการบริหารจัดการกิจการของวัด ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหารหรือผู้นำไว้มากมายหลายท่าน ที่สำคัญมีดังนี้ เคล็ดลับ 7 ประการ ในการเป็นนักบริหารชั้นเชียน ได้แก่ รู้งาน ฝึกการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ ปลูกฝังความกระตือรือร้นในการทำงาน เปิดใจให้กว้าง พร้อมจะเป็นผู้ให้ มีเวลาให้ลูกน้อง 7) เห็นความสำคัญของลูกน้อง[12] ทักษะประการสำหรับผู้บริหารที่มีความสามารถ คือ การตั้งเป้าหมาย ภาวะผู้นำ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ การสื่อความหมาย การสอนแนะและให้คำปรึกษา 6) การดำเนินการเปลี่ยนแปลงและการลดความขัดแย้ง 7) ทักษะทางการเมือง 8) การจัดการเวลา 9) การประเมินผลและการให้รางวัล[13]

นอกจากที่กล่าวมานี้ พระสังฆาธิการเป็นผู้บริหารระดับสูง พึงใส่ใจศึกษาจริยาวัตร และพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ทั้งปวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระราชวงศ์ทุกพระองค์ว่า พระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คุณธรรมขององค์พระประมุข จักรวรรดิวัตร คือ การปฏิบัติหน้าที่ขององค์พระประมุขและราชสังคหะ คือหลักการสงเคราะห์ประชาชนของพระองค์อย่างไร แล้วพึงน้อมนำเอามาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การบริหารงานของตน คือ ทศพิธราชธรรม 10 กล่าวคือ

1) ทาน ให้ปันแก่คนที่ควรให้ ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบความทุกข์ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์-สงเคราะห์

2) ศีล ประพฤติเรียบร้อยดีงาม สำรวมกายและวาจา รักษาความสุจริต รักษาเกียรติคุณให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนและคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง

---

[10] จิระ จิตต์ราคา, **เป็นหัวหน้าดีไม่ใช่อยู่ที่ดวง,** (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2552), หน้า 19.

[11] นิพนธ์ กินาวงศ์, **หลักบริหารการศึกษา,** หน้า 55.

[12] จิระ จิตต์ ราคา, **เป็นหัวหน้าดีไม่ใช่อยู่ที่ดวง,** หน้า 19.

[13] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **นักบริหารผู้ทรงประสิทธิภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแกรมมี่, 2549), หน้า 20.

3) บริจาค ทำงานทำการด้วยความเสียสละ คือ สามารถเสียสละผลประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ เสียสละความสุขส่วนตนตลอดจนชีวิตเพื่อรักษาประโยชน์สุขส่วนรวมของประชาชน ตลอดจนเพื่อความสงบเรียบร้อยดีงามของบ้านเมือง

4) อาชชวะ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อตรง ทรงไว้ซึ่งความสัตย์สุจริต มีความจริงใจ ไร้มายาสาไถย ไม่โกหกหลอกลวงประชาชน

5) มัททวะ มีจิตใจอ่อนโยนไม่หยาบคาย ไม่เย่อหยิ่งจองหอง ไม่ดื้อดึงแข็งกระด้าง มีท่วงทีลีลาสง่างาม มีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยนุ่มนวลละมุนละไมต่อคนทั่วไป

6) ตบะ มีความพากเพียรพยายามแผดเผาความชั่ว ไม่เมามัวหลงไหลไปกับกิเลสตัณหา ซึ่งชักพาให้หมกมุ่นอยู่กับความสุขสำราญการโลกีย์ มุ่งมั่นทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุด

7) อักโกธะ ความหนักแน่นในเหตุผล ไม่โกรธกริ้วเกรี้ยวกราด ไม่ทำการด้วยอำนาจแห่งความโมโหโกรธา มีเมตตาธรรมประจำใจ วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยความสุขุมรอบคอบ ใจเย็นและมีความเป็นธรรม

8) อวิหิงสา มีความกรุณา ไม่ทำการเบียดเบียนอาณาประชาราษฎร์ด้วยความอาฆาต เกลียดชัง ไม่หลงระเริงอำนาจ ไม่กดขี่บีบคั้นกลั่นแกล้งลงอาชญาแก่ใคร ๆ

9) ขันติ อดทนต่องานที่ทำด้วยความเหนื่อยยากตรากตรำ อดทนต่อความลำบากที่เกิดทุกขเวทนามีความเจ็บไข้ได้ป่วย และอดทนต่อความเจ็บช้ำน้ำใจที่ถูกเยาะเย้ย ถากถางต่างๆ นานา ไม่ท้อแท้หมดกำลังใจ

10) อวิโรธนะ มั่นคงอยู่ในความยุติธรรม ไม่ประพฤติปฏิบัติให้วิปริตผิดเพี้ยนไปจากความถูกต้องและเป็นธรรม ตลอดทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมือง[14]

พระสังฆาธิการ ควรที่จะต้องมีธรรมในเรื่องจักรวรรดิวัตร 5 ดังนี้ 1) ธรรมาธิปไตย จัดรูปแบบการบริหารทุกด้านโดยถือธรรมเป็นใหญ่ (ธรรม คือ หน้าที่/ความถูกต้อง/เหตุผล/ความจริง) 2) ธรรมมิการักษา ให้ความคุ้มครองป้องกันโดยธรรม แก่คนในปกครองทุกหมู่ ทั้งที่เป็นข้าราชการ พระสงฆ์ ประชาชน ตลอดจนถึงปศุสัตว์และสัตว์ป่าที่สงวนพันธุ์ ป่าไม้และทรัพยากร ธรรมชาติ โดยการจัดมาตรการป้องกันแก้ไขมิให้มีการทำลาย 3) มาอธรรมการ ป้องกันการกระทำที่ไม่เป็นธรรม เช่น การคิดร้ายทำลายล้างมนุษยชาติ ประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลักรวมถึงการเบียดเบียนข่มเหงรังแกกัน และสร้างความเดือดร้อนระส่ำระสายให้เกิดแก่ประชาชนพลเมือง 4) ธนานุประทาน จัดการเฉลี่ยเจือจานแบ่งปันทรัพย์สินสิ่งของข้าวของเงินทองให้แก่ผู้ยากจนขัดสนมิให้มีคนยากไร้ ทำให้เกิดการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในแผ่นดิน จัดที่อยู่ทำกินและการสัมมาอาชีพ ให้ผู้คนได้ทำมาหากินกันโดยสุจริต 5) ปริปุจฉา หมั่นพบปะปรึกษาปราศรัยไต่ถามสนทนาธรรมกับพระสงฆ์และนักปราชญ์ผู้รู้ทรงธรรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความฉลาด จนสามารถทำการตรวจสอบตนเองได้ให้รู้เห็นอะไรตามความเป็นจริง และดำเนินกิจการที่ถูกที่ควรได้อย่างถูกต้อง[15]

---

[14] พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตฺติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ 46,** หน้า 125 - 128.

[15] เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

พระสังฆาธิการ มีความรู้ความสามารถ ในการเผยแผ่และแสดงธรรมได้ตามวิธีการหรือหลักการ มีความรู้ในการเผย แพร่และแสดงธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม มีความ สามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการนำมาใช้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควรมีความตระหนักถึงการอบรม และให้การศึกษา แก่ภิกษุ สามเณร อย่างทั่วถึง และควรส่งเสริมสนับสนุนพระลูกวัดในเรื่องการแสวงหาความรู้ โดยการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม และ พระสังฆาธิการ ควรที่จะแสดงความรู้ความสามารถในการอบรมพระภิกษุ สามเณร พร้อมทั้งมีการจัดการศึกษาอบรมให้แก่พระภิกษุสามเณรในอำเภอที่น่าศรัทธา และเลื่อมใสแก่ประชาชน มีการแสดงความ เอื้อเฟื้อต่อผู้ที่มาเยือนหรืออาคันตุกะด้วยความเป็นกัลยาณมิตร มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติธรรมและปฏิบัติงาน ควรเข้มงวดและให้ความสำคัญในข้อวัตรปฏิบัติ ของพระภิกษุสามเณรภายในวัด และควรให้ความสำคัญกับปฏิบัติตนที่ดีตามพระธรรมวินัย และดูแลสอดส่องให้พระสงฆ์ให้เห็นความสำคัญต่อคำสั่งของพระสังฆาธิการ รวมถึงเป็นผู้มีการศึกษาใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ยอมรับฟังความคิดเห็นของใต้บังคับบัญชา มีความคล่องตัวในการประสานงาน กับหน่วยงานต่างๆ เช่น ราชการ เอกชน มีการคอยช่วยเหลือและสงเคราะห์ชุมชนในกิจกรรมต่างๆ โดยไม่เลือกปฏิบัติ ควรบริหารแบบการมีส่วนร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชา และมีความสามารถที่จะประสานงานกับใครได้ทุกคนและทุกที่ และควรพูดจาและวางตนให้เหมาะสมแก่การเป็นผู้นำ สร้างความคุ้นเคย ยอมรับนับถือในคณะสงฆ์ และประชาชน ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ทำให้บรรยากาศในการทำงานราบรื่น

บทสรุป

พระสังฆาธิการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีทักษะความสามารถจูงใจผู้ร่วมงานได้ กล้าตัดสินใจและกล้าสั่งการที่มีความชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้ พร้อมทั้งมีการวินิจฉัยหรือวิเคราะห์ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุ มีผล ควรแสดงความเป็นผู้นำ สร้างศรัทธาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เลื่อมใสและยอมรับ และควรมีความรู้ความสามารถทางด้านการปกครองพระภิกษุ สามเณรให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และพระสังฆาธิการต้องแสดงศักยภาพความเป็นผู้นำในการประกอบศาสนพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผู้นำทางด้านการบำรุงรักษาวัด หรือการก่อสร้าง ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งวางแบบแปลนและแผนผัง สามารถดำเนินการได้เป็นที่น่าชื่นชมเป็นอย่างมาก โดยมีความมุ่งมั่นในการดำเนินการอย่างจริงจัง และพยายามให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ แสดงให้เห็นว่าท่านมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดความสวยงาม และมีหลักทศพิธราชธรรม 10 ประกอบด้วย ทาน ให้ปันแก่คนที่ควรให้ ศีล ประพฤติเรียบร้อยดีงามสำรวมกายและวาจา รักษาความสุจริต บริจาค ทำงานทำการด้วยความเสียสละ คือ สามารถเสียสละผลประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ อาชชวะ ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อตรง มัททวะ มีจิตใจอ่อนโยนไม่หยาบคาย ตบะ มีความพากเพียรพยายามแผดเผาความชั่ว ไม่เมามัวหลงไหลไปกับกิเลสตัณหา อักโกธะ ความหนักแน่นในเหตุผล อวิหิงสา มีความกรุณา ไม่ทำการเบียดเบียน ขันติ อดทนต่องานที่ทำด้วยความเหนื่อยยาก และอวิโรธนะ มั่นคงอยู่ในความยุติธรรม ตลอดทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของคณะสงฆ์

บรรณานุกรม

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บพิตรการพิมพ์, 2548.

นิสดารก์ เวชยานนท์. **คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพลักษณ์, 2550.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**.พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น,2545.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการ.**กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2540.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ)**. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์.** กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2542.

พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก). ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูโพธิวีรคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตต์จังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม).** คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.2555.

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล. **การบริหารวัด.** กรุงเทพมหานคร : วีชั่นอาร์ต คอร์ปอเรชั่น, 2541.

พระศรีธรรมาภรณ์ (ดำรง ทิฏฐิธมฺโม). **การอบรมพระสังฆาธิการก่อนที่จะแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ในจังหวัดนครราชสีมา ประจำปี 2545**.นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, 2545.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.**คุณลักษณะและวิถีการเรียนรู้ของเยาวชนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547.

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.

สุวัฒน์ ช่างเหล็ก. **การใช้อำนาจของผู้บริหารองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : สีมาจารย์, 2540.

การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ
Ecology Industrial City Development

พระครูรัตนากรวิสุทธิ์
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

ความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและประชากร จากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ประกอบกับความซับซ้อนของการบริหารจัดการพื้นที่ ส่งผลให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมตามมา ซึ่งแนวคิดการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศในพื้นที่ จะเป็นการวางแนวทางการป้องกัน และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการสร้างความเชื่อมโยงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่อย่างแท้จริง โดยมีเป้าหมายสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและนำไปสู่แนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ : การพัฒนา, เมือง, อุตสาหกรรม, เชิงนิเวศ

Abstract

The rapid growth of the town because of the industrial development in the area, and complex of the area management leads to environmental and social problems. The eco-industrial town development would be a city planning to reduce the environmental impact and synergy with the social and economic dimensions to build a participation of the stakeholder in order to achieve the eco-industrial town and sustainable development.

Keywords: Industrial, City, Development, Ecology

บทนำ

กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คนหรือการดำเนินกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมืองหรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร การดำเนินกิจการงานต่างๆ มากขึ้น โดยคำนึงถึงคุณลักษณะของประชากรในเขตเมืองและเขตชนบทเป็นหลัก คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมในเขตชนบทเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจอุตสาหกรรมขั้นต้น และกิจกรรมที่สนับสนุน ส่วนในเขตเมืองจะเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจทุติยภูมิและตติยภูมิ 2) โครงสร้างอาชีพ ประชากรในเขตชนบท มีอาชีพทางเกษตรกรรม และอาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรมพื้นฐาน แต่ในเขตเมือง ประชากรมีอาชีพภาคการผลิต การก่อสร้าง การบริหาร และภาคบริการ 3) ระดับและการให้บริการทางการศึกษา ประชากรในเขตชนบทมีระดับการศึกษาต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศ ส่วนประชากรในเขตเมืองซึ่งมีระดับสูงกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศ 4) การเข้าถึงบริการและโครงสร้างพื้นฐาน ประชากรในเขตชนบท มีโอกาสเข้าถึงบริการและโครงสร้างพื้นฐานน้อยกว่าประชากรในเขตเมือง 5) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ประชากรในเขตชนบทมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารน้อยกว่าประชากรในเขตเมือง 6)

ประชากร อัตราการเกิดและอัตราการตายในเขตชนบทจะสูงกว่าในเมือง 7) การเมือง ประชากรในเขตชนบท มีลักษณะอนุรักษ์นิยมและไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลง แต่ประชากรในเขตเมือง มีแนวความคิดเสรีนิยมมากกว่า และยอมรับการเปลี่ยนแปลงง่ายกว่า 8) ชนชาติของประชากร ประชากรในเขตชนบทค่อนข้างเป็นกลุ่มชนเดียว แต่ในเขตเมืองจะมีความหลากหลายมากกว่า 9) ระดับการอพยพ อัตราการอพยพในชนบท จะเป็นแบบอัตราการอพยพออกสุทธิ แต่ในเขตเมืองจะเป็นแบบอัตราอพยพเข้าสุทธิ[1]

ประเทศไทยที่กำหนดคำว่า “เมือง” โดยหลักว่า พื้นที่ใดก็ตามหากเป็นเขตเทศบาล หรือท้องถิ่นที่เป็นรูปการปกครองแบบพิเศษ ได้แก่ เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร ให้ถือว่าเป็นเขตเมือง ขณะเดียวกันพื้นที่อื่นๆ ที่มิได้ประกาศว่าเป็นเขตเทศบาล จะถือว่าเป็นพื้นที่ชนบทโดยปริยาย แม้ว่าในพื้นที่นั้นจะมีความทันสมัยของถนน ไฟฟ้า และความศิวิไลซ์ของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในสังคมที่มีการผลิตเพื่อค้าขาย มิใช่เป็นการแลกเปลี่ยนดังระบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “Barter System” ในทางตรงกันข้ามกลับมีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่คล้ายกับคนในเขตเมือง แต่พื้นที่เหล่านั้นยังคงเรียกว่า ชนบท สถานการณ์เกี่ยวกับความเป็นเมืองของประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนระหว่างปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา เพราะมีการปฏิรูปการปกครองตามรัฐธรรมนูญ บางพื้นที่ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบล ส่งผลให้พื้นที่เขตเมือง และจำนวนประชากรเขตเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งในทางสังคมวิทยา[2] ได้แบ่งเมืองในทางสังคมวิทยาแบ่งชุมชนออกเป็น 2 แบบ คือ ชุมชนชนบท และเมือง ไว้ดังนี้

1. ชนบท หมายถึง ส่วนที่อยู่นอกเขตเมือง หรือเขตเทศบาล มีประชากรที่เลี้ยงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ มีระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อน หรือกระจัดกระจายตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามประเพณีนิยม

2. เมือง เป็นชุมชนแบบหนึ่ง เช่น ในสหรัฐอเมริกา ชุมชนเมือง ก่อน พ.ศ. 2453 หมายถึง เขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 8,000 คนขึ้นไป แต่หลังจากปี พ.ศ. 2453 หมายถึง เขตที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 2,500 คนขึ้นไป ส่วนในประเทศไทยกำหนดให้เขตเทศบาล ที่มีจำนวนประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป เป็นเขตเมือง

ความแตกต่างของชนบทและเมือง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และสิ่งแวดล้อม นักสังคมวิทยาจึงได้อธิบายความแตกต่างระหว่างชุมชนชนบทและเมืองในด้านต่างๆ ไว้ดังนี้

1. ด้านอาชีพ ชนบทเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรและครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตร ส่วนอาชีพอื่นๆ มีน้อยกว่าอาชีพเกษตรกรรม เมืองประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกี่ยวกับเครื่องจักรกล อุตสาหกรรม การค้าพาณิชยกรรม นักวิชาการ การปกครอง และอาชีพอื่นๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรม

2. ด้านสิ่งแวดล้อม ชนบทเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดตามธรรมชาติและมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยตรง เมืองสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน ประชาชนห่างไกลจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

---

[1] โยธิน แสวงดี และคณะ, **การเติบโตของเมืองชุมทาง : กรณีวิเคราะห์อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์.** หน้า 1 สืบค้นวันที่ 9 มีนาคม 2561. จากhttp://www.ipsr.mahidol.ac.th

[2] เรื่องเดียวกัน หน้า 2

3. ด้านขนาดของชุมชน ชนบทเป็นชุมชนของเกษตรกรขนาดเล็กๆ แต่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ในการประกอบอาชีพ เมืองเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ขนาดของชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

4. ด้านความหนาแน่น ความหนาแน่นของประชากรในชนบทจะต่ำกว่าในเมือง เมืองความหนาแน่นของประชากรสูงกว่าชนบท และมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

5. ด้านความต่างแบบกันหรือความเป็นแบบเดียวกัน ประชากรมีความเป็นแบบเดียวกันในลักษณะของเชื้อชาติและความรู้สึกทางสังคม เมืองประชากรมีความต่างแบบกันมาก และความเป็นเมืองจะมีความสัมพันธ์กับความต่างแบบของประชากร

6. ด้านความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคม มีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมน้อย เมืองมีความแตกต่างทางสังคมและการแบ่งชั้นทางสังคมมาก[3]

7. ด้านการเคลื่อนที่ทางสังคมชนบท การเปลี่ยนแปลงในด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ และอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนการย้ายถิ่นจะเป็นในลักษณะจากชนบทไปสู่เมือง เมืองมีการเคลื่อนที่ทางสังคมมากกว่าชนบท การเคลื่อนที่ทางสังคมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นเมือง โดยปกติจะมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์วิกฤต คนในเมืองจะมีการอพยพจากเมืองไปสู่ชนบท

8. ด้านระบบของการของการปฏิสัมพันธ์ ชนบทมีการติดต่อและสื่อสารกันน้อยกว่าคนในเมือง มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary relation) ความสัมพันธ์จะเป็นแบบส่วนตัวง่ายๆ แต่จริงใจ เมืองมีการติดต่อและสื่อสารกันมาก อาณาเขตของการกระทำระหว่างกันกว้างมากกว่าในชนบท มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ ไม่มีความเป็นกันเอง ความสัมพันธ์คงอยู่เพียงระยะเวลาสั้นๆ รูปแบบความสัมพันธ์มีความซับซ้อน ยุ่งยาก ผิวเผิน และมีแบบ

การเกิดเป็นเมือง

กระบวนการเกิดเป็นเมืองหรือการเกิดเมือง ตามแนวคิดด้านผังเมืองมาจาก 4 ปัจจัย คือ ประชากร องค์กรและระบบ สภาพแวดล้อม และเทคโนโลยี โดยเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันของมนุษย์ในชุมชนขนาดเล็กที่ประกอบกิจกรรมทั่วไปที่คล้ายคลึงกัน จนเมื่อมีประชากรมากขึ้น การพัฒนาทางเทคโนโลยีต่างๆ ก็เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เมืองขนาดเล็กขยายตัวออกไปและพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่สามารถติดต่อถึงกันได้อย่างรวดเร็ว จนในที่สุดการจัดระบบสังคมแบบเมือง ก็ทำให้เมืองเติบโตและพัฒนาไปเรื่อยจนถึงระดับมหานคร หรืออาจจะพัฒนาเป็นเมืองที่มีกิจกรรมชำนาญพิเศษต่างประเภทกัน ด้วยเหตุนี้ เมืองที่อยู่ในระบบเมืองเดียวกัน จึงต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันและมีการแบ่งงานกันทำระหว่างเมือง เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม อาจมีการกำหนดองค์ประกอบเพื่ออธิบายกระบวนการเกิดเป็นเมืองที่แตกต่างไปบ้าง เช่น องค์ประกอบด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม การเมืองการปกครอง และเทคโนโลยี เป็นต้น[4]

---

[3] กรมโยธาธิการและผังเมือง.**ประเภทของชุมชน.** ค้นวันที่ 8 มีนาคม2561 จากhttp://www.dpt.go.th/ITCitdb/txt/pop/urban2.htm

[4] วิสาขา ภู่จินดา. **การประยุกต์หลักนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐนิเวศในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน.** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.2555) หน้า 76.

ความเป็นเมือง

ความเป็นเมืองในแต่ละประเทศ จะมีความแตกต่างกัน ตามเกณฑ์การจำแนกของแต่ละประเทศ โดยส่วนใหญ่จะใช้เกณฑ์ ดังนี้ 1 ขนาดประชากร 2 ความหนาแน่นของประชากร 3 พื้นที่ก่อสร้าง 4 สถานะทางการเมือง 5 สัดส่วนของประชากรในภาคที่ไม่ใช่การเกษตร และ 6 การมีบริการหรือกิจกรรม[5]

การขยายตัวของชานเมือง เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขยายตัวของเมือง เมื่อชานเมืองมีประชากรเคลื่อนย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมากขึ้น มีความเจริญทั้งด้านสาธารณูปโภค และอุปโภค สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ส่วนหนึ่งของลักษณะกระบวนการกลายเป็นเมืองนั่นเอง การขยายตัวของเมืองขนาดใหญ่ในหลายๆ ประเทศ ทำให้เกิดชุมชนเมืองขึ้นใหม่ในเขตชานเมืองที่อยู่โดยรอบ จนเกิดเป็นชุมชนเมืองที่เรียกว่า “มหานคร” ซึ่งเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่ล้อมรอบด้วยเมืองหลายๆ เมือง การเติบโตและการกระจายตัวของพื้นที่ที่เป็นมหานคร จะเป็นไปอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นพื้นที่เมืองประเภทใหม่ที่เรียกว่า “มหานครหลวง” ที่ประกอบไปด้วยมหานครหลายๆ มหานคร

การพัฒนาเมือง

ยุทธศาสตร์ของการจัดการเมือง เพื่อดำเนินการให้บรรลุถึงการเป็นเมืองที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งการเป็นเมืองที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องเป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนาจนทำให้ประชาชนชาวเมือง มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน โดยจะต้องไม่มีการละเลยถึงกลุ่มคนจนที่อยู่ในเมือง การพัฒนาเมืองในประเทศไทย ได้ถูกกระจายการจัดทำแผนพัฒนาในแต่ละเมือง ในความรับผิดชอบของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น[6] คือ กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และเทศบาลต่างๆ ทั่วประเทศ โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้กำหนดหลักการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยจะต้องจะอาศัยระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 โดยวางแผนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเกี่ยวกับนโยบายการปกครองการบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลังและการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ที่กฎหมายกำหนดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีความเป็นอิสระในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นและการดำเนิน ตามแผนความเป็นอิสระนั้นไม่ได้หมายถึงความเป็นอิสระในฐานะเป็น “รัฐอิสระ” แต่เป็นการมอบอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะบางส่วนให้ และยังต้องอยู่ในการกำกับดูแล หรือตรวจสอบ โดยรัฐบาลและประชาคมอีกด้วย และแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับต่างๆ ได้แก่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล แผนกระทรวง แผนกรม และรัฐวิสาหกิจต่างๆ ซึ่งเป็นแผนระดับชาติ ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาจังหวัดในระดับจังหวัด ตลอดจนยุทธศาสตร์การพัฒนาอำเภอและแผนพัฒนาอำเภอในระดับอำเภอ ทั้งนี้ประเภทของแผนพัฒนาขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นแผนพัฒนาระยะยาว
2. แผนพัฒนาสามปี เป็นแผนพัฒนาแบบก้าวหน้าที่ต้องมีการทบทวนและจัดทำทุกปี

---

[5] Global Environment Centre Foundation, (Eco-Towns in Japan -Implications and Lessonsfor Developing Countries and Cities, 2004). P 20.

[6] World Bank. **Pupil-Teacher Ratio.** Retrieved August 15, 2017. fromhttp://data.worldbank.org/indicator.

อุตสาหกรรม เป็นเขตพื้นที่ดิน ซึ่งจัดสรรไว้สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมเข้าไปอยู่รวมกันอย่างเป็นสัดส่วน อันประกอบด้วย พื้นที่อุตสาหกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค และสาธารณูปการครบครัน เช่น ถนน ท่อระบายน้ำ โรงกำจัดน้ำเสียส่วนกลาง ระบบป้องกันน้ำท่วม ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ นอกจากนั้นยังประกอบด้วย บริการอื่นๆ ที่จำเป็นอีก เช่น ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ธนาคาร ศูนย์การค้า ที่พักอาศัยสำหรับคนงาน สถานีบริการน้ำมัน เป็นต้น[7] โดยตามพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2550 นิคมอุตสาหกรรมประกอบด้วย เขตอุตสาหกรรมทั่วไป ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรม การบริการ หรือกิจการอื่น ที่เป็นประโยชน์ หรือเกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรมหรือการบริการ และเขตประกอบการเสรี เป็นเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมพาณิชยกรรมหรือกิจการอื่นที่เกี่ยวเนื่องกับการประกอบอุตสาหกรรม หรือพาณิชยกรรมเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ การรักษาความมั่นคงของรัฐ สวัสดิภาพของประชาชน การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม มีหน้าที่พัฒนาและจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม จัดพื้นที่สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมให้เข้ารวมกันอย่างมีระบบและมีระเบียบ และเป็นกลไกของภาครัฐในการกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาค เขตประกอบการอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 การพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ต้องได้รับการพิจารณาและประกาศกำหนดเขตประกอบการอุตสาหกรรมจากกระทรวงอุตสาหกรรม สิทธิประโยชน์ที่ได้รับ คือได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามกฎหมายโรงงาน เขตชุมชนอุตสาหกรรม ที่ดำเนินการโดยภาคเอกชนเพื่อรองรับอุตสาหกรรม ตามนโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรม การพัฒนาพื้นที่ต้องได้รับการพิจารณา และกำหนดพื้นที่จากกรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม สิทธิประโยชน์ที่ได้รับ คือการพิจารณาอนุญาตตามกฎหมายโรงงานจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้มีการพิจารณาพื้นที่โดยรวม และประเภทอุตสาหกรรมที่จะประกอบกิจการในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว

อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ[8] หมายถึง กลุ่มของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตและ/หรือการบริการที่มีศักยภาพในการแข่งขัน และใส่ใจในการดูแลผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องการยกระดับการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมและการบริการ โดยอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกันในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับของเสียที่เกิดขึ้น และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการ 3R และสร้างสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการลดมลพิษให้เป็นศูนย์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมของการรีไซเคิล การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

แนวคิดนิเวศวิทยาอุตสาหกรรม โดยการออกแบบกลุ่มอุตสาหกรรมให้คล้ายคลึงกับระบบนิเวศอย่างมากที่สุดเท่าที่ทำได้ เพราะในระบบนิเวศ พลังงานและทรัพยากรจะถูกใช้อย่างเหมาะสมและไม่มีของ

---

[7] การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. **ข้อกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดการเป็น "เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ"**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2556). หน้า 34.

[8] กรมโรงงานอุตสาหกรรม. **คู่มือการพัฒนาสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารจัดการกากอุตสาหกรรม, 2553). หน้า 23.

เสียหลงเหลือ[9] การพัฒนาระบบนิเวศวิทยาของอุตสาหกรรมโดยการเลียนแบบระบบนิเวศในธรรมชาติให้เห็นชัดเจน โดยระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติ จะมีวัฏจักรของมวลที่ครบวงรอบ ขณะที่ระบบนิเวศวิทยาของอุตสาหกรรม จะมีการไหลเวียนของมวลเป็นกึ่งเส้นตรง ที่มีของเสียออกมาอย่างไม่จำกัด หรือกึ่งวัฏจักร ที่มีของเสียจำนวนจำกัดออกมาจากวัฏจักร ในด้านของพลังงาน ระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติ ได้รับพลังงานจากแหล่งที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด คือพลังงานจากแสงอาทิตย์ โดยพลังงานจะถูกถ่ายทอดและหมุนเวียนไปยังผู้บริโภคและผู้ย่อยสลาย ขณะที่ระบบนิเวศวิทยาของอุตสาหกรรมมีแหล่งพลังงานที่จำกัดและเป็นพลังงานที่หมดไปได้ และทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย ต่างก็ต้องนำเข้าพลังงานจากภายนอกตัวเอง และระบบทั้งสิ้น การพยายามเลียนแบบระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติให้ได้มากที่สุด หมายถึงการใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบได้อย่างเต็มศักยภาพและหมุนเวียนใช้ได้อย่างคุ้มค่า และเกิดของเสียออกมานอกวัฏจักรน้อยที่สุดหรือไม่เหลือออกมาสู่ภายนอก

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับวงจรของวัตถุดิบ มักจะมีการดำเนินการอยู่ในระดับนิคมอุตสาหกรรม หรือสวนอุตสาหกรรม[10] สำหรับประเทศไทย กรมโรงงานอุตสาหกรรมได้กำหนดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดยเน้นการใช้หลัก 3Rs การประหยัดพลังงานและการปฏิบัติตามมาตรฐานต่างๆ การดำเนินการเริ่มจากภายในกลุ่มอุตสาหกรรม ไปสู่อุตสาหกรรมต่อเนื่อง เป็นสังคมของการหมุนเวียนทรัพยากร รวมถึงการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะและให้ท้องถิ่นและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้กำหนดความหมายของเมืองอุตสาหกรรม เชิงนิเวศ ในการจัดทำข้อกำหนดคุณลักษณะมาตรฐานและเกณฑ์ตัวชี้วัดของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ไว้ว่ารูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนบนพื้นฐานความสมดุลของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม ความสอดคล้องกับกฎหมาย และความเป็นไปได้ทางเทคโนโลยี ด้วยการลดการใช้ทรัพยากรและพลังงานหรือการใช้ทรัพยากรและพลังงานให้คุ้มค่าและลดการปลดปล่อยของเสียให้เหลือน้อยที่สุด พร้อมกับการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โดยได้รับการยอมรับจากชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชน และสิ่งแวดล้อมโดยรอบและโดยรวม ด้วยหลักการความร่วมมือพึ่งพากันของผู้ระกอบการอุตสาหกรรม ผู้พัฒนานิคมอุตสาหกรรมหน่วยงานรัฐท้องถิ่นและชุมชน เพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน[11]

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้นิยามความหมายของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ไว้คือ เป็นเมืองหรือพื้นที่ ซึ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยให้มีความเชื่อมโยงของนิคมอุตสาหกรรม ส่วนอุตสาหกรรม เขต

---

[9] Heeres, R. R. **Eco-Industrial Park Initiatives in the USA and the Netherlands: FirstLessons.** (Journal of Cleaner Production. Science Direct, 2004.). P. 113.

[10] Sterr, T. **The Industrial Region as a Promising Unit for Eco-Industrial Development—Reflections, Practical Experience and Establishment of Innovative Instruments to Support Industrial Ecology**. (Journal of Cleaner Production. Science Direct, 2004). P 132.

[11] สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, **ขอบเขต และนิยาม "เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ"**. ค้นวันที่ 9 มีนาคม 2561. จาก http://www.iei.or.th/knowladge.php.

ประกอบการอุตสาหกรรม หรือชุมชนอุตสาหกรรมกับกลุ่มโรงงาน องค์กร หน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนโดยรอบให้เจริญเติบโตไปด้วยกัน ภายใต้การกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมที่ดี และการร่วมมือกันขับเคลื่อนอย่างจริงจังของคนในพื้นที่ โดยสามารถดำเนินการได้ทุกระดับตั้งแต่ (1) ระดับปัจเจกชน เช่น ครอบครัวและโรงงาน (2) ระดับกลุ่มอุตสาหกรรมหรือชุมชน เช่น นิคมอุตสาหกรรมหรือหมู่บ้านหรือตำบล และ (3) ระดับเมือง หรือเครือข่ายของเมืองหรือจังหวัด[12]

แนวคิดการพัฒนา "เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ" มาจากหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสิ่งแวดล้อมจากการลดการใช้วัตถุดิบใหม่ ลดการปล่อยของเสียและมลพิษ เสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันจากการลดต้นทุนวัตถุดิบและพลังงาน ต้นทุนการขนส่ง การจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างภาพลักษณ์องค์กรและเพิ่มศักยภาพทางการตลาด และประโยชน์ทางสังคม ทำให้เกิดประโยชน์ร่วมระหว่างชุมชนในพื้นที่กับนิคมอุตสาหกรรมนั้นๆ บรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและลดความขัดแย้ง ส่งผลสำคัญให้การพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกิดขึ้นได้

การนิคมอุตสาหกรรม และกรมควบคุมมลพิษ ได้ริเริ่มโครงการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ตั้งแต่ปี 2553 มีเป้าหมายพัฒนานิคมอุตสาหกรรมทุกแห่งให้เกิดความมั่นใจต่อนักลงทุน สร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีของคนในชุมชนที่อาศัยใกล้กับแหล่งอุตสาหกรรม โดยได้พัฒนาตัวชี้วัดเพื่อสะท้อนถึงระดับการพัฒนาความเป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดเหล่านี้ยังไม่สามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ซึ่งการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศเกิดขึ้นได้ ดังในประเทศที่ประสบความสำเร็จ อาทิ ญี่ปุ่น และเยอรมนี เป็นต้น

นิคมอุตสาหกรรม เป็นนิคมอุตสาหกรรมที่จัดตั้งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เป็นตัวอย่างนิคมที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ และได้ประกาศเป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างสมบูรณ์ โดยได้ระดับ Eco-Champion ในปี 2556 อย่างไรก็ตาม นิคมยังประสบปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม จากการวิเคราะห์ผ่าน Eco-Efficiency Portfolio แสดงให้เห็นถึงทิศทางในเชิงลบจากการปรับตัวลดลงของการเติบโตในมิติเชิงเศรษฐกิจ ในขณะที่ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอยู่ในเชิงบวกจากการลดลงของการใช้ทรัพยากรและการลดลงของปริมาณกากของเสียอุตสาหกรรม ดังนั้น การประเมินความเป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอาจต้องมีการติดตามตรวจสอบผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวชี้วัดเฉพาะเชิงนิเวศที่พิจารณาผ่านเอกสารเพียงอย่างเดียว ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเชื่อถือและเกิดพลังในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม ให้อยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน ตามหลักการแนวคิดอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การเสริมสร้างศักยภาพองค์กรและการมีกิจกรรมเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องดำเนินการในพื้นที่นิคม

นอกจากนี้แล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ก็มีส่วนสำคัญในการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับนิคมอุตสาหกรรม ไม่เฉพาะแค่กระบวนการต่อใบอนุญาตโรงงานในพื้นที่เท่านั้น แต่ต้องเข้าตรวจสอบในสถานที่จริง ส่วนระบบการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม เป็นเพียงระบบที่เกิดจากงานที่ทางเทศบาลต้องทำเป็นประจำ (การตรวจสอบโรงงานตามแผนประจำปีและการต่อใบอนุญาต) และระบบที่เกิดกรณีฉุกเฉินจากการ

[12] เรื่องเดียวกัน. หน้า 68.

ร้องเรียน ปัญหาและอุปสรรคการทำงานของ อปท.ที่สำคัญ ได้แก่ บุคลากรมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดความรู้และความชำนาญ งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นพบว่า อปท.มีศักยภาพในการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมไปสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศได้ เนื่องจากมีการดำเนินงานที่หลากหลาย แต่อย่างไรก็ตาม ต้องมีการจัดสรรบุคลากรที่เพียงพอและมีการอบรมเฉพาะเรื่องอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างยั่งยืน จึงมีข้อคิดเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ต่อการเกิดอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอย่างแท้จริง คือ การจัดตั้งคณะกรรมการ 3 ภาคี โดยที่ภาครัฐควรกำหนดนโยบายพัฒนาศักยภาพองค์กรและจัดทำแผนยุทธศาสตร์ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน สนับสนุนให้ชุมชนมีสิทธิและแสดงบทบาทของภาคประชาสังคมในกระบวนการสาธารณะ การจัดให้มีบุคลากรเพียงพอและมีองค์ความรู้ให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนควรรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระบาดวิทยาภาคประชาชน และจัดการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพโดยตนเองอย่างต่อเนื่อง การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ควรสนับสนุนชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบนิคมอุตสาหกรรม ดำเนินกิจกรรมการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพโดยการรวมตัว โรงงานควรทำคู่มือสำหรับชุมชนเพื่อเฝ้าระวังสิ่งคุกคามจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบบ้าน ประเภทของโรงงาน รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานในพื้นที่ศึกษารอบนิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มีศักยภาพและความเป็นไปได้ที่จะทำให้เกิดเป็นรูปธรรม และมีแนวทางสามารถถ่ายทอดกระบวนการนี้ไปสู่พื้นที่ชุมชน อื่นๆ นำไปพัฒนาและปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทได้ ที่สำคัญ ยังมีประเด็นที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีความหมาย และเป็นส่วนสำคัญให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีแนวทางเพื่อสร้างความสมดุลในการพัฒนา ใน 3 มิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม โดยมิติการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ได้เพิ่มเติมมิติด้านโครงสร้างพื้นฐานและมิติด้านการบริหารจัดการ เพื่อความชัดเจนในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานสู่เป้าหมายของการสร้างสมดุลของการพัฒนาทั้ง 3 มิติ หลักตามแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน แม้ว่าการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ จะมีการดำเนินการในหลายประเทศ แต่ในแต่ละแห่งมีความแตกต่างในการดำเนินงานและเป้าหมายตามแนวนโยบายและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรม โดยมุ่งเน้นการลดการเกิดของเสีย และการหมุนเวียนการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า ดังตัวอย่างในสหรัฐอเมริกาแคนาดา เดนมาร์ก และสหราชอาณาจักรเมื่อพิจารณาสภาพปัญหาของพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการเติบโตของมิติการพัฒนาแตกต่างกัน เนื่องจากการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทางด้านเศรษฐกิจประการหนึ่งที่มักเกิดควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคตส่งผลให้เกิดการเติบโตของมิติการพัฒนาแตกต่างกัน เนื่องจากการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ส่งผลให้เมืองเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะที่การพัฒนาสาธารณูปโภคของเมืองดำเนินการได้ไม่ทันต่อความต้องการและการใช้

งานจากภาคอุตสาหกรรม จึงเกิดปัญหาทั้งทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมตามมา ดังนั้นการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ นอกเหนือจากการวางแนวทางการป้องกันและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องแล้วนั้น การวางโครงสร้างและการสร้างความเชื่อมโยงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือและกลไกที่จะสามารถขับเคลื่อนโครงการได้อย่างต่อเนื่องได้ ทั้งนี้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันออกแบบกลไกการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างธรรมชาติโดยมีการกำกับและสนับสนุนโดยรัฐบาลเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนของภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่และควรให้การอุดหนุนการดำเนินงานในระยะแรกเพื่อวางโครงสร้างพื้นฐานของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและลดการแทรกแซงหรือการอุดหนุนแบบให้เปล่าลงเป็นลำดับ ดังแนวคิดของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเสิ่นเจิ้นของประเทศจีนที่รัฐบาลกลางดำเนินการลงทุนด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานในระยะแรกถึงร้อยละ 34 ในปี 1980 และลดลงเป็นลำดับ และไม่ต้องมีการอุดหนุนงบประมาณอีกในปี 1990 เพื่อให้ระบบการดำเนินงานของเมืองสามารถขับเคลื่อนและดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้การใช้แนวคิดของเขตเศรษฐกิจพิเศษในการจัดการพื้นที่สามารถกำหนดให้มีกฎหมายบังคับใช้แตกต่างจากพื้นที่อื่นได้ จะสามารถลดอุปสรรคด้านข้อบังคับทางกฎหมายต่างๆ ลงได้ เช่น กฎหมายเกี่ยวข้องกับการจัดการของเสีย รวมถึงมาตรการการจูงใจด้านภาษีและการจัดสรรงบประมาณจากภาษีที่ได้จากพื้นที่กลับลงมาพัฒนาพื้นที่ในอัตราที่เหมาะสมเป็นต้น ในด้านการดำเนินการภายในพื้นที่จำเป็นจะต้องหารูปแบบการบริหารในลักษณะของรูปแบบธุรกิจที่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนและมีโครงสร้างที่สามารถพัฒนาและเติบโตไปสู่เป้าหมายร่วมกันของทุกภาคส่วนได้โดยเฉพาะจากภาคประชาชน การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่มและร่วมดำเนินกิจกรรมเป็นสิ่งที่จะสามารถสร้างความร่วมมือจากชุมชนได้โดยจำเป็นจะต้องมีกระบวนการวิเคราะห์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เห็นประโยชน์ร่วมกันและควรมีผู้นำที่เข้าใจและเป็นศูนย์รวมจิตใจและมีการสื่อสารภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

แนวทางการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ด้วยการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อุตสาหกรรมหลักอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างความตระหนักถึงการอยู่ร่วมกัน ของอุตสาหกรรมและชุมชน และส่งเสริมให้ภาคเอกชน ชุมชน สถาบันการศึกษาและภาครัฐร่วมกันพัฒนาตั้งแต่การกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนา มาตรฐานขององค์ประกอบที่จำเป็นของอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ กำหนดมาตรการการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ไปจนถึงการมีศูนย์เฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ กำหนดมาตรการให้ภาคเอกชนลงทุนเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาครัฐในรูปแบบการสนับสนุนกิจการเพื่อสังคม[13]

หน่วยงานหลักของประเทศไทยในการดำเนินการเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ คือ กระทรวงอุตสาหกรรม โดยมีการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กำกับดูแลการดำเนินการในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม โดยการขับเคลื่อนพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมเป็นนิคมอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ กรมโรงงานอุตสาหกรรม ดูแลการดำเนินการในพื้นที่อุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม เช่น เขตประกอบการ

[13] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559.

อุตสาหกรรม เป็นต้น ทั้งสองหน่วยงานได้กำหนดกรอบแนวทางรูปแบบและแนวทางการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ รวมถึงการวางหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการโดยได้เริ่มดำเนินการนำร่องแล้ว ในหลายพื้นที่ของประเทศ

หลักเกณฑ์ของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของประเทศไทยกรมโรงงานอุตสาหกรรม ได้กำหนดเป้าหมายเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสมดุลของการพัฒนา บนฐานของความยั่งยืน โดยกำหนดมิติของการพัฒนา คือ

มิติด้านกายภาพ จะต้องมีทำเลที่ตั้งสอดคล้องกับผังเมือง และมีการวางผังการใช้ประโยชน์พื้นที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เช่น การวางผังที่ตั้งและการจัดพื้นที่ ของอุตสาหกรรมเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการพัฒนาของเมือง การใช้ประโยชน์พื้นที่มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การออกแบบอาคารและบริเวณโดยรอบประหยัดพลังงานและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

มิติเศรษฐกิจ มีความคุ้มค่าในการผลิต และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นผู้ประกอบกิจการและชุมชนอย่างมั่นคง เศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรม ภาคการผลิตและบริการมีความคุ้มค่าและเจริญเติบโต เศรษฐกิจท้องถิ่นมีการเจริญเติบโตอย่างมั่นคง เศรษฐกิจของชุมชนมีความเข้มแข็ง

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งมุ่งสู่ความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม มีรูปแบบของการพัฒนาที่สอดคล้องเชื่อมโยง และครอบคลุมกิจกรรมความร่วมมือ / กิจกรรมเพิ่มประสิทธิภาพ/กิจกรรมการยกระดับของการพัฒนาในด้านต่างๆ และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสม โดยได้กำหนดลักษณะองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนามิติทางกายภาพ

1. พื้นที่นิคมอุตสาหกรรม การออกแบบ พัฒนา และบริหารพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับกฎระเบียบ (กฎหมาย ผังเมือง และการจัดทำ Protection Strip ตลอดจนการคำนึงถึงภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และระบบนิเวศท้องถิ่น) และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2. ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การออกแบบระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่มีประสิทธิภาพ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความพอเพียงและได้รับการบำรุงรักษาที่ดี เพื่อให้สอดคล้องกับกฎระเบียบหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง และนำแนวคิด Eco มาใช้ในการออกแบบและพัฒนาในแต่ละระบบ

3. อาคารของโรงงานในนิคมฯ การออกแบบอาคารที่ประหยัดพลังงานและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการมีสวนสวยในโรงงาน และกิจกรรมการลดในรูปแบบต่างๆ มิติทางเศรษฐกิจ

4. เศรษฐกิจชุมชน (Economic Equity) การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมั่งคั่งของภาคประชาชน โดยพิจารณาจากสถิติข้อมูลของสัดส่วน "จำนวนคนจนหรือผู้มีรายได้เพื่อการบริโภคต่ำกว่าเกณฑ์เส้นความยากจนต่อจำนวนประชากรในจังหวัดที่มีนิคมอุตสาหกรรม" และจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรในจังหวัดที่มีนิคมอุตสาหกรรม

5. ระบบการผลิตและผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาจากการเก็บข้อมูลผู้ประกอบการที่มีกระบวนการผลิตเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Purchasing) รวมถึงการส่งเสริมเพิ่มจำนวนผู้ประกอบการดังกล่าว

6. มลภาวะทางเสียง กลิ่น ฝุ่น ควัน เหตุเดือดร้อนรำคาญ โดยพิจารณาจากการตอบสนองต่อข้อร้องเรียน และการกำหนดมาตรการที่เกี่ยวกับมลภาวะ และเหตุเดือดร้อนรำคาญอื่นๆความปลอดภัยและสุขภาพ ครอบคลุมการจัดการด้านความปลอดภัยและสุขภาพ แผนตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน การซ้อมแผน ข้อมูลด้านความปลอดภัย (Safety) และการเกิดอุบัติเหตุร้ายแรง/อัตราการเจ็บป่วยที่รุนแรงที่มีผลกระทบต่อชุมชนของโรงงานและนิคมอุตสาหกรรม และมีการเฝ้าระวัง การพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกันของอุตสาหกรรม การบริหารจัดการแบบพึ่งพา

7. การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและการจัดทำรายงาน พิจารณาจากกิจกรรมการสื่อสาร การรายงานและการเปิดเผยข้อมูลในช่องทางและรูปแบบต่างๆ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้กำหนดขอบเขตของการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ โดยมีขอบเขตของความสัมพันธ์ และความร่วมมือ ระดับโรงงาน จะเข้าสู่การเป็นอุตสาหกรรมสีเขียว

องค์ประกอบของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

องค์ประกอบของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการดำเนินการพัฒนาอุตสาหกรรมสู่การเป็นอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การพัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด ประสิทธิภาพการใช้พลังงานให้สูงที่สุดและลดการเกิดของเสียให้ได้มากที่สุด จากนั้นจึงขยายความเชื่อมโยงออกสู่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถเชื่อมโยงวัตถุดิบ หรือใช้ประโยชน์จากของเสีย หรือผลิตภัณฑ์พลอยได้ จากโรงงานอุตสาหกรรมข้างเคียงได้ จากนั้น จึงขยายความเชื่อมโยงสู่ชุมชนโดยรอบ ขับเคลื่อนเมืองสู่การเป็นเมืองสีเขียว โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดำเนินการอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของประเทศญี่ปุ่น มีคุณลักษณะพิเศษประกอบด้วย

1. สังคมให้ความสำคัญ และมีกฎหมายรองรับ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการรีไซเคิลวัสดุต่างๆ
2. รัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นเป็นผู้นำกลุ่มอุตสาหกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. เน้นการวิจัยและการพัฒนาที่มุ่งสู่ความยั่งยืน
4. มีตลาดเกี่ยวกับธุรกิจเชิงนิเวศ (eco-business market) ขนาดใหญ่และมีการขยายตัว
5. เน้นเทคโนโลยีด้านสภาพแวดล้อม
6. เน้นการประหยัดพลังงาน การพัฒนาวัสดุ และบูรณาการการจัดการของเสีย
7. มีการบริโภคและการผลิตอย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่สำคัญของความสำเร็จของเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศอีกอย่างหนึ่ง ก็คือความร่วมมือและการให้ความสำคัญจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งรัฐบาลกลาง ที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดกฎหมาย มาตรฐานและกฎระเบียบต่างๆ รวมถึงมาตรการจูงใจทางภาษี เพื่อให้เกิดการดำเนินการของภาคส่วนอื่นๆ ได้อย่างไม่ติดขัด และเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการ รัฐบาลส่วนท้องถิ่น มีส่วนสำคัญในการกำหนดกฎเกณฑ์ในระดับท้องถิ่น การสร้างความรู้ความตะหนักและการกำหนดวิสัยทัศน์ของเมือง เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ ในท้องถิ่นได้มีทิศทางในการดำเนินการร่วมกัน ภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้ประกอบการในพื้นที่มีส่วนสำคัญ ในการดำเนินการ การกำหนดนโยบายบนความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการวิจัยและพัฒนาเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่เป็นไปตามข้อกำหนดและวิสัยทัศน์ของเมืองได้ ภาคประชาชนและองค์กรภาค

ประชาชน มีส่วนสำคัญ ในการเฝ้าติดตามการดำเนินการและเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ภาควิชาการและสถาบันทางการศึกษา มีส่วนช่วยในการวิจัยและพัฒนา รวมถึงเป็นผู้ประเมินการดำเนินโครงการ และภาคการเงินและการธนาคาร มีส่วนในการสนับสนุนโครงการลงทุนที่มีผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

สรุป

การพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมของประเทศสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ และสำหรับภาคส่วนต่างๆ ที่ต้องการศึกษาและนำแนวทางมาปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในด้านการดำเนินการและการจัดการที่เหมาะสม โดยการดำเนินการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ คือ การสำรวจการเปลี่ยนแปลงของภาคอุตสาหกรรม และชุมชน สู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของต่างประเทศ รวมถึงแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย และอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรม และชุมชน ในการเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งจะทำ ให้ทราบถึงการขับเคลื่อนสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของประเทศไทยรวมถึงทราบแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินการของภาคส่วนต่างๆ ที่จะสามารถพัฒนาเมืองสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ

บรรณานุกรม

กรมโยธาธิการและผังเมือง.**ประเภทของชุมชน.** ค้นวันที่ 8 มีนาคม2561 จาก http://www.dpt.go.th/ITCitdb/txt/pop/urban2.htm

กรมโรงงานอุตสาหกรรม. **คู่มือการพัฒนาสู่อุตสาหกรรมเชิงนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารจัดการกากอุตสาหกรรม, 2553.

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. **ข้อกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดการเป็น"เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ"**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. 2556.

โยธิน แสวงดี และคณะ, **การเติบโตของเมืองชุมทาง : กรณีวิเคราะห์อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์.** สืบค้นวันที่ 9 มีนาคม 2561. จากhttp://www.ipsr.mahidol.ac.th

วิสาขา ภู่จินดา. **การประยุกต์หลักนิคมอุตสาหกรรมเชิงเศรษฐนิเวศในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.2555.

สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, **ขอบเขต และนิยาม "เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ"**. ค้นวันที่ 9 มีนาคม 2561. จาก http://www.iei.or.th/knowladge.php.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559.**

Global Environment Centre Foundation, (Eco-Towns in Japan -Implications and Lessonsfor Developing Countries and Cities, 2004.

Heeres, R. R. **Eco-Industrial Park Initiatives in the USA and the Netherlands: FirstLessons.** (Journal of Cleaner Production. Science Direct, 2004.

Sterr, T. **The Industrial Region as a Promising Unit for Eco-Industrial Development— Reflections, Practical Experience and Establishment of Innovative Instruments to Support Industrial Ecology**. (Journal of Cleaner Production. Science Direct, 2004.

World Bank. **Pupil-Teacher Ratio.** (2014). Retrieved August 15, 2017. fromhttp://data.worldbank.org/indicator.

การบริหารวัดของพระสังฆาธิการในยุคไทยแลนด์ 4.0
Temple Management of Sangha Administrators in Thailand 4.0 Era

พระครูสังฆวิสุทธิคุณ
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการวัดในยุคไทยแลนด์ 4.0 พระสังฆาธิการ ต้องมีความรู้ ความสามารถ ในเรื่องของการศึกษา เทคโนโลยี และต้องแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีความรู้ความสามารถในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของวัดอย่างชัดเจน มีการจัดทำแผนพัฒนาวัด ทั้งแผนระยะยาว ระยะกลาง และแผนปฏิบัติการประจำปี โดยมีโครงการ กิจกรรมรองรับ ในการขับเคลื่อนวัดให้ไปในทิศทางตามที่ต้องการ สามารถอธิบายเป้าหมายในการบริหารวัดโดยมีข้อมูลให้ประชาชนเกิดความน่าเชื่อถือ สามารถอธิบายหลักการเหตุผลให้ประชาชนเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่งการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการจะต้องมีเงื่อนไขเพิ่มมากขึ้นในการเข้ามารับตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยเริ่มจากการเสริมสร้างความสามารถและศักยภาพในพระสังฆาธิการ เพื่อนำพาพระพุทธสาสนาสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การบริหาร, วัด, พระสังฆาธิการ, ไทยแลนด์

Abstract

Temple management in Thailand 4.0 era required Sangha who continuously have knowledge in the field of education, technology and knowledge. They should have an ability to define the vision, mission and goals clearly. Besides, they should have develop plans for working included long-term plans and annual action plans with project support activities in order to drive in the direction on the way they want. The goal of management should be measured by a reliable information and then inform it to the public. The condition to select persons to be Sangha should be more proceeded by starting with strengthening their capacity and potential before being Sangha. This will bring stability and prosperity to the Buddhism that is truly sustainable way.

Keywords: Temple, Management, Sangha, Administrators, Thailand

บทนำ

คำว่า วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั้นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมชุมชนอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมประเพณี และศูนย์กลางอื่นๆ อีกมาก ยิ่งหากพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้ว สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคม เพราะฉะนั้นในการศึกษา

ความหมายของวัด จึงควรศึกษาถึงความหมาย ความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วย จึงมองทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไปเพื่อที่จะได้เข้าใจถึง ประโยชน์ที่วัดมีต่อสังคมมากมาย ให้ภาพพจน์ของวัดในสายตาของคนทั่วไปได้ชัดเจนถูกต้อง ซึ่งทำให้ได้รับการเอาใจใส่จากสังคมมากยิ่งขึ้น การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมือ อาจจะเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเป็นที่ประกอบพิธีกรรมพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆ ได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา[1] กรมการศาสนา[2] ได้จำแนกประเภทของวัดตามสภาพฐานะออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือสร้างขึ้นหรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้าง หรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

2. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัด ที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้อนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับ วัดราษฎร์หมายถึงวัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างได้ วัดร้างโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินการตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. 2514 แต่คำว่าวัดเป็นเพียงศาสนสถานและศาสนวัตถุเท่านั้น

วัดกับชุมชน หรือบ้านกับวัด คฤหัสถ์กับพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่ว่าครั้งพุทธกาล หรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดเป็นสถานบันสำคัญทางศาสนาที่มีความผูกพันเกื้อกูลซึ่งกันและกันกับชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวัดและมีบทบาทในการอุดหนุนค้ำจุนวัด ส่วนวัดก็มีบทบาทต่อชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน เช่น คฤหัสถ์พึงอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ หรือนักบวชด้วยการกระทำสิ่งใดๆ ก็ประกอบด้วยเมตตาทั้งการกระทำทางกาย คำพูด ความคิด ต้อนรับด้วยความเต็มใจและอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ส่วนสมณพราหมณ์ หรือนักบวชทั้งหลาย เมื่อได้รับการอุปถัมภ์ดังนั้นแล้ว จึงควรแนะนำสั่งสอนให้ชาวบ้านละเว้นจากการทำความชั่ว ดำรงอยู่ในความดี สงเคราะห์อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม และบอกทางแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น พระสูตรนี้ แสดงให้เห็นว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์ และชาวบ้านต่างก็ต้องเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งสองฝ่าย จึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นความ

---

[1] พระธรรมปิฎก,(ประยุต ปยุตฺโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา.**พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก.2541). หน้า 18-19.

[2] กรมการศาสนา **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535.** พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2540). หน้า 223-228.

สมดุลที่ต่างฝ่ายต่างเต็มใจที่จะพึ่งพาซึ่งกันและกันในสังคมที่แสนจะสับสน วุ่นวาย พุทธศาสนาเป็นปัจจัยทางบวกที่ทำให้จิตใจของคนในสังคมดีงาม ได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขสงบมากขึ้น แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันนั้นพุทธศาสนาก็มีความอ่อนแอทรุดโทรมย่ำแย่ ความทรุดโทรมของพุทธศาสนามีผลกระทบต่อชีวิตและสังคมอย่างไรบ้าง และเราควรต้องสำเหนียกรู้ว่า ปัจจัยที่ทำให้พุทธศาสนาอ่อนแอลงมาจากอะไรบ้าง แล้วในอนาคตเราจะฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง เพื่อทำให้ตอบสนองกับความต้องการของคนทั่วไป

นอกจากนั้น เพื่อให้การบริหารการปกครองวัดเป็นไปด้วยดี ในส่วนของการปกครองสงฆ์นั้น วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการแห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในส่วนของการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ ศิษย์วัด แม่ชี คนงานรวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่นๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด และกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด บุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัด ล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัด และมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้า หรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกันบริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ หมั่นปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนร่วมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้[3]

การเผยแผ่ศาสนธรรม เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ โดยแบ่งออกเป็น

1. งานพระธรรมทูต ดำเนินการโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการ ดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธีและถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรม นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียนนำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต และนำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับ

---

[3] พระมหาทนงชัย บูรณพิสุทธิ์. บทบาทของวัดกับชุมชนเมือในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาพัฒนาชนบทศึกษา**, (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, มหาวิทยาลัยมหิดล. 2545). หน้า 42.

ตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อให้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

5. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์

6. การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

7. การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานกีฬา เป็นต้น[4]

ด้านการศาสนศึกษา สำหรับภารกิจด้านการศาสนาศึกษา โดยปกติแต่ละวัดมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินงานด้านนี้โดยตรง การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนให้ความรู้ หรือแสงสว่างปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลักไตรสิกขา นั่นคือ มุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือพัฒนาไตรทวาร คือ กายทวาร วจีทวาร และ มโนทวาร ตามหลักไตรสิกขา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้หรือปัญญาที่จะสามารถขจัดความทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา[5] ได้กล่าวไว้ในรายงานการศึกษาของภิกษุสงฆ์ในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาพระธรรมปริยัติธรรม แผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา) สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรมแบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

2. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (ระดับมัธยมศึกษา–อุดมศึกษา) สนามหลวงแผนกบาลี จำแนกการศึกษาบาลี เป็นบาลีประโยค 1 - 2 และเปรียญธรรม (ป.ธ.) 3 – 9

3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่

---

[4] อ้างแล้ว หน้า 44.

[5] กรมการศาสนา. **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2542). หน้า 13–14.

ภิกษุสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญ และการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากภิกษุสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับ ไปใช้ในเพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

4. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์การศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระเทพปริยัติสุธี[6] ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนชาย–หญิง เรียนร่วมกันกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

3. ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแล และกำพร้า ได้อาศัยสถาบันสงฆ์ ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

ด้านการสาธารณูปการ เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

---

[6] พระเทพปริยัติสุธี. **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540). หน้า 45.

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสรางความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด คือขอบการบริหารงานคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในภาพกว้างๆ ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างจำสำเร็จได้ต้องอาศัยพระสังฆาธิการในวัด เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาท ซึ่งสามารถกล่าวถึงบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อประชาชนที่นับถือ[7]ดังนี้

1. บทบาทของพระสังฆาธิการ ในฐานะที่เป็นจิตวิญญาณของชุมชนและสังคม พระสังฆาธิการทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรมรักสันติ และสมานสามัคคีปรองดอง รวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนขัดเกลาในด้านศีลธรรมและจริยธรรม จึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบประเพณีวัฒนธรรมปทัสถานและวิถีชีวิตของสังคมไทย มาโดยตลอด

2. บทบาทของพระสังฆาธิการ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสังเคราะห์ชุมชนบทบาทที่สำคัญของพระสังฆาธิการ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่อง เป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พักพิงอาศัยด้านจิตใจและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรคภัยไข้เจ็บทางร่างการและจิตใจ

3. บทบาทของพระสังฆาธิการ ในฐานะเป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆาธิการในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่างๆ แก่ชาวบ้านด้วย มีพระสังฆาธิการจำนวนมากได้จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารข้าว จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่ และเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ บทบาทดังกล่าวมีความเด่นชัดมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

การบริหารวัดของพระสังฆาธิการ ตามขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราช บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 กฎหมาย 3 ฉบับนี้ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการ ตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้าน ดังนั้นพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด จึงมีผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัดและปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับ ประกอบด้วย เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง กิจกรรมของการบริหารคณะสงฆ์ที่จะต้องปฏิบัติหรือจะต้องกระทำตามระเบียบ กฎเกณฑ์ในการปกครองสงฆ์ ตามภารกิจหลักทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่

---

[7] เฉียบ ไทยยิ่ง เฉียบ ไทยยิ่ง.ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **รายงานการวิจัยกองแผนงาน**. (กรุงเทพมหานคร; กรมการศาสนา, 2541). หน้า 1.

พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการ หมายถึง แนวทางในการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีทิศทางเดียวกันและให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยบูรณาการระหว่างการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป คือ การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) การศึกษา (Education) การอบรม (Training) และ การดูงาน (Study Tour) และการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย สิกขา 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 สัปปุริสธรรม 7 ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. การสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) วิสัยทัศน์ เป็นความสามารถของบุคคลในการมองเห็นภาพในอนาคตที่ต้องการจะให้เป็นซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยภาพนั้นจะสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ มีความเป็นไปได้ สามารถมองเห็นวิธีการปฏิบัติที่มีทิศทางและขอบเขตที่นำองค์การไปสู่เป้าหมาย

2. การศึกษา (Education) การศึกษาทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนา โดยการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีต่างๆ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการศึกษาสามารถกระทำได้ตลอดเวลา

3. การฝึกอบรม (Training) การฝึกอบรม เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติท่าทีความรู้สึกของผู้ที่เข้าร่วมการฝึกอบรม เพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานปัจจุบัน และทำงานประสบผลสำเร็จในอนาคต ตลอดจนการเตรียมคนให้พร้อมเพรียง เพื่อรับตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูงขึ้นไป ถือเป็นงานส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหาร ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงสรุปได้ว่า การฝึกอบรม คือกระบวนการที่จัดขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ในการปฏิบัติงาน มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ

4. การศึกษาดูงาน (Study Tour) การศึกษาดูงาน คือ การที่หน่วยงานสนับสนุนให้บุคลากรไปศึกษาการทำงานของหน่วยงานหรือองค์การอื่นในลักษณะที่เรียกว่า Study tour/ Visit กิจกรรมเช่นนี้จะช่วยไม่ให้หลงผิดไปว่าสิ่งที่ตนเองทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีที่สุดแล้ว เพราะไม่มีที่จะเปรียบเทียบ การไปศึกษากิจการในหน่วยงานอื่นย่อมจะทำให้มีโอกาสได้เปรียบ ทำให้เกิดความคิดมองเห็นตัวอย่างในการดำเนินงาน ตลอดจนอุปสรรคต่างๆ ที่อาจจะนำมาปรับปรุงใช้ในหน่วยงานของตนบ้าง ซึ่งประโยชน์ของการฝึกทำงานทำให้รู้หลักการข้อเท็จจริงมากขึ้นช่วยให้การทำงานดีขึ้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้น เนื่องจากเป็นกุศลธรรม คือ ธรรมฝ่ายขาวหรือธรรมฝ่ายดี ซึ่งเป็นกุศลธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักการดำเนินชีวิตทั้งส่วนตนและส่วนงานได้ทุกหัวข้อธรรม [8]

ดังนั้น หลักธรรมที่สามารถมาประยุกต์ใช้ได้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น ประกอบด้วย 1) สิกขา 3 หรือไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ หรือเป็นบุคคลผู้ที่มีจิตใจ ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการศึกษา ประกอบด้วย (1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ เป็น

[8] พระมหาธฤติ รุ่งชัยวิทูร. **รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์.** วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2557. หน้า 132-138.

เรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรม (2) อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต เป็นส่วนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ (3) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง 2) พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ที่จะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด ประกอบด้วย (1) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาดี (2) กรุณา ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ (3) มุทิตา ความรู้สึกยินดีด้วยเมื่อเห็นบุคคลอื่นได้ดีมีความสุข (4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ต้องรักษาความยุติธรรมจะถูกต้อง 3) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้มนุษย์มีการช่วยเหลือกัน ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์เพื่อการศึกษา ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ แบ่งปัน (2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานฉันท์ สามัคคี (3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณะ (4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย 4) ภาวนา 4 เป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตละคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการเผยแผ่ ประกอบด้วย (1) กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย (2) ศีลภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล เป็นการพัฒนากายและวาจา ทำให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีระเบียบวินัย (3) จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวง (4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมตน จากการได้ศึกษา เล่าเรียน และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนและคนอื่น (5) อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจยินหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุขที่จะสามารถพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป ประกอบด้วย (1) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ (2) วิริยะ แปลว่า ความเพียร (3) จิตตะ แปลว่า ความจดจ่อ (4) วิมังสา แปลว่า การตรวจสอบ 6) สัปปุริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ให้อย่างยิ่งประการหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย (1) ธัมมัญญุตา รู้จักหลักการ รู้จักเหตุผล (2) อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล (3) อัตตัญญุตา รู้จักตนตามความเป็นจริง (4) มัตตัญญุตา การรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์สิน (5) กาลัญญุตา รู้กาลเวลาอันสมควร (6) ปริสัญญุตา การรู้จักชุมชนสังคมสิ่งแวดล้อม ในถิ่น (7) ปุคคลัญญุตา การรู้บุคคล และเข้าใจความแตกต่างของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน[9]

การพัฒนาพระสังฆาธิการในปัจจุบัน

ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการจะต้องมีเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการกำหนดนโยบาย มีรูปแบบวิธีการทำงานที่แน่นอน ชัดเจน มีการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการประสานงานกันเป็นอันหนึ่งอัน

[9] อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน, หน้า 139-140.

เดียวกัน เกิดความร่วมมือกันระหว่างองค์กร มีการกำหนดแผนในอนาคตเป็นระยะสั้น ระยะยาว เพื่อกำหนดทิศทางในการทำงาน (V=Vision) มีความรู้ ความสามารถในพระธรรมวินัยและวิชาการต่างๆ ที่เหมาะสม (E=Education) มีการอบรม การฝึกฝน ในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของ พระสังฆาธิการ โดยจัดเป็นโครงการอบรม หรือหลักสูตรต่างๆ (T=Training) และจะต้องรู้จักที่จะพัฒนาคน พัฒนางานให้เหมาะสมโดยการศึกษา แลกเปลี่ยน ดูงานนอกสถานที่บ้าง (S=Study Tour) ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระสังฆาธิการควรยึดหลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีความเมตตา มีการตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอการศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง โดยจะต้องมีแผนการพัฒนาคนและพัฒนางานอย่างจริงจัง พระสังฆาธิการจะต้องมีความกรุณา ควรให้คำปรึกษาและช่วยเหลือ และควรใช้หลักในการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว พระสังฆาธิการจะต้องมีความมุทิตา มีการส่งเสริมทั้งด้านการเงินให้รางวัลในด้านความดี ความชอบ อย่างชัดเจนโดยมีการสำรวจผลงานด้านการปกครอง ก่อนให้ยศตำแหน่ง ให้ความดี พระสังฆาธิการจะต้องมีความอุเบกขา ควรมีการปกครองตามลำดับขั้นตอน เพื่อทำให้เกิดความโปร่งใสและความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่หมู่คณะ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร 4 ที่ถือว่า เป็นหลักธรรมประจำใจที่ประเสริฐ ที่จะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหมาะสมกับผู้ปกครองมากที่สุด จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์รู้จักการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ให้เกิดศรัทธาในการร่วมกิจกรรมนั้นควรวางนโยบายในด้านการศาสนศึกษาในภายหน้า โดยยึด 3 กลุ่ม คือ ผู้เรียน สำนักเรียน และผู้จัดการศึกษา ควรมีการกำหนดแผนในอนาคตด้านการบริหารศาสนศึกษา โดยมุ่งเน้นทางด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้มาก (V=Vision) ควรมีการส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างต่อเนื่อง (E=Education) และต้องสร้างแรงจูงใจในการศึกษา จัดให้มีการอบรมให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการ โดยเริ่มต้นให้มีหลักสูตรเพิ่มประสิทธิภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการได้พัฒนาตนเอง (T=Training) และเพิ่มศักยภาพมากขึ้นแก่พระสังฆาธิการโดยการเปรียบเทียบ
การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่างๆ เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดด้อย และการดูงานในการบริหารศาสนศึกษาอื่นๆ (S=Study Tour) ด้านตามแนวพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักสิกขา 3 หรือไตรสิกขา ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิศีลสิกขา จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาว่าเป็นการพัฒนาพระภิกษุและสามเณร ให้มีความรู้อย่างแตกฉาน รวมถึงการสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ในทุกด้าน พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิจิตตสิกขา ควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ต้องมีแรงจูงใจ มีแรงกระตุ้นในการศึกษา พระสังฆาธิการจะต้องมีอธิปัญญาสิกขา จะต้องมีการการหมั่นตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สิกขา 3 หรือไตรสิกขาที่ถือว่าเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็น ผู้อยู่อย่างประเสริฐ หรือเป็นบุคคลผู้ที่มีจิตใจซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนา พระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการศึกษา จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ด้านการศาสนสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ ให้การสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์อยู่เสมอ มีการวางแผนในการทำงาน มีรูปแบบการดำเนินงาน (V=Vision) ทั้งนี้ต้องมีความรู้คู่

ความสามารถ ถ้าไม่มีความสามารถ ก็ต้องมีทีมงาน มีบุคลากรในการช่วยงานพระศาสนา เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดต่างๆ ที่จะกระตุ้นให้มีการปฏิบัติด้านศึกษาสงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา(E=Education) ยังต้องมีการฝึกอบรมอยู่เสมอที่จะลงภาคปฏิบัติและต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ (T=Training) นอกจากนี้ควรมีกำหนดแผนหรือนโยบายการพัฒนาพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอนาคต โดยพระสังฆาธิการต้องเริ่มจากตนเองก่อน ที่จะพัฒนาคนอื่น (S=Study Tour) ด้านตามแนวพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีทาน เป็นการให้มีความรู้ เพื่อให้มีโอกาสในการพัฒนาสถานที่อยู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและประเทศชาติต่อไปพระสังฆาธิการจะต้องมีปิยวาจา เป็นอบรม ตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอการศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ตักเตือนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด พระสังฆาธิการจะต้องมีอัตถจริยา จะต้องพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ธรรมะและวิชาการต่างๆ พระสังฆาธิการจะต้องมี สมานัตตา ควรมีพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการศึกษาสงเคราะห์อยู่เสมอ เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเพื่อให้มนุษย์มีการช่วยเหลือกันซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นการสงเคราะห์เพื่อการศึกษา จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ด้านการเผยแผ่ พระสังฆาธิการจะต้องส่งเสริมให้มีวิสัยทัศน์อุดมการณ์ มีเป้าหมายในการทำหน้าที่นักเผยแผ่ที่ชัดเจน มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น (V=Vision) ต้องมีความรู้ความสามารถและเข้าใจในหลักการเผยแผ่ แล้วนำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี รวมถึงจะต้องมีเรียนรู้ในเรื่องเทคนิควิธีการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (E=Education) พระสังฆาธิการจะต้องฝึกอบรมให้สามารถเทศน์ได้และเทศน์เป็น ควรมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ควรจัดการประชุมสัมมนาพระสังฆาธิการในปกครอง ซึ่งถ้าเป็นไปได้ควรประชุมร่วมกันเพื่อสนับสนุนให้พระสังฆาธิการเข้าใจในเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาพระสงฆ์ควรมีการประยุกต์ใช้พัฒนาที่มุ่งเน้นในเรื่องแก่นของพระพุทธศาสนามากขึ้น(T=Training) ดังนั้น ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ควรเป็นพระธรรมจาริกหรือพระธรรมฑูตที่มีการเยี่ยมเยียนประชาชน (S=Study Tour) ด้านตามแนวพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักภาวนา 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีกายภาวนา คือ จะต้องรู้เทคนิควิธีการพัฒนาทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะสามารถทำให้วัดเป็นศูนย์ในการเผยแผ่ ทำให้ประชาชนได้รับความรู้และเข้าในหลักธรรมคำสั่งสอน ทั้งนี้พระสังฆาธิการจะต้องมีศีลภาวนา หมั่นตรวจตราดูแล ใฝ่ใจในงานของตนเสมอ การศึกษางานที่กำลังกระทำอยู่นั้นให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง โดยมีหลักปฏิบัติ มีศีลาจารวัตรงดงาม ด้วยการสำรวมกาย วาจา ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา พระสังฆาธิการจะต้องมีจิตภาวนา ต้องมีการเรียนรู้มีการศึกษาก่อนที่จะเผยแผ่ รวมถึงจะต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถ่องแท้ อบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี ควรมีการดำเนินการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้ทำงานอย่างมีเอกภาพ พระสังฆาธิการจะต้องมีปัญญาภาวนา รู้หลักวิธีการพัฒนาทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้ชำนาญในหน้าที่การงาน ควรมีการประยุกต์นำเอาสื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ

ภาวนา 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตระคนอยู่ด้วยความอยากได้อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นทางด้านการเผยแผ่ จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

ด้านการสาธารณูปการ การสร้างสาธารณูปการขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของเจ้าอาวาส ซึ่งวัตถุประสงค์จะขึ้นอยู่โครงสร้างของวัด ดังนั้น ควรจัดแบ่งสาธารณูปการให้ชัดเจน (V=Vision) ส่งเสริมพระสังฆาธิการที่มีความรู้เรื่องสาธารณูปการแล้วมาถ่ายทอดวิชาความรู้ในการก่อสร้างต่างๆ (E=Education) ในการอบรมให้พระสังฆาธิการใหม่ หรือพระสังฆาธิการที่มีความสนใจได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับ
สาธารณูปการที่ถูกต้องและเหมาะสม ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยศิลปากรในการเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรในการเรียนรู้เรื่องศิลปกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรือศิลปะต่างๆ ที่เกี่ยวกับการก่อสร้างวัดเพื่อให้พระสังฆาธิการได้มีโอกาสในการศึกษา (T=Training) และควรมีการให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาวัดโดยเจ้าอาวาสต้องรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการ หากพระสังฆาธิการไม่มีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างก็ให้ปรึกษาทางหน่วยงานราชการที่มีความรู้ในด้านนั้น (S=Study Tour) ด้านตามแนวพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ พระสังฆาธิการจะต้องมีฉันทะ ควรมีใจรักที่จะมุ่งเน้นการพัฒนาวัดของตนให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไป มีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดที่จำเป็น รวมถึงการซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์ พระสังฆาธิการจะต้องมีวิริยะ ควรกำหนดเป็นนโยบายของวัดในการสร้างสาธารณูปการ โดยคำนึงถึงว่าลักษณะของวัดเป็นอย่างไร พระสังฆาธิการจะต้องมีจิตตะ มุ่งต่อการสาธารณูปการที่จะต้องศึกษาศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เพื่อให้รู้จักอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไม่ควรทำลายเพื่อสร้างของใหม่ พระสังฆาธิการจะต้องมีวิมังสา ควรมีพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการสาธารณูปการอยู่เสมอ เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการทำงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนทำงานก็ย่อมมีความสุข ที่จะสามารถพัฒนาพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณูปการเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด[10]

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการที่ถือว่าเป็นผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยในระดับต่างๆ สามารถนำการมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจและนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับตนเองในด้านการสาธารณสงเคราะห์ (V=Vision) พระสังฆาธิการจะต้องมีความรู้ความสามารถเสียก่อน (E=Education) คือ จะต้องอบรมการเป็นผู้ช่วยเหลือสังคมหรือการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ควรมีการร่างหลักสูตรเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้พระสังฆาธิการมีการบริหารจัดการที่ดีเกี่ยวกับสาธารณสงเคราะห์ (T=Training) และควรมีการไปศึกษาดูงานการดำเนินการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ใน

[10] อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน, หน้า 142-144.

วัดที่มีความโดดเด่นทางด้านการช่วยเหลือสังคม รวมถึงองค์กรภาครัฐ และเอกชน (S=Study Tour) ด้านตามแนวพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการจะต้องยึดหลักสัปปุริสธรรม 7 ได้แก่ พระสังฆาธิการ จะต้องมีธัมมัญญุตา ควรมีพิจารณาเหตุผลและกระบวนการทำงาน ตรวจสอบการปกครองอยู่เสมอ พระสังฆาธิการจะต้องมีอัตถัญญุตาควรจัดให้มีโครงการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือวัด พระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไป พระสังฆาธิการจะต้องมีอัตตัญญุตาควรมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพพร้อมที่จะปฏิบัติงานการสาธารณสงเคราะห์อยู่เสมอ มีการทุ่มเทงานการสาธารณสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง พระสังฆาธิการจะต้องมีมัตตัญญุตา จะต้องพิจารณาดูความต้องการของประชาชนเป็นหลักเพื่อไม่เกิดการช่วยเหลืออย่างฟุ่มเฟือย พระสังฆาธิการจะต้องมีกาลัญญุตา ส่งเสริมสนับสนุนให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีนิยม และควรมีกำหนดนโยบายที่ชัดเจนให้พระสังฆาธิการมีการรายงาน ด้านการสาธารณสงเคราะห์อยู่ตลอดเวลา เป็นรายเดือน รายปี เป็นต้น พระสังฆาธิการจะต้องมีปริสัญญาตา จะต้องพยายามช่วยเหลือ และแก้ไข โดยเริ่มจากประชาชนหรือชุมชนข้างๆ วัดเสียก่อน และถ้าพอมีศักยภาพก็พยายามขยายวงกว้างออกไป เพื่อที่จะทำให้เป็นผู้ที่พัฒนาด้านสาธารณสงเคราะห์ได้ถูกต้องและเหมาะสม พระสังฆาธิการจะต้องมีปุคคัญญุตา ต้องมุ่งเน้นให้ประชาชนมีงานทำ มีที่ทำมาหากินเป็นอันดับแรกในการช่วยเหลือประชาชนด้านสาธารณสงเคราะห์ แต่ทั้งนี้จะต้องศึกษาและสอบถามความต้องการของประชาชนเสียก่อน เพื่อจะแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็นตรงความต้องการของประชาชนบูรณาการการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ บูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไปและตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควรบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทั่วไป (VETS) ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สัปปุริสธรรม 7 ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนามนุษย์ให้อย่างยิ่งประการหนึ่ง จึงจะทำให้การพัฒนาพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

พระสังฆาธิการในยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในระยะ“เปลี่ยนผ่าน” วิกฤตทางเศรษฐกิจและการเมืองหลายต่อหลายครั้ง ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของโลกในศตวรรษที่ 21 หากประเทศไทยไม่มีการกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ตลอดจนไม่ดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนประเทศผ่านการปฏิรูปและการปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจจะประสบกับสภาวะเสื่อมถอย จากประเทศในโลกที่สองในปัจจุบันเป็นประเทศในโลกที่สามในอนาคตก็เป็นได้ แต่หากดำเนินการปฏิรูปสำเร็จจะทำให้ประเทศไทยสามารถก้าวไปสู่ “ประเทศในโลกที่หนึ่ง” โดยมี 5 กระแสที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คน คือ

1. Globalization ที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการเคลื่อนไหลของทุน สินค้าและบริการ ผู้คนอย่างเสรีจนกลายเป็นโลกที่เชื่อมต่อกันอย่างสนิท (Connected World) เกิดการขยับปรับเปลี่ยนจาก One Country, One Destiny เป็น One World, One Destiny

2. Digitization การติดต่อสื่อสารมีการเปลี่ยนรูปแบบจากการสื่อสารกับ Someone, Somewhere และ Sometime เป็น Anyone, Anywhere และ Anytime เรากำลังดำรงชีวิตอยู่ใน 2 อารยธรรมไปพร้อมๆกัน คืออารยธรรมในโลกจริง และอารยธรรมในโลกเสมือน ในโลกของดิจิตอล ก่อให้เกิด Network Externalities ดังนั้น รูปแบบการเติบโตจะไม่เป็นไปตามหลักเศรษฐศาสตร์เดิมว่าด้วย Diminishing Return to Scale อีกต่อไป แต่รูปแบบการเติบโตจะเปลี่ยนไปเป็นแบบ Exponential Return to Scale มากขึ้น

3. Urbanization สัดส่วนของผู้คนในเมืองจะมีมากขึ้น โดยในปี 1995 โลกมีคนในเมืองเพียงร้อยละ 30 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 54 ในปี 2014 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 66 ในปี 2050 ดังนั้น วิถีชีวิต พฤติกรรม และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจะเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง จะเกิดประเด็นท้าทายชุดใหม่ ครอบคลุมทั้งในมิติพลังงาน การคมนาคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย อาชญากรรม ยาเสพติด ฯลฯ ซึ่งหากเตรียมการไว้ได้ไม่ดีพอ เมืองเหล่านี้จะกลายเป็น Mega-Slums แต่หากเตรียมการได้ดีพอ เมืองเหล่านี้จะถูกปรับเปลี่ยนไปเป็น Smart Cities Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน

4. Individualization ผู้คนในศตวรรษที่ 21 จะมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น มีความคิดความอ่านเป็นของตัวเองมากขึ้น ต้องการแสดงออกมากขึ้น ความเป็นปัจเจกจะเกิดขึ้นได้ 2 รูปแบบ คือ Collective Individuals และ Contra-Individuals รูปแบบแรกเป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ ที่ผู้คนอยากอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สังคม เกิดเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่ในรูปแบบที่สอง เป็นรูปแบบที่ผู้คนต่างคนต่างอยู่ มองแต่ประโยชน์ส่วนตน เกิดสังคมที่เปราะบาง โอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งจะมีอยู่สูง

5. Commonization ในโลกที่ยิ่งเชื่อมต่อกันมากขึ้นเท่าไหร่ ผู้คนก็ยิ่งต้องพึ่งพิงอิงอาศัยกันมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ความเสี่ยงและภัยคุกคามมิได้ส่งผลกระทบต่อประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นการเฉพาะ หากแต่ส่งผลกระทบต่อโลกโดยรวม เป็นปัญหาที่ทุกประเทศต้องเผชิญที่เรียกกันว่า “Global Commons” อาทิ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ โรคระบาด การก่อการร้าย ภาวะโลกร้อน เป็นต้น นั่นหมายความว่า จากนี้ไป เวลาสุขประชาคมโลกจะสุขด้วยกัน และเวลาทุกข์ประชาคมโลกก็จะทุกข์ด้วยกัน

วัฒนธรรมของการดำรงอยู่ใหม่ การดำรงชีวิตให้อยู่รอดในศตวรรษที่ 21 จะเกิดจาก Power of Shared Knowledge ไม่ใช่ Power of Knowledge ดังเช่นในศตวรรษที่ผ่านมา โดยในยุคศตวรรษที่ 21 การได้มาซึ่งความรู้ (Producing Knowledge) นั้นไม่เพียงพอ สิ่งที่สำคัญควบคู่กันไปก็คือ การสร้างความหมายและนัยในองค์ความรู้นั้น (Producing Meaning)

ดังนั้น พระสังฆาธิการ ในศตวรรษที่ 21 ต้องเริ่มจากการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ สำหรับใช้ในการบริหารวัด สร้างกระบวนทัศน์ในการบริหารวัด มีการปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมของการบริหารจัดการวัด สมัยก่อนเราบริหารวัดโดยใช้ตัวบุคคล ไม่เน้นทางด้านเทคโนโลยี เราจะใช้เวลาในการบริหารแต่ละช่วงเป็นเรื่องๆ ไป แต่ปัจจุบันนี้ ดิจิตอลเทคโนโลยีทำให้เราสามารถทำกิจกรรมหลายๆ อย่างได้ในเวลาเดียวกัน (Multiplexing) การเชื่อมโยงต่อกันเป็นเครือข่ายจะมีมากขึ้น ดังนั้น พระสังฆาธิการ จะต้องทำงานกันบนแพลทฟอร์มในระบบเปิดมากขึ้น ในลักษณะงานที่ต้องมีการประสานและร่วมมือกันมากขึ้น และมีลักษณะของการแชร์หรือแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันมากขึ้น ลักษณะการบริหารวัดแบบเดิมจะ ค่อยๆ ลดน้อยถอยลง และจะค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยหุ่นยนต์ จะทวีความสำคัญมากขึ้น วัฒนธรรมของการเรียนรู้ชุดใหม่ โลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงใน 3 กระแสหลักคือ 1. เกิด Demono polization of Knowledge ไม่มีการผูกขาดความรู้ 2. เกิด Democratization of Information ไม่มีการผูกขาดข้อมูล และ 3. เกิด Disruption of Technology &

Innovation เทคโนโลยีและนวัตกรรมเกิดขึ้นใหม่ๆ จากการรวมตัวและแตกตัวของเทคโนโลยีและนวัตกรรมเดิมตลอดเวลา[11]

พระสังฆาธิการ ในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความรู้ ความสามารถ ในเรื่องของการศึกษา เทคโนโลยีและต้องแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ต้องมีความรู้ความสามารถในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของวัดอย่างชัดเจน มีการจัดทำแผนพัฒนาวัด ทั้งแผนระยะยาว ระยะกลาง และแผนปฏิบัติการประจำปี เพื่อที่จะสามารถตอบคำถามของชุมชน สังคม และประเทศได้ สามารถอธิบายเป้าหมายในการบริหารวัดโดยมีเอกสาร หรือข้อมูลให้ประชาชนเกิดความน่าเชื่อถือ สามารถอธิบายหลักการ เหตุผลให้ประชาชนเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่งการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการจะมีเงื่อนไขเพิ่มมากขึ้น ในการเตรียมพร้อมของพระสังฆาธิการยุคไทยแลนด์ 4.0 สู่โลกที่หนึ่ง ซึ่งจะครอบคลุมการปรับเปลี่ยนใน 4 มิติดังต่อไปนี้

1. เปลี่ยนจากพระสังฆาธิการที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำกัด เป็นพระสังฆาธิการที่มีความรู้และทักษะสูง มีความสามารถในการรังสรรค์นวัตกรรม

2. เปลี่ยนจากพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนตน เป็นพระสังฆาธิการที่มีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

3. เปลี่ยนจากพระสังฆาธิการแบบ Thai-Thai เป็น คนไทยแบบ Global Thai มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรีในเวทีสากล

4. เปลี่ยนจากพระสังฆาธิการที่เป็น Analog Thai เป็น คนไทยที่เป็น Digital Thai สามารถดำรงชีวิต เรียนรู้ทำงาน ได้อย่างเป็นปกติสุขในโลกยุคดิจิตอล

โดยเริ่มจากการเสริมสร้างให้เกิดการเจริญเติบโตในตัวพระสังฆาธิการ (Growth for People) ผ่านการสร้างสังคมแห่งโอกาส เพื่อเติมเต็มศักยภาพ เมื่อพระสังฆาธิการเหล่านี้ได้รับการเติมเต็มศักยภาพอย่างเต็มที่ จะกลายเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโต (People for Growth) และนำพา พระพุทธศาสนาสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

บทสรุป

พระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสที่จะเป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความรู้ ความสามารถ ในเรื่องของการศึกษา เทคโนโลยี และต้องแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีความรู้ความสามารถในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของวัดอย่างชัดเจน มีการจัดทำแผนพัฒนาวัด ทั้งแผนระยะยาว ระยะกลาง และแผนปฏิบัติการประจำปี โดยมีโครงการ กิจกรรมรองรับ ในการขับเคลื่อนวัดให้ไปในทิศทางตามที่ต้องการ เพื่อที่จะสามารถตอบคำถามของชุมชน สังคม และประเทศได้ สามารถอธิบายเป้าหมายในการบริหารวัดโดยมีเอกสาร หรือข้อมูลให้ประชาชนเกิดความน่าเชื่อถือ สามารถอธิบายหลักการ เหตุผลให้ประชาชนเห็นภาพได้อย่างชัดเจน ซึ่งการดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการจะต้องมีเงื่อนไขเพิ่มมากขึ้นในการเข้ามารับตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยเริ่มจากการเสริมสร้างให้เกิดการเจริญเติบโตในตัวพระสังฆาธิการ ผ่านการสร้างสังคม เพื่อเติมเต็มศักยภาพ เมื่อพระสังฆาธิ

[11] กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. **Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน** (กรุงเทพมหานคร: เอกสาร. 2559). หน้า 17-18.

การได้รับการเติมเต็มศักยภาพอย่างเต็มที่จะกลายเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการเจริญเติบโต และนำพาพระพุทธสาสนาสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2540.

กรมการศาสนา. **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. 2542.

กรมการศาสนา. **วัดพัฒนา 43**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543.

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. **Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: เอกสาร. 2559.

เฉียบ ไทยยิ่ง เฉียบ ไทยยิ่ง.ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **รายงานการวิจัยกองแผนงาน**. กรุงเทพมหานคร; กรมการศาสนา, 2541.

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พระเทพปริยัติสุธี. **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

พระธรรมปิฎก, (ประยุต ปยุตฺโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา.**พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก.2541.

พระมหาทนงชัย บูรณพิสุทธิ์. บทบาทของวัดกับชุมชนเมือในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,สาขาพัฒนาชนบทศึกษา**, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ,มหาวิทยาลัยมหิดล. 2545.

พระราชรัตนมุนี. **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.

ความคาดหวังของโรงเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรม
School's Eexpectations on Morality-Teaching Monks

พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

พระสอนศีลธรรม คือผู้ที่ได้นำเอาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา มาถ่ายทอดให้ความรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนหรือเยาวชน โดยเริ่มต้นจากการละเว้นไม่กระทำการเบียดเบียนตนและผู้อื่น มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เพราะพระพุทธศาสนามีหลักการอันแน่วแน่ โดยมีสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ไว้แล้วอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีจุดยืนในการปฏิบัติการประกาศสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในอดีตปัจจุบันและอนาคตที่ไม่เปลี่ยนแปลงแต่มุ่งสั่งสอนประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักการของพระพุทธศาสนาโดยมีพระสอนศีลธรรม ที่มีความรู้ความสามารถในทางหลักธรรมคำสั่งสอน โดยมีองค์คุณแห่งกัลยาณมิตรของผู้สอน 7 ประการคือ 1. เป็นคนที่น่ารัก คือสร้างความสนิทสนมเป็นกันเองต่อผู้เรียนสามารถเข้าไปนั่งในจิตใจของผู้เรียนได้ชวนให้ผู้เรียนอยากเข้าใกล้เพื่อเข้าไปปรึกษาปัญหาต่างๆ ได้ 2. เป็นคนที่น่าเคารพ คือมีความประพฤติดีงามสมควรที่จะปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้เกิดศรัทธาน่ากราบไหว้บูชาทำให้เกิดความวางใจเมื่อเข้าใกล้ 3. เป็นคนที่น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีความรู้ความสามารถหลายๆ ด้านทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในตัวครูผู้สอน

คำสำคัญ : ความคาดหวัง, โรงเรียน, พระสอนศีลธรรม

Abstract

The morality-teaching monks are essential for Buddhism because they did the duty on transferring their knowledge to improve the quality of life to students or youths from the non-committal of self and others. The ultimate goal is to cultivate self and others because Buddhism has an uncompromising principle which the Buddha put completely. For this reason, Buddhism has a standpoint in practice to preach the teachings of the past, present and future and including the moral teachings that have the ability to teach in the mainstream. There are 3 elements of the good. 1) A lovely person, a great way to make friends with your students. Invite students to get close to the problem. 2) A respectable person, a good example of a good role model of trust when approaching. 3) A praiseworthy person, having many wisdom and knowledge. The students are confident in their teacher.

Keywords: The Expectations, Teaching-morality Monks

บทนำ

การศึกษาวัด สังคม เป็นของคู่กันมาโดยตลอด ตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน ซึ่งเราจะพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น พระสงฆ์ หรือบทบาทของพระสงฆ์ จึงเป็นที่คาดหวังของประชาชน ดังที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ว่า ความคาดหวัง มีลักษณะความหมายซึ่งเป็นความรู้สึกเกิดจากความนึกคิดของคนเราที่มีความคาดหวัง ตั้งอยู่เบื้องหน้าในการทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดสำเร็จแล้วสมประสงค์ในทางศีลธรรม ความหวังนี้ว่า จะต้องเป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่น ด้วยว่าถูกต้องดีงามเหมาะสมด้วยเหตุผลนอกจากตัวเราแล้วจะเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นได้ คาดหวังหรือคาดหมายหรือคาดคะเนคาดว่าจะได้ปองไว้หมายไว้ ซึ่งกล่าวว่าเป็นความคิด[1]สิ่งที่นึกรู้ขึ้นในใจความรู้ที่เกิดขึ้นภายในใจก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ต่อไป เช่น เครื่องบินเกิดขึ้นได้ เพราะความคิดของมนุษย์สติ ปัญญา ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างถูกต้องและสมควร เช่น คนทำลายของสาธารณะ เป็นพวกไม่มีความคิด เป็นต้น แต่ในความคาดหวังของครูและนักเรียนในที่นี้หมายถึงการได้รับความรู้ความเข้าใจจากพระสงฆ์ ที่เป็นพระสอนศีลธรรม[2] ได้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาเผยแผ่แก่นักเรียน และกิจกรรมศาสนพิธีการปฏิบัติได้เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้ทางศีลธรรมจริยธรรมที่ถูกต้อง ความคาดหวังให้นักเรียนสามารถดำรงตนเป็นชาวพุทธที่ดี[3] ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวความคาดหวังไว้ดังนี้ ความคาดหวังที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการส่งเสริมให้ครอบครัวนำหลักธรรมมาใช้อย่างจริงจังการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในสายการปกครองให้มีคุณธรรมจริยธรรมโดยประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารที่เกี่ยวข้องการเป็นผู้นำด้านจิตใจเผยแผ่คุณธรรม จริยธรรม เทศนาอบรมสั่งสอน และเป็นตัวอย่างที่ดีการสอนศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม ในสถานศึกษา การนำหลักธรรมมากระตุ้นเตือนให้พุทธศาสนิกชนแบบยั่งยืน ปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักใช้ชีวิตแบบสงบสุข พึ่งพาตนเองได้การเผยแผ่หลักธรรมผ่านสื่อต่างๆ เช่นโทรทัศน์วิทยุอินเทอร์เน็ตฯลฯ และมีบทบาท ในการจัดภูมิทัศน์ ของวัดให้เป็นที่พักผ่อนชื่นชมกับธรรมชาติ และเป็นแหล่งฝึกฝนทักษะประสบการณ์ในการเลี้ยงชีวิต[4]

ความคาดหวัง หมายถึง การประเมินผลค่าบุคคล หรือตนเองด้านจิตรู้สำนึกและจิตใต้สำนึก และความคาดหวังเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรม ที่จะมีต่อบุคคลที่ตนคาดหวังหรือต่อตนเองในลักษณะที่ตนคิดว่าถูกต้อง ความคาดหวังอาจจะตรงกับความเป็นจริงหรือห่างไกลจากความเป็นจริงต่างมีผลต่อการ

---

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2542**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, 2546), หน้า 231.

[2] สำนักงานพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม**, บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย**, โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**,** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, 2550), หน้า 2.

[3] เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

[4] สำนักงานพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย”, ในกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรมและคณะ, **(โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง,** 2550), หน้า 18.

ยอมรับของบุคคลอย่างมาก[5] กล่าวคือ ความเชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งน่าจะเกิดขึ้น และสิ่งใดไม่น่าจะเกิดขึ้น ความคาดหวังจะเกิดขึ้น ตรงตามความเชื่อหรือคาดการณ์ล่วงหน้า หรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคนหากความคาดหวังนั้นประสบความสำเร็จหรือถูกต้องจะมีเจตคติที่ดี หรือมีความพึงพอใจต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าหากความคาดหวังจากเป้าหมายไปสู่การปฏิบัติงานว่าหมายถึงความคาดหวัง (ความเป็นไปได้) ที่ว่าถ้ามีความพยายามแล้วย่อมนำไปสู่การกระทำแม้การกระทำที่เสร็จจะไม่บรรลุเป้าหมายเพราะงานยากเกินไปหรือประเมินค่าไม่เพียงพอหรือบุคคลขาดความชำนาญ[6] คาดหวังเป็นการทำนายเหตุการณ์ ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นบ้างการคาดหวังจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่บุคคลเคยมีประสบการณ์เดิมมาก่อน ในช่วงชีวิตจริงของบุคคลนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ มักจะไม่ตรงกันเสมอไปช่องว่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังไว้กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ เรียก Discrepancy ซึ่งเป็นสิ่งเร้าที่ทำให้คนเกิดการตื่นตัวได้[7] มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาบนโลกใบนี้ เมื่อเติบโตขึ้นในช่วงอายุหนึ่ง ที่มีความต้องการความรู้สึกของตนเอง หรือเมื่อมีวุฒิภาวะเจริญเติบโตขึ้นในทางความคิด ทุกคนต่างมีเป้าหมายให้กับตัวเอง เพื่อต้องการให้เกิดความสำเร็จ และในการเดินทางที่จะไปสู่เป้าหมายนั้น ทุกคนก็จะต้องมีความคาดหวังให้กับความสำเร็จนั้น เพื่อให้ความคาดหวังนั้นอาจจะเป็นความคาดหวังให้กับตนเอง หรือเป็นความคาดหวังให้กับบุคคลอื่น โดยทำการคาดหวังให้กับบุคคลอื่น เป็นไปตามที่ตัวต้องการตามเป้าหมายที่วางไว้[8]

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มี ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรมจริยธรรมจำแนกเป็นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรทุกระดับอายุให้ได้บวชตามประเพณี และหากผู้ที่มาบวชนั้นต้องศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ให้นิสัยให้อนุศาสน์และอบรมสั่งสอนอย่างจริงจังเมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมไทย และการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญในวัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรืองานในเทศกาลต่างๆ

2. บทบาทด้านการศึกษา การจัดการศึกษาภิกษุสามเณรจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้แก่มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2488 และจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2490[9] ซึ่งการจัดสอนศาสนศึกษาแก่ประชาชนเช่น การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่างๆ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนการจัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์การจัดตั้งห้องสมุดในวัดการจัดตั้งและดำเนินการสำนักวิปัสสนาต่างๆ งานเหล่านี้ ล้วนชักนำเด็กประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป และการดำเนิน

---

[5] พัชนี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์เด็กปากเกร็ด, 2552), หน้า 69.

[6] สุรางค์ จันทน์เอม, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2549), หน้า 55.

[7] สุณีย์ ธีรดากร,**ประสบการณ์เดิมกับความคาดหวัง**, (กรุงเทพมหานคร:กรมการศาสนา,2555), หน้า 29.

[8] อริยา คูหา, **แรงจูงใจและอารมณ์**, (ปัตตานี : ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนวคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2546), หน้า 73 – 74.

[9] พุทธทาสภิกขุ – ธรรมทานมูลนิธิ, **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**, (กรุงเทพมหานคร : พระนครการพิมพ์, 2545), หน้า 243 - 244.

กิจการคณะสงฆ์ เช่น การพระศาสนาของวัดของชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนสืบไป

3. การสงเคราะห์ประชาชนเป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ตามคติพระพุทธศาสนามีการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเช่นในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิดการบวชนาคแต่งงานทำบุญอายุพิธีศพงานประเพณีส่วนรวมเช่นเทศกาลต่างๆ การทอดกฐิน ผ้าป่า สงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ งานประจำปีของท้องถิ่นต่างๆ การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ การช่วยประกอบศาสนพิธี ในงานทำบุญบำเพ็ญกุศล เช่น การแนะนำพิธีการ การจัดการเครื่องใช้และเครื่องประกอบพิธีการให้ศีลและสรณะการเจริญพระพุทธมนต์การสวดมนต์การรับถวายทานต่างๆ การเทศน์การอนุโมทนาทั้งงานเอกชนท้องถิ่นส่วนราชการตลอดจนงานรัฐพิธีและพระราชพิธี การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนนิสิตนักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักแก่บุคคลที่มารักษาศีล การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ แม้บางกิจการที่พระภิกษุบางรูปดำเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียนแต่มีคนจำนวนมากไม่น้อย เลื่อมใสศรัทธา เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญกำลังใจ การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่วัดเช่นศาลาการเปรียญเพื่อประชุมราษฎรเป็นหน่วยเลือกตั้งทำกิจกรรมบริหารหรือสงเคราะห์ประชาชนจัดงานรื่นเริงจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศลตลอดการให้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ เช่นโรงเรียนโรงพยาบาลห้องสมุดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน การรักษาโรคภัยไข้เจ็บการให้คำปรึกษาหน้าที่การงานการเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติการรวบรวมสิ่งของตลอดจนเงินทองของผู้บริจาคแก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่นและยังมีการสงเคราะห์ด้านวัตถุอย่างอื่นแก่เอกชนและประชาชนอีกมาก

4. การช่วยเหลือทางราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาความปลอดภัยของชาติและกิจกรรมทางสังคมจิตวิทยา ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎร ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การควรทำและการควรเว้นความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามคำแนะนำ ชักชวนของรัฐบาล หรือผู้ปกครอง ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาลเช่นช่วยสอนหนังสือเผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาลชักชวนประชาชนให้มาช่วยงานราชการ สงเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่ ช่วยเหลือราชการเกี่ยวกับกิจการความมั่นคง เช่น ชักนำ หรือเป็นศูนย์กลางให้ทางราชการอำเภอจัดอบรมลูกเสือชาวบ้าน การอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ การสงเคราะห์ชาวเขา การช่วยบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษ[10] ความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการปฏิบัติให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังท่าทีจากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนอีกด้วย[11]

---

[10] ประสพสุข พันธ์ประยูร, **“บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”,** (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2545), หน้า 215 – 216.

[11] สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2546), หน้า 54.

บทบาทของวัดกับสังคมไทย

พระพุทธเจ้าได้ประกาศโอวาทให้พระอริยะสาวกกลุ่มแรก 60 รูป ให้ออกไปประกาศพระพุทธศาสนาที่มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ และเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย อย่าไปทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมให้งดงามในเบื้องตนให้งดงามในท่ามกลาง ให้งดงามในที่สุดรอบ จงประกาศพรหมจรรย์ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถพยัญชนะให้บริสุทธิ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีธุลีในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่ สัตว์พวกนี้ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักรมีแน่ ภิกษุทั้งหลายแม้เราเอ๋ยก็จักไปสู่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”[12] จากคำประกาศนี้ ก่อให้เกิดบทบาทของพระสงฆ์ขึ้นมากมายประกอบกับพระสงฆ์เป็นผู้อาศัยดำรงชีพด้วยผู้อื่น เกิดเป็นหน้าที่ที่ต้องตอบแทนคุณ ใจความว่า ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้อุปการะแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้อุปการะมากแก่พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อม ทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น เถิดภิกษุทั้งหลาย คฤหบดี และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกัน ด้วยอามิสทาน และธรรมทานอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะเพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยการชอบด้วยอาการอย่างนี้ และพระพุทธองค์ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสมณะในการตอบแทน การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้บำรุง แก่สมณะในเรื่อง ทิศ 6 ว่า 1. สอนให้เว้นจากความชั่ว 2. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี 3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม 4. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน 5. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้ (แนะนำวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีมีความสุข)[54] จากพุทธพจน์เหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อุปการะทั้งหลายว่า ตนจะต้องเป็นผู้เผยแผ่ ประกาศศาสนา ประกาศธรรมสู่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การเทศน์ การปาฐกถา การทำเอกสารเผยแผ่ การจัดตั้งสถานศึกษาเป็นต้น[55]

จากพุทธพจน์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า วัด และพระสงฆ์เป็นรากฐานที่สำคัญของชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรม พระสงฆ์ซึ่งเป็นบุคลากรของวัด เป็นตัวแทนของวัด มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน และส่งเสริมการพัฒนา และอนุรักษ์วัฒนธรรม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประชาชนเข้าร่วม และยอมรับในกิจกรรมเหล่านั้น วัดจึงมีส่วนช่วยภาครัฐในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง มีการสงเคราะห์ อนุเคราะห์สังคมโดยรวมตอบสนองความต้องการของชุมชน ช่วยอบรมพัฒนาทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม วัด ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. 2505 ฉบับที่ใช้ในปัจจุบันนี้ได้กล่าวถึงวัดไว้ดังนี้ คือ มาตรา 31[13] วัดมีสองอย่าง 1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 2. สำนักสงฆ์ ให้วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป ตามหลักฐานที่ปรากฏพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดน

---

[12] พุทธทาสภิกขุ – ธรรมทานมูลนิธิ, **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**, (กรุงเทพมหานคร : พระนครการพิมพ์, 2535), หน้า 243 - 244.

[13] มหาเถรสมาคม, **กฎมหาเถรสมาคมแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535,** 2536), หน้า 102.

ประเทศไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ จำนวน 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดงที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนไม่น้อยกว่า 7 ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่ของวัดเป็น 2 ช่วง คือ 1. บทบาทการเผยแผ่ของวัดในอดีต ซึ่งเป็นยุคก่อนการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ สังคมไทยในยุคนี้ยุคสมบูรณาญาสิทธิราช มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองนับตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย 2. การเผยแผ่ของวัดในปัจจุบัน ตั้งแต่ยุคการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติเป็นต้นมา เนื่องจากวัด และพระสงฆ์ได้ถูกดึงเข้ามามีบทบาทโครงการพัฒนาประเทศชาติหลายโครงการ[14]

การสอนศีลธรรม หมายถึง พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนี้ ได้นำเอาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนามาเป็นแกนกลางในการดำเนินการกล่าว คือ พระพุทธศาสนาคือ ระบบพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลที่ดีเลิศ โดยเริ่มต้นจากการละเว้นไม่กระทำการเบียดเบียนตนและผู้อื่น[15] มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นพระพุทธศาสนามีหลักการอันแน่วแน่โดยมีสัจธรรมที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ไว้แล้วอย่างครบถ้วนสมบูรณ์มีจุดยืนในการปฏิบัติการประกาศสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในอดีตปัจจุบันและอนาคตที่ไม่เปลี่ยนแปลงแต่มุ่งสั่งสอนประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักการของพระพุทธศาสนาโดยมีพระภิกษุผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบเป็นผู้นำทางการศึกษาและปฏิบัติชอบที่มีความประพฤติที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กและเยาวชนที่พบเห็นเกิดการยอมรับนับถือศรัทธา ถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี[16] โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ.2550 ได้พบ อุปสรรคมากมาย ในการดำเนินการ ถึงแม้โครงการนี้ ได้มีการเริ่มต้น วางกฎระเบียบแสดงเป็นคู่มือไว้สำหรับการปฏิบัติงานที่ดี ร่วมกันระหว่างผู้เป็นเจ้าของโครงการสถานศึกษาและหน่วยงานที่สนับสนุนมาดีอยู่แล้ว ก็ตามเมื่อภาระงาน และงบประมาณได้ย้ายมาอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัย ได้จัดรูปแบบการบริหารโครงการให้เป็นของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะดำเนินการและจัดระเบียบธุรการไปพร้อมๆ กันเมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2551 มหาวิทยาลัยต้องการประเมินผลโครงการโดยวิธีการจัดสัมมนา รับฟังข้อคิดเห็นจากพระสอนศีลธรรมทุกภูมิภาค และครูพี่เลี้ยงรวมทั้งผู้สนับสนุนที่เกี่ยวข้อง[17]

---

[14] สำนักงานพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **กฎมหาเถรสมาคมแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย 2505, (ฉบับที่ 2), พ.ศ. 2535,** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ การศาสนา, 2545), หน้า 92.

[15] องฺ.ทุก.(ไทย) 20/436/110.

[16] พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร), **"คำนิยม"** ในคู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ2554, สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2550), หน้า ก.

[17] พระครูวินัยธร วัลลภโกวิโล (โหรวิชิต), **รายงานการสัมมนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา2551,** (กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา, 2551),

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความคาดหวังว่าจะเป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม โดยต้องการใช้โครงการนี้ให้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทยด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านวัดโรงเรียน (บวร) มีพระที่จะนำหลักธรรมคำสอนผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็กเยาวชนนักเรียนนักศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับ คือผู้เรียน จะได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระภิกษุสงฆ์โดยตรง และผลจากการวิจัยของคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยพบว่าเป็นโครงการที่ดีมีผลทำให้เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนเป็นการลงทุนในโครงการที่คุ้มทุนมากเพราะในภาพรวมพระสามารถตอบสนองนโยบายรัฐบาลได้ดี[18]

ความหมายของพระสอนศีลธรรม

พระสอนศีลธรรมในที่นี้ หมายถึง พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องศีลธรรมด้วยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยคณะสงฆ์ได้ส่งพระสอนศีลธรรมที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่โรงเรียน โดยเฉพาะในกลุ่มโรงเรียน เป็นอีกอำเภอหนึ่งที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับอำเภอเมือง ในเชิงรูปแบบของครูพระสอนศีลธรรมให้กับนักเรียนในสถานศึกษาผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพระสงฆ์ที่เป็นครูพระสอนศีลธรรมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ดังมีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับ คำว่า ครูไว้ ดังนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายว่า ครู หมายถึง บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่หลักทาง ด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาของรัฐ และเอกชน[19] ซึ่ง ครู หมายถึง ผู้สั่งสอน, ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์[20]

คุณภาพของครูตามมาตรฐานวิชาชีพครูไว้ 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอโดยพิจารณาจาก 1. การแต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับกาลเทศะ 2. การใช้วาจาสุภาพ 3. มีความประพฤติเรียบร้อย 4. มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน 5. รับผิดชอบปฏิบัติงานอย่างขยันขันแข็ง ระดับที่ 2 ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างสม่ำเสมอให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องในลักษณะสร้างสรรค์ตลอดจนสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนโดยพิจารณาจาก 1. การให้คำแนะนำ 2. การเชิญชวนให้ปฏิบัติ 3. การแก้ไขข้อบกพร่อง 4. การสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอน ระดับที่ 3 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีจนผู้เรียนเกิดศรัทธาและปฏิบัติตามแบบอย่างที่เลือกสรรแล้วเป็นปกตินิสัยโดยพิจารณาจาก 1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของครูในสถานศึกษา 2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจเลือกพฤติกรรมของตนเอง 3. เสริมแรงทางบวกแก่ผู้เรียน 4. เผยแพร่วิธีการที่

---

[18] ปรีชา กันธิยะ, **คู่มือโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (การเรียนการสอน) ปีงบประมาณ 2550, รวบรวมโดยสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตร, 2550), 19.

[19] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545), หน้า 4.

[20] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545),หน้า 225.

ถูกต้องในการสร้างคุณธรรม[21] ผู้เชิดชูศิษย์ที่จมอยู่ในความโง่เขลาให้ขึ้นสู่ความฉลาดปราดเปรื่องผู้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการแก่ศิษย์ โดยเปิดเผยไม่อำพรางความรู้ มิปิดบังซ่อนเร้นไว้ และผู้เลิศลอย คือ เด่นด้วยวิทยปรากฏแก่ศิษย์ เสมือนดวงพรางความรู้ มิปิดบังซ่อนเร้นไว้ และผู้เลิศลอย คือ เด่นด้วยวิทยาปรากฏแก่ศิษย์ เสมือนดวงอาทิตย์เด่นด้วยแสงสว่างเห็นปรากฏแก่ชาวโลก[22] ครูพระในโครงการของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม[23] ครูเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาดังนั้นครูจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมแก่อนุชนรุ่นใหม่ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติอยู่ตลอดเวลานอกจากนี้ ยังต้องพยายามปรับปรุงความสามารถให้ศิษย์ ในการที่ปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกด้วย[24]

โดยครูในที่นี้ หมายถึง ครูที่เป็นพระสอนศีลธรรม ที่จะสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นำพาแก้ไข ปรับปรุง พฤติกรรมของนักเรียนที่ไม่ดี และที่ประพฤติดีแล้ว ส่วนนักเรียนที่ไม่ดี ให้เป็นคนดีมีคุณภาพให้ได้ สำหรับนักเรียนที่ดีอยู่แล้ว ให้ประพฤติดียิ่งขึ้นไป กว่าโดยเฉพาะพระสอนศีลธรรมที่เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้หลักธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา สำหรับ คำว่า พระสอนศีลธรรมหมายถึงเป็นทั้งพระสอน และพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ในการสอนศิษย์ที่ไม่รู้ไม่เข้าใจหรือสงสัยบางเรื่อง ในพระพุทธศาสนาที่สอนสืบต่อกันมานาน พระสอนศีลธรรมเปรียบเหมือนเป็นแม่พิมพ์ที่หล่อหลอมให้ความรู้ประจำตัวทั้งคุณธรรมจริยธรรม และศีลธรรมตลอดจนสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอน และนำไปปฏิบัติตามประพฤติตนเป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ และอนาคตที่ดีต่อไป

หน้าที่และคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม

หน้าที่และคุณลักษณะ ของพระสอนศีลธรรมคือ เครื่องหมาย และศักดิ์ศรีของของความเป็นพระสงฆ์ที่เป็นหนึ่งในสามรัตนะเป็นตัวแทนของสถาบันพุทธศาสนามีหน้าที่สั่งสอนศาสนิกชนทั้งหลายโดยการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ได้เดินทางไปในสถานบันการศึกษาระดับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ตรงที่ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่นักเรียนสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้เรียนปฏิบัติตามในเรื่องของหลักธรรม เพราะพระสงฆ์ จะนำหลักคุณธรรม หรือศีลธรรมที่ถูกต้อง ดังนั้น หน้าที่ และคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม หมายถึง พระสงฆ์ผู้ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและมีความเข้าใจอันถูกต้องตามหลักศีลธรรมคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมีหน้าที่สิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีงามของความรู้ในทางศาสนาพุทธของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า[25] สำหรับหน้าที่ประจำตัวของพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมที่ดีมีนักวิชาการได้กล่าวดังนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีความว่า ผู้สอนที่ดีมีคุณภาพนั้นจะต้องเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้ฟังเป็นอันดับแรกผู้สอนจะต้องเป็นมิตรที่ดีต่อผู้เรียน ต้องมีความกรุณาต่อผู้เรียน เป็นพื้นฐานก่อนจึงจะอบรมสั่งสอนถ่ายทอดความรู้

---

[21] สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, **สู่เส้นทางวิชาชีพครู,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน, 2543), หน้า 109 – 110.

[22] พระมหาอดิศร ถิรสีโล,**คุณธรรมสำหรับครู,**(กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 1.

[23] พรชุลี อาชวอำรุง และคณะ, **รายงานฉบับย่อโครงการศึกษาวิจัยการศึกษาทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม,** (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2549), หน้า 5.

[24] ไกรนุช ศิริพูน**, ความเป็นครู,** (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลนิยมวิทยา, 2551), หน้า 3.

[25] พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **คุณธรรมสำหรับครู,** (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 9.

ให้แก่ผู้เรียนได้ และผู้เรียนก็ต้องมีความเคารพ ยำเกรงต่อผู้สอนโดยถือว่าเป็นครูอาจารย์ ผู้ให้ความรู้หาก ผู้สอนต้องการอยากจะเป็นครูที่ดีจะต้องมีองค์คุณแห่งกัลยาณมิตร 7 ประการ ประจำใจองค์คุณแห่งกัลยาณมิตรของผู้สอน 7 ประการคือ 1. ปิโย เป็นคนที่น่ารัก คือสร้างความสนิทสนมเป็นกันเองต่อผู้เรียน สามารถเข้าไปนั่งในจิตใจของผู้เรียนได้ชวนให้ผู้เรียนอยากเข้าใกล้เพื่อเข้าไปปรึกษาปัญหาต่างๆ ได้ 2. ครุ เป็นคนที่น่าเคารพ คือมีความประพฤติดีงามสมควรที่จะปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้เกิดศรัทธาน่ากราบไหว้บูชาทำให้เกิดความวางใจเมื่อเข้าใกล้ 3. ภาวนีโย เป็นคนที่น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีความรู้ความสามารถหลายๆด้านทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในตัวครูผู้สอนและอย่างเอาอย่าง 4.วัตตา รู้จักพูด คือ ใช้คำพูดชี้แจงยกเหตุยกผลให้ผู้ฟังเข้าใจได้แจ่มแจ้งสิ้นความสงสัยให้ความสนใจคอยแนะนำว่ากล่าวตักเตือน ชี้แนะและเป็นที่ปรึกษาที่ดี 5. วะจะนักขะโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์จากศิษย์หรือแม้กระทั่งคำด่าคำสบประมาทที่เป็นคำหยาบคายหรืออดทนต่อคำซักถามไม่แสดงอาการเสียอารมณ์ไม่เบื่อหน่ายในการที่จะตอบปัญหา 6. คัมภีรัญจะกะถังกัตตา มีความสามารถอธิบายเรื่องราวต่างๆ และเรื่องที่ยากก็สามารถอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นมีความรอบรู้ในศาสตร์ต่างๆเป็นอย่างดีไม่ติดขัดในปัญหา 7. โนจัฏฐาเนนิโย ชะเย ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางที่เสียหายครูที่ดีจะไม่ชักนำศิษย์ทางเสื่อมเสียไม่ให้ออกนอกทางของพระพุทธศาสนาและตัวครูเองก็ต้องประพฤติ[26]

หน้าที่สำหรับครูพระสอนศีลธรรมมีดังนี้ 1. ให้มีพันธะสัญญาในการปฏิบัติหน้าที่ครูพระเพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริงถ้าไม่มีเวลาไม่ควรรับงาน 2. ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความจำเป็นที่ถือว่าเป็นศาสนกิจเป็นกิจของสงฆ์ 3. ศึกษาพัฒนาตนเองทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนาวัฒนธรรมไทยและวิธีการสอนให้ทันสมัยรุดหน้าอยู่เสมอและสอบรับประกาศนียบัตรวิชาชีพครูพระ (ถ้ามี) ให้ได้ก่อนรับงานสอน 4. รับรู้ลักษณะงานของตนว่าเข้าโครงการเพื่อสอนศีลธรรมและไม่รับงานอื่นเช่นสอนภาษาอังกฤษเป็นต้น 5. ให้นักเรียนปฏิบัติจริงเป็นหลัก 6. ให้ข้อมูลย้อนกลับทันที (ขณะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กในโรงเรียน) 7. ใช้ความศรัทธาจากผู้เรียนศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน 8. จัดกลุ่มครูพระในละแวกเดียวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง 9. กำกับดูแลการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องไม่เคลื่อนคลาดไปสู่การเชื่อไสยศาสตร์นรกสวรรค์ ฯลฯ 10. นักเรียนควรปลูกฝังศรัทธาในจริยาวัตรของครูพระตลอดจนมีเข้าถึงความศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นสำคัญ 11. ทำการสอนโดยไม่เห็นแก่นิตยภัต[27] ลักษณะของพระสอนศีลธรรมที่พึงปรารถนาว่าควรจะถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1. มีความรู้ ได้แก่ ความรู้ในวิชาการทั่วไปความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอน ความรู้ในวิชาครูและความรู้ในหน้าที่และงานของครูทุกประการ 2. มีทักษะ ในการสอนและการปฏิบัติงานครูได้แก่จำแนกออกเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นหลายประการเช่นอธิบายเก่งสอนเก่งสอนสนุกใช้สื่อหรืออุปกรณ์เสมอจัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศให้น่าเรียนเร้าพฤติกรรมและชี้แนะแนวทางในการศึกษาจนนำไปสู่การดำเนินที่ถูกต้องโดยใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นต้น 3. มีคุณธรรมนิยม ได้แก่ คุณธรรมของครูจริยธรรม และคตินิยมในความเป็นครูเช่นภาคภูมิใจที่ได้เป็นครูมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครูรักการสอนพอใจ

---

[26] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน,** (กรุเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2541), หน้า 27.

[27] มัณฑนา อินทุสมิต, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร : พุทธธรรมเพื่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา**, (เลย :สถาบันราชภัฏเลย, 2550), หน้า 26.

ที่ได้ทำประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของศิษย์ช่วยพัฒนาคนและสังคมตลอดจนวิญญาณแห่งความเป็นครูเป็นต้น[28]

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมไว้ดังนี้ 1. เป็นผู้มีความรอบรู้ (Being Knowledge able) มีความรู้ความเข้าใจในวิชาการต่างๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาอย่างดีมีความแม่นยำในวิชาที่สอนตลอดจนวิชาการอื่นๆ ตามสมควร 2.เป็นผู้มีอารมณ์ขัน (Being Humorous) คือเป็นผู้ที่สามารถสอดแทรกอารมณ์ขันหรือทำให้การสอนสนุกสนาน 3.เป็นผู้มีความยืดหยุ่นผ่อนปรน (Being Flexible) การมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้เหมาะสมกับการสอนได้ครูจำเป็นต้องรู้จักการยืดหยุ่นในการอบรมสั่งสอนสามารถปรับแผนการเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดี 4.เป็นผู้มีความตั้งใจทำงานให้ถึงที่สุด (Being Upbeat) เป็นผู้ที่ยินดีในภารกิจทางการสอนจะไม่มองว่าการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้นแต่จะยินดีเมื่อได้สอนอุทิศเวลาให้กับการงานที่ทำอย่างเต็มที่ 5. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ (Being Honest) ความซื่อสัตย์จริงใจเป็นสิ่งที่ทำให้ศิษย์เกิดความเชื่อถือไว้วางใจและมั่นใจที่จะปฏิบัติหรือกระทำตามคำสั่งสอนของครู 6. เป็นผู้มีความชัดเจน (Being Clear and concise) สามารถทำให้ผู้ที่สัมพันธ์ด้วยเข้าใจได้รวบรัดชัดเจนเป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารทั้งการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนนอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่การงานใด ๆ ก็ต้องปฏิบัติด้วยความชัดเจนโปร่งใสถูกต้องตามหลักการและระเบียบแบบแผนของราชการ 7.เป็นคนเปิดเผย (Being Open) คือเป็นคนที่ไม่ทำตัวลึกลับเจ้าเล่ห์ไม่หน้าไหว้หลังหลอกเต็มใจเปิดเผยให้ผู้อื่นรับรู้รู้จักยอมรับความคิดของผู้อื่นด้วยความเข้าใจการกระทำของตนเสมอ 8. เป็นผู้มีความอดทน (Being Patient) เป็นผู้มีความเพียรพยายามหรือขยันขันแข็งสำหรับครูต้องมีคุณสมบัติข้อนี้มากเป็นพิเศษเพราะนอกจากจะอดทนในเรื่องอื่น ๆ แล้วยังต้องอดทนต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของศิษย์อีกด้วย 9.เป็นแบบอย่างที่ดี (Being a Role Model) ครูเป็นบุคคลที่ต้องกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์และสังคมศิษย์ต้องมีแบบอย่างที่ถูกต้องดีงามเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต 10.เป็นผู้สามารถประยุกต์ทฤษฎีไปปฏิบัติได้ (Being Able to Relate Theory to Practice) การนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนไปใช้ให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้นบางครั้งสภาพการจริงไม่เหมือนกับทฤษฎีที่เรียกมาครูต้องสามารถประยุกต์ทฤษฎีไปใช้ได้อย่างเหมาะสม 11.เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Being Self Confident) การกล้าตัดสินใจโดยสามารถเลือกวิถีทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาต่างๆ หรือวิถีทางที่ดีที่สุดในการกระทำต่างๆ ครูต้องสามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองโดยการสั่งสมประสบการณ์ต่างๆโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสอนให้มากที่สุดครูต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนสอนด้วย 12.เป็นผู้มีความสามารถในศิลปะวิทยาการหลายๆ ด้าน (Being Diversified) ครูที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีความรู้และความสามารถในวิทยาการอื่นๆ ด้วยความรู้พิเศษเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูอาจจะต้องใช้เพื่อช่วยให้งานในหน้าที่ครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นความรู้พิเศษเช่นความสามารถทางเครื่องยนต์กลไกความรู้ในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ความสามารถทางงานศิลปะเป็นต้น 13. เป็นผู้แต่งกายเหมาะสมและมีสุขอนามัยส่วนบุคคลดี (Being Well Groomed and Having Personal Hygiene) ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยและสะอาดอยู่เสมอสวมใส่เสื้อผ้าถูกกาลเทศะเหมาะสมกับ

[28] อำไพ สุจริตกุล, **คุณธรรมครูไทย,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 23.

ความเป็นครูหรือแต่งกายตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนดนอกจากนี้อนามัยส่วนบุคคลของครูก็เป็นสิ่งสำคัญทั้งสุขภาพทางร่างกายและจิตใจสุขภาพของครูมีผลให้การสอนประสบความสำเร็จด้วยดี[29]

บุคลิกภาพที่สำคัญของพระสอนศีลธรรม พระสงฆ์ที่เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นเพื่อให้นักเรียนได้รู้และได้เข้าใจในศาสตร์และศิลป์หลักธรรมที่พระสอนศีลธรรมมอบให้ในมุมมองของนักเรียนหรือพระผู้สอนโดยเฉพาะทางหนึ่งทางใดก็ดีเมื่อพบเห็นคือต้องมีบุคลิกภาพทางกายทางวาจาและจิตใจที่ดีในสายตาของครูและนักเรียน และสำหรับพระสอนศีลธรรมเมื่อพบนักเรียนในห้องเรียนหรือในชั่วโมงเรียนจะทำให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นและความมั่นใจได้สร้างศรัทธาแรงจูงใจแก่ผู้พบเห็น พระสอนศีลธรรมต้องมีบุคลิกภาพที่สำคัญของ “ครูพระ” อยู่ 4 ด้านคือ 1. บุคลิกภาพทางกาย 2. บุคลิกภาพทางอารมณ์ 3. บุคลิกภาพทางสังคม 4. บุคลิกภาพทางสติปัญญา[30] บุคลิกภาพที่สำคัญของครูพระสอนศีลธรรมจากความสำคัญใน 4ประเภทที่กล่าวแล้วในเบื้องต้นนั้นจะต้องมีองค์ประกอบความงามของครูพระสอนศีลธรรมที่จะช่วยให้ครูพระดูดีในสายตาของนักเรียนที่เข้าไปสอนอีกประเภทหนึ่งคือความงาม 4 อย่างดังนี้ 1. ความงามร่างกายต้องตา 2. ความงามวาจาต้องใจ 3. ความงามภายในยอดเยี่ยม 4. ความงามเปี่ยมด้วยความรู้[31]

บุคลิกภาพที่สำคัญของพระสอนศีลธรรมต้องประกอบความงามของครูพระสอนศีลธรรมที่จะช่วยให้ครูพระดูดีในสายตาของนักเรียนที่เข้าไปสอนในโรงเรียน เช่น ความสง่างาม ความสุภาพ อ่อนน้อมบทบาทของพระสงฆ์ที่สอนศีลธรรมในปัจจุบัน ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่ชุมชนศาสตร์หลายแขนงมีการเรียนการสอนอยู่ที่วัดโดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูผู้รอบรู้และเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ ต่อมาเมื่อพระบาสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้นำระบบจัดการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาจึงมีโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มารับบทบาทในการจัดการศึกษาแก่ชุมชนแทนพระสงฆ์และวัดด้วยประชาชนเหินห่างจากวัดและพระสงฆ์มากขึ้นกระทั่งปัจจุบันได้มีการเล็งเห็นความสำคัญของการปลูกฝังศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนาจึงได้นำพระสงฆ์เข้าสู่โรงเรียนเพราะย่อมเป็นการง่ายกว่าที่จะนำเด็กนักเรียนเข้าสู่วัดโดยตรงดังนั้นพระสงฆ์จึงกลับมามีบทบาทในการส่งเสริมฝังศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน[32] บทบาทของครูพระสอนศีลธรรมตามหลักการของพระพุทธเจ้าโดย สรุปไว้ว่าการสอนที่ดีมี 4 ประการ หรือ 4 ส. ดังนี้ ส.ที่ 1 สันทัสสนา แจ่มแจ้ง คือสอนให้เด็กเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตัวเองซึ่งครูต้องมีปัญญาก่อนจึงจะสอนเด็กให้มีปัญญาตามได้ครูต้องเข้าใจในเรื่องที่ตนสอนอย่าสอนในเรื่องที่ตนไม่เข้าใจ ส. ที่ 2 สมาทปนา จูงใจ การสอนที่ดีต้องมีผลทางเจตคติหรือพฤติกรรมคือจูงใจให้เด็กน้อมรับเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันถ้าเป็นการสอนศีลธรรมครูต้องให้เด็กสมาทานคือเห็นดีเห็นชอบถือเป็นตัวแบบเกิดค่านิยมที่ดีงาม ส. ที่ 3 สมุตเตชนา แกล้วกล้า ครูต้องให้กำลังใจด้วยการยกย่องตัวอย่างบุคคลผู้ประสบความสำเร็จหรือครูเองทำให้ดูเป็นแบบอย่าง ส. ที่ 4 สัมปหังสนา ร่าเริงเรียนแล้ว ไม่เครียดมีความสุข สนุกในการเรียน เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีอารมณ์คล้อย

---

[29] Hessong and Weeks), **Introduction to Educaton,** (New York :Mcmilland Publishing, 1987), p. 149.

[30] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เอกสารการบรรยายกรมวิชาการ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2543), หน้า 15.

[31] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เอกสารการบรรยายกรมวิชาการ,** หน้า 16.

[32] พระราชวรมุนี (ประยูรธมฺมจิตฺโต), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : นวสาสน์การพิมพ์, 2551), หน้า 504.

ตามบทเรียน ไม่เบื่อหน่ายแม้ในวิชาธรรมก็ไม่เบื่อหน่าย[33] ครูเป็นผู้ที่นำความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าทดลองทางการศึกษาและจิตวิทยาไปทดลองใช้ในการเรียนการสอนเพื่อหาความเหมาะสมและพัฒนาให้ดีขึ้นงานของครูส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาในกระบวนการเรียนการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายปลายทางที่สำคัญยิ่งคือการพัฒนาคนซึ่งในการพัฒนาคนจะต้องเริ่มโดยการพัฒนาเยาวชนของชาติก่อนซึ่งงานสำคัญของครูต่อการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ 1) การให้ความรู้ในวิชาการ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาเล่าเรียนหรือการประกอบอาชีพ 2) การให้ความรู้สึก หมายถึง การพยายามทำให้เยาวชนมีความสำนึกว่าอะไรดีอะไรไม่ดีสิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควรรู้คุณรู้โทษรู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์เหล่านี้เป็นต้นสิ่งต่างๆเหล่านี้ครูต้องพยายามกระทำควบคู่กับการให้วิชาความรู้ทั่วไป 3) การให้ความคิด หมายถึง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การรู้จักคิดเพื่อแก้ปัญหาส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้รู้จักคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์รู้จักประเมินการกระทำและเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน[35]

บทสรุป

โรงเรียนมีความคาดหวังต่อการสอนศีลธรรมค่อนข้างสูง ดังนั้น พระสอนศีลธรรม ควรมีความกระตือรือร้นในการเข้าไปสอนในโรงเรียน โดยยึดหลักการสอนที่ดีมี 4 ประการ หรือ 4 ส. ดังนี้ ส.ที่ 1 สันทัสสนา แจ่มแจ้ง คือสอนให้เด็กเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตัวเองซึ่งครูต้องมีปัญญาก่อนจึงจะสอนเด็กให้มีปัญญาตามได้ครูต้องเข้าใจในเรื่องที่ตนสอนอย่าสอนในเรื่องที่ตนไม่เข้าใจ ส. ที่ 2 สมาทปนา จูงใจการสอนที่ดีต้องมีผลทางเจตคติหรือพฤติกรรมคือจูงใจให้เดก็น้อมรับเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันถ้าเป็นการสอนศีลธรรมครูต้องให้เด็กสมาทานคือเห็นดีเห็นชอบถือเป็นตัวแบบเกิดค่านิยมที่ดีงาม ส. ที่ 3 สมุตเตชนา แกล้วกล้า ครูต้องให้กำลังใจด้วยการยกย่องตัวอย่างบุคคลผู้ประสบความสำเร็จหรือครูเองทำให้ดูเป็นแบบอย่าง ส. ที่ 4 สัมปหังสนา ร่าเริงเรียนแล้ว ไม่เครียดมีความสุข สนุกในการเรียน เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีอารมณ์คล้อยตามบทเรียน ไม่เบื่อหน่ายแม้ในวิชาธรรมก็ไม่เบื่อหน่าย และพระสอนศีลธรรมต้องมีความตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า เยาวชนนั้นคือผู้สร้างโลกในอนาคตเดี๋ยวนี้เป็นเยาวชนอยู่ศึกษาอยู่เสร็จแล้วก็จะบันดาลโลกในอนาคตให้เป็นอย่างไรถ้าเยาวชนดีถูกต้องก็จะบันดาลให้โลกน่าดูน่าอยู่ให้มีแต่สันติสุขฉะนั้นเยาวชนมีความสำคัญในข้อที่ว่าโลกในอนาคตนั้นมันขึ้นอยู่กับเยาวชนในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ไกรนุช ศิริพูน**, ความเป็นครู,** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลนิยมวิทยา, 2551.

ประสพสุข พันธ์ประยูร, **“บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”,** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

ปรีชา กันธิยะ**, คู่มือโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (การเรียนการสอน) ปีงบประมาณ 2550, รวบรวมโดยสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตร, 2550.

[33] ที.สี.(ไทย) 9/198/161.

[35] ยนต์ ชุ่มจิต, **การศึกษาและความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2544), หน้า 238 - 241.

พรชุลี อาชวอำรุง และคณะ, **รายงานฉบับย่อโครงการศึกษาวิจัยการศึกษาทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม,** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2549.

พระครูวินัยธร วัลลภโกวิโล (โหรวิชิต), **รายงานการสัมมนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา2551,** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่หจก. สามลดา, 2551.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน,** กรุเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2541.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร), **"คำนิยม"** ในคู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปีงบประมาณ 2554, สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2550).

พระมหาอดิศร ถิรสีโล,**คุณธรรมสำหรับครู,** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เอกสารการบรรยายกรมวิชาการ,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2543.

พัชนี วรกวิน, **จิตวิทยาสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์เด็กปากเกร็ด, 2552.

พุทธทาสภิกขุ–ธรรมทานมูลนิธิ, **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**, กรุงเทพมหานคร : พระนครการพิมพ์, 2545.

มหาเถรสมาคม, **กฎมหาเถรสมาคมแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535,** 2536.

มัณฑนา อินทุสมิต, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร : พุทธธรรมเพื่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา**, เลย :สถาบันราชภัฏเลย, 2550.

ยนต์ ชุ่มจิต, **การศึกษาและความเป็นครูไทย**, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2544.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ. ศ. 2542**, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร,** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2546.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, **สู่เส้นทางวิชาชีพครู,** กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน, 2543.

สำนักงานพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม**, บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย**, โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**,** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, 2550.

สุณีย์ ธีรดากร,**ประสบการณ์เดิมกับความคาดหวัง**, กรุงเทพมหานคร:กรมการศาสนา,2555.

สุรางค์ จันทน์เอม, **จิตวิทยาสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2549.

อริยา คูหา, **แรงจูงใจและอารมณ์**, ปัตตานี : ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนวคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2546.

อำไพ สุจริตกุล, **คุณธรรมครูไทย,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

Hessong and Weeks, **Introduction to Educaton,** New York: Mcmilland Publishing, 1987.

ผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน
The Impact of Drug Use in Children and Youth

ธนนันท์ คุ้มถิ่นแก้ว
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ จังหวัดระยอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติด และ 3) เพื่อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขถึงผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน โดยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. ผลกระทบด้านสังคม 2. ผลกระทบด้านจิตใจ 3.ผลกระทบด้านร่างกาย เก็บรวบรวมโดยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างของโรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกรียติ สำนักงานศาลยุติธรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) หากพบความแตกต่างจะทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ (Scheffé)

คำสำคัญ : ผลกระทบ, ยาเสพติด

Abstract

Objectives of the study are 1) to study opinions on the impact of using Drugs of Youth. 2) to compare opinions on the effects of drug use, and 3) to suggest problems and solutions to the effects of drug use among children and adolescents. The scopes of the content are have three aspects which are 1) social impact, 2) psychological impact, and 3) effects on the body. Data is collected by using questionnaire from the sample in Tulakarn Chalermprakllat Hospltal. Statistics used in data analysis are frequency, percentage, mean, standard deviation One-way ANOVA. If the difference is found, it will be tested in pairs (Scheffé).

Keywords: Effects, Drugs

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันแผนพัฒนาประเทศนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ ทุกด้าน จึงเกิดการแข่งขันเพื่อความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ มากมาย ทำให้คนในสังคมปัจจุบันไม่คำนึงถึงคุณธรรมจริยธรรม สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนี้จะมีลักษณะต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ คือ เมื่อประเทศมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ๆ ก็จะมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ประกอบกับปัญหาความยากจนในชนบท ทำให้ประชาชนในชนบทมุ่งเข้าเมือง เมื่อเข้าสู่เมืองก็มาอยู่ในรูปแบบแรงงานหาเช้ากินค่ำ รายได้น้อย ไร้ที่อยู่อาศัย เมื่อมีลูก พ่อแม่ก็ไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูลูกจึงเกิดปัญหาที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอย่างมากมาย เช่น ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหาโสเภณีเด็กการรวมกลุ่มมั่วสุมทางเพศ การเที่ยวเตร่ตามสถานเริงรมย์ ปัญหาการกระทำผิด ซึ่งส่งผลกระทบในด้านต่างๆของประเทศ เป็นต้น[1]

ปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาที่ร้ายแรงที่สุดของประเทศไทย โดยเฉพาะเมทแอมเฟตามีนหรือยาบ้า ได้แพร่ระบาดในหมู่เด็ก เยาวชน วันรุ่น และครอบครัวในชุมชน ทุกตำบล ทุกอำเภอ และทุกจังหวัด ในอดีตที่ผ่านมาผู้ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ คือ ผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงาน ผู้ขายยาเสพติด ได้แก่ กลุ่มมิจฉาชีพและผู้ที่ตั้งใจประกอบธุรกิจในด้านยาเสพติดโดยตรง แต่ในปัจจุบันผู้ที่ติดยาเสพติดส่วนใหญ่ คือ เด็กและเยาวชนโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น คือ เป้าหมายสำคัญของผู้ค้ายาเสพติด ส่วนผู้ขายยาเสพติด คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดจน ครู-อาจารย์และผู้ปกครอง ก็เข้าร่วมในขบวนการค้ายาเสพติดด้วย สถานการณ์เช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีตของสังคมไทย นับว่ายาเสพติดเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลกระทบวิถีชีวิตของครอบครัว และกลายเป็นปัญหาที่ร้ายแรงที่ยากจะแก้ไขในยุคปัจจุบัน ซึ่งทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาโดยด่วน

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ความรุนแรงของสถานการณ์ยาเสพติดในปัจจุบันทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบสังคมโดยรวมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะกลุ่มเด็ก เยาวชนและวัยรุ่น นั้นเป็นเป้าหมายสำคัญที่กระบวนการค้ายาเสพติดรายใหญ่อาศัยเป็นเครื่องมือสำหรับการแพร่กระจาย ยาเสพติด และส่งผลกระทบในด้านต่างๆ เพิ่มสูงขึ้น

ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดสิ่งเพื่อที่จะลดผลกระทบด้านต่างๆ และต้องให้ความสนใจมากๆ คือ ความต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในการดำเนินการตามมาตรการต่างๆ ทั้งการปราบปรามการป้องกันและการบำบัดรักษาสำหรับการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กระทรวงสาธารณสุข นับเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบโดยตรงเพราะเชื่อว่าการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยลดปัญหาและผลกระทบจากยาเสพติดลงได้ ความพยายามของทุก ๆ หน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้การบำบัด รักษาผู้ติดยาเสพติดต้องการที่จะนำผู้ป่วยเข้าสู่ระบบการบำบัด รักษาแต่ก็ยังทำได้ยากยังคงมีผู้ป่วยจำนวนหนึ่งที่ยังไม่เข้ารับการรักษา

---

[1] ศุภกานดา สุขศรีวงษ์. **ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของเด็กและเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2550.

ปัจจุบันรัฐบาลได้ดำเนินการตามนโยบายปราบปรามและการบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ อย่างจริงจัง แต่ก็พบว่าจำนวนของผู้ที่เสพยาเสพติดกลับเพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้คือความท้าทายให้บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขประหายาเสพติด เพื่อให้รู้ถึงผลกระทบของ เด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด

การใช้ยาเสพติดในมุมมองทางพุทธศาสนาคงมีมูลเหตุและสาเหตุแห่งการกระทำผิดคงมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใน ทุกข์สมุทัยคือ เหตุให้เกิดทุกข์ เกิดสภาพที่ทนอยู่ได้ยาก มี 11 ประการ แต่ในเรื่องนี้จะยกเอาแค่ ตัณหา 3 มาเท่านั้น

ตัณหา 3

ตัณหาคือ ความทะยานอยาก ความดิ้นรน ความปรารถนา ความเสน่หาอาลัย มี 3 ประการ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

1. กามตัณหา คือ ความทะยานอยากในกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสเป็นรูปที่น่าปรารถนา เสียงที่น่าปรารถนา กลิ่นที่น่าปรารถนารสที่น่าปรารถนา และสัมผัสที่น่าปรารถนา

2. ภวตัณหา คือ ความปรารถนาให้กามคุณ 5 ที่น่าใคร่น่าพอใจนั้นเที่ยง คือปรารถนาให้รูปที่น่าใคร่น่าพอใจเที่ยงปรารถนาให้เสียงที่น่าใคร่น่าพอใจเที่ยงปรารถนาให้กลิ่นที่น่าใคร่น่าพอใจเที่ยงปรารถนาให้รสที่น่าใคร่น่าพอใจเที่ยงและปรารถนาให้สัมผัสที่น่าใคร่น่าพอใจเที่ยง

3. วิภวตัณหา คือ ความปรารถนาให้กามคุณ 5 ที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจนั้นไม่เที่ยง คือปรารถนาให้รูปที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจไม่เที่ยงปรารถนาให้เสียงที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจไม่เที่ยงปรารถนาให้กลิ่นที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจไม่เที่ยงปรารถนาให้รสที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจไม่เที่ยงและปรารถนาให้สัมผัสที่ไม่น่าใคร่ไม่น่าพอใจไม่เที่ยง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด

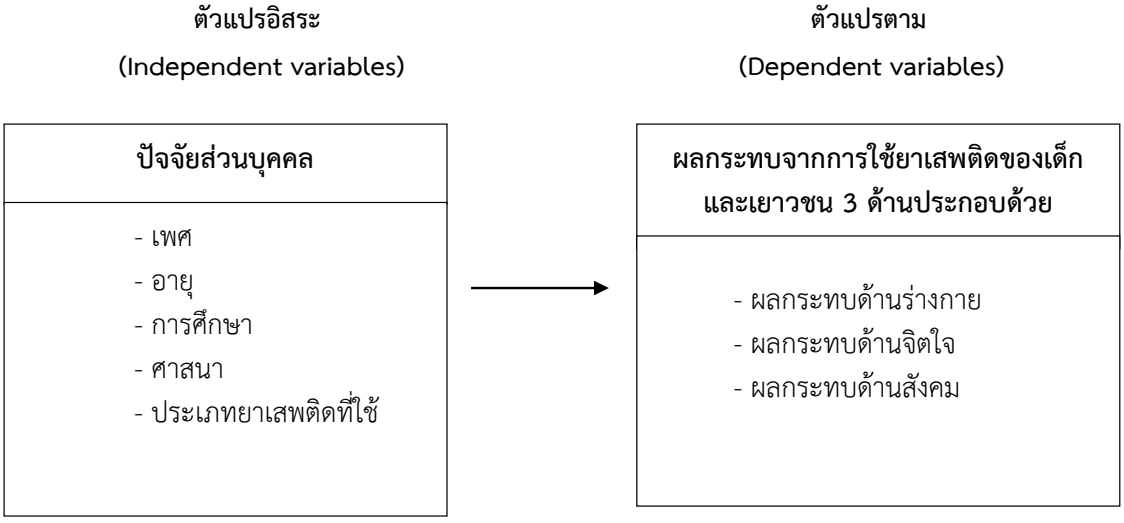
3. เพื่อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขถึงผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด ดังที่ได้กล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดจาก การป้องกัน บำบัดรักษา แก้ไขและฟื้นฟูสมรรถภาพ เด็ก เยาวชนและครอบครัวที่มีปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพกาย-จิตและจิตเวช ปัญหาพฤติกรรมและอารมณ์ของโรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกียรติ ร่วมกับ

แนวคิดจาก ทฤษฎีผลกระทบ ของดาย กล่าวถึงการแยกแยะปัญหาของสังคม เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบที่เป็นปัญหา รวมถึงการหาสาเหตุของปัญหาต่างๆ

ซึ่งสามารถสรุปกรอบแนวคิด ของผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด จึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดและตัวแปรในการศึกษาวิจัย ได้ดังนี้

การวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิด ในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย รวมถึงการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และยาเสพติดที่ใช้

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขถึงผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกียรติจำนวน 148 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ 3 ด้าน ดังนี้ 1) ผลกระทบด้านร่างกาย 2) ผลกระทบด้านจิตใจ 3) ผลกระทบด้านสังคม 4) ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบค่าที และสถิติทดสอบความแปรปรวนทางเดียว สรุปผลการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

การวิเคราะห์ผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ จำแนกเป็นรายด้าน และรายข้อในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบด้านร่างกาย พบว่า เด็กและเยาวชนมีความคิดเห็นต่อผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดโดยรวม อยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า เด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติดรู้ถึงผลกระทบด้านร่างกาย ซึ่งมีผลทำให้ สุขภาพทรุดโทรม ผอมซูบซีด น้ำหนักลดไม่มีเรี่ยวแรงที่จะทำงานหนัก กลิ่นตัวแรง เพราะไม่ทำความสะอาดร่างกายตัวเองผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดในกลุ่ม clup drugs[2] ได้รับผลกระทบโดยตรงทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และพฤติกรรมผิดปรกติ ขาดความรับผิดชอบโดยร่วมอยู่ในระดับมาก

2. ผลกระทบด้านจิตใจ พบว่า เด็กและเยาวชน มีความคิดเห็นต่อผลกระทบจากการใช้ ยาเสพติดด้านจิตใจ ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า เด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติดรู้ถึงผลกระทบด้านจิตใจ ซึ่งมีผลทำให้ เกิดอาการหวาดระแวง เกิดอาการซึมเศร้า เป็นคนเจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย ขาดเหตุผล ไม่มีความรับผิดชอบต่อการเรียนหรือการงาน ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย ซึ่งมีผลต่ออาการทางจิตเวช กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาการทางมีปัญหาทางจิตเวช (ร้อยละ80) และมีความสันพันธ์เชิงทำนายกับอาการซึมเศร้าและอาการวิตกกังวล สาเหตุที่สำคัญอันหนึ่งในส่วนของตัวผู้ติด ยาเสพติดเอง คือ พื้นฐานเดิม บุคลิกลักษณะของบุคคลนั้น ซึ่งมักจะเป็นคนที่ไม่มั่นใจในตนเองและชอบพึ่งคนอื่น เมื่อรู้สึกกังวลว้าเหว่ทางจิตใจ และพบว่ายาเสพติดช่วยให้สบายใจขึ้นผลกระทบที่ตามมา เกิดอาการทางจิตเวชเป็นโรคซึมเศร้า และอาการทางประสาท

3. ผลกระทบด้านสังคม พบว่า เด็กและเยาวชนมีความคิดเห็นต่อผลกระทบจากการใช้ ยาเสพติดซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ครอบครัวที่มีผู้ติดยา มักได้รับความเดือดร้อนจากผู้ติดยาในทุกด้าน นำไปสู่ความยุ่งยาก ขัดแย้ง แตกแยก ปัญหายาเสพติด ได้ก่อให้เกิดความหวาดระแวงจากคนรอบข้างและสังคมในวงกว้างเนื่องจากเกรงว่าบุตรหลานจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือถูกประทุษร้ายจากผู้เสพยาที่มีอาการผิดปกติทางจิต จึงไม่เป็นที่ยอมรับจากครอบครัว ชุมชนที่อยู่อาศัยและมีผลกระทบต่อการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างมาก ทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณและเจ้าหน้าที่จำนวนมากในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และตัวผู้เสพก็มีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้วยการก่ออาชญากรรม ลักเล็กขโมยน้อย หรือทำให้เกิดอุบัติเหตุต่างๆ ซึ่งผลกระทบของปัญหาเหล่านี้อาจมีความรุนแรงจนนำไปสู่ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติได้ คนใช้ยาเสพติดถูกผลักไปอยู่ในสถานะคนชายขอบของสังคมไทยและกำลังเผชิญกับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์และการถูกละเมิดสิทธิ์ มนุษยชนโดยชุมชน สังคม และรัฐ การทำให้ยาเสพติดและคนใช้ยาเสพติดเป็นอาชญากรรม (Criminalization) ได้สร้าง ปัจเจกชน สังคมและรัฐ ที่เต็มไปด้วยอคติเกลียดชังกีดกันและเลือกปฏิบัติต่อคนใช้ยาเสพติด[3]

---

[2] ศุภกานดา สุขศรีวงษ์. **ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของเด็กและเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2550.

[3] บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2545), หน้า 8.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่เข้ารับการบำบัด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการป้องกัน แก้ไขปัญหาผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สถาบันครอบครัว ที่คอยเฝ้าระวังและสังเกตพฤติกรรมของบุตรหลานและคนใกล้ตัว ถือเป็นสถาบันแรกที่มีบทบาทหน้าที่ในการป้องกันปัญหายาเสพติดโดยตรง ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย พ่อแม่ คือบุคคลสำคัญในการอบรม เลี้ยงดู สั่งสอนลูก นอกจากนี้ยังจะต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีที่ถูกต้องให้กับบุตรหลานการอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์รู้กฎเกณฑ์ทางสังคม โดยผ่านทาง พ่อ แม่ ทำให้คนคนนั้นเกิดการเรียนรู้และเกิดการประพฤติปฏิบัติตาม กระบวนการอบรมเลี้ยงดูจะอบรมกล่อมเกลาเด็กตั้งแต่เกิด โดยบุคคลที่อยู่แวดล้อม เช่น พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เป็นต้น ดังนั้น สถาบันครอบครัวโดยเฉพาะพ่อ แม่ เป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้สิ่งไหนดีไม่ดี สิ่งไหนควรทำไม่ควรทำจะต้องปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับลูก รวมถึงการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีให้กับลูกเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำที่ถูกต้องสร้างความอบอุ่นให้กับครอบครัวไม่สร้างปัญหาให้กับครอบครัว ในขณะเดียวกันก็เป็นสถาบันแรกที่จะแก้ไขปัญหายาเสพติด เมื่อเราทราบว่าบุตรหลานของเราติดยาเสพติด เราจะต้องตั้งสติให้ดี อย่าตกใจเกินกว่าเหตุ แล้วค้นหาให้พบถึงสาเหตุของการติดยา พูดคุยทำความเข้าใจถึงโทษของยาเสพติด ให้ความหวังกับลูก ปรึกษาแพทย์ หรือผู้ที่มีความรู้ด้านนี้เพื่อทำการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจเพื่อป้องกันการกลับไปเสพยาซ้ำอีก

2) ชุมชน สถาบันชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กถัดจากสถาบันครอบครัว ชุมชนจึงมีส่วนสำคัญในการป้องกันปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะชุมชนที่มีขนาดเล็ก คนในชุมชนจะต้องช่วยกันอบรมสั่งสอน ปลูกฝังค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรมที่ดีงามและเหมาะสม ช่วยกันสอดส่องดูแลเด็กและเยาวชนในชุมชนโดยเปรียบเสมือนเป็นลูกหลานของตนเอง ชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี คนในชุมชนมีจิตสำนึกที่ดี คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน เด็กและเยาวชนย่อมเจริญเติบโตและเรียนรู้แต่สิ่งดี ๆ จากชุมชน นอกจากนี้ชุมชนต้องเข้าใจเห็นใจผู้ที่กลับตัวกลับใจ เห็นความสำคัญของกลุ่มคนดังกล่าวเป็นพิเศษ เพราะหากกลุ่มคนดังกล่าว หันกลับไปใช้ยาเสพติดอีกก็จะสร้างปัญหาให้กับชุมชนอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

3) โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนเป็นอีกสถาบันหนึ่ง ที่จะต้องทำหน้าที่เชื่อมต่อจากสถาบันครอบครัว โรงเรียนเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนที่กว้างกว่า ดังนั้นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งได้แก่ ครูจะต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอด การอบรม สั่งสอน รวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก เด็กมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้สิ่งที่ดีและไม่ดีจากโรงเรียนมากมาย สถาบันโรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เหมือนสถาบันครอบครัวแห่งที่ 2 ซึ่งจะต้องคอยทำหน้าที่ปลูกฝังค่านิยมที่ดี ให้ความอบอุ่น ให้คำปรึกษาที่ถูกต้องแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โรงเรียนจะต้องกล้าเผชิญกับความเป็นจริง ไม่ใช่เป็นห่วงแต่ชื่อเสียงของโรงเรียน เมื่อโรงเรียนประสบกับปัญหาเด็กนักเรียนติดยาจะต้องรีบแจ้งให้ผู้ปกครองทราบทันทีเพื่อหาแนวทางแก้ไขส่งไปทำการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจ เพื่อที่จะสามารถกลับมาเรียน

หนังสือได้ตามปกติครูจะต้องมีบทบาทสำคัญในการชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจและยอมรับนักเรียนที่ผ่านการบำบัด

4) สถาบันศาสนา เป็นสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน คนในชุมชนจะให้ความเกรงใจเป็นพิเศษ และคนในชุมชนยังยึดถือแบบอย่างที่ดีงามของสถาบันศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิต หลักคำสอนของศาสนามีส่วนสำคัญในด้านจิตใจ ทำให้จิตใจสงบ เป็นที่พึ่ง และที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน ทุกชุมชนมีสถาบันทางศาสนาเป็นแหล่งที่พึ่งตั้งแต่เกิดจนถึงตาย สถาบันศาสนาจึงมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยอาจจะทำหน้าที่ในการปรับสภาพจิตให้ให้แก่ผู้รับการบำบัดรักษาและฟื้นฟู หรือการใช้หลักคำสอนของศาสนาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน หลักธรรมสำคัญที่ใช้ป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด ประกอบด้วย 1 หลักอริยสัจสี่ คือ การเข้าใจในสถานการณ์ปัญหาและวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหายาเสพติด คิดค้นวิธีการแก้ไข และนำสู่การปฏิบัติ รวมทั้งประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนา 2 หลักอปริหานิยธรรม 7 คือ หลักการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มคณะ ซึ่งมีการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลแห่งการกระทำคือ ความเป็นปกติสุขในสังคมเป็นต้น

บรรณานุกรม

กัลยา วานิชย์บัญชา. **สถิติสำหรับงานวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสถิติ คณะพานิชยศาสตร์และบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กนิษฐา ไทยกล้า และคณะ. **สถานการณ์ปัญหายาเสพติด หารแพร่ระบาดและผลกระทบในกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่ท่องเที่ยว : ศึกษากรณีเมืองเชียงใหม่ และเมืองลำพูน.** รายงานการวิจัยศูนย์วิจัยด้านสารเสพติด, สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2545.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์., 2545.

นิภา เมธาวิชัย. **วิทยาการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2543.

ส่งศรี ชมพูวงศ์. **การวิจัย.** นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยนครศรีธรรมราช, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. รวมกฎหมายยาเสพติด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2546.

ศุภกานดา สุขศรีวงษ์. **ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของเด็กและเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. 2550.

ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีเสริม ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

A Study of the Situations and Problems on Teaching and Learning Special Pali of the Curriculum of Bachelor of Arts, Mahachulalongkornrajvidyalaya University in the Northern below Zone.

สุทัศน์ อาสนาชัย
ประพัฒน์ ศรีกูลกิจ
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีเสริม ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ในปัญหา 4 ด้าน คือ (1) ด้านหลักสูตรและเนื้อหา (2) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน (3) ด้านการใช้สื่อการสอน (4) ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และนิสิต จำนวน 205 รูป

ผลการศึกษาพบว่าปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัญหาการปฏิบัติงานแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน โดยมีแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอน คือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดประชุมชี้แจง พร้อมทั้งดำเนินการเชิญผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและคัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นปีมาสอนนิสิต มีการจัดเสวนาระหว่างอาจารย์ผู้สอน มีการสร้างศูนย์คลินิกภาษาบาลี และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเทคนิควิธีการสอนภาษาบาลี

คำสำคัญ: สภาพและปัญหา, การจัดการเรียนการสอน, ภาษาบาลีเสริม มจร. ภาคเหนือตอนล่าง

Abstract

This research aimed to study the situations and problems of providing instruction of teaching and learning Special Pali language in the curriculum of Bachelor of Arts, Mahachulalongkornrajvidyalaya University in the Northern below Zone. Its studies focused on four problems such as curriculum, instructional activities, teaching aids, evaluation and assessment. There is a sample consisted of 205 people in the academic year**,** including administrators, faculty of teachers, and students.

The study found that; the problems of providing instruction of teaching and learning were average in overall results. With different operational problems showed a

statistically significant difference at .05 levels with overall and each side results. The guidelines to solve the problems of learning and teaching are; the authorities should set up the seminar about the curriculum including inviting the curriculum experts to select contents proper to each level, establishment the Pali clinic center and workshop for a real practice in the evaluation and assessment process.

Keywords: Situations and Problems, Teaching and Learning, Special Pali Language MCU in Northern below Zone.

บทนำ

สถาบันพระพุทธศาสนากับการศึกษาได้มีความเกี่ยวเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดำเนินการตามแนวไตรสิกขาโดยยึดถือหลักพระพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อให้ผู้ศึกษาประพฤติปฏิบัติตาม ดำรงรักษาและเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งพระธรรมวินัย โดยแบ่งการศึกษา เพื่อให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้ครบทั้ง 3 ประการ ได้แก่ มีความรู้ (ปริยัติ) การฝึกฝนพัฒนาตน (ปฏิบัติ) และการประเมินผลพฤติกรรมจากการปฏิบัติ หรือผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ (ปฏิเวธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบัน อุดมศึกษาแห่งหนึ่งของประเทศไทย ที่มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนของชาติทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนให้เป็นศาสนทายาทที่ดี และเป็นบุคคลที่มีความรู้วิชาการชั้นสูง ให้มีคุณภาพตามพระราชปณิธานของ ร.5 ที่ต้องให้เป็นสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูงและวิชาการชั้นสูง และตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ในด้านจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีเสริม เพื่อให้เป็นไปตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตนั้น เป็นปัญหาสำคัญของหน่วยงานที่จัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเนื้อหาสาระของวิชามีความละเอียดอ่อนยากง่ายที่แตกต่างกันความสำคัญของปัญหาในเนื้อหารายวิชาภาษาบาลีเสริมนี้เอง ที่ทำให้นิสิตเกิดความเบื่อหน่าย ไม่สนใจและศรัทธาในการศึกษาวิชาภาษาบาลี อีกนัยหนึ่งปัญหาอาจเกิดจากอาจารย์ผู้บรรยายในรายวิชาที่ขาดทักษะ เทคนิค วิธีการ ประสบการณ์ และหรือความเข้าใจอย่างท้องแท้ในรายวิชาตลอดถึงปัญหาที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาภาษาบาลีเสริมของหน่วยงานนั้นๆ ดังนั้น สภาพและปัญหาดังกล่าวทั้งหมด นับได้ว่ามีผลกระทบต่อการเรียนการสอนและการสอบตลอดถึงทำให้ผู้เรียนเกิดความไม่สนใจ จนเกิดอาการเบื่อหน่ายไม่สนใจในการเรียนของนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากระดับการบริหารจัดการเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรในรายวิชาที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน จึงทำให้ผู้วิจัยและคณะสนใจที่จะทำการศึกษาเรื่องนี้ ดังนั้นผู้วิจัยและคณะ จึงมีความสนใจที่จะศึกษา สภาพและปัญหาการบริหารจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเสริมของคณาจารย์และของนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ในสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน โดยมีกรอบแนวคิดที่สำคัญในการวิจัย คือเพื่อศึกษา

สภาพปัญหาของผู้สอนและสภาพปัญหาของผู้เรียน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับปรับปรุงพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงประมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีประชากรลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือ การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ดั้งนี้

กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัยได้แก่ผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและนิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ทั้งภาคปกติและภาคพิเศษจำนวนทั้งสิ้น 205 รูป/คน

เครื่องมือและขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยกำหนดให้มี3ตอนดังนี้ **ตอนที่1** เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิดให้เลือกตอบเกี่ยวกับเพศอายุสถานภาพการศึกษาอาชีพ รายได้ และประสบการณ์ **ตอนที่ 2** ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน วิชาภาษาบาลีเสริม 1-12 หน่วยกิต ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยจำแนกเป็นรายด้าน ดังนี้ (1) ด้านเนื้อหาหลักสูตร (2) ด้านการจัดการเรียนการสอน (3) ด้านเทคนิคการใช้สื่อการสอน (4) ด้านการวัดผลและประเมินผล**ตอนที่ 3** แบบสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด โดยการสัมภาษณ์ ตัวแทนของคณะอาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาบาลี และผู้บริหาร จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 6 รูป/คน

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1. จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม: จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยส่วนใหญ่มีอายุ 26 ขึ้นไป (ร้อยละ79.51) เป็นเพศบรรพชิต (ร้อยละ61.46) เป็นเพศคฤหัสถ์ (ร้อยละ 38.54มีประสบการณ์ต่ำกว่า 5 ปี (ร้อยละ50.24) ที่เหลือมีประสบการณ์ 5 ปีขึ้นไป (ร้อยละ49.76)

2. ปัญหาการการจัดการเรียนการสอน : ปัญหาการการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมในของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางและเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้าน เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ด้านหลักสูตร ($\bar{x}$ = 2.80, S.D. = .77) ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{x}$ = 2.72, S.D. = .77) ด้านการใช้สื่อ ($\bar{x}$ = 2.89, S.D. =.80) และด้านการวัดผลและประเมินผล ($\bar{x}$ = 2.77, S.D. = .81) ตามลำดับ

2.1 ระดับปัญหาด้านหลักสูตรคิดเป็นปัญหาตามลำดับต่อไปนี้ 1.หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป 2. ไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ 3.เนื้อหาของหลักสูตรวิชาภาษาบาลีเสริม ล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน 4.ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาภาษาบาลี 5.ขาดความรู้ความเข้าใจและ

ทักษะในการจัดทำแผนการเรียนและการสอน 6.ไม่สามารถกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรได้

2. 2 ระดับปัญหาด้านการการจัดการเรียนการสอน คิดเป็นปัญหาตามลำดับต่อไปนี้ 1. ขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการเรียนและการสอน 2. ไม่สามารถกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรได้

2. 3 ระดับปัญหาด้านเทคนิคในการใช้สื่อการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าโดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดตามลำดับดังต่อไปนี้ 1. ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน 2. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชา3.ไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอน 4. สื่อการสอน มีไม่ตรงกับเนื้อหาวิชาที่สอน

2.4 **ระดับปัญหาด้านการวัดผลและประเมินผล**โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ 1. ขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากใบงาน/ใบความรู้หรือแฟ้มสะสมงาน 2. ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและ ประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง 3. ไม่นำผลการวัด และประเมินผลมาใช้เพื่อปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4. วิทยาลัยสงฆ์ /หน่วยวิทยบริการ /ห้องเรียน ขาดการส่งเสริมให้อาจารย์ผู้สอน นำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน 5. ขาดความรู้และทักษะการสร้าง เครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้6. ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ 7. ไม่ดำเนินการวัดผลและประเมินผลให้เป็นไปตามขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

3. แนวทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนแนวทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการเรียนการสอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3.1. ปัญหาด้านหลักสูตร

1) เอกสารประกอบการเรียนการสอน หรือคู่มืออาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม มีไม่เพียงพอกับความต้องการของนิสิตและผู้สอนแนวทางในการแก้ไขปัญหา คือ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจงพร้อมทั้งดำเนินการระดมผู้ชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็น ระบบและติดตามสอบถามให้ความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง มีการดำเนินงานยึดหลักบูรณาการ เช่น ระดมสมอง, การประชุมชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติ เป็นต้น

2) หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมไม่สามารถสอนได้ทันภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือคัดเลือกเนื้อหาในรายวิชาที่เหมาะสมในแต่ละระดับชั้นปีมาสอนนิสิต ปรับปรุงหรือจัดหลักสูตรใหม่ให้กระชับกว่านี้ ไม่เน้นปริมาณ เน้นทำได้ ทำเป็น และเกิดประโยชน์ในการเรียน มีการประยุกต์เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของนิสิตและยุคสมัย โดยสอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตรจัดทำใบความรู้หรือใบงานเพิ่มเติมให้นิสิตได้ทำ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับแผนการสอนและทันต่อเวลาให้อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม

เตรียมการสอนและวางแผนการสอนให้รัดกุมโดยมีการทดสอบก่อนระยะเวลาของแต่ละคาบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด

3) เนื้อหาของหลักสูตรวิชาภาษาบาลีเสริม มีเนื้อหาบางตอน ล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือมีการจัดเสวนาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ในหน่วยงาน กับสาขาวิชาที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงล้าสมัยหรือไม่สอดคล้องประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้นิสิตเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น จัดโครงการประกวดตอบปัญหาภาษาบาลี จัดโครงการการวิเคราะห์คำศัพท์ การแปล หรือการตีความธรรมจากภาษาบาลี เป็นต้น

4) อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ไม่เข้าใจโครงสร้างของหลักสูตรวิชาภาษาบาลีเสริม แนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็คือเปิดศูนย์คลินิกภาษาบาลี ให้ความรู้ในแต่ละหน่วยงานของที่รับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร จัดทำหลักสูตรแบบย่อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม จัดประชุมเพื่อศึกษาหลักสูตร แนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักสูตร เมื่อเสร็จแล้วให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดประชุมชี้แจงหลักสูตรร่วมกัน

5) อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมขาดเทคนิคการนำเสนอองค์ความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนการสอนแนวทางในการแก้ไขปัญหา คือควรมีการติดตามและนิเทศการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมอย่างสม่ำเสมอ ให้มีการอบรมอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมในด้านการจัดทำแผนการสอน โดยการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำ จัดทำเอกสารเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการสอนของแต่ละชั้นปี ตามความเหมาะสมกำหนดให้อาจารย์ผู้สอน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ส่งแผนการสอนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประเมินแนวทางในการทำแผนการสอนและสภาพปัญหาของแต่ละรูป ให้หน่วยงาน หรือสาขาวิชา ที่อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ไปปรึกษาคลินิกภาษาบาลี ในสถานที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ ไปปรึกษาพี่เลี้ยงคอยแนะนำในการทำแผนการสอนของแต่ภาคการศึกษา

3.2 ปัญหาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

1) แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือให้แยกนิสิตแต่ละสาขาวิชาออกจากกัน ไม่ควรเรียนรวมกันทั้งหมด (ห้องเรียนรวม) ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มที่สนใจ และไม่สนใจออกจากกันตามสาขาวิชาเอก เพื่อลดปัญหาในการบริหารจัดการ

2) เสนอของบประมาณของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยจัดทำการปฏิบัติการประจำปี และบรรจุไว้ในแผนพัฒนาของวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการหรือห้องเรียนทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว

3) ใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่ เช่น ห้องสมุด, ห้องโสตทัศนศึกษา, ห้องปฏิบัติการทางภาษา, ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

4) ให้ใช้ห้องเรียนตามสภาพของแต่ละหน่วยงาน แต่เน้นคุณภาพการสอนเพื่อให้นิสิตได้มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ก่อนที่จะมีการวางแผนใช้และหาห้องให้เพียงพอ เสนอของบประมาณของหน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดระดับทุนทำผ้าป่าเพื่อระดมทรัพยากรร่วมกันใช้แหล่งเรียนรู้อื่นที่มีอยู่

3.3 ปัญหาด้านพื้นฐานความรู้ของนิสิต มีไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้นปี แนวทางในการแก้ไขปัญหาก็คือจัดหาผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญการ มีความเชี่ยวชาญ และสนใจในวิชาภาษาบาลี อย่างแท้จริง มาเสวนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมประยุกต์เสริม ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มีการตอบปัญหาเกี่ยวกับภาษาบาลี เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน แบ่งห้องเพื่อแยกระดับนิสิต เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การเรียนการสอน สอนเน้นเป็นกลุ่ม เน้นการบูรณาการให้เหมาะกับนิสิต ควรมีการประเมินนิสิตก่อนที่จะทำการสอน เพื่อจะได้แยกหรือจัดกลุ่มให้เหมาะสมในการสอนแต่ละครั้ง ให้กลุ่มคณาจารย์ที่รับผิดชอบ วางแผนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนิสิต ว่าจะเพิ่มเติมทักษะที่จำเป็นในส่วนใดบ้าง เช่น การสอนเสริม การให้ งานพิเศษ การให้ใบงาน การให้ใบความรู้ เป็นต้น และจัดสอนเสริมเพื่อให้นิสิต มีพื้นฐานหรือความรู้ที่ใกล้เคียงกัน

3.4 ปัญหานิสิตในแต่ละห้องเรียนมีเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็คือแบ่งห้อง แบ่งเวลาให้เหมาะสมกับจำนวนและสัดส่วนของนิสิต แบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามช่วงชั้น เพื่อลดปัญหาในการจัดการ ใช้เทคโนโลยีในการช่วยในการเรียนการสอน มีการจัดกิจกรรมเสริม โดยการมอบหมายงานและตอบปัญหาที่เกิดขึ้น จัดหาครูผู้ช่วย เช่นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ ฯลฯ หรือการจัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้การดูแลทั่วถึงและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อย่างสะดวกในการมอบหมายงานหรือกิจกรรมการเรียนการสอน

3.5 ปัญหาอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ขาดความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพแนวทางในการแก้ไขปัญหา ก็คือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มให้แก่อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม พร้อมทั้งการเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน หรือการให้ผู้เชี่ยวชาญ ชำนาญการ ได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน

3.6 ปัญหาด้านการใช้สื่อการสอน

1) ขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือขาดแคลนงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอน ใช้สื่อที่มีอยู่ในหน่วยงาน และหาได้สะดวก จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานสาขาวิชาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อ VDO, DVD, เทป, MP3-4, สื่อที่มีอยู่ตามสภาพ หรือหาบุคคลตัวอย่างมาทำการสอนร่วม ฯลฯ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด ราชการ องค์กรปกครองท้องถิ่น และสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรมเพื่อระดมทุนทางการศึกษา หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาจัดซื้อสื่อที่ยังขาด ขอความอนุเคราะห์จากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐ หน่วยงานที่รับผิดปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุนได้ ผลิตสื่อขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ๆ

2) สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์มีไม่เพียงพอกับความต้องการของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือ แบ่งกลุ่มการสอน แต่เน้นการปฏิบัติการสอนที่ชัดเจนหน่วยงานหรือกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ระดมทุนจัดหาสื่อการสอนในส่วนที่ขาดโดยไม่ต้องรองบประมาณ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรติดตามและจัดสื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ให้เพียงพอแก่กลุ่มคณาจารย์

ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ประสานความร่วมเครือข่ายในการประยุกต์และนำสื่อการสอนที่มีอยู่ไปใช้ในหน่วยงานที่รับผิดชอบ วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่น การจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่าง ๆ ผลิตสื่อประเภทอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอขึ้นมาใช้เอง โดยอาศัยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่และมีราคาถูก

3) สื่อการสอนประเภทวัสดุมีไม่เพียงพอกับความต้องการของกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลีเสริมแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือประสานสถานศึกษาขอตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการในส่วนที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง จัดทำแผนงาน /โครงการเสนอขอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้โดยเฉพาะผลิตสื่อการสอนประเภทวัสดุที่นำมาจากธรรมชาติตามหน่วยงาน หรือท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและประหยัดสุด ประสานความร่วมจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชนหรือหน่วยงานที่รับผิดที่มีศักยภาพเพียงพอให้การสนับสนุน วางแผนในการจัดหาสื่อที่ยังขาด เช่นการจัดทำผ้าป่าหรือขอความอนุเคราะห์จากที่ต่างๆ

4) กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ไม่ได้รับการนิเทศความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือจัดประชุมอบรมความรู้ด้านกระบวนการผลิตสื่อการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องติดตามให้การสนับสนุนกระบวนการขั้นตอนในการผลิตสื่อ โดยการให้แกนนำหรือศึกษานิเทศก์ได้คอยช่วยเหลือกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาอย่างต่อเนื่อง ติดต่อประสานงานกับผู้บริหารฝ่ายวิชาการ หรือสาขาวิชาศาสนาและปรัชญาที่รับผิดชอบดูแลการจัดรายวิชานี้ เพื่อติดตามและคอยดูแลในส่วนที่ขาดเหลือ และหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำเอกสารติดตามประเมินผลหลังจากการฝึกอบรมเสร็จ เพื่อประเมินความรู้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา

4. ปัญหาด้านการวัดผลและประเมินผล

4.1 กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ขาดทักษะเกี่ยวกับการนำเสนอองค์ความรู้ และทักษะเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากใบงานและแฟ้มสะสมงานแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิในการวัดผล และประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานเพิ่มให้แก่อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาภาษาบาลีเสริม เชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ในด้านการวัดผลและประเมินผลจากแฟ้มงานสะสม ให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำ เพื่อเพิ่มทักษะและประสิทธิภาพการสอน จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลจากแฟ้มสะสมงานให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระของวิชาภาษาบาลีเสริม กระบวนการเรียนรู้และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของนิสิต ให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงงานหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหาร หน่วยงาน คณาจารย์ และกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย

4.2 กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพ

ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาจัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน สร้างเครือข่ายและจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ได้ลงมือปฏิบัติจริง สอบคัดเลือกกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ที่มีความรู้ในเรื่องนี้เพื่อเป็นพี่เลี้ยงช่วยเหลือในแต่ละหน่วยงานให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ศึกษาหาวิธีการวัดผลและประเมินผลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ที่ใกล้เคียง เช่น ห้องสมุด อินเตอร์เน็ต ฯลฯ

4.3 กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ไม่นำผลการวัดและประเมินผลมาใช้เพื่อปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือให้กลุ่มอาจารย์พี่เลี้ยงของแต่ละหน่วยงานประสานงาน กับอาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลี ทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนการสอน ทำการประเมินผล รายงาน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน มีการแข่งขันผลงานที่โดดเด่นที่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ได้จัดขึ้นของแต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชารูป/ท่าน อื่นๆ ได้เห็นแนวทางและวิธีปฏิบัติ

4.4 วิทยาลัยสงฆ์ หรือหน่วยวิทยาบริการ ขาดการส่งเสริมให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลี นำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนแนวทางการแก้ไขปัญหาก็คือสร้างความตระหนักให้ผู้บริหารและกลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลีเสริม เข้าไปปฏิบัติงานได้เปิดโอกาสให้อาจารย์ผู้สอน ได้นำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนานิสิต ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นและต่อเนื่องคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ต้องประสานกับคลินิกภาษาบาลีและอาจารย์พี่เลี้ยงในเรื่องของการวัดผลและประเมินผล เพื่อได้ทราบจุดอ่อน จุดแข็งในการเรียนการสอนของแต่ละแห่ง เพื่อนำผลเหล่านั้นมาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์แก่ตัวนิสิตเอง คณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ต้องดำเนินการสอนอย่างจริงจังและจริงใจและเสียสละในการสอน เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้บริหาร อาจารย์และนิสิตมองเห็นถึงคุณค่าและพร้อมที่จะเปิดโอกาสให้อาจารย์ผู้สอน ได้นำผลการวัดผลและประเมินผลมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และเกิดประโยชน์ต่อการศึกษา บันทึกผลการวัดผลและประเมินผล ทั้งพฤติกรรมการเรียนของนิสิตทั้งในเวลาเรียนและเวลาประเมินผลจริงๆ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาเสนอต่อผู้บริหาร หน่วยงาน นำไปสู่การปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนในอนาคต ในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา อาจารย์ผู้สอนต้องจัดให้มีการวัดและประเมินผล ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนิสิต โดยเป็นการประเมินเชิงวินิจฉัย เพื่อการปรับปรุงพัฒนาและการส่งต่อ ทั้งนี้ ควรประสานสัมพันธ์กับนิสิต ผู้บริหาร หน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องร่วมกันประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์รายปี หรือรายภาค

4.5 คณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาภาษาบาลีเสริม ขาดความรู้และทักษะการสร้างเครื่องมือวัดผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลเพิ่มให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ในด้านการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้

จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับวิธีการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ให้แก่กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประสานงานกับครูพี่เลี้ยงของแต่ละหน่วยงานที่อาจารย์ผู้สอนได้เข้าไปปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ติดตามและแนะนำเพิ่มเติมในกระบวนการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชาศึกษาหาวิธีการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ที่ใกล้เคียง เช่น ห้องสมุด อินเตอร์เน็ต ฯลฯ

4.6 กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ไม่ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหา ก็คือให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่อาจารย์ผู้สอน เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรมาให้คำแนะนำในด้านทักษะให้กลุ่มคณาจารย์ผู้รับผิดชอบในรายวิชา ในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพิ่มให้แก่อาจารย์ผู้สอน เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ จัดทำเอกสารหรือคู่มือเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นแนวทางให้อาจารย์ผู้สอนนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพของแต่ละหน่วยงาน ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ประสานงานกับอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ที่ศูนย์คลินิกภาษาบาลีของแต่ละหน่วยงาน ที่อาจารย์ผู้สอนได้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่สังกัด เพื่อจะได้ติดตามและแนะนำเพิ่มเติมในการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละแห่งได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีเสริม ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตภาคเหนือตอนล่างเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงขอแสนอแนะ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเสริม ควรมีหลักสูตรและเนื้อหาที่ชัดเจนและเหมาะสมกับยุคสมัย พร้อมทั้งการจัดฝึกอบรมจิตวิทยาการสอน การจัดทำแผนการสอน การผลิตสื่อ การวัดผลและประเมินผลให้แก่คณาจารย์ผู้สอนก่อนจะปฏิบัติงานในแต่ละภาคการศึกษา เพื่อให้การการบริหารจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเสริม ของมหาวิทยาลัยเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2. ให้มีการนิเทศติดตาม ประสานงาน และคอยช่วยเหลือสนับสนุนในการบริหารจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเสริม โดยเฉพาะการจัดผู้ดูแลรับผิดชอบ (ผู้เชี่ยวชาญ/ชำนาญการ) เพื่อให้กลุ่มอาจารย์ผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้อง สามารถปรึกษาหารือได้ในเวลาที่มีปัญหาในการสอน โดยการจัดตั้งศูนย์คลินิกภาษาบาลี/ศูนย์ประสานงานเครือข่ายวิชาภาษาบาลี ประจำวิทยาลัยสงฆ์หน่วยวิทยาบริหารหรือห้องเรียน

3. ควรมีงบประมาณสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย การผลิตสื่อการเรียนการสอน มีการสนับสนุนให้กลุ่มคณาจารย์ ได้ผลิตสื่อ บทเรียนสำเร็จรูปในการสอนขึ้นใช้เอง พร้อมทั้งจัด

อบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอนให้แก่คณาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงาน สาขาวิชาเป็นประจำทุกปีงบประมาณ

2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาปัญหาการปฏิบัติงาน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผลของคณาจารย์ผู้สอนวิชาภาษาบาลีเป็นรายชั้นปี โดยการสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์

2. ควรศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการในรายวิชาอื่น ๆ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหาร และคณาจารย์ ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่าง

3. ควรศึกษาแนวทางการสร้างแรงจูงใจในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาบาลีตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

กองวิชาการสำนักงานอธิการบดี. **วิชาภาษาบาลีเสริม หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

ชานนท์ วงศ์นวล และคณะ. **เอกสารประกอบการสอนวิชา หลักสูตรและการสอน.** สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

ชาญชัย ยมดิษฐ์. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา หลักการสอน.** กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2549.

ธำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, 2542.

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. **หลักสูตรกับการจัดการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : เพชรเกษม การพิมพ์, 2545.

ธำรง บัวศรี. **หลักสูตรกับการจัดการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : เพชรเกษม การพิมพ์, 2542

ประเสริฐ ธรรมโวหาร.**หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2545.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชา วิทยาการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 15, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2546.

รุจิร์ ภู่สาระ. **แผนการจัดการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาส์นการพิมพ์, 2545.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 : ฉบับปรับปรุง 2545.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิก จำกัด, 2545.

แนวคิดเชิงญาณวิทยาในมังคลัตถทีปนี
The Epistemology Concepts in the Mangalatthadipani

พระมหาถนอม อานนฺโท
ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

บทคัดย่อ

ญาณวิทยามีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องความจริงเกี่ยวกับศาสตร์หรือทฤษฎีความรู้ การวิเคราะห์ญาณวิทยาในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี พบว่ามีความสอดคล้องกับกรอบทางญาณวิทยาทั่วไป 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ธรรมชาติของความรู้ 2) ต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดของความรู้ 3) ขอบเขตของความรู้ และ 4) ความสมเหตุสมผลของความรู้

พุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ในมงคลสูตร ตัวอย่างนิทานที่พระสิริมังคลาจารย์ท่านยกมาเป็นตัวอย่างประกอบมีทั้งหมด 218 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ ส่วนการบรรลุธรรมจัดเป็นธรรมชาติความรู้ ด้านความจริงโดยปรมัตถ์ ด้านต้นกำเนินหรือบ่อเกิดของรู้ หมายเอาการเข้าไปเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนทำให้เกิดความรู้ แต่ต้องประกอบด้วยสติ ปัญญาและเหตุผลเป็นเครื่องกำกับ ด้านขอบเขตของความรู้ มีทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านผัสสะหรือประสบการณ์ ด้านขึ้นอยู่กับจิตในการรับรู้ ด้านวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่จริงในโลก และด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติ ด้านความสมเหตุสมผลของความรู้ สอดคล้องกับทฤษฎีปฏิบัตินิยมและเหตุผลนิยมมากที่สุด

คำสำคัญ: แนวคิด, ญาณวิทยา, มังคลัตถทีปนี

Abstract

Epistemology deals with the truth of science or knowledge theory. An epistemological analysis of Mangalatthadipani finds that the details conform to the epistemological scope in 4 sections; 1) nature of knowledge, 2) the origin or source of knowledge, 3) limit of knowledge and 4) rational knowledge.

The Buddha’s doctrine in Manglatthadipani and example stories which quoted from Phrasirimangalacarn consists of 218 stories. Those stories were categorized to nature of knowledge in the field of conventional truth. The enlightenment was categorized to the nature of knowledge in the field of absolute truth. The origin or source of knowledge mentions to intervene and relation to something which leads to knowledge, but it should contain with mindfulness, wisdom and reason as inner-control. Four limits of knowledge; sensation or experience, mind and experience any material in real world, the efficiency of

practical method and the rational knowledge are mostly in relation to pragmatism and rationalism.

Keywords: Concepts, Epistemology, Mangalatthadipani

บทนำ

คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ถือได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่ทรงคุณค่าทางภาษาอย่างสูงยิ่ง ประกอบด้วยอลังการศาสตร์ “พระสิริมังคลาจารย์ ผู้ซึ่งครูทั้งหลายขนานนามว่า สิริมังคละ ชาวนครเชียงใหม่ ผู้ยินดีในวิเวก มีความอุตสาหะมาก ทรงพระไตรปิฎก ประกอบด้วยความศรัทธา ความรู้ และความเพียร ปรารถนาความฉลาดแห่งตนและผู้อื่น ได้รจนาสำเร็จแล้วเมื่อปีฉลู (จุล) ศักราช 886 (พ.ศ. 2067)”[1] ลักษณะของการรจนาท่านใช้ภาษาบาลีในการรจนาเพื่อความไพเราะสละสลวย วางโครงเรื่องดี ใช้ถ้อยคำสมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะ เป็นแบบร้อยแก้วผสมด้วยคาถา วิธีแต่งประโยคก็เหมาะสม ใช้ประโยคไม่ยากจนเกินไป ง่ายต่อการการทำความเข้าใจ เหตุนั้นคณะสงฆ์ไทยจึงกำหนดให้เป็นหนังสือประกอบการเรียนบาลีของประโยค ป.ธ. 4, 5 และวิชาแปลไทยเป็นมคธของประโยค ป.ธ. 7 นอกจากนี้ยังถือเป็นแบบแผนของนักประพันธ์ นักเทศน์ และนักปฏิบัติในยุคต่อมาอีกด้วย ภาษาที่ท่านใช้และลักษณะการแต่งคัมภีร์ เป็นการอธิบายธรรมะ ให้เข้าใจง่าย คนอ่านก็เพลิดเพลิน สนุกสนานไปกับเนื้อเรื่อง และหลักธรรมในแต่ละข้อ นิทานชาดกที่ยกมาก็สอดคล้องกับธรรมะ คัมภีร์มังคลัตถทีปนีจึงมีคุณค่าทางภาษานานัปการ ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างสำหรับการศึกษา การเรียบเรียง[2]

ในคัมภีร์ได้พรรณนาถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชมพูทวีปโดยมหาชนมีการชุมนุมกันในที่นั้น ๆ มีประตูเมือง ศาลาที่ว่าราชการ และที่ประชุมอื่นเป็นต้น มีการว่าจ้างให้คนเล่าเรื่องต่าง ๆ ในสมาคมนั้น ๆ เรื่องหนึ่ง ๆ ใช้เวลาเล่าถึง 4 เดือนจึงจบ วันหนึ่งเรื่องมงคลได้เกิดขึ้นในที่ประชุมนั้นว่า อะไรหนอ เป็นมงคล ใครรู้จักมงคลบ้าง ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นแบ่งออกเป็น 3 คน ดังนี้

คนที่ 1 ชื่อนายทิฏฐมงคล ได้ลุกขึ้นปราศรัย ณ เวทีนั้นว่า ท่านทั้งหลายข้าพเจ้ารู้จักมงคล รูปที่เราเห็นแล้ว เมื่อเราตื่นมาตอนเช้าตรู่ ได้เห็นนกแอ่นลมบ้าง มะตูมอ่อนบ้าง หญิงมีครรภ์บ้าง เด็กน้อยผู้ประดับประดาบ้าง หม้อน้ำเต็มบ้าง ปลาตะเพียนสดบ้าง ม้าอาชาไนยบ้าง รถเทียมด้วยม้าอาชาไนยบ้าง โคอุสภะบ้าง แม่โคบ้าง โคแดงบ้าง หรือเห็นรูปเช่นนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ที่เราได้เห็นแล้วชื่อว่าเป็นมงคลหรือที่เรียกว่า ทิฏฐมงคล

คนที่ 2 ชื่อนายสุตมังคลิกะ ได้ลุกขึ้นปราศรัย ณ เวทีนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ชื่อว่าจักษุนี้ ย่อมเห็นรูปสะอาดไม่สะอาดบ้าง ดีไม่ดีบ้าง น่าชอบใจไม่น่าชอบใจบ้าง ถ้าว่ารูปที่จักษุเห็นแล้วเป็นมงคลไซร้ ก็คงจะเป็นมงคลไปทั้งหมด เพราะฉะนั้น รูปที่เห็นแล้วจึงไม่เป็นมงคล เสียงที่ฟังแล้วต่างหากเป็นมงคล เมื่อเราตื่นมา

---

[1] สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **จักกวาฬทีปนี : ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานก่องทุนสนับสนุนการวิจัย, 2554), หน้า 14-15.

[2] พระมหาสุริยา แอกอ้วน, “ศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีมังคลัตถทีปนี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552), หน้า 1.

ตอนเช้าตรู่ ได้ยินว่า เจริญแล้วบ้าง กำลังเจริญบ้าง เต็มแล้วบ้าง ขาวบ้าง ใจดีบ้าง สิริบ้าง สิริเจริญบ้าง วันนี้ฤกษ์ดีบ้าง ยามดีบ้าง วันดีบ้าง มงคลดีบ้าง หรือได้ยินเสียงเหล่านั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้ชื่อว่าเสียงที่ได้ฟังแล้วเป็นมงคล

คนที่ 3 ชื่อนายมุตมังคลิกะ ได้ลุกขึ้นปราศรัย ณ เวทีนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ชื่อว่า โสตนั้น ได้ยินเสียงดีบ้าง ไม่ดีบ้าง น่าชอบใจบ้าง ไม่น่าชอบใจบ้าง ถ้าว่าเสียงที่ได้ยินแล้วเป็นมงคลไซร้ ก็คงจะเป็นมงคลไปทั้งหมด เพราะฉะนั้น เสียงที่ได้ฟังแล้วจึงไม่เป็นมงคล แต่อารมณ์ที่ทราบแล้วเท่านั้นเป็นมงคล กลิ่นรส โผฏฐัพพะที่เราทราบแล้วเป็นมงคล เมื่อเราตื่นมาตอนเช้าตรู่ ดมกลิ่นดอกไม้ มีกลิ่นดอกปทุมเป็นต้น หรือเคี้ยวไม้ชำระฟันอันขาว หรือจับต้องปฐพี จับต้องข้าวกล้าอันเขียวสด โคมัยสด เต่า เกวียนบรรทุกงา ดอกไม้ หรือผลไม้ หรือลูบไล้ด้วยดินสอพอง หรือนุ่งผ้าขาว หรือโพกผ้าขาว หรือดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะเช่นนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง นี้ชื่อว่า อารมณ์ที่ทราบแล้วเป็นมงคล

การถกเถียงกันได้ขยายวงกว้าง และแยกออกเป็น 3 พวก ตามบุคคลทั้ง 3 ข้างต้น นับตั้งแต่มนุษย์ ภุมเทวดา ไปจนถึงพรหมชั้นอกนิฏฐพรหม เป็นเวลาถึง 12 ปี เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้น ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพได้นำเทวดาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามปัญหาเรื่องมงคล พระองค์ได้ตรัสมงคล 38 ประการ[3]

ในบทความนี้ ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) แนวคิดเรื่องญาณวิทยาทั่วไป (2) ญาณวิทยาในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี และ (3) บทสรุป

ประเด็นแรก จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความหมาย ขอบเขต และเนื้อหาสาระของญาณวิทยาโดยภาพรวม เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องญาณวิทยาในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ประเด็นที่สอง วิเคราะห์ และนำเสนอรายละเอียดเนื้อหาคัมภีร์มังคลัตถทีปนีในส่วนที่เป็นญาณวิทยา หรือมีเนื้อหาสอดคล้องกับญาณวิทยา ประเด็นสุดท้าย เป็นข้อสรุป และวิจารณ์เพิ่มเติมตามทัศนะของผู้เขียน

แนวคิดเรื่องญาณวิทยา

1. บทนิยาม และความหมาย

มีความพยายามที่จะให้คำจำกัดความ และความหมายของอภิปรัชญาจากผู้รู้ไว้หลายนัย แต่จะนำมากล่าวในที่นี้แต่เพียงสังเขปเท่านั้น

พจนานุกรมปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำนิยามญาณวิทยาไว้ว่า หมายถึง “ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วย บ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบ และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้ว่าทฤษฎีความรู้ theory of knowledge”[4]

---

[3] ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 1**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2481), หน้า. 3-7.

[4] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์, 2543), หน้า 34.

ราม นาธ ชาร์มา (Ram Nath Sharma) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ญาณวิทยา ไว้ว่า ญาณวิทยาเป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความหมายของความรู้ ที่มาของความรู้ ความสมเหตุสมผลของความรู้ ความแตกต่างระหว่างความรู้กับความจริง เหตุผลกับความรู้ เหตุผลกับความจริง ข้อพิสูจน์ความสมเหตุสมผลของความรู้[5]

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แท่นแก้ว ได้ให้คำนิยามไว้ว่า คำว่า “ญาณ”(บาลี) หมายถึง “ความรู้ปัญญา” ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลโดยอาศัยการพัฒนา ฝึกฝน อบรม หรือการศึกษาให้เกิดมีขึ้น หรือบางทีเรียกว่า “ภาวนา”

คำว่า “ญาณวิทยา” หรือ “ทฤษฎีความรู้” หมายถึง “ศาสตร์หรือทฤษฎีความรู้” มาจากคำว่า Episteme = knowledge (ความรู้) Logic = Science (ศาสตร์) ด้วยเหตุนี้ ญาณวิทยาจึงต้องศึกษาถึงกำเนิดธรรมชาติ ขอบเขต และความสมบูรณ์แห่งความรู้ ตลอดถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้จริง และหามาตรฐานว่า อะไรเป็นความรู้จริง อะไรเป็นความรู้ไม่จริง[6]

กล่าวโดยสรุป ญาณวิทยา เป็นสาขาของปรัชญาที่ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ บ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ประเภทหรือชนิด ของความรู้ ความแตกต่างระหว่างความรู้กับความจริง เหตุผลกับความรู้และความจริง และความสมเหตุสมผลของความรู้หรือมาตรฐานในการจำแนกความจริงแท้ ความจริงเทียม

2. ขอบเขตและเนื้อหาของญาณวิทยา

จากหลักฐานตำราวิชาการได้มีผู้รู้หลายท่านได้พยายามกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของญาณวิทยาไว้มากมาย มีรายละเอียดเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง ตามทัศนะของนักวิชาการที่ได้รวบรวมประมวลออกมาโดยอาศัยพื้นฐานความรู้ของตนเป็นหลัก

ญาณวิทยาในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ถึงแม้จะไม่มีการกล่าวถึงโดยตรง แต่จากการเทียบเคียง ญาณวิทยาตะวันตกโดยภาพรวม และญาณวิทยาในพุทธปรัชญาที่ท่านผู้รู้ได้แต่งตำราไว้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาวิเคราะห์เทียบเคียงได้ว่า มงคลส่วนใดบ้าง จัดเป็นประเภทหรือองค์ประกอบของญาณวิทยาได้บ้าง

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะใช้กรอบแนวความคิดทฤษฎีความรู้ หรือญาณวิทยาใน 4 ประเด็นหลัก ตามที่อาจารย์ทั้ง 2 ท่าน ได้สรุปไว้ คือ รศ.ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์และ รศ.ดร.สุจิตรา อ่อนค้อม ซึ่งได้จำแนกขอบเขตและเนื้อหาของญาณวิทยาไว้ว่า เป็นปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยความรู้ คือศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ ซึ่งมีขอบข่ายหรือประเด็นปัญหาที่สำคัญ 4 ประเด็น คือ[7]

---

[5] Ram Nath Sharma, **Problems of Philosophy,** (Meerut: Kehar Nath Ram Nath & Co.,n.d.) p.41.

[6] บุญมี แท่นแก้ว, **ญาณวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ 3, , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543), หน้า 1.

[7] รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์, **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้),** พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542), หน้า 1, รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น,** พิมพ์ครั้งที่ 8, , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2551), หน้า 56.

1.1 ธรรมชาติของความรู้ เป็นความรู้เฉพาะเจาะจง โดยเป็นความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล และเป็นความจริงที่ได้รับการพิสูจน์มาแล้ว เป็นความรู้ระดับเข้มข้น (strong sense) คือ จริง 100% ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้

1.2 ต้นกำเนิดของความรู้ เมื่อกล่าวถึงต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดของความรู้ในทางปรัชญาแล้วมี 6 ทางด้วยกัน แต่ที่สำคัญมี 2 ทาง คือ ประสบการณ์กับเหตุผล ประสบการการณ์ ความรู้ชนิดนี้เกิดขึ้นเมื่อวัตถุภายนอกมากระทบประสาทสัมผัสแต่ละอย่าง เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกรู้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายรู้สัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้น[8] เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเพราะสสาร 2 ส่วนเคลื่อนไหวกระทบกัน (อายตนะภายในและภายนอก) ความรู้ ความคิด จึงเกิดจากความตรึงตราทางปราสาทสัมผัส (Sence impressions)[9] หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผัสสาการ (Sensation) เหตุผล (Reason) คือหลักความรู้ที่เกิดจากการคิดตามหลักเหตุผลในใจ[10] สติปัญญาของมนุษย์เป็นสิ่งที่ให้ความรู้แน่นอน นักปรัชญาเหตุผลนิยมส่วนมากยอมรับการมีอยู่ของ “จิต” ในฐานะที่เป็น “สิ่งแท้จริงที่รู้คิดได้” [11]

1.3 ขอบเขตของความรู้ มี 4 ขอบเขตด้วยกัน คือ 1) สัจนิยม (Rerlism) ผัสสะหรือประสบการณ์มีส่วนในการเข้าถึงความจริง 2) ลัทธิจิตวิสัย (Subjectivism) การมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆขึ้นอยู่กับจิตในการรับรู้ 3) ปรากฏการณ์นิยม (Phenomenalism) วัตถุต่าง ๆ มีอยู่จริงในโลก เพราะมันปรากฏแก่ประสาทของเรา และ 4) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติ[12]

1.4 ความสมเหตุสมผลของความรู้ ในวงการปรัชญามี 3 เกณฑ์ หรือ 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีเชื่อมนัย (Coherence theory) ทฤษฎีนี้ตัดสินความจริงว่า ประพจน์ใดประพจน์หนึ่งจะถูกต้องเป็นจริงก็ต่อเมื่อประพจน์นั้นสอดคล้องเข้ากันได้กับความรู้เดิมที่เรามีอยู่ 2) ทฤษฎีสมนัย (Correspondence theory) ทฤษฎีนี้ถือเกณฑ์ตัดสินความจริงว่า ประพจน์ใดประพจน์หนึ่งจะถูกต้องเป็นจริงก็ต่อเมื่อมันตรงกับความจริง 3) ทฤษฎีปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ทฤษฎีนี้ถือเกณฑ์ตัดสินความจริงว่า คือสิ่งที่นำมาใช้ปฏิบัติได้ คือพิจารณาจากความสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ (workability) สิ่งที่เป็นจริงคือสิ่งที่มีประโยชน์ นำมาปฏิบัติได้หรือให้ผลที่เราพึงพอใจ[13]

---

[8] รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น,** หน้า 65, และหน้า 59-60.

[9] รศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่,** (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2548), หน้า 19.

[10] พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก,** พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2544), หน้า 13.

[11] ผศ.ปานทิพย์ ศุภนคร, **ปรัชญาเบื้องต้น,** พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 111.

[12] ดูรายละเอียดใน รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น,** หน้า 66-71.

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-74.

ญาณวิทยาในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี

จากการสืบค้นคัมภีร์มังคลัตถทีปนี พบเนื้อหาหรือแนวคิดเชิงญาณวิทยา เป็นความรู้ที่ผ่านช่วงระยะเวลาของการปฏิบัติและพิสูจน์ด้วยตนเองและการไต่ถามความรู้จากบัณฑิต มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น โดยมีจุดหมายในแต่ละระดับแตกต่างกันออกไปดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก่อนที่จะกล่าวถึงรายละเอียด จะได้กล่าวถึงตอนว่าด้วยกำเนิดมงคล ได้มีเนื้อความพรรณนาถึงมนุษย์ในเวลานั้นว่า ได้พากันจับกลุ่มสนทนา อภิปรายว่าอะไรหนอเป็นมงคล (กึ นุ โข มงฺคลํ) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มความเชื่อ แม้เทวดาผู้รักษามนุษย์เหล่านั้น ฟังถ้อยคำจากมนุษย์ ก็พากันคิด และพูดเรื่องมงคลเหมือนกัน โดยนัยนี้ การถกเถียงเรื่องมงคลจึงแผ่ขยายออกไปตามลำดับ กระทั่งถึงชั้นอกนิฏฐพรหม ต่อแต่นั้นพรหมชั้นสุทธาวาสจึงนำข่าวสารไปแจ้งมนุษย์ว่าอีก 12 ปีข้างหน้า พระพุทธเจ้าจะตรัสมงคล ครั้นครบ 12 ปี เทวดาชั้นดาวดึงส์พากันไปเข้าเฝ้าท้าวสักกะจอมเทพเรื่องมงคล ท้าวสักกะจึงพาเทวดาเหล่านั้นไปเข้าเฝ้า และทูลถามเรื่องมงคลกับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสมงคล 38 ประการ แก่เทวดาเหล่านั้น[14]

1. ธรรมชาติของความรู้

จากการสืบค้นคัมภีร์มังคลัตถทีปนี พบเนื้อหาเชิงญาณวิทยาดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตัวอย่างนิทานที่ยกขึ้นประกอบในคาถาที่ 10 มีทั้งหมด 10 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ เพราะเป็นความจริงโดยสมมติ และความจริงโดยปรมัตถ์ และจัดเป็นความจริงที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยเฉพาะคาถาทั้ง 10 ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้ว ถึงแม้จะมีผู้เข้าไปรู้ความจริงหรือไม่ก็ตาม สิ่งนั้นก็คงเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสยืนยันไว้ว่า

> ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น
> คือความตั้งอยู่ธรรมดา ความเป็นไปธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น[15]

สิ่งที่เป็นความจริงนิรันดรตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะมีคนรับรู้หรือไม่ กฎอันเป็นสากลและอยู่เหนือกาลเหล่านี้ ก็จะยังมีอยู่อย่างนั้น[16] ความรู้ในพุทธศาสนาเป็นการรู้ความจริง หรือสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง และความจริงตามพุทธธรรมนั้นมีสองระดับคือ ระดับสมมติสัจจะ เป็นความจริงที่ถือตามบัญญัติที่ตกลงกันไว้ของชาวโลก และปรมัตถสัจจะคือ ความจริงแท้หรือความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายตามธรรมชาติและสภาวะที่แท้ของสิ่งนั้น[17]

มงคล 38 ประการ ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ เพราะเป็นพุทธพจน์ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในมงคลสูตร[18] ตัวอย่างนิทานที่พระสิริมังคลาจารย์ท่านยกมาเป็นตัวอย่างประกอบมีทั้งหมด 218 เรื่อง โดยแยกเป็นธรรมชาติของความรู้ได้ดังนี้ ตั้งแต่คาถาที่ 1 คือเรื่องการ

---

[14] มังคล. (ไทย) 1/6.

[15] อัง.ติก. (ไทย) 20/137/385.

[16] สมภาร พรมทา, “ทัศนะ มนุษย์กับการแสวงหาความรู้ : ข้อเสนอจากพุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติและบทบาทของความรู้”, **พุทธศาสน์ศึกษา,** ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2539) : 12.

[17] ลักษณ์วัต ปาละรัตน์, “รายงานการวิจัย ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **พุทธศาสน์ศึกษา,** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2537) : 76-77.

[18] ขุ.ขุ. (ไทย) 25/3-12/7-8.

ไม่คบคนพาลจนถึงคาถาที่ 8 เรื่องการสนทนาธรรมตามกาล รวมแล้วมีนิทานที่ท่านยกมาเป็นตัวอย่างประกอบทั้งหมด 194 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ การเห็นอริยสัจ การทำพระนิพพานให้แจ้ง จิตไม่หวั่นไหวเมื่อโลกธรรมครอบงำ มีนิทานประกอบ 1 เรื่อง จิตไม่เศร้าโศก มีนิทานประกอบ 4 เรื่อง จิตปราศจากกิเลส มีนิทานประกอบ 4 เรื่อง จิตเกษม มีนิทานประกอบ 1 เรื่อง รวมมีนิทานประกอบทั้งหมด 10 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ ส่วนการบรรลุธรรมจัดเป็นธรรมชาติความรู้ ด้านความจริงโดยปรมัตถ์

ตัวบุคคล นับตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสิริมังคลาจารย์ จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ตราบเท่าที่ชาวโลกถือตามบัญญัติที่ตกลงกันไว้ เพราะเป็นบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์และสามารถสืบค้นที่มาที่ไปของบุคคลทั้งสองได้ แม้กระทั่งตัวละครในนิทานที่พระสิริมังคลาจารย์ยกขึ้นเป็นตัวอย่าง ก็จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ ส่วนพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในมงคลสูตร จัดเป็นธรรมชาติความรู้ ด้านความจริงโดยปรมัตถ์

2. ต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดของความรู้

บ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้จากตัวอย่างที่ยกนิทานเป็นอุทาหรณ์ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี เป็นบ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้ด้านประสาทสัมผัสอันเกิดจากการได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของบุคคลนั้นๆ ถ้าต้องการจะแยกให้เป็นบ่อเกิดความรู้ 3 ระดับ สามารถเทียบเคียงได้กับ สุตมยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการฟัง กับจินตามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากความคิดหาเหตุผล ตัวอย่างเช่น พระโพธิสัตว์ไปตรวจดูม้าเดินขากะเผลก ก็รู้สาเหตุได้จากการคิดพิจารณา ใคร่ครวญว่าที่เป็นเช่นนั้น เพราะม้าเดินตามคนเลี้ยงม้า พระโพธิสัตว์กราบทูลสาเหตุที่ผลมะม่วงจากที่เคยมีรสหวานกลับกลายเป็นรสขม รสชาติไม่อร่อยเหมือนก่อน ก็รู้สาเหตุจากการคิดพิจารณา ใคร่ครวญ ด้วยสติ ปัญญาว่าเป็นเพราะมีต้นสะเดาแวดล้อมรากสะเดาเกี่ยวพันกับรากมะม่วง แม้ว่าประสบการณ์จะสำคัญเป็นเบื้องต้น แต่พุทธศาสนาก็ไม่ได้ยึดประสบการณ์เป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากวิเคราะห์ว่าประสาทสัมผัสมีข้อจำกัดในตัวมันเองไม่สามารถให้ความรู้ที่สมบูรณ์แก่เราได้ ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงยอมรับเหตุผล การใช้เหตุผลหรือโยนิโสมนสิการจะช่วยให้ความรู้ของเราอยู่ในระดับที่เหนือกว่าการมีศรัทธาซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก เหตุผลจะช่วยสร้างปัจจัยภายในที่มั่นคงทำให้บุคคลพึ่งตนเองได้ในการแสวงหาความรู้[19]

ผู้รู้หลายท่านได้วิเคราะห์ไว้ว่า บ่อเกิดความรู้ตามหลักพุทธศาสนา เกิดจากประสบการณ์[20] แต่เป็นประสบการณ์นิยมแบบอ่อนที่ถือว่าประสบการณ์เป็นที่มาสำคัญที่สุดของความรู้ ไม่ใช่ประสบการณ์นิยมแบบเคร่งครัดที่ถือว่าประสบการณ์เท่านั้นคือที่มาของความรู้[21] ประการสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ ต้องมีปัญญาและ

---

[19] ลักษณ์วัต ปาละรัตน์, “รายงานการวิจัย ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, : 77.

[20] ลักษณ์วัต ปาละรัตน์, “รายงานการวิจัย ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, : 77, วิทย์ วิศทเวทย์, “บทความ ความรู้ในทัศนะของพุทธศาสนา”, **พุทธศาสน์ศึกษา,** ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2538) : 44.

[21] ลักษณ์วัต ปาละรัตน์, “รายงานการวิจัย ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, : 77-78.

เหตุผลกับกำอยู่ด้วย การที่คนเราจะเชื่ออะไรนั้นต้องทดลองพิสูจน์ด้วยตนเองโดยอาศัยสติ ปัญญาและเหตุผล[22]

ที่กล่าวมาทั้งหมดทั้งปวงจัดเป็นต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดของความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ที่ได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งจัดเป็นต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดของความรู้ด้านเหตุผลด้วย เพราะนิทานและเรื่องราวที่นำมาประกอบท่านผู้รู้มีพระอรรถกถาจารย์เป็นต้นได้เลือกสรรในสิ่งที่เป็นเหตุเป็นผลที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมาเป็นนิทานประกอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้นเป็นบุคลาธิษฐาน ถ้าต้องการจะแยกให้เป็นบ่อเกิดความรู้ 3 ระดับ ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนีสามารถเทียบเคียงได้กับ สุตมยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการฟัง ตัวอย่างเช่น เรื่องพระปธานิยเถระ ตอนที่ท่านฟังธรรม กับจินตามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากความคิดหาเหตุผล ตัวอย่างเช่น ตอนที่ขณะฟังธรรมท่านถูกงูกัน ท่านได้พิจารณาถึงศีลอันบริสุทธิ์ของตน พิษร้ายกลับสู่แผ่นดิน ส่วนภาวนามยปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการภาวนา ตัวอย่างเช่น เมื่อท่านได้ฟังธรรม พิจารณาความบริสุทธิ์ของศีลแล้ว จึงได้เจริญวิปัสสนามีจิตแนวแน่ ได้บรรลุอรหัตตผลในที่สุด อีกตัวอย่างหนึ่ง เรื่องพราหมณ์ พราหมณ์เป็นผู้มีสรณะ 3 และศีล 5 คนทั้งหลายให้ความเคารพนับถือรวมทั้งพระเจ้าโกศลด้วย ต้องการจะทดสอบว่าคนเหล่านั้นนับถือตนด้วยอะไร จึงลองขโมยกหาปณะ ต่อหน้าเหรัญญิกของพระเจ้าโกศลถึง 3 ครั้ง ถูกจับส่งไปให้พระราชาสอบสวนและลงโทษ จากนั้นจึงกราบทูลต่อพระราชาขออนุญาตบวชที่วัดพระเชตวันกับพระศาสดา จากต้นเรื่องถึงตรงนี้ จัดเป็น สุตมยปัญญากับจินตามยปัญญา การตั้งใจเจริญวิปัสสนา จนได้บรรลุอรหัตตผล จัดเป็นภาวนามยปัญญา

3. ขอบเขตของความรู้

ขอบเขตความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี เป็นพุทธพจน์ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ นิทานที่นำมาประกอบ ทั้งหมดทั้งปวงนั้น จัดเป็นขอบเขตของความรู้ได้ ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านผัสสะหรือประสบการณ์ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ด้านขึ้นอยู่กับจิตในการรับรู้ เมื่อมีการเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมทุกอย่างแล้วจิตก็คิดไตร่ตรองตามสติ ปัญญาและหลักเหตุผลด้านวัตถุต่าง ๆ มีอยู่จริงในโลก หรือเรียกรวมๆ ว่ารูปที่หมายเอา ธรรมชาติที่แตกดับหรือเสื่อมสลายไปด้วยอำนาจของความร้อนและความเย็น[23] และด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติ หมายเอาความรู้ความสามารถบุญบารมีของผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติแตกต่างกัน ตามสมควรแห่งการปฏิบัติ

4. ความสมเหตุสมผลของความรู้

นิทานที่กล่าวมาทั้งหมดในคัมภีร์มังลัตถทีปนี จัดเป็นความสมเหตุสมผลของความรู้ ด้านทฤษฎีปฏิบัตินิยมมากที่สุด เพราะมงคล 38 ประการ[24] นั้น เป็นพระดำรัสของพระบรมศาสดาที่ตรัสชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดเป็นมงคลที่แท้จริง สามารถนำมาปฏิบัติได้และให้ผลได้ตามความสามารถของผู้ปฏิบัติและบารมีธรรมของผู้ปฏิบัติ ส่วนนิทานที่นำมาประกอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระดำรัสของพระบรมศาสดานั้น พระสิริมังคลาจารย์ นักปราชญ์ชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้น เพื่ออธิบายขยายความพระพุทธพจน์ แบบบุคลาธิษฐาน

---

[22] วิทย์ วิศทเวทย์, “บทความ ความรู้ในทัศนะของพุทธศาสนา”, : 47.

[23] วิภาวินี. (บาลี) หน้า 67.

[24] ขุ.ขุ. (ไทย) 25/3-12/7-8.

บทสรุป

ญาณวิทยา ในมังคลัตถทีปนี มีอยู่ในวิถีชีวิตที่นำเอานิทานมาประกอบ มีความสอดคล้องกับญาณวิทยาด้านธรรมชาติของความรู้ เพราะเป็นเรื่องราวที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ไว้ในมงคลสูตร ตัวอย่างนิทานที่พระสิริมังคลาจารย์ท่านยกมาเป็นตัวอย่างประกอบมีทั้งหมด 218 เรื่อง โดยแยกเป็นธรรมชาติของความรู้ได้ดังนี้ ตั้งแต่คาถาที่ 1 คือเรื่องการไม่คบคนพาลจนถึงคาถาที่ 8 เรื่องการสนทนาธรรมตามกาล รวมแล้วมีนิทานที่ท่านยกมาเป็นตัวอย่างประกอบทั้งหมด 194 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ด้านความจริงโดยสมมติ การเห็นอริยสัจ การทำพระนิพพานให้แจ้ง จิตไม่หวั่นไหวเมื่อโลกธรรมครอบงำ มีนิทานประกอบ 1 เรื่อง จิตไม่เศร้าโศก มีนิทานประกอบ 4 เรื่อง จิตปราศจากกิเลส มีนิทานประกอบ 4 เรื่อง จิตเกษม มีนิทานประกอบ 1 เรื่อง รวมมีนิทานประกอบทั้งหมด 10 เรื่อง จัดเป็นธรรมชาติของความรู้ ด้านความจริงโดยสมมติ ส่วนการบรรลุธรรมจัดเป็นธรรมชาติความรู้ ด้านความจริงโดยปรมัตถ์

ญาณวิทยา ด้านต้นกำเนินของความรู้ การไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต การบูชาผู้ที่ควรบูชา การอยู่ในสถานที่เหมาะสม การบำเพ็ญบุญมาก่อน การวางตัวถูกต้อง การมีความรู้มาก การทำงานช่าง การมีวินัยอย่างดี และการพูดถ้อยคำไพเราะ การเลี้ยงดูมารดาบิดา การสงเคราะห์บุตรภรรยา และการงานไม่สับสนยุ่งเหยิง สีคาถา มีความสอดคล้องกับต้นกำเนิดของความรู้เกี่ยวกับบุคคลที่อยู่ในสังคมทั่วไปและสิ่งแวดล้อม เทียบเคียงได้กับประสบการณ์นิยมที่ถือว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นแหล่งหรือต้นกำเนิดสำคัญที่สุดของการได้มาซึ่งความรู้ แต่ประการสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ ต้องประกอบสติ ปัญญาและเหตุผลกับกำอยู่ด้วย

ด้านขอบเขตความรู้ มงคล 38 ประการ ที่พระบรมศาสดา ทรงตรัสก็ดี นิทานที่นำมาประกอบก็ดี ทั้งหมดทั้งปวงนั้น มีความสอดคล้องกับขอบเขตของความรู้ ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านผัสสะหรือประสบการณ์ เพราะมีการปฏิสัมพันธ์กันทั้งบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม ด้านขึ้นอยู่กับจิตในการรับรู้ นั้น จิตของบุคคลที่ปรากฏอยู่ในนิทานประกอบเข้าไปเกี่ยวข้องรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในที่สุดแล้วก็เกิดการรับรู้ผลของการเข้าไปเกี่ยวข้องอันเกิดจากกระทำหรือการปฏิบัติของตน ด้านวัตถุต่าง ๆ มีอยู่จริงในโลก เป็นเรื่องราวที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้จริง และพระสิริมังคลาจารย์ท่านก็ได้นำนิทานมาประกอบจริง และด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติ ได้ผลมากน้อย สมควรแก่การปฏิบัติตามที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้ว

ด้านความสมเหตุสมผลของความรู้ สอดคล้องกับด้านทฤษฎีปฏิบัตินิยมและเหตุผลนิยมมากที่สุด เพราะมงคล 38 ประการ นั้น เป็นพระดำรัสของพระบรมศาสดาที่ตรัสชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดเป็นมงคลที่แท้จริง สามารถนำมาปฏิบัติได้และให้ผลได้ตามความสามารถของผู้ปฏิบัติและบารมีธรรมของผู้ปฏิบัติ ส่วนนิทานที่นำมาประกอบเพื่อให้เกิดความเข้าใจในพระดำรัสของพระบรมศาสดานั้น พระสิริมังคลาจารย์ นักปราชญ์ชาวเชียงใหม่เป็นผู้แต่งขึ้น เพื่อให้เกิดความสมเหตุสมผล เกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น และทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจพระพจน์ได้ง่ายขึ้น

บรรณานุกรม

ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2539.

บุญมี แท่นแก้ว. **ญาณวิทยา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2543.

ผศ.ปานทิพย์ ศุภนคร. **ปรัชญาเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.

พระสิริมังคลาจารย์. **จักรวาลทีปนี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์, 2548.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, 2544.

พระมหาสุริยา แอกอ้วน. “ศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีมังคลัตถทีปนี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฐกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงพิมพ์วิญญาณ, 2532-2534.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย,2532-2534.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มงฺคลตฺถทีปนี.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

_____. **มังคลัตถทีปนี แปล.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2538.

รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา อ่อนค้อม. **ปรัชญาเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2551.

รศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2548.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **จักกวาฬทีปนี : ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า**.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2554.

บทความ

สมภาร พรมทา. “ทัศนะ มนุษย์กับการแสวงหาความรู้ : ข้อเสนอจากพุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติและบทบาทของความรู้”, **พุทธศาสน์ศึกษา.** ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2539) : 12.

ลักษณ์วัต ปาละรัตน์. “รายงานการวิจัย ทฤษฎีความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **พุทธศาสน์ศึกษา.** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2537) : 76-77.

วิทย์ วิศทเวทย์. “บทความ ความรู้ในทัศนะของพุทธศาสนา”, **พุทธศาสน์ศึกษา.** ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2538) : 44.

Ram Nath Sharma. **Problems of Philosophy.** Meerut: Kehar Nath Ram Nath & Co.,n.d..

ผลกระทบจากการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานา

Impacts on The Application of The Single Spine Salary Structure (SSSS) for Ghanaian Government Compensation and Employment

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

กานาหรือสาธารณรัฐกานาจัดเป็นประเทศกำลังพัฒนาอีกหนึ่งประเทศในทวีปแอฟริกาที่ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความท้าทายทางด้านการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐนับตั้งแต่อดีตเรื่อยมาทั้งปัญหาเรื่องการจ่ายค่าจ้างในระดับที่ต่ำ และปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในด้านโครงสร้างของการจ่ายเงินค่าจ้าง ทั้งนี้ในความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวของรัฐบาลกานาเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ.2010 ซึ่งรัฐบาลกานาได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยได้มีการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการการปรับใช้โครงสร้างเงินเดือนรูปแบบดังกล่าวนี้ได้แก่ ทำให้เกิดการใช้จ่ายในการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐของประเทศกานามีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม สร้างความยั่งยืนทางการคลัง เจรจาต่อรอง และก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกันของการจ่ายเงินเดือนและผลการปฏิบัติงานได้มากขึ้น

คำสำคัญ: การบริหารค่าตอบแทน, การจ้างงาน, โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว

Abstract

Ghana or Republic of Ghana is another developing country in Africa facing the challenge of managing public sector remuneration and employment since the past with the problem of low wages and inequalities in payroll structure. In an effort to address those problems, Ghanaian government has resolved the issues by applying the Single Spine Salary Structure (SSSS) which is one of components of the Single Spine Pay Policy (SSPP) in compensation and employment since 2010. The results of the deployment of

this type of payroll structure were; the wage bill increased rapidly, the government is able to control the salaries of government officials to make justice, to create fiscal sustainability, and to negotiate and facilitate the link between performance and productivity.

Keywords: Compensation, Employment, the Single Spine Salary Structure (SSSS)

ความนำ

ประเทศกานา (Ghana) หรือมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่าสาธารณรัฐกานา (Republic of Ghana) ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งประเทศกำลังพัฒนาตั้งอยู่ในภูมิภาคแอฟริกาตะวันตก ทั้งนี้กานาต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์เกี่ยวกับการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐมาโดยตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา จากข้อมูลรายงานเรื่องกรณีศึกษาเกี่ยวกับการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐ: สถาบัน นโยบาย และความท้าทายด้านการปฏิรูปของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ปี ค.ศ.2016[1] สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาเรื่องการจ่ายค่าจ้างในระดับที่ต่ำ ตลอดจนความไม่เท่าเทียมกันในด้านโครงสร้างของ การจ่ายเงินค่าจ้าง และเงื่อนไขการให้บริการอันย่ำแย่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐของประเทศกานาที่ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปีนั้นเป็นที่ได้รับความสนใจอย่างมากของรัฐบาลมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมานั้นพบว่ามีการเพิ่มขึ้นอย่างมากในเรื่องของจ่ายเงินค่าจ้างของภาครัฐที่มีอัตราส่วนกว่า 11.3% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ในปีงบประมาณ 2008 การบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานของรัฐบาลประเทศกานาประสบความสำเร็จอย่างมากในการทำให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กรอบของการบริหารค่าตอบแทนเดียวกันที่กำหนดโดยรัฐ

ต่อมาเมื่อปี ค.ศ. 2010 รัฐบาลของประเทศกานาได้มีการปรับใช้โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อต้องการสร้างแรงจูงใจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการปรับปรุงการให้บริการและผลผลิต อันเป็นองค์ประกอบหลักของนโยบายการจ่ายเงินเดือนตามแนวตั้งแบบชั้นเดียว (The Single Spine Pay Policy: SSPP) ของรัฐบาลในการควบคุมการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม สร้างความยั่งยืนทางการคลัง เจรจาต่อรอง และก่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกันของการจ่ายเงินเดือนและผลผลิตได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ประสบการณ์ล่าสุดของการให้บริการสาธารณะของประเทศกานาในการใช้ระบบโครงสร้างเงินเดือนรูปแบบใหม่ที่มีชื่อว่า “โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS)” ทั้งนี้การให้บริการสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับรัฐทั่วไปมีอยู่ 19 ประเภท ซึ่งถูกกำหนดไว้ในมาตรา 190 แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศกานา ซึ่งครอบคลุมข้าราชการ

[1] International Monetary Fund, Case Studies On Managing Government Compensation And Employment—Institutions, Policies, And Reformchallenges. (Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016, P 22)

สาธารณสุข การศึกษา ตุลาการ ตำรวจและองค์การมหาชนที่ไม่แสวงหากำไร และการให้บริการสาธารณะรูปแบบอื่นๆ ตามที่กฎหมายกำหนด รวมตลอดจนถึงการให้บริการของรัฐบาลท้องถิ่นด้วย

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) ไม่เพียงแต่มีการนำมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกำลังพัฒนาดังเช่นประเทศกานาเท่านั้น หากแต่โครงสร้างเงินเดือนรูปแบบดังกล่าวมีการนำไปใช้หลายประเทศทั้งประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งส่งผลทำให้ประเทศทั้งหลายเหล่านั้นล้วนแล้วแต่มีโครงสร้างการจ่ายเงินเดือนที่เป็นกลางในการจ่ายเงินเดือนให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตัวอย่างเช่น ประเทศนอร์เวย์และประเทศเดนมาร์กมีระบบการจ่ายเงินเดือนเป็นแบบเดียวกันซึ่งครอบคลุมเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนเป็นต้น[2] ดังนั้นการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้นั้นจึงเป็นที่ถูกคาดหวังอย่างยิ่งจากผู้คนในสังคมว่าจะก่อให้เกิดการปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพของเจ้าหน้าของรัฐในประเทศกานาที่ดีขึ้นกว่าเดิม ในบทความชิ้นนี้จึงเป็นความพยายามที่จะนำเสนอถึงผลกระทบจากการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานา โดยมีเนื้อหาของบทความแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการอธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารค่าตอบแทน (Compensation) และลักษณะสำคัญของโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) และส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงผลกระทบของการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) มาใช้ในการการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานา

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารค่าตอบแทน (Compensation) และลักษณะสำคัญของโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารค่าตอบแทน (Compensation)

องค์การในปัจจุบันมีการกำหนดรูปแบบของค่าตอบแทนในลักษณะที่เป็นตัวเงินและมิใช่ตัวเงิน ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงในเรื่องของเงินเดือน ค่าจ้าง สวัสดิการ ค่าจ้าง โบนัส ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล หรือผลประโยชน์อื่นๆที่พนักงานพึงได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของค่าตอบแทน ดังนั้น การบริหารค่าตอบแทน (Compensation) จึงหมายถึง รางวัลทั้งหมดที่องค์การจ่ายให้แก่พนักงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับการทำงานของพนักงาน โดยเป็นผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในลักษณะต่างๆ ได้แก่ เงินเดือน ค่าจ้าง สวัสดิการ ค่าจ้าง โบนัส ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล ความปลอดภัยในการทำงาน ผลประโยชน์อื่นๆที่พนักงานพึงได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ รวมถึงความก้าวหน้าในอาชีพที่มีความสัมพันธ์กันกับงาน

---

[2] Edward, B. and Nyame, P, Implementation of Labour Laws and Political Instability : A Case Study of the Single Spine Pay Policy in Ghana. The International Journal of Humanities & Social Studies, 2014, pp.71-92.

จากการพิจารณาความหมายของการบริหารค่าตอบแทน (Compensation) ดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นว่า การบริหารค่าตอบแทนมีความสำคัญทั้งต่อตัวองค์การและผู้บริหารในแง่ที่มีลักษณะจูงใจให้พนักงานปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ โดยคำนึงถึงความต้องการและสิทธิประโยชน์ของพนักงานที่จะพึงได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ และนอกจากนี้ ค่าตอบแทนจะต้องมีการกำหนดให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ไม่มีความเหลื่อมล้ำหรือเอาเปรียบ มากไปกว่านั้น ค่าตอบแทนที่ยุติธรรมจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง อันส่งผลให้พนักงานเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน ตลอดจนมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตราค่าตอบแทนที่เหมาะสม และเป็นธรรมทั้งต่อฝ่ายองค์การนายจ้างและพนักงานลูกจ้าง ส่วนความสำคัญต่อพนักงานในแง่ของค่าตอบแทนที่จูงใจจะช่วยในการดึงดูดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงานและยังเป็นเครื่องจูงใจบุคลากรให้พยายามทำงานให้ได้ผลการปฏิบัติงานที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องอีกด้วย มากไปกว่านั้น การกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสม พนักงานจะมีอำนาจซื้อสินค้าและบริการซึ่งจะช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศและสังคมในทางหนึ่งอีกด้วย

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารค่าตอบแทนขององค์การมักจะประกอบไปด้วยปัจจัยภายนอกองค์การและปัจจัยภายในองค์การ โดยปัจจัยภายนอกองค์การได้แก่ มาตรฐานค่าครองชีพ อำนาจการต่อรอง ลักษณะและคุณค่าของงาน ระดับค่าตอบแทนทั่วไปในขณะนั้น อิทธิพลของภาครัฐตามกฎหมาย ส่วนปัจจัยภายในองค์การได้แก่ นโยบายการบริหารของผู้บริหารองค์การ ความสามารถในการจ่ายค่าตอบแทน ประสบการณ์ อิทธิพลภายในองค์การ เช่น อิทธิพลจากตำแหน่งงานหรือผลประโยชน์ เป็นต้น นอกจากนี้ การบริหารค่าตอบแทนจำเป็นต้องอาศัยหลักการสำคัญคือ หลักความพอเพียง กล่าวคือ ค่าตอบแทนที่ได้รับนั้นจะต้องเท่ากันหรือสูงกว่าระดับต่ำที่สุดที่บุคคลพึงจะได้รับตามมาตรฐานค่าครองชีพในแต่ละสังคม และหลักความเป็นธรรมคือ การจ่ายค่าตอบแทนจะต้องมีความเท่าเทียมกันโดยยึดหลักความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่เหมือนๆกัน และนอกจากนี้ ก็ควรคำนึงถึงหลักความมั่นคง หลักการจูงใจและหลักความสมดุลอีกด้วย

2. ลักษณะสำคัญของโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS)

โครงสร้างเงินเดือน (Salary Structure) ถือว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารการจ่ายเงินเดือน/ค่าจ้างให้เกิดความเป็นธรรมมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่สามารถดึงดูด รักษา และจูงใจพนักงานที่ทำงานอยู่ให้ได้ทุ่มเทความรู้และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อสร้างผลงานและบรรลุเป้าหมายขององค์การ สำหรับโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) นั้นเป็นโครงสร้างของการจ่ายเงินที่มักพบในหน่วยงานภาครัฐอันประกอบด้วยชุดของจุดจ่ายเงินที่เพิ่มสูงขึ้นอันมีความก้าวหน้าที่เป็นผลมาจากการให้บริการเป็นสำคัญ ทั้งนี้โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมีข้อสังเกตว่าง่ายต่อการบริหารจัดการ แต่ไม่มีขอบเขตหรือมีขอบเขตน้อยมากในการเชื่อมโยงการจ่ายเงินเข้ากับผลการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงถือว่าเหมาะสมในสถานการณ์ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าว่าระดับความแตกต่างของผลการปฏิบัติงานไม่สามารถวัดได้อย่างเป็นธรรมและสม่ำเสมอ รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่

เกี่ยวข้องกับบุคลากรมักจะปรับลอยขึ้นตามแนวตั้งชั้นเดียว[3] หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นโครงสร้างเงินเดือนแบบครบวงจรที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนอยู่ในโครงสร้างแนวตั้งเดียวโดยมีจุดจ่ายที่เพิ่มขึ้นจากระดับต่ำสุดถึงสูงสุด ทั้งนี้ภายใต้หลักการของโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวนั้นสะท้อนให้เห็นว่างานที่อยู่ในช่วงค่างานเดียวกันก็ถูกคาดการณ์ว่าจะได้รับการจ่ายเงินในช่วงการจ่ายค่าจ้างเดียวกันตามหลักการของการจ่ายเงินเท่ากันสำหรับการทำงานที่มีค่าเท่ากัน (equal pay for work of equal value) ซึ่งโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวถูกมองว่าเป็นการแทรกแซงที่คุ้มค่า ซึ่งหากได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องและครบถ้วนอาจมีบทบาทสำคัญในการประสานค่าตอบแทนในการบริการสาธารณะและเพิ่มการจ่ายเงินของเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะที่เห็นเป็นธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศในการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานและการผลิตในภาครัฐทั้งหมด[4]

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวถือเป็นนโยบายค่าจ้างใหม่สำหรับประเทศกานาอันมีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการมาตั้งแต่วันที่ 1 เดือนกรกฎาคม ค.ศ.2010 โดยมีเป้าหมายเพื่อการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทำการปรับปรุงการให้บริการและผลผลิตให้ดีขึ้น โดยโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวจะมีการนำไปใช้ที่ครอบคลุมเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหมดที่ระบุไว้ในมาตรา 190 แห่งรัฐธรรมนูญของประเทศกานา ปี ค.ศ.1992 ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐในข้าราชการพลเรือน ข้าราชการตุลาการ ข้าราชการด้านการตรวจสอบ ข้าราชการด้านการศึกษากานา ข้าราชการด้านสาธารณสุขกานา ข้าราชการรัฐสภา ข้าราชการด้านการดับเพลิงแห่งชาติ ข้าราชการในสังกัดกรมสรรพากรกานา ข้าราชการในสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการตำรวจและข้าราชการในสังกัดศูนย์บริการเรือนจำ พนักงานในบริษัทมหาชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร รวมตลอดจนทั้งรัฐสภา[5] โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวถูกออกออกแบบมาเพื่อเป็นการหลอมรวมโครงสร้างการจ่ายเงินเดือนของภาครัฐที่มีลักษณะแยกส่วนอย่างมากเข้าด้วยกัน ซึ่งก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ.2006 หน่วยงานภาครัฐมีระบบการบริหารค่าตอบแทนที่แตกต่างกันมากถึง 18 รูปแบบ โดยหน่วยงานแต่ละแห่งมีการเจรจาต่อรองร่วมกันอันส่งผลให้การกระจายค่าจ้างที่ไม่เท่ากัน และที่สำคัญไปกว่านั้นคือ อำนาจในการเจรจาต่อรองของสาขาวิชาชีพที่แตกต่างกันไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อค่าจ้างของเจ้าหน้าที่ของรัฐเฉพาะสาขาวิชาชีพ เช่น ครูหรือพยาบาล เป็นต้นเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการและการบริหารทั่วไปอื่นๆ ตัวอย่างเช่น เนื่องจากหน่วยงานทางด้านสาธารณสุขได้ดำเนินการเจรจาแพคเกจค่าตอบแทนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ขับขี่ในหน่วยงานทางด้านสาธารณสุขที่จะได้รับค่าจ้างมากกว่าผู้ขับขี่ในภาคส่วนอื่น ๆ เป็นอย่างมาก ดังนั้นภายใต้โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว ระบบการบริหาร

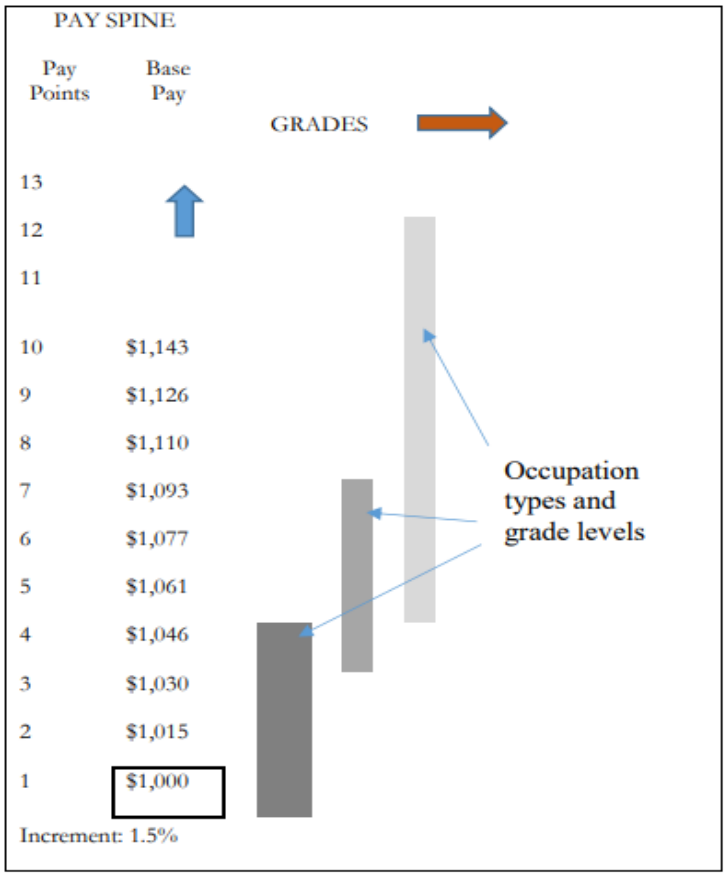
---

[3] Oppong, S., Dickson, E. & Asumeng, M., Implementation of Single Spine Pay Policy In Public Sector Of Ghana: Analysis And Recommendations From Organizational Development Perspective. Poslovna Izvrsnost Zagreb, God. IX, 2015, pp. 83-100.

[4] Seniwoliba, J.A., The Single Spine Pay Policy: Can Ignorance Derail The Benefits It Has On The Ghanaian Public Service Worker?. European Scientific Journal, 2014, pp.437-460.

[5] Oppong, S., Dickson, E. & Asumeng, M., Implementation of Single Spine Pay Policy In Public Sector Of Ghana: Analysis And Recommendations From Organizational Development Perspective. Poslovna Izvrsnost Zagreb, God. IX, 2015, pp. 83-100.

ค่าตอบแทน 18 รูปแบบเหล่านี้จึงถูกรวมเป็นค่าจ้างในรูปแบบเดียวกันและเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนจะถูกจำแนกตามระบบที่เหมือนกันในระดับสาขาอาชีพพร้อมกับค่าตอบแทนของแต่ละระดับที่กำหนดโดยตำแหน่งในระดับการจ่ายค่าตอบแทน[6] ดังที่ปรากฏตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงแผนผังรูปแบบของระบบโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (SSSS)
ที่มา: The World Bank (2017: 79)

ทั้งนี้ พื้นฐานที่สำคัญของโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวขึ้นอยู่กับผลการวิเคราะห์งานและการประเมินค่างาน (job analysis and evaluation) ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดค่าตอบแทนที่เท่าเทียมกันสำหรับหลักการทำงานที่เท่าเทียมกัน (equal pay for work of equal value) โดยการประเมินค่างานจะเป็นไปตามลักษณะงานหลัก 4 ประการได้แก่ 1) ความรู้และทักษะ (Knowledge and

[6] The World Bank, Fiscal consolidation to accelerate growth and support inclusive development : Ghana public expenditure review. Washington DC: The World Bank, 2017, pp78.

skills) 2) ความรับผิดชอบ (Responsibility) 3) สภาพแวดล้อมการทำงาน (Work environment) และ 4 ความพยาม (Efforts) ซึ่งแบ่งออกเป็นงานย่อยๆ (sub-factor) ได้ 13 ปัจจัย ทั้งนี้ คะแนนการประเมินค่างานจะมีตั้งแต่ระดับต่ำสุดคือ 145 คะแนน ไปจนถึงสูงสุดคือ 932 คะแนน สำหรับในส่วนของคะแนนงานบริการภาครัฐเริ่มต้นตั้งแต่ 196 คะแนน ถึง 932 คะแนน โดยมีค่าเฉลี่ยคือ 449 คะแนน ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานในภาครัฐมีขนาดใกล้เคียงกัน โครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวประกอบด้วยจุดจ่ายที่เพิ่มขึ้นจากฐานจ่ายค่าตอบแทนสูงสุด โดยเป็นโครงสร้างการจัดระดับ 25 ระดับ ซึ่งมีจุดจ่ายเงินอยู่ที่ 189 คะแนน โครงสร้างระดับชั้นแต่ละระดับมีองค์ประกอบ "สูง" และ "ต่ำ" โดยพิจารณาจากคะแนนงานเพื่อระบุว่างานในภาครัฐที่มีขนาดเท่ากัน[7]

Level	Step 1	Step 2	Step 3	Step 4	Step 5	Step 6	Step 7	Step 8	Step 9	Step 10	Step 11	Step 12	Step 13	Step 14	Step 15
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
L25	42,642.23	43,367.15	44,104.39	**44,854.16**	45,616.68	46,392.17	47,180.83								
L24	37,262.52	37,895.99	38,540.22	**39,195.40**	39,861.72	40,539.37	41,228.54	41,929.43							
L23	32,561.52	33,115.06	33,678.02	**34,250.55**	34,832.80	35,424.96	36,027.19	36,639.65							
L22	28,453.59	28,937.30	29,429.23	**29,929.53**	30,438.33	30,955.78	31,482.03	32,017.22							
L21	24,863.91	25,286.59	25,716.47	**26,153.65**	26,598.26	27,050.43	27,510.29	27,977.96							
L20	21,363.91	21,727.10	22,096.46	22,472.10	**22,854.13**	23,242.65	23,637.77	24,039.61	24,448.29						
L19	18,049.75	18,356.60	18,668.66	18,986.03	**19,308.79**	19,637.04	19,970.87	20,310.38	20,655.65						
L18	16,590.77	16,872.81	17,159.65	17,451.36	**17,748.04**	18,049.75	18,356.60	18,668.66	19,896.03						
L17	15,249.72	15,508.96	15,772.61	16,040.75	**16,313.44**	16,590.77	16,872.81	17,159.65	17,451.36						
L16	13,552.36	13,782.76	14,017.06	14,255.35	14,497.69	**14,744.15**	14,994.80	15,249.72	15,508.96	15,772.61	16,040.75				
L15	12,043.94	12,248.68	12,456.91	12,668.68	12,884.04	**13,103.07**	13,325.83	13,552.36	13,782.76	14,017.06	14,255.35				
L14	10,703.40	10,885.36	11,070.41	11,258.61	11,450.00	**11,644.65**	11,842.61	12,043.94	12,248.68	12,456.91	12,668.68				
L13	9,512.07	9,673.78	9,838.23	10,005.48	10,175.57	**10,348.56**	10,524.48	10,703.40	10,885.36	11,070.41	11,258.61				
L12	8,453.34	8,597.05	8,743.20	8,891.83	9,042.99	**9,196.72**	9,353.07	9,512.07	9,673.78	9,838.23	10,005.48				
L11	7,512.45	7,640.16	7770.05	7,902.14	8,036.47	**8,173.09**	8,312.04	8,453.34	8,597.05	8,743.20	8,891.83				
L10	6,676.29	6,789.78	6,905.21	7,022.60	7,141.98	**7,263.40**	7,386.88	7,512.45	7,640.16	7,770.05	7,902.14				
L9	5,933.19	6,034.06	6,136.64	6,240.96	6,347.05	**6,454.95**	6,564.69	6,676.29	6,789.78	6,905.21	7,022.60				
L8	5,272.81	5,632.44	5,453.60	5,546.32	5,640.60	**5,736.49**	5,834.01	5,933.19	6,034.06	6,136.64	6,240.96				
L7	4,685.92	4,765.58	4,846.60	4,928.99	5,012.78	**5,098.00**	5,184.67	5,272.81	5,362.44	5,453.60	5,546.32				
L6	4,164.36	4,235.16	4,307.15	4,380.37	4,454.84	**4,530.57**	4,607.59	4,685.92	4,765.58	4,846.60	4,928.99				
L5	3,578.16	3,638.99	3,700.85	3,763.77	3,827.75	3,892.82	3,959.00	**4,026.30**	4,094.75	4,164.36	4,235.16	4,307.15	4,380.37	4,454.84	4,530.57
L4	3,074.48	3,126.74	3,179.90	3,233.96	3,288.93	3,344.84	3,401.71	**3,459.54**	3,518.35	3,578.16	3,638.99	3,700.85	3,763.77	3,827.75	3,892.82
L3	2,641.69	2,686.60	2,735.28	2,778.72	2,825.96	2,874.00	2,922.86	**2,972.55**	3,023.08	3,074.48	3,126.74	3,179.90	3,233.96	3,288.93	3,344.84
L2	2,269.83	2,308.42	2,347.66	2,387.57	2,428.16	2,469.44	2,511.42	**2,554.12**	2,597.54	2,641.69	2,686.60	2,732.28	2,778.72	2,825.96	2,874.00
L1	1,950.32	1,938.47	2,017.19	2,051.49	2,086.36	2,121.83	2,157.90	**2,194.58**	2,231.89	2,269.83	2,308.42	2,347.66	2,387.57	2,428.16	2,469.44

Unshaded = Low
Bold = L/H
Shaded = High

Note: This table reflects the pay structure effective as of January 1, 2015

ภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (SSSS) (หน่วยเซดีกานา (GHS) ต่อปี)
ที่มา: The World Bank (2017: 81)

[7] The Fair Wages and Salaries Commission. (2018). FACTS SHEET ON THE SINGLE SPINE PAY POLICY. Retrieved July 22, 2018, from Website : http://www.fairwages.gov.gh/files/Fact%20Sheet.pdf.

ในด้านผลประโยชน์และค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆ (Benefits and Allowances) ภายใต้โครงสร้างเงินเดือนรูปแบบดังกล่าวนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ ประเภทที่ 1 ผลประโยชน์/ค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆ ซึ่งเป็นค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความรับผิดชอบตามปกติของงานรวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่สภาพแวดล้อมในการทำงานความพยายามหรือคุณสมบัติสำหรับงาน ประเภทที่ 2 ค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆและผลประโยชน์ (Allowances and Benefits) เป็นสิทธิประโยชน์และค่าใช้จ่ายสำหรับเงื่อนไขพิเศษและ/หรือกรณีที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวซึ่งต้องได้รับค่าชดเชยบางส่วน ประเภทที่ 3 ค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆ (Allowances: These are allowances) และ/หรือสวัสดิการที่เป็นสวัสดิการพนักงานหรืองานที่นายจ้างพิจารณาว่าจะช่วยเพิ่มสวัสดิการของลูกจ้างและครอบครัวของตน และ ประเภทที่ 4 ค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆและผลประโยชน์ (Allowances and Benefits) เหล่านี้เป็นค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆและผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง รวมถึงการให้ที่พักฟรี สาธารณูปโภคฟรี และการใช้เชื้อเพลิงอย่างไม่จำกัด[8]

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานของรัฐบาลประเทศกานาจะประกอบด้วยหน่วยงานหลัก 4 แห่งคือ 1) คณะกรรมการข้าราชการ (Public Services Commission) มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล รวมถึงการกำหนดเกณฑ์ต่างๆ สำหรับการแต่งตั้ง การกำกับดูแลการพัฒนาวิชาชีพ (การสรรหา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน และเกษียณอายุ) และยังทำหน้าที่ทบทวนข้อกำหนดด้านกำลังคนในการบริการสาธารณะอยู่เป็นระยะๆ 2) คณะกรรมการค่าจ้างและเงินเดือนที่เป็นธรรม (The Fair Wages and Salaries Commission) มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามนโยบายการจ่ายเงิน ได้แก่ การกำหนดค่าจ้าง การกำหนดระบบค่าจ้าง และการเชื่อมโยงระหว่างการจ่ายเงินเดือนกับผลผลิตที่เกิดขึ้น 3) กระทรวงการคลัง (The Ministry of Finance) มีหน้าที่กำหนดงบประมาณค่าตอบแทนให้สอดคล้องกับนโยบายค่าจ้างและระดับการจ้างงานที่มีอยู่ ตรวจสอบการจ่ายเงินเดือนเพื่อให้แน่ใจว่างบประมาณได้ถูกนำไปใช้อย่างคุ้มค่า และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับค่าจ้างต่อคณะกรรมการค่าจ้างและเงินเดือนที่เป็นธรรม (The Fair Wages and Salaries Commission) ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของทรัพยากรทางการเงิน และ 4) กรมการควบคุมและจัดการบัญชีทั่วไป (The Controller and Accountant General's Department) มีหน้าที่รับผิดชอบการคำนวณค่าตอบแทนและกระบวนการใช้จ่ายเงิน ตลอดจนกำกับดูแลค่าจ้าง เงินเดือน และค่าตอบแทนลักษณะอื่นๆ ของข้าราชการทั้งหมด[9]

---

[8] The Fair Wages and Salaries Commission. (2017). **The Single Spine Salary Structure**. Retrieved July 22, 2018, from Website: http://fairwages.gov.gh /component /option,com_jefaq/Itemid,30/view,faq/.

[9] International Monetary Fund. Case Studies On Managing Government Compensation And Employment—Institutions, Policies, And Reformchallenges. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016, pp22.

ผลกระทบของการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) มาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานา

จากความพยายามของรัฐบาลกานาในการแก้ไขปัญหาความท้าทายทางด้านการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐนับตั้งแต่อดีตเรื่อยมาทั้งปัญหาเรื่องการจ่ายค่าจ้างในระดับที่ต่ำ และปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในด้านโครงสร้างของการจ่ายเงินค่าจ้างโดยการโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) มาใช้ในการการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐนับตั้งแต่ปี ค.ศ.2010 เป็นต้นมานั้นย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ ทำให้เกิดการใช้จ่ายในการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐของประเทศกานามีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและอย่างต่อเนื่อง และทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม สร้างความยั่งยืนทางการคลัง เจรจาต่อรอง และก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกันของการจ่ายเงินเดือนและผลการปฏิบัติงานได้มากขึ้น มีสาระที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ทำให้เกิดการใช้จ่ายในการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐของประเทศกานามีอัตราที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ที่มีการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ.2010 ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นได้จากข้อมูลรายงานของธนาคารโลก ที่ระบุว่า ในช่วงสี่ปีภายหลังจากการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐพบว่าการใช้จ่ายในการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐของประเทศกานามีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเงินเดือนมูลฐาน (Base Pay) เพิ่มขึ้นมากถึง 71 เปอร์เซ็นต์จาก 1,108.08 เซดีกานา (GHS) ในปี ค.ศ. 2010 เป็น 1,898.55 เซดีกานา (GHS) ในปี ค.ศ.2014 แต่เนื่องจากภาวะอัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้นในช่วงระยะเวลาเงินเดือนมูลฐานจึงเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 12 เท่านั้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐบาลกานาได้พยายามกำหนดเป้าหมายในระยะปานกลางนั่นก็คือ การรักษาส่วนแบ่งของค่าจ้างภาครัฐไว้ในรายได้ต่ำกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ยังคงรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันของการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐและสร้างความเชื่อมั่นให้กับการส่งมอบบริการ ภายหลังจากการใช้โครงสร้างเงินเดือนใหม่ หน่วยงานของรัฐก็ได้ให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้ประจำปี เช่น โดยการจำกัดการเพิ่มขึ้นของจำนวนเงินตามอัตราเงินเฟ้อในปี ค.ศ.2015 การตรวจสอบการสรรหาบุคลากร และการกำกับดูแลการจ้างงาน รวดตลอดทั้งมีการบริหารค่าตอบแทน โดยการปรับปรุงระบบข้อมูลการบริหารทรัพยากรบุคคลให้ทันสมัยยิ่งขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การปฏิรูปการให้บริการสาธารณะในวงกว้างซึ่งถูกเปิดเผยเมื่อต้นปี ค.ศ. 2016 โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะ[10]

[10] International Monetary Fund. Case Studies On Managing Government Compensation And Employment—Institutions, Policies, And Reformchallenges. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016, pp24.

2. ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม สร้างความยั่งยืนทางการคลัง เจรจาต่อรอง และก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกันของการจ่ายเงินเดือนและผลการปฏิบัติงานได้มากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม จากข้อมูลรายงานของธนาคารโลก[11] ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายเหล่านี้ประสบความสำเร็จเพียงบางส่วนเท่านั้นในขณะที่ค่าจ้างได้พองตัวไปสู่ระดับที่ไม่ยั่งยืน นับตั้งแต่ที่มีการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ การกระจายรายได้เพิ่มขึ้นทั้งระหว่างภาครัฐและเอกชน และอยู่ในสาขาที่แตกต่างกันของภาครัฐ รูปแบบค่าจ้างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในภาครัฐและภาคสาธารณสุข ในขณะที่ภาคการศึกษากลับมีรูปแบบค่าจ้างที่มีขนาดเล็กที่สุด

นอกเหนือจากผลกระทบตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ยังพบปัญหาอุปสรรคท้าทายสำคัญของการใช้โครงสร้างเงินเดือนใหม่คือว่า การที่การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในหน่วยงานต่างๆ มีกระจายตัวทำให้ยากต่อการปฏิรูป นั่นก็คือหน่วยงานบางหน่วยงานมีการกำหนดโครงสร้างเงินเดือนเฉพาะของหน่วยงานตนเองอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว รวมถึงการใช้โครงสร้างเงินเดือนใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไปนั้นได้สร้างแรงกดดันต่อการเพิ่มค่าจ้างสำหรับผู้ที่ยังคงอยู่ในโครงสร้างเงินเดือนแบบเดิม ในทางตรงกันข้ามการใช้โครงสร้างเงินเดือนใหม่ที่จะประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลเรื่องการจ่ายเงินเดือน นอกจากนี้ จะต้องทำให้แน่ใจว่าการจ่ายเงินของรัฐเป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อดึงดูดและรักษาคนเก่ง โดยการจ่ายเงินของภาครัฐดูเหมือนว่าจะอยู่ในระดับที่สามารถแข่งขันได้สำหรับพนักงานระดับมืออาชีพ แต่มีช่องว่างระหว่างการจ่ายเงินให้กับแรงงานภาครัฐและเอกชน และที่สำคัญคือนักการเมืองควรหลีกเลี่ยงแนวโน้มที่จะเห็นชอบอนุมัติการขึ้นเงินเดือนสูงๆ สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

บทสรุป

จากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานาในอดีตที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลกานามิได้เพิกเฉยต่อปัญหาดังกล่าวแต่ประการใด หากแต่ได้มีความพยายามในการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อปี ค.ศ.2010 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศกานาอย่างเป็นรูปธรรมโดยรัฐบาลกานาได้มีการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Salary Structure: SSSS) ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของนโยบายการจ่ายเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียว (The Single Spine Pay Policy: SSPP) ของรัฐบาลมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศ โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการการปรับใช้โครงสร้างเงินเดือนรูปแบบดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายต่อระบบการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐของประเทศ ได้แก่ ทำให้เกิดการใช้จ่ายในการบริหารค่าตอบแทนภาครัฐของประเทศกานามีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมการจ่ายเงินเดือนของข้าราชการ เพื่อให้เกิดความยุติธรรม สร้างความยั่งยืนทางการคลัง เจรจาต่อรอง และก่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกันของการจ่ายเงินเดือนและผลผลิตได้ง่ายขึ้น ดังนั้นจึงสามารถ

[11] The World Bank, Fiscal consolidation to accelerate growth and support inclusive development : Ghana public expenditure review. Washington DC: The World Bank, 2017, pp76.

สรุปได้ว่าการนำโครงสร้างเงินเดือนตามแนวตั้งชั้นเดียวมาใช้ในการบริหารค่าตอบแทนและการจ้างงานภาครัฐนั้นทำให้รัฐบาลกานาประสบความสำเร็จอย่างมากในการทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่อยู่ภายใต้กรอบของการบริหารค่าตอบแทนโดยทั่วไปที่กำหนดมาจากรัฐบาลซึ่งเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งระบบ

บรรณานุกรม

Dennis Larbi, M. The Implementation of the Single Spine Salary Structure (Ssss) in Ghana**. Ghana: University of Ghana, 2015.**

Edward, B. and Nyame, P. Implementation of Labour Laws and Political Instability: A Case Study of the Single Spine Pay Policy in Ghana. **The International Journal of Humanities & Social Studies**, 2014.

International Monetary Fund. **Case Studies On Managing Government Compensation And Employment—Institutions, Policies, And Reformchallenges**. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2016.

Oppong, S., Dickson, E. & Asumeng, M. Implementation of Single Spine Pay Policy In Public Sector Of Ghana: Analysis And Recommendations From Organizational Development Perspective. **Poslovna Izvrsnost Zagreb, God. IX 2015**.

Seniwoliba, J.A. THE SINGLE SPINE PAY POLICY: CAN IGNORANCE DERAIL THE BENEFITS IT HAS ON THE GHANAIAN PUBLIC SERVICE WORKER?. **European Scientific Journal**, 2014.

The Fair Wages and Salaries Commission. Facts Sheet On The Single Spine Pay Policy**. Retrieved July 22, 2018, from Website : http://www.fairwages.gov.gh/files/Fact%20Sheet.pdf, 2018.**

The Fair Wages and Salaries Commission. The Single Spine Salary Structure**. Retrieved July 22, 2018, from Website: http://fairwages.gov.gh /component /option,com_jefaq/Itemid,30/view,faq/. 2017.**

The World Bank. Fiscal consolidation to accelerate growth and support inclusive development : Ghana public expenditure review**. Washington DC: The World Bank, 2017.**

การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรม กับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่

An Analysis of Practical Connectivity between Sappurisa-Dhamma and Modern Management Techniques

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์
วิทยาเขตสุรินทร์
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อเป็นการขยายกรอบความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างๆ ให้กว้างมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้จากการวิเคราะห์พบว่า 1) อัตตัญญุตาเป็นเรื่องของการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพ (Leadership and Personality Development) 2) ปริสัญญุตาเป็นเรื่องของการบริหารเครือข่าย (Network Management) 3) ปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตาเป็นเรื่องของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) 4) ธัมมัญญุตาเป็นเรื่องของการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) 5) อัตถัญญุตาเป็นเรื่องของการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM) 6) มัตตัญญุตาเป็นเรื่องของการบริหารงบประมาณ (Budget Management) และ 7) กาลัญญุตาเป็นเรื่องของการบริหารเวลา (Time Management)

คำสำคัญ: หลักสัปปุริสธรรม, เทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่

Abstract

The article aimed at analyzing practical connectivity between Sappurisa-Dhamma and modern management techniques to broaden concepts of practical connectivity between Sappurisa-Dhamma and modern management techniques. The results of the analysis revealed that: 1) Attannuta or knowing oneself is a Leadership and Personality

Development, 2) Parisannuta or knowing the assembly is a Network Management, 3) Puggalannuta or knowing the different individuals is a Human Resource Management, 4) Dhammannuta or knowing the law is a SWOT Analysis and System Analysis, 5) Atthannuta or knowing the purpose is a Result Based Management, 6) Mattannuta or knowing how to be temperate is a Budget Management and 7) Kalannuta or knowing the proper time is a Time Management.

Keywords: Sappurisa-Dhamma, Modern Management Techniques

ความนำ

ในปัจจุบันการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนามีการขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในประเทศต่างๆ เกือบทั่วทั้งโลกส่งผลทำให้มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจทั่วไปต่างหันมาศึกษาพระพุทธศาสนากันอย่างจริงจังและมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ ทั้งนี้ประเด็นการศึกษาหนึ่งที่อยู่ในความสนใจของผู้คนเหล่านั้นคือ การพยายามนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การต่างๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การ ตัวอย่างเช่น การใช้ภาวะผู้นำแนวพุทธของหัวหน้าภาควิชา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น การพัฒนาบุคลากรตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ฯลฯ ซึ่งตัวอย่างของผลงานทั้งหลายที่หยิบยกขึ้นมานำเสนอเหล่านี้ถือเป็นการใช้วิธีการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประเด็นการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นมีวิธีการที่สามารถดำเนินการได้อยู่ 2 วิธีการด้วยกันกล่าวคือ วิธีการแรกคือ ปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา หมายความว่าเป็นวิธีการใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา กับอีกวิธีการหนึ่งคือ ปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ หมายความว่าเป็นวิธีการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนามาอธิบายเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่[1] อย่างไรก็ดี การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนาจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงกันระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่น่าสนใจและเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจทั่วไป ซึ่งนอกจากเป็นการนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นการสนับสนุนช่วยให้พระพุทธศาสนาดูมีความทันสมัย มีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่าย ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การได้ง่ายมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

สำหรับหลักสัปปุริสธรรมจัดเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลักธรรมข้อหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจทั่วไปเป็นอย่างมากจนนำไปสู่การปรับใช้

[1] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 50.

ในทางปฏิบัติอย่างกว้างขวาง แต่ทว่ายังไม่เกิดประสิทธิภาพและไม่อาจทำได้อย่างเป็นรูปธรรมที่ประสบความสำเร็จในวงกว้างมากเท่าใดนัก เนื่องจากว่าผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีความเข้าใจและมองเห็นคุณค่าในหลักการดังกล่าวในลักษณะที่มีความแตกต่างกัน ตลอดจนมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรืออาจยังไม่มีความเข้าใจว่าองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสัปปุริสธรรมแต่ละข้อแท้ที่จริงแล้วนั้นมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนั้นอย่างไร ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ที่พบอันสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่าในทางปฏิบัติมีการนำหลักสัปปุริสธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การอยู่เพียงไม่กี่มิติ โดยส่วนมากมุ่งเน้นในมิติการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพและมิติการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วนั้นหลักสัปปุริสธรรมมีความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่อยู่หลายประการด้วยกัน

ดังนั้นในบทความชิ้นนี้จึงได้พยายามมุ่งเน้นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ด้วยการใช้วิธีการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการช่วยขยายกรอบความคิดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างๆ ให้กว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและยังเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องสำหรับนักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงาน และผู้สนใจทั่วไปต่อการนำหลักสัปปุริสธรรมไปปรับใช้ในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การต่อไป

วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างมาก ดังที่สะท้อนให้เห็นได้จากคำกล่าวของแอลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ที่ว่า "วิทยาศาสตร์ที่ไม่มีศาสนาย่อมพิกลพิการ ส่วนศาสนาที่ไม่มีวิทยาศาสตร์ย่อมมืดบอด" (Science without religion is lame, religion without science is blind)"[2] ทั้งนี้จุดเน้นสำคัญของศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Sciences) คือ การแสวงหาความจริง อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์ฉลาดที่จะเอาตัวเองให้รอด ดังนั้นศาสตร์สมัยใหม่นอกเหนือจากการแสวงหาความจริงแล้ว ยังนำไปสู่การใช้ความรู้เพื่อแสวงหาโลกธรรม และนำความรู้ไปเป็นเครื่องมือเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตัวเอง ในขณะที่พระพุทธศาสนามีจุดเด่นที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ว่าอะไรควร หรือไม่ควร โดยมีจุดเน้นเพื่อสร้างฉลาดด้านจิตใจเพื่อพัฒนาชีวิตตัวเอง บุคคลอื่น และสิ่งอื่นในสังคมรู้ ตื่น และเบิกบานมากยิ่งขึ้น ฐานคิดสำคัญของศาสนาคือ ศีลธรรม ด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงคุณค่าและความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่แล้วก็จะพบว่าแง่มุมที่น่าสนใจในมิติต่างๆ อันได้แก่ ร่วมมือขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ การเป็นสะพานเชื่อมสมานระหว่างกันและกัน วิทยาการสมัยใหม่เสริมสร้างความฉลาดพระพุทธศาสนาหยิบยื่นความสงบ การเชื่อมประสานพลังแห่งศรัทธา กรุณาและปัญญา วิทยาการสมัยใหม่เน้นศึกษาโลกภายนอก พระพุทธศาสนามุ่งศึกษาโลกภายใน วิทยาการสมัยใหม่มุ่งความจริง

[2] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 48.

พระพุทธศาสนามุ่งศีลธรรม เป็นต้น สำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นปัจจุบันมีวิธีการที่สามารถดำเนินการได้อยู่ 2 วิธีการคือ[3]

1. การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา หมายความว่าเป็นวิธีการใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกวิธีการดังกล่าวนี้ว่า พุทธวิทยา (Buddhology) ทั้งนี้พุทธวิทยาเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่างๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ หลังจากนั้น จึงนำพระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการอธิบาย ขั้นตอนต่อไปจึงเข้าสู่กระบวนการของการนำวิทยาการ หรือศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม โดยมีเจตนารมณ์เพื่ออธิบายสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาทันสมัย มีเหตุผล และสอดรับกับวิถีความเป็นไปของชีวิตและสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้ มิได้เจตนาที่จะก่อให้เกิดสัทธรรมปฏิบัติ หรือทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียจุดยืนของตัวเอง

2. การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ หมายความว่าเป็นวิธีการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนามาอธิบายเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเรียกวิธีการดังกล่าวนี้ว่า ธรรมวิทยา (Dhammology) ทั้งนี้ธรรมวิทยามีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกันกับวิธีการของ (1) การบูรณาการจะเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการหรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่างๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ ขั้นตอนต่อไปคือการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นตัวตั้ง แต่จุดเด่นในวิธีการที่ 2 คือ การนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมมาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ ตีความ อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่างๆ รูปแบบที่เหมาะสมต่อการใช้งานในสถานการณ์ต่างๆ (2) เอื้อต่อการพัฒนาวิธีคิด และการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนต่างๆ ที่มุ่งหวังที่จะได้มุมมองและแนวทางไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ (3) ตอบสนองครอบครัว ชุมชน และสังคมเพื่อแก้โจทย์ในการปฏิบัติ แก้ไขวิกฤติการณ์ และเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้เกิดสันติสุข และ (4) เกื้อกูล และเสริมสร้างสันติสุขทั้งมิติการเยียวยา และช่วยเหลือโลกให้เกิดสันติสุข และสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น

หลักสัปปุริสธรรม: บทสะท้อนความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติเข้ากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างๆ

ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ที่ได้ชื่อว่าคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม เรียกว่าสัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม หรือสัตบุรุษนี้ทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำสัมมาทิฏฐิให้แก่ผู้อื่น หรือบุคคลผู้แสวงหาสัมมาทิฏฐิกระตือรือร้นไปหา ไปปรึกษา ไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำสั่งสอนเข้าร่วมหมู่อยู่ใกล้ ศึกษาแบบอย่างแนวทางจากสัตบุรุษนั้น เรียกว่า สัปปุริสสังเสวะ หรือ สัปปุริสเสวนา

[3] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่า**ด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/article content_desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278 [28 กรกฎาคม 2561].

แปลว่า การเสวนากับสัตบุรุษ หมายถึง การคบหากับคนดี และสัตบุรุษหรือคนดีนั้นก็เป็นผู้ได้ชื่อว่ากัลยาณมิตร (อุดมพร ชั้นไพบูลย์, 2555: 3) ดังนั้น หลักสัปปุริสธรรมจึงมีความหมายว่า ธรรมของสัตบุรุษหรือคุณสมบัติของคนดีมีอยู่ 7 ประการอันประกอบไปด้วย 1) ธัมมัญญุตาคือ ความรู้จักธรรม 2) อัตถัญญุตาคือ ความรู้จักอรรถ 3) อัตตัญญุตาคือ ความรู้จักตน 4มัตตัญญุตาคือ ความรู้จักประมาณ 5) กาลัญญุตาคือ ความรู้จักกาล 6) ปริสัญญุตาคือ ความรู้จักชุมชน และ 7) ปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตาคือ ความรู้จักบุคคล ทั้งนี้ หลักสัปปุริสธรรมมีความสัมพันธ์กันกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่อยู่หลายประการมากโดยครอบคลุมมิติการบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างๆ ด้วยการใช้วิธีการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้าหาพระพุทธศาสนานั้นพบประเด็นที่น่าสนใจตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักธัมมัญญุตากับการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) อธิบายได้ว่า ธัมมัญญุตา คือ ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ หมายถึง รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์แบบแผนหน้าที่ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล ซึ่งจะเป็นเหตุให้ทำการใดได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย รู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติข้อนั้น ๆ มีอะไรบ้าง รู้ว่าอะไรเป็นเหตุของความเสื่อมอะไรเป็นเหตุของความเจริญ อะไรเป็นเหตุให้ทำความดี อะไรเป็นเหตุให้ทำความชั่ว เช่น รู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิตล้วนตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ไม่มีความเที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา รู้ว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นดับไปด้วยเหตุปัจจัยเกี่ยวเนื่องกันและกัน รู้ว่านี้คือทุกข์ที่แท้จริง รู้ว่านี้คือเหตุแท้จริงที่ทำให้เกิดทุกข์ รู้ว่านี้คือวิธีดับทุกข์ที่ถูกต้อง รู้ว่านี้คือการปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์ เป็นต้น[4] ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของธัมมัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ดังกล่าวแล้วย่อมเห็นได้ว่าหลักธัมมัญญุตามีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) เป็นอย่างมาก ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) มีสาระที่น่าสนใจนี้

1.1 การวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินสถานภาพปัจจุบันขององค์การ เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคหรือภาวะคุกคามต่างๆ ที่มีต่อองค์การในอันที่จะส่งผลต่อการวางยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาองค์การที่เหมาะสมและสอดคล้องตามสภาพความเป็นจริงเป็นลำดับต่อไป ทั้งนี้กรอบการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) สามารถนำไปใช้ได้กับทั้งองค์การขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ทั้งภาครัฐภาคเอกชนที่เป็นธุรกิจทั่วไปและธุรกิจการตลาด ขอบข่ายของการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) ประกอบด้วยการวิเคราะห์บริบทขององค์การในส่วนที่เป็นจุดแข็ง (Strength-S) จุดอ่อน (Weakness-W) โอกาส (Opportunity-O) และอุปสรรคหรือภาวะ

[4] อุดมพร ชั้นไพบูลย์, **สัปปุริสธรรม: หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์**, (วารสารรามคำแหงฉบับมนุษยศาสตร์), 2555, หน้า 3-4.

คุกคาม (Treat-T)[5] อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength-S) และจุดอ่อน (Weakness-W) จัดเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์การ ส่วนการวิเคราะห์โอกาส (Opportunity-O) และอุปสรรคหรือภาวะคุกคาม (Treat-T) จัดเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ

1.2 การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) หมายถึง เครื่องมือทางการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่นำไปใช้ในการวางแผนและดำเนินการต่าง ๆ ขององค์การ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้วิธีการวิเคราะห์ระบบมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) 2) กระบวนการ (Process) 3) ปัจจัยนำออก (Output) และ 4) ปัจจัยย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งการวิเคราะห์ระบบที่ดีจะต้องให้ความสนใจต่อการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม และมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่นั้นมาใช้สอยอย่างประหยัดและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์

2. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักอัตถัญญุตากับการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM) อธิบายได้ว่า อัตถัญญุตา หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น[6] ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของอัตถัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่าอัตถัญญุตามีความสอดคล้องกับการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM) ซึ่งการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นการบริหารโดยมุ่งเน้นที่มุ่งผลการปฏิบัติงานหรือผลสัมฤทธิ์เป็นหลัก ซึ่งเกิดมาจากแนวคิดของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management : NPM) ที่ให้ความสำคัญต่อความประหยัด (Economy) คือการใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรการผลิตอย่างเหมาะสมและมีความคุ้มค่ามากที่สุด ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) คือการปฏิบัติงานให้ได้ผลงานในระดับที่สูงกว่าปัจจัยนำเข้าและความมีประสิทธิผล (Effectiveness) คือการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หรือกลายอีกนัยหนึ่งคือเป็นการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์และผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานทั้งในแง่ของผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และความคุ้มค่าของเงิน (Value for money) รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับบริการ โดยจะมีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วยตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้[7] การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์จึงมีองค์ประกอบที่ประกอบไปด้วยผลผลิต (Outputs) รวมกับผลลัพธ์ (Outcomes) ออกมาจึงเป็นผลสัมฤทธิ์ (Results) ทั้งนี้ การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่เป็นไป

---

[5] ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย, **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), 22-23.

[6] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 34. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559), 210.

[7] พิธุวรรณ กิติคุณ, **การพัฒนาระบบราชการโดยการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิชาการ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559), หน้า 1.

อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนนั้นจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักการที่สำคัญ 6 ประการ กล่าวคือ หลักนิติธรรม (Rule of Law) หลักคุณธรรม (Ethics) หลักความโปร่งใส (Transparency) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักความรับผิดชอบ (Accountability) และหลักความคุ้มค่า (Utility)

3. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักอัตตัญญุตากับการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพ (Leadership and Personality Development) อธิบายได้ว่า อัตตัญญุตา หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป ในแง่ดังกล่าวนี้เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของอัตตัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่าอัตตัญญุตามีความสอดคล้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพ (Leadership and Personality Development) ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพจัดเป็นเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่มีความสำคัญกับองค์การปัจจุบันอย่างมาก ทั้งนี้ การพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง กิจกรรมที่มีลักษณะเป็นไปเพื่อการเสริมสร้างคุณลักษณะของการใช้อิทธิพล อำนาจ ศิลปะ และความสามารถของผู้บริหารองค์กรในการกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และอนาคตขององค์กร รวมทั้งมีบทบาทในการกระตุ้น สร้างการมีส่วนร่วม สร้างวัฒนธรรมที่แข็งแกร่ง สร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนสร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิกทุกคนภายในองค์กรในการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรขึ้นมา เพื่อการปรับเปลี่ยนและพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้น อันจะนำองค์กรไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตั้งไว้ ซึ่งจะส่งผลทำให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้าและอยู่รอดอย่างยั่งยืน[8] อย่างไรก็ตาม ได้นำเสนอถึงลักษณะบุคลิกภาพของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ไว้ 7 ข้ออันประกอบด้วย 1) เรียนรู้ที่จะเป็นผู้เข้มแข็ง แต่ไม่แข็งกระด้าง 2) เรียนรู้ที่จะเป็นคนมีความเมตา แต่ไม่ใช่อ่อนแอ 3) เรียนรู้ที่จะกล้าได้กล้าเสีย แต่ไม่ใช่คนพาล 4) เรียนรู้ที่จะเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน แต่ไม่ใช่ขี้อาย 5) เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจ แต่ไม่ใช่หยิ่งยโส 6) เรียนรู้ที่จะพัฒนาอารมณ์ขันโดยปราศจากความโง่เขลา และ 7) เรียนรู้ที่จะเผชิญหน้ากับความเป็นจริง นอกจากนี้ นำเสนอถึงเทคนิคการพัฒนาบุคลิกภาพสำหรับการเป็นผู้นำที่ดีไว้ 5 ประการคือ 1) การเคารพต่อเวลา 2) การหยุดพักบ่อยๆ 3) การเปิดหูรับฟังผู้อื่น 4) การเสียสละเวลาเพื่อเป็นอาสาสมัคร และ 5) การทำงานอย่างชาญฉลาดที่ไม่ยากจนเกินไป[9]

4. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักมัตตัญญุตากับการบริหารงบประมาณ (Budget Management) อธิบายได้ว่า มัตตัญญุตา หมายถึง ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จัก

[8] Rohn, J, Personality Traits of a Great Leader. [Online]. Accessible from: http://www.success.com/article/rohn-7 -personality-traits-of-a-great-leader. Retrieved on 2 2 July 2018, pp7 .

[9] Garfinkle, J, Top 5 personality development techniques to be a better leader. [Online]. Accessible from: http://info.shine.com/article/top-5-personality-development-techniques-to-be-a-better-leader/531.html. Retrieved on 22 July 2018.

ประมาณในการลงทัณฑอาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น[10] ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของมัตตัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่าอัตตัญญุตามีความสอดคล้องกับการบริหารงบประมาณ (Budget Management) ซึ่งการบริหารงบประมาณเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องทุกขั้นตอนตามงบประมาณอันเป็นเอกสารประกอบด้วยถ้อยคำ สถิติ ตัวเลข ซึ่งแสดงถึงการใช้จ่ายสำหรับแต่ละรายการและเป้าประสงค์ต่างๆ โดยข้อความจะพรรณนาถึงรายการค่าใช้จ่าย เช่น รายจ่ายประจำ รายจ่ายลงทุน รายจ่ายชำระคืนต้นเงินกู้ หรือเป้าประสงค์ ได้แก่ การบริการทั่วไป การบริการชุมชนและสังคม การเศรษฐกิจ ฯลฯ[11] ซึ่งกระบวนการบริหารงบประมาณโดยทั่วไปจะประกอบไปด้วย 1) การจัดทำแผนงบประมาณ 2) การจัดสรรงบประมาณ 3) การใช้จ่ายและการทำรายงานการใช้จ่ายงบประมาณ 4) การติดตามประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณ[12] ซึ่งในปัจจุบันนั้นประเทศไทยได้มีการนำเอาระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์มาใช้ในการบริหารการเงินการคลังของประเทศ อย่างไรก็ตาม การบริหารงบประมาณปัจจุบันจำเป็นที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทุกฝ่ายในรูปแบบของการงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ในการดำเนินการงบประมาณแบบมีส่วนร่วมให้ประสบความสำเร็จต้องมีการดำเนินการที่อยู่บนหลักการที่สำคัญ ซึ่งประกอบด้วยประชาธิปไตยแบบรากหญ้า (Grassroots Democracy) ความโปร่งใส (Transparency) ความเท่าเทียมกัน (Equality) การรวมกลุ่มทางสังคม (Social Inclusion) และการเสริมสร้างพลัง (Empowerment)[13] ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการจ่ายใช้งบประมาณอย่างประหยัดและเกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด

5. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักกาลัญญุตากับการบริหารเวลา (Time Management) อธิบายได้ว่า กาลัญญุตา หมายถึง ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559: 210) ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของกาลัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่ากาลัญญุตามีความสอดคล้องกับการบริหารเวลา (Time Management) ซึ่งการบริหารเวลาหมายถึงการรู้จักวางแผนและจัดสรรเวลาในการทำงานอย่างถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นนักบริหารเท่านั้นที่จะสามารถบริหารเวลา ทุกคนก็สามารถทำได้เพียงแต่ต้องรู้จักที่จะแบ่งเวลา โดยจัดสรรเวลาของตนเองให้ถูกต้องและ

---

[10] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 34, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559), หน้า 210.

[11] เฉลิมพล มีสมนัย, **พัฒนาการและเทคนิคการบริหารรัฐกิจ ในประสบการณ์วิชาชีพบริหารรัฐกิจ หน่วยที่ 3 หน้า 1-60**, พิมพ์ครั้งที่ 3. (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2559), หน้า 35.

[12] วรนุช สุนทรวินิต, **การจัดการทรัพยากรการเงินในองค์การสารสนเทศ ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการองค์การสารสนเทศ หน่วยที่ 17 หน้า 1-53**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2555), หน้า 17-18.

[13] ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, งบประมาณแบบมีส่วนร่วม: บทเรียนจากต่างประเทศและความท้าทายสำหรับประเทศไทย, (**วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน**, 2557), หน้า 14-15.

เหมาะสมตามวันเวลาที่กำหนด (สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2553: 4) ทั้งนี้ การบริหารเวลาที่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับตัวผู้บริหารเองว่ามีความตระหนักและมีความรับผิดชอบต่อภาระงานที่ปฏิบัติแค่ไหนเพียงใด สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับเทคนิคการบริหารเวลามีดังนี้ กล่าวคือ 1) ต้องมีการวางแผน หมายถึง การวางแผนการทำงานทุกอย่างที่สอดคล้องกับเวลาให้มีความชัดเจนแน่นอน ผู้บริหารจะต้องรู้ว่าวันนี้หรือ พรุ่งนี้จะต้องทำอะไรบ้างจึงควรวางแผนดำเนินการ 2) ต้องมีการจำแนกงานที่จะต้องบริหาร งานที่ผู้บริหารควรจำแนกเพื่อความสะดวกในการบริหารและใช้เวลาให้เหมาะสม 3) ควรไปถึงที่ทำงานแต่เช้า การไปทำงานแต่เช้าทำให้สุขภาพจิตดี ยังไม่มีใครมารบกวน สามารถทำงานหรือคิดวางแผนการทำงานได้สะดวก 4) จัดแยกแฟ้มงานให้ชัดเจน เช่น งานเร่งด่วนที่สุด ด่วนมาก และงานปกติธรรมดา 5) จัดให้มีเวลาว่างที่ไม่มีคนรบกวน เพื่อพิจารณางานที่จะต้องเซ็น ต้องอนุมัติ หรือการสั่งการใดๆ 6) ไม่ควรเสียเวลากับการรับแขกให้มากนัก เมื่อมีผู้มาติดต่อขอคำปรึกษาหารือ หรือขอความช่วยเหลือให้พูดเฉพาะประเด็นสำคัญๆ ส่วนรายละเอียดอาจมอบหมายผู้อื่นหรือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้คำแนะนำช่วยเหลือเพิ่มเติม 7) ลงมือทำงานทันที 8) งานบางอย่างควรมอบหมายผู้อื่น 9) สร้างบรรยากาศขณะทำงาน 10) ควรมีการสรุปข่าวความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับงานหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับงาน 11) การจัดเก็บเอกสารควรจัดแยกงานออกเป็นแฟ้มๆ 12) ใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำงาน 13) ต้องทำงานให้มีความสุข 14) ต้องฝึกให้เป็นผู้มีวินัยในตนเอง 15) ผู้บริหารไม่ต้องเสียเวลาทำงานในประเด็นปลีกย่อย และ 16) ควรสร้างรูปแบบในการทำงาน[14] (อารมณ์ จินดาพันธ์, 2556: 196-198)

6. ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักปริสัญญุตากับการบริหารเครือข่าย (Network Management) อธิบายได้ว่า ปริสัญญุตา หมายถึง ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559: 210) ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของปริสัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่าปริสัญญุตามีความสอดคล้องกับการบริหารเครือข่าย (Network Management) ซึ่งการบริหารเครือข่ายจัดเป็นแนวคิดการบริหารจัดการแบบใหม่ (New Governance) ที่มีความแตกต่างจากการบริหารจัดการของรัฐในยุคเดิมที่เน้นความสัมพันธ์แบบสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) ซึ่งมีลักษณะของการสั่งการ มีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจมีผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งการจัดการเครือข่ายได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบทางอำนาจเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของตัวกระทำที่หลากหลาย (Diverse Actors) ซึ่งมีคุณลักษณะความสัมพันธ์ทั้งในลักษณะที่หลายองค์กรที่มีความแตกต่างกันในทรัพยากรและศักยภาพมาร่วมมือกันภายใต้เป้าหมายอย่างเดียวกัน โดยที่แต่ละองค์กรไม่ได้สูญเสียความเป็นอิสระในการจัดการองค์กรของตนเอง ไม่มีโครงสร้างของสายการบังคับบัญชา ไม่มีการแข่งขันภายในเครือข่าย แต่มีความสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือกัน (Collaboration) ในการตัดสินใจจัดการบางอย่างร่วมกัน ซึ่งโดยทั่วไปนั้นกระบวนการบริหารเครือข่ายมีอยู่ด้วยกัน 3 ขั้นตอนคือ 1) การสร้างเครือข่าย ซึ่งมีวิธีการที่

[14] อารมณ์ จินดาพันธ์, การบริหารงาน – บริหารเวลา. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 10, 2556, หน้า 196-198.

สำคัญได้แก่ การสร้างความตระหนักและจุดร่วมของผลประโยชน์ การแสวงหาแกนนำและสมาชิก การวางแผนและการจัดโครงสร้าง การจัดระบบการสื่อสารและระบบการติดตามประเมินผล การจัดหาทรัพยากรมนุษย์ที่เพียงพอ และการจัดกิจกรรมเครือข่าย 2) การพัฒนาเครือข่าย ซึ่งมีวิธีการที่สำคัญได้แก่ การขยายเครือข่าย การปรับปรุงเครือข่าย และการพัฒนาศักยภาพสมาชิกเครือข่าย และ 3) การธำรงรักษาเครือข่าย ซึ่งมีวิธีการที่สำคัญได้แก่ การสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกเครือข่าย การรักษาความผูกพันใกล้ชิดของสมาชิกเครือข่าย และการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

3.7 ความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของหลักปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตากับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) ปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตา หมายถึง ความรู้จักบุคคลคือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น[15] ในแง่ดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงประเด็นความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติของปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตากับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่แล้วย่อมเห็นได้ว่าปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตามีความสอดคล้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) ซึ่งการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่มีหมายถึง ยุทธศาสตร์และแนวทางของการบริหารจัดการบุคลากรหรือทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดขององค์การ ซึ่งเป็นการบริหารคนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มให้สามารถปฏิบัติงานในอันที่จะนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การได้[16] ทั้งนี้กระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีรายละเอียดมากน้อยแตกต่างกันไปในมุมมองของนักวิชาการและนักปฏิบัติการ แต่โดยทั่วไปนั้นมีอยู่ 4 ขั้นตอนที่สำคัญคือ 1) การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบในการคาดการณ์ความต้องการทรัพยากรมนุษย์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนวางแนวทางรองรับ และนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้องค์การมีทรัพยากรมนุษย์ที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงทั้งในปัจจุบันและอนาคต[17] การจัดหาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่องค์การพยายามในการแสวงหาและจูงใจผู้สมัครงานที่มีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์การ ตลอดจนการพยายามใช้เครื่องมือต่างๆที่มีอยู่ในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกบุคคลที่มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ สมรรถนะ คุณภาพ ตลอดจนมีคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดจากกลุ่มบุคคลที่มาสมัครงาน เพื่อให้เข้ามาทำงานในตำแหน่งงานที่องค์การต้องการ[18] 3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง เป็นการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดจะกำหนดให้สิ้นสุดใน

---

[15] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 34, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559), หน้า 210-211.

[16] Armstrong, M, A Handbook of Human Resource Management Practice. 1 0 th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, pp3.

[17] ยุวดี ศิริยทรัพย์, **การวางแผนทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560), หน้า 7.

[18] สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, กลยุทธ์ในการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการไดม้าซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งงาน, (**วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า**, 2560), หน้า 72-73.

เวลาที่เหมาะสม และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไดอย่างดี ซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์การในสังคม ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม[19] และ 4) การธำรงรักษาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยให้ทรัพยากรมนุษย์ขององค์การมีความพอใจในการปฏิบัติงานและมีความสุขในการร่วมเป็นสมาชิกขององค์การ ทำให้เกิดความผูกพันและร่วมปฏิบัติงานอยู่กับเพื่อนร่วมงานหรือสมาชิกขององค์การ เพื่อปฏิบัติงานหรือพัฒนาองค์การด้วยความเต็มใจและมีความสุข[20]

จากการที่ได้อธิบายมาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่มาแล้วในตอนต้นนั้นสามารถสรุปเพื่อให้เห็นภาพที่เข้าใจง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้นดังปรากฏผลตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติระหว่างหลักสัปปุริสธรรมกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่

หลักการบริหาร	**ความสัมพันธ์เชื่อมโยงแนวปฏิบัติ**	
	หลักสัปปุริสธรรม	**เทคนิคการจัดการสมัยใหม่**
การบริหารตน	อัตตัญญุตา	การพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพ (Leadership and Personality Development)
การบริหารคน	ปริสัญญุตา	การบริหารเครือข่าย (Network Management)
	ปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตา	การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management)
การบริหารงาน	ธัมมัญญุตา	การวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis)
	อัตถัญญุตา	การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM)
	มัตตัญญุตา	การบริหารงบประมาณ (Budget Management)
	กาลัญญุตา	การบริหารเวลา (Time Management)

ที่มา: สังเคราะห์โดยคณะผู้เขียน

[19] Nadler, L, Designing training program: The critical events model. Reading: Mass. Addison – Wesley, 1982, pp12)

[20] มานิต ศุทธสกุล, **แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1 หน้า 1-46,** พิมพ์ครั้งที่ 5, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2560), หน้า 31)

บทสรุป

หลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการมีความเชื่อมโยงแนวปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกันกับเทคนิคการบริหารจัดการสมัยใหม่ต่างๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งครอบคลุมมิติการบริหารตน มิติการบริหารคน และมิติการบริหารงาน กล่าวคือ มิติการบริหารตน ได้แก่ หลักอัตตัญญุตา ซึ่งเป็นเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพ (Leadership and Personality Development) ขณะที่มิติการบริหารคน ได้แก่ หลักปริสัญญุตาซึ่งเป็นเรื่องการบริหารเครือข่าย (Network Management) หลักปุคคลัญญุตาหรือปุคคลปโรปรัญญุตาเป็นเรื่องการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) ส่วนในมิติการบริหารงานนั้น ได้แก่ ธัมมัญญุตาเป็นเรื่องการวิเคราะห์สวอท (SWOT Analysis) และการวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) หลักอัตถัญญุตาเป็นเรื่องการบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM) หลักมัตตัญญุตาเป็นเรื่องการบริหารงบประมาณ (Budget Management) และหลักกาลัญญุตาเป็นเรื่องการบริหารเวลา (Time Management) ดังนั้น นักวิชาการ นักวิจัย ผู้บริหารองค์การ ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจทั่วไปจึงควรนำหลักการทั้งหลายเหล่านี้ไปปรับอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลต่อการบริหารจัดการและพัฒนาองค์การอย่างแท้จริงต่อไป

บรรณานุกรม

เฉลิมพล มีสมนัย. พัฒนาการและเทคนิคการบริหารรัฐกิจ **ในประสบการณ์วิชาชีพบริหารรัฐกิจ หน่วยที่ 3 หน้า 1-60. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2559.**

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. งบประมาณแบบมีส่วนร่วม: บทเรียนจากต่างประเทศและความท้าทายสำหรับประเทศไทย. **วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน**, 2557.

นันธิดา จันทร์ศิริ. การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์**, 2557.**

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.**

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559.**

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่: ตัวแบบวิธีวิทยาว่า**ด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th /site/articlecontent_desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278 [28 กรกฎาคม 2561].

พิธุวรรณ กิติคุณ. การพัฒนาระบบราชการโดยการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Result Based Management: RBM)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559.**

มานิต ศุทธสกุล. **แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์** ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ 1 หน้า 1-46. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2560.

ยุวดี ศิริยทรัพย์. **การวางแผนทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

ลักษณา ศิริวรรณ. **การบริหารเครือข่าย** ในประสบการณ์วิชาชีพบริหารรัฐกิจ หน่วยที่ 12 หน้า 1-47. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2558.

วรนุช สุนทรวินิต. **การจัดการทรัพยากรการเงินในองค์การสารสนเทศ** ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการองค์การสารสนเทศ หน่วยที่ 17 หน้า 1-53. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.

ศิริรัตน์ ชุณหคล้าย. **การบริหารจัดการองค์การตามทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2553). **การบริหารเวลา (Time Management)**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. กลยุทธ์ในการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อการได้มาซึ่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งงาน. **วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า**, 4 (3), 2560.

อารมณ์ จินดาพันธ์, การบริหารงาน – บริหารเวลา. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 10, 2556.

อุดมพร ชั้นไพบูลย์. สัปปุริสธรรม: หลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์. วารสารรามคำแหงฉบับ มนุษยศาสตร์**, 2555.**

Armstrong, M. (2006). **A Handbook of Human Resource Management Practice**. 10th ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Garfinkle, J. (2012). **Top 5 personality development techniques to be a better leader**. [Online]. Accessible from: http://info.shine.com/article/top-5 -personality-development-techniques-to-be-a-better-leader/5 3 1 .html. Retrieved on 2 2 July 2018.

Nadler, L. (1982). **Designing training program: The critical events model.** Reading: Mass. Addison – Wesley.

Rohn, J. (2017). **7 Personality Traits of a Great Leader**. [Online]. Accessible from: http://www.success.com/article/rohn--personality-traits-of-a-great-leader. Retrieved on 22 July 2018.

การศึกษา กรอบแนวคิด และทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์
Scopes, Concepts, and Theories of Public Administration

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

รัฐประศาสนศาสตร์เป็นวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์แขนงหนึ่งที่ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งมีแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้มาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยองค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยก็อาจมีกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไป ทำให้มีการท้าทายกรอบแนวคิดและทฤษฎีนั้นๆ เกิดขึ้น ส่งผลทำให้รัฐประศาสนศาสตร์มีกรอบแนวคิดและทฤษฎีเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ดังนั้น ในบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการนำเสนอแนวทางการศึกษา กรอบแนวคิด และทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ ประกอบด้วย 1) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิก 2) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคโครงสร้างการหน้าที่ 3) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยม 4) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุครัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) และ 5) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM)

คำสำคัญ : การศึกษา, กรอบแนวคิด, ทฤษฎี, รัฐประศาสนศาสตร์

Abstract

Public Administration is an academic discipline in the field of social sciences of which the concept and theory are the accumulation for a long time. The knowledge of public administration in each era therefore had different frameworks and theories. As a result, it leaded to the necessity to get new frameworks and theories for public administration. The purpose of this article is to present the conceptual framework and the theory of public administration, consisting of 1) the conceptual framework and the theory of public administration in initial period, 2) the conceptual framework and the theory of public administration in the period of structural reform, 3) the conceptual framework and

the theory of public administration in the period of behavior, 4) the conceptual framework and theories of public administration in new public administration (New Public Administration: NPA), and 5) the conceptual framework and theories of public administration in the era of new public management (New Public Management: NPM)

Keywords: Education, Conceptual Framework, Theory, Public Administration

บทนำ

การที่จะศึกษาศาสตร์หรือแขนงวิชาการใดๆให้เข้าใจอย่างถ่องแท้นั้น ผู้ศึกษาจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์นั้นๆเป็นเบื้องต้นเสียก่อน ทั้งนี้ เนื่องจากแนวคิดและทฤษฎีจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของศาสตร์นั้นๆได้เป็นอย่างดี รัฐประศาสนศาสตร์ก็เช่นเดียวกันที่เป็นวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้มาเป็นระยะเวลาช้านาน อย่างเป็นทางการก็ย้อนไปเมื่อปี ค.ศ. 1887 จากผลงานอันเลื่องชื่อของวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ที่มีชื่อว่าการศึกษาเกี่ยวกับการบริหาร (The Study of Administration) ซึ่งได้นำเสนอเรื่องแนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหาร (Politic-Administrative Dichotomy) ส่วนที่ไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในทางปฏิบัติก็นับตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ดังที่ไคเดน (Caiden)[1] ได้กล่าวเอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “รัฐประศาสนศาสตร์มีความเก่าแก่เท่ากับสังคมที่ศิวิไลซ์... นักปรัชญาเกือบทุกท่านในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติได้แสดงความคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับธรรมชาติของการเมือง รัฐบาล และรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่งของชีวิต รวมทั้งตำรับตำราฉบับสำคัญทั้งหลายก็ได้อุทิศหน้ากระดาษจำนวนไม่มากก็น้อยเพื่อกล่าวถึงเรื่องสาธารณะหรือสะท้อนให้ประจักษ์ถึงธรรมชาติของรัฐประศาสนศาสตร์”ก่อนที่ในเวลาต่อมาจะมีผู้ให้ความสนใจศาสตร์แขนงนี้เพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ

อย่างไรก็ดี องค์ความรู้ของรัฐประศาสนศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยก็อาจมีกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไป ทำให้มีการท้าทายกรอบแนวคิดและทฤษฎีนั้นๆเกิดขึ้น โดยได้ท้าทายกันในประเด็นที่ว่าถูกต้องหรือไม่เหมาะสมอย่างไร และด้วยเหตุผลประการใดบ้าง ทำให้รัฐประศาสนศาสตร์มักจะถูกดึงเข้า (pull) และผลักออก (push) จากกรอบแนวคิดและความเชื่อหนึ่งไปยังกรอบแนวคิดและความเชื่อหนึ่ง อันเป็นผลของความจริงที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และวิจัยในแต่ละยุคสมัยนั่นเอง ดังนั้น จึงทำให้รัฐประศาสนศาสตร์มีกรอบแนวคิดและทฤษฎีเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ศึกษาหรือสนใจทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์จะต้องศึกษาทำความเข้าใจในกรอบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆอย่างเป็นระบบเพื่อให้เข้าถึงซึ่งความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไป

---

[1] ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, **แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ ใน ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 2 หน้า 51-86**, (นนทบุรี : หาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 72.

แนวทางการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์

ในการศึกษากรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์มักมีการแบ่งในรูปของกระบวนทัศน์ หรือที่นิยมเรียกว่า พาราไดม์ (paradigm) ซึ่งยังคงเป็นปัญหามาตั้งแต่เริ่มต้น เพราะไม่อาจชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กระบวนทัศน์ของนักวิชาการคนใดมีความถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วนที่สุด เนื่องจากในแต่ละยุคสมัยมีกระบวนทัศน์ต่อความรู้ความจริงแตกต่างกัน แนวคิดและทฤษฎีบางกลุ่มก็มีความเลื่อมล้ำทับซ้อนกันอยู่มาก ดังปรากฏให้เห็นว่ามีการจัดแบ่งออกในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในหลายลักษณะตามเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกประเภท ดังนั้น จึงทำให้การศึกษากรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์สามารถกระทำการศึกษาได้หลายแนวทางนั่นเอง ทั้งนี้ แนวทางการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์มีอยู่อย่างน้อย 3 แนวทางด้วยกันคือ[2]

1. แนวการศึกษาที่ใช้มิติของเวลา เป็นการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยจำแนกตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้น ซึ่งกรณีตัวอย่างที่ใช้มิติของเวลา เช่น เช่น นิโคลัส เฮนรี่ (Nicholas Henry) พยายามชี้ให้เห็นว่า แนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์มีอยู่ 5 พาราไดม์/ขอบเขตเนื้อหาคือ *พาราไดม์ 1* การแบ่งแยกการเมืองออกจากการบริหาร (The Politic/Administration Dichotomy) *ปี ค.ศ.1900-1926 พาราไดม์ 2* หลักการบริหาร (The Principles of Administration) ปี ค.ศ.1927-1937 พร้อมกันนี้ได้เกิดการท้าทายหลักการบริหาร (The Challenge) ขึ้นปี ค.ศ.1938-1947 และการโต้ตอบการท้าทาย (Reaction to the Challenge) ในระหว่างปี ค.ศ.1947-1950 *พาราไดม์ 3* รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐศาสตร์ (Public Administration as Political Science) ปี ค.ศ.1950-1970 *พาราไดม์ 4* รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์การบริหาร (Public Administration as Management) ปี ค.ศ.1956-1970 และ*พาราไดม์ 5* รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์การบริหารภาครัฐ (Public Administration as Public Administration) ปี ค.ศ.1970 เป็นต้นมา

ข้อดีและข้อจำกัดของการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่ใช้มิติของเวลา **ข้อดี** คือ เป็นการนำเสนอที่ง่ายตามลำดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเพียงแค่พรรณนาถึงแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ตามช่วงเวลาที่เกิดขึ้นเป็นลำดับไป แต่**ข้อจำกัด**ของการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่ใช้มิติของเวลาคือ แม้ว่าในช่วงเวลาหนึ่งๆจะมีแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันบ้างก็ตาม แต่ก็ไม่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ที่เป็นหนึ่งเดียวตลอด โดยที่ในแต่ละช่วงสมัยหนึ่งๆอาจจะมีแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะไม่ทำให้เห็นความต่อเนื่องของแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีจุดเน้นเดียวกันในลักษณะที่เป็นพัฒนาการไป

2. แนวทางการศึกษาที่ใช้มิติของขอบเขตและจุดเน้น เป็นการศึกษาที่กำหนดขอบเขตหรือปริมณฑลทางวิชาการ (locus) และกำหนดจุดเน้นของการศึกษา (focus) ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาที่

---

[2] เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์. **ภาพรวมและแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์ ในประมวลสาระชุดวิชาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 1 หน้า 1-50**. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 38-42.

นำเสนอโดยโรเบิร์ต ที โกเล็มบิวสกี้ (Robert T. Golembiewski) ทั้งปริมณฑลทางวิชาการและจุดเน้นของการศึกษาอาจแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมตลอดจนสาธารณกิจของสังคมนั้นๆ โดยที่ปริมณฑลทางวิชาการอาจมีลักษณะที่ขยายขอบเขตออกไปกว้างขึ้น หรือมีขอบเขตที่เฉพาะเจาะจง หรือย้ายจุดมุ่งเน้นของการศึกษาไปสู่จุดมุ่งเน้นสนใจของการศึกษาใหม่ก็ได้

ข้อดีและข้อจำกัดของแนวทางการศึกษาที่ใช้มิติของขอบเขตและจุดเน้น มี**ข้อดี**ที่สำคัญคือ ทำให้เห็นกรอบหรือแนวทางการศึกษาที่มีปริมณฑลไปที่การบริหารงานภาครัฐโดยตรง นอกจากนี้แล้วก็ยังมีข้อดีที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เน้นสร้างองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานในภาครัฐโดยตรง แต่ทั้งนี้จุดมุ่งเน้นของการบริหารงานภาครัฐในแต่ละยุคสมัยอาจจะมีความแตกต่างกันไปก็ได้ เช่น ในยุคหนึ่งอาจเน้นเรื่องการสร้างระบบคุณธรรมของการบริหารงานบุคคล ในขณะที่อีกยุคอาจจะเน้นการจัดการสมัยใหม่ที่นำการจัดการแบบธุรกิจมาประยุกต์ใช้ เป็นต้น นั่นหมายความว่า ในจุดมุ่งเน้นเรื่องหนึ่งๆ อาจนำแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่หลากหลายในหลายช่วงเวลามาใช้ร่วมกันได้ เช่น ในยุคที่การบริหารงานภาครัฐให้ความสำคัญต่อการปฏิรูประบบราชการอาจนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลามาบูรณาการใช้ร่วมกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม**ข้อจำกัด**ที่สำคัญของแนวทางการศึกษาที่ใช้มิติของขอบเขตและจุดเน้นคือ ในแง่ขององค์ความรู้ของศาสตร์ จะทำให้ไม่สามารถเห็นองค์ความรู้ที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากองค์ความรู้จะเน้นไปสู่การนำไปใช้ในแต่ละเรื่องที่เป็นจุดมุ่งเน้นมากกว่าซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปได้ตลอดในแต่ละยุคของการบริหารงานภาครัฐ

3. แนวทางที่ใช้มิติของหน่วยวิเคราะห์ เป็นแนวทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นและการประยุกต์ใช้โดยยึดถือหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) สะท้อนได้จากผลงานของนักวิชาการ เช่น แนวคิดของรัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ (New Public Administration) ที่ให้ความสำคัญต่อหน่วยวิเคราะห์ที่เป็นประชาชนผู้รับบริการ ผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าถ้าศึกษาวิเคราะห์ไปถึงแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงแล้ว ก็จะสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงหน่วยวิเคราะห์ของการศึกษาได้เสมอ ได้แก่ หน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นโครงสร้าง หน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นบุคคล หน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นกระบวนการ หน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นชุมชน ประชาชน และสิ่งแวดล้อม

ข้อดีและข้อจำกัดของแนวทางที่ใช้มิติของหน่วยการวิเคราะห์ มี**ข้อดี**ที่สำคัญคือ จะทำให้เกิดการมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องเฉพาะหน่วยการวิเคราะห์นั้นโดยตรงเท่านั้น ตัวอย่าง ถ้าต้องการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้าง จะทำให้ไปสนใจหรือให้ความสำคัญต่อแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวกับโครงสร้างองค์การโดยตรง เช่น ทฤษฎีการจัดโครงสร้างองค์การแบบระบบราชการที่เสนอโดยแม็กซ์ เวเบอร์ แนวคิดการจัดโครงสร้างองค์การแบบ Information-based Organization ที่เสนอโดยปีเตอร์ ดรักเกอร์ หรือหลักการของการจัดโครงสร้างองค์การที่ดี ข้อดีที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ จะทำให้สามารถบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ทั้งหมดในหน่วยวิเคราะห์นั้นโดยตรงมาใช้ในการอธิบาย หรือพยากรณ์ปรากฏการณ์ทางการบริหารภาครัฐที่เกิดขึ้นได้ในแง่มุมต่างๆ หลายแง่มุมไปพร้อมกัน หรือแม้กระทั่งสามารถบูรณาการศาสตร์อื่นมาใช้ร่วมได้ ส่วน**ข้อจำกัด**ที่สำคัญของ

แนวทางที่ใช้มิติของหน่วยการวิเคราะห์ก็คือ การไม่เห็นความชัดเจนขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างชัดเจนว่ามีลักษณะเป็นเช่นใด

กล่าวโดยสรุป แนวทางการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์มีอยู่อย่างน้อย 3 แนวทางด้วยกันคือ *แนวการศึกษาที่ใช้มิติของเวลา* มีจุดเน้นที่สำคัญคือ การพรรณนาให้เห็นถึงแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา *แนวทางการศึกษาที่ใช้มิติของขอบเขตและจุดเน้น* มีจุดเน้นที่สำคัญคือ การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์เพื่อตอบสนองปริมณฑลที่เป็นการบริหารงานภาครัฐและตามจุดสนใจที่การบริหารงานภาครัฐให้ความสำคัญในขณะนั้น และแนวทางที่ใช้มิติของหน่วยวิเคราะห์ มีจุดเน้นที่สำคัญคือ ความต่อเนื่องในการสร้างองค์ความรู้และการนำไปใช้เพื่อสนับสนุนต่อการบริหารงานภาครัฐในแต่ละหน่วยการวิเคราะห์โดยตรง

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์

การศึกษาครั้งนี้ได้จำแนกกรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ออกเป็น 5 ยุค คือ 1) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิก 2) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคโครงสร้างการหน้าที่ 3) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยม 4) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุครัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) และ5) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างแนวทางการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ที่ใช้มิติของขอบเขตและจุดเน้น และแนวทางที่ใช้มิติของหน่วยวิเคราะห์เป็นแนวทางการศึกษาในครั้งนี้

1. กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิก

เนื่องจากเป็นช่วงของการเริ่มต้นหรือจุดกำเนิดของวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จึงกล่าวได้ว่าองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคนี้ยังไม่ได้รับการพัฒนา หรือยังไม่การสั่งสมอย่างเป็นระบบมากเท่าใดนัก ซึ่งองค์ความรู้ส่วนใหญ่มาจากหลักประสบการณ์นิยม คือการลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น หลักอำนาจนิยม คือการอ้างเทวสิทธิ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา และหลักเหตุผลนิยม คือการใช้ความสมเหตุสมผล โดยใช้เหตุผลเชิงอุปมานจากกฎหมาย และระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นสำคัญ

2. แนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหาร (Politic-Administrative Dichotomy) วูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ศาสตราจารย์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน และอดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ผู้ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาแห่งวิชารัฐประศาสนศาสตร์ได้นำเสนอแนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหาร (Politic-Administrative Dichotomy) ไว้ในบทความเกี่ยวกับการศึกษาการบริหาร (The Study of Administration) ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร Political Science Quarterly ปี ค.ศ.1887 โดยอธิบายว่า ฝ่ายการเมืองมีหน้าที่กำหนดนโยบาย ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่ในการนำเอานโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งเหตุผลสำคัญที่วิลสันนำเสนอประเด็นดังกล่าวก็เพราะต้องการให้การบริหารราชการเป็นไปด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นกลางทางการเมือง ซึ่งจะทำให้สามารถลดการทุจริตคอรัปชั่น ปลอดจากการแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง และระบบการเล่นพรรคเล่นพวกซึ่งเกิดขึ้น

อย่างกว้างขวางทั้งในรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นในสมัยนั้น นอกจากนี้เขายังมีความพยายามสร้างศาสตร์ใหม่ของการบริหาร (a new science of administration) เพื่อทำให้การบริหารราชการแผ่นดินมีลักษณะเป็นการบริหารธุรกิจ ซึ่งจะส่งผลดีให้การบริหารงานภาครัฐเป็นไปอย่างรวดเร็ว คล่องตัว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กระทั่งในระยะต่อมาก็ได้มีนักวิชาการที่สนับสนุนแนวความคิดนี้อยู่หลายคน ได้แก่ แฟร็งค์ เจ กู๊ดนาว (Frank J. Goodnow) ลีโอนาร์ด ดี ไวท์ (Leonard D. White) เป็นต้น โดยที่ แฟร็งค์ เจ กู๊ดนาว ซึ่งเป็นนักวิชาการสาขาวิชากฎหมายปกครอง และผ่านการอบรมมาจากประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนี ก็มีความเห็นที่สอดคล้องกับแนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหารที่นำเสนอโดยวูดโรว์ วิลสัน กระทั่งได้แต่งหนังสือชื่อว่า Politics and Administration (1900) ซึ่งมีข้อเสนอที่สำคัญคือ การแบ่งหน้าที่ของรัฐควรแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ หน้าที่ทางการเมือง และหน้าที่ทางการบริหาร ซึ่งหน้าที่ทางการเมืองจะเป็นเรื่องของนโยบายและการแสดงออกซึ่งเจตนารมณ์ของรัฐ และหน้าที่ทางการบริหารจะเป็นการบริหารและการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ นอกจากนี้ การปฏิรูปการปกครองก็ต้องยอมรับความจริงว่า หน้าที่การเมืองและหน้าที่การบริการของรัฐแยกออกจากกันได้ การบริหารไม่ควรอยู่ภายใต้การเมืองและเรื่องของผลประโยชน์ วิชารัฐประศาสนศาสตร์ศึกษาเรื่องระบบราชการของรัฐบาลโดยตรง และวิชาบริหารสามารถเป็นวิทยาศาสตร์ได้ กล่าวคือ การบริหารสามารถเป็นหลักสากลได้

ต่อมาในปี ค.ศ.1926 ลีโอนาร์ด ดี ไวท์ (Leonard D. White) ได้เขียนหนังสือในลักษณะของตำราเรียนเล่มแรกในด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีชื่อว่า Introduction to the Study of Public Administration (1926) ก็ยอมรับความคิดของวิลสันและกู๊ดนาว โดยได้ขยายความคิดการบริหารแยกออกจากการเมืองโดยเสนอว่า 1) การเมืองไม่ควรแทรกแซงการบริหาร 2) เราสามารถทำการศึกษาเรื่องการบริหารและการจัดการโดยอาศัยวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ 3) วิชารัฐประศาสนศาสตร์สามารถตัดอคติต่างๆออกได้ (value free) กล่าวคือ เป็นวิทยาศาสตร์ได้ การบริหารเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง (facts) ขณะที่การเมืองเป็นเรื่องของค่านิยม (values) การอุปมาอุปมัย เรื่อง fact value dichotomy ให้เข้ากับ politics administration dichotomy มีผลมากในสมัยต่อมา เช่น เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้เกิดการพยายามหาหลักการบริหารขึ้น และ4) เป้าหมายของการบริหารงานคือ การประหยัดและการมีประสิทธิภาพ รัฐต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทั้งนี้รัฐสามารถอาศัยหลักเกณฑ์ขององค์การธุรกิจมาใช้ปรับปรุงการบริหารงานของรัฐให้ดีขึ้นได้ เช่น อาจปฏิรูปโครงสร้างส่วนประกอบของระบบบริหารของรัฐให้สอดคล้องกับของเอกชน และอาจสนับสนุนให้ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ รวมทั้งกระบวนการประชาธิปไตยสามารถควบคุมระบบบริหารงานได้อย่างใกล้ชิด[3]

3. ทฤษฎีระบบราชการดั้งเดิม (Classic Bureaucracy Theory) เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ.1900 – 1950 โดยมีพัฒนาการมาจากนักสังคมวิทยาและให้ความสำคัญกับองค์การที่ชื่อว่า แม็กซ์ เวเบอร์ (Max

[3] พิทยา บวรวัฒนา, **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ.1887-ค.ศ.1970),** พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 13-20.

Weber) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันแต่สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมาย แต่หันมาสนใจด้านสังคมวิทยาเป็นบุคคลแรกที่เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างขององค์การในรูปแบบอุดมคติ (Ideal Type) หรือที่รู้จักในนามระบบราชการ (Bureaucracy) หรือองค์การขนาดใหญ่ที่เป็นทางการ ซึ่งเขาถือว่าเป็นตัวแบบโครงสร้างขององค์การที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการจัดองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การแบบราชการในอุดมคติที่ไม่ได้เกิดจากประสบการณ์ในการทำงาน (Ideal Type of Bureaucracy) ซึ่งมีลักษณะที่มีเหตุผลโดยกฎหมาย (Legal rational) แต่เขาสร้างในแง่มุมของนักวิชาการหรือปัญญาชนที่คิดว่ารูปแบบองค์การในอุดมคติ (Ideal Type) หรือองค์การขนาดใหญ่ที่เป็นทางการ (Bureaucracy)

สาระสำคัญขององค์การแบบราชการในทัศนะของแม็กซ์ เวเบอร์ (Max Weber) มีลักษณะเด่นดังนี้คือ 1) หลักการแบ่งงานกันทำตามความถนัด (Division of Work) ระบบราชการก่อให้เกิดความยุติธรรมและตรงตามความถนัดหรือความสามารถของบุคคลนั้น ซึ่งจะทำให้บุคคลที่ปฏิบัติงานเกิดความชำนาญในงานเฉพาะด้าน (Specialization) และรับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ 2) การจัดโครงสร้างองค์การลดหลั่นไปตามลำดับชั้น (Hierarchy) ระบบราชการกำหนดโครงสร้างของอำนาจที่เหมาะสมกับตำแหน่งต่างๆที่กำหนดขึ้นตามความสามารถเฉพาะด้านและการแบ่งงานกันทำตามความถนัด 3) การมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ และวิธีปฏิบัติ (Rule Regulation and Procedures) ระบบราชการเป็นแบบแผนที่ส่งเสริมให้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ มาฐานในการทำงาน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้มีการประสานงานของงานต่างๆได้ดีขึ้น สมาชิกขององค์การก็สามารถดำเนินงานได้ด้วยดี และมีความมั่นคงหากมีการเปลี่ยนแปลงตัวสมาชิกขององค์การ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบทางการหรือไม่ยึดถือตัวบุคคล (Impersonal Relationship) ระบบราชการถือว่าความสัมพันธ์ของตัวบุคคลในองค์การต้องไม่มีเรื่องส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การจะต้องมีลักษณะที่เป็นทางการไม่ยึดถือตัวบุคคล ไม่มีการให้ผลประโยชน์ที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางด้านมิตรและความคุ้นเคย 5) คุณสมบัติทางด้านวิชาชีพ (Professional Qualities) ระบบราชการส่งเสริมให้ยึดถือหน่วยงาน และการรับราชการเป็นคุณสมบัติทางด้านวิชาชีพ การเลือกบุคคลเข้าทำงาน การได้ความดีความชอบ การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งหรือความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพจะต้องพิจารณาจากความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ 6) ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน (Career Aspects) ระบบราชการส่งเสริมให้คนมีความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่เป็นลำดับชั้น การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งขึ้นอยู่กับความมีอาวุโสและการประสบความสำเร็จในหน้าที่การเงินเป็นสำคัญ การจะไล่ออกจากงานได้ก็ต่อเมื่อมีความผิดที่ชัดเจนเท่านั้น และ7) อำนาจหน้าที่ (Legal Authority) ระบบราชการมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งไว้อย่างชัดเจน และเป็นอำนาจหน้าที่ที่ได้มาจากสถาบัน บุคคลใดก็ตามที่มีตำแหน่งหน้าที่ย่อมจะมีอำนาจที่จะใช้ได้อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อำนาจดังกล่าวไม่ใช่อำนาจส่วนบุคคล แต่จะเป็นอำนาจของสถาบัน[4]

---

[4] วิเชียร วิทยอุดม, **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ,** (กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิลม์และไซเท็กซ์, 2551), หน้า 99-104.

โดยสรุป กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิกนั้นจะมุ่งเน้นไปที่แนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหาร โดยสาระสำคัญในแง่ที่ว่าการบริหารงานของรัฐควรเป็นศาสตร์ที่ปลอดจากค่านิยม โดยมีเป้าหมายหลักของการบริหารคือ ประหยัดและประสิทธิภาพ (Economy and Efficiency) และทฤษฎีระบบราชการดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการออกแบบโครงสร้างองค์การใหม่ เนื่องจากต้องการแก้ไขปัญหาการที่ไม่มีโครงสร้างองค์การที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในองค์การเป็นหลัก โดยมีการใช้องค์ความรู้ผ่านการสั่งสมองค์ความรู้ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากหลักประสบการณ์นิยม หลักอำนาจนิยม และหลักเหตุผลนิยม อย่างไรก็ดี ในยุคนี้วิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ก็ยังไม่ได้รับการแยกองค์ความรู้ออกจากสาขาวิชาอื่นๆ เช่น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ฯลฯ อย่างเด่นชัดเหมือนในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคโครงสร้างการหน้าที่

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ยุคโครงสร้างการหน้าที่นั้น กล่าวได้ว่าองค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก 2 แนวทาง คือ แนวทางแรกคือ *หลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (The Principles of Scientific Management)* ซึ่งมุ่งเน้นให้ความสนใจต่อการศึกษาการทำงานในระดับปฏิบัติการ และอีกแนวทางหนึ่งคือ *หลักการบริหารองค์การ (Principle of Administrative Organization)* ซึ่งมุ่งเน้นให้ความสนใจต่อการศึกษาการทำงานในระดับบริหาร โดยในยุคนี้มองคนเป็นแบบมนุษย์เศรษฐศาสตร์ (Economic man) กล่าวคือ ให้ความสำคัญต่อองค์การมากกว่าจะคำนึงถึงตัวบุคคล (Organization without man) โดยมุ่งเน้นให้ความสนใจต่อองค์การโดยรวม เป็นความพยายามที่จะแสวงหาวิธีการในการปรับปรุงประสิทธิภาพของการทำงานและการดำเนินงานขององค์การให้ดีขึ้น

1. หลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (The Principles of Scientific Management) การบริหารงานตามหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์เป็นการประยุกต์ใช้วิธีการทำงานตามหลักการแบบวิทยาศาสตร์ที่มุ่งเน้นปรับปรุงวิธีการและเพิ่มประสิทธิภาพการในการทำงานเป็นสำคัญ นักวิชาการคนสำคัญที่นำเสนอแนวคิดนี้ ได้แก่ เฟรดเดอริค วินสโลว์ เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) แฟร็งค์ บังเกอร์ กิลเบรธ และลิเลี่ยน มอลเลอร์ กิลเบรธ (Frank Bunker Gilbreth and Lilian Moller Gilbreth) และเฮนรี แอล แกนต์ (Henry L. Gantt)

ผู้บุกเบิกและได้รับการยอมรับว่าเป็นบิดาของหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์คือ เฟรดเดอริค วินสโลว์ เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) (1856-1915) ซึ่งเป็นวิศวกรชาวสหรัฐทำงานในโรงงานเหล็กที่มีชื่อว่า Midvale Steel Company ในเมืองฟิลาเดเฟีย สหรัฐอเมริกา ได้ตีพิมพ์ผลงานที่มีชื่อว่า The Principles of Scientific Management ในปี ค.ศ.1911 โดยเสนอหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ อันเป็นการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ เทเลอร์พยายามชี้ให้เห็นว่าการบริหารงานตามหลักวิทยาศาสตร์ดีกว่าวิธีการจัดการที่ใช้กันอยู่ในขณะนั้นที่อาศัยหลักการตามความเคยชิน (rule of thumb) โดยทั่วไป[5] นอกจากผลงาน

[5] พิทยา บวรวัฒนา, **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ.1887-ค.ศ.1970).** พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 24-33.

ของเทเลอร์แล้ว ยังมีนักวิชาการที่สนใจพัฒนาแนวคิดการจัดการในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันอีกจำนวนมากซึ่งสนับสนุนแนวความคิดของเทเลอร์ นักวิชาการคนสำคัญได้แก่ แฟร็งค์ บังเกอร์ กิลเบรธ และลิเลี่ยน มอลเลอร์ กิลเบรธ (Frank Bunker Gilbreth and Lilian Moller Gilbreth) สองสามีภรรยาที่นำเสนอผลงานด้าน *"การศึกษาเวลาและการเคลื่อนไหว"* (time and motion study) โดยนำเอาหลักการทำงานแบบวิทยาศาสตร์มาใช้ในการทำงานเพื่อ (1) ค้นหาวิธีการและจำแนกวิธีการปฏิบัติที่ดีที่สุด (2) พยายามลดกฎเกณฑ์ในการทำงานให้น้อยลง และ (3) พยายามนำเอาหลักการทั้ง 2 ข้อนี้ มาเพื่อเพิ่มผลผลิตและลดชั่วโมงการทำงานให้น้อยลง โดยจัดแบ่งระบบการทำงานออกเป็นส่วนๆ เรียกว่า Therbligs (ขั้นตอนของการเคลื่อนไหวในการทำงาน) โดยนำมาจากการเขียนชื่อของกิลเบรธ (Gilbreth) โดยนำเอาอักษรท้ายสุดเขียนเป็นตัวแรกและเรียงต่อด้วยอักษรตัวถัดๆขึ้นมา[6]

นอกจากนี้ เฮนรี แอล แกนต์ (Henry L. Gantt) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนับสนุนแนวคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ เมื่อเขียนบันทึกครูและวิศวกรในปี ค.ศ.1887 แกนต์ได้ร่วมงานกับเทย์เลอร์และเป็นผู้ติดตามเทย์เลอร์ไปในสถานที่ต่างๆมากมาย แนวคิดที่แกนต์ได้นำเสนอคือ การจัดอันดับผลงานของพนักงานอย่างเปิดเผยให้พนักงานทุกคนได้รับรู้ โดยใช้แผนภูมิแท่งมาแสดงผลงานของพนักงานแต่ละคน ในวันที่พนักงานสามารถผลิตได้ตามมาตรฐานจะแสดงด้วยแท่งสีดำ ในวันที่ไม่สามารถผลิตได้ตามมาตรฐานจะแสดงด้วยแท่งสีแดง และยังได้มีการเสนอให้มีการกำหนดตารางเวลาในการผลิต ซึ่งเทคนิคดังกล่าวปัจจุบันเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายที่รู้จักกันดีในชื่อ *แผนภูมิแกนต์ (Gantt Chart)* เป็นเทคนิคที่ใช้สำหรับวางแผนและควบคุมงานโดยกำหนดกิจกรรมใดทำก่อน กิจกรรมใดทำทีหลัง กิจกรรมใดทำพร้อมกัน รวมทั้งกำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมด้วย[7]

2. หลักการบริหารองค์การ (Principle of Administrative Organization) หลักการบริหารองค์การมีจุดเน้นอยู่ที่การทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อองค์การ ซึ่งได้มุ่งเน้นให้ความสนใจต่อการศึกษาการทำงานในระดับบริหารเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการศึกษาในแง่ที่ว่าผู้บริหารหรือผู้จัดการควรมีหน้าที่ทางการบริหารหรือการจัดการในระดับองค์การอย่างไรบ้าง เพื่อให้การขับเคลื่อนองค์การไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีนักวิชาการที่ได้นำเสนอหลักการบริหารองค์การคนสำคัญได้แก่ เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) เจมส์ มูนเนย์ และอลัน ไรเลย์ (James Mooney and Alan Reiley) ลูเธอร์ กูลิก และลินดอลล์ เออร์วิก (Luther Gulick and Lyndall Urwick) และแมรี ปาร์เกอร์ ฟอลเล็ต (Mary Parker Follett)

เฮนรี ฟาโยล์ (Henry Fayol) (1841-1925) นักวิศวกรอุตสาหกรรมชาวฝรั่งเศสและเป็นผู้บุกเบิกเกี่ยวกับการกำหนดหลักการทางการจัดการเชิงบริหาร ซึ่งได้ตีพิมพ์ผลงานที่มีชื่อว่า General and Industrial Management ในปี ค.ศ. 1916 ในภาษาฝรั่งเศส ก่อนที่ในเวลาต่อมาจะมีการตีพิมพ์ฉบับแปล

---

[6] วิเชียร วิทยอุดม, **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ,** (กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, 2551), หน้า 16.

[7] ปฐม มณีโรจน์ และเสน่ห์ จุ้ยโต. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการองค์การสารสนเทศ หน่วยที่ 2 หน้า 1-55**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 43.

เป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ.1929 ซึ่งผลงานของฟาโยล์ได้รับการพิจารณายอมรับว่าเป็นงานที่เข้ามาเสริมหรือเติมเต็มแนวคิดของเทเลอร์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ฟาโยล์เห็นว่ากิจกรรมการจัดการอุตสาหกรรมจะประกอบไปด้วยกิจกรรม 6 ประเภทคือ 1) กิจกรรมด้านเทคนิค (ด้านการผลิต) 2) กิจกรรมด้านการค้า (ด้านการซื้อขายและแลกเปลี่ยน) 3) กิจกรรมด้านการเงิน (ด้านการหาแหล่งงานและใช้ประโยชน์สูงสุดจากทุน) 4) กิจกรรมด้านความมั่นคง (ด้านการป้องกันทรัพย์สินและบุคคล) 5) กิจกรรมด้านบัญชี (ด้านการจัดคุมสินค้า การจัดทำงบดุลต้นต้นทุนและสถิติ) และ6) กิจกรรมด้านการจัดการ (การวางแผน การจัดการองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม) กล่าวได้ว่ากิจกรรมที่ฟาโยล์เห็นว่ามีความสำคัญมากที่สุดก็คือกิจกรรมด้านการจัดการ ซึ่งเขาได้ให้ความสำคัญกับหน้าที่ทางการจัดการเป็นพิเศษ โดยได้แยกการศึกษาเป็น 2 ประเด็นคือ 1) หลักการจัดการ (principle of management) และองค์ประกอบของหน้าที่ทางการจัดการ (element of management) ขณะที่เจมส์ มูนเนย์ และอลัน ไรเลย์ (James Mooney and Alan Reiley) เป็นนักบริหารชั้นนำของบริษัท General Motors ในปี ค.ศ.1930 นักวิชาการทั้งสองได้ตีพิมพ์ผลงาน 2 เล่มคือ เล่มแรกชื่อว่า Onward Industry ใน ค.ศ.1931 และในปี ค.ศ.1939 ได้แต่งหนังสืออีกเล่มชื่อ Principles of Organization กล่าวได้ว่าผลงานของมูนเนย์ และไรเลย์เป็นแนวความคิดที่สนับสนุนและสอดคล้องกับหลักการบริหารของฟาโยล์อย่างมากทีเดียว โดยได้เสนอว่าหลักการบริหารต่างๆซึ่งมีลักษณะเป็นสากลนั้นจะมีอยู่ 4 ประการคือ หลักการประสานงาน หลักลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา หลักการแบ่งงานตามหน้าที่ และหลักการหน่วยงานหลัก (line) และหน่วยงานช่วย (staff)[8]

ส่วนทางด้านลูเธอร์ กูลิก และลินดอลล์ เออร์วิก (Luther Gulick and Lyndall Urwick) ได้ร่วมกันเป็นบรรณาธิการหนังสือชื่อ Papers on the Science of Administration (บทความว่าด้วยศาสตร์การบริหาร) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1937 อันเป็นเอกสารสำคัญที่รวบรวมเอาแนวความคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งสนับสนุนในหลักการบริหาร ซึ่งผลงานของกูลิก และเออร์วิกได้รับความสนใจอย่างมากและได้รับการยอมรับยกย่องให้เกียรติอย่างสูงสุดของวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยได้รับการขนานนามว่าเป็น *"จุดสูงสุดของหลักการ (the high noon of orthodox)"*[9] กูลิก และ เออร์วิกได้นำเสนอหลักการบริหารงานของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายจัดการ ที่เรียกว่า POSDCoRB (อ่านว่า โพสคอร์บ) ที่ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 7 ประการคือ Planning หมายถึง การวางแผน Organizing หมายถึง การจัดองค์การ Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล Directing หมายถึง การอำนวยการ Coordinating หมายถึง การประสานงาน Reporting หมายถึง การรายงาน และBudgeting หมายถึง การงบประมาณ

นอกจากนั้น แมรี ปาร์เกอร์ ฟอลเล็ต (Mary Parker Follett) (1868-1925) ก็เป็นสตรีนักบริหารอีกคนหนึ่งที่สนใจศึกษาเรื่องการบริหารองค์การ โดยได้นำเสนอหลักการประสานงานในฐานะเป็นหลักการของการวางแผน ฟอลเล็ตเห็นว่าการประสานงานเป็นแกนหลักของการบริหาร การประสานงานจะเป็นการ

---

[8] พิทยา บวรวัฒนา, **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ.1887-ค.ศ.1970),** พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 38-39.

[9] วิเชียร วิทยอุดม, **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ,** (กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิมล์และไซเท็กซ์, 2551), หน้า 18.

ออกคำสั่งที่ประสานกันของส่วนต่างๆเพื่อให้การประสานงานประสบความสำเร็จ ซึ่งฟอลเล็ตได้เรียกร้องให้สนใจกับ 4 ประเด็นคือ ประสานงานโดยการติดต่อโดยตรง (Coordination by Direct Contact) การประสานงานในขั้นต้นๆ (Coordination in the Early Stages) การประสานงานในฐานะกระบวนการต่อเนื่อง (Coordination as a Continuous) และการประสานงานในฐานะความสัมพันธ์ถ้อยทีถ้อนอาศัยกันของปัจจัยทั้งหมดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง (Coordination as a Reciprocal of All Factors in a Situation)[10]

กล่าวโดยสรุป กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคโครงสร้างการหน้าที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก 2 แนวทาง คือหลักการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นให้ความสนใจต่อการศึกษาการทำงานในระดับปฏิบัติการ และหลักการบริหารองค์การ ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่การทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อองค์การ โดยมุ่งเน้นให้ความสนใจต่อการศึกษาการทำงานในระดับบริหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้มีเป้าหมายอยู่ที่การมุ่งปรับปรุงและออกแบบโครงสร้าง รวมทั้งการบวนการทำงานขององค์การอย่างมีหลักเกณฑ์ โดยให้ความสนใจต่อปัจจัยภายในองค์การเป็นหลัก ส่วนการใช้องค์ความรู้นั้น ในยุคนี้มุ่งเน้นใช้องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเรื่องการบริหารองค์การ แต่เนื่องจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีในยุคนี้ส่วนใหญ่มุ่งให้ความสนใจต่อองค์การมากกว่าจะคำนึงถึงตัวบุคคล จนทำให้ละเลย ไม่สนใจ หรือมองข้ามการศึกษาเรื่องคนทำงานในองค์การ จึงมักจะถูกเรียกว่า *"องค์การที่ปราศจากคน"* (Organization without man) กล่าวคือ ไม่ได้มองคนทำงานแบบมีชีวิตจิตใจ หากแต่มองคนทำงานแบบเครื่องจักรที่ไม่มีชีวิตหรือไร้ซึ่งชีวิตจิตใจ จนทำให้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในยุคนี้ถูกท้ายทายในยุคต่อมา

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยม

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคนี้แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ *กลุ่มมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation)* ซึ่งให้ความสนใจต่อการยึดหลักการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งจะนำมาซึ่งความร่วมแรงร่วมใจทำงานสู่ความสำเร็จ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การให้ความสนใจต่อโครงสร้างองค์การแบบอรูปนัย (องค์การที่ไม่มีรูปแบบหรือองค์การอย่างไม่เป็นทางการ) และอีกกลุ่มคือ *กลุ่มมนุษยนิยมองค์การ (Organizational Humanism)* ซึ่งเป็นกลุ่มที่มุ่งให้ความสนใจต่อคนเป็นปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จของการบริหารองค์การภายใต้บริบทต่างๆ เช่น บรรยากาศขององค์การ ความพอใจในงาน แรงจูงใจ ขวัญกำลังใจ เป็นต้น

1. กลุ่มมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) บิดาแห่งการบริหารงานแบบมนุษยสัมพันธ์ **เอลตัน มาโย (Elton Mayo)** ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) พร้อมด้วยคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้แก่ John Dewey, Kurt Lewin, F.J. Roethlisber และ W.J. Dickson ได้ทำการศึกษาทัศนคติและปฏิกิริยาทางจิตวิทยาของคนงาน การทำงานตามสถานการณ์ที่ต่างกันตามที่ผู้วิจัย

[10] ชาญชัย อาจินสมาจาร, **ทฤษฎีการบริหารตามแนวคิดของปราชญ์ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน, 2551), หน้า 58-59.

กำหนดขึ้นที่ Western Electric's Hawthorne Plant (1927-1932) ของ Western Electric Company ตั้งอยู่ชานกรุงชิคาโก สหรัฐอเมริกา ซึ่งการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้นักวิชาการเรียกกันว่า *"การศึกษาทดลองฮอว์ธอร์น" (Hawthorne Study)* โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาทดลองว่า อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้คนขยันทำงานได้มากขึ้นบ้าง และมีปัจจัยอะไรบ้างที่สามารถเป็นตัวกำหนดผลผลิตสูงหรือต่ำขององค์การและของคนงานในองค์การ มาโยและคณะใช้เวลาในการศึกษาทดลองนานถึง 7 ปี โดยการทดลองนั้นแบ่งออกเป็น 4 ระยะ โดยผลการวิจัยทั้ง 4 ระยะที่ฮอว์ธอร์นของมาโยมีข้อค้นพบที่สำคัญคือ องค์การคือโครงสร้างที่ประกอบด้วยคนและกลุ่มคน กลุ่มมีส่วนต่อการกำหนดปทัสถานของสังคมและมาตรฐานของงาน ผลงานขึ้นอยู่กับกลุ่มเป็นสำคัญ ลักษณะระบบที่มีความหมาย ท้าท้าย และมีความสำคัญเป็นสิ่งกำหนดผลผลิตมากขึ้น มนุษย์มีชีวิตจิตใจ เป็นมนุษย์สังคม ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า การให้เกียรติยกย่อง ให้ความสำคัญต่อมนุษย์ในฐานะที่มนุษย์เป็นคนที่มีชีวิตจิตใจ มิใช่เป็นเครื่องจักร และมนุษย์ชอบการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่หรือนวัตกรรม (innovation)[11]

2. กลุ่มมนุษยนิยมองค์การ (Organizational Humanism) ทฤษฎีที่น่าใจซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs Theory) ที่เสนอโดยอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) ทฤษฎี X และ ทฤษฎี Y (Theory X and Theory Y) ซึ่งเสนอโดยดักกลาส แม็คเกรเกอร์ (Douglas McGregor) ทฤษฎีพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ (Personality Development Theory) ของคริส อาร์จิริส (Chris Argyris) และทฤษฎีปัจจัยจูงใจ-ปัจจัยสุขวิทยา (Motivation-Hygiene Theory) ของเฟรดเดอริก เฮอร์ซเบอร์ก (Frederick Herzberg) นอกจากนี้แล้ว ยังได้มีผู้ให้ความสนใจต่อการศึกษาบุคคลในองค์การอีกหลายคน ได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Need of Achievement Theory) ของเดวิด แมคคลีแลนด์ (David McClelland) ทฤษฎีความคาดหวัง (Expectation Theory) ของวิคเตอร์ วรูม (Victor Vroom) เป็นต้น

โดยสรุป กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยมมุ่งเน้นปรับปรุงวิธีการทำงานของบุคคลภายในองค์การ ซึ่งให้ความสำคัญและสนใจต่อปัจจัยภายในองค์การเป็นหลัก โดยการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบุคคลในองค์การเป็นสำคัญในเรื่องต่างๆ เช่น ขวัญกำลังใจ แรงจูงใจ ความพอใจในงาน เป็นต้น จนทำให้ละเลยไม่สนใจหรือมองข้ามอิทธิพลของโครงสร้างองค์การที่มีต่อบุคลากรไป จึงมักถูกเรียกกันว่า *"คนที่ปราศจากองค์การ" (Man without Organization)* ส่วนการใช้องค์ความรู้นั้นใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านวิทยาศาสตร์สังคมและพฤติกรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในยุคนี้มีความสัมพันธ์กับวิชาการทางด้านจิตวิทยา จิตวิทยาอุตสาหการ สังคมวิทยาอย่างใกล้ชิด

---

[11] ปฐม มณีโรจน์ และเสน่ห์ จุ้ยโต, **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการองค์การสารสนเทศ หน่วยที่ 2 หน้า 1-55**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555), หน้า 46-47.

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ยุครัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่

รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ (New Public Administration: NPA) จัดเป็นอีกแนวความคิดที่มีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งได้ท้าท้ายแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์แบบดั้งเดิม อาทิเช่นแนวคิดการเมืองแยกออกจากการบริหารที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของความเป็นจริงของสังคม โดยแนวคิดดังกล่าวถือได้ว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในเวลาต่อมา กล่าวได้ว่าสิ่งที่รัฐประศาสนศาสตร์ประสบกับวิกฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ซึ่งเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่านับตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิกที่ไม่สามารถแยกการเมืองและการบริหารออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งขัดกับธรรมชาติของความเป็นจริงที่การเมืองมักจะเข้ามาแทรกแซงการบริหารอยู่เสมอๆ เปรียบเสมือนกับเหรียญสองด้านที่แยกจากกันไม่ขาด และการที่นักรัฐประศาสนศาสตร์มีความพยายามที่จะสร้างกฎเกณฑ์ทางการบริหารเป็นแบบสากลและมีหลักเกณฑ์ที่ตายตัวแบบวิทยาศาสตร์นั้น ในความเป็นจริงคือ ไม่สามารถสร้างหลักเกณฑ์ทางการบริหารที่แน่นอนตายตัวแบบวิทยาศาสตร์ได้ เพราะถูกโจมตีทั้งจากแนวการเมืองและแนวมนุษยสัมพันธ์ ต่อมารัฐประศาสนศาสตร์ก็ถูกโจมตีว่าไม่ใช่รัฐศาสตร์และวิทยาการจัดการ มาร์ติน แลนดัว (Martin Landua)[12] ถึงกับกล่าวว่า “รัฐประศาสนศาสตร์เป็นเพียงสาขาวิชาที่เคยมีชื่อเสียงในฐานะศาสตร์แห่งการบริหารเสมือนยักษ์ หนุ่มสาวเมื่อทศวรรษที่ผ่านมา แต่รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะที่เป็นอยู่ในขณะนั้นน่าจะระเหยหรือกลายสภาพเป็นเพียงสาขาวิชาย่อยๆ สาขาหนึ่งเท่านั้น”

นักรัฐประศาสนศาสตร์หนุ่มสาวรุ่นใหม่ (Young Public Administration) ได้แสดงความรู้สึกอึดอัดและไม่พอใจในสภาพที่เป็นมาและเป็นอยู่ของรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งนำทีมโดยดีไวท์ วอลโด (Dwight Waldo) ซึ่งเป็นนักวิชาการรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งได้ร่วมกันจัดการประชุมภายใต้ในหัวข้อ *“รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่”* ขึ้น ที่ศูนย์ประชุมมินนาวด์บรู๊ค (Minnowbrook) ณ มหาวิทยาลัยซีราคิวส์ (Syracuse University) มลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาในเดือนกันยายน ปี ค.ศ.1968 เพื่อแสวงหาและนำเสนอแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม โดยศึกษาลักษณะของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ว่าสามารถตอบโจทย์ในการแก้ไขต่างๆที่เพียงพอหรือไม่ อย่างไร ซึ่งที่ประชุมมีการถกอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางสังคมต่างๆอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งได้เสนอแนวความคิดต่างๆ พอสรุปปัญหาทางรัฐประศาสนศาสตร์ได้ ใน 4 ประเด็น ดังนี้คือ ขอบข่ายที่เหมาะสมของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์คืออะไร แนวทางการศึกษาค้นคว้าที่เหมาะสมกับขอบข่ายดังกล่าวเป็นอย่างไร ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ใดที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคม และรัฐประศาสนศาสตร์มีสาระทางปทัสถานและ/หรือทางจริยธรรมประการใดบ้าง กลุ่มนักรัฐประศาสนศาสตร์ที่เข้าร่วมประชุมได้พร้อมใจกันเรียกร้องให้หันมาสนใจต่อการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ที่เน้นให้ความสำคัญแก่ตัวมนุษย์หรือผู้ใช้บริการมากกว่าตัวองค์การหรือนโยบายของหน่วยงาน[13] ซึ่งเป็นการลดความสนใจเรื่องดั้งเดิม อย่างเช่น ประสิทธิภาพ (efficiency)

---

[12] บุญเลิศ ไพรินทร์, **รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี และวิธีปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : เอส. พี. เอ เจริญผล, 2556), หน้า 23.

[13] วิเชียร วิทยอุดม, **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ,** (กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิมล์และไซเท็กซ์, 2551), หน้า 35-36.

ประสิทธิผล (effectiveness) การงบประมาณ (budgeting) และเทคนิคการบริหาร (administrative techniques) แต่หันไปสนใจทฤษฎีปทัสถาน (normative theory) ปรัชญา (philosophy) และปฏิบัตินิยม (activism) ปัญหาที่รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ยกมา ได้แก่ ค่านิยม จริยธรรม การเจริญเติบโตของปัจเจกบุคคลในองค์การ ความสัมพันธ์กับผู้รับบริการของระบบราชการ รวมถึงปัญหาความเป็นเมือง เทคโนโลยี และความรุนแรง[14]

อย่างไรก็ตาม รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้คือ *1) ความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม (relevance)* รัฐประศาสนศาสตร์ควรมีจุดมุ่งหมายในการรับใช้สังคม โดยคำนึงถึงความต้องการของสังคมและประโยชน์สาธารณะ ไม่ยึดติดกับหลักการและวิธีการทางการบริหาร ซึ่งใช้สายการบังคับบัญชา และกฎหมายเป็นกรอบในการดำเนินงานแบบไม่ยืดหยุ่น หากควรกำหนดให้ความต้องการของสังคมเป็นตัวตั้งในการดำเนินงานมากกว่า *2) การตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง (Change)* รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่วิจารณ์รัฐประศาสนศาสตร์แลลดั้งเดิม มุ่งเน้นการรักษาสถานภาพเดิม (Status quo) แต่แนวคิดนี้เห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์ควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับสภาพด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ระบบบริหารควรมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น *3) ให้ความสำคัญกับค่านิยม (Value)* ในการบริหาร รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่เห็นว่าปรัชญาของรัฐประศาสนศาสตร์ควรเปลี่ยนจากเดิมที่ปราศจากค่านิยม (Value-free) เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้และไม่พึงปรารถนา เพราะเป็นการบริหารในเชิงอุดมคติเหมาะสำหรับโครงสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงของสังคมที่ยังมีผู้ที่เสียบเปรียบทางสังคมที่ควรได้รับความช่วยเหลือ ดังนั้น รัฐประศาสนศาสตร์จึงควรเน้นการส่งเสริมค่านิยมในเรื่องความเสมอภาค (Equity) ความเป็นธรรม (Fairness) และความยุติธรรม (Justice) ความรับผิดชอบต่อสังคม ศีลธรรม และจริยธรรมของผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของประชาชน และการให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมความสมานฉันท์ในสังคม และ*4) ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกการบริหารออกจากการเมือง* เนื่องจากในสงครามโลก การบริหารต้องอาศัยการตัดสินใจที่ฉับไว มีความยืดหยุ่น ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจ ระบบราชการที่ไม่ยืดหยุ่นและการยึดสายการบังคับบัญชาเป็นหลักในการบริหาร ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิผลภายใต้สิ่งแวดล้อมดังกล่าว แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ จึงเสนอให้มีแนวคิดเรื่องประสิทธิผลภายใต้กรอบของสังคม ศีลธรรม และการเมืองที่กว้างมากขึ้นกว่าหลักการของประสิทธิผลที่มีจากมุมมองด้านการบริหารเพียงอย่างเดียว[15]

---

[14] เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2553), หน้า 42.

[15] อวยชัย ชบาและทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, **แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารรัฐกิจและรัฐประศาสนศาสตร์ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร หน่วยที่ 8 หน้า 1-37**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556), หน้า 24.

ถึงแม้ว่ารัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่จะมุ่งเน้นแนวศีลธรรม (moral tones) แต่เบื้องหลังความคิดของกลุ่มนี้คือการเรียกร้องความเป็นอิสระจากทั้งรัฐศาสตร์และการจัดการ[16] แต่อย่างไรก็ตาม รัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ที่มุ่งให้ความสำคัญต่อปัญหาสาธารณะและการแก้ไขปัญหาสาธารณะ การศึกษาผลกระทบขององค์การต่อผู้รับบริการและผลกระทบของผู้รับบริการต่อองค์การ และการให้ความสำคัญต่อความเสมอภาค และความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่รัฐประศาสนศาสตร์ให้ความสนใจต่อการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายนอกองค์การ

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management-NPM) ถือเป็นปรัชญาการบริหารจัดการที่ภาครัฐนำมาใช้ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษที่ 1980 มีลักษณะเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่เป็นทางเลือกว่าเป็นกรอบแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และเป็นการเสนอหลักการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุดในปัจจุบันนี้ โดยเป็นการบริหารที่มีจุดมุ่งเน้นที่เป็นการบริหารงานที่เน้นวัตถุประสงค์ หรือผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่ของผลผลิต ความคุ้มค่าของเงิน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการโดยนำเอาเทคนิควิธีการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ และยังมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารราชการของประชาชนด้วย การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่จึงเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปในหลายๆประเทศ รวมทั้งประเทศไทยของเราด้วย ดังเช่น การปฏิรูประบบราชการในปี พ.ศ.2545 ซึ่งทำให้การบริหารราชการไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของระบบราชการครั้งใหญ่ เป็นการเปลี่ยนแปลงรากฐานการปกครอง นับตั้งแต่หน้าที่ บทบาทของรัฐ โครงสร้างอำนาจในระดับต่างๆ คือ รูปแบบองค์การ ระบบการบริหาร วิธีการทำงาน ระบบงบประมาณ ระบบการบริหารบุคคล กฎหมาย กฎระเบียบ วัฒนธรรม และค่านิยม ซึ่งการปฏิรูประบบราชการของประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

นักวิชาการที่จัดอยู่ในกลุ่มการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ได้แก่ คริสโตเฟอร์ ฮูด (Christopher Hood) โจนาธาน บอสตัน (Jonathan Boston) ออสบอร์น (David Osborn) และเกบเลอร์ (Ted Gaebler) เป็นต้น การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่หรือรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบันได้รับอิทธิพลทางความคิดอย่างน้อยที่สุดมาจากแนวคิด 4 กระแสหลัก ผสมผสานกันขึ้นมาเป็นการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่คือ[17]

---

[16] เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2553), หน้า 42.

[17] ทศพร ศิริสัมพันธ์, **ทิศทางและแนวโน้มของรัฐประศาสนศาสตร์ใน ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 15 หน้า 439-476**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551), หน้า 455-458.

1. แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ หรือที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสิค (Neo-classic Economics) เป็นแนวคิดที่สนับสนุนการดำเนินภารกิจของรัฐโดยใช้กลไกตลาดเพิ่มขึ้น หรือที่เรียกว่า “Marketization” ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะแทนภาครัฐ เพราะมีความเชื่อว่าเอกชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพได้มากกว่าภาครัฐ

2. แนวคิดการจัดการนิยม (Managerialism) เป็นแนวคิดของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “Business-like approach” เป็นการบริหารรัฐกิจตามสไตล์นี้เรียกว่า Business-like approach กล่าวคือ แนวคิดนี้เชื่อว่า วิธีการบริหารจัดการนั้นเหมือนกันทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ฉะนั้นแนวความคิดของนักบริหารจัดการสมัยใหม่จึงสนับสนุนว่า ถ้าวิธีการบริหารรูปแบบ Chief Executive Officer (CEO) เป็นต้น

3. แนวคิดทางรัฐศาสตร์ เป็นแนวคิดทางการปกครองร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับเรื่องประชารัฐ หรือ “Participatory State” ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การมุ่งเน้นความโปร่งใส และการเปิดเผยข้อมูล การมุ่งเน้นต่อการตอบสนองความต้องการของประชาชน และการมุ่งเน้นเรื่องการกระจายอำนาจ

4. แนวคิดทางกฎหมายปกครอง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากนักกฎหมายมหาชน ที่มุ่งเน้นในเรื่องหลักนิติธรรม หรือ “Rule of Law”

นอกจากการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่จะเป็นการบริหารที่มีจุดมุ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ หรือผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่ของผลผลิต ความคุ้มค่าของเงิน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการโดยนำเอาเทคนิควิธีการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ รวมถึงการมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารราชการของประชาชนในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ด้วย นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังมุ่งเน้นให้ความสนใจทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์การไปพร้อมๆกัน รวมตลอดทั้งมีการใช้องค์ความรู้แบบบูรณาการ ทำให้มีแนวคิดและทฤษฎีเกิดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน เช่น การจัดการเครือข่าย การจัดการเชิงกลยุทธ์ การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ องค์การแห่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ องค์การแห่งนวัตกรรม การจัดการนวัตกรรม การบริหารความเสี่ยง รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่จึงเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการบริหารภาครัฐมากที่สุด และยังจัดว่าเป็นทิศทางการพัฒนาของวิชาการทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่มีความชัดเจนมากที่สุดในปัจจุบันอีกด้วย

บทสรุป

กรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคต่างๆ 5 ยุคคือ 1) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคบุกเบิก 2) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคโครงสร้างการหน้าที่ 3) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคพฤติกรรมนิยม 4) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุครัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ (New Public Administration: NPA) และ5) กรอบแนวคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public

Management: NPM) สามารถสรุปเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงเป้าหมาย การให้ความสำคัญ การใช้องค์ความรู้ และจุดเน้นของแต่ละยุค ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบกรอบแนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคต่างๆ (สังเคราะห์โดยผู้เขียน)

ชื่อยุค	เปรียบเทียบ			
	เป้าหมาย	**การให้ความสำคัญ**	**การใช้องค์ความรู้**	**จุดเน้น**
1. ยุคบุกเบิก	มุ่งออกแบบโครงสร้างองค์การใหม่	ปัจจัยภายในองค์การ	การสั่งสมองค์ความรู้ส่วนใหญ่มาจากหลักประสบการณ์นิยม หลักอำนาจนิยม และ หลักเหตุผลนิยม	แก้ไขปัญหาการที่ไม่มีโครงสร้างองค์การที่ชัดเจน
2. ยุคโครงสร้างการหน้าที่	มุ่งปรับปรุงและออกแบบโครงสร้าง และการบวนการทำงานขององค์การ	ปัจจัยภายในองค์การ	ใช้องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเศรษฐศาสตร์	ให้ความสำคัญต่อองค์การมากกว่าจะคำนึงถึงตัวบุคคล (Organization without man) โดยมีจุดเน้นที่สำคัญคือการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อองค์การ
3. ยุคพฤติกรรมนิยม	มุ่งปรับปรุงวิธีการทำงานของบุคคลภายในองค์การเป็นหลัก	ปัจจัยภายในองค์การ	ใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านวิทยาศาสตร์สังคมและพฤติกรรม	ให้ความสำคัญต่อบุคคลภายในองค์การ (Man without Organization) ในเรื่องต่างๆ เช่น ขวัญกำลังใจ แรงจูงใจ ความพอใจในงาน เป็นต้น โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์กันภายในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการมีอิทธิพลอย่างมากต่อการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

4. ยุครัฐประศาสนศาสตร์แนวใหม่ (NPA)	มุ่งปรับปรุงและออกแบบโครงสร้าง กลไก และการบวนการทำงานขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม	ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์การ	ใช้องค์ความรู้แบบสหวิทยาการ	ให้ความสำคัญต่อปัญหาสาธารณะและการแก้ไขปัญหาสาธารณะ การศึกษาผลกระทบขององค์การต่อผู้รับบริการ และผลกระทบของผู้รับบริการต่อองค์การ และ การให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม
5. ยุคการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM)	มุ่งแสวงหาแนวคิดและเทคนิคเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ในการบริหาร	ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์การ	ใช้องค์ความรู้แบบบูรณาการ	เน้นวัตถุประสงค์ หรือผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่ของผลผลิต ความคุ้มค่าของเงิน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพและการสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการโดยนำเอาเทคนิควิธีการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้มากขึ้น

บรรณานุกรม

ชาญชัย อาจินสมาจาร. **ทฤษฎีการบริหารตามแนวคิดของปราชญ์ตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน. 2551.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. **ทิศทางและแนวโน้มของรัฐประศาสนศาสตร์ใน ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิดทฤษฎีและหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 15 หน้า 439-476** .นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2551.

เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์. **ภาพรวมและแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์ในประมวลสาระชุดวิชาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 1 หน้า 1-50**. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2552.

บุญเลิศ ไพรินทร์. **รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎี และวิธีปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: เอส. พี. เอ เจริญผล. 2556.

ปฐม มณีโรจน์ และเสน่ห์ จุ้ยโต. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการองค์การสารสนเทศ หน่วยที่ 2 หน้า 1-55**. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2555.

ประโยชน์ ส่งกลิ่น. **การปฏิรูปการจัดการภาครัฐ: กรณีศึกษาการจัดการภาครัฐแนวใหม่ในประเทศไทยและสิงคโปร์"**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2551.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **แนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ในประมวลสาระชุดวิชาแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 2 หน้า 51-86**. นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2552.

พิทยา บวรวัฒนา. **รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎีและแนวการศึกษา (ค.ศ.1887-ค.ศ.1970).** พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บพิธการ พิมพ์. 2553.

วิเชียร วิทยอุดม. **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ.** กรุงเทพมหานคร : ธีระฟิมล์และไซเท็กซ์. 2551.

อวยชัย ชบาและทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. **แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารรัฐกิจและรัฐประศาสนศาสตร์ในเอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร หน่วยที่ 8 หน้า 1-37**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2556.

แนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จ: สะท้อนบทเรียนจากกรณีของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน

Performance Management Approachs to Success: a Reflection on Lesson Learned from the case of Ericsson Company, Sweden

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จโดยสะท้อนผ่านบทเรียนจากกรณีของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน ซึ่งเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอซีที (ICT) รายใหญ่แห่งหนึ่งของโลกที่ได้มีการดำเนินธุรกิจมานานกว่า 140 ปี ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้บริษัทอีริคสันประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจดังกล่าวนั้นก็คือการให้ความสำคัญต่อเรื่องทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานเป็นอย่างมากและมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่อง โดยบริษัทได้มีการเปิดเวทีแห่งความสำเร็จสำหรับพนักงานทุกคนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อให้พนักงานได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ในอันที่จะอุทิศตนทำงานเพื่อองค์การอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้หากพิจารณาถึงแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จของบริษัทอีริคสันนั้นย่อมที่จะสามารถสะท้อนภาพให้เห็นว่ามีอยู่ 4 ขั้นตอนที่สำคัญอันประกอบไปด้วย (1) การวางเป้าหมาย (2) การพัฒนา (3) ข้อมูลย้อนกลับและการทบทวน และ (4) รางวัลและการยอมรับ

คำสำคัญ: แนวทาง, การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน, ความสำเร็จ

Abstract

The article aimed at analyzing performance management approach to success through the reflection on the lesson learned from the case study of Ericsson, Sweden. Ericsson, one of the world's leading ICT companies, has been operating for more than 140 years. One of the key factors that had made Ericsson to be successful in running the

business is its emphasis on performance management and continuous systematic operation. The company has opened up a successful platform for all employees in order that the employees could show their full potential, and be able to dedicate themselves to work for the organization until achieving their goals. When considering Ericsson's performance management approach to success, it can be seen that there are four key steps as follows: 1) objective setting, 2) development, 3) feedback and review, and 4) reward and recognition.

Keywords: Approach, Performance Management (PM), Success

ความนำ

การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management: PM) เป็นเครื่องมือทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญอย่างมากในการที่ช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมาย[1] เนื่องจากว่าส่งผลกระทบทางตรงต่อผลลัพธ์ขององค์การในด้านต่างๆ เช่น ผลลัพธ์ทางด้านการเงิน ผลลัพธ์ทางด้านผลิตภัณฑ์ หรือผลลัพธ์ทางด้านคุณภาพบริการ ผลลัพธ์ทางด้านความพึงพอใจของลูกค้า และผลลัพธ์ทางด้านความพึงพอใจในงานของพนักงาน เป็นต้น อันเป็นการกระตุ้นให้เกิดระบบการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานที่สามารถปรับตัวได้ตามเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ขององค์การ[2] อันเป็นการช่วยทำให้องค์การมีความชัดเจนในสิ่งที่องค์การคาดหวังจากตัวของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างกันที่นำไปสู่ความสำเร็จของทั้งองค์การและบุคลากรร่วมกันต่อไป แต่ขณะเดียวกันกลับพบปัญหาที่เกิดจากความไร้ประสิทธิภาพของวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานในฐานะเครื่องมือหนึ่งของการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน ตัวอย่างเช่น การที่องค์การไม่มีการให้คำยึดมั่น (commitment) ในเรื่องของการประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบการให้คะแนนระดับผลงานที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ผู้ประเมินมีข้อมูลที่ไม่เพียงพอ เกณฑ์ในการประเมินผลมีความคลุมเครือ ตลอดจนการประสบความล้มเหลวในการพัฒนาด้วยวิธีการฝึกอบรม เป็นต้น[3] แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงองค์การที่ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานในเวทีระดับโลกนั้น บริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน ซึ่งเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอซีที (ICT) รายใหญ่แห่งหนึ่งของโลกที่ได้มีการดำเนินธุรกิจมานานกว่า 140 ปีจึงมักถูกมองว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งในจำนวนบริษัทยักษ์ใหญ่ของโลกที่ประสบความสำเร็จในเรื่องดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากผลการ

---

[1] Zulystiawati. Performance Management System: The Practices in the Public Organization in the Developing Countries. **Information and Knowledge Management**, 2014, p.126-135.

[2] Resurreccion P.F. Performance Management and Compensation as Drivers of Organization Competitiveness : The Philippine Perspective. International Journal of Business and Social Science, 2012, p.20-30.

[3] ปิยะวัฒน์ จารุธนรัตน์กุล และอุทัย สวนกูล. **เทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS**, (กรุงเทพมหานคร: สวนอักษร พริ้นติ้ง, 2559), หน้า 22-25.

สำรวจในปี 2015 ที่พบว่าความผูกพันต่อองค์การของพนักงานอยู่ที่ 79% เมื่อวัดจากการสำรวจ ด้วยการสนทนาในลักษณะการเปรียบเทียบองค์การต่างๆ ซึ่งผลออกมาอยู่สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานทั่วโลกโดยเพิ่มขึ้นสี่จุดจากในปี 2014 ซึ่งผลการสำรวจนี้ชี้ให้เห็นว่าพนักงาน 8 ใน 10 คนมีความรู้สึกผูกพันต่อองค์การอยู่ในระดับที่สูงมาก[4] ดังนั้น การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานจึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้บริษัทอีริคสันประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจดังกล่าวโดยที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบที่ต่อเนื่อง พร้อมทั้งยังได้มีการเปิดเวทีแห่งความสำเร็จสำหรับพนักงานทุกคนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อให้พนักงานได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ในอันที่จะอุทิศตนทำงานเพื่อองค์การอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อไป

ในบทความชิ้นนี้จึงได้พยายามมุ่งเน้นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จโดยสะท้อนผ่านบทเรียนจากกรณีของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน ซึ่งเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอซีที (ICT) รายใหญ่แห่งหนึ่งของโลกที่ได้มีการดำเนินธุรกิจมานานกว่า 140 ซึ่งส่วนหนึ่งของความสำเร็จดังกล่าวนั้นกล่าวได้ว่าเกิดมาจากการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานที่มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเนื้อหาของบทความเริ่มต้นด้วยการนำเสนอถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน จากนั้นได้พยายามที่เชื่อมโยงไปสู่แนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดนตามลำดับต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน

ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าการประเมินผลการปฏิบัติงานและระบบการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (PMS) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากสำหรับทุกๆ องค์การในแง่ที่เป็นเครื่องมือช่วยตรวจสอบว่าการดำเนินงานขององค์การบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปตามที่องค์การคาดหวังไว้หรือไม่ เรื่อยไปจนถึงขั้นที่ช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์การอันมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวิธีการคิดในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การไปสู่ความสำเร็จ แต่ในขณะเดียวกันเรื่องการประเมินผลการปฏิบัติงานดังกล่าวก็เป็นเรื่องที่กลายเป็นประเด็นปัญหาอุปสรรคสำคัญซึ่งมักเกิดขึ้นกับหลายๆ องค์การเช่นเดียวกันในแง่ที่คอยขัดขวางหรือฉุดรั้งผลงานของบุคลากรภายในองค์การเสียเอง เพื่อที่จะไม่ให้การดำเนินงานได้อย่างประสบความสำเร็จตามที่ควรจะเป็น ดังนั้น การมีความเข้าใจถึงเทคนิคและวิธีการประเมินผลปฏิบัติงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอนและระบบที่ชัดเจนย่อมทำให้สามารถลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่นและไร้ซึ่งปัญหาอุปสรรคได้อย่างแน่นอน[5] ทั้งนี้การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานมีลำดับความเป็นมาที่สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 ยุคที่สำคัญ

---

[4] Gray, T. **Case study: Why Ericsson successfully retains 9 3 out of every 1 0 0 employees**. Retrieved March 28, 2018, from Website: https://www. humanresource sonline.net/case-study-ericsson- successfully-retains-93-every- 100-employees/.2016.

[5] สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, จิรายุ ทรัพย์สิน และวันชัย สุขตาม, บทวิจารณ์หนังสือเรื่องเทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS. **(วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, 2560), หน้า 114.

กล่าวคือ ยุคที่ 1 ยุคประเมินแบบภาพรวม ซึ่งเป็นยุคที่หัวหน้างานจะพิจารณาผลงานของบุคลากรโดยมองภาพรวมๆ ว่าใครดีกว่าใคร โดยที่ไม่มีการบอกเหตุผลว่าดีกว่า เก่งกว่านั้น พิจารณาจากอะไร ยุคนี้จึงอาจทำให้เกิดความสงสัยในการเรื่องการเลือกปฏิบัติ และความโปร่งใสในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ต่อมาในยุคที่ 2 คือ ยุคพฤติกรรมนิยม เป็นยุคที่มีการกำหนดพฤติกรรมสำคัญๆ สำหรับการประเมินไว้ล่วงหน้า เช่น ปริมาณงานที่ทำได้ คุณภาพงาน ความตั้งใจ ความขยัน ความคิดสร้างสรรค์ โดยกำหนดมาตรวัดเป็นช่วงไว้ เช่น ปรับปรุง พอใช้ ปานกลาง ดี และดีมาก เป็นต้น ซึ่งในยุคนี้เป็นความพยายามแก้ไขปัญหาวิธีการประเมินผลงานจากยุคประเมินแบบภาพรวม แต่การกำหนดพฤติกรรมในแต่ละด้านที่ใช้นี้ก็ยังเปิดโอกาสให้มีการตีความ และทำให้ผลการประเมินยังไม่มีความเที่ยงตรงและโปร่งใสตามที่ต้องการ และในยุคที่ 3 ยุคการใช้ตัวชี้วัด เป็นยุคที่มีการกำหนดสิ่งที่จะบ่งบอกถึงความสำเร็จของงานไว้อย่างชัดเจนว่าต้องทำให้ได้อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ และคิดคะแนนอย่างไร ในยุคนี้เป็นความพยายามปรับปรุงวิธีการประเมินผลจากยุคพฤติกรรมนิยม เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยตัวชี้วัดดังกล่าวก็คือ KPI หรือ Key Performance Indicator[6]

การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management: PM) ตามนิยามที่กำหนดไว้โดย[7] Hitu and Satyawan นั้นหมายถึงเป็นกระบวนการเชิงระบบ (a systematic process) สำหรับการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานขององค์การโดยการพัฒนาผลการปฏิบัติงานของบุคคลและทีมงาน เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้นจากองค์การ ทีม และบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ Burns and Zhiren[8] เห็นว่าการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานเป็นเรื่องของการจัดการเพื่อผลการปฏิบัติงานหรือความพยายามที่เป็นระบบและแบบบูรณาการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานขององค์การ ในทำนองเช่นเดียวกันกับณัฏฐพันธ์ เขจรนันท์ ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการที่เป็นระบบซึ่งถูกพัฒนาขึ้นเพื่อทำการวัดคุณค่าของบุคลากรในการปฏิบัติงานในช่วงระยะเวลาที่กำหนดว่าเหมาะสมกับมาตรฐานที่กำหนดและเหมาะสมกับรายได้ที่บุคลากรได้รับจากองค์การหรือไม่ ตลอดจนใช้ประกอบการพิจารณาศักยภาพของบุคลากรในการปฏิบัติงานในตำแหน่งที่สูงขึ้นต่อไป ขณะที่ Heathfield[9] กลับเห็นว่าเป็นกระบวนการในการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานหรือการจัดระบบที่บุคคลสามารถแสดงศักยภาพได้อย่างเต็มกำลังเท่าที่จะทำได้ ส่วนนิยามของสำนักงาน ก.พ. (2561) นั้นหมายถึง การบริหารแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าผลงานปฏิบัติงานไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานบรรลุถึงเท่านั้น หากแต่หมายถึงวิธีการที่ใช้เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายนั้นด้วย โดยผลการปฏิบัติงาน

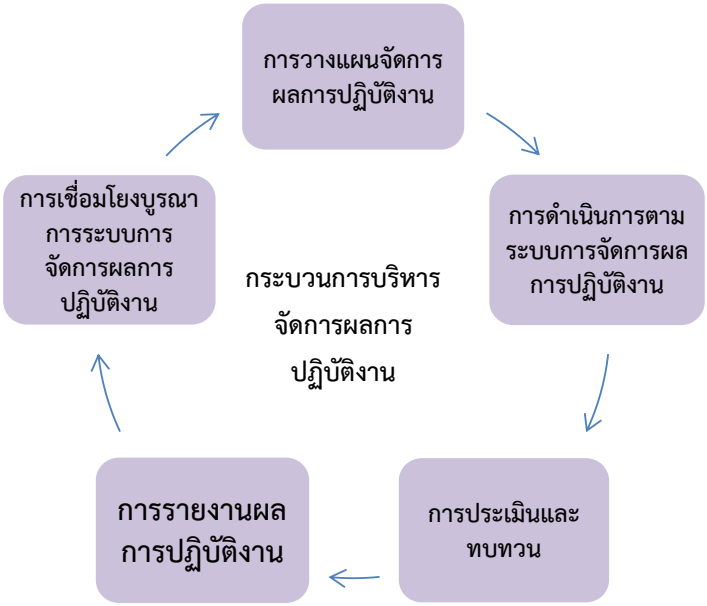
[6] ปิยะวัฒน์ จารุธนรัตน์กุล และอุทัย สวนกูล, **เทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS,** กรุงเทพมหานคร: สวนอักษร พริ้นติ้ง, 2559), หน้า 11-12.

[7] Hitu and Satyawan, B. Impact of performance management on employee success. **International Journal of Commerce and Management Research**, 2017, p. 144.

[8] Burns, J.P. and Zhiren, Z, Performance Management in the Government of the People's Republic of China: Accountability and Control in the Implementation of Public Policy. **OECD Journal on Budgeting**, 2010, p.126-135.

[9] Heathfield, S. Performance appraisal don't work – what does?. **The Journal for Quality and Participation**. 30(1) ABI/INFORM Global, 2007, p.8.

ที่ดีเป็นผลมาจากพฤติกรรมที่เหมาะสม การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานเป็นการพิจารณาใน 3 ระดับคือ ประการแรกเป็นการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานระดับองค์การ ประการต่อมาเป็นการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานระดับบุลากร และประการสุดท้ายเป็นการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานที่เป็นการบูรณาการระดับองค์การเข้ากับระดับบุคลากร ซึ่งเป็นระบบที่เป็นการเปลี่ยนจากแผนงานไปสู่ความสำเร็จ[10] ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่ของความหมายจากมุมมองของบรรดานักวิชาการและนักปฏิบัติการทั้งหลายย่อมที่จะสามารถสรุปให้เห็นว่าแท้จริงแล้วนั้น การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management: PM) มีความหมายถึง การบริหารแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานของบุคคลที่ทำงานอยู่ภายในองค์การ เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน

สำหรับกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานโดยทั่วไปนั้นพบว่ามีรายละเอียดปลีกย่อยที่มีความแตกต่างกันไปตามมุมมองของผู้นำเสนอเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามโดยที่ส่วนใหญ่กระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานนั้นมักจะประกอบด้วยเรื่อง (1) การวางแผน (Performance Planning) เพื่อการจัดการผลการปฏิบัติงานที่เป็นการแปลง (Cascading) จากยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติทั่วทั้งองค์การอย่างสอดประสานกัน (Alignment) (2) การดำเนินการตามระบบการจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Implementation) ซึ่งเป็นการสื่อสาร สร้างการยอมรับ พัฒนาทักษะ และพัฒนาทัศนคติด้วยกระบวนการบริหารการเปลี่ยนแปลง (3) การประเมินและทบทวน (Assessment &Review) ผลการปฏิบัติงาน และการปรับปรุงโดยต่อเนื่อง (4) การรายงานผลการปฏิบัติงาน (Performance Report) อย่างเป็นทางการ และ (5)

[10] ปิยะวัฒน์ จารุธนรัตน์กุล และอุทัย สวนกูล. เทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS, กรุงเทพมหานคร: สวนอักษร พริ้นติ้ง, 2559), หน้า 22-25.

การเชื่อมโยงบูรณาการระบบการจัดการผลการปฏิบัติงาน (Integration) สู่ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์อื่น เช่น ค่าตอบแทน จูงใจ ค่าตอบแทนตามผลงาน เป็นต้น[11]

โดยสรุปจะเห็นว่าการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management: PM) ถือเป็นงานของการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในแง่ที่เป็นเครื่องมือสำคัญซึ่งช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์การที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตลอดจนวิธีคิดในการปฏิบัติของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานทุกคนในองค์การ เพื่อที่จะทำให้องค์การบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ต่อไป

แนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน

การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานกลายเป็นเครื่องมือทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางสำหรับทุกๆ องค์การทั้งในส่วนภาครัฐและภาคเอกชน กรณีบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดนนับได้ว่าเป็นตัวอย่างขององค์การที่มีการใช้ระบบการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานอย่างประสบผลสำเร็จองค์การหนึ่งในปัจจุบัน สำหรับประเด็นหัวข้อแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดนส่วนนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนแรกกล่าวถึงข้อมูลทั่วไปของของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน และส่วนที่สองกล่าวถึงแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน ดังมีสาระตามลำดับต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน

บริษัทอีริคสัน (Ericson) ถือเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอซีที (ICT) รายใหญ่แห่งหนึ่งของโลก ซึ่งได้มีการดำเนินธุรกิจมานับเป็นเวลากว่า 140 ปีมาแล้ว โดยบริษัทอีริคสันมีความมุ่งมั่นที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับลูกค้าด้วยการพัฒนาธุรกิจอย่างต่อเนื่องและเป็นผู้นำในอุตสาหกรรมไอซีที บริษัทอีริคสันเป็นผู้นำระดับโลกในการจัดหาโซลูชั่นด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร (ICT) ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ราว 40% ของเครือข่ายสัญญาณที่โลดแล่นบนมือถือของโลกจะดำเนินการผ่านเครือข่ายของอีริคสัน บริษัทมีลูกค้ามากกว่าใน 180 ประเทศ โดยมีพนักงานมากกว่า 116,281 คน และมีโซลูชันด้านอุตสาหกรรมครบวงจรตั้งแต่บริการในรูปแบบของคลาวด์ (Cloud) และการบริการบอร์ดแบนด์ที่สามารถเคลื่อนที่ได้ (Mobile Broadband) จนถึงการออกแบบและเพิ่มประสิทธิภาพของระบบเครือข่าย (Network Design and Optimization) อีริคสันเป็นหนึ่งในกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีสิทธิบัตรที่แข็งแกร่งที่สุดด้วยจำนวนสิทธิบัตรที่ได้รับทั้งสิ้นกว่า 42,000 ฉบับ โดยการวิจัยและการพัฒนาหรืออาร์แอนดี (Research and Development or R & D) ถือได้ว่าเป็นหัวใจของธุรกิจของอีริคสัน โดยมีพนักงานประมาณ 23,700 คน ได้พยายามทุ่มเทให้กับกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาดังกล่าว ความมุ่งมั่นในการวิจัยและพัฒนานี้กล่าวได้ว่ามีส่วนสำคัญที่ช่วยให้บริษัทสามารถ

[11] วิเชศ คำบุญรัตน์ และภานุวัฒน์ กลับศรีอ่อน. การออกแบบระบบการจัดการผลการปฏิบัติงาน กรณีศึกษารัฐวิสาหกิจสาขาพลังงานแห่งหนึ่ง. (**วารสารปัญญาภิวัฒน์**, 2558)., หน้า 108-120.

ผลักดันวิสัยทัศน์สำหรับการเป็นสังคมเครือข่าย (Networked Society) ซึ่งเป็นจุดที่ทุกคนและทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมต่อกันแบบเรียลไทม์ทำให้สามารถทำงานร่วมกันแบ่งปันและรับทราบข้อมูลใหม่ๆได้

ERICSSON

ภาพที่ 2 แสดงตราสัญลักษณ์ของบริษัทอีริคสัน

ที่มา: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e9/Ericsson_logo.svg/1200px-Ericsson_logo.svg.png

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้บริษัทอีริคสันผงาดขึ้นมาเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอซีทีนั้นเนื่องจากบริษัทมีการวางวิสัยทัศน์เอาไว้อย่างชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของบุคลากรทุกระดับที่อยู่ภายในองค์การซึ่งนั่นก็คือ *“การเป็นสังคมเครือข่าย (Networked Society)”* ที่ซึ่งทุกคนและทุกอุตสาหกรรมมีขีดความสามารถในการเข้าถึงศักยภาพอย่างเต็มที่ ภายใต้ภารกิจสำคัญคือ การนำการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความคล่องตัว และมีค่านิยมหลักขององค์การคือ เคารพ (Respect) ความเป็นมืออาชีพ (Professionalism) และความเพียร (Perseverance) เป็นค่านิยมหลักที่กำหนดวัฒนธรรมของอีริคสันและเป็นแนวทางที่คอยชี้นำให้พนักงานในการทำงานประจำวันและในแบบที่ทำธุรกิจ โดยค่านิยมหลักจะนำบริษัทไปสู่ความมุ่งมั่นต่อลูกค้าซึ่งเป็นพันธกิจที่ผูกพันด้วยความไว้วางใจ นวัตกรรมและประสิทธิภาพ[12]

2. แนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสัน ประเทศสวีเดน

บริษัทอีริคสันให้ความสำคัญต่อระบบการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานอย่างมาก ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากการที่บริษัทอีริคสันได้เปิดเวทีแห่งความสำเร็จสำหรับพนักงานทุกคนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันมีลักษณะเป็นแนวทางเชิงระบบในการเพิ่มประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานของบุคลากรภายในองค์การ โดยดำเนินการตามลำดับที่น่าสนใจดังนี้คือ 1) กำหนดเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจที่ชัดเจนและสามารถวัดได้ 2) สร้างพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมหลักของบริษัท 3) จัดวางโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการพัฒนาองค์การและบุคลากร 4) การเข้าถึงผลการปฏิบัติงานทั้งหมดด้วยผลสะท้อนกลับและการกระทำที่เหมาะสมอย่างเป็นระบบ 5) การระบุผู้ปฏิบัติงานที่มีผลงานสูง และการทำให้เขาเป็นที่ยอมรับ ได้รับรางวัล และมองเห็นได้ และ 6) บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ทั้งนี้ภาพรวมของการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสัน สามารถแสดงได้ดังภาพที่ 3

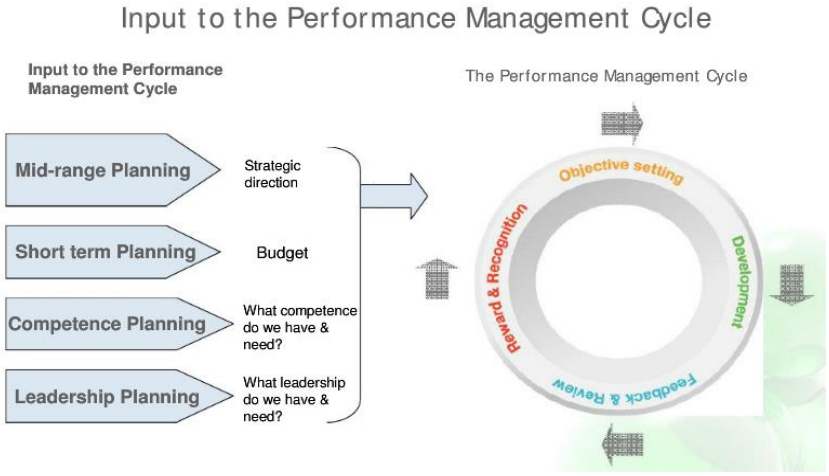
[12] Ericsson **About Us**. Retrieved March 28, 2018, from Website: https://www.ericsson.com, 2017.

ภาพที่ 3 แสดงภาพรวมของการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสัน
ที่มา: https://www.ericsson.com

จากภาพที่ 3 จะเห็นว่าบริษัทอีริคสันมีการขับเคลื่อนการบริหารพนักงานด้วยสมรรถนะ โดยเริ่มต้นจากสมรรถนะที่ถูกต้อง (The Right Competency) ซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่สร้างแรงจูงใจในรูปแบบของค่าตอบแทนและความท้าท้ายไปสู่การแสดงออกถึงซึ่งพฤติกรรมที่เหมาะสม (The Right Behaviors) และนำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่เหมาะสม (The Right Performance) และกลายเป็นพนักงานเบอร์ 1 ตามลำดับ

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันสู่ความสำเร็จนั้น กล่าวได้ว่ามีกระบวนการที่สำคัญอยู่ 4 ประการด้วยกัน ซึ่งนั่นก็คือ 1) การวางเป้าหมาย (Objective Setting) 2) การพัฒนา (Development) 3) ข้อมูลย้อนกลับและการทบทวน (Feedback and Review) และ 4) รางวัลและการยอมรับ (Reward and Recognition) ดังมีรายละเอียดที่น่าสนใจต่อไปนี้

ภาพที่ 4 แสดงปัจจัยป้อนเข้าต่อกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสัน
ที่มา: https://www.ericsson.com

จากภาพที่ 4 ย่อมที่จะสะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยป้อนเข้าต่อกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันจะประกอบด้วยแผนระยะปานกลาง ซึ่งเป็นทิศทางในเชิงกลยุทธ์ แผนระยะสั้น ซึ่งเป็นงบประมาณ แผนสมรรถนะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องมีและเป็นสิ่งจำเป็น แผนภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องมีและเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า กระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดที่สำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การวางเป้าหมาย (Objective Setting) ในแนวทางดังกล่าวนี้ บริษัทอีริคสันจะเริ่มต้นด้วยการดำเนินการทบทวนผลการปฏิบัติงานทั้งในรอบปีที่ผ่านมา และปีที่จะมาถึง โดยการทบทวนผลการปฏิบัติงานทั้งในรอบปีที่ผ่านมา เช่น ทบทวนพฤติกรรม/สมรรถนะ ข้อเสนอแนะโดยรวมต่อผลการปฏิบัติงาน ความก้าวหน้าที่มีผลกระทบต่อแผนการพัฒนา เป็นต้น ส่วนการทบทวนผลการปฏิบัติงานในปีที่จะมาถึง เช่น การวางวัตถุประสงค์ของปีที่จะมาถึง การกำหนดแผนการพัฒนาระยะยาว รวมตลอดทั้งการกำหนดแผนระยะสั้นในปีที่จะมาถึง ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวจะมีการจัดประชุมร่วมกันระหว่างผู้จัดการพนักงาน และฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ส่วนการประเมินผลการปฏิบัติงานจะใช้มาตรวัด 5 ระดับ NA = ไม่สามารถยอมรับได้ BE = ต่ำกว่าที่คาดหวัง ME = อยู่ในระดับที่คาดหวัง และ EE = สูงกว่าระดับที่คาดหวัง และ O = ยอดเยี่ยม

2) การพัฒนา (Development) ในแนวทางดังกล่าวนี้ บริษัทอีริคสันจะกำหนดเป็นแผนการพัฒนา (Development Plan) พนักงานที่สอดคล้องกับเป้าหมายของบริษัทและพฤติกรรมที่เป็นที่ต้องการของบริษัท โดยมีอยู่ 2 แผนคือ แผนการพัฒนาในระยะสั้น ใช้สำหรับปีที่จะมาถึง และแผนการพัฒนาในระยะยาว สำหรับ 2-3 ปี ทั้งนี้ บริษัทจะกำหนดสมรรถนะ 3 ประเภทไว้ในแผนการพัฒนา คือ 1) สมรรถนะหลัก (Core Competency) ได้แก่ ความตระหนักรู้เชิงพาณิชย์ ความตระหนักรู้ในประสิทธิภาพ/ต้นทุน ราคา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นต้น 2) สมรรถนะประจำกลุ่มงาน (Functional Competency) ซึ่งเป็นสมรรถนะที่มีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งงานในแต่ละประเภท และสมรรถนะภาวะผู้นำ (Leadership Competency) ได้แก่ การคิดเชิงกลยุทธ์ ให้ความสำคัญและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้า เป็นต้น

3) ข้อมูลย้อนกลับและการทบทวน (Feedback and Review) ในแนวทางดังกล่าวนี้ บริษัทอีริคสันจะรวบรวมข้อมูลย้อนกลับที่มีผลกระทบต่อหน่วยงาน เพื่อสร้างโอกาสในการเรียนรู้ว่าพนักงานสร้างผลกระทบต่อลูกค้าอย่างไร โดยบริษัทจะเน้นย้ำถึงความสำคัญของพนักงานอย่างมากในฐานะที่เป็นปัจจัยด้านแรงจูงใจสำคัญที่มีต่อลูกค้า ทั้งนี้ ปัจจัยด้านแรงจูงใจที่พนักงานต้องมีคือ ความสัมพันธ์ การยอมรับ การเติบโตและการพัฒนา อำนาจและสถานภาพ เป็นต้น

4) รางวัลและการยอมรับ (Reward and Recognition) ในแนวทางดังกล่าวนี้ บริษัทอีริคสันจะยอมรับความสำเร็จของพนักงาน โดยการมีผลการปฏิบัติงานที่ดีจะถูกให้การยอมรับและถูกสื่อสารให้เป็นที่รับทราบโดยทั่วไปต่อบรรดาพนักงานคนอื่น ๆ ภายในองค์การ ซึ่งการยอมรับบริษัทอาจจะทำในรูปแบบของคำพูด การให้รางวัล หรืออาจให้ค่าตอบแทน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความสำเร็จ นอกจากนั้น บริษัทยังทำการทบทวนเงินเดือนซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการทบทวนผลการปฏิบัติงาน แนวทางที่ใช้ในการมอบรางวัลแก่พนักงานที่มีระดับผลการปฏิบัติงานสูง ได้แก่ โอกาสการพัฒนา โอกาสความก้าวหน้าในอาชีพ ค่าตอบแทนที่ไม่ได้อยู่ในรูปของเงิน เป็นต้น

ทั้งนี้แผนการติดตามการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันจะมีเวลาคอยกำกับการดำเนินงานดังนี้คือ 1) การจัดการฝึกอบรมผู้จัดการและพนักงาน ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงมีนาคมของปีถัดไป 2) ทบวนและประชุมเพื่อวางเป้าหมาย ในระหว่างเดือนมกราคม ถึงเมษายน 3) ทำการทบทวนผลการดำเนินงานครบปี ในระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงกันยายน และ 4) ทำการทบทวนผลการดำเนินงานกลางปี ในระหว่างเดือนธันวาคมถึงมีนาคม

บทสรุป

การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management: PM) เป็นเครื่องมือทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นการบริหารแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานของบุคคลที่ทำงานอยู่ภายในองค์การ เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้การบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานจะครอบคลุมมิติระดับองค์การ มิติระดับบุคลากร และมิติการบูรณาการระดับองค์การเข้ากับระดับบุคลากร เพื่อก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างกันที่นำไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน ของทั้งองค์การและบุคลากร อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างกรณีศึกษากระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันสู่ความสำเร็จนั้นสะท้อนให้เห็นว่าแนวทางการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันสู่ความสำเร็จนั้นมีอยู่ 4 แนวทางที่สำคัญคือ 1) การวางเป้าหมาย (Objective Setting) 2) การพัฒนา (Development) 3) ข้อมูลย้อนกลับและการทบทวน (Feedback and Review) และ 4) รางวัลและการยอมรับ (Reward and Recognition) ทั้งนี้องค์การต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การภาครัฐสามารถนำไปปรับใช้ได้เป็นอย่างดี และถ้าหากพิจารณาในแต่ละขั้นตอนโดยละเอียดแล้วก็จะพบว่ามีลักษณะโดยทั่วไปที่ไม่แตกต่างกันกับกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานขององค์การภาครัฐมากเท่าใดนัก ด้วยเหตุนั้นผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะต่อการนำกระบวนการบริหารจัดการผลการปฏิบัติงานของบริษัทอีริคสันมาปรับใช้ในกระบวนการบริหารผลการปฏิบัติงานขององค์การภาครัฐที่สำคัญได้แก่ (1) ขั้นตอนการวางแผน ควรมีการนำแผนภาวะผู้นำของผู้บริหาร (กรณีหน่วยงานรัฐไม่มีควรจัดทำขึ้น) มาใช้ประกอบการพิจารณาในการวางเป้าหมายของการบริหารผลการปฏิบัติงานด้วย ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานมีความครอบคลุมมากขึ้น และ (2) ขั้นตอนการพัฒนา ควรจัดให้มีการจัดทำทั้งแผนการพัฒนาในระยะสั้น ใช้สำหรับปีที่จะมาถึง และแผนการพัฒนาในระยะยาว สำหรับ 2-3 ปี หรืออาจยาวนานมากกว่านี้ เพื่อให้สอดคล้องตามทิศทางของการบริหารเชิงกลยุทธ์ รวมตลอดทั้งทิศทางของการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตอันใกล้นี้อีกด้วย

บรรณานุกรม

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันท์. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2545.

ปิยะวัฒน์ จารุธนรัตน์กุล และอุทัย สวนกูล. **เทคนิคการประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS**. กรุงเทพมหานคร: สวนอักษร พริ้นติ้ง, 2559.

วิเชศ คำบุญรัตน์ และภานุวัฒน์ กลับศรีอ่อน. การออกแบบระบบการจัดการผลการปฏิบัติงาน กรณีศึกษารัฐวิสาหกิจสาขาพลังงานแห่งหนึ่ง. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**, 2558.

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, จิรายุ ทรัพย์สิน และวันชัย สุขตาม. บทวิจารณ์หนังสือเรื่องเทคนิคการ ประเมินผลการปฏิบัติงานสมัยใหม่ด้วย KPI&PMS. **วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, 2560.

สำนักงาน ก.พ. (2561). **ระบบการบริหารผลการปฏิบัติงาน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.ocsc.go.th/pm. [11 สิงหาคม 2561].

Burns, J.P. and Zhiren, Z. Performance Management in the Government of the People's Republic of China: Accountability and Control in the Implementation of Public Policy. **OECD Journal on Budgeting**. 2010.

Gray, T. **Case study: Why Ericsson successfully retains 93 out of every 100 employees**. Retrieved March 28, 2018, from Website: https://www.humanresource sonline.net/ case-study-ericsson- successfully-retains-9 3 -every-100-employees/., 2016.

Ericsson **About Us**. Retrieved March 28, 2018, from Website: https://www.ericsson.com.

Heathfield, S. Performance appraisal don't work – what does?. **The Journal for Quality and Participation**. 30(1) ABI/INFORM Global, 2017.

Hitu and Satyawan, B. Impact of performance management on employee success. **International Journal of Commerce and Management Research**, 2017.

Resurreccion P.F. Performance Management and Compensation as Drivers of Organization Competitiveness: The Philippine Perspective. **International Journal of Business and Social Science**, 2012.

Zulystiawati. Performance Management System: The Practices in the Public Organization in the Developing Countries. **Information and Knowledge Management**, 2014.

รูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ
Forms of Information Systems Application for Public Management

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์
สุรศักดิ์ ชะมารัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
วันชัย สุขตาม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
เรียงดาว ทวะชาลี
วิทยาเขตขอนแก่น
วัชระ เกิดสบาย
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

ระบบสารสนเทศในปัจจุบันมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านต่างๆ ขององค์การอย่างกว้างขวางและมีบทบาทที่สำคัญต่อการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบันในอันที่จะส่งมอบบริการสาธารณะไปยังประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการนำเสนอถึงรูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐปัจจุบัน ทั้งนี้เมื่อพิจารณารูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในการส่งมอบบริการสาธารณะปัจจุบันแล้วพบว่ามีอยู่ 4 รูปแบบคือ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (Publishing) หรือการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) การให้บริการแบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การให้บริการแบบเชิงธุรกรรม (Transaction) และการให้บริการแบบแปลงรูป (Transformation) โดยหน่วยงานภาครัฐของไทยได้มีการนำระบบสารสนเทศมาใช้ในรูปแบบที่เรียกว่ารัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) เพื่อการให้การส่งมอบบริการสาธารณะไปยังประชาชนเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง

คำสำคัญ: ระบบสารสนเทศ, ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ

Abstract

At present, information systems play an important role in both supporting the various operations of the organization and the current public administration in delivering public services to the people efficiently and effectively. This article is intended to present the current forms of information systems application for public management. When considering the forms of information systems application for public management in the

delivery of public services, there are, currently, four forms: Publishing or Information, Interaction, Transaction, and Transformation. The Thai government has introduced information systems in a form called the Thailand e-Government to provide public services to the public quickly and thoroughly.

Keywords: Information Systems, Information System for Public Management

ความนำ

กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกนับวันยิ่งทวีความรุนแรงและรวดเร็วมากขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ทางเทคโนโลยีสื่อสารหรือที่นิยมเรียกกันว่า “อินเตอร์เน็ต (Internet)” ได้ส่งผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายกำแพงหรือพรมแดนของการติดต่อสื่อสารลงไป มนุษย์ในแต่ละซีกโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ภายในไม่กี่วินาที ทำให้การถ่ายเทความรู้ วัฒนธรรม ทัศนคติ ค่านิยม การเรียนรู้ และพฤติกรรม รวมถึงการติดต่อธุรกิจ และทำกิจกรรมต่างๆ อย่างรวดเร็วมากขึ้น[1] ผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการบริหารภาครัฐโดยตรง ซึ่งนั่นก็คือ ทำให้หน่วยงานภาครัฐจำเป็นที่จะต้องดำเนินการปฏิรูปกระบวนการและวิธีการบริหารจัดการเสียใหม่ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างคล่องตัว รวดเร็ว และสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนที่มีหลากหลายได้มากขึ้นอย่างทันท่วงที ซึ่งอัลเฟรด แธ๊ท ไค โฮ (Alfred Tat-Kie Ho) แห่งมหาวิทยาลัยไอโอวา สหรัฐอเมริกาถึงกับได้สะท้อนภาพให้เห็นว่า ระบบอินเตอร์เน็ตจะเป็นเครื่องมือสำคัญของการปฏิรูปการจัดการภาครัฐสมัยใหม่ โดยจะเข้ามาบทมีบาทในการเปลี่ยนแปลงพาราไดม์ของการทำงานแบบราชการเดิมหรือที่เรียกว่า Traditional Bureaucratic Paradigm ซึ่งเน้นความเป็นระเบียบมาตรฐาน การจัดแบ่งหน่วยงาน และการดำเนินงานที่คำนึงถึงต้นทุนหรือประสิทธิภาพมาเป็นพาราไดม์รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์หรือที่เรียกว่า e-Government Paradigm ที่มาให้ความสำคัญต่อการเน้นการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือกับภายนอก และการให้บริการสาธารณะ ระบบเทคโนโลยีสื่อสารหรือ อินเตอร์เน็ต ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของระบบสารสนเทศ และช่วยขยายบทบาทของระบบในการสนับสนุนการดำเนินงานขององค์การอย่างกว้างขวางจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบัน[2]

ดังนั้นในบทความชิ้นนี้จึงได้พยายามนำเสนอถึงรูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ โดยมีเนื้อหาของบทความที่ครอบคุลม 3 ส่วนอันประกอบไปด้วย ส่วนแรกเป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ และระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ ส่วนที่สองเป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้ระบบ

---

[1] ณรงค์ศักดิ์ บุญเลิศ, อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลง: ความท้าทายและศักยภาพการแข่งขันของทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ, **(วารสารการจัดการสมัยใหม่**, 2552), หน้า 109-119.

[2] เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์. **"รัฐประศาสนศาสตร์กับการปฏิรูประบบราชการ" ใน ประมวลสาระชุดแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 11 หน้า 189-247**. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551), หน้า 218.

สารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ และส่วนที่สามกล่าวถึงการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐในรูปแบบของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government)

แนวคิดเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ และระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ

ข้อมูล สารสนเทศ และระบบสารสนเทศ แม้ว่าตามรูปศัพท์แล้วจะมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากก็ตาม แต่ทว่าทั้ง 3 คำก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่อย่างมากทีเดียว โดยข้อมูลจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดสารสนเทศ ทั้งนี้ ข้อมูล สารสนเทศ และระบบสารสนเทศมีข้อควรพิจารณาดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของข้อมูล (Data) และสารสนเทศ (Information)

คำว่าข้อมูล ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Data นั้นมีความหมายว่า ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือหลายเหตุการณ์ โดยยังไม่ผ่านการประมวลผล และยังไม่มีความหมายในการใช้งานโดยผู้ใช้ ซึ่งข้อมูลจะมีลักษณะที่เป็นตัวเลข ตัวอักษร ภาพ และเสียง ขณะที่คำว่า สารสนเทศ หรือ Information หมายถึงข้อมูลที่ผ่านกระบวนการจัดกระทำหรือประมวลผลอย่างเป็นระบบ (organized data) ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การกระจายข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ฯลฯ เพื่อให้สามารถนำไปประกอบการทำงานหรือสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาหรือมีทางเลือกในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์การ อย่างไรก็ดี เพื่อให้เห็นภาพความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลและสารสนเทศอย่างเป็นรูปธรรม ขอยกตัวอย่าง เรื่องการตัดเกรดของอาจารย์ ในกระบวนการตัดเกรดของอาจารย์นั้นมีขั้นตอนอยู่หลายขั้นตอนด้วย แต่ขออธิบายแบบรวบรัดก็คือ อาจารย์ก็จะเริ่มต้นด้วยให้นักศึกษาทำแบบทดสอบเพื่อประมวลองค์ความรู้ในรายวิชาที่สอน จากนั้น อาจารย์ก็จะนำคะแนนของนักศึกษาแต่ละคนมาทำการวิเคราะห์และประมวลผลด้วยวิธีการอิงกลุ่ม (t-score) อิงเกณฑ์หรือวิธีการอื่นๆ ซึ่งสิ่งที่ได้จากการประมวลผลหรือสิ่งที่ผ่านการประมวลผลมาแล้วในรูปของผลการศึกษาคือ เกรด เราเรียกว่า สารสนเทศ ส่วนคะแนนที่ได้จากการทดสอบของนักศึกษารายบุคคล เราเรียกว่า ข้อมูล (data) หรือข้อมูลดิบ (raw data) เนื่องจากว่ายังไม่ถูกนำไปทำการจัดกระทำและประมวลผล ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการจะได้มาซึ่งสารสนเทศจะต้องอิงอาศัยข้อมูลอย่างใกล้ชิดนั่นเอง

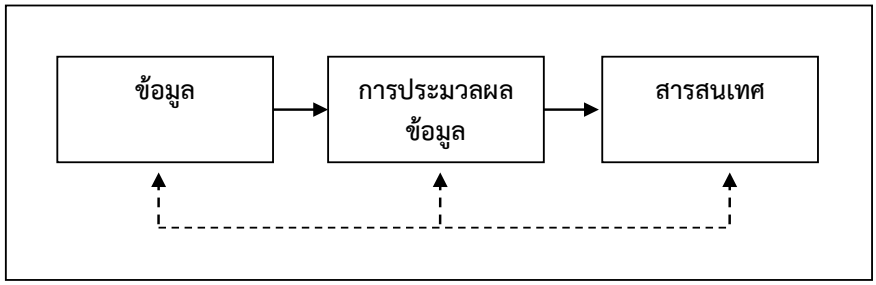

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล (Data) และสารสนเทศ (Information)

1.3 ความหมายของระบบสารสนเทศ

ระบบสารสนเทศ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Information System หรือ IS หมายถึงระบบซึ่งใช้คอมพิวเตอร์ทำหน้าที่รวบรวม ประมวลผล จัดเก็บ วิเคราะห์ และกระจายสารสนเทศเพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง ในแง่หนึ่งเมื่อเปรียบเทียบลักษณะโดยทั่วไปจะเห็นว่าระบบสารสนเทศมีความคล้ายคลึงกัน

กับระบบงานและระบบเอกสารของสำนักงานตรงที่ทั้งสองระบบมีการป้อนข้อมูลเข้า (Input) มีข้อมูลออก (Output) และมีกระบวนการประมวลผลข้อมูล (Process) แต่ในอีกแง่หนึ่ง จะเห็นว่าข้อแตกต่างจากระบบอื่นอย่างชัดเจนตรงที่ระบบสารสนเทศที่กล่าวถึงในที่นี้มีการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในการป้อนข้อมูล ประมวลและแสดงผล และใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อในการกระจายผลลัพธ์ไปยังผู้ใช้ ระบบสารสนเทศในที่นี้จึงมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้คือ *1) ฮาร์ดแวร์ หรือระบบคอมพิวเตอร์*ที่กล่าวข้างต้น ทำหน้าที่ในการป้อนและรับข้อมูลและสารสนเทศ ประมวลผลและจัดเก็บ รวมถึงการแสดงผลในรูปแบบที่มนุษย์อ่านได้ *2) ซอฟต์แวร์ หรือชุดคำสั่ง หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์* ซึ่งทำให้ฮาร์ดแวร์ประมวลผลข้อมูลตามวัตถุประสงค์ขององค์การ *3) ฐานข้อมูล หรือระบบการจัดการไฟล์ ตาราง ความสัมพันธ์ ฯลฯ* ทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อการสืบค้น *4) เครือข่าย หรือระบบการเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์* ทำหน้าที่ในการกระจาย แลกเปลี่ยนสารสนเทศ และทรัพยากรอื่นของระบบ *5) กระบวนการประมวลผลหรือชุดคำสั่ง* ทำหน้าที่ในการนำองค์ประกอบข้างต้นทั้งหมดมาประมวลผลและแสดงผล และ *6) คน* ซึ่งทำงานกับระบบ ทำหน้าที่ในการป้อนข้อมูล หรือใช้ข้อมูลที่ได้จากการประมวลผล[3] ในขณะที่พิเชษฐ์ สิทธิโชคสกุลชัย กล่าวสรุปความเอาไว้อย่างน่าสนใจว่า ระบบสารสนเทศ หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลข้อมูล และสรุปผล เพื่อให้กลายเป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์ต่อผู้ใช้งาน ซึ่งอาจประมวลผลด้วยมือ (Manual System) และระบบคอมพิวเตอร์ (Computerized System)[4] แสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ระบบสารสนเทศ (Information System)

[3] วิวัฒน์ เลาหบุตร, **"ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในสำนักงาน" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการการบริหารสำนักงาน หน่วยที่ 10 หน้า 111-153**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549), หน้า 121.

[4] พิเชษฐ์ สิทธิโชคสกุลชัย, **"ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ" ในเอกสารการสอนชุดวิชาการบัญชีขั้นต้นและหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ หน่วยที่ 9 หน้า 1-56**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554) หน้า 6-7.

สรุปได้ว่า ระบบสารสนเทศ (Information System) เป็นระบบที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดกระทำหรือประมวลผลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การกระจายข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ฯลฯ ซึ่งอาจเป็นการประมวลผลด้วยมือ (Manual System) หรือด้วยระบบคอมพิวเตอร์ (Computerized System) เพื่อให้ได้สารสนเทศที่สามารถนำไปใช้ในการสนับสนุนการตัดสินใจขององค์การเพื่อให้บรรลุตามวิสัยทัศน์และพันธกิจขององค์การต่อไป

2 แนวคิดของระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ

2.1 ความสัมพันธ์ของระบบสารสนเทศกับการจัดการ

การบริหารจัดการ (Management) จะเป็นกระบวนการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการนำทรัพยากรต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของหน่วยงาน รวมถึงสมาชิกทุกคนที่อยู่ภายในหน่วยงานนั้นๆ ด้วย เมื่อพิจารณาความหมายดังกล่าว ทำให้เห็นว่าการบริหารจัดการจะประกอบไปด้วยทรัพยากรทางการบริหารที่สำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้[5]

1) คน (Man) หมายถึง คนทุกคนที่อยู่ในองค์การ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และเป็นสิ่งที่องค์การจะขาดเสียมิได้ในทางการบริหารจัดการ มีการใช้ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมายขององค์การ

2) เงิน (Money) หมายถึง งบประมาณ เงินกู้ ดอกเบี้ย เงินคงคลัง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ ขององค์การดำเนินการต่อไปได้ด้วยดี

3) วัสดุอุปกรณ์ (Material) หมายถึง วัตถุดิบ เครื่องจักรอุปกรณ์ เทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญไม่แพ้ปัจจัยอื่นๆ

4) การบริหารจัดการ (Management) หมายถึง วิธีการบริหารจัดการองค์การ อาจเรียกว่าหน้าที่ของการจัดการก็ได้ ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการด้วยกัน โดยทั่วไปหน้าที่ทางการจัดการองค์การมี 4 ประการ คือ

4.1) การวางแผน (Planning) ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย (Goals) การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) และการพัฒนาแผนย่อยเพื่อให้เกิดการประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ

4.2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดว่าจะทำงานอะไร บุคคลใดที่มีความเหมาะสมที่จะทางานนั้น วิธีการที่จะจัดกลุ่มงาน ใครรายงานขึ้นตรงต่อใคร และจุดใดที่จะต้องมีการตัดสินใจเกิดขึ้น การจัดองค์การจะต้องมีการจัดบุคคลเข้าทำงาน (Staffing) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นทางการเพื่อให้

---

[5] สุรศักดิ์ ชะมารัมย์, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554), หน้า 84.

มั่นใจว่าองค์การมีพนักงานที่มีความสามารถในงานทุกระดับ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

4.3) การนำ (Leading) ประกอบด้วยการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา การสั่งการ การคัดเลือกช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิผลที่สุด ตลอดจนการแก้ปัญหาด้วยความขัดแย้ง

4.4) การควบคุม (Controlling) เป็นกิจกรรมการติดตามผลและการแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่จาเป็นเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่างานบรรลุผลตามที่ได้วางแผนไว้

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดอื่นๆที่น่าสนใจ เช่น แนวคิด POSLC ซึ่งประกอบด้วย (1) การวางแผน (Planning) (2) การจัดองค์การ (Organizing) (3) การจัดบุคคลเข้าทำงาน (Staffing) (4) การนำ (Leading) และ (5) การควบคุม (Controlling) เป็นต้น ดังนั้น ทรัพยากรทางการบริหาร จึงนับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญขององค์การ ทั้งนี้ เพราะว่าการบริหารจัดการทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชนก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการองค์การเป็นองค์ประกอบที่จะขาดเสียมิได้ นอกจากหน้าที่ทางการบริหารจัดการองค์การดังกล่าวแล้ว ผู้บริหารยังมีหน้าที่หลักที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การตัดสินใจเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์และพันธกิจให้บรรลุผล ซึ่งวิวัฒน์ เลาหบุตร อธิบายว่า การตัดสินใจของผู้บริหารจะเป็นกระบวนการที่แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรก คือการระบุปัญหาและโอกาส และขั้นตอนที่สองคือ การตัดสินใจว่าจะทำอะไรกับปัญหาและโอกาสที่พบ เมื่อพิจารณาจากบทบาทของผู้บริหารในการตัดสินใจและปัจจัยความสัมฤทธิผลของการตัดสินใจแล้ว บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศจะปรากฏชัดเจนในตัวเอง เพราะผู้บริหารไม่สามารถทำการตัดสินใจที่ดีได้ถ้าไม่มีข้อมูลที่จำเป็น ดังนั้น ในทุกขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจ ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ข้อมูลอย่างเหมาะสม แต่การตัดสินใจที่ต้องใช้การประมวลผลโดยไม่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจะมีความยากขึ้นทุกวัน ทั้งนี้ เพราะทางเลือกมีมากขึ้น ต้องตัดสินใจเร็วขึ้นเพราะแรงกดดันด้านเวลา ความไม่แน่นอนของสภาพแวดล้อม และต้องใช้ข้อมูลนอกองค์การมากขึ้น เพื่อสนับสนุนการทำงานของผู้บริหารในด้านนี้ ผู้บริหารอาจนำระบบช่วยตัดสินใจประกอบกับระบบสื่อสารและฐานข้อมูลมาใช้เพื่อการตัดสินใจมีความถูกต้องและเหมาะสมต่อไป[6]

อย่างไรก็ตาม หากจะว่าไปแล้ว การใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารและบุคลากรขององค์การในทุกระดับจำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบของระบบใน 3 ด้าน ดังนี้[7]

1. ข้อมูลหรือสารสนเทศ จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ โดยข้อมูลหรือสารสนเทศของระบบจะประกอบด้วย 3 ประเภทคือ *ข้อมูลรายละเอียด (Detail Information)* หรือข้อมูลดิบ ซึ่งนำมาใช้ในการปฏิบัติการ การจัดการระดับย่อย รวมทั้งการดำเนินงานตาม

---

[6] วิวัฒน์ เลาหบุตร. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในสำนักงาน" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการการบริหารสำนักงาน หน่วยที่ 10 หน้า 111-153**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549), หน้า 137.

[7] ดลพร บุญพารอด. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการบัญชีขั้นต้นและหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ หน่วยที่ 13 หน้า 1-46**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), 2554 หน้า 8-10.

ระเบียบข้อบังคับขององค์การและข้อบังคับตามกฎหมาย *ข้อมูลสรุป (Summary information)* เป็นการรวบรวมข้อมูลดิบและข้อมูลรายละเอียดเข้าด้วยกัน เพื่อพิจารณาหรือวิเคราะห์ดูแนวโน้ม (Trend) หรือชี้ให้เห็นถึงปัญหาบางประการขององค์การ และ*ข้อมูลพิเศษ (Exception information)* เป็นข้อมูลที่กรองหรือคัดแยกออกมากในรูปแบบรายงานตามกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ต้องการ ซึ่งข้อมูลทั้ง 3 ระดับนี้ปรากฏอยู่ในระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ ข้อมูลหรือสารสนเทศไม่ว่าในระดับใดอาจเป็นข้อมูลนำเข้าระบบ (input) หรือผลลัพธ์ของระบบ (output) ที่อยู่ในรูปรายงานก็ได้

2. องค์การและการจัดการ องค์การโดยทั่วไปประกอบด้วยบุคลากร โครงสร้างขององค์การ กระบวนการปฏิบัติงาน รวมถึงวัฒนธรรมองค์การที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้องค์การมีหลายประเภททั้งที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์การในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการนั้นมีองค์ประกอบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและแน่นอนตายตัว มักมีบุคลากรไม่มากนักและภารกิจไม่มาก จึงไม่ต้องแบ่งแยกงานเป็นโครงสร้างที่ชัดเจน ส่วนองค์การในรูปแบบที่เป็นทางการนั้นประกอบด้วยงานและพนักงานหลายระดับ โครงสร้างองค์การจะแบ่งเป็นฝ่ายหรือแผนกที่ชัดเจนตามสายงาน มีพนักงานเฉพาะตามสายงานที่เชี่ยวชาญนั้นๆ เช่น ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายธุรการ ฝ่ายการเงิน เป็นต้น โดยพนักงานในแต่ละฝ่ายทำงานร่วมกันและแต่ละฝ่ายต่างดำเนินงานโดยอาศัยโครงสร้างที่เป็นลำดับขั้นตามสายงาน การจัดสายงานเป็นการจัดกลุ่มบุคลากรตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยทั่วไปมี 3 ระดับดังนี้ คือ ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารระดับกลาง ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้ความรู้ในระดับวิชาชีพ (knowledge worker) และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ บุคลากรในแต่ละกลุ่มจะมีความต้องการข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่า *ผู้บริหารระดับสูง*มีความต้องการข้อมูลในลักษณะรายงานเชิงสถิติ หรือรายงานสรุปและวิเคราะห์ทางการเงิน ตลอดจนข้อมูลอ้างอิงจากภายนอก เพื่อใช้ในการวางแผน กำหนดกลยุทธ์หรือนโยบายขององค์การ ส่วน*ผู้บริหารระดับกลาง* มักต้องการข้อมูลในเชิงสรุปที่มีความถี่สูงกว่า เช่น รายงานสรุปยอดขายรายเดือน รายไตรมาส รายปี เพื่อติดตามและการตรวจสอบการปฏิบัติงานภายในองค์การเป็นสำคัญ รักษาคุณภาพของงานและปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การอย่างต่อเนื่อง ส่วน*ผู้ปฏิบัติงานใช้ความรู้ในระดับวิชาชีพ* เช่น นักวิจัย นักบัญชี นักออกแบบผลิตภัณฑ์ ต้องการใช้สารสนเทศเฉพาะด้าน เครื่องมือและอุปกรณ์ ตลอดจนระบบประมวลผลที่ทันสมัยเพื่อผลงานที่มีคุณภาพตรงตามวัตถุประสงค์ของงานที่ได้รับมอบหมาย และ*เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ* ต้องการสารสนเทศที่ตอบสนองต่อการปฏิบัติงานประจำ เพื่อทำงานอย่างสะดวก ลดข้อผิดพลาดและมีประสิทธิภาพสูง

3. เทคโนโลยีและอุปกรณ์ เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในองค์การ เทคโนโลยีโดยทั่วไปหมายรวมถึงซอฟต์แวร์หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฮาร์ดแวร์คอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์ระบบเครือข่าย นอกจากนี้ยังรวมถึงเทคโนโลยีสื่อสารทางไกลต่างๆที่เชื่อมโยงระบบและอุปกรณ์เหล่านี้เข้าด้วยกัน ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในปัจจุบันดำเนินการอย่างกว้างขวาง จึงต้องใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์หลายประเภททำงานร่วมกัน สำหรับองค์การขนาดใหญ่ อาจวางโครงสร้างสารสนเทศพื้นฐานขององค์การ เพื่อการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ การตัดสินใจของผู้บริหารในองค์การแต่ละระดับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยจะมีการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมา

ประมวลผลเป็นสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการวางแผนการประสานงาน การตัดสินใจ และการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งประมวลผลสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา โดยทั่วไประบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหารจะเป็นระบบที่นำคอมพิวเตอร์และฐานข้อมูลมาใช้ และเนื่องจากในปัจจุบันและอนาคต งานบริหารด้านการวางแผน การควบคุม และการตัดสินใจไม่ใช่เป็นงานที่จำกัดอยู่เพียงระดับบริหารเท่านั้น หากแต่องค์การได้มอบหมายอำนาจด้านการวางแผน การควบคุม และการตัดสินใจให้แก่ระดับผู้ปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินงานขององค์การตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็วในจุดให้บริการ ดังนั้น ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการจึงรวมถึงระบบสารสนเทศที่ใช้ในการวางแผน การควบคุม และการปฏิบัติงานในทุกระดับขององค์การไม่ว่าจะเป็นระดับสูง ระดับกลาง ระดับต้น และระดับปฏิบัติการอีกด้วย[8]

2.2 ประเภทของระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ

กล่าวได้ว่าระบบสารสนเทศเป็นกลไกสำคัญในการจัดการสารสนเทศในองค์การ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการองค์การอย่างมีประสิทธิภาพ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์การภายใต้สภาพการณ์แข่งขันที่รุนแรงและรวดเร็วเช่นในปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในด้านต่างๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง หลายองค์การจึงได้เล็งเห็นความจำเป็นในการพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อให้สามารถรองรับกับการดำเนินการดังกล่าวอย่างสอดคล้องเหมาะสมและทันการณ์ ซึ่งในปัจจุบันมีการจำแนกระบบสารสนเทศออกได้หลายๆวิธีได้แก่ การจำแนกระบบสารสนเทศตามหน้าที่ทางธุรกิจ ซึ่งจะนิยมแบ่งเป็นระบบสารสนเทศด้านการขายและการตลาด ระบบสารสนเทศด้านการผลิต ระบบสารสนเทศด้านทรัพยากรมนุษย์ และระบบสารสนเทศด้านการเงินและบัญชี การจำแนกระบบสารสนเทศตามกระบวนการทางธุรกิจ ซึ่งได้แก่ ระบบการจัดการลูกค้าสัมพันธ์ ระบบจัดการห่วงโซ่อุปทาน ระบบวางแผนทรัพยากรขององค์การ ในขณะที่การจำแนกสารสนเทศตามระดับการจัดการนั้นจะแบ่งออกเป็นระบบสารสนเทศประมวลผลรายการ ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดทำรายงาน ระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ และระบบสารสนเทศสำนักงาน ในที่นี้ได้จำแนกระบบสารสนเทศตามการจำแนกสารสนเทศตามระดับการจัดการซึ่งเป็นที่นิยมโดยทั่วไป การจำแนกสารสนเทศตามระดับการจัดการซึ่งก็คือระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการนั่นเอง ประกอบด้วย 4 ประเภท ดังนี้

1) ระบบสารสนเทศประมวลผลรายการ (Transaction Processing System: TPS) หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ระบบประมวลผลข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Processing: EDP)** เป็นระบบสารสนเทศที่เกี่ยวกับการบันทึกและประมวลข้อมูลที่เกิดขึ้นจากธุรกรรมหรือการปฏิบัติงานประจำ (Routine Transaction) รวมถึงงานขั้นพื้นฐานขององค์การ โดยมุ่งจัดการข้อมูลรายละเอียดที่ใช้ในการดำเนินงานประจำวันหรืองานขั้นพื้นฐานขององค์การ เพื่อประโยชน์ในการจัดการระดับต้นหรือระดับปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ระบบสารสนเทศประมวลผลรายการจึงเป็นระบบสารสนเทศพื้นฐานของ

[8] ปรัชญา ชุ่มนาเสียว. **"ระบบสารสนเทศทางการบริหาร" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร หน่วยที่ 13 หน้า 1-59**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556), หน้า 31.

องค์การ เนื่องจากเป็นข้อมูลในระดับขั้นแรกสุด จึงต้องมีความถูกต้อง ครบถ้วน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำไปใช้ในการบริหารจัดการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป โดยการประมวลผลข้อมูลของ TPS จะมีลักษณะสำคัญอยู่อย่างน้อย 2 ประการคือ *1) การประมวลผลแบบแบทช์ (Batch Processing)* จะเป็นการประมวลผลที่รายการย่อยๆจะถูกสะสมไว้ในช่วงเวลาหนึ่งเวลาใดแล้วทำการประมวลผลพร้อมกันเป็นระยะๆ การประมวลผลแบบนี้จะไม่มีการโต้ตอบระหว่างผู้ใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบบออฟไลน์ (Off-line System) ตัวอย่างเช่น การบันทึกเกรดของนักศึกษาในแต่ละภาคเรียน จนถึงภาคเรียนสุดท้ายจึงพิมพ์ใบรับรองเกรดเฉลี่ย เป็นต้น และ*2) การประมวลผลแบบทันทีทันใด (Real-time Processing)* หรือการประมวลผลแบบออนไลน์ *(Online Processing)* จะเป็นการประมวลผลแบบทันทีที่รายการย่อยนั้นๆเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบบริการ ณ จุดขาย ระบบฝากถอนเงินของธนาคาร ระบบการชำระหนี้ ระบบการจองห้องพักโรงแรม ระบบยื่นแบบ-ชำระภาษีออนไลน์ (E-Filing) เป็นต้น

2) ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดทำรายงาน (Management Reporting System: MRS) เป็นระบบสารสนเทศเกี่ยวกับการนำข้อมูลจากระบบประมวลผลรายการมาสรุป เปรียบเทียบ และจัดทำเป็นรายงานในรูปแบบต่างๆตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ หรือช่วยในการตัดสินใจที่มีลักษณะโครงสร้างชัดเจน และเป็นเรื่องที่ทราบล่วงหน้า รายงานจาก MRS จะมีลักษณะต่างๆ ที่สำคัญคือ รายงานที่จัดทำเมื่อต้องการ (Demand reports) เพื่อใช้สนับสนุนการตัดสินใจ ซึ่งเป็นรายงานที่จัดเตรียมรูปแบบรายงานล่วงหน้าและจะจัดทำเมื่อผู้บริหารต้องการเท่านั้น รายงานที่ทำตามระยะเวลากำหนด (Periodic reports) เช่น การจัดทำรายงานทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน เช่น รายงานประจำปีของธนาคาร เป็นต้น รายงานสรุป (Summarized reports) เป็นการทำรายงานในภาพรวม เช่น จำนวนนักศึกษาลงทะเบียนวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น

3) ระบบสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Supporting System: DSS) เป็นระบบสารสนเทศที่มุ่งสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารในการวางแผน บริหาร และแก้ไขปัญหา โดยใช้ตัวแบบหรือแบบจำลอง (Model) ทางคณิตศาสตร์และสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ผู้บริหารสามารถพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพ ซึ่งโดยทั่วไป ข้อมูลที่ DSS นำมาใช้อาจประกอบด้วยฐานข้อมูลต่างๆภายในขององค์การ เช่น ข้อมูลทางการเงิน ข้อมูลสินค้าคงคลัง เป็นต้น และข้อมูลฐานภายนอกขององค์การ เช่น ข้อมูลแนวโน้มของประชากร ข้อมูลอัตราดอกเบี้ย ข้อมูลด้านภาษีอากร เป็นต้น ตัวอย่าง เช่น การตัดสินใจกำหนดจำนวนพนักงานในแต่ละผลัดให้เหมาะสมกับภาระและปริมาณงานที่มีอยู่ รวมทั้งค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ผู้บริหารต้องการทราบว่าถ้าประชาชนมาใช้บริการที่หน่วยงานของรัฐเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 5% 6% 7% หรือมากกว่านั้น จะมีผลกระทบต่อในด้านต่างๆขององค์การอย่างไรบ้าง เป็นต้น

4) ระบบสารสนเทศสำนักงาน (Office Information System: OIS) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ระบบสำนักงานอัตโนมัติ (Office Automation System: OAS)** เป็นระบบสารสนเทศที่นำเอาเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้การทำงานของผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และถูกต้อง ทั้งในด้านการจัดทำเอกสาร การจัดการข่าวสาร การทำงานร่วมกันหรือประชุมทางไกล

การประมวลภาพ การจัดการสำนักงาน โดยประกอบด้วยระบบงานต่างๆที่ทำงานร่วมกันผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งภายในและภายนอกองค์การ ตัวอย่างเช่น ระบบไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรือที่เป็นรู้จักกันดีคืออีเมล (email) ระบบประมวลคำ ได้แก่ โปรแกรมประมวลคำ Microsoft word ระบบสนับสนุนสำนักงาน ได้แก่ โปรแกรมปฏิทินเพื่อการตรวจสอบการนัดหมายงาน เป็นต้น

รูปแบบการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐ

ในแง่ของการประยุกต์เอาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐมาใช้งานในภาครัฐ กล่าวได้ว่าสามารถที่จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประการแรกเป็นการประยุกต์ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารมาใช้เพื่อให้บริการประชาชน (Front Office) ภายใต้ชื่อรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ ระบบสารสนเทศที่อยู่ในประเภทนี้จะเป็นไปเพื่อบรรลุภารกิจของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องให้บริการแก่ประชาชน หรือภาคธุรกิจ การประยุกต์เอาระบบสารสนเทศมาใช้จะทำให้หน่วยงานภาครัฐตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อส่งมอบบริการสาธารณะที่มีคุณภาพสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น การให้บริการเว็บไซต์ของหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ส่วนประการที่สองเป็นการประยุกต์ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารมาใช้เพื่อช่วยในการทำงานของหน่วยงาน (Back Office) ระบบสารสนเทศที่อยู่ในประเภทนี้จะเป็นไปเพื่อยกระดับการจัดกระทำทรัพยากรทางการบริหารของหน่วยงาน ซึ่งจะเป็นระบบที่หน่วยงานพัฒนาขึ้นใช้งานภายในหน่วยงานของตนเอง ตัวอย่างเช่น ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ระบบสารสนเทศทางการศึกษา ระบบการจัดการฐานข้อมูลวิจัย เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารูปแบบของการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในการส่งมอบบริการสาธารณะแล้วพบว่าสามารถที่จะจำแนกรูปแบบดังกล่าวได้เป็น 4 รูปแบบด้วยกัน ดังนี้[9]

1 การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (Publishing) หรือ**การให้ข้อมูลข่าวสาร (Information)** การที่หน่วยงานเผยแพร่สารสนเทศที่ได้รับการจัดลำดับว่ามีความสำคัญให้แก่ประชาชน หรือภาคธุรกิจ อย่างไรก็ตาม การบริการรูปแบบนี้จึงเป็นเพียงการสื่อสารแบบทางเดียว (One-way communication) เท่านั้น เช่น การบริการข้อมูลข่าวสารต่างๆผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

1.1 การให้บริการแบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การให้บริการในรูปแบบการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารนั้นมีจุดเด่นในการบริการที่ต้องให้สารสนเทศมีปริมาณมากและมีความหลากหลาย แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดที่ผู้รับบริการไม่สามารถที่จะแสดงความเห็น หรือความต้องการโต้ตอบได้ ในการให้บริการแบบมีปฏิสัมพันธ์นั้น ผู้รับบริการสามารถให้ความเห็น เสนอแนะ ร้องขอ ร้องเรียน เพื่อให้ได้บริการที่ต้องการผ่านระบบได้ ดังนั้น การสื่อสารผ่านการให้บริการแบบนี้จึงเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ซึ่งสามารถที่จะพัฒนารูปแบบได้หลายลักษณะตั้งแต่การสร้างบริการสืบค้นข้อมูลจนถึงเวทีสาธารณะ

---

[9] อัครเดช ไชยเพิ่ม. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารภาครัฐ" ใน ประมวลสาระชุดวิชากาบริหารภาครัฐ หน่วยที่ 13 หน้า 91-116**. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551), หน้า 113-114.

1.2 การให้บริการแบบเชิงธุรกรรม (Transaction) การบริการแบบนี้ไม่ใช่การส่งผ่านสารสนเทศ แต่เป็นการที่เกิดนิติสัมพันธ์ (Legal Binding) ระหว่างผู้ให้และผู้รับบริการ ซึ่งบริการนี้จะมีลักษณะคล้ายกันกับพาณิชอิเล็กทรอนิกส์ แต่ได้รับการปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับเงื่อนไขการปฏิบัติงานภาครัฐเท่านั้น บริการดังกล่าว เช่น การยื่นแบบแสดงรายได้และการชำระภาษีเงินได้ออนไลน์ของกรมสรรพากร หรือ e-Revenue เป็นต้น

1.3 การให้บริการแบบแปลงรูป (Transformation) เป็นการบูรณาการงานบริการของหน่วยงานภาครัฐและมีทางเลือกให้บริการตามความต้องการของประชาชน แทนที่ระบบสมัยก่อนที่แบ่งการให้บริการออกตามหน่วยงาน หน่วยงานอาศัยเว็บกลางเชื่อมโยงระบบบริการทั้งหมดเข้าด้วยกัน โดยผู้รับบริการไม่จำเป็นต้องเข้าใจโครงสร้างการทำงานของหน่วยงาน

การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการภาครัฐในรูปแบบของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government)

แนวคิดรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์เกิดขึ้นเมื่อประเทศไทยได้เข้าร่วมข้อตกลงด้านอิเล็กทรอนิกส์ของอาเซียน (e–ASEAN Agreement) ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2542 โดยจุดประสงค์หลักของข้อตกลงด้านอิเล็กทรอนิกส์ของอาเซียนคือ การเสริมสร้างศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของภูมิภาคอาเซียน โดยประเทศสมาชิกจะต้องมีการดำเนินการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการผลักดันให้เกิดระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ของแต่ละประเทศสมาชิก สำหรับประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาโครงการที่ เรียกว่า e–Thailand ขึ้น โดยแนวคิดของ e–Thailand คือ แนวทางการพัฒนาประเทศ เพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำในสังคมอย่างเป็นธรรม และพัฒนาสังคม บุคลากร และสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมการค้า การลงทุน การสร้างความเชื่อมั่น และอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและภาคเอกชน[10] ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วนั้นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) หมายถึง การที่ภาครัฐนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและพัฒนาหน่วยงานของรัฐ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านต่างๆ รวมถึงเพิ่มการเข้าถึงบริการของรัฐให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศสามารถเสริมสร้างการทำงานของภาครัฐให้เกิดความโปร่งใสทุกขั้นตอน ลดต้นทุน ลดค่าใช้จ่าย ลดกำลังคนในหน่วยงาน สนับสนุนให้ประชาชนเกิดความสะดวกรวดเร็วในการเข้ารับการบริการสาธารณะ และมีความใกล้ชิดกับภาครัฐมากขึ้น อีกทั้งทำให้ประเทศมีความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศได้ดีขึ้นด้วย

1 รูปแบบของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) สำหรับรูปแบบของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) เพื่อการให้การส่งมอบบริการสาธารณะไปยัง

[10] พิฐุวรรณ กิติคุณ, **การบริหารจัดการภาครัฐ : รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์**. (เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2548), หน้า 2.

ประชาชนเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึงนั้นสามารถแบ่งออกเป็นภาพกว้างๆ ได้จำนวน 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่[11]

1.1 การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่หน่วยงานภาครัฐ หรือรัฐบาลของรัฐอื่น (Government to Governments: G2G) คือการทำธุรกรรมระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเองทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันและกัน เช่น การร่วมมือในโครงการต่างๆ การประกาศข้อควรระวังในแต่ละเรื่องที่สำคัญ เพื่อให้ปฏิบัติงาน สอดคล้องซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.2 การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่ประชาชน (Government to Citizens: G2C) เป็นรูปแบบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐเพื่อบริการประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล และการบริการของภาครัฐได้ทุกสถานที่ ประชาชนสามารถรับข้อมูลข่าวสารของภาครัฐ หรือส่งข้อมูลให้กับรัฐได้โดยผ่านระบบเทคโนโลยี สารสนเทศต่างๆ เช่น การเข้าดาวน์โหลดเอกสารต่างๆ ของหน่วยงานราชการผ่านทางเว็บไซต์ของหน่วยงาน เช่น ปัจจุบันประชาชนทุกคนได้เข้ารับบริการยื่นแบบเสียภาษีผ่านทางเว็บไซต์ของกรมสรรพากร เป็นต้น

1.3 การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่บุคลากรในหน่วยงาน/องค์การ (Government to Employees: G2E) คือ การดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับ บุคลากรของรัฐเอง เพื่อการติดต่อสื่อสารจากส่วนกลางไปสู่ผู้ปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ปัจจุบันนี้ภาครัฐในหลายๆ ประเทศก็ได้เห็นความสำคัญในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับบุคลากรของรัฐเอง เช่น การส่งจดหมายเวียน หรือการประกาศต่างๆ เป็นต้น

1.4 การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่องค์การธุรกิจ (Government to businesses: G2B) คือ การที่ภาครัฐต้องดำเนินธุรกรรมต่างๆ กับภาคเอกชน และในทางกลับกันซึ่งอาจมีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับประชาชนกับรัฐหน่วยงานภาคธุรกิจสามารถเข้าไปติดต่อขอข้อมูลผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆที่รัฐจัดเตรียมไว้ ทั้งนี้รัฐกับภาคธุรกิจจะเพิ่มส่วนของการซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างกัน การให้ข้อมูลเพื่อพิจารณาก่อนการทำธุรกิจ เช่น การจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ การยื่นซองประกวดราคา ยื่นซองประมูลผ่านระบบเครือข่าย เป็นต้น

2. การสร้างรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government)

หลักสำคัญของการสร้างรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) คือ การนำบริการของภาครัฐไปสู่ประชาชนโดยใช้อิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อในการให้บริการ โดยหลักการของ “ที่เดียว-ทันใด-ทั่วไทย-ทุกเวลา-ทั่วถึง และเท่าเทียม-โปร่งใสและเป็นธรรมาภิบาล” **ที่เดียว** หมายถึง การพัฒนารัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ทำให้สามารถสร้างที่รวบเว็บ (web portal) ที่สามารถบูรณาการบริการต่างๆที่เคยอยู่กระจัดกระจายมารวมอยู่ที่เดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อประชาชนในการติดต่อที่จุดเดียว หรือหน้าต่างเดียวเพื่อบริการเบ็ดเสร็จ **ทันใด** หมายถึง รายการอิเล็กทรอนิกส์สามารถทำได้และมีการตอบรับทันทีไม่ต้องเสียเวลา

[11] กฤษณ์ รักชาติเจริญ, **ตัวแบบการประเมินรัฐอิเล็กทรอนิกส์,** (วารสารนักบริหาร, 2555),103-110.

รอคอยการตอบกลับทางเอกสาร ทำให้งานต่างๆ ที่ต้องรอคำตอบนานๆ สามารถได้รับคำตอบในทันทีทันใด **ทั่วไทย** หมายถึง การใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตทำให้การเชื่อมโยงประชาชนชาวไทยไม่ว่าอยู่ที่ไหนในโลก สามารถใช้บริการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ที่รัฐบาลไทยจัดบริการให้ได้การบริการต่างๆที่เคยต้องทำในเวลาราชการสามารถทำได้ตามที่ประชาชน สะดวก และพร้อมตลอดเวลา **ทุกเวลา** หมายถึง เนื่องจากคอมพิวเตอร์แม่ข่ายและระบบอินเทอร์เน็ต สามารถเปิดได้ตลอด 24 ชั่วโมงทุกวันเช่นเดียวกับตู้เอทีเอ็ม (Automatic Teller Machine: ATM) **ทั่วถึงและเท่าเทียม** หมายถึง การให้บริการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ทำให้ประชาชนและผู้ด้อยโอกาสจะได้มีโอกาสในการรับบริการ โดยไม่ต้องเดินทางมาติดต่อที่ส่วนกลาง และประชาชนที่ด้อยโอกาสสามารถรับบริการที่สะดวกสบายเช่นเดียวกับประชาชนในเมืองได้อย่างเท่าเทียมกัน และ**โปร่งใส และเป็นธรรมาภิบาล** หมายถึง การบริการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ทำให้การบริการของรัฐในหลายๆ เรื่องที่เคยไม่โปร่งใส เช่น การจัดซื้อจัดจ้าง การเปิดรับสมัครข้าราชการ การประมูลก่อสร้าง และอื่นๆ สามารถดำเนินการอย่างเปิดเผยผ่านระบบออนไลน์ที่มีผู้เข้าร่วม และรู้เห็นจำนวนมากเพื่อความโปร่งใส และเป็นธรรม

3. ข้อดีและข้อจำกัดของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์

ข้อดีของรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) ได้แก่ สร้างโอกาสให้ประชาชนได้เลือกใช้บริหารที่หลากหลายผ่านอินเตอร์เน็ต ประชาชนได้รับบริการจากรัฐที่ดีขึ้น แม่นยำขึ้น สะดวกขึ้น เสียเวลากับรัฐน้อยลง เพราะมีช่องทางการบริการใหม่ๆ เกิดขึ้นในศูนย์บริการทางโทรศัพท์ (Call Center) บริการทางเว็บไซต์ การใช้อินเตอร์เน็ตผ่านมือถือ (WAP) เป็นต้น รัฐให้ข้อมูลกับประชาชนได้มากขึ้น ลดช่องว่างและความเลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลและบริการของรัฐ ลดความยุ่งยากของกฎเกณฑ์ เพิ่มความโปร่งใสในการทำงาน และหากมีการนำระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) มาใช้อย่างเต็มรูปแบบ ประชาชนจะได้รับความสะดวก รวดเร็วในการติดต่อกับภาครัฐมากขึ้น โดยสามารถขอรับบริการได้ตลอดทุกวัน 24 ชั่วโมง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) จะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารเทคโนโลยีสารสนเทศระดับสูง (Chief Information Officer: CIO) ที่มีความรู้ความสามารถในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม เพื่อการบริหารองค์การที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยปฏิบัติงานตามที่เราวางแนวทางไว้ รวมทั้งจะต้องพัฒนาข้าราชการให้มีความพร้อมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการปฏิบัติงาน ดังนั้น รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) จึงเป็นรูปแบบใหม่ของการทำงานภาครัฐที่พัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อเสริมสร้างความทันสมัยในการบริหารงานและการให้บริการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวมนั่นเอง[12]

นอกจากรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government) จะมีข้อดีอยู่หลายประการแล้ว ในทางตรงกันข้ามก็ยังพบว่ามีข้อเสียหรือข้อจำกัดอยู่หลายประการเช่นเดียวกัน ซึ่งศรีศักดิ์ จามรมาน

[12] ยุทธพร อิสรชัย, **"การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 10 หน้า 1-74**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552) หน้า 49.

และพรพิสุทธิ์ มงคลวนิช กล่าวว่า ในด้านของข้อเสียของบริการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์อาจพิจารณา 3 ประการ ประการที่ 1 คือ ต้องลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านไอที ประการที่ 2 คือ ต้องมีการตรวจสอบที่เข้มงวด และประการที่ 3 คือ อาจเข้าไม่ถึงพื้นที่ห่างไกล ในด้านข้อเสียประการที่ 1 ที่ต้องลงทุนโครงสร้างพื้นฐานนั้น รัฐบาลต้องใช้งบประมาณในโครงการขนาดใหญ่เป็นหมื่นเป็นแสนล้านบาท ในด้านข้อเสียประการที่ 2 ที่ต้องมีการตรวจสอบที่เข้มงวดนั้น ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานและการใช้งบประมาณของภาครัฐทำให้ภาครัฐมีความกดดันในการทำงานมากขึ้น การเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญของรัฐในอินเทอร์เน็ตนั้นอาจทำให้ภาครัฐรู้สึกเป็นกังวลมากขึ้น และในด้านข้อเสียประการที่ 3 ที่อาจเข้าไม่ถึงพื้นที่ห่างไกลนั้น ทำให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลไม่สามารถใช้บริการ รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ได้อุปสรรคทางภูมิศาสตร์อาจเป็นปัญหาสำคัญทำให้โครงสร้างพื้นฐานด้านไอทีเข้าไปไม่ถึง[13]

บทสรุป

ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตัดสินใจของผู้บริหารในองค์การแต่ละระดับอย่างหลักเลี่ยงไม่ได้ โดยจะมีการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาประมวลผลเป็นสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการวางแผนการประสานงาน การตัดสินใจ และการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งประมวลผลสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาต่อไป โดยในปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐของไทยได้มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในรูปแบบที่เรียกว่า “รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (Thailand e-Government)” เพื่อการให้การส่งมอบบริการสาธารณะไปยังประชาชนเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง ซึ่งมีอยู่ 4 รูปแบบคือ การบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่หน่วยงานภาครัฐ หรือรัฐบาลของรัฐอื่น (Government to Governments: G2G) การบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่ประชาชน (Government to Citizens: G2C) การบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่บุคลากรในหน่วยงาน/องค์การ (Government to Employees: G2E) และการบริหารงานระหว่างรัฐบาลสู่องค์การธุรกิจ (government to businesses: G2B) โดยที่หลักสำคัญของการสร้างรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์คือ การนำบริการของภาครัฐไปสู่ประชาชนโดยใช้อิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อในการให้บริการ โดยหลักการของ “ที่เดียว-ทันใด-ทั่วไทย-ทุกเวลา-ทั่วถึง และเท่าเทียม-โปร่งใสและเป็นธรรมาภิบาล นอกจากนั้นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ก็มีข้อดีอยู่หลายประการ เช่น สร้างโอกาสให้ประชาชนได้เลือกใช้บริหารที่หลากหลายผ่านอินเตอร์เน็ต ประชาชนได้รับบริการจากรัฐที่ดีขึ้น แม่นยำขึ้น สะดวกขึ้น เสียเวลากับรัฐน้อยลง เพราะมีช่องทางการบริการใหม่ๆ เกิดขึ้นในศูนย์บริการทางโทรศัพท์ (Call Center) บริการทางเว็บไซต์ การใช้อินเตอร์เน็ตผ่านมือถือ (WAP) เป็นต้น แต่ก็มีข้อเสียอยู่หลายประการเช่นเดียวกันคือต้องลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านไอที ต้องมีการตรวจสอบที่เข้มงวด และอาจเข้าไม่ถึงพื้นที่ห่างไกล

[13] ศรีศักดิ์ จามรมาน และพรพิสุทธิ์ มงคลวนิช, **หลักการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ในอาเซียน**, (เอกสารอิเล็กทรอนิกส์, 2557), หน้า 1-16.

บรรณานุกรม

กฤษณ์ รักชาติเจริญ. **ตัวแบบการประเมินรัฐอิเล็กทรอนิกส์. วารสารนักบริหาร**. 2555.

ณรงค์ศักดิ์ บุญเลิศ. อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลง: ความท้าทายและศักยภาพการแข่งขันของ ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ, **วารสารการจัดการสมัยใหม่**, 2552.

ดลพร บุญพารอด. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารธุรกิจ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการบัญชีขั้นต้นและหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ หน่วยที่ 13 หน้า 1-46**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. **ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แซท โฟร์ พริ้นติ้ง, , 2556.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. **รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัตนไตร, 2549.

เทพศักดิ์ บุณยรัตพันธุ์. **"รัฐประศาสนศาสตร์กับการปฏิรูประบบราชการ" ใน ประมวลสาระชุดแนวคิด ทฤษฎี และหลักการรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 11 หน้า 189-247**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551).

พิเชษฐ์ สิทธิโชคสกุลชัย. **"ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ" ในเอกสารการสอนชุดวิชาการบัญชีขั้นต้นและหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับระบบสารสนเทศ หน่วยที่ 9 หน้า 1-56**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

พิฐุวรรณ กิติคุณ. **การบริหารจัดการภาครัฐ : รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์**. เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2548.

ปรัชญา ชุ่มนาเสียว. **"ระบบสารสนเทศทางการบริหาร" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร หน่วยที่ 13 หน้า 1-59**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.

ยุทธพร อิสรชัย. **"การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ" ใน เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยที่ 10 หน้า 1-74**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช2552.

เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **การจัดการภาครัฐแนวใหม่**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2549.

วิพร เกตุแก้ว. **เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารรัฐกิจ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2556.

วิวัฒน์ เลาหบุตร. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการในสำนักงาน" ใน เอกสารการสอนชุด วิชาการการบริหารสำนักงาน หน่วยที่ 10 หน้า 111-153**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.

ศรีศักดิ์ จามรมาน และพรพิสุทธิ์ มงคลวนิช. **หลักการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ในอาเซียน**. คอมพิวเตอร์สาร, 2557.

สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการ บริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาวิทยาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

อัครเดช ไชยเพิ่ม. **"ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารภาครัฐ" ใน ประมวลสาระชุดวิชาการ บริหารภาครัฐ หน่วยที่ 13 หน้า 91-116**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.

อาชีพของนักรัฐศาสตร์
Occupation of Political Scientist

พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์
พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอ ที่มา ความสำคัญ และอาชีพของนักรัฐศาสตร์ที่มีต่อชีวิต และสังคม อาชีพของนักรัฐศาสตร์มีที่มาและความสำคัญจากความต้องการพื้นฐานของชีวิตสู่ความต้องการของสังคมโดยรวม ทั้งโดยลำดับและทวนลำดับ ประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากลที่ถือเป็นสายตรงทางรัฐศาสตร์ปรากฏอยู่ ทุกส่วน ทุกระดับ ของชีวิตและสังคม

คำสำคัญ : อาชีพ, นักรัฐศาสตร์

Abstract

This article aims to present the sources, key importance and occupation of political scientists affecting to their lives and society. The profession of political scientist has its origins and importance from the basic needs of life to the needs of society, including both sequential and re-sequential. The occupation of the international standard directed line to the political scientist is appeared in all parts and all levels of life and society.

Keywords: Occupation, Political Scientist

บทนำ

เป็นธรรมดาบนโลกใบนี้ที่ทุกชีวิตต้องหากินเพื่อความอยู่รอดและธำรงเผ่าพันธุ์ ต้นไม้ใบหญ้า ไม่ว่าเล็กว่าใหญ่ล้วนต้องการ แสง น้ำ ปุ๋ย แร่ธาตุ และสารอาหารที่จำเป็นมาหล่อเลี้ยงราก ลำต้น กิ่ง ก้าน ใบ ดอก ผล หมูหมากาไก่ ช้างม้าวัวควายต้องการ หญ้า อาหารและปัจจัยอื่นๆ ที่จำเป็นในการหล่อเลี้ยงชีวิต มากินมาอาศัยเพื่อความอยู่รอด ไม่เว้นแม้แต่คนเรา ก็ต้องหากิน หากแต่การหากินของคนนั้นแปลกไปจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นที่ปกติเมื่อหากระทั่งพบและได้มาซึ่งอาหารแล้ว จะใช้หล่อเลี้ยงชีวิตตามสมบัติของอาหารหรือสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตอย่างตรงไปตรงมา

การหากินของคนแปลกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นอย่างไร เรื่องนี้ต้องนับย้อนไปเมื่อประมาณ 7-5 ล้านปีก่อน ที่นักวิทยาศาสตร์พบว่ามนุษย์แยกสายวิวัฒนาการมาจากลิงไม่มีหาง ไล่ลำดับมาถึง **1) มนุษย์ยุค Homo habilis** ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 2.3 ล้านปีก่อน เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ในปัจจุบัน มีหลักฐานชัดเจนว่าใช้เครื่องมือหิน และมีการขยายขนาดของสมองที่ประมาณ 610 เซนติเมตร **2) มนุษย์ยุค**

Homo erectus มีใบหน้าตั้งตรงเหมือนมนุษย์ยุคใหม่ ปริมาตรกะโหลกศีรษะเพิ่มขึ้นอีกเป็นสองเท่าของลิงชิมแปนซีคือ 850 เซนติเมตร เป็นพวกแรก ๆ ที่สามารถควบคุมไฟ และใช้เครื่องมือหินที่มีเทคโนโลยีซับซ้อนขึ้น **3) มนุษย์ยุค Homo neanderthalensis** หรือมนุษย์ดีแอนเดอร์ทัล สามารถยืนลำตัวตั้งตรง รู้จักการล่าสัตว์ ประดิษฐ์อาวุธและเครื่องมือต่างๆ อยู่ในถ้ำ หุบเขา หรือที่ราบ **4) มนุษย์ยุค Homo sapiens** หรือมนุษย์โครมายอง(Cro-Magnon man) มีรูปร่างลักษณะคล้ายกับมนุษย์ปัจจุบัน เฉลียวฉลาด สามารถประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับดำรงชีพ และรู้จักการเขียนภาพต่างๆ กระทั่งปัจจุบันที่วิวัฒนาการในทวีปแอฟริกาแล้วจึงอพยพออกจากทวีปเมื่อประมาณ 50,000 - 100,000 ปีก่อน[1]

จากลำดับยุคของคนบ่งบอกว่านอกจากจะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการด้านกายภาพโดยเฉพาะสมองล้ำกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นแล้ว เรื่องการหากินก็มีการพัฒนาล้ำยิ่งกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นเป็นลำดับด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะปัจจุบันที่กล่าวได้ว่าเป็นยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เครื่องไม้เครื่องมือถูกสร้างมาเพื่อการหากินมากมายล้นเกลื่อนไปหมด บ่อยครั้งถึงขนาดสับสนแยกไม่ออกว่าสิ่งใดสร้างมาเพื่อสำหรับหากินหรือสำหรับการใด เป็นต้นว่ายานพาหนะซึ่งปกติโดยสมบัติย่อมถูกสร้างมาเพื่อการหากินที่เกี่ยวกับการเดินทางขนส่ง ซึ่งการเดินทางขนส่งโดยปกติย่อมหมายถึงการนำพาหรือเคลื่อนย้ายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่ายานพาหนะนอกจากถูกสร้างมาเพื่อการหากินด้านการเดินทางขนส่งแล้ว ยังขยายความไปเพื่อความเพลิดเพลิน กีฬา นันทนาการ ประดับ ตกแต่ง สะสม และอีกร้อยพันประการตามแต่ผู้ใช้จะวางบทบาทให้

แม้จะกล่าวว่าเครื่องมือหากินได้ถูกสร้างขึ้นมามากมายล้นเกลื่อน ชวนให้งงงวย ว่าแท้จริงใช้เพื่อการหากินหรือเพื่อสิ่งใดกันแน่ แต่หากเรามองด้วยสายตาใหม่ พิจารณาความแตกต่างของที่มา ความสำคัญ วิธีการ และเป้าหมายการใช้เครื่องมือนั้นๆ เราจะสามารถแยกหมวดหมู่ประเภทของเครื่องมือ ว่าถูกสร้างมาเพื่อไว้หากินโดยแท้ เพื่ออำนวยความสะดวก เพื่อเป็นส่วนประกอบ เพื่อนันทนาการ เพื่อการกีฬา เพื่อสนองตอบความหยักของสมองเฉยๆ หรือแม้กระทั่งเพื่อเป็นเครื่องมือด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา และหรือวัฒนธรรม ก็สามารถจำแนกได้

ซึ่งพร้อมๆ กับการจำแนกประเภทเครื่องมือโดยใช้สายตาอีกดวงพิจาณานี้เอง ทำให้เราได้หมวดหมู่การ “หากิน” ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาชีพ” ของคนไปด้วย สมมติตัวอย่างจาก ยานพาหนะคันเดิม นายโชเฟอร์ใช้ในการหากิน นายเสมียนใช้ในการเดินทาง นายค้าขายใช้ในการขนส่ง นายวิชาใช้ในการศึกษา นายเพลิดเพลินใช้ในการหาความสำราญ และนายวัฒนธรรมใช้ในการบ่งชี้ค่านิยม เป็นต้น

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าอาชีพของคนเราในปัจจุบัน มิได้สัมพันธ์กับเรื่องปากท้องหรือความต้องการขั้นพื้นฐานโดยตรงเช่นดังอดีต มีหลายอาชีพที่ต้องทุ่มเทหยาดเหงื่อแรงกายเพื่อให้ได้มาซึ่งบางสิ่งเป็นต้นว่าเงินตราเพื่อนำมาแลกเปลี่ยน ข้าวปลา เสื้อผ้า และปัจจัยพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นอีกทีหนึ่ง และด้วยความเป็นพหุของสังคม อาชีพต่างๆ จึงเกิดขึ้นอีกมากมายและหลากหลายตามสภาพความต้องการของสังคมไปด้วย ซึ่งเราอาจจัดเป็นประเภท อาชีพอิสระ อาชีพงานฝีมือ อาชีพรับจ้าง อาชีพรับราชการ ได้เป็นต้น

---

[1] วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี, **วิวัฒนาการของมนุษย์**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://th.wikipedia.org/wiki/วิวัฒนาการของมนุษย์#cite_note-AusMus-habilis2013-15 [15 ส.ค.61]

ประเภทมาตรฐานอาชีพของไทย

การจัดประเภทมาตรฐานอาชีพ (ประเทศไทย) เป็นภารกิจของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม โดยกรมการจัดหางาน เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจัดทำ ข้อมูลและกำหนดรหัสหมวดหมู่อาชีพตามหลักเกณฑ์เดียวกับการจัดประเภทมาตรฐานอาชีพสากล (International Standard Classification of Occupations : ISCO) ซึ่งทางองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization : ILO) ได้ทำการปรับปรุง 2 ครั้ง ครั้งล่าสุดคือปี ค.ศ.1988 การจัดประเภทมาตรฐานอาชีพของไทยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อปรับปรุงข้อมูลอาชีพของประเทศไทยให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดประเภทมาตรฐานอาชีพสากลที่ได้มีการปรับปรุงใหม่ (2) เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และบุคคลทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อมูลอาชีพ และสะดวกแก่การนำไปใช้ประโยชน์ (3) เพื่อเพิ่มประสิทธิผลของการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ (4) เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลอาชีพของประเทศไทย

มีประโยชน์เพื่อให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันในเรื่องอาชีพ และเพื่อการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานด้านแรงงาน เช่น การกำหนดค่าจ้าง การแนะแนวอาชีพ การฝึกอบรม การจ้างงาน รวมถึงการวิเคราะห์การเจ็บป่วยหรือเสียชีวิตที่เกิดขึ้นจากอาชีพ การที่มีระบบฐานข้อมูลเดียวกันสามารถจะนำข้อมูลสถิติไปอ้างอิงและเปรียบเทียบได้ทั้งในระดับหน่วยงาน และกับระดับประเทศ[2]

การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากลของประเทศไทยเราแบ่งออกเป็น 10 ประเภท 15 หมวด 116 หมู่ 390 หน่วย ดังนี้[3]

ประเภทอาชีพ	หมวด	หมู่	หน่วย
1. ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้จัดการ	3	8	33
2. ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ	4	18	55
3. ช่างเทคนิคสาขาต่างๆ และผู้ประกอบวิชาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	4	21	73
4. เสมียน	2	7	23
5. พนักงานบริการ และพนักงานขายในร้านค้าและตลาด	2	9	23
6. ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร และการประมง	2	3	17
7. ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้านความสามารถทางฝีมือ และธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	4	16	70
8. ผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงานและเครื่องจักร และ			

[2] กรมการจัดหางาน, **การจัดประเภทมาตรฐานอาชีพ(ประเทศไทย)**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.doe.go.th/prd/ [5 ส.ค.61]

[3] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล**, (กรุงเทพมหานคร : กองคลังและข้อมูลสนเทศสถิติ, 2543), หน้า 1.

ผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ	3	20	70
9. อาชีพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ	3	10	25
0. กองกำลังทหารติดอาวุธต่าง ๆ (สามเหล่าทัพ)	1	1	1
รวม	28	116	390

พิจารณาการจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากลประกอบกับวิวัฒนาการของคนเราที่กล่าวแต่เบื้องต้น จะเห็นได้ว่าการรู้จักใช้สติปัญญาประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ การใช้ชีวิตเป็นสังคม การอาศัยในถิ่นที่อยู่ เช่น ถ้ำ หุบเขา ที่ราบ การรู้จักเขียนภาพต่างๆ นั้น นอกจากด้านร่างกายที่พัฒนาแล้ว ด้านจิตใจก็มีการพัฒนาด้วย ร่างกายพัฒนาเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตและเผ่าพันธุ์ จิตใจพัฒนาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ ซึ่งเหตุผลหนึ่งในความหลากหลายด้านอาชีพก็มาจากจิตใจของคนเราที่ได้รับการพัฒนานี้เอง เพราะเมื่อขมวดการจำแนกอาชีพตามมาตรฐานสากลเข้าแล้ว จะย่อเหลือเป็นประเภทใหญ่ๆ 2 ประเภท คือ อาชีพตามความต้องการของร่างกายและอาชีพตามความต้องการของจิตใจ ดังนี้

ประเภทอาชีพ(ตามความต้องการ)	ด้านร่างกาย	ด้านจิตใจ
1. ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้จัดการ		✓
2. ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ	✓	✓
3. ช่างเทคนิคสาขาต่างๆ และผู้ประกอบวิชาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	✓	✓
4. เสมียน	✓	
5. พนักงานบริการ และพนักงานขายในร้านค้าและตลาด		✓
6. ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร และการประมง	✓	✓
7. ผู้ปฏิบัติงานในธุรกิจด้านความสามารถทางฝีมือ และธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง	✓	✓
8. ผู้ปฏิบัติการเครื่องจักรโรงงาน และเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ	✓	✓
9. อาชีพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ	✓	✓
0. กองกำลังทหารติดอาวุธต่าง ๆ (สามเหล่าทัพ)	✓	✓
รวม	7	10

การจัดประเภทตามความต้องการดังกล่าว จะเห็นว่าอาชีพตามความต้องการด้านร่างกายนั้นมีความข้องเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต กล่าวคือ เป็นอาชีพด้านการหาการผลิต อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น ส่วนอาชีพตามความต้องการด้านจิตใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการสรรสร้าง กล่าวคือ เป็นอาชีพด้านการเติมเต็มชีวิตที่ได้รับการพัฒนาด้านกายภาพเพื่อความสมบูรณ์ในความเป็นคน เราอาจใช้คำเรียกสองอาชีพนี้ตามลักษณะความต้องการดังกล่าวได้ว่า ผู้ผลิต(Productivity)

กับผู้สรรสร้าง(Creator) ซึ่งเรื่องนี้กำลังเป็นที่ตระหนักและให้ความสำคัญด้วยว่าเป็นสิ่งที่ต้องเตรียมเพื่อความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิต เนื่องจากในศตวรรษที่ 21 ทักษะชีวิตและอาชีพถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง[4]

ทั้งนี้ทั้งนั้นการแยกส่วนจำแนกอาชีพตามความต้องการของร่างกายและจิตใจ กลับพบว่าส่วนใหญ่ของอาชีพเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้สรรสร้างในอาชีพเดียวกัน จึงสะท้อนให้ทราบว่ากายกับใจนั้นมีความสัมพันธ์และจำต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ใจต้องอาศัยกาย กายต้องอาศัยใจ จึงจะเป็นชีวิต มิสามารถแยกส่วนจากกันได้ หากสิ่งหนึ่งเสื่อมอีกสิ่งหนึ่งย่อมต้องเสื่อมลงไปด้วย ดังที่พุทธพจน์ที่กล่าวถึงสัจจธรรมทางธรรมะที่ว่า “อิมสมึ สติ อิทำ โหติ อิมสฺสุปฺปาทา อิทำ อุปฺปชฺชติ อิมสมึ อสติ อิทำ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทำ นิรุชฺฌติ” “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ”[5]

นักรัฐศาสตร์ ความหมาย คุณลักษณะ

โดยความหมาย รัฐศาสตร์ มาจากภาษาอังกฤษที่ว่า Political science คำว่า science แปลว่าศาสตร์หรือวิชาการ ส่วนคำว่า political สืบมาจากคำว่า polis ในภาษากรีกแปลว่า เมือง ภาษาอังกฤษคำว่ารัฐกับการเมืองมีความหมายคล้ายคลึงกัน ดังนั้นรัฐศาสตร์จึงหมายถึง การศึกษาวิชาการเมืองโดยใช้ศาสตร์หรือวิชาการมาวิเคราะห์[6]

ส่วน นัก เป็นคำนามใช้ประกอบหน้าคำอื่นหมายความว่า ผู้, ผู้ชอบ กับอีกความหมายหนึ่งในกรณีที่ใช้เป็นคำขยายเพื่อได้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น แปลว่า อย่างยิ่ง, อย่างมาก[7] ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ จึงหมายถึงผู้มีชีวิตส่วนใหญ่ข้องเกี่ยวกับการศึกษาระบบความรู้ว่าด้วยเรื่องของรัฐและการเมือง เมื่อได้ความหมายดังนี้ “นักรัฐศาสตร์” ในความหมายของการทำมาหากินหรืออาชีพ ย่อมหมายรวมทั้ง ผู้ที่ศึกษาวิชาการเมือง นักการเมือง ตลอดถึงผู้ปกติทำมาหาเลี้ยงชีพจากสิ่งที่ข้องเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวด้วย

สำหรับคุณลักษณะสำคัญของนักรัฐศาสตร์ พระธรรมปิฎกอธิบายว่า ผู้เป็นนักปกครอง นักการเมือง นักบริหาร ต้องถือธรรมะ ถือหลักการ กฎกติกา กฎหมาย ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ประโยชน์สุขที่แท้เป็นใหญ่ เป็นเกณฑ์ และเป็นมาตรฐาน เพราะเมื่อถือธรรมเป็นใหญ่ ก็เห็นแก่ธรรม เห็นแก่ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และยึดถือตามหลักการ กฎกติกา รวมทั้งกฎหมายก็จะไม่เอนเอียงไปข้าง

---

[4] วิจารย์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, 2555), หน้า 17.

[5] 14/126/164

[6] ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, **รัฐศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2548), หน้า 3.

[7] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2542), หน้า 568-569.

ไหน ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่พรรคพวก ไม่เห็นแก่คะแนนนิยม เป็นต้น[8] สรุปเป็นคุณลักษณะของนักรัฐศาสตร์ 4 ประการ ดังนี้

1. ตั้งมั่นอยู่บนหลักการและมีจุดหมายที่ชัดเจน ไม่เลื่อนลอยไหลไปตามกระแส ถือเอาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นไปตามเหตุผล

2. ใช้ปัญญาและพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ เพื่อให้รู้เท่าทันข้อมูลความเป็นไปตามความเป็นจริง และเพื่อให้รู้เข้าใจ เข้าถึงหลักการความจริง ความถูกต้องดีงามและเหตุผลในเรื่อง นั้นๆ เพื่อให้สามารถรักษาหลักการความจริง ความถูกต้องไว้ได้

3. มีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ สุจริตใจ ในการใช้ปัญญาพิจารณาตัดสินใจ ไม่เอนเอียง ไปด้วยอคติ

4. รักธรรม รักความจริง ความถูกต้องดีงาม ทำอะไรก็มุ่งจะให้ถึงธรรมและเป็นไปตามธรรม มุ่งให้ได้ความจริง มุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงาม จนข้ามพ้นความยึดถือในตัวตนไปได้ ให้ธรรมเป็นใหญ่ เหนือแม้แต่เกียรติและศักดิ์ศรีของคน รับฟังข้อมูลและเหตุผล ไม่ดื้อรั้นในทิฏฐิ[9]

อาชีพของนักรัฐศาสตร์

จากที่มาของเรื่อง ความสำคัญในสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นต่อร่างกายและจิตใจ กระทั่งวิธีการหรือเรื่องราวของการแสวงหาสิ่งที่ร่างกายและจิตใจต้องการในความหมายของคำว่าอาชีพ ตามมาตรฐานสากล อาชีพที่ถือว่าเป็นสายตรงด้านรัฐศาสตร์ได้ถูกจัดให้อยู่ใน **หมวดที่ 1** คือ ผู้บัญญัติกฎหมาย, ข้าราชการระดับอาวุโส, และผู้จัดการ ประกอบด้วย **3 หมวดย่อย** (1) ผู้บัญญัติกฎหมายกับข้าราชการระดับอาวุโส, (2) ผู้จัดการบริษัท, เจ้าหน้าที่บริหารของหน่วยงานเอกชน (3) ผู้จัดการทั่วไป และใน 3 หมวดย่อยได้แยกเป็น 8 หมู่ กับ 33 หน่วย ดังนี้

1. ผู้บัญญัติกฎหมาย (Legislators) ได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร, สมาชิกวุฒิสภา, รัฐมนตรี, สมาชิกสภาท้องถิ่น, ผู้บริหารท้องถิ่น, ผู้บัญญัติกฎหมายอื่นๆ

2. ข้าราชการระดับอาวุโส, นักบริหารของหน่วยงานรัฐบาล (Senior Government Officials) ได้แก่ ข้าราชการระดับอาวุโส, นักบริหารของหน่วยงานรัฐบาล, ข้าราชการระดับบริหาร, ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ, ผู้บริหารองค์การมหาชน, นักบริหารหน่วยงานของรัฐอื่นๆ

3. ผู้นำตามประเพณี/ผู้นำท้องถิ่น/ หมู่บ้าน/ เจ้าหน้าที่บริหารงานท้องถิ่น(Traditional Chiefs and Heads of Villages) ได้แก่ ผู้นำตามประเพณี, กำนัน, สารวัตรกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, แพทย์ประจำตำบล และผู้นำท้องถิ่น/ชุมชนอื่นๆ ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือบุคคลซึ่งประชาชนในท้องถิ่นให้ความเคารพศรัทธา เป็นต้น

---

[8] พระพรหมคุณาภรณ์, **รัฐศาสตร์และจริยธรรม นักการเมืองแนวพุทธ,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2548), หน้า 63-64.

[9] คนอง วังฝายแก้ว, **การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.gotoknow.org/posts/443121 [5 ส.ค.61]

4. เจ้าหน้าที่ระดับอาวุโสขององค์กรที่ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์เฉพาะ (Senior Officials of Special – Interest Organizations) แยกย่อยดังนี้

- เจ้าหน้าที่บริหารพรรคการเมือง ได้แก่ กรรมการบริหารพรรค, ผู้บริหารพรรค, หัวหน้าพรรค, เลขาธิการพรรค, เหรัญญิกพรรค, โฆษกพรรค, และเจ้าหน้าที่บริหารขององค์กรพรรคการเมืองอื่นๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่บริหารพรรคการเมืองซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น ตัวอย่างเช่น ที่ปรึกษาอาวุโสของพรรค กรรมการบริหารสาขาพรรค นายทะเบียนพรรคซึ่งทำหน้าที่ควบคุมการจดทะเบียนรายชื่อสมาชิกพรรคและสาขาพรรค และกรรมการพรรคอื่นๆ มีหน้าที่ตามที่กรรมการบริหารพรรคมอบหมาย

- ผู้บริหารองค์กรนายจ้าง องค์กรลูกจ้าง และองค์กรที่มีผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจอื่นผู้บริหารองค์กรนายจ้าง องค์กรลูกจ้างและองค์กรที่มีผลประโยชน์ เชิงเศรษฐกิจอื่น

- ผู้บริหารองค์กรด้านมนุษยธรรมและองค์กรเฉพาะด้าน

- ผู้บริหารองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา, กรรมการการเลือกตั้ง, กรรมการสิทธิมนุษยชน, กรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

5. เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐบาล, เจ้าหน้าที่ของรัฐ(Executive official , government) ได้แก่ ผู้ที่ดำเนินการตามลักษณะงานในหน่วยงานของรัฐประเภทต่าง ๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายของหน่วยงาน/องค์กร และนโยบายของ รัฐบาล ปฏิบัติงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายภายใต้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย เพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม รวมทั้งอำนวยความสะดวก และให้บริการประชาชน ปฏิบัติหน้าที่ การงานที่เกี่ยวข้องและควบคุมดูแลผู้ปฏิบัติงานอื่น ๆ อาจใช้ชื่อว่า ข้าราชการและลูกจ้างในส่วนราชการ พนักงานหรือลูกจ้างในรัฐวิสาหกิจ พนักงานส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์กรอื่นๆ ของรัฐ

6. กรรมการและผู้บริหารระดับสูง กรรมการและผู้จัดการใหญ่ กรรมการบริหาร(Directors and Chief Executives) ได้แก่ ประธานกรรมการ, ผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานเอกชน, ผู้บริหารการศึกษา, ผู้บริหารด้านเทคโนโลยีสารสนเทศระดับสูง, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและฝ่ายปฏิบัติการ (แยกตามการจัดประเภทมาตรฐานอุตสาหกรรม ISIC) (รวมเอกชน รัฐวิสาหกิจ หน่วยราชการ), ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้และการประมง, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านการผลิต (อุตสาหกรรมการผลิตต่างๆ เหมืองแร่ ไฟฟ้า ก๊าซ และประปา), ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านการก่อสร้าง, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านค้าส่งและค้าปลีก, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านภัตตาคารและโรงแรม, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านการขนส่ง การสื่อสารและคมนาคม, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านบริการธุรกิจ, ผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการด้านบริการส่วนบุคคล การทำความสะอาด และบริการที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงผู้จัดการฝ่ายผลิตและปฏิบัติการ ซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น

7. ผู้จัดการฝ่ายอื่น ๆ (Other Department Managers) ได้แก่ ผู้จัดการฝ่ายการเงินและบริหาร, ผู้จัดการฝ่ายบุคคลและอุตสาหกรรมสัมพันธ์, ผู้จัดการฝ่ายขายและการตลาด, ผู้จัดการฝ่ายโฆษณาและประชาสัมพันธ์, ผู้จัดการฝ่ายจัดหาและจำหน่ายสินค้า, ผู้จัดการฝ่ายบริการงานด้านคำนวณ, ผู้จัดการฝ่ายวิจัยและพัฒนา, ผู้จัดการฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ และผู้จัดการฝ่ายอื่น ๆ ซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น

8. ผู้จัดการทั่วไป (General Managers) ผู้ปฏิบัติงานอาชีพในหมู่นี้ หมายถึง ผู้ที่ดำเนินการในธุรกิจขนาดเล็ก ซึ่งอาจดำเนินการด้วยตนเองหรือในนามของเจ้าของกิจการ โดยมีผู้จัดการอื่นไม่เกิน 1 คน ให้ความช่วยเหลือทำหน้าที่ วางแผน กำหนดแนวนโยบายและดำเนินการให้บรรลุผลตามนโยบาย บริหารงานและดำเนินงานประจำวัน รวมทั้งตรวจสอบผลที่ได้รับ ทำการเจรจาธุรกิจกับผู้จัดหาพัสดุ ลูกค้า และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ วางแผนและควบคุมการใช้ทรัพยากรและการคัดเลือกบุคคล ได้แก่ ผู้จัดการทั่วไปด้านเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้และการประมง, ผู้จัดการทั่วไปด้านการผลิต, ผู้จัดการทั่วไปด้านการก่อสร้าง, ผู้จัดการทั่วไปค้าส่งและค้าปลีก, ผู้จัดการทั่วไปด้านภัตตาคารและโรงแรม, ผู้จัดการทั่วไปด้านขนส่ง คมนาคมและสถานที่เก็บสินค้า, ผู้จัดการทั่วไปด้านบริการทางธุรกิจ, ผู้จัดการทั่วไปด้านบริการส่วนบุคคล การทำความสะอาดและบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และผู้จัดการทั่วไปซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการธุรกิจขนาดเล็ก ในด้าน การศึกษา สุขอนามัย สันทนาการ วัฒนธรรม กีฬาต่างๆ การผลิตภาพยนตร์ ตัวแทนธุรกิจ ท่องเที่ยว หรือด้านอื่นๆ ทั้งที่เป็นกิจการของตนเองหรือของนายจ้าง ทำหน้าที่วางแผน อำนวยการและประสานการดำเนินงานทางธุรกิจ โดยมีบุคคลที่ทำหน้าที่ด้านการจัดการเป็นผู้ช่วยไม่มากกว่า 1 คน และบุคคลอื่นที่ไม่ทำหน้าที่ด้านการจัดการอีกตามสมควร วางแผนและควบคุมการใช้นโยบาย จัดทำงบประมาณ เจรจาต่อรองทางธุรกิจ วางแผนและควบคุมการใช้ทรัพยากรและการจ้างงาน จัดการการปฏิบัติงานประจำวัน รายงานผลการดำเนินงานต่อเจ้าของกิจการ(ถ้ามี) ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องและควบคุมดูแลผู้ปฏิบัติงานอื่น[10]

บทสรุป

รัฐศาสตร์สู่ความเป็นอาชีพมีที่มาและความสำคัญเนื่องมาจากความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตสู่ความต้องการของสังคมโดยรวม ทั้งโดยลำดับและทวนลำดับ จากการจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล เห็นได้ว่าทั้งองคาพยพของสังคม ตั้งแต่ล่างสุดถึงบนสุด บนสุดสู่ล่างสุด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครอง การบริหาร การจัดการ การคลัง การต่างประเทศ การท่องเที่ยว การกีฬา การเกษตร สหกรณ์ คมนาคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ พลังงาน พาณิชย์ มหาดไทย กลาโหม ยุติธรรม แรงงาน วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การศึกษา สาธารณสุข อุตสาหกรรม ทุกส่วนฝ่ายในสังคมล้วนมีอาชีพที่เป็นสายตรงทางรัฐศาสตร์อยู่ทุกระดับ ดังนั้นแล้วในสันฐานทรงปิรามิดของสังคมตั้งแต่ ราก ฐาน กลาง จนถึงปลายยอด ย่อมต้องอาศัยอาชีพแห่งรัฐศาสตร์ในการขับเคลื่อนและทรงไว้

[10] สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล**, (กรุงเทพมหานคร : กองคลังและข้อมูลสนเทศสถิติ, 2543), หน้า 29-52.

บรรณานุกรม

กรมการจัดหางาน. **การจัดประเภทมาตรฐานอาชีพ(ประเทศไทย)**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : https://www.doe.go.th/prd/ [5 ส.ค.61]**.**

คนอง วังฝายแก้ว. **การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.gotoknow.org/posts/443121 [5 ส.ค.61].

ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. **รัฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2548.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**,** 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2542.

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. **วิวัฒนาการของมนุษย์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://th.wikipedia.org/wiki/วิวัฒนาการของมนุษย์#cite_note-AusMus-habilis2013-15 [5 ส.ค.61].

วิจารย์ พานิช. **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด. 2555.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล**. กรุงเทพมหานคร : กองคลังและข้อมูลสนเทศสถิติ, 2543.

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมสมัยทวารวดีและศรีวิชัย

Cultural Geography: History, Propagation Routes of Buddhism and Principle of Buddhadhamma, in Thawarawadi and Sriwichai Period.

ชนิศร์ ชูเลื่อน
พระสิริจริยาลังการ
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
พระใบฏีกาสุพจน์ ตปสีโล
วิทยาเขตอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่าง ๆ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี และสำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีและศรีวิชัยและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดี ได้ปรากฏร่องรอยทางโบราณคดีว่าพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทแบบดั้งเดิมได้แผ่อิทธิพลอย่างแพร่หลายในอาณาจักรทวารวดี ในขณะที่ด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอาณาจักรศรีวิชัย ได้ปรากฏร่องรอยทางโบราณคดีว่าพุทธศาสนาลัทธิมหายานโดยเฉพาะมหายานนิกายตันตระหรือวัชรยานได้แผ่อิทธิพลอย่างกว้างขวางในอาณาจักรศรีวิชัย

ด้านเส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนา พบว่าพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทได้เข้ามาในอาณาจักรทวารวดีโดยการนำเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่ที่ได้เดินทางมาจากประเทศอินเดีย ผ่านเส้นทางหลัก 2 เส้นทาง คือ ทางบกบริเวณพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและสุพรรณบุรีและเส้นทางน้ำคือโดยการเดินเรือทางทะเล ในขณะที่ในอาณาจักร ศรีวิชัย ก็ได้ปรากฏหลักฐานว่าพุทธศาสนาทั้งลัทธิมหายานและเถรวาทได้เข้ามาในอาณาจักรศรีวิชัยโดยการนำเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่จากประเทศอินเดียเช่นเดียวกับทวารวดีโดยผ่านเส้นทางหลัก คือ ทางน้ำโดยขึ้นฝั่งบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ฝั่งตะวันตกและบริเวณช่องแคบมะละกา

ด้านหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในโบราณสถานและโบราณวัตถุสมัยทวารวดีและศรีวิชัย พบว่ามีลักษณะเหมือนกันคือมีทั้งหลักธรรมระดับสูง (สัจธรรม) และหลักธรรมระดับพื้นฐาน (จริยธรรม) กลุ่มหลักธรรมเท่าที่ปรากฏก็ได้แสดงให้เห็นในลักษณะครอบคลุมหรือเชื่อมโยงไปหาหลักธรรมหัวข้ออื่น ๆ ที่ไม่ได้ปรากฏในแหล่งโบราณคดีด้วย

คำสำคัญ: พุทธศาสนาสมัยทวารวดีและศรีวิชัย, เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนา,หลักธรรมทางพุทธศาสนา

Abstract

This research aims to study the history of Buddhism, the propagation routes of Buddhism, and the Buddhist principles that appeared in the archaeological evidence in Dvaravati and Srivijaya period. This is a qualitative research using data collection methods by studying the related documents from national museums, interviewing archaeological experts, exploring Dvaravati and Srivijaya archaeological sites, and analyzing descriptive data.

The research found that:

For the history of Buddhism in Dvaravati, archaeological evidence showed that traditional Theravada Buddhism spread widely in the Dvaravati kingdom. For the history of Buddhism in the Srivijaya Kingdom, there was archaeological evidence of Mahayana Buddhism, especially the Tantra or Vajrayana Mahayana, spreading widely in the Srivijaya Kingdom.

For the paths of spreading Buddhism in Dvaravati, Theravada Buddhism entered the DvaravatiKingdom by merchants and missionaries who traveled from India through two major routes: through the mainland in the area of Kanchanaburi and SuphanBuri and the water route by travelling through the sea. Once they settled in the central region, Buddhism was then prospered and spread to other regions of Thailand. The path of Buddhism in the Srivijaya Kingdom had evidence that both Mahayana and Theravada Buddhisms entered the Srivijaya Kingdom by a group of merchants and missionaries who traveled from India, like that of Dvaravati, through the main route which was the water route by traveling through the sea and disembarked at the west side of the southern peninsula and the Strait of Malacca

For the principles of Buddhism appearing in the archaeological sites and antiquities of Dvaravati and Srivijaya periods, they were similar in both the higher principles (truths) and basic principles (ethics) that appeared in the archaeological sites and antiquities of both kingdoms. The principal groups that appeared showed how they covered or linked to other topics that did not appear in archaeological sites.

Keywords: Cultural Geography, Buddhism in Dawarawati and Sriwichai Period, Propagation Routes of Buddhism, Principle of Buddhadhamma

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมมานับหลายศตวรรษนับแต่เริ่มประวัติศาสตร์ชาติไทยคือยุคกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา แต่หากนับย้อนกลับไปถึงยุคเริ่มต้นประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือเอเชียอาคเนย์ก็นับได้ว่าพุทธศาสนาได้เข้ามายังประเทศไทยและได้เริ่มแผ่อิทธิพลต่อมิติทางวัฒนธรรมของสังคมไทยนับเวลาพันปี การผ่านช่วงเวลาอันยาวนานดังกล่าวได้หล่อหลอมความเป็นพุทธศาสนากับความเป็นไทยให้เป็นสิ่งเดียวกัน การกล่าวถึงภาพหรือมิติทางวัฒนธรรมไทยหลาย ๆ อย่างสะท้อนให้เห็นภาพของพุทธศาสนาโดยอัตโนมัติด้วยเหตุเพราะพุทธศาสนาได้เป็นฐานแห่งการก่อเกิดประเพณีและวัฒนธรรมแบบหยั่งรากลึก

พุทธศาสนาในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย ซึ่งจากหลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาได้แผ่ขยายมาจากอินเดียและได้ปักฐานอย่างมั่นคงในประเทศไทยนับอายุกาลไม่ต่ำกว่าหนึ่งพันปี ซึ่งประวัติการเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิของพุทธศาสนาได้ปรากฏทั้งจากตำนานโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ที่ถูกแต่งขึ้นในประเทศศรีลังกาที่ระบุว่าพระเจ้าอโศกมหาราชให้พระโสณเถระกับพระอุตตรเถระไปยังสุวรรณภูมิ[1] และจากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงของการเข้ามาของพุทธศาสนา

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบทั้งจากโบราณวัตถุและโบราณสถานตลอดถึงเอกสารต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และเส้นทางการเดินทางของพุทธศาสนามายังดินแดนสุวรรณภูมิหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบได้แสดงให้เห็นว่าการเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิของพุทธศาสนาได้มาคู่กับกิจกรรมการค้าของบรรดาพ่อค้าเป็นหลัก กล่าวคือ อาศัยกิจกรรมการค้าเป็นปัจจัยนำจึงทำให้ชนชาติต่าง ๆ รวมทั้งอินเดียมีการเดินทางเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อกิจกรรมการค้ามีการขยายตัวแพร่หลายจึงเป็นเหตุให้กลุ่มคน อื่น ๆ ที่ไม่ใช่พ่อค้า เช่น นักเผยแผ่วัฒนธรรมและศาสนาได้อาศัยเดินทางเข้ามาด้วย ในขณะที่บรรดากลุ่มพ่อค้าเองก็อยู่ในฐานะผู้เผยแผ่ทางอ้อมเพราะได้นำศาสนาที่ตัวเองนับถือเข้ามาปฏิบัติในดินแดนสุวรรณภูมิด้วยเช่นกัน

จากหลักฐานทางโบราณคดีหลายแห่งที่ถูกค้นพบในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นบริเวณคาบสมุทรภาคใต้หรือคาบสมุทรมลายูในอดีตหรือบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยได้แสดงให้เห็นว่าในอดีตนับพันปีที่ผ่านมาบริเวณดังกล่าวได้มีการปฏิสังสรรค์ทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในเชิงปริมาณคือการที่ผู้คนเป็นจำนวนมากมีการพบปะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันและเชิงคุณภาพคือการที่มีการยอมรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นผลพวงจากการปฏิสัมพันธ์กันนั้น บรรยากาศการติดต่อค้าขายระหว่างกันในช่วงเวลาอันยาวนานได้ทำให้พ่อค้ารวมถึงนักเดินทางประเภทอื่น ๆ เช่น นักเผยแผ่วัฒนธรรมและศาสนาเพิ่มจำนวนตามไปด้วย ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นชาวอินเดีย ชาวตะวันออกกลางและชาวจีนซึ่งเป็นพ่อค้า ช่างฝีมือรวมทั้ง

[1] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา, **ตำนานพระพุทธเจดีย์,** หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุลทรงทำเชิงอรรถเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2514), หน้า 43.

นักบวชเนื่องในศาสนาต่าง ๆ อาจเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งชั่วคราวและถาวร[2] โดยเฉพาะชาวอินเดียที่มีลักษณะการปฏิสัมพันธ์กับชาวท้องถิ่นต่างจากชนชาติอื่น ๆ กล่าวคือ นอกจากจะเข้ามาในฐานะพ่อค้าแล้วยังได้นำวิธีคิดและการปฏิบัติทางศาสนาฮินดูและพุทธศาสนามาเผยแพร่ด้วย[3] รวมถึงนักบวชทางศาสนาที่เข้ามาเพื่อเผยแผ่ศาสนาโดยตรง

อาจกล่าวได้ว่าการเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูนี้ได้มาพร้อมกับกิจกรรมทางการค้าของกลุ่มพ่อค้าชาวอินเดีย การที่ชาวสุวรรณภูมิในอดีตได้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวอินเดียจำนวนมากและหลายฐานะได้ส่งผลให้เกิดมิติทางสังคมด้านอื่น ๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ภาษา การเมืองการปกครอง เป็นต้น ตามไปด้วย เกิดการยอมรับและซึมซับทางวัฒนธรรมโดยอัตโนมัติในทุกระดับชั้นทางสังคม มีการนำเอาแบบอย่างของชาวอินเดียมาใช้ในชีวิตประจำวันทั้งโดยตรงและโดยอ้อมที่อยู่ในลักษณะของการประยุกต์เป็นของตนก่อเกิดเป็นความเจริญก้าวหน้าแก่ชาวชุมชนพื้นเมืองเดิมเป็นอย่างมาก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ การจะทำความเข้าใจในพุทธศาสนาในบริบทของสังคมไทยตลอดถึงวัฒนธรรมไทยในส่วนที่มีฐานจากพุทธศาสนาจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีและ ศรีวิชัยที่ถือได้ว่าเป็นยุคแรก ๆ ที่พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนประเทศไทยและได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง ประเด็นด้านภูมิศาสตร์หรือแหล่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตลอดถึงเส้นทางหรือประวัติศาสตร์การเข้ามาเผยแผ่และดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในสมัยศรีวิชัยและทวารวดีทั้งเถรวาทและมหายาน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย
2. เพื่อศึกษาเส้นทางการเผยแผ่และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย

---

[2] ภูธร ภูมะธน, “ปฐมบทพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี”ใน **ปฐมบทพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี,** รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, (นครศรีธรรมราช : บริษัท ไทม์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2557), หน้า 16.

[3] Brian Harrison.**South –East Asia : A Short History**, (New York : St Martin’s Press,1967) p.12.

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ คือ จารึกโบราณ เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เช่น หนังสือ งานวิจัยและเอกสารการสัมมนา เป็นต้น สัมภาษณ์นักวิชาการหรือผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีโดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และการศึกษาจากภาคสนาม โดยการลงพื้นที่แหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาและพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1) ด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัย

จากการศึกษาพบว่าพุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัยได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรง ในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนาลัทธิและนิกายต่าง ๆ ได้เข้ามายังดินแดนประเทศไทยและได้แผ่อิทธิพลในลักษณะต่าง ๆ โดยได้ปรากฏเป็นร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ทวารวดี

จากการศึกษาร่องรอยทางโบราณคดีที่ปรากฏพบว่ามีลัทธิหรือนิกายของพุทธศาสนาที่ปรากฏหรือมีอยู่ในอาณาจักรทวารวดีอย่างน้อย 3 ลัทธิ ได้แก่ ลัทธิเถรวาทดั้งเดิม ลัทธิเถรวาทนิกายมูลสรรวาสติวาท (หรือสรรวาสติวาท) และลัทธิมหายาน ในบรรดาทั้ง 3 ลัทธิข้างต้น ลัทธิเถรวาทดั้งเดิมถือเป็นลัทธิที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายและถือเป็นแม่บทสำคัญแห่งการเกิดวัฒนธรรมแบบทวารวดี ในขณะที่อีกสองลัทธิมีปรากฏเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทได้ชื่อว่าเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสายหลักของความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรทวารวดี และอยู่ในฐานะเป็นแกนหลักของความเป็นศิลปะแบบทวารวดีโดยมีวัฒนธรรมอินเดียปลีกย่อยอื่น ๆ อยู่ในฐานะเป็นตัวช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุน หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในทวารวดีหลายอย่างได้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวกันพันดังกล่าว เช่น องค์ปฐมเจดีย์ ที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมหรือมีรูปแบบจากสถูปสาญจีในอินเดียหรือประติมากรรมพุทธศิลป์ต่าง ๆ ก็ล้วนแล้วแต่มีต้นแบบจากพุทธศิลป์ในอินเดีย ดังนั้น ความเป็นทวารวดีจึงมีความผูกโยงกับพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออก

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าแม้ว่าร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในบริเวณพื้นที่ของอาณาจักรทวารวดีจะปรากฏเป็นจำนวนมาก แต่หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบเหล่านั้นก็แสดงให้เห็นเฉพาะมิติทางศิลปะที่ได้สะท้อนถึงภาพทางสังคมอย่างจำกัด นั่นคือ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ได้พบเหล่านั้นอาจสะท้อนให้เห็นถึงภาพทางสังคมในบางมิติซึ่งเป็นมิติของชาวทวารวดีในภาพรวม เช่น สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตระดับชาวบ้าน แต่ในอีกมิติหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสังคมคณะสงฆ์หรือรายละเอียดต่าง ๆ เช่น การปกครองคณะสงฆ์ เป็นต้นกลับไม่มีหลักฐานกล่าวถึงนัก

ศรีวิชัย

จากหลักฐานทางโบราณคดีโดยเฉพาะพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่พบในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยได้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาในบริเวณคาบสมุทรมะลายูหรือคาบสมุทรภาคใต้ตั้งแต่ก่อนการเกิด

อาณาจักรศรีวิชัย พระพุทธรูปที่พบเหล่านั้นในช่วงเริ่มรับอิทธิพลจากอินเดียอาจเป็นพระพุทธรูปที่ถูกนำเข้ามาจากอินเดียโดยกลุ่มพ่อค้าหรือนักเผยแผ่ศาสนามากกว่าที่สร้างขึ้นในท้องถิ่น ครั้นถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 อันเป็นช่วงเริ่มต้นของอาณาจักรศรีวิชัยจึงได้ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงการแพร่หลายของพุทธศาสนาในบริเวณพื้นที่

ย้อนช่วงเวลาขึ้นไปราวพุทธศตวรรษที่ 12 อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเริ่มมีการตั้งหลักปักฐานในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ก่อนถึงยุครุ่งเรืองของอาณาจักรศรีวิชัยแล้ว อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ได้ปรากฏร่องรอยการนับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 และต่อเนื่องมาจนถึงยุครุ่งเรืองของอาณาจักรสมัยศรีวิชัยในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ 13 ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 17 อันเป็นยุคสิ้นสุดความรุ่งเรืองของศรีวิชัย และจากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ได้แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้ปรากฏมีพุทธศาสนาทั้งลัทธิเถรวาทและมหายานหลายนิกายแผ่อิทธิพลอยู่ในพื้นที่อาณาจักรศรีวิชัยที่ครอบคลุมคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยและหมู่เกาะต่าง ๆ ในอินโดนีเซีย อย่างน้อย 5 กลุ่ม คือ **นิกายมหาสังฆิกะ** (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12) **นิกายมูลสรรวาสติวาท** (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) **นิกายสัมมิตียะ** (ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 - 13) **ลัทธิเถรวาทดั้งเดิม** (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 –17) และ**ลัทธิมหายานแบบตันตระหรือวัชรยาน** (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 –17)

ร่องรอยทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนามหายานถือเป็นวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองโดดเด่นของศรีวิชัยนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา นอกเหนือจากรูปเคารพพระโพธิสัตว์ดังกล่าวข้างต้นแล้วก็ยังมีหลักฐานทางโบราณคดีประเภทอื่น คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ไปจรดเกาะชวาในประเทศอินโดนีเซียและปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ 14

2) ด้านเส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัย

จากการศึกษาพบว่าพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดีและศรีวิชัยในประเทศไทยได้รับการเผยแผ่โดยตรงจากประเทศอินเดียซึ่งเป็นมาตุภูมิของพุทธศาสนา การเผยแผ่ดังกล่าวได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในช่วงหลังพุทธกาล หลัง พ.ศ. 300 เป็นต้นมาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียที่พระองค์ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 โดยหลังจากทำสังคายนาเสร็จสิ้น จึงมีการส่งสมณฑูตไปเผยแผ่ศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย และยุคหลังต่อจากนั้นก็ได้มีกลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่เป็นจำนวนมากได้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนประเทศไทยโดยอาศัยเส้นทางการค้าโบราณทั้งทางบกและทางน้ำ พุทธศาสนาเมื่อเข้ามายังดินแดนประเทศไทยแล้ว จึงได้ก่อตัวและพัฒนาเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตนและแผ่ขยายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ทวารวดี

วัฒนธรรมพุทธศาสนาจากอินเดียเมื่อได้เข้ามาและเป็นที่ยอมรับอย่างมั่นคงของชาวทวารวดีแล้วก็ได้เริ่มแผ่ขยายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย จากหลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 - 15 อิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางของประเทศไทยได้แผ่ขยายและปรากฏเส้นทางการเผยแผ่ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ คือ

1) *ภาคกลางและพื้นที่ใกล้เคียง* ซึ่งพบว่ามีพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทดั้งเดิม ลัทธิเถรวาทนิกายมูลสรรวาสติวาทและนิกายมหายานได้แผ่อิทธิพลอยู่ในพื้นที่ โดยมีลักษณะการแผ่ขยาย คือ แผ่ขยายไปยังพื้นที่ใกล้เคียง แผ่ขยายโดยกลุ่มพ่อค้า นักเผยแผ่ศาสนาและชนชาวบ้านและ แผ่ขยายไปตามเส้นทางน้ำตามลุ่มน้ำสำคัญคือลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน ลุ่มน้ำลพบุรี-ป่าสัก และ ลุ่มน้ำบางปะกง

2.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพบว่าการแผ่ไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพุทธศาสนานั้นอาศัยการที่ชุมชนโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนในภาคกลางมาเป็นเวลานานแล้วนับแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เพราะเส้นทางที่มีความสะดวก อีกทั้งในบริเวณลุ่มน้ำชีก็มีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวมอญซึ่งมีความผูกพันใกล้ชิดกับชาวมอญผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลาง การมีภูมิหลังด้านการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชุมชนในภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือมานับแต่อดีตถือเป็นการวางรากฐานหรือเป็นการเบิกทางให้กับวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางได้แผ่ขยายไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อย่างสะดวก

3. ภาคเหนือ ซึ่งพบว่าร่องรอยการเข้ามาในพื้นที่บริเวณจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดเพชรบูรณ์ของกลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่ชาวอินเดียได้ปรากฏอย่างชัดเจน อันแสดงให้เห็นว่ากลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่ชาวอินเดียอาจใช้เส้นทางลำน้ำที่ทอดยาวจากพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์แล้วมาเชื่อมต่อกับบริเวณชายฝั่งทะเลในภาคกลาง ซึ่งฝั่งทะเลดังกล่าวคือบริเวณจังหวัดลพบุรี และชัยนาทซึ่งเคยมีสถานะเป็นจุดพักเรือสำเภา จนเป็นที่มาของการเรียกขานสถานที่ที่เคยเป็นที่พักเรือสำเภาหรือ “อู่สำเภา” ว่าเป็น “อู่บน” โดยคู่กับ “อู่ล่าง” อันได้แก่ บ้านอู่ตะเภา ในอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท[4] ในขณะที่บริเวณจังหวัดลำพูนได้ก็ได้รับพุทธศาสนาแบบทวารวดีมาจากเมืองลพบุรี

4. ภาคใต้ ซึ่งพบว่าจากร่องรอยและหลักฐานทางโบราณคดีแม้จะไม่เป็นที่ปรากฏอย่างแน่ชัดถึงลักษณะและเส้นทางการแผ่ขยายของวัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบทวารวดีมาสู่ภาคใต้ แต่มีความเป็นไปได้ว่าวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางได้แผ่ขยายมาสู่ภาคใต้โดยทางน้ำคือทางทะเลเป็นหลัก แม้ว่าจะใช้เวลาในการเดินเรือหลายวันแต่ก็ถือเป็นวิธีการที่เป็นที่นิยมและสะดวกที่สุดในยุคนั้น ดังนั้น หากพุทธศาสนาแบบทวารวดีในภาคกลางแผ่ขยายมาสู่ภาคใต้โดยทางน้ำหรือทางเรือ ก็ต้องเป็นเรือสำเภาของกลุ่มพ่อค้า ซึ่งหมายถึงกลุ่มพ่อค้าชาวอินเดียที่เดินเรือเพื่อการค้ากันตามปกติอยู่แล้ว

ศรีวิชัย

จากหลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยได้แผ่อิทธิพลครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้ประเทศไทยเกือบทุกจังหวัดและบางส่วนของประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย โดยในแต่ละพื้นที่ได้ปรากฏเส้นทางการเผยแผ่ดังนี้

1. เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยในอินโดนีเซีย

การเข้าสู่ดินแดนของประเทศอินโดนีเซียของพุทธศาสนาได้ปรากฏหลักฐานว่าส่วนหนึ่งเป็นการนำไปเผยแผ่โดยนักบวชทางพุทธศาสนาผ่านเส้นทางน้ำอันมีช่องแคบมะละกาเป็นจุดสำคัญ ซึ่งจากการศึกษา

[4] **เมืองบนกับบ้านโคกไม้เดน,** คอลัมน์สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 30 เมษายน 2552, ออนไลน์วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2560.

ของนักโบราณคดีมีการพบว่า นักบวชทางพุทธศาสนาจากอินเดียได้เดินทางเข้าไปยังราชสำนักของอินโดนีเซียแล้วเทศนาสั่งสอนธรรมจนพระประมุขและราชวงศ์เลื่อมใสยอมเปลี่ยนศาสนาและจัดตั้งคณะสงฆ์ขึ้น[5] โดย ในราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 13 พุทธศาสนาลัทธิมหายานได้เริ่มแผ่ขยายและมีความเจริญขึ้นในอาณาจักรศรีวิชัยในประเทศอินโดนีเซียแทนที่ลัทธิหินยานหรือเถรวาทที่ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงในช่วงระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน ลักษณะสำคัญของพุทธศาสนาลัทธิมหายานในระยะนี้ก็มีลักษณะเอนเอียงไปทางพุทธศาสนาแบบตันตระแห่งนิกายวัชรยาน

2. เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยในประเทศไทย

การเข้ามาสู่ประเทศไทยของพุทธศาสนาได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่าได้มาคู่กับกิจกรรมทางการค้าโดยพ่อค้าและนักเผยแผ่ชาวอินเดียเป็นผู้นำเข้ามา บริเวณหรือจุดสำคัญทางภูมิศาสตร์ที่กลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยคือบริเวณฝั่งทะเลตะวันตกหรือฝั่งอันดามันในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณจังหวัดกระบี่ ตรัง และพังงา หลักฐานทางโบราณคดี บริเวณคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทยได้ได้แสดงให้เห็นถึงการข้ามายังประเทศไทยของพุทธศาสนาราวพุทธศักราช 700[6] โดยการนำเข้ามาของชาวอินเดียที่ได้เข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณคาบสมุทร ชาวอินเดียได้นำศาสนาของตนรวมทั้งพุทธศาสนามาปฏิบัติเป็นการส่วนตัวและได้เผยแผ่ให้กับชาวชุมชนเจ้าของพื้นที่แต่ยังไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายมากนัก ล่วงถึงพุทธศตวรรษที่ 12 พุทธศาสนาจึงเริ่มเฟื่องฟูและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางของชาวชุมชนในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ และต่อเนื่องมาถึงยุคศรีวิชัยอันเป็นยุคที่พุทธศาสนาลัทธิมหายานเฟื่องฟู

3. เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัยในประเทศมาเลเซีย

เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศมาเลเซียมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเทศไทยอย่างใกล้ชิด เพราะรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซียในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยและเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายูที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียเช่นเดียวกับประเทศไทย อีกทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศมาเลเซียก็ได้ตั้งอยู่ใกล้ช่องแคบมะละกาซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการปฏิสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของชาวต่างชาติรวมทั้งอินเดียด้วย จึงกล่าวได้ว่าประเทศมาเลเซียอาจรับการเผยแผ่วัฒนธรรมจากอินเดียผ่านบริเวณช่องแคบมะละกาอีกเส้นทางหนึ่ง

3) ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัย

จากการศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัยพบว่ามีการปรากฏในลักษณะเดียวกัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

---

[5] ดี.จี.อี.ฮอลล์. แปลโดย ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ, **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม 1,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549), หน้า 22.

[6] ภูธร ภูมะธน, **ปฐมบทพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี,** (นครศรีธรรมราช : บริษัท ไทม์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2557), หน้า 16.

1) *ลักษณะที่ปรากฏ* ปรากฏในหลายรูปแบบ มีทั้งปรากฏอย่างชัดเจนตรงตัว เช่น ปรากฏในรูปของการจารึกด้วยอักษรและภาษาซึ่งภาษาที่ใช้ในการจารึกส่วนใหญ่เป็นภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ ปรากฏกึ่งชัดเจน เช่น ปรากฏในรูปของการเล่าเรื่องกรรมและผลของกรรม นิทานธรรมหรือชาดกด้วยประติมากรรมปูนปั้น ศิลาสลัก และปรากฏแบบไม่ชัดเจน คือต้องอาศัยการตีความหรืออธิบายความจากตามแนวคิดหรือคติการสร้างศิลปะต่าง ๆ เช่น การตีความจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของศาสนสถานต่าง ๆ เช่น สถูปเจดีย์ เป็นต้น

2) *หลักธรรมที่ปรากฏ* มีทั้งหลักธรรมชั้นสูงหรือระดับสัจธรรม อันได้แก่ พระคาถา เย ธมฺมา ปฏิจจสมุปบาท ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อริยสัจ 4 อริยผล 4 และนิพพาน และหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติในสังคมหรือระดับจริยธรรม อันได้แก่ บุญ ศรัทธา กรุณา ความสัตย์ ความเสียสละ คุณพระรัตนตรัย

3) *สาระหลักธรรมที่ปรากฏ* มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน แม้ว่าในอาณาจักรทั้งสองจะมีพุทธศาสนาต่างลัทธินิกายกันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตน แต่สาระหลักธรรมอันเป็นคำสอนของทั้งสองนิกายก็ไม่มีความแตกต่างกัน

การปรากฏหลักธรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัยแม้ว่าจะไม่ปรากฏครอบคลุมหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาทั้งหมด แต่จากหลักธรรมที่ปรากฏบางส่วนที่มีทั้งหลักธรรมที่เป็นสัจธรรมและหลักธรรมที่เป็นจริยธรรมก็อาจสรุปได้ว่าในอาณาจักรทั้งสองคงได้มีการศึกษาและปฏิบัติตามธรรมของพุทธศาสนาในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ได้ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ ด้วยและได้แสดงให้เห็นว่าชาวอาณาจักรทั้งสองมีคตินิยมในการปฏิบัติตามแนวคำสอนทางพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประเด็นที่ค้นพบเกี่ยวกับพุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดี

1) พุทธศาสนาที่แผ่อิทธิพลอยู่ในอาณาจักรทวารวดีไม่ได้มีเพียงแค่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทดั้งเดิมเท่านั้น แต่มีพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายมูลสรรวาสติวาทที่ใช้ภาษาสันสกฤตในการบันทึกคัมภีร์อีกด้วย นอกจากนี้ยังปรากฏร่องรอยพุทธศาสนาลัทธิมหายานได้แผ่อิทธิพลร่วมด้วยเช่นกัน กระนั้นก็ตาม พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทดั้งเดิมก็ถือเป็นลัทธิหลักที่เป็นที่นิยมนับถืออย่างกว้างขวางของชาวทวารวดี

2) แม้ว่าจากหลักฐานทางโบราณคดีจะแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในแบบทวารวดีได้ปรากฏในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย แต่ก็ยังหาข้อยุติที่แน่นอนไม่ได้ว่า ร่องรอยทางวัฒนธรรมแบบทวารวดีดังกล่าวจะได้รับอิทธิพลจากภาคกลางอย่างแน่นอน

3) จากหลักฐานโบราณคดีบางชิ้นที่ปรากฏได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีอายุเก่าแก่กว่าพุทธศตวรรษที่ 12 ขึ้นไป ดังนั้นอายุทางวัฒนธรรมของทวารวดีอาจมีมากกว่าที่นักวิชาการโดยทั่วไประบุ อีกทั้งหลักฐานทางโบราณคดีก็ได้บ่งบอกว่าร่องรอยของทวารวดีเองก็ได้เริ่มปรากฏก่อนหน้านี้ร่วมยุคสมัยฟูนันเรืองอำนาจด้วย อันแสดงให้เห็นว่าทวารวดีอาจไม่ใช่เป็นอาณาจักรน้องใหม่ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากอาณาจักรฟูนัน แต่เป็นวัฒนธรรมที่เริ่มก่อตัวมาก่อนแล้ว

4) การปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการแผ่ขยายของวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาแบบทวารวดีไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากเกิดจากกลุ่มพ่อค้าและนักเผยแผ่แล้ว ยังอาจเกิดจากปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการที่ชาวมอญ ได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ และชาวมอญบางส่วนเมื่อได้ย้ายถิ่นฐานของตนไปยังพื้นที่ใดก็ได้พาเอาวัฒนธรรมของตนตามไปด้วย

2.ประเด็นที่ค้นพบเกี่ยวกับพุทธศาสนาในอาณาจักรศรีวิชัย

1) แม้ว่าพุทธศาสนาลัทธิมหายานจะปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่าเป็นลัทธิหลักที่เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในอาณาจักรศรีวิชัย แต่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทก็มีอิทธิพลไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงยุคต้นของอาณาจักรศรีวิชัย ได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีร่องรอยการแผ่อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายต่าง ๆ เช่น นิกายมหาสังฆิกะที่มีร่องรอยการเข้ามายังพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้ก่อนการเกิดอาณาจักรศรีวิชัยหลายร้อยปียังเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงยุคต้นของอาณาจักรศรีวิชัย

2) จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายมูลสรรวาสติวาทที่ได้แผ่อิทธิพลในอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงต้นยุคคือราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 และรับช่วงด้วยการแผ่อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิมหายานที่ได้เข้ามาภายหลังและมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องในอาณาจักรศรีวิชัยนั้น ไม่ได้มีความหมายว่าพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายมูลสรรวาสติวาทจะเสื่อมสูญไปจากอาณาจักรศรีวิชัยแล้วลัทธิมหายานเข้ามาแทนที่ เพียงแต่อาจถูกลดบทบาทหรืออิทธิพลที่มีต่อสังคมชาวศรีวิชัยเท่านั้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าพุทธศาสนาที่แพร่หลายในอาณาจักรศรีวิชัยอาจไม่ได้มีแค่ลัทธิมหายานตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไปเท่านั้น แต่อาจมีลัทธิเถรวาทโดยเฉพาะนิกายมูลสรรวาสติวาทแพร่หลายร่วมด้วย เพราะการปรากฏร่องรอยการใช้ภาษาสันสกฤต (ที่มักเข้าใจว่าเป็นภาษาหลักของพุทธศาสนาลัทธิมหายาน) อย่างแพร่หลายอาจด่วนสรุปไม่ได้ว่าเป็นอิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิมหายานเพียงฝ่ายเดียว เพราะพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทบางนิกาย เช่น นิกายมูลสรรวาสติวาทก็ใช้ภาษาสันสกฤตเช่นกัน

3) จากหลักฐานทางโบราณคดีหลายชิ้นโดยเฉพาะพระพุทธรูปและจารึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิงได้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาอาจเริ่มต้นเข้ามายังบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยเป็นเบื้องแรก ก่อนที่จะแพร่หลายไปทั่วบริเวณคาบสมุทรมลายูตั้งแต่ตอนบนของภาคใต้จรดหมู่เกาะในประเทศอินโดนีเซีย แล้วเจริญขึ้นตามลำดับเคียงคู่กับการเกิดและเจริญขึ้นของอาณาจักรศรีวิชัยในเวลาต่อมา

3. ประเด็นที่ค้นพบร่วมกันระหว่างสองอาณาจักร

1) แม้ว่าทวารวดีและศรีวิชัยจะถูกมองว่ามีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วยเหตุที่นับถือพุทธศาสนาต่างลัทธินิกายกัน แต่ทั้งสองอาณาจักรก็มีแก่นของความเป็นวัฒนธรรมเป็นอย่างเดียวกัน คือ สะท้อนหรือแสดงถึงอิทธิพลของพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือประติมากรรมของทั้งสองวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมา แม้จะมีความแตกต่างกันทางกายภาพอยู่บ้าง แต่หากพิจารณาถึงนัยหรือความหมายของศิลปกรรมเหล่านั้นล้วนแล้วแต่อยู่บนฐานแนวคิดเป็นอย่างเดียวกัน

2) จากการศึกษาประเด็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในอาณาจักรทั้งสอง พบว่ามีทั้งความเหมือนกันและต่างกัน ทั้งมิติด้านตัวบทและมิติด้านความหมาย และแม้ว่าหลักธรรมที่ปรากฏในอาณาจักรทวารวดีและศรีวิชัยจะไม่ได้ปรากฏครบตามจำนวนหลักธรรมทุกเรื่องในพุทธศาสนา แต่จากจำนวนหัวข้อหรือหลักธรรมที่ปรากฏก็แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลักธรรมข้ออื่น ๆ

3) หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่พบในอาณาจักรทั้งสองมีทั้ง*ระดับสัจจธรรม* อันได้แก่ ธรรมระดับสูงอยู่ในฝ่ายปรมัตถ์ และ*ระดับจริยธรรม* อันได้แก่ ธรรมระดับปฏิบัติการ ที่ปรากฏแบบปะปนกันไป และมีลักษณะการปรากฏของหลักธรรมในสองลักษณะคือ ***ปรากฏแบบตรงตัว*** ซึ่งอยู่ในลักษณะของจารึกที่ระบุถึงชื่อหลักธรรมอย่างชัดเจน และ.***ปรากฏแบบไม่ตรงตัว*** ซึ่งอยู่ในลักษณะของรูปลักษณ์ของศิลปกรรมทั้งประติมากรรมและสถาปัตยกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์ควรนำผลการศึกษาไปประกอบการจัดทำแผนเพื่อการศึกษาค้นคว้าหลักฐานหรือร่องรอยทางวัฒนธรรมที่เกิดจากพุทธศาสนาเพิ่มเติมโดยเฉพาะประเด็นที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปอย่างชัดเจนได้

2) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษาไปกำหนดเป็นนโยบายเพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะมิติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการกำหนดเป็นนโยบายในการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่ และหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มเติมเพื่อรองรับการนโยบายด้านการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาพุทธศาสนาลัทธิและนิกายต่าง ๆ ในเชิงลึกว่ามีนิกายใดได้แผ่อิทธิพลหรือมีบทบาทอยู่ในพื้นที่อาณาจักรทั้งสองบ้าง เพราะจากการศึกษาพบว่าพุทธศาสนาได้เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างหลากหลายนิกาย

2) ควรศึกษาประวัติและพัฒนาการของพุทธศาสนาในอาณาจักรสมัยโบราณในเชิงลึกว่าพุทธศาสนามีประวัติ พัฒนาการและมีอิทธิพลต่ออาณาจักรโบราณต่าง ๆ อย่างไร

3) ควรศึกษาในเชิงลึกว่าศิลปวัตถุแบบทวารวดีภาคกลางที่พบในคาบสมุทรภาคใต้และศิลปวัตถุแบบศรีวิชัยที่พบในพื้นที่ภาคกลางหรือพื้นที่ของอาณาจักรทวารวดีนั้น มีส่วนสัมพันธ์ในแง่การรับอิทธิพลการแผ่ขยายของกันและกันมากน้อยเพียงใด หรือไม่ใช่เป็นประเด็นของการแผ่อิทธิพลแต่เป็นเพียงแค่ศิลปะร่วมยุคสมัยเท่านั้น

4) ควรศึกษาในประเด็นหรือมิติต่าง ๆ ที่ศาสนาพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มีการผสมผสานระหว่างกันว่ามีมิติใดบ้าง

5) อาณาจักรโบราณในประเทศไทยมีช่วงอายุที่คาบเกี่ยวทับซ้อนกันหลายอาณาจักร และล้วนแล้วแต่มีประวัติและร่องรอยการนับถือพุทธศาสนาซึ่งรับจากอินเดีย จากประเด็นนี้ ควรศึกษาถึงมิติความสัมพันธ์ด้านการรับพุทธศาสนาในแต่ละอาณาจักรว่ามีความเป็นไปอย่างไร

3. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ควรมีการจัดทำหรือรวบรวมเป็นฐานข้อมูลด้านหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในยุคสมัยทวารวดีและศรีวิชัย เพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อยอดต่อไป

2) ควรมีการจัดทำเส้นทางการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ เส้นทางการเผยแผ่พุทธศาสนาและหลักธรรมในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย

3) สถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรนำผลการศึกษาไปพัฒนาเป็นองค์ความรู้เพื่อการทำนุบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมหรือพัฒนาเป็นฐานข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมต่อไป

บรรณานุกรม

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2514.

ภูธร ภูมะธน. “ปฐมบทพระพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี”. นครศรีธรรมราช : บริษัท ไทม์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2557.

เมืองบนกับบ้านโคกไม้เดน. คอลัมน์สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 30 เมษายน 2552. สืบค้นวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2560.

ดี.จี.อี.ฮอลล์. แปลโดย ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร เล่ม 1,** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549**.**

Brian Harrison.**South –East Asia : A Short History**. New York : St Martin’s Press, 1967.

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donatoin) กับการรับบริจาคของวัด
E-Donation and Charity Receiving of Monastery

ชินนิวัฒน์ มูลฐี
สำนักงานสรรพากรพื้นที่น่าน

บทคัดย่อ

การบริจาคเงินให้แก่วัดวาอาราม ผู้บริจาคมุ่งหวังส่งเสริมพุทธศาสนา ทางราชการ จึงได้ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ที่บริจาคเงินให้แก่วัดวาอารามสามารถนำไปลดหย่อนภาษีอากรเพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี ซึ่งจะเกิดประโยชน์โดยตรงแก่วัดวาอารามแบบเต็มเม็ดเต็มหน่วยและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค ซึ่งที่ผ่านมามีผู้เสียภาษีจำนวนหนึ่งนำใบอนุโมทนาบัตรที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงมาใช้ประกอบการลดหย่อนภาษีอากร พระสงฆ์ที่ลงนามในใบอนุโมทนาบัตรไว้ล่วงหน้าก็ดีหรือลงนามไว้โดยไม่กรอกข้อความก็ดีอาจตกเป็นเครื่องมือของผู้ที่กระทำการไม่สุจริตได้

กรมสรรพากรได้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 และเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับหน่วยรับบริจาคต่างๆ ได้แก่ ศาสนสถาน สถานศึกษา โรงพยาบาล มูลนิธิหรือสมาคมที่ได้รับประกาศให้เป็นองค์กรสาธารณกุศลในการรับบริจาคเงินหรือทรัพย์สิน จึงได้พัฒนา “ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation)”เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับหน่วยรับบริจาค ประชาชนผู้บริจาคตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับระบบบริจาค สามารถที่จะใช้ประโยชน์จากระบบในการรับบริจาคได้เป็นอย่างดี ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation)สามารถตอบสนองต่อความต้องการและช่วยเหลือในเรื่องของการจัดทำระบบการเงินบัญชีและใบรับเงินบริจาคให้ออกเป็นระบบ โปร่งใส อีกทั้งเป็นการสอดรับและสนองตอบต่อยุทธศาสตร์ ตามแผน Thailand 4.0 เป็นการสอดรับกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทำให้คณะสงฆ์มีการจัดทำระบบบัญชี-การเงินของวัดได้สะดวกยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : E-Donation, วัด

Abstract

The objective of donation to monastery is to promote Buddhism. For this reason, the government gave a benefit to the persons making the donation by reducing their tax. This offering has provided the fully direct benefit for the monastery and satisfied the needs of donators. However, some donators cheated by sending the donation receipts that were not true for gaining the right of reduction. Therefore, the monks who have already written the amount of donation in advance or gave the receipt without filling the amount to the donators are taking a risk to be a puppet of the tricky persons.

In order to meet the government's policy leading to the development of Thailand in 4.0 Era and make the donees convenient, Revenue Department created the E-Donation as a facility to help both donators and donees in finance and accountancy system management. E- Donation can provide the transparency and modernity of Thailand 4.0. Moreover, it matches with the Buddhist reformation policy that to make the transparent system of finance and accountancy of the monasteries.

Keywords: E-Donation, Monastery

ความเป็นมา

การบริจาคเงินให้แก่วัดวาอาราม ผู้บริจาคมุ่งหวังส่งเสริมพุทธศาสนา อานิสงค์ที่ได้รับคือบุญกุศลต่อตนเองและครอบครัว ญาติมิตรอันเป็นที่รักซึ่งเป็นความสุขทางใจ บางคนก็มุ่งหวังความสำเร็จตามที่ปรารถนาหรือตามที่ตั้งจิตอธิษฐาน ทางราชการก็มีความมุ่งหวังที่จะส่งเสริมพระพุทธศาสนาและสร้างเสริมสังคมที่ดี จึงได้ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ที่บริจาคเงินให้แก่วัดวาอารามสามารถนำไปลดหย่อนภาษีอากรเพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี ซึ่งจะเกิดประโยชน์โดยตรงแก่วัดวาอารามแบบเต็มเม็ดเต็มหน่วยและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่ามีผู้เสียภาษีจำนวนหนึ่งนำใบอนุโมทนาบัตรที่ไม่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมาใช้เพื่อไม่ต้องชำระภาษี ชำระน้อยลงหรือได้รับคืนภาษี เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ทำให้ทางราชการได้รับความเสียหาย ที่สำคัญคือ เป็นความผิดทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นบาปทางใจ

กรมสรรพากรได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2508 ซึ่งใช้บังคับสำหรับเงินได้ตั้งแต่ปีภาษี 2509 เป็นต้นไป บัญญัติให้สิทธิลดหย่อนสำหรับเงินบริจาคตามมาตรา 47(7) เป็นกฎหมายที่มีประโยชน์ที่ส่งเสริมให้ผู้มีเงินได้บริจาคเงินให้แก่องค์การการกุศลหรือสาธารณะประโยชน์ต่างๆในจำนวนร้อยละสิบของเงินได้ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนร่วมทำนุบำรุงศาสนาหรือองค์กรสาธารณะกุศลต่างๆ ในปัจจุบันนี้มีผู้ที่มีเจตนาเลี่ยงภาษีหรือหลบหนีภาษีนำเอาหลักฐานการบริจาคที่ออกมาในรูปแบบต่างๆไปยื่นประกอบการขอลดหย่อนภาษีอากรทำให้เป็นการส่งเสริมให้ผู้ที่ไม่สุจริตกระทำการด้วยวิธีการต่างๆเพื่อให้ได้มาซึ่งใบอนุโมนาบัตรจากวัด จากการตรวจแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในปีภาษี 2556 พบว่ามีผู้เสียภาษีอากรบางรายบางกลุ่มอาชีพ มีเงินได้จำนวนที่สูงๆได้ใช้สิทธิลดหย่อนเงินบริจาคในจำนวนเงินที่มากอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้เสียภาษีได้นำใบอนุโมทนาบัตรมาแสดงต่อเจ้าหน้าที่เพื่อขอลดหย่อนภาษีจากเงินบริจาค ในจำนวนเงินที่สูงติดต่อกันหลายปี การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดตามกฎหมายและผิดศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในปี 2560กรมสรรพากรได้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศไปสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นการพัฒนาไปสู่ยุค Digital และเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับหน่วยรับบริจาคต่างๆ ได้แก่ ศาสนสถานสถานศึกษา โรงพยาบาล มูลนิธิหรือสมาคม ในการรับบริจาคเงินหรือทรัพย์สิน จึงได้พัฒนาระบบรับบริจาคคือ“ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation)”เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับ

หน่วยรับบริจาค ประชาชนผู้บริจาคตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับระบบบริจาค สามารถที่จะใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรับบริจาคได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของระบบบริจาคการออกใบอนุโมนาบัตร
2. เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ของการนำระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation) มาใช้ในการรับบริจาคในยุค Digital
3. เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริจาค หน่วยรับบริจาคได้รับทราบกระบวนการระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation)

คำจำกัดความ

ความหมายของการหลีกเลี่ยงภาษีอากรตามทฤษฎีการหลีกเลี่ยงภาษีอากรมีคำศัพท์อยู่ 2 คำ คือ คำว่า Tax Avoidance และ Tax Evasion ซึ่งแต่ละคำมีความหมายต่างกันออกไปตามลักษณะของการบังคับใช้กฎหมายของแต่ละประเทศ

การหลีกเลี่ยงภาษี[1] (Tax avoidance) หรือการหลบหลีกภาษีคือการที่ผู้เสียภาษีใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายเพื่อทำให้ไม่ต้องเสียภาษีหรือเสียภาษีน้อยลง การใช้ช่องโหว่ของกฎหมายภาษีอากร (Tax Loopholes) เพื่อทำให้ไม่ต้องเสียภาษี หรือเสียภาษีน้อยลงก็ถือเป็นการหลบหลีกด้วย ดังนั้นการหลีกเลี่ยงภาษีถือเป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย

การหลบหนีภาษี (Tax Evasion) คือการที่ผู้เสียภาษีใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายหรือฉ้อฉลเพื่อที่จะทำให้ไม่ต้องเสียภาษีหรือเสียภาษีน้อยลง ซึ่งการกระทำเช่นนี้มีความผิดและต้องได้รับโทษตามกฎหมายตัวอย่างของการหนีภาษีเช่น ผู้เสียภาษีไม่กรอกจำนวนเงินได้หรือทรัพย์สินที่จะต้องเสียภาษีในแบบแสดงรายการโดยเจตนา หรือกรอกแต่กรอกไม่ตรงต่อความเป็นจริงเพื่อให้เสียภาษีน้อย หรือการใช้ ใบอนุโมทนาบัตรปลอมก็เป็นการหนีภาษีเช่นเดียวกัน หน่วยงานสรรพากรของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เรียกว่า Internal Revenue Service (IRS) ได้ให้ความหมายของ Tax avoidance ไว้ว่าการหลบหลีกภาษีไม่ใช่เป็นการเลี่ยงที่เป็นความผิดอาญา ผู้เสียภาษีทั้งหมดมีสิทธิที่จะลด หลบหลีกหรือทำให้เสียภาษีน้อยที่สุด โดยเจตนาที่ถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนคำว่า Tax Evasion มีความหมายลักษณะตรงกันข้ามกับคำว่า Tax avoidance กล่าวคือ เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย โดยการหลอกลวง อุบาย อำพราง ปกปิด บางทีพยายามมุ่งหมายหรือปิดบังเหตุการณ์หรือการกระทำสิ่งใด[2] นักวิชาการภาษีของไทยได้ให้คำจำกัดความของคำศัพท์ทั้งสอง ดังนี้

---

[1] สืบค้นจาก http://www.thaiblogonline.com/taxrdkhonkaen.blog?PostID=43043 วันที่ 15 มีนาคม 2558

[2] Matin Kaplan, CPA, and Naomi Weiss, (1999) **what the IRA doesn't want you to Know.** New York: Villard' P.68.

ศ.พิเศษ ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม[3] ได้ให้ความหมายของคำว่า Tax Evasion คือการไม่เสียภาษีหรือภาษีน้อยโดยฝ่าฝืนกฎหมาย เช่น การไม่กรอกรายการที่ต้องเสียภาษี ในแบบแสดงรายการโดยเจตนา ต่างกับการหลบหลีกภาษีที่เป็นการไม่เสียภาษีหรือเสียภาษีน้อยโดยอาศัยวิธีการที่ผิดกฎหมายหรือ โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายภาษีอากร ส่วน Tax Avoidance เป็นการไม่ชำระภาษีหรือชำระภาษีน้อยลงโดยอาศัยใช้ช่องโหว่ของกฎหมายภาษีอากร ระเบียบปฏิบัติหรือข้อวินิจฉัยส่วนราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีให้เป็นประโยชน์เท่านั้น

จากความหมายของ Tax Avoidance และ Tax Evasion ดังกล่าวข้างต้นแล้วพอสรุปความหมายหรือคำจำกัดความ ดังนี้

- Tax Avoidance คือ การเลือกใช้สิทธิกระทำหรือละเว้นกระทำตามวิธีทางกฎหมายเพื่อหลบหลีกภาษีทั้งหมดหรือเพื่อชำระภาษีให้น้อยลง ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย บางครั้งอาศัยช่องโหว่ของกฎหมาย

- Tax Evasion คือ การกระทำหรือละเว้นการกระทำที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อไม่ให้เสียภาษีหรือเสียภาษีให้น้อยลงโดยวิธีการที่ผิดกฎหมาย ด้วยวิธีการหลอกลวง หรือ ใช้ กลอุบายอันเป็นการฉ้อโกง ซึ่งถือว่าเป็นความผิดที่มีโทษทั้งทางแพ่งและทางอาญา

ระบบการรับบริจาคแบบเดิมมีวิธีการออกใบอนุโมทนาบัตรอย่างไรบ้าง[4]

(1) ผู้เสียภาษีนำใบอนุโมทนาบัตรหรือเอกสารอื่นมาเป็นต้นแบบในการทำใบอนุโมทนาบัตรฉบับใหม่โดยทางวัดไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับรู้แต่อย่างใด

วิธีการนี้ผู้เสียภาษีจะไปหาซื้อใบอนุโมทนาบัตรจากร้านจำหน่ายใบอนุโมทนาบัตรแล้วจะนำเอกสารหรือซองผ้าป่าที่มีตราของวัดที่มีอยู่ไปทำการถ่ายเอกสารในเครื่องถ่ายเอกสารสีลงไปในใบอนุโมทนาบัตรที่ไปซื้อมาแล้วลงลายมือชื่อผู้รับเงินหรือเจ้าอาวาสของวัดนั้นๆ จากนั้นจึงนำมาแสดงต่อเจ้าพนักงานสรรพากร จากการตรวจสอบพบว่ารูปแบบใบอนุโมทนาบัตรที่วัดใช้กับรูปแบบที่ผู้เสียภาษีปลอมแล้วนำมาแสดงเป็นคนละแบบกัน

(2) ผู้เสียภาษีบริจาคเงินให้วัดจริงแต่เป็นจำนวนเงินที่น้อยกว่าความเป็นจริงแต่ได้รับใบอนุโมทนาบัตรจากวัดที่มีการลงลายมือชื่อไว้แล้ว ผู้เสียภาษีก็จะนำไปเขียนข้อความในใบอนุโมทนาบัตรด้วยตนเองในจำนวนเงินที่สูงกว่าข้อเท็จจริง

วิธีการในข้อนี้จะเป็นวิธีการที่มีการกระทำกันมากที่สุด ผู้ที่จะมอบใบอนุโมทนาบัตรให้ผู้เสียภาษีอาจเป็นเจ้าอาวาสวัด ผู้ใหญ่บ้าน ไวยาวัจกร หรือคณะกรรมการของวัด บางวัดมีการมอบใบอนุโมทนาบัตรไว้กับบุคคลหลายคนไม่มีการควบคุมการออก บางคนก็มอบใบอนุโมทนาบัตรให้ผู้อื่นด้วยความเกรงใจกัน

---

[3] ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม , **คำสอนวิชากฎหมายภาษีอากร**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา), 2554, หน้า 433.

[4] สำนักงานสรรพากรพื้นที่น่าน, “มาตรการตรวจสอบการลดหย่อนภาษีสำหรับเงินบริจาค ศึกษากรณี ใบอนุโมทนาบัตร”,รายงานผลการศึกษาวิจัย,ปี 2558 , น. 24 - 28

หรือบ้างก็มอบให้กับผู้ขอว่าเพื่อเอาไปเป็นที่ระลึก โดยไม่ทราบว่าแท้จริงแล้วผู้ขอนำใบอนุโมทนาบัตรไปใช้เพื่อการใด และใบอนุโมทนาบัตรที่ใช้ในกรณีนี้ส่วนมากแล้วจะมีการลงลายมือชื่อไว้ล่วงหน้าแทบทั้งสิ้น เวลาเขียนจริงๆบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เก็บใบอนุโมทนาบัตรก็สามารถเขียนได้เลย

(3) ผู้เสียภาษีบริจาคเงินให้วัดจริง และเจ้าอาวาส หรือไวยาวัจกรหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เขียนใบอนุโมทนาบัตรทั้งหมดแต่ผู้บริจาคขอร้องให้ระบุจำนวนเงินในใบอนุโมทนาบัตรเกินจำนวนที่บริจาค

วิธีการนี้เป็นการบริจาคเงินให้กับวัด เช่น บริจาคเงิน 500 บาทแต่ขอร้องให้เจ้าอาวาสหรือไวยาวัจกร หรือผู้เกี่ยวข้องช่วยเขียนจำนวนเงินให้สูงกว่าความเป็นจริง อาจเขียน เป็น 5,000 บาท หรือ 50,000 บาท ก็แล้วแต่ว่าผู้บริจาคจะขอเท่าใด ที่ทำได้แบบนี้ก็เพราะว่าใบอนุโมทนาบัตรส่วนมากแล้วจะมีการลงลายมือชื่อไว้ล่วงหน้าแทบทั้งสิ้น เวลาเขียนจริงๆบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เก็บใบอนุโมทนาบัตรก็สามารถเขียนได้เลยเช่นกัน

(4) ผู้เสียภาษีบางกลุ่มอาชีพจะรวมกันหรือฝากเงินไปบริจาคในวัดใดวัดหนึ่งและจะไปบริจาคหลายๆวัดโดยอาจทำในรูปแบบต่างๆ เช่น การถวายผ้าป่าหรือกฐิน แล้วจะขอใบอนุโมทนาบัตรจากวัดหรือคณะกรรมการวัดเพื่อไปเขียนข้อความในใบอนุโมทนาบัตรด้วยตนเอง

วิธีการบริจาคหรือทำบุญกรณีนี้จะเป็นการบริจาคหรือทำบุญในจำนวนเงินที่น้อยแต่จำนวนเงินที่บริจาคหรือทำบุญสูงกว่าความเป็นจริง เช่น แต่ละคนอาจบริจาคคนละ 1,000 บาท แต่เมื่อนำใบอนุโมทนาบัตรไปเขียนจำนวนเงินแล้วอาจเขียนเป็น 20,000 - 100,000 บาทและต้นขั้วก็จะอยู่ที่ผู้บริจาคทั้งหมดทางวัดไม่สามารถจะหาหลักฐานให้ตรวจสอบยอดที่แท้จริงได้ หรือบางวัดมีต้นขั้วให้ตรวจสอบเช่น มียอดบริจาคทำบุญจริงประมาณ 200,000 บาทแต่ยอดบริจาคที่ออกใบอนุโมทนาบุตรไปอาจสูงถึง 1,000,000 บาท เป็นต้น

(5) มีบุคคลมาติดต่อวัดหรือคณะกรรมการวัดว่าต้องการพรมจากบริษัทหรือไม่ หากต้องการขอให้จ้างรถไปรับพรมจากบริษัทในกรุงเทพหรือปริมณฑลแต่ต้องมอบใบอนุโมทนาบัตรให้กับบริษัทที่บริจาค

วิธีการบริจาคพรมให้กับวัดในจังหวัดน่าน จากการตรวจสอบพบว่ามีบุคคลที่อาจเป็นตัวแทนของบริษัทหรือนิติบุคคลที่ผลิตพรมอยู่ในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล มาติดต่อเจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการวัดหลายๆวัดว่ามีความประสงค์จะรับบริจาคพรมจากบริษัทหรือไม่ หากต้องการรับบริจาคพรมให้จัดหารถบรรทุกไปรับพรมจากบริษัทเอง แต่มีเงื่อนไขก็คือขอให้ทางวัดมอบใบอนุโมทนาบัตรให้กับบริษัทจำนวนหลายเล่มโดยให้ลงลายมือชื่อพร้อมประทับตราของวัดไว้แต่ไม่ต้องเขียนรายละเอียด คณะกรรมการแต่ละวัดกล่าวว่าทางวัดต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อจ้างรถยนต์บรรทุกไปรับพรมจากบริษัทแต่สิ่งที่ได้รับมาก็คือพรมสี่เหลี่ยมเล็กๆกว้างประมาณหนึ่งฟุตเศษจำนวนเล็กน้อยเท่านั้นเอง บางวัดก็ใช้ปูบ้างบางวัดก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์ปล่อยทิ้งไว้ แต่สิ่งที่ทางวัดกับคณะกรรมการวัดไม่ทราบก็คือบริษัทนำใบอนุโมทนาบัตรที่มอบให้กับนิติบุคคลนั้นไปเป็นเล่มๆจะนำไปเพื่ออะไร

(6) จากการตรวจสอบต้นขั้วใบอนุโมทนาบัตรวัดแห่งหนึ่ง ที่ออกในปี 2556 พบข้อมูลการออกใบอนุโมทนาบัตรให้กับผู้บริจาคที่อยู่ต่างจังหวัด ระบุปีที่ออกรวมอยู่ในเล่มเดียวกันคือ พ.ศ. 2552 จำนวนเงิน 200,000 บาท, 2553 จำนวนเงิน 100,000 บาท, 2554 จำนวนเงิน 50,000 บาทและ 2555 จำนวนเงิน 50,000 บาทรวมอยู่ในฉบับเดียวกับปี 2556 ทราบจากคณะกรรมการวัดที่ออกใบอนุโมทนาบัตรว่า เป็น

กรณีที่ผู้บริจาคมาขอย้อนหลังเนื่องจากผู้เสียภาษีถูกเจ้าหน้าที่สรรพากรตรวจสอบภาษีย้อนหลัง จึงจะนำใบอนุโมทนาบัตรไปประกอบเพื่อจะได้เสียภาษีน้อยลง จึงเป็นช่องทางให้ผู้ที่คิดจะหลบหนีภาษีหรือหลบเลี่ยงภาษีอาศัยโอกาสนี้กระทำการดังกล่าวโดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation)

ระบบ e-Donation จะทำให้วัดต้องเสียภาษีจริงหรือ

ในระยะแรกของการประชาสัมพันธ์ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ หรือ(e-Donation) ช่วงเดือนปลายกันยายน พ.ศ. 2560 เป็นช่วงที่มีกระแสข่าวต่างๆ เช่น ข่าวการตรวจสอบเงินทอนวัด และข่าวการเสียภาษีของวัดเป็นข่าวที่ศาสนาต่าง ๆมีความวิตกกังวลมากว่าระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation)เป็นส่วนหนึ่งของการตรวจสอบเงินของวัดหรือพระคุณเจ้าบางรูปก็คิดว่าอาจเป็นแผนในการทำลายพุทธศาสนาของคนบางกลุ่ม บ้างก็ลือว่าหากใช้ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation)จะทำให้วัดหรือท่านเจ้าอาวาสจะต้องเสียภาษีให้กับกรมสรรพากร อีกเหตุผลที่มีพระภิกษุหลายรูปคิดว่าหน่วยงานกรมสรรพากรมีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีแล้วทำไมไปทำเรื่องระบบบริจาคของวัด

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์เป็นระบบที่ออกมาใช้แทนระบบเดิมที่เปลี่ยนจากการออกด้วยเอกสาร “ใบอนุโมทนาบัตร”เป็นออกด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ “e-Donation”เพื่อเป็นการลดการใช้กระดาษ (paperless) และเป็นการก้าวไปให้ทันโลกยุค Digital เป็นการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกๆฝ่าย

เหตุใดวัดจึงไม่มีหน้าที่ในการเสียภาษี

1. ผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้นิติบุคคล

ผู้มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้นิติบุคคลตามประมวลรัษฎากร ได้แก่ บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล ที่จดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ และหมายความรวมถึงนิติบุคคลอื่นๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ด้วย ได้แก่

(1) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ได้แก่ บริษัทจำกัด, บริษัทมหาชนจำกัด, ห้างหุ้นส่วนจำกัด และห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน

(2) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายต่างประเทศ ซึ่งมีหน้าที่เสียภาษีเงินได้นิติบุคคลในประเทศไทย

(3) กิจการซึ่งดำเนินการเป็นทางค้า หรือหากำไร โดย รัฐบาลต่างประเทศ,องค์การของรัฐบาลต่างประเทศ และนิติบุคคลอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ

(4) กิจการร่วมค้า (Joint Venture) ได้แก่ กิจการที่ดำเนินการร่วมกันเป็นทางค้าหรือหากำไร

(5) มูลนิธิหรือสมาคมที่ประกอบกิจการซึ่งมีรายได้**แต่ไม่รวมถึงมูลนิธิหรือสมาคมที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดให้เป็นองค์การหรือสถานสาธารณกุศล**

นิติบุคคลอื่นๆ นอกจากที่กล่าวในข้างต้น และเฉพาะที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย เช่น กระทรวง ทบวง กรม องค์การ ของรัฐบาลหรือสหกรณ์ ไม่มีหน้าที่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลแต่อย่างใด วัดเป็นนิติบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 “มาตรา 31 วัดมีสองอย่าง (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา(2) สำนักสงฆ์ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล...”ในเมื่อวัดเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเฉพาะคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ไม่ต้องเสียภาษีใด ๆทั้งสิ้น

พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการถวายเงินจากผู้มีจิตศรัทธาก็ไม่มีหน้าที่เสียภาษีจากเงินได้ที่มีผู้นำไปถวายแต่อย่างใด เนื่องจากเงินดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นเงินได้ตามมาตรา 40 แห่งประมวลรัษฎากร

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) คืออะไร

ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ เป็นระบบที่กรมสรรพากรพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการรองรับข้อมูลการรับบริจาคของสถานศึกษา ศาสนสถาน โรงพยาบาล และองค์กรสาธารณกุศลอื่นๆ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริจาคให้สามารถใช้สิทธิประโยชน์ทางภาษีได้ โดยไม่ต้องเก็บหลักฐานการบริจาคมาแสดงต่อเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริจาคได้รับเงินคืนภาษีได้รวดเร็วขึ้น โดยมีช่องทาง การรับข้อมูลได้ 2 ช่องทาง ดังนี้

ก. กรณีรับบริจาคเป็นเงินสด หน่วยรับบริจาคจะเป็นผู้บันทึกข้อมูลการรับบริจาคบนระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์

ข. กรณีรับบริจาคโดยผ่านการให้บริการของธนาคารพาณิชย์ (QR Code, Bar Code) ธนาคารพาณิชย์จะเป็นผู้ส่งข้อมูลการรับบริจาคให้กรมสรรพากรตามที่ผู้บริจาคแจ้งความประสงค์

การใช้ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation) มีกระบวนการใช้ระบบที่สะดวกรวดเร็ว สามารถบันทึกข้อมูลได้ทุกสถานที่ และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ตลอดเวลา ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอเป็นหัวข้อตามลำดับไป

1.หลักการของระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation)

1) กำหนดให้หน่วยรับบริจาคได้แก่ ศาสนสถาน สถานศึกษา โรงพยาบาล และมูลนิธิหรือสมาคม(ที่ได้รับการประกาศให้เป็นองค์กรสาธารณกุศลแล้ว) ที่ได้รับการบริจาคเงินหรือทรัพย์สิน บันทึกข้อมูลการรับบริจาคบนระบบบริจาคทางอิเล็กทรอนิกส์ของกรมสรรพากร กรณีผู้บริจาคเป็นบุคคลธรรมดา ให้บันทึกข้อมูลการรับบริจาคเฉพาะการรับบริจาคเงิน, กรณีผู้บริจาคเป็นนิติบุคคล ให้บันทึกข้อมูลการรับบริจาค สำหรับการรับบริจาคเงิน และทรัพย์สิน หน่วยรับบริจาคไม่จำเป็นต้องพิมพ์หลักฐานการบริจาคเว้นแต่ผู้บริจาคร้องขอ
2) หน่วยรับบริจาคบันทึกรายละเอียดผู้บริจาคด้วยเลขประจำตัว 13 หลักแล้วคลิกค้นหา ระบบจะปรากฏ ชื่อ–สกุล ผู้บริจาคให้แล้วระบุวันที่และจำนวนเงิน ที่ได้รับบริจาคในแต่ละครั้ง
3) ระบบเปิดให้หน่วยรับบริจาคบันทึกข้อมูลในการรับบริจาคในแต่ละเดือนให้เรียบร้อยภายในวันที่ 5 ของเดือนถัดไป
4) ผู้บริจาคและหน่วยรับบริจาคสามารถตรวจสอบข้อมูลการบริจาคได้ตลอดเวลา

5) กรณีผู้บริจาคประสงค์ขอรับใบอนุโมทนาบัตร ให้หน่วยรับบริจาคพิมพ์จากระบบระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ไม่อำนวยความสะดวก

2.ประโยชน์ของหน่วยรับบริจาค

สำหรับผู้บริจาค

ก. ไม่ต้องจัดเก็บหลักฐานการบริจาค

ข. ได้รับคืนเงินภาษีเร็วขึ้น

ค. ตรวจสอบข้อมูลการบริจาคได้ตลอด 24 ชั่วโมง บนเว็บไซต์กรมสรรพากร www.rd.go.th

สำหรับหน่วยรับบริจาค

ก. ไม่ต้องจัดทำหลักฐานการบริจาคเป็นกระดาษ

ข. ไม่ต้องจัดเก็บสำเนาหลักฐานการบริจาค

ค. ลดค่าใช้จ่ายในการจัดทำหลักฐาน

ง. เข้าดูข้อมูลการรับบริจาคได้ที่เว็บไซต์กรมสรรพากร www.rd.go.th ตลอด 24 ชั่วโมง

จ. สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริจาค

3.หน่วยรับบริจาคที่ประสงค์จะใช้ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) ของกรมสรรพากร ต้องทำอย่างไร

กรณีหน่วยรับบริจาคประสงค์จะใช้ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation)ของกรมสรรพากร เพื่อบันทึกข้อมูลการรับบริจาคจากบุคคลธรรมดาที่บริจาคด้วยเงินสดที่หน่วยรับบริจาคโดยตรง หรือข้อมูลการรับบริจาคจากนิติบุคคล หน่วยรับบริจาคจะต้องดำเนินการ ดังนี้

1. ขอมีเลขประจำตัวหน่วยรับบริจาค (เลข 13 หลัก)

สามารถตรวจสอบข้อมูลการมีเลขประจำตัวหน่วยรับบริจาคได้ที่เว็บไซต์ กรมสรรพากร >บริการอิเล็กทรอนิกส์>ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) หากตรวจสอบไม่พบข้อมูลสามารถติดต่อขอมีเลขประจำตัวหน่วยรับบริจาคได้ที่ สำนักงานสรรพากรพื้นที่ หรือสำนักงานสรรพากรพื้นที่สาขา

2. ลงทะเบียน

หน่วยรับบริจาคที่มีเลขประจำตัวหน่วยรับบริจาคสามารถลงทะเบียนบนระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) พร้อมยื่นเอกสารประกอบการลงทะเบียน ได้แก่

2.1 สำเนาหนังสือรับรองการจัดตั้งสถานศึกษา/ศาสนสถาน

2.2 สำเนาหนังสือแต่งตั้งผู้มีอำนาจ

2.3 สำเนาบัตรประจำตัวของผู้มีอำนาจลงนาม

หน่วยรับบริจาคสามารถยื่นหลักฐานใบลงทะเบียนและเอกสารได้ที่สำนักงานสรรพากรพื้นที่หรือสำนักงานสรรพากรพื้นที่สาขาที่หน่วยรับบริจาคตั้งอยู่

3. บันทึกข้อมูลการรับบริจาคบนระบบ

เมื่อได้รับการบริจาค หน่วยรับบริจาคต้องบันทึกข้อมูลการรับบริจาคบนระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation) โดยไม่จำเป็นต้องพิมพ์หลักฐานการบริจาคเว้นแต่ผู้บริจาคร้องขอ

4. การใช้ระบบ e-Donation หน่วยรับบริจาคต้องติดตั้งโปรแกรมอะไรเพิ่มเติมหรือไม่

กรมสรรพากรได้นำระบบ e-Donation วางไว้บนเว็บไซต์ของกรมสรรพากร ผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องลงโปรแกรมอะไรเพิ่มเติมในคอมพิวเตอร์ และหากผู้ใช้ไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ก็สามารถใช้งานผ่านโทรศัพท์มือถือก็ได้

5. การรับบริจาคโดยตรงที่หน่วยรับบริจาคต้องบันทึกข้อมูลอะไรบ้าง

1. กรณีผู้บริจาคเป็นบุคคลธรรมดาบันทึกเฉพาะการบริจาคเงิน
2. กรณีผู้บริจาคเป็นนิติบุคคล บันทึกการบริจาคเงินและทรัพย์สินโดยหน่วยรับบริจาคจะต้องบันทึกข้อมูล ดังต่อไปนี้

- เลขประจำตัว 13 หลักของผู้บริจาค
- ชื่อ – สกุล / ชื่อนิติบุคคล (ระบบจะค้นหาและแสดงให้โดยอัตโนมัติ)
- วัน เดือน ปี ที่บริจาค
- จำนวนเงิน / มูลค่าทรัพย์สิน (กรณีนิติบุคคล)

6. หน่วยรับบริจาคที่มีความประสงค์รับบริจาคผ่านธนาคารพาณิชย์จะต้องทำอย่างไร

ธนาคารจะมีบริการนำส่งข้อมูลการบริจาคให้กรมสรรพากร จากการโอนเงินผ่าน QR Code และ Bar Code ซึ่งจะนำส่งข้อมูลเฉพาะการบริจาคของบุคคลธรรมดาเท่านั้น (ไม่ครอบคลุมถึงกรณีนิติบุคคลเป็นผู้บริจาค)

โดยหน่วยรับบริจาคที่ประสงค์จะรับบริจาคผ่านธนาคารจะต้องดำเนินการ ดังนี้

1. ขอมีเลขประจำตัวหน่วยรับบริจาค
2. เปิดบัญชีเงินฝากกับธนาคารที่ร่วมโครงการโดยบัญชีที่ธนาคารจะส่งข้อมูลการรับบริจาคให้กรมสรรพากรได้ต้อง**เป็นบัญชีของหน่วยรับบริจาค** ซึ่ง**เปิดโดยผู้มีอำนาจลงนามของหน่วยรับบริจาค**และเป็นบัญชีเพื่อการรับบริจาคเท่านั้น

7. ธนาคารพาณิชย์ที่ร่วมโครงการมีกี่แห่ง

ธนาคารพาณิชย์ที่เข้าร่วมโครงการมีทั้งหมด 9 แห่ง

ระยะที่ 1 เริ่มให้บริการในช่วงเดือนกรกฎาคม 2561 จำนวน 5 ธนาคาร ได้แก่

ธนาคารกรุงไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารทหารไทย ธนาคารออมสิน

ระยะที่ 2 เริ่มให้บริการในช่วงไตรมาสที่ 4 ปี 2561 จำนวน 4 ธนาคาร ได้แก่ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารธนชาต ธนาคารกรุงศรีอยุธยา และธนาคารมิซูโฮ

8. ผู้บริจาคที่ประสงค์จะขอใช้สิทธิลดหย่อนทางภาษีผ่านระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ต้องทำอย่างไร

ผู้บริจาค หากต้องการใช้สิทธิลดหย่อนภาษีจากการบริจาค จะต้องแสดงความประสงค์ ในการใช้สิทธิลดหย่อนภาษี ดังนี้

- กรณีบริจาคด้วยเงินสดที่หน่วยรับบริจาค ให้แจ้งหน่วยรับบริจาคบันทึกข้อมูลการบริจาคบนระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) ทันที

- กรณีบริจาคผ่านธนาคารพาณิชย์ โดยการโอนเงินด้วย QR Code ผู้บริจาคต้องแสดงความประสงค์ผ่านระบบของธนาคารพาณิชย์ที่เป็นตัวกลางรับบริจาค ให้ส่งข้อมูลการบริจาคดังกล่าวให้กรมสรรพากร

เมื่อดำเนินการตามข้างต้น ข้อมูลการบริจาคจะเข้ามาเก็บอยู่ในฐานข้อมูลของกรมสรรพากรและเมื่อถึงเวลาการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้ ก็จะสามารถใช้สิทธิลดหย่อนภาษีจากการบริจาคได้ทันที

9. ขั้นตอนการบริจาคเงินผ่านธนาคารพาณิชย์ (QR Code/Bar Code) และการใช้สิทธิลดหย่อนภาษี

การบริจาคเงินและแจ้งความประสงค์ส่งข้อมูลเพื่อใช้สิทธิลดหย่อนภาษี มีขั้นตอนดังนี้

1. ประชาชนเลือกใช้ Mobile Banking ของธนาคารใดก็ได้ที่เข้าร่วมโครงการ โดย Download Mobile Banking Application

2. เข้าสู่ Menu การบริจาคเงินผ่าน QR Code/Bar Code สแกน QR Code/Bar Code ของหน่วยรับบริจาคและใส่จำนวนเงินบริจาค โดย Application จะมีข้อความแจ้งความประสงค์ส่งข้อมูลเพื่อใช้สิทธิลดหย่อนภาษี ข้อมูลการบริจาคจะถูกบันทึกในระบบ e-Donation ภายใน 2 วันทำการถัดไป

10.ผู้บริจาคโอนเงินด้วย QR Code จะทราบได้อย่างไรว่าสามารถใช้สิทธิลดหย่อนภาษีได้หรือไม่

การบริจาคผ่าน QR Code ที่สามารถใช้สิทธิลดหย่อนภาษีได้จะต้องมีลักษณะ ดังนี้

(1) แผ่นป้าย QR Code ต้องมีข้อความ “e-Donation” และชื่อบัญชีเงินฝาก “หน่วยรับบริจาค”

(2) เมื่อสแกน QR Code ของหน่วยรับบริจาคให้ผู้บริจาคสังเกต ดังนี้

(2.1) เป็นการโอนเงินไปยังบัญชีเงินฝากของ “หน่วยรับบริจาค”

(2.2) Application จะมีข้อความแจ้งความประสงค์ส่งข้อมูลเพื่อใช้สิทธิลดหย่อนภาษีโดยผู้บริจาคต้องแสดงความประสงค์ให้ธนาคารส่งข้อมูลดังกล่าวให้กรมสรรพากรด้วย

11. ผู้บริจาคจะทราบได้อย่างไรว่าหน่วยรับบริจาคใดใช้ระบบ e-Donation

ผู้บริจาคสามารถตรวจสอบรายชื่อหน่วยรับบริจาคที่ใช้ระบบ e-Donation ได้ที่ www.rd.go.th >บริการอิเล็กทรอนิกส์ > ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) > สำหรับ ผู้บริจาค > รายชื่อหน่วยรับบริจาคที่ใช้ระบบ e-Donation

12. ผู้บริจาคจะตรวจสอบข้อมูลการบริจาคของตนเองได้อย่างไร

ผู้บริจาคสามารถตรวจสอบข้อมูลการบริจาคของตนเองได้ที่ www.rd.go.th >บริการอิเล็กทรอนิกส์ >ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) > สำหรับผู้บริจาค > เข้าสู่ระบบ โดยใช้รหัสผู้ใช้และรหัสผ่านเดียวกับการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้ผ่านอินเทอร์เน็ต และสามารถตรวจสอบข้อมูลการบริจาคของตนได้ตลอดเวลา (24 ชั่วโมง) ระบบจะแสดงข้อมูลการบริจาค ได้แก่ วันเดือนปีที่บริจาค หน่วยรับบริจาค จำนวนเงินที่บริจาค และช่องทางการบริจาค

บทสรุป

จากการนำเสนอข้อมูลทั้งระบบการรับบริจาคแบบเดิมคือการออกใบอนุโมทนาบัตรกับระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation) น่าจะพอเปรียบเทียบระบบการรับบริจาคทั้งแบบเดิมกับการนำเทคโนโลยีมาช่วยอำนวยความสะดวกให้กับหน่วยรับบริจาค ผู้บริจาคตลอดจนเจ้าหน้าที่ของกรมสรรพากรแล้ว จะเห็นได้ว่า การรับบริจาคในแบบเดิมนั้นก่อให้เกิดช่องว่างให้แก่ผู้ที่มีเจตนาไม่ดีนำใบอนุโมทนาบัตรไปลดหย่อนภาษีเกินกว่าความเป็นจริง ระบบการตรวจสอบก็ไม่แน่นอน พระสงฆ์ในฐานเป็นเจ้าพนักงานตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พระสงฆ์ พ.ศ.2505 ลงลายมือชื่อในเอกสาร(ใบอนุโมทนาบัตร)ไปโดยไม่ตรวจสอบให้รอบครอบก็อาจเป็นเครื่องมือให้ผู้ที่มีเจตนาไม่ดีนำไปแสวงหาประโยชน์โดยไม่รู้ตัวก็เป็นได้ พระสงฆ์บางรูปท่านก็คิดว่าทำอย่างไรที่วัดจะสร้างความเชื่อมั่น มั่นใจในการบริจาคทรัพย์ของประชาชนผู้มีจิตศรัทธาได้ ทำอย่างไรวัดทั้งหมดจะสร้างความเชื่อมั่นจากประชาชนได้โดยวัดทุกวัดมีระบบการรับบริจาคที่เป็นฐานเดียวกัน การที่กรมสรรพากรได้พัฒนาระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์(e-Donation)นับว่าเป็นสิ่งที่ดีและได้ตอบสนองต่อความต้องการและช่วยเหลือในเรื่องของการจัดทำระบบการเงินบัญชีและใบรับเงินบริจาค ให้ออกเป็นระบบ ซึ่งเป็นการคำนึงถึงความต้องการของทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นการสอดรับและสนองตอบต่อยุทธศาสตร์ ตามแผน Thailand 4.0 เป็นการสอดรับกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ผ่านโครงการที่ 11 โครงการบริหารจัดการศาสนาสมบัติ(ระบบการเงิน-บัญชี)ทำให้คณะสงฆ์มีการจัดทำระบบบัญชี-การเงินของวัดได้สะดวกยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. **คำสอนวิชากฎหมายภาษีอากร**, พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2554.

สำนักงานสรรพากรพื้นที่น่าน. “มาตรการตรวจสอบการลดหย่อนภาษีสำหรับเงินบริจาค ศึกษากรณีใบอนุโมทนาบัตร”. **รายงานผลการศึกษาวิจัย**, 2558.สืบค้นจาก http://www.thaiblogonline.com/taxrdkhonkaen.blog?PostID=43043 วันที่ 15 มีนาคม 2558.

Matin Kaplan. CPA. and Naomi Weiss. **what the IRA doesn’t want you to Know**. New York: Villard’, 1999.

การบูรณาการเพื่อการเรียนรู้แบบเรียนรวม
Integrated Learning for Inclusive Education

กนกวรรณ ขอบทอง
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาที่จัดให้เด็กพิเศษเข้ามาเรียนรวมกับเด็กปกติ โดยรับเข้ามาเรียนรวมกัน ตั้งแต่เริ่มเข้ารับการศึกษาและจัดให้มีบริการพิเศษตามความต้องการของแต่ละบุคคล แต่การศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นการศึกษาที่ให้เด็กพิเศษเข้าไปเรียนหรือกิกรรมร่วมกับเด็กปกติช่วงเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งในแต่ละวัน การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมและเรียนร่วมต่างก็มีความสำคัญเหมือนกัน เพียงจะนำไปใช้กับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษที่ไม่เหมือนกัน การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันไปด้วย ครูจึงควรมีกิจกรรมการสอนที่หลากหลายเพื่อสนองต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละบุคคลด้วย

คำสำคัญ : การบูรณาการ, การเรียนรู้, การเรียนรู้แบบเรียนรวม

Abstract

Inclusive education is an educational program that provided classes for children with special needs joining with regular children since giving them an opportunity in school. This class will be managed in line with the students' needs as individual while the integrated learning is a special program that the students with special needs will be assigned to attend a class or an activity together with the regular students in a period of time per day. Both of them are equally important but just different in the way to apply in the class. Therefore, the teachers should have a variety of teaching activities to meet the learning needs of each student.

Keywords : Integration, Learning, Integrated learning

ความนำ

การเรียนรวม (Inclusion) คือกระบวนการในการจัดการศึกษา เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับสิทธิที่จะได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ โดยสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพื้นฐานทางการเรียนและการมีชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนร่วม (Intergrade) โดยได้มีการค้นหาวิธีการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นพิเศษที่หลากหลายของเด็กพิการแต่ละคน และเพื่อให้เด็กทุกคนได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ เป้าหมายปลายทาง (ultimate goal) ของการเรียนรวม คือการที่เด็กทุกคนได้เรียนในชั้นเรียนปกติในโรงเรียนทั่วไป โดยได้รับสิทธิทางการศึกษา อย่างเสมอภาคและ มีคุณภาพ ตั้งแต่เริ่มเข้ารับการศึกษา รวมถึง

ได้พัฒนาชีวิตและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม เช่นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน โดยถือเป็นหน้าที่ของระบบการศึกษาที่จะต้องสนับสนุนให้สถานศึกษาสามารถดำเนินการเพื่อยกระดับสู่การเรียนรวม โดยมีการจัดเตรียม วางแผนและปรับกระบวนการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม เพื่อแน่ใจว่าจะไม่มีเด็ก คนใดถูกทิ้งให้ไม่ได้รับการศึกษา ตกหล่น หรือไม่มีเด็กต้องออกกลางคันหรือจบการศึกษาอย่างไม่มีคุณภาพ แต่ทุกคนสามารถพัฒนาไปพร้อมกันในสังคมนั้น

การเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยเน้นความสำคัญของความรู้ และคุณธรรมควบคู่กันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาและความเหมาะสม สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้ที่สำคัญของสังคม โดยมีภารกิจหลัก 4 ประการคือ การสอนหรือการผลิตบัณฑิต การสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือการวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความเร่งด่วนในการพัฒนาประเทศ ความต้องการการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพสูงมากกว่าระยะเวลาที่ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องพัฒนาบัณฑิตให้เป็นคนดี มีงานทำ ด้วยคุณธรรมนำคุณภาพ การบูรณาการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอนจึงเป็นนโยบายหลักของการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อเชื่อมโยงความสมบูรณ์ของบัณฑิตให้มีความสมดุลทั้งความรู้และคุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณภาพในสังคมโดยรวม

หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไป และเกิดเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของหลักสูตรที่เชื่อมโยงความรู้ ความคิดรวบยอด และทักษะในวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันตามแนวนอนกับวิชาอื่นในชั้นเดียวกัน โดยอาจเป็นทั้งวิธีการสอนและวิธีการจัดโปรแกรมการสอนที่มีเนื้อหาวิชาต่างๆ ในหลักสูตรและทักษะ สามารถเชื่อมโยงให้เป็นสิ่งเดียวกันได้ ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้มีความชัดเจนด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของหัวข้อกิจกรรม โครงการหรือหัวเรื่อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยองค์รวมทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย มีความสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาที่เน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมและเป็นไปตามสภาพจริงของสังคม การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาสาระทั้งหลายเข้าด้วยกันอย่างมีความหมายนำความคิดรวบยอดหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของผู้เรียนมาใช้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความสัมพันธ์ของเวลามิติ เกิดความคิดรวบยอดในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ รู้จักใช้ทักษะต่างๆ อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถเลือกหรือพัฒนาโครงงานและวิธีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการเรียนได้อย่างอิสระด้วยตนเอง[1]

---

[1] พูนสุข อุดม, การพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์แบบพหุวิทยาการร่วมกับวิชาคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ตรัง, **ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. (วิทยาศาสตร์ศึกษา),** (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546), หน้า 35.

การเรียนการสอนแบบบูรณาการจะให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและเป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสำคัญของการบูรณาการไว้ว่า การบูรณาการนั้นผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้หลากหลาย เพราะว่าความคิดรวบยอดในแต่ละเรื่องที่ผู้สอนจะเปลี่ยนแปลงไปตามความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนการเรียนแบบบูรณาการจะทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนและมีความเข้าใจมากขึ้น การบูรณาการมีความสำคัญเนื่องจากเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้เพื่อการแก้ดำเนินชีวิตแห่งตน การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวม

การบูรณาการหลักสูตร

การบูรณาการเป็นการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้ที่อาจมีลักษณะเป็นสาขาวิชาเดียวหรือต่างสาขาวิชาก็ได้ให้มีความต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย สามารถนำประสบการณ์ไปสู่ชีวิตจริง ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการมี 2 แนวคิด คือ แนวคิดบูรณาการแบบตะวันตก และแนวคิดบูรณาการแบบตะวันออก สรุปได้ดังนี้

1) แนวคิดบูรณาการแบบตะวันตก แนวคิดบูรณาการแบบตะวันตกเกิดขึ้นในสมัยการศึกษาแบบพิพัฒนาการ (Progressive Education) ได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญาชาวเยอรมัน คือ เฮอร์บาร์ท (Herbart, 1890) ซึ่งมีความเชื่อในเรื่องของการศึกษาว่าสามารถเชื่อมโยงความคิดรวบยอดของวิชาต่างๆ ที่มีในหลักสูตรได้อย่างน้อย 2 วิชาขึ้นไป ด้วยวิธีการเชื่อมโยงดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับจากการเรียนการสอนไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ นักการศึกษาในกลุ่มพิพัฒนากา รมีความเชื่อว่าการศึกษาจะต้องพัฒนาผู้เรียนในลักษณะเบ็ดเสร็จทั้งตัว (the whole child) ในวงการศึกษามีผู้สอนที่ใช้วิธีการนี้มากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากความจำเป็นและเหตุผลต่างๆ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่จากการได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นช่วยให้แนวคิด[2]

ในการจัดการศึกษากว้างขึ้นทั้งในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด การแก้ปัญหา การแสวงหาความรู้ และการตระหนักในความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของผู้เรียนการศึกษาคือชีวิต ในการจัดการเรียนการสอนควรยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันในวิถีประชาธิปไตย การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่าคนเราสามารถเชื่อมโยงความคิดรวบยอดของวิชาต่างๆ ได้ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับ จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ การจัดการเรียนการสอนจึงควรเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริม แนะนำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้ร่วมกัน (Cooperative Learning) นำไปสู่การรู้เข้าใจโลกรอบตัว และความสามารถในการจัดวางตัวเองได้อย่างเหมาะควรในสังคมที่ตนอาศัยอยู่

[2] สำลี รักสุทธี ;และคณะ, **เทคนิควิธีการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2544), หน้า 6-8.

2) แนวคิดบูรณาการแบบตะวันออก พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักปราชญ์ชาวตะวันออกที่มีแนวคิดในการบูรณาการและนำมาปฏิบัติเป็นเวลานานแล้ว พระองค์ทรงสอนให้มองหรือศึกษาทำความเข้าใจอย่างองค์รวมก่อนแล้วจึงมองหรือเข้าใจแยกย่อยออกไป มีหลักการหลายรูปแบบ เช่น หลักไตรสิกขา หลักปัจจยาการตามการศึกษาสาม หลักอริยสัจ 4 กล่าวคือ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา ศีล คือการทำคนให้เป็นคนดี เส้นแบ่งระหว่างคนกับสัตว์คือศีล พระพุทธองค์จึงทรงให้นำศีลไปรวมบูรณาการไว้กับทุกวิชา สมาธิ คือ การเป็นคนที่มีความมุ่งมั่น ไม่หวั่นไหว มีความสุข สงบ พลอยยินดีกับการทำงานทุกอย่าง การนำสมาธิไปบูรณาการจะทำให้งาน การศึกษาประสบความสำเร็จ และปัญญา คือ ความคิด ความรู้ ความรอบคอบ การมีสติตรึกตรอง ทุกกระบวนการของพฤติกรรมมนุษย์ควรนำเอาปัญญาเข้าไปบูรณาการด้วยเพื่อการเรียนรู้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในเนื้อหาวิชาและความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์ สำหรับหลักปัจจยาการตามการศึกษาสาม ประกอบด้วย ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติ คือ การศึกษาเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่างๆ รวมทั้งศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่มีการกำหนดเป็นหลักสูตรเป็นการเรียนรู้ทางฝ่ายโลกจากตำราทั้งในและนอกประเทศ ปฏิบัติ คือ การลงมือกระทำ ประกอบกิจกรรม การนำเนื้อหาความรู้มาลงมือปฏิบัติเป็นการนำมาบูรณาการระหว่างการเรียนเนื้อหาสาระความรู้และการนำความรู้ไปใช้จริง ปฏิเวธ คือ การปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตที่หลอมรวมมวลพฤติกรรมของตนเองให้มีความสุข การเรียนรู้ตามแนวพุทธจึงต้องมีการบูรณาการอย่างครอบคลุมทั้ง 3 ส่วน และหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ทุกข์ คือ ความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ความโง่เขลา เป็นตัวปัญหาที่คนเราต้องแสวงหาคำตอบ สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหาความไม่รู้ การเรียนรู้ของมนุษย์จะต้องเรียนเพื่อแก้ปัญหาความโง่ นิโรธ คือ แนวทางการดับทุกข์หรือดับปัญหา ขจัดความไม่รู้ มรรค คือ ข้อปฏิบัติหรือการกระทำการเรียนรู้ให้ถึงการดับของปัญหา ในการเรียนรู้แบบบูรณาการตามหลักอริยสัจ 4 จะตัดตอนส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ จะต้องมีการเชื่อมโยงสืบต่อ ทุกอย่างเป็นปัจจัยของกันและกัน[3] กล่าวถึงความรู้ว่าสรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยง สัมพันธ์กัน แต่เรามักเรียนรู้แบบแยกส่วน ปัจจุบันมนุษย์มีความรู้มากขึ้นแต่มีการรู้แบบเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือปัญญาน้อยลง ทำให้การจัดระบบชีวิตเกิดการขัดแย้งและอยู่ร่วมกันไม่ได้ ดังนั้นในการเรียนรู้อย่างใดอย่างหนึ่งควรจะฝึกคิดเชื่อมโยงให้ยาวไกลที่สุด การเชื่อมโยงความรู้จะช่วยให้มนุษย์มองโลกกว้างขึ้น มีทัศนะไม่แคบ รู้และเข้าใจปัญหา แก้ปัญหาได้ดีกว่าการเรียนเฉพาะส่วนที่ขาดการเชื่อมโยง การไม่รู้ความจริง การไม่รู้ความหมายก็จะทำให้ถูกต้องไม่ได้

กล่าวโดยสรุป แนวคิดบูรณาการแบบตะวันตกและแนวคิดบูรณาการแบบตะวันออกเกิดขึ้นมานานแล้ว และมีผู้นำไปปฏิบัติและบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้ด้านวิชาการและด้านการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ในการจัดการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญกับหลักการในการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นอย่างยิ่ง เพราะชีวิตคือการศึกษาที่ต้องเรียนรู้และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ทุกเรื่องต้องนำมาหลอมรวมและประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ในการพัฒนาหลักสูตรสามารถทำได้หลายลักษณะโดยเฉพาะการดำเนินการในรูปแบบหลักสูตร

[3]สำลี รักสุทธี และคณะ, **เทคนิควิธีการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2544), หน้า 8-13.

บูรณาการ นักพัฒนาหลักสูตรหรือผู้ดำเนินการที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดให้เป็นการเรียนการสอนในลักษณะพหุศาสตร์ เป็นการเตรียมผู้เรียนสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ประโยชน์ของหลักสูตรบูรณาการ

ความจำเป็นที่ต้องบูรณาการหลักสูตร เนื่องจากเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียนต่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน ไม่ได้แยกส่วนออกจากกันเป็นเรื่องๆ แบบรายวิชาเรียน และ ข้อค้นพบทางทฤษฎีการเรียนรู้และผลการวิจัยทางการศึกษาต่างยืนยันตรงกันว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นและเรียนรู้อย่างมีความหมายเมื่อมีการบูรณาการเข้ากับชีวิต ปัจจุบันเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนหรือยุคโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ที่ทุกคนมีสิทธิเท่ากันในการแสวงหา พึ่งพิงผู้สอนน้อยลงผู้สอนจึงจำเป็นจะต้องเลือกเฉพาะสาระที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่ผู้เรียนต้องการโดยใช้เวลาเท่าเดิม ต้องยอมรับว่ายังไม่มีหลักสูตรวิชาใดเพียงวิชาเดียวที่จะสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้ การเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องกันจะช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหา ลดระยะเวลาเรียน ลดภาระงานผู้สอน ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายมากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนได้ใช้ความรู้ความคิด ความสามารถและทักษะที่หลากหลายในการเข้าร่วมกิจกรรม[4]

กล่าวโดยสรุป การนำหลักสูตรแบบบูรณาการไปใช้ในการจัดการเรียนรู้จะมีประโยชน์หลายประการ สรุปได้ดังนี้

1. ผู้เรียนได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดและความคิดรวบยอด รวมทั้งผู้เรียนสามารถแบ่งปันและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการขยายความรู้ของตนเองให้กว้างขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบและร่วมมือในการเรียนรู้มากขึ้น นอกจากนี้การรวมกลุ่มกันเรียนรู้ของ ผู้เรียนจะพัฒนาความร่วมมือร่วมใจกันออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ผู้สอนเป็นผู้สนับสนุนในการเรียนรู้ โดยสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆอย่างหลากหลาย บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้จัดสิ่งแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้โดยการจัดกิจกรรมแบบบูรณาการที่เริ่มต้นศึกษาจากเรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนตามวุฒิภาวะของผู้เรียน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวม

3. การประเมินผลเป็นไปในสภาพจริง มีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการนำไปใช้จริง ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

4. การสร้างให้คนเป็นมนุษย์ที่พึงประสงค์ 3 ประการ คือ คิดเป็น ทำเป็น และอยู่ร่วมกันเป็นการคิดเป็น คือ คิด กว้าง ลึก ยาว ไกล ทำให้เกิดปัญญา การทำเป็นทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่ดีหลายประการ เช่น ชอบบันทึก มีทักษะในการสื่อสาร การเผชิญสถานการณ์ การจัดการ และสร้างงาน เป็นต้น และการอยู่ร่วมกันเป็น คือ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนของเพื่อนมนุษย์ การอนุรักษ์ธรรมชาติ รักความยุติธรรม การเห็นแก่ส่วนรวม สามารถรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ และสร้างความเป็นชุมชน

---

[4] สุวิทย์ มูลคำ, **กลยุทธ์การสอนคิดบูรณาการ,** (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2547), หน้า 18.

รูปแบบการบูรณาการในการเรียนการสอน

การพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงเป็นความพยายามในการปฏิรูปการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่มีความพยายามที่จะปฏิรูปการศึกษา เพื่อการก้าวไปสู่การจัดการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองและสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติซึ่งถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ใช้การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นวิถีชีวิต ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิผล การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถบูรณาการเอาหลักสูตรเข้าสู่ชีวิตจริงของผู้เรียนได้ ไม่ใช่การเรียนที่แต่ละวิชาถูกนำมาสอนคนละทิศทาง เน้นจุดหมายของการเรียนเพียงเฉพาะในแต่ละสาขาวิชา ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะเป็นคำตอบที่ดีในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยเหตุผลในด้านจิตวิทยาและพัฒนาการ ด้านวัฒนธรรมสังคม ด้านแรงจูงใจ และด้านการสอน

กรมวิชาการ ได้กำหนดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการในหลักสูตรขั้นพื้นฐาน[5] ดังนี้

1. การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว เป็นการบูรณาการที่ผู้สอนคนเดียวทำการจัดการเรียนการสอนโดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่างๆ กับหัวเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้น เช่น การเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับน้ำ ผู้สอนสามารถเชื่อมโยงเรื่องน้ำกับสาระอื่นๆ ในการจัดการเรียนการสอน

2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน ทำการจัดการเรียนการสอนที่ต้องอาศัยผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการสอนโดยอาจยึดหัวข้อเดียวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนาน

3. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ เป็นการบูรณาการในลักษณะการนำเนื้อหาจากหลายกลุ่มสาระต่างๆ มาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ โดยให้ผู้สอนนำหัวเรื่องที่สามารถวางแผนการสอนในทุกกลุ่มสาระวิชามาร่วมกันจัดทำแผนการเรียนรู้

4. การบูรณาการแบบโครงงาน เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยผู้เรียนและผู้สอนร่วมสร้างสรรค์โครงงานขึ้น โดยใช้เวลาเรียนต่อเนื่องหลายชั่วโมงด้วยการนำเอาจำนวนชั่วโมงของรายวิชาต่างๆ ที่ผู้สอนเคยแยกสอนมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน ในลักษณะการสอนเป็นทีม เรียนเป็นทีม ในกรณีที่ต้องการเน้นทักษะใดเป็นพิเศษ ผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้ เช่น กิจกรรมค่ายภาษา กิจกรรมดนตรี เป็นต้น

Fogarty ได้เสนอรูปแบบการเรียนการสอนไว้ 10 รูปแบบ โดยแต่ละรูปแบบนั้นมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน[6] ดังนี้

1. แบบแยกรายวิชา (Fragmented) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นรายวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับโรงเรียนที่มีนักเรียนมากและเหมาะกับการสอนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งแต่ละรายวิชาจะแยกย่อยชัดเจนและมีความสมบูรณ์ในตัวเอง

---

[5]กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545), หน้า 43.

[6] Forgarty, R., **The Mindful School: How Integrated the Curricula**. Illinois: skylight Training and Publishing, 1991), p. 56.

2. แบบเชื่อมโยง (Connect) เป็นการสอนที่เน้นการเชื่อมโยงมโนทัศน์ของเนื้อหาวิชาเดียวกัน ความคิดและทักษะที่สัมพันธ์เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมากขึ้น

3. แบบเน้นรายวิชา (Nests) เป็นการนำทักษะต่างๆ มาบูรณาการภายในเนื้อหา เช่น ทักษะการคิด ทักษะทางสังคม ทักษะเทคโนโลยี โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่เน้นหนักรายวิชาเดียว

4. แบบเรียงลำดับ (Sequenced) เป็นการสอนที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและทักษะในแต่ละวิชาโดยนำความคิดรวบยอดและทักษะที่เกี่ยวข้องกันมาบูรณาการร่วมกัน

5. แบบแบ่งปัน (Shared) เป็นการสอนที่เน้นการวางแผน 2 วิชาที่มีแนวคิด ทักษะและเจตคติที่เกี่ยวข้องกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้สอนในการทำกิจกรรมร่วมกัน

6. แบบโยงใย (Webbed) เป็นการสอนที่ใช้หัวเรื่องเพื่อเชื่อมโยงไปสู่วิชาอื่นๆ ซึ่งหัวเรื่องที่กำหนดจะมาจากสถานศึกษาเป็นผู้กำหนด

7. แบบร้อยเรียง (Threaded) เป็นการสอนที่ใช้ทักษะความคิด ทักษะทางสังคม ทักษะในการเรียนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในแต่ละวิชาถูกนำมาร้อยเรียงเพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ครั้งต่อไปง่ายขึ้น

8. แบบบูรณาการ (Integrated) เป็นการใช้หัวเรื่อง (Theme) เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาต่างๆและทักษะต่างๆเข้าด้วยกัน และเน้นการสอนเป็นทีมเพื่อตรวจสอบทักษะแนวคิด เจตคติ

9. แบบลุ่มลึก (Immersed) เป็นการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างลุ่มลึกในรายวิชาเดียวที่ผู้เรียนสนใจ โดยใช้ความรู้เชื่อมโยงประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่

10. แบบเครือข่าย (Network) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสขยายความสนใจและเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจจากการเลือกเครือข่ายของผู้เชี่ยวชาญและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการนั้นมีรูปแบบใหญ่อยู่ 2 รูปแบบ คือการบูรณาการภายในวิชา และการบูรณาการข้ามวิชา ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนั้นมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการเชื่อมโยงความรู้กับการนำไปใช้ประโยชน์และเห็นคุณค่าต่อสิ่งที่ผู้เรียนกำลังเรียนรู้ การบูรณาการ (Integrated Curriculum) มีลักษณะการหลอมรวมทักษะเจตคติและความเชื่อต่างๆ ไปพร้อมกับเนื้อหา เป็นการได้เรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติตามศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง

รูปแบบของการบูรณาการ ดังนี้

1. รูปแบบแยกส่วน (Fragment) เป็นวิธีการบูรณาการเนื้อหาสาระภายในกลุ่มสาระ เรียนรู้เดียวกัน โดยสัมพันธ์ต่อเนื่องกันในลักษณะการเรียงลำดับหัวข้อตามความเหมาะสมแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้จะจัดการสอนแบบแยกกันโดยไม่มีการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันโดยทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้มีจุดยืนของตัวเอง

2. รูปแบบเชื่อมโยง (Connected) เป็นวิธีการบูรณาการเนื้อหาสาระภายในกลุ่มสาระ การเรียนรู้โดยในการสอนมีการเชื่อมโยงหัวข้อหรือความคิดรวบยอดถึงกัน เชื่อมโยงความคิดต่างๆ ให้สัมพันธ์กันจากหัวข้อหนึ่งไปยังอีกหัวข้อหนึ่ง ทำให้เห็นความต่อเนื่องหรือเกี่ยวข้องกันของเนื้อหา

3. รูปแบบซ้อนกัน (Nested) เป็นวิธีการบูรณาการเนื้อหาสาระภายในกลุ่มสาระเดียวกัน

ที่เพิ่มความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมากขึ้น มีการเชื่อมโยงบูรณาการทักษะหลายๆ ทักษะ และหลายกระบวนการเข้าในเนื้อหาสาระที่เป็นเป้าหมายหลัก

4. รูปแบบเรียงลำดับ (Sequenced) เป็นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ 2 กลุ่ม โดยการนำหน่วยการเรียนรู้ของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ใช้สอนกันอยู่มาพิจาณาความคิดรวบยอด ทักษะและเจตคติ แล้วจัดเรียงลำดับหน่วยใหม่เพื่อจะได้นำมาสอนในช่วงเวลาเดียวกัน เป็นการสอนเนื้อหาสาระของกลุ่มสาระทั้ง 2 คู่ขนานกันไปโดยกิจกรรมการเรียนการสอนและเนื้อหาสาระของกลุ่มต่างก็ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

5. รูปแบบการมีส่วนร่วม (Shared) เป็นการบูรณาการระหว่างกลุ่มการเรียนรู้ 2 กลุ่ม โดยเนื้อหาสาระที่สอนทั้ง 2 กลุ่มนั้นมีสาระความรู้หรือความคิดรวบยอดที่คาบเกี่ยวหรือเหลื่อมล้ำกันอยู่ส่วนหนึ่ง การบูรณาการรูปแบบนี้ต้องมีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้สอนทั้ง 2 กลุ่ม ขึ้นอยู่กับการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในการสอนที่คาบเกี่ยวกันอาจจัดสอนเป็นหัวข้อร่วมกันหรือทำโครงงานร่วมกัน ส่วนหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกันนั้นผู้สอนก็แยกกันสอนตามปกติ

6. รูปแบบการโยงใย (Webbed) เป็นวิธีการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ หลายกลุ่ม มีลักษณะเป็นการกำหนดหัวข้อเรื่องขึ้นมาแล้วเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่เห็นว่ามีความสัมพันธ์กัน คล้ายคลึงกัน ต่อเนื่องกันที่จะสามารถนำมาจัดรวมเป็นหัวข้อเรื่องเดียวกัน เพื่อที่จะได้จัดสอนร่วมกันไปอย่างกลมกลืน

7. รูปแบบการร้อยด้าย (Threaded) เป็นวิธีการบูรณาการที่ใช้ทักษะใดทักษะหนึ่งที่ ต้องการฝึกเป็นหลัก แล้วกำหนดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับทักษะที่กำหนด ซึ่งอาจจะเป็นกี่กลุ่มสาระการเรียนรู้ก็ได้ รูปแบบนี้เป็นการทำงานร่วมกันแบบข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ผู้สอนต้องปรึกษาหารือและร่วมกันคิดเกี่ยวกับทักษะที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือปฏิบัติได้ นำแนวคิดเกี่ยวกับทักษะมารวบรวมไว้ แล้วเลือกทักษะที่ต้องการเน้นโดยต้องมีความสอดคล้องกับการเวลา แล้วร้อยเรียงไปในการฝึกทักษะนั้นในการสอนตามเนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

8. รูปแบบการบูรณาการ (Integrated) เป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการที่นำเอา สาระความรู้ความคิดรวบยอด ทักษะที่คาบเกี่ยวหรือเหลื่อมล้ำกันอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆมาวางแผนจัดการเรียนการสอนร่วมกันเป็นทีม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้ดีระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในการสอนส่วนที่คาบเกี่ยวกันนั้น ผู้สอนอาจร่วมกันเป็นทีม หรือผู้สอนคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่านั้นรับหน้าที่เป็นผู้สอนก็ได้ ให้ผู้เรียนนำงานชิ้นเดียวกันแล้วประเมินผลร่วมกัน

9. รูปแบบขยายให้ใหญ่ขึ้น (Immersed) เป็นวิธีการบูรณาการของผู้เรียนแต่ละคนใน การใช้ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเรียนรู้เนื้อหาสาระจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ และมีความสนใจในเนื้อหาสาระด้านใดด้านหนึ่งเพิ่มเติม โดยผู้เรียนจะใช้เนื้อหาความรู้ในสาระนั้นเพื่อการศึกษาค้นคว้าเป็นการเติมเต็มการเรียนรู้เนื้อหาสาระจากหลักสูตรทั้งหมด เป็นการบูรณาการที่เกิดจากภายในตัวของผู้เรียนเอง ตามชีวิตจริงของผู้เรียน

10. รูปแบบเครือข่าย (Networked) เป็นการบูรณาการความรู้ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการ ศึกษาค้นคว้าของผู้เรียนเพียงอย่างเดียว แต่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ

รวมทั้งการใช้เครือข่ายการเรียนรู้ที่หลากหลาย เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มสาระการเรียนรู้ องค์ความรู้ขยายกว้างขวางแล้วกลั่นกรองความคิดเพื่อให้มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ ผู้เรียนต้องกำหนดการบูรณาการของตนด้วยการเลือกเครือข่ายของตนเอง

จากรูปแบบการบูรณาการ 10 รูปแบบนี้จะมีลักษณะเด่นและข้อจำกัดที่มีความแตกต่างกันผู้สอนสามารถเลือกได้ด้วยวิธีที่หลากหลาย ทำให้การเรียนการสอนมีรูปแบบที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ ระดับชั้นของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ แกนกลางของประสบการณ์การเรียนรู้อยู่ที่ความต้องการของผู้เรียน และการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ต้องคำนึงถึง 3 องค์ประกอบคือ เนื้อหาวิชา (Subject Matter Unit) เป็นการเน้นเนื้อหาหรือหัวข้อเรื่องที่นำมาบูรณาการกับวิชาอื่น ความสนใจ (Center of Interest) การเรียนรู้จะต้องมาจากความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน และการบูรณาการประสบการณ์ (Integrative Experience Unit) เป็นการรวบรวมประสบการณ์ มีจุดเน้นอยู่ที่ผลการเรียนรู้และความสามารถที่นำไปสู่พฤติกรรมการปรับตัวของผู้เรียนโดยนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ใหม่ ลักษณะสำคัญของการสอนแบบบูรณาการ คือการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน ประมวลความรู้หลากหลายและประสบการณ์ที่แตกต่างมาร้อยเรียงเพื่อสร้างประเด็นหลักและหัวข้อเรื่องและนำความรู้จากหน่วยต่างๆ ที่สัมพันธ์กับหัวข้อนั้นๆ มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนและลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ซึ่งมีแนวทางสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1) การบูรณาการระหว่างโรงเรียนกับบ้าน เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนในโรงเรียนกับชีวิตประจำวันที่อยู่ที่บ้าน เมื่อเรียนครบถ้วนแล้วผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปอย่างแท้จริง

2) การบูรณาการระหว่างความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ ครูผู้สอนต้องจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมากที่สุด แนะนำให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้เพื่อสนองความสนใจเหล่านั้น ทั้งนี้ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย

3) การบูรณาการ ระหว่างความรู้กับการกระทำ ในการแสวงหาความรู้เพื่อเรียนรู้นั้นจะต้องเริ่มที่การปฏิบัติ คือ รู้แล้วต้องลงมือทำ การเรียนรู้แต่เพียงทฤษฎีอย่างเดียว ไม่เพียงพอเพราะเมื่อปฏิบัติแล้วอาจมีข้อขัดข้อง มีปัญหาที่ต้องแก้ไข การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจึงเป็นแนวทางแห่งการเรียนรู้ถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาล่วงหน้าได้เป็นอย่างดี

4) การบูรณาการระหว่างการพัฒนาความรู้กับการพัฒนาจิตใจ การแสวงหาความรู้หรือเรียนรู้แล้วลงมือปฏิบัติ มีคุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ความสนใจและสุนทรียภาพ ผู้สอนต้องมีความอ่อนโยนและเอื้ออาทร ความหวังดีและมีความห่วงใยผู้เรียนจริงๆ จึงจะสามารถพัฒนาด้านจิตใจของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

5) การบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้พร้อมๆกันเพื่อหล่อหลอมให้เกิดความหลากหลายในชีวิต ซึ่งการบูรณาการวิชาต่างๆ ดังกล่าวต้องเหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

นอกจากนี้แล้ว **อมร ปรางค์น้อย** ยังได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการในลักษณะการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ไว้ 4 แนวทาง[7] คือ

1) การสอดแทรกกิจกรรมด้านวิชาการลงในหน่วยการเรียนเพื่อก่อให้เกิดการใฝ่รู้ ความรับผิดชอบ การมีวิจารญาณ ด้วยการให้ผู้เรียนค้นคว้าข้อมูลต่างๆ เช่น การศึกษาคตินิยมไทยในงานประติมากรรมที่เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบันแล้วนำเสนอให้ทุกคนฟัง

2) สอดแทรกกิจกรรมด้านศาสนา โดยมีความเชื่อว่า ทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี เพื่อให้เกิดความศรัทธา ความมีสติ และความรับผิดชอบ เช่นการศึกษาและปฏิบัติงานในรูปแบบประติมากรรมด้วยเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ต่างๆ

3) การสอดแทรกกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสามัคคีความสุภาพอ่อนโยนความมีวินัย เช่นการให้ผู้เรียนศึกษาประเพณีต่างๆ ของแต่ละภาคของประเทศไทย ตลอดจนศึกษาภูมิปัญญาไทย วันสำคัญทางศาสนา แล้วนำมาประยุกต์กับการออกแบบ เขียนแบบและสร้างงานประติมากรรมด้วยรูปแบบไทยๆ ร่วมกันเป็นกลุ่ม การเสนอและตอบคำถามในลักษณะที่เป็นทีม

4) การสอดแทรกกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่องานศิลปะไทย ตลอดจนการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การนำนักศึกษาไปศึกษาดูงานทางด้านศิลปะไทยหรือตามโบราณสถานต่างๆ เป็นต้น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน **กระทรวงศึกษาธิการ**[8] ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ไว้ 4 แนวทาง เช่นเดียวกับ อมร แต่มีความแตกต่างในรายละเอียด ดังนี้

1. การเรียนการสอนแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) เป็นการสอนแบบสอดแทรก ซึ่งวางแผนการสอนโดยครูผู้สอนคนเดียว ในรูปแบบนี้ผู้สอนคนเดียวในวิชาหนึ่งจะสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่นๆ เข้าไปในการเรียนการสอนได้อย่างอิสระตามที่ผู้สอนวางแผน

2. การเรียนการสอนแบบคณะ (Parallel Instruction) เป็นการสอนที่ผู้สอนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปสอนวิชาต่างกัน ต่างคนต่างสอนแต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกัน สำหรับงานที่มอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัตินั้นอาจแตกต่างกันไปในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดนี้จะต้องมีหัวเรื่องความคิดรวบยอดและปัญหาร่วมกัน

3. การเรียนการสอนแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการสอนที่ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอนแต่ต้องวางแผนร่วมกันสำหรับงานที่มอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติหรือการทำโครงงานนั้นจะต้องทำร่วมกันซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆเข้าด้วยกัน ซึ่งผู้สอนต้องวางแผนร่วมกันในการมอบหมายให้ผู้เรียนได้ทำโครงงานด้วยกัน

---

[7]อมร ปรางค์น้อย, **การสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมในการสอนวิชาชีพทางด้านศิลปะประจำชาติ,** (ปทุมธานี : คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2542), หน้า 43.

[8] กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, **บทความเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการบูรณาการการเรียนการสอน,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543), หน้า 56.

4. การเรียนการสอนแบบข้ามวิชา (Tran – Disciplinary Instruction) เป็นการสอนที่ผู้สอนแต่ละวิชาต้องมาร่วมกันวางแผนเป็นคณะหรือเป็นทีมเพื่อปรึกษาหารือในการกำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหาต่างร่วมกัน แล้วร่วมกันดำเนินการสอนนักศึกษากลุ่มเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นต้องประกอบไปด้วย แนวทางของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้สอนต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ศรัทธา และมีความเป็นมิตร โดยจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แสวงหาแหล่งการเรียนรู้และความรู้ที่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้รับในชั้นเรียนไปสู่บริบทแห่งความเป็นจริง เพื่อไปสู่จุดหมายที่แท้จริงได้

การเรียนรู้แบบเรียนรวม

การจัดการเรียนร่วมให้กับนักเรียนพิการเข้าเรียนกับนักเรียนทั่วไป โดยจะได้รับการเตรียมพร้อมมาก่อนและบริการสนับสนุนตามความต้องการจาเป็นพิเศษเฉพาะบุคคลเมื่อเข้าเรียนร่วม โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 ชั้นเรียน ปกติเต็มวัน นักเรียนในชั้นเรียนปกติเต็มเวลาโดยอยู่ในความรับผิดชอบของครูประจาชั้นและนักเรียนไม่ได้รับบริการทางการศึกษาพิเศษโดยตรง

รูปแบบที่ 2 ชั้นเรียน ปกติเต็มวัน และบริการปรึกษาหารือ นักเรียนเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติเต็มเวลาโดยอยู่ในความรับผิดชอบของครูประจำชั้น แต่มีผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นบุคคลซึ่งมีประสบการณ์ทั้งในเรื่องการศึกษาปกติและการศึกษาพิเศษร่วมให้การปรึกษาหารือ เช่นนักจิตวิทยา ครูการศึกษาพิเศษซึ่งเป็นครูเดินสอน หรือครูการศึกษาพิเศษ ทำหน้าที่เป็นครูสอนเสริมในโรงเรียน

รูปแบบที่ 3 ชั้นเรียนปกติเต็มวันและบริการครูเดินสอน นักเรียนเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติเต็มเวลาโดยอยู่ในความรับผิดชอบของครูประจาชั้นและการช่วยเหลือสนับสนุนโดยตรงจากครูเดินสอนตามตารางที่กำหนด หรือเมื่อมีความต้องการจาเป็นพิเศษ ครูเดินสอนอาจเป็นนักกายภาพบำบัด นักกิจกรรมบำบัด ครูแก้ไขการพูด หรือครูการศึกษาพิเศษที่เดินทางไปให้บริการตามโรงเรียนต่างๆ แก่นักเรียนพิการหรือที่มีความบกพร่องทั้งในและนอกห้องเรียน รวมทั้งยังให้บริการช่วยเหลือแก่ครูทั่วไปโดยตรงด้วย เช่น ช่วยครูทั่วไปในกรณีที่นักเรียนบางคนต้องการการสอนเสริมหรือปรับพฤติกรรม รวมทั้งให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูทั่วไปเกี่ยวกับปัญหาของนักเรียนพิการหรือที่มีความบกพร่อง

รูปแบบที่ 4 ชั้นเรียนปกติเต็มวันและบริการสอนเสริม นักเรียนเรียนในชั้นเรียนปกติเต็มเวลา โดยอยู่ในความรับผิดชอบของครูประจำชั้น แต่ได้รับการสอนเพิ่มเติมหรือการสอนเสริมจากครูการศึกษาพิเศษในห้องสอนเสริมตามกำหนดตารางเรียน โดยให้นักเรียนมาเรียนสอนเสริมกับครูบางเวลาและบางวิชา ครูสอนเสริมอาจสอนเนื้อหาหรือทักษะที่นักเรียนพิการหรือที่มีความบกพร่องมีความต้องการจำเป็นพิเศษที่จะต้องเรียนรู้หรือพัฒนาให้เกิดขึ้น เช่นทักษะการทาความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและการเคลื่อนไหว (Orientation & Mobility: O&M) สาหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น หรือภาษามือสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการได้ยินโดยอาจสอนเป็นเฉพาะรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้ ในปัจจุบันครูสอนเสริมจะใช้เวลาสอนนักเรียนพิการหรือที่มีความบกพร่องร่วมกับครูในชั้นเรียนมากกว่าที่จะนา

นักเรียนเหล่านี้ออกมาสอนในห้องสอนเสริม นอกจากนี้ครูสอนเสริมจะเป็นผู้ให้คาแนะนาปรึกษาและสาธิตการสอนแก่ครูทั่วไปด้วย

รูปแบบที่ 5 ชั้นเรียนพิเศษและชั้นเรียนปกติ นักเรียนเรียนในชั้นเรียนพิเศษและเข้าเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติมากน้อยตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับระดับความสามารถของนักเรียน โดยอาจเรียนร่วมในบางวิชา เช่น พลศึกษา ศิลปศึกษา ดนตรี –นาฏศิลป์ การงานพื้นฐานอาชีพ จริยศึกษา ครูการศึกษาพิเศษและครูทั่วไปร่วมกันทางาน ร่วมกันรับผิดชอบ รูปแบบนี้จัดได้ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

การเรียนร่วมเป็นวิธีการจัดการศึกษาสาหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษวิธีหนึ่ง เมื่อก่อนเด็กที่มีความต้องการพิเศษถูกเรียกว่าเด็กพิการ ในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กประเภทนี้จัดเป็นกลุ่มตามสภาพความพิการของเด็ก เช่นเด็กตาบอด เด็กหูหนวก เด็กปัญญาอ่อน เป็นต้น และจัดตั้งโรงเรียนพิเศษสำหรับแต่ละประเภทโดยเฉพาะ ต่อมาการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงมีวิธีจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิการเสียใหม่ เด็กพิการได้รับการเรียกชื่อใหม่ว่าเป็น “เด็กที่มีความต้องการพิเศษ” และเด็กเหล่านี้ได้รับการจัดเข้าเรียนในชั้นเดียวกันกับเด็กปกติ การจัดเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนร่วมในชั้นเรียนเดียวกันกับเด็กปกติเรียกว่า “ การเรียนร่วม”

การเรียนร่วมมีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันหลายอย่าง เช่นจากจากคู่มือการจัดการเรียนร่วม หมายถึง การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่มีความต้องการพิเศษ ได้แก่ เด็กพิการประเภทต่างๆได้เรียนร่วมกับเด็กปกติโดยคำนึงความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อส่งเสริมให้เด็กเหล่านี้ได้มีโอกาสเรียนรู้และดาเนินชีวิตในสังคมอย่างปกติ[9] การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาอาจจัดได้เป็น 2 รูปแบบ[10] คือ

1. จัดเป็นโรงเรียนเฉพาะสาหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ซึ่งมักจะจัดในรูปแบบโรงเรียนประจาเพราะเด็กอาจจะต้องเข้ารับการฝึกทักษะที่จาเป็นที่โรงเรียน

2. จัดให้เข้ารับการเรียนร่วมกับเด็กปกติในโรงเรียน อาจจะเรียนในชั้นเรียนพิเศษหรือเข้าเรียนร่วมในชั้นปกติ

ผดุง อารยะวิญญู[11] ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการเรียนร่วมที่ ประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. เรียนร่วมในชั้นปกติ เป็นการจัดเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติและเรียนเหมือนกับเด็กปกติทุกประการ

2. เรียนร่วมในชั้นปกติและมีครูพิเศษให้คาแนะนาปรึกษา

3. เรียนร่วมในชั้นปกติและรับบริการจากครูเวียนสอน ซึ่งจะเดินทางไปตามโรงเรียนต่างๆเมื่อครบสัปดาห์ก็วนกลับมาสอนเด็กกลุ่มเดิมในโรงเรียนเดิมอีก

---

[9] อารีย์ เพลินชัยวานิช, **รายงานการประเมินโครงการนักเรียนตาบอดเรียนร่วมกับนักเรียนปกติในโรงเรียนเรียนร่วมเชียงใหม่,** (เชียงใหม่ : โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ, 2539), หน้า 39.

[10] อารีย์ เพลินชัยวานิช, **รายงานการประเมินโครงการนักเรียนตาบอดเรียนร่วมกับนักเรียนปกติในโรงเรียนเรียนร่วมเชียงใหม่,** (เชียงใหม่ : โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ, 2539), หน้า 25.

[11] ผดุง อารยะวิญญู, **การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ฉบับปรับปรุงใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แว่นแก้ว, 2542), หน้า 221-223.

4. เรียนร่วมในชั้นปกติและรับบริการจากครูเสริมวิชาที่ปฏิบัติงานประจำอยู่ในห้องเสริมวิชาการ

5. ชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติและเรียนร่วมบางเวลามีครูประจำชั้นสอนแทบทุกวิชายกเว้นพลศึกษา ศิลปะหรือกิจกรรมนอกหลักสูตรอื่นๆ

6. ชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติเป็นการจัดเด็กพิเศษที่มีความบกพร่องประเภทเดียวกันไว้เป็นกลุ่มเดียวกันและเป็นกลุ่มขนาดเล็กเด็กเหล่านี้เรียนในชั้นพิเศษตลอดเวลา

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาที่จัดให้เด็กพิเศษเข้ามาเรียนรวมกับเด็กปกติ โดยรับเข้ามาเรียนรวมกัน ตั้งแต่เริ่มเข้ารับการศึกษาและจัดให้มีบริการพิเศษตามความต้องการของแต่ละบุคคล แต่การศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นการศึกษาที่ให้เด็กพิเศษเข้าไปเรียนหรือกิกรรมร่วมกับเด็กปกติช่วงเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งในแต่ละวัน

บทสรุป

การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาที่จัดให้เด็กพิเศษเข้ามาเรียนรวมกับเด็กปกติ โดยรับเข้ามาเรียนรวมกัน ตั้งแต่เริ่มเข้ารับการศึกษาและจัดให้มีบริการพิเศษตามความต้องการของแต่ละบุคคล แต่การศึกษาแบบเรียนร่วม เป็นการศึกษาที่ให้เด็กพิเศษเข้าไปเรียนหรือกิกรรมร่วมกับเด็กปกติช่วงเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งในแต่ละวัน การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมและเรียนร่วมต่างก็มีความสำคัญเหมือนกัน เพียงจะนำไปใช้กับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษที่ไม่เหมือนกัน การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันไปด้วย ครูจึงควรมีกิจกรรมการสอนที่หลากหลายเพื่อสนองต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละบุคคลด้วย

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ. **บทความเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการบูรณาการการเรียนการสอน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

ชรินทร์ มั่งคั่ง. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การพัฒนากระบวนการคิด ชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมสาระจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2549.

พูนสุข อุดม. การพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์แบบพหุวิทยาการร่วมกับวิชาคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ตรัง, **ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. (วิทยาศาสตร์ศึกษา).** กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

ผดุง อารยะวิญญู. **การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ฉบับปรับปรุงใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แว่นแก้ว, 2542.

สำลี รักสุทธี และคณะ. **เทคนิควิธีการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, 2544.

สุวิทย์ มูลคำ. **กลยุทธ์การสอนคิดบูรณาการ.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2547.

อมร ปรางค์น้อย. **การสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมในการสอนวิชาชีพทางด้านศิลปะประจำชาติ.** ปทุมธานี : คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2542.

อารีย์ เพลินชัยวานิช. **รายงานการประเมินโครงการนักเรียนตาบอดเรียนร่วมกับนักเรียนปกติในโรงเรียนเรียนร่วมเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ, 2539.

Forgarty, R., **The Mindful School : How Integrated the Curricula**. Illinois: skylight Training and Publishing, 1991.

ภาคผนวก

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๑๐๐๔/ ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง "การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0 " ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะบรรณาธิการเอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

๑. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	ประธานคณะกรรมการ
๒. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๓. รักษาการแทนรองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๔. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ (ฝ่ายวิชาการ)	รองประธานคณะบรรณาธิการ
๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	คณะบรรณาธิการ
๖. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รศ.ดร.	คณะบรรณาธิการ
๗. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	คณะบรรณาธิการ
๘. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	คณะบรรณาธิการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	คณะบรรณาธิการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	คณะบรรณาธิการ
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	คณะบรรณาธิการ
๑๒. พระชยานันทมุนี,ผศ.ดร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปญฺโญ, ดร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. อาจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

/๑๖.อาจารย์...

๑๖. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. อาจารย์เชษฐ์ นิมมาทพัฒน์ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
รักษาการแทนอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่ ๙๐๐๔/ ๒๕๖๑
เรื่อง แต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review)
ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ

เพื่อให้การดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง "การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนในยุค Thailand 4.0 " ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายมหาวิทยาลัย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๗ (๑) และ (๔) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงมีคำสั่งแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความวิชาการ (Peer Review) ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วย :

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

๑. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.
๒. พระสุธีรัตนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.
๓. พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์ ดร.
๔. พระครูโสภณปริยัติสุธี, รองศาสตราจารย์ ดร.
๕. พระชยานันทมุนี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
๗. รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง
๘. รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี
๙. รองศาสตราจารย์ พูนทรัพย์ เกตุวีรพงศ์
๑๐. รองศาสตราจารย์ สมบูรณ์ บุญฤทธิ์
๑๑. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง
๑๒. อาจารย์ ดร.ชำนาญ เกิดช่อ
๑๓. อาจารย์ ดร.สามารถ บุญรัตน์

/ผู้ทรงคุณวุฒิ...

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ชิณะวงศ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชา จันทรบูรณ์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาน่าน
๓. รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสัจธรรม	มหาวิทยาลัยบูรพา
๔. รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๕. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๖. รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาษ เพ็งพุ่ม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
๙. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๑๐. อาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ สุขสถิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. อาจารย์ ดร.ไพศาล เครือแสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๑๓. อาจารย์ ดร.กันยารัตน์ รินศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)
รักษาการแทนอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง 469 หมู่ 3 ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน
โทรศัพท์/โทรสาร 054-601063 www.nan.mcu.ac.th